3 1761 06558729 7

307.

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/frntredjegusta1b2schr

Elis Schröderheim

1778.

efter samtida teckning och gravyr af J. Snack.

FRÅN

TREDJE GUSTAFS DAGAR

ANTECKNINGAR OCH MINNEN AF

E. SCHRÖDERHEIM, G. G. ADLERBETH

OCH G. M. ARMFELT

ÅNYO UTGIFNA AF ELOF TEGNÉR

I.

ELIS SCHRÖDERHEIM'S

SKRIFTER TILL GUSTAF III:s HISTORIA

ELIS SCHRÖDERHEIM'S

SKRIFTER TILL

KONUNG GUSTAF III:s HISTORIA

JÄMTE URVAL UR

SCHRÖDERHEIM'S BREFVÄXLING

ÅNYO UTGIFNA MED RÄTTELSER OCH TILLÄGG

STOCKHOLM, F. & G. BEIJERS FÖRLAG

LUND 1892
BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

Innehåll.

Sid.

Till Elis Schröderheims biografi.

Minnesteckning, af E. M. Fant. (1795) . . . . 3.
Biografiska Anteckningar, af C. V. Lilliecrona. (1851) . . . . . 8.

Skrifter till Gustaf III:s historia.

Vid konung Gustaf III:s begrafning, den 14 Maj 1792. Personalier . . . . 17.
Konung Gustaf III, hans rådkammare och gunstlingar . . . . . 29.
Om hertigen af Småland . . . . 62.
Frimureriet . . . . 78.
Plommenfelt . . . . 87.
J. G. Halldin . . . . 89.
Från riksdagen 1789. Om tillkomsten af borgerskapets privilegier . . . . 99.
Om Gefle riksdag . . . . 102.
Berättelse om freden med Ryssland, till Hemliga utskottet 1792 156.
Gustaf III:s sista sjukdom och död . . . . 167.

Ur Schröderheims brefvexling.

Schröderheim till Gustaf III $^{20}/_{6}$ 1780 . . . . 181.
» » » » $^{27}/_{6}$ 1780 . . . . 183.
Gustaf III till Schröderheim $^{5}/_{7}$ 1780 . . . . 184.
» » » » $^{20}/_{7}$ 1780 . . . . 185.
[1] Schröderheim till Gustaf III $^{3}/_{8}$ 1780 . . . . 186.
Gustaf III till Schröderheim $^{11}/_{8}$ 1780 . . . . 189.
» » » » 1[illegible]/8 1780 . . . . 190.
[1] Schröderheim till Gustaf III $^{24}/_{8}$ 1780 . . . . 192.
» » » » $^{15}/_{9}$ 1780 . . . . 195.

[1] Förut otryckt; orig. i Upsala Universitets Bibliotek.

		Sid.
Gustaf III till Schröderheim	$^{11}/_{9}$ 1780	200.
» » » »	$^{16}/_{9}$ 1780	202.
Schröderheim till Gustaf III	$^{16}/_{10}$ 1780	203.
» » » »	$^{17}/_{10}$ 1780	204.
Gustaf III till Schröderheim	$^{16}/_{6}$ 1783	205.
Schröderheim till Gustaf III	$^{20}/_{6}$ 1783	206.
» » » »	$^{30}/_{11}$ 1783	207.
Gustaf III till Schröderheim	$^{28}/_{1}$ 1784	210.
Schröderheim till Gustaf III	$^{9}/_{3}$ 1784	211.
» » » »	$^{12}/_{3}$ 1784	215.
» » » »	$^{26}/_{3}$ 1784	217.
» » » »	$^{30}/_{3}$ 1784	220.
» » » »	$^{13}/_{4}$ 1784	221.
» » » »	$^{4}/_{5}$ 1784	224.
» » » »	$^{7}/_{5}$ 1784	226.
Gustaf III till Schröderheim	$^{23}/_{5}$ 1784	227.
» » » »	$^{5}/_{6}$ 1784	228.
Schröderheim till Gustaf III	$^{11}/_{6}$ 1784	229.
Bilagor: skrifvelser från L. Hammarelius till Kongl. Maj:ts Rådkammare	$^{27}/_{5}$ 1784	230.
Schröderheim till Gustaf III	$^{17}/_{6}$ 1784	231.
» » » »	$^{2}/_{7}$ 1784	232.
» » » »	$^{24}/_{5}$ 1785	233.
» » » »	$^{27}/_{5}$ 1785	»
» » » »	(odat., slutet af Maj 1785)	235.
Gustaf III till Schröderheim	$^{3}/_{6}$ 1785	238.
Schröderheim till Gustaf III	$^{5}/_{6}$ 1785	»
Gustaf III till Schröderheim	$^{5}/_{6}$ 1785	239.
Schröderheim till Gustaf III	$^{10}/_{6}$ 1785	241.
» » » »	$^{14}/_{6}$ 1785	243.
» » » »	$^{17}/_{6}$ 1787	244.
» » » »	(odat., Nov.? 1786)	245.
» » » »	(odat., 1787)	246.
» » » »	(odat., Okt. 1787)	249.
» » » »	(odat., Nov. 1787)	250.
» » » »	(odat., $^{30}/_{10}$ 1787)	252.
» » » »	$^{9}/_{11}$ 1787	254.
Gustaf III till Schröderheim	$^{11}/_{11}$ 1787	257.
Schröderheim till Gustaf III	(odat., 1788)	258.

[illegible] Upsala Universitets Bibliotek.
[illegible] Biblioteket i Stockholm.

Sid.

*Schröderheim till N. v. Rosenstein 27/8 1788 . . . . 258.
Schröderheim till Gustaf III 1[illegible]/9 1788 . . . . 260.
» » » » 19/9 1788 . . . . 264.
» » » » 20/9 1788 . . . . 266.
» » » » 23/9 1788 . . . . »
» » » » 25/9 1788 . . . . 269.
» » » » 26/9 1788 . . . . 271.
» » » » 29/9 1788 . . . . 272.
» » » » 4/10 1788 . . . . 273.
» » » » 3/11 1788 . . . . 275.
» » » » 13/11 1788 . . . . 276.
» » » » Nov. 1788 . . . . 277.
Schröderheim till N. v. Rosenstein 3/12 1788 . . . . 278.
Schröderheim till Gustaf III (odat., Dec. 1788) . . . . 280.
» » » » (odat., » 1788) . . . . 282.
Schröderheim till O. Wallqvist och P. Z. Ahlman 21/[illegible] 1789 . . 283.
Schröderheim till Gustaf III (odat., 26/5 (?) 1789) . . . . 285.
» » » » 5/6 1789 . . . . 286.
» » » » 18/7 1789 . . . . 287.
» » » » 22/7 1789 . . . . 289.
» » » » » » . . . . 291.
» » » » 1/8 1789 . . . . »
» » » » 23/9 1789 . . . . 293.
» » » » 10/10 1789 . . . . 295.
» » » » 4/11 1789 . . . . 299.
» » » » 5/11 1789 . . . . 300.
**Schröderheim till Cl. Ekeblad 4/1 1790 . . . . 301.
» » » 8/2 1790 . . . . 305.
*Schröderheim till Gustaf III 30/3 1790 . . . . 307.
» » » » 9/4 1790 . . . . 308.
» » » » 10/4 1790 . . . . 309.
» » » » 22/4 1790 . . . . 311.
» » » » 23/4 (1790) . . . . 312.
» » » » 11/5 1790 . . . . 314.
» » » » 4/6 1790 . . . . 315.
» » » » 27/7 1790 . . . . 316.
**Gustaf III till Schröderheim (Odat.) . . . . 318.
Schröderheim till Gustaf III » . . . . »
» » » » 9/3 1792 . . . . 319.
Anmärkningar och förklaringar . . . . 321.

* Förut otryckt; orig. i Upsala Universitets Bibliotek.
** Förut otryckt; orig. i Kongl. Biblioteket i Stockholm

Rättelser.

Sid. 98 r. 6 står Bernsdorff läs Bernstorff
„ 107 r. 3 (nedifr.) „ arbetssamhet „ arbetsamhet
„ 123 r. 16 „ konungen, „ konungen.
„ 175 r. 2 „ Liebnitz „ Leibnitz
„ 209 r. 15 „ spånnmålskommissionen läs spannmålskommissionen
„ 222 r. 9 (nedifr.) „ markisen läs marquisen
„ 224 r. 7 (nedifr.) „ tillräckliga „ tillräckliga
„ 250—253. De båda odaterade brefven borde hafva införts i motsatt ordning.
„ 252 r. 12 (nedifr.) står Nov. läs 30 Okt
„ 269 r. 5, 8 står Weideman „ Weidman.

Till många inkonseqvenser i stafning har utgifvaren gjort sig skyldig, särskildt i frågan om återgifvandet af de utländska orden. Att vid utgifvandet härvid följa en bestämd princip har haft sina svårigheter; oregelbundenheterna hörde äfven i viss mån till tidehvarfvets stil.

TILL ELIS SCHRÖDERHEIMS BIOGRAFI

Elis Schröderheim.

Minneteckning

af

E. M. Fant.

1795.

Som det kan vara ovisst, om jag lefver den tid, då man offentligen och med frihet kan omtala framlidne landshöfdingen och kommendören Schröderheim, helst samtiden tycks sätta hans varelse uti den glömska, att hans död icke förrän ganska sent genom tidningarne finnes annonserad, — så vill jag, efter den anledning, en mer än 20-årig vänskap och nära bekantskap gifvit mig, försöka att teckna en man, till hvars snilles och tänkesätts heder väl icke mera behöfver sägas, än att han är författare till dessa strödda afhandlingar. Om erkänslan och tacksamheten emot otaliga bevista välgerningar skulle kunna anses såsom förnämsta driffjädern till detta mitt företagande, skall den ändå icke kunna förleda mig att afvika en harsmån ifrån min öfvertygelse och den kärlek till sanning, jag är skyldig mitt ämbete och efterverlden.

Jag har sett och känt honom i alla lyckans skiften, både då han i allmänheten troddes förmå mest af en mäktig monarks gunstlingar, och således ej mindre därföre, än för behagligheten af sitt umgänge, af alla söktes och firades; som ock då han, ifrån samma höga förtroende af andra utestängd, öfvergafs af hopen af lycksökare och väderhanar och endast såg omkring sig ett litet antal beständiga vänner; och slutligen då han, af de styrande nedstörtad till glömska, fattigdom, sysslolöshet och förakt, såg omkring sig åter upplifvas allmänhetens tillgifvenhet samt alla rättsintas åtanka, ömhet och deltagande.

Ehuru första anledningen till vår bekantskap härledde sig ifrån den vänskap, som sammanknutit våra fäder, kände jag dock icke hans far annorlunda än af ryktet och det allmänna omdömet, och modren af den tillgang, en af mina anhöriga haft i hennes hus. Salig biskop Schröder i Carlstad var en pa sin tid, dá allting dömdes efter partisjuka, allmänt aktad och älskad man, känd af bägge partierna för stora predikogafvor och en exemplarisk dygd uti lefvernet. Modren, hvars slägtnamn var Elis, lärer hafva varit ibland de ömsinta fruntimren: ty hon var under ett behagligt äktenskap, som mig är berättadt, nagon gång rörd till sina sinnen.

Hans faders tillträde till tronen sasom de kungligas biktfader och handledare i kristendomen för den unga kronprinsen Gustaf, gaf honom redan i barndomen tillfälle, att blifva personligen känd af den regent, i hvars historia han skulle komma att taga så mycken del. Han omtalade icke ofta detta tidehvarfvet af sin lefnad; men jag minnes, att han visade mig pa Drottningholm ställen, där han varit placerad såsom deltagande uti barnaspel, anställda för den unge kronprinsen.

Uti studierna handleddes han af en Helsinge, magister Sundius, sedermera prost och kyrkoherde i Ljusdal i Helsingland, den han sedan beständigt älskade för sina lätta gafvor med ungdom, glädtighet och muntra umgänge; hvilka han alltid tillskref, att han i dessa egenskaper hade företräde för sina bröder, som haft en mera trumpen handledare i magister Ståhlberg.

Af hans vistande vid akademien, där han blott visat mig, hvar han bott i professor Sleincours gard, har jag ingenting att anföra, icke heller af hans första inträde i kansliet. Den lefvernesbeskrifning öfver sig sjelf, som jag sag att han hade börjat, och af hvilken han lofvade mig att bli innehafvare, har tvifvelsutan vidrört detta och andra ämnen, dem jag af okunnighet nödgas förbigå.

Det enda sade han mig ofta, att hans första närmare bekantskap med salig konungen var 1768, da spiran nedlades af konung Adolf Fredrik, att den sedermera upplifvades efter Gustafs anträde till regeringen, och att den kom sig rätt före efter 1772.

Gustaf III:s och Schröderheims egenskaper voro danade för hvarandra. Den ene outtröttlig uti ämnens uppfinnande, den andre i deras utförande. Den ene ständigt i behof af omvexling, den andre lika fruktbar pa utvägar därtill. Ingen af alla dem, som längre tid följt denne monarken, har icke af honom blifvit uttömd eller uttröttad utom Schröderheim. Äfven den tiden, da konungen icke vidare nyttjade hans

råd eller biträde i allmänna ärenden, kunde han icke umbära hans behagliga och beständigt underhållande umgänge.

Man kan ock med lika skäl säga, att Schröderheim af Gustaf skapades till hvad han var. Den qvickhet i uppfinning, den finhet i omdömet, den vidd i utsigter, som voro denne herres naturliga gåfvor, dem fordrade och väckte han hos dem, som honom omgåfvo. De många granmlaga ärenden och förrättningar, i hvilka Schröderheim af konungen nyttjades, vande hans naturliga urskiljning vid den lätthet att känna menniskor och att finna sättet, på hvilket hvar och en skulle intagas och ledas, som egentligen gjorde hufvuddraget i hans målning.

Själf mästare af vältalighet, både i tal och skrift, fordrade denne konung af den, som skulle författa hans bud och befallningar, den lätthet och tillika noggrannhet i uttryck, som alltid utmärkte Schröderheims penna. Om konungen däruti gifvit honom det yppersta vitsord, då han inställde honom till ledamot i Svenska Akademien, har han tillbaka uti sitt inträdestal gjort rättvisa åt sin store läromästare.

Han befordrades i denna ställning med snabba steg till protokolls- och expeditions- samt slutligen statssekreterare vid inrikes civilexpeditionen, utan att mängden af de sysslor, som dessa ämbeten åtföljde, och de mångfaldiga andra, som honom ålades, betog det minsta af den lätthet och munterhet, som fordrades såsom den första egenskapen af dem, som hade närmare tillträde till denne konungens person. Uti åminnelsetalet öfver salig riksrådet Creutz har han gjort sin egen apologi för de tillmälen, honom kunnat göras, antingen för för ringa ordhållighet uti sina löften, eller för mycken vårdslöshet uti sin enskilda hushållning. Den förra kom af en verklig hjärtats böjelse att vilja tjena, åtminstone tala väl vid alla. Till den senare tilläto dels hans öfriga omständigheter honom icke att lemna någon tid, dels fordrade hans ställning att ofta deruti öfverskrida sina vilkor.

Han var tillika bondeståndets sekreterare vid riksdagen 1786, förestod i många år hofkanslersämbetet, och förde protokollet i hemliga utskottet vid 1792 års riksdag, utom det att han i halftannat år förestod landshöfdingesysslan i Upsala.

Det tidehvarfvet, då han var gällande, slutades 1785. Han har den hedern, att konungen själf uti sitt tal ifrån tronen till ständerna 1792 räknade det för den lyckliga delen af sin regering. Man klagade väl denna tiden nästan mera öfver hofvets nöjen, än man sedermera gjorde öfver krig och utskylder; men den jämförelse, en patriotisk och oväldig efterverld gör emellan bägge tidehvarfven, skall nödvändigt

utfalla till det förras fördel. Konungens sinnelag, under den förra perioden gladt, lätt och godt, förvandlades under den senare till en viss böjelse för hårdheter, som slutligen blefvo orsaker till hans olycka.

De, som egentligen deplacerade Schröderheim, voro Armfelt och general Toll, hvar på sitt sätt. De stämde häruti öfverens, ehuru litet de annars voro vänner. Det var besynnerligt, att Armfelts darskaper en gång skulle kunna tjena till pretext för hans störtande. Mot Tollen var han oförsonlig, mera för konungens och rikets, än för sin enskilda rancunes skull. Han påstod alltid, att han var hufvudorsaken till de förras olycka. Därnäst kunde han aldrig förlåta prosten Nordin, för det han själf gifvit honom tillfälle att skada sig genom det tillträde, han skaffat honom till konungen.

Det är egentligen för den tiden, då han var betydande, som hans memoirer saknas. Jag kände honom väl under den tiden, och det var då, som han lade grunden till min lycka. Jag kunde så mycket mindre skylla honom för egennytta, som jag tvänne gånger tog kontanta penningar ur hans hand, den ena gången 12, och den andra 6000 daler. Med hvad glädje och ringa pretention han gjorde andras lycka, kan ingen af större erfarenhet intyga än jag.

Den senare delen af sin historia till salig konungens död har han styckevis tecknat i efterföljande fragmenter. Det är en stor förlust, att han icke hunnit fullborda och fylla dem; men de äro tillräcklige att visa hans sätt att handla och tänka, jämte hans oförlikneliga gåfva att uttrycka sig.

Straxt efter konungens död, vid hvilken han till det yttersta var närvarande, vistes honom af H. K. H. regenten samma förtroende, som han alltid förut haft den lyckan att ega. Men i Juli eller Augusti månad därpå följande, gjordes honom första proposition af hofkansleren Engeström om flyttning till Upsala. Han förstod straxt den gifna vinken och lemnade sin ansökan. Till Upsala kom han naturligtvis icke nöjd. Flyttningen kostade mycket, och lönen är icke bland de bästa. Men han fogade sig snart efter tiden. Han skötte sin syssla, det alla skola intyga, med upplyst omtanka och drift; han sammanband uti umgänget alla societeter och han var af hvar man aktad och älskad.

Under denna tid inföll jubelfesten 1793. Den kostade honom mycket både besvär och penningar. Han tycktes dock vinna i förtroende hos hertigen och hans närmaste, som jag såg af den brefvexling, han med dem förde, af hans acceuil om sommaren 1793 på Drottning-

holm och Ulriksdal, och af det så kallade bref de retenue, som han erhöll om 12,000 rdr bko vid afträdet från tjensten.

Om julen 1793 arresterades, som bekant är, fröken Rudenschöld. Han ansåg den saken såsom sig icke rörande, ty han hade inga intima liaisoner hvarken med henne eller baron Armfelt. I anseende till hennes berättelse om en konversation, hon haft med honom, som står i protokollerna, blef han kallad till förhör i hofrätten, påsktiden 1794. Detta kostade på honom. Ännu mera när kallelsen itererades vid pingst, i anledning af de sedermera funna brefven. Hans bref voro, om jag rätt minnes, 3 à 4 stycken. Han hade sjelf läst upp för mig ett eller annat. Jag bedyrar, att han ej hade minsta kunskap om förräderiet, men vissa infall torde hafva haft del i tilltalandet. Ocksa fann hofrätten ingen sak med honom; men han, som trodde vederbörande härmed påsyfta sitt afsked, var straxt färdig med sitt memorial. Det accepterades med mycket krus af justitiekansleren Lode och bifölls i största hast honom ovetande, och så oberedd, att han med en exprès förekoms af sin efterträdare samma dag, han annars skolat läsa det i avisorna.

Ifrån den tiden uppehölls han med fagra utsigter om återkomst till hofvet, pension och emploi, som allt var bedrägligt. Han passerade vintern på Järva, under helsans och humörets synnerliga aftagande. Brist på occupation, rörelse, utkomst och sällskap verkade mycket på en aktiv och sensibel själ. Han skref då och skickade mig dessa sina memoirer tid efter annan såsom ett depositum af vår vänskap.

Han var sista gången i Upsala i Maj månad 1795. Han bodde då hos mig. Jag betalte visiten i sällskap med doktor Acrel, näst före midsommar. Han var då mycket plågad af spasmer och andtäppa, men kunde dock vara klädd och ute. Sedan såg jag honom en dag under hans sista sjukdom på Järva.

Med det sista bref han skref till mig, sände han smädeskriften "Gustaf Mauritz". Han yttrade sig anse henne med köld, då han beredde sig att snart träda in för hela världens domare, som af barmhertighet, såsom han hoppades, skulle öfverse med hans fel och af rättvisa finna, att han icke varit utan all medborgerlig dygd. Men mitt samtal med honom sedermera öfvertygade mig, att dessa och flera avanier icke för honom varit utan konseqvens.

Han fick gulsot och en stark anstöt af rosen i benet, som slutligen lärer hafva gått till kallbrand. Jag känner icke mer af hans sista stunder, än att de upphörde den 30 Augusti kl. half 7 f. m.

Jag har pressat dessa rader ur min penna; ty många förluster har jag haft, som jag kunnat begråta, men denne tärer mig. De oförlikneliga stunder, jag tillbragt i denna herres sällskap, får jag aldrig mera i min lifstid åter. Om jag fått gömma de många bref han skriffvit till mig, skulle de hafva visat värdet däraf för eftervärlden — men allt är försvunnet.

Alunda den 24 September 1795.

E. M. F.

Biografiska anteckningar

af

C. V. Lilliecrona.

1851.

Elis Schröderheim föddes i Stockholm den 26 Mars 1747. Hans föräldrar voro biskopen öfver Carlstads stift doktor Jöran Schröder och Margaretha Elis, dotter af öfverdirektören öfver stora sjötullarne i Sverige och Pommern Peter Elis och Margaretha Ekebom. Efter atnjuten enskild undervisning i föräldrahuset, skickades han till universitetet i Upsala, för att där fortsätta sina studier i den riktning, som fordrades för inträde i det kungliga kansliet. "Hans snille" — säger biskop Wallqvist i åminnelsetalet öfver honom — "var redan i yngre åren mäktigare än "alla omsorger att det följa och bilda. Hans uppfostran måste inskrän-"kas blott till uppmärksamhet, huru det utvecklade sig." "Vid akade-"mien gjorde han sina studier på det sätt, som för honom var naturligt. "Man får da icke tänka honom den trägnaste läsaren, icke den trog-"naste ahöraren, icke den flitigaste kollegant." "De akademiska fäderna "förälskades i den yngling, som de beundrade, och den jämnåriga ung-"domen fästade sin kärlek, sin förnöjelse till den, som öppnade sig till "kamratskap med alla, och mötte ingen utan den uppmärksamhet, som "faller väl till alla ämnen, då han lemnas olika till hvart och ett."

Redan vid 17 års ålder hade Schröderheim fullbordat sin kurs i Upsala och ingick 1764 såsom extraordinarie kanslist i inrikes civil-expeditionen, där han 4 år därefter befordrades till kopist. Gustaf III fästade redan tidigt sin blick på den qvicke, glade, behaglige ungemannen. Såsom barn hade de lekt tillsammans i parken vid Drottningholm, där Schröderheims fader, såsom den unge kronprinsens handledare i kristendomen, stundom vistades om somrarne, och sedan de bägge blifvit män, började den närmare bekantskapen 1768, då konung Adolf Fredrik nedlade regeringen. Befordringarne läto ej länge vänta på sig efter Gustaf III:s uppstigande på tronen. Den 21 April 1773 blef Schröderheim utnämnd till ordinarie kanslist och samma år, den 12 Augusti, till tjenstgörande protokollssekreterare för konungens konselj. Det följande året blef han härold vid alla de kungliga ordnarne och 1775 förste expeditionssekreterare vid inrikes civil-expeditionen. Under konungens resor och vistande på lustslotten tjenstgjorde Schröderheim merendels såsom statssekreterare, och i hufvudstaden delade han göromålen vid detta ämbete med dess ordinarie innehafvare. Vid 1778 års riksdag fungerade han såsom sekreterare i bondeståndet, och om sin verksamhet vid detta riksmöte yttrar han själf i ett bref till konungen: "Eftervärlden skall icke neka mig den rättvisa, att jag styrt "1778 års riksdag efter Eders Maj:ts plan och vilja, att jag därunder "beredt Eders Maj:t flere medel att alltid blifva mästare af de påföl"jande, att jag ökat Eders Maj:ts enskilda tillgångar, tvärtemot oppo"sitionens, kanslipresidentens och finansministerns vyer, på ett sätt, "hvarvid Eders Maj:t icke var komprometterad. Den ena aftonen kände "ingen människa min tanke. Den andra middagen var beslutet taget "af trenne stånd."

Den 28 April 1780 kallades Schröderheim att vara rikshärold, hvilket gamla ämbete konungen samma dag i ordenskapitlet uppifvat, och blef riddare af nordstjärneorden. Till ordinarie statssekreterare för inrikes civil-expeditionen utnämndes han den 19 April 1782, vid hvilket tillfälle konungen yttrade sig därtill hafva fattat anledning "ej mindre af statssekreterarens bepröfvade trohet och oförfalskade nit för Hans Maj:ts och rikets tjenst, än af den utaf honom till konungens höga nöje och välbehag vid flere tillfällen och på längre tid berömligen bestridda förvaltningen af statssekreterareämbetet, samt städse ådagalagda skicklighet, drift och erfarenhet vid förekomna ärendens varsamma vård och skötsel, hvarmedelst han således fullkomligen uppfyllt det nådiga förtroende, med hvilket Kongl. Maj:t honom redan hedrat och omfattat."

Detta förtroende stannade ej ensamt inom kretsen af Schröderheims ämbetsmannaverksamhet: det utsträcktes till många och olikartade ämnen. Schröderheim hörde till konungens förtrogna umgängeskrets, och var deltagare i hans nöjen, förströelser och tidsfördrif. Hans lätta och behagliga umgängesgafvor, qvickhet och personliga tillgifvenhet för konungen bibehöll alltid ett visst samband dem emellan, ehuru Schröderheims inflytande i affärerne betydligt sjönk, i samma mån prosten Nordins steg.

Det är numera ett fullt konstateradt faktum, att pastorater såldes under den tid, Schröderheim förestod ecklesiastikväsendet, och det enda, som kan anföras till hans ursäkt i någon man, är, att detta missbruk var gammalt, och att han själf mindre drog fördel af denna klandervärda inkomst, än den kom andra personer till godo, dem konungen ville gynna, och sålédes ej egde rum honom ovetande. Men denna skandal, i förening med åtskilligt annat, och konungens plan att göra Schröderheim till ärkebiskop i Upsala framkallade en sådan sinnesstämning hos prestestandet vid riksdagen 1786, att en förändring med ecklesiastikärendena blef nödvändig. En s. k. ecklesiastikberedning med Nordin i spetsen, förordnades den 1 November 1786 att handhafva befordringsväsendet inom kyrkan, och Schröderheims inflytande i dessa ämnen var slut. Han blef, såsom han sjelf yttrar sig, "sekulariserad".

Emellertid hade han vid instiftandet af Svenska Akademien den 20 Mars 1786 blifvit kallad till en af dess aderton ledamöter, och det följande året förordnades han att någon tid såsom vice landshöfding fungera i Upsala län. Det var nu fråga om att öfvertala de socknar inom detta län, som ej af kronan velat köpa husbehofsbränningsrättigheten, att ingå i en dylik öfverenskommelse, och för detta ändamål anlitades Schröderheims vältalighet, likvisst med olika framgång. Den 26 November 1787 blef han kommendör af nordstjärneorden och antog till valspråk: "Fide et Labore".

Vid riksdagen 1789, då Schröderheim fungerade såsom sekreterare i hemliga utskottet, sökte han både direkte hos konungen och hos ett par af de män, som då egde Gustafs förtroende (Wallqvist och Ahlman), att afstyra de hardheter och ytterligheter, till hvilka konungen öfverlemnade sig emot adeln, och ville ej vara med i "parforcejagten "med ofrälse standen." I anledning af friherre Stjernelds qvarhållande i fängelset ännu länge efter riksdagens slut, skref han den 10 Oktober 1789 till konungen: "Om Eders Maj:t kände själf deras tänkesätt, som "mest förtydas, skulle dessa fängelser snart öppnas. — Allernådigste

"Konung! hör icke dem, som tala illa om medborgare. De veta icke "hvad de bedja. Hör oss, som i gladjens och sorgens dagar unnat andra "godt, och Eders Maj:t skall i en allmän kärlek atervinna sitt lugn."

Vid riksdagen i Gefle 1792 förvaltade Schröderheim hofkanslersämbetet, och var tillika sekreterare uti hemliga utskottet. Han synes nu hafva atervunnit konungens förtroende, och denne utnämnde honom vid riksdagens slut till friherre, hvilken värdighet han dock undanbad sig.

Efter konungens död bibehölls Schröderheim vid sitt statssekreterareämbete och, sasom det syntes, i samma välvilja hos hertigenregenten, som denne furste öfverhufvud alltid visat honom, ända till dess friherre Reuterholm fram pa sommaren 1792 inkom i affärerna. Det var da, som efterhand alla de personer, Gustaf III brukat i regeringsärendena, maste lemna sina befattningar eller aflägsnades, och Schröderheim erhöll en vink att söka förflyttning till landshöfdingeämbetet i Upsala. Detta gjorde han, och utnämndes därtill den 8 Augusti 1792.

I anledning af en uppgift af fröken Rudenschöld, som vid jultiden 1793 blifvit arresterad för den s. k. Armfeltska konspirationen, om ett samtal, hon haft med Schröderheim, blef han pasktiden 1794 kallad till förhör i Svea Hofrätt, och denna kallelse förnyades vid Pingst, sedan nagra bref fran Schröderheim till Armfelt blifvit funna bland den senares papper. Hofrätten fann ingen sak med honom; men Schröderheim, som ansag att vederbörande med hans dragande inför rätta pasyftade hans afskedstagande, ingaf strax sitt afskedsmemorial. Det bifölls den 29 April 1794.

Han flyttade nu fran Upsala till Järva, bredvid Stockholm, en lägenhet pa lustslottet Ulriksdals egor, hvilken Gustaf III skänkt honom pa lifstid. Här lefde han i stor torftighet, dåvarande maktegare till ringa heder. Att hertig Carl lät en af sin broders tillgifnaste och trognaste tjenare, den man, hvars namn sväfvade pa hans läppar i dödsstunden, och hvars hand han sist af alla pa jorden tryckte, dricka fattigdomens bittra kalk, blir alltid en fläck pa denne furstes minne. En dag, da hertigen och hans favorit Reuterholm promenerade i vagn förbi Järva, hade Schröderheim ställt sig nära vägen med sin vedyxa, och högg ved. Reuterholm föranledde att hertigen ej observerade honom, och Schröderheims hopp att adraga sig hertigens blick och medömkan gick ej i fullbordan. Helsan och lynnet aftynade lika, och ändtligen slog för honom befrielsens timma den 30 Augusti 1795, i hans 49:e år.

Schröderheim var ledamot af Vetenskapsakademien, invaldes 1791 till hedersledamot af Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademien, och tog i densamma sitt inträde med ett tal "Om nöjet". Dessutom var han ledamot i Patriotiska Sällskapet, i Direktionen öfver barnsängshuset Pro Patria, ifrån 1783 till 1791 af General-Tull-Direktionen, och ordförande i Nummerlotteri-Direktionen 1791—92.

Schröderheim trädde den 26 November 1776 i äktenskap med Anna Charlotta von Stapelmohr, dotter af öfverdirektören vid stora sjötullen Herman von Stapelmohr och Maria Lucretia af Dittmer, född 1754 den 24 September, och död i Stockholm den 1 Januari 1792. Hennes fägring, qvickhet och flyktighet gjorde henne på sin tid mycket bemärkt, och bland traditionerna från Gustaf III:s tidehvarf har hennes namn gått till vårt såsom representant af den då rådande glada, lediga sällskapstonen, i hvilken både hon och hennes man voro mästare. Af detta äktenskap föddes tvänne döttrar, en den 25 September 1787, hvilken dog strax efter födseln, och den andra den 24 December 1791.

* * *

Schröderheims tryckta skrifter äro följande: Tal öfver Riksrådet och Riksmarskalken, Grefve Hans H. von Liewen, då vapnet sönderslogs. Stockholm 1781. — Tal om den upplysning, Sveriges gamla lagar lemna om våra förfäders seder och tänkesätt, vid præsidii nedläggande i Vetenskapsakademien 1787. — Äreminne öfver Presidenten, Friherre A. G. Leijonhufvud. Norrköping 1790. — Tal öfver Underståthållaren, Friherre Axel von Axelsson, då vapnet krossades. Stockholm 1790. — Konung Gustaf III:s personalier. Stockholm 1792. — Tal till Konungen, H. K. H. Regenten och H. K. H. Hertiginnan af Södermanland, vid Hans Maj:ts och Deras Kongl. Högheters närvaro i Vetenskapsakademien den 15 Juli 1792. — Tal om Sveriges fordna uppodling och folkmängd, vid præsidii nedläggande i Vetenskapsakademien samma år. — Inträdestal i Svenska Akademien den 5 April 1786. (Sv. Akad. Handl. ifr. 1786. I). — Svar på Grefve Nils Philip Gyldenstolpes inträdestal den 11 December 1789. (Ibm. III). — Tal och kungörelser på Svenska Akademiens högtidsdag den 20 December 1789. (Ibm.). — Svar på Herr Magnus Lehnbergs inträdestal 1790. (Ibm.). — Inträdestal i Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademien den 20 Mars 1791. (Vitt. Akad. Handl. V). — Tal på samma Akademis högtidsdag den 24 Juli samma år. (Ibm.). — Åminnelsetal öfver

Riksrådet. Grefve G. P. Creutz, i Vetenskapsakademien 1787; öfver Riksrådet. Grefve von Höpken, därsammastädes 1790. Fjäsken eller den Beställsamme, komedi i 3 akter. Stockholm 1791. (Öfvers. af de la Salle's "L'Officieux"). Vilhelm Robertsons historia om Kejsar Carl V:s regering. Öfversättning (1:a delen). Stockholm 1800. Optimisten, eller allt är bra. Komedi i 5 akter af Collin d'Harleville. Öfvers. Stockholm 1802. Elis Schröderheims svar till Bellmans bön om ett pastorat för Magister C. L. Ennes, tryckt efter handskriften, jemte Bellmans. Götheborg 1812. Till H. J. Seseman, då han sammanvigdes med Högädla Demoiselle H. S. Comstedt. Upsala 1794. Cambios seger öfver Lotto. Uppförd på Järva den 29 Juli 1786. U. o. o. a. (Stockholm 1850). (D:o efter en annan handskrift, tr. ibm. s. a.). Gustava Gök. Lustig tragedi i tre akter. U. o. o. a. (Stockholm 1850). Den oväntade brudgafvan. Divertissement i en akt. Uppförd på Gripsholm. Upsala 1874.

Första upplagan af föreliggande arbete, anonymt utgifven af K. V. Lilliecrona, utkom i Örebro 1851 under titel: "Statssekreteraren Elis Schröderheims Anteckningar till konung Gustaf III:s historia jemte brefvexling mellan konungen och honom."

Utförligare lefnadsteckningar och karakteristiker öfver Schröderheim, jämte de här ofvan införda, hvilka först trycktes såsom inledning till första upplagan af hans Anteckningar till Gustaf III:s historia, äro följande: Blom, Inträdestal i Sv. Akademien (Sv. Akad. Handl. eft. 1796, Bd. II). Adlerbeth, Lefvernesbeskrifning, uppläst i K. Vitt.-, Hist.- och Antiqv.-Akademien. 2 uppl. Stockholm 1808. J. M. Fant, Åminnelsetal, tr. i Åminnelsetal, hållna i Stora Amaranther-orden den 11 Dec. 1796. Stockholm 1797 (tillsammans med fru Elsa Fougts minnestal öfver fru Schröderheim). Wieselgren, biografi i Biogr. Lexikon öfver namnkunnige svenske män. D. XIV, s. 92–112. (1847). Elis Schröderheim. Bidrag till hans biografi. Utur authentika källor. Supplement till Biogr. Lexikon. D. XIV. Sthm 1848. (Utg. af prosten J. U. Schröderheim, såsom protest mot Wieselgrens nyssnämnda biografi. Innehåller, jämte E. M. Fants här ofvan införda karakteristik, samt versar af Tilas och en minnesruna af Adlerbeth i "stenstil", ursprungligen tryckt i Stockholmsposten 1797, biskop O. Wallqvists Minnesteckning, uppläst i sällskapet Pro Patria d. 3 Dec. 1796).

Bidrag till Schröderheims biografi och karakteristik läsas därjämte i de flesta större historiska och litteraturhistoriska arbeten och samlingsverk rörande Gustaf III:s och förmyndareregeringens tid, memoirverk af Ehrensvärd, Joh. v. Engeström, Lars v. Engeström, Fersen, Adlerbeth, Ekeblad, Nordin, Wallqvist, G. M. Armfelt m. fl.

SKRIFTER TILL GUSTAF III:s HISTORIA

Vid konung Gustaf III:s begrafning

den 14 Maj 1792.

Personalier *).

Åter öppnas det hvalf, där Gustaf Adolf hvilar. Konsterna och snillet hafva icke vågat att där uppresa marmorns kalla prydnader eller att rista några runor till efterverldens undervisning: men ännu har aldrig någon dödlig kunnat nalkas detta rum utan de känslor, hvilka i templen och helgedomarne upplyfta själen till vördnad och betraktelser.

Vid sidan af denne hjälte samlas till stora fäder den konung, hvilken med hans vishet fört hans spira, med hans mod hans svärd, med dygder och öden uppfyllt den likhet, världen emellan dem alltid funnit. Det förgängliga, Gustaf III lemnat, nedsättes här i dag af ett bedröfvadt konungahus och ett sörjande folk. En späd konung nedkallar med oskuldens tårar Försynens välsignelser öfver sina kommande dagar. Han ledsagas af en furste, som utan egen ärelystnad att uppstiga på den tron, där han i alla skiften understödt en älskad broder, nu med vidden af dess förtroende upplifvar Sveriges hopp, stadgar regeringssätt, allmän säkerhet, rikets anseende och tillvinner sig själf den odödliga belöning, som stora regenter hemta, icke af kronorna, men af deras gärningar. Han atföljes af en furste, som med Wasarnes tänkesätt och välgörande dygder gifver efterdömen för prinsar

*) Särsk. tryckt i Stockholm 1792. 4:o. Ej intaget i föreg. upplaga.

och medborgare: af tvenne prinsessor, dem Försynen skänkt detta land, i lyckliga dagar till prydnad för dess konungahus, i de mulnare till tröst och uppmuntrande ära. Segrens, fredens och vitterhetens lagrar omgifva här konungahöghetens urgamla prydnader. Sveriges kärlek och sorg förklara sig uti tårar, som blandas af alla stånd, af alla åldrar: och hvilken prakt kan mera upphöja en konungs likfärd!

Men under allt detta, hvilken rysning betager våra rörelser! Det folk, som förelyst andra i trohet och nit för sina konungar, har framfödt inom sina gränser de missfoster, som vållat dess olycka. Vid Gustaf Adolfs, vid Carl den Tolftes, vid Gustaf den Tredjes grafvar, skola då fruktan och fasa för förebraelser nedslå det folkets ögon till jorden, som, mera än något annat, haft att tacka himmelen för stora konungar!

Qväfvom åtminstone i detta bedröfvelsens ögonblick åtanken af händelser, hvilka sekler aldrig glömma: och då vi här vid vår sörjde konungs stoft omfamna hvarannan med den enighet, sorgen och förtviflan återfört, påminnom hvarannan med korta ord några få omständigheter af hans korta och ärofulla lefnad. Ännu är icke historiens stund att öppna sin berättelse: det atersken, en nyss nedgången sol lemnar vid horizonten, är ännu förvillande; men huru klar skall hon icke åter uppgå!

Gustaf föddes i Stockholm 1746, efter den gamla den 13, efter en förändrad tideräkning den 24 Januari. Hans fader var den stormäktigste konung och herre Adolf Fredrik, Sveriges, Göthes och Wendes konung, som härstammade ifrån den konung, hvars ätt intagit Nordens trenne troner och med hvars blod Wasarnes varit förenadt; hans moder den stormäktigsta drottning Lovisa Ulrika ifrån ett hus, hvars stora namnkunnighet och anseende hon med lika egenskaper var värdig att dela.

Adolf Fredriks ankomst hade redan medfört Sveriges säkerhet emot de olyckor, som åtfölja troners ledighet. Lovisa Ulrika bar till Norden i skötet af behagen vitterheten, smaken och konsterna. Så bereddes det tidehvarf, för hvilket Gustaf uppföddes, och naturen hade sjelf gifvit honom både böjelser och egenskaper att draga nytta af sin uppfostran. Flere gånger välsignade ett församladt folk hans hastiga framsteg i dygder och kunskaper. Upsala Akademi fick snart röna hans verkliga kärlek för dem, hans håg att framdeles regera öfver ett i frihet och upplysning lyckligt folk.

Sverige ansåg med förtjusning hvad det af honom hade att vänta. Glädjen däröfver flyttade dess omsorger till aflägsnare tider: det ville meddela sin egen sällhet till efterkommande, och Gustaf hörde dess trogna önskan, när han den 4 November 1766 uppfyllde en länge aftald förbindelse med den prinsessa, som, härstammande från Europas äldsta konungahus, gifver med födslens höghet det ömmaste intryck af stora dygder at en son, som ensam förmår att aftorka hennes och Sveriges tårar.

Försynen beredde Gustaf den äran att dela spirans bekymmer, innan han henne emottog, och att på en gång uppfylla de ömmaste förbindelser emot konung och rike. Afund och oenighet, Sveriges gamla landsplagor, hade söndrat folket: jorden nekade det sin föda. Med hämnd emot de förra, med oro öfver det senare, gick kronprinsen till Dalarnes trogna folk att känna deras behof, att bära taflan af deras nöd till sin och deras gemensamme fader. Adolf Fredrik, alltid öm och mild, rördes vid denna åsyn, önskade att rådföra riksens ständer och, hindrad i sitt uppsåt, försakade en tron för att frälsa det folk han, likasom emot dess egen vilja, sökte att göra lyckligt.

Gustaf ilade med dessa bud omkring hufvudstaden. Hans nit förklarade hans tänkesätt att följa sin faders öden. Han såg sitt bemödande lyckas, och vid ett allmänt riksmöte erkände svenske män djupet af sin fara och lyckan af sin frälsning.

Ett återställdt lugn syntes bereda det tjenligaste tillfälle för Gustaf att under besök uti främmande länder samla de kunskaper, regenter eljest förgäfves söka. Han lemnade fäderneslandet 1770 och skyndade till Sveriges äldste bundsförvandt, den äldste af da lefvande konungar, till ett hof, hvarifrån upplysningen utbredt sig, hvars inflytelser verkat så stora hvälfningar, och som ännu underhöll det anseende, Henrik den fjärdes dygder och Ludvig den fjortondes mäktiga lycka troddes evärdeligen kunna försvara.

Icke intagen af förströelserna, men öfverlemnad åt betraktelserna, samlade han de rön, han sedan nyttjat, och begagnade sig af dessa dyrbara tillfällen. Men hastigt försvann Adolf Fredrik ur tiden. Som konung var Gustaf skyldig att återvända till fäderneslandet, och när uppfyllde han icke sina pligter!

Europa hade njutit ett sjuårigt fredslugn efter ett lika långvarigt krig, börjadt af personlig ovilja, fortsatt under förödelser och slutadt nästan utan all annan verkan än en allmän vanmakt. Frankrike sökte att återhemta sina krafter. Nyss före konungens ankomst

till Paris var den äkta förbindelse afgjord emellan Österrikiska och Bourbonska husen, som, beundrad då den stiftades, sedermera gjorde det enas sorg, det andras olycka. Amerikas stater började att grundlägga den förening, som sedan skiljde dem ifrån Englands öfvervälde. Polens söndring hade beredt dess delning. Turkiska fredsbrottet, i stället för att förekomma, hade befordrat Catharinas afsigter; Medelhafvet bar hennes flaggor, och Krims eröfring blef en förvirring af allmänna systemet. Danmark skakades af täta ombyten och hastiga förändringar. Petri stol var intagen af en man, för mycket öfver sina företrädare, för välgörande emot människoslägtet, för att icke falla som ett offer för den flock af bedragare, hvars grymma hemligheter han ville upptäcka i förstörelsen af deras skadliga makt. Allt syntes båda stora förändringar. Gustaf var för öm om Sveriges urgamla ära att icke vilja upplifva den. Han gick att besöka, att rådföra Fredrik II, och upplifvad af de intryck, hjältars själar gifva hvarannan, återkom han till fäderneslandet.

Snart samlades omkring hans tron folkets fullmäktige. Hvilka känslor uppväckte icke hans första tal ifrån tronen! Men när har ett inbördes hat eller misstroendet, drifvet af egennyttan, kunnat försonas af kärlek till fäderneslandet? Huru många försök måste han icke finna fruktlösa att återställa enighet och lugn! I det ögonblick han emottog Sveriges krona, svor han i sitt hjärta sitt rikes förlossning. En enda dag blef för honom tillräcklig att uppfylla denna ed, att återgifva tronen sitt anseende, lagarne sin helgd, folket frihet och säkerhet; och ifrån det ögonblick, ljuset första gången frambröt, har väl aldrig någon lika stor förändring lika hastigt blifvit fullkomnad.

Europa igenkände Gustaf Adolf i hans efterträdare. En granne, van att begagna sig af tillfällen, syntes rusta sig att bryta vår unge konungs lagrar; men på den gräns, där Carl XII stupat, var Gustaf snart beredd att möta försöket, och krigsrustningarne förvandlades i underhandlingar och nya löften. Gustaf, icke frestad af krigets ära, önskade freden för sitt land, och hans klokhet beredde utvägar att den behålla.

Sverige fick åter njuta glädjen af en förnyad förening med Holsteinska huset, hvilket det så länge älskat, men förorättat, och den upplifvas åter i svenska bröst, när förtroendet omfamnar och tacksamheten välsignar Carl och Hedvig Elisabeth Charlotta.

Konungen anträdde sin eriksgatu-resa efter sina förfäders sed, men utan att som de gifva eller taga grud och gisslar; och huru kunde

den gifvas säkrare än i konungs och i undersåtares inbördes kärlek? Finlands inbyggare gladde sig af hans besök: han uppmuntrade deras gamla redlighet, spridde upplysning, icke blott till kunskaper, utan äfven till seder, tänkesätt, hushållningen och näringarne, och i den stad, som fått bära namnet af dess ätt, uppreste han en af rättvisans högre domstolar.

Catharina II hade beredt sig hos Gustaf den vänskap och högaktning, som bägge af hvarannan förtjenat. Han gick att under ett personligt vänskapsbesök betyga och erfara dem, och tretton års fredslugn blef en lycklig följd af ett möte, som beundrades äfven i de land, där afsigterna förtyddes.

Alltid böjd att dela glädjen med sina undersåtare, sammankallade konungen år 1778 ett allmänt riksmöte af den angenämaste anledning. Försynen ämnade honom att inför Herrans altare öfverlemna en son i folkets sköte och den lyckan att på dess tron stadga sin ätt. Han nyttjade detta tillfället att upplifva flere af de författningar, hvilka Sverige lydt i dess mest lysande tidehvarf. Han anförde flere öfverläggningar, och alla voro nästan högtider för frihet och enighet: men under blommorna vid dess tron hväste ännu de ormar, som fordom slingrat sig omkring den hydra, hans klubba krossat, och i dessa lugna dagar såg man redan molnen samla sig till nya stormar.

Bekymren samlades af närmare och fjärmare anledningar. Konungens helsa erfor oftare och starkare de krämpor, hvaraf den i yngre åren varit besvärad, men återställdes till rikets hugnad igenom vattnet och baden vid Spaa och Aachen, dem han på en kort tid besökte.

Nya skiften af glädje och sorger omvexlade. Hertigen af Småland föddes: men det nya stöd, han kom att gifva tronen, försvann äfven med honom efter få månader. Lovisa Ulrika hade förut lemnat tiden med stora rättigheter till odödligheten.

Fientligheterna hade utbrutit emellan Frankrike och England. Krigslågan brann öfver aflägsnare haf, en annan tändes under tvistigheterna om bajerska arfvet, men dämpades igenom freden i Teschen. Konungen föreslog emellertid åt sina grannar den utväg, de sedan biträdde, att med en beväpnad sjömakt vända kriget ifrån Norden, freda deras handel, och draga däraf för sina riken väsentliga förmåner.

Gustaf III och Josef II gingo bägge att besöka Catharina, och hon till svenske monarkens möte på gränsen af deras riken. Tidernas

omständigheter fordrade vigtiga öfverläggningar och dessa åter den grannlagenhet, det förtroende och den trygghet, som deras egna snillen, inbördes tänkesätt och stora anseende säkrast kunde gifva hvarannan.

Under denna resa till Ryssland hade konungen uppehallit sig uti finska arméens läger, där han vid fallet af en häst afbrutit den vänstra armen. Brottet läktes ovanligt skyndsamt, men följderna däraf, i gemenskap med andra krämpor, blefvo äfventyrliga. Läkarne funno ingen säkrare hjälp än vid baden i Pisa,.och konungen öfvertaltes att besöka dem. Försynens vakande omsorger gjorde både resan och läkemedlen lyckliga, och konungen nyttjade detta tillfället att fullfölja den väg, som varit utstakad för dess utrikes resa.

Han besökte världens forna hufvudstad med statsmannens betraktelser, filosofens anmärkningar, den lärgiriges uppmärksamhet, konstnärens smak. Gustaf Adolfs och Ferdinands efterträdare omfamnade hvarannan inför det altare, där, i skuggan af vidskepelsens forna makt, de villor ännu famla, hvilka Gustaf Wasa skingrat och förjagat från fäderneslandet. Där bekände han offentligen den lära Kristina förnekat, sedan hennes far den med sin död beseglat. Världen, mindre förundrad af dessa sällsamma händelser, än af hans afstånd på så lång tid ifrån sitt rike, lärde däraf att känna styrkan uti hans makt, och huru han ifrån detta afstånd sträckte sina omsorger icke blott till allmänna, utan äfven till enskildas angelägenheter. Ingen post afgick från honom utan att bära flere bevis däraf, och ingen fran fäderneslandet utan att föra honom de underrättelser, han med så mycken uppmärksamhet emottog. Han lemnade Rom för att uti Italiens andra länder betrakta både naturens och staters häftigaste förändringar, ålderdomens minnesmärken, en vidsträckt handels lyckliga följder och regeringssättens olika både art och verkan. Under hemresan besökte konungen franska hofvet och begaf sig efter ett kort vistande tillbaka till Sverige.

Nya omsorger mötte konungen, uppkomna efter flere års olyckliga missväxter. Medlen att afhjälpa dem voro grannlaga och blefvo äfven otillräckliga, om de icke tillika kunde förekomma lika olyckor för framtiden. Han ansåg säkrast att därom rådföra folkets egen önskan, och riksens ständer sammankallades.

Konungens förslag blefvo icke antagna. Han åtskiljde detta möte, och i ett tal från tronen öfverlemnade händelserna, jämte sitt uppsat

och förhallande, till efterverldens domstol, dit Sveriges saknad honom nu beledsagar.

Han lemnade hufvudstaden att öfvervara lägret i Skane, dar under hans ögon Sveriges och Danmarks tronföljare första gangen omfamnade hvarannan. Under en annan resa till samma gräns besökte han Köpenhamn, emottog där flere vänskapsbetygelser och firade högtiden af sin herr sons födelsedag i det hof, som sett dess fru moder födas. Dessemellan hugnade han flere ganger Upsala lärosäte med sin kärlek för vetenskaperna och sin omsorg för deras beskydd i ett tillkommande tidehvarf. Men han kallades snart till andra skiften och andra orter.

Fredrik II:s död hade liksom gifvit utrymme at de förslager, lagrarne pa hans gränade hjässa hallit tillbaka. Catharina gick att emottaga Tauriens hyllning. Hennes vapen syntes bana vägen till hennes välde öfver de orter, dem Athens och Spartas hjältar gjort för alla tider namnkunniga, och under sin färd famn hon flere regenter till sitt möte. Constantini tron lutade. Josefs härar anföllo den ifran en annan sida. Frankrikes fordom så mäktiga inflytelser försvunno af dess inbördes oenigheter, och dess grannar hvilade under väntan af dess förstöring.

Europas jämvigt, Nordens säkerhet, Sveriges ära och dess gamla förbund kunde icke längre tillåta konungen att i stillhet afbida utgangen af händelser, hvilka på flere sätt hotande, borde förekommas, om de någonsin skulle undvikas. Gustaf öfverförde svenska hären till Finland. Snart upplifvade Carls tapperhet svenska flaggans heder. Segren vid Hogland och konungens öfvergang öfver gränsen lofvade en skyndsam verkan af de anstalter, hvilka konungens mod, äfven i tidens skyndsamhet, gjorde förundransvärda.

Hvad hindrade den? Sverige vore mera tröstadt, om det kunde tillegnas fiendernas vapen eller krigets ombytliga skiften. Men vi böra icke i dag omtala händelser, hvilka konungen lemnat lagen att upplysa, och öfver hvilka han själf sedermera dragit täckelset.

När historien sedermera uppsöker Gustaf uti den hydda vid Kymmene strand, där faror och bekymmer af alla slag sväfvade omkring hans person, skola tillkommande tider finna honom större och mera tillräcklig för sina öden, än de flesta regenter, ryktet ännu beundrat. Där emottog han tidningen om en grannes, en nära anhörigs rustningar vid den därifran längst aflägsna gränsen af hans rike. Van att af hindren för sitt uppsat göra medel till deras fortgang, fann han dem

äfven i dessa oväntade omständigheter. Han lemnade befälet at den hjälte, som anfört hans flotta, själf ilade han till hufvudstaden, omfamnade ett älskadt konungahus, besörjde anstalterna, och snart såg man honom vid Mora och Rättviks kyrkor, på de grifter, där Gustaf Wasas följeslagare hvila under Sveriges välsignelser, kalla ännu en gång till dess befrielse Dalarnes redliga folk. De svuro honom en trohet, hvilken de sedan bevisade. Uppmuntrad och tröstad af de lika tänkesätt, hvarmed Vermlands inbyggare honom omfamnade, gick han tryggt till den fiendes möte, som redan nalkades Göteborgs murar.

Eftervärlden hade kanske blifvit mera oviss om det var Gustafs mod och vishet, som frälste denna vigtiga ort och återställde fredslugnet på dessa gränser, om sedermera löften blifvit uppfyllda, eller han icke så hastigt öfverlemnad åt sig själf.

Härifrån sammankallade konungen rikseus ständer till hufvudstaden vid början af det påföljande året. Detta riksmöte, oroligt under sitt lopp, vigtigt i sina beslut i de medel, hvarigenom konungen gick att stadfästa förening och säkerhet, märkvärdigt uti hans enskilda, uti rikets och mänsklighetens allmänna häfder, omfattar en mängd af händelser, alla med hvarannan för nära förenade att någonsin kunna åtskiljas, för många att anföras vid ett tillfälle, hvilket sorgen bjuder att förkorta, och då våra sinnen snarare fordra hvila och tröst, än att uppröras till flere häftiga känslor.

Efter riksdagen återreste konungen till arméen. Kriget fortsattes detta och det påföljande året. Örlogsflottan behöll den lyckan att lyda storamiralens befäl och att därunder visa sitt mannamod. Skärgårdsflottan föröktes ansenligen genom konungens omsorger och fick till slut till sin högste befälhafvare emottaga sin konung, sedan han förut till lands, själf alltid i spetsen för sina trupper, flere gånger uthärdat krigets mödor, gifvit efterdöme af sitt mod, slagit fienderna, och således uppfyllt, hvad ryktet ditintills kunnat sakna af ämnen för hans odödlighet.

Europa syntes ändtligen känna sin egen angelägenhet att understödja hans stora företagande. Underhandlingar började, men afbrötos. Gustaf sökte att bereda freden med de medel, rikets heder kunde tillåta, han följde likväl däruti den varsamhet, han trodde sig skyldig att iakttaga emot dem, hvilka hade tillbudit honom sina biträden. Men tiden förlorades utan nytta, hans bekymmer ökades af fruktlösa omkostnader, och han fann sig, som han själf sade, icke hafva öfrigt mera än en allierad, folkets mod och sin värja. Han öfverlemnade sig at

dem, och på Svensksunds böljor hämnade de hans oförrätter, kallade freden till hans möte, uppreste hans tron och Sveriges heder.

Med de inbördes tänkesätt Gustaf och Catharina, äfven under vapnen, för hvarannan behållit, följde de bägge så mycket lättare anledningarne af dessa omständigheter. Freden slöts på Wärelæ fält, och ifrån denna föga bekanta bygd emottog Europa förvånad tidningen om en fred, som bedrog dess uträkningar. Sanningen har redan upptäckt, att Gustaf därvid hvarken förglömde bundsförvanters angelägenheter, som däremot hos andra kanske saknade, hvad de af dem, men icke af honom, haft att fordra, och tillika huru litet han förtjent de förebraelser, hvarunder andra velat förklara sina uppskof.

Knappt var freden undertecknad, förrän de mest tillfredsställande och sedermera aldrig afbrutna vänskapsbetygelser försäkrade om verkligheten af ett återställdt lugn. Nationerna omfamnade hvarannan med en vänskap, som grannar sällan röna, och man hade kunnat tro sig återförd till Nordens äldsta tider, då intet förbund var säkrare, än emellan dem, som mätt hvarannans krafter och styrka.

Omgifven med äran af en lycklig fred, återkom han till hufvudstaden, emottagen af en gemål, af en son och ett konungahus, som täflade att visa honom glädjen med den ömmaste tillgifvenhet, och af ett folk, som beslöt att uppresa hans ärestod på den strand, hvarifrån han första gången gick ombord till fiendernas möte.

Sveriges gamla förbund uppväckte snart för honom nya omsorger. Han förutsåg hvad framdeles kunde inträffa, och, i allt lifvad af Gustaf Adolfs anda, trodde han sig född att uppfylla hans förbindelser och mäktig att, som han, uppresa en fallen tron, försvara de förtrycktas rätt och stifta Europas öden. Lika fast i sitt beslut, som förundrad öfver andras ovisshet, tycktes intet annat än dröjsmålen göra hans bekymmer. Vid baden i Aachen sökte han, och med lycklig framgång, vanliga läkemedel emot de följder, hans helsa lidit af krigets olägenheter, men nyttjade äfven tillika de tillfällen, som därunder kunde tjena hans afsigter.

Återkommen till fäderneslandet efter en kort frånvaro, tecknade han vänskapstraktaten med Ryssland och företog sig de bekymmersamma omsorger, hvilka ett rikes invärtes hushållning och penningeverk efter öfverstandna krig alltid fordra. I dessa angelägna ämnen ville han åter rådföra sina trogna undersåtare och öppnade i sådan afsigt en allmän riksdag i Gefle, där deras enighet och förtroende syntes

lätta hans möda, deras lydnad och tillgifvenhet stärka hans förtroende och morgonrodnaden uppgå till en klarare dag på Sveriges himmel.

Men detta hopp var fåfängt; det varade två och tjugo dygn och afbröts med all den förskräckelse, för hvilken mänskligheten fasar, och Sverige hvarken för sin heder eller sin förlust tillräckligen kan beklaga. Förräderiet väntade honom i det ögonblick, där han med sitt folk sökte jämlikhetens nöjen. Föraktande alla faror och bedragen i sin tillförsigt till svenskars urgamla trohet, föraktade han äfven varningarne och fällde icke modet af händelsen.

I skötet af den broder, som födsel och förtjenster gjort till hans ömmaste vän och som snart skulle emottaga tyngden af bekymren, befallde han om alla de anstalter, tillfället fordrade; visade vänskapens uppmärksamheter at dem, som icke kunde dölja sin bedröfvelse och underhöll därjämte samtal med de främmande makters sändebud, hvilka han genast lemnade tillträde. Flyttad till kongl. slottet tillät han läkarne att undersöka skadan, och då hoppet var förloradt att finna och uttaga kulorna, tröstade han sig däröfver som Gustaf Adolf i en lika händelse: han förordnade om regeringsärendernas vård under hans sjukdom och vid tillfället af sitt frånfälle, till dess hans yttersta vilja kunde uppbrytas: han förestafvade själf dess föreskrifter, och ingen angelägenhet undföll hans uppmärksamhet.

Snart fjorton dagar tillbragte hufvudstaden emellan fruktan och hopp, men han med ett lika tålamod. Han uppmuntrades dagligen under sina bröders besök af de vänskapsbetygelser, hvars uppriktighet hans eget hjärta aldrig misskände: han emottog uppvaktningar af flere undersåtare, och ingen af dem kunde njuta denna lycka utan tacksamhet eller utan rörelser upptäcka det lidande, han dolde, eller beundra själens ovanliga styrka.

Den 29 Mars 55 minuter på elfva före middagen var det ögonblick, som slutade hans lefnad, efter sex och fyratio år. En timma förut gaf han ännu sina befallningar med den fullkomligaste redighet, genomläste dem och tecknade dem med egen hand. Han dog med en kristens undergifvenhet, filosofens styrka, hjältens mod och konungars största ära, den, att hafva älskat sitt land, upprättat dess anseende, vårdat rättvisan, känt, hägnat och förlatit mänskligheten, utspridt upplysningen och alltid liknat sig både under bekymmer och otacksamhet.

Icke tillåter detta tillfället att omnämna, huru sorgfälligt han befrat religionens vigtiga angelägenheter och borttagit ett olyckligt samvetstvång, eller huru högt han älskat rättvisan, upplifvat det högsta

ämbetet till dess vård och med valet af den, det anförtroddes, både förklarat och uppfyllt sina afsigter: icke de afhandlingar han med främmande makter ingått; icke de anstalter, hvarigenom han förbättrat rikets hushållning, handelns och näringarnes lif. De finnas i rikets handlingar. Och om hans samtid, sökande att tadla hans gärningar, klandrat hans tidsfördrif, skall efterverlden med så mycket större förundran samla mängden af hans egna handskrifter och häpna för vidden af det snille, som nästan i samma ögonblick kunde omfatta Europas öden, arméers rörelser, flottors utrustning, rättvisans skipande, nyttiga inrättningars understöd, de lärdas öfningar, skaldens sånger, nöjets lekar, umgängets fria behag och en enskild husfaders minsta omsorger.

Om han icke varit född till en krona, hvilken enskild har någonsin varit mera älskansvärd: eller när har ett starkare minne förenat sig med ett hastigare begrepp och ett skarpare omdöme, eller en högre själ kunnat danas för en konungatron? Den målade sig i hans uppsyn: hans ögonkast talade, uppmuntrade förtjensten och välmeningen, men tryckte den brottslige till jorden: hans tal, hans bemötande, hans sätt att uppmuntra, att förekomma, att utdela belöningar, att lämpa sig till alla personer, alla åldrar, efter alla lyckans olikheter, hvarmed kunna de jämföras? Huru många kunna beklaga sig öfver lidande af de hvälfningar, som inom andra hof varit så vanliga? Han underhöll till slutet af sin lefnad det enskilda förtroliga umgänget med dem, hvilka han från längre tider därtill kallat, och flere, som med hans förtroende intagit de främsta ställen i hans hof, hafva där redan uppvaktat i hans ungdom.

Hos honom var själfva hvilan märkvärdig, den helgade han åt vetenskaperna, vitterheten och konsterna. Han återtog i sin sons namn den styrelse af Upsala lärosäte, hvilken han i sin faders dagar själf vårdat. Lunds och Åbo akademier och Vetenskapsakademien i Stockholm uppmuntrade han med flere besök och flere vedermälen af sin omvårdnad. Vitterhetsakademiens upplifvande var det äreminne, han reste sin moder. Själf stiftade han Svenska Akademien för att vårda det språk, hvars lagar hans egen talegåfva ifrån tronen stadgat. Han vårdade denna inrättning med omsorg och med heder, och för att samla alla de lagrar, som kunna pryda en dödlig, täflade han äfven om snillets, och okänd vann han dem, han själf gifvit detta samfund att utdela.

Svenska skådespelen hade han själf både öppnat och fullkomnat; och hvem vet icke, att han till dem bidragit på flere sätt än med sitt hägn, belöningar och underhåll! Huru sökte han icke att återkalla al-

derdomens sedvänjor och att med täflan i deras kroppsöfningar återföra förfäders härdighet! Huru lyste icke hans snille uti alla de tidsfördrif, som underhöllo hofvets prakt och upplifvade smaken i allmänna sammanlefnaden! Huru uppmuntrade han icke med tidiga besök de stora konstnärer, hvilkas ädla arbeten skola vittna om hans tidehvarfs upplysning!

Hans egna insigter uti byggningskonsten understödde hans böjelse till de mera vidsträckta företaganden, där den behöfvande arbetaren hemtade sitt bröd och konsterna det underhall, hvarförutan de förfallit. Det ställe, som en vördnadsvärd drottning i samma ädla afsigter först började att rödja och uppodla, där en annan hennes vederlike dem fullföljt, där förbättrade han bägges planer, utvidgade dem till större anläggningar och prydde dem med behagen af sin smak; och vägen till Drottningholm är ensam värdig att jämföras med den, som vid det forna Rom vittnade om dess gyllene tider. Den park vid hufvudstadens tullport, där konungen fordom sökte en tillflykt undan tvånget och bullret, där i en låg och oprydd hydda han sammanskrifvit de lagar, som stadgat hans och Sveriges ära, och hvarifrån han tog namnet, när han på utrikes orter bortlade konungatiteln. Haga tillvann sig hans tycke genom förträffligheten af dess belägenhet och rika tillfällen till dess förädling.

Om den uppmuntrande fägring, hvaraf Haga prålar, likasom upplifvar kärlek och förtroende till den konungs snille och hjärta, som där velat tillbringa nöjets och hvilans stunder, huru blifva icke där äfven grundvalarne till den byggnad, han där endast hunnit lägga, rörande påminnelser af mycket annat, han icke hunnit att fullkomna! Huru mycket återstod honom icke att fullborda, huru mycket för att utföra nyttan och verkan af flere helsosamma författningar! Och under allt detta, hvilka förenade anledningar till undran och tacksamhet för ett bedröfvadt folk och för kommande sekler!

Konung Gustaf III, hans rådkammare och gunstlingar *).

Flere af mina vänner hafva vid olika tider velat uppmuntra mig att samla ämnen till konung Gustaf III:s historia. Man har trott mig ega kunskaper därtill igenom det nära tillträde, jag egde till denne herre, igenom mina ämbeten och det förtroende han visat mig uti flere af de mest bekymmersamma ögonblick af hans lefnad: men den kännedom, jag i dessa tillfällen vunnit af hans person och hans sätt både att tänka och arbeta, skulle afråda mig fullkomligen därifrån, om än en öfverdrifven egenkärlek någonsin kunnat inbilla mig, att jag egde de egenskaper, hvilka i allmänhet fordras af en historisk författare. Ännu flere fordras af Gustafs häfdatecknare, och jag föreser, huru länge sanningen lärer dröja att rätta misstagen hos dem, hvilka säkerligen uti stort antal skola upphäfva sig därtill. Jag lyder din begäran, min vän, för att visa dig min aktning och förtroende och upptecknar utur minnet några af de händelser, hvilka timat under mina ögon, och hvaruti jag varit brukad eller deltagit. Det blifver din rättighet att efter mina dagar göra af dem det bruk, du kan finna öfverensstämmande med bägges vår gemensamma kärlek och tacksamhet för en konung, som varit vår gemensamme välgärningsman, och tillika tjena att rättfärdiga mitt enskilda minne från de oförrätter, jag ofta, men Gud ske lof med ett ostördt sinneslugn, erfarit.

Jag vet ej hvad som först beredde mig faveuren: men jag vet, att jag sökt förtjena den med arbete, men aldrig att bibehålla den på bekostnad af mitt samvete. Om det förra vittna handlingarne i kansliet, i sekreta utskottet och på de ställen, jag varit brukad; om det senare min enskilda brefvexling med konungen, förvarad ibland hans papper, och flere mina ännu lefvande vänners intygande, jämte de domestiqua bekymmer, som följt mig igenom hela min lefnad. Min öppenhjärtighet och min öfvertygelse hafva gifvit mina ovänner vapen emot mig, mitt bestånd har ofta varit osäkert, min rol har blifvit mindre, än den jag

*) Början till en större uppsats om Gustaf III:s regering, daterad Järva d. 12 Mars 1795 och öfversänd till författarens vän, professorn i Upsala E. M. Fant.

kanske eljest ofta kunnat taga; men däremot äro mina närvarande öden drägligare. Hade jag fört en journal ifrån 1768, visserligen hade den kunnat blifva mera intressant än de få anteckningar, jag nu kan taga endast af minnet och några få behållna papper. Mina anmärkningar hade blifvit flere, men kanske mindre palitliga än dessa, sedan år och olyckor lärt mig bättre att känna mig själf, den tid hvaruti och de männi-skor, med hvilka jag lefvat. Som min egentliga afsigt, jag bekänner det, är att justifiera mig själf, så kommer jag äfven att tala mera om mig, än jag eljest kunde tillåta mig, i sammanhang med det öfriga af mina berättelser. Jag har särskildt författat min lefvernesbeskrifning, hvilken jag äfven skall öfverlemna till dig, min vän, när jag antingen sjunker uti de olyckor, på hvilkas brädd löften och utsigter, kanske alla bedrägliga, mig ännu uppehålla, eller jag en gång vinner ett lugn igenom Försynens skickelser, hvars behag jag med ett talamod, uppmuntradt af erkänsla och tillförsigt, mig underkastar. Jag har där uppgiffvit mina fel, sådana som jag vid en sträng ransakning funnit dem, förklarat hvad jag kunnat, och bekänt de öfriga utan förbehåll eller ursäkt.

En annan erinran bör jag äfven göra för min enskilda räkning, innan jag går vidare. Då jag uti mina berättelser nödgas lasta baron Armfelt, sker det ej för att kasta flere stenar på den hög, som höljer honom, icke af obeständighet i vänskap eller af svaghet att taga tidens ton. Han var min vän, innan han kom till hofvet, han förblef det äfven ända till 1786, då han betalte min vänskap med ett mycket olika mynt, gjorde mig de största otjenster och sökte äfven uppenbarligen mitt fall. Om våra lynnen förenade oss i umgänget och nöjen, så voro uti affärer våra begrepp så mycket mera olika om konungens och rikets sanna nytta och om medlen att befordra dem. Under allt detta hörde jag allmänheten knyta mig tillsammans med honom, tillskrifva mig många af hans gärningar och döma mig med honom. Jag behöfver ej erinra en upplyst vän, huru många tillfällen gifves under oroliga tider, då hvarken heder eller försigtighet tillåta les gens en place att offentligen öfvergifva forna liaisoner eller predika missnöje öfver hvad man ofta ogillar. Jag egde ock alltid hopp att se honom återkomma utur sin yrsel, och till min egen skada har jag för länge uppehållit mig med försöken därtill. Om dessa papper någonsin falla uti hans händer, skall han icke kunna förneka sanningen af mina uppgifter eller igenfinna hälften af hvad jag muntligen sagt honom.

Jag bär inga rökverk till min saknade konungs graf. Jag framställer honom sådan, som jag funnit honom, tillfällen och omständigheter sådana, som de visat sig för mitt omdöme. De senare förställde ofta hans naturliga lynne, gjorde honom i vissa ögonblick olik med sig själf och bedrogo samtidens omdömen: men store män vinna, om jag så får säga, äfven af sina fel uti jämförelsen med deras dygder: ofta är någon af de senare en orsak till flere af de förre. Världen erkänner redan, och sekler skola besanna, att hans egenskaper varit och blifva sällsynta i dödligheten, att han med dem i hopen af medborgare ofelbart utmärkt sig, och att hans största olycka var att födas till ett för litet kall för deras verksamhet, till konung uti ett rike, hvars tillgångar icke voro tillräckliga för hans stora vyer, i saknad hvaraf han kanske stundom skapade hvälfningar och händelser, hvilka han med ett mera inskränkt begrepp om sin och rikets ära kunnat undvika.

Jag har bekänt min egen oförmögenhet att skrifva hans historia, men jag vågar anmärka några svårigheter för dem, hvilka på längre tid känna mod och lust därtill. Hvilken regent har varit mera arbetsam än han, eller efterlemnat flere arbeten med egen hand? Hans snille omfattade alla ämnen på en gång: han manquerade i samma ögonblick attentioner, hvarken åt Catharinas eröfring af Criméen eller Siri Brahes kostymer; han gaf ordres om affärer och supéer med samma andedrägt. Han gaf dem i alla ögonblick, på alla rum: han älskade att datera författningar omkring världen, och ett böndagsplakat hade blifvit dateradt Vatikanen, om han ej hört underdåniga föreställningar. Sina konseljer sysselsatte han sällan med andra än sådana couranta mål, hvaraf han icke besvärade sig enskildt. Qvinnfolk styrde honom aldrig, sällan favoriter. Om i de senare åren baron Armfelt tillvällade sig någon förut ovanlig myndighet eller större inflytelse, så hände det i de ögonblick, då konungen, trött af sin börda och decouragerad af andras otacksamhet eller egna misstag, dem han såg och erkände, öfverlemnade sig åt den förvirring, hvaruti han under allt detta råkat att föra både sig och affärer, men hvilken han med längre lifstid ofelbart hade utredt. För öfrigt bestod Armfelts välde mera i skryt än i verklighet, och de många löften, han aldrig kunde uppfylla, vittna tillräckligen därom.

Konungen rådförde icke alltid sina ministrar, stundom likasom stal han sig undan deras uppmärksamhet: ofta brouillerade han dem själf med hvarandra eller sökte att göra det, i öfvertygelse att deras missämja tjente honom bättre, än deras enighet. Han emottog ofta

deras föreställningar med godhet, när han var försäkrad om deras välmening, aldrig när de motiverades af håg till importance, och väntade han dem, så förstod han att afböja alla de anledningar, som kunde föra till deras ämne. Till kollegierna hade han ej mycket förtroende, och i bristen däraf låg orsaken till den oändliga mängd af mindre nyttiga kommittéer, som förordnades. Stundom sköttes de angelägnaste ämbeten af andra personer än deras innehafvare, och de tillfällen torde kunna uppgifvas, då fullmakten på tjensten skilde den utnämnde ifrån dess befattning. Hans statssekreterare hafva samtlige, ehuru mer och mindre, på längre eller kortare tider gjort erfarenhet däraf. Ofta nyttjade han en och samma person till alla möjliga förrättningar, äfven de mest främmande för deras yrken. Jag vågar påstå, att aldrig någon ensam i någon stund af hans lefnad egt hela hans förtroende.

I anseende till allt detta, och när ännu därtill kommer en oändlig mängd af hans enskilda brefvexling, af hans egna negociationer både med främmande ministrar och egna undersåter, hans operationer med ständerna m. m., lärer hvarje författare, som älskar och söker sanningen, finna, huru historien af hans regering liknar ett vidsträckt haf, där man ofta förlorar all landkänning, och där seglaren behöfver en mer än vanlig uppmärksamhet för att icke missvisas eller stöta på dolda klippor. När 50 år efter hans död de lårar öppnas, hvilka han lemnat till akademiens i Upsala förvar, blifver först efter min tanke den rätta tiden att börja detta arbete. Jag känner en del af dessa handlingar och föreser det ljus, de skola sprida; men det blifver ofullkomligt, ehuru det än ökes af alla riksarkivets och kansliets handlingar, om författaren saknar tillgång till presidentskontoret, dess hemliga hvalf, till statskontorets mysterier, till de papper, hvilka vid hans dödstimma funnos uti hans enskilda förvar, till hans brefvexling med enskilda personer, och om författaren icke lefvat med några af dem, som njutit hans förtroende och umgänge, hvilka alla då redan lemnat detta timliga. Det vore önskligt, att alla de, som ega hans enskilda bref, ville lemna dem förseglade efter sig att uppbrytas på samma ställe och vid samma tid; ännu mera om flere af dem ville bilägga egna anteckningar och därmed tjena både hans minne och eftervärlden, ty bägge vinna ofelbart af upplysningen.

De få bref, jag behållit af de många, hvarmed han hedrat mig, öfverlemnar jag, jämte dessa blad, till min vän. De flesta har jag återställt salig konungen under tvenne mina svåra sjukdomar, då jag förmärkt hans inquietude öfver mina papper. Jag skulle mera oroa mig

öfver denna förlust, om jag ej vore säker, att de igenfinnas ihoplagda med mina underdåniga svar och skrifvelser ibland samlingarne uti ofvannämnda lårar. Jag bör anmärka, att allt hvad där finnes är anterieurt af kriget, och upplysningarne om denna märkliga epok skola därföre sökas mest uti de samlingar, hvilka stannat uti hans enskilda gömmo.

Mycken villervalla skulle hans historia lida af alla de stridiga och ogrundade berättelser, som lupit man och man emellan, diktade dels af gissningar, dels af ilska och af okunnighet. Under en så gruflig sinnenas söndring eller, rättare sagdt, förbistring, som de sista åren delade nationen, skall hvardera partiet försvara sig med fagra skäl och han förorättas af bägge. Många torde redan hafva gjort anteckningar och berättelser, och ibland dem en och annan i god afsigt med någon kännedom och fullkomlig föresats af oväldighet; men de torde kanske lika fullt blifva mindre säkra. Om, som man länge förmodat, kanslirådet Elers sysselsatt sig därmed, ega de visserligen mycken förtjenst; men jag tror ej, att de innehålla mycket annat, än hvad som igenfinnes uti protokoller och expedition för inrikes ärenden, och några anekdoter rörande norska resan 1772. Om biskop Wallqvist gjort något därvid, så förtjenar hans arbete otvifvelaktigt både uppmärksamhet och förtroende för 3 eller 4 år, men likväl endast i vissa ämnen, nämligen omstöpningen vid 1789 års riksdag och de därefter följande händelser. Af alla, jag vet ej hvad jag skall kalla dem, som flöto upp vid den tiden, var han den ende, jämte landshöfding Nordin, som vunnit och förtjent den estime, de äfven bibehålla efter sina dagar, när de öfriga sjunka tillbaka i förakt eller förbannelser; men hvarken Elers eller Wallqvist kände konungen uti hans vie privée. Den förre såg honom uti vissa affärer i början af hans regering och medgången, den senare vid slutet däraf, sedan olyckor, harm och bekymmer förändrat honom. Dessutom torde väl biskopen hafva fått del igenom berättelser af flere förflutna händelser och äfven varit brukad i egenskap af sitt ämbete vid några tillfällen inom det kongl. huset. Jag har känt få människor med flere moyens än Wallqvist att begagna nyttiga kunskaper, dem verkligen han egde, med mera skyndsamhet i begreppet, mera rediga och riktiga omdömen, tämligen god talgåfva, men bättre skrifsätt. Uti hans uppfostran brast slipningen af stora världen; hans élévation gick för fort, han måste synas i samma stund som han blef känd; han hade ej nog akt på sig själf, förrådde en håg att styra, blottställde sig för soupçoner att vilja gå till finansminister och föll ett offer tillika för en ledamot af

sitt stånd, som i intet afseende någonsin kan upphöjas till jämförelse med honom.

Om konung Gustafs häfdatecknare vilja indela hans regering uti vissa epoker, lära olika beräkningssätt uppkomma. De fleste torde därvid uppehålla sig vid 1778, 1786 och 1788. Jag skulle för min del inskränka mig inom tvenne och taga den första till våren 1783, den andra till hans död. Hans resa medtog 83 och 84: med nya liaisoner beredde han riksdagen 1786, hvaraf en tilltagande bitterhet, kriget, tvenne riksmöten, förändring uti grundlagarne och konungens mord blefvo bedröfliga följder.

Jag vill uppgifva mina skäl till denna tidräkning. Lovisa Ulrika afsomnade 1782. Hon upphörde ej förr än i sin dödsstund att imponera som mor på sin sons känslor, som drottning på hans opinion. Rupturen 1778 friade honom ifrån tvånget af hennes umgänge och pretentioner, men ökade det åter i många andra afseenden. Han saknade henne ofta, hans själ led verkligen, ehuru hans egenkärlek och någras egna afsigter mångfaldiga gånger hindrade hans egen önskan och andras omsorger för réconciliationen dem emellan. Hvarje vidtaget och förkastadt försök därtill väckte ny oro, lemnade nya inquiétuder. Under allt detta kunde man icke heller så alldeles glömma morbror Fredrik, och händelserna på Fredrikshof borde någorlunda expliceras i Potsdam.

Med hennes död försvunno alla dessa bekymmer, och den sista konversationen på hennes sotsäng återgaf honom till all lycka tranquilité i detta ämne.

* * *

Den 5 Juni 1783 nedlade grefve Ulrik Scheffer kansli-presidentsämbetet. Hans bortgång var en verklig förlust, mindre i anseende till hans egenskaper, än hans pouvoir på konungen och hans konsideration i Europa. Grefve Scheffer var född med ett godt naturligt vett. Det hade icke blifvit synnerligen uppbrukadt af studier eller prydt med kunskaper, men så mycket mera odladt i stora världen, i partiaffärer, under utrikes resor. Han var en stor egoist, kall för hela människosläktet och i en fullkomlig kontradiktion med sin bror. Han hade mycken slughet och den allra lyckligaste simplicité i umgänget, i affärer, i tal

och skrift: han var mycket arbetsam, beständig i sina tänkesätt och sin tillgifvenhet för konungen, enkedrottningens afsvurne fiende, och alltid på afstånd det öfriga kungliga husets ödmjuke tjenare. Finska kriget hade han gjort, merendels som kurir. Vid 1751 års riksdag hade han talat på riddarhuset, och brodrens konsideration beredde honom ambassaden till Frankrike. Konungen hade från yngre åren vant sig vid att konsiderera honom. Hans år och hans assiduité bibehöllo honom därvid: och denna aktning ökades ännu mera genom hans nära liaison med fransyska ministèren och den estime, ryska kejsarinnan visade honom. Han hade uppgjort första planen till den armerade neutraliteten. Både konungen och kejsarinnan ville tillegna sig äran däraf, och då grefve Scheffer redan 1781 ville qvittera, hade kejsarinnan obligerat honom att dröja, till dess freden kunde göras emellan de krigförande makter.

Med så stora titlar kunde han ej annat än vara betydande, men tillika besvärlig. Hans idéer måste följas, hans depescher kunde ej korrigeras, och i hans ämnen kunde man ej passera sig af honom. För kansliet var han en svår chef, tog aldrig kunskap hvarken af verket eller arbetarne. Hans éloge af baron Rehbinder, som denne stackaren låtit trycka uti en not vid sin matrikel, vittnar därom. Han var mycket nöjd med Jacob Engeström, men ännu mera med Ulrik Franc. Deras heliga vård af alla diplomatiska söpor och lappri, deras soumission, deras beständiga närvarelse gåfvo dem stora förtjenster i hans ögon. Han var alla postdagar om eftermiddagarne uti kansliet, men reste hem alla aftnar kl. 8 för att själf bädda åt sin grefvinna, för hvars person och knähundar han aldrig manquerade uti de minsta omsorger. Innan hans tid hade presidentskontoret varit en pépinière för rikets vigtigaste ämbeten. Det började under hans förvaltning att luta till det fall, som sedan blifvit acheveradt. Han dégouterade grefve Oxenstjerna vid arbetet därstädes, hans bemötande gjorde äfven de fleste ibland de öfriga ledsna, och några af dem kastade sig därunder uti oppositionspartiet. Han var god ekonom för sig själf och hade äfven den förtjensten att vara det för staten och det allmänna. Med ett ord, han var mera nyttig än behaglig, och med hans bortgång brast en stor hallhake. Konungen själf fick fria händer, och regeringssjuka projektmakare ett friare utrymme.

Innan jag lemnar grefve Scheffer, bör jag kommunicera en anmärkning, som ofta förekommit. De herrar, hvilka ifrån början af 50-talet hade stora roler, bägge grefvarne Scheffer, grefve Axel Fersen och med honom riksrådet Carl Sparre, grefve Höpken, voro aldrig van-

ner, tvärtom uppenbart brouillerade med hvarannan; men till en evig heder för deras minnen bör aldrig glömmas, att kärlek för fäderneslandet alltid förenade dem uti rikets angelägenheter, och att deras enskilda hat aldrig verkade på allmänna ärendena, icke en gång på det parti af nationen, nämligen Hattarne, hvartill de sig gemensamt bekände.

Vid grefve Ulrik Scheffers bortgang brast, som sagdt är, en stor hållhake, men ännu häftade tvenne andra. Riksrådet Carl Sparre var ännu à la tête af den militära detaljen och baron Liljencrantz af finanserna, och Jean Christopher Toll behöfde för sitt utrymme undanrödja bägge. Med den förre blef det lättare, med den senare fordrades någon längre tid, men man behöfde ock mindre embarrassera sig af honom.

Det är en förmätenhet af mig att vilja teckna de män, jag omtalar. Jag är verkligen skrämd för mig själf och fruktar att förvilla mig, dels af erkänsla och tillgifvenhet, dels af fördomar; men jag har lefvat med dem alla, med många af dem dagligen; jag har njutit deras förtroende eller vedervilja; jag har sett dem i affärer, i sina ämbeten, i konungens konseljer; jag har mera än någon annan varit nyttjad emellan konungen och dem; min omsorg har därvid alltid varit att stifta freden. Jag har aldrig känt personligt hat, en svaghet kanske, men den har alltid gjort min tröst, och i min nuvarande belägenhet ökar den kanske andras tort emot mig, men icke min emot dem.

Jag bör mest misstro mig, när jag talar om General Toll. Han har varit min afsagde fiende, jag har lefvat med honom i uppenbar delo, och jag anser honom som den sanna och förnämsta orsaken till konungens och rikets olyckor; men jag skall göra honom justice, han är intet utan förtjenster. Han hade kunnat blifva nyttig, men hjärtat är elakt, och huru har han då, med lyckans strykande vind, icke lätt kunnat blifva brottslig, utan att själf finna det. Huru ofta bero icke vi, svaga människor, mindre af oss själfva, än af de yttre omständigheter som omgifva oss!

Jag undviker i det längsta denna écueil och talar ej om Toll vidare, förr än han hunnit, som man säger, att göra rent hus för sig.*)

Jag återvänder icke till enkedrottningen och hennes död, jag får en annan gång berätta därom; men till riksrådet baron Carl Sparre och dåvarande statssekreteraren baron Liljencrantz.

*) Har afseende på det atal, som vid anteckningarnas nedskrifvande var anhängigt emot general Toll, för påstadd delaktighet i Armfeltska konspirationen.

Jag nämner ej den förre utan den ömma sinnesrörelse, hans ynnest emot mig förtjenar. Med få ord kan sagas om honom, att sjelfva naturen danat honom till en af de högre platser i samhället, att styra och befalla, och hade han varit rik, hade han varit mera fri än menniskor möjligen kunna vara det. Hans uppsyn, hela hans figur, hans maintien, ända till hans organ voro imponerande. De kunskaper, som samlas i stora världen och umgänget, ersatte hos honom bristen af andra, och hans eloquence du corps hvad som felade uti hans tal- och skrifsätt. Han var, som ofta händer menniskor, mäktigare att styra menigheter än enskilda personer. Han misstog sig sällan om medlen till det förra, men misskände ofta de senare; emot dessa förgick han sig stundom af öfverilning, mätte sig icke alltid riktigt med sina rivaler, men rönte oftare otacksamhet. Hans skicklighet åter i det andra fallet bevisas af den kärlek och tillgifvenhet, Gefleborgs läns innevånare ännu visa åt hans minne, och den beredvillighet, hvarmed hufvudstadens borgerskap lydde hans propositioner, utan att kanske allmänt älska hans person. Man kunde säga om honom som Tacitus om en man af hans tid, jag påminner mig ej namnet, att om man stundom kunnat påminna emot hans sätt att välja och förvärfva medel, har man icke kunnat tadla hans sätt att använda, hvad han förvärfvat. Hans plats, hans lynne och tiden kräfde mera än han egde, och må vi aldrig blifva så obilliga att icke tillåta en nyttig och sysselsatt ämbetsman att uppoffra något åt sin hufvudböjelse, då den icke är förfördelande för andra, och i synnerhet om den är den naturligaste af alla. För fäderneslandets heder var han varm. Han var verkligen konungens vän, men hans stränge kritikus, särdeles vid slutet af sin lefnad. De passerade tiden med hvarann som en skönhet och hennes älskare, i täta brouillerier och snara raccommodements. Han hade gärna faveuren, men tappade den ofta, och hvad som var besynnerligt, merendels af inquiétude och fruktan att göra det. Hans namn, hans slägtskap med de förnämsta husen, hans grefvinna, hans liaison med de mest betydande män, agréments af hans umgänge, och hans gamla bekantskap med konungen ifrån dess barndom, allt gaf honom stora titlar till dess vänskap och konsideration. Han hade blifvit kallad till öfverståthållare strax efter 1772 års revolution, till riksråd 1775. Blå bandet dröjde, men kom 1782. Militära detaljen, hvaröfver riksrådet Hjärne haft i början i en viss intendence, blef uppdragen riksrådet Sparre, först gemensamt med nyssnämnde riksråd och grefve Fredrik Posse, jag vet ej om de voro flere, sedan åt honom ensam. Dertill lades förvaltningen af passevolansen, och riksrådet Sparre nytt-

jade därvid Tollen, som förstod att nyttja stegen och sparka kull den efter sig.

Vid denna detalj skulle nu riksrådet Sparre skiljas: italienska resan fournerade därtill det bästa tillfälle. Konungen behöfde därvid en rådsherres sällskap, både för affärer och apparencen: riksrådet Sparre förenade med sin värdighet alla de egenskaper, som kunde önskas. Han kallades att blifva konungen följaktig. Ingenting försummades eller sparades för hans beqvämlighet; men naturligtvis borde han innan afresan aflemna alla handlingar, kartor, ritningar m. m., som tillhörde det militära departementet. De emottogos af flere särskilda personer efter deras särskilda beskaffenhet; de återkommo aldrig till honom, men samlades hos tredje man, och riksrådet Sparres befattning blef följaktligen icke vidare något hinder i dessa ämnen.

Ännu återstodo finanserna, och detta departementets rengöring fordrade längre tid och dröjde nära fyra år.

Baron Liljencrantz, född Westerman, var bägge riksråderna Scheffers icke blott protege, men förste favorit. Som handelsintendent hade han med myckén nytta för sitt ämne gjort vidlyftiga utrikes resor. Efter hemkomsten blef han kommerseråd, utmärkte sig på flere berömliga sätt, adlades vid kröningen, och förordnades år 1773 till statssekreterare vid den då inrättade handels- och finansexpeditionen. Vid president Boyes afgång blef presidentsämbetet uti statskontoret honom uppdraget, dock utan titel däraf. Att han började och fullbordade realisationen, afslöt liqviden emellan kronan och banken, skilde rikets gäld ifrån kronans stat, etablerade ett särskildt verk eller direktion till den förras utredning och stadgade planen därtill: att han under allt detta, under ett lysande hofs tilltagande prakt, under tillstötande betydliga tillfällen af riksdagar, kongl. begrafningar, biläger, barndop m. m. icke allenast återställde rikets förlorade kredit, utan äfven bragte den tillika så långt, att Sverige upptog lån på utrikes orter med bättre vilkor än andra makter, och att tillbud gjordes honom af flere, som kunde refuseras allt detta äro verkliga förtjenster, hvilka ingen afund kan vägra honom och ingen redlig bör glömma.

För sin person hade han traverser. Han var ej elak eller malfaisant, men döf för passioner och encouragementer. Vetenskaperna och de fria konsterna hade ej mycket att berömma honom. I apparancerna af sitt hus och train splendid, men inom dörrarne en snål till misère. Uti umgänget var han fat, berättade gärna, men odrägligt. I sammanlefnaden utan takt, utan urskillning, i hofvet utan barometer,

Där var den tiden för honom och oss andra parvenuer den svåraste hemlighet att veta, huru nära vi kunde gå de förnäma eller låta dem gå oss, och han skred i bägge fallen ömsom öfver skiljelinien. Riksrådet Scheffer trugade kungen att göra honom till baron, då realisationen var fullbordad. Det gick med mycken smärta: sedan jag 2 à 3 gånger erinrat om expedition däraf, signerade kungen ändtligen, men skrattade och sade mig: "En vacker finansoperation: man drar in pappersmynt, men man höjer upp mynttecken!" Baronen exigerade Ekolsundsuniformen, men vederbörande förstodo sig ej därpå, förr än grefve Ulrik Scheffer, som slumrade när han ville, talte därom en gång hos kungen i sömnen på ett sätt, att det ej vidare kunde refuseras. Baronen infann sig första gången i denna rustning på Gripsholm, glömde bort om middagen, hvad blomkål hette på svenska, begärde chou-fleur, och fick en sobriquet däraf. En af de påföljande aftnarne gaf Kexel derstädes på teatern, som då för tiden var uppbyggd af granris uti damernas pigkammare, forna kyrkan, en representation utaf sin öfversättning af Marchand de Smyrne, där kupletten börjar:

Rik och lustig jag sjunger min ton,
Klang, se min pung hur han klingar och skiner,
Jag har sålt min tyska baron
Och fått nya blanka sequiner.

Usus hujus loci var för frappant. Kungen tournerade ett skämt däraf till nuvarande ambassadören Stedingk; Liljencrantz skrattade åt detta raillerie, med högsta gap, stojet föröktes: kungen befallte en polska, den han, till syndernas förlåtelse, dansade med grefvinnan Scheffer, och drottningen de bonne foi med grefve Liewen.

Kardinal de Retz påstår qu'il n'y a point de petits pas dans les grandes affaires. Jag går kanske för långt därmed, men jag har funnit detta för löjligt och målande att glömmas.

Liljencrantz fann mycket motstånd, mycken ovilja, mycken kritik, vanliga följeslagare för en man, som, själf ny, skapar nya författningar: men han har redan flere år njutit rättvisa och tillfredsställelse. Man disputerade länge hans integrité. Under det jag både mycket och nära följt honom, har jag aldrig haft anledning att misstänka, men många att försvara den. Hans ansenliga revenuer igenom provision af spannmålshandeln och vexlarne m. m. borde äfven bevara honom ifrån frestelsen. Han skylldes för att bero af börsen och köpmännen. Icke var han deras ovän: men styrde de honom, så skedde det igenom deras

generelle fullmäktig herr Sandels, en man, som då han gjort sin egen panégyrique, bespart andra den mödan.

Liljencrantz använde flere timmar vid toiletten, men tog emellertid emot alla, som kommo. Uti hans konversationer fann man äfven så mycken svarighet att vinna décisioner, som man hade längtan att sluta dem. Uti tal och skrifsätt, men ännu mera uti föredragningssättet, var han diffus öfver all jämförelse, kände nästan aldrig de mål, han föredrog, uppläste därvid alla handlingar och hann sällan med mera än ett eller tvenne, ofta icke slutligen ett enda uti hvar konselj. Han tog sällan kunskap om sin expedition, dit han aldrig satte sin fot, om arbetet därstädes eller de dit inkommande ärendena. Vexelaffärerna och utrikeskorrespondansen lågo honom ömmast om hjärtat, dem besörjde han genom sitt kontor. Själf arbetade han nästan aldrig. Likväl komponerade han uti imitation af Necker en compte rendu, men ökade därmed endast griefferna emot sig. Vidlyftigheten uti hans arbets- och umgängessätt hade tröttat kungen; hans vördnad för Ulrik Scheffer, hvilken tycktes stundom strida emot första budet af politikens katekes, choquerade, och vissa oppositioner, kanske stundom malhabilt och mal à propos insinuerade, aigrerade ännu vidare. Jag hade den olyckan att vara vittne af flere ledsamma scener, hvaraf jag isynnerhet påminner mig en, som jag vill anteckna.

Det är bekant, att drottning Lovisa Ulrika vid sin död uteslöt sina tvenne äldste herrar söner ifrån allt arf. Konungen och hertigen af Södermanland acquiescerade därvid af aktning för sin fru mors vilja. Vid utredningen af sterbhuset var grefve Hermanson närvarande för att bevaka kronans rätt. Konungen såg med nöje honom därigenom återkomma till samma riksjuveler, hvilkas historia han sedan 1756 aldrig hunnit att hos konungen rätt förklara; han skulle nu återtaga dem, och kungen, för att plåga gubben, tvang honom att uppvisa och göra redo för dem i konseljen. Närvarande voro: grefve Gyllenstjerna, grefve Hermanson, (grefve Scheffer var på Ek) grefve Stockenström, riksrådet Fredrik Sparre, om jag rätt minnes, grefve Wachtmeister, baron Liljencrantz och jag. Riksrådet Hermanson hade känning af podager, såg illa att läsa beskrifningen, och njöt ändtligen den soulagement att få inkalla Suther, hvilken han låtit komma tillstädes. Juvelerna jämfördes med räntekammarens inventarier, allt var riktigt och väl, och Suther afträdde.

Då uppstod frågan, om icke alla de riksjuveler, hvilka varit i enkedrottningens förvar, men nu blifvit återlemnade, genast borde tillställas

den regerande drottningen till bruk och nyttjande, såsom enligt med den afsigt, hvarföre de af riket blifvit inköpta. Kungen var angelägen att visa drottningen en vänskap, hvilken aldrig kunde göras magnifikare eller på annat sätt utan hans enskilda depens. Korselien fann naturligtvis ingen svårighet och tillstyrkte gärna en agrement för drottningen. Kungen, för att plaisantera med rikstadet Hermanson och att längre uppehålla honom i detta ämne, erinrade sig, att först likväl borde de riksjuveler, som regerande drottningen redan hade, skiljas ifrån hennes egna och ett ordentligt inventarium upprättas öfver de förra och de senare, riket tillhöriga. Han besinnade sig därföre, sade han, att chargera rikstadet Hermanson att genast gå in till drottningen och begära dem. Gubben jämrade sig öfver sin podager, och min baron, som senterade ingenting af allt detta, offererade sina bona officia. Kungen, som därigenom fann sig avancerad från skämt till allvar härutinnan, och icke kunde reculera utan att explicera med gubben, hvad han icke ville, blef ganska ond och svarade: "Nej tack, min baron, jag hade haft den utvägen, om — Gå, Schroderheim, och begär att jag får låna en moment drottningens juveler". Han kallade mig till sig, hviskade vid mig, att jag borde bära mig försigtigt åt, och att jag ej fick adressera mig till någon af damerna.

Rätt ledsen öfver min kommission begaf jag mig uti garderoben, där jag fann mademoiselle Hellman, åt hvilken jag enuement, som om ingenting hade varit, sade mitt ärende.

Hon studsade och började att göra omöjligheter.

"Tyst, nådig Lisa Lotta" (så kallade vi henne), sade jag, "jag vet ej, men jag tror, eller rättare gissar, att det kan vara fråga om att ajoutera något mera, och gif mig skrinet".

"Det är omöjligt"!

"Hvarför mera nu än att låna dem åt kungen på teatern och i karusellen"?

"Ja, ja, men jag måste säga åt drottningen"-

"Ja, alltför gärna, det förstår sig, men kan det ske nu"?

"Ja, kanske drottningen är uppstigen och ligger på en chaiselongue för att emottaga kronprinsen och kanske kungen". (N. b. drottningen var ej ännu kyrktagen efter hertigen af Småland).

"Ja, visst kommer kungen".

"Vänta då en moment"!

"Ja, ja, men kom ihåg, att när frågan är om juveler, är en moment précieux".

Hon gick in, och efter en kort stund kom hon tillbaka med ordres för mig att gå in. Min figure måtte hafva varit sotte. Jag framförde mitt ärende, gjorde en liten berättelse om anledningen därtill utan att nämna kungens afsigt, men appuierade tvenne gånger på de orden: juveler, som tillhöra H. M. drottningen i Sverige, och enkedrottningen hittills kommit att behålla. H. M. syntes ej gifva saken den minsta uppmärksamhet eller finna något underligt, utan med mycken tranquillité och ganska nådigt lemnade mig hela kassetten. Kungen, enchanterad att komma ur sitt bekymmer att fullkomligen orientera sig om kassettens tillstånd och att genast kunna verkställa sitt galanteri, gjorde mig den bästa min i världen.

Därefter uppkom en annan fråga. Uti Heirathskontraktet emellan konung Adolf och drottning Lovisa Ulrika var en summa af 80,000 r:dr stipulerad att betalas med vissa vilkor. §§ äro för vidlyftiga att här intagas och finnas i Heirathskontraktet. Detta dokument var för handen, och efter någon öfverläggning fann konseljen dem payabla till salig drottningens lagliga arfvingar, och äfven att dess herrar söner hade framför dottern förmånsrätt, som i adliga sterbhus. Baron Liljencrantz hade ingen röst i konseljen, men på statskontorets vägnar och med litet humör öfver hvad som hade händt förut, gjorde han däremot invändningar. Konungen besvarade dem icke, men kastade på honom de foudroyanta ögonkast, hvarmed han, under en talande tystnad, ofta annihilerade personer. Baronen, förskräckt, begärde att få se en gång till kontraktet, gick till fönstret och återkom i samma ögonblick med en så fullkomlig öfvertygelse om kontraktets tydlighet, att summan inom tre dagar anordnades. Men dessa händelser förvarades, jämte många andra. En ny oktroj af ostindiska kompaniet hade varit en nöt att bita på, och hvarjehanda saker sammanstötte.

Samma år om hösten reste kungen in från Gripsholm till ordenskapitlet; jag följde äfven till staden, men fick tillåtelse att dröja några dagar. En af de nätterna uppväcktes jag af kungens kammartjenare Griberg, som sade sig vara skickad exprès till staden med ett bref till mig och ordres att resa tillbaka, så snart han fått mitt svar. Jag öppnade och fann trenne blad postpapper in qvarto, tätt fullskrifna med de sväraste grieffer emot Liljencrantz, och på flere ställen innebärande nog tydliga soupçoner emot intégrité och intention. En apostille af några rader var bilagd, hvaruti konungen besvor mig att ej undandraga mig hans kommission, som var att kommunicera min baron brefvet in extenso, men på ett sätt, som tillika skulle förhindra honom att däraf

göra något förtroende åt riksrådet Ulrik Scheffer. Jag renvoyerade Griberg till kl. 11, och kl. 8 begärde jag igenom en biljett en timme af Liljencrantz att få enskildt tala vid honom, och han gaf mig den till kl. half 10.

Jag hade då ingen intimité med Liljencrantz, ingen annan bekantskap än genom våra tjenster och gemensamma affärer, mycket litet umgänge; jag hade ej heller alltid den lyckan att njuta hans och grefve Scheffers approbation. Allt ökade mitt bekymmer öfver sjelfva saken. Hade hans ressentiment gått till ytterligheten af att begära ett afsked eller till hvad slags éclat som helst, så hade jag blifvit desavouerad och min indiskretion oförlåtlig. Gjorde detta slag ingen effekt, så skulle jag beskyllas att för tidigt hafva gjutit olja i såret, och ledde jag saken till en explikation emellan de bägge vederbörande, så förlorade jag allt och mig själf därmed. Att undandraga mig kommissionen var omöjligt i anseende till apostillen. Jag hade redan länge sett min man gå på denna vulkan, och hvad jag än därvid kunde lida, fann jag bättre att explosion skedde igenom mig, än någon annan.

Jag inträdde hos honom med den största embarras, och delad emellan många projekter, öfverväldigade mig en naturlig tendresse, och jag beslöt att utan alla omgångar gå durch på saken, sedan jag bedt honom förbjuda sin dörr för hvem det vara må, utom för professor Bergius, som var hans medikus och dagligen besökte honom vid den tiden — ett förbehåll och ett undantag, som bägge imponerade. När vi blifvit ensamma, började jag med att säga honom, huru jag affekterat denna konversation, hvilken en incident nu påskyndat, allt sedan jag om våren förut blifvit statssekreterare; att jag af likheten uti våra titlar och tjenster icke gjorde någon jämförelse emellan våra roler och våra ansvar, utan med all rättvisa fann och erkände inferioriteten å min sida; men som jag icke blott för min egen skull, utan äfven för tjenstens nytta, önskade att närmare nalkas hans förtroende, att fullkomligen explicera mig och mina sentiments, så ville jag först göra honom min bekännelse om mina principer i anseende till kungen och hans tjenst, och sedan med hans tillstånd uppriktigt säga honom de missnöjen, jag visste, att han förklarat emot mig, och hvilka han äfven burit till kungen ifrån 1778 års riksdag ända till enkedrottningens begrafning, då han vid utdelningen af pensionerna velat bereda mig en faslig dementi. Allt ledde till en vive explikation, som toucherade oss å ömse sidor, och hvarunder jag med omsorg undvek allt hvad som kunde stöta. Den slöts naturligtvis, sedan han avouerat mycket af

hvad jag förebar, med de solennaste försäkringar om den fullkomligaste vänskap och ett förtroende af alla prof.

Under det jag betygade min erkänsla och satisfaktion däröfver, som ock verkligen voro uppriktiga, förde jag betraktelserna på honom själf, på hans ställning med kungen m. m., och sedan jag fått hans löfte att med en obrottslig diskretion, blott till egen efterrättelse, nyttja mitt förtroende, kommunicerade jag honom såsom det största prof däraf brefvet. Jag isade ifrån topp till tå. Han läste första bladet med mycken kontenans, men under det andra stod han upp att dricka vatten, samlade sig dock genast, slöt lecturen och tackade mig, som öppnat hans ögon. Han visste väl, sade han, att kungar kunna göra trogna tjenare orätt; men att de kunna gå så långt, samla så många grieffer af obevista angifvelser och soupçoner m. m., hade han aldrig kunnat föreställa sig. Han talte med mycken fermeté om sitt goda samvete och den justifikation, som lag i hans gärningar, och han talte med mycket sinneslugn: "men", sade han, "min vän, här återstår ej för mig mera än ett enda steg: det att taga afsked". "Jo, ett måste göras förut", svarade jag, "som är att göra mig olycklig för den del, jag lemnat Er häraf". I detsamma ryckte jag till mig brefvet och bad honom icke sätta mig i nödvändighet att desavouera sig, hvarmed jag i sådana omständigheter och med mina intentioner sade mig icke behöfva göra några skrupler. Efter mycken diskurs och många projekter, slöto vi medelst heliga aftal, att han skulle behålla saken för sig själf, aldrig nämna därom för någon, och jag har all anledning att tro hans ordhållighet.

Jag tog mitt parti att resa samma dag till Gripsholm, försäkrade honom att följa saken med uppmärksamhet och, om möjligt vore, bereda honom en explikation, då han den påföljande veckan skulle komma efter. Jag skref några ord med Griberg, reste strax efter, och i min muntliga berättelse glömde jag ingenting, som kunde sägas i faveur af Liljencrantz's goda samvete, kontenans och fermeté. Jag återställde äfven brefvet. Liljencrantz kom på sagdan dag och blef väl emottagen. Såret var djupt att läkas utan någon suppuration. Jag utverkade då, att han skulle få tala och explicera den ena artikeln om oktrojen, hvarvid jag skulle få vara närvarande. Jag prevenerade honom därom, men afrådde att inga uti något annat eller att visa den minsta kunskap om brefvet. Dagen därpå efter levéen, då Liljencrantz skulle få konseij och stannade inne, gjorde jag mig ärende med underskrifter, amenerade ämnet, diskursen skred till en liten explikation, leger men

tranquilliserande, och slöts med handkyssningar i flere hvarf af oss bägge, och vi fingo inför majestätet embrassera hvarannan.

Efter riksrådet Scheffers bortgång hade man mindre formaliteter att observera; han led ock gruffliga avanier och sväljde huggormar till den 27 November 1786, då konungen, som aldrig ville renvoyera någon ifrån sin plats, kallade honom till riksråd och afvältade därmed stenen, som ganska tung var.

Riksrådet grefve Carl Scheffer lefde väl till 1786, men utom det att han lättare var öfvertalad än brodren, blef han redan år 1785, i början af året, eller jag tror i slutet af 1784, anfallen af den tamhet, som sedan icke kunde hjälpas, och han tillbragte för öfrigt det sista året utom riket vid varma baden i Frankrike. Jag uppehåller mig icke vid några reflexioner öfver denne herre, åt hvars minne jag med vördnad och glädje förvarar tacksamhetens ömmaste förbindelser. Hans dygder äro allmänt erkända och högaktade, hans fel lika bekanta. Världen hade aldrig sett någon olycklig eller bedröfvad i hans dagar, om hans välmening, hans omsorg, hans bemödande och hans förmögenhet varit tillräckliga att hjälpa och trösta alla behöfvande *).

Jag fortfar i min uppvaktning hos samtlige deras excellenser, hvilka under konung Gustafs regering beklädt rådsvärdigheten. De fleste af dem hvila i sina grafvar, några lefva, skiljda ifrån värld och affärer; de hafva betalt sin skatt åt mänskliga svagheter; men de saknas. Måtte en ny generation snart återföra deras likar med inga flera eller andra fel än deras.

*) Salig h. exc. grefve Carl Scheffers sista bref till mig, som med sin [illegible] synes bevisa hvad man påstått om hans egen i dess sista stunder. Riksdrotsen, som sett honom dagen förut, har försäkrat mig, att hans utseende var alldeles förändradt.

Dikteradt på Trolleholm af riksrådet grefve Carl Scheffer den 19 Augusti 1786.

Det var mig en obeskriflig fägnad att i Hamburg få emottaga Tit. helt angenäma skrifvelse, efter hvilkens undfående alltsammans, som intill den stunden varit för mig mörkt och obegripligt, fått i mina ögon ett helt annat utseende. Sedermera har allt blifvit begripligt, åtminstone till någon stor del, som andre väl icke så lätt kunna förstå, efter tankan tillhör konungen själf och honom allena. När jag nu, om Gud vill, kommer tillbaka till Stockholm, tänker jag alldeles intet komma in till staden. Jag vet väl att H. M. unnar mig [illegible] det nöjet att få bjuda honom en slät måltid på Tyresjö. H. M. kommer [illegible] för honom, och jag vet, att det behagar honom mer än de kostligaste rätter. I öfrigt har jag eljest ingenting att tillägga, utan hoppas, att allt står väl till vid alla [illegible] redan vordna celebra i hela Europa. Gud gifve, att hvar aktör vid 20 års ålder så spelte sin rol, som det nu sker vid 8 à 10.

Innan den tiden inföll, vid hvilken jag nu fästat min uppmärksamhet, hade redan grefve Höpken lemnat sin rådsstol och grefve Liewen världen. Den förre eller grefve Höpken ditkallades af konungen på skryt. Hans lärdom, hans forna rol, hans briljanta egenskaper voro i konungens ögon äfven så många prydnader för hans regering och en ersättning i nationens för den förlust, grefve Fersens bortgång troddes göra. Han var admirateur af kungens geni, agreable i hans societet och ingen kritikus. Han hade då redan flere år ledsnat vid Ulfasa. Hans barns uppfostran, hvilka han dyrkade, fordrade deras inträde i stora världen. Rådsämbetet medförde numera icke något ansvar, det blef honom ett tidsfördrif och lönen en pension, som konvenerade hans séjour i Stockholm. Han blef en ständig ledamot i alla konseljer, gaf ofta sina tankar skriftligen, men persifflerade, satte fram paradoxer och roade sig att bevisa dem och att få dem antagna, sedan de först frapperat med sin nyhet. Han älskade nöjen och vällefnad, var alltid hofvet följaktig; men rådet fick en skrapa 1780, och han nedlade sitt ämbete utan att rubba sina termer med kungen.

Grefve Liewen hade vidsträckta kunskaper, stora qvaliteter och ett verkligt geni: briljerade likväl med flere dygder, än han verkligen egde; fann aldrig uti sina år och infirmiteter hinder för hvad han ville göra, men alltid lyckliga undanflykter för hvad han ville undvika. Hans förvaltning af hofekonomien var respektabel, och hans bortgång lemnade i de sakerna en frihet, som icke var höga vederbörande obehaglig.

Grefve Göran Gyllenstjerna succederade grefve Liewen och inträdde tredje gången i rådet. Om dygder danade män för stora ämbeten, så hade han tagit företräde för de flesta. Han förenade på ett sällsynt sätt gamla tidens seder och redlighet med den nyares smak och belefvenhet. Han var mild, rättvis, värdig och respekterad. Under den mest okonstlade simplicité, annoncerade hans uppsyn och hela hans väsende hans börd och kall. Han unnade alla godt och var de fattiges vän. Titel af furste blef honom tillbjuden 1787, men han undanbad sig denna förändring i hans stånd och nedlade sina ämbeten 1788.

När konung Gustaf III år 1787 kallade till riksdrotsämbetet h. exc. grefve Carl Axel Wachtmeister, var riksrådet grefve Göran Gyllenstjerna den äldste af herrar riksens råd. Konungen, som för denne herre alltid bar en fullkomlig högaktning och mycken personlig tillgifvenhet, såg icke utan bekymmer den grannlagenhet, som kunde möta riksrådet, att åt någon annan lemna det första rummet, hvilket h. exc.

vid alla tillfällen och på alla ställen förut intagit. H. exc. grefve Wachtmeister fann själf däruti en svarighet, och dolde icke heller känslan däraf i det ögonblick, h. exc. intog sitt säte som riksdrots i rådkammaren. Den närmaste personliga vänskap förenade bägge deras excellenser. Deras umgänge, inbördes förtroende och bemötande i dessa omständigheter ökade alla välsinnades vördnad och kärlek för dem; men härvid förekommo riksradet och riksmarskalken icke blott personella konsiderationer, utan äfven andra relationer till den illustra corps, hvaraf h. exc. kunde anses som chef. De förre voro uti h. exc:s egna ögon mindre betydliga än de senare, då upplifvandet af ett ämbete, som medförde företräde för riksrådsvärdigheten, syntes icke utan svarighet kunna förenas med regeringsformen och ett helt seculi opinion. H. exc., som hvarken ville lägga hinder för konungens önskan eller den allmänna nytta, riket skulle tillflyta, då lagarnes högsta vård lemnades uti h. exc. grefve Wachtmeisters händer, fann sig både bäst betyga sina egna tänkesätt och äfven undanrödja den grannlagenhet, som härvid uppkommit, da h. exc. nedlade sina ämbeten och lemnade den första rådsstolen ledig.

H. exc., som alltid behagade hugna och hedra mig med sin utmärkta grâce och godhet, täcktes äfven nu anförtro mig icke allenast sitt beslut, utan äfven att därom förekomma konungen.

Med all den regret, enskild tacksamhet hos mig naturligen uppväckte, sökte jag att framföra mitt ärende; men fann H. M:t mycket angelägen att afböja detta beslutets verkställighet.

Jag aterskickades med de mest förbindande föreställningar. De emottogos med all den sinnesrörelse, som vänskapen lider, när den icke fritt kan öfverlemna sig endast åt sina egna känslor. Det svar, mig uppdrogs att anmäla, var icke det som önskades, och tvenne särskilda gånger fann jag mig uti samma belägenhet. Det är en förlust för historien, att icke allt, som härvid förefföll, blifvit antecknadt; men jag skulle mera förebrå mig denna underlatenhet, om jag icke kände samma oskicklighet hos mig att författa berättelsen, som jag både fann och erkände uti beskickningarne, och hvarföre jag äfven ofta önskade se dem uppdragas någon annan, då h. exc. af en några dagar förut åkommen opasslighet icke själf kunde muntligen med konungen afgöra denna angelägenhet.

H. M:t sände mig tredje gangen tillbaka, da jag äfven fick ett egenhändigt bref att öfverlemna, och när jag dagen därpa ater hade den äran att uppvakta, erhöll jag h. exc:s skrifvelse till konungen, hvarjämte h. exc. muntligen tillade, att då dess önskan, ehuru beledsagad

med flere skäl, syntes så mycket strida emot H. M:ts afsigter och troddes leda till förtydningar, hvaraf h. exc. likväl icke insåg möjligheten, ville h. exc., för att ännu mera ådagalägga dess undersåtliga tänkesätt, icke för detta ögonblick yrka verkställigheten af sitt beslut; men förbehöll sig att nästkommande vår få däraf göra en förnyad anmälan och att då icke sakna ett nådigt bifall.

H. M:t var väl icke härmed fulleligen tillfredsställd: men trodde sig dock böra därvid låta bero. Mig blef uppdraget att återbära konungens nådiga försäkran både om dess bifall och dess nöje, att åtminstone ännu någon tid få njuta h. exc:s trogna och upplysta råd, så uti rikets allmänna som hofvets enskilda angelägenheter: men en omsorg återstod H. M:t, att nämligen i någon måtto kunna offentligen förklara sina sentiments för h. exc., och i den afsigten vore H. M:t ämnad att tillägga h. exc. furstlig värdighet, lika med furst Hessenstein: men i ovisshet huruvida sådant kunde instämma med h. exc:s eget nöje, fick jag befallning att låta h. exc. känna konungens tankar därom.

Då jag den följande morgonen åter uppvaktade, emottog h. exc. mig på nedra våningen uti dess grefvinnas rum, och som jag följaktligen ej länge borde uppehålla, framförde jag i möjligaste korthet hvad mig blifvit anbefalldt.

En timme därefter fick jag emottaga h. exc:s bilagda biljett *), hvilken jag skyndade mig att i underdånighet föredraga, då H. M:t i anledning däraf inställde expeditionen af det furstliga diplomet.

En tid därefter, sedan h. exc. återvunnit sin helsa och uppvaktat konungen, behagade H. M:t förtälja mig sin tillfredsställelse af en muntlig konferens med h. exc. öfver dessa ämnen, och h. exc. förblef, enligt sin förbindelse, uti utöfningen af sina ämbeten till den 16 Maj det påföljande året.

---

*) Jag beklagar, att min helsa icke tillåter mig i underdånighet uppvakta E. M:t.

Tackar underdånigast för E. M:ts nådiga utlåtande, så skriftligen som genom herr statssekreteraren Schröderheim.

E. M:t hoppas jag är öfvertygad, att min vördnad och kärlek för E. M:t varar till min död. Jag underkastar mig därföre i underdånighet E. M:ts välbehag, i den fulla förtröstan, att E. M:t låter mig på mina gamla dagar och tillstundande ålderdom njuta det tecken af E. M:ts nåd, att jag med glädje må kunna säga, att jag intill döden i djupaste underdånighet etc.

Biljetten till mig:

Det är förlåtligt, att jag ej sansade mig i allt i en så kort stund. Ber därföre Tit. vara så god och på vederbörlig ort anmäla, att jag ej kan annat än anse som en onåd, om någon förändring sker i det stånd, jag är född, lefvat och tänker dö. Vale et fave. G. G.

Grefve Hjärne var ren i sina afsigter, oföränderlig i sina tänkesätt, saktmodig, i sin religion, i sin tillgifvenhet för konung och fädernesland oskrymtad och uppriktig, följde ärendena med en oafbruten uppmärksamhet, hade en fin takt, en redig urskillning. När han 1768 distinguerade sig i frågan om konungens afsägelse, följde han sin öfvertygelse; nedlade villigt sina ämbeten i Mars månad 1772, i hopp att därmed bidraga till partiernas komposition, svarade alltid med nit mot konungens förtroende och saknade det utan oro. Vid rådkammarens bouleversement lemnade han utan svårighet sin plats.

Grefve Ribbing dog vid den tid jag börjat omröra, nämligen vid slutet af år 1783. Om någon förtjent den ärofulla titeln af en ärans man, så var det han. Han var en af de sällsynta menniskor, som utan stora kunskaper och utan snillegåfvor kunna med värdighet pryda stora ämbeten, och vinna högaktning igenom ett allmänt förtroende. Hans uppförande vid enkedrottningens sista sjukdom och efter hennes död förtjenar den största vördnad. Jag hade tillfälle att då se och admirera honom i de mest brydsamma omständigheter och starka scener. Han dog, verkligen saknad af konung och allmänheten. Jag ville önska mig skicklighet att författa hans äreminne, och jag skulle med glädje företaga mig detta arbete.

Grefve von Stockenström var en alldeles ovanlig parvenu: han såg i lyckans tillväxt endast nya skyldigheter, aldrig frestelser. Hans ämbetsförvaltning, hans oveldighet, hans ståndaktighet i tänkesätt och uppförande äro allmänt kända. För min enskilda del glömmer jag aldrig min känsla, då han dagen efter grefve Fersens arrest kallade mig till sig, meddelade mig sina reflexioner, gaf mig faderliga råd, samt med rinnande ögon och darrande hand lemnade mig att föredraga sitt afskedsmemorial, hvaraf dock konungen länge uppehöll expeditionen.

Grefve Bielke hade i sin ungdom fått en alldeles skolastisk uppfostran, hvilken, uppblandad med intryck af stora världen, förorsakade hos honom de kontraster, hvilka likväl förtjente mindre kritik än de ofta fingo. Han var, hvad man med ett ord kallar, en honnête homme, i all force af termen. Hans konversation var litet chargerad; men hans style épistolaire elegant, äfvensom de flesta af hans haranguer. Han var stolt i själen, hastig i omdömet, kanske mera hugad än danad för affärer. Driftig och applicerad, underhöll med Saussure korrespondans, och tillbragte större delen af de senare åren med lektyr alla aftnar. Bonnet var för honom en auctor classicus, och han approfonderade "Les erreurs et la vérité", en bok, som utan att begripas, upphöjdes och be-

römdes af den tidens förnäma mystici. Hans smärta och sorg vid hans sista uppvaktning hos konungen på dess sotsäng förde honom i grafven.

Jag bör ej förbigå en anekdot, som några, men ganska få personer känna. När Plommenfeltska konkursprocessen föredrogs på Gripsholm, voro grefvarne Ribbing och Bielke närvarande uti konseljen. De hade bägge uti rådet yttrat sig i faveur af Plommenfelt, de souteneradeäfven med allvar samma mening uti konseljen, och uti den lavasse öfver rådet, hvarmed H. Maj:t öppnade deliberationen, fingo de frånvarande icke ensamma tort. Grefve Bielke gick genast efter konseljens slut i sina rum, grefve Ribbing till bords, men kom strax efter måltiden upp till mig, gjorde mig några reflexioner öfver hvad som passerat, och förtroende att jag emot aftonen skulle få hans afskedsmemorialer. Jag använde förgäfves alla möjliga böner och tillsades att komma till honom i hans rum efter en timme. Jag begaf mig till grefve Bielke för att underrätta mig om hans helsa, då han icke syntes i societeten. Han var mycket rörd, fann af konungens särskilda förbindelser med Plommenfelt särskilda anledningar till sin chagrin, och hade redan författat i koncept sitt afskedsmemorial. Ingen af mina böner hördes, och innan kl. half 7 hade jag bägge memorialen i mina händer. Bägge deras excellenser förblefvo i sina rum.

Om aftonen var konsert. Jag gick ner mycket sent, och kungen frågade mig en passant, om jag sett grefve Bielke, men han frågade med en dédaigneuse min, som gaf mig soupçon, att han visste hvad som påstod och ej ville tala därom. För att likväl lemna allt tillfälle därtill, dröjde jag ända till dess konungen retirerade sig, men aldrig ett ord undföll honom, och i societeten ville jag ej komma fram därmed.

Andra morgonen, sedan jag uppvaktat deras excellenser, begaf jag mig till konungen och föredrog honom memorialen med försäkran, att jag gjort allt mitt möjliga att undvika dem. Konungens surpris beviste, att jag misstagit mig qvällen förut, då jag trott honom åtminstone soupçonnera händelsen. Konungen uppstod genast ur sängen och klädde sig med mycken inquiétude. Variation af projekter felade icke, och beslutet blef att hålla konselj och båda därtill bägge herrarne, utan att latsa om någonting. En page skickades att båda dem men återkom med svar från grefve Bielke, att h. exc. ej madde väl och från grefve Ribbing, att Schröderheim vore chargerad af hans underdaniga ursäkter. Denna tour var allvarsam, man måste prononcera. Levéen afsades, följaktligen ingen fråga om konselj. Kungen var na-

turligtvis occuperad med posten; men jag, fattige syndare, skickades med fullmakt in blanco att göra fred.

Jag infann mig först hos grefve Ribbing och var så lycklig att icke allenast beveka honom, utan äfven att förmå honom att följa mig till grefve Bielke, där utgången länge var oviss, men blef efter önskan, sedan man flere gånger reitererat den reflexion, att saken ej vore en affaire d'état, att den persons reputation, som frågan angick, var tämligen équivoque och icke förtjente att illustreras af en sådan evenement, att när en domare sagt sin mening, vore han ej ansvarig för pluraliteten, och att hvad som undfallit kungen kunde förlåtas åt ett ögonblicks hetta, icke ovanlig hos slägtingarne af Wasahuset, och hvaraf man visserligen denna gången icke önskat eller förmodat en så funeste verkan. Med en innerlig glädje débarrasserad af papperen, fick jag gå till kungen med goda svar och att anmäla deras excellenser. Grefve Ribbing kom genast, grefve Bielke sedan han hunnit skada sig. Alla tre blefvo nöjda med hvarannan, och allt gick förbi utan någon sensation eller uppmärksamhet i societeten.

Grefve Hermanson hade alla förståndets, snillets och själens fördelar med alla hjärtats fel. Lyckan gaf honom tillfällen att étalera de förra, och hans poltroneri hindrade honom att skada med de senare. Hans ärelystnad underhöll hans arbetsamhet; hans talegåfva, hans skrif- och arbetsmetod voro förträffliga. Han var aimable i umgänget, men hans saillier voro alltid marquerade au coin de la méchanceté.

Grefve Beck-Friis har alltid förefallit mig som en karikatyr af en homme de qualité, ehuru han verkligen är det af alla titlar i världen. Han förenar med flere goda egenskaper och många insigter en ovanlig drift och lätthet i begrepp, omdöme och arbetssätt. Han var vänfast emot sina vänner, gärna deras protecteur, tjente dem stundom litet på rättvisans bekostnad. Han piquerade sig af Adolf Fredriks intimité och att hafva varit hans maquereau.

Grefve Schwerin, grefve Posse, friherre Wrangel, friherre Falkengren och grefve Falkenberg egde alla de meriter uti de tjenster, de beklädt, uti sina tänkesätt för konung och fädernesland, som gjort dem värdiga både af samtidens och efterverldens högaktning. De gingo med äran en jämn väg.

Grefve Schwerin tog döden i sin tjenst. Sedan de 70 uttolkare funnit uti enkedrottningens biljett vid kronprinsens födelse sådana termer, som satte henne i jämförelse med Rodogune (som man då sett), skickades grefve Schwerin till Fredrikshof att détournera Hennes Maj:ts till-

ämnade besök. Han mötte henne vid den såkallade grefve Magni trädgård, i slutet af Storgatan på Ladugårdslandet, och åkte tillbaka på fotsteget af hennes vagn, då han ej vågade lämna henne utur ögnasigte eller till egna reflexioner. Han förkylde sig och dog kort därefter.

Baron Falkengren hade verkligen många briljanta egenskaper och ett godt hjärta. Han var aldrig initierad i konungens intimité, tvärtom, deras termer med hvarannan voro sällan rätt goda: men när konungen midsommarsafton 1788, samma dag han embarquerade för att resa till kriget. kom uti rådkammaren, mötte honom riksrådet Falkengren, som då länge varit sjuk. "E. Maj:t" — sade han — "jag har låtit bära mig hit för att få taga afsked af E. Maj:t och beklagar, att jag ej får följa E. Maj:t. Min svåra sjukdom är mitt enda förhinder, mina år eller den emploi, E. Maj:t kunde täckas gifva mig, skulle icke hindra; men nu får jag blott följa E. Maj:t med hjärtliga välsignelser".

Grefve Falkenberg förenade i sin person flere ämbeten, alla med värdighet, rättvisa och rent nit, samt förestod såsom riks-kansliråd flere ganger, under grefve Scheffers franvaro, utrikes ärendena.

Jag talar ej här om grefve Axel Fersen, efter jag flerestädes finner därtill så många tillfällen.

Furst Hessenstein entrerar väl ej för mycket uti affärerna. Han är född med stora qvaliteter, och han har med mycken nytta odlat dem, men synes negligera deras bruk. efter de ej kunna lysa på en tron. Singulier i lefnadssätt, i arbeten, i nöjen och nycker, är han det äfven i societeten, men tillika högst aimable. De pretentioner, han formerat i anseende till sin börd, hafva mycket långsamt och icke fullkomligen blifvit gällande. Innan han blef riksråd, fick han ej köra in på borggården och nyttjade därföre aldrig annan voiture än hyrvagn. Sedan han kallades därtill. ville han aldrig bära namnet däraf. Rådstiteln och grefvenamnet voro gemensamma med så många andra. Han ville nödvändigt hafva en distinktion. och den kunde han då ej vinna utan att förklaras för furste. sedan han länge varit det af heliga romerska riket.

Saken var väl ny, men fann kanske just därigenom mindre svårigheter. Flere lågo i sättet till verkställigheten. Kung Fredrik var ej en Wasa, icke infödd eller vald konung; han var pluttrad på nationen af en prinsessa. som usurperat tronen med oförrätter åt Holsteinska huset och gift sig utan att en gang vara skapad till äktenskap af naturen. En sådan konungs oäkta afkomma hade man svårt att upphöja

till en öfvernaturlig värdighet. Axel Oxenstjerna hade dessutom redan i sin tid bevisat, att ett svenskt riksråd icke kunde gifva någon tysk furste, icke en gang en regerande, företräde för sig; men det var nyttigt att multiplicera de högre gracerna, roligt att göra en furste, och ett mera tjenligt subjekt kunde ej finnas. Berättelsen om alla negociationer i detta ämne, all médiation af baron Taube, allt mitt ränn fram och tillbaka m. m. skulle verkligen göra en liten pjes för sig själf.

Själfva fragan blef afgjord; men titulaturet, hjälp evige Gud! Förut hade det heliga romerska rikets furste slukat alla de andra titlarne; därvid skulle det äfven nu förblifva, och den svenska furstliga titeln intaga den förra grefligas ställe. Det kunde väl så vara, men da blef det sa kort — det fick ej hjälpa; men det värsta var, att fursten begärde heta Högborne och Ew. Durchlaucht. Det senare afhjälpte spraket, och tyska härligheten var emot en god smak. Högborne kunde omöjligen beviljas, ty Deras Kongl. Högheter tilltalas och tillskrifvas under samma titel. Högvälborne kunde ej antagas, ty sa heta grefvarne. Jag uppfann ändtligen det förslaget af hög- och välborne; där kunde hög dragas till välborne, men också till borne, och därvid fick det förblifva; men innan furstliga diplomet utfärdades, blef uti protokollet och handlingarne intagen en försäkran eller reservation för grefvarne Brahe, Lewenhaupt, Oxenstjerna af Korsholm och Wasa, De la Gardie och Stenbock om förvarande af deras företräden, hvartill konungen med egen hand författade ingressen. När sedermera förfrågningar inkommo ifrån kollegier och publika verk angående furstens titulatur, skickade jag dem till kungen, som da kamperade i Skane, och jag bilade tillika gamla tidens courtoisier till hertig Adolph Johan, hvarpå jag fick hans svar, dateradt Herrevadskloster den 3 Juni 1785 *).

Grefve Sven Bunge egde många bade goda och respektabla egenskaper, isynnerhet kanske på hjärtats vägnar. Som ambassad-sekreterare i Paris hade han grundat sin attachement för grefve Scheffer, som var hans idol, och därifran härledde sig hans intimité med Liljencrantz. Uti sammanlefnaden hade han mycken belefvenhet och umgängesvett, mera än någon verklig agrément. Han berättade artigt men långt, talte bra, men oupphörligt, var hofvet alltid följaktig. Uti affärer var han allt för gärna, men lade själf aldrig handen vid arbetet. Han fjäskade obeskrifligen och hade en air att hisna äfven vid bagateller; men han var varm för sitt fädernesland för sin kung, sina vän-

*) Se längre fram bland författarens brefvexling.

ner och underhafvande. Som förman kunde han aldrig berömmas nog, ty för sina underhafvande bar han les entrailles d'un père. Man beskyllde honom att icke alltid mena hvad han sade: men för min del gjorde jag aldrig erfarenhet däraf. Han hedrade och beviste sin karakter uti sin refus af högsta ombudsmannens blåa band och af sitt förhållande vid Gefle riksdag.

Friherre Fredrik Sparre är ännu på scenen, men förmodligen nära en dénouement. Igenom stilla dygder, vänligt bemötande, kärlek för vitterhet och konster samt mycken benägenhet att tjena och hjälpa människor, egde han länge mycken kärlek och förtroende. Han förtrycktes i den mån han upphöjdes. Man kan säga om honom, att lyckan med de största tjenster, hon kunnat göra en svensk man, förföljt både hans tranquillité och reputation. Med erkänsla af det oinskränkta förtroende, han snart i 20 år eller till 1792 mig bevisat, och af en däruti grundad tillgifvenhet, önskar jag att se hans öfriga lefnad lycklig och hans åminnelse hedrad.

Grefve Johan Gabriel Oxenstjerna, kan jag omtala honom? Bör den ungdomsvänskap, hvarmed han omfamnat mig, hindra mig? — Nej! om en gång dessa rader falla i allmänhetens omdöme, skall mitt omdöme då, om icke förr, vinna bifall. Vid läsningen af hans arbeten skall eftervärlden förtjusas till undran för hans snille och kärlek för hans hjärta. Gustaf III tecknade honom vid instiftningen af Svenska Akademien, när han omtalte behagen uti dess naturliga ömhet, dess kända fromhet, dess umgängesssätt. Denne store kännare af människors hjärtan och deras egenskaper har intygat grefve Oxenstjernas värde, då han i honom valde en vän, som ofta egde hans ömmaste förtroende, och till hvilken han efter smärre förefallande rupturer alltid återkom, och när han upphöjde honom till de högsta, de vigtigaste ämbeten både i sitt rike och sitt hof.

Men grefve Oxenstjerna var född uti otid och tillhörde icke det tidehvarf, hvaruti han lefde. Hans snille var för mycket upplyftadt för att fästa uppmärksamhet vid lappri, och hans själ för ädel att vänta eller hämnas oförrätter. Han ville bibehålla sin konungs hjärta i dess medfödda mildhet, när andras omsorger syftade på dess förhärdande. Han saknade styrkan af den konsideration, som en ärfd förmögenhet gifver börden, och han erfor däraf alla olägenheter. Om Gustafs minne lastas, skall nödvändigt tillika grefve Oxenstjernas tillgifvenhet för honom förklaras för smicker; men grefvens äreminne öfver konungen skall hämna dem bägge.

Man har förebrått honom, att han icke gjort sina egenskaper med mycket arbete nyttiga; men får jag fråga: när skulle han göra det? När hafva snillen af hans rang kunnat fästas vid renskrifning? När han var tjenstgörande i presidentskontoret, drefs arbetet som på en verkstad, och sjelfva verkmästaren gjorde allt hvad han kunde att dégoutera en yngling, uti hvilken han kanske nominerade en successor. — Uti kanslikollegium? Var där någonsin någonting att uträtta? Jag var ledamot där i tio år och under vakansen af de högre ämbeten, efter Benzelstjernas död, ordförande: men jag fann aldrig anledningar till stora saker. — Som premier-minister? Han hade ansvaret däraf under tider, då rikets både ut- och inrikes ställning hindrade alla stora planer, under det att Toll och Armfelt antingen delade eller slets om väldet, och ämbetet var deladt mellan honom och en herre, hvilken lynne och karakter lika mycket åtskilde från honom, som vänskapen förenade dem. Jag ville önska mig Plutarchi jämförelsegåfva för att hedra dem bägge, och förklara bägges administration uti sin kontrast. Jag anmärker blott här, att baron De Geer, mera stolt, mera fier, mera indifferent om medlen och omdömet, kanske hördes hellre af en konung, som icke alltid gillade de hinder för sina projekter, hvilka välmening och längre erfarenhet kunde framställa. — Som riksmarskalk — hann han att uträtta något, innan en ny konjunktur gjorde honom inaktiv?

Grefve Carl Axel Wachtmeister. Vis à vis af honom möter mig en del af de hinder för min berättelse, hvilka jag bekänt relativt till de tvenne sistnämnda herrar: men jag afskräckes ej däraf. Denne herre har en ädel höghet i själen, ett säkert omdöme, mycken varsamhet i allt sitt förhållande, en orubblig intégrité i ämbetet: han är glad i umgänget, kall men icke hård, sparsam, men vällustig. En alldeles ovanlig lycka förstörde icke hos honom lugnet, hvarken i hans själ eller hans vandel. Uti rikets högsta ämbete har han öfverlefvat oväntade hvälfningar, grymma händelser. Utan verkliga förtjenster hade han väl där icke kunnat förblifva oärad. Man har beskyllt honom att hafva haft för mycken uppmärksamhet till konungens önskan, att icke nog hafva satt sig emot förslagen och med sitt anseende hindrat framgången, att han icke nedlagt sina ämbeten redan 1789 och därigenom sökt att sauvera sitt stånd m. m. Frågar jag blott min personliga tillgifvenhet för grefve Wachtmeister, så hade jag önskat det sista; men som medborgare, och ännu mera som undersåte, hade jag bort beklaga det. Då man betraktar grefven som domare, bör man tillika anse ho-

nom som minister och homme d'état. Det är olyckligt om tidernas omständigheter icke tåla lagens bokstafliga tillämpning; men de förtjena alltid konsideration, och "salus populi suprema lex esto". Tilläggom härvid den anmärkning, jag ofta gjort öfver svårigheten för människor att finna med visshet det ögonblick, då allmänna förbindelser upplösa de enskilda.

Grefve Carl Bonde egde flere egenskaper än han nyttjade; var en vördnadsvärd man i karakteren, i ämbeten, i lefnaden; egde mycken lärdom, talte med färdighet de flesta europeiska språk, skref förträffligt, särdeles fransyska, använde väl en stor förmögenhet, men tycktes uti utseendet, ehuru det var fördelaktigt, marquera en timidité, som han likväl icke hade i själen. I alla tider, i alla länder hade han prydt de högsta äreställen.

Grefve Creutz. Denna ovanliga människa fordrar en särskild tafla och hans egen konst vid målningen. Då jag här nämner honom, sker det endast i relation till hans ämbeten, och jag bör då anmärka, att han, kallad till premier-minister, återkom till fäderneslandet liksom till en ny värld, för honom alldeles obekant. Han fann där två à tre gamla vänner; men en hel ny generation var uppgången. Han admirerade mera än han kände sin konung, han öfverhopades af affärer, af hvilka alla, undantagande utrikes ärendena, voro för honom främmande. Många sökte att gömma sig och sina försök under skuggan af hans namn. Hans administration varade endast tvenne år och några månader, af hvilka konungen passerade hälften utom riket. Hvad skulle han då hinna uträtta?

Hans utrikes förrättningar göra honom äfven så berättigad till ett rum ibland fäderneslandets förtjente män, som hans personliga egenskaper till deras vördnad och saknad, hvilka han hedrat med förtroende och vänskap. Han tjuste sjelfva afunden, han undgick allt tadel och dog, sörjd äfven af dem, som icke kände honom. Konungen älskade honom; men vid sin återkomst fann konungen grefve Creutz adorerad, alla människor adresserade sig honom, många åberopa sig hans löften, alla hans protektion. Grefve Creutz såg däruti en glädje, kände ingen vanité däraf, och bredde ingen hemlighet däröfver. Första dagen konungen efter hemkomsten åt middag på Drottningholm, tog han mig med sig efter måltiden på den vanliga första eftermiddagspromenaden till La Roche Galtare och sade mig rent ut sitt missnöje, att finna grefven l'homme du jour. Jag gjorde den explikation, som var den enda sanna och naturliga; men grefven måste erfara föränd-

ringen på ett ganska sensibelt sätt uti åtskilliga af sina göromål. Denna köld hade dock en snar öfvergång — glömmom likväl icke emellertid, att Toll var och förblef salig grefvens bête noire. Grefve Creutz har själf gjort sin odödlighet, och utom det äreminne, hans tjenster beredde honom, kan lämpas på honom: "Cui Musa vetat mori". "Tu vero felix, Agricola, non vitæ tantum claritate, sed etiam opportunitate mortis".

Baron Malte Ramel hade allting för sig, men sig själf emot sig. Konungens förtroende, allmän högaktning, vänners tillgifvenhet förtjente, vann och behöll han med alla de berömvärda egenskaper, som pryda och utmärka en värdig rådsherre och en ädel människa. Sällan har en människokropp herbergerat en renare själ. Han hade courage d'esprit i affärer, men älskade ej att följa dem. Han misstrodde sig själf, ända till sin helsa. Han tjente och emottog purpurn endast för att uppfylla sin faders önskan och lemnade den med innerligaste glädje. Uti sina beskickningar till främmande hof har han bevisat sin skicklighet, uti rådkammaren och konseljerna sin kärlek för rättvisan, för konung, lag och medborgare. Hans grefvinna gjorde hans timliga lycksalighet. Må de länge njuta hvarannan och sina dygders belöning uti sällheten af sitt lugn och deras glömska, som ej högakta dem.

Friherre Emanuel De Geer var, som jag redan sagt, stolt och fier, icke utan ett möderne arf i humeuret, men icke utan flere och stora meriter. Han vinner, som man säger, uppå att blifva känd. Han hade mycken och nyttig lektyr, mycken kännedom af världen, mycken vidd i spekulationer, mycken värdighet uti uppförandet, mycket förakt för intriger, mycken ståndaktighet i beslut, ihärdighet i deras verkställighet och beständighet i vänskap och tillgifvenhet. Hans beskickning till Haag gör hans minne heder: hans negociationer voro vigtiga och blefvo nyttiga. De, som klandra honom, böra ihågkomma, att han flere år varit utur affärerna, då han hastigt återfördes till dem och till flere, än hvarvid han tillförene lagt handen. I karakteren hade han med konungen en stor sympati, men kanske var det just den, som gjorde deras skiljsmässa. Baron De Geer tyckte sig förese rådkammarens fall, han fann anledning till enskildt missnöje uti sin svagers, grefve Fr. Löwenhjelms, flyttning ifrån Berlin till Haag, och nedlade sina ämbeten. Om baron Armfelt, efter sitt föregifvande, öfvertalte konungen att kalla baron De Geer i rådet för att därmed captivera hans bror till riksdagen, så har den senares förhållande visat att kalkylen varit lika falsk, som efter all anledning berättelsen var det.

Friherre Fredrik Ridderstolpe var öfverkammarherre och blef riksråd för att göra den förra platsen ledig. I den var han nyttig, i bägge välsinnad. Efter allt mitt begrepp en hederlig man och god medborgare.

Grefve Carl Wilhelm Düben lära ganska få människor hafva nog känt för att med visshet beskrifva. Hans insigter, smak, vitterhet och amabilité gjorde honom till favorit hos Lovisa Ulrika. Han var med heder minister i Petersburg, med mycken försigtighet hofkansler under partiernas raseri, med ombytlig lycka president i kammarrevisionen, med mycken tranquillité riksråd och en tid à la tète af utrikes ärendena. Han var slug, fin, kall, vänlig, förekommande, alltid glad, ofta i tryckande behof, men reglerade slutligen sina affärer igenom arf, hushållning och extra förmåner, dem kungen beviljade.

Grefve Fredrik Ulrik von Rosen var en politisk markschreier, partikassör och hableur: egde han någon skicklighet för intrigen, visst icke för stora operationer eller affärer. I qualité af baron Ruuths svärfar blef han riksråd 1788, och i qualité af frondeur hade han 8 månader därefter fått sin démission, om han ej begärt den.

— —

Sedan den dristigheten öfvergått mig, att med så mycken frihet tala om de herrar, hvilka under konung Gustafs regering innehaft rådsvärdigheten, må jag äfven yttra mig öfver de män, hvilka från 1783 till 1788 antingen haft någon inflytelse uti affärerna, eller varit af konungen nyttjade däruti.

Baron Taube har jag redan tecknat och tror mig ej önska mitt fädernesland ondt, om jag, oaktadt all hans egoism och retande köld, önskar att han ännu en gang må blifva employerad i dess tjenst.

Baron Gustaf Ehrensvärd var redan i Berlin innan denna tiden. Hans influence i affärer var efter mitt begrepp aldrig af betydenhet.

Generalamiralen Trolle var en värdig elev af den store Ehrensvärd. Han var öppen, uppriktig, généreux, såg sakerna i stort, allvarsam, men belefvad. Hans ämbetsförvaltning gjorde honom heder och ökade tillika konungens både makt och anseende. Han hade en makalös drift, redigt begrepp, kunskaper och erfarenhet. Vid konungens första besök i Ryssland var han följaktig. Kejsarinnan distinguerade honom vid alla tillfällen, och under en souper, då hon al-

drig satt till bords, hade hon efter en lång konversation, stående bakom hans stol, själf tagit ett glas af bordet, slagit däruti champagnevin och presenterat honom. Generalamiralen, sedan han utbedt sig att få dricka hennes skål, begärde att få behålla glaset till åminnelse af en så stor ära. Kejsarinnan ryckte det tillbaka, fällde det liksom af våda i golfvet och sade honom, att hon önskade få lemna en mindre fragil souvenir af sina tänkesätt. Hans nya adelskap, ty fadren blef adlad för hans skull, medförde väl någon incongruité för hans höga ämbete; men som kommendör flyttades han i riddarklassen. Man rådde honom att skrifva sig blott Trolle och ej af Trolle, som han i början af modestie antagit, och sedan kunde man snart räkna honom till de gamla Trollar. Han dog i sina bästa år 1783 och succederades af

Grefve Ehrensvärd, hvilken likväl då endast fick titel af öfveramiral. Hans geni är allmänt kändt och respekteradt, hans kunskaper många, hans vandel utan fläck. Bataljen i Svensksund och flere hans förrättningar bereda hans minne en heder, som ej förringas af hans öden.

Statssekreteraren von Carlson hade all möjlig förtjenst af ordning och arbetsamhet och många qvaliteter, som gjorde honom älskad af sina vänner; men han preveneräde ej okända i sin förman. Konungen hade mycken vänskap för honom, men efter 1786 års riksdag supplanterades han af Lagerbring.

Statssekreteraren Franc var en träl i sitt arbete, löjlig i sin vanité, important, hög, men glad och aimable med sina vänner. Han följde kungen på dess utrikes resor, stretade länge med bekymmer af yttersta behof, fick dem slutligen ganska väl uppfyllda vid ryska freden och andra föregående tillfällen tillsammanlagda och — blef just då olycklig.

Jag nämner icke general Wrangel, som öfversköljde oss i brännvin och brände upp sin egen reputation; icke alla människors vän general Klingsporre, hvilken hade lika facilité för alla roler och, osäker om sin genre, repeterade dem alla; icke några kommande och gående projektmakare, hvilka antingen voro blott komparser, eller stego som raketer, lyste, smällde och kreverade. Jag talar icke om grefve Munck: han var dömt sig själf. Men general Toll återstår mig.

Jag måste vidröra honom, men jag skall vara kort och billig. Hans lefnad smakar äfventyr: han började med att vara underofficer vid flere regementen, blef sedan vice häradshöfding, hade domareförrättningar och blef därefter öfverjägmästare. Det allmänna rykte, att han vid 1765 års riksdag stal en del af Mössornas kassa, har jag aldrig

trott. Vid 1772 års revolution under den rörelse, som skulle göras i Christianstad, behöfdes en suffleur åt Hellichius. Man tog Tollen och ackorderade med honom i ett för allt, och med förbehåll af inga vidare pretentioner, om 100,000 daler kopparmynt: dem fick han af grefve Carl Scheffers egen hand, som själf flere gånger försäkrat mig härom; men under det att han då var i Stockholm, gaf drottning Lovisa Ulrika på rikssalen i Stockholm den fameusa representationen af Zaïre. Uti den lilla pjesen: "Solen lyser för hela världen", som gafs vid samma tillfälle, ville grefve Carl Fersen nödvändigt visa en gammal skånsk officer, ett original. Jag tror han hette Schreiber. Tollen apade honom i perfektion, tog hans rol och spelte sig därefter småningom in i societeten, gick in i arméen som major, blef admitterad till kungens dagliga societet och spelparti. Konungen spelte den tiden hazardspel, och Tollen led ej därvid.

I suiterna af en verklig eller, som mången tror (jag suspenderar därom mitt omdöme), imaginerad disgrâce, företog han en utrikes resa, men återkom med nya krafter. Riksrådet baron Carl Sparre nyttjade honom uti sin militära detalj, hvilken Toll sedan af erkänsla fråntog h. exc. och tillegnade sig själf. Den enskilda societet, hvaruti kungen den tiden lefde, skingrade han, lierade sig intimt med Muncken, som hade nytta af att tjena honom, men icke förstånd att skada. Han själf blef öfverste för Södra Skåningarne, fick hela militära detaljen, sin egen bureau, hans förslager approberades alltid, han gjorde nya planer till rikets defension med kullkastande af Gustaf Adolfs och alla senares. Statskontoret måste honorera hans reqvisitioner. Lagerbring och Otto Wrede blefvo hans instrumenter, adjutanter felade honom icke. Han bedrog kungen att göra 1786 års riksdag, hade ej förstånd att föra den, allting gick förloradt; men han sade vid alla tillfällen: "Det är bra, just så bör det gå". Vid slutet af riksdagen sökte han en explikation med grefve Fersen, hvarunder han hade en propos, som h. exc. flere gånger, men aldrig utan indignation, repeterat mig, nämligen: "Jag trodde att Eders Excellens och hvar välsinnad man skulle tacka mig, som beredt med denna riksdag ett tillfälle för konungen att finna, huru litet älskad han är, huru han bedrages af smickrare, huru han misstager sig om medlen, och huru osäker hans makt är". Han var väl förnämsta orsaken till grefve Ulrik Scheffers retraite, han renvoyerade Liljencrantz och procurerade baron Ruuth dess plats. Han var i början en declarerad fiende af Armfelt; men då han ej kunde undanrödja honom, förstodo de sig med hvarannan.

J. C. TOLL
("som uf").

Han var en af de få menniskor, som förmådde att gifva kungen större begrepp om sin person, än han förtjente. Han fick influence i alla affärer, äfven i de ministeriella, blef konungens första generaladjutant, ledamot i krigskollegium m. m., följde kungen till kriget, men föll där i disgrâce i Helsingfors, skickades hem till Sverige. Konungen såg honom aldrig mera, återtog efter kriget generaladjutantskappen, skickade honom stora korset af Svärdsorden och tillskref honom med egen hand. Det var icke åt mig allena, men åt många andra, som saiig konungen flere gånger försäkrade, att denne mannen var orsaken till hans olycka; och då konungen om natten emellan den 16 och 17 Februari 1789 underskrifvit anslaget till det olyckliga plenum, sade han mig med tårar i ögonen: "Så många äfventyr, så många bekymmer kostar det att reparera ett ögonblicks misstag; hade jag aldrig känt Tollen, hade jag ej behöft dem."

Få menniskor hafva burit ett mera argt eller lika elakt hjärta. Han egde hvarken kunskaper, undervisning eller uppfostran. Han var fat i umgänget, men i hof är allting mode, och på den räkningen blef han admirerad. Han hade en air af importance, som imponerade, cacherade sin okunnighet eller undvek att säga sina tankar med grimaser af klokhet. Hans egenkärlek hade ingen gräns och soutenerades af ett sällsynt étourderie. Han briljerade ofta med andras ord och tankar. Han hvarken talte eller skref väl. Som jag ej vet, om något porträtt gifves af honom, så bilägger jag denna karikatyr, där han är föreställd som uf, men ansigtet af en frappant likhet.

Jag har sagt, att han egde meriter — visserligen. Han hade en oneklig intégritet, ovanlig drift, mycken arbetsamhet, mycken ordning och redlighet. Hade han blifvit hållen inom sina skrankor uti en subordinerad emploi, hade han blifvit ganska nyttig. Jag tror ej, att hans afsigt var att skada konungen eller riket; men han ville styra dem, hade ej förmåga och respekterade inga hinder. Han gjorde enskildas fall för att däröfver göra sin väg och uppblåste oenigheten med adeln för att släcka sin hämnd öfver 1786 års riksdag. Han beredde både kungens sinne och anstalterna till kriget; men jag påstår ej, att han determinerade till dess utbrott; jag tror snarare, att han hade önskat dess uppskof, att han ogillade sättet, hvarmed det gjordes, och att han hade prefererat ett defensivt; men det var ej mera i hans makt att hela de sår, han upprifvit. Hans historia i Helsingfors får jag på det stället berätta. Den accusation, som då gjordes honom att vara bestucken af ryska penningar, var alldeles ogrundad, därom är jag fulleligen för-

säkrad, och när frågan var om sättet till hans hemsändande, då en och annan opinerade för bevakning, vågade jag dristigt tala däremot och försäkra, att han lika så visst icke var då så coupable, som han förr icke varit så capable, man velat göra honom.

Han hushållade väl för kronan, gjorde upphandlingar för bättre köp; men i ett fattigt land tror jag ej, att det är nyttigt eller bra med inrikes tillverkningar. Han skapade gärna om, men glömde bort, huru mycket bättre det ofta är att tala vissa gamla fel eller oordningar. Jag ville gärna säga mera godt om honom, och jag skall göra det vid flere tillfällen i min berättelse.

Om hertigen af Småland.

Konungen passerade julhelgen 1781 i Stockholm och meddelade strax på nyåret åt dem, hvilka hade den naden att närmast omgifva honom, det glada hopp, att H. Maj:t drottningen åter befann sig uti ett med lifsfrukt välsignadt tillstånd. H. K. H. hertigen af Södermanland gaf uppå konungens födelsedag den 24 Januari en fête, som finnes beskrifven några dagar därefter uti Uppfostringssällskapets tidningar, och dessutom blifvit särskildt tryckt hos fru Fougt. I Februari månad redan hade detta hopp vunnit säkerhet, och den 7 April, som var första söndagen efter Påsk, började i kyrkorna de allmänna förbönerna. Under denna tiden, särdeles kort före Påsk, arbetades med mycken ifver uppå förlikningen med enkedrottningen; det var afgjordt och sättet åter öfverenskommet, men de gamla svårigheterna blefvo äfven den gången oöfvervinneliga. Jag får tala därom vid annat tillfälle.

Den 21 Maj reste konungen till Gripsholm, i sällskap med kronprinsen och H. K. H. hertiginnan, jämte en liten, men glad och utvald societet, hvaribland dock voro de herrar riksens råd, hvilka alltid följde konungen. H. K. H. hertigen af Södermanland gjorde det året en stor sjöexercis. H. K. H. hertigen af Östergötland aflade, om jag rätt påminner mig, tvenne korta besök på Gripsholm. Konungen passerade

där en månad och räknade den tiden för en ibland de sällaste af sitt lefnad. Inga händelser, inga nyheter oroade hans lugn, den fullkomligaste harmoni rådde inom societeten. Man började dagen med en allmän frukost, men af den största simplicité, ofta med kaffe och pannkakor, hos vaktmästaren uti dess byggning på yttre borggården. Promenader följde däruppå, hvilka hvar och en inrättade, huru man behagade. Aldrig har större frihet kunnat finnas uti ett hof, och utom ceremonien af levéen och litet smått fjäsk, som aldrig fick försummas, hade man kunnat glömma bort det vanliga tvånget af sådana ställen. Kungen hade konseljer alla dagar och arbetade mycket, men med glädtighet. Årstiden ökade tillgången på nöjen. Emot aftnarne samlades societeten, gjorde gemensamma promenader, små goutéer i lador, rasade i ängarne, återvände ej förr än sent till slottet, och spektaklerna började stundom ej förr än 11 om aftnarne. Monvel gjorde där les délices de la cour, och baron Armfelt daterade egentligen ifrån denna tiden sina influencer.

Vid medlet af Juni månad upphörde denna séjour. Kungen kamperade några dagar på gärdet med garnison, som marcherat ut de första dagarne af månaden, och den 3 Juni flyttade hela hofvet till Drottningholm att där förblifva öfver drottningens nedkomst; ett beslut, hvilket konungen sedermera drygt ångrade, då trängsel och omkostnader generade lika mycket. Därunder inföll tillika enkedrottningens dödsfall den 16 Juli (hvarom annorstädes). Ceremonielet innehöll alla de anstalter, hvilka voro gjorda till högtidligheten af drottningens förlossning, hvilken dröjde lyckligtvis, till dess enkedrottningens begrafning försiggått och inträffade först den 25 Augusti.

Hennes Maj:t, som naturligtvis fann sig plågad af de ceremonier, hvilka vid sådana tillfällen icke kunna undvikas, och hellre önskade att njuta den enslighet, som i dessa ögonblick göra de enskildas högsta goda, hade befallt sina kammarfruar att i det längsta dröja med all avertissement till konungen. Konungen åter kunde aldrig få tidningen för bittida. Drottningens kammarfru, mademoiselle Hellman, numera fru Hedin, var i komplott med Dalberg att göra kungen till viljes; men ehuru drottningen redan under soupéen qvällen förut icke varit väl disponerad och kl. 11 funnit sig i de omständigheter, hvilka betogo alla tvifvelsmål om stundens annalkande, slapp mademoiselle Hellman icke ut och fick ej skicka Dalberg bud förr än kl. 1, då han genast infann sig hos drottningen.

Uti Hennes Maj:ts audiensrum inflyttades hvarje qväll en säng åt den vakthafvande statsfrun. Fru grefvinnan Höpken hade den natten vakt. Hon hade genast bort blifva averterad och sedermera konungen genom henne; men alla dörrarne voro väl tillslutna till förmaket emellan sängkammaren och audiensrummet, och allt skedde i den största tystnad.

Sedan Dalberg funnit tillfälle kl. 2 att komma ut ifrån drottningen, och haft med Schützercrantz en konsultation, dröjde han antingen af respekt för drottningens vilja eller i den idéen, att förlossningen kunde gå långsammare, att ej avertera konungen förr än kl. efter 3, då han, utan att säga ett ord at grefvinnan Höpken, direkte gick till konungen. H. Maj:t skickade honom strax efter mig, som bodde bredvid Dalberg i korridoren under drottningens rum. Emellertid hade ändtligen kammarfrun averterat grefvinnan, som knappast hann att stiga upp och göra den kortaste toilette för att gå till kungen, när hon mötte honom i hans audiensrum. Jag hade då redan varit hos kungen och följde med honom. Grefvinnans harm var lika stor som billig, men sammanhanget och tillgången voro för tydliga och tillfället för gladt att icke snart glömma den. Jag tror likväl, att Dalberg fick höra däraf quantum satis, och att mamsell gjorde ett nödlöfte att aldrig cachera barnvärkar. Kungen bouderades ocksa litet och måste naturligtvis falla till föga i en batalj, där snillet och behagen tourmenterade honom jämte en orättmätig sak.

Kl. var då ungefär 4. Kungen försäkrades af Dalberg att hafva god tid, så att han kunde sätta sig uti en ny nattrock af rikt tyg med tofflor af samma sort, välja spetsar och pantalonger, rulla och pudra håret, med ett ord visa sig i det tillstånd, man hade beredt. Jag fick då befallning att skicka och väcka allt efter stånd och värde. En lifpage till hertiginnans garderobe, pager till riksens råd, deras fruar och dem, som med dem hade lika företrädesrättigheter, och les valets de pied till alla andra.

Grefvinnans hvilorum, jungfru och alla couchéens tillhörigheter försvunno, och kungen inträdde stora vägen till sin högtälskeliga gemål.

Omkring hennes säng var då dragen en skärm, bakom hvilken ingen annan gick än kungen, doktorerna, barnmorskan och H. Maj:ts kammarbetjening af damer. I dörren sattes ett bord, hvarvid h. exc. riksrådet grefve Falkenberg skulle föra protokollet.

Riksrådet Falkenberg var ännu ej uppkommen, och jag fick befallning att emellertid taga protokollet och alla dörrar öppnades. Den halfva timme, som därpå följde, var för löjlig både att glömmas och beskrifvas . . . Konungen sprang emellanåt och tittade på mitt papper, liksom hade saken bort hända där, och sade mig oupphörligen: "Hvad! hvad tror du? tror du att det skedde nu? Skulle jag gå in? Det är en flicka helt visst. Det sade Russa, när han hörde drottningen ropa. Du skrifver intet! Hör nu, hör nu, ja, nu tror jag. Du måste skrifva, hvarföre är du här eljest!" Allt emellanåt visade sig framom skärmen arkiater Bäck med all religionens resignation, Dalberg med de sju vises klokhet, Schützercrantz med grimaser, som i djupaste underdånighet exigerade endast tystnad, fru Bald, som tycktes glömma majestätets härlighet uti naturens skickelser, mamsell Hellman, som skämdes för omständigheterna och visade en tjenarinnas tillgifvenhet uti heta tårar, hvilket ännu mera upphöjde rodnaden af hennes purpurnästipp.

Under allt detta samlades de, som voro kallade, och societeten. Damerna, uppväckta kl. 5 ur sin söta sömn, i största hast klädda med flanell, smäck och gravor, blyga öfver händelsen, alarmerade af patriotism och kärlek för den söta drottningen och beröfvade tid och tillfälle att nyttja den minsta af de omsorger, hvilka en toilett vid full middag fordrar förenade, kände ingen annan tröst än i hvarandras bräckligheter, och lyckligtvis voro alla speglar äfvensom väggarne draperade. De tillkallade damerna infunno sig uti drottningens audiensrum, de andra stannade uti stensalen.

Ett detachement af artilleriet var kommenderadt till Drottningholm under befäl af baron Mörner, konungens nuvarande vice guvernör. Detta detachement kamperade nedanför trädgården på plainen vid Roche Galtarre. General Sinclair skulle gifva signalen ifrån balkongen af det nedre galleriet, så snart drottningen var förlöst; men han var nära att manquera sina ordres. När löparen kom att väcka honom tillika med de andra, som bodde uti operahuset, skickade han sin lakej att fråga efter, om man redan gick upp på slottet. Lakejen fattade ej annat, än att han skulle vänta däruppe och komma och säga sin herre, när allt var förbi. Han läste igen dörren, som icke kunde öppnas inifrån rummet, och då generalen efter en lång väntan ville ut, var det omöjligt. Emellertid hade alla menniskor decamperat från operahuset, och general Sinclair, som öppnat fönstret för att ropa sig till hjälp, fann hela nejden öde. Efter mycket skrik kom ändtligen en sluproddare men som generalen soulagerade sin inquiétude icke blott med svenska

svordomar, utan äfven med alla de eder, han lärt sig uti garnison i Strassburg under sjuåriga kriget och à la cour des Deux Ponts, så tog sluproddaren honom för en galen komediant, hvilken det intet just kunde vara så nyttigt att släppa ut. Baron Mörner, som saknade sin chef, uppsökte honom ändtligen, och han hann att infinna sig i tid.

— — Doktorerna fingo anledning att icke förvänta en så snar förlossning, och konungen retirerade sig för att göra en toilett till Te Deum men efter någon stund fullbordades förlossningen lyckligen kl. 5. Doktorerna ropade in de tillkallade. Madame Enström, en slags städerska, som äfven var tilistädes, sade mig: "det är en pojke". Jag gick att säga det åt grefvinnan Höpken, men kungen hade placerat utposter i alla dörrar och kom, redan averterad, med stora skutt igenom rummen. Kungen ville, liksom 1778, knappast lemna tid till barnets första och nödvändigaste skötsel; men sedan damerna ändtligen förmått honom därtill, och lilla herren blifvit någorlunda presentabel, njöt konungen ändtligen den tillfredsställelsen att på sina egna armar bära ut honom till audiensrummet och lemna honom till fru grefvinnan Rosen.

Det kongl. husets ömma lyckönskningar itererades oupphörligen och kunde ej afbrytas af annat än dem, hvilka tillstaddes trogna undersåtare att få aflägga. En frukost serverades ändtligen, för att någorlunda remettera efter en så stor fatigue, och kungen slöt emellertid toiletten n:r 2 för den dagen uti en demi-negligée, som likväl ressenterade sig af sorgen. Kammarjunkaren Borgenstjerna skickades till Stockholm kurir, med en biljett ifrån konungen till öfverståthållaren, som averterade om den lyckliga händelsen, och han medförde äfven ordres om tacksägelse uti alla stadens kyrkor under högmessan. Borgenstjerna fick sedermera en dyrbar present af borgerskapet igenom öfverståthållaren, till glädjebetygelse öfver tillfället och erkänsla af konungens nådiga attention för sin hufvudstad.

Efter dejeuneren afsjöngs Te Deum uti Slottskapellet vid Drottningholm. All etikett iakttogs vid procession, placering och akten. Ordensbiskopen baron Taube höll talet vid altaret, ett nonsens; men uti önskningarne var det uppfylldt af de mystiska fraser, som den tiden ockuperade många sinnen. Han repeterade trenne gånger t. ex., att elementernas herre måtte bevara den nyfödde för det menliga, som kringfar i vädret, att i det ögonblick, hans lungor hämtade den första luft, en god ande måtte hafva öfverskyggat honom m. m., och jag behöfver väl icke säga, huru han blef applåderad eller rättare sagdt admirerad, och man repeterade hela dagen prediko-ord à tort et à travers.

Sedan man efter Te Deum återkommit, retirerade sig alla samtliga till hvila och toilett. Couren middagstiden medförde nya gratulationer och nya fatiguer. Under högmessan, hvilken konungen på vanligt sätt likväl bevistade under syndabekännelsen, Fader vår och Välsignelsen, arbetade kungen på de ordres, som skulle expedieras.

Dopet måste göras i Stockholm, dels till hufvudstadens satisfaktion, dels till högtidens större prydnad: de kongl. syskonen skulle blifva faddrar. H. K. H. skulle kallas Carl Gustaf, af vördnad för den konung, at hvilken Gustaf III trodde, att konung Gustaf Adolf fått lemna rummet i häfderna, om en längre lifstid tillåtit den förre att utföra sina värf. Hade Carl IX, hvars minne då som bäst fördömdes, icke haft Nerike och Vermland på sin partage, hade dessa provinser fått gifva titel åt den nyfödde hertigen; men nu valdes Småland, såsom en provins, hvars invånare uti sin uselhet aldrig kunde däraf hvarken draga någon skadlig förmätenhet eller reta till afund.

Tvenne svårigheter mötte vid döpelse-ceremonien. Prinsessan lefde under sin djupa sorg uti en fullkomlig retraite med sina damer och några få, som fingo den nåden att uppvakta henne, likväl på Drottningholm. Doktorerna rådde hennes höghet att för motion rida. Grefve Sten Lewenhaupt sålde henne en häst, som passerade för att ega alla nödiga egenskaper till den lyckan att bära hennes höghet; men brutaliteten tog kreaturet, som slog af den kongl. prinsessan, hvilken i fallet fått en svår blessyr öfver högra tinningen, hvilken icke lofvade att snart läkas och hotade med ett ärr för alltid. Det hade skett några dagar före drottningens nedkomst, och doktorerna trodde 14 dagar ännu behöfvas, innan blessyren kunde exponeras i fria luften; kronan, som vid detta tillfälle skulle bäras, kunde väl bortgömma mycket, men efter vanan blef hon alltid tung och tryckande. Det andra hindret låg uti den kurirens dröjsmål, hvilken var skickad till Paris efter drap d'argent samt andra småsaker att rafraichera variationerna af garderoben, och till Hamburg efter några magens rafraichissementer under förestående fêter.

H. K. Höghets helsosamma tillstånd medgaf uppskof af dopet till den 5 September, då det ändtligen kunde förrättas i Stockholm uti slottskapellet, på sätt ceremonielet utvisar.

Efter H. Maj:t drottningens kyrktagning och den audiens, hvarvid allmänna underdåniga lyckönskningar emottogos, flyttade hofvet till Gripsholm, dit äfven den nyfödde prinsen fördes och logerades uti nedra våningen af det södra tornet och de rum, hvilka förut varit öf-

verhofmästarinnans. Hertigen var ett mycket vackert barn, späd, men ovanligen väl formerad och proportionerad; hans hår och ögon voro mörka, de senare tillika stora och klara. Under hela Gripsholmssejouren blef han hvarje förmiddag buren upp till H. Maj:t drottningen af en konungens öfverste-kammarjunkare uti en espèce portechaise, mycket stoppad och fodrad; man har likväl fruktat att kölden uti trapporna och gångarne inom slottet, tillika med den is-régime, som brukades för honom, likasom för vår nuvarande konung, bidragit till hans skyndsamma bortgång. Ammorna anskaffades från Dalarne; därom korresponderade jag med prosten Thenstedt. Trenne hustrur kommo, profvades af doktorerna, en antogs, den andra behölls till reserv, och den tredje renvoyerades. De bägge förra kläddes i klädedrägten af sin landsort, men franska spetsar och galoner.

Under hela vintern hade alla kommande och farande ministrar audienser hos lilla prinsen och adresserade honom haranger, hvilka besvarades af grefvinnan Rosen, som satt i audiensstolen och hade prinsen i sin famn.

I slutet af Januari månad återkom hofvet till hufvudstaden, och karnevalens fêter aflöste landets nöjen. Allt var lugnt och tranquilt till den 18 Mars.

Vid levéen berättade kungen, att hertigen af Småland haft en orolig natt, och att man trodde honom få flera tänder. Efter levéen blef kammarkonselj, då kl. emot 1 bultades på konseljdörren. Jag föredrog, och kongl. sekreteraren Jennings, som var vid protokollet, gick ut för att höra hvad man ville. Han återkom med helsning ifrån Dalberg att få tala vid mig. Kungen befallde mig genast gå, och Dalberg meddelade mig de största bekymmer öfver utgången af hertigens tillstånd, hvilket inom en timme mycket förvärrat sig. Jag bad honom genast gå tillbaka till prinsen och skyndade mig in i konseljen, där jag fann kungen redan alarmerad. Jag berättade då med all tranquillitet, huru Dalberg bedt mig anmäla, att, jämte öfriga symptomer för tänder, hade äfven börjat visa sig starka sprittringar, och som dessa kunde båda konvulsioner, hvilka hvarken äro ovanliga eller särdeles vådliga vid sådana tillfällen, hade han velat prevenera därom, hellre än att tidningen därom skulle komma genom någon annan, som händelsevis hade kunnat taga däröfver mera alarm, än omständigheterna fordrade.

Konseljen slöts, och kungen grep mig häftigt under armen och, sedan han depecherat konselj-råden, begaf sig ut med mig igenom det

s. k. hvita rummet ut i galleriet, och under den största inquiétude därifrån in till hertigen, som bebodde de rummen på slottet, hvilka tillförene varit salig enkedrottningens sängkammare och toilett. Uti det yttre rummet fick jag till all lycka veta, att drottningen var inne och oklädd, så att jag då ändtligen kunde erhålla tillstånd att stanna utanför och närmare orientera mig af prinsens därvarande damer.

Kungen kom tillbaka efter en liten moment, något consolerad, men icke mycket. Han förde mig då åter med sig tillbaka till sina rum, ifrån hvilken moment ända till två dagar efter begrafningen jag intet ögonblick nästan någon dag, och endast fyra à fem timmar hvarje natt, fick vara ifrån honom, men dessemellan beständigt och oupphörligt inne hos honom. Under dessa dygn talade han om affärer och bekymmer med ett oinskränkt förtroende och tycktes ofta tranquillisera sig af mina reflexioner. Besynnerligt att immédiatement däruppå följde 14 dagars så marquerad köld emot mig, att jag aldrig blef befalld till någon måltid, aldrig fick en enda vänlig nick och knappast svar uti de ämbetsärenden, jag igenom hofkansleren baron Ramel anmälte. Jag kunde då ej begripa orsaken; men mina ögon öppnades snart, och jag fann, att det var just vid denna tiden under hertigens sjukdom, som Muncken började taga ombrage af Armfelts lycka och deras hat, hvaruti jag sedermera så ofta blef invecklad, att utbryta.

Samma dag, hertigen sjuknade, afsades alla spektakler. Kungen tillbringade dagarne uti pelarsalen och galleriet och någon moment uti biblioteket. Konungen åt om middagarne uti den vanliga matsalen med det där vanliga sällskapet, men souperade uti lilla bönkabinettet, där societeten merendels utgjordes af salig grefve Carl Scheffer, grefve Oxenstjerna, grefve Posse, baron Taube, h. exc. baron Carl Wachtmeister, grefve Gyldenstolpe, baron Essen, baron Armfelt.

Så ofta inquiétuden medgaf, passerades aftnarne under lektyr; men fredagen den 21 spatserades däremot igenom alla rum. Jag fann hy och ögon allt mera och mera inflammerade, all diskurs, hvarje propos afbröts hastigt, långa absencer och den säkraste signalen till oro: en oupphörlig hackhosta.

Efter soupéen kommunicerade jag grefve Oxenstjerna mina reflexioner. Han hade gjort de samma. Vi sökte att entamera en konversation, att öfvertala honom att taga de vanligen s. k. stillande dropparne, att lägga sig; men han lemnade oss ej förr än kl. nära 2 om natten. Jag for då hem under den mest smärtande ovisshet om orsaken till den närvarande agitationen. Jag hade svårt att tillegna den helt

och hållet åt barnets belägenhet. I sådant fall ansåg jag den ännu farligare, ty då skulle dess död nödvändigt medföra en olycklig éclat af en svår melankoli, hvars term ingen kunnat förutse. Mycket för stor var den att blott uppkomma af föreställningen om Mars månad. Hundrade svåra imaginationer gingo mig igenom hufvudet.

Kl. 6 om morgonen steg jag upp och klädde mig genast. Kungens gamle trogne kammartjenare Griberg kom till mig och med tårar berättade, att inquiétuderna varit grufliga, att man bäddat och bäddat om, druckit vatten och tagit in, och som han allt ifrån kl. 5 börjat fråga efter mig, hade Griberg kommit för att öfvertala mig att genast komma upp. Det var min egen dessein; jag tog Griberg i min vagn, allt hvad han sade mig ökade mitt bekymmer, och jag tog mitt beslut att fermt attaquera kungens amour propre på sidan af hans själsstyrka. Så snart jag kom upp, blef jag införd, och började då en dag, hvars besynnerlighet är svår att beskrifva, men kanske svårare att tro. Jag bör likväl blifva trodd, då hvarken vanité eller annan intérêt möjligen kunna föra mig ifrån sanningen, och jag finner mig böra gifva en berättelse, som mer än mycket annat tecknar honom i de ögonblick, han öfverlemnade sig åt sig själf. Visade han under dem endast för en trogen tjenare, huru svag han möjligen kunde blifva, så tjenar denna svaghet att relevera hans mod i andra, då det senare så förundransvärdt segrade öfver den förra.

Jag blef obeskrifligen väl och ömt emottagen, och han bekände sig ej må alldeles väl. Jag teg och betraktade honom med fixerade ögon, till dess han sade mig: “Är hertigen död?“ — “Nej“, svarade jag, “tvärtom, han har haft litet ro emot morgonen. Jag eftergifver ingen i tillgifvenhet för hertigens person och i förböner för hans rétablissement; men en större objet konsternerar mig. Jag kan och bör ej dölja den, och jag väljer ej mina termer. Jag är au désespoir att finna E. Maj:t så svag och modfälld och så nära att alldeles succombera under sin chagrin. Om hertigen dör, så blifver denna olyckliga händelse det första verkliga prof af E. Maj:ts sinnesstyrka i motgången. Huru har icke världen väntat att finna E. Maj:t snarare öfver sina öden än kullstött af det första! Huru skall en sensibilité, öfverdrifven hos hvar enskild far, förklaras hos en konung och ännu mera hos Gustaf! Lefver icke kronprinsen? Ännu kan ju E. Maj:t få flere söner. Jag inser hundrade tillfällen för illasinnade att profitera af denna svaghet, och för E. Maj:ts reputation“ — — “Håll nu“, sade han, “säg icke mera,

för mig ej till humeur, lemna mig i erkänsla af din uppriktighet. Jag skall stiga upp, och vi skola formera oss projekter för vår dag".

Han gjorde det äfven, sedan han tagit sin frukost, hvarunder jag läste och parafraserade dagpapperen; han klädde sig likväl blott en matin och tog mig med sig neder i biblioteket. Där återkom all bedröfvelsen. Där utbrast han i gråt, talte om Mars månad och anmärkte, att prinsen sjuknat den 17, som var just anniversairen af hans brouillerie med modren. (När vi nu efteråt tillägga händelsen af natten emellan den 16 och 17 nio år senare — min Gud, hvilken enchainement af händelser, hvilket ämne till häpnad och anmärkning!) Hans reflexioner öfver dagen terrasserade mig. Jag fruktade alla elaka följder däraf för hans sinneshäftighet, hans imagination och böjelse till skrock, men ännu mera för hjärtats tillvitelser. Jag bad om förlåtelse, att jag däruti fann en svaghet; jag hade så ofta och så ömt vågat yrka nödvändigheten af en réconciliation, medan tid var; jag hade då ofta bekänt huru jag i en framtid fruktade ett ögonblick sådant som det, hvilket nu inträffat; men sedan en réconciliation blifvit gjord på sotsängen, Deras Majestäter själfva därat njutit en verklig tillfredsställelse, hela kongl. familjen däraf känt så mycken glädje, hela riket och hela Europa därom vore underrättadt, hvarföre ej acquiescera därvid, och om man ännu kände någon regret inom sig själf, då med allvar söka religionens consolation och just med dess biträde upprätthålla det mod, hvilket så oundgängligen fordrades i dessa omständigheter.

Under detta hade vi avancerat utur biblioteket till det inre kabinettet, som var vägg i vägg med hertigens sängkammare; men i stället att gå dit, begaf sig konungen upp i det öfra galleriet kl. half 10, befallde lifknekten Russa slå igen alla dörrar och ej komma in förr än han ringde. Under vägen upp mötte åter en händelse. Baron Ribbing på Gimmerstad hade förärat konungen ett original- och väl gjordt porträtt af Carl Stuart. Ramen var superb, och uti skulpturen var bödelsyxan trädd igenom konungakronan och martyrtörnet äfven efter vanligheten svept omkring spiran. (Denna tafla satt sedan länge i nedra galleriet; jag vet ej hvart den nu är flyttad). Vid förbigåendet gaf han först taflan och sedan mig en stark och skarp uppsyn.

När vi voro komna ensamma uti galleriet, började han att spatsera, hvarmed vi sedan oafbrutet kontinuerade till kl. half 12, och började genast tala om den olycklige konungen, om Cromwell och båggeges postérité. Efter många reflexioner öfver den förres misstag och öde, sade han sig högeligen önska, om hans död icke skulle blifva

naturlig, att då få dö som Carl på en échafaud, hellre än stupa för en Damiens eller Ravaillac. Hans imagination arbetade grufligen, och jag lät hållas, till dess han började vilja uppleta sin Cromwell. Omöjligheten af en sådan existens i detta land sökte jag då bevisa med olikheten uti nationernas lynnen och en ännu större emellan honom och Carl; men detta ämne följdes länge under tilltagande ohyggligheter, till dess vi ändtligen åter igen kommo till Lovisa Ulrika, till Mars månad, till frimureriet och mycket annat därtill hörande.

Vi trampade: stannade vi ett ögonblick vid fönstret, så sågo vi Fersens hus m. m., och allt hvad vi sago var fatalt. Jag entamerade Brunkeberg, men när jag gjorde nagon fråga om bataljen därstädes, svarades mig: "Ha! kateketisera mig ej i Guds namn!" Ville jag berätta, så antingen talte han för sig själf sakta eller svarade: "Förlåt mig, min patron, det var inte så".

Kl. half 12 voro vi då bägge uppgifna. Han satte sig på en bänk under fönstret, befallde mig sitta bredvid sig, tog mig uti bägge händerna och brast uti en violent gråt. Jag mediterade många projekter, men trodde bäst att låta honom hållas, då jag däraf väntade antingen någon lättnad för hans chagrin eller någon sömn. Jag bedrog mig på bägge. Gråten påstod en half timme, andedrägten blef tätare, äfvenså hostan ... Han steg ändtligen upp och började åter promenera sig ... Emellertid tilltog inquiétuden, han gaf en hög attention åt den minsta knäpp, hans uppsyn och min voro gräsligen altererade, han höll mig både i handen och i kläderna, och som vi kommo till dörren, öppnade jag den hastigt och tillsade Russa att komma in med ett glas vatten. Det skedde strax, och sedan han gjort tecken at Russa att gå ut, utan att säga något ord, offererade jag genast vattnet, som accepterades, och vi satte oss åter på en bänk.

Jag rappellerade honom, huru han i det rummet 1772 om våren tog emot den stora deputationen med konungaförsäkran, huru där då var städadt, huru allt gick till. — Nej, det gick intet. -- Om den stora slottsbranden, då likväl det galleriet blef konserveradt. — Nej. — Ändtligen föll han själf på den idéen, att vi skulle förtälja hvarannan vår barndom och första ungdom. Jag égayerade mina konfessioner på allt möjligt sätt, och han förtäljde vissa saker med sin vanliga agrément; men det räckte ej en tvär tystnad, häftig promenad, mattighet och agitation aflöste hvarandra.

Jag uthärdade till kl. 2, då jag ändtligen, i anledning af min erinran om ryska posten, fick lof att tillsäga Russa att låta höra däref-

ter; men jag sade honom tillika i tysthet: "bed h. exc. grefve Scheffer komma in utan anmälan, om han är därute, eller grefve Oxenstjerna" Grefve Scheffer kom genast och förorsakade en stor embarras. Strax efter kom grefve Oxenstjerna för att begära ordres om middagen. "Ja", svarade han, "de, som äro uppe, äta väl här i matsalen; jag har lust att sätta mig att skrifva, medan Ni äten, eller att diktera för Schröderheim, om han ej är hungrig"; men vi släppte ej förr, än han gick att kläda sig, och han kom till bords, var mycket tyst, men åt litet likväl.

Efter maltiden dröjde han uti pelarsalen: dit kom kronprinsen mellan 5 och 6, sprang och lekte på golfvet. Muncken, som under hela middagen varit blek och tyst, tog mig da afsides och föreställde mig möjligheten, att äfven kronprinsen inom 14 dar kunde ligga kall i mun. Jag började da att misstänka och tror det ännu, att Muncken för sitt bestånd och att göra sig important vis à vis af Armfelt, legat bakom med sina andar och upphettat kungens imagination. Han ville säga mig mera om sinistra händelser; men som hans förtroende härutinnan hvarken kunnat tjena mig eller någon annan, quitterade jag honom genast, och sade mig endast hoppas, att vår Herre måtte bevara honom. Kungen, mycket stillatigande, men eljest tämligen tranquilliserad, gick att se prinsen, men återkom genast. Societeten hade emellertid skilt sig åt. Jag tordes ej gå bort, utan stannade i pelarsalen. Dit kom kungen, och tycktes marquera en missnöjd förundran att finna mig qvar. Jag såg det genast, bad om ursäkt att han fann mig där, och sade mig endast vänta ett bud från min hustru, som gjorde visiter i slottet och lofvat föra mig hem. Simpliciteten af mitt föregifvande och kanske någon marque af surprise frapperade, sa att han genast slog om och sade sig förmoda, att jag ville passera det öfriga af dagen hos honom, ehuru det ej vore roligt, och om jag ville blifva uti biblioteket, medan han retirerade sig till garderoben. Jag tackade därföre med en air af satisfaction, och begaf mig genast till biblioteket, dit kungen efter ³/₄ timma kom, tyst, nedslagen, hade törst och hosta, men ingen attention till hvad jag sade. Emellertid hade han skickat att bjuda till afton den vanliga societeten.

Qvällen gick med thévatten, litet lektyr och mera prat. Vid vanlig tid souperades i bönkabinettet. Under andra servisen uppkom inom bords åter en storm af oro: man skickade efter Dalberg för att få ett riktigt besked om hertigens belägenhet. Han kom; men i stället för att svara på frågan, brast han ut i en diatrib emot gubben af

Acrel, på hvilken han skyllde hela skulden af prinsens sjukdom och hundrade fel uti hans skötsel ifrån början. Hela sällskapets indignation afbröt denna konversation, och när Dalberg var utgången, hade han mera tort. än han förgäfves velat gifva gubben. — Efter soupéen souteneardes konversationen kort och matt, och sedan de fleste blifvit congedierade, önskade kungen ändtligen grefve Oxenstjerna och mig en rolig natt kl. half 2. Man har sagt mig, att kungen lade sig genast, och att han förbjudit att väcka sig förr än kl. 7, om än den befarade obehagliga händelsen skulle dessförinnan inträffa.

Kl. half 6 om morgonen, den 23 söndagen, fick jag bud ifrån Armfelt att genast komma upp. Löparen berättade, att tillståndet mycket försämrat sig, och att man hvar minut väntade slut. Jag skyndade mig, men hann ej upp, förr än kungen redan vaknat, och i konseljrummet mötte jag Griberg, som kom med tidningen, att prinsen i det ögonblicket, kl. $^3/_4$ 7, uppgifvit andan. Han hade blifvit skickad ifrån kungen, och visste ej hvad han skulle svara. Jag bad honom säga, att ingen fick gå in, efter drottningen ännu var qvar, och att man i förmaket ej visste något föränderligt. I samma moment kommo grefve Gyldenstolpe, grefve Oxenstjerna, baron Armfelt. Vi öfverlade om sättet att anmäla olyckan och hvilken af oss borde göra det, när Griberg kom ut. Han hade berättat, att jag var uppe; jag blef inkallad och åtog mig naturligtvis kommissionen. Jag blef emottagen mycket vänligt, men med en affekterad tranquillité, hvilken blott tjente att bekymra mig ännu mera.

"Har du varit", sade han, "hos hertigen"?

"Ja", svarade jag.

"Var drottningen qvar ännu"?

"Ja; Hennes Maj:t har varit där hela natten och sedan kl. 3 suttit på en pall vid sängen, så att hon nu med möda kunnat resa sig".

"Har hon nu gått upp till sig"?

"Jag supponerar det".

"Är hertigen död"?

Utan att svara tog jag vattenkaraffinen, slog hastigt uti ett glas. sade endast: "var så nådig och drick", och därvid kysste jag hans hand under tårar, som kanske bidrogo till samma lättnad för honom. Utan lof öppnade jag dörren, då de trenne herrar, hvilka jag lemnat i konseljrummet, kommo in och aflade deras condoléancer under repeterade famntag och tårar; men i en minut lade kungen sig neder. sade sig vilja sofva och bjöd oss farväl.

Som jag fann huru otjenligt det blifvit att lemna honom ensam, och jag ej kunde uppleta någon säkrare ressurs till dissipation än uti de ceremonier, hvilka härvid fordrades, föreställde jag, att ehuru högeligen jag önskade kungen någon hvila, ansåg jag dock min skyldighet fordra att plåga honom genast med några förfrågningar uti ämnen, som icke kunde medgifva dröjsmål. Olyckan hade inträffat på en söndag och så tidigt om morgonen, att tacksägelse borde göras i alla stadens kyrkor vid högmessan: att det sättet vore det bästa och värdigaste att underrätta allmänheten om den timade bedröfvelsen: att i det fallet borde öfverhofpredikanten baron Taube genast efterskickas för att därom få ordres. Ett bud till drottningen, huru skulle det arrangeras? Det mest consolanta vore, om H. Maj:t själf orkade stiga upp och gå öfver till henne. Dessutom fordrades en notifikation till hela det kongl. huset och mångfaldiga anstalter med det lilla liket, dess bisättning eller begrafning, balsamering, parad o. s. v., och därvid vore riksmarskalken oundgänglig.

I början hördes ej på det örat, men efter någon dispyt fick jag ändtligen rätt. Riksmarskalken grefve Gyllenstjerna och öfverhofpredikanten efterskickades. Grefve Oxenstjerna och baron Armfelt fingo i kommission att i sina egna namn skicka och låta, dock endast i sina namn, avertera hos Deras Kongl. Högheter. Den vakthafvande lifpagen skickades till drottningen, att efterfråga dess tillstånd och annonsera ett besök, så snart man nånsin kunde. Emellertid samlades flere och flere af dem, som egde det närmare tillträdet till konungen, och de blefvo efter hand emottagna. Deras Kongl. Högheter hertigarne ankommo genast och emottogos med all tendresse. Drottningen hade efterskickat sin öfverstemarskalk, riksrådet grefve Bielke, och uppdragit honom att å sina vägnar icke allenast skaffa henne underrättelse, huru konungen befann sig, utan äfven förklara, det Hennes Maj:ts föresats hade varit, om dess krafter och consternation medgifvit, att strax vid dödsfallet genast gå öfver till kungen och taga en consolation utaf att själf framföra berättelsen. Detta galanteri smakade öfvermattan väl. Baron Taube fick ordres om tacksägelsen, som uppsattes och justerades. Riksmarskalken, som äfven uppkommit, fick ordres icke allenast att efter begärd timme formligen aflägga för Deras Kongl. Högheter notifikationen, utan äfven om en mängd andra anstalter. Deras Kongl. Högheter prinsessorna ankommo kl. mellan 9 och 10, och blefvo äfven emottagna vid sängen, dock under mångfaldiga ur-

säkter. Prinsessan begärde déjeuner; den serverades äfven vid sängen; man égayerade sig litet.

Jag sprang ned i kansliet, för att i mitt ämbetsrum påkläda mig som allra hastigast, och återkom i konseljrummet just i ögonblicket af Munckens och Armfelts fameusa händelse. Prinsessorna voro ännu qvar. De och den öfriga societeten hade öfvertalt kungen att resa ut och taga luft. Armfelt, för att göra parad med sin faveur, hade proponerat kungen att åka med honom i hans vagn, för en så mycket större inkognito. Det var ej Munckens plan. Han befallde en stallpage skicka ordres till stallet, att den och den af kungens vagnar skulle hållas färdig. Armfelt svarade: "Om det är åt kungen, behöfs det ej; han åker med mig". - "Nej, sade Muncken, "han har befallt en stallvagn". "Det är lögn", sade Armfelt; och detta samtal blef då ämnet till den défi, som genast följde däruppå uti de minst valda termer. En explikation entamerades, och jag inträdde i största tysthet inför konungen, för att draga mina trasor ur den byken.

När prinsessorna lemnat konungen, steg han upp, men det blef ingen fråga vidare om någon promenad. H. Maj:t låtsade icke känna händelsen emellan Munck och Armfelt. Naturligtvis talte ingen därom, och besynnerligt, att flere år därefter vid en dylik händelse låtsade kungen aldrig hafva därom egt någon kunskap; men jag har alltid trott, att lifpagen Peyron, som var på vakt, ingen moment lemnat kungen i okunnighet.

Kungen klädde sig sedan och skref några bref. Den vanliga societeten blef befalld till middagen, men kungen kom ej ner förr än kl. 3. Vi voro alla uti galleriet. Kungen kom mycket tyst igenom pelarsalen, där en häftig gråt öfverföll honom. Ändtligen kommo vi till bords. Händelsen placerade Muncken bredvid Armfelt, de gjorde dos à dos, och middagen var alldeles efter tillfället. Eftermiddagen likaledes. Kungen gjorde drottningen ett långt besök och efter återkomsten gaf han ytterligare ordres om anstalterna. Muncken trampade hela aftonen i matsalen, och Armfelt hade en lång konversation i galleriet med sin tillkommande hustru, dåvarande fröken De la Gardie. — De bägge stridande raktes ändtligen och öfverenskommo att den följande dagen kl. 11 mötas hos Muncken. Sekundanter kallades och de infunno sig. Grefve Oxenstjerna var äfven inviterad, och förmodligen hade de väl bägge att tacka honom, då hela saken blef afsluten med godo och efter en explikation. Hos konungen regerade de följande dagarne en monoton ledsnad utan någon särdeles märkvärdighet

Konungen bevistade icke begrafningen, utan reste en timme förut inkognito utur staden uti en öppen släde och tog vägen öfver Stocksunds färja, tillbaka öfver Ulriksdal, atföljd endast af understallmästaren Claes Bruce, och aterkom, sedan alla ringningar slutat.

Samma dag hertigen dog, lät kungen klippa en lock af dess hår och gjorde däraf mattor till tremne ringar, hvaraf han behöll den ena, men tillställde den andra at drottningen och den tredje at dess hofmästarinna, fru grefvinnan Piper, född Ekeblad, hvilken under hertigens sjukdom visat den outtröttliga som, hvilken hedrat henne som moder uti dess eget hus.

Efter all sannolikhet dog hertigen icke af förkylning eller någon hastigt åkommen accident; men ammans mjölk troddes hafva varit mycket för stark och för hårdt påskyndat tänderna. I munnen fanns tecken till 8 tänder, hvilka icke kunnat framkomma, och de under plågorna däraf utstandna konvulsioner troddes hafva förorsakat en vridning i ryggen och högra benet, som redan var hisklig, och hvaraf, i händelse af en längre lifstid, de svaraste följder befarades.

En anekdot vid begrafningen maste jag nämna. Mademoiselle Baron, aktris af fransyska truppen, célèbre genom sin fägring, sina talenter, men ännu mera för det tycke, hon vunnit hos hertigen af Södermanland, hade dött tvenne dagar förut. Hon bodde vid Munkbron, i hörnet af Gramunkegränd, där hon, som man sade, ofta fatt emottaga besök af sin höge amant. När hertigen kom ut ur kyrkan, föll detta hus honom genast i ögonen och ökade kanske sensibiliteten af den sorg, hertigen verkligen kände vid detta sorgliga tillfället. Han brast därunder i tårar, och allmänheten välsignade med suckar hans tillgifvenhet och tänkesätt för sin broders hus.

Frimureriet.

Ibland de ämnen, hvilka konung Gustaf III med mycken uppmärksamhet omfamnade och stundom med en verklig ifver följde, var äfven det så kallade frimureriet. Allmänheten tillegnade sådant åt hans håg för ceremonier, hans nyfikenhet, fåfänga m. m.; men då jag är öfvertygad, att han därmed trodde sig kunna förena verkliga kunskaper, och jag tillika föreställer mig, att ingen af dem, som därom kunnat ega någon kunskap, lärer lägga handen vid hans historia, anser jag min skyldighet att anteckna däraf hvad mina enskilda förbindelser kunna tillåta mig att meddela.

Jag adresserar dig, min vän, denna berättelse, med samma förbehåll som det öfriga. Jag bör dock genast erinra dig, att du vid lektyren häraf täckes anmärka, huru jag af besynnerliga händelser, utan att söka dem, blifvit blandad däruti, huru jag icke, som många andra, nyttjat dessa saker till verktyg för min lycka eller faveur, utan tvärtom, af fruktan för den salige herrens eldfängda imagination, handterat detta ämne med yttersta varsamhet, ofta sökt att draga mig, stundom äfven honom, därifrån, och huru jag bittida lemnade alltsammans, när jag fann de fourberier, hvilka äfven på den vägen lade sig för konungen i försåt. Jag har således aldrig varit nog avancerad däruti, för att kunna gifva en omständlig och med successiva fakta upplyst berättelse. Den skulle äfven utgöra ett särskildt verk, då ämnet extenderades till religion, politik, alkemi och drefs af somliga med den renaste välmening, af andra med verkliga bofstreck, och lämpades slutligen nästan till allt. Jag berättar hvad jag vet, och uppå de slutsatser, jag däraf gjort, kunna sedermera andra med tillhjälp af större upplysning göra mera gagn.

Mycket torde anses med atlöje och med svarighet blifva trodt: men, utom de vittnesbörd flere ännu lefvande därom kunna gifva, fragar jag vid detta, som vid flere andra dylika ställen af min berättelse: hvarför skulle jag säga osannt?

När den första frimurareloge blifvit här i landet öppnad, vet jag ej: sedan början af 1750-talet hafva de arbetat, varit kända och tålda. Framlidne kansliradet Eckleff var ifran början af 1760:talet deras chef. En besynnerlig man: samlade taflor, utan att känna deras merit, böcker utan att veta deras innehall, gaf sig en air af förmögenhet och dog insolvable, var magnifik och osnygg, talte nästan aldrig annat än frimureri, och lefde de sista aren uti yttersta crapule. Han utdelade under sin välmakt de s. k. högre graderna. Huru langt hans kunskaper gingo, kan jag ej döma, ehuru jag en tid var mycket lierad med honom och efter hans död blef mästare af hans loge; men jag tror ej, att de gingo särdeles langt. Kansliradet Bjerkén och ett par andra af hans vänner blefvo depositairer af hans papper. Engelske legationssekreteraren Tullman meddelade mig en del af de öfre hemligheterna; men hans loge blef snart tillsluten vid Goodrickes afresa. Eckleff förebar, att han fatt sina kunskaper af en utländsk officer, hvars namn han äfven uppgaf; men jag trodde alltid, att han ärft dem efter sin far, hvilken hitkom med baron Görtz, och det är ju alltför troligt, att denne herren velat betjena sig äfven af frimureriet vid de planer, han ämnade utföra.

I sadan ställning ungefärligen var frimureriet här i landet vid början af 1770:talet. Konungen och hertigarne hade latit emottaga sig innan de anträdt sina utrikes resor; men efter revolutionen 1772 blef frimureriet ett ibland de nöjen, som omväxlade med alla andra. H. K. H. hertigen af Södermanland öppnade uti sina rum först en arbetsloge, och sedan de s. k. Skottska graderna. Denne herres verkligen outtröttliga arbetsamhet omfamnade dá detta ämnet, förde sakerna i mera ordning, och man har sagt mig, att de samlingar, H. K. H. med egen hand härtill författat och kopierat, skola vara utaf en otrolig myckenhet, och däribland finnas ganska intressanta pjeser.

Under allt detta hemkom från sina utländska resor herr Carl Anders Plommenfelt, son af framlidne kommerseradet och riddaren Plomgren och svåger med herr generalen grefve Fredrik Horn. Denne yngling fick igenom frimureriet en besynnerlig rol, under omväxlande med- och motgang, till dess den ändtligen slutades ar 1782 pa ett olyckligt sätt, för allmänt bekant att böra omtalas. Han var född med geni men utan applikation, med minne utan omdöme, hade lätt att tala och

mycken färdighet i flere språk. Karakter hade han ingen. Uti sin uppsyn hade han en viss égarement, och hans figur var liten och löjlig. Ingenting var försummadt för hans uppfostran. Vid akademien i Upsala disputerade han tvenne gånger. Sedan han gjort nagon tjenst i bergskollegium och resor i Bergslagen, företog han en vidsträckt utrikes resa. Han beledsagades därvid af tvenne välkända och estimerade män, framlidne direktören Gissler och sedan af nuvarande professorn i Upsala Murray. Om Plommenfelt icke väl uppfyllde ändamålet med sin resa, bör man visserligen icke förebrå dem försummelser därvid. Med eleven var ej stort att uträtta, och man bör tacka dem, om de använde till förmån för sina vetenskaper den tid, som eljest fruktlöst blifvit förspilld på honom.

Strax efter hemkomsten producerades han naturligtvis af sin svåger och fann utvägar att gifva sig airer af stora maçonniqua kunskaper. Han vann därigenom tillträde till hertigen, och ehuru han alltid rebuterade konungen, kunde man likväl icke passera sig af hans uppgifter, och kanske tyckte kungen ej så alldeles väl, att han icke däruti adresserat sig till honom. Konungen, som vände sakerna på alla sidor och icke gärna släppte något, som kunde blifva nyttigt, började, om jag ej bedrager mig, att nu embrassera denna sak med värma af den intérêt att finna sin broder ockuperad däraf i en tid, då han icke ogärna såg honom sysselsatt; men snart förenade sig därmed längre vyer. Förmodligen missleddes han af Plommenfelt, af egen brådska m. m.; men hade uppgifterna varit riktiga, så hade man kanske icke bort ogilla hans försök. Han explicerade aldrig nog tydligt sin plan; men tillräckligt för att grunda mina idéer därom sådana, som jag nu uppgifver.

Allmänheten har länge, men ännu mer i senare tider, supponerat frimureriet icke vara annat än den forna tempelorden, eller i den närmaste förening därmed; att tempelherrarne efter sin förstöring klädt sina kunskaper i de lägre gradernas allegorier, eller att politiske äfventyrare kommit öfver dem, nyttjat dem och lämpat sina inrättningar; att tempelherrarne, sedan Philippe le Bel, med påfvens hjälp, så ynkeligen slutat den siste stormästarens dagar, funnit utväg att i England sauvera sina kunskaper och något af sin egendom m. m. Några hafva varit af den tanken, att Cromwell betjente sig däraf emot Carl Stuart, andre, åter att Stuartska huset nyttjade dem emot Cromwell efter Carls olycka. Den sista meningen är mera allmän; men bägge äro kanske lika så fautiva, som för oss i detta fallet indifferenta, och som den upp-

gifna gissningen om frimureriets upprinnelse kan vara oriktig; men du skall strax finna raison hvarför jag måste tala härom.

Plommenfelt föregaf, att han under sin italienska resa undfått de högsta kunskaperna uti Florens och därmed försedd blifvit admitterad till pretendenten, som nu skulle vara dépositaire däraf. Frimureriet hade utbredt sig öfver hela världen. De arbetande logerna egde verkligen vissa relationer sins emellan, de voro indelta uti vissa provinser. Till den sjunde af dem räknades Sverige jämte Hannover, Braunschweig m. m. Allt det var sannt och kändt och äfven, att den s. k. provincial-stormästaren för denna provinsen var död och hans plats vakant; men man visste ej, hvem som kunde vara hufvudchefen. Plommenfelt soutenerade, att det var pretendenten.

Detta föregifvande instämde med de flesta gissningarne och med anterieura anekdoter. Han projekterade tillika, att hertigen kunde väljas uti den förres vakans och konungen bereda sig själf den senares, hvars ålder därjämte tycktes lofva, att den snart skulle inträffa. Efter Plommenfelts föregifvande hade pretendenten ärft denna värdighet med rättighet att vid sin död disponera därom.

Konungen lyssnade åt allt detta, hvilket, om det ej lofvade stora förmåner för det närvarande, likväl målade flere i framtidens perspektiv för Gustafs rika imagination, och snart beslöt han att begagna dem. Ingenting var att försmå, som kunde leda till influencer på andra ställen, och därtill kunde bägge delarne af projektet tjena, men det senare omfatta en större objet.

Fredrik I:s bortgång ur tiden kunde man med visshet snart förmoda. Catharinas terme kunde väl efter naturens ordning vara mera éloignerad, men af hennes lefnadssätt påskyndas. Utur den förres aska skulle ej en Phœnix uppstiga. Efter den senares död skulle en makt écroulera, hvars vidd hon själf troddes spänna öfver möjligheten af dess bestånd, för att i historien lysa såsom den där ensam förmått att uppbära dess tyngder. Bägge händelserna skulle förorsaka stora hvalfningar och göra epoker i Europas öden. Skulle de inträffa hvarannan nära, ju lättare, men i alla fall angelägnare skulle det blifva att begagna sig däraf. Man smickrade sig med den tanken, att Lifland gärna skulle återkomma till sin forne herre. Hela landet var förtryckt af ryska regeringen. Många af de största ätterna därstädes voro naturaliserade på svenska riddarhuset, många ännu nära beslägtade med detta rikets första familjer, alla af gammal födsel och, som flera däröfver, naturligtvis skulle gärna underkasta sig en konung, som

förstod att ära och värdera anornas företräden. Huru skulle icke en succession, ehurudan den än kunde vara, efter forna härmästare falla dem i ögonen och blifva en ståtlig pretext att företaga hvad deras tillgifvenhet, vapenlyckan och omständigheter sedermera kunde utföra! Mästare af tempelordens arkiv, kunde man snart utreda korsherrarnes slägtskap därmed, man kunde gå vidare och under korsets fana reklamera Gotthard Kettlers arf.

Egde nu pretendenten denna värdighet verkligen, och egde han rättighet att disponera därom, och huru skulle han kunna formera någon akt däruppå, som kunde blifva authentique? Man tror gärna hvad man önskar; mén till hvilken kunde han vara benägen att lemna den? Naturligtvis hvarken till ett konungahus, som innehade fadrens tron eller till det, som så svagt understödt hans försök att återtaga den, och sedan indragit hans pension. Icke åt le Philosophe de Sans Soucis, icke åt konungarne i Spanien eller dem i Italien, af hvilka han antingen personligen blifvit misshandlad eller med kallsinnighet bemött; men kejsaren kunde vara i vägen, och åt hvilken rival i världen hade det kostat mera på att cedera något, än åt Joseph? Man lefde likväl i det hoppet, att hans gudlöshet och flere elaka egenskaper icke kunde tillåta honom att brukas vid helgedomens återuppbyggande, och pretendenten hade till honom inga personliga förbindelser.

Denna sak kunde ej negocieras igenom andra. Man beslöt att själf besöka honom, tillfället därtill måste afbidas; men häruti, min vän, ligger en hemlig och verklig orsak till den italienska resan, hvilken blifvit så mycket tadlad och endast tillegnad en flyktig nyfikenhet, fåfänga och inquiétuder. Härom vittnar den magnifika present i penningar, hvarmed konungen under sitt vistande i Rom räddade pretendenten ifrån en éljest oundviklig misere af en total derangement uti hans affärer, de välgerningar, han sedan gjorde honom, och de bona officia han för den skull använde. Hvad som därmed uträttades vet jag icke: men just denna okunnighet, hvaruti man lemnat mig, ökar min tvekan om betydligheten. Kanske egde aldrig gubben hvad man lofvat sig att finna hos honom; kanske var han förbehallen eller själf konfunderad, kanske sällan nog nykter för att kunna inga uti nagon negociation af denna natur. Något dokument matte han väl hafva lemnat. Jag erinrar härvid åter, att jag redan 1782 lemnade den tråd, som ledde mig uti denna labyrinten och blott letade mig ut igen. Något dokument blef likväl gifvet. Måtte det vara af en natur att en gång blifva nyttigt!

Kejsarens möte i Rom var oväntadt, men jag tror, att det tranquilliserade, kanske mera på detta ämnet än andra, sedan första frayeuren däröfver var förbi. Grefvinnan Kagenecks äfventyr härstädes, då hon genom ceremonimästaren utvistes från börsen, såvida hon ej kunde presenteras för drottningen, sedan hon ej kunnat kyssa handen, hade, jämte åtskilligt annat, lärt kejsaren att känna konungens grannlagenhet uti etiketten: han var icke heller okunnig om huru hjärtligen han af Gustaf hatades och betalte sådant inom sig med lika godt mynt, men satte sig så mycket hellre öfver alla ceremonier, infann sig om morgonen efter ankomsten till Rom okläd hos konungen, som då ännu låg, afbidade i förmaket, att han fick stiga upp, gaf och tog utan all affektation höger och venster och undvek all rangfråga. Jag bilägger här ett originalbref ifrån kungen till mig om detta mötet [1].

Jag berättar gärna det, som är roligt, och sådant finner jag riksrådet Carl Sparres äfventyr med pretendentens repudierade gemål, hvilken, som bekant är, lefde i Rom under namn af la Comtesse d'Albanie. Under det att konungen arbetade uti mysterier med pretendenten för att uppresa Jerusalems tempel, fäktade riksrådet Sparre med henne för den helgedom, hvars korsdragare han alltid varit. Denna illustra avanturière hade i samma moment quitterat sin chevalier d'honneur: ledsen vid Rom, vid sin état, vid équivoquen af sin värdighet, flatterad af kungens artighet, caresserad och charmerad af Sparren, hade en resa till Stockholm och kanske äfven en ytterligare proposition icke så förskräckligen rebuterat. Kungen, alarmerad däraf både för pretendentens missnöje att se henne nedstiga till en particulière och att transplantera kunskaperna om sin fort emot henne, och ännu mera skrämd af den depens, en så beskaffad fru skulle förorsaka en herre, hvars ekonomi förut fordrade täta reparationer, gjorde allt möjligt, att förekomma allvaret häraf. Uti flere af de bref, hvarmed riksrådet Sparre hedrade mig under sin italienska resa, och hvilka nödvändigheten fordrade att återställa vid hans hemkomst, talade han alltid om la comtesse d'Albanie, och efter hemkomsten skickade hon honom det porträtt, som lärer hafva afföljt de öfriga möblerna vid handeln af Bellevue; men hon för mig ifrån mitt ämne, finner jag.

Om negociationerna med pretendenten kunde eller rättare sagdt måste uppskjutas, fordrade däremot provincialmästarevalet en snarare handläggning. Därvid kunde man befara konkurrenser med flere par-

[1] Se Bilaga: fran konungens bref d. 28 Jan. 1789.

ticuliera och jämväl med prins Ferdinand af Braunschweig, kronprinsen i Preussen, som tycktes omfamna ämnet, och hos hvilken Bischofswerder då redan, under rolen af en adept, tillvunnit sig det förtroende, som sedan gifvit honom den större, man sett honom spela, och ändtligen prins Carl af Hessen. Den förstnämnde förtjente i alla afseenden den yttersta konsideration, den andre kunde icke våga någon slags anläggning, sa länge onkel Fredrik ännu snusade, och för att épiera den sistnämndes démarcher, sände man honom kammarjunkaren Borgenstjerna, hvilken, efter en viss krönikas innehåll, vunnit alla möjliga tillträden till hans person au pied de la lettre. Vid stora negociationen skulle väl Plommenfelt nyttjas, såsom bekant, pa alla de ställen, dit man borde adressera sig; men ärendet kunde ej uppdragas honom. Konungen öfvertalte därtill sin dåvarande kammarherre, numera h. exc. riksmarskalken grefve Oxenstjerna, hvilken, beledsagad af Plommenfelt, år 1777 gjorde en resa till Braunschweig, Hannover, Cassel m. m. Under all intimité af vår liaison har jag aldrig velat tala med honom därom, sedan jag en gång funnit honom vilja undvika det; men förmodligen har hans klokhet och varsamhet att ej i ett mål af denna natur för långt avancera sin herre, något arriérerat underhandlingen uti vissa delar. Den fortsattes det följande året af grefve Adam Lewenhaupt och Plommenfelt samt slutligen 1779 af framlidne presidenten, baron Axel Gabriel Leijonhufvud. Emellertid lyckades själfva valet, och H. K. H. hertigen tillträdde med mycken högtidlighet sin nya värdighet igenom tvenne ceremonier, den ena på stora Börssalen, den andra uti Frimurarehuset på Riddarholmen.

Dessutom hade konungen år 1778 den tillfredsställelsen att i Juni månad i Skåne emottaga ett besök af prins Ferdinand af Braunschweig, i hvars närvaro en ordentlig sammankomst af de högre graderna med vanliga ceremonier öppnades på Widtsköfle herregard, tillhörig baron Kjell Barnekow, hvarvid jag äfven var närvarande.

Prins Ferdinand är en aimable herre, icke mycket lang, men starkt byggd och undersätsig. Öppet ansigte, rena lineamenter, brun hy och mycket märkt af kopporna; han konserverade mycken vighet i alla rörelser, han var propre, alltid klädd i uniform med strumpebandsorden, munter, complaisant, égal, satte alla människor à son aise utan affektation och bemötte kungen på det vördigaste sätt, som bägges qualité kunde fordra, utan att genera eller gå för vida. Han hade skaffat sig sma anekdoter om hofvet och de personer, hvilka voro kungen attacherade, sa att vid var presentation och äfven sedan hade han

alltid någon familier propos att adressera oss. Första dagen han kom, var kungen på Maltesholm; hans qvarter var beredt ett stycke därifrån, och dit sändes grefve Adolf Lewenhaupt att beneventera och anföra honom. Han hade i sitt sällskap prinsen af Bevern, en lång, sombre och taciturne herre, men artig och höflig; en Preussare, mycket initierad uti det mystiska, vid namn Kortum, och en liten herr Swartz, som gaf sig ut för capitularis af Magdeburg, och af hvilken prinsen småligen, jag tror mest för höflighet att något begära, begärde en kammarrådsfullmakt.

Grefve Lewenhaupt förde bägge prinsarne till kungen. De emottogos med öppna armar, och dagen hade ingen annan molnfläck än oekymret i anseende till etiketten för h. exc. grefve Bielke, som på befallning varit kungen följaktig. Kungen tog dock sitt beslut att göra Axel Oxenstjernas påstående om rådets préferens för tyska furstar gällande och verkställde det behändigt. Han entamerade en konversation med prins Ferdinand och grefve Bielke, och då han underrättades, att han var serverad, tog han liksom af en händelse grefven under den högra och prinsen under den venstra armen, hvartill han förut rangerat sig emellan dem; sålunda förde han dem till dörren, där han sade: "Ah ça, passez Messieurs", då han sköt prinsen framför sig, och som han låtit lägga sitt kuvert vid det hörnet af bordet, som var strax vid ingången, och dessa bägge herrar skulle blifva hans grannar, stannade de helt naturligt alla tre, just som de kommo in i salen, på de ställen, som varit dem ämnade. Prinsen af Bevern blef prins Ferdinands granne, och platsen hos grefve Bielke lemnades au hazard. När kungen retirerat sig efter måltiden, reste prinsen hem och emottog uppvaktningar af oss alla, men fick ej visit af grefve Bielke. Han reste därefter till lägret med grefve Lewenhaupt för att uppvakta H. K. H. hertigen, som kamperade, och bevistade exercisen om aftonen, hvarvid kungen var närvarande. Prinsen, som förstod att man exigerade första visiten af honom till riksrådet, bad helt simplement grefve Lewenhaupt föra sig till grefve Bielkes qvarter; men när grefven svarade, att riksrådet bodde på Maltesholm, beklagade han sin okunnighet därom, och att han följaktligen manquerat honom visiten. Vid återkomsten till Maltesholm, där alla souperade, bad prinsen grefve Lewenhaupt föra sig in till grefve Bielke, där han genast skyllde på grefven, att han ej varit där förr. Grefve Bielke sade sig hafva varit sysselsatt strax efter middagen af posten, och då han kl. half 6 begärt en voiture för att resa till prinsen, hade han blifvit underrättad om

dess afresa till lägret. Man uppehöll sig å ingendera sidan med vidare protestationer, konversationen blef generel och familier, och ingen etikettfråga uppstod vidare.

Prinsen af Bevern var naturligtvis stor militär, bar hatt och käpp och snusade som Fredrik II. Han hörde ej till våra angelägenheter och öfverlemnades därföre åt general Hermanson, som, försedd med adjutanter och kockar, promenerade honom till skånska fästningarne.

Under alla dessa åren arbetade alla möjliga frimurareloger. Deras högtider firades med solennité. Forna Rosenhaneska palatset på Riddarholmen hyrdes först, men sedan inköptes ifrån assistanskontoret och inreddes härligen.

Där samlades hvarje fredag de högre graderna. Kuskar och lakejer trodde sig höra oss sjunga psalmer, och damerna påstodo, att vi hvar fredagsafton luktade rökelse. Sällskapet tillväxte. Man hade väl helst valt folk, som kunnat göra epreuverna af sin födsel; men här i landet och i den cirkel man lefde, skulle antalet då blifva nog inskränkt. Man emottog icke allenast parvenuer och, att nyttja den vanliga frasen, les gens de la nouvelle marchandise, utan äfven ofrälse; men iakttog likväl i anseende till dessa senare samma försigtighet som med presterna i Nordstjerneorden, att ej göra dem till riddare. De kallades Amici ordinis. Det är löjligt, att mycket latin blandar sig uti våra akter, hvilket våra högförnäma bröder läsa som munkarne, när de ej förstodo ritualen; men dessa arbeten stannade ej vid ceremonier. Man sökte att gifva orden en publicitet, och att dess tecken skulle offentligen få bäras. Tollen, själf den tiden utan marque och kanske utan hopp att få någon, var nära att persuadera kungen därtill; men svårigheterna rådde vid en senare reflexion däremot, och man åtnöjdes med den allmänt kända hattkordongen af guld och rödt, hvilken numera icke lärer brukas af flere, än justitiekansleren Lode, herr af Darelli och af borgmästaren Liedberg vid begrafningar och rådstufvupredikningar. Man satte tillika ett kors vid sitt namn, som ännu af de fleste bibehålles, och hvilket nästan alltid finnes vid konungens signatur sedan år 1777.

Inom en liten krets af de omkring konungen och hertigen församlade bröder förekommo ädlare föremål för våra arbeten. De omfattade religionen, gemenskap med undervärlden, med andar, politik, moral och alkemi och öppnade för Toll och Munck vägen till hiskliga fourberier.

Plommenfelt, som konserverade mig en djup pique redan innan sin utrikes resa, hade icke ämnat mig någon delaktighet häraf: men kungen exigerade den, och när man sedan ville eludera löftet om min ytterligare befordran, refuserade kungen att med annat vilkor fara dit. Själf kände jag hvarken begär eller kände jag nyfikenhet därtill, men gick af lydnad. Jag blandades sedan däruti allt mer och mer af de besynnerligaste händelser, passerade på denna väg många oroliga stunder för vådan af konungens imagination, och erfor för min enskilda del de bittraste ledsamheter, till dess jag ändtligen med ett bergadt samvete romperade kort och afhöll mig därifrån. För att få något begrepp om alltsammans, måste vi göra någon bekantskap med de personer, hvilka visat sig på denna bana, nämligen så många däraf, jag dels känt, dels afvetat: men jag är öfvertygad att deras antal, äfvensom af händelser, hvilka icke kommit till min kunskap, varit vida större. Jag tager dem i den ordning, de förekommit mig.

Plommenfelt.

Jag har redan tecknat honom, och han är dessutom känd. Han påstod sig hafva haft de största uppenbarelser och syner, äfven af det högsta väsendet, att han kunde framkalla andar, utleta tankar och förutsäga hvad som ske skulle. Han beredde sig därmed tillträden, faveurer, och hos flere ett visst förtroende, och ändtligen skulle han i själfva verket visa sin öfvernaturliga förmåga. Därtill utsattes Långfredagen 1779. Han bodde uti möbelhandlaren Palins hus i Kyrkobrinken, tvenne trappor upp. Kl. 11 om aftonen samlades hos honom konungen, bägge hertigarne och åtskilliga af oss andra. Vi hade då fastat hela dagen, och hos höga vederbörande arbetade inquiétuder af alla slag. Plommenfelt visade sig ej förr än kl. slagit 12, då han inkom uti ett hiskeligt utseende, med håret omkring öronen, en svart väst och skjortärmarne uppvikte till axlarna. Framför sig bar han ett krucifix, införde oss i sin sal och placerade oss utomkring en på golfvet med kol dragen cirkel. Själf ställde han sig vid bordet. Uti ¾ timme gjorde han allt det kakalorum utaf den allmännaste necromancie, som man känner af böcker, med kol, krita, blod, spegel, linier och heta stenar m. m. Stundom syntes han konsultera sin spegel öfver något hvar af oss särskildt, stundom sjunka uti recueillement. Jag fann för min del ingenting af alltsammans resultera: några starka slag hördes i väggarne, hvilka sades vara annonser af närvarande andar.

dem var sinnlighet och peccadiller (remarquera denna förbättring i karakteren på synder!) hindrade oss att skada. Andra hade likväl njutit mera föda för sin tro.

Efterpjesen blef mera intressant i mina ögon. Hela sällshapet hade gifvit den föregangna dagen at dévotion och betraktelserna öfver den text, då förklaras. Hertig Fredrik med sin fromma och lättrörda själ intagen däraf och ytterligare frapperad af dessa anstalter, omfamnade, så snart vi återkommit uti förmaket, konungen och med tårar besvor att ifrån den stunden förnya den broderliga vänskap, hvilka omständigheter, dem han både ångrade och beklagade, så ofta brutit. Han adresserade sig på samma sätt till hertig Carl och njöt icke allenast af dem bägge den ömmaste retour, utan uppväckte därigenom äfven flere reciproque explikationer. Kronor och väldigheter syntes glömda en moment. Man öfverlemnade sig åt transport af den ömmaste vänskap; alla embrasserade hvarannan i flere omgångar, och kungen sparade allra minst dess kärleksbetygelser. Den minsta supposition om möjligheten af den ringaste rubbning uti ett så stiftadt förbund hade varit ett brott; och när jag påminner mig allt detta, bör jag knappast tro mina egna öden. Det var i fråga att få dela kungens cordon i så många delar, som vi voro personer, för att sedan bära det på oss i tiden och i grafven, till en beständig erinran af denna moment och dess förbindelser; men kungen förbehöll sig att däraf lemna oss andra tecken, hvarom likväl sedermera icke blef fråga.

Om Plommenfelt vidare anställt några arbeten är mig alldeles obekant.

Hos konungen var han aldrig persona grata; han misstänkte honom och hans afsigter alltid, var honom vidrig uti hans processer med sina kreditorer och sträng uti domen om hans landsflykt. Den torde likväl af många goda skäl kunna ursäktas i anseende till Plommenfelts uppförande vid flere tillfällen; men att Muncken, som lefvat i förtrolighet med honom och låtsat vara hans vän, skulle nyttja den usla fönsterrutan till att fälla honom, var en nedrighet, så mycket lägre, som därest ingen liaison dem emellan existerat, hedern likväl bordt förbjuda honom denna démarche.

Hans olycka inträffade uti dagarne omkring vår högtid den 22 Mars. Hertigen sjuknade häftigt samma moment han skulle resa till Riddarholmen, och Plommenfelt saknade ej beskyllningar för att hafva verkat detta onda.

Efter omväxlande öden och särskilda etablissementer i flere verldsdelar lärer han nu vara med döden afgangen.

Johan Gustaf Halldin.

En besynnerlig man både ut- och invärtes, sekterisk i religion utan att höra till någon viss, heterodox äfven i sin politik, fanatisk, sträng, uppriktig, oförsagd, stundom uti yttersta misère, stundom uti ett visst öfverflöd, sällan länge etablerad på ett ställe, icke alltid bevarad till sina sinnen, försedd med mycken kunskap, talar och skrifver de flesta europeiska språk och har uti skicklighet att skrifva det fransyska efter salig kungens tankar öfverträffat alla svenskar; han har gjort många och vidsträckta utländska resor och länge underhållit en vidlyftig brefväxling, men i senare tider mest med Svedenborgianer, för hvilkas satser han är den ifrigaste förfäktare.

Han var en tid uti riksarkivet, blef sedan bokhandlare, cederade bonis, och efter den stunden hafva hans ressurser varit obegripliga. Nu lärer han vara på något sätt employerad. Han följde i höstas ut med ambassadören baron Staël, men är i dessa dagar hemkommen. Han hyr en våning i Styrkyrkobrinken, där han mot dryg hyra logerar främmande, och ett torp under Ulriksdal i mitt grannskap. Frun far dagligen emellan båda dessa ställen. Hon är vitter, sentimental. Jag åtminstone vet ej mera om henne. Innan han reste ut i höstas, gjorde han mig besök och berättade mig sitt hopp om de lyckligaste följder af fransyska revolutionen, sedan den första jäsningen gått förbi. Han skall vara sysselsatt med författandet af en regeringsform under namn af Nomocrasie, som blifver allmän för hela världen, en dictionnaire för alla händelser, och så fullständig, att konungar, regeringar, domare och arméer blifva öfverflödiga.

Denne mannen blef, som bekant är, anklagad, insatt och dömd att mista hufvudet för en veckoskrift, hvilken han år 1779 om våren utgaf. De gamla aristokraterna och partihöfdingarna, hvilka då ännu ville upprätthålla monarkien, rådde konungen att låta hans hufvud falla, för att strax efter det första riksmöte, då man redan börjat visa tänderna, gifva ett förskräckande exempel.

Kungen passerade våren efter riksdagen på Ulriksdal, och mera än åtta dagar uti oro öfver denna saken. Tredje dag pingst skulle kungen resa till Karlskrona, och aftonen förut baron Ruuth vigas på Stockholms slott med kronprinsens hoffröken Ebba Rosen. Halldins vänner, eller

de, som önskade att sauvera honom. hade då arrangerat en böneskrift. som skulle lemnas igenom bruden om hans pardon. Kungen hade fått kunskap därom. och för att göra allt utom sin egen mildhet öfverflödigt, beslöt han att gifva honom den förut. Under en promenad förmiddagen i trädgarden gaf han mig sina ordres därom och befallde mig fara till staden, för att tillsäga den föredragande revisionssekreteraren Marks von Würtemberg att med resolution på en entière grâce för Halldin komma upp på Stockholms slott kl. 6 om aftonen. Där skulle jag äfven infinna mig.

Allt blef färdigt och expeditionen underskrifven, men kungen behöll utslaget och skickade mig att genast upphemta fru Halldin. hvilken konungen ville emottaga uti badrummen. Hon var på Kastenhof i arresten hos sin man. Jag ville ej i närvaro af vaktmästare och korfvar åberopa mig kungens ordres. Halldin förbjöd sin hustru att följa mig. förbehöll sig åtminstone den trösten att behalla henne till dess domen kom. och hon refuserade mig äfven sitt sällskap. Jag ville icke renvoyera vakten, som hade ordres naturligtvis att icke lemna en statsfånge ensam med hvem det vara må. Jag tog Halldin vid handen och sade honom: "Frukta ingenting sinistert af min proposition. jag önskar snarare att förekomma det", och med detsamma tog jag henne under armen och bad dem tro, att, då denna visit icke skedde af personlig tillgifvenhet, hvilket jag visserligen vid ett annat tillfälle kunde vara benägen att göra, borde man tro. att jag i qualité af mitt ämbete uppfyllde min afsigt. I dörren ville han rycka henne ifrån mig. men jag stötte honom tillbaka. sköt henne framför mig, gaf henne sedan min arm och förde henne i min hyrvagn till slottet. Under vägen var hon alldeles besatt, omväxlade injurer och komplimenter. Jag erinrade henne. att hennes kön dispenserade henne från de senare och mig från all reflexion till de förra. Jag förde henne genom kansligangen uppför lilla trappan och genast in till konungen, som redan väntat henne i badrummet. Jag sade med några ord hvem hon var. då kungen själf upplyfte henne ifrån det knäfall, hon gjort vid första steget innanför dörren. och jag gick ut. Audiensen pastod ½ timme. dä hon kom ut. försedd med sin resolution, och jag återförde henne till porten af Kastenhof i samma hyrvagn, men under en olika konversation. Jag gick ej efter upp till Halldin, hvilken innan kl. 8 om aftonen genom polismästaren släpptes utur arresten.

Dagen efter mötte jag dem på gatan, da de af glädje och erkänsla sa när hade samlat sorl på mig. Jag bad dem vara hemma den

påföljande dagen strax efter middagen, da jag efter kungens befallning for till dem med 150 dukater i guld uti en grann silkespung, hvilken jag gaf henne, med helsning ifrån kungen, och förebar att, som kungens resa hindrat honom att välja nagon nipp, som kunde tjena henne till minne af deras entrevue, chargerade H. Maj:t henne att sjelf välja och göra emplette däraf. Allt emottogs med tacknämlighet, och pa flere manader hörde jag ej af dem: men Halldins erkänsla bestar uti bikt och skriftermal. Aldrig har nagon vän sagt den andra sina fel mera ernement, eller nagon Collega Scholæ plumpare läst moralen i sin klass, än Halldin gjorde bägge delarne med Gustaf III och nagra af oss, hvilkas omvändelse han syntes ataga sig, nämligen nuvarande rikskansleren, som da var kammarherre, och mig, fattige syndare.

Lotten föll först pa mig. En morgon i Februari manad kl. 9, da jag gemenligen hade mycket folk hos mig, fick jag ett bref, hvilket jag genast bröt: det började med en svensk vers, men kontinuerade med fransysk prosa, bägge uppfyllda med de bittraste reflexioner och reprocher. Jag kände ej stilen, och pjesen var anonym. Jag gick genast ut, och som budet, hvilket burit brefvet, var qvar, fragade jag honom hvem ifrån det var? Svar:

"Det vet jag ej: jag vet ej den herrens namn, jag fick det pa gatan".

"Gar du tillbaka med svaret?"

"Nej, men jag möter alltid den herren, och da känner jag igen honom".

"Na, det är detsamma, helsa honom och tacka. Här har du 1 riksdaler i drickspengar. Man är alltid välkommen hos mig i sadana ärenden".

Jag gjorde det i den tanken att visa mig sensible, om välmening dikterat denna biljett, och mitt moquerie i annat fall.

Ett par dagar därefter, vid levéen, fragade kungen mig, om jag haft den äran att bekomma den förste till de Korinther? Jag förstod genast hvad han mente, skrattade och jakade. "Jag är prevenerad därom" — sade han — "och har sjelf i dag fatt den senare. Du kan ej vara värre handterad än jag, och i eftermiddag skola vi kollationera våra epistlar; men vi skola behålla dem för oss sjelfva".

När jag kom hem, fann jag Halldin hos min hustru, som där passerat tvenne timmar, gjort hennes jämförelse med en lady i London, lofvat henne korrespondans med en dam i Köpenhamn och entretenerat henne om metempsychosis, hvilket ord, om hon nagonsin läst eller hört, hon förblandat med metaphysique, som hon hört Zibet för-

banna. Hon hade bjudit honom till middagen, men han hade refuserat, väntade allenast mig, och begärde vår tête à tête.

Så snart vi voro komna i mina rum, frågade han mig, om jag låtit polisen göra rechercher efter ett anonymt bref, som jag fått i dessa dagar. - Jag svarade, som sanningen var, nej: att jag stundom fick dylika, hvilka jag genast förstörde; men som jag funnit detta vara af en annan art, hade jag förvarat det med reconnaissance.

"Men ni har likväl marquerat brefbäraren er curiosité och med en riksdaler velat arrachera honom hans hemlighet".

"Jag fann" — svarade jag — "att brefvet skulle vara från en god vän, som mente mig väl, hvars stil borde vara mig bekant, och jag var endast af den orsaken angelägen att förnya denna bekantskap. Ni tyckes tala med connaissance de cause. Jag bör ej prevenera ert förtroende, men om ni känner budbäraren, bör han antingen säga, att den riksdaler, hvarom fråga är, gafs honom som en drickspenning, och att jag tillade, att i sådana ärenden är man hos mig alltid välkommen, eller ock är jag dupe af min korrespondent".

"Alldeles intet", svarade han. "Er korrespondent är jag. Budbäraren har sagt mig sanningen, men jag har velat försöka Er och är så mycket mera nöjd med Er. Jag kommer att närmare explicera mitt bref."

Han gjorde då en terrible diatrib emot min hushållning, mitt hus, min yppighet och slöseri, huru jag outrepasserade mina moyens, huru vek och svag jag var emot kungen, huru jag lade hyenden under hans armar, huru min högsta omsorg vore endast att roa honom m. m. När han slutat sin langa oration däröfver, förklarade jag honom min tacksamhet, försäkrade att ingenting däraf försmå, nyttja hvad jag kunde och halla honom en öm räkning för alltsammans. Jag bad honom alltid vara välkommen och ofta se mig i mitt hus för att öfvertyga sig själf, huru allmänheten exagererade mina depenser Jag bad honom besinna olikheten emellan dem, som med en ärfd eller samlad förmögenhet inga i rikets tjenst samt där äfven kunna disponera om sig självva, och dem, hvilka med tvä tomma händer dependera af andra utan tillfällen att samla, eller stunder att vårda sitt enskilda: att när man ingenting har, men stundeligen är bragt aux expédients, kan man ej hushalla, och att jag gärna för min person skulle umbära mycket af hvad jag gifvet at min état. Att för mitt personliga uppförande emot kungen hoppades jag med trygghet göra mitt samvete räkning, och bad honom ej döma därom utan att känna bättre omständigheterna.

Jag tillade slutligen att "tjente jag er, min kära Halldin, och ville uträtta något godt hos er, så läste jag bibeln, Bonnet och Saussure: med kungen går jag på spektakler, karuseller och i societeten". Han syntes blidka strängheten af sina omdömen, sedan jag upptäckt, att han befann sig med baron Axelson i den närmaste liaison, och att han väntade innan kort till Stockholm en illuminat af judiska nationen.

Jag har berättat vidlyftigt vår första entretien och början af vår bekantskap, för att lära känna min man och våra relationer. Jag uppehåller däremot icke med andra scener, ehuru besynnerliga de voro, som t. ex. när han en gång, midt på ljusa dagen, arreterade min vagn vid Munkbron för att stiga upp på vagnssteget och sjunga psalmen: "si huru ljuflig är din boning, Herre kär!" icke när han kom till mig för att bevisa korrespondanserna emellan denna och andevärlden, och huru i vårt helgamannasamfund, där han likväl icke var annat än värden, hos hvilken påskalammet skulle förtäras, konungen vore Kristus; att vårt antal vore 12, att hvar och en af oss vore en apostel, att deras roler ännu icke voro utdelta mellan oss, men att grefve Oxenstjerna likväl vore Johannes, som låg vid Mästarens bröst.

Han fortfor sedan i mera än tvenne år att skrifva oupphörligen, ofta flera gånger om dagen, dels till kungen, dels till Oxenstjerna och mig, och förmodligen till flere. Vi bägge hade stora packor däraf, hvilka vi lemnade kungen, när vi 1788 foro till kriget. Han kontinuerade äfven länge till mig därmed, men sedan 1786 mycket sällan. När kungen sista gången var uti Paris, lemnade honom Vergennes ett bref ifrån Halldin, som var kommet under hans adress, och när kungen, som igenkände stilen, emottog det smaleende, förtäljde Vergennes, att han tid efter annan varit hedrad med hans bref. Riksrådet Sparre upptäckte i Neapel, att Halldin äfven öppnat en korrespondans med general Acton, och jag bedrager mig mycket, om Pius saknat denna förmån.

Efter det märkvärdiga plenum plenorum på rikssalen 1789 fick kungen ett bref ifrån Halldin, som innehöll en jämförelse med Gustaf Adolf. Nå, det kunde väl så vara; men likheten bestod däruti, att efter korrespondansläran fann Gustaf III sig nu igenom sin högfärd, Guds namns missbruk, orättmätigt krig m. m. uti den punkt, som svarade precist emot 16 graden ibland de fördömda, hvaruti Gustaf Adolf för samma synder sig befann, och hvarifrån han behöfde, om jag rätt minnes, ännu 150 år att komma till Gud och lycksaligheten. Hans bref voro sällan korta, alltid ett, ofta flere halfva postpappersark. Stilen var tätare och finare än uti något vanligt predikokoncept. De voro

utan sammanhang merendels, men uppfyllda af hot, bestraffningar, förebraelser och citationer utur Bibeln, isynnerhet af Esaias och Uppenbarelseboken.

Som jag haft den äran att berätta, fick jag befallning att producera mitt första bref, och när jag om aftonen öfverlemnade det, gaf kungen mig genast det, han hade fatt. Det var ej anonymt, det var signeradt af Halldin; det var mycket starkare än mitt, och kapitlet om l'amour filial, och hvad däremot kunde vara brutet, grufligen exegetiseradt. Konungen föresatte sig att med allt tålamod emottaga suiterna, förbehöll sig kommunikation af mina. De kontinuerade på bägge händer. Snart blef grefve Oxenstjerna hedrad därmed. Hans bref voro sällan hårda, de voro mera trösterika och uppmuntrande; och han gick äfven till honom för att en gång visa honom sin urbild eller heliga original, Johannes Döparen, hvilket skulle visas uti en spegel igenom reflexion af apostelns porträtt, tecknadt med prickar, likasom själen uti gamla editionen af Orbis Pictus; hvilket porträtt Halldin höll bakom den yngre Johannes' rygg. Baron Axelson, med hvilken jag lefde i mycken liaison, satte mig snart, och förmodligen pa Halldins begäran, uti förtroendet af deras relationer, och likasa grefven. Axelson rekommenderade oss både böcker och manuskript att läsa m. m.

I början af Mars manad gaf kungen en afton cour och publik spisning. Jag fick befallning att dröja qvar efter den senare, och fann kungen mycket distrait. Under spisningen gick jag ut i matsalen och fann baron Axelson planterad vid skranket och bakom honom en liten man med air af en jude. Axelson stal sig som oftast att tala vid honom, och konungen att fixera bägge. Jag spadde, att det var den omtalte illuminaten och observerade honom därföre sa mycket omständigheterna kunde tillata utan att adraga mig soupçon af nagon uppmärksamhet därtill. Under det andra servisen borttogs, hade denna konversation mera frihet, och jag aborderade min baron som af en händelse, men för att se, om nagon bekantskap oss emellan skulle formeras: men det var ej auctors mening.

När kungen efter soupéen retirerade sig, vinkade han at Axelson och hade med honom en liten entretien, hvarefter han for. Grefve Oxenstjerna och jag gingo ned i pelarsalen, dit kungen genast kom efter, och sedan han marquerat icke allenast nagon inquietude, utan äfven en indecision att kommunicera med mig, hvilken var choquant och verkligen betog mig all nyfikenhet, sade han sig hvarken böra eller vilja lemna mig i okunnighet om en avertissement, han hade fått, hvil-

sen kunde betraktas ifrån flere sidor. Han gaf mig däruppå ett bref, adresseradt till honom, och hvilket jag på stilen genast igenkände att vara ifrån Halldin, helt kort och på fransyska. Kungen blef därut budeen att den följande dagen assistera à une assemblée templière. Kl. 9 den påföljande morgon borde han infinna sig vid stora porten till Enkhuset, där skulle han finna dem, som kunde visa honom vägen vidare, och han kunde taga med sig, om han så behagade, deux chevaliers de sa cour. Han gjorde däröfver mångfaldiga reflexioner; detta kunde leda den säkraste och kortaste vägen till de hemligheter, man sökte; man kunde komma till dem utan uppmärksamhet af rivaler, men det kunde vara en piège, en coupe gorge m. m. Jag började med att tillstyrka, det man kunde väl afbida en ytterligare invitation, att man hade så många goda ursakter af affärer m. m. så att ett uteblifvande den första gången kunde förlatas: att dessutom Halldin vore i våra händer, att man väl kunde leta sig närmare fram med honom, och att jag ej trodde honom vara någon illuminat. Vid det ordet frågade kungen mig, om jag observerat många utländingar i afton ibland det folket, som gapade på spisningen? Jag förstod strax och svarade, att jag ej observerat just någon, men att jag tyckte att där var en jude, som frotterade sig på Axelson, och som, tillade jag, förmodligen sticker pitschérer eller skär liktornar. "Intetdera", svarade kungen, gaf grefve Oxenstjerna en min utaf connaissance de cause, och sade mig: "Vi begge känna honom. Kanske är det till honom jag är buden." Grefven, litet bekymrad, slog ned ögonen och jakade. Jag fann då tydligen, huru litet allvar det var att uppskjuta visiten, och att endast fruktan hindrade. Jag tillstyrkte honom att så gärna vidtaga det första anbudet, som att tourmentera sig med längre ovisshet, och trodde, att om ett förräderi eller farliga stämplingar härutinnan entrerade, hade man ej valt en morgonstund, då man af så många skäl kunnat proponera midnatten.

Under öfverläggningarne härom ökades inquietuderna. Kungen fann värmen i rummen odräglig och ville låta öppna fönstren, hvilket icke kunde förekommas igenom annat än erinran, att vakten på Norrmalms torg och de, som ännu händelsevis kunde passera därförbi, skulle supponera en eldsvåda i slottet och göra larm, och att det samma kunde hända af posterna, om fönstren öppnades åt borggården. Beslutet blef taget att gå. Man fick taga tvenne med sig. Det naturligaste var att taga oss begge med sig; men assembléen var "templière" och "deux chevaliers" voro inviterade. — Ja, man måste taga tvenne

militärer: ja — men hvilka? Grefve Arvid Stenbock helt naturligt den ene: hans embete vid var person, hans ålder omkring 50 år, hans födsel, hans kunskaper, allt qvalificerade honom. Men den andre, den blef svårare att finna. Ändtligen föll valet på grefve Adam Ludvig Lewenhaupt. Kungen tillade därvid en reflexion öfver händelsernas besynnerliga lopp, att han vid ett sådant tillfälle skulle beledsagas af Adam, som han väl aldrig kunnat fördraga, ehuru han icke är utan verklig merit, om han ej varit en grefve Lewenhaupt. Grefve Oxenstjerna och jag skulle följa efter på nagon distans, tillika med Axelson, som hade fått ordres att infinna sig kl. 7 den påföljande morgonen, då vi äfven skulle komma tillbaka. Lettres de service expedierades genast till de bägge grefvarne, och oss bägge önskades en rolig natt emellan 2 och 3.

Vi återkommo kl. 7; strax därefter infunno sig grefve Arvid och grefve Adam, klädda efter den heliga kostymen uti hvita rockar, gula kyllerfärgade västar och byxor, stöflar och sporrar, hvita skärp och uniformssablar, alldeles som les chevaliers sans peur et sans reproche. Kungen höll på att stiga ur sängen, och vi hade ordres att vänta i konseljrummet. Baron Axelson ankom, syntes draga sig tillbaka ut igenom dörren, men engagerades att komma in. Han var indragen i andanom, upplyftad till de högre regionerna, men för att sätta honom à son aise, underrättade vi honom, huru vida vi, fattige syndare, voro avancerade. Han remetterade sig genast och viste oss med en viss förbehållsamhet, dock icke utan satisfaktion, skymten af en biljett till kungen, som han trodde blifva en tydlig vägvisare, och hvilken han sade vara skrifven af Halldin på hans eget bord i morgonstund, sedan han, i anledning af kungens befallning i går aftons, efterskickat honom i dag bittida: och han underrättade oss, att Halldin varit ganska öfvertygad om den största och minst förväntade verkan däraf.

Kungen blef ändtligen klädd, och baronen inkallades först ensam. Efter någon stund infördes vi andra. Konungen gick fram och tillbaka på golfvet med armarne på ryggen och brefvet i handen, och helsade oss god morgon med en min af harm och löje på en gång. Axelson vände sig till oss och sade: "biljetten har tranquilliserat infiniment". "Hvad?" sade kungen — nu naturligtvis hade ingen sagt något. Efter några turer fram och tillbaka satte han sig på sin stol, och sade oss: "Approchez, illustres chevaliers. Je vais vous faire la lecture".

Brefvets innehåll var ungefärligen följande, författadt på fransyska: Ni, som pretenderar filosofens ära under ett blindt öfverlåtande åt kronans lysande bedrägligheter; Ni, som nyttjar religionen att leda folket och dess ceremonier till ett tidsfördrif, Ni, som utan att begagna Er af den uppenbarelse, Försynen lemnat de dödliga, vill uppsöka hvad dess vishet förborgat och med oro utforska Ert tillkommande tillstånd, da Ni ej kan begagna det närvarande! Jag har demaskerat Er, gifve Gud för Er själf. Ni är altererad, hör jag, af min invitation: den är mycket simpel. Ni är buden till en assemblée templière. De hållas (Ni lärer ej veta det) nu under fastlagstiden alla onsdagar uti alla hufvudstadens kyrkor. Jag har marquerat Er Enkhuset, ty där börjar gudstjensten senare än annorstädes, och den presten, där predikar, konvenerar Er bättre än andra. Jag har bedt Er taga med Er tvenne kavaljerer af Ert hof. Jag visste, att Ni ej kunde komma ensam, och jag sökte att draga Er en moment utur den pomp och stat, som förvillar Er. Gör som Ni behagar. Om Gud ej utsett mig till ett medel för Eder uppväckelse eller denna stunden därtill, måtte hans förbarmande nåd och kärlek da därom annorlunda skicka. Därpå följde många citationer ur bibeln.

Biljetten blef utan svar, expeditionen inställdes, man moquerade sig åt sig själf, oss önskades en god morgon: men Axelson lärer hafva fått en lavasse för sitt förtroende om inquiétuden.

Kungen fortfor likväl sedermera att ofta tala med mig om Halldin, men smaningom upphörde all konversation därom och, som sagdt är, förminskades mina relationer med denne profeten. Han ingick nya med Muncken och Tollen, lika oskiljaktiga uti sina anläggningar af dessa ämnen, som grefve Oxenstjerna och jag (om jag får säga själf) uti renheten af vårt uppsåt att hålla tillbaka den öfverdrift och de ytterligheter, vi så hjärtligen af många skäl befruktade.

Halldin prokurerade Ekholm vid bokauktionskammaren Munckens bekantskap, som blef profitabel igenom den ansenliga mängd böcker, kabbalistiska, mystiska, alkemistiska, magiska etc., hvilka köptes for höga priser. Herr grefven hade slutligen det mest kompletta bibliotek uti dessa vetenskaper. De förvarades i skåp och lårar. Gud vet hvart de tagit vägen efter Mahomets flykt. De voro på alla språk, och hvarför icke? Ty alla språk voro egaren lika familiera, utom finskan. Uti en god moment, en aftonstund, fingo grefve Oxenstjerna och jag se denna kollektion. Jag tror äfven att han fått låna en och annan bok. En liten oktav stod för sig själf; den fingo vi ej vidröra. Han själf

öppnade den med grimaser och viste oss, men på distans, några pagina stänkta med blod.

Det lönar ej mödan att förtälja mera om Halldin. Detta är nog att lära känna honom. Jag är icke utan soupçon, att han sedermera nyttjades i hemliga ärenden uti Danmark, att han fått en pension, att han varit i relationer med prinsen af Hessen, med Bernsdorff m. m.; att han nu är attacherad åt baron Staëls värf och ärenden är tydligt. Han har i flere år lefvat uti en intim liaison med riksrådet Stjernstedts enka, Meldercreutz' syster, och med den famösa fröken Antoinette Düben, som hela detta seculum varit uti det huset.

Från riksdagen 1789.

Om tillkomsten af borgerskapets privilegier.

Under beredningen för Säkerhetsakten hade ofrälseståndens ledamöter ofta och nästan alla qvällar företräden och konversationer hos kungen. Jag hade den lyckan att ej vara admitterad därtill. Baron Ruuth spelte där hofkanslerens rol, och De Besche gjorde les honneurs uti de yttre rummen med rafraichissements. Därunder begärdes och lofvades privilegier, utan att de begärande så noga eftertänkt hvad de egentligen skulle innehålla eller höga vederbörande hvad som kunde lofvas. Emellertid inföll den 13 Februari, då adeln vistes af rikssalen och löftet gjordes om privilegier. Då skulle de förfärdigas. Borgarståndet gaf upp ett projekt, borgmästare Ekerman ett annat, och Ahnger, som var ståndets sekreterare, anmärkningar därvid till kungens enskilda upplysning.

Baron Ruuth skulle redigera dem i ordning, men det gick intet. För mig skulle saken vara en hemlighet; men sedan jag trenne dagar å rad fått besök af talmannen, som alltid gjorde sig ärenden af småsaker, hvarunder hans embarras förrådde något ärende af mera vigt, kom Ahnger till mig, förbehöll sig att få tala med mig som en ungdomsvän och yppade mig då hvad som var å färde, samt huru omöjligt det var, både att med baron Ruuths åtgärd få slut och att determinera kungen på deras egna ord. Jag deklarerade honom helt uppriktigt, att äfven så mycket som jag ogillade adelns oförståndiga uppförande, äfven så mycket beklagade jag kungens förhållande emot dem och att jag uti parforcejagten med ofrälse stånden fruktade anledningar till enskilda olägenheter för kungen och framdeles till monarkiens

destruktion. Jag brukade i min ifver oförsigtigt det gamla ordspråket: "När paddan kommer till välde, vet hon intet återhälde", och Ahnger quitterade mig, utan att jag tog någon connaissance de cause.

Andra dagen, när sekreta utskottet åtskildes, befallde kungen mig att följa sig in uti sina rum. Jag fann en kall vänlighet, och under det vi passerade galleriet, gnolade kungen det nyss citerade ordspråket. När vi kommo in i sängkammaren, tillsades lifknekten att dubbla dörrarne skulle slås igen, och ingen få komma in. Jag fick befallning att sätta mig och väntade hvart ögonblick ett utbrott af elakt humeur, men jag bedrog mig. Kungen kommunicerade mig ofvannämda projekter och handlingar, tillika med Wallqvists och Ahlmans bilagda noter, ingick i en vidlyftig diskussion af ämnet och befallde mig äfven skriftligen författa mina tankar till samma dag om aftonen. I de ömmaste och underdånigaste termer vågade jag ett afstyrkande af hela saken; men kungen med mycken godhet sade mig: "Le vin est tiré, il faut le boire".

Under det jag på eftermiddagen mediterade mina oppositioner, ankommo hem till mig baron Ruuth, borgmästare Lijdberg och Ahlman, som berättade mig, att de hade befallning att öfverlägga med mig härom. Jag kontinuerade i mina skrupler och invändningar, och då Ruuth med en ton af autorité låtit mig känna, att jag kunde få ordres om expeditionen däraf, erinrade jag honom, att jag som statssekreterare ej kunde, tvärtemot regeringsformen, kontrasignera en sådan akt. Denna erinran rörde honom likaså personelt som mig, och han började snart att gilla mina betänkligheter.

Vi följdes åt alla samtliga till kungen. Där öppnades en ordentlig deliberation, och kungen uppdrog då mig att författa ett nytt projekt, som skulle i korthet innehålla de förnämsta artiklarne af projekten och deliberationen. Som kungen tillika gillade min erinran emot min kontrasignation, så föll han på den tanken, att, som orden lyda i 6 §, allt skulle beviljas under helgd af privilegier, men pjesen icke få namn af privilegier. Jag tog Ahnger hem med mig, uppgjorde genast med honom mitt konceptprojekt och öfverlemnade det samma qväll kl. 10 till kungen. Jag ville igenom sista orden i 6 § *) öppna en port för

*) Slutet af 6 § lydde sålunda: "Rörande burskap, skråordningar, manufakturer, den nu tillåtna fria spannmålshandel, kronofiskeriers arrenderande m. m., så vill Kongl. Maj:t sådant allt, som i anseende till tid, ort och infallande omständigheter flere förändringar är underkastadt och således ej under privilegier begripas kan, genom särskilda resolutioner, efter inhämtade närmare underrättelser afhjälpa.

kungen att efter freden göra explikationer; men konungen märkte det genast och befallde mig uppe på sitt bord att tillsätta slutmeningen*). Konceptet återställdes mig andra morgonen med de af konungen egenhändigt gjorda ändringar, hvaruti själfva pikturen icke vittnar om det bästa humeur under censuren. Jag fick befallning att skrifva rent expeditionen själf, men dispenserades ifrån kontrasignation. (På lika sätt, och efter samma remonstration, blef äfven skatteköpsförordningen tryckt och expedierad utan kontrasignation).

Dagen därefter uppkallades kl. 9 om morgonen talmannen och några deputerade af borgarståndet uti pelarsalen. Kungen tog mig med sig dit, befallde mig uppläsa papperet, förseglade det med sitt handsigill, hvarefter det öfverlemnades till talmannen med befallning att förvara det oupphrutet till vidare ordres. Det bröts icke heller förr än vid ståndets sista sammankomst.

och därunder låta sig handelns, sjöfartens, manufakturernas och handtverkeriernas rättigheter, upphjälpande och förkofran om hjärtat vara".

*) Denna lyder: "Slutligen vill Kongl. Maj:t allt detta hafva fastställt till sitt trogna borgerskaps förmån, och att alla dessa förestående punkter blifva orubbadt gällande, så snart Förenings- och Säkerhetsakten blifvit af det fjerde ståndet undertecknad".

Om Gefle riksdag.

Den oupphörliga inquiétude och den utmärkta ifver, hvarmed konung Gustaf III deltog uti fransyska oroligheterna, kunde ej annat än förundra och nästan förarga. Vid bordet, i umgänget var sällan fråga om annat. All annan lektyr cederade åt Moniteuren, åt Journal de Paris och avisorna. Qvinnfolken måste resonnera därom, och uti konseljerna afbröt detta ämne öfverläggningarne. Man tillegnade detta dels åt hans ärelystnad, dels åt fruktan för utbredandet af franska revolutionen och dess smitta. Hans medfödda och af många otacksamheter uppförda misstankar kunde väl stundom gifva honom någon räddhåga för det senare: men den tillgifvenhet, han trodde sig hafva förtjent och ega af ofrälse stånden, hvarifrån detta raseriet eljest hade kunnat uppkomma, tröstade honom däröfver.

Visserligen var la cause des rois honom om hjärtat, hans höga själ led af alla ingrepp emot majestätets rättigheter. Hans stora idé om franska monarkien och dess prééminence, hans håg att likna Ludvig XIV, den erkänsla, som åtminstone smickrade honom att visa åt Ludvig XV, personlig vänskap och det medlidande, hvarunder han ville synas leda Ludvig XVI, bidrogo härtill. Marie Antoinette var icke ett mål för hans omsorger: Josefs syster kunde icke vara hans personliga vän. Hennes koketteri var en trög bana för honom. Deras sista umgänge bröt ännu mera sönder all liaison dem emellan, om den någonsin existerat, och fêten i Trianon hade många ofullkomligheter, men kanske flere anledningar till missnöje. En offentlig sacrifice af henne hade förmodligen icke kostat svåra betänkligheter vid en negociation emellan fransoserna och deras konung.

Att under Europas kritiska belägenhet taga en utmärkt rol ibland dess regenter, att styra de öfrigas steg, gifva lagar åt Frankrike och upprätta dess tron var den stora retelsen för Gustafs ärelystnad. Han hoppades att finna uti sitt snille och sitt förstånd de ressurser, hvilka han saknade i statskontoret, i arméer och bevillningar. Han hade kanske någon anledning att smickra sig därmed, sedan döden borttagit med Fredrik II en öfverman och med Josef en rival, mindre föraktad i öfvertygelsen än i orden.

Catharina var numera hans personliga vän. Hans hommager smickrade henne, och hennes kön tillät honom en undergifvenhet i vissa fall, hvilken han eljest aldrig tillstadde sig. Kriget gjorde intet hat dem emellan, tvärtom bättre vänskap. Han hade fått visa sin bravour, kommendera sin armé och göra trenne kampanjer; hon hade souteneerat dem, då Europa misstrodde hennes förmåga därtill. Deras vapens framgång kunde mätas af hvarannan. Följderna af kriget kostade inga uppoffringar å någondera sidan. Vår stora flotta hade lidit gruffligen, men hennes skärgardsflotta var förstörd. Det är ovisst, om vårt fredsbrott hindrat hennes vuer, eller om det debarrasserat henne från farliga fiender, ifrån rupture med Preussen och England. Det var alltid min tanke och ett af de skäl, hvarpå jag uti de bref, som säkert finnas förvarade, vågade afstyrka kriget. I Göteborg skrattade man åt min paradox, under det att Elliot outrepasserade sina instruktioner och Borck byggde oss slott i luften: men af bägge dessa hofvens verkliga förhållande under hela kriget korrigerades icke min inbillning.

Aldrig har ett val af ministrar emellan tvenne hof kunnat göras lyckligare än af Stackelberg och Stedingk. Den förres ålder, rol i Polen, de värf han utfört, hans personliga förbindelse med Potemkin, hans soumission för kungens person, hans assiduité i uppvaktningar och attentioner för honom, så mycket mera éclatanta, som de svuro emot hans höghet i allt öfrigt och emot alla andra skapade varelser, gjorde honom allt för tjenlig på sitt ställe, och den senare var det icke mindre i Petersburg igenom sin amabilité i umgänget och sin souplesse. Hans långa vistande i Frankrike, hans tillträde till Marie Antoinettes particuliera société, hans kännedom af hennes hof, af alla personer m. m. gjorde honom tillika intressant i denna moment. General Pahlen, som hitskickades innan Stackelberg kom, var icke mindre tjenlig. Han ansåg sig som svensk. Han hade under 1765 års riksdag kommit hit till Osterman i egenskap af kurir; men som svensk adelsman hade mössorna behallit honom och gifvit honom säte på Riddarhuset. Efter

riksdagen hade han genast återvändt. Han regretterade ofta brister uti sin uppfostran, uti sina kunskaper, affekterade en stor simplicité uti seder, omdömen och uppförande, låtsade att tala illa fransyska, sökte instruktioner af Armfelt, lefde familiert med oss alla utan krus, utan pretention, var dagligen i kungens lilla societé och tappade till kungen stora penningar på trounadame. Borck ansåg sig oändligen öfverlägsen öfver honom; men Pahlens sätt att handtera denne bedragare bidrog, jämte mycket annat, till min högaktning för den senare.

Med ett ord, på ryska sidan trodde kungen sig säker icke blott om fred utan äfven om det kraftigaste biträde, och ett giftermål mediterades, efter allt utseende, att bekräfta och stadga detta hopp.

Som mina anteckningar ej kunna blifva intressanta, då jag denna tiden, särdeles i dessa ämnen, ej hade ett fullkomligt förtroende utan endast stundtals och à baton rompu, som man säger, samt de dessutom aldrig kunna få någon annan förtjenst än af sanningen, ingår jag icke uti gissningar, grundade på halfva ord, echapperade uttryck och tillfälliga omständigheter, ehuru séduisanta de kunna vara. Jag vågar därföre ingenting avancera af den soupçon, jag egde, att med Ryssland negocierades på Danmarks depence, kanske om Norge, kanske om Sundska tullen, kanske om något annat. Spekulationerna på Norge inneburo alla frestelser af en conquète; men frågan därom var ofta ventilerad, och Axel Fersen hade redan 1773 bevisat med en kalkyl, att det landet kostade mera årligen än det renderade.

Hvad jag icke heller kan försäkra; men jag tror det och dör i den tanken, att hade fransyska affärerna tagit en annan vändning 1792, och konungen därvid fått taga den del eller kunnat employera sig på ett sätt, som han åstundade (stora suppositioner likväl), så hade han i November månad sammankallat ständerna, eklaterat sin sons förmälning, rifvit sönder Säkerhetsakten, ändrat 1772 års regeringsform, rensat riddarhuset ifrån tiggare, reducerat de öfriga stånden litet närmare sin primitiva valeur och formerat vår konstitution på den engelska. Destruktion af Säkerhetsakten anser jag ofelbar, om han lefvat. Han hade reserverat sig den uti den märkvärdiga strofen uti sitt tal på rikssalen, när han gaf den, då han förklarade sig färdig att återgifva af en oinskränkt makt, hvad omständigheter för en tid kunde förmå honom att taga och nyttja.

Om alla dessa tillfälligheter, dessa stora idéer, som närde hans imagination och uppehöllo hans själ, flatterade hans egenkärlek, bör man tillika anmärka, att, lika så mycket som ärelystnaden uppmunt-

rade honom, syntes nöden tillika drifva honom att af alla krafter taga Ludvig under armarne. På hans upphöjelse berodde förnyandet af gamla traktater med Frankrike, på hans erkänsla deras ytterligare förmåner för Sverige, och uti bägge visade sig den enda möjliga utväg att utan grannars biträde eller undersåtars ytterligare tunga afhjälpa rikets under kriget iråkade gäld och besörja statens trängande behofver. I afbidande häraf dröjde man i det längsta att afsluta den s. k. vänskapstraktaten med Ryssland och äfven med ståndernas sammankomst.

Vid 1789 års riksdag voro alla hemliga utskottets kalkyler grundade på ett enda års fälttåg och följaktligen bevillningen. Hvarje dag, vid hvarje steg, vid hvart beslut gjorde adeln förbehåll därom uti utskottet. Kriget skulle likväl fortsättas. Penningar funnos icke, och Fahnehjelmarne skulle representera dem, men sedermera inlösas. Redan i December månad 1789 hade baron Ruuth uti en sträng föreställning yrkat ståndernas sammankallande. Han understöddes därvid af Munck och Armfelt, som trodde att determinera konungen genom sin vanliga ascendant; men de bedrogo sig. Munck skickades samma afton till Karlskrona att equipera flottan, och Ruuth och Armfelt, som man säger, att promenera, så att de sedan måste tigga sin nåd. 1790 förordnades Ruuth till president uti kammarkollegium och Håkansson att i hans ställe emottaga finanserna. Anekdoter vid bägge dessa tillfällen får jag en annan gång berätta. Man drog sig fram öfver det årets vinter och uppgjorde emellertid planen till franska konungahusets befrielse.

Konungen reste till Spaa. Det är nu allmänt bekant, att helsan var pretexten och Ludvigs möte ärendet. Man måste betala med sin person, när man ej har andra moyens, och konungen därföre våga detta steg, kanske mera äfventyrligt om det hade lyckats, än det sedermera blef genom en elak utgång. Uti Spaa blef konungen emottagen af en mängd fransyska emigranter. En kurir medförde tidningen om fransyska hofvets lyckliga resa ifrån Paris. Konungen uträknade tiden till deras ankomst och begaf sig till fots till deras möte, men mötte i stället tidningen om deras olyckliga arrest och återsändande till Paris. Allt changerade, brunnskuren afbröts, några hästar och ekipager lemnades qvar i Aachen under pretext att nästa år återkomma till baden, och hemresan företogs med all möjlig skyndsamhet.

Efter återkomsten, som skedde oförmodadt hastigt, flyttade konungen till Drottningholm. Spektakler och utvärtes nöjen gingo sin vanliga gång. Alla namnsdagar, alla födelsedagar firades med fêter,

men humeuret följde dem icke. Efter vanligheten gjorde kungen dagligen, när déjeuneren var förbi, en promenad till fots. Jag hade ofta den nåden att följa honom ända till två à tre timmar, utan att han talte ett enda ord, icke en gång att svara mig. Han gick med armarne på ryggen, och jag kunde märka, att han talade för sig själf.

Emellertid bereddes ryska traktatens afslutande, som skedde i Stockholm hos riksdrotsen samma år, och beslutet vidtogs om riksdagen. Baron Armfelt stängde mig ifrån all befattning med någondera. Ehuru jag då redan fem år förrättat hofkansierstjensten, blef jag hvarken kommissarius vid traktaten, ej heller lemnades mig protokollet därvid eller expeditionen för konstitutorialet för kommissarierna. Det förra lemnades åt Lagerbring, det senare kontrasignerades af Cronstedt. Mina underdåniga remonstrationer emot kriget, emot Säkerhetsakten och emot rådkammarens upphäfvande blefvo brukade till vapen emot mig.

Landshöfdingen af Nordin efterskickades. Han passerade hela hösten i Stockholm och arbetade med Armfelt, Håkansson och Ahlman. När ändtligen allt var i ordning och de preparationer tagna, som skulle i Gefle göras för riksdagen, afgingo kallelsebrefvet, cirkulären och ordres därom i största tysthet, och man iakttog därvid alla de mått och steg, hvilka jag uppgifvit och brukat vid kallelsen till 1778 års riksdag, hvilka man sedermera äfven representerat 1786. Härvid tillades endast, i anledning af Säkerhetsakten, några ytterligare prerogativer för ofrälse stånden vid valen af deras riksdagsmän. Därvid behöfdes riksdrotsen, och han intogs därföre uti förtroendet samma dag, de skulle afgå, igenom Håkansson och Ahlman, som arbetade därmed hos honom hela förmiddagen. Posterna med alltsammans affärdades och kallelsen under Håkanssons kontrasignation några dagar före Jul.

Under dessa dagar var jag aldrig befalld, hvarken till middag eller qväll, förr än Julafton, då jag efter vanligheten blef befalld till Haga på gröten och julklapp. Kungen kom sent i societéten, gjorde sin rond omkring och passerade mig utan att säga ett enda ord mer än ett kallt: "God afton"! men när vi skulle gå till bords, och jag var ämnad att sätta mig vid nedre ändan, ropte kungen mig och befallde mig att intaga mitt rum bredvid grefve Oxenstjerna, som satt hos kronprinsen. På andra sidan om kungen satt Armfelt. Kungen sade, då han satte sig: "I qväll vill jag just roa mig, låt oss prata". Jag fann mig observerad, särdeles af Armfelt, och studerade den simplaste och naturligaste kontenans. Under måltiden och lotteriet adresserade kungen mig ofta ordet, och jag egayerade mig efter yttersta möjlighet.

Efter souperen förde jag hem därifrån en af mina vänner, som under vägen meddelade mig de upplysningar, han samlat om riksdagen, och tillika underrättade mig om Armfelts och de rådandes operationer att skilja mig från hofkanslersämbetets förvaltning. Det hade redan om hösten förut blifvit af konungen tillbudet åt Carisien i Berlin med försäkran om det blå band, hvilket riksrådet Düben lemnat såsom öfverste ombudsman af den kongl. orden, och grefve Barck var jämväl utsedd att succedera honom: men han hade refuserat med en fermeté, som icke gifvit rum till reitererade propositioner. Man hade då proponerat först, att Carlson skulle gå till presidentsämbetet i Wasa, och Lagerbring succedera honom: men salig kungen hade ingen personel affektion för Lagerbring, och hade aldrig ämnat honom till statssekreterare. Sedermera hade man föreställt, att Franc borde få detta vikariat, och att Ehrenström därvid kunde gå honom med arbetet tillhanda: men kungen hade refuserat i anseende till hans stora ineptie för allt utom ministeriel korrespondans och hans långsamhet att arbeta. Vid ett ytterligare försök hade kungen Julafton deklarerat, att hvarken Franc, Lagerbring eller Låstbom skulle komma att följa med till Gefle och bedt vederbörande i öfrigt tranquillisera sig om hofkansleriatet.

Dagen före Nyårsafton — dessförinnan hade jag ej sett kungen sedan Julafton — blef jag befalld till Haga till souper. Jag for vid vanlig tid, men kom af en händelse förr än den öfriga societéten. Vi voro alltid vana att samlas uti de nedre rummen, och där satte jag mig för att afbida de öfriga: men jag var redan annonserad, och till min stora surpris blef jag genast befalld att komma upp till kungen i divanen. Där fann jag honom occuperad med sina byggnadsdesseiner, och Hjortsberg läste Moniteuren. Han befallde mig genast sitta, och som lektyren kontinuerade, företog jag mig efter min vana att betrakta gravyrer, hvaraf alltid stora kollektioner voro att tillgå, och jag gjorde det med flit för att ej synas söka tillfälle till konversation.

Efter en moment fick Hjortsberg ordres att servera mig thé, och när han var utgangen, lade kungen sig, likasom sans dessein, baklänges i soffan och efter en liten tystnad sade mig: "Men kan du säga hvad vi skola roa oss med om aftnarne i Gefle? De blifva långa och aldrig varierade". Ehuru surprenerad af denna familiera entrée uti ett ämne, hvarom vi aldrig tillförene talat, trodde jag likväl bäst att svara uti samma ton. "Eders Maj:ts arbetssamhet", svarade jag "finner sällan någon tid till öfverlopps, och aftnarne torde väl, efter vanligheten vid riksdagarne, upptagas af talmanskonferenserna och audienser". — "Ja,

sade han, "men sedan, och när jag retirerat mig? Men så går det väl, och det skall ej stå länge på. Riksdagsjournalerna för 86 och 89 hvar ha de stannat"? "Uti riksarkivet" svarade jag, men behöll min gravyr i handen för att marquera det jag ej förmodade en längre entretien.

Hjortsberg kom med min thékopp, jag emottog den med glädje som en prise de contenance, men min embarras var faslig. Min intérêt fordrade en mindre legereté, och min försigtighet att hvarken visa empressement eller undanflykter. Jag borde afbryta ämnet, men icke konversationen, och icke heller taga det förra för långt ifrån. Jag fann en utväg och frågade med mycken soumission, om jag af den anledning att jag fått nämna arkivet, och då jag nu vore occuperad af gravyrer, vågade i underdånighet erinra om ett gammalt löfte att få samla alla de plåtar, H. Maj:t själf graverat, för att, sedan några afdrag voro gjorda, förvaras uti arkivet. Konungen återtog sin ritning och svarade mig leende: "När vi komma ifrån Gefle". Jag kontinuerade sedan att tala om den förnyade kartan öfver bataljen i Svensksund, med hvilken kungen ändtligen var nöjd. Den förra hade blifvit kasserad och ansedd som ett pasquille i anseende till den position, man där gifvit skärgårdsflottan, och ingen befälhafvare pa stora flottan var fri för misstankar af denna händelse.

Emellertid annonserade Hjortsberg att de, som blifvit befallda till aftonen, voro samlade, och tillika hviskade han några ord. Kungen lyfte sig hastigt och befallde mig ga ned förut. Jag fann i de nedre rummen grefve Oxenstjerna, Zibet, Rosenstein, Adlerbeth, Franc (som var ovanligt om aftnarne), tillika med grefve Stenbock, grefve Taube och grefve Löwenhjelm, som voro på vakt. Kungen kom efter en stund, attföljd af Armfelt, och efter en liten stund gingo de bägge in uti de inre rummen. Franc och Rosenstein hade anmält sig att få tala vid honom. Jag fick tillfälle att säga min vän hvad som passerat; han gillade hvad jag gjort, och för att jag skulle kontinuera ur samma ton, engagerade jag mig uti en grande patience med Taube och Löwenhjelm. Konversationen med Armfelt påstod en timme. När kungen kom ut, studsade han litet, men plaisanterade oss öfver spelet och satte sig bredvid Tauben. Vi pratade mera än vi spelte. Armfelt var inquiet, ville fara bort och fick lof därtill, då han slog mig på axeln och sade: "Du kan komma till mig i morgon förmiddag", hvarpa jag svarade helt kallt: "I morgon far jag ej ut, jag är hemma hela dagen, om du behagar". Kungen steg upp, konverserade länge med Franc och sedan med Rosenstein. Souperen var kort, icke mycket animerad, och kungen

retirerade sig strax efter souperen, sedan han talt några ord med grefve Oxenstjerna.

Andra dagen på f. m. fick jag befallning att komma till Haga kl. 11 förmiddagen, då kungen genast emottog mig i biblioteket med mycken godhet och utan förställning och sade mig, huru jag alltförväl kunde inse de omständigheter, som tvungit honom att göra riksdag och att göra den i Gefle: att som finanserna voro det enda ämnet, där kunde förekomma, hade ock alla preparatorier gått genom Håkansson: att om han däraf icke gifvit mig del, borde jag så mycket mindre finna däruti någon kallsinnighet eller brist på förtroende, som jag af egen erfarenhet visste huru litet han älskade att i hvar sak kommunicera sig med flere, än han nödvändigt behöfde, och att dessutom hazarden gjort, att han ej funnit något lägligt tillfälle att tala med mig därom; att då han mycket väl sett det myckna arbete, hvarmed hofkansleren under riksdagar vore öfverhopad, hade han önskat att frikalla mig därifrån: men det vore ingen möjlighet, och han hade försäkrat sig att jag ej kunde refusera detta verkliga prof af min tillgifvenhet i en moment critique m. m.

Under de flere komplimenter, hvarmed detta beledsagades, sökte jag flere gånger att få afbryta talet, men förgäfves. H. Maj:t torttog i en haleine att säga mig, att det vore ej därmed nog; han hade flere skyldigheter att álägga mig och ännu mera att begära. Han ämnade och ville icke taga någon af statssekreterarne utom mig med sig, och ingalunda Lastbom: att således alla expeditionerna, hvilka förblefvo i Stockholm, skulle i sina angelägenheter adressera sig till mig, som sedan hade att föredraga dem: att grefve Wachtmeister skulle, jämte sitt eget, företräda rikskanslerens ställe, och att jag därvid skulle gå honom tillhanda: att jag uti alla hans konseljer i Gefle skulle hafva en plats: att jag skulle tillika assistera alla qvällar vid talmanskonferenserna hos honom: att Ruuthen skulle blifva landtmarskalk och jag hans teinturier, åtminstone i vissa saker: att grefve Oxenstierna skulle företräda riksmarskalkens ställe: att som grefve Posse däröfver skulle beklaga sig och Griel fiska i grumligt vatten, önskade H. Maj:t att jag nu genast ville prevenera och tranquillisera grefve Posse och med honom göra ett projekt till inrättningen af kungens hof i Gefle, samt Essen reglera om stallet. Han berättade mig därföre kortligen huru han ville lefva. Han tillade vidare, att han utaf presidentskontoret tog med sig Ehrenström och Kehon, men att jag för öfrigt kunde taga hvilka och så många jag ville af kansliet: att han icke kunde dispen-

sera mig ifrån protokollet i sekreta utskottet; att jag till min så kallade kanslist därstädes visserligen kunde taga hvilken jag ville, men att han hellre såg, om jag i stället för kammarrådet Lagerheim, som var förra gången, ville begära assessor Lagerheim i kammarkollegium, numera vicepresidenten i statskontoret, hvilken man mycket rekommenderat honom, men hvilken han trodde, att jag endast kunde därtill determinera. För öfrigt öfverhöljde han mig med mindre intressanta berättelser och kommissioner om kostymer för riksämbetenas kläder, om regalier, ceremonielet, kronprinsens train m. m.

När allt var sagdt, uppstod jag, kysste hans hand och förklarade att det enda svar, han lärer emottaga eller, som jag hoppades, vänta, vore min lydnad, att den skulle han röna i allt och så långt min förmåga sträckte sig; att jag genast skulle gå i författning af de befallningar, mig voro gifna för det närvarande; att hvad kanslidetaljen angick, trodde jag den blifva mindre onereux, då cheferna af finans- och ecklesiastik-expeditionerna nödvändigt skulle komma att följa med, och jag visserligen icke behöfde hvarken frukta eller undanbedja mig någon befattning med deras saker. Hvad hofkanslersämbetet åter vidkom, utbad jag mig att få göra honom några reflexioner, icke i anseende till träldomen, icke heller i anseende till ett naturligt découragement att i flere år vikariera uti ett af rikets högsta ämbeten, hvilket man aldrig önskade att få, hvarom H. Maj:t kände mina tänkesätt, och att under alltsammans svälja couleuvrer igenom andras preferencer, hvaraf jag citerade den äran jag haft att stå och föredraga för regeringar, där Franc och Ruuth varit ledamöter och Håkansson adjugerad m. m. Men att då jag i hans tjenst gärna passerade alla enskilda konsiderationer, hade jag andra att göra relative till honom själf och tillfället: att hofkansleren vore den ende, hvarigenom kungen kommunicerade sig med ständerna, alltid närvarande i sekreta utskottet, vid alla audienser, alla konferenser; att till honom hade talmännen att adressera sig; att de ordres, hofkanslern på ämbetets vägnar gaf, måste lydas utan motsägelse; att allt detta fordrade ett fullkomligare förtroende både af konungen själf, af talmännen och dem, han nyttjade i affärerna, än jag kunde ega, sedan jag icke döljt mina tänkesätt och huru litet de instämde med de öfrigas, med hvilka jag för öfrigt, undantagande Ruuth och Troil, icke mera egde någon personlig liaison, sedan den jag egt med baron Armfelt vore å hans sida brusquement bruten, och det öfriga sällskapets termometer icke kunde bedraga dem om graderna af min estime. Att skuggan af förtroende eller hälf-

ten däraf vore förvillande och kunde lätt bedraga renheten af mina intentioner; att som mina idéer voro grundade endast i kärlek för honom och hans egen ära och välgång, voro de oföränderliga, och jag hoppades, att de åtminstone borde frälsa mig ifrån olyckliga tillfällen att blifva onyttig eller skadlig; att jag icke ignorerade, att man önskade min éloignement: att någon embarras kunde uppstå uti valet af någon annan. Men jag utbad mig att förnya den proposition, jag förut vågat insinuera, att igenom Zibets befordran till statssekreterare vid utrikes expeditionen bereda honom väg till detta ämbete, hvilket han nu emellertid kunde företräda.

Jag utbredde mig vidare, men icke utöfver min öfvertygelse, om hans skicklighet och egenskaper: men kungen afbröt mig och sade, att han redan förliden sommar konvenerat med mig om Zibets skicklighet, att han ville hafva honom i perspektiv för framtiden och äfven låta honom få statssekreteraretjensten vid utrikes ärendena: men som han aldrig innehaft eller beklädt något publikt ämbete, utan endast kunde anses som hans enskilde tjensteman, vore både det ena och det andra omöjligt ännu, förr än Zibet åtminstone någon tid beklädt en mission, hvartill han ville employera honom nästa vår. "För öfrigt ingår jag icke i det öfriga", sade han, "jag medgifver mycket däraf. Det skall blifva min sak att reparera förflutna anledningar till dina missnöjen: men nu måste du göra mig till viljes. Du bedrager dig på Håkanssons opinion om dig. Vi känna hvarannan, och huru kan du tvifla om verkligheten af min vänskap eller mitt förtroende, då vi lefvat tillsammans som vi gjort sedan den 17 Februari 1789". Han ville då gå ut, tog mig vid handen, exigerade, som han sade, både mitt löfte och godt humeur, och jag lofvade bägge delarne, sedan jag fått föra denna konversation på det sätt jag ville uti en sak, däri hvarken min erkänsla eller mina omständigheter lemnade mig valet.

Jag for hem, började att samla idéer och papper, och dagen efter nyårsdagen var allt så rangeradt med öfverste kammarherren grefve Posse och baron Essen, att alla voro nöjda, ingen begrep, att jag hade någon kommission af kungen. Jag öfvertalte Griel att gifva oss en middag; den var délicieux för oss, flatteux för honom, och därmed tog jag honom i vår intérêt. Där öfverenskommo vi att begära ett gemensamt företräde på Haga, för att hvar och en skulle få skriftligt hvad han hade att göra, och jag åtog mig att emellertid projektera efter våra öfverenskommelser. Lagerheim determinerade jag, ehuru, jag måste bekänna, icke utan större svårighet, än jag förmodade: hos ho-

nom har timiditéen alltid combatterat andra passioner. Ifrån arsenalen och arkivet hade jag samlat modeller och koncepter och låtit uppgöra en tablå öfver alla anstalterna uti riksdagen i Norrköping.

Dagen efter nyårsdagen om attonen begaf jag mig till Haga med allt detta, och den påföljande blef utsatt till det stora mötet om morgonen. På min begäran tillkallades grefve Gyldenstolpe, allt rangerades efter önskan, en glad déjeuner följde därpå, och kungen for sedan med Essen till Gefle inkognito. Imellertid explicerade jag mig med Ruuthen och sökte blott öfvertyga honom, att landtmarskalksstafven i hans hand icke vore i denna moment ett bevis af synnerlig nåd, men ett jeu de hazard, och att om den varit agréable, hade den tillfallit Armfelt. Han hade svart att konvenera därom, och vederbörande försummade ingenting för att uti magnificencen af hans inrättning flattera hans vanité. Wallqvist och Ahlman besökte mig flitigt; med Håkansson talte jag aldrig om dessa saker.

Under de få dagar, hvilka framflöto sedermera ifrån kungens återkomst, till dess han den 20 Januari reste till riksdagen, var han jämt belägrad af rapporter, projekter och lögner, framförda af de rådande, af deras anhang, af Liljensparre, af Låstbom och alla, som gjorde sig nödvändiga. Ingenting synnerligt föreföll, utom en händelse lördagen innan kungens afresa, hvilken aldrig skulle förtjena att berättas, om den icke angick en så besynnerlig man som Muncken och gjorde en så besynnerlig sensation i ögonblicket.

Muncken, hvilken i anseende till sin sedermera upptäckta historia med Falmehjelmarne icke så utan räddhåga ansåg riksdagen, hade i början ämnat att icke fara dit, men ändrade sedan sitt beslut, när processen uti kämnersrätten med juden började att gå hårdare uppå. En dag, vid kungens lever, sade han mig: "Jag har beslutat att resa till Gefle, och jag vill se, hvem tusan djäflar skulle hindra mig; men säg mig: behöfver jag permission, och till hvem skall jag adressera mig?" "Till riksdrotsen", svarade jag; "H. Maj:t har befallt mig därom underrätta alla högre ämbetsmän och kollegiernas ledamöter, på det h. exc. må kunna så arrangera, att kollegiernas göromål icke afstannar i brist af ledamöter. Jag vet ej, om ni behöfver göra den anmälan skriftligen, men kanske likväl".

Han gick ifrån mig och svor onaturligen; detta skedde fredags förmiddagen. Lördags morgon kom hans bror, landshöfdingen i Tavastehus, till mig med ansökning för sig att få resa till Gefle. Den skulle föredragas af mig. Jag gjorde det samma afton på Haga, och

han fick bifall. Den paföljande mandagen gar grefve Munck till riksdrotsen och anmäler sin begäran. Riksdrotsen föredrog den, kungen refuserade, och under konfusion af bägge bröderna säger riksdrotsen, att han redan om lördagen refuserat honom genom mig. Det svaret gaf drotsen honom tisdagsmorgonen, hvarpa han anlände till mig. Jag var mest klädd och skulle resa ut.

Som han kom in, fann jag uti hans vilda uppsyn ett fullkomligt raseri. Jag befallde min kammartjenare att genast ga ut, och jag afsade att emottaga alla visiter. När vi blifvit ensamma, var hela hans kropp uti konvulsiva rörelser, och han kunde knappt tala; ändtligen tog han ett sprang öfver golfvet och sade mig, att han var kommen för att underrätta mig, det bade han och jag tillika med tremne andra personer skulle innan aftonen sitta pa Fredrikshof, att han själfkrafd gick dit för att utföra nationens talan och hämd mot dess förtryckare. "Min accusation är färdig, och kungen kan ej undga att göra som jag nu säger. Jag skall visa Er, att hvarken Ni eller de, som hindrat mig att komma till Gefle, skola komma dit". Han förebrådde mig med mycken bitterhet, att jag förradt det förtroende, han pa levern gjort mig om sin dessein att resa till Gefle; han skrek sa grufligt, att mina lakejer kastade stolarne i salen för att konfundera dem, som kommo att söka mig, och folket på gatan stannade.

Jag kände min man och visste hvad man med fermeté uträttade hos denne hjälte. Jag satte mig genast i en fauteuil med armarne i kors och sade honom helt tranquilt: "Ni vill förföra mig till en sottise för att själf fa göra flere; men Ni bedrar Eder. Respektera hemfriden i mitt hus; vi komma ingendera pa Fredrikshof, men jag är ledsen vid Edra extravaganser, och därest ej detta oväsende upphörer, skickar jag genast till Artillerigården och later försäkra mig, för mitt och andra menniskors lugn, om Er person".

"Åh herre", sade han, "mitt blåa band!"

"Skall blifva respekteradt", svarade jag, "men sottiser preveneradt".

Jag sag pa momenten, da han ville falla pa mig, jag steg upp och gick till mitt skrifbord för att taga ringklockan.

"Hvad nu", sade han, "skall folket kallas in"?

"Nej, men jag skickar genast mitt bud till Artillerigarden, om Ni ej sätter Er".

Han satte sig da. Jag försäkrade honom, att jag hade en sa fullkomlig dégout för alla hans kommissioner och vore af dem sa excederad, att jag föresatt mig att aldrig namna honom, att jag icke talt

med kungen om hans, utan brodrens permission, att han kunde därom underrätta sig hos honom. Han saktade sig något, men fortfor att repetera detsamma och samma och sade mig, att han skulle gå till de andra, för att på samma sätt prevenera dem, och att de tre voro Armfelt, Ruuth och Klingsporre.

Jag tog honom då i handen, satte honom bredvid mig i soffan, erinrade honom, huru ofta han själf konvenerat med mig, att det vore tillfällen, da han ej styrde sig. Jag bad honom tranquillisera sig hos mig och låta mig föra sig hem, och föreställde honom, huru obetänksamt det var att ofreda kungen i denna ställning. Han syntes taga mitt råd till godo. Jag ville gifva honom Hoffmans droppar och ett glas vatten, för hvilket han tackade, men emottog det icke, utan sprang på dörren, när mitt folk kom in. Jag följde honom till vägs, och i mitt förmak sade jag honom: "Kanske se vi aldrig mera hvarannan, men Ni ångrar Er, att Ni ej följer mitt råd; var likväl säker, att denna scen icke skall ändra mig vis à vis af Er, om Ni någonsin behöfver min hjälp eller tjenst".

Raseriet var redan återkommet, och han gick. Jag skulle då resa upp till kansliet, men jag fick, som jag skulle sätta mig i vagnen, ett bud af riksdrotsen, hvarföre jag reste till honom. Vi underrättade hvarannan om hvad som hade händt, och han viste mig memorialet, som var ridicult, och hvaruti griefferna emot mig bestodo uti ett generelt föregifvande, att jag mer än en gang förrådt kungens förtroende, men utan citation af något tillfälle *).

Jag reste upp till levern; den dröjde grufligen länge. Riksdrotsen inkallades. Emellertid uppkommo Klingsporren och Ruuthen, som bägge fått sina visiter, hvilket jag sedan fick veta, men som bägge ville cachera händelsen för mig. Klingsporren frågade mig: "Har du nyligen sett var vän Munck"? – "Var han icke i dag hos dig"? svarade jag. "Nej bror", sade han. — "Jag har icke heller sett honom", svarade jag. Under levern begärde Ruuth audiens, och jag fick befallning att dröja. Konseljen afsades.

*) N. B. Samma memorial hade han låtit mig läsa året förut om sommaren. Det angick då icke mig, utan blott de andra, och han hade lofvat mig att förstöra det och konvenerat om stafningen däraf. Det tillfället var nästan äfven så löjligt. Han mötte mig på Norrbro och engagerade mig att gå upp med sig. Han var då äfven mycket upprörd, af hvilken händelse vet jag ej, berättade mig mångfaldiga besynnerligheter, bekände en mängd af operationer, han gjort för att fälla mig hos kungen, att chikanera på min gäld m. m., svor och gret och läste bref i hvarjehanda ämnen, och äfven ofvannämda memorial.

När Ruuthen kom ut, inkallades jag och fick befallning att förtälja hvad som händt med mig. Som jag fann kungen affekterad, och jag dessutom föresatt mig att icke tala härom, ville jag undvika all explikation, smalog och höll mig blott därvid, att Muncken i dag hade sin kolier. Kungen fick icke heller någon reda af mig. Kungen sade sig mera gilla än ogilla min förbehållsamhet, och jag fick ordres att expediera i andra ämnen, hvarmed jag gick, men mötte Armfelt, som alldeles icke syntes kall i detta ämne eller gilla min indifferens. Jag uppehöll mig ej länge däröfver, och emot aftonen blef jag underrättad, att kungen varit mycket upprörd, emottagit papperet af riksdrotsen, behållit det, men funnit det icke förtjena någon åtgärd annat än relativt till Muncken själf, som likväl skulle uppskjutas, och riksdrotsen hade kungen uppdragit att förebrå Muncken sin grofva otacksamhet att äfven i dessa stunder vilja störa hans tranquillité.

Jag hvarken hörde eller frågade vidare därom, utan reste torsdagsmorgonen till Gefle; elakt väder uppehöll mig öfver natten i Upsala, och ehuru jag därifrån reste fredagsmorgonen, hann jag för det gruffliga snöfallet ej till Gefle förr än lördagsmorgonen. Baron Armfelt var kommen nyss förut.

Under det jag klädde mig och satte mina papper i ordning, ankom Stockholmsposten och medförde detta bref från grefve Munck, dateradt den 19:

Stockholm den 19 Januari 1792.

Ibland en hoper högst infama ryckten man utspridt, har jag i dag hört ett ganska orimmeligt, som vore, att jag med Herr Statssecreteraren och Commendeuren slagits uti dess rum. Jag är Herr Statssecreteraren och Commendeuren all reparation skyldig om det vore möyeligt att hysa en så låg tancka, som komme ett sådant ryckte ifrån mig, visa mig den venskapen och lett mig veta huru härmed hänger tillsammans, och tro att jag med fullkomlig estime har äran alltid förblifva Välborne Herr StatsSecreteraren och Commendeurens

ödmjuke tjenare

A. F. Munck.

Jag gick, när jag var klädd, till Armfelt för att ursäkta det jag ej, efter hans invitation, kunde äta middag där. Jag fann honom gruffligen agiterad. Han införde mig i sitt kabinett, där han under brinnande inquiétude visade mig ett bref, nyss ankommet med posten, dateradt Paris; men jag igenkände stilen och fann, det var från en min

nära slägtinge, öfverstelöjtnanten vid blå och hvita gardet Gedda, och uti cacherade termer innehålla berättelsen om en duell. Armfelt förtäljde därvid, att hans farbror, den s. k. fransyske Armfelt, en gammal man, som länge tjent i Frankrike och sedan distinguerat sig uti vårt sista krig med Ryssland, men likväl allmänt passerade för mindre väl bevarad till sina sinnen, redan onsdagsmiddagen tagit Gedda med sig till Muncken, underrättat honom, att han kände alla dess menéer emot hans neveu, att han épouserade dess intérêt som sitt eget, och att han därföre vore kommen att med värjan (hvilken han drog i detsamma) låta herr grefven antingen försvara sina infamier, eller dyrt betala alla insulter åt en anhörig och hela familjen. Muncken hade i början varit resolverad och äfven gått för att taga fram en värja: men sådant var aldrig hans affär. Han började negociationer; de afbrötos, och man uppsköt saken till den påföljande dagen, då de skulle råkas kl. 10 i Humlegården, hvilket också skedde.

Lyckligtvis hade Muncken förmått baron Essen att följa sig som sekundant, hvars afsigt och föresats blef att hindra all blodsutgjutelse, och endast föra saken till humiliationer à ömse sidor. Det lyckades; alla preparatorier voro gjorda, värjorna dragna, då Essen gick emellan och gjorde exposition af alltsammans. Det slutades med en amende honorable af Munck och mindre fördelaktiga reflexioner å andra sidan.

Under berättelsen och af brefvet märkte jag nog, att inventionen ej var gubbens; hela min blod kallnade, jag fruktar nog att min imagination gick för vida; men jag fann ganska mal à propos att marquera något däraf; jag lacherade endast ett "fy"! som var af double sens, skyllde på att jag skulle gå och äta.

Armfelt ville visa mig ett bref ifrån Munck, som äfven ankommit med posten, innehöll en explikation och skulle innebära ursäkter till mig. Jag svarade, att jag därpå hade ingen kuriositet, att hvad som passerat emellan Muncken och mig vore en strunt, att jag så ofta haft olägenhet af deras quereller sinsemellan, att jag aldrig mera ville befatta mig därmed, och jag tyckte det vi nu hade andra saker att tänka uppå.

"Men hvad säger du", sade han, "om min onkel"?

"Att", svarade jag, "les mauvais plaisants kanske chansonnera både dig och honom och säga med Bellman: "Gud näd' den, som när han flickan ser, ej går själf, men skickar sin kamrer"!

Jag slapp ifrån honom, men icke ifrån min chagrin. Hela denna tillställning hade air af ett assassinat, och den explikation väntade jag

darofver. Armfelts tort att begagna sig af kommissionär var tydlig. Af Munckens bref fann jag allmänheten sysselsatt med handelsen emellan honom och mig. Jag skulle naturligtvis blandas i alltsammans, och min nära skyldskap med Gedda, som jag dagligen sag i mitt umgänge, achevera alla soupçoner. Att göra en separat fred med Muncken tillät hvarken min heder eller omständigheterna: att poussera saken till ytterligheter tjente till intet annat, än att mera inveckla mig både i saken och omdömen: att undvika svar pa brefvet var ej anständigt, att dröja därmed svagt och att för mycket hasta likaledes. Jag tog da det beslut att med ordinarie posten om måndagen svara med ett bref af följande innehåll:

"Jag har fatt min grefves bref af den 19. Jag trodde det min köld och uppriktigheten uti mitt bemötande hade varit tillräckliga att sluta hela saken emellan oss. Att den kunnat komma till allmänhetens kunskap förundrar mig: men huru skulle jag ett ögonblick kunna tillägga min grefve denna publicitet? Emellertid är jag oändligen förbunden för den offert, min grefve behagat göra mig, och skall profitera däraf vid min aterkomst, om sa skulle blifva nödigt. Finnes nagon, hvilket jag likväl icke förmodar, à propos att tala med mig härom, skall jag visserligen underrätta dem om sanningen, hvilket jag äfven af brefvet kan sluta att vara min grefves föresats. Jag tillägger nu endast hvad jag muntligen sade, att jag uti alltsammans ej fann annat än en emportement, som jag flere gånger hos min grefve beklagat, under det jag med nöje sökt att göra honom reela tjenster, och jag tillägger det endast för att därjämte kunna försäkra, att jag med oföränderliga sentimenter har den äran att vara etc.".

Härpå följde detta hans svar af den 26:

Stockholm den 26 Januari.

Tack min vän för brefvet af den 23. Latt mig i mina öfriga lefnadsdagar fa vara, och kalla ehr min vän. Jag skall sa mycket i min menskliga magt står at göra, söka reparera de infamier, diktar och cabalister om oss utspridt. Intet viste jag da brefvet som kom til Gefle skrefs, at ni min vän var rester, det afgick således genast med posten utan at jag hant detsamma omskrifva. Tro aldrig at jag glömt de verckeliga och reaila tjenster ni gjordt mig; men deremot alla de horeurer som jag senare aren fatt halla till godo, var det icke underligit at jag föll, och fallit med mina misstankar på både skyldiga och oskyldiga; ty mitt öde har varit at i nagra ar bertat altid blifva sedd

på den clacka sidan. Men tro mig nu min vän, mitt parti är tagit, och det så sant jag vil bli salig, at aldrig mer taga humeur emot någon menniskia, i fall man icke publiquemeng föresätter sig at deshonorera mig, utan skratta at alla möijeliga sammangaddningar, samt lata det gå in igenom ena örat, och ut igenom det andra — casus är just nu med Falmehjelmarne, som jag är curieuse si huru den saken slutas, och om tilstellningen vore den, at jag skall förlora heder, ära och min egendom; Imedlertid är här i Staden faseliga omdömmen och historier i den saken, de mästa snarare til min avantage än många andras Dett tilståndet och den friheten med vilcken opåtalt historier uti var hufvudstad får utspridas, och härifrån sedan uti landsorterne upsmöries, förstör icke allenast konungens, och allmen säkerhet, utan är äfvenväl ovanlig i hela verlden. Jag har fått svar på mitt bref af Baron Armfelt; han har burit sig åt som en förnuftig menniskia, och afbrutit all den blodsutgiutelse oskyldiga menniskior kunnat dragas uti. Ännu låter alt väl ifrån Ricksdagen, Gud låte den gå fort, och efter Kongl. Maj:ts önskan, Lägg mig för Kungens fötter, Ingen bättre än han bör justifiera min conduite emot Eder alla mina vänner, ty under några och 20 års tid jag haft nåden uppvackta Konungen kan han aldrig cittera en menniskia af dem jag lefvat med, som jag talt illa om Hälsa Zibet och lett honom veta at hans växel har jag lemnat til Warrendorff; RicksRådet Oxenstjerna och mina öfriga venner och slegtingar beder jag helsa

samt lefver oförändrad i hela min lefnad ehr säkra vän och

ödmiuka tienare
A. F. Munck.

Därmed slutades vår korrespondans, och efter min hemkomst kom han samma afton till mig, började i min väns närvaro sin explikation, vi lofvade hvarannan mycken vänskap, alla titlar bortlades, och min kära bror plågade mig dagligen med sina besök.

Angaende anstalterna i Gefle, den därstädes uppbyggda rikssalen, ständernas samlingsrum, ceremonier, orationer m. m. innehålla avisor, dagbladen, journaler, Holthusens och Gjörwells papper sa många och fullständiga berättelser, att därvid icke mycket är att tillägga.

Landshöfding af Nordin, som därstädes förordnades till stathallare under den tiden, i stället för landshöfdingen grefve Cronstedt, hvilken skickades till Stralsund att revidera räkningar, hade uti anstalterna adagalagt allt hvad nit, drift, ordning och omsorger kunna uträtta.

Han syntes icke befatta sig med politiken; hans uppförande var värdigt och klokt; han förekom alla med en anständig höflighet och vann äfven en oförmodad allmän approbation. Han höll dagligen på ett vårdshus ett bord för några och tjugo personer och gjorde icke många distinktioner uti sina bjudningar, utan sträckte dem tämligen generelt.

Byggnaden af rikssalen var i anseende till skyndsamheten ett underverk; men rummet och de tvenne scener, där förefölla, voro trista. Fönsterna voro få och låga. En oändlig mängd ribbor, som skulle uppehålla tak och byggnad, voro placerade i tvenne rader mycket tätt; de borttogo rum, dager och allt utseende af rummet. Väggarne, bjelkar och bänkar voro beklädda med gammalt blått kläde, och däruppå voro satta här och där de hautelisse-tapeter, hvilka tid efter annan blifvit hitskänkta ifrån konungarne i Frankrike, och liknade i proportion af rummets höjd och vidd de gravyrer på papper, som nu för tiden klistras i enskilda hus på väggarne. Hertigarnes frånvaro gjorde en tomhet, och saknaden af rådet var frappant. Vid dessa tillfällen imponerade alltid denna corps; nu sutto riksdrotsen och riksmarskalken på hvar sin taburett, men intet skrank omgaf den första upphöjningen. Dragten för dessa herrar var nu så förändrad, att underkläderna och rocken väl voro af hvitt moiré, men skurna efter burgundiska kostymen med sådana byxor och ärmar, och i stället för den igenfallande talaren voro deras mantlar flottanta, dubblerade med hvitt sidensars, men färgen på sammetet uti en ljusare nuance. Hatten var densamma.

Åsynen af kronprinsen var rörande. Hans ungdom, kronan på hans runda hår, hans mantel klädde honom, och aldrig har en prins vid hans år med mera värdighet och en ädlare simplicité i uppförande visat sig första gången vid ett så solennt tillfälle.

På högra sidan af salen rådde en morne tystnad, man frös och slumrade; på den vänstra lyste ovilkorligt bifall uti alla anleten. Dagen var mulen med snö, när riksdagen öppnades, och allt var triste i mina ögon.

Landtmarskalken hade repeterat sitt tal och sade det verkligen bra. Ärkebiskopen, likasom vid alla andra tillfällen, utan affektation af oratorie eller politik. Wallin läste upp sitt tal som en skolpojke, hvilken första gången läser högt "Barmhertige Gud", och väntar stryk, om han kommer af sig. Bonden hade en pjes af ett par ark, men kunde ej läsa innantill två rader.

Konungens deklamation af sitt tal var mild och rörande, och han helsade utan distinktioner till höger och vänster vid in- och utgången.

Kungen hade intagit bägge våningarne i slottet, så att kronprinsen med sin guvernör och kavaljer var mycket trångt logerad. I nedra våningen var en sal, hvaruti konungen höll sekreta utskottets sammankomster, och där innanför en annan, hvaruti han souperade med dem af hofvet, som dels följt, dels mötte honom i Gefle. Zibet och jag voro befallda en gång för alla till aftnarne, landshöfding Nordin blef bjuden en och annan gång, äfvensom Ruuthen. Lilla Bouillé, son af fransyska generalen, kom dit och blef intagen i societeten. Flere af oss fruktade för mycken uppmärksamhet af denna visit. Jag tviflar äfven, att han var så alldeles välkommen hos kungen; men vi funno snart, att det var en god, tranquil och aimable gosse. Hvar middag kl. 1 var ett bord serveradt för hvem af societeten som ville äta, men kl. 5 hvar eftermiddag spisade kungen en publique i öfre salen med tre anrättningar och vanliga ceremonier. Ett skrank omgaf bordet. De högre ämbetsmännen trädde fram där innanför. Ståthållaren stod alltid på vänstra sidan, och kungen kallade fram en i sänder att tala vid. Uti societeten var intet slags tvång. För min enskilda del kan jag aldrig nog berömma mig af hans godhet och förtrolighet och ett bemötande, vida skildt ifrån hvad jag 4 à 5 de sistförflutna åren ofta uthärdat. Jag har många gånger trott, att detta njutande, denna utsigt till en gladare framtid skulle gifvas mig, för att så mycket bittrare sakna honom; men det oaktadt hade min sorg och erkänsla alltid blifvit desamma.

Kungen vaknade bittida om morgnarne, merendels kl. 8; expedierade da ordres antingen med mig eller med presidentsexpeditionen. När jag ej hade tid att komma upp, skref han på halfva sidan, och om något svar skulle gifvas ifrån mig, tecknade jag det bredvid, och på samma sätt tillät han mig att föredraga mina förfrågningar; ty ett dagligt protokoll i sekreta utskottet, som justerades alltid den påföljande dagen, upptog, jämte andra göromål, både dag och natt, så att jag merendels måste äta middag ur mathemtare och manquera kungens souperer. Ifrån den stund sekreta utskottet sattes, låg jag ingen natt öfver fyra timmar. Lever var sällan, men aldrig senare än kl. 10. Sekreta utskottet åtskildes kl. 2 om middagarne, ibland förr; längre vågade man icke uppehålla, ty större delen af sällskapet voro vana vid en tidigare måltidsstund, och dessutom hade de senare på dagen icke fått någon mat. Därefter promenerade eller arbetade kungen en eller ett par timmar, sedan var ofta konselj. Uti konseljerna voro alltid kallade: kronprinsen, grefve Wachtmeister, grefve Oxenstjerna, baron Taube, baron Armfelt och jag, samt till skiftes eller ock alla på en

gang biskop Wallqvist, Håkansson och Ahlman. Kl. 5 var diner public, därefter talmanskonferenser hos kungen, sedan audienser till omkring 8, hvarefter kungen arbetade i sina rum och kom sällan ned i societeten förr än omkring 10. Kl. half 11 var soupéren och merendels allting förbi kl. 12.

Baron Taube lefde utan all train och fortsatte med h. exc. grefve Oxenstjerna och mig den förtrolighet, som under kriget börjat. Ehuru egoist mera än människor vanligen äro det, följaktligen hård och kallsinnig och af tillgifvenhet för kungen sträng i medlen att befordra den, funno dock alltid goda skäl sin fulla verkan hos honom, och han önskade inga ytterligheter vid detta mötet.

Riksdrotsen bebodde en våning af ett stort hus. I salen var hans himmel och kungens fauteuil uppsatta, och där utdelade han biljetterna till de ofrälse standen. Han hade sina stånddrabanter och i stället för equipage, på kungens begäran en portechaise, hvaruti tvenne hejdukar, klädda uti hans livré, alltid buro honom till och ifrån slottet. Han hade kock med sig och gaf mat om middagarne at tre à fyra personer.

Riksmarskalken var superbt logerad hos Garberg, som stundom serverade hos honom ett bord för några vänner. Riksmarskalksbordet var hos grefve Posse, serverades ifrån kungens kök, och dit voro alltid 14 à 15 personer bjudna. Ceremonidagarne hemtades riksmarskalken uti en kongl. vagn, bespänd med tre par hästar: men dessemellan nyttjade han, som vi andra, hyrda hästar och kuskar till egna vagnar.

Landtmarskalken bebodde ett stort hus vid torget, gaf dagligen mat med magnificence åt 30 personer, och hvar onsdag assemblée med dans, ifrån kl. 6 till 9 à 10 om aftnarne. Hans uppförande blef mycket kritiseradt af de starke hjältarne och hans intentioner mycket illa uttydda hos kungen, följaktligen saknade han icke heller avanier: men han vann och behöll adelns förtroende, förekom emportementer, och jag vet ej hvad han skulle hafva uträttat med mera nerf och större qvaliteter, hvaraf han icke heller gaf sig airer. Jag skall längre fram citera tvenne vigoureusa steg af honom, och jag trotsar hvar oväldig att citera efter honom någon inadvertence, ännu mindre någon balourdise. I de ögonblick, han stundom var bestört, var hans kontenans aldrig altererad.

Baron Armfelt bebodde ett särskildt hus och hade ensam honneursposter vid sin port. Han gaf dagligen mat at några och 30 personer, under taffelmusik och tvenne superba serviser. Han själf intog

alltid främsta rummet, emottog af hvarje rätt första tallriken, hade sin särskilda förgyllda kuvert, gick först ut till bordet samt ropade dem, hvilka skulle sitta bredvid honom. Han brukade en portechaise, lika med riksdrotsen, och lät bära sig till och ifrån slottet af tvenne hejdukar uti sitt livré, men han var tillika alltid precederad af sina adjutanter och ordonnanser samt tvenne af den corps, som utgjorde hans särskilda lifvakt. Denna corps var upprättad af tolf stycken unga köpmansbokhållare af vackra figurer, de voro klädda i uniform af dragoner, svart och silfver, och hade en chef. Tvenne af dem voro dag och natt på vakt hos honom och följde honom. Som dessa personer voro att anse som hans enskilda betjening, hade naturligtvis den uniformen icke bort visa sig i kungens rum; men de hade den oförsigtigheten att under en publik spisning inträda i matsalen, och denna djerfhet blef en af de griefer, som icke kunde förlåtas Armfelt. Hans bord gick för kungens räkning, men han hade till hofmästare den ypperste som fanns af det slaget, prinsessans hofmästare Aubert. Den var begärd i kungens namn och därför lemnad; men när prinsessan fick veta hans engagement, skickade hon honom sitt afsked. Inga böner, inga föreställningar hafva hulpit, utan Aubert befinner sig med hustru och barn i den svåraste belägenhet.

Armfelt bjöd till sitt bord à tour de rôle utaf hofvet och alla standen. Söndagen efter sedan riksdagen var öppnad, hade han bjudit grefve Brahe, Lantingshausen, Stjerneld, Macklier, Carl de Geer, och jag menar Frietzcky, tillsammans med tre à fyra präster, med Abraham Westman och trenne, som lika marquerade sig 1789 (N. B. Westman var en ibland dem, som hade arresterat flere af dessa herrar), samt dessutom tre à fyra de otäckaste och svinaktigaste bönder. Bönderna kysste Armfelt på hand, då de kommo från bordet, och herrarne hafva, som man försäkrat mig, icke marquerat den minsta förundran, men inskränkt sig inom den mest ordinära politesse. Kungen var med denna tillställning mycket missnöjd. Baron Armfelts rum voro alltid uppfyllda af folk, och där speltes jeu de hazard ifrån morgon till afton. Baron Otto Wrangel vid Södra Skaningarne och en hannoveransk kapten, vid namn Hesse, höllo bankerna. En mängd domestiquer af alla slag ökade härligheten, men icke konsiderationen hos ständerna och icke förtroendet hos konungen, hvars missnöjen däröfver lyste fram som oftast.

Jag paminner mig en händelse, hvilken, föga betydlig, likväl bevisar, hvad jag redan da fann om rubbningen i Armfelts ställning. En afton i societeten sutto grefve Gyldenstolpe, grefve Ekeblad, baron

Taube och jag omkring kronprinsen, som lade grande patience. A propos af spelet och faute de mieux releverade jag en berättelse, som under grefve Gyldenstolpes sista vistande i Ryssland mycket omtaltes i Stockholm angående ett parti emellan honom och Potemkin, hvaruti bägge velat tappa. Diskursen föll därifrån på Potemkins depenser och stora train, som baron Taube mycket étalerade. Baron Armfelt, som gick på golfvet med kungen, men hörde vår diskurs, angelägen att afbryta den eller sin egen, förde kungen till vårt bord, slog mig på axeln och sade: "Ja, min kära Bedsborodko" (kungen sade sig alltid finna en ovanlig likhet emellan honom och mig, ända till tal och façoner) "om du hade att göra med Potemkin, skulle du snart förlora din embonpoint". Railleriet var för groft att låta falla; jag svarade, att jag skulle åtminstone icke blifva af dem, som uppblåste honom, och jag tillade, att kejsarinnan borde vara en så mäktig prinsessa och så litet behöfva anlita sitt folk för att kunna gifva en particulier ett så stort anseende och makt. "Hvarför det"? sade konungen, "All hans prakt och makt är blott en reflèt af hennes egen höghet, och den godhet, hon velat visa honom. Han är en soldat de fortune, som hennes capriser eleverat; men de mest brillanta maskerna äro ju nästan alltid ephemerer". En alteration intog oss alla, och vi föllo på en gång in i kronprinsens patience.

Lifgardet och dragonerna kantonerade uti byarne kring Getle, och detachementer tågade hvar dag in på vakthållning. Borgerskapet gjorde äfven vakt och hade sin vaktparad hosståthållaren. Ett detachement drabanter voro konungen följaktiga, men standdrabanternas livréer kläddes på folk, som hyrdes därtill.

Flere traktörer medkommo från Stockholm. Hos Carlberg, i hörnet af torget, var adelns klubb. Prästerna hade sin hos prosten Enroth, där tillika åtskilliga af de klenmodigaste åto och bodde under tillsyn af prosten Nordin. Borgarestandet hade sin på rådstufvan, och bönderna, Gud vet hvar: jag satte ej min fot på någondera. Håkansson hade ett bord hos Carlberg. Wallqvist och jag hade associerat oss med våra kanslikamrater och några andra ämbetsmän.

Hos en traktörska från Djurgården i Stockholm, fru Lindberg, känd under namn af Silfverfrun, hade ärkebiskopen dagligen ett bord, Wallin ett annat, och landshöfding Nordin sin taffel. — Hos lektor Tybelius spisade blomman och kärnan af gamla adliga oppositionen.

Riksrådet Bunges ankomst surprenerade mycket. Det naturliga var, att han ville excludera sin son, hvars vivacite han fruktade; men

man sökte öfvertala kungen, att han var kommen till att blifva chef, och att han författat den motion om Säkerhetsakten och kriget, som skulle komma fram på riddarhuset. Jag sade honom det helt uppriktigt i anledning af den gamla godhet, han alltid visat mig, och blef så öfvertygad om osanningen, att jag ej allenast kunde försäkra konungen därom, utan fick äfven konungens löfte om den tillökning i h. excellens' pension, hvilken sedermera likväl icke blef expedierad förr än efter konungens död.

H. Maj:t anlände tillika med H. K. H. kronprinsen lördagen den 21 Januari till Forsbacka bruk och hvilade där till söndags eftermiddagen, då H. Maj:t inkom till staden och gjorde ett slags intåg ifrån tullen, beskrifvet i alla papper. Sedan kungen var uppkommen på slottet, blef allt stilla, och qvällen tillbragtes uti den förr omtalta societeten, som blef den dagliga.

Den 23 var den uti kallelsen utsatta dagen. Konungen gaf kl. 10 lever uti sin stora sängkammare, som var inrättad just som i Stockholm, likväl med ett skrank i stället för en balustrad omkring sängen. Vid levern presenterade sig en mängd af adeln och däribland äfven alla de, hvilka 1789 voro arresterade och sedermera icke visat sig. Konungen emottog och talte vid dem, men gaf icke grefve Brahe saluten, som gjorde mycken uppmärksamhet och alstrade många omdömen. Jag är ej i stånd att säga, om det skedde af glömska eller föresats eller embarras. Trängseln var obeskriflig.

Ögonblicket kunde hafva börjat en ny epok af konungens lefnad. Scenen med oppositionen var frappant, och aldrig hade de kunnat taga en moment, då hvart ord, hvar min och äfven tystnad kunde vara mera grannlaga och kritisk. Så snart de kunde emottagas, skulle det nödvändigt ske med vänlighet: men allt hvad som gjordes till dem, kunde vara för mycket i andras ögon, och ingen borde rebuteras. Denna scenen, till större delen muette, speltes å alla sidor bravissimo; men kungens kontenans höll på att falla, som gemenligen hände, när han var rörd, utan att vara ond. Han stannade efter tournéen hos riksrådet Bunge, vid hvars sida jag stod. Jag fann alla symptomer till inquiétude, högra kindbenet hängde, kappan draperades, kråset ajusterades, och kungen vände sig allt på ena klacken. Jag trodde bäst att afbryta denna tystnad och annoncerade under en ceremonialisk bugning, att härolderna voro uppkomna, att dragonerna, som skulle följa dem, redan inryckt på borggården, och att jag skickat bud till stallet både efter häroldernas hästar och landtmarskalkens vagn, som

skulle föra honom till Riddarhuset. Baron Taube hade gjort samma reflexion som jag och gick, af lika mouvement, att öppna dörrarne till skranket, dit konungen äfven genast gick och intog det vanliga stället vid sängfötterna. Jag införde genast härolderna, som fingo publikationen och aftagade: den fanfar af pukor och trumpeter, som efter vanligheten blåste, när rikshärolden steg till häst, hördes upp i rummet. Vi funno oss à la veille d'une cérémonie, och vårt courage remetterade sig.

Kungen tog landtmarskalksstafven af sängen, höll ett värdigt tal ex tempore, framkallade baron Ruuth, nämnde honom och gaf honom stafven. Ruuthen svarade kort och utan pretention af en studerad harangue, aflade eden, öfverantvardades grefvarne Brahe och Lewenhaupt och for med vanlig ceremoni till Riddarhuset uti den gamla kröningsvagnen, som icke utan mycken möda var släpad igenom snödrifvorna. Uti Räntekammaren hade befunnits en gammal landtmarskalksstaf, hvilken varit brukad ända till 1720, då ridderskapet och adeln lät göra en annan präktigare med en inskription till grefve Arvid Horns ära, hvilken sedan nyttjades till 1778, då kungen återtog den gamla och bibehöll den vid de påföljande riksdagarne. Det är en simpel käpp af silfver, med ett s. k. knä. Knappen föreställer en drufva och är förgylld tillika med doppskon och en ring omkring, ungefärligen midt uppå. Under 1789 års riksdag förde vice landtmarskalken den nyare stafven.

Sedan framkallades ärkebiskopen, fick och gaf en harangue, aflade eden, och ändtligen var första akten förbi och dörrarne tillslötos. Salomon kom då på scenen med sina droppar, hvilka han fann nödiga i anseende till värmen, och hvilka, så à propos gifna, ofta bidrogo till hans egen helsa, utan att likväl skada kungen.

Planen för denna riksdag var simpel. Adeln lemnades förlorad i ett vrångt sinne. De andra trenne standen voro att räkna uppå. Deras intérêt, det sätt hvarmed de handterades, verkliga och chimeriqua enskilda förmåner, kalaser och svenska afunden garanterade deras trohet, och den vaksammaste tillsyn förekom alla frestelser. Länge borde man likväl icke uppehålla sig: allt arbete skulle drifvas med force igenom sekreta utskottet. Plena skulle göras så sällan som nansin möjligt vore och intet just på samma dag i alla standen. Några utskott, utom det hemliga, skulle sättas, vederbörande till nöje och tidsfördrif. Finansärendena voro uppgjorda och fördes i land, som bekant är, utan särdeles svårighet än den anständigheten fordrade. Allt

detta var tämligen öfverenskommet. Jag får sedan nämna den händelse och person, hvilka gåfvo anledning till Bi-afskedet och hela den processen.

Om några projekter varit uppgjorda i präste- och borgareständen, som icke sågo dagsljuset, om några oenigheter inom dem förefallit, några réconciliationer, litet sqvaller pa hvarannan, eller några små événementer och käbbel uti konungens societet, kan jag ej veta: ty af de förre hade jag aldrig förtroende, och den senare hann jag icke att ofta bevista.

Brouilleriet emellan Wallqvist och Nordin, börjadt ifrån 1786 och fortsatt under ombytlig framgång å ömse sider, éclaterade. Jag har ej lefvat nog familiert med någondera för att yttra mig positivt om deras karakter, men uti en annan artikel skall jag uppgifva de drag, jag funnit hos dem. Här är nog att anmärka, det Wallqvist föll — blef offentligen bouderad af kungen; riksprosten insattes uti allmänna beredningen för att kindpusta herr biskopen, och biskopen Weideman var redan utsedd att succedera Wallqvist uti befattningen med ecklesiastikexpeditionen.

Uti agiofrågan reste sig herr Valley mot Håkansson och sade sig äfven hafva attaquerat landshöfdingen Nordin. Han fick en stadsmajors fullmakt, gaf tre stora kollationer och teg.

En gammal revisor i banken vid namn Berghman, adelsman, tog en af sina vänner med sig till borgerskapets klubb, men utkördes genast af Abraham Westman med skällsord och invektiver emot ståndet. Alarm ibland de unga och oförståndiga, hvilket genast stillades. Adeln budo i stället, men utan affektation, hvem de funno à propos till sin klubb, alla blefvo väl emottagna; men det var ej många, som gingo, och smittan var farlig.

Den 24 Januari, kungens födelsedag, passerades i tysthet vid hofvet, hos adeln med uppskrifning, och de andra ståndens fullmakter undersöktes.

Den 25 nämndes talmännen i borgare- och bondeständen på vanligt sätt.

Den 26 aflade stånden visiterna hos hvarannan och uppvaktade kungen och kronprinsen med vanliga ceremonier. Men denna dagen var orolig, och missnöjet med Armfelt kunde icke cacheras.

De ovänner, han alltid egde, voro ännu mera aigrerade af de företräden, han så utmärkt gaf sig. Hans depenser voro odrägliga att underhålla. Hans ineptie för affärer förrådde sig starkast uti hans

stolthet och oförsigtighet; man citerade efter honom de oklokaste expressioner, som t. ex.: "Om de ej veta hut och göra hvad man vill i Getle, skall byket i höst dansa till Torneå". Han manquerade och negligerade folk, som han borde visa aktning, och gjorde sig méprisable hos dem, han hedrade med sitt förtroende. Hans lifvakt choquerade till och med kungen, och jag tror ej att jag bedragit mig, då jag supponerade, att han af indiskretion eller skryt gjort Stackelberg ett otjenligt förtroende innan afresan från Stockholm. För att insinuera sig och fälla landshöfding Nordin, hvars stigande i färgen han fruktade, hade han den dagen alarmerat kungen med en falsk rapport, att adeln debaucherade de andra standen, att polisen var svag, och att alla elektorsvalen skulle gå förlorade. Själfva Nordin kunde ej öfvertyga om osanningen däraf förr, än utgången bevisade den. Kortligen, vänskapen var bruten och kunde så mycket mindre hjälpas, som för honom var gjordt både i det reela och det brillanta allt hvad möjligen kunde göras. Utom allt annat var hans gäld klarerad hösten förut, och landshöfding Ugglas var därvid nyttjad. Om jag orkar, skall jag vid något tillfälle skrifva några ord om denna lysmask.

Innan afresan ifrån Stockholm till riksdagen i Getle sade konungen sig själf vilja författa allmänna propositionen till ständerna; men dagen förr än den å rikssalen skulle uppläsas vid riksdagens början tillsade konungen mig, när han gick till bords om middagen, att jag skulle författa den, och att den borde justeras i en konselj, som skulle hållas kl. 5 samma dag eftermiddagen.

Jag blef konfunderad grufligen, begärde att få veta hvad H. M. ville hafva där för ämnen införda: då konungen, under det han lancerade Armfelt ett fasligt ögonkast — det var ifrån den stunden, jag började öppna ögonen på möjligheten af hans obestånd — gaf mig sin hand och sade dessa orden, hvilka min modestie icke borde tillåta mig att anteckna, om de ej bevisade den förändring, som atföljt riksdagen, om kungen lefvat: "Tout ce que vous voulez et que vous trouverez à propos. Je me fie à votre délicatesse, à vos connaissances, et surtout à votre amitié personnelle. Je suis confondu, je viens d'éprouver les ingratitudes des gens, que j'ai —."

Här afbröt kungen och tillade efter en moment: "Fiez vous, mon cher Schröderheim, à moi et à ma reconnaissance. On revient aisément à ses anciens amis." Armfelt nalkades. "Allez", sade kungen till mig, "allez — à cinq heures ce soir, à cinq heures!" Armfelt var då

kommen för att sätta stolen under kungen, som leende gnolade en air utur Le roi et le fermier: "Il fera l'autre jour à demain" etc.

Jag gick utan att äta, kallade Börtzell till mig och dikterade för honom mitt projekt. Det blef färdigt sådant det är. Jag infann mig kl. 5. Konseljen började: där voro kronprinsen, Oxenstjerna, Wachtmeister, Taube, Armfelt, Wallqvist, Håkansson, Ahlman. Då justerades, bifölls projektet med mycken godhet; men en olycka hände. Jag förstod då icke ännu, att Wallqvist icke mera var densamme hos vederbörande. Par faiblesse eller polissonerie eller kanske af en naturlig mouvement hade jag infört strofen om ecklesiastik-expeditionen, och vid dess uppläsande gaf kungen en éclat de rire, som, om den penetrerade Wallqvist, äfven gick mig till märgen.

Skrifvelsen var af följande lydelse:

Riksens Ständer sammanträda under en fred, återvunnen genom den Högstes välsignelse, med vapnens ärorika framgång. Den är befästad af ett förbund, grundadt i bägge rikenas gemensamma förmåner, äfvensom i deras regenters nära skyldskap och öfverensstämmande tänkesätt.

Kongl. Maj:t lofvar sig och riket af en så mäktig bundsförvandt det nyttigaste biträde, och högtidliga beskickningar lära å båda sidor ytterligare stadfästa aftalet.

Freden är icke återställd åt Norden allena: den är, om icke redan, dock snart återgifven äfven åt Orienten, och ett allmänt lugn har således följt på ett krig, som syntes utbreda sig öfver hela Europa.

K. M. har med de omsorger, rikets behof kunna kräfva och dess värdighet tillåtit, oafbrutet sökt att underhålla vänskap och förtroende med dem af Sveriges gamla bundsförvandter, hvilka själfve bibehållit sitt anseende, sina inflytelser, sina lagar och regeringssätt; och för andras öden har K. M. icke varit känslolös.

Om det krig, republiken Algier förklarat Sveriges krona, härrört icke af statsklokhetens skäl, men af öfverilning eller blotta tillfälligheter, torde det så mycket lättare kunna qväfvas i sin början; och K. M. ämnar därtill använda all den möda och omkostnad, som af dess omvårdnad för handeln är att förvänta.

K. M. leder i dag till sidan af sin tron sin älskelige son, icke utan de ömmaste rörelser af ett fadershjärta, deladt emellan honom och älskade undersåter. H. K. Höghets tidiga framsteg hafva beredt K. M. tillfällen att gifva sig denna tillfredsställelse förr, än åren det syntes tillåta, och lärer den vara lika angenäm för ett folk, hvilket

ifrån H. K. Höghets första födelsestund emottagit honom med svenskars tillgifvenhet för sin öfverhet. Af samma skäl har äfven K. M. velat göra sitt trogna folk en kännbar hugnad, då under konungens franvaro H. K. H. deltagit uti vården af regeringsärendena.

K. M. tror sig dessutom gifva sin älskade Herr Son den säkraste undervisning, den största uppmuntran under egna öfverläggningar med ett enigt och välsinnadt folk.

K. M. har det förflutna året gjort en kort resa till baden och helsovattnen uti Spaa och Aachen för att söka de läkemedel, hvaraf K. M., med tacksamhet för Försynens nådiga behag, finner en välsignad verkan.

K. M. vore visserligen benägen att meddela Riksens Ständer en fullständig berättelse om förefallna märkvärdiga händelser af det lyckligen öfverst åndna kriget, och K. M. skulle så mycket hellre så dant fullgöra, som K. M. icke allenast kunde namngifva, utan äfven till medborgares tacksägelser framställa flere af dem, hvilka följt sin konung genom dessa skiften; men då konungen själf anfört deras härar, böra berättelserna icke läsas vid tronen. K. M. öfverlemnar dem åt efterverlden; tapperhet för konung och fädernesland sakna aldrig belöning, och det rykte, som sväfvar öfver grafven, är alltid det säkraste.

En händelse kan konungen likväl icke med stillatigande förbigå, då den gifver K. M. ett tillfälle att åter upprepa aktning och erkänsla för en älskad broder, H. K. H. Hertigen af Södermanland. Det är icke segern vid Hogland, därom äro Riksens Ständer redan underrättade. Det är den vådliga och sårande tryckning, H. K. H. erfor vid utloppet från Viborg af en kula, som i samma ögonblick fällde vid dess fötter en ädel stridsman; men mod, befäl och tillfredsställelse att emottaga den för fäderneslandet hindrade under striden all känslans smärta, och H. K. H. fann sig lyckligen efter en tid återställd ifrån plågorna däraf.

Af en grundad öfvertygelse om religionens höga värde har K. M. oafbrutet uppfyllt sin pligt för dess omvårdnad, och på det icke allenast religionsärendena skulle skötas så mycket renare ifrån misstag och världsliga inflytelser, utan äfven det andliga ståndets personliga angelägenheter så mycket ömmare vårdas, har K. M. anförtrott deras föredragning åt sin egen biktfader, och till deras besörjande förordnat en särskild expedition uti dess och rikets kansli.

Ofta har K. M. betygat sitt nit för lagarne och rättvisan, men sällan kunnat det tydligare ådagalägga än uti stiftningen af dess Högsta Domstol, där medborgare af alla stånd inbördes försvara, eller, hvad K. M. med nöje rättare säger, understödja inbördes rättigheter, befordra trygghet och säkerhet och tillvinna regeringssättet därigenom både kärlek och styrka.

Om kriget kallat ifrån åkerbruket trefne och idoge arbetare, om under dess lopp K. M. icke kunnat gifva åkerbruket så många vedermälen af hägn och uppmuntran som tillförene, så ämnar K. M. så mycket sorgfälligare sig därom beflita; emellertid, jämte det K. M. vördar Försynens milda skickelse, som med välsignelsen af rika skördar utmärkt det förflutna året, njuter K. M. en tillfredsställelse af den nytta, de inrättade magasiner medfört, hvilken redan bevisat välmeningen af K. Maj:ts hulda afsigter vid deras första inrättning.

Det har varit K. M. äfven en fägnad, att icke kriget efter dess ohyggliga vana hindrat vetenskapernas, vitterhetens och fria konsternas tillväxt; K. M. har sett dem med nöje begagna sig af sina uppmuntringar, och K. M. har funnit inga utgifter af dess enskilda medel öfverflödiga för att qvarhålla dem i ett land, där tillfällen till deras sysselsättande äro sällsynta, men klagan öfver brist på näring och uppehälle för den arbetande så allmän.

K. M. har på flere sätt betygat sin aktning för mannamod och tapperhet, och svenska soldaten delar med svenska befälhafvaren den äran att bära på sina bröst de hederstecken för tapperhet i fält, för tapperhet till sjös, hvilka konungen själf icke vägrat att emottaga och utdela.

K. M. förbigår ej detta tillfället att förklara sin uppriktiga, sin ömma erkänsla för de rikliga sammanskott, som af alla stånd, i alla orter, men mest af okända gifvare, blifvit sammanskjutna till understöd för den sårade krigsmannen eller för den fallnes enka och barn. Hvilken uppmuntran att uppoffra lifvet för fäderneslandet kan gifvas mera verkande, än att lemna med trygghet åt medborgare de värnlösas omvårdnad, hvilka man icke vidare förmår att skydda? Och när kan lugn och säkerhet sällare njutas, än sedan tårarne äro aftorkade för dem, med hvilkas förluster de äro stadgade?

K. M. känner en verklig förnöjelse att inför samtlige Riksens Ständer betyga sin förnöjelse af de mångfaldiga vedermälen, hvarigenom hufvudstadens borgerskap betygat konungen sin underdåniga tillgifvenhet. Ingen möda har varit dem tung, inga utgifter räknade, och

den staty, de beslutit att uppresa till Kongl. Maj:ts ära, haer K. M. i afseende både till sig själf och dem velat vägra. om K. M. kunnat betaga historien denna anledning, märkvärdig af tidehvarfvet, att omtala deras förtjenster, eller sina efterträdare den uppmuntran. folkets kärlek gifver goda konungar. K. M. har beslutit att med en obelisk af svenska stenarter, förädlade af svenska händer, öfverlemna till eftervärlden sin tacksamhet för detta borgerskap.

Af Kongl. Maj:ts tal hafva Riksens Ständer redan hört orsaken till detta riksmötes sammankallande, etc.

Den 27 riksdagspredikan, fatigue af ceremonien, inquietude, embarras med ministrarne, som voro komna att bese ceremonien och qvällen förut anländt till Forsbacka. De hemtades om morgonen och renvoyerades om aftonen. Stackelberg, St. Priest och hans hustru skulle soupera om aftonen: distinktionen var kinkig, men oundviklig. Hauswolff och ett par kockar, som emottagits qvällen förut, måste åter till Forsbacka för att prata och koka: men ministrarne saknade säkerligen icke ämnen till klagomål uti sina depescher af de beqvämligheter, de saknat, och de pretentioner, hvilka icke kunnat uppfyllas.

Den 28 elektorsvalen. De aflupo uti alla tre stånden efter önskan. En farhaga var förbi, och luften klarnade. Samma dag val till utskotten, som öppnades måndags morgon in plenis, och kl. half 11 sammanträdde hemliga utskottet.

Man gjorde sig hopp att finna ibland adeln de af forna ämbeten eller egen förmögenhet mest distinguerade personer af oppositionen. Habituden att lefva med dem hade gjort en agrément, och man hade haft tillfälle att jämka litet å ömse sidor. Man hade låtit känna sin önskan att finna där åtminstone riksrådet Bunge; men det var omöjligt. Den bittra egensinnighet, som förförde adeln uti alla sina démarcher, bedrog dem äfven nu. De behöllo af förra sekreta utskottets ledamöter grefve Hamilton, baron Lantingshausen, baron Mannerheim, baron Rappe; men man ajouterade sedan en barlast af antingen de mest désagréabla personer, eller sådana, öfver hvilka kungen kunde enskildt hafva att beklaga sig, såsom ibland de förre grefve Hamilton, Gerdt Klingsporre, Brynte Lillie, Didron, bergsrådet baron Hermelin, major Stedt, en ung pojke von Schantz; ibland de senare kansliradet Engeström, baron Christer Posse, som 1789 bar fram Hermansons memorial, och Claes Lewenhaupt, uppfödd i kungens hof. Till all Guds lycka satte sig där

Frietzsky. Lantingshausen uppförde sig där, som alltid, med klokhet, ära och ömhet för ämnen, som icke böra äfventyras. Han var kanske den, som mest hjälpte kungen att hålla deliberationerna vid skopan, och tydligast, men tillika beskedligt visade den gräns, hvaröfver man icke skulle varda gångandes; också gick kungen ur tiden med en stor respekt för honom. Trenne hederliga män distinguerade sig äfven på det fördelaktigaste sätt, nämligen assessorerna von Stockenström och Heijkenskjöld och brukspatron Tersmeden. Claes Lewenhaupt var kåll och fier, men manquerade icke hvarken skyldigheter eller attentioner. Adolf Hamilton var ifrån kungens intimité och dagliga umgänge öfvergången till hans uppenbare fiende. Han hade mera qvickhet än kunskap. Ton af stora världen gjorde hans galla mera bitande, men han hade mycket litet värdighet, och kungen förstod allt för väl att skämta sig ifrån honom. Mannerheim var väl bitter, men beskedlig och talte sällan. Rappens reputation, som han egde på riddarhuset, kunde jag aldrig begripa. Han talte en gång 1789 och 3 à 4 gånger 1792, men han talte stenstil med timidité och så litet determineradt, att kungen trodde honom vilja göra sig väg till finansminister. Det fann jag likväl icke heller.

Utaf de öfriga stånden voro kärnkarlar skickade.

Wallqvist talte oupphörligt, men begärde aldrig mera än 2 minuter att säga, huru saken förekom honom. Fanten talte sällan, men verkligen bra, isynnerhet en gång uti frågan om uppgälden, där han skilde frågorna och framsatte riktigt ämnet. Nordin talte ingen enda gång högt, men hviskade så mycket mera: han renoverade hvar morgon sin toupée under "allra ödmjukaste tjenare" för hans nådiga herrar af adeln, när de kommo in eller nyste. Borgarne voro präktiga. De bugade sig och refererade sig allra ödmjukast till herr finansministern, under det Håkansson, tjock i halsen som en domherre, gaf en fatiguerad complaisant nick. Kungen var icke nöjd med detta titulatur, men det kunde icke korrigeras; de författade långa memorialer, hvarföre Gud deras själar evinnerligen fröjde! — ty de voro äfven så många lindringar i mitt besvär. Hoppenstedt skref mindre memorialer, men han gömde lärdom och spiritus i sin hakpåse. Borgmästare Fagerström, det mest ilskna kräk, som någonsin burit människonamn, var en arbetande ledamot, sökte sak med adeln och ville ändtligen leverera Rappen en batalj; men han kräktes dagligen galla och hostade så oanständigt, att kungen visserligen aldrig tillåtit den skönaste grefvinna

att infinna sig med en sådan rhume uti societeten. Minnet af herr Valley och herr Weyerin roar mig ännu ofta uti min enslighet.

Bönderna pratade, kan man tänka: jag annoterade mig alltid till minnes deras favoritord och fraser och skref sedan ett nonsens à peu près sådant som de talat. De bugade sig vid justeringen, och Ahlman fick ej lägga sig däruti.

Sådant var i få ord sekreta utskottet. Konungens sagacité och talamod, hans amabilité och talgåfva tjente honom, och kronprinsens närvaro kunde ej annat än imponera. H. K. H. var närvarande vid alla dess sammankomster med en beständig och synlig attention, som i dessa ämnen var visserligen förundransvärd vid hans år. Hans vänlighet var generel, aldrig studerad, och hans bemötande intog alla. Riksdrotsen var alltid kungen följaktig uti sekreta utskottet.

Salen var dekorerad. Kungens länstol och kronprinsens karmstol voro upphöjda efter etikettens tumstock. Riksdrotsen och landtmarskalken hade taburetter; för öfrigt säten och bänkar klädda med blått kläde och borden öfverhöljda af sammets- och sidentäcken med broderade guldkronor, obeskrifligen commode på skrifbord. På kungens bord låg Carl IX:s klubba och riks-silfverskriftyget.

En löjlig hazard var på vägen att göra missnöje vid första sammanträdet. Bakom kungens stol var en spisel, och för att borttaga all olägenhet däraf, hade man satt en skärm där framanföre, hvilken var tagen på en vind i huset. Den var målad med figurer efter gamla viset; men olyckligen föreställde den ena skifvan fyra markattor, bundna med kedjor, som dansade för en harlequins piska. Frondeurerna funno en skandalös allegori och ville ej näraf gifva något åt hazarden.

Sekreta utskottet fortsatte dagligen lektyren af de dem meddelade handlingar och berättelser, så ifrån statskontoret som riksgäldskontoret, och alla eftermiddagar egde ledamöterna frihet att uti utskottets rum hemta alla underrättelser, hvilka meddelades af Lagerheim. Ändtligen formerades det mindre utskottet öfver riksgäldskontorets förvaltning för de skäl, jag annorstädes sagt, nämligen för att få arbeta i fred, och detta utskott uppgaf sedermera till utskottets plenum det betänkande, som ändtligen blef grunden till öfverläggningarne i dessa ämnen samt till uppgifter och förslag till ständerna.

Emellertid uppkom genast i de första dagarne frågan om en tacksägelseadress för freden. Kanske väntade de trenneståndens direktörer något motstånd af adeln och önskade att däruti finna justa causa belli. De välsinnade fruktade möjligheten af en sådan halsstarighet

hos de oeftertänksamme: men de förre rådde den gangen inom riddarhuset och de hade så försäkrat sig om ett enhälligt bifall till propositionen därom, att landtmarskalken den 4 Februari kunde af kungen begära plenum för att göra proposition därom, och att adeln därmed skulle få gå till de andra stånden.

Surprisen var stor hos vederbörande, men för kungen af många skäl agréable, och mera än om den kommit ifrån de andra stånden. Jag åt middag den dagen hos landtmarskalken, och efter måltiden rangerades alltsammans uti en konklav, där mig tillika uppdrogs att författa adressen, hvilken Ruuthen sedan skulle skrifva med sin hand och låta gå för sitt koncept. Man gaf mig frihet att välja de fraser, hvilka kunde blifva behagliga, men man förbehöll sig, att de skulle blifva generella och intet i minsta måtto stöta åt scabreusa ämnen eller händelser. Jag projekterade då adressen, hvilken, sedan saken den 4 var afgjord med ett enhälligt bifall på riddarhuset och kommunicerad med deputation till de andra stånden, justerades och öfverlemnades konungen den 6 genom landtmarskalken, talmännen och 48 deputerade af adeln samt 24 af hvardera de andra stånden.

Adressen var af följande lydelse:

Vid det sist hållna riksmötet betygade Riksens Ständer deras lifligaste erkänsla inför T., som ingen möda haft ospard eller undvikit något besvär för att frälsa riket samt bibehålla dess själfständighet. De vagade tillika anhålla, att T. af ömhet för sina undersåtare nådigst skulle täckas bereda, emottaga och stadga en säker, verklig och ärofull fred, så fort en sådan kunde bjudas och erhållas. Deras underdåniga anhållan är uppfylld, och det nådiga välbehag, hvarmed T. behagade den emottaga, är nu den säkraste uppmuntran för Riksens Ständer att frambära deras underdåniga tacksamhet.

Riksens Ständer erinra sig icke följderna hvarken af Sveriges krig med Ryssland uti detta århundrade eller af de fredsfördrag, hvilka slutat dem, utan grämelse öfver fäderneslandets olyckor; men icke heller utan att af samma känsla erfara en så mycket mera tillfredsställande glädje af olikheten emellan närvarande och förflutna tider.

Icke drista de att tala om det mod, de mödor och det förakt af alla faror, hvarmed T. liknat sina fäder och på deras ärofulla sätt gifvit åt härmare efterdömen, åt historien ämnen till det lof, T. undviker att emottaga af samtiden. Den ära, T. under kriget och dess händelser beredt sitt namn och sin person, kan dessutom icke upphöjas af något annat än den egna tillfredsställelse, T. eger, att under Euro-

pas förundran kunna leda trogna undersåtare till det lugn och trefnad, som tillåta dem att njuta fredens lycka och sällhet. Men då T. själf beredt allt detta, stadgat freden utan uppoffringar af länder eller förmåner och utan att behöfva något biträde af främmande makters bemedling, hvilken så ofta medfört besvärande förbindelser och öfverdrifna fordringar; när Nordens störste regenter själfva slutit aftal emellan Nordens tvenne mäktigaste folk och uti inbördes vänskapsförsäkringar öppnat utsigter å ömse sidor till nya fördelar, — kunna icke Riksens Ständer med stillatigande atnjuta dessa faderliga omsorger.

Riksens Ständer önska att under öfverläggningarne kunna ådagalägga sina tänkesätt, erkänna det nådiga bifall och välbehag öfver deras förenade nit, hvarom de redan ifrån tronen fått emottaga så lugneliga försäkringar. De begagna sig med den ömmaste tacksamhet af de uppmuntrande anledningar, T. gifvit dem, till det hopp att med den Högstes bistånd kunna följa sina böjelser och fullgöra sina skyldigheter emot konung och fädernesland.

Uti T. höga kongl. nåd" etc.

Adressen blef mycket väl upptagen, svaret mycket nådigt, och kungen occuperade sig sedan tillika med kanslirådet Rosenstein att göra den fransyska öfversättning däraf, som sedan skickades till ministrarne.

Deliberationerna uti sekreta utskottet fortsattes dagligen uti ett jämnt och stilla lopp; inga utbrott på någon sida, all tillbörlig soumission och det vänligaste, nådigaste bemödande syntes befordra skyndsamheten.

Tidningarne ifrån Stockholm voro icke alarmerande. Ifrån Finland kom en bekymmersam rapport om sensation af falska Fahnehjelmar och någon spannmålsbrist på vissa ställen. Det senare afhjälptes genom ordres till magasinerna, och i anseende till det förra skickades öfverste Jägerhorn till Finland. Han var af de onödigt beställsamma, så att man gärna gjorde sig af med honom ifrån Gefle, och på nådig befallning arrangerade jag en instruktion för honom, som blänkte af förtroende, innehöll många ämnen, men lemnade mycket litet tillfälle att företaga något verkligt.

Thorilds finans pièce och svaret ankommo i dessa dagar till Gefle. De gjorde större nytta än dårskaper vanligen åstadkomma. De, som höllo af att endast skratta, fingo där ämne; andra uppgräfde skatter därutur, nyttiga för denna finans-époque; andra åter verterade dem till

pasquiller, och andra dispenserade sitt omdöme, men runkade på hufvudet och prononcerade: "Fan besitta det, där är där båd' ett och annat"; med ett ord, alla fingo att prata om.

Emellertid inföll fet-tisdagen. Kungen fick envie att resa till Stockholm på maskeraden. Utom nöjet af detta favoritspektakel, behofvet af variationer och den éclat, en sådan skjuts skulle gifva åt den tranquillité och säkerhet, hvarmed man ansåg och skötte sakerna, braverade man oppositionen och förundrade Europa. Ehuru svåra dessa skäl voro att combattera, förmådde dock flere förenade böner och föreställningar att détournera härifrån; men humeuret blef knäckt. Vi nalkades de olyckliga märkelsedagarne af Februari och därefter den fatala Martii månad, som i så många år alltid varit fruktad af en aning, hvilken beklagligen justifierade sig på det grufligaste sätt innan dess slut.

Dessa olyckliga dagar den 17, 20 och 21 skulle nödvändigt celebreras med nya operationer. Projektet angående bevillningen var redan färdigt och, om jag minnes rätt, föredraget den 15, men lagdt på bordet, och plenum anslogs till den 17. På riddarhuset mera öfverläggning och raisonnement än kontradiktion och ingen hetta. Memorialer och dictamina omväxlade till kl. 2, då Ruuthens vänner förtrodde honom, att ett allmänt bifall skulle gifvas och utan votering; men ridderskapet och adeln kunde ej datera sitt beslut af samma dag som sin publiqua avanie trenne år tillförene; man vore därföre sinnad att tala till kl. slagit 12 om natten och då bifalla, men ingen minut förut, och Ruuthens vänner tillstyrkte honom därföre att uppskjuta saken till nästa plenum. Landtmarskalken befann sig uti den största trängsel. Å ena sidan insåg han nog kungens missnöje och sin förtret däraf, å andra åter fruktade han att under en så lång debatt och fortsatt icke allenast eftermiddagen utan äfven efter souperen, skulle möjligtvis sådana saker och fraser kunna förekomma, hvilka skulle sönderbryta alltsammans och leda till de obehagligaste följder. Det förra kunde stanna blott för hans räkning och en god intention lätt consolera; det andra skulle falla på det allmänna, och ingen förnuftig människa hvarken förutse eller (kunna) hindra galenskaper, om yrseln började. Han tog sitt parti, afbröt plenum kl. half tre och fick om eftermiddagen i rågadt mål uppbära allt hvad han hade väntat sig; men han bar denna contretemps med mycken och anständig fermeté.

Den 17 var en fredag, och man hade därföre anledning att uppskjuta plenum till måndagen, som tillika var den 20. Deliberationerna

fortsattes på riddarhuset angående bevillningen, ty det hade varit oanständigt att genast slå till med beslutet. Det var den enda gång, jag under hela denna riksdag infann mig på riddarhuset. Jag ville se adelns samling i Hospitalskyrkan och Ruuthen ordförande. Jag hade passerat där en timme, då jag blef utkallad. Kungen hade haft tvenne bud att leta mig, och jag for då genast upp. Klockan var slagen 12, och jag fann kungen ännu i sängen.

Jag blef mycket gladt emottagen och fick befallning att sitta. H. Maj:t ville ej stiga upp för den stränga kölden. Han plaisanterade mig mycket öfver, att jag då ändtligen gått på riddarhuset; men jag douterade mig af något au dessous des cartes, isynnerhet sedan han kommunicerade mig sin lektyr, en journal öfver borgerskapets vakthållning i Stockholm, utgifven af deras kalefaktor, och hvilken pièce han sade sig finna intressant. Jag var helt konfunderad och gjorde min konversation tämligen illa, men konungen ensam var tillfyllest. Ändtligen slängdes in, att adeln började likna sig som de voro 89, men man skulle möta dem, och jag märkte därunder nog humeur.

Emellertid inkom den vakthafvande kammarjunkaren och berättade, att adeln enhälligt och med acklamation bifallit bevillningen. "Det är väl", sade kungen. "Nu, min kära Schröderheim, få vi laga till slutet på riksdagen". Han ringde i detsamma och befallde, det en sjuglasvagn skulle genast upphemtas ifrån stallet och tvenne hoflakejer vara genast tillstädes, och han sade sig förut hafva gifvit ordres, att allt skulle hållas färdigt. "Jag vill", sade han till mig, "att Ni genast reser till Riksens Ständer för att bjuda dem till kronprinsens examen i eftermiddag kl. 5". — Jag sparade inga underdåniga föreställningar om H. K. Höghets egen surprise, om Gyldenstolpens förundran och omöjligheten för standen att välja deputerade, för de deputerade att kläda sig, huru ömt det vore att med denna brådska betaga till en del tillfällets agrément m. m.; allt var förgäfves, och mina ordres blefvo ganska positiva.

Jag uppvaktade kronprinsen med denna nouvelle, som blef surprenerad en moment, men icke alarmerad. Grefve Gyldenstolpe var frapperad, Rosenstein fick spasmer, trodde sig så nära döden, att han gjorde sitt testamente, innan han gick upp efter middagen, och jag måste under examen flere gånger rafraichera honom med medikamenter.

Vagnen kom, och jag for; men som jag mötte landtmarskalkens voiture, som fört honom hem, så for jag i stället för till riddarhuset

hem till honom. På torget såg jag Riksens Ständer drifva i skockar till sin middag och fann äfven där bondtalmannen, hvilken jag skickade förut upp till ärkebiskopen. Hos Ruuthen var bordet serveradt. Jag obligerade honom och några stycken af de andra att gå in uti kabinettet, där jag med all möjlig legereté gjorde exposition af mitt ärende. Man började grufva sig; men enfin, det skulle blifva möjligt, och så mycket möjligare, som man i denna brådskan fruktade, att höga vederbörande trodde sig därigenom antingen utesluta adeln eller lägga en piège uti deras uteblifvande. Ärkebiskopen och bonden lofvade besörja, och jag tog en släde för att hos Silfverfrun leta upp Wallin, ty jag ville ej där göra uppmärksamhet med kungens équipage.

Allt kom i ordning, och aldrig hade kungen varit precisare: kl. 5 på slaget var han i full ordning. Ständerna kommo. Alla närvarande faddrar infunno sig, och examen aflopp till allas glädje och förundran. Därunder entretenerade kungen en och annan af adeln. Efter examen skulle blifva kungens grand couvert. Adeln, som en corps följt landtmarskalken upp, gingo på samma sätt neder, och ingen enda stannade vid spisningen. Nu brast elden lös, och kungen, personnellement manquerad, var mycket uppretad. Han hade, som han själf sade, kunnat vänta att adeln åtminstone skulle i det ögonblicket hafva velat visa kronprinsen, som tillika åt vid bordet, någon empressement. Inga förklaringar kunde tagas. Jag fick ett lag af batteriet och gick, sedan ingenting var att befalla mig; men vederbörande samlades, efterskickades, och tillfället skulle nyttjas med framgång. Hade Gustaf III varit att jämföra med den olycklige konung, hvilken prosten Nordin sedermera velat införa ibland Sveriges store konungar, så hade herr prosten helt visst den aftonen uppfyllt sin egen jämförelse med Petrus Caroli.

Man upptäckte den påföljande dagen, att saken var afgjord, och hämnden skulle bestå uti Säkerhetsaktens intagande i riksdagsbeslutet. Vår inquiétude blef faslig, och eftermiddagen först fick jag tillfälle tala därom. Jag föreställde, att konungen med ett sådant steg icke blott gjorde ett öfverflöd, utan äfven komprometterade sig grufligen: ty hade Säkerhetsakten en tillbörlig sanktion, hvarför sätta den mer i fråga? Var den åter icke riktigt sanktionerad, huru hade den kunnat följas och åberopas i tre år? Hvad explikation skulle eftervärlden gifva däråt, att den icke blifvit införd uti 1789 års beslut? Nu egde akten fyra talmäns underskrift. Vore det nyttigt att att låta adeln rifva upp frågan om riktigheten af grefve Lewenhaupts signatur och hans rättighet där-

till? Huru skulle adeln anse de löften, som blifvit gifna vid denna riksdag, att ingen fråga därom skulle uppstå? Man kunde och borde vänta den yttersta résistance, och utgången kunde där på stället blifva mycket oviss. Allt slogs i vädret, ehuru samma skäl appuyerades af flere, äfven af baron Taube. Allt bereddes till verkställigheten.

Den 22 tog kungen sitt parti att sluta riksdagen den 24. Jag skickades till det mindre utskottet att avertera därom. Frietzsky fick mig om lifvet och besvor mig att visa omöjligheten att hinna instruktionerna färdiga, och Håkansson gick verkligen in med föreställningar, men de accepterades icke heller. Adeln hade då fått kunskap därom, och deras beslut var taget att vid yttersta våld göra yttersta résistance. Jag blef averterad därom om natten.

Följande morgon den 23 var sekreta utskottet half 9 och plenum kl. 12. Adelns ledamöter liknade mera döda än lefvande människor. Ruuthen var hängfärdig. Riksdrotsen uppbragt. Jag förmådde Ruuthen att leverera Håkansson en lavasse; den tog, och hjälten började litet väja. Riksdrotsen, landtmarskalken och jag inträdde uti det inre rummet, där vi afbidade kungens ankomst. Hans uppsyn var förskräckande, men vi framträdde en och en i sänder och gjorde våra representationer med den hetta, som tillfället kräfde af vår skyldighet. Ingen fick svar. Ändtligen framträdde Håkansson gruffligen bestört; han fick några ord till svar, och kungen gick ut i utskottet, där han med en krossande ton befallde mig justera; det skedde. En liten deliberation företogs, det öfriga uppsköts till eftermiddagen.

Utskottet åtskildes, och talmännen för borgare- och bondestånden jämte ett par präster och Ahlman fingo befallning att komma upp; äfven jag. I trappan rakade jag landshöfding af Nordin, som jag med oförtäckta ord sade min rena mening, och i salen attaquerade jag Armfelt med all hetta af mitt nit. Nordin inkallades först; när han kom ut, förde han mig afsides och försäkrade, att hela idéen försvunnit och blifvit tournerad till helt annat, som icke rörde adeln. Baron Armfelt kom också ut och berättade detsamma, och den idéen bestod uti biafskedet, hvilket aldrig anmältes, aldrig upplästes på riddarhuset, men författades af riksprosten. Ärkebiskopen gjorde allt möjligt att afstyra detta, men förgäfves, och biskop Lindblom förbannade sig på, att om podagern tog Troil, skulle han likväl icke intaga dess rum. Talmännen sändes sedan till stånden, och baron Armfelt gick själf att tranquillisera adeln. Kungen återkom till någorlunda

tranquillité; sekreta utskottet hade en helt annan ton, en helt annan air om eftermiddagen.

Den 23 om förmiddagen kl. 1 hade de trenne ståndens deputerade företräde med den adress, som sedermera formerades till biafskedet. — — Scenen, när den öfverlemnades, var triste, och en frimodighetsanda öfverskyggade ärkebiskopen, så att han under lektyren däraf icke cacherade sin harm. De förnämsta af adeln gjorde honom besök samma eftermiddag, för att visa huru de mot honom icke hade något att påminna. Biafskedet hann hvarken att renskrifvas eller att underskrifvas i Gefle. Det blef först underskrifvet af borgare- och bondetalmännen i Stockholm några dagar förr än kungen blef skjuten. Ärkebiskopen var då ej närvarande. Om morgonen den 17 Mars, vid min första uppvaktning, erinrade sig kungen med inquiétude, att hans underskrift felade. och det egentliga ärendet, hvarför han samma dag efterskickades med en exprès från Upsala, var denna underskrift, hvilken han äfven tecknade hos mig.

Efter publika spisningen den 23 om aftonen blef jag inkallad och med mycken bade godhet och öppenhjärtighet handterad. Jag fick befallning att begära af Hakansson, Ahlman, Wallin och Armfelt samt Nordin promemorier på de gracer, kungen lofvat; men då jag önskade kunna undvika att begära det af Nordin, för att ej falla Wallqvist i ämbetet, skrattade kungen och sade sig mena landshöfdingen.

H. Maj:t befallde äfven mig anmäla, om jag hade någon att rekommendera: men jag anhöll om kungens nåd blott för Lagerheim, som varit min kanslist uti sekreta utskottet, och för dem af mina kanslikamrater, som varit mig följaktiga till Gefle; men jag tog mig anledning däraf att proponera honom att göra nagot för Frietzsky, som var den ende af de år 1789 arresterade, hvilken nu assisterat uti sekreta utskottet och visserligen icke gifvit anledning till missnöje. Jag projekterade kommendörsbandet af Vasaorden, hvilket jag några dagar förut, under en konversation med Armfelt, gifvit honom att tänka på. Kungen sade mig, att Armfelt uppgifvit den idéen som sin egen, att det roade honom att rätt få veta hvarifrån den kom; att han väl icke hade varit mycket porterad för den saken, men uppå de skäl, jag nu anfört, konvenerade han med mig därom. Till all lycka supponerade jag möjligheten af hans refus: den trodde kungen sig ej kunna taga, men lät öfvertala sig till att icke finna nagot så ondt däruti. Med ett ord, han skulle nämnas och dubbas i sekreta utskottet.

Då jag gick ned från slottet, gick jag in hos Armfelt, som jag fann framför sin kakelugn rêveur och missnöjd. Han skulle leta upp sin promemoria på gracerna och frågade mig, hvad kungen ämnade göra för honom och landshöfding Nordin. Att den senare skulle blifva kommendör af Nordstjerneorden hade kungen sagt mig; men jag var ej angelägen att kommunicera mig med Armfelt därom, utan svarade, att jag i dessa ämnen visste intet. Han sticknades och lofvade aldrig mera fråga mig, men försäkrade, att utom öfverståthållareämbetet hade konungen ingenting att tillbjuda, som han ville emottaga. Jag bad honom intet inquiétera konungen med sin person, då han dagligen kunde hafva tillfälle att nalkas honom; han svarade mig kallt, och min visit blef kort.

Den 24 Februari slöts riksdagen, men „nulla dies sine linea“ och den dagen kunde naturligtvis icke heller aflöpa utan evenementer. Elakt väder, eller kanske snarare tidens knapphet för alla återstående göromål, befriade oss från procession till kyrkan. Gudstjensten skulle göras i rikssalen. En predikstol, ett altare gjordes på trissor, och bakom den förra en sakristia åt Wallqvist, som messade, och Lindblom, som predikade, hvilket sammansattes af gobelinstapeter och liknade icke illa marionett-tälten på Djurgården. Hela denna dekoration försvann i en blixt, när gudstjensten var förbi, och rikssalen återtog sitt vanliga skick; men det var ännu långt dit.

Jag efterskickades kl. 8 om morgonen, då konungen ifrån sin chaise percée familièrement deklamerade för mig det tal, som sedermera hölls ifrån tronen. Det var författadt mycket hastigt, och efter vanligheten hade där insmugit sig ett och annat fransyskt ord, hvilka jag fick befallning att genast gifva på svenska, och hvartill jag fick tillfälle uti kabinettet bredvid. Toiletten gick fort, och kl. 9 gick konungen ned i sekreta utskottet, som då var församladt.

Innan han gick, tog han fram utur en portfölj ordensstatuterna och en kommendörsdekoration för Vasaorden, hviskade vid Tauben och sade sedan åt mig: “Jag tror intet“ — men gick tillika.

Uti sekreta utskottet justerades hvarje morgon den föregående dagens protokoll; hvart protokoll genomdrogs ofvan och nedan med silken; det öfra förseglades med kungens, det andra med landtmarskalkens ringsigill. Af hvarje protokoll skulle tagas afskrift och nödvändigt med min egen hand för den hemlighet, man låtsade att gifva dessa deliberationer. Vid riksdagens slut gjordes alltid tvenne paketer af dessa protokoller, hvilka förseglades af konungen och talmannen.

hvaraf sedermera det ena lemnades uti riksarkivet, men det andra uti riddarhusdirektionen. Denna ceremoni jämte några andra underskrifter voro orsaken till detta sammanträde, jämte afskedstagandet.

Sedan jag justerat sista protokollet och gjort konvoluten färdiga, vinkade kungen mig till sig och befallde mig genast gå upp efter statuterna och dekorationen och lemna honom dem oförmärkt. Jag skyndade mig, återkom, innan förseglingen var slutad, och fann utväg att utan minsta uppmärksamhet tillställa honom sakerna. När allt var gjordt och han af talmännen blifvit underrättad, att intet mera återstod, upplyfte sig konungen hastigt och sade: “Men för mig återstår, att, innan jag slutar dessa sammanträden, betyga min tillfredsställelse öfver den enighet, det inbördes förtroende, hvarmed de under brydsamma omständigheter blifvit oafbrutet förda och skyndsamt slutade. Men huru skulle jag säkrare eller för mig angenämare kunna förklara den, än om det vedermäle, jag däraf söker att gifva både allmänheten och eftervärlden, tillika vittnar om min aktning för en verklig förtjenst. Jag har funnit ibland Eder, gode herrar af adeln, den gråhårsman, som snart ett halft hundrade år vid alla riksmöten tillvunnit sig en utmärkt uppmärksamhet och förtroende. Hans insigter, den mindre vanliga gåfva han eger att framföra sina tankar och behagligheten af hans umgänge hafva varit oss nyttiga, gagneliga, och jag nämner icke, huru de för mig enskildt varit angenäma. Edra ögon äro redan fästade på direktör Frietzsky — det är honom jag menar. Jag nämner honom till kommendör af min Vasaorden, och min tanke är, att inför Eder genast dubba honom“.

Scenen var stark. Frietzsky satt på sista adelsbänken, han steg fram ett par steg, höjde sin högra hand och bugade sitt hufvud. Adeln förargade sig öfver detta ädelmod hos konungen och fruktade svaghet hos sin hjälte. Biskoparne, som i allmänhet icke hatade hvad man kallar mezzo termine, marquerade mycken complaisance; det öfriga sällskapet led tarmvred af förargelsen.

Frietzsky svarade: “Förlåt, allernådigste konung, åt min häpna förundran, att jag ej kan betyga min tacksamhet. Den nåd, mig blifvit tillbuden, alltid smickrande för en undersåte, är det ännu mera för mig af det sätt, hvarmed E. M. behagat göra det, af dess nådiga uttryck, af stället, af stunden och tillfället — hvarför kan jag icke relevera ännu mera? Men den minsta frestelse hos mig att den emottaga, skulle däraf göra mig ovärdig. När E. M. vid sin kröning instiftade Vasaorden, behagade E. M. kommunicera sitt nådiga beslut därom med

sekreta utskottet. Jag var då äfven ledamot däraf. Jag älskade redan E. Maj:ts hjärta och önskade E. M. alla möjliga tillfällen att förbinda sig trogna undersåtare. Större delen, jag vågar nästan säga hela adeln, hade samma tanke; men saken fann ett oförmodadt motstånd, hvilket E. M. icke ignorerar. Min känsla bragte mig att tala i ämnet, då en ledamot af prästeståndet, mycket bekant i sin tid, prosten Kröger från Skåne, attaquerade min tanke och äfven mig, såsom den där sökte bereda mig E. Maj:ts nådiga åtanke vid utdelningen af denna orden. I min ifver gjorde jag då en ed, att om någonsin en dylik nåd mig skulle tillbjudas, skulle jag den mig alltid undanbedja. Jag gick visserligen för långt; men min ed är gifven, och den hindrar mig nu ifrån emottagande af E. Maj:ts nåd. E. M. kan ej annat än gilla min försakelse, men aldrig tvifla om min underdåniga tacksamhet. Därom skola mina återstående dagar äfven vittna; och hvilken utvärtes hedersbetygelse kan uppväga den ära, jag njutit, eller den tillfredsställelse, jag däraf känner?“

Frietzsky framträdde då, och då rann en tår. Han kysste kungens hand två gånger, och sade: "E. Maj:t, misstyck mig icke“!

"Nej, min kära Frietzsky, Er refus är ej svår att emottaga, då den är dikterad af äran och dygden. Den justifierar ännu mera hvad jag velat göra för Er“.

Konungen slöt därefter sekreta utskottet med en vacker harangue, och gick därpå upp i de öfre rummen. Alla komplimenterade Frietzsky. En af adeln sade honom: "Nå, den räfven fick lång rumpa". "Insultera ej", sade Frietzsky, "en vacker gärning och moment! Hela ståndet bör dela min enskilda erkänsla" · Därefter blef tonen utaf approbation allmän.

Adeln samlades uti konungens rum för att följa ned på salen. Armfelt uppsökte mig med mycket stoj, och för att gifva sig en merit attaquerade han mig i högen och frågade: "Refuserade Frietzsky?" "Ja", svarade jag. "Kungen blef väl piquerad". "Nej". "Kors, hvad jag varit alarmerad!" "Hur då, som idéen ej kom från dig, kan du ju vara tranquille“.

Ceremonien började. Lindbloms predikan var ej af hans bästa arbeten, men mera att berömma än lasta, och kritiken däröfver roulerade mera på hans person. Det öfriga af ceremonien gick för sig och slutades utan märkvärdighet.

Så snart konungen kom af salen, inkallades uti sängkammaren alla närvarande serafimerriddare och kommendörer af de andra orden,

då utnämnandet skedde af Nordin till kommendör samt af Håkansson och Ahlman till riddare af Nordstjerneorden och af 4 utmärkta ledamöter af borgareståndet till riddare af Vasaorden. Dubbningarne gingo genast för sig, och när de voro slutade, befallde kungen mig att stanna qvar. Kungen upptog då historien om Frietzsky. Man hade litet aigrerat ämnet, men det gaf sig, och han sade sig vara mycket nöjd med hvad som skett och med sin démarche därvid.

Under allt detta märkte jag en synnerlig oro, många tittningar i fönstret, mycken illfänad att adelns deputerade skulle komma tillbaka med landtmarskalksstafven. Salomon kom med sina droppar. Kungen var röd obeskrifligen, nådig, caressant, sade mig de ömmaste saker om mitt nit och arbetsamhet etc. etc. Efter vanligheten vid slika agitationer gick han fram och tillbaka och höll mig under armen. Min förundran gick ända till bedröfvelse; men jag vågade icke visa den. Under det vi så gingo, gaf han mig ett qvartblad postpapper, ihopviket i fyra delar, och sade: "Gif det åt Strandberg och bed honom komma upp med underskriften i eftermiddag". Jag ville se därpå, men fick ej förrän en stund därefter, då flere började inkomma, tillfälle att titta därpå. Det innehöll, att öppen resolution på friherrevärdighet skulle expedieras för mig. Jag var ej insensible däråt, icke heller deciderad att resignera därtill för alltid; men utom det sällskapet af den dagens promotion icke flatterade mig, konvenerade det hvarken mitt förhållande eller mina vuer att få belöningar såsom för riksdagsmeriter. Jag fann äfven utväg att détournera den gracen och utbedja mig den framdeles, i anledning af hvad H. Maj:t själf många gånger sagt, att det var en sottise för fattiga och barnlösa att vilja blifva baroner. Dokumentet, som jag återlemnade, lärer vara funnet uti salig kungens papper.

Ändtligen anlände adelns deputerade. "Hvem har stafven? Hvem för an dem?" - "Grefve Brahe". — Ny inquiétude, men likväl kunde jag ej begripa orsaken. Det var ingen fråga om den stränga etiketten; tvärtom, man syntes mindre angelägen att kalla in drotsen och riksmarskalken. När grefve Posse å ämbetets vägnar anmälde deputerade, steg kungen utan att svara hastigt till mig och frågade, om han var mycket blek. Han var det visserligen, men jag svarade: "E. M. ressenterar sig af dagens fatiguer". "Ack nej", sade han. "Om du visste huru svårt det är att vara kung!" Då blef jag helt förskräckt. Grefve Posse tillsades att införa de deputerade. De kommo in, och alla sex voro personer af konungens enskilda bekantskap. Grefve Brahe gjorde

en liten täck harangue, hvarunder kungen skiftade färg. När kungen skulle svara, darrade underläppen, ögonen fyllde sig med vatten, och han talte just precist sålunda: "Min grefve" — (en lång tystnad). "Min grefve, jag emottager af er hand — af er hand, min grefve, emottager jag denna staf. Jag hade önskat — jag försäkrar, att jag förblifver Ridderskapet och Adeln med all kongl. nåd och ynnest" etc. H. Maj:t omfamnade häftigt grefven, som förundrad, blek och med orörliga ögon kysste dess hand. Sedan deputerade alla kysst hand och gingo ut, sade kungen: "Ah ça, jag har då gjort hvad jag kunnat" — och gatan upplyste sig för mig.

Jag fann det kungen, som länge önskat göra grefve Brahe till riksmarskalk, hade därföre endast chargerat grefve Oxenstjerna med vikariatet och trodde sig vid detta tillfället finna anledningar därtill. Men saken var ej beredd, grefve Brahe väntade sig ej därtill, kanske hade han aldrig låtit öfvertala sig, kanske såg kungen däruti icke blott en réconciliation med grefven, hvilken han verkligen älskade, utan äfven ett steg till någon mera allmän med adeln; men det lyckades icke, och sedermera blef ej tid till nya försök i den vägen.

Kl. 5 gingo alla att äta middag. Strax efter middagen kom jag upp, då Ruuthen var qvar, som hade en accablerad min. Baron Armfelt furieux. Alla voro då uppkomna för att få tacksägelser, gratifikationer m. m. Hvad konungen utdelte till höga vederbörande, vet jag ej och frågade icke därefter. Jag blef inkallad, då konungen berättade mig, att han med surprise funnit Ruuthen missnöjd, och trodde att, då han fått taffelpenningar och den vanliga landtmarskalkspresenten, borde han vara nöjd, sedan han inom så kort tid erhållit så många gracer och saker. — Jag gjorde reflexioner öfver den åtskillnad, som kanske kunde vid detta tillfället göras emellan honom och ståndet, och att det senare, vandt vid någon utvärtes hedersbetygelse åt sin chef, skulle kanske stöta sig af att nu sakna allt sådant; att för öfrigt baron Ruuth, hvilken jag för sin enskilda del visserligen trodde vara fullkomligen tillfredsställd, skulle blottställas för hårdare omdömen. H. Maj:t fann mina skäl och gjorde honom till grefve, hvarom han redan prevenerat en och annan att så skulle ske, men befallde mig att genast säga honom det och tillika, att denna värdighet ej gick till flere barn än till hans äldste son, och att han för honom borde göra ett fideikommiss.

När jag kom ut, var baron Ruuth hemfaren, och jag begaf mig till honom, där jag fann Armfelt. Bägge öfverföllo mig om kungens ingratituder, horreuren däraf, och huru illa det var beställdt, att omkring

kungen icke gafs en enda människa, som någonsin tog intérêt af sina vänner och påminte om deras och allmänhetens pretentioner. Jag uthärdade hela stormen och framförde sedan min kommission. Nytt alarm. Armfelt afstyrkte, och Ruuthen vågade ej samtycka till sina öfriga barns exklusion. Wahrendorffs kontor imponerade. Man gjorde mig exposition af sin belägenhet, af alla omständigheter, och man besvor mig att employera alla möjliga skäl för att undvika denna fatala familjedistinktion, under villkor hvaraf man icke vågade acceptera hela saken.

Jag kom tillbaka som en syndabock. Kungen mötte mig leende: “Jag hoppas herr grefven fann sig förnöjd“. Jag började då beskrifva hans erkänsla på det bästa sätt, jag förstod; men ock tillika, huru svårt och omöjligt det var honom som far att göra skillnad emellan sina barn och som man att likasom erkänna inferioriteten af sitt senare och nuvarande äktenskap emot det förra. Jag insinuerade under detta thema allt, hvad mig blifvit uppdraget. Kungen svarade mig: “Ja, det får då vara ogjordt; vi skola ej mera tala därom. Jag har glömt säga dig, att Håkansson refuserade samma Vasaband, hvilket jag sedan offererade Frietzsky“. — Jag svarade aldrig ett ord därtill; kanske, trodde jag, kan det så vara; kanske säger man det för att ursäkta den frihet, man tagit sig att gå galet därmed.

Kungen fortfor: “Armfelt är alldeles rasande; hvar är han, hvad vill han, har han icke heller fått nog? Han excederar mig. Vill han bli grefve? Det skall han få, men ingenting annat, och det måste du säga honom“. Jag gjorde min af att gå, men vände tillbaka och sade: “E. Maj:t förlåter, att jag anser min skyldighet att göra ännu en erinran rörande baron Ruuth af en omständighet, hvaraf jag visserligen för min del icke gör något värde, men som oppositionen icke skänker och som kan få en förbannad verkan på de andra standen. De skola säga att mademoiselle Wahrendorffs barn äro likväl icke så goda som fröken Sparres, och att hela distinktionen är gjord för att offentligen låta eklatera missnöje öfver hans mésalliance, hvarom icke felas historier“. Efter någon vidare diskurs häröfver gillades min reflexion på det sättet, att Ruuthens son af senare giftet skulle äfven blifva grefve med villkor af ett fideikommiss för honom; men ingen af döttrarna, icke heller tillkommande söner skulle därunder begripas.

Jag affärdades åter till Ruuth, som fann konditionerna drägligare: han ville icke släppa grefskapet; jag bekände honom uppriktigt min förtvifllan om bättre villkor, och han anammade med tacksägelse. I

dessa termer är äfven grefvebrefvet författadt och endast ställdt på sonerna, följaktligen är flickornas titel af grefvinnor en usurpation. Grefven-fadren följde mig tillbaka för att tacka, och då jag ämnade honom gjorde jag nya försök, ty jag ömmade hjärtligen för honom, hvars person verkligen aldrig varit mig indifferent; men det var fåfängt, sedan kungen afviste mig med ett nådigt skämt. "Ni är ju", sade han, "Ruuthens vän; den dag man själf undanbedt sig ett väder, skall man om aftonen ej för länge uppehålla sig vid en väns appetit till crème fouetté. Låt oss tala om annat".

Baron Armfelt råkade jag på slottet, som par ironie felicíterade mig. Jag såg nog, att han ej visste hvad som varit mig ämnadt, och tackade därföre för hans vänskap, som jag trodde ville intressera sig för mig, men tillade, att jag ej nu visste hvad som kunde göras för mig. "Kors, kära du, kungen har ju, vet jag" — här afbröt han under en låtsad distraktion. — "Samtyckt", sade jag, "på Ruuthens önskan, och jag är auktoriserad att låta dig känna, det H. Maj:t gärna gör för dig detsamma som du åstundar — men jag åtog mig ingen kommission därom, ty det är naturligast, att Ni expiicerar Er med hvarannan". — "Ja", svarade han, "jag skall visst explicera mig både om ett och annat".

Sedan mina kamrater skickat mig alla expeditioner, som skulle utfärdas, och jag fått dem underskrifna, begaf jag mig ned i societetsrummet, dit kungen kom kl. omkring 10 och emottog allas gratulationer till ett godt slut på riksdagen. Humeuret var intet bra, men affekteradt, soupern intet animerad. Kungen befallde riksdrotsen och riksmarskalken att vara uppe kl. 8 den påföljande morgonen, då landtmarskalken hade ordres att infinna sig med riksdagsbeslutet till underskrift, och tillsade mig att äfven komma upp. Sedan vi alla fått kyssa hans hand och han skulle gå för att sätta på sig en kappa, hvilken han brukade under det han gick i trapporna, ty han var mycket enrhumerad, kom han tillbaka, såg upp och gaf en suck, som frapperade oss alla, — hvarefter han hastigt gick.

Den 25 om morgonen, kl. precist 8, voro vi alla uppe, som därtill fått befallning. Men kungen var redan klädd uti en polsk drägt, och vi mötte kronprinsen, som med sin stat varit inne för att taga afsked och gick att dejeunera innan sin afresa. Riksdagsbeslutet var om natten förut renskrifvet på pergament af Börtzell och till all lycka färdigt. Grefve Posse, baron Taube och baron Wrede voro uppkomna, men baron Armfelt blef icke synlig, och kungen frågade icke efter ho-

nom. När konungen underskrifvit beslutet, gaf han det åt drotsen, som ville gå, men fick befallning att skrifva där på stället sitt namn och lemna rum åt grefve Oxenstjerna. Den senare herren gjorde invändning och trodde det icke tillkomma sig; men kungen förde honom till bordet och ställde sig bredvid. När han tecknat sitt namn, ville han lyfta sig. — "Vänta, min grefve", sade kungen, "skrif inunder 'Riksmarskalk'". Grefve Oxenstjerna arrèterade en moment och såg på kungen, som sade: "Skrif, min grefve". Grefven skref ett "uti", för att sedan skrifva "riksmarskalkens ställe". "Nej, min grefve", fortfor kungen, "skrif: Riksmarskalk; Ni är det, jag nämner er nu därtill". Grefven signerade hastigt, upplyfte sig och tog kungens hand. Kungen embrasserade honom, gaf honom saluten och sade honom, att han ej ville repetera alla de förbindelser, hvilka ifrån yngre åren dem förenat, att flere voro öfverflödiga, men inga kunde blifva kraftigare: att han aldrig glömde bort, det Johan Gabriel Oxenstjernas namn aldrig skall läsas ibland deras, som trott sig ega rätt att en corps göra representationer *), och att kåpan på hans axlar aldrig verkat, hvad Carl XI alltid fruktade, när han nämnde en vän till riksråd.

Dessa orden föllo, som uti evangelio, uti hvarjehanda sädesåker; men det som icke föll i godan jord, föll den gången på hälleberget.

Under det att kungen lemnade sig och andra litet andrum och tillfälle att gratulera grefve Oxenstjerna, tog kungen mig afsides till ett fönster, för att gifva mig några ordres om kallelsebrefvet för h. exc. riksmarskalken, som skulle expedieras på pergament efter gamla formulär. Det hann ej sedermera att blifva färdigt innan kungens död, men expedierades af H. K. H. regenten.

Inquiétuderna återkommo, ögonen vattnades, vi fingo alla sex, som voro inne, en salut utan åtskillnad af stånd och värde, men i största hastighet. Vi manquerade att bryta benen af oss i trapporna för att följa honom till vagnen. Så snart han kom ned, satte han sig hastigt i täcksläden, ropade "kör", drog upp träfönstret, och for kl. omkring 9. Vi uppvaktade sedermera alla kronprinsen, som reste en half timme därefter.

Jag begaf mig hem, temligen fatiguerad af de föregående dagars oro och arbete, och ämnade hvila mig till kl. 11, då jag efter anslag

*) N. b. Den föreställning, som afgick 1788 ifrån rådkammaren till kungen i Göteborg, hade grefve Oxenstjerna icke signerat.

kallat bondeståndet och sedermera borgarne att få de resolutioner, som fallit på deras ansökningar, och underrättelse hvart deras andra papper tagit vägen.

Grefve Ekeblad och Zibet kommo upp till mig. Vi föreställde oss en glad dag, ty vi hade med våra vänner arrangerat en piquenique till middagen. Grefve Adolf Hamilton passerade som värd, för att slippa avertera dem vi icke ville hafva med oss. Jag skickade efter ostron och vi skulle laga om oss, hvarföre jag icke heller emottog visiter; men glädjen var ej lång. Ifrån ett hörnfönster af min sängkammare kunde jag se bryggan öfver an och det hus på andra sidan, hvaruti Armfelt bodde. Kl. var knappt 10, da vi funno honom i sin portechaise nalkas torget. Ingen eskort, inga adjutanter, endast hejdukarne som buro och en valet de pied vid ena sidan; men till vår surprise bars han in i min port, sedan han under hela riksdagen icke en gang skickat mig ett kort, mycket mindre gjort mig ett besök. Jag hade en double appartement, som kommunicerade igenom en alkov, och samma väg skickade jag mitt sällskap och mina ostron, sedan jag förut tillsagt mitt folk att emottaga honom.

Han begärde, vid det han kom igenom dörren, att få vara ensam med mig en qvart, hvarom jag gjorde anstalt. Han var klädd i en nattrock af rikt tyg, björnskinnsstöflar och okammad. Han lade sig genast på min soffa och började att gråta, att klaga öfver sin podager, sin blessyr, sin helsas totala dérangement i kriget, sina bekymmersamma omständigheter, hvaraf han gjorde mig en faslig målning, sina pretenderade vänners förhållande, andras otacksamhet, särdeles kungens, som kunnat manquera honom till den point att ej visa honom den minsta attention vid ett tillfälle, då hans hela existens varit på spel. Jag explicerade mig med honom helt uppriktigt och om vårt enskilda talte jag utan all hetta. Det var da en af de scener förefölle mellan oss, hvilka jag, till svar uppå hans invektiver ifrån Neapel, rappellerat uti ett af mina bref, hvilket jag sedan haft den satisfaktionen att justera i Svea hofrätt. Han ville chargera mig af en negociation anyo om öfverståthallare-ämbetet; men jag föreställde honom min ineptie därtill, och att, om han räknat mig ibland kanonerna på sina batterier, vore jag en af dem, han själf förnaglat. Jag preveneradé honom om anslaget till kl. 11, och han lemnade mig litet förut. I samma förstuga, och dörren bredvid min, bodde Ehrenström och Kellom. Den förre hade varit mycket sjuk under riksdagen, men reste strax efter att Armfelt gått ifrån mig. De möttes i trapporna, och skildes af ef-

ter en liten konversation. hvarpå Ehrenström kom in till mig för att taga afsked och beklagade Armfelts inquiétuder såsom suiter af blessyrerna.

Jag emottog därefter de bägge stånden, men för att slippa konversationen, placerade jag mig uti sängkammaren vid ett bord, däruppå jag hade lagt deras papper och mitt diarium. Strandberg lemnade dem bevisen, och Börtzell ropade in ett län i sänder af bönderna och en stad af borgarne. Det förstås, att de hochmögende af de senare icke infunno sig: men Håkansson, att uppfylla all lagen, kom upp; jag placerade honom genast uti en fauteuil bredvid mig och chargerade honom med distribution af deras papper, som varit frånvarande, hvilket han galamment åtog sig.

Hela middagssällskapet souperade hos riksmarskalken, och sedan vi gjort afskedsvisiter till höger och venster, samlades vi där kl. 7. Zibet bodde hos honom och gjorde les honneurs de la maison vid thébordet och Jonas blomman af sina konster, när kammartjenaren annoncerade baron Armfelt, och där var ingen utväg att retirera. Baronen inträdde och under de kallaste famntag feliciterade hans excellens, sin chef, sin chérissime ami. Grefven komplimenterade, och man lånte de vackraste tirader af Corneille och Racine för att exprimera all den tendresse, grekernas forna hjältar någonsin kunnat betyga hvarannan. Grefven gjorde det omöjliga för att behålla herr baronen till aftonen; men det blef omöjligt. Han var sjuk, han var trött af visiter, och en brinnande Pharao väntade honom hemma.

Söndagen försvann i visiter; mestadels åt hvar och en middag hos sin värd, men Garberg gaf en souper åt sin gäst och hela hans liaison, som var präktig och rolig. Zibet bröt ut i elakt humeur emot en rostbiff, som choquerade honom au beau milieu d'un souper fin; men man tröstade honom med ett epigram.

Måndagsmorgonen bröto vi alla upp, och till min stora glädje hann jag samma dag till Stockholm; men glädjens dagar blefvo sedan icke många, och jag antecknar i denna suite en och annan af de händelser, som därunder föreföllo.

Tisdagen den 28 Februari uppvaktade jag kungen, blef befalld till middagen och efter måltiden inkallad uti sammetsrummet, där kungen började med att säga mig, det han visste, att Armfelt varit hos mig strax efter hans afresa, att vi varit ensamma, att vår konversation varit animerad, och han exigerade veta hvad för angelägenhet tourmenterade oss, men framför allt hvad som kunde uppehålla herr

baronen så länge i Gefle; och för öfrigt hundrade frågor i en rad om andra personer, deras afresa från Gefle m. m.

Jag uppehöll mig vid de senare i det längsta, för att slippa tala om det förra; men på en förnyad förfrågan svarade jag, att Armfelt ämnade resa en af dessa dagar, sist torsdagen, ifrån Gefle. "Hvad skall han göra där?" "Jag vet det ej: förmodligen har han några affärer att arrangera med Nordin, i anseende till den train han fört, kanske som E. Maj:ts generaladjutant att beställa med truppernas liqvid", m. m. — "Ingendera: jag har befallt Håkansson att göra det senare och att i samråd med Nordin betala hans folier. Nej, det är något annat därunder. Om ni har den delicatessen att icke vilja säga mig det ni vet, så är det en ridicule oss emellan. Jag är tranquille om han sagt Er sin sak, som han kokar på, ty Er gör man ej förtroende af hvad jag bör ogilla: men säg mig hvad är det, som chipoterar honom? Ert förtroende kan tjena oss bägge: och jag ämnar intet låta raillera mig".

Ord och humeur frapperade mig lika, och det senare aigrerade synligen ifrån den ena sekunden till den andra. "E. Maj:t känner honom", svarade jag, "hans projekter omfamna månen; men aldrig kan jag föreställa mig att däruti någonsin entrerar ett solgrand, heterogent åt E. Maj:ts tjenst eller nöje. Han var hos mig, han var sjuk, vi gnabbades litet oss emellan, jag har en och annan gås oplockad". — "C'est beau dans une lettre", svarade kungen. Jag fortfor, liksom i suite af det förra: "Inga allmänna saker talte vi om, men han vojade sig för det han intet blef öfverståthallare, och det sade jag honom vara omöjligt". — Kungen inföll: "Herr statssekreterare, herr statssekreterare" (denna titel bådade mig alltid elakt humeur och snubbor), "jag hade ej trott Er så maladroit att avancera mig och Er så långt, att sätta pricken på *i* uti en sak af denna natur. Ni borde veta, att man hade gjort väl att låta mig ignorera en sådan pretention, och det är svårt att vara betjent af facila negociateurer, som förstå att aldrig åtaga sig någon refus, utan alltid gifva mig äran däraf".

Min harm egalerade min surprise; jag kände huru onyttiga alla explikationer voro i sådana momenter. Efter en course öfver golfvet tillade kungen: "Farväl!" — Jag gick efter gjord révérence, men som jag var i dörren, ropade han mig tillbaka. — "Hör Schröderheim! Förstå mej, jag talar ej med statssekreteraren, jag talar nu med min gamle Schröderheim, och jag vill veta hvad detta är för gräl". Jag beklagade hans missnöje och de flere anledningarne därtill, jag fann honom ega

af de hårda ord jag fått. föreställde, att jag aldrig velat åtaga mig några kommissioner dem emellan, att jag alldeles icke satt fram saken såsom därom kommitterad af Armfelt, eller att få något svar på en sak, som var afgjord; utan allt hvad jag därom nämnt var en kontinuation af hvad som passerat i Gefle och en lydnad för H. Maj:ts vilja att veta hvaruppå vår konversation roulerat.

"Jag börjar tro", sade han, "att Ni är mystifierad, och att Ni icke ämnat mystifiera mig". Jag beklagade mig grufligen öfver den termen, då kungen gaf mig sin hand och sade mig tillika: "Baron Armfelt måtte öfver Er hafva en stor pouvoir". "Han har den så stor", svarade jag, "som gammal vänskap och en gemensam intérêt för en gemensam älskad herre kan gifva, och jag hoppas att alltid finna hos honom en retour ifrån de misstag, hans ålders- och sinnes-legereté förorsaka". — "Jag är skyldig", svarade kungen, "Er ett förtroende, som explicerar min hetta; den var affekterad och icke verklig; se här, läs denna billet doux"!

Det var att bref eller rättare ett nonsens ifrån Armfelt, dateradt Gefle lördags afton, och skickadt med någon resande; det skulle vara liksom en excuse för det han ej kommit upp, likasom visa reprocher; men det enda, som var tydligt och att förstå, var en berättelse, att han varit hos mig och en amère accusation emot mig för ingenting mindre än intimité med oppositionen, incapacité till min place och missbruk af kungens förtroende.

Jag tackade underdånigst för den del, jag fått, föreställde att sådana accusationer expliceras ej med blotta ord af den anklagade, utan att jag hoppades vinna H. Maj:ts nådiga bifall att därom explicera mig med baron Armfelt. "Alldeles intet", svarade kungen. "Jag deklarerar för en indiskretion, om han någonsin förstår att jag häraf lemnat Er del. Var försäkrad, att jag aldrig gjort det, om jag satt den minsta tro därtill; men jag har funnit, att människor antingen tro alla eller ingen. Du är af de förra, min patron, och behöfver glasögon. Jag väntar att aldrig höra talas härom; men Armfelt får ej vara i Gefle; skrif honom en befallning att genast komma hit och skicka den med en hingstridare". Jag föreställde, att vi då redan hade tisdags afton, att ett sådant bud endast några timmar kunde avancera hans resa, men väl förorsaka en stor uppmärksamhet och förundran. Projektet föll och talet på andra ämnen — och ändtligen retirerade sig kungen.

Armfelt kom om onsdagsaftonen, annoncerade sin ankomst; men hvarken fick han efter sin förmodan genast ett nådigt besök, eller vi-

sade man den minsta empressement att se honom. Han infann sig vid levern, men uppsökte mig uti de yttre rummen, marquerade sin inquiétude öfver sin belägenhet, hvilken jag fann min skyldighet att icke minska, utan för hans eget bästa snarare öka, hvarom mina funna bref vittna.

Konungen flyttade sedan till Haga och återtog sin gamla lefnad och societet; men inquiétuder kommo dagligen.

Grefve Muncks process och person voro ledsamma ämnen: och någon hade insinuerat honom, att i de dagarne skulle inkomma eller hade redan inkommit stora partier af franska revolutionsarbeten. Han gjorde mig ofta den naden att tala med mig om bägge. Jag soutenerade alltid, att jag visserligen icke önskade någon rigueur emot Muncken, att jag icke kunde misstro honom om brottet: men för att draga hela detta ämnet undan allmänheten, projekterade jag, att han skulle kalla Muncken till sig, befalla honom att säga sig sanningen under de löften eller det hot, som därtill kunde föranleda, och sedan förfara som omständigheterna da kunde presentera sig och fordra. Muncken lag dessutom hvar qväll flere timmar i min soffa och gnällde, att jag skulle så bega, att han kunde fa audiens. Jag föresatte mig att göra hvad jag kunde, men förebar för honom alltid omöjligheter för mig att tala därom.

Angående böckerna gjorde jag själf och genom tva à tre personer uti kansliet, dem jag kunde nyttja, alla möjliga recherecher uti packhuset och pa bokladorna: och uti kanslikollegio, där jag då hade den äran vara ordförande, öppnade jag äfven en öfverläggning, i suite hvaraf jag om torsdagen den 8 Mars skickade till Haga ett skriftligt projekt och tillika en befalld underrättelse rörande Ultuna-arrendet, hvaraf jag tog anledning att erinra, men blott med få ord, om Munckens audiens.

Att hans vänner och han själf göra mig orätt, som påstå, att jag hindrat kungen ifran att tala med honom redan da, det vittnar bilagda svar*). Det nämner väl icke Muncken vid namn, men mitt bref, som

---

*) Detta konungens bref är af följande lydelse:

"Hvad Grefven angår får jag se i morgon eller öfvermorgon. Men hvad böckerna angår, är angeläget att vid inkommande böcker och på bokladorna noga observera de gamla stadgar om bokhandeln, och förbjuda till inkonst försäljning och öfversättning alla sådana, som röra den franska revolutionen eller har dammed gemenskap. Statssekreteraren behagar härom låta författa, i samråd med riksdrotsen och statssekreteraren Franc, alla nödiga expeditioner. Haga den 9 Mars 1792.

G.

säkert är funnet, jämte Munckens audiens den påföljande måndagen, vittna för min uppriktighet häruti. Stilen i denna billet är ej af vanlig familiarité, och jag förstod nog däraf, att min påminnelse ej varit välkommen.

Den påföljande lördagsmorgonen hade kungen räkat Zibet och befallt honom komma till Haga och taga mig med sig, då inga andra skulle befallas.

Middagen var glad, familier, intressant, och kungen steg ej ifrån bordet förr, än han reste på spektaklet att se grefve Gyllenborgs Penelope. Vi voro i hans loge, tillika med auctor och vakten, och blefvo befallda tillbaka till qvällen; men svår esquinancie hindrade mig och jag såg aldrig min kung mera på Haga.

H. Maj:t passerade i staden ifrån söndags afton till onsdags afton. Måndagen hade Muncken audiens middagstiden; om qvällen berättade han mig och den påföljande morgon kungen förloppet: men ingendera berättelsen var ämnad till min upplysning, och jag önskade icke heller någon.

Onsdagen hölls en stor konselj angående den fameusa frågan om agio, dess beräknande och fixerande m. m., hvilken mycken habilt blifvit dragen ifrån sekreta utskottet och ständerna, såsom beroende endast af kungens décision, sedan den likväl förut gjort mycken sensation i Gefle. Till konseljen voro kallade riksdrotsen, grefve Ruuth, baron Taube, baron Armfelt, jag, Ahlman, Peyron, Håkansson och prosten Nordin, som dagen förut tagit sitt inträde i Allmänna Beredningen. Öfverläggningen påstod till kl. half fyra, då vi fingo befallning att hvar för sig säga våra tankar. "Prosten Nordins tankar", sade kungen, "dem har jag inhemtat i sekreta utskottet" (n. b. att han där aldrig öppnade sin mun). Prosten steg upp, bugade och framgrinade ett jaa. Håkansson talade vidlyftigt för saken; Peyron förkastade projektet som nuisibelt åt rikets kredit; han talade obehindradt och med ett decideradt mocquerie. Ahlman plaiderade saken. Jag hade ej begrepp att ingå i ämnet, men ansåg en sådan författning så vanhederlig och stridande emot de tänkesätt, hvarmed konungen i tjugo år gjort sig vördad och älskad, att jag af kärlek för honom och vördnad för hans minne uti historien önskade, att till och med all fråga härom kunde försvinna utur handlingarne. Baron Armfelt talade vidlyftigt, men intet just om saken, hvilken han likväl biföll. Baron Taube yttrade sig på enahanda sätt med mig. Grefve Ruuth och grefve Wachtmeister trodde icke ännu rätta tiden vara inne att afgöra målet, utan ville

vänta några månader. H. Maj:t tog handlingarne och afbröt konseljen, hvarefter han gjorde en tour och talade vid oss alla. At mig sade han: "Ni var på vägen att touchera mig". Han gick därefter att äta, och jag såg honom sedan icke förr än blesserad i sin säng lördagsmorgonen.

Torsdagen voro Armfelt och Håkansson på Haga, då agiofrågan decideradés och kungörelsen justerades, som den påföljande söndagen blef publicerad i Stockholm.

Fredagen reglerade kungen med riksdrotsen det urtima serafimerkapitel, som skulle hållas den påföljande lördagen, då bandet, som man sagt mig, skulle tagas af grefve Munck, och allt det göras med honom, hvilket sedermera verkställdes.

Berättelse om freden med Ryssland, till Hemliga Utskottet 1792.

(I konungens namn författad af E. Schröderheim).

Innan jag låter för sekreta utskottet uppläsa den föreställning, hvilken blifvit författad angående finansärendena, tror jag angeläget att meddela utskottet i en ordning de händelser, som förorsakat krigets förlängande och därigenom ökat summan af utgifterna öfver hvad jag och Riksens Ständer vid senaste riksdagens slut föresett.

Jag tror ej nödigt att upprepa första campagnens händelser. De äro nog kända. Riksdagens utdrägt gjorde tillrustningarne sena, och när den slutades, borde campagnen öppnas; men stora flottan hade därtill ej kunnat blifva färdig, och utrustningen af arméens flotta var det ej möjligt att sätta i ordning förr än vid Juni månads slut, då Ryssarne redan hade infallit uti Savolax. Af de åtskilliga vapen, hvilka landets läge och detta krigs natur till Finlands försvar äskar, var arméens flotta därstädes det första, och den var i stånd att utlöpa; men galeerna voro nödsakade att gå till Stockholm för att öfverföra till arméen hjelpsändning. Stora flottan hann ej i sjön, och sedan den i slutet af Juli månad ändtligen gått ut ur Carlskrona, för sjukdom och andra orsaker, dem jag vill förtiga och bortglömma, ej kommit längre än till höjden af Gotland, blef ryska stora flottan mästare i Finska viken under hela campagnen, och redan i början af Juni månad hade hon bemästrat sig Porkala, då Hangö udde, befästad igenom grefve Meijerfelts försorg, ej kunde af henne intagas. Härigenom blef all kommunikation emellan arméens flotta och Sverige stängd, och då gale-

rerna ankommo i början af Augusti, blefvo de nödsakade att debarquera regementena vid Ingo och att stanna där till magasinernas betäckande.

Däraf hände, att öfveramiralen grefve Ehrensvärd ej kunde förstärkas af galererna och de öfriga armerade fartyg, hvilka kommo ifrån Sverige. De kunde ej passera Porkala; de nödgades förblifva där till kustens bevakning. Däraf följde först, att belägringen för Fredrikshamn, till hvilken allt var tillreds, sedan grefve Meijerfelt bemästrat sig Högfors och Kymene gård den 18 Juli, ej kunde företagas, ty förstärkningen ifrån Sverige kunde, i anseende till marschen landvägen, ej anlända förr än den 24 Augusti; och vidare, att öfveramiralen grefve Ehrensvärd blef tvungen att endast med 40 fartyg af arméens flotta gifva en batalj mot 110 fiendens den 24 Augusti uti Svensksund. Utgången är känd, och ehuru stark fiendens makt var, hade den igenom svenska tapperheten blifvit helt annorlunda, om ej igenom en enda rysk officers dristighet ett sund, som troddes vara gjordt inpraktikabelt igenom en försänkning, blifvit upprensadt och segern till den öfverlägsna sidan därigenom återgangen, då den efter 8 timmars fäktande troddes vara alldeles säker på den svenska.

Följderna syntes vådliga, då man trodde fienden göra hvad han kunde; men oenighet i befälet och den sena årstiden förorsakade, att ingen följd häraf till vår skada sig härledde, endast den, att vi måste öfverlemna Högfors och stanna på vår gräns. Fienden, landstigen vid Porkala, blef ock bortdrifven igenom generalmajoren baron Armfelts och Dal-fricorpsens mandom; magasinerna konserverades och Finland fredades för vintern emot fienden. Jag fann af förra campagnens erfarenhet den allra största nödvändighet ej allenast att återställa skärgårdsflottan, utan ock att öka den så mycket som görligt vore, samt att så tidigt som ske kunde få den i sjön, helst med detta vapen operationerna kunde fullföljas och utföras, äfven då stora flottan ej kom i Finska viken.

Städerna, först i Finland och sedan flere i Sverige, byggde kanonslupar och understödde mig med mångfaldig hjälp; men ehuru berömvärd och för mig tillfredsställande var den likväl icke tillräcklig för behofvet. Jag beslöt därföre att skicka nuvarande statssekreteraren af sjöärendena Cronstedt, hvilken under bataljen varit öfveramiralens flaggman, till Pommern, för att med en ymnigare tillgang ifrån pommerska skogarne så mycket kraftigare drifva fartygens byggnad; den fortsattes tillika med all möjlig skyndsamhet uti flere svenska städer; men allt fordrade

penningar, och jag kände icke utan bekymmer, att hvad som till detta och den stora flottans iståndsättande fordrades, upptog all den summa, som för arméen till campagnen kunde anslås. Alla tillgångar voro stängda. Icke kunde bevillningen ökas, icke kunde banken anlitas om hjälp, ty dess föreskrifter kunde ej öfverskridas, inga lån kunde på utrikes orter upptagas. Under kriget var krediten försvagad, och emot lånen intrigerades icke allenast af rikets fiender, utan äfven af förställda vänner. Jag fann de kraftigaste utvägar till fred böra vidtagas, och för att betala arméen, då penningetillgången upphörde den 1 Juni, blef ej annan utväg än att befalla fältkommissariatet att substituera sedlar eller förskrifningar i stället för penningar, och däraf uppkommo de s. k. Fahnehjelmarne.

Under det att jag på sådant sätt med all kraft satte mig i författning att utföra kriget med eftertryck, var jag alltid betänkt om fred, men svårigheterna därvid voro både att icke synas önska eller tillbjuda den och att kunna finna någon möjlighet till kommunikation med ryska hofvet, som intet kunde kompromettera rikets värdighet, hvilken förbjöd att efter en förlorad batalj synas åstunda fred.

Ett tillfälle visade sig oväntadt, och jag nytttjade det. En förnäm spansk herre, då grefve af Sandeljo, nu hertig af Infantado, ankommen under sommaren till Sverige, hade åstundat uppvakta mig vid arméen. Jag visste, att han ämnade sig igenom Polen till Ryssland, och detta tillfället syntes mig gynnande. Jag tillät honom att komma till högqvarteret; det var då i Lovisa. Med honom följde Moreno, officer af spanska gardet, ännu attacherad till spanska missionen i Stockholm, där han vistades sedan 1787. Jag syntes vilja spara dessa resande den långa omvägen, tillät dem att genomresa min armé och taga närmaste vägen till Petersburg öfver Abborfors. Jag lät general Platen igenom trumpetare begära i deras namn passage, och då den var dem beviljad, lät jag helsa igenom Moreno till spanske ministern i Petersburg chevalier Galvez, och, under sken att begära underrättelse om svenska fångarnes tillstand, gaf jag honom en icke otydlig anledning att kunna sluta till mina fredliga dispositioner, i den händelse att freden med Turken därunder kunde inbegripas.

Moreno återkom i November månad, då jag hade flyttat högqvarteret till Borga. Prinsen af Oranien hade föreställt följderna af bataljen förmånligare än de blefvo; det hade uppblåst fiendernas mod, och Galvez fann ingen anledning till benägenhet för fred. Han misströstade likväl icke därom vid annat tillfälle. För att ej synas alldeles

obenägen till fred, hade man likväl yttrat sig, att kejsarinnan skulle äska ett handbref af mig som en excuse för kriget och därigenom ej fordra obilliga vilkor. Detta syntes mig det obilligaste af alla och blef rejeteradt med indignation. Chevalier Galvez misströstade dock ej om utgången, endast tiden kunde framföra omständigheter till rapprochement; men stora förändringar voro för handen, som skulle på en gång ändra hela systemet.

Joseph II, kejsarinnans enskilde vän och Rysslands allierade, hotades öfverallt med uppror af sina åtskilliga riken och furstendömen: Flandern revolterade, Ungern var hardt nära och Böhmen hotade därmed. Omgifven af så många bekymmer, blef den sjukdom, som hela 1789 års sommar hindrat honom att gå till sin armé, allt farligare och ansågs ändtligen som dödlig, litet förr än han den 12 Februari 1790 med döden afsomnade, lemnande kejserliga kronan ledig och sina arfländer till sin broder, storhertigen af Toscana Leopold, som genast antog namn af konung af Böhmen och Ungern. Leopold, känd för att hata krig och att hafva missgillat alla de steg, hans bror i dess sista regeringsår tagit, var ej för ryska kejsarinnan den samme vän, som brodren. I och med samma upplyfte Polen hufvudet, ryska partiet blef alldeles kufvadt, England och Preussen började med kraft att yrka på antagandet af dessas mediation. Preussen undertecknade en traktat med Porten, vida mera bindande än den, som Sverige med sultanen hade slutit, och igenom hvilken Preussen garanterade Portens besittningar, utfäste sig formligen att återskaffa Criméen och lofvade i vidrigt fall att med väpnad hand bringa därtill Ryssland. Preussen hade ock börjat litet före kejsarens död att utrusta och fortfor med dessa anstalter både på Schlesiska och Liffländska gränsen.

Igenom allt detta hade Rysslands ställning blifvit på det högsta vådlig, och de makter, som fruktade att igenom Sveriges förening med Preussen och England detta senare rikets influence skulle blifva öfvervägerlig, sedan Frankrike utur makternas antal försvunnit, syntes på allt sätt försöka att mäkla fred i Norden. Spanska hofvet, det förnämsta ibland dessa, befallde dess minister i Stockholm, Corral, att betyga mig sitt hofs erkänsla för det förtroende, jag detsamma visat genom min helsning till Galvez, och tillbjöd sina tjenster, endast de icke nödgades proponera sin mediation för att ej komma i delo med England. Jag trodde att ett cartel, en conference om fångarnes utväxling igenom kommissarier, kunde gifva anledningar att muntligen öfverlägga om hvad skriftligen icke kunde framställas, och jag tog en anledning däx-

till af grefvarne Wachtmeister, hvilkas utbyte jag proponerade emot ryske brigadieren Berg och dess svåger, alla fyra tagna till fånga den 17 Juli 1778. Detta afskickades igenom ett bref till Galvez ifrån Corral i Mars månad med en kurir.

Jag for till Finland, arméen var klädd och bevärad, magasinerna voro i godt tillstånd och ammunition felade icke. Lilla flottan kunde gå ut i April månad och allt borde vågas. Det var vid den tiden, de preussiska och engelska negociationer började, hvilka sedan blifvit så namnkunniga; men jag hade anledning att tvifla om deras allvar. Man talade om pleins pouvoirs, men när de behöfdes, voro de ej att tillgå. Preussen rustade på gränserna af Schlesien och Liffland, och dess traktat, sluten i Constantinopel, var mera bindande än den jag slutat den 11 Juli 1782. Jag hade förbehållit mig subsidier, som litet eller illa blifvit betalda, och jag hade lofvat att ej förglömma Portens angelägenheter vid freden; men jag var fri att göra den, det var ej konungen i Preussen. Denne prins hade däremot, som jag redan sagt, förbundit sig att återskaffa Criméen och garanterat de förlorade ländernas återställande. Han försäkrade mig att rusta sig med mycken styrka och gifva en kraftig åtgärd till mina vapens understöd, om jag ej hastade med freden.

Krigsoperationerna jag ämnat utföra på snön, kunde ej för den ovanligt blida årstiden börjas förr än i April månad, då generalmajoren baron Armfelt den 15 tog Kärnakoski pass, vigtigt igenom sin belägenhet; men dessutom vann jag därvid en annan förmån. Den var att blifva underrättad af fångarne, som där gjordes, att general Soltikoff ännu icke rest till arméen, att allt kavalleriet låg bakom Petersburg, att prinsen af Nassau ännu uppehöll sig där, att arméens rekryter ej väntades förr än i Maj månads slut, att infanteriet låg i byarne utan uppmärksamhet och nog långt kringspridt, och att i Fredrikshamn ej var annat folk än de, som arbetade på fartygen, hvilka alla byggdes på enskilda varfven utom fästningen.

Jag fann då ingen tid att förlora. Jag reste till Borgå den 10 April för att göra nödiga anstalter till attacken på Walkiala. Då jag andra dagen ämnade begifva mig till Sackjärvi, ankom den 22 April om aftonen en kurir från Galvez, som underrättade mig om grefvarne Wachtmeisters tillstånd att resa hem, utan annat förbehåll än deras parole, och åter att intet cartel hade rum; men han trodde sig vara säker, att man ville höra på fredspropositioner, dock trodde han, att man ville föreslå ett stillestånd. Han hade väl tillagt några ord om

de brottslige af Anjala, men kuriren hade befallning att muntligen tillsäga, att detta var endast pro forma; men att därom ej skulle blifva någon fråga.

Jag begärde intet bättre än fred, men jag kunde ej antaga den, som icke var värdig och hedrande. Jag kunde ej antaga stillestandet: det hade endast tjent att alarmera mina allierade eller ock att förlora den enda styrka, jag hade öfrig, igenom magasinernas uppsättande och tidens förhalning, (helst) som, sedan den varit förfluten, vi befunnit oss utan mat och penningar och därigenom blifvit satta uti värre belägenhet än efter de största förluster af olyckliga bataljer, då fienderna emellertid hade fått tid och tillfällen till att fullborda sina rustningar och sedan fullfölja kriget med dubbel fördel. Jag föresatte mig att låta dessa reflexioner inflyta uti mitt svar till chevalier Galvez; men som alla ordres voro afgångna till den venstra flygeln af arméen att uppbryta för den tillämnade attacken på Valkiala magasiner, vågade jag ej då genast återskicka kuriren på det han ej kände om arméens rörelse, den han omöjligen kunde visst känna, om han hade blifvit genast affärdad; men affärdade samma afton eller den 22 April en kurir med bref till konungen i Preussen och försäkrade honom både som hans vän och nära slägtinge, att därest han till den 20 Maj icke lemnade mig full säkerhet om hans inbrott i Liffland och om subsidierna, fann jag mig ej kunna uppskjuta med freden, så snart Porten däruti kunde inbegripas, och jag gjorde honom tillika därvid de starkaste föreställningar om hans egna och Europas allmänna angelägenheter härutinnan, äfvensom mina ovillkorliga förbindelser att hugna mitt folk med fred, då den kunde vinnas med villkor, som hvarken blefvo vanhedrande eller ledde till minskning af våra länder. Jag sände däraf tillika en afskrift till dåvarande statssekreteraren baron Ruuth och statssekreteraren Franc, att meddela därvarande engelska och preussiska ministrarne. Jag tillade att jag skulle förhala tiden till den 20 Maj igenom frågor och diplomatiska undanflykter, då jag hade uträknat att svar kunde från konungen i Preussen ankomma, men förklarade uttryckligen, att om till den tiden jag ej undfick nöjaktigt svar eller att Hans Preussiska Maj:t ej då började med krigsoperationerna och gjorde en diversion på Liffland, kunde jag ej dröja med freden. Jag var fullt och fast deciderad att då börja negociationerna och att sluta dem ju förr ju hellre. Emellertid lät jag säga ut flottan utur Sveaborg och affärdade den 9 Maj spanske kuriren till spanske ministern med ett svar, författadt uti orda-

sätt, som utmärkte min böjelse för fred och lemnade honom allt möjligt tillfälle att utföra den påbegynta negociationen.

England hade nu framkastat frågan om status quo. Detta styrkte mig ännu mera i öfvertygelsen af de allierades tänkesätt. Slaget vid Valkiala och bataljen af Fredrikshamn följde efter hvarannan. Ryska skärgårdsflottan förstördes, så att däraf ej återstod mera än 8 à 10 kanonslupar utom de större fartygen, som lågo i Petersburg och Fredrikshamn och voro ej ännu färdiga. Få dagar efter den 20 Maj återkom kuriren från Berlin med konungens i Preussen svar, hvaruti han på det kraftigaste försäkrar om sitt deltagande och biträde och om sina ordres till generalen grefve Hernchen att närma sig med 30,000 man till liffländska gränsen och att göra alla demonstrationer till attack, som borde draga kejsarinnans uppmärksamhet åt den kanten. Han tillade, att bref väntades från England, som icke voro komna, och bad mig på det enständigaste, att jag ej skulle hasta med fredsunderhandlingarne, till dess han kunde sluta med konungen af Ungern och Böhmen, hvilket han förmodade skulle snart ske, då han med fria händer kunde komma mig till hjälp att qväsa Rysslands högmod.

Detta öfvertygade mig ännu mera, att jag ej borde längre dröja med negociationerna och att jag ej hade mera än en allierad, mitt folks mod och min värja. Jag beslöt att under negociationerna med häftighet utföra kriget. Den kurir, jag afsändt till Galvez, hade icke återkommit, och då jag ankom till Björkö sund, hade jag ifrån Korristo kapell igenom general Pollet låtit afsända en trumpetare för att efterfråga den spanske kuriren, för att därigenom påskynda negociationerna; men det var förgäfves. I Petersburg ville man se utgången af flottornas strid, men trodde sig till större förmåner, sedan bataljerna af den 3 och 4 Juni emellan bägge stora flottorna ej något deciderat, och man trodde sig igenom Preussens lamhet i operationerna, som redan röjdes, ej hafva något där att frukta.

I detta stånd voro sakerna, då genombrytningen utur Viborgska viken utfördes. Vid min ankomst till Svensksund den 4 Juli fann jag af alla tidningar och omständigheter kungen i Preussen uti samma författning som förr, endast hugad att nyttja oss, men spara sig. Jag ansåg freden oundviklig, men omsorg för rikets värdighet gjorde svårigheten uti sättet.

Tvenne händelser tjente mig. Prinsen af Nassau, troendes min flotta förskingrad, kom att taga det öfriga i Svensksund och fann flottan i full ordning. Han ämnade ej attackera andra än öfvervunne

och blef sjelf attackerad af en nästan lika styrka. Utgången af bataljen den 9 och 10 Juli är känd. Den gaf ryssarne en stor tanke om var styrka och bragte dem på den tanken att faran af kriget kunde drabba dem ämnu gång. Detta gaf dem lust till fred. Den andra händelsen var, att under bataljen blef en stor galer af fienden tagen, men så illa medfaren, att man knappt kunde berga folket. Den sjönk för mina fötter. Ibland den dära bergade besättningen var en ryss vid namn Möller, som varit vid ryska missionen i Stockholm med Marcoff och Rasumowsky. Jag igenkände honom genast, underrättade mig om hans tillstånd och famn honom höra till vice kansleren grefve Ostermanns kansli. Jag föll då genast på den tanken att betjena mig af denne Möller, för att, under pretext af galanterier emot grefve Ostermann sedan hans vistånde i Sverige, återskicka honom som fri med ett vänligt bref, som innehöll efterfrågningar om svenska fångarne och isynnerhet om en viss officer af mitt garde, som blifvit tagen den 3 Juli. Jag slöt brefvet, som ej angick annat än höflighetsbetygelser, med dessa orden: "Jag har ej fått något svar ifrån chevalier Galvez; jag fruktar att kuriren förkommit", hvilket hvar den enda anledning för honom att sluta till mina fredliga böjelser, hvilka icke kunde undfalla honom som en erfaren minister.

Några dagar därefter ankom bref ifrån general Igelström till baron Armfelt med mycket komplimenter och önskan af en muntlig conference. Dessa båda generaler, som kommenderat emot hvarandra i Savolax, hade under hela den tiden brefväxlat, och general Igelström uti sina bref mycket insisterat på en conference, om hvilkens ändamål baron Armfelt okunnig, hade utan att afsla den alltid den undvikit.

Jag hade om allt detta ej kunnat få kunskap förr än efter utgången ifrån Björkö, då hela relationen härom blef mig öfversänd af baron Armfelt. Knappt hade jag fått kunskap om detta bref, förrän jag fick vice kanslerens skrifvelse, som innehöll dess erkänsla af min godhet, de upplysningar jag begärt och uti de mest förbindande, vordnadsfullaste och detaljerade ordalag ryska hofvets tänkesätt i anseende till freden, samt tilläggning att general Igelström hade plein pouvoir att börja fredsnegociationerna. Då jag sålunda såg mig säker att ej göra något felsteg, befallde jag baron Armfelt, hvilken illa blesserad var förd till Lovisa, att gifva general Igelström möte vid Kymene elf emellan förposterna på Verelä, söndagen den 2 Augusti.

Baron Armfelts och general Igelströms möte skedde på sagdan dag. Ryssarne innehade båda ändarne af bron, men mötet skedde på

en Sverige tillhörig, ehuru i den stunden independent mark. Första dagen höllos conferencerna under bar himmel. Den andra uppsattes tvenne tält, ett för den svenske plenipotentiairen, ett för den ryske; men den senare hade den höfligheten att låta conferencen hållas i det svenska, där freden ock blef underskrifven den 14 Augusti kl. half 4 eftermiddagen. Den hade varit det inom 8 dagar, så framt icke min grannlagenhet att uppfylla förbindelser förmått mig att försöka allt för turkarne. Jag hade låtit proponera en artikel därom. Den kunde ej antagas. Kejsarinnan lofvade mig att göra den freden på de anständigaste konditioner. Det var ock uttryckligen sagdt uti grefve Ostermanns bref.

I saknad af det kraftiga biträde, hvarom kungen i Preussen försäkrat mig, blef det omöjligt att bringa denna fråga längre. Likväl till att försöka, huruvida ryssarnes ståndaktighet uti detta beslut var så verklig, som den syntes, och general Igelströms instruktioner så bindande, eller om något kunde uträttas för turkiska angelägenheterna, anbefallde jag baron Armfelt att ytterligare yrka dem och att i händelse af vidare motstånd afbryta underhandlingarne; men jag instruerade honom tillika att i sådan händelse förbehålla och gifva ett möte till andra dagen under sken af att taga ett vänligt afsked m. m. Conferencen började, påstod i sex timmar, underhandlingarne till hela sin vidd afbrötos, och alla de föregående blefvo följaktligen fruktlösa. Plenipotentiairerna åtskildes. General Igelström steg till häst och baron Armfelt intog den chaise, hans blessyrer nödgade honom att bruka; men baron Armfelt, under sken att hafva glömt en efterfrågan om en af våra fångna officerare, fann utväg att åter börja samtalet. Man inträdde åter i tältet och öfverenskom att råkas ännu en gång och att tälten ej skulle borttagas. General Igelström tillskref ett bref till baron Armfelt samma dag med ny anmodan att för en point d'honneur skull ej bryta ett så helsosamt verk, och baron Armfelt, på min befallning, svarade med anmodan att dagen därpå råkas i tälten med protokollet och börja formlig conference. Jag författade då en declaration, som innebar mina förbehåll för turkarne, hvilken dagen därpå den 14 Augusti uti formliga conferencen, sedan freden var undertecknad, baron Armfelt låtit införa i protokollet, ehuru mycket emot general Igelströms påstående och undanflykter. — —

Freden var undertecknad, protokollet var slutadt och general Igelström, glad att se detta verk fullbordadt, men ej nog hemma i ministeriella ärenden för att känna styrkan af ordasätten och förskräckt

öfver baron Armfelts hot att rompera, om en så ohörd sak hände att ej intaga en declaration i protokollet, lät därvid bero: och som detta var sista och första conferencen, blef declarationen utan svar.

Hemliga utskottet kan finna af allt detta, att jag nogsamt uppfullt mina förbindelser med turkarne och att, om de velat då genast följa mina råd, hade de gjort en mycket förmånligare fred än den de slutat, och att jag ej heller bedragit Preussen och England, då jag förekommit dem om min föresats, långt innan den fullbordades. Jag nämner det nu så mycket heldre, som både Preussen och England, men särdeles det förra hofvet, låtit alla europeiska hof tröttna vid dess klagomål öfver mitt förhållande, hvilka de sedermera likväl tvungits att låta förfalla igenom den styrka sanningens röst eger.

Freden var således afslutad emellan Sverige och Ryssland, och den hade äfven varit det för Porten med förmånligare vilkor än kanske sedermera: ty turkarne hade behållit Dniester och ryssarne hade återställt Bender och Oczakow, ehuru raserad; men den envishet hos Portens ministrar, som gjort alla underhandlingar därstädes besvärliga och de flesta fruktlösa, men isynnerhet engelska ambassadörens och preussiske ministerns intriger hindrade framgången däraf. Ryska arméen aftågade till polska gränserna, den svenska och finska återfördes till sina hemvister.

Negociationerna emellan svenska och ryska hofven fortsattes, efter plenipotentiairernas träffade aftal, igenom beskickningar af generalmajor Stedingk å vår sida, hvilken genast sändes till Petersburg, och å den ryska af general von der Pahlen, hvilken, stadd på ryska flottan när han utnämndes, ej hann att infinna sig förr än vid Drottningholm, dit han ankom med de behagligaste och mest tillfredsställande försäkringar om H. Maj:t ryska kejsarinnans böjelser och tänkesätt för mig och riket. Flere omständigheter, furst Potemkins frånvaro, hvilken kejsarinnan öfver dessa ämnen ville rådföra, engelska och preussiska negociationerna m. m., hindrade likväl vänskapstraktatens fullkomliga afslutande ända intill sistlidne November månad, då den på Drottningholms slott undertecknades.

Jag förbigår ej vid detta tillfället att anmärka, huru jag ansett betänkligt att med England och Preussen ingå en alliance, hvarom i allmänheten varit mycket taladt, då jag förutsåg, att ett nytt krig för Sverige skulle däraf blifva en oundviklig följd, då jag erfarit dessa hofvens ringa allvar uti det understöd, de lofvat och hvartill deras egna förmåner dem bort föranleda, och då Frankrike, var naturlige bunds-

förvandt, ej mera kan räknas ibland Europas makter, och jag hvarken med säkerhet eller nytta kan vänta något stöd af de rebeller, som därstädes nu omkullkastat riket och tronen.

Efter allt diplomatiskt bruk äro väl alla föregående traktater, som icke nämnas uti en senare, därigenom alldeles dödade, och följaktligen äfven fredsfördragen emellan Sverige och Ryssland uti Åbo och Nystad, när de icke åberopades vid Verelä, hvilket med en sådan noggrannhet iakttogs, att de artiklar, som i Veteläfreden blefvo konserverade, ej citerades, men ord ifrån ord afskrefvos, för att ej nämna Åbo och Nystadska frederna; och därigenom uteslöts alldeles den förhatliga artikeln af Nystadska freden, åberopad i den Åboska, som väl i själfva början var egentligen ämnad till att vara ett understöd för hertigens af Holstein påstående till svenska tronen, men hade likväl i senare tider tjent till pretext för Ryssland att anse sig som garant af 1720 års regeringsform och att tillvälla sig ett visst förmynderskap i våra hemsaker, som med rikets själfständighet icke kan förenas. Jag var så mycket angelägnare att dem tydligen utur vägen rödja, och till yttermera stadfästelse är därföre uti ingressen till traktaten med uttryckliga ord förklaradt, att freden i Verelä är det enda förbund, som för det närvarande eger emellan Sverige och Ryssland en förbindande kraft och verkan.

Öfverenskommelser äro dessutom gjorda om kommissariers utnämnande till gränsernas närmare och länge uppskjutna reglering och handelstraktaten är väl förlängd, men icke längre än till den 1 Januari 1793, då förmånligare villkor därvid förmodligen kunna erhållas.

Gustaf III:s sista sjukdom och död.

Som maskerader aldrig varit bland mina nöjen, så blef jag äfven därifrån merendels dispenserad de senare åren och var icke heller närvarande, när händelsen inträffade. Det var först efter kl. 6 den påföljande morgonen, jag därom blef underrättad, då jag efter en kort uppvaktning hos h. exc. riksdrotsen genast förfogade mig till slottet. Ännu kl. 7 var mycken stillhet på gatorna som i slottet och händelsen icke mycket bekant. Uti den öfre matsalen voro bägge DD. KK. HH. hertigarne, alla vakthafvande af hofstaten och militären, generaladjutanten baron Klingsporre och de tillkallade läkarne. Den första bestörtningen hade ännu icke lemnat rum åt något hopp; man väntade det af den sondering, hvilken då skulle företagas. Deras Kongl. Högheter yttrade icke blott med orden, men de bevisade äfven i de minsta omständigheter den ömmaste broderliga tillgifvenhet, och H. K. H. hertigen af Södermanland behöll under allt detta, äfven som sedermera, det sinneslugn, åt hvilket eftervärlden skall tillegna rikets, konungahusets och regeringssättets räddning och bestånd.

Jag hade ej varit många minuter uti salen, förr än man tillsade mig att gå in, och jag kallades fram till sängen. Konungen låg då i den stora vanliga sängen framvid venstra sidan däraf, men var vänd åt höger och hvilade sig på den högra armen. Kungens uppsyn var mild, men stark, färgen frisk, målet oförändradt. Jag fann min skyldighet att dölja min oro och samlade därtill all min förmåga. H. Maj:t gaf mig sin hand och med en glad min sade mig: "God morgon, min kära Schröderheim, var vid courage! Man tror blessyren mindre farlig, efter jag kunnat gå. Utgången är likväl oviss; men kommer jag till-

baka, så kom ihåg hvad jag nu säger Er, att oppositionen är all. Det dependerar kanske sedermera mest af mig själf och min egen försigtighet att göra mina återstående dagar tranquilla". Efter en liten tystnad fortfor konungen att fråga mig, om jag ännu i dag träffat många, om händelsen ännu vore mycket bekant, hvad sensation den gjorde m. m.; men då därunder anmäldes, att generaldirektören Acrel och de öfrige medici och kirurger endast afvaktade H. Maj:ts egen befallning för att få sondera blessyren, tillsade konungen mig att få gå ut emellertid, men att ej gå bort, emedan H. Maj:t sedan ville tala med mig. Öfverstekammarjunkaren generalen baron Taube hade emellertid åter inkommit, och konungen förbehöll sig att han ville blifva närvarande så väl då, som vid alla andra förbindningar eller förefallande operationer af läkarne, hvilket ock bemälte herr baron till sista stunden uppfyllde. Om ej mitt minne bedrager mig, voro jämväl deras excellenser riksrådet herr baron Fredrik Sparre och riksmarskalken grefve Oxenstjerna närvarande vid denna sondering.

När den var slutad, aflemnade öfverdirektören Theel, som densamma förrättat, sin underdåniga berättelse till H. K. H. hertigen af Södermanland. Kulan (man fruktade då ej ännu för tvenne) hade icke kunnat råkas, men en spik hade blifvit tagen utur blessyren, sådan som den, hvilken förut var funnen uti stoppningen af jackan. Efter kammarbetjeningens berättelse var ännu eld uti berörde stoppning, när jackan aftogs på operahuset. Allt syntes bevisa skottets svårare art och vådan af dess följder. Doktorerna sökte trösta med ett hopp, att kulan möjligen kunnat taga en direktion, hvarigenom hon utan lifsfara kunde behållas i kroppen, och de anförde exempel af flere personer, hvilka lefvat och ännu lefva efter lika blessyrer; men oro och fruktan lemnade föga rum för dessa föreställningar.

En stund därefter blef jag åter inkallad, da tillika anmältes, att hela officerscorpsen af blå och gula gardet voro uppkomna, anförda af öfverstelöjtnant Liljehorn. Konungen lät Liljehorn komma in, kallade honom till sig, gaf honom sin hand, hvilken Liljehorn kysste tvenne gånger med den bestörtning, som alla närvarande funno naturlig af tillfället och hans enskilda tacksamhet. Jag fann kungen matt, mera lidande af plågorna, andedrägten något tätare, färgen starkare, men ögonen hade all vanlig klarhet, hvilken de äfven ända till det sista dygnet oförändradt bibehöllo. H. Maj:t sade sig finna, att hans närvarande belägenhet, hvilken ej annat kunde än mycket förvärras, åtminstone under en instundande suppuration, omöjligen kunde tillåta H.

Maj:t att befatta sig med regeringsbekymren och ännu mindre att själf taga kunskap af allt, som egde gemenskap med denna händelse, hvartill H. Maj:t fruktade att ganska mycket torde rapportera sig. Han hade därföre beslutat att uppdraga regeringen at H. K. H. hertigen af Södermanland, på sätt som förut under konungens resor varit vanligt. Han befallde nu därföre, det konstitutorialet skulle uppsättas samt projekteras en instruktion i likhet af de förra samt den allmänna kungörelse, som borde utgå. "Emellertid", fortfor konungen, "skall jag försöka att sofva, hvilket doktorerna anse nödvändigt och hvartill jag har mycken böjelse, och sedan skall jag skicka Er bud".

Jag blef ej kallad förr än kl. 5 e. m., då jag fick befallning att justera expeditionerna. H. Maj:t afhörde allt med vanlig uppmärksamhet, befallde mig läsa andra gangen flere ställen; men under det jag läste den sista § af instruktionen, som angick händelsen af hans frånfälle, förlorade jag mig och jag kunde ej återhålla mina tårar. H. Maj:t gaf mig en vänlig uppsyn, kramade min hand och tog papperet för att läsa själf.

Sedan han åter läst igenom alltsammans, gaf han mig papperen tillbaka, kramade mig åter i handen och försäkrade mig med de ömmaste ordasätt, både huru väl han kände min sorg och belägenhet och huru han nu gjorde mig rättvisa för den välmening och varsamhet, hvilka han stundom förebrått mig. Han befallde mig tillika att uppvakta sig så ofta jag kunde och tillsade mig att icke behöfva därom göra särskilda anmälningar. Slutligen talade han om upptäckten af Anckarström, men yttrade sig vara försäkrad, att Anckarström ej var den rätte, att en människa med hans fysionomi omöjligen kunde begå ett sådant brott och trodde, att den, som lossat skottet, varit en lång mask i svart domino. H. Maj:t förklarade äfven sina misstankar därom uppå grefve Ribbing. Samma dag hade H. Maj:t emottagit besök af hela den kongl. familjen och äfven uppvaktningar af främmande ministrar m. fl.; men jag var ej vid de tillfällen närvarande.

Konungen förblef under hela sjukdomen uti den öfre stora sängkammaren. Kölden i rummet var obeskriflig, ty spjället fick aldrig skjutas, så att vi som voro inne, särdeles om nätterna, ofta voro nödsakade under de ögonblick, han slumrade, att svepa oss in uti pelsar, hvilka voro inpraktiserade och lågo uti det öfra hörnet af rummet, gömda bakom ett bord. Öfver golfvet voro utbredda mattor, omkring sängen var dragen den stora skärmen af hautelisse, som vanligen stod i samma rum, och framom skärmen på ett litet bord brann en pappers-

lampa på ett oljefat, hvars svaga sken var det enda ljus, som täldes, och gaf at detta stora rummet och de hvita figurerna på plattfonden ett lika så besynnerligt som dystert utseende. På en af kolonnerna midt för sängen, midt för kungen, hängde dess nattklocka, men det oaktadt frågade konungen beständigt hvad klockan var. En kammarjunkare, en page, två à tre af kammarbetjeningen voro alltid inne. Uti audiensrummet församlades stundligen många af de höga ämbetsmän, särdeles af hofvet, som egde entréerna; där var äfven uti det öfre hörnet en skärm, och bakom densamma ett bord, hvarvid doktorerna hade sina öfverläggningar. Om nätterna brann äfven där en lampa: omkring väggarne lågo dels på stolar, dels på golfvet insvepta i sina kapprockar alla, som hade vakt om nätterna, men ej behöfde stundligen vara inne uti sängkammaren; utseendet af alltsammans var bedröfligt och imponerande.

Uti matsalen i nedra hörnet, till venster om ingången, ställdes en skärm, bakom hvilken var ett bord för generaladjutantsexpeditionen, hvilken dock efter några dagar flyttades neder uti det forna rådsrummet och dess förmak. Uti öfra hörnet var ett bord, hvarvid hofjunkaren Wallencreutz meddelade underrättelser om konungens tillstånd, i anledning af den bulletin, doktorerna författade hvarje morgon och afton, och där han äfven antecknade alla de efterfrågande. Hvarje morgon, ifrån 8 och 9, kommo och gingo folk af alla stånd, ända till kl. 11, då alla gingo i bönen uti slottskapellet, som där dagligen förrättades. Eftermiddagen åter, ifrån kl. 4, samlades där till kl. 7 Deras Kongl. Högheter prinsessorna, rikets råd och herrar, främmande ministrar, de förnämste ämbetsmän af alla stater och fruntimmer. De vakthafvande adjutanterna och officerarne passerade där nätterna.

Hvarje morgon och eftermiddag besöktes konungen af Deras Kongl. Högheter hertigarne och äfven oftare af H. K. H. hertigen af Södermanland. Konungen emottog äfven H. K. H. kronprinsen dagligen, utom det sista dygnet. Kl. 9 f. m. och kl. 5 e. m. samlades läkarne, då i samtliges närvaro förbindningarne ömsades och blessyren undersöktes. De första dygnen hade konungen ofta långa stunder någon ro och hvila, både att ligga stilla i sängen och att sitta i stolen; men de senare måste han nästan stundligen jämka och förändra ställning, utom när sömn inställde sig. Tvenne kammartjenare höllo hvar i sitt hörn uti ett örngått bakom ryggen, som ständigt flyttades, höjdes eller sänktes, både i sängen och stolen. Kammarjunkaren understödde alltid armen på den blesserade sidan; ofta var konungen soulagerad af att hålla

den i bägge händerna, som satt och talte med honom, stunden, måste äfven någon af kammarbetjeningen sätta sig på golfvet, för att hålla emot fötterna, särdeles den venstra. Under de senare dagarne gaf olessyren vid den allra minsta rörelse och följaktligen nästan beständigt en besvärande stank ifrån sig. Denna svåra lukt förorsakade konungen ofta mattighet och då, så väl som dessemellan, stänktes sängkläder och alla närvarande med Eau de Cologne, hvaraf konungen fann förfriskning. Vid ömsningen emellan sängen och stolen kunde konungen likväl alltid stödja på benen. Sällan klagade han öfver sina plågor, men oupphörligen frågade han hvad klockan var, och hvilka voro där ute.

När han ibland dem hörde nämnas personer, som kommit in till staden för att underrätta sig om hans tillstånd, eller dem, som han kände för att hafva varit mycket lierade med dem, hvilka voro anklagade för delaktighet i brottet, betygade han en synlig tillfredsställelse. Af de för delaktighet anklagade kände han, mig veterligen, icke flere än Anckarström, grefvarne Horn och Ribbing, Liljehorn och Pechlin. Stundom ville han vara ensam, men afviste aldrig någon, utan marquerade oss, som mera ständigt voro inne, att han ville afbryta konversationen. Han såg icke heller gärna att man anmälte någon, som han ej själf kallat eller sett förut under sjukdomen, utan svarade alltid därpå: "Ja, ja, det är bra", eller: "Ja, ja, få se i morgon". Stundom låtsade han sofva, men därefter märktes alltid någon inquiétude. Han ville, att man skulle tala beständigt, men ämnen voro verkligen svåra att finna, som kunde blifva interessanta. Om händelsen kunde man ej tala. Om fransyska affärerna, som förut varit det beständiga ämnet för dess konversation, icke, ej heller om kejsarens då timade död och icke om regeringsärendena. Om teatern ville han själf icke höra nämnas. Thorild var länge en ressource, men då Zibet en gång började därmed, förbehöll H. Maj:t sig att man ej vidare ville tala om honom. De första dagarne föll talet stundom på några små anstalter under en förväntad convalescens, men i de senare taltes icke heller vidare därom. Den första veckan fann jag ingen särdeles förändring, humeuret och yttre omständigheter nästan lika, men en vaksam attention till allt, som hördes. Om måndagseftermiddagen, när herr generalen grefve Horn fördes ur sitt hus upp till slottet, sorlade folket grufligen på Norrbro. Det hördes upp i sängkammaren och gjorde mycken oro; men jag var så lycklig att förmå konungen att tro det endast vara drag uti skorstenen, och som jag bullrade med spjället i den me-

ment folket lemnade bron, så trodde kungen mig och inquiétuden förgick. Samma undanflykt vidtog jag under sorlet, då Bielkens lik fördes öfver Norrbro, som skedde middagstiden kl. half 1. En gardessoldat plundrade sitt gevär nedanför slottet, men skottet tog eld och smällen gjorde en alteration, som stillades, då man föregaf, att skottet lossades i ridhuset.

Andra dagen om förmiddagen, då konungen satt uppe och talat i hvarjehanda ämnen, föll han i någon tystnad, men efter en kort stund sade mig helt hastigt: "Vet du, att Liljehorn haft pension af min egen cassette"? Jag ryckte på axlarne och kysste hans hand, då han sade: "Ja, jag önskar och vill förlata". Han frågade mig efter bröderna, och då jag med få ord nämnt deras oro, befallde han mig försäkra dem om sin nåd, och att ingen soupçon fallit hos honom på dem. Jag sökte att föra fram andra ämnen, men förgäfves; konungens tystnad varade, och efter en liten stund sade han mig: "Hvad säger grefve Fredrik Horn"? Jag svarade: "E. Maj:t lärer lätt föreställa sig hans sorg och huru ömt denne gamle fader är agiterad". "Arresterad"? sade kungen. - "Nej", svarade jag och märkte en besynnerlig rörelse och liksom en fruktan att vidare fråga. Men det oaktadt hviskade kungen: "Är han arresterad eller observerad"? Jag bad om förlåtelse, att jag med ordet "agiterad" nyttjat det ordet, som jag nu efterat fann vara en alldeles otjenlig term, och hvilken gifvit konungen en soupçon, hvartill jag icke hört någon anledning, utan försäkrade jag mig vara öfvertygad, att denne ålderstigne herre visserligen icke haft den minsta kunskap om sonens företagande. H. Maj:t marquerade däröfver en öm och sensible tillfredsställelse och sade mig, att denna försäkran gjorde honom ett stort nöje. Konungen påminte sig hastigt och äfven med förundran en konversation, som han före afresan till Gefle och äfven efter återkomsten en och annan gång haft med bryggaren Sven Roos' hustru, född Wrangel, och hvarunder hon lärer hafva prognosticerat något af det olyckliga, som sedermera inträffat.

Konungen längtade efter grefve Claes Ekeblad. På befallning afsände jag genast en kurir till Mariestad; men grefven hann ej till Stockholm förr än efter dödsfallet.

Samma dag (måndagen den 19) hade hos H. K. H. blifvit angifvet, det anledningar vore att befara, det nya uppträden skulle förestå den följande natten. På trenne ställen af staden, nämligen långt upp på Söder, på Kungsholmen och Ladugårdslandet skulle stickas eld, och under diversion däraf uti anstalterna resten af konspirationen utföras

H. K. Höghet förblef hela natten själf personligen uti konungens audienssal och utgaf där sina ordres. Med H. K. Höghets nådiga tillåtelse uppvaktade jag den natten hos konungen.

Den påföljande dagen införde H. K. H. hertigen af Södermanland till konungen h. exc. herr grefve Brahe. Jag var då uti kanslikollegio och förlorade därigenom denna precieusa moment: men vid min återkomst mötte jag herr grefven i slottet, som under de ömmaste rörelser betygade mig sin tillfredsställelse, och när jag sedermera inkom till konungen, förklarade H. Maj:t mig sin egen hugnad däraf.

Samma dag om eftermiddagen befallde konungen mig att införa h. exc. grefve Bielke. Konungen hade då ej sett honom sedan h. exc. aflagt sin tacksägelse för dess dimission utur rådkammaren. Olyckligtvis hade det skett i samma rum, och minnet däraf ökade hos bägge svårigheterna af mötet. Grefven inträdde med temlig munterhet, men då konungen sträckte honom bägge armarne, hann han ej att säga mer än: "Min gamla —", förr än gråten afbröt konungens tal, grefven brast i tårar och föll på min arm. Jag skyndade mig att genast föra grefven tillbaka uti audiensrummet, där han återhemtade sig och inkallades då genast ånyo. Grefven kysste konungens hand. H. Maj:t ursäktade sig, att han ej i dag kunde emottaga grefvinnan, men efter en kort konversation angående grefvens helsa, familj och resan, gaf konungen mig det vanliga tecknet och jag h. exc. anledning att åter retirera sig. Tvenne dagar därefter ville H. Maj:t åter se grefven: men h. exc. var då ej ännu uppkommen och sedermera gafs därtill icke vidare tillfälle. De rörelser, hvilka audiensen hos grefven uppväckte, adrogo honom genast en sjukdom: efter få dagar yppades vattusot i bröstet, och grefven afled några veckor efter konungen.

Hos konungen infunno sig nya symptomer af ett styng, af mera tryckning på bröstet, värk i sidan och stundom oro. Lördagen den 24 fann jag i mitt tycke konungen mera matt än vanligt, han talte mindre, men marquerade ingen synnerlig inquiétude. Söndagen den 25 befann konungen sig åter bättre. Emellan 10 och 11 på f. m. kallade H. Maj:t mig till sängen och i de nådigaste ordasätt beklagade min oro öfver hans belägenhet, befallde mig fara hem för att hvila, men återkomma kl. 4, då H. Maj:t ville försöka att låta mig läsa något, som han skulle då välja själf: emellertid sedermera kalla upp statssekreteraren Franc och kabinettssekreteraren Silfversparre med några utrikes depecher, hvaraf konungen ämnade taga kunskap. Jag for hem och lade mig, men väcktes kl. 2 af en befallning att genast komma upp.

Jag fann då H. Maj:t uti sin stol, mycket glad: men den glädjen gjorde icke min. Hostan hade redan börjat, andedrägten och alla rörelser hade en häftighet, som inquiéterade mig. Kungen klagade sig hungrig, kallade in Griel, plaisanterade med honom öfver hans soppor och befallde middag. Allt hvad Griel proponerade förkastades, och han fick ordres att skynda sig. Under allt detta talte kungen mycket, men ömsade stundligen ämnen. Orolig inom mig själf af allt detta, önskade jag att kunna amenera någon mera tranquillité. Jag föreställde, att som H. Maj:t omöjligen annat kunde än fatigueras af att tala så mycket, om icke H. Maj:t skulle täckas tillåta, atminstone under maltiden, att någon kunde inkallas, som kunde prata med mig, och H. Maj:t af var konversation om icke mycket roas, atminstone kanske kunna sötvas på maten. Mitt projekt bifölls, och jag fick befallning att gå ut för att se efter hvilka där kunde vara. Ibland dem var ministern baron Schultz von Ascheraden. Han skulle inkallas, och kungen befallde mig käbbla med honom om salig Borcken och föra diskursen på en berättelse Borcken en afton på Haga gjort om sjuåriga kriget; men baron Schultz var redan bortgangen, och H. Maj:t befallde mig införa generallöjtnanten baron Klingsporre, hvilken H. Maj:t mycket nadigt emottog.

Maten serverades. Baron Klingsporre och jag fingo befallning att sätta oss vid bordet. Kungen plaisanterade öfver sin diner public och öfver oss bägge, hvilka som rådsfruar innehade hvar sin tabourette. Jag var nödsakad att visa mig glad, ty jag fruktade under davarande häftighet en elak verkan af den minsta contradiction: men aldrig har jag med en mera förställd glädje gömt en större oro. Kungen at soppa, en ragout, mestadels en half kyckling, men min förskräckelse blef ännu större, när han befallde och åt en à la glace, som konungen på flere år aldrig smakat, och jag hade tillförene anmärkt, att han stundom, under någon ovanlig agitation, förtärt hvad han vanligen aldrig smakade, som t. ex. i Kymmenegard fisk. Efter maltiden fortsattes konversationen en stund, men glädtigheten föll, hostan tilltog, och konungen intog sängen. Tillståndet försämrades, och mot aftonen kom en häftig feber och ökade plagor. Kungen tycktes vilja tillskrifva det at förkylning af kölden i rummet.

Måndagen den 26 var H. Maj:t något soulagerad. Om förmiddagen ropade han mig till sängen och sade mig: "Hostan är mycket plagsam: den lärer gifva mig pleuresie, och om jag dör, så dör jag däraf, men icke af blessyren". Detsamma repeterade H. Maj:t äfven en och annan gang de följande dagarne och syntes angelägen att öfvertyga därom.

Vid samma tillfälle började kungen att tala om själens odödlighet, om sin morbrors conferencer i det ämnet med Liebnitz och äfven om de mystiska kunskaper, hvilka de föregående åren stundom ådragit sig dess uppmärksamhet. Jag trodde min skyldighet fordra, att uppehålla konungen vid detta ämne, att just af ovissheten om det tillkommande bevisa nödvändigheten att helst nyttja de medel för dess lycksalighet, hvilka voro föreskrifna af den eviga vishet, som ensam kände dess beskaffenhet. Jag yrkade nödvändigheten att skilja det förskräckande ifrån det tröstande och consolanta af religionen; att när all verkan af det förra bevisade svaghet eller misströstan, öppnar däremot känslan af det senare för hjärtat den säkraste och ofta den enda tillflykt. Jag talte endast i generella termer och undvek all tillämpning, men försummade icke att anmärka den tillfredsställelse, de stora i världen måtte njuta af den uppbyggelse, deras efterdömen kunna verka hos allmänheten och efterväldens uppmärksamhet på deras sista stunder.

Under de följande dagarne försämrades tillståndet. Om aftonen den 28 var frågan om någon lecture för att bidraga till sömn. Kammarlakejen Hjortsberg var på vakt. Han hade ofta under den vanliga lecteurens frånvaro läst, och han skulle nu äfven läsa, då jag, uppgifven af sorg och fatigue, reste hem. Huruvida Hjortsberg funnit af en händelse la Pucelle d'Orleans och läst den, som man velat påstå, kan jag hvarken jaka eller neka; men som endast var fråga om ljudet, men ej om innehållet, lärer hafva varit ganska indifferent hvilken piece som togs, och dessutom är nog bekant, huru litet nöje kungen fann uti allt slags lecture af det ämnet.

Den 29, omkring kl. 8 om morgonen, for jag upp till slottet, då jag på Norrbro mötte en löpare, som var skickad efter mig och tillsade mig att skynda mig. När jag kom upp, fann jag uti audiensrummet DD. KK. HH. hertigarne och många af de högre ämbetsmännen. Jag blef där underrättad om tillståndet och tillsagd att gå in. En af doktorerna, som såg min bestörtning, hvilken vet jag icke, gaf mig droppar, och när jag kom in, fann jag konungen uti sin stol. Bröstet gick mycket högt och sorlade, andedrägten var svår, plågorna stora, hufvudet lutade och slemmen besvärade så gruftligen, att doktorerna med pennor borttogo massor däraf. H. Maj:t befallde mig komma till sig inom balustraden, gaf mig sin hand och ordres att expediera den bekanta öfverståthållarefullmakten. Jag gick ut för att besörja därom. Biskop Wallqvist inträdde. Jag gick sedan ej in, förr än jag åter in-

kallades; när fullmakten var underskrifven och sedan ej någonting mera var att befalla mig, afträdde jag åter och förblef i audiensrummet.

En stund efter sedan biskop Wallqvist andra gången kommit ut och gjort sin berättelse om konungens communion, fick jag ytterligare ordres att inkomma, då bergsrådet Dalberg sade mig, att konungen ropat mig vid namn. Jag framträdde då till sängen, dit H. Maj:t emellertid blifvit flyttad. Ögonen voro redan tillslutna. På bergsrådets tillsägelse anmälde jag med hög röst tvenne gånger min närvaro, och konungen, hvars venstra hand jag omfattat, gjorde därmed en svag tryckning. I detsamma började sorlet i bröstet mera tilltaga, då bergsrådet förklarade, att intet svar mera vore att vänta. Dalberg och Zibet förblefvo vid sängen, men jag satte mig bredvid generalen baron Taube.

Kort därefter, 55 minuter till 11, tystnade sorlet och Dalberg tillsade oss, att allt vore nu beställdt. Baron Taube sände ut efter biskop Wallqvist, som anmodades att i underdånighet avertera H. K. H. hertigen af Södermanland. Under tiden hade, som man berättat mig, H. M. drottningen och DD. KK. HH. prinsessorna infunnit sig uti konseljrummet för att komma in till konungen; men Hans Kongl. Höghet hade sändt sin vakthafvande kavaljer för att detournera H. M. och Deras Kongl. Högheter ifrån en idé, hvaraf endast mycken oro och sinnesrörelse å alla sidor var att befara. När Hans Kongl. Höghet inkom uti sängkammaren, befallde H. K. H. konungens ridpage, löjtnanten Adlerberg att ställa sig vid dörren och tillsäga alla, som voro inne, att blifva stilla. H. K. H. gick med detsamma till sängen, brast uti en öm gråt, vände åter fram på golfvet, gick emot dörren till galleriet och med ihopknäppta händer upplyfte sina ögon till himmelen.

Efter någon stunds tystnad begaf sig H. K. H. uti audiensrummet, som då var uppfylldt af alla dem, hvilka där kunde ega tillträde. H. K. H. mötte midt på golfvet H. K. H. hertigen af Östergötland. "Min bror", sade H. K. H., "jag har den bedröfligaste tidning att meddela. Konungen är död. Lofva mig, min bror, att med lif och blod försvara det barn, som Försynen lemnat i våra händer"! Om tillfället upprörde den bittraste sorg, så uppväckte därunder H. K. Höghets tal den lifligaste kärlek, tillförsigt, lydnad och tacksamhet. Alla trängdes omkring dess person, alla sökte förklara sin underdåniga tillgifvenhet; en allmän gråt och snyftande afbröto H. K. Höghets ord; men efter någon tystnad och sedan H. K. H. flere gånger omfamnat samt sökt att consolera sin herr broder, förmanade H. K. H. alla närvarande till

nit, enighet och fullgörande af sina skyldigheter. Här tycktes allt agg och tvedrägt slockna, alla omfamnade hvarannan öppenhjärtigt, ingen uppehöll sig vid förbehåll af forna betänkligheter. H. K. H. behagade genast på stället emottaga tro- och huldhetseden af de närvarande och begaf sig sedermera ut i matsalen, där mängden af de församlade var ännu större. H. K. H. tilltalade dem; dess tal hade äfven där en lika verkan, och under enahanda känslor aflade de samtlige tro- och huldhetseden. Strax därefter återkom h. exc. riksdrotsen, som ifrån kongl. Svea hofrätt upphemtat högstsalig konungens testamente. I anledning däraf begaf sig H. K. H. till konungen och med hög röst, i närvaro af en myckenhet ämbetsmän af alla stater, aflade den ed, hvilken testamentet äskade, omfamnade konungen och kysste dess hand. Den unge konungen ådagalade härunder alla de känslor, man i detta ögonblick kunde önska, men af dess år icke förmoda.

Sedan H. K. H. utsändt rikshärolden att med vanlig cortége och på vanligt sätt utropa konungen, emottog H. K. H. åtskilliga underdåniga rapporter och förfrågningar och sysselsatte sig sedermera hela dagen att utfärda de ordres och foga de anstalter, hvilka dess vishet och radighet funno vid detta tillfället nyttiga och nödvändiga.

Uti pelarsalen arbetade hela dagen flere personer ifrån statsexpeditionerna uti kansliet, och fredagsafton afgingo posterna till alla konungens befallningshafvande, regementschefer och ämbetsmän i orterna.

Samma dag, eller fredagen, förde H. K. H. Hans Kongl. Maj:t till häst till vaktparaden, Skeppsholmen, Artillerigården m. m. och återkom strax före middagen under allmänhetens gälla utrop af välsignelser och önskningar.

UR SCHRÖDERHEIMS BREFVEXLING

Schröderheim till Gustaf III.

Stockholm d. 20 Juni 1780.

Det nadiga tillstånd E. K. Maj:t mig behagat lemna att i underdanighet få uppvakta, vågar jag redan nyttja, ehuru inga märkvärdiga händelser gifvas att berätta.

Sedan grefve Nils Philip [Gyldenstolpe] uträttat den honom ombetrodda beskickning, blef jag andra morgonen besökt af tvenne män, hvilka på flere veckor icke velat hafva med mig någon kommunikation. De försäkrade mig om uppriktigheten af den glädje och ömhet, hvarmed brefvet blifvit emottaget, huru Drottningen alltsedan H. H. Prinsessans hemkomst från lägret lofvat sig antingen ett besök eller ett bref, och i senare fallet redan haft hästarne och vagnen i beredskap att aflägga besök först hos H. K. H. Kronprinsen och sedan hos E. K. Maj:t; huru Drottningen varit angelägen att behaga i sitt svar, och hvad reprocher Hennes Maj:t nu gör sig, för det en kurir icke genast blifvit afsänd till Stafsjö, för det Hennes Maj:t icke budit till att på något sätt få omfamna E. M:t, för det att Drottningen uti sitt bref i termerna icke tror sig hafva exprimerat sin soumission för sin kung, utan endast sin kärlek för sin son; huru Drottningen i dag eller i morgon afsänder en kammarherre till hofkansleren för att begära lof att hos honom vid hvarje ankommande post hemta E. Maj:ts nouveller (för att icke invitera hofkansleren till Fredrikshof, har denna proposition icke skett förr än efter afresan, som skedde i går middagstiden). Drottningen har sedan lördagen varit mycket glad och skall kunna utantill hela E. Maj:ts bref. Allt andas ett nytt lif på Fredrikshof och Svartsjö;

men jag har tillatit mig att säga mina vänner. huru jag tror mycket återstå för Drottningen att iakttaga. De hafva velat rådgöra med mig. dock i sitt namn: men Gud vet, att jag hvarken kan eller vågar råda. utan har jag alltid ansett Drottningen böra rådföra sitt eget hjärta, och äfven därutinnan följa E. Maj:ts efterdömen. Kronprinsen begär Drottningen icke att få se förr än vid E. Maj:ts återkomst. men tusen särskilda projekter förefalla till avancer hos H. K. Höghet.

Grefvinnan Rosen emottog med vördnad sin instruktion, men kinkar mycket öfver Dalbergs regime, som hon tror förarga Acrel: äfven påstår hon. att kavaljererna. men icke hon, fått befallning att uppvakta med rapporter. Jag underlät icke att säga henne huru mycket det senare borde flattera och huru lätt det förra kunde hjälpas: men hon har likafullt beklagat sig för baron Fredrik [Sparre].

Han är besynnerligen bedröfvad af det sätt. hvarmed E. M:t bemötte honom sista dagen. Han beskrifver med tårar i ögonen, huru han ensam icke fått ett vänligt afsked, huru han icke blifvit befalld, som alla andra till sista middagen och med disgrâce blifvit utmärkt m. m. Han reprocherar sig att hafva varit närvarande i ett ögonblick, då kanske blott hoffolket bort ega tillträde. och åberopar sig i öfrigt riksrådet Scheffers positiva ordres såsom enda orsaken till hans enträgenhet med underskrifter. Jag har icke tillåtit mig att förbigå denna omständighet. i fall E. K. M. vill hafva honom i bättre humeur, som med ett ord är gjordt.

Justitiekansleren lärer uppvakta med underdånig berättelse. huru Rådet och i synnerhet "senior facultatis" emottagit svaret om tryckfriheten. Jag såg honom i går eftermiddag och fann att kuren redan verkat på talfriheten.

Cederhjelm har upphört öfver sommaren med "Sanning och nöje". Han har sagt, att ingen må skrifva något under iydkonungarnes regering. hvilka han hade lust att bränna en gång till på Agnefit. B[r] [Björnram] är rest, uppfyld af glädje öfver den höga correspondansen. H . . . . . n [Halldin] är intet mindre förnöjd. De gjorde mig sällskap torsdagsaftonen. Deras ömhet och underdåniga välmening var ganska rörande. i synnerhet för mig. som förut af alla de känslor var intagen, hvilka aldrig kunna uttryckas.

Förordningen upplästes i söndags och verkställigheten är redan börjad.

Här höras många gissningar om E. Maj:ts resa. men inga nedriga omdömen. utom af Antwerparne. hvilka pa källaren "Sveriges vapen" i

förrgår påstått, att E. M. gjorde en fåfäng resa till Holland för att låna penningar.

Hertigen af Södermanland kamperar vid Upsala, men lär allmänt misstänkas för mademoiselle Ekerman ånyo. Hertiginnan flyttar i morgon till Rosersberg. I detta ögonblick får jag tidning från Ulriksdal, att alla må väl.

Den högste Guden beskydde och bevare E. M. och förläne en lyckosam återkomst till fäderneslandet.

Densamme till densamme.

Stockholm d. 27 Juni 1789.

— — — Till de rykten Antwerparne utspridt lägges nu, att konungen i Sverige fått låna 50,000 rdr af fru De Geer emot bankens caution, och att riksrådet Ribbing lånat monarken en summa penningar, som han vunnit uti en process mot banken. Det senare vederlägger sig efter denna dag, då bemälte riksrad offentligt uti slottskansliet lyftat summan och densamma i assistanskontoret i morgon nedsätter.

Eljest berättas här ingenting. Min allranådigaste Grefve täckes nådigt öfvertyga sig, att jag troget lyder befallning och berättar, hvad jag hör sägas om konungen under H. M:ts, gifve Gud, lyckliga resa. N[orden]skjöld arbetar nu flitigt. Hvarken bref eller smällar vanka ännu från Luleå. H[alidi]n har sändt mig ett bref af detta innehåll:

"Ayant pris au sort un passage de la Bible pour notre bon roi, celui-ci joint est tombé. Ep. aux Philip. 4: 4—7. Rejouissez-vous en notre Seigneur, je vous le dis encore, rejouissez-vous. Que votre douceur soit connue de tous les hommes. Le Seigneur est près. Ne vous inquiétez de rien, mais en toutes choses presentez vos demandes à Dieu par des prières et des supplications, avec des actions de grâce. Et la paix de Dieu, laquelle surpasse toute intelligence, gardera vos coeurs et vos sentiments".

Ifrån Svartsjö vanka inga tidningar.

Gustaf III till Schröderheim.

Wismar den 5 Juli 1780.

Jag har emottagit två af edra bref af den 23 och 27 Juni, som jag tackar Eder rätt mycket för. Continuera att berätta mig allt — det gör mig ett stort nöje. Brefvet, som var till svars på det, grefve Nils [Gyldenstolpe] hade framgifvit, var ganska tendert i början, men slutet var ändå en snärt för den 1 November. Det är dock en stor ändring, den sensibilité, man visar för ett barn, som man ej låtsat veta existera på halftannat år. Jag vet ej hvad som går åt Antwerparne; om de skrifva alla dessa miserabla nouveller hem, göra de mig ingen tjenst för all den möda, jag gjort mig för dem; bed grefve Wachtmeister att han lär dem veta hut. Hvad angår kung Salomos frillor, gör det mig hjärtligt ondt både för honom själf som för oss, hvilken han retarderar i alla kunskaper.

Jag har varit mycket sjuk i Damgarten; men som jag kom ur min säng i söndags, togo krafterna till, så att jag kunde resa till Rostock och är hitkommen i dag; jag reser fort i morgon och hoppas passera Elben i öfvermorgon och ligga i Lüneburg. Elben är nu för oss vandringsmän som Rubicon; vi tro ha allt vunnit; da vi den passerat vi finna bättre vägar, större städer och bättre postiljoner. En svensk kan intet ha någon idé om vägen emellan Rostock och Wismar, den jag kört i dag, och nu är det den största torka; hvad skall det väl vara om hösten! Vi hafva gjort fyra svenska mil ifrån kl. half 7 till half 5 i eftermiddag; vi ha endast på halfva vägen rastat en half timma.

Jag önskar innerligen, att Ni måtte må väl, och att B:s spådom ej inträffar; jag har för mycket behof både af er attachement och af er capacité.

†

Skicka mig en liten promemoria om Dalbergs begär om Rådmansö, expeditionssättet och sakens nuvarande ställning, men att han ignorerar allt.

Densamme till densamme.

Aachen den 20 Juli 1789.

Efter tio dagars resa är jag hit ankommen förliden torsdag, den 13 Juli. Min helsa har stadgat sig af resan, det är endast mitt bröst, som ej är bra ännu; jag har en tyngd däruppå och en andtäppa, då jag går fort, som plågar mig; dock hafva dessa olägenheter minskats mycket, sedan jag brukat dessa vatten, som göra mig mycket godt; men som de försvaga magen, kan jag ej dem bruka längre än åtta dagar, och ärnar jag resa om lördag till Spaa, där alla säga det skall vara det jordiska paradiset.

Jag är rätt glad att höra, att allt är stilla hos oss. Franc'en har vist mig edert bref, och beskrifningen af Rådets känslor är ett mästerstycke — ni målar dem alla utan att synas vilja göra't. Min mors reflexioner äro nyttiga; det är väl, att hon känt hvad hon är och hvad hon blef, om allting sig ändrade hos oss; kanske att det bringar henne på andra tankar och reflexioner, som hade varit nyttigare för allas vår tranquillité, om de förr gjorts, och då kunde man säga, att af ett litet ondt blef ett stort godt; men olyckligtvis äro hennes resolutioner så vacklande, att man ej kan sätta någon lit däruppå, och att en enda dag kullkastar tio dagars goda resolutioner.

Men för att komma till andra saker, så önskar jag till att veta, huru det står med valet till Linköpings stol, om alltid Troil har hopp, och hvem, som kunde komma i hans ställe till Storkyrkan, ty det ena bör gå med det andra. Jag skickar Eder därföre ett bref till konsistorium i Linköping att anställa valet, lemnande åt Eder att utsätta dagen som i Augusti månad. Hela saken kommer an [på] att ej hindra Celsius att komma på förslaget, men att endast sätta bredvid honom någon, som vore mig behaglig, endera Troil, Wailer eller domprosten i Vesterås, hvilken dock på sedernas vägnar jag skulle mindre önska, fast som politicus jag ansåg honom bäst. Han har nog förstånd att kunna väl tjena mig, om ärkebiskopens sjuklighet vid en riksdag gaf åt Linköpings stol presidium och talmansämbetet, och han har nog många köttets svagheter, för att alltid vara i min dépendance, men som † så äro dessa svagheter för mig på visst sätt en samvetssak. Troil har dem ej, åtminstone det jag vet, och det är för mig nog; han har förstånd, fermeté och capacité; jag tvifar ej på hans tillgifvenhet för

mig i denna stunden, men allt är vanskligt i denna världen, och biskopsstolen kan ändra mycket principer och tänkesätt, och då finner man ej hos honom en fermeté och en capacité, oberoende af bi-influence och mera incommode än Fantens svagheter. Därföre har jag tagit det partiet att blifva neutral. Får Fanten förslaget och ej Troil. är jag nöjd: får Troil förslaget och ej Fanten. är jag ock nöjd. De hafva bägge att tacka mig för en hastig och stor lycka, dock är den ene ärkebiskopsson, da den andre så godt [som] tiggde. då jag drog honom ur sitt armod: men vid detta binder jag ingen tro. jag har nog vant mig vid otacksamhet ibland prester. Celsii namn faller naturligt ur pennan vid denna reflexion. och det är också honom jag ändtligen ej vill hafva till Linköping. Sa snart valet är gjordt. bör det bäras till Rådets examina och sedan genast skickas till mig. Farväl, berätta mig allt nytt och var försäkrad af min godhet.

Låt mig veta om Björnram är lefvande eller död. och om Profeten promenerar ännu om nätterna.

Schröderheim till Gustaf III.

Den 3 Augusti 1780.

Att redan vara benådad med det andra brefvet af E. K. M:ts egen höga hand har så mycket öfverträffat allt, hvad jag kunnat hoppas och lofva mig. att min glädje och underdåniga tacksamhet icke känna några gränser. När andra regenter så ofta glömma att belöna. tröttnar E. K. M:t aldrig att uppmuntra. Att få vara försäkrad om E. M:ts godhet, en term. den E. K. M:t så nådigt behagat nyttja. är all den lycka, jag söker, större än alla befordringar, mera tillfredsställande både i lif och död. Efter nådig befallning att införa datum uti E. K. M:ts skrifvelse till Linköpings konsistorium har jag. efter noga betraktande af stiftets vidd och posternas gång m. m., icke trott någon dag kunna tagas före d. 29 i denna månad. utmärkt i almanackan med Johannes Döparens halshuggning, och äro orderna om valet pa den dagen med

förra posten expedierade. Flere hafva frågat mig om Celsius. Jag har aldrig svarat annat, än att jag vet, det E. M:t estimerar hans lärdom. Troil får efter all apparence förslaget. Fanten och Waller äro ej i fråga. Lütkeman torde snarare vinna ett rum. Det är beundransvärdt, huru E. M:t känner sitt folk. Hvad äro icke Fanten och Troil målade! För en sådan granskning kunde man snart hafva, om man icke funne E. K. M:t vid alla tillfällen skilja svaghet ifrån uppsåt och göra nåd åt ärlighet och välmening. Så snart valet är gjordt, skall förslaget enligt nådigaste befallning examineras af Rådet och i underdånighet öfversändas. Angående vakansen af Storkyrkan synes E. K. M:t befalla mitt underdåniga yttrande, och i anledning däraf vågar jag afgifva det sådant, som jag inför Gud finner saken. Jag föreställer mig, och hela riket väntar, att baron Taube i nåder kallas till öfverhofpredikant; men, om jag rätt känner hans sätt att tänka, lärer han själf icke vilja börja med presidium uti konsistorium. Troil kom där till ung, men var ifrån barndomen ämnad till prest. Om polisbetjeningen agerar på samma sätt som vid förra valet, kan pluraliteten erhållas för hvilken E. M:t befaller, men följderna däraf kunna i en framtid blifva ledsamma. Baron Taube funne sig där emellan församlingens kallsinnighet och presterskapets teologiska hat. Fanten vore själf mest att beklaga, om han flyttas dit. Han är äfven vid många tillfällen obändig och envis. För Wallers hjärta har jag mycket förlorat förtroende, sedan han i höstas så otidigt anklagade Benzelius. Uti hufvudstadens och politikens sköte, bland ett gräsligt borgerskap, tror jag honom äfven så litet skicklig, som jag tror honom blifva det på en biskopsstol, skild från magnater och conferencer. Han synes icke hafva att klaga, om han skulle afbida Benzelius i Strengnäs, under hvars stift han hörer. Brander tror jag ej böra frestas på tinnarne af templet. Enroth må ej göra något försök. Angående Ahlström återropar jag mig underdånigast hosgående apostille. Allernådigste Konung, misstänk mig icke för egenkärlek! Min svåger Flodin skulle kanske finna mindre hinder för sig. Han har vid alla tillfällen visat prof af nit och trohet för E. K. M:t — d. 22 Augusti 1772 fick han ett lika solennt som nådigt löfte, hvarpå han aldrig sig sedermera återropat. Hans predikan vid revolutionen var i nåder agreerad. Uti banken har han vid alla tillfällen skickat sig väl. Han är lärd utan gräl, har tjent länge inom Storkyrkoförsamlingen, dit han kallades af min salig far ifrån Upsala, där han var docens. Vid förra valet hade han fjärde rummet, och om församlingen egt sin frihet, hade han onekligen

fått förslaget. Han söker aldrig att vara betydande. Han är helt och hållet styrd af sin hustru, som utan skryt har mycket vett och är född af ett blod, uti hvilket ingen droppa gifves, som icke tillhör E. M:t. Att han verkligen är sådan, lärer ingen kunna neka: men icke vågar jag bönfalla för honom. Skulle han erhålla en nådig flyttning antingen till Storkyrkan eller till Clara, ifall gamle Nensén, onyttig i åminnelse, borde flyttas, så eger E. M:t jus patronatus att genast utnämna till Adolf Fredriks församling. Om baron Taube därtill i nåder kallades jämte öfverhofpredikantbeställningen och Lofön, i fall det, som säges, därvid blifver ett annex, så jouerar han af en revenue till 1000 rdr specie och kanske något däröfver årligen. Han får då göra sin lärospån i fred för klereciet och uti en församling, till hvars umgänge han är äfven så litet bunden, som han är öfver deras omdömen. Sedan Troil har Linköping, kan Vesterås icke manquera baron Taube.

Deras excellenser arbeta flitigt och lefva tillsammans snarare som czar Peters knesar än konung Gustaf III:s grefvar.

Riksrådet Höpken, hindrad af sin sons sjukdom ifrån landtresan, sitter denna månad för riksrådet Hermanson. Han har gifvit tvenne måltider, där Bacchus serverat.

Jag måste skrifva i dag, ty i morgon skall jag flytta till Rosersberg. Lefnaden där är indelt på detta sätt: Hennes K. Höghet fiskar ibland hela natten, ibland från kl. 5 om morgonen. Förmiddagen är hvar en för sig själf, man promenerar ensam eller gör sitt parti. Kl. ½ 2 samlas alla i Hertiginnans förmak, då Deras Högheter äfven själfva blifva synliga. Bordet är serveradt med sex fat och fyra dessert-tallrikar, af hvilka två alltid äro russin och mandel. Efter middagsmåltiden, som går helt fort förbi, spelar Hertiginnan biljard till kl. 5, metar sedan till ½ 8 eller 8, hvarefter H. H. spelar kort till supéen, som blifver kl. 10. Kl. 11 är allt förbi. Hertigen är nästan hela eftermiddagen i sina rum. När man ser en ovanligt stor byrå, uppfylld med regementshandlingar, skulle man tro, att affärer begärde så många timmar af H. K. H.; men en tjock virginisk rök utsprider kring alla rum i slottet kabinettshemligheten.

Det är en glädje att se, huru angelägna alla äro att tis- och fredagar begära E. M:ts nouveller. Resande förtälja, att allmogen på gästgifvaregardarne hoptals samlar sig att erhålla dem. Jag önskade E. M:t den hugnad att höra ljudet af allas andäktiga suckar under den allmänna kyrkobönen för E. M:ts dyra person. Om B[jörnram] och Profeten har jag i mitt förra underdåniga haft den nåden att berätta.

Jag lemnar den senares nocturna promenader i sitt värde. Det förre är min hjälte. Efter hans aterkomst längtar jag hjärteligen.

Ingen bön kan vara uppriktigare och oftare återkallas än att de olägenheter. E. M:t ännu känner af sin sjukdom. ma snart försvinna. och K. M:ts dyra helsa vinna en fullkomlig stadga.

†

Gustaf III till Schröderheim.

Spa den 11 Augusti 1780.

Jag har bara tva ord att säga Er. det är att jag fatt edra bref. min kära Schröderheim. Hall din börjar på nytt att gräla: laga sa för Gudsskull det tar en ända innan min hemkomst — han gör oss alla galna. Hertigen har redan fatt bref. Enkedrottningens anger inquiéterar mig äfvensa mycket, som hennes ondska: det är mitt öde att aldrig vara på den sidan tranquille. Endera är det mitt förstand, som lider, eller mitt hjärta. Hvad som angar brännvinet är gamla sången. Jag finner hvad justitiekansleren har gjort försigtigt och väl: men om det behöfs stränghet, skadade det intet, att Rådet under min frånvaro den utöfvade: det vore ej jag. utan de. Om sedan det behöfdes ändras. vore det ett tecken af min spaka regering. och om jag souteneradle hvad de gjort. vore det endast en naturlig sak. Gubbarne finge också bita pa detta sura äpplet och komme i samma loka som vi. Jag längtar mycket efter Björnrams nouveller, och hvad angar mannen. som är för polisen, har jag ej hunnit att stadga mina tankar. Detta gar igenom en säker hand till Helsingborg och därifrån till Stockholm med posten. Må väl och akta er helsa malgré toutes les prophéties.

†

Det säges här för visst, att om 8 à 14 dagar kejsaren anländer: hvad säger ni om uppfyllnaden af profetiorna? Låt mig veta om Pontmenfelt gar ännu pa kyrkogardarne eller om nagot arbete skett.

Densamme till densamme.

Spa den 17 Augusti 1780.

Baron Cederhjelm, som reser på en månad till Sverige, ger mig ett för godt tillfälle att skrifva utan chiffre för att däraf ej profitera.

Om Storkyrkan (ty jag anser som afgjordt att Troil, endast på förslaget emellan Celsius och någon lektor, lärer blifva biskop) har jag ingenting att påminna. Det kan ej blifva question om baron Taube det skulle synas för marqueradt att i går bli prest och i dag præses consistorii. Öfverhofpredikantskapet är helt annat; det är en hoftjenst. Hans födsel och gammal vänskap, både för honom och brodren, kan med skäl bana honom vägen till ett ämbete, endast gjordt för mig (fast jag tror ej bli mycket edifierad i förstone, då jag påminner mig ungdomsfjollerier). Jag tror då bäst att låta församlingen välja fritt denna gången, helst de gjort min vilja de förra, endast att man låter dem känna, att Rosén kan ej hoppas till præses consistorii. Jag är viss uppå, att sjelfmant Flodin eller Fanten blifver på förslaget, och då är det mig indifferent hvem, som af dem bägge tages. Ahlström bör excluderas, både för de orsaker, som stå i eder apostille af den 7 Augusti, som ock för det han tillhörer Enkedrottningen. Det vore kanske väl för den förra orsaken, om man kunde hos Hennes Maj:t insinuera, att liaisonen med grefve Axel gjorde honom mindre behaglig i mina ögon, och att, då ej jag ville i sådan sak neka Hennes Maj:t en biktfader, kanske hon sjelf i dessa omständigheter kunde finna betänkligt ett val, som skulle kasta nya orsaker till misstroende i vägen för en redan nog svår rapprochement. Sotberg eller Hoffman kunde kanske insinuera detta.

Hvad Ni skrifver mig till om min moder, är ganska interessant: denna raccommodement är svår, om ej omöjlig. Wingård hade mycket rätt att afstyrka en intrig, mycket vida skild från den värdighet, enkedrottningen alltid haft till föremål att iakttaga, och hvilken hon tyvärr stundom fört för långt. Det andra projektet vore för henne kanske nyttigare och förhända nästan det enda, som kunde göra stort intryck på mitt sinne. Det är ej utan, att jag reprocherar mig och är nog inquiet om hans (Munckens) öde, om jag skildes hädan, då allt hvad han stått ut, har varit för det han hafvit den artigheten att raccommodera mig med min hustru, då ingen endera tordes för mig sjelf eller ville och kunde därtill bidraga än han, som hade redan igenom många år

vunnit min vänskap och den rätt att säga mig okonstladt sanningen. Derföre tror jag mig som en ärlig man ej böra öfvergifva honom och af samma orsak soumettera mig — då jag tror att genom hans bidragande därtill förskaffa honom en säkerhet vis à vis min famille, som han ej mera solennt kunde ega, än då modren igenom hans åtgärd och efter hennes hos honom gjorda begäran med sin son blef förenad — af denna orsak tror jag, säger jag, böra soumettera mig till alla de vedervärdigheter, som en sådan raccommodement medfölja. Men att tro, att ett möte i Nyköping, på landsvägen, i en landsort, utan preparation, utan förut träffad öfverenskommelse, som par surprise, ja, mera som par force, att tro, att en sådan raccommodement är möjlig, att han ej skulle förorsaka ännu värre scener, det är att vara äfven så oförsigtig, som man varit.

Jag har uti allt detta låtit min penna löpa och pålägger Eder vid den dyra ed, Ni mig vid min kröning svurit, vid den ännu dyrare, vi Tempelherrar oss svurit, och vid det heliga namn, som vi hört med bäfvan nämnas Långfredagsnatten, att ej häraf göra något bruk, atminstone aldrig låta märka, att den idéen kommit ifrån mig eller runnit upp i mitt sinne.

Om brännvinet har jag redan skrifvit med kuriren under den 11 Augusti. Jag har lemnat i grefve Oxenstjernas bref en lång detalj om maçonneriet, som jag är nu för lat att repetera. Det enda, jag har att tillägga, är att här i nejden finnes en Rose Croix, som pretenderar att det finnes i Sverige en elak arbetare, som vill förleda mig. Detta är nog interessant. Är det Plommenfelt, är det Björnram eller grefve Rose? Det är angeläget att eclairera; emellertid sätter detta mig myror i hufvudet — jag önskade att detta kunde bli väl eclaireradt, ty det är, min sann, ej narrverk att bedra sig uppå. Adieu, min kära Schröderheim! Må väl, och gör Björnram till en ljugare. Jag hoppas att återfå vid min hemkomst detta bref af edra händer tillbaka; men skulle något vidrigt hända, så lemna't åt någon säker, försegladt, att mig återställas.

†

Schröderheim till Gustaf III.

Stockholm den 21 Augusti 1780.

Om min underdåniga uppvaktning efter vanligheten blifver mera vidlyftig än interessant, täckes E. M:t nådigt förlåta det åt en blind lydnad af E. M:ts egen nådigste befallning. Det tillfälle kuriren lemnar mig att utan chiffre afgifva mina underdåniga berättelser, har aldrig varit mera efterlängtadt. Många besynnerliga omständigheter hafva sammanstött uti † sakerna. Jag tager dem efter den ordning, tiden gifvit mig dem, och bedyrar, att ingenting är tillagdt eller fråntaget; men som jag just i detta ögonblick slutat min första conference med Björnram, är jag ganska förvirrad. Den 3 Augusti passerade jag natten på landet hos min hustru. Till kl. 1 à 2 kände jag oppressioner öfver bröstet, men somnade sedan till kl. 5, da jag vaknade af starka annoncer uti en vägg af kammaren, som vetter at gården. Vaken hörde jag dem tydligen fulla 10 minuter gifvas, stundom tre vanliga, stundom lika långt emellan, stundom det hårda först. En besynnerlig glädje och munterhet intog mig. Jag skyndar genast till fönstret att se, om nagon var utanför, da en hård smäll mötte mig nedanför fönstret. Sedan blef jag underrättad, att ingen i hela gården ännu var uppstigen. Flere gånger därefter hafva annoncer skett mig om nätterna, och jag har i sömnen haft mycken befattning med min far. En gammal dräng, hvilken jag nyttjade att följa i Plommenfelt om nätterna i våras, har nu ändtligen bekänt mig, att han verkligen sett honom flere nätter pa tyska kyrkogården. Förliden tisdag gaf herr hofstallmästaren Munck en diner på Beckens, där jag hade den äran att vara. Baron Ruuth var hela middagen mycket tyst och nedslagen; efter måltiden proponerade han mig en promenad i trädgården och, sedan han besvurit mig sin vänskap och min discretion, sade han sig vilja göra mig ett förtroende, hvilket han icke kunde förmå sig att dölja mig. Han berättade då, att vid jultiden hade han en natt vaknat utur sin sömn och funnit vid sängfötterna sin saliga Ebba uti en klar låga, som sagt honom: "Sörj icke, var nöjd med ditt och mitt öde. Din lefnad blifver lycklig, jag eger här en högre tjenst än i tiden, jag är en vakt och vård hos den konung, du tjenar". En häftig gråt tog honom i berättelsen, och jag, som påminte mig Halldins underdåniga bref om henne, blef helt bestört. Vidare berättade han, att d. 3 Augusti om morgo-

nen, da han varit på Engsön och qvällen förut arrangerat ett hemligt möte i trädgarden med grefvinnan, hade han blifvit omgifven af mångfaldiga knäppningar och ändtligen sett samma klara Laga, men utan kropp och mal, en syn, som förmått honom att manquera hela sin lycka. Jag bad dagen efter grefve Oxenstjerna minnas d. 3 Augusti utan att förtälja honom Ruuths äfventyr. Da jag i går afton kom till staden, mötte mig underrättelsen om Björnrams aterkomst, och nu i morgonstunden har han passerat tva timmar hos mig. Han är i högsta matto nöjd med sin resa, har blifvit väl emottagen af sin superieur och finner sig i stand att arbeta både på det sätt Eders Maj:t en gang sett och äfven pa det Eders Maj:t sa länge väntat. Uti ett urgräfdt trädstycke förvarar han en dryck uti en flaska, som gubben preparerat. När jag sqvalpar hela trädet [före]faller drycken tung, ungefärligen som skedvatten; men ingen bit af flaskan syns; han själf säger, att drycken är något tjock, mörkröd och smakar sur limpa; den skall tagas pa ett visst sätt. För Eders Maj:t blifver den icke så nödvändig som för oss andra, *ty vi äro icke smorda.* Han började med att säga mig, det han d. 2 Augusti haft sin conférence med gubben, att gubben hela den natten arbetat i vatten och kl. 5 d. 3 om morgonen inkommit med den hugneliga underrättelse, att vi alla voro värdiga.

Eders Maj:t behagar föreställa sig min surprise, då han nämnde datum och timme. Han hade sagt honom Eders Maj:ts sjukdom, men tillika att därvid vore ingen lifsfara. Han hade visat honom correspondancen emellan Eders Maj:t och enkedrottningen vid kronprinsens födelse och äfven att en brefväxling förefallit vid Eders Maj:ts resa.

Han hade, äfvensom Björnram, yrkat enkedrottningens tillgift, gjort Eders Maj:t justice i hela saken och i allt öfrigt med vördnad förundrat sig öfver Eders Maj:ts själ och hjärta, dess nåd och mildhet, dess vishet och regering; att säga allt, hade han sagt, att med en mera allvarsam uppfostran hade Eders Maj:t förr uppnått den fullkomlighet, som nu senare vinnes, när tiden afkylt hag för prakt och flyktiga nöjen; men som sadant icke hörde till hjärta och karakter, vore det icke heller betydande. Han spår Eders Maj:t en säll regering, mycken glädje af kronprinsen, hvilken herre han innerligt älskar. Framdeles vill han gifva Eders Maj:t en högst tillfredsställande upplysning och tillika en varning för en händelse, som framdeles kanföresta, hvilken icke skall vara betydande, men kunna blifva förarglig. Enkedrottningens intention har han sagt icke hafva varit så elak, som oförsigtigheten visat den, och att han äfven litet längre fram vill gifva

upplysningar därom. Oss alla har han beskrifvit. Han får själf därför göra reda. Gud ske lof, hans vittnesbörd och mitt samvete för Eders Maj:t stämma väl öfverens. För hertigen får han säga, hvad han sagt Adlerbeth och mig, men hertigen måste nödvändigt ignorera allt arbete. † orden har han sagt vara ännu ganska litet betydande, men framdeles under Eders Maj:t vinna sin fullkomlighet och ett stort anseende. Plommenfelt har han sagt vara god till fonden, men bortskämd igenom uppfostran, mycket blandad, litet magisk, men ock kunnig i det rätta, väl capable att dirigera ett arbete, men oförmögen att disponera det till tid och ort. Ännu få inga stora kunskaper oss uppenbaras, men efter arbetet lärer det ske. Ack, om Oxenstjerna och jag nu egde den nåden att få gå med Eders Maj:t en natt i pelarsalen och tala om alla dessa saker, som blifva allt mer och mer besynnerliga!

På Svartsjö är allt oförändradt, samma önskan och samma indécision. Ett rykte har skrämt oss med Eders Maj:ts resa till Italien, och det har besynnerligen oroat enkedrottningen. Eljest är ingenting märkeligt. Hvarje postdag skall Hennes Maj:ts inquiétude vara obeskriflig, innan Eders Maj:ts nouveller komma, och glädjen öfver deras goda innehåll skall fullkomligt svara däremot.

Eders Maj:ts kammarlakej eller garçon bleu Wacklin har ej släppt mig, förr än jag måst lofva honom föredraga hans underdåniga ansökning om nådigt tillstånd att få gifta sig. Han skall få penningar med sin brud, men hennes namn får jag ej veta.

Eders Maj:t täckes nådigst förlåta stil och längd af detta utan koncept illa författade sammandrag.

I morgon äter hertigen på Hufvudstad hos Plommenfelt, dit jag är bjuden.

Med djupaste etc.

Elis Schröderheim.

Densamme till densamme.

Stockholm den 13 September 1780.

E. K. Maj:ts nådiga skrifvelse af den 17 Augusti fick jag förliden måndag emottaga af baron Cederhjelm och tror mig närmast uppfylla E. K. Maj:ts nådiga vilja, då jag densamma med honom i djupaste underdånighet återsänder.

Innerligen rörd både af det nådiga förtroende, E. Maj:t mig däruti(n)man behagat visa, och äfven af ämnet, som det angår, önskade jag mig af den Högstes nåd en god upplysning både hvad jag bör göra och hvad jag nu i underdånighet bör svara. Jag eger ingen annan att rådfråga än mitt eget hjärta, och inför E. K. M. må det fritt tala. E. M., som utan att nyttja spegel eller vatten fullkomligen känner människor, som funnit mina égarementer och pröfvat min underdåniga välmening, kan icke med onåd anse, att jag åsidosätter alla förbehåll och med en okonstlad sanning söker förtjena min Konungs nåd. Om jag blott anser E. K. Maj:ts nådiga yttrande angående hofstallmästaren Munck som en befallning att göra intet, så är densamma snart uppfylld. Men då jag återkallar minnet af alla de ögonblick, när jag sett E. Maj:ts ömma hjärta lida, när jag hört E. Maj:ts tänkesätt för sin fru moder, och när jag erfarit huru under den yttre kallsinnighet, politiken lånat E. M., réconciliationen alltid varit lätt gjord, om den endast berott af E. M. själf; då jag därtill lägger alla de reflexioner af E. Maj:t egen tranquillité, alla raisonnementer af religion, af samtidens och efterverldens omdömen m. m., dem jag vågat muntligen underdånigst anföra; då jag tror Hennes Maj:ts disposition sådan, att mitt tillstyrkande, gifvet i de mest legera termer, skulle vara tillräckligt att determinera H. M. till hvad utväg, som E. M. behagar; och då utom allt detta personel vänskap och aktning för hofstallmästaren Munck kunna göra mig angelägen att bereda honom ett tillfälle, så ärofullt för honom, att förena E. M. med sin fru moder, sedan han förut fått raccommodera E. M. med sin gemål; —

i en sådan ställning uppkommer hos mig mycken oro och villrådighet. Skulle E. K. Maj:ts nådiga déclaration kunna vara, om icke en befallning, åtminstone en anledning, sådan som konungar gifva i saker af en tvetydig utgång, eller bör jag däraf se, huru E. M. vill ändamålet, huru oundgängligen nödig den yttersta grannlagenhet är att

val af medlen, och att jag åt någon af H. Maj:ts folk borde yttra mig, att i min tanke hofstallmästaren Munck vore det enda medlet, som med fördel torde kunna nyttjas? Bör jag för att befordra en sak, den jag tror vara nyttig, och hvartill hvarken naturens ordning eller de spådomar, som nu åter blifvit bekräftade, tyckas lemna någon särdeles lång betänkningstid, löpa all den fara, som ifrån befattning härmed är oskiljaktig? Bör jag veta en möjlig och säker utväg och låta Drottningen, sedan hon sväfvat i ovisshet, kanske välja något, som ännu mera eloignerar H. M. ifrån sitt mål? Hvad fordrar min pligt och mitt samvete? Hvad bör jag göra som undersåte, såsom den, hvilken igenom E. Maj:ts nåd blifvit dragen ur misère och benådad med E. Maj:ts förtroende?

Detta är den svåra knut, som jag icke eger förstånd, kanske icke heller mod att upplösa; men sedan jag noga öfvervägt alltsammans och sökt att skiljas både från egenkärlek och räddhåga, sedan jag eftersinnat huru människor äro alltid olyckliga, när de manquerat sin destination, och att jag, född i mörkret, kanske endast ämnad att med nit och trohet kopiera E. Maj:ts befallningar, icke bör blanda mig i grannlaga värf, och sedan jag noga påmint mig E. Maj:ts flere nådiga varningar att icke gifva några råd, har jag i Guds namn beslutit att sätta ett hårdt insegel på min tunga, att icke gifva den minsta anledning hvarken till det ena eller andra, blott hindra ett oförtänkt möte på landsvägen, hvilket jag förut ansett orimligt och nu äfven finner blifva E. M. olägligt. Jag continuerar tillika att skaffa mig alla upplysningar och att dem i underdånighet rapportera med samma underdåniga uppriktighet, som hitintills. Skulle E. M. åter vid sin hemkomst vilja något vidare igenom mig uträtta, så torde E. Maj:ts sejour vid Gripsholm därtill lemna tillräcklig tid.

Allernådigste Konung!

Om jag vagat af E. K. Maj:ts nådiga skrifvelse tillegna mig mera än jag bort, täckes E. K. M. taga orsaken därtill icke uti någon min högfärd eller inbillning, utan endast i den undersåtliga tillgifvenhet, hvilken jag önskar mig tillfällen att kunna ådagalägga. För öfrigt täckes E. K. M. vid de eder, som E. M. själf behagat nämna, nådigst vara försäkrad, att jag af E. K. Maj:ts dyra förtroende aldrig kan göra missbruk. Den nåd mig händt att undfå bref af E. K. Maj:ts egen höga hand, har jag icke komma låtit till mångas kunskap, och jag har längesedan funnit min pligt fordra att till E. K. M. dem åter i underdånighet öfverlemna.

Angående Bjornram tackes Eders K. Maj:t tillåta mig att lemna en utförlig berättelse. Med De Besche har jag troligen anfört allt, hvad han vid hemkomsten sagt mig. Jag fruktar endast, det jag i hapenheten glömt att nämna, att han då genast sade mig, att i grannskapet af Spa finnas Rosecroix och däromkring flere värdiga bröder. Det är inom fjorton dagar han nu begynt att arbeta, men ensam. I dag fjorton dagar kom han hem till mig bittida om morgonen. Sedan vi försäkrat oss om ensamhet, bedyrade han mig om sin vänskap för mig, om sanningen af allt, hvad han sagt, och bekräftade ytterligare angående enkedrottningen, att H. M:ts lifstid icke kunde blifva särdeles lång, ehuruväl dess slut dock icke inföll på detta året, att Hennes Maj:t nu vore helt tranquille, och att inga stämplingar ifrån den sidan vore att befara. Vidare, att i anseende till de dödstecken, som alltid förekommit, då fråga varit om mig, och i anseende till de många bekymmer, hvaruti han visste mig vara försatt, vill han företaga ett arbete angående mig i tremne nätter å rad, om jag dartill vill samtycka och trodde mig hafva styrka nog att emottaga utslaget. **Efter liten betänkning samtyckte jag därtill.**

Torsdags morgon återkom han, berättade mig med mycken förnöjelse, att arbetet vore börjadt, att ett klart sken hade öfvertygat honom om min värdighet. Lördagen lofvade han svar, men återkom ej förr än måndags afton. Sedan han ytterligare frågat, om jag brukar bränna ljus om nätterna, och jag därtill svarat ja, frågade han, om de ljusen brinna ut. Då blef min förundran stor, ty inom en liten tid hafva ljusen flere gånger slocknat midnattstid, då de endast varit halfbrunna. Jag förtäljde den omständigheten. Han fortfor: "Jag vill då i Jesu namn säga Er, att Ni är en värdig broder, att Ni skall få erfara mycket. Jag vill först säga Er edra fel, dem Ni kan rätta och dem Ni intet kan skilja vid Eder. (Jag finner icke anständigt att upprepa dem här; de hafva ock icke undfallit Eders Maj:t, därom är jag säker, och jag tackar Gud, att de härröra af svaghet och icke af argheto. Sedan skall jag berätta Er, att eder lifstid är icke så kort. Jag har misstagit mig däruti; Ni skall lefva länge nog och tjena inför eder konungsperson. Hans nåd skall Ni hvarken förlora igenom afund eller förtal, men ganska lätt och utan retour, om Ni skiljer Er från sanning och uppriktighet. De dödstecken, som följde Er, och de ljus, som slocknat, båda Eder förlust af er hustru. Efter hennes död försvinna edra bekymmer, Ni kommer uti ett fullkomligt lugn och lefver ett lyckligt lif; men en hjärtfrätande förargelse tillfogas Eder af någon, hvars namn

börjas med B. [*]). Den verkar intet på er lycka och välstånd, men Ni behöfver mycken styrka att intet falla i desperation däraf". Han tillade sedan flere smärre omständigheter, som icke förtjena att nämnas, och han lemnade mig sedan i en nog stor bestörtning. Torsdagen förtäljde han mig, att han dagen förut fått tillsägelse om ett arbete i en kyrka, att han kallat Plommenfelt till sitt biträde, men icke kunnat admittera någon annan, och att det skulle ske följande natten i Johannis kyrka.

Fredagen återkom Björnram och berättade mig, att han kl. ½ 12 om natten begifvit sig till kyrkogården i Plommenfelts vagn, hvilken tillika med drängarne blifvit lemnad ett stycke därifrån. Då de kommit till kyrkogården, hade Björnram gått öfver muren, men Plommenfelt, i anseende till det starka månskenet och af fruktan att blifva gripen som kyrkotjuf, hade ej gått öfver. Björnram hade då på en gång ändrat utseende, fått en kort andedrägt, befallt Plommenfelt lägga armarna öfver kyrkomuren och begifvit sig under *Fader vår* till kyrkan. Så snart han avancerat 9 steg, hade första annoncen gifvits i kyrkan som ett pistolskott, när han var midt på kyrkogården den andra och ändtligen den tredje som ett kanonskott, då kyrkodörrarne öppnat sig och Björnram gått in i kyrkan. Efter en kort stund och lika många annoncer af samma dån återkom Björnram till sin vän, stoppade honom i munnen ett oblat, sade: "3—9—12, sucka till Gud och läs Fader vår!" Därpå foro de hem. Knallarne hafva varit så starka, att drängarne varit förfärade, när de återkommit till vagnen. Plommenfelt erkänner både riktigheten af berättelsen och sin förundran.

Björnram erkänner Plommenfelts arbete för godt, men fruktar att hans fysik är något svag. Grefve Boses arbete förkastar han alldeles och anser det blott för svartkonst samt af ingen betydelse. Samma fredag berättade han mig, att han börjat ett arbete angående Eders Maj:t, och i går kom han, alldeles hänryckt af glädje, berättade mig, att arbetet gått väl, men att den uppenbarelse, han fått, borde han själf frambära. Hvad han kunde förtro mig vore, att det skulle göra Eders Maj:ts satisfaction och alla välsintas förnöjelse.

Hofstallmästaren Munck har igenom Arenander begärt en visit af Björnram, och jag har i högsta måtto styrkt honom därtill. Själf vill han göra bekantskap med baron Axelson, som varit sjuk, och stu-

[*]) Egenhändig anteckning i marginalen af Gustaf III: Denna profetia har slagit in d. 1 Maj 1781, fast jag ej än kan däraf se slutet. Den 5 Maj 1781.
Gustaf.

derar nu dageligen Swedenborg. Med hertigen tycks han ej komma fort. I expeditionen har jag presenterat honom för mina kamrater, och hans inträde i kansliet har skett utan all uppmärksamhet. Som translator kan han äfven komma till Gripsholm, om Eders Maj:t så i nåder befaller. Han önskar dock att där blifva på en annan och mera okänd fot än de öfriga skrifvarena. Han är i öfrigt nu af en besynnerlig munterhet.

E. Maj:t täckes nådigt förlåta den vidlyftighet, hvaruti jag åter råkat att falla.

Angående den elake arbetaren, som skall finnas i Sverige, lärer grefve Oxenstjerna i dag lemna upplysning.

Till underdånig atlydnad af Eders Maj:ts nådiga befallning skall enkedrottningen på tjenligt sätt blifva underrättad om det hinder, som ligger Ahlström i vägen, och hvilket Hennes Maj:t ej annat kan än erkänna för gällande.

Med djupaste underdånig tacksamhet har jag fått erfara Eders Maj:ts nåd för min svager, och att Eders Maj:t icke onådigt ansett min underdåniga förbön för honom. Fanten lärer icke komma i consideration hos församlingen. Öfverståthållaren utbeder sig nödvändigt Eders Maj:ts ordres. I detta ämne vågar jag aldrig mera öppna min mun. Om måndag examineras biskopsförslaget, som ej ännu hunnit inkomma. Med tisdagsposten afsändes det till Eders Maj:t, då efter hertigens befallning förslagen till Jacob och Catharina äfven följa. Projekt till fullmakterna skall jag sända till kongl. sekreteraren Franc.

Bränneri-direktions-kungörelser cirkulera nu som bäst. Fyra socknar i Östergötland hafva öfverenskommit att icke smaka brännvin, en idé, som i ståndet sista riksdagen var mycket omtalt.

Järnet säljes med svårighet, och fruktan är stor bland brukssocieteten, att de alldeles falla köpmännen i händerna. De äro skrämda af en remiss ifrån Rådet, som de tro vara utverkad af Sandels. Jag känner det ej, men det är mig beskrifvet på ett sätt, att jag trott mig böra nämna det till Eders Maj:ts nådiga attention vid rådslistorna.

Med djupaste etc.

Schröderheim.

Gustaf III till Schröderheim.

Spa den 11 September 1780.

Jag skrifver bara tvenne ord med baron Cederström. Jag hoppas allt står väl till hemma. Att ej Claes Bruse blef skickad, sedan baron Fr. Sparre undfått trenne befallningar af mig själf, en muntlig, en från Lüneburg igenom Franc'en, och en skriftlig härifrån Spa den 2 Augusti, är och blifver för mig en gata. Kuriren skulle åka, och Claes hade, både efter hvad baron Fr. skrifvit själf velat resa, som ock efter De Besches utsago, då han återkom från Ek, och hade själf erinrat, att det vore bättre att skicka Brusen, eller någon, som vore mera känd än han, hade han dock blifvit skickad. Men dock, både mot positiv befallning och all raison, skickades en villfrämmande, då om ej Claes hade kunnat för sin helsa resa, varit både lifpagerna eller officerare af dragonerna, som La Grange, eller någon af pagerna att skicka. Detta har fallit mig så besynnerligt före, att därunder måste ligga någon intrig. Man har visst ej velat skicka någon bekant, med hvilken kunde talas uppriktigt om ett och annat, utan skulle sökas ut någon, som jag ej kunde med. Skaffa mig veta hvad hela denna saken betyder. Edert bref kan komma med den, som skickas emot mig, endera Muncken eller någon af mina pager.

Ce que vous m' écrivez de Björnram m'a fait un grand plaisir; nous saurons donc à quoi nous en tenir sur ces affaires aussi extraordinaires qu'intéressantes pour tout homme qui pense. J'espère vous trouver à Gripsholm à mon arrivée et Adlerbeth ainsi. Si ce dernier est encore à sa terre, mandez-lui que, s'il ne revient pas de chez lui à Stockholm avant mon retour et qu'il soit en Småland, mandez-lui qu'il fasse en sorte de me rencontrer en chemin, si j'arrive par la Scanie à Eksjö ou si je viens par Gothembourg ou à Mariestad ou à Örebro. J'ai une place dans une voiture, où il pourra se mettre et faire avec moi le reste du chemin à Gripsholm. Malgré le monde et les dissipations du voyage, les affaires en question ne me sont pas sorties un moment de la tête, et si j'étais allé en Italie, c'eût été pour aller à Florence vérifier ce qu'on m'a dit et chercher de la lumière.

Pour revenir aux affaires de ce monde, veillez avec plus de soin encore que par le passé sur les démarches de la Reine-Mère, tachez de pénétrer ses projets à mon retour pour que je puisse y être préparé

et prendre mon parti en conséquence. Ce qu' elle pourrait faire de plus sage serait de rester tranquille. Toute scène ne produirait qu'une nouvelle aigreur ou un raccommodement platre, où rien n'aurait été arrangé et où tous les deux, sortant de l'assiette décente où se trouvent maintenant les choses, se trouveraient sans contenance, aussi peu unis que par le passé, la confiance n'étant pas rétablie, et cependant forcés de se voir, pour retomber dans de nouvelles tracasseries, qui produiraient un ridicule; et le ridicule est ce qui est le plus nécessaire d'éviter pour gens de notre espece. Mandez-moi aussi si la dame de compagnie (la C:tesse de Cronhielm) est à Svartsjö, et si elle reste et sur quel pied. Si un raccommodement jamais se fait, cette personne sera une pierre d'achoppement, qui y mettra un obstacle. Elle ferait bien de l'éloigner comme d'elle-meme dans ce moment-ci, où elle exerçait un acte de sa volonté libre, ce qui pourrait etre attribué dans la suite à un sacrifice fait à la paix, ce qui est toujours désagréable.

Jag har igenomläst brännvins-direktionens betänkande. Jag har funnit projektet om pannornas sönderslående lärer vara en nödvändighet, och då är det bäst att det sker af Rådet under min frånvaro; odium faller då på herrarne, och skulle någon stor oreda däraf uppkomma, kan jag snarare hjälpa utan att blottställa min myndighet. Det är visserligen det största prof af en fullmyndig konungs makt att ändra hvad dess Råd gjort under dess frånvaro; därföre finner jag just nu momenten inne och bör ej låta den förbigå. Innan min hemkomst äro ock pannorna sönderslagna, och då kan ej saken omgöras mera. Det återstår att se om lönnbränningen stannar. Farväl, min kära Schröderheim! Mitt bref lärer ressentera sig af vattnen; de äro så starka här, att man är som full alla morgnar. Jag hoppas att finna Eder vid god helsa vid min återkomst.

Hvad säger ni om grefve Höpkens afskedstagande ur Rådet? För tio år sedan hade det varit en förlust; jag tror ej att den discrediterar nu regeringen. Denna sista rådaftage tyckes vara den största han har gjort; men också måste man bekänna, att nu äro alla ljusen utsläckta i Rådet; grefve Ulrik (Scheffer) och Hermanson äro de enda qvar, som jag dock räknar höra mera till ministèren än rådkammaren.

Densamme till densamme.

Spa den 16 September 1780.

Fast jag har skrifvit för några dagar sedan igenom er lilla bror, så vill jag i dag] för sista gången skrifva ifrån Spa, som jag lemnar vid ganska godt humeur och ännu bättre helsa i morgon. Jag har väl undfått igenom De Besche, som jag ej väntade, men ej genom Claes Bruse, som jag önskade, edert bref. Jag talar ej här om denna besynnerliga skickning, som skett tvärtemot öfver tio reitererade ordres: jag har därom redan skrifvit med lilla bror, och vill därom ej mer tala förr än min hemkomst.

Jag undfår nu edert bref af den 5 September, uti hvilket ni berättar grefve Wrangels hastiga död och Troils val till Linköpings stift. Jag vet dock ej hvem, som står mera på förslaget, men jag gör endast den anmärkningen, att före 1778 års riksdag alla biskopsval föllo på obehagliga personer, och efter riksdagen hafva de alla utfallit efter önskan. Kronans consideration har därföre måst mycket tilltaga — ett rent bevis, att riksdagen varit nyttig att befästa regeringssättet och min personella consideration.

Hvad Ni säger mig om Svartsjö har Ni mycket orätt; jag är ganska nöjd att få nouveller därifrån, jag är Eder därföre mycket obligerad, och beder Eder continuera. Jag väntar med stor impatience efter Björnrams bref. Som jag ej vet ännu hvad för skepp jag får, och om jag får något emot mig, emedan jag ej fått svar från Trollen på mitt bref af den 11 Augusti — och därföre vet jag ej hvar jag landstiger i Sverige, men jag skall låta Eder det veta, och då kan bäst utsättas stället, hvarest jag skall raka Eder med mycket nöje. Om det ej blifver på ett annat ställe, så kan det ske vid sista nattlägret före Gripsholm. Hvad som angår eder pretenderade feghet i den spiritueusa saken, kan ni vara helt tranquille. Jag finner helt naturligt, att Ni interesserar Eder för er svager, och anser det både billigt och rätt. Grefve Bielke, genom sin tjenst hos drottningen, har rätt att obådad infinna sig med H. M. på Gripsholm, och då blifver det stunden att honom där behålla. Grefve Piper har fått plein pouvoir till inqvartering, de nya rummen undantagna. Farväl, min kära Schröderheim! Må väl,

och skrif mig till så ofta som möjligt; i Hamburg veta de min marche-route, så att brefven kunna ej för mig förloras.

†

Schröderheim till Gustaf III.

Stockholm den 16 Oktober 1780.

Enligt E. K. Maj:ts nådigste befallning har jag på allt möjligt sätt sökt utreda sammanhanget af ryttmästaren De Besche's afsändande. Om ett olyckligt öde någonsin blandat sig i någonting, så är det visst i detta. Brusen var själf villig och beredd att fara, äfvensom han nu är otröstlig öfver sitt uteblifvande. Han lärer själf bedja om nåd. Hofkansleren har tagit sig så illa af sina bannor, af den förändring E. Maj:ts nådiga bref till honom antagit i stilen, att han fått feber, hvilken tyckes hel och hållen falla på lungorna. Han har skrifvit sin justifikation på flere ark. Ingenting har här händt, som kunnat cacheras för E. M., och helt visst ingenting, som baron Sparre velat dölja. Jag vågar vid E. Maj:ts nåd i timlig och vår Herres i andelig (matto) tryggt försäkra, att ingen intrig hos baron Sparre haft rum. Min distance från Ulriksdal och min ringa bekantskap med därvarande damer hafva satt mig ur stånd att examinera grefve Lewenhaupts motiver. Jag bör ej tro dem annat än goda. Hela felet lärer härröra däraf, att baron Sparre ansett för den största qvaliteten hos kuriren att hafva pålitliga underrättelser om Ulriksdal, som saknades hos Brusen. Sådant har jag funnit det, så sannt mig Gud hjälpe. Hvad jag högst önskar är, att ingen onåd må tillfalla Brusen eller mig, i hvars hus han, stackare, varit hela sommaren: men vi äro nu helt visst oskyldige.

Angående enkedrottningen, Björnram m. m. utbeder jag mig den nåden att få uppvakta med hofstallmästare Munck. Den Högste låte mitt underdåniga bref med baron Cederhjelm icke hafva misshagat! Jag är därför i stor fruktan och oro.

†

Densamme till densamme.

Stockholm den 17 Oktober 1780.

Sotbergs jämna vistande på Svartsjö och den onad, som öfvergått Hoffman, hvilken ännu icke är tillräckeligen botad, hafva ökat mina svårigheter att få jämna och säkra underrättelser. Madame Duvrée och tyska fältskären Hoffman äro nu mest betydande. Den förra är avouerad maitresse af preussiske legationssekreteraren, men att preussiske ministern icke är väl ansedd, kan jag tydligen sluta däraf, att då Enkedrottningen öfver en dag lånat Muschin Puschkin afskrift af D. M:ters correspondance vid E. Maj:ts utresa, har Drottningen tydligt och allvarsamt förbehållit sig, att de ingalunda skulle visas åt preussiske ministern. Wingard har varit min enda pålitliga utväg, och han uppvaktade Drottningen i söndags åtta dagar sedan. Under en conférence af två timmar hade Drottningen försäkrat Wingård, huru ifrigt hon önskade att återvinna E. M:ts vänskap, att inga pretentioner formerades å hennes sida, att hon vore fullkomligt öfvertygad om E. M:ts tendresse, men att de stora svårigheter, som D. M:ters höghet å ömse sidor medförde, och H. M:t Drottningens ressentiment alltid skulle ligga réconciliationen i vägen. Drottningen hade vidare försäkrat, att hon vid intet tillfälle skulle manquera E. M:t i något, ingenting begära, intet nämna något, hvarken om statsfru eller öfverhofpredikant, utan i all stillhet afbida hvad tillfällen, som kunde yppas. Under E. Maj:ts vistande på Gripsholm har Drottningen icke trott sig kunna göra något vidare än aflägga genom sin öfverstemarskalk gratulation till E. Maj:ts lyckliga återkomst och kanske med ett bref uttrycka sina sentimenter. Sedan Drottningen därefter beskrifvit sina olyckor och i synnerhet den att på ålderdomen vara hatad och föraktad, har H. Maj:t slutligen befallt Wingard att engagera mig till en visit åt Sotberg. Denna proposition är mig flere gånger gjord och i går afton itererad. Jag är verkligen i berad att resa dit om onsdag. E. Maj:t täckes vara så nådig och lita på min försigtighet. Det är ingen annan olycka jag fruktar, än den att misshaga E. Maj:t, och jag är i högsta måtto orolig att i mitt underdåniga bref med baron Cederhjelm hafva öfverskridit de gränser, hvarinom jag bort stadna.

Allernådigste Konung! Om så olyckligt är, beder jag allerunderdånigst om nåd och tillgift.

Hofstallmästaren m. m. herr Munck lärer förtälja i underdånighet Björnrams brouillerie med Hertigen. Om onsdag väntar han bref ifrån sin gubbe. Han har arbetat hela tiden och lärer göra därför i underdånighet reda.

Min största glädje hade varit att få kasta mig för E. Maj:ts fötter vid gränsen eller, som E. Maj:t en gång nådigst tillåt, vid nattlägret närmast Gripsholm, men sedan Francen gifvit positiva ordres till hofkansleren, att jag först på Gripsholm borde uppvakta, har jag icke till låtit mig någon uttydning däröfver. Halldin är tranquille, utfattig och mediterar en utrikes resa. Jag tror mig i dag hafva sett doktor Levison på gatan.

Allernådigste Konung, tag icke sin hand och nåd ifrån den, som med djupaste undersåtlig vördnad etc.

E. Schröderheim.

Gustaf III till Schröderheim.

Tavastehus den 16 Juni 1783.

Riksrådet Rudenschölds död, som lemnat Upsala akademis kansleriat ledigt, lärer förorsaka snart ett nytt val. Jag har orsak att tro att Consistorium Academicum, som haft redan tvenne kronprinsar till kanslerer, lärer vilja hafva den tredje och välja min son: men jag tycker att det passar sig illa, att ett barn, som ej kan läsa ännu, blifver satt till hufvud för det första lärosäte i Norden. Jag tror därföre bäst, om Statssekreteraren begick saken så, att valet föll på grefve Creutz. Åbo akademi hade redan infunnit sig, men på mitt inrådande så excuserade sig grefve Creutz under en ganska höflig pretext för att conservera sig fri till Upsala kansleriat. Skulle dock Statssekreteraren finna svårigheter i grefve Creutz' väljande, eller att valet, om det ej blefve kronprinsen, föll på någon annan af Rådet och isynnerhet på grefve C. Scheffer, så vore jag ändå nöjdare med att emottaga denna värdigheten för min son, ty under hans minderårighet kan grefve Creutz — som är president i det collegio, under hvilket akademierna alla lyda — [illegible]

af mig nämnd till dess vicarius. Men då blef en annan viss man kanske stött, hvilket jag ville gärna undvika. Grefve Creutz är verkligen den man Akademien nu tarfvar. Han har all den lärdom, som fordras, och inga af de prejugéer, som skämma bort vara academici och som under den siste kanslern hade så när förlorat hela detta verk.

Jag mår så bra, som omständigheterna tillåta, och tänker vara den 30 i Fredrikshamn.

Schröderheim till Gustaf III.

Stockholm den 20 Juni 1783.

Hela hufvudstaden meddelar intet annat ämne för min underdåniga uppvaktning än en allmän längtan efter den lyckliga tidning, att händelsen vid Parola blifvit af sa ringa följder, som i början visat sig. Man tror ej snarast, hvad man helst önskar, och uti vår inquiétude misstänka vi litet Salomons försäkran om ett sa hastigt rétablissement. Nagra utaf oss, som hafva den vanan att skrifva pa nådig befallning, tro honom hafva ordres att stärka vår tranquillité. Under erkänsla af en så nådig ömhet kunna vi dock icke fullkomligt öfverlemna oss därtill.

Glädjen af midsommarsdagen blifver nog blandad med oro, om ej nya tidningar dessförinnan ankomma. Gudstjensten vinner dock därvid, ty i beklämda bröst är andakten alltid lifligare.

Sedan kammarkollegium i underdånighet besvarat remissen om Dalallmogens sökta flyttningshjälp till Finland, har Rådet underdånigst projekterat de expeditioner, som medfölja till nådig underskrift i händelse af Eders Maj:ts höga bifall. Dagligen anlända Dalhushall i detta ärende, och dess uppbrott torde vid en annalkande missväxt blifva angeläget att förekomma, både för missnöjen i orten och att frälsa Stockholm ifrån en så stor tillökning af tiggare.

Konsistorium i Upsala har förliden måndag valt kansler och enhälligt instämt i anhållan om H. K. H. Kronprinsen. Deras mening

än att få riksrådet Fredrik Sparre till vicarius, men icke deras önskan att få grefve Creutz. Ärkebiskopen har å ämbetets vägnar i konsistorii namn underrättat mig härom och bedt mig begära nådig befallning till hvad dag deras deputerade kunna få den nåden att infinna sig. E. Maj:t täckes nådigt förlåta, att jag vågar underdånigst föreslå ett anstånd med hela saken till Augusti månad, då jag torde vinna tillfälle att för E. Maj:t uppvisa en plan, som åtminstone till någon del kunde vinna nådigt bifall, och till hvars utförande vakansen af kansleriatet gifver den bästa anledning.

Riksens Råd tyckas under sin regering njuta permission utom riksmarskalken, som dagligen är öfverhopad, stackars herre. Riksrådet Fredrik Sparre och baron Axelson tyckas bära regementsbördan. En tycka att deras axlar äro tämmeligen jämna och lika höga, om de ej äro så breda.

Hennes Majestät promenerar alla dagar incognito. En sådan promenad i Kungsträdgården här om dagen har förvärfvat H. Maj:t en compliment uti "Välsignade Tryckfriheten", som ej annat är än en imitation utaf grefve Oxenstjernas prolog på Gripsholm uti den bekanta air'en

Toujours sûr de vous plaire
Si vous n'étiez que bergère etc.

Till vidare utbredande af sömn och tysthet härstädes äro nu alla damer ensamma. E. Maj:ts resa och de evinnerliga campementerna hafva ifrån hvar och en Maria tagit dess bästa del.

Ett rykte går, att E. Maj:t uti Petersburg möter sin intime vän kejsar Joseph.

Densamme till densamme.

Stockholm den 30 November 1783.

E. K. Maj:t kan icke säkrare hvarken pröfva styrkan af sin regering eller mäta tillräckligheten af sina förutseende omsorger än af den brist på ämnen att föredraga, som möter alla dem, hvilka E. Maj:t tillåter den nåden att sig i underdånighet uppvakta.

E. Maj:t behagade nådigst anbefalla mig att i underdånighet berätta, hvad sensation E. Maj:ts afresa uppväckte, och hvad mera jag kunde finna värdigt dess kunskap. Med den uppriktighet, E. Maj:ts nåd och välgärningar af mig fordra, får jag försäkra, att saknaden varit allmän och längtan efter E. Maj:ts, gifve Gud, lyckliga återkomst obeskriflig. Den andakt, som under allmänna gudstjensten uppväckes af den vanliga förbönen, är rörande, ehuru ingen resa därvid nämnes. Af den allmänna hopen äro somliga af den tanken, att politiska afsigter äro orsaken till resan, andra åter att helsan och armbrottet fordra ett besök i Pisa. Af de förnuftigare är ingen, som finner besynnerligt, att E. Maj:t velat igenom denna resa öka kunskaper och kännedom om världen. Illviljan och otacksamheten hafva väl icke lemnat detta tillfälle mera än något annat. Ett rykte har utspridt sig, att oro öfver Enkedrottningens hastiga död verkat en inquiétude, som gjort förändring af klimatet nödigt. Ett annat, att Eders Maj:t alldeles ledsnat vid regeringen och öfverlemnat den åt vissa fortrogna. Man har velat föreställa allmogen som en kallsinnighet, att E. Maj:t öfvergifvit dem i en tryckande hungersnöd, och att deras elände varit förekommet med hälften af resekostnaderna. Lunds papper är uppfylldt af otidigheter; men allt detta faller utan verkan. När goda tidningar ankomma, och när de oafbrutet erfara sin Konungs nådiga omvårdnad och E. Maj:ts egna ordres i regeringsärendena, försvinna lätt alla dessa dikter. Hufvudstaden är verkeligen mera tranquille än någonsin. Att borgmästare Ekerman utan alla planer fick enhällig kallelse till borgmästare, visar tydligen borgerskapets lydnad och tillgifvenhet för E. Maj:ts nådiga vilja. Uti provinserna här och där skall spörjas litet missnöje, men det uppkommer icke öfver regeringen, utan spannmålsbristen, och afhjälpes så fort förraden kunna ankomma. Här i staden vandra tvenne elaka predikanter, värre än Lund och alla andra: grefvarna Axel och Anders Johan. De äro nu vänner, umgås ofta, äro inneslutna med hvarannan och med Söderling flere timmar. De förkasta nu hela finansoperationen. De förkunna för hvem, som behagar höra, om resekostnaden, om de stora utrikes lånen, om kriget för nästa år, hvilka därtill gifvit idéen, huru hela planen är, hvad ordres E. Maj:t gifvit om Landskrona och Christianstad, hvilka detail'en är anförtrodd, hur den är fördelad emellan de fyra personerna, hvad som upphandlas, huru det användes, hvart det skickas m. m. Taubens resa till Rom har gjort mera uppmärksamhet än hans kors, och en del vänta tillbaka med honom en ny liturgi.

Presternas dekorationer hafva uppväckt i början litet förundran, men intet har jag kunnat märka något missnöje. E. Maj:t täckes ej onådigt anse, om jag vågar nämna min underdåniga önskan, att antalet blifvit förökt med sex, då åtminstone ett kors, antingen stort eller litet, kunnat komma till hvarje stift.

Generalen baron Taubes blåa band var icke oväntadt, därom voro flere vad gjorda, och det nu lediga tillegnar allmänna gissningen h. exc. grefve Charles Emil.

Rådets förhållande förtjenar all éloge: om deras nit och uppmärksamhet lärer h. exc. justitiekansleren med mig intyga. Liljencrantz synes ingenting försumma, är langsam, trög och mindre behaglig: men för min ringa del stadgar jag allt mer och mer min öfvertygelse om hans goda vilja. Axelson utför sitt ämbete i en kristlig saktmodighet. Det vore en stor lycka och glädje, om E. Maj:t med nådigt välbehag ansåg spånnmålskommissionens välmening och den underdåniga uppriktighet, hvarmed de våga föredraga sina ärenden.

Inom hofven råder mycket lugn och då och då litet nöjen, som lära mest bestå i en bal i veckan. H. K. H. Kronprinsens nådiga bemötande mot alla människor väcker en obeskriflig förundran. E. Maj:t kan själf ej föreställa sig H. K. Höghets conversation under sina publika måltider, H. K. Höghets sätt att distinguera och att föra hvar och en till sitt ämne. Hertigen af Södermanland occuperar sig utan all distraction med † och att åter upplifva den gamla St. Helena-orden med dess mysterier. Trenne nya ljus brinna nu omkring den Visaste, nämligen öfversten grefve Ehrensvärd, kapten Ulfelou och Axel Aminoff. Den lille kloke är nu rätt stilla och uppbyggelig. Han väntar att kunna uppvakta med någon behaglig underrättelse. Ambassadören ger en stor måltid i veckan. Grefve Creutz ser dagligen folk. Allmänheten önskar med ett löjligt empressement E. Maj:ts och kejsarens möte.

†

Gustaf III till Schröderheim.

Rom den 28 Januari 1784.

Jag har att tacka Er, min kära Schröderheim, för tvenne skrifvelser, den ena ministeriel, rätt försigtig, den andra på gamla foten. Den första har grefve Wachtmeister fått svar uppå, alltså talar jag ej därom med *statssekreteraren;* den andra tackar jag Er mycket för: den var, *min kära Schröderheim,* uppriktig, rolig, interessant.

Hade de lärdaste önskat, att kejsaren och jag råkats, så böra de vara nöjda. Vi ha sett hvarann i Fiorens och i den stora staden Rom; vi ha funnits ihop på knä vid foten af St. Pers altare, och där har man slagit vad om, hvilken af oss var mera catholique, han eller jag; och för till att säga sanningen, tror jag mig mera apostolique och oss bägge lika catholiqua, ty jag tror efter Upsala möte, och han tror ingenting. Jag är ganska nöjd med denna entrevuen, han är på mer än ett sätt märklig. Låt mig veta i detail, hvad som säges om denna entrevuen, både likt och olikt; omdömena äro rätt roliga att höra.

Hvad presternas dekorationer angår, så är jag ej förundrad att det talas med och mot; men hvar förnuftig man lärer finna, att det är nyttigt att multiplicera den influence, kronan eger på det ståndet, och att på biskoparne är ej mera än hederstecken, som återstå; ty sedan de blifvit biskopar är allt sagdt. Hvad nummern vidkommer, är det gjordt med flit, att den ej är så stor som stiften, på det att denna nåd må alltid anses som svår att erhålla och därföre ännu mera önskas. Omdömena om baron Taubes resa förundra mig mycket mera; det kan ej falla i någon förnuftig människas hufvud, och om det kunde falla in, behöfde man bara komma hit för att blifva kurerad.

Påfvedömet sjunger här på sin sista vers, och om det blifver en eller två påfvar efter denna, är jag mycket bedragen. Detta välde har gått i aftagande alltsedan Clemens XI; men kejsaren har gifvit den sista smörjelsen, och nu lutar denna byggnad så mycket, att den, när man minst det väntar, ramlar i kull.

Hvad menar Ni väl att våra mystiska skola säga, då de få veta, att på samma stund elden kom lös i Frimurarebarnhuset, jag inkörde i Rom? För några år sedan, hvad för kalkyler däröfver hade vi ej gjort: d'autres temps, d'autres soins. Grefve A:s och Anders' *) föreläsningar

*) Axel Fersens och Anders Höpkens.

förundra mig ej: "det är så gammalt och franskt", sade Rhen om musiken i Silvie; men att någon hör på dem, det undrar jag mycket på.

Skrif mig ofta nytt till, min kära Schröderheim; om Ni visste, huru det minsta från fäderneslandet är interessant, då man är 800 mil därifrån, så glömde Ni ej bort oss, vi andra pilgrimer. Jag reser härifrån i morgon till Neapel. Hade någon sagt Er i dag för ett år sedan, då vi sutto i lilla theatern och hörde den proverben, som Monvel höll efter måltiden på hertigens namnsdag, att året därefter Ni skulle af samma dato få bref af mig från Rom, det hade Ni väl ej trott. Men så går det i världen: Gud vet hvar vi äro nästa år. Jag hoppas dock på Gripsholm eller på Stockholms slott. Farväl och må väl, samt glöm intet bort de vandrande bröderna!

Schröderheim till Gustaf III.

Stockholm den 9 Mars 1784.

E. Maj:ts nådiga skrifvelse af den 28 Januari hade, om den blott kommit ifrån en vän, uppfyllt mig med den ömmaste erkänsla. Ifrån min Kung har den gifvit mig en hugnad och tillfredsställelse, som E. Maj:ts nåd velat bereda en trogen och tacksam undersåte. Jag hade lätt kunnat tro, att E. Maj:t under sin incognito velat taga stil af en particulier, om jag ej i hvarje rad igenkänt med glädje och tacksamhet E. Maj:ts hulda hjärta.

Den förmån att få bära alla angelägenheter till min högste förman, för mig så ovan, är tillika för dyrbar att försumma. Och när de obetydliga förändringar, som hända under den tomma tystnad här råder, af många andra förtäljas, har jag saknat alla anledningar att E. Maj:t i underdånighet uppvakta. — Det är mig en lycka, att min senare underdåniga skrifvelse kunnat göra E. Maj:t nöje; men det är

öfver min förmodan, att den första varit ministeriel. Stackars statssekreterare, han må åtminstone hafva lärt att känna huru högt vingarne bära! — Jag hade i stallmästare Munck förlorat en vän, som gjort mig verkligen mycket godt. Jag kunde ej begripa orsaken till min olycka, och vet det ej ännu: ty jag har aldrig skilt vice landshöfding Wrights intérêt ifrån fru Hjertas: men vana och ålder afnöta den sensibilité, som ofta kastat mig i de inquiétuder, E. Maj:t funnit löjliga. Jag låter tiden upplysa allt, och ehvad förhållande Muncken mig visar, skall jag oförändrad bibehålla den tillgifvenhet och aktning, jag är en i alla afseenden så hederlig man skyldig. E. Maj:ts entrevue med kejsaren har förorsakat en allmän glädje. Mesta missnöjet öfver E. Maj:ts resa härrörde af sorg och saknad och en fruktan, som kanske bör förlåtas, om den kunnat gå till otålighet. Själfva de kloke och laglöse, missnöjde med allt, börja nu på att tro till sin egen harm, det E. Maj:t under resan icke blott tillfredsställer egen nyfikenhet, utan ock befordrar därmed sitt rikes välgång. Visiten uti Paris blifver nationen äfven ganska agréable. Man fruktar äfven nu mindre det befarade obestånd af Upsalamöte, och man är mest säker, att doktor Luthers gås blifver oplockad. Ryska freden med Porten har dragit våra conversationer mycket ifrån både Sundet och norska gränsen. Våra skönheter gifva sig tillfreds att ej finna börsbalerna glesare nästa höst, och våra unga hjältar hafva contramanderat sin beställning af mustacher för campagnen. Spannemålsbristen är nästan det enda, som bryr oss (kursens fall och stigande har jag aldrig begripit): men om det är en half läkedom att blifva ömt soignerad, så skola icke kommitterade underlåta att meddela olyckliga medborgare all den tröst, de böra njuta af E. Maj:ts ömhet och nådiga omvårdnad.

E. Maj:t lärer ej tvifla om vårt rika förråd af ogrundade nyheter ifrån Italien. De spridas oftare af brist på eftertanke och hug att synas underrättad, än af elakt uppsåt, och det är en sanning, att E. Maj:ts egen person varit denna gången mera skonad än förr. Med baron Armfelt hafva vi occuperat oss. Han har många gånger varit hemskickad, förvist hofvet, utnämnd till minister, fått regemente, varit förlofvad med rika prinsessor, duellerat med baron Taube m. m., men jag har ingen moment varit orolig för min vän; jag känner hans tänkesätt, och jag vet hvad hägn, uppriktig nit och välmening hos E. Maj:t njuta. Man vet här huru E. Maj:ts suite är delad i tvenne partier. Baron Taube, grefve Fersen, riksrådet Sparre, i det ena: baron Armfelt, baron Essen, Peyron, i det andra, och baron Cederström neutral. Peyron är också

hemskickad och succederad i sin uppvaktning af De la Grange. Jag tycker mig skenbarligen kunna se riksrådet Sparre, och min inbillning är mycket styrkt af Stjernvalls berättelser. Gud låte det sken, som uppgått på hans himmel, göra hela hans afton lika klar och intet mera förvilla honom i skuggor, sedan det försvunnit! Angående lilla ✝ har jag gifvit Adlerbeth en omständlig berättelse, som han i underdånighet lärer framföra. Gud vet, om under förlidna årets torka hans tuggror icke blifvit väl mogen; men nog har gudsmannen varit svag. Mitt trakasseri med Muncken har skilt mig ifrån all relation till de öfriga lärda. Freden, som nu skall vara hans ljus, lyser icke för mig, och med Ulfelon har jag ej ingått någon liaison. I lördags var kapitel, då öfverste Silfversparre, bergsrådet Sandels och kammarherren Stierneld blefvo emottagne. Baron Axelson, Bonden och Reuterholm äro utnämnde till magistri för den 22, som kommer att högtidligen begås. Våra sammankomster hafva denna vinter varit sällan och litet briljanta. I lördags voro dock, utom Tollen, alla de gamla närvarande, som förlidet år försvuro att sätta foten dit. Vår Visaste har uppsatt en ny trupp af stridande bröder. Jag har den äran att vara enrollerad, men vet verkligen intet mera, än att jag är kommendör af Norra Tungan och beskrifver en besatt figur i uniform. Hertigen har ett ordentligt laboratorium chymicum, där Hedenberg arbetar. I divanen äro ibland mystiska konklaver. Jag vet ej mera däraf, än att en skata blifvit emottagen, som i garderoben lär sig dagligen att tala. Hertiginnan har en gång assisterat vid en chymisk operation och bränt upp sin ena hand med fosfor.

Hertig Fredrik röker tobak och spelar l'hombre med grefve Beck-Friis, med Ugglas, med Lorich och med hvem, som förekommer; är för öfrigt tranquille och aimable. Prinsessornas baler, större och mindre slädpartier, spektakler och thé-assembléer uppfylla hvad som kan vara tomt af de förnämas tid. Madame la marquise är mycket lierad med hertiginnan. Hennes höghet tillåter sig vid spektaklerna icke att applaudera utan bifallstecken af henne. Hon, stackars liten, är därigenom obligerad att ständigt kröka sig under secondlogen och skymma hela den sidan af premièren, där hon sitter. E. Maj:t lärer ej ännu tillåta någon underdånig lyckönskan till pretendentens offerter; men både som undersåte och ✝ torde jag få betyga min glädje öfver godt slut på en gammal negociation och önska, att E. Maj:t äfven i den profana världen må däraf njuta nöje. Det är hugneligt, att den Visaste varit nykter, fast han intet varit upplyst. Jag kan aldrig öfverlefva händelsen, hvilka

blifva mig så interessanta, som i fall jag fått se E. Maj:ts möte med kejsaren och pretendenten. Adlerbeth har sagt mig, att Corbi intet gifves; men därmed gifves i mitt sinne det största bevis af den framfarna profetens fourberier. — General Sprengtporten har occuperat mig en tid. Han har varit hos mig, och jag har ofta sett honom. Hans conversation är intet rolig, hans rum och hans person lika osnygga. Han är nu värre än förr, men klagar alltid öfver samma ämnen och samma personer. Hans plågor och inquiétuder äro odrägliga. Han står(?) på ett skallot hufvud. Ögonen äro vridna, ansigtet blekt, skinnet hänger öfver hela kroppen på bara ben. Han har ofta proponerat mig pistoler, värjor, sprungit och slagit dörren i lås, rullat ner gardinerna m. m., men då jag bemött allt sådant med tranquillité, går det strax öfver: ju fermare man säger honom sanningar, ju docilare är han. Hans uselhet är en förskräcklig målning både af mänsklighetens svaghet, lyckans obestånd och de fördömdas tortyrer. Som kristen och medborgare anser jag mig skyldig att göra allt hvad möjligt är till hans tröst och tjenst, och af sådana skäl vågar jag äfven för den mildaste Konungs fötter nedlägga en underdånig bön, att han med två à tre ord af E. Maj:ts hand kunde få försäkran om dess nåd. Blifver min bön hörd, så bör jag tillika nämna, att en sådan nåd, hvilken hela mänskligheten bör erkänna, förlorar all verkan, om den sändes genom mig. Han har den förflutna tiden mycket lefvat med Preindl. Han skall nu flytta, men ämnar i sommar antingen resa utrikes eller etablera sig i Finland. — Fredrik Horn, (E. Maj:t förlåter att jag måste nämna honom, för att icke på en gång falla ifrån Sprengtporten till ordinära människor), är rätt munter och vänlig, sysselsätter sig att etablera sin son med fröken Linnerhjelm. Liljencrantz är merendels jovial och nöjd, men mycket krasslig, och lefver i sin stillhet med Axelson och Sandels. Ruther kan ej öfverlefva våren, han har vatten i bröstet och sten i njuren. Grefve Wachtmeister har varit illa af halssjuka och rätt farligt ett dygn för 14 dagar sedan; men tyckes nu efteråt vara friskare än hela förlidna året. Rådet fortfar att förtjena estime och har af E. Maj:ts nådiga skrifvelse tagit mycken uppmuntran. Grefvinnan Hermanson är död: gubben, otröstlig, har gikt i båda händerna och sörjer jämmerligen, ja just jämmerligen. Han blifver en stor ressource för sina herrar kamrater, som vilja skjutsa: ty nu lefver han blott för rådkammaren, för kammarkollegium och, om mitt hopp ej bedrager mig, för kammarexpeditionen. Till Adlerbeth sänder jag, jämte rådslistor, några ryska papper, som jag fått från Åbo. Han lärer utbedja mig E. Maj:ts nådiga

ordres däröfver. De mest interessanta väntar jag från Lund, ty de oftast bedestsagade med reflexioner af Celsius och Lagerbring: men när de komma vet jag icke. Med Ruckman och Oster leiver jag nu rätt mycket. De göra bägge verkligen ett godt sällskap. Oster har just ett raseri för spel. Kort är för honom som spikar för ölamningar. Nu löper hela staden med berättelser om E. Maj:ts och kejsarens conversationer, om E. Maj:ts resa till Wien och kejsarens besök i Stockholm. Gud uppehålle E. Maj:t vid helsa och nöje, under en lycklig resa!

Densamme till densamme.

Stockholm den 12 Mars 1784.

Att Martii månad efter gammal vana åter varit olycklig genom förlusten af generalamiralen täckes E. Maj:t nådigt tillåta mig att i underdånighet ta beklaga. Min fruktan för denna tiden har varit obeskriflig, och då jag vet, hvad detta dödsfall kostar både E. Maj:ts hjärta och tjenst, kan jag lika litet uttrycka min sorg. Det är besynnerligt, att i går förmiddag, då Medin och alla människor gjorde sig det bästa hopp, försäkrade lilla † på sin salighet, att en elak utgång inom 48 timmar var oundviklig. Han sörjes nu allmänt, ty afunden försvinner med lifvet, och det val, E. Maj:t gjort af hans efterträdare, har vunnit ett allmänt bifall. Det vore synd att tillägga Medin någon skuld eller fel: de hafva inför Gud användt all förmåga att rädda en man, hvars retablissement skulle naturligtvis ökat deras reputation, och uti hvilken de bägge vördade sin störste välgärningsman. Det är icke heller sjukdomen, som fällt honom, det är hans fetma och ister, som betagit nyttan af vanliga utvägar. Gud bevare grefve Wachtmeister, hans tilltagande vid unga år är rätt vådligt. Andra tjocka äro mindre angelägna.

Det skulle fägna mig, om jag kunde måla grefve Ehrensvärd. Han känner intet annat än sin sorg och tycker sig hafva förlorat en far för andra gången. Uti E. Maj:ts nåd känner han hela värdet, men tror sig vara otacksam, om han ej fruktade för sitt ansvar och skrämdes af sin ofullkomlighet att fylla det rum, hvartill han blifvit kallad. Jag har sett honom gråtande och darrande författa det bref, hvarmed han nu i underdanighet lärer uppvakta. Sedan han hela tiden icke occuperat sig med annat än mystiska saker, blifvit af dessa betraktelser alldeles intagen och nästan fattat håg att öfvergifva värld och tjenst, lärer E. Maj:t, som själf känner dessa saker, finna huru stark förvandlingen honom blifver. Hans exc. grefve Wachtmeister är gruffveligt betagen. Han hade önskat sina bröder att ännu länge få lyda Trollen. Förlåt, allernådigste Konung, att jag varit så vidlyftig, men jag tror helt visst, att E. Maj:t velat blifva underrättad om allt detta.

Hans K. Höghet hade anticiperat ✝ ordens högtid till d. 11, som var i går. Sammankomsten var ej talrik, omkring 50 personer. Hertig Fredrik var frånvarande. Af Rådet infunno sig blott grefve Bunge och baron Sparre. Af hofvet grefve Nils Posse, grefvarna Ulric De la Gardie, Carl och Axel Oxenstjerna, baron Wachtmeister. Af högre ämbetsmän nästan inga. Fr. Horn var ej där, men grefve Bielke.

E. Maj:ts tron med himmel och tribun var uppsatt, men tom tjente den ej till annat än uppväcka så mycket mera andakt under våra förböner för E. Maj:ts höga välmåga. Baron Axelson, Bonden och doktor Brander blefvo magistri, och den sistnämnde äfven grand-prieur i Wingårds ställe. Det var väl, att Murray ej emporterar det, men jag hoppas att valet, som endast skett af Hertigen och magistri, underställes E. Maj:ts nådiga stadfästelse. Af Hertigens tal kan jag ingenting berätta, ty ju högre tankarne äro och ju mera de spridas till flera ämnen, ju svårare äro de att fatta.

Barnekow, som är utnämnd till Stenhagens efterträdare, var ej närvarande.

Brander predikade, hade till text Ps. 112. v. 4: *Them fromma gar ljus upp i mörkret af then nådeliga, barmhertiga och rättfärdiga.* Och till ingång Zachariæ 14. v. 6 och 7. *På then tiden skall intet ljus vara, utan köld och frost, och en dag skall varda, then Herranom kunnig är, hvarken dag eller natt, och om aftonen skall thet ljust blifva.*

Talet var admirabelt, men för långt. Han beviste i hvad mörker vi sträfva, huru vantron är farligare än otron, huru uppenbarelsens ljus är tillräckligt för vår salighet, huru vissa människor gifvas, mera be-

gåfvade än andra, men huru fåfängt sådana gåfvor med våld sökas, huru nyttig en allmän tolerans är, och huru skadlig verkan andelig högfärd och inbillning medföra.

Sammankomsten varade till klockan half fyra.

Grefve Beck-Friis är numera utan all fara.

Här ökas snön dagligen, vägarna blifva nästan obrukbara och följaktligen spannmålstransporten svårare. Våra baroner uti spannmålskommissionen äro vänliga och förtroliga. Grefve Wachtmeister behåller alltid decisionen, och mer lärer E. Maj:t aldrig väntat af mitt förordnande därstädes.

En hofqvartermästare Groth, icke salig Sinclairs protegé, utan en man, som haft anseende af mycken välmåga, är hastigt död. Huset går bankrutt, och den stackars Carl Strömfelt lider därvid mycket.

Grefve Hermansons enklingstillstånd utbeder jag mig att en gång med lättare sinne än jag nu har få förtälja; det är, om någonting kan vara't, ynkeligt och löjligt.

Om måndag kommer grefve Carl Scheffer tillbaka ifrån sin Vestgötaresa och fournerar mig helt visst ett blad till nästa tisdag.

Densamme till densamme.

Stockholm den 26 Mars 1784.

Oförmodligen har jag funnit ett tillfälle att för någon tid debarrassera mig och andre Eders Maj:ts ämbetsmän ifrån både Sprengtporten och Lund. Jag har spelt den gamla proverben att slå en bonde med en bonde, och den simplicité, hvarmed jag gått till väga, hoppas jag icke blifver E. Maj:t misshaglig.

General Sprengtporten, hvilken jag för otidigheter hotat vid mitt sista besök att aldrig mera komma tillbaka, skickade mig förliden söndag ett bud med begäran att ändtligen få tala vid mig; men då

jag genom en edlig försäkran förra gången var tvungen att neka därtill, kom envoyéen till mig, som med tårar i ögonen bedyrade, att hans bror aldrig varit så usel, aldrig så oregerlig, och att han omöjligen kunde svara för, att han icke sökte sig utvägar att mörda Lund, att han därtill hade flere förslag. I början plaisanterade jag öfver den nytta, generalen därmed gjorde det allmänna, som röjde Lund ur vägen, och gaf regeringen rättighet att bemöta sig själf på ett sätt, som kunde försäkra publiken för hans upptag, och citerade därunder den stränghet, lagen i sådant fall lade i h. exc. justitiekanslerns händer, och som intet medgaf anseende till person; men sedan envoyéen med all uppriktighet detta allt erkänt, och jag funnit sanningen af hans oro och inquiétude, lofvade jag använda mig för att se, om Lund kunde tystas.

Dagen därefter rakar jag af en händelse major Ahnfelt på gatan, som frågade mig, om jag nyligen sett Sprengtporten. Jag underrättade honom om sina egna termer med gubben, huru ondskan fortfor, och förtrodde honom tillika stämplingarne emot Lund, hvilka jag garnerade med flera omständigheter, till styrkio och förskräckelse. Ahnfelt, som trodde sig redan mycket lidande af sin forna liaison med Lund, och som med mycken sinnesrörelse ville förtälja mig den olycka, han haft att misshaga E. Maj:t, affekterade i början en indifférence öfver Lunds öde; men sedan jag sagt honom, att jag fann saken böra till hans varning sägas honom, att kristendom och medborgerlighet fordrade det, och att jag utom honom intet kände någon utväg, åtog han sig att avertera Lund.

Efter några timmar får jag en biljett af Lund, som begär att få komma till mig, hvilket jag biföll, med förbehåll att major Ahnfelt därvid ville vara så god och blifva närvarande, emedan vår conférence kunde fordra en tredje man, till hvilken vi bägge hade förtroende. Andra morgonen ankommo mina majorer. Jag gaf Lund all den tid, han behöfde att beskrifva, huru nöden tvungit honom till skribent, huru knappa hans medel voro, hans mors nöd, hans kreditorers kraf, hans egen afsky för sin metier; men då han slutligen begärde min underdåniga förbön om någon nådig hjälp, och att jag därvid skulle söka grefve Wachtmeisters biträde, afbröt jag discoursen och sade honom, att jag flere gånger underrättat hans vänner om omöjligheten af ett sådant företagande, att H. M:t längesedan öfverlemnat honom och dess papper, hvilket H. M:t aldrig läste, till sitt öde; att han genom sitt eget förvällande tillstängt alla de vägar, andra brottslige kunde

timma till en mild konungs förlåtelse; att vår kung aldrig ertot annat af hans skrifter, än hvad som händt andre store regenter i alla väl dens tider; att om något öfverblifvet skum af forna partigångare, några miserabla och onyttiga människor här och där skulle admirera hans courage, lästes dock merendels hans papper med förakt och åtlöje och tjente en gång att mycket hedra en kung, som under sin lifstid gifvit ett sådant blad ett obehindradt lopp. Jag föreställde honom, att då H. Maj:t tagit ett sådant parti för sin egen räkning, skulle hvar och en undersåte, som ville bjuda till att ändra det och hindra skriften, naturligtvis blottställa sig för sin konungs misstankar på ondt samvete och fruktan att i dessa blad läsa sina gärningar; att af sådana skäl jag åtminstone aldrig blef hans advokat.

Han viste mig tremne insända manuskripter, hvilka, ehuru uppfyllda med horreurer emot våra tider och en af mina vänner, jag med all kallsinnighet rådde honom att låta gå, såsom ingenting bevisande.

Jag proponerade honom att changera ämnet och att tala om vår föresatta betraktelse, general Sprengtporten, hvilket jag slöt med att säga, det jag väl ville, för att tranquillisera gubben, att "Tryckfriheten" vore i h—e, och att det enda den skriften hade med sig vore, att den förökade hans inquiétuder, hvilket dock som en otacksamhet föll tillbaka på herr majoren. Jag rådde honom att göra sin fred med Sprengtporten och bad om ursäkt, att jag ej längre kunde uppehålla mig.

I mitt förmak vänder Lund tillbaka, med mycken consternation fattar mig om lifvet och säger: "Nej Herre, om Gustaf ännu aldrig varit döf för en olycklig, skall han intet heller längre vara det för mig. Han känner den äran att förlåta, och han skall få taga den på mig, på min ånger, på min förbättring. Ni skall också slippa att förhärda för mig ett hjärta, som blöder för andra. Sex nummer äro qvar af mitt engagement; sen skrifver jag aldrig ett ord mera förr än kungen kommer hem. Jag skall kasta mig för hans fötter. Jag är svensk, jag behöfver ingen förespråkare. Kungen skall själf se, huru jag vet att ångra mig; men Herre, när jag slutar mitt blad, så svälter jag. Förbarma Er!" Jag tog genast 72 r:dr, som jag hade i en låda, och gaf honom oräknade; men han räknade dem, och sade: "Med 28 till är jag hulpen". Jag räknade fram dem, men förbehöll mig den yttersta discretion, och continuerade, att min största olycka vore om kungen, grefve Wachtmeister eller någon annan skulle beträda mig med denna flepighet. Efter en timme skickar Lund mig en lapp af detta innehåll.

"Härigenom förbinder jag mig på ära och tro, att sedan "Tryckfriheten den Välsignade" är slutad med arket 50, ej pa 4 månaders tid, räknadt à dato, hvarken continuera detta eller utgifva någon annan slags skrift. Stockholm etc. P. Lund".

Samma dag uppsade han på tryckeriet och sina rum i staden samt flyttar nu till norr. Till envoyéen Sprengtporten lemnar jag nu hans förbindelse och föreser, huru slagen generalen blifver af den möda, jag för hans skull gifvit mig.

Således lugna nu dessa ilar för en tid. Gud låte E. Maj:t vara nöjd med mitt förhållande! H. exc. grefve Creutz och grefve Wachtmeister försäkra sig intet finna något ondt däruti.

I dag flyttar hertig Friedrich till landet för hela sommaren. Han är rätt stilla och talar med mycken ömhet.

†

Densamme till densamme.

Stockholm d. 30 Mars 1784.

E. Maj:t emottager med denna post tidningen om bergsrådet Sandels dödsfall. Bergskollegium förlorar en driftig man i sin hushållning mera än i sin vetenskap; men största förlusten gör baron Liljencrantz och börsen. Denna händelse afskär märkeligen deras kommunikation. Sandels var köpmännernas fullmäktige i alla fall, baronens orakel och geheimeråd; men efter mitt enfaldiga begrepp blifver förlusten drägelig för det allmänna. Uti ett land, där fattigdom finnes inom alla stånd, synes börsens välde aldrig vara nyttigt och icke heller rådligt att upphöja en enda man, kanske tillika deras pensionär, till taxeringsman af alla människors kredit, heder och rörelse.

Angående Sandels' succession inom bergskollegium lärer h. exc. grefve Bielke i underdånighet uppvakta. Dalberg, som ehuru verkligt bergsråd, likväl igenom en senare fullmakt sitter efter tre titulerade och eger blott 300 r:drs lön i kollegium, skulle önska att vid denna

arrangement få af den lediga assessorslönen 100 r:dr. da han således fick full lön 400 r:dr, som bestås assessorerna. Grefve Bielke är litet dof för denna proposition, som Dalberg själf borde kurera, om han intet försvurit medicin. Den Gahn, som grefve Bielke anmäler, är en extraordinär människa och ett fynd för E. Maj:ts tjenst.

Grefve Carl Scheffer är nu på Tyresö, sedan han passerat åtta dagar i Stockholm vid det bästa humeur. Han är tranquille, ser allting juste, är mycket glad åt det empressement, som hela verlden gör sig att visa E. Maj:t sin underdåniga tilgifvenhet.

E. Maj:ts nådiga val af grefve Ehrensvärd har vunnit en allmän admiration. Han väntas dagligen tillbaka, men mötes här af tidningen om modrens dödsfall, som kostar honom mycken sorg. Han älskade henne obeskrifligt. Det skulle hafva en admirable verkan på slägten, om E. Maj:t täcktes göra något afseende på fältmarskalkinnans underdåniga böneskrift.

Gud vet bäst uppriktigheten af min längtan att få kasta mig för E. Maj:ts fötter; men jag är ej nog barnslig att därföre finna skyndsamheten af hemresan så nödvändig, som några påstå. Här är allt lugnt och behåller den ordning, E. Maj:t föreskrifvit. Nu klandrar ingen mera resan. Och innan skörd och tillförsel hunnit afhjälpa bristen, blifver E. Maj:t emottagen af klagan och jämmer.

†

Densamme till densamme.

Stockholm d. 13 April 1784.

Påskdagen var af en dubbel högtidlighet igenom H. Maj:t Drottningens communion och katolska kyrkans invigning. Den incognito för vår Herre, hvilken, om jag så får tala, H. Maj:t behagar nyttja, var för sträng att behaga allmänheten, som nu länge njutit uppmuntran af sin öfverhets efterdöme vid detta tillfälle och som dessutom gärna hade sett Drottningen icke ändra en plägsed, som dess Herre antagit.

Drottningen gick igenom sakristian, uppvaktad af öfverhofmästarinnan, tvenne statsfruar och kaptenerna af vakten, men ville icke en gång blifva förd af grefve Bielke. Samma förmiddag kl. 10 hade skriftermålet skett, och Flodin hade den nåden att därvid uppvakta.

I katolska kyrkan följdes det ceremoniel, jag underdånigst vågar bilägga. Abbé Oster har fatt befallning att lemna sitt tal till H. K. H. Hertig Carl, som det lärer öfversända. Han skickade sig i mitt sinne ganska väl, utan pretention, noble och simple, viste sig mycket rörd, men utan affectation, sjunger icke illa och talar rent.

Väggen, som skilde stadshussalen och gallerierna på sidan, är borttagen, så att rummet är dubbelt bredare; i ena öfra hörnet är en afskrankning till sakristian, altaret är simpelt af trä, måladt i marmor och prydt med litet förgylning och litet bildhuggeri, omgifvet af en disk, som liknar järngaller och går i halfcirkel. Altaret är ej fästadt vid väggen, utan står en half aln fram på golfvet. Väggen bakom är prydd med rödt moirée och oäkta galoner. Öfver altaret hänger en röd himmel af samma tyg och lika prydd. Möblerna äro ej magnifiqua, men i sin matière väl nog arbetade. Läktaren för orkestern var dragen något längre fram på golfvet än förut. Bänkar äro å båda sidor, den första till höger för ministarne, den första till venster för grefvinnan Wrede. Den andra därefter för M. de Monvel och hans familj. Emellan de båda sista pelarne är under taket en grillerad loge, hvaruti H. K. H. Hertigen af Södermanland befann sig med Ulfclou, Bonden och Barnekow. Musiken var alltför vacker, uppförd af hela hofkapellet. Kyrkans fyra syndici äro M. de Lefevre, som tillika sjöng, handelsman Schürer, Hesse och gubben Uttini.

Af hela corps diplomatique assisterade ingen mera än Preindl. Ambassadören hade svarat, att han hade eget chapelle, men n. b. ingen prest, utan Oster hade hvar dag af den heliga veckan sagt messan hos honom. Ambassadören hade pretenderat en fauteuil i choret med en prie-Dieu, Guemes detsamma. Markisen hade funnit sig postponerad efter grefvinnan Wrede, hvilken abbéen offererat att gifva le pain béni och att samla upp kollekten. St. Croix hade pretenderat att. lika med Preindl, blifva bjuden igenom tvenne syndici. Oster har explicerat mig allt detta. Han har icke kunnat gifva fauteuiler, ty ifall någon af den kongl. familjen vid detta tillfället eller framdeles velat benåda kapellet med sin närvaro, hade då intet rum varit öfrigt att bjuda, utan har funnit dem böra åtnöjas med främsta bänken. M:me la marquise anser han i alla fall böra cedera grefvinnan Wrede, allra mest i Sverige, där

den förra är en simpel particuliere och den senare jetterat af en så hög considération. Han räknar henne såsom den förnämsta ledamoten af sin församling, till hvilken allting och alla honneurer böra först offereras. Han vill vara endast dependent af påfven och anse sitt kapell för katolskt under kungens i Sverige beskydd, independent af Frankrike, Spanien och kejsaren. I sådan afsigt gjordes äfven, och komma alltid att där göras, offentliga förböner för E. Maj:t och hela vårt kongl. hus. Le marguillier är också klädd i svenska färgerna. St. Croix har han icke kunnat distinguera ifrån andra kommissionssekreterare och i denna moment icke göra lika höflighet med Preindl, som nu representerar.

Abbéen sökte att vilja visa mig allt detta som en soumission för E. Maj:t. Jag tog det också därför, men lät honom tillika känna min admiration öfver den adress, hvarmed han i Helige Fadrens nuvarande belägenhet vetat akta sig att vända ryggen åt någon, att skaka om dem alla, liksom i en hattkulle, och hellre göra dem alla lika missnöjda.

Nu trycker fattigdomen som värst, men det vackra väder, som nu visat sig åtta dar, gifver hopp om snar hjälp och gladare dagar. Den högste Guden uppehålle E. Maj:t och bevare dess dyra person under sin långa resa!

General Sprengtporten har varit mycket matt och usel några dagar. Han är mycket frapperad af Lunds complaisance att sluta sitt blad. Göran Sprengtporten är här nu också, affekterar en ton af tacksamhet och höflighet, men jag är så rädd alltid, att bägge de kära bröderna aldrig veta själfva rätt visst, hvad de tänka, tala eller göra. Envoyéen, stackare, plågas som en orm i en myrstack. De prata, att han skall gifta sig med fröken Strokirch. Det vore en vunnen pension för statsverket. — — —

Densamme till densamme.

Stockholm d. 4 Maj 1784.

Klagomålen ifrån Finland, som här spridas med fart, draga väl icke till farliga följder, men böra likväl icke lemnas utan allt afseende. Som hårdhet aldrig har rum i Eders Maj:ts hjärta, så har jag ock alltid trott, att all soupçon däraf bör skiljas ifrån Eders Maj:ts regering. Mycket personelt entrerar i dessa klagomål. Ju mer riksrådet Scheffer följt dessa saker, ju mer hafva landets innevånare trott sig få luft af hans bortgång, nu då hans ställe är intaget af deras landsmän; men de hafva snart fått lära, att grefve Creutz har all sin hemorts nit och trohet, men icke dess envishet. Förhållandet emellan de personer, E. Maj:t nyttjat i dessa ämnen, och dem, E. Maj:t brukar i andra, ökar försöken på ett sätt, som E. Maj:ts ögon icke undfaller. Emellertid hafva Wetterstedt och jag arbetat ut en pièce, som med fredagsposten i underdånighet skall öfversändas, sedan den blifvit examinerad af grefve Creutz och grefve Wachtmeister. Den skall i några rader visa hvad sedan 1602 blifvit stadgadt om storskiften, huru innevarande författningar äro mindre betungande än de förra, hvad som blifvit gjordt, hvad som är ogjordt, hvad kronan förskjutit, hvad nytta landet däraf haft, och ändtligen torde vi underdånigst föreslå något encouragement härvid.

Allmänna tonen är verkligen den bästa här nyligen varit. Lund har slutat. En förryckt magister Thorén har börjat en ny skrift, som är gallimathias, men har elaka ställen. Jag hoppas göra slut därpå genom Cederhjelm, som nu ändtligen vill behaga, och hvilken jag inbillat, att han passerar för auctor därtill.

Nöden i landsorterna är grufvelig. Provinser, som lemnat oss i fred, öfverfalla oss nu; men Gud ske lof, våren tillstundar. Dalarne reqvirerade för fjorton dagar sedan. Som Falu och Vesterås magasiner ej voro tillräckliga, skickade vi 300 tunnor härifrån med kronoskjuts. En svår manöver, men af den bästa verkan både inom Stockholm och i de orter, denna marche passerat. 140,000 tunnor äro införskrifna; de kosta E. Maj:t icke fullt 50 daler kopparmynt, men vi hafva fastställt priset vid deras försäljande till 3 r:dr, 1:o att få för kronan någon ersättning för hvad som aldrig blifvit betaldt, 2:o att hindra det fattiga folket att ej använda yttersta skärfven, hästar och redskap för

att profitera af det goda priset och därigenom göra sista villan värre, 3:o att ej för mycket undersälja köpmännen och därigenom décourageera dem från allt biträde.

Troil och Wingard förtjena af spannmals-kommitterade de största éloger. I omsorg, nit och tilltagsenhet att qväfva skrik och otidiga klagomål hafva de bevist sitt andeliga ridderskap.

General Sprengtporten är misérable. Vi vänta hans förlossning: han kan nu ej fara ut, men släpas dag och natt på sin soffa omkring sina rum.

Riksrådet Stockenström har varit illa sjuk, men är retablerad. Grefvinnan Ribbing var första gangen på couren i söndags. Hon var pompeust klädd. väckte mycket intérêt, blef sjuk, innan Hennes Maj:t kom ut, reste strax efter sin presentation, nedslagen, bedröfvad och som qvinnfolk kanske retad af den utmärkta kallsinnighet, Hennes Maj:t henne visade.

Eders Maj:t förlorar verkligen att icke se Fredrik Sparre kär och fästman. Jag har haft en scen med honom, som fordrar muntlig föredragning.

Hertig Carl arbetar grymt med St. Helena; den ökar sig dagligen af de yngsta militärer, vår garnison eger. Dess lagfarenhet är af en vidlyftighet som tyska jus publicum.

Jag ser af avisorna, att Eders Maj:t varit pa Rupes Tarpeja i Rom. Jag undrar, om Eders Maj:t rappellerade sig, att det var därifran, som Pituanius efter Libonis olycka störtades, för det att han kunde citera andar.

Allernådigste Konung! Förlat att så litet interessanta bref blifva langa; mitt hjärta är så fullt, när jag skrifver, och det är dess enda ersättning för saknaden af den lycka, som i tio år under manga bekymmer och svårigheter gjort dess enda verkeliga glädje.

†

Densamme till densamme.

Stockholm d. 7 Maj 1784.

Sällan har jag så mycket fruktat någon tidning som att få veta, huru Eders Maj:t emottagit underrättelsen om generalamiralens död. Jag såg, huru ömt Eders Maj:t skulle känna icke blott förlusten af en stor ämbetsman, utan ock af en tjenare, Eders Maj:t så redligt tillgifven. De i går ankomna brefven hafva öfvertygat mig, att min fruktan icke varit ogrundad; men Gud ske lof, att själens styrka i denna moment rådt på hjärtats blödighet, och att inga svåra följder för Eders Maj:ts helsa äro att befara.

Hans exc. grefve Wachtmeister lärer rapportera i underdånighet händelsen med auctor af Granskaren. Hans excellens har befallt min närvaro hos sig under conférencerna, och jag kan ej nog admirera hans sätt att handtera dessa politiska patienter. Men febren är till en höjd, som fordrar en stark kur, och hofrätten torde slutligen finna en brunnskur nödvändig. Exempel böra nu längre icke dröja, och under Eders Maj:ts frånvaro är rätta tiden att gifva dem. Esprit hos den yngre delen af civilstaten är ännu icke rätt formerad. En stor del af dem, uppfödde under förra regeringssättet, söka samma vägar till sin uppkomst som deras föräldrar vid riksdagarne trampat. De tro lyckan endast gjord för adel och militär, och vid deras år raisonnera de ej ännu hvarken med nog köld eller nog upplyst förstånd. Det är tiden och medel att hålla den arbetande hopens barn inom sitt och presteståndet, som skola afhjälpa dessa olägenheter.

Emellertid torde Eders Maj:t finna, huru fröet bör uppryckas med roten, och Eders Maj:t förlåter nådigst, att jag vågar anföra mitt enfaldiga omdöme.

Underdånigst vågar jag äfven föreslå en grâce för grefve Creutz. Hans kallelsebref kostar i utlösen 375 r:dr specie. Utan tort kan han ej lemna det outlöst, och utan att mycket incommodera sig och hela sin inrättning icke betala det. Icke beder jag för kansli-gebühren, ty det är af denna summa en ganska ringa och obetydlig del, men afgifterna till charta sigillata, recognition m. m. balanseras i alla räkningar. De gå åter in i statskassan, och jag vågar därföre allra underdånigst hemställa, huruvida Eders K. Maj:t utan att säga saken skulle täckas att för detta behof låta emot baron Ramels och mitt qvitto

denna summa utassigneras af statskontoret. Att skänka rent af efter alla utgifterna torde Eders Maj:t finna mindre väl och hugneligt för grefve Creutz, då en sådan nåd tvenne ganger händt Sebaldt. Eders Maj:t känner för väl grefve Creutz' granmlagenhet för att tro, det denna idé kommer ifrån honom. Jag bedyrar heligt, att jag yppat den för ingen.

I går afsomnade statskommissarien Ruther. Liljencrantz beklagar hjärteligen hans förlust, och af alla bokhallare, ifall någon utom riksrådet Wallwijk kommer i odödlighetens längder, lära ej många afföras i samma kolumn med Ruther.

I vår nya orden hos Hertigen har varit ett grufveligt buller om unga herr Wahrendorffs antagande till skattmästare för en klass däraf. Ruuthen har fäktat för sin svager. Hertigen har beskyddat honom: alla möjliga, och jag vågar säga omöjliga, utvägar blefvo använda, men rösterna blefvo lika delta emellan svåger Anders och en ung herr Westerberg, för hvilken Carl De Geer exponerat sig. Hertigen lemnade Ruuthen decision, som gaf den i faveur af Westerberg. Därefter uppstodo explicationer, drifna till den häftighet, att Hertigen rådde De Geer resa hem och taga ett glas kallt vatten. De Geer for, men skickade ett starkt bref till Pfeiffen, hvaruti han uppdrar honom förklara sitt förakt för en orden, som följde inga lagar, sin föresats att aldrig gå dit och att genast uppbränna uniformen. Många funno De Geer väl ung och erinrade sig att, ung nu, hade han verkligen varit yngre under sista riksdagen.

Gustaf III till Schröderheim.

Turin d. 23 Maj 1784.

Jag har att tacka Er, min kära Schröderheim, för edra bref af d. 9, 12, 26, 30 Mars, som jag alla i rättan tid fått, men mina resor och sysslor hindrat mig att (be)svara. De äro alla interessanta, och jag ber

Er skrifva mig ofta till. Men vänta Eder hädanefter intet svar, ty Paris tillåter mig ej en minuts tid, och innan dess reser jag ständigt. Det säges, att g. Spr. *) är på sistone. Detta tror jag ej förr än det blifver mig förvissadt, att klockarna rungit. Påminn riksrådet Fr. Sp. **) i sådant tillfälle, att han har en gammal ordre ifrån mig att emparera sig af alla hans papper och be honom ej lägga fingrarna emellan. Detta är angeläget.

Hvad säger Ni väl om Sparrens giftermål? Jag suckar, rycker på axlarne och samtycker, men hvad försäkran af pension [angår], är det en absurd begäran. Till detta finnes ej exempel på sådant, och jag tycker, att det är betala för dyrt en sådan folie.

Farväl, min kära Schröderheim, må väl och conservera ert goda humeur.

G. †

Densamme till densamme.

Lyon d. 5 Juni 1784.

Vid min ankomst hit fick jag ert bref af d. 4 Maj. Jag hade redan skrifvit till riksrädet Hermanson ifrån Turin, att om storskiftena gå i öfverläggning med grefve Creutz och låta ur kammarkollegium emanera resultatet. Detta var gjordt att kunna allt ändra vid min hemkomst, om jag funnit nödigt. Nu skrifver jag gubben till, att tillkalla grefve Wachtmeister till denna öfverläggning. Jag har sökt att sötma mitt bref, så att ej gubben blir stött af detta nya additament.

Tack skall Ni ha för ert bref! Jag lär finna i Paris det Ni lofvar mig i detta ämne. Jag reser härifrån i afton. Skrif mig ofta och mycket till, isynnerhet allt som kan uppsnappas om min galna svåger

*) General Sprengtporten.
**) Fredrik Sparre.

och dess son. Danskarnes armering gör mig ingen sensation. Jag skall med samma tranquillité se på spektaklerna i Paris, som om endast några finnskutor lågo på Köpenhamns redd. "När Dansken vill ha pengar", säger ordspråket, "går han till Hamburg; när han vill ha stryk, går han till Skåne".

"*Han komma ma*", säger Birger Jarl.

Schröderheim till Gustaf III.

Järva d. 11 Juni 1784.

Under den glädje, som E. Maj:ts snara återkomst nu allmänt utsprider, tyckes allmänheten vara ledsen att ej få visa sin fägnad, när en gång den sälla dagen inträffar. De vänta nu på rad af öfverståthållaren. Tidningar om den lyckan, baron Armfelt eger, att få uppvakta Eders Maj:t under resan till Paris, hafva länge varit föraktade: men nu mera konstaterade, hafva de medfört en stark rörelse hos hans ovänner och mycket stoppat de Saduceers mun i många ämnen. Med söndagsposten ankommo tvenne bref, adresserade till K. Maj:ts rådkammare. Deras excellenser delibererade i två dagar om deras öppnande, och ändtligen bröt dem riksrådet Hjärne med all gravitet och sin 1768 års min, då de befunnos sådana, som underdånigst bilagda afskrifter visa. Händelsen var verkligen löjlig. Gamla Ulfelon på Björnö är död och har förklarat den stora ✝ Ulfelon arflös. Lilla profeten har öfvergifvit Stockholm och flyttat till Aspön vid Strengnäs.

✝

Bilaga.

Afskrift.

Utanskriften: Hans Kongl. Maj:ts Råd Cammare uti Stockholm. Inuti brefvet: Hans Kongl. Maj:ts och Sveriges Rikes Råd, högval-

borne Herrar Grefvar och Baroner! — Som vid Konunga vahlet, som hölts uti Staden Constantinopel den tionde sistledne November, träffade första och andra kasten på en Svensk vid namn Lars, det tredje på Täckslen, Grefve af Ungern, det fjerde på Telloten, grefve af Spanien, det femte på Jacob, från Spanien, och som jag nu är i full öfvertygelse därom, att jag är den samme Lars, som vunnit de två första kasten, så bör jag sådan händelse Hans Kongl. Maj:ts och Sveriges Rikes Råd undersåteligen anmäla, med påstående att arfsrätten till Turkiska Riket måste blifva mig tillfallen.

Jag framhärdar med djupaste undersåtelig vördnad Hans Kongl. Maj:ts och Sveriges Rikes Råds allerunderdånigaste undersåte

Lars Hammarelius.

Carlscrona den 27 Maj 1784.

Afskrift.

Utanskriften: Hans Kongl. Maj:ts Råd Cammare uti Stockholm. — Inuti: Hans Kongl. Maj:ts och Sveriges Rikes Herrar Rad, Högvälborne Grefvar och Baroner! —

Jag hade väl bordt infinna mig hos högvälborne Herrar Riksens Råd uti Stockholm; men som jag därtill är alldeles medellös, så anhåller jag i djupaste undersåtelighet, det täckes högvälborne Herrar Hans Kongl. Maj:ts och Sveriges Herrar Råd försträcka mig Tvåtusende Riksdaler att equipera mig med, på det jag snart kunde komma till Stockholm. — Jag framhärdar med djupaste undersatelig vördnad, Hans Kongl. Maj:ts och Sveriges Rikes Herrar Råds allerunderdånigaste undersåte

Carlscrona den 27 Maj 1784. Lars Hammarelius.

Densamme till densamme.

Järva d. 17 Juni 1784.

Lund, som hallit ord att ej continuera "Tryckfriheten", men icke kan vara sysslolös, har ändtligen velat occupera sig med en ny edition af grefve Tessins bref. Han hedrar mig nu mera med ett besvärligt förtroende, och jag har varit rätt glad, att han tagit denna utväg. Utur correspondancen tages alla de bref, som antingen upphöja värdet af förra regeringssättet eller angå particulariteter. Igenom baron Ramel har jag förskaffat honom Hennes Maj:t Drottningens prenumeration, och sedan han tillika erhallit H. K. H. Kronprinsens, har han utgifvit sin prospectus. Jag har med flit ej rättat hans misstag om riksradet Sparres namn, på det alla människor må se, att auctor är sig själf lemnad. Hans sätt att samla prenumerationer vittnar om hans behof och afsigten af hans arbeten. Han har emellertid ändrat ton, upphört att vara skadlig, och det i en tid, då han icke kunnat synas öfvertalad därtill igenom någon Eders Maj:ts nåd af pension eller sadant. Det skulle vara mig en hugnad, om Eders Maj:t vore nöjd med all den moda, jag verkeligen gjort mig att hålla honom och andra hans likar i styr, hvarom grefve Creutz torde berätta vidare muntligen.

Alla landshöfdingar äro sysselsatta med restantier, penningar inflyta från alla orter, skälmstycken upptäckas, och den oroliga orsak, folkets fattigdom, som hitintills alltid varit föreburen till utlagornas innestaende, forsvinner. Större summor inflyta än som kunnat förmodas, och Eders Maj:t vinner inom detta arets slut den redighet i uppbördsverket, hvarpa i detta sekel hitintills fåfangt varit arbetadt.

Densamme till densamme.

Järva den 2 Juli 1784.

Tvenne Eders Maj:ts nådiga skrifvelser ifrån Turin och Lyon har jag haft den nåden att med underdånigaste tacksamhet emottaga. Riksrådet Sparres giftermål har jag länge beklagat, emedan jag ifrån första stund insett de olägenheter, det i alla afseenden skulle medföra. Gubben sjelf tycks nu vara orolig. Hvad jag kunnat samla angående den sjuka pupillen under sin sons förmynderskap, har jag flitigt meddelat grefve Creutz och nyttjar oafbrutet den utväg, jag eger att förskaffa mig flera, som genom sin pålitlighet kunna blifva interessanta. Riksrådet Hermanson har varit att måla dessa dagar. Han kom midsommardagen en courrier till staden. Hans hastiga ankomst, kammarkollegii sammanträde, litet indiscretion hos vissa kollegii ledamöter gjorde hela staden uppmärksam. Många gissningar och rykten spriddes. Rådet hade fått befallning att enhälligt sammanträda och samlas ifrån alla landsändar. Finland hade revolterat för landtmätarnes våld. En provins skulle pantsättas för att låna penningar m. m. Allt detta förskräckte och förargade den stackars gubben, som projekterade sina underdåniga svar, sina bref till finska landshöfdingar, och ref sönder dem genast. Res-fatigue och nattvak förorsakade honom en corporel occupation, hvars allmänna namn intet gör händelsen trolig för gubbens orörlighet, och emellertid kunde ingenting skrifvas. Jag roade grefve Creutz att visa honom förut gubben i alla conférencerna, och hans exc. fann honom alldeles sådan jag vist honom. Nu är han den lyckligaste människa i världen sedan sista posten. Kammarkollegium låter trycka E. Maj:ts nådiga skrifvelse, och därigenom försvinner allt prat och äfven missnöjet i orten. Innan kort hoppas jag, att E. Maj:t hinner afsluta ett så långt som ärofullt göromål i dessa ämnen. Den dagen vänta vi nu alla med glädje, då med alla trogna undersåtare jag får den nåden att för E. Maj:ts fötter lägga ett hjärta, uppfylldt af den underdånigaste vördnad och tillgifvenhet.

Densamme till densamme.

Järva den 24 Maj 1785.

Herr riksrådet grefve Höpken emottog med underdånig tacksägelse E. Maj:ts tal. Han fann det ojämnförligt med allt, äfven med de förra af E. Maj:t själf, och han hoppas en nådig tillgift efter hans egna ord för den medborgerligheten att göra det allmänt genom trycket. Hans förnöjelse var af den uppriktighet, som hade gjort E. Maj:t själf nöje och hvarje annan författare den största tillfredsställelse. Han fann salig riksrådet Ribbing och hans tidehvarf bägge satte i en dag, som med billighet visar den förres förtjenst på det senares bekostnad. Hans reflexion öfver grefve Wachtmeisters éloge var den, att han felicitérade både honom och mig, att efter naturens ordning hafva så mycken tid olefvad under E. Maj:ts regering; han var så upprörd, att jag tror det han i sin efterföljd af Tacitus försöker att göra E. Maj:ts annaler.
I archivo eftersökas de anbefallde upplysningar om gamla titulaturen. Fursten är ännu mycket orolig; men får han öfvertygelse, att intet diplom utfärdas på Thorönsborg, så torde han blifva gunstigare.

Densamme till densamme.

Järva den 27 Maj 1785.

Hofkansleren baron Ramel lärer i dag icke kunna i underdånighet uppvakta under plågor af en grufvelig tandvärk. Han har därföre tillåtit mig att få öfversända de underrättelser om "Herrarnes titlar fordom", hvilka E. Maj:t vid sin afresa infordrat. De gifva ingen särdeles upplysning, och med all eftersökning i det kongl. och kollegiernas arkiver hafva inga andra kunnat erhållas. De äro visst icke lämpliga.

Hans Furstliga Nåd är ganska impatient; synes verkeligen uppfylld af erkänsla för E. Maj:ts nåd, men är angelägen att få den väl explicerad. Uti en fri öfversättning af "Euer Liebden" proponerar han i "Eders Kärlighets" ställe "Eders Älsklighet".

Prinsar, som äro E. Maj:ts barnbarn eller D. K. H. Hertigarnas barn behålla titel af Eders Kongl. Höghet och bevara därigenom sitt höga och naturliga företräde. Fursten påstår, att kejsaren gifver en lika titel åt E. Maj:t i Pommerska ärenden, åt sin broder, åt de största husen i Tyskland, såsom åt furstar af Hohenlohe etc., och åt Potemkin, och önskar, att någon titel måtte komma i stället för *I* och *Eder* så ifrån E. Maj:t som kollegierna. Furstens utnämnande har gjort alldeles ingen verkan hos de stora och hos de små den förundran, som alltid åtföljer det nya. Det tadlas dock icke, ty fursten har redan länge varit en så besynnerlig herre, att allmänheten lärt sig distinguera honom. Han anhåller som en lycka, att ingen annons må göras i tidningarna, förr än allt är regleradt angående honom, men komma inga ordres ifrån E. Maj:t till måndagen, så vågar jag ej därmed uppskjuta längre. Hans exc. grefve Creutz lärer i dag äfven uppvakta i detta ämne. Han lärer då förtälja, huru grefvarne Höpken och Fersen med mycket tranquillité ansett denna création. Jag vet ej visst, men jag tror, att de anse titlarne af "hög- och välboren" något spensliga för en furste. I allmänhet äro alla titlar bortskämda i detta land af tyska upptåger: man gifver allmänt åt en viss rang titlar, som man borde förvara åt en viss födsel. De vackra titlar af "ädel" och "välaktad", af "redelige" och "manhaftige" tillhöra nu blott bönder och soldater. Gustafschöld och jag äro "högvälborne" och rådman Liedberg "högädel". Jag vågar nämna detta, för att i underdånighet en annan gång föreslå någon rättelse. För att komma tillbaka till fursten, så har jag verkeligen sökt göra alla möjliga föreställningar och sökt bevisa både värdet och vidden af hans upphöjelse.

Herr generalen och öfverstekammarjunkaren baron Taube, som lärer occupera sig i detta ämne efter den alldeles oförmodade heder, mig händt, att inom få dagar få emottaga honom i mitt ämbetsrum tre gånger, försummar säkerligen icke att ställa honom till freds. Han, såsom furstens consanguineus, "Mon cousin" och kanske "Eders kärlighet" bör något kunna uträtta, men jag är van att malréussera hos prinsar.

– – Ifrån min nådigste Herre, H. K. H. Hertigen af Östergötland, har jag bara bedröfliga tidningar. Han soupçonnerar mig i sin egen sak och fördömer mig i presten Hallbergs olyckade befor-

dran. Han skall vara mycket orolig, exercerar officerare och reglerar sin finans. Grefvinnan Augusta, fröken Hedda, lille Hans och baron Armfelt göra dagligen sina partier tillsammans. Hvarken gifta eller ogifta hade de gjort en förträfflig verkan i drottning Disas hof, där ingenting hvarken fick vara eller intet vara. Riksrådet Hermanson är åter försämrad och ligger emellan lakan. Grefve Bondes förordnande att presidera i en riddaresyn, furst Hessensteins diplom och den tattiga Nordenskjölds lön hafva förorsakat denna réchute. Jag hoppas dock, att om gikten en gång kunde dragas ner i fötterna, så falla väl tillika de höggretliga grillerna. Löjligt nog att han sjuknar af en sak, som icke bryr grefve Wachtmeister, grefve Gyllenstjerna, grefve Fersen med flera. Riksrådet Höpken väljer stilar och papper till tryckning af talet. Jag bedrager mig mycket, om han ej arbetar på en öfversättning däraf till fransyska, och att den sedermera såsom af en anonym underställes E. Maj:ts granskning. Riksrådet Sparre reser i dag. Hildebrands äldsta dotter, friherrinnan Armfelt, är död i barnsnöd och fostret med henne.

Densamme till densamme.

Odateradt *).

Tilläggningen till tryckfrihetsförordningen blef publicerad i går i alla kyrkor och har i går varit ett ämne för alla discourser. De missnöjda äro ganska få. Själfva idéen är mycket gillad och den tournure, E. Maj:t behagat gifva den, admirerad. Riksrådet Beck-Friis förklarade mig i går ett synnerligt välbehag öfver denna förordning, som han blott tyckte hafva nog länge dröjt. Debiten är obeskriflig, så att jag i går afton måste påminna fru Fougt att skyndsamt leverera det för kansliet nödiga quantum. Major Lund, som till råga af sitt elände ligger sjuk, har

*) Efter den 28 Maj och före den 1 Juni 1785.

skrifvit mig till ett qvickt bref i ämnet, hvaruti han säger mig, att vår Herre, för att en gång bönhöra honom, har ändtligen i nåder bevarat honom att icke vidare inledas i frestelse.

Veckoskriften Posten har intet, som jag trodde, något privilegium, men för att hjälpa den saken har jag bedt Kellgren säga sig hafva privilegium, till dess, med E. Maj:ts nådigste tillåtelse, ett antidateradt honom får tillställas, emot det han gifver sin förbindelse, ställd på riksrådet Fredrik Sparre, som då var hofkansler, att han, nämligen Kellgren och dess associerade Lenngren, icke får öfverlåta det på någon annan. Därigenom vinnas tvenne ändamål: nämligen, att regeringen har i sina händer en redan accrediterad ströskrift, och den andra eller Dagligt Allehanda hålles därigenom inom sina skrankor. I hopp om nådigt bifall därtill, har jag i dag inför h. exc. herr grefve Wachtmeister förständigat boktryckare Holmberg, att Posten är privilegierad.

Husvisitationsförordningen hade hans exc. grefve Creutz haft den godheten för mig att tillställa baron Liljencrantz, men är nu ganska brydd, sedan Liljencrantz i brist af det underskrifna höga originalet tvekar att våga trycka den. Denna fruktan är efter mitt ringa begrepp öfverflödig, sedan E. Maj:t på conceptet tecknat *sitt namn* och *expedieras*. Hans exc. är af samma tanke, och jag förmodar, att förordningen blifver under E. Maj:ts frånvaro pålyst. Baron Liljencrantz' delicatesse härutinnan är dock visserligen icke att lasta.

Biskopen baron Taube afled förliden lördags eftermiddag kl. 3. De tvenne sista dagarna hade han mindre plågor, svullnaden syntes försvinna och värken draga sig i benen. Lördags morgonen gick han ner i första våningen till sin hustru, var mycket munter, läste Dagligt Allehanda, men fick en sömn, och, då hon skulle bädda honom på soffan, ett slag, som efter de svåraste plågor slutade hans dagar. Liket är öppnadt och befunnet: en kanna vatten i bröstet, två hvita polyper i hjärtat, en röd i lungan, och hjärtat förtorkadt till den hårdhet, att de mäst såga det sönder. Hans hustru är otröstlig, hans hus i det sämsta tillstånd och fruktansvärdt alldeles bankrutt. Öfverstekammarjunkaren, som häraf är hjärteligen attendrerad, lärer i underdånighet uppvakta med anhållan om nåd och hjälp för enkan och hennes tre små och olyckligtvis fula flickor. Han har ålagt mig att äfven i underdånighet anmäla hennes svåra belägenhet; men jag har ansett denna dess begäran blott som en attention för min tjenst och ganska öfverflödig i ett ämne, där en mild konungs ömma hjärta icke fördrager många insinuationer. Vacancer igenom dödsfall hafva i detta ämbetet varit sällsynta.

och länga torde de icke blifva nyttiga. I vissa delar åter däraf later baron Taube icke genast kunna remplaceras. Kyrkoherdeämbetet i Storkyrkan (om jag vågar yttra mig) torde däremot kunna tillsättas med någon, hvars ålder efter naturens skickelse lofvar en snar ledighet, da allt åter kan komma i ordning. Doktor Nensén tyckes i det afseende kunna komma i åtanke. Församlingen begär efter vanligheten att höra flera, och om däribland nämnes en eller annan af mina anhöriga, skola de visst nu likasom förra gången icke hindra, hvad E. Maj:t behagar befalla. På doktor Nenséns förfrågan hafva hans exc. grefve Wachtmeister och jag rådt konsistorium att icke annonsera ledigheten och ej taga något steg tills vidare.

Biskop Taube begrafves om onsdag med ordentelig öfverofficiantsbegrafning.

Hans exc. grefve Creutz är icke välmående, klagar öfver värk i bröst och armar, så snart han går i trapporna. Han är mycket décontenancerad af biskopens död, och hans imagination, som nu söker likhet i deras plågor, hoppas jag tillegnar honom bräckligheter, som han verkeligen icke har. Emellertid är jag orolig öfver hans podager och hans humeur. Jag hade den äran i går att äta hos honom med Fredenheim; men hvarken hans litteratur eller mitt pladder kunde göra honom glad. I morgon har han bjudit mig på en tête-à-tête, och i dag gifver han middag åt nya danska legationssekreteraren.

Till Patriotiska sällskapet är inlemnad en otidig skrift angående brännerierna, sederna, tjensters förgifvande, och lärer jag däruti vara nära rörd. Anonyma calomnier hafva aldrig oroat mig, och jag har både trott och vetat, att den lycka, E. Maj:t denna vinter behagat unna mig, skulle uppväcka mina gynnare till nya omsorger.

Professor Meldercreutz är död under en resa på Aland.

Jag samlar dagligen i de ämnen, E. Maj:t befallt mig arbeta under sin frånvaro, och föredrager troget i rådkammaren. Med E. Maj:ts nådiga tillåtelse ärna hans exc. grefve Wachtmeister och jag i denna vecka eller nästa på två och en half dag göra en resa till Ugglas.

Furst Hessenstein grälar grufveligen om sin titulatur. Baron Rappe är misérable af tandvärk och alldeles utur stånd att underdånigst uppvakta.

†

Gustaf III till Schröderheim.

Herrevadskloster den 3 Juni 1785.

God afton, min kära Schröderheim. Jag har så brådt om, ty posten väntar, och vore det ej för fursten, så skref jag ej. Efter långt öfvervägande tror jag bäst att följa för hofrätter och kollegier den af Göta hofrätt brukade titulatur till hertig Adolf Johan, så nämligen, att i början sättes Hög- och Välborne Furste, en rad vidt emellan. I kontexten äfven Hög- och Välborne Furste, och talas in tertia persona, och slutligen "Befallande Hög- och Välborne Fursten Gud Allsmäktig till all ära och redebogen tjenst högst begifne". På detta sätt eviteras all högre titel, och är mer än all annan, men ej lika med sidolinien af det kongl. huset. Hvad mig angår, är därom ej mer fråga; det står regleradt i diplomet, och då jag ger honom hvad konung Erik XIV gaf grefve Svante Sture, som var en riksföreståndares son och sonson och i mångas tanke borde vara kung, kan ej mera begäras. Detta kan sedermera tjena till exempel för de fem äldste grefvar, då alla titulaturer komma att regleras. — Farväl, min kära Schröderheim. Om onsdag seglar jag från Carlskrona.

Gustaf.

Schröderheim till Gustaf III.

Järva den 3 Juni 1785.

H. K. H. Hertigen af Södermanland har vid sin återkomst i tisdags gifvit den hugneligaste underrättelse om E. Maj:ts lyckliga ankomst till lägret och höga välmåga därstädes.

Med kammarrådet af Wetterstedt har jag i underdånighet öfversändt tvenne kabinettsmål och förbehållit mig att med nästa post få

skicka brefvet till slottsbyggnadsdirektionen angående reparation af E. Maj:ts rum, hvartill jag i morgon får nödiga handlingar. Med samma post afgår äfven det underdåniga projektet till klädesförordningen.

I morgon resa baron Armfelt och hofstallmästare Munck till Finland. Den förre önskar jag ett bättre humeur på finsk botten. Jag har lofvat klaga på honom, ty han har varit så sur, att han med trumpenhet pestifierat hela sitt sällskap.

Om söndag reser hans exc. grefve Axel Fersen. Grefve Gyllenstolpe for i går om natt. Baron Taube är mycket regretterad. Biskopen af Westerås är hitkommen för att trösta enkan, som ännu är rätt svag. Hon hoppas nådår m. m.

Ett rykte utspridde sig i söndags, att ryska kejsarinnan var död, som occuperade de stora politici. Fruktan för en mindre lycklig årsväxt förorsakar efter vanligheten inquiétuder, och under dem tadlas och insulteras nästan alla de, som E. Maj:t behagat nyttja antingen för sina affärer eller sin societet. De dela denna gången alla ett så lika öde, att ingen bör beklaga sig; men när de förnäma, som kanske saknat i vinter de nöjen, de eljest tadla, fått hemta frisk luft, några laddningar med råg anlända och ett par regnskurar hjälpa korn och gräs, blifver det nog väl igen.

Gustaf III till Schröderheim.

Herrevadskloster den 5 Juni 1785.

Jag tackar Er, min kära Schröderheim, för ert odaterade bref, som lärer vara af den 31 Maj. Baron Taubes död var mera hastig än oförmodad. Doktorerna hade redan länge preveneratt mig, att dess helsa fanns i ett vådligt tillstånd. Jag har skickat dess bror en ordre till herrarne af sekretet att låta expediera dubbelt nådår för enkan. Jag vet ej huru med året är att räkna. Döden i Maj månad för en prest med

för endera förmån eller förlust för sterbhuset, men hvilketdera det är, minns jag ej. Ordenbiskopsämbetet, Storkyrkan äro lätta att återbesätta; öfverhofpredikantssysslan svårare. Emellertid är ej någon periculum in mora, ty Nensén är vice præses i konsistorium och er svåger lärer vara den förste af hofpredikanterna. Jag har ej deciderat mig än för Storkyrkan, och valet kan ej pressera. Sätta de ej den jag vill hafva på förslaget, tager jag honom utan. Biskopens i Carlstad exempel är talande, och det [som] var granlaga att göra 1775 är nu ej mera det samma, då en verklig rättighet är på min sida. Hvad Posten angår approberar jag alldeles hvad som Ni har gjort. Hvad libeller angår, är det vårt öde, vi som hafva att syssla med de allmänna ärenden, att det allmänna tager sig [före] att syssla med oss. Libeller, som äro af den naturen som den, Ni talar om, lära dock blifva sällsamma. Sjuhundra riksdaler äro nog dyra.

Glöm intet bort förordningen om klädedrägten, ty jag önskade se honom publicerad innan min hemkomst. Furst Hessensteins gräl lärer slutas, när mitt bref af i måndags till Er framkommer.

Jag skref Armfelt till om några böcker, men han lärer intet få mitt bref, efter jag hör, att han rest i onsdags d. 1 till Finland. Laga så att jag får dem. De äro ej stort interessanta, men kunna roa mig i min enslighet i Finland. De äro följande, hvilka finnas i mitt bibliotek i Stockholm eller i Drottningholm.

1. La Jerusalem delivrée par le Tasse, traduite en Français.

2. Roland l'amoureux et Roland le furieux, traduits en Français.

3. Le volume des oeuvres de Molière, où se trouve la fête de Versailles de 1662 et la Princesse d'Élide.

4. L'ouvrage du père Menestrier sur les caroussels. Le titre m'est echappé. C'est un petit in 4:o.

Om någon hingstridare skickas till Finland, kunde han taga med sig dessa böcker.

Farväl, min kära Schröderheim! Jag reser i morgon härifrån.

Schröderheim till Gustaf III.

Järva den 10 Juni 1785.

E. Maj:ts nådiga skrifvelse af den 5 i denna månad fick jag med den gladaste underdånigaste tacksamhet emottaga genom kuriren, men det af måndagen förut, hvilket E. Maj:t nådigst behagat nämna, har jag ej ännu erhållit. Jag har gjort alla möjliga recherches både på posten och kansliet, men till min oro äro de fåfänga. Emellertid är hofvet på Riddarholmen intet tranquilt, och fursten gör alla preparatorier för sin afresa. De böcker, E. Maj:t behagat befalla, har jag vågat sända med denna post, emedan de endast utgöra tvenne små paketer och kunna på detta sätt komma skyndsammast. "Roland l'amoureux" har bibliotekarien Ristell lofvat mig till nästa post.

I går morgons infann jag mig i lägret hos herr öfverste kammarjunkaren baron Taube, för att meddela honom det nådiga svar, E. Maj:t behagat lemna mig angående friherrinnans, dess svägerskas, nådar. Han hade då redan med den ömmaste erkänsla bekommit E. Maj:ts nådiga bref, och vi besökte sedermera enkan, som med tårar välsignade E. Maj:ts nåd. Den ömhet och omvårdnad, hon af sin svåger åtnjuter, göra henne mycken tröst och lindring. Biskopen lemnar ibland de fattige af sin församling sitt namn i mycken välsignelse, och man hör dagligen efter honom de respektablaste bevis af ett välgörande hjärta. H. exc. grefve Creutz är ännu intet bra. Hans mattighet och hans nedslagna sinnen oroa mig mycket. Han gör mig den äran att om morgnarne taga thé här hos mig och far alltid litet gladare härifrån, men klagar jämt öfver bröstet och armarne. Hans nya inrättning af sin öfra våning och hans lilla byggning vid Bergshammar occupera honom icke nog. Inbillningen af vattusoten kommer allt emellan och gör dessa anstalter i hans sinne öfverflödiga för hans korta lifstid. Han kan omöjligen nu roa sig i staden, men vill intet flytta till Ulriksdal. I nästa vecka torde det dock blifva möjligt, då baron Ramel, hans grefvinna, grefvinnan Caroline och fröken Strokirch hinna att komma dit.
I Stockholm synes allt tranquilt och ledsamt, och i lägret äro några af mina vänner otröstliga af värme och ledsnad. — General Zoges öfverbefäl synes mången något förargligt. Det kan fresta en syndare att blifva mordbrännare för att se garnisonen och dess respektive chefer lyda gubben. Han rider nu emellertid i ridhuset för att vid första

klämtning rida på gatan. Den ena chefen svär grofva svenska eder, den andra pesterar på fransyska och den tredje smädar och ruskar litet på hufvudet, när man talar om honom. Jag har retat dem alla tre med en okunnig skrifvarefråga, om de hvar dag rida in med rapport till gubben, och jag söker öfvertyga gubben, att han som general en chef bör gifva dem mat en gång i veckan. — Baron Cederström såg jag i förgårs i lägret, han promenerade med madame Hus. — — — Hans friherrinna reste dagen förut till Johannisberg med fröken Antoinette, och en half timme efteråt kom Leyonstedt flygandes i en calèche med en otålighet, som hade han trott möjligt att komma för sent. Hennes Maj:t promenerar eftermiddagarne, och när grefvinnan Augusta är på vakt, tournerar promenaden mest åt lägret. Under backen, till venster om vägen ifrån staden, är skugga, och där låter grefvinnan equipaget stanna. Ju närmare Tegeludden, ju mindre behagligt är ock fältet. — Deras K. H. Prinsessorna, grefvinnan Sophie, hofdamerna och madame du Bois de la Motte, klädd uti en röd klädning eller kappa, sådan som magistraten brukar vid rådstufvupredikan, åka och rida alla dagar tillsammans. Grefve Adolf Piper rider främst, som hofslagare vanligen göra. Ibland baron Strömfelt, ibland lilla Dohna som trumpetare. De större dejeunéer intagas vid Ulriksdal, Fiskartorpet; men de smärre, som ej benådas af D. K. Högheters närvaro, ske uti lägret. Grefve Adolf lemnar där hästen åt dragonerna och talar tok med Delande, under det chocoladet fraggas för grefvinnan. Fröken de la Gardie har jag ej haft den äran att se på flere dagar. Som, efter den vises ord, allt hafver sin tid, lärer hon nu tala förstånd med mor och mostrar och sticka på brudstubben. Köneman reser i dag med sin fru. Marcoff promenerar alla dagar till häst. Man hör ingenting efter honom. Abbé Oster är nu på sin pilgrimsfärd omkring Sverige. Han har varit några dagar i Upsala, därifrån har jag haft bref. Han har roat sig där väl och är mycket charmerad af orten; men jag är desperat af fruktan för hans reception hos ärkebiskopen, hvaraf han dock tyckes berömma sig. — E. Maj:t täckes nådigst förlåta längden af ett tomt bref. Den lyckan att få uppvakta E. Maj:t är mer än allt annat underkastad missbruk af vidlyftighet.

— — —

Densamme till densamme.

Järva den 14 Juni 1785.

Natten emellan lördagen och söndagen hade jag den nåden att emottaga E. Maj:ts nådiga skrifvelse af den 3 i denna månad. Furst Hessenstein synes nu fullkomligt nöjd och yttrar den underdånigaste tacksamhet och erkänsla. För hans lycksalighet återstå nu endast tre omständigheter, hvilka efter mitt ringa begrepp synas följa af sig självva, nämligen: 1:o att i Pommern bibehålles det titulatur, E. Maj:t redan för fursten gillat, som lärer vara lika med till alla tyska furstar; 2:o att uti hofkalendern, där riksens råd och herrar införas, *hans exc* må uteslutas framför furstens namn; och 3:o att han likaledes uti alla protokoller uti E. Maj:ts konseljer, rådkammaren och ordenskapitlet ej må nämnas *eders excellens*. Fursten reser i morgon till sitt regemente och återkommer om tre veckor; många tvifla om hans återkomst, men han lemnar qvar sina vagnshästar och har beställt sig en ny Ekolsunds-uniform.

Hans exc. grefve Creutz tyckes nu på två dagar vara mycket bättre; i dag har jag likväl icke sett honom. Vi ämna oss om torsdag afton resa till Carlson och komma igen om lördag. Hennes Maj:t hade jag förliden söndag den nåden att uppvakta. Drottningen var mycket nådig och glad, men i mycken längtan efter tidningar om E. Maj:ts ankomst till Finland. Hennes Maj:t har varit mycket hugnad af de helsningar, E. Maj:t skickade med hertigen af Södermanland. I går hade jag den äran att äta middag i lägret hos baron Essen. Han är en aimable värd, och hans bord alltför godt. Bergsrådet baron Hermelins giftermål med fröken Söderling och yngsta herr Wahrendorffs med mademoiselle Hebbe lära i dessa dagar eclatera. Angående exekution af Wikmans dom lärer h. exc. grefve Wachtmeister med denna post afgifva underdånig rapport.

Densamme till densamme.

Järva den 17 Juni 1785.

Förliden onsdags afton ankom posten ifrån Carlskrona med tidning om E. Maj:ts ditkomst och afresa.

Våra politici veta redan många anekdoter ifrån lägret, som säkert aldrig händt. De visste äfven, att E. Maj:t vid sin ankomst till Carlskrona mött en elak utländsk tidning, som förorsakat ett stort uppehåll uti E. Maj:ts resa. De tro E. Maj:t nu vara i Berlin och äro försäkrade, att E. Maj:t icke passerar vintern hemma. Stormarne förliden lördag och söndag gjorde här mycken oro, men jag hoppas, att E. Maj:t då redan varit två eller tre dagar i Finland.

Med nästa vecka börjar vår längtan efter E. Maj:ts lyckliga återkomst att hoppas ifrån den ena dagen efter den andra och att lyssna efter skott ifrån Waxholmen. De öfverlefvor af den glada världen, som ännu finnas i staden, preparera sig till couren i lägret midsommarsdagen, till Te Deum, till spektaklerna på Drottningholm. Men, Gud ske lof, hafva vi också hittat på, hvarföre vår nådigste Konung ändteligen skulle till Wadstena.

Hans exc. grefve Creutz har nu två dagar varit fri för all andtäppa. Han gaf i går, som jag tror utan att veta däraf själf, en middag åt riksmarskalken. Grefve Gyllenstjerna förtäljde en mängd besynnerliga olyckor, som skett igenom kattor, med det eftertryck att general Zöge, Rosenstein och min hustru somnade, men väcktes af en air, som grefve Creutz sjöng, hvarmed han afbröt kattographien, och hvilken hans exc. komponerat under måltiden till en musik, som han lärt aftonen förut vid grefvinnan Barcks clavecin på Bergshammar. Situationen för hans excellens' lilla casino är ovanligt vacker: Haga och Ulriksdal, hela segelleden öfver Wärtan och Brunnsviken formera där de bästa utsigter. Furst Hessenstein lärer hafva rest i natt, som jag tror glad och förnöjd.

†

Densamme till densamme.

(Odateradt; November? 1786).

Spannmålskommitterade hafva haft sitt sammanträde med bränneridirektionen och efter mycken öfverläggning funnit sig af vederbörandes inkomna berättelser tvungne att tillstyrka bränneriernas inställande, dock endast tills vidare. Baron Liljencrantz är uppdragen att sådant i underdånighet anmäla och lärer därvid få tillfälle att förklara skälen och de små considerationer, hvilka vederbörande tro därvid kunna finna rum. Efter allt utseende blifver detta innehåll icke långsamt. Vissa provinsers förråder, hopp om tillförsel i vår och allra mest den verkan, detta starka steg förmodas göra på spannmålshandeln både inom och utom riket, torde snart nog gifva anledningar till förbudets återkallande, och hvad intryck det emellertid kommer att göra både på trogna och elaka undersåtare lärer E. Maj:t sig själf föreställa. Grefve Wachtmeister har fört denna öfverläggning med den ömhet, ordning och uppmärksamhet, som äro honom vanliga; men då han fått E. Maj:ts nådiga befallning att icke göra detta ärende allmänt, är han harmsen, att man redan börjat doutera sig däraf. Hvarken h. exc. eller grefvinnan hafva varit befallda på sista stora souper'n.

Angående Hennes Maj:t, så äro alla däraf occuperade, och de, som alltid utmärkt sig af trohet, nit och tillgifvenhet, önska friden. Jag nämner ingen. E. Maj:t känner nog mina liaisoner för att icke finna, om E. Maj:t behagar, hvilka jag gifvit mig tid att söka i dag. Allmänheten ökar dagligen sitt medlidande och ökar tillika anhanget. De som äro bägge Deras Maj:ter uppriktigt attacherade, skola, som E. Maj:t själf behagade säga i går, vara mycket oroliga; och alla komma därom öfverens, att Drottningen numera ingenting annat rådfrågar än sin chagrin, sin heder, som hon tror föraktad, och därjämte å andra sidan sin skyldighet och sin blödighet att gå en Herre till mötes, som Hennes Maj:t likväl midt under all denna harmen högaktar. Utan ressource, åtminstone någon tillräcklig, inom sig själf och utan råd af andra tager Hennes Maj:t ofta beslut, som hon ångrar, ändrar sina desseiner, och i en sådan belägenhet är icke mycket raisonnement öfrigt för hennes kön. Drottningen tror sig föraktad inför hela Europas ögon och tror sig skyldig sin börd, sin tron och sin person att urskulda sig; men säger E. Maj:t det minsta ord, som expli-

cerar, att afsigten med rummens disposition ej varit dess humiliation, och får hon dem tilibaka, så är hon i E. Maj:ts famn och afsvär alla trakasserier för lifstiden. Denna beskrifning har jag fått af riksrådet Sparre, och säkerheten af hans kanal känner E. Maj:t. Den instämmer äfven med hvad jag hört af en gammal, E. Maj:ts trogne tjenare G-t, som likväl förbjudit mig att nämna sig och som icke heller talat vid Drottningen.

Jag har säkrast trott mig följa E. Maj:ts nådiga befallning, då jag oförändradt berättat, hvad jag hört. Om min önskan i detta ämne ressenterar sig af blödighet och svaghet, så vet jag dock med visshet, att jag skall en gång rättfärdiga mina uppsåt för E. Maj:ts dyra person inför den Gud, som ensam kan döma om deras uppriktighet.

†

Schröderheim till Gustaf III.

(Odateradt; 1787).

Då jag förliden måndagsafton skulle resa till Upsala, mötte mig vid Järva riksrådet De Geers förbud, som berättade mig, att han samma afton skulle komma till staden med sin grefvinna. Jag väntade dem vid vägen, arrêterade vagnen, och efter mycket ursäkter för det sätt och tillfälle jag nyttjade att verkställa E. Maj:ts nådiga befallning, aflemnade jag hvad mig blifvit uppdraget. Han blef verkligen både konfunderad och sensible, öppnade ej paketet, men sade sig känna, att det var ett tillägg, mycket öfverflödigt till den nåd, han i så ymnig måtto fått erfara. Han var mycket rörd, och då jag slöt min compliment med E. Maj:ts nådiga helsning till henne, kunde hon icke svara mig för tårar. Hon skall vara au desespoir öfver det steg, han tagit, och den retraite, hvaruti hon åter befinner sig. Han lärer med posten om tisdag ifrån Frötuna aflägga sin underdåniga tacksägelse. Han har återrest dit förliden gårdag, då jag mötte dem vid Wäsby. Under sitt vistande här har han försäkrat alla människor om sin underdåniga er-

känsla, om det hopp, han gjorde sig att ega E. Maj:ts nåd, att det vore en caprice, en nyck, som gifvit honom beslutet, och intet reelt missnöje. Denna historien och riksrådet Fredrik Sparres sqvalpas nu om med brännvinet i alla bref, i alla samqväm. Båda berättas olika och olika med förloppet, och man citerar en dialog i rådet emellan riksrådet De Geer och mig uti riksrådet Sparres sak, hvilken då slutat sig med hans afskedstagande. I måndags hade man inom hofvet talt om att riksrådet De Geer skulle få en charmant afskedspresent, och man påstod, att baron Carl skulle hindra honom att acceptera den; men grefve Gyldenstolpe har försäkrat mig, att därom aldrig varit fråga. Riksens råd äro för det närvarande verkligen som de voro rörda af åskan. De äro för mycket spridda för att kunna trösta hvarannan. Liljencrantz hafva de ännu icke rätt velat erkänna som sig tillhörig. Ridderstolpen anse de som deras Ischariot. De vänta, de frukta riksrådet Sparres demission, och det är den stunden, som blifver deras crise: men om de häraf äro inom sig försagda, äro de uti sitt uppförande och uti tal och gärning ganska försigtiga. Riksrådet Stockenström skall hafva varit sinnad att begära sitt afsked; men jag tror, att det går förbi, och söker emellertid att göra mig närmare underrättad därom och hvarifrån den idéen kommit på gubben. Riksrådet Posse är i dag obeskrifligen eländig. Svullnaden har med svåra spänningar stigit upp i bröstet, så man väntar nu slut hvar stund. Emellan öfverståthållaren och riksrådet Fredrik är brouilleriet fasligt. Baron Fredrik och hans fru voro budna i söndags att äta middag på Bellevue, men refuserade, och han blifver ej emottagen i deras hus. Han har skrifvit ett bref, som han i förtroende viste mig, till riksrådet Fersen angående alla dessa historierna och om brännvinet, hvilket var ovanligen väl komponeradt, med mycken zèle och verkligen att berömma. Han har lofvat mig att få läsa svaret, när det kommer. Drottningen har ej ännu gifvit sina soupéer. Som jag i natt kom till staden, har jag ingen sett, som kunnat gifva mig Hennes Maj:ts nouvelier, utom baron Rålamb, som berättat mig att motvinden ökat Hennes Maj:ts inquiétuder för denna resa. Hertiginnan har på en dag varit till Sahlstad, och Hertigen väntas i morgon eller måndag till Rosersberg. Ehuru Stockholm är tomt af folk, är här ingen brist på nyheter. Man berättar huru, så snart en kurir återkommit ifrån hans exc. grefve Wachtmeister, som varit ditsänd med projekterna till brännvins-publikationerna, har en annan afgått till riksrådet Scheffer med E. Maj:ts portrait briljanteradt och försäkran om E. Maj:ts fortfarande nåd, ehuru brännerierna gingo öfver ända: att

general Wrangel fått en brevet d'honneur; att baron Liljencrantz blifvit grefve och Printzsköld baron. — Här delibereras mycket om brännvinet, ehuru publikation ei ännu är gjord. Baron De Geer skall ännu ej vara deciderad; men riksrådet har mycket fägnat sig öfver denna författning. Här skola redan vara några svar negativa uppsatta. Man moverar här alla möjliga frågor. Jag samlar dem, skall projektera mina svar och rådföra mig med baron Ruuth, för att någorlunda kunna möta de högmögende i Upsala län. Och som ett system blifver nödigt, torde väl de öfriga landshöfdingarne falla på samma tanke. Om söndag sker publikation i hela Upsala län, och jag har redan skrifvit cirkulärer till kronobetjeningen och de possessionater, som jag funnit behöfva det, och jag har varierat mina concepter efter omständigheterna. Mina conférencer börja den 23 Juli och sluta den 30. Jag får den äran att öfverlägga med grefve Brahe, baron De Geer, öfverste Almfelt, Bergenschöld m. m. ända till Höppener och Ternell, men jag skall bjuda till allt hvad jag förmår. I Upsala råkade jag general Wrede, som rustade efter vanan, och hos honom riksrådet Fredrik med sin fru, som syntes vilja maltraitera mig, men Gud ske lof det kom ej därtill. Inom det huset råder nu mycken chagrin. Generalens buller är ej värdt att anföra; men hennes reflexioner, nämligen generalskans, torde E. Maj:t nådigst tillåta mig vid dess återkomst att muntligen få berätta. — Vid reparation af Gustavianska grafchoret möta oväntade svårigheter, för vidlyftiga att skriftligen anföra. Jag får blott nämna, att det nästan är obegripligt att icke alla ornamenterna i taket fallit ned, och hade vid det tillfället någon varit därunder, hade ingen kunnat sauveras. Ärkebiskopen och jag torde vid E. Maj:ts återkomst häröfver få begära nådige ordres. Jag har vågat här bifoga ett bref till kanslirådet Rosenstein för dess angelägenhet. Det är ifrån professor Prosperin. Likaledes consistorii i Vexiö underdåniga rapport om biskop Osanders död. Min underdåniga skrifvelse har blifvit odräglig genom sin vidlyftighet och lika besvärlig med mina forna underdåniga uppvaktningar. Jag beder aldra underdånigast om allernådigste förlatelse, och att papperet må komma på elden, ty man har sagt mig att någon behagar samla mina bref, som kunna finnas. Om E. Maj:ts nåd vågar jag nu och alltid bönfalla.

Densamme till densamme.

(Odateradt; Oktober 1787).

I den tanken att hans excellens grefve Wachtmeister undfått E. Maj:ts nådiga ordres angående instruktionens öfverlemnande till herrar riksens råd, vågade jag ej begära dem, men så snart jag fått den underrättelsen, att jag däruti bedragit mig, reste jag söndags morgon till Drottningholm och kom kl. 8 till Tyska botten, där jag fick veta, att E. Maj:t redan en half timme förut anträdt resan. Efter öfverläggning med deras excellenser grefve Oxenstjerna och grefve Wachtmeister vidtog jag den simplaste vägen för att afhjälpa vårt gemensamma bekymmer, det nämligen, att jag, så snart Rådet samlades måndags morgon, infann mig och öfverlemnade handlingarna i Rådet till hans exc. grefve Hjärne. Ehuru jag hoppas, att E. Maj:t nådigt gillar denna utväg såsom den enda, hvilken utan särskild nådig befallning kunnat nyttjas, är jag dock orolig i ovissheten om E. Maj:ts nådiga gillande däraf. Deras excellenser emottogo med underdånig vördnad E. Maj:ts nådiga befallning, men förrådde en verklig oro och längtan att snart få återse sin nådige Konung.

Drottningen, Kronprinsen, hela hofvet inkommo i går i mycken tysthet och utan all uppmärksamhet. Stockholm har glömt alla andra ämnen utom E. Maj:ts resa. Allmänheten saknar ogärna sin Konung, och de mindre välsinnade af dem beklaga tillika depensen, som de tro blifva stor, och tro sig veta summorna, som därtill blifvit anordnade, och huru de dels sjö- dels landvägen blifvit transporterade. De förtälja, att en kurir ankommit till Rasumowski, som han fem timmar därefter afsändt. De anse den stora hemlighet, som häruti blifvit iakttagen, dels som ett bevis af Rådets och ämbetsmännens olycka att ej förtjena sin Konungs förtroende, dels som ett misstroende af E. Maj:t till sitt folks tänkesätt, eller att E. Maj:t velat med okunnigheten förekomma alla upptåger både inom och utom riket under E. Maj:ts frånvaro. En och annan af rikets högre ämbetsmän, som tro sig aldrig hafva missbrukat E. Maj:ts nådiga förtroende, äro mycket nedslagna. Den allmännaste tanken, hvilken äfven är ministrarnes, är den, att Eders Maj:t själf ej deciderat sin utrikes resa, förr än kornett Wright möter E. Maj:t med svar på de depescher, hvarmed han blifvit afskickad, och att, om E. Maj:t reser till Berlin, är traktaten emellan Preussen och Danmark, som vid nästa års slut lärer löpa till ända, jämte andra politiska orsaker drifffjädrarne därtill; men icke hvarken

längtan efter att resa eller Prinsessans möte. Många åter tro allt vara imagineradt, att imponera på vissa kabinetter i Europa.

Efter nådig befallning har jag nu i underdånighet berättat allt, hvad jag märkt och hört. För min enskilda del har jag ingenting att beklaga mig öfver annat än saknaden af den lyckan att få uppvakta E. Maj:t och öfverlemnar mig för öfrigt till de trognaste önskningar af E. Maj:ts nöje, helsa och den lyckligaste framgång af dess egna höga afsigter.

Man tror sig med säkerhet veta, att Eden succederar åt Wroughton.

Riksrådet Falkengren är ganska illa och dömd till döden inom några dagar af Acrel.

Öfverstekammarherren grefve Posse har i dag insändt ett memorial angående gälden för hofekonomien, hvilken för April, Maj och Juni månader belöper till 11,098 r:dr, hvarföre han anhåller om ersättning. Skulle E. Maj:t täckas låta förnöja detta, torde baron Ruuth därom undfå E. Maj:ts nådiga ordres.

Uti E. Maj:ts nåd vågar jag mig allraunderdånigast innesluta.

†

Densamme till densamme.

(Odateradt; Nov. 1787).

H. Maj:t Drottningen gaf förliden gårdag en souper åt H. K. H. Kronprinsen samt D. K. H. Hertigen och Hertiginnan af Södermanland. Utom Drottningens och dessa trenne furstliga hofvens stater voro befallda af Rådet grefve Oxenstjerna, gr. Beck-Friis, gr. Falkenberg, gr. Bunge, baronerna Carl och Fredrik Sparre. Drottningen spelte med grefve Falkenberg, grefve Oxenstjerna och baron Fredrik Sparre, och grefve Beck-Friis, som nyss var kommen ur sin tabagie, stod bredvid och lärde Drottningen spelet. Damer utom hofvet voro grefvinnan Clas Fr:son Horn, fru Lagerbielke, fru Frese och min hustru; kavaljerer general Hermanson, baron Manderström, öfverste Ehrenbill, öfverstelöjnant Frese, baron Lagerbielke, grefve Clas Horn och jag. Kl.

½12 retirerade sig Hennes Maj:t, och i samma ögonblick ankom tidningen ifrån riksrådet Sparre, som gått hem förut, att han erhållit en kurir från E. Maj:t om resan till Köpenhamn. Grefve Oxenstjerna lät anmäla denna tidning hos Drottningen genom grefvinnan Armfelt, som i går vid temmeligen vackert väder började sin vakt. Hela aftonen hade man gissat och längtat och Hertiginnan lagt grande patience att röna, huru snart nouveller kunde komma. Tidningen medförde väl mycken glädje i anseende till E. Maj:ts välmåga, men icke den stora sensation, de vanligen pläga uppväcka. Somliga saknade dagen för hofvets flyttning till Gripsholm och befallning att komma dit, andra, vana att politicera, vilja ej låta E. Maj:t stanna i Köpenhamn, och att säga sanningen, finner endast corpsen af Rådet sig tillfredsställd af denna kurir, men därföre icke hvar och en af dem för sig. De sammanträdde i dag kl. 10 på båda divisionerna, och grefve Oxenstjerna, som förliden mandag återkommit, uppläste brefvet på dem bägge. Grefve Bielke fann sig äldst och kände grannlagenheten däraf. Grefve Hermanson var blödig, baron Liljencrantz mycket affekterad, öfverståthållaren stolt med sitt enskilda bref i handen. Riksråden Stockenström, Falkengren och Ramel voro sjuka. Riksrådet Oxenstjerna blandade en hemsk okunnighet med sin naturliga vänlighet. Grefve Beck-Friis tog saken som den var. Baron Fredrik Sparre var icke utan förundran, tilläggande därvid nämligen någon glad uträkning på följderna. Grefve Bunge tycktes imaginera sig, hvad suiter en sådan visit kunnat medföra för fjorton eller femton år sedan; men riksrådet Falkenberg åt på en skorpa och tyckes smaleende förråda, att han lärer haft E. Maj:ts nådiga förtroende och del af hela planen. Grefve Wachtmeister och jag betraktade denna illustra areopag ifrån fönstren och kommo öfverens, att man ser den bäst ett stycke ifrån bordet. Uti staden har tidningen ännu icke kunnat medföra någon verkan, och som kuriren skall afgå vid middagstiden, hinner jag ingen raka. Gaussen träffade mig i slottshvalfvet; han visste ej, att någon kurir kommit, men då jag sade honom, att E. Maj:t rest ifrån Malmö, sade han, innan jag hann: "A Copenhague, et puis, Monsieur, et puis?" — men gick utan att vänta svar. Grefve Axel Fersen höll i går sitt intåg i Stockholm. Jag ämnar i morgon förmiddag se honom. Hela corps diplomatique äter nu på Rasumowski. De finna honom ändrad, nedslagen och storskrytande. Pratet om revolution i Ryssland faller nu allt mera och mera.

Operan öppnades i går med "Atis". Premieren var mycket tom. Tisdagen var en jour de bataille för Ristell och Stenberg, men bägge

hade det nöjet att se sina salar fulla. Hertiginnan, för att découragera ingen, delte sig emellan dem bägge. Ristells pjes, en öfversättning af "La fausse Agnès" med tilläggningar af magnetism, vann ovanliga applaudissements, de voro långa och bullersamma. I början, så länge pjesen attaquerade mesalliancer och gamla familjers företräden, voro de anförda af Hertigen af Södermanland, som i det ögonblicket, kanske för första gången, charmerade publiken. När ridiculen föll på magnetismen, var Salomons Visaste helt stilla; men kongl. sekreteraren Kellgren ifrån direktionslogen, biträdd af folk med sens commun på parterren, satte sig då i spetsen för handklappningarne. Unga Hillerströms vackra figur tröstade damerna för alla grossièriteter, hvaraf pjesen är uppfylld, och mamsell Neuman spelte alltför väl. "Kronofogdarne" hos Stenborg och engelska hästarne tillika med Jonas occupera mycket pöbeln, Svenska Akademien våra unga poeter och filosofer, spannmålspriset och kriget Börsen. Här säges allmänt, att öfverste Montgomery får Upsala län, och att hofstallmästare Munck succederar till öfverste vid Lifdragonerna.

Densamme till densamme.

(Odateradt; Nov. 1787).

Förliden fredag kunde jag ej njuta den nåden att få uppvakta E. Maj:t. Onsdagen for jag till Upsala och återkom lördags afton. Där fick jag hvila mig ifrån att höra fronde och impertinence, som i Stockholm och häromkring nu gå till sin höjd.

Där önskade alla sin Konung godt, alla önskade dess snara och lyckliga återkomst, utan att en gång gissa hvart eller hvarföre Konungen reser. Fanten slöt den dagen, jag kom, Birger Jarls tid och löper som hastigast igenom de följande regenter till konung Gustaf I, vid hvars tid han ämnar uppehålla sig för denna termin. Med byggnaden lider fort, men hade gått fortare, om en ständig tillgång varit af materialier. Emellertid blifver hela grunden lagd i år och är redan

färdig under corps de logis med kolonnaden och orangeriet samt början gjord till andra flygeln, ehuru denna ovanligt vata höst mycket hindrat. De studerandes antal är talrikt. De längta efter Kungen mycket, säga de. Collegium Skytteanum continuerar. Upsala stad emottog med mycken underdånig tacksamhet brännvinsanbudet, ehuru Keventer ej kunde styra sig, utan ingick i frågan om rättigheterna. Jag svarade honom som han förtjente, och han fick ingen ton. I Upsala har man hört talas om samlade correspondancer angående brännvinet, men emellan obscura personer. Jag har likväl gjort anstalt att få dem, om möjligt är. Här grälas om E. Maj:ts resa, huruvida regeringsformen kan medgifva sättet däraf, om revolutioner i Ryssland och många stora saker. Rasumowski har sökt mig, medan jag var i Upsala, och jag honom i går. Jag rakade honom ej, men andra säga mig, att hans jargon ej duger. Gaussen har i dag déjeunerat hos mig. Han tycks vara mycket försigtig och äfvensa nyfiken, men mindre angelägen att tala om sitt eget. Man fördömer här allmänt Frankrikes förhållande och äfven dess belägenhet. Reser E. Maj:t till Ek i vägen, så blifver förundran stor. Nu tror man sig allmänt vara säker om en fullkomlig enighet emellan E. Maj:ts ämbetsmän, och man gör mig den äran att lika gratis blanda mig i freden, som man blandat mig i fejden. Grefve Wachtmeister är bättre till helsan, icke till humeuret. Rådet är tranquilt utom rådskammaren, men inom tycktes de i går nog deliberera. Jag tror, att justitierevisionen uti något mål från gardeskrigsrätten fournerade ämnet. Af dem alla är riksrådet Liljencrantz mest affekterad af E. Maj:ts resa, men minst konsulterad af de andra. Fredrik Sparre och Ramel synas consolera sig öfver sin flyttning. Falkengren är ganska dålig. H. Maj:t Drottningen gaf i går en souper åt H. K. H. Hertiginnan och några utom hofvet. Ristells spektakel omtalas i dag mycket och 2 § af bladet "Posten" för i dag gör det ännu mera interessant. Jag vågar i underdånighet bilägga bladet.

Densamme till densamme.

Stockholm den 9 November 1787.

Med mycken bestörtning har jag återfått några expeditioner, dem E. Maj:t i brist af kontrasignatur förklarat för chartek. Jag beder underdånigast om tillgift och nåd för ett ämbetsfel, hvaruti olyckan förde mig. Riksrådet Höpken, riksrådet Hermanson, grefve Düben och kansliråd̈et Rosenstein hade ätit middag hos mig. Jag hade velat vara värd den gången och emottog, som jag steg ifrån bordet, de olyckliga expeditionerna af ett bud ifrån Elers, och som jag trodde dem tillhöra hans underdåniga föredragning, lade jag dem, utan att se därpå, i presidentssekreteraren Asps paket. Det händer icke mera, och E. Maj:t, som nådigt skyddar †, täckes äfven däraf taga en anledning att nådigt förlåta, om jag en gång af den svaghet, man velat tillegna detta samhälle, försummat en uppmärksamhet, som ifrån min underdåniga uppvaktning bör vara och skall blifva oskiljaktig. — Sedan posten i onsdags ankom med ytterligare nouveller ifrån Köpenhamn, synes tonen mycket förändra sig. Nya anledningar till gissningar föda en ny uppmärksamhet, nya omdömen. Ministrarne äro intrigerade öfver all beskrifning. Rasumowski affekterar en souverain ton, bruten ofta, som de säga, af ett slags indirekt mocquerie. Ruckman befattar sig med intet, men Wuchasowitsch har en impatience, som nog förråder grefvens inquiétuder. Friman och Lepel äro i en beständig agitation. Populacen är frapperad af den glädje, hvarmed Köpenhamns innevånare emottagit E. Maj:t, och de store politici tiga nu, medan de vänta på hvad de kunna klandra. Damerna, som sakna E. Maj:t, les plaisirs de la cour och många af dem sina husgudar, impatientera sig. Ombytet af årstiden gör dem äfven bekymmer; annorlunda är man klädd, om hofvet är i Stockholm, annorlunda om Kungen far till Gripsholm, och morgon-deshabilléer äro naturligtvis mycket differenta för bägge dessa ställen. Vågade jag yttra min underdåniga tanke, grundad i en verklig öfvertygelse, så önskade jag, att E. Maj:t åtminstone någon tid efter sin återkomst passerade i Stockholm. Jag tror, att E. Maj:t själf skulle finna någon behaglig förändring.

Allmänna ställningen af Europa har occuperat alla. De stora händelser, man väntar, hafva höjt våra politici ifrån smärre ämnen, ifrån brännvin och gardescorpsens querelle med Sparren. Öfvertygelsen både om E. Maj:ts hug att visa sig, att upphöja sig och riket, och om styrkan därtill i vidden af E. Maj:ts själ, snille och kunskaper, har

uppväckt eller åtminstone börjar att elda upp de tänkesätt, hvilka en tid varit sällsynta; och då de aldrig kunna utan E. Maj:t komma till den ära de önska, uppväcker kärlek för fäderneslandet all den tillgifvenhet, detta folket alltid hyst för store konungar, och som kanske i verkligheten aldrig brustit för E. Maj:t. Jag explicerar mig illa, och jag känner bättre hvad jag ville säga. Jag tror mig ej bedragen, om jag snart väntar en moment af satisfaktion för E. Maj:t, då E. Maj:t utan mycken möda skall återvinna af sitt folk hvad man trott förloradt. Jag tager ej denna profetia ifrån mamsell Arvidsson, jag tager den af Fersens och Höpkens reflexioner, som bägge öfverhopa mig med förtroende, af den förres beskedliga ton och af mångas förändrade conduite. Grefve Fersen gjorde om lördagen redan, eller två dagar efter sin hitkomst, visiter till grefve Wachtmeister och mig, och sedan jag i söndags varit för hans port, passerade jag två timmar hos honom i onsdags förmiddag. Han har varit mycket sjuklig September och Oktober månad, känner en mattighet och en darrning i venstra sidan, och jag vet ej om jag bedrager mig, men jag tycker, att munnen är litet dragen till venster. Grefvinnan har varit illa sjuk af en negligerad rhume eller, som man tror, gikt i näsan, men är i dag bättre. Han söker alla tillfällen att för alla människor disculpera sig ifrån den beskyllning, att hafva citerat regeringsformen emot brännvinsarrendet, eller på minsta sätt hafva ingått uti frågan om E. Maj:ts rättigheter. Han talar med mycken billighet om sjelfva arrendet, kritiserar litet sättet, talar väl om baron Ruuth och marquerar förtroende för hans intention. Han önskar en traktat emellan Danmark och Sverige och anför därvid allt hvad han tänkt och sagt 1762 om den projekterade aliancen. Han tycks ej finna underligt, om E. Maj:t reser till Quedlinburg för att på tredje stället raka kungen i Preussen i närvarande stund, men anser en visit af E. Maj:t i Berlin såsom för stor ära åt Hans Brandenburgska Maj:t. Han har ej deciderat sitt omdöme om kungen i Preussen; för det närvarande har han ansett honom som en pauvre sire, men Fredrik II blef en hjälte efter allt det poltroneri, han visat vid Molwitz, och den färg preussiska deltagandet i holländska affärerna tagit, gillar han mycket, men tillegnar det Hertzberg. Frankrike vill han gerna försvara, som han säger sjelf, af gammal vänskap, har mycket hopp om dess ressourcer att retablera sig, men är grufligen förargad att ambassadören så länge och ännu mest i närvarande konjunktur är frånvarande. Han har en soupçon af Grillen, som berättat honom om växlar ställda på Paris, att E. Maj:t reser dit; samma giss-

ningar hafva de äfven gifvit Höpken, men de veta ingendera hvad de skola säga därom, och ingendera är utan fruktan för Ryssland. Höpken åldras grufligen, och man skall se honom om morgnarne och äta med honom sedan. Han talar med en varm kärlek i stora saker och med sin vanliga kritik om små. Han har sagt mig en jämförelse emellan E. Maj:t och Louis XIV, emellan sig och Fersen relativt till E. Maj:t, som han säkert skrifvit förut. De äro curieusa nog, för att jag någon gång torde få nämna dem; men de äro för långa och ej nog interessanta att här införa. Grefvinnan Bielke är kommen till staden, glad och mycket nöjd med sina rum. Riksmarskalken väntas om söndag, tror jag, Carl De Geer i nästa vecka. Om grefve Brahe talar ingen människa. Drottningen är nådig obeskrifligt emot alla, undantagande emot grefvinnan Hamilton, som hon excluderade från befallning till sin souper och som nu rest på landet till Klingsporren. — I onsdags var predikan på Riddarholmen. Litet folk, usel predikant. H. K. H. utnämnde hofstallmästare Munck till magister templi efter Barnekow, och hofstallmästaren tycktes emottaga denna nåd med en äfven så kännbar erkänsla, som den afsky, han förut lärer hafva visat för denna befordran. Många famntag, kyssar och kramningar tycktes försäkra om en inbördes satisfaktion, och baron Reuterholm betraktade ifrån sin cellule denna scen med ett nöje, som mäktige protecteurer lära känna, då de disponera om stora placer i världen. Operan är ej mycket frequenterad, men de öfriga spektaklerna så mycket mera. — Ljungberger är död, och Vitterhetsakademien lärer önska sig den nåden, att få inkomma med något projekt om disposition af den lön, som vaquerar efter Fehrman. Wuchasowitsch var nu här och berättade mig, det baron Sprengtporten på E. Maj:ts vägnar försäkrat grefve Bernstorff, att E. Maj:t ej reser till Berlin, och att Grüner därom averterat; äfvenså tycktes han med en hemlig fägnad veta, att M:r de la Houze ej fått någon särdeles accueil, och att E. Maj:t vid hans första presentation sagt honom: “M:r la Houze, vous êtes garçon“ m. m. Gaussen tyckes föra en mycket försigtig och god conduite, och riksrådet Carl Sparre tror jag i allt göra sig förtjent af E. Maj:ts nådiga bifall och välbehag. Denna underdåniga skrifvelse har åter råkat att blifva lång, hvilket E. Maj:t allernådigst täckes förlåta.

Gustaf III till Schröderheim.

Helsingborg den 11 Nov. 1787.

Jag tackar Er, min kära Schröderheim, för Edra tvenne bref. Posterna ha kommit i sådan konfusion [till följe] af ovetenheten af mitt vistande, att jag alltid får Stockholmsbrefven ett par dagar senare än de skulle komma. Jag är återkommen, rätt nöjd, och reser i morgon till Göteborg. Jag skulle önska att få de handlingar, protokoller, bref etc., som röra Seraphimerriddarnes befattning med hospitalerna; jag minns, att dessa blefvo satta under ordens inseende af mig 1778, om jag minns rätt i Mars eller April månad, ty riksrådet Bunge var ännu sekreterare af orden. Om Ni ville skicka dem till mig. Jag reser om fredag till Borås, om torsdag till Jönköping och så vidare. Jag utsätter marcherouten, på det Ni kan skicka mig paketet tillhanda. Som ordensdagen instundar, så önskade jag få alla dessa akter, emedan jag lofvat i förra kapitlet att stadga något i detta ämnet.

Jag är återkommen, rätt nöjd, från min resa. Armfelt har farit tillbaka till Köpenhamn att magnetisera och bli magnetiserad. Han har fört mina helsningar till hela kongl. huset för all den vänskap, mig visats vid min därvaro. Som han reste från Helsingborg till Köpenhamn, så reste baron Haxthausen, generallieutenant och kommenderande general i Köpenhamn, till Helsingborg i samma ärende. Det kom mig före som två prinsessor, som utbyttes på gränsen. Farväl, helsa Rosenstein och tacka honom för sina bref. Jag kommer rätt couleur de rose hem.

G. †

Schröderheim till Gustaf III.

(Odateradt; 1788).

Med den i natt ankomne ryske kuriren har Ruckman blifvit rappellerad igenom handbref ifrån grefve Ostermann att genast komma hem för att, som han säger, tillträda en förmånlig kommission.

Rasumowski har själf kommit genast i natt till Ruckman på Djurgården. Han har icke fått rappell, men skall i dag återsända kuriren och har därföre afsagt sin middag, hvartill han bjudit Nolckens och Ruckmans. Fru Ruckman har varit hos min hustru, mycket bestört. och i sorgen sagt: "Denna händelse är så mycket sämre för mig, som jag kan säga dig, att kejsarinnan gör allt för att bibehålla freden." Äfven har hon låtit förstå att "Rasumowski varit mycket orolig."

Denna underrättelse lärer vara öfverflödig och kanske till intet nyttig, men jag kan ej annat efter min öfvertygelse än därmed i underdänighet uppvakta. Min hustru har bedt fru Ruckman tillbaka till middagen, och i morgon äro vi bjudna med dem till Corral. Kan hon något attrapera af fru Ruckman, som är henne mycket attacherad, så vågar jag försäkra om hennes välmening och försigtighet.

†

Schröderheim till N. v. Rosenstein.

Åbo den 27 Augusti (1788).

Enligt mitt sista bref reste jag förliden lördag från Lovisa och kom hit till måndags middag. Hästar voro beställda för kungen hela vägen, och han väntades hvar stund efter: men i går kom ordres, att hästarne skulle gå hem, men hållas i beredskap till sex timmar efter det förbudets ankomst, som kungen skulle afsända. Ingen vet ännu, när han kan komma eller hvarföre han dröjer. En ny oro! Man sup-

ponerar dock, att hertig Carl refuserat det honom tillbjudna befälet, och att negociation därom eller de anstalter, som skola vidtagas, då han ej kan öfvertalas, hindrat resan, och att han i dag eller i morgon måste vara här. Men längtan att råka dig och riksdrotsen och att trösta min stackars hustru, hvars ångest jag ser af hennes bref, är obeskriflig, men hvarken mitt eget samvete eller min pligt tillåta mig att resa, förrän jag råkat honom här och hört hvad han kan hafva att befalla. Sedan reser jag oförtöfvadt; men här är svårt både för kungen och oss att komma öfver, ty här har ingen anstalt kunnat göras. Amadis och hästfartygen skulle gå ifrån Helsingfors, men strax lade sig fyra ryska fregatter i förväg, så att de ej kunde komma fram. Lieutenant De la Chapelle for härigenom utan att råka mig, men träffade på vägen baron Kruus och lemnade honom mina bref. Jag tackar dig för dem och önskar, att du fått mitt med Fontaine. Det målar mer än de andra situationen af kungens själ. Baron Ruuth har du säkert redan sett i Stockholm. Baron Taube är qvar uti Lovisa och där är äfven Oxenstjerna. Jag har således icke haft någon att rådföra, men följer min öfvertygelse, och den är, att visa kungen ditt bref. Det gifver autorité åt mina representationer och det instämmer med kungens egna reflexioner. Det gör således endast en fortsättning af vara samtal.

Det bref, du fått af kungen, vittnar, att ingen kabal störtat Tollen. Du känner mina tänkesätt i allmänhet, huru långt de äro ifrån hämd, och äfven mina enskilda i anseende till honom. Jag har sagt dig, huru vådeligt jag ansett hans fall. Jag har med tillfredsställelse sett kungens förundran öfver mina föreställningar. Jag har skrifvit ett bref till Ruuthen ifrån Lovisa, som mer än allt annat bör öfvertyga, att jag glömt mig själf och sökt hindra Tollens fall, om jag kunnat, m. m. Tro mig ej, min hederlige vän, om den nedrighet att hafva sett i honom en ovän och förföljare. Nej, jag har sett en kung, af honom förförd till olyckan, icke kunna sauveras igenom den svaghet att sacrifiera honom, och jag har velat förekomma den. Kanske har jag äfven hindrat någon ytterlighet härvid. Med ett ord, utom mitt eget samvete äro kungen och Ruuthen mina vittnen, och jag vet, att Ruuthen med våta ögon gjort mig rättvisa.

Jag är så förstörd af oro, att om detta räcker längre och jag ej kommer öfver, förgås jag. Helsa presidenten baron Munck; jag har ej skrifvit honom till, ty utom med dig och riksdrotsen har jag ej haft någon correspondance. Säg honom, att jag sannat dagligen, hvad han sade mig, innan jag for. Kungen har talt med mig om honom på ett

sätt, som öfvertygar mig, att han räknar på honom och att alla krångel äro förbi. Som han alltid vill väl och göra godt, så kan han ej taga illa, om du helsar och beder honom möta kungen med ömhet och vänskap och hellre ihågkomma gamla förbindelser än senare inconsequencer hos kungen. Om Armfelt skrifver jag ej ett ord, han är hvarken att gömma eller kasta bort. Gud hjälpe oss med den slarfsyltan!

Sötaste vän, säg min hustru, att jag mår väl, väntar kungen här och kommer det första som möjligt är. Gud bevare dig!

Din trogne och ödmjuke tjenare

E. Schröderheim.

Schröderheim till Gustaf III.

Stockholm den 17 September 1788.

Det vore för mig en stor hugnad, om mina underdåniga uppvaktningar kunde göra E. M. något nöje. De skola intill den sista bibehålla det otvungna förtroende och välmening, hvilka under alla förändringar hos mig blifva oföränderliga: men de sakna alla glada ämnen för det närvarande. — Oro och förskräckelse äro allmänna i alla stånd och äfven hos ministrarne. Man gissar, fruktar och hoppas ömsom. E. Maj:ts resa till Dalarne har uppväckt mycken farhåga, många elaka rykten. Man har velat inbilla icke blott den ringare hopen, att en regementsförändring bereddes i Dalarne, hvilken E. Maj:t i spetsen för den ortens allmoge skulle stadfästa i Stockholm. Att banken af dem skulle öppnas och användas att besörja utgifterna; att den mannen, hvilken 72 nyttjades i Skåne, skulle äfven nu, under täckelset af en förställd olycka, bidraga till denna plan, hvilken genom tillopp af flere provinsers allmoge, presterskap och de mindre städers borgare skulle utbredas öfver hela riket. Man tror, att en del af pöbel med längtan skulle mottaga tillfället till pillage, och att de i små sammankomster af polisen därtill uppmuntras. Den största delen af stadens invånare vänta en revolt utan att veta hvarifrån, och de börja snart att tänka på både försvar

och goda gömställen för sin egendom. Den förnuftiga delen, alltid den minsta, sysselsätter sig att tranquillisera de andre, att trösta dem med deras Konungs ömma hjärtelag och att visa, huru stridande däremot vore att icke förekomma alla anledningar till ett inbördes krig, eller att i hela rikets olycka söka hämnd på några brottsliga undersåtare och hjälp utur bekymren, då Konungens egenskaper och nationens, jag vågar med trygghet säga nationens, både kärlek och patriotism bjuda så många andra utvägar, mera säkra och ärofulla. Får jag göra E. Maj:t min enskilda trosbekännelse, så tänker jag, att E. Maj:t, skild ifrån arméen, icke vill blifva i hufvudstaden, där allt och alla äro besvärlige dessutom, och för att icke mera hasta krigsoperationerna på danska sidan, än danska ministèrens foglighet och uppförande kunna förtjena, upptager sin tid med denna resa och därunder tillser icke allenast hvad som kan användas till gränsens försvar, utan äfven bereder något, som jag ej förstår att nämngifva, men hvilket under en orolig riksdag kan omtalas och, om nöden tränger, påkallas. I det ögonblick allmänheten kommer ifrån sin fruktan för dalkarlarne, få de illasinnade en grufiig dementi, och om E. Maj:t finner godt att nyttja det, kan då säkert mycket uträttas. — I dag har man omtalat, att kapten Tersmeden ankommit till Fahlun med ett öppet bref till landshöfdingen, som annoncerat E. Maj:ts ankomst och afsigt att upprätta tvenne regementen till 2500 man, hvarvid preste- och borgarebarn, men ingen adel, skola blifva officerare; att E. Maj:t ifrån Leksand och Mora återkommer till Fahlun, och att i Hedemora öfverstelieutenant Stiernstam icke åtnjutit någon nådebetygelse. Vidare påstås här, att arméen i Finland i dessa dagar slutar stilleståndet och sedan kommer öfver i höst; att storfursten begärt ett samtal med grefve Meijerfelt, som därutı icke kunnat inga, och att hertigen af Södermanland proponerat storfursten ett möte, hvilket han yttrat sig önska, men icke utan lof kunnat antaga, hvilket han då skickat att begära. Man hoppas, att hertigen icke kunnat göra denna proposition utan tillåtelse, och anser detta som ett tecken af E. Maj:ts egen böjelse för en snar fred. Gardets uppbrottsordres ökar mycket inquiétuden härstädes; man tror, att de böra rödjas undan för att ej hindra dalkarlarne, och man vill ej påminna sig, att någonsin hela regementet tågat ifrån staden. Här lära äfven hafva varit öfverläggningar att hindra dem, hvilket vissa af deras officerare kanske icke varit obenägne att understödja; men det faller med mycket annat. Baron Stiernelds audiens är ingen hemlighet, och man talar äfven om ett bref, hvarmed han på gifven anledning i underdånighet uppvaktat vid E. Maj:ts

afresa. Han nekar till det ryktet, som gått, att E. Maj:t lofvat honom riksdag, och säger, att E. Maj:t lofvat intet. Många hafva varit hos mig och påstått, att jag fredagen eller lördagen fått ordres om riksdagskallelsens expedierande, som blifvit återkallade måndagen. Jag har bevist dem, som sanningen är, att jag emellan onsdagen och mandagen ej hade den nåden att uppvakta, och att jag genom en resa till Ulriksdal fredagen förlorade den lyckan, som då var mig ämnad. I allmänheten utsprides, att E. Maj:t varit mycket missnöjd med Rådet och med oss alla, att E. Maj:t funnit oss glömma våra undersatliga pligter och endast tänka på oss själfve, de förmögne att konservera sina gårdar, vi fattiga att söka gunst och bröd på andra sidan; att d'Albedyhl och Carisien icke varit pålitlige, men Löwenhjelm trogen och uppmärksam; att både Ruuthen, Armfelt och jag fått bannor, att E. Maj:t med säkerhet icke kan nyttja någon utom Liljensparre, jämte mycket annat sladder, som ej förtjenar att nämnas. Hos general Rappe och Bungencrona äro conférencer ifrån morgon till afton. Där gör man listor på oss, som skola renvoyeras, somlige för alltid, somlige endast under riksdagen, och vissa platser äro disponerade. Öfverståthållare och finansminister hafva de ej ännu funnit, mig vetterligen, men Spaldencreutz skall blifva justitiekansler, Mannerheim statssekreterare af krigsärendena och Hummelhielm eller Bergenschöld lösa af mig. Att de i anseende till några af oss misstaga sig om nationens tanke, skola de få erfara, och E. Maj:t lärer därom snart nog blifva öfvertygad. Bitterheten emot Armfelt grämer mig, ty den är mera allmän, och önskade jag hjärtligen, att han ej hade någon befattning nu så länge, hvarken i Wermland eller annorstädes. Hatet till Rosenstein vore obegripligt, om det icke förklarades igenom det nådiga förtroende, E. Maj:t behagat visa honom. Riksdrotsen grämer sig sjuk. Han förfaller synligen och är obeskrifligen orolig. Jag vet ej, om jag är illa underrättad, och ännu mindre, om jag bör säga det, men för att ingenting dölja bör jag kanske nämna, det man påstår, att han af egen chagrin, och torde hända föräldrars öfvertalande, tänker att söka lugnet. Själf har han dock icke sagt mig något därom. Man nämner en eller annan af Rådet, som man tror sysselsätta sig med samma tankar. E. Maj:t kan ej tvifla, att grefve Wachtmeisters största lidande i detta ögonblick uppkommer af vördnad, kärlek och tacksamhet. Öfverståthållarens ålder gifver honom mera lugn än förr, men hindrar icke hans uppmärksamhet till allt. Om man skyndar sig att förtyda hans uppförande i något afseende, är jag dock säker, att E. Maj:t vid pröfning däraf gillar det och

anser gubbens zèle med välbehag. Ambassadören och Corral hafva i lördags yttrat för en af mina vänner sitt bekymmer öfver den missräkning, de gjort på rikets finanser, och att sedan de nu mera blifvit öfvertygade, att alla ressourcer äro medtagne, förese de i samma man svarigheter uti de negociationer, hvarmed deras hof eljest önskat att biträda. Våra penningmän kritisera mycket det vidtagna sättet att upplåna de 30 tunnor guld. De finna summan för liten för en sådan operation, hvilken bort kunna göras i tysthet inom Börsen af en eller två köpmän. De påstå, att tullaktierna för bittida blifvit engagerade, att subskriptionen blifver trög, då utredningskommissionen jämte andra fonder äro behäftade med så stor gäld, och att om fordringsegare i riksgäldskontoret, hvarest de endast få 4 procent, där uppsäga sina kapitaler för att placera dem i lånet, där de få 6 procent, blifver kronan lidande igenom denna différence, utan att erhålla nya kapitaler. Baron Carl De Geer har rest, sedan han vägrat att förskjuta penningar till det allmänna bästa. Han är nu därföre illa ansedd af sina forna förbundna, som i anledning af denna refus sätta hans patriotism i fråga och dessutom säga med förakt: Han är ej att tro, han har sin måg i Kungens vagn. På sin hemort är han icke heller mycket afhållen. I dessa dagar väntas bankorevisorerna och ibland dem Macklier och Spaldencreutz. Grefve Brahe har mycket fällt sin ton, af fruktan för herrarnes öde, och talat med mycken försigtighet uti Westerås marknad, hvarest en och annan upphöjt arméens förhållande och jämfört cheferna med gamla Roms hjältar för frihet och fädernesland. Vederbörande finna nu själfve, att de något för bittida kommunicerat allmänheten den nya regeringsformen. Punkten om presternas uteslutande ifrån standen (hvilken sedan långt tillbaka tillegnas E. Maj:t själf), och artikeln emot borgmästarne göra ej god blod, och man finner sig föranlåten att desavouera hela projektet. All sådan söndring emellan dem själfve och alla slika misstag äro i mitt sinne äfven så många tillfällen och vapen att nyttja emot dem; men då skulle väl allt bindas i system, och de välmente känna hvad de borde göra och hvaruti de kunde träffa sin Konungs afsigter. I lördags afton innan baron Armfelts afresa uppfördes barnspektaklet för H. H. Prinsessan. Riksmarsken af Quedlinburg baron Zöge och kansleren Moltzer blefvo förargade af scenen, som angick deras riken. I afton resa alla på franvska spektaklet att se Bournonvilles engelska dans med mademoiselle Bassy. Madame Felix är alldeles desapproberad. Baron Düben, hvilken

som en dygdig medborgare, efter sin egen utsago, söker att i stillhet mota en allmän olycka, ser emellanåt Rohan och Stadion, af hvilka den sistnämnde i söndags tappade till honom på pharao hos Corral öfver 1000 r:dr.

Densamme till densamme.

Stockholm d. 19 Sept. (1788).

Den i dag ankomna finska posten har icke meddelat allmänheten några vigtiga tidningar. De flesta brefven skola endast innehålla mera lugn: Montgomerys resa till Fredrikshamn och St. Petersburg, och att kejsarinnan hjärteligen önskar freden. I går visste man redan, att galererna skulle vara i ordning och provianterade d. 5 Oktober, men nu vet man ej allt detta så visst. Mina enskilda bref från Loden och Alfving innehålla, att 200 ryssar visat sig vid Tenala kyrka för att borttaga E. Maj:ts hästar, men kommit några timmar för sent, att arméen afsändt till biskop Gadolin hans måg, en kapten vid Aboländingarna, hvars namn jag glömt, för att öfvertala gubben att solenniter ingå uti konfederationen och att föreställa presterskapet dess lycksaliga nödvändighet; men han har fått korta svar och hotelser att aldrig blifva emottagen, om han manquerade uti sin undersåtliga pligt, jämte tillsägelser till arméen, att presterskapet icke kunde förvillas eller förföras, men väl söka fäderneslandets hämd emot elaka medborgare; att professor Gadd återkommit med försäkran om allmänhetens goda disposition och missnöje öfver arméen, ökadt igenom ett rykte, som går i Nyland, att cheferna låta folket svälta för att tvinga dem till buller och olydnad; och att i Österbotten beklagar man kriget, men ogillar arméens förhållande. Däruti instämmer äfven landshöfding Tandefelts bref, hvilket jag tror kunna roa E. Maj:t att läsa, då E. Maj:t täckes passera hans politik och projekter och endast se till hans välmening. Ifrån biskop Wallqvist har jag fått bref. Han beklagar sig öfver mycken

oro och fruktan i Småland, som han tillegnar den ovisshet, där råder. Han är nitisk och inquiet.

Allmänheten uppehåller ännu sin nyfikenhet och gissningar uti Dalarne. Man vet förloppet af Mora och Leksand, man tröstar sig vid att där varit fråga om regementers upprättande, men ej om någon marche till Stockholm, men som E. Maj:t lofvat vidare ordres igenom landshöfdingen, kan ingen kannstöpare vara tranquille ännu. Man anser ofrälsefrågan åter upprifven vid detta tillfället, och äfven de mest nitiska frukta däraf elaka följder, dem man redan tror sig finna uti atskilliga starka utlåtelser af bönder och sämre borgerskap.

Ambassadören och Corral hafva bättre humeur, sedan Fontaine kommit med déclaration om Frankrikes tänkesätt och Corral med sin vanliga simplicité tycktes förtryta att ej få vara nog till tjenst. Han skall beklaga, om det är brist på penningar, och att E. Maj:t ej vill hafva det förtroende till sina uppriktiga vänner att säga dem både ondt och godt och nyttja deras biträde m. m. Man talar om en kongress på Croneborgs slott och en hel ny ameublement för det stället, en stor effekt däraf väntas med glädje. Här säges, att Drottningens bref till k. danska hofvet gjort därstädes mycket intryck äfven på Konungens sinne.

Hennes Maj:t communicerar om söndag i Slottskyrkan och har darvid befallt Flodin uppvakta. Han har däröfver varit mycket bekymrad af flere skäl och äfven i anseende till grefve Schwerin, men E. Maj:t lärer nådigt gilla, att han ej kunnat annat än lyda.

Svenska Akademien hade i går en trög sammankomst, som decouragerade mig från dramatiska teatern, hvarest man gaf en ny pjes, "Michel Wingler", mycket approberad. Där har äfven varit mycket folk. Borgerskapets parader äro mycket frequenterade, och parterren i gar har icke varit utan befattning med de tvenne, som där posterade under spektaklet, dock allt till godo.

†

Densamme till densamme.

Stockholm den 20 September 1788.

De många rykten, här omkringlöpa, röja till större delen en så nedrig ilska, att de ej böra nämnas. Fruktan för dalkarlarne har väl litet börjat lägga sig, men underhålles ännu af de 3000 gevär, krigskollegium fått befallning att sända, och af en tidning, att Moraboarne fått den nådiga försäkran, att de endast skulle brukas på ett ryck. Ofrälsefrågan moverar sig dagligen; men hos den tranquilla och förnuftiga hopen hafva tidningarne med kuriren ifrån Berlin och London gjort mycken fägnad. Man påstår äfven, att finska arméen mycket ändrat sin esprit och önskar att kasta sig för sin Konungs fötter. — Gardet har i dag marcherat. Baron Gustaf Macklier har varit hos mig, mycket vänlig, vid godt humeur, och sade endast: "det har mycket händt sedan vi råkades. Allt är i det mörker, att man bör uppskjuta allt yttrande." I går var general Rappe hos mig ganska länge, talte med mycken zèle och mycken harm öfver arméen. Om jag ej bedrager mig, är det med honom som Wadenstjerna 1786, att han bjuder ut sig och vill gärna blifva väl. Han har stor consideration och kan vara mycket nyttig. Det senare tror jag äfven om Paijkull. Ännu är han icke fallen. I bästa välmening har jag en och annan gång vågat proponera honom till någon nådig åtanke. Brefven ifrån Skåne klaga öfver en stor gärd, som är utskrifven på hvart hemman, och i Wermland synes Låstbom ej reussera.

†

Densamme till densamme.

Stockholm den 23 September 1788.

Med den underdånigaste tacksamhet och lifligaste glädje hade jag i går afton den nåden att emottaga E. Maj:ts nådiga skrifvelse af den 20 September. Jag fick den till mig hos öfverståthållaren, dit jag följde

riksdrotsen och riksrådet Ramel. Jag kunde ej neka mig att meddela dem innehållet, och vår tillfredsställelse var gemensam, då vi däraf ytterligare funno, huru grundad och riktig vår gemensamma öfvertygelse varit. Det var det enda ögonblick, jag efter min hemkomst funnit drotsen glad; vår glädje uppkom icke genom vederläggning af den allmänna fruktan, hvilken vi aldrig delat, utan alltid fördömt, men utaf den försäkran, E. Maj:t behagat taga om folkets kärlek och tillgifvenhet, hvaruppå vi aldrig tviflat. E. Maj:t täckes nådigst påminna sig, huru många gånger jag vågat försäkra om dessa nationens tänkesätt, och huru redlige svenske män aldrig erkänna någon verklig patriotism utan förening med dem. Utan all förmätenhet tror jag mig, kanske mera än de fleste, både känna tillståndet och de mest verkande personer och ega ibland dem flere både vänner och förbindelser. All varsamhet är icke räddhåga. Svenska folket styres utan stränghet. E. Maj:t regerade det med egen glädje och deras förtjusning, så länge E. Maj:t rådförde sig själf och sitt eget hjärta: tröghet, olydnad och kallsinnighet visade sig, då E. Maj:t troddes antaga deras regeringsgrunder, hvilka, utan hopp att någonsin vinna nationens förtroende, aldrig kunde bibehålla sig utan att stifta misstroende och göra medborgare hos sin Konung hatade eller föraktade. En allmän villervalla har uppkommit, och själfva den olyckan, då den synes hota både tron och rike, blifver i mitt sinne [en lycka] det ögonblick, då E. Maj:t i trogne undersåtare igenkänner lydige barn, och de en huld och älskad fader. Då en sådan utsigt visar sig inom riket, då alla hof täfla att tjena E. Maj:t emot en mäktig och en trolös granne, och då Försynen i E. Maj:ts egen själ och hjärta beredt de största ressourcer, hvilken frälsning kan feia oss, och hvilken ära väntar icke E. Maj:t? Den makt, E. Maj:t icke velat, men kunnat tillegna sig, har E. Maj:t aldrig varit hindrad att utöfva, och då E. Maj:t under en snart sagdt förstörande skakning bibehållit de gränser, E. Maj:t själf utstakat för regeringssättet, är segren större än om rikets blifvit utflyttade till gamla rämärken. Jag är glad att frukta extremiteter. De blifva kanske nödvändiga förskräckelser för dem, hvilka ära och samvete icke hålla vid sina pligter. De blifva det aldrig för alla välsinnade under en Konungs regering, som med nog vishet inser vådan och följderna af all politisk fanatism och med nog styrka tyglar både ärelystnaden och det blinda nitet. Den Högste understödjer däruti visserligen E. Maj:ts dyrkansvärda föresats, och ju billigare E. Maj:ts ressentiment är, ju mera tjenar det att upphöja E. Maj:ts ära. De brottsliges svar straff uteblifver aldrig, men det är en senare omsorg; fred och allmänt lugn

bereda det. Tiden är dyrbar, dröjsmål och förhastande lika vådliga. Många plägas af regeringssjuka, många bedragas af välmening, många styras af enskild hämnd; de alla kunna smickras och inbillas att betyda, söndras emellertid med hvarannan, och hopen, utan anförare, styres eller skingras. Sådant är det öde, jag önskar oppositionen, och hvilket jag hoppas väntar dem efter allt utseende. Riksdagen kan omöjligen likna den sista, därom har jag alltid varit öfvertygad. Jag har alltid vetat för min enskilda del, att jag vid en riksdag ingenting kan vinna, men lätt nog förlora allt; icke desto mindre har jag af välmening och öfvertygelse önskat den och gör det ännu. — Ibland de flere ledsamheter här vankat, har ingen brytt mig mera än det misstroende, som jag redan länge märkt emellan öfverståthållaren och lagman Liljensparre. Under en allmän jäsning har jag ansett det ännu mera vådligt. Borgerskapet, fruktande för allt, hade blifvit det ännu mera, och ovissheten hvilken de borde lyda, hvilkens afsigter voro de bästa, hade kunnat föra hopen till ytterligheter och förstöra all ordning. Jag behöfver ej göra deras eloger. E. Maj:t känner bägges nit, välmening m. m. och bägges hetta tillika. Bägge hade fästat sin uppmärksamhet vid händelser, som växt och förökat sig i deras ögon. Anordningen till riksdrotsen af polismedlen var det svåra kapitlet. Jag examinerade sakerna, som skiljde dem emellan, fann det mesta bero på misstankar uppkomne af lappri, af beställsamt sqvaller, af qvinnfolks trakasserier, och mera angå dem enskildt, än det allmänna. Jag nyttjade det förtroende, de bägge hysa för mig, och jag var nog lycklig att i går göra freden, och tror mig därmed hafva uträttat något verkligen nyttigt. Kan den ej hafva långt bestånd, så är den ock i en annan moment ej så angelägen som nu. Hertig Fredrik kom i går till staden; han besökte prinsessorna i deras loger. Jag har i dag uppvaktat honom. Han var i Westmanlands uniform, mycket glad och tranquille. Hos riksrådet Höpken har jag varit, han är friskare än när han for, hör bättre, men går sämre. Hans första fråga var: "Hvad hade Ni att äta?" och den andra: "Hvad hade Ni att dricka?" Han talte om E. Maj:ts person med det varmaste nit och med tårar i ögonen; om arméens chefer vid Anjala, om rapporten och anstalterna med bitterhet, gjorde jämförelsen emellan detta och sista finska kriget och slöt med ett plaisanterie. "Hör på", sade han, "Ni är vän af Björnram; bed honom väcka upp Moses, som kan föra arméen torrskodd öfver hafvet, och bed honom säga att stenar varda bröd." Biskopsförslaget till Skara är inkommet. Oviss om icke E. Maj:t finner nödigt att förse detta stift med en biskop,

som bland dess sekteriska presterskap kan hålla ordning och skick. tror jag mig genast böra det i underdånighet öfversända. Jag vågar bilägga dessa tvenne biljetter ifrån riksdrotsen och riksrådet Ramel. Den förre hade ämnat i underdånighet uppvakta med förbön för sin gamla informator; men han har sedermera icke vågat det. Doktor Weideman, för hvilken de bönfalla, är biskop Celsii måg och bror at kammarrådet Lagerheim, hvars tjenst E. Maj:t med mycket nöje nyttjar både i kammarkollegium, i riksgäldsdirektionen och tullverket. Weideman är nitisk undersåte, glad och tolerant prest. Får ärkebiskopen tala för någon, blifver det för honom. Mitt underdåniga yttrande kan hvarken fordras eller antagas. I anledning af den befallning, E. Maj:t latit mig gifva prosten Nordin, lärer han redan i underdånighet uppvaktat i Finland angående detta ämne; men hans underdåniga utlatande, som gifvet förevalet, lärer vara generelt och ej binda sig vid någon särskildt. Hitintills har icke beredningen haft någon åtgärd vid ledigheter af stift, så att jag ej kunnat remittera till dem förslaget. En afskrift, som landshöfdingen Tandefelt skickat, af hofrådet Tiesenhusens bref till en kaplan på gränsen, bilägges, ehuru jag har anledning att tro, det E. Maj:t känner denna slags correspondance förut. Protokollet vid presidenten baron Muncks inträde i kammarrevisionen dristar jag öfversända. Akademien erkänner en helt ovanlig styrka uti presidentens särskilda tal till advokatfiskalen. E. Maj:ts resa till Wermland förorsakar visserligen mycken tranquillité. Det hade väl varit mig en hugnad att få följa E. Maj:t till denna mina fäders bygd; men jag tröstar mig, då jag hoppas att härstädes icke vara onyttig.

†

Densamme till densamme.

Stockholm d. 25 Sept. 1788.

Tidningarne om E. Maj:ts resa till Vermland och tiden, som allting lindrar, hafva gemensamt bidragit att tranquillisera allmänheten, dock påstå de mycket alarmerade, att E. Maj:ts resa utdrager, till dess

allmogen i Dalarne hunnit blifva beväradе i ordning, då de skola komma hit. Andra åter tro sig veta allt hvad som händt i Dalarne, de svårigheter, som blifvit gjorda, särdeles i Mora, och alla de frågor rörande kriget, som af dem blifvit framställda, och hvilket allt varit enligt med verkliga förloppet i Finland. De säga tillika, att E. Maj:t positivt yttrat sig, att dalkarlarne skola gå emot norrbaggarne. Några påstå, att 2000 man under öfverste Tersmeden skola gå till Skåne och de öfriga tillika med vermländingarne under öfverste De Besche till norska gränsen.

Ifrån Finland berättas, att Hertigen själf skickat Montgomery till St. Petersburg och han nu har rest tillbaka dit igen med ytterligare propositioner: att d. 13 i denna månad svenska arméen gått ifrån Högfors och ryska flottan ifrån Sveaborg och Hangö.

Hertig Fredrik är numera icke tranquille. Han skall bullra grufveligen och klaga öfver prejudice af yngre generallieutenanter. Baron Bennet vid gardet, som också hemkommit, lärer kringföra många klagomål.

Ibland förargliga omständigheter, som tillhöra tider af de närvarandes beskaffenhet, äro veckoskrifter. Jag har väntat dem, och i går fingo vi den första under namn af "Medborgaren". Vid efterfrågan har jag funnit, att rådkammaren gifvit boktryckaren Zetterberg därå kongl. privilegium. Till i morgon hoppas jag genom polisen få veta författaren därtill. I underdånighet vågar jag bilägga n:o 1, som intet annat är än en prospectus. Skrifarten är vidlyftig och, som jag tror, till all lycka tröttsam. De engelska citationerna och vissa fraser gifva den i mina ögon mycket tycke af "Sanning och nöje". Montgomerys förhållande och Cederhjelms allmänt kända missnöje öfver sina olyckade planer öka det. Skulle än författarens afsigt vara den mest välmenta, så är den likafullt öfverflödig och skadlig, då den gifver anledning till sådana skrifter, som man ej visst vetat, om de nu mera varit tillåtna. I detta ämne har jag sökt riksdrotsen, men icke träffat honom ännu. Corps diplomatique, som, Stadion och Rewentlow undantagna, synas mycket tjenstaktiga, tyckas vilja låta förstå, att E. Maj:t tillåtit flere kabinetter att blanda sig i mediation än hvar för sig kunnat önska, och de välmenta befara däraf hinder och explicationer. Lilla Keen yfver sig mycket vid detta tillfället. Han väntar Eliot hit till tidens vinnande, och danska kronprinsens resa, som står i dag i papperen, occuperar våra politici.

†

Densamme till densamme.

Stockholm d. 26 September 1788.

E. Maj:t har befallt mig att skrifva ofta. Jag känner hela värdet af min lycka att få lyda en så nådig befallning och hoppas en lika tillgift, om jag missbrukar den med antingen för trägna eller mindre interessanta uppvaktningar.

Kamreraren Arenander i kammarkollegium, som har den nåden att vara presenterad för E. Maj:t, och hvars syssla det tillhör att, jämte kammarrådet Lönberg, hafva vård om regalierna och skattkammaren har berättat mig, att inventeringen af juvelerna är fulländad, hvarvid, efter E. Maj:ts befallning, skillnad borde göras emellan E. Maj:ts egna och riksjuvelerna. De senare äro värderade till 87000 rdr. och man anser de förra stiga till ett dubbelt värde. Särskilda förteckningar öfver dem äro gjorda, men som hvarken ämbetsmännen, icke en gång Suther och Maas, som varit tillkallade, kunnat med visshet skilja dem alla ifrån hvarannan, t. ex. smaragderna uti epauletten och flera andra, så inser Arenander, att någon oredighet kunde uppkomma af detta inventarium, likasom af de förra mindre ordentligt upprättade, hvarigenom tillika någon E. Maj:ts enskilda förlust kunde uppkomma, och har han i anledning däraf bedt mig söka tillfälle till en underdånig förfrågan huruvida E. Maj:t befaller se dessa förteckningar, innan inventarium får någon stadfästelse. Man har väl proponerat kammarrådet Lönberg detsamma, men den hederlige mannen har ännu aldrig gått utom instruktionen ett steg.

Då jag i underdånighet öfversände biskopsförslaget till Skara, råkade jag förgäta att tillika anmäla framlidne biskopen doktor Forssenii enkas ansökning om dubbelt nådår, hvilken både grefve Ekeblad och konsistorium i ömma ordalag understödt.

Grefve Stadion fick i går middagstiden en kurir, en öfverstelieutenant i österrikisk tjenst. Keen och Gaussen hafva bägge lofvat mig att få veta, hvad han haft att förkunna, men ännu saknar jag deras löftes fullbordan. Ifrån Frankrike hafva vi fått nya målade band med "Vive le roi!" Damerna äro väl ej ännu samlade många, men de närvarande öfverlade i går vid spektaklet om bästa sättet och rätta tiden att anlägga dem. Ännu vill pluraliteten gömma dem till första couren efter E. Maj:ts återkomst.

Jag har i dag passerat hela dagen ensam med min hustru på Drottningholm för att bese allt hvad som blifvit gjordt i år, och i hopp om nådig tillåtelse, ämnar jag om måndag resa med henne på ett par dagar till Gripsholm. Hon har i flere år längtat att få se detta slott. Dessa promenader gifva mig väl många trista reflexioner, men

On jouit quand on espère,
On jouit quand on se souvient.

†

Densamme till densamme.

Stockholm d. 29 September 1788.

Den sista finska posten har åter gifvit nya inquiétuder. Man lärer hafva väntat andra tidningar och närmare beredelser till fred, att arméen skulle hafva gått ifrån Kymmene, och att ryssarna tillika bort quittera Hangö. Nu tro de på krigets fortsättande till nästa år och arméens totala förstörelse under vintren. Allmänheten känner ej annat än kärlek för sin Konung, hat till ryssarne och bitterhet emot officerarne, hvilken dock nu börjar sträcka sig till hela adeln. Jag har sett bref ifrån förständiga officerare i Finland, som oroa sig öfver arméens förhållande, mycket frukta den grufveliga jäsning, hvilken ännu kokar af missnöje, men bedyrar, att svenska arméen icke gjort någon confederation, utan endast corpser anmält sin begäran om riksdag. Alla instämma, att ingen fråga mera är om indépendancen. Här löpa afskrifter af Sprengtportens bref, som bedyra att därom aldrig varit fråga. Ambassadörens synliga embarras och elaka humeur occuperar de visa i landet, som påstå, att propositioner blifvit honom avancerade, hvilka hindra England att lemna det biträde, hvilket de anse så nyttigt. För öfrigt synas de mindre angelägna om riksdag nu än förr. Allmogens ton och oenigheten emellan dem själfva äro tvenne svåra omständigheter. Den senare anse de dock värst, ty de trösta sig med, huru ofta nationen tänkt annorlunda än deras representanter agerat. I morgon

väntas riksrådet grefve Fersen till staden. Jag har utvägar att få veta hvad text, han drifver. Nyfikenheten är allmän att få veta, huru E. Maj:t anser finska krigskonseljen. Man fördömer general Platens votum, men man beklagar händelsen med hans son. Ett rykte går, att grefve Fersen skulle hafva förvist [oläsligt] sitt hus för en espionjournal, han skulle hafva fört, men jag har glömt göra mig underrättad om vissheten häraf. I underdånighet biläggas de bref, jag fått ifrån Finland, ehuru ej särdeles interessanta, n:o 2 af "Medborgaren" och en bit af de band, jag sista gången omnämnde. Här väfvas de nu blåa och gula med E. Maj:ts chiffre och "Lefve Konungen".

†

Densamme till densamme.

Stockholm d. 4 Oktober 1788.

E. Maj:t intager ofelbart de säkraste underrättelser härifrån af den herre, som lofvat öfverlemna denna underdåniga skrifvelse; men hvad han hvarken kunnat märka eller förtälja är allas deras glädje öfver hans kallelse att sig infinna, som känna det redliga nit och de kunskaper, han förenar med en lång erfarenhet uti E. Maj:ts tjenst. Kungörelsen, som i dag blifvit uppläst i bönestunden och i morgon förnyas i gudstjensterna, har väl något dämpat det nya utbrott af oro och fruktan, danska inbrottet förorsakade, men man är så säker om kombinerade flottornas ankomst till Stockholm, att flere personer hela morgonstunden trodde sig höra kanonad ifrån Vaxholm. Fattigdomen och stagnation i handeln medtager äfven modet. En fruktan för riksgäldskontorets sedlar har ökat svårigheten i utbetalningar för utredningen, och omöjligheten att anticipera fjerde qvartalet trycker löntagare vid denna tiden mest. Det bättre folket och de större frondeurerna synas mycket nöjda med E. Maj:ts svar till Elliot. Sedan han talt med prinsen af Hessen, har han skickat en kurir till Keen med berättelse, att prinsen af Hessen mycket fägnat sig af hans nouveller och önskat ändring i

sina ordres, hvilket Elliot skyndar sig att utverka. Keen fruktar dock, att allt kommer för sent och äfven för destination af engelska flottan, hvilken han bedyrar sig ignorera. Ambassadören är ej mycket angenäm. Han har trott Frankrike utur tillstånd att hjälpa Sverige, Necker utan disposition därtill, och ambassadören har man tillegnat uppskofvet af riksdagen. Jag vet, att E. Maj:t erhållit berättelser om grefve Fersens förhållande, och flere kunna nu inhemtas. Han har predikat moderation och tillgifvenhet för E. Maj:t. Jag såg honom mycket kort och fann honom vänlig, rörd, nedslagen och utan hopp om räddning. Riksrådet Höpken dricker alla middagar E. Maj:ts skål, välsignar och önskar en god utgång. Grefvinnan Bielke är kommen till staden. Hon säger ej mycket, men hon suckar, och hennes ögon vattnas ofta. Grefve Gyldenstolpe är mycket nitisk och välmenande och har i anledning däraf haft en stark scen med Hertigen af Östergötland. Den senare kuriren till Stadion var ej från Wien. Det är kejserliga konsuln i Köpenhamn, som haft ärende, icke till Stadion, men till Rewentlow, och däribland bref af Rasumowski. Sedan han kom, har Rewentlow varit två gånger i staden och ätit hos Stadion. Bankorevisorerne hafva börjat med mycken hetta sina arbeten. Fullmäktige skola haft en deliberation, huruvida i händelse af fiendtligt anfall på Stockholm de fått ordres att ifrån Stockholm flytta banken, huru de då borde förhålla sig; och de fleste hafva varit af den tanken att självfva examinera faran, och i anledning af en författning af 1712 eller 1713, som ålägger dem att vid oförutsedda händelser konsultera vissa af hvart stånd, nu rådföra revisorerne. Öfverstelieutenanten baron Carl Örnschöld, som valdes till riddarhusdirektör efter baron Manderström, dog i går om natt. Sergel har varit illa af elak och rötaktig ros, men är nu retablerad. De bägge i underdånighet bilagda blad af "Medborgaren" tyckas röja pjesens fall, och jag börjar anse kongl. sekreteraren Nordenskjöld som författare.

†

Densamme till densamme.

Stockholm d. 3 November 1788

Det vore en tillfredsställelse för mig att kunna beskrifva Bollhuset förliden lördag vid representation af "Fricorpsen". Pjesen är väl redan i underdånighet öfversänd, och E. Maj:t lärer däraf mera gilla auctors välmening, än finna någon merit af arbetet. Samlingen af åskådare var ovanlig. Alla loger voro uppfyllde och hela amphiteatern, icke af de förnäma, men af folk ur staden. På första raden funnos, utom öfverståthållaren, grefve Pontus De la Gardie med sin familj, grefve Gyldenstolpe och jag, ingen annan än borgerskaps och standspersoners damer. På amphiteatern har jag svårt att nämna någon personne de marque, utom grefve Fredrik Horn. På troisième voro tre rader och i fonden fyra. Parterren var packad. Hofvet kom under första pjesen. När uti divertissementet marchen hördes, började redan parterre och troisième att gå i vågor; coupletterna, flere ställen utaf deklamation afbrötos med applaudissements, tårarne runno och gråten hördes ofta starkare än i kyrkan. Troisième tycktes vilja kasta sig utföre. Vid slutet appladerades och skreks "Bravo!" Man samlade sig åter utanför Bollhuset, omfamnade hvarannan med den känsla af nöje och uppmuntran, som aldrig kan beskrifvas. Jag fann mig som i en enchantement, släckte min fackla och gick till fots för att höra hvad jag önskar E. Maj:t kunna höra själf lika otvunget och smickerfritt: välsignelser och förböner för E. Maj:t och Kronprinsen. Jag vågar försäkra E. Maj:t, att Stockholm icke eftergifver någon provins i zèle, vördnad och kärlek, och att E. Maj:t vid sin återkomst en gång skall finna hugnad här. Man hviskar i dag, att den glädjen torde nalkas. Jag tror, att staden kommer E. Maj:t till mötes, deras ifver är stor: måtte den blifva äfven så beständig, som den nu är brinnande! — Spaldencreutz, som är för sin person en ärlig man och kanske nu mest aktad inom oppositionen, har i flere samtal med mig utgjutit sin hjärtans mening och deras längtan att öppenhjärtigt få säga E. Maj:t hvad de tänka, och sedan få dela med oss andra E. Maj:ts nåd och ynnest. Jag tror, att han äfven gjort det hos hans exc. riksdrotsen; jag har åtminstone proponerat honom att göra det lika uppriktigt som med mig, hvilkens välmening är till intet nyttig. Man berättar i dag, att general Carl Armfelt skall vara död, och att Montgomery är illa sjuk, men på hit-

resan. I Åbo har varit uppslaget på kåken ett pasquill emot alla de officerare, som underskrifvit confederationen. I Östergötland är allmogens esprit lika som i Dalarne och i Upland äfvenså. Baron Carl de Geers bönder äro mycket orolige. — Om lördag börjar Akademien sina ordentliga sammankomster. Bilagda nummer af "Medborgaren" anses märkelig igenom sagan, och Yckenbergs tal är äf en särdeles art. — Riksdrotsen gifver i dag en stor middag åt Berger och van der Vliet.

Densamme till densamme.

Stockholm d. 13 November 1788.

Landshöfding Carpelan har under d. 24 Oktober tillskrifvit mig ett bref från Kuopio, hvaraf jag tror min pligt att i underdånighet anmäla ett transsumt. — — "Ställningen här är besynnerlig. Karelen är utan all betäckning, inga kanoner, föga gevär och ammunition. Ryssen ökar sina trupper vid gränsen, exercerar dem samt låter förfärdiga skidor, helt säkert i den afsigt att med vinterföre bemäktiga sig landet, som kan ske lätt, då intet motstånd göres. Vore här pengar, vore de lätt tillbakahållna, så att man kunde bekläda med vadmal, åtminstone 2000 man skulle snart kunna upptagas. Hela allmogen är kungen tillgifven, hätsk emot ryssen och talar högt emot retraiten ifrån Fredrikshamn, lika sinnade äro alla här i staden. Officerarne i Karelen äro trogna, nitiska och desperata. Kapten Wetterhoff är en habil officer. Gud låte konungen skicka penningar! Med två tomma händer kan jag ej mycket uträtta, utan endast gräma mig att ej få visa mitt underdåniga nit och trohet för kungen." — — Han har dessutom påmint om tvenne sina angelägenheter, hvilka jag nu tillsänder herr krigsrådet Lannerstjerna att vid tillfälle i underdånighet anmäla. Jag har chargerat honom förut med några protokoller och en lista på nådår. E. Maj:t lärer icke befalla, att jag sänder honom alla inkomna ärenden. Föredragningen däraf torde fordra mera tid än omständigheterna kunna

medgifva, och emellertid håller jag dem i den ordning, att de vid E. Maj:ts återkomst på en kort stund kunna i nåder afhjälpas.

Björnram har varit ämnad att resa till Finland och uppvakta vid högqvarteret. Därom har förefallit någon brefväxling, tror jag. Jag har ansett detta onyttigt för flere skäl: jag har ej velat afstyrka honom, så mycket mindre som han lärer vara förbjuden att consultera mig, men jag har gjort honom resan omöjlig och hoppas vinna en nådig approbation, då jag får säga mina skäl.

Baron Essen är återkommen, men jag har ej råkat honom. Riksrådet Sparre börjar att litet consolera sig. Hans vänner hafva sökt att gifva honom andra skäl till flyttningen än dem, han fruktat: men såret tog djupt.

Densamme till densamme.

(Odateradt; Nov. 1788).

Nu i afton klockan emellan 6 och 7 anlände hit till staden en Jägerhorn, som varit kapten vid Nylands infanteri, men nu är engagerad vid commissariatet. Han är skickad ifrån Hästesko och de öfriga vederbörande till Sverige med vidlyftiga berättelser om hvad som passerat och afskrifter af alla akterna och correspondancen. Hans paketer skola vara adresserade till dem, som briljerat uti opposition på riddarhuset. Han ligger i natt här utanför staden, men reser i morgon, och jag har trott min undersåtliga pligt att härom underrätta, i fall E. Maj:t finner mödan värdt att genast vid hans ankomst låta observera honom i Stockholm. Det var honom strängt förbjudet att gå till general Armfelt, men till Loden hade han ordres att helsa och berätta, att deras öfverenskommelser vore interessanta för hvar förnuftig människa, att de vore olagliga, men att olagligheten icke kunde förekommas med annat, än hvad som i en laglig regering borde kosta hufvudet; att Hastfehrs armé redan gått ifrån Nyslott: att bataljonerna vid Högforsstam skulle göra detsamma: att arméen skulle förblifva vid gränsen

och icke skiljas åt, ty om de åtskildes, vore de olyckliga; att om underhåll fattades dem, skulle de få ifrån Ryssland och äfven nyttja grannens hjälp emot svenska arméen, om den ej kunde bringas till egen omtanke; att regeringssättet borde bevaras för tillkommande tider, men för det närvarande några bommar sättas emot makten; att Jägerhorn fått en ring af kejsarinnan vid sin audiens; att hon lofvat all tranquillité till riksens ständers sammankomst, hvilken kunde forceras på flere sätt, och till bevis däraf skola, sedan Anckarsvärd därom averterat Greigh, de fregatter dragas tillbaka, som ligga vid Hangö.

Den förkomne främlingen, hvarom generalen talte i går aftons, är återfunnen i en skog, mjältsjuk. Jag har tagit den som om honom, som jag hoppas E. Maj:ts är nådig och gillar, och till all lycka ankom i denna moment baron Ungern. I morgon hoppas jag slippa härifrån. Jägerhorn är klädd i arméens afskedsuniform.

†

Schröderheim till N. von Rosenstein.

Göteborg d. 3 Dec. 1788.

Min käraste broder!

— — Riksdagen tror jag väl oundviklig, men kungen afbidar ännu en postdag, innan han med visshet tager sitt beslut. Preussiske ministern är mycket instruerad, talar väl, gör sig strax bekant med oss alla, marquerar mycken zèle, men förråder, som jag tycker, mycken egenkärlek och söker att styra. Han började vår konversation med affektation af mycken uppriktighet, bad mig afstyra, om möjligt vore, riksdag, om icke alldeles, åtminstone till dess man visste, om kungen i England kom till lif och förnuft och till dess polska affärerna stadgat sig litet. Han bad mig bedja kungen ännu tranquillisera sig här några dagar och hade projekt att låta kungen bjuda hit danska prinsarne.

Jag har ej hört däraf sedermera. Nu vill han åter, att kungen skall resa, och säger, att de Pons uti ett bref till de l'Isle visat angelägenheten af kungens snara ankomst till Stockholm. Han gör kungens spelparti och uppehåller honom till kl. 2 om nätterna. Ännu vet ingen människa, när kungen reser. Han klagar öfver ledsnad och säger sig ändtligen vilja vara d. 20 i Stockholm, men Gud vet, hvad som är hans allvar.

Alla människor finna honom glad och tranquille, men jag finner honom inquiet, indécis och häftig. Att dölja sig för mig, klagar han öfver hufvudvärk och har med min ringa person mycken embarras. Skånska resan har ej rum, ty han vill ej råka Tollen. Baron Wrede är nu stundeligen vid hans sida, säges influera mycket och påstås allmänt vara orsak till allt det krångel, som dérangerat négociationerna. Han skall med ett slags mocquerie, men satisfaction, hafva förtrott en af våra vänner, att Du Rietz skulle få 12,000 plåtar, någon habil öfverste eller general blifva öfverkommendant och Schröderheim landshöfding, så är kungen af med honom och hans timida inquiétuder, och här får han äta, supa och crevera. Jag tackar honom för hans välmening, men låter mig aldrig märka därom och ämnar icke profitera däraf.

Jag är, oss emellan sagdt, så ängslig för kungen nu som någonsin i Kymmene och fruktar en riksdag, äfvenså mycket som jag då önskade den. Af hvad som undfallit honom har jag föreställt mig hans planer och hans sätt att utföra. Jag kan ej våga att skriftligen kommunicera dig dem. Vi råkas väl snart. Gud hjälpe både honom och oss! I söndags afton på assembléen ankom öfverste Liljehorn med tidning om flottans lyckliga ankomst till Carlskrona. Stockenström blef genast afskickad att invitera hertigen hit, och han väntas i dag eller i morgon. Fredrik Posse är rappellerad till Stockholm och Meijerfelt skall kommendera under hertigen.

Adieu, bäste vän!

Din trognaste ödmjuke tjenare
E. Schröderheim.

Jag bör säga dig en sak. Han har sagt mig, att han ofta stickat på dina bref och funnit dig öfverflödigt predika fred, då han önskat den själf. Icke desto mindre äro edra gamla termer omtyckade och vän-

skapen lika, därpå kan du lita. Men jag råder dig att ej göra honom flera föreställningar, ty de löna ej mödan *).

Schröderheim till Gustaf III.

(Odateradt; December 1788).

På en förnyad begäran ifrån biskop Celsius vågar jag i underdånighet bilägga hans bref till mig om sin måg. Jag är skyldig att i underdånighet göra en anmärkning. Man har sagt mig, att prosten Nordin lärer protegera och äfven i underdånighet rekommendera lektor Billgren. I hans ställe gjorde jag detsamma. Att upphöja den lägre delen af ståndet är en omsorg, hvarmed han redan utmärkt sin ministère. Man hindrar därmed tillopp af andra stånd och vinner hopen Själf lektor, roar det honom att sätta en lektor på en biskopsstol, hvilket ännu aldrig händt; och, om det någon gång händer, vågar jag försäkra, att hädanefter alla biskopsförslager blifva inom konsistorierna själfva och ingen anstalt vidare möjlig att styra valen. Det är ej för att hindra Nordin. Jag älskar både mig själf och honom för mycket att befatta mig med de sakerna; men jag fruktar hierarkien. Af sådan princip gjorde jag mina underdåniga erinringar emot hans första författning. Revisionssekreteraren Låstbom fann dem mindre an-

*) Konungens stämning mot Rosenstein upplyses äfven af följande biljett från Schröderheim till densamme (odat., förmodligen från vintern 1788—89):

"*Conversation:* Hvar är den andra philosophen? Sekten skall hålla ihop nu som förr.

Jag har sökt honom på flera ställen, men ej funnit honom. Han blifver au desespoir, när han får veta hvad han manquerar.

Tyst, säg ej Morian alla hans adresser! Är philosophen glad och frisk? Har Ni sökt honom hos grefvinnan Wrede eller Klinckowström?

Han mådde rätt väl i går. Grefvinnorna ser han sällan.

Det hade varit väl, om han kommit. Jag ser honom rätt gärna, och nu leds Ni med oss jeunes étourdis.

Du ser häraf att vädret var klart och att du är ursäktad".

gelägna; men redan är en § af E. Maj:t i nåder inskränkt, och flere torde vinna en lika förklaring. Att jag icke bedrager mig härutinnan, nämligen om valen, skall tiden visa. Biskopar, sådana som Lindblom, Wingard, Wallqvist, tillhöra E. K. Maj:ts tidehvarf, men icke djaknar, uppfyllda af gräl och högfärd, utan uppfostran, seder och kännedom af den tid, hvaruti de lefva.

Man föreslår här till text för nästa riksdagspredikan 4 Mosebok, kap. 25: v. 4. "Och Herren sade till Mose, tag alla öfverstarna för folket och häng dem upp Herranom i solena". Här vanka flera epigrammer, men de äro ej alla utur den Heliga Skrift. Svenska Akademien hade i lördags en talrik sammankomst, och började lektyren af den enda inkomna éloge öfver Gyllenhjelm. Riksrådet Höpken var ej mycket nöjd därmed. Han liknar sig vid kejsaren, som är brouillerad med sina Nederländer. Nyheter vet jag inga andra, än att Borgenstjerna berättat mig, att grefvinnan Löwenhjelm i dag reser för att passera vintern i Norrköping, och att baron Carl De Geer vid sin dotters bröllop blifvit utnämnd till finansminister i baron Ruuths ställe. Fransyska truppen gaf förliden fredag "Siège de Calais". Tilloppet var stort; man tog alla tillfällen att marquera de ställen, som kunde tillhöra de rättsinnas beskedliga esprit, och uti sista scenen af tredje akten blef Harcourt icke allenast nödgad att stanna vid de orden: "Tremblez, faibles sujets, qui trahissez vos maitres"! utan man återtog applaudissementerna tremne gånger, och bifallet lyste i allas ögon, som tänkte så. Några syntes embarrasserade med sina personer. Felix, som spelte Edouard, försade sig uti sista scenen; han skulle säga: "En vain depuis trois ans la fortune l'accable", men han sade: "En vain depuis trois mois" etc. Hertiginnan råkade att se på mig i den moment han rättade sig, och hans misstag hade ingen elak verkan.

Densamme till densamme.

(Odateradt; December 1788).

E. Maj:t täckes nådigt emottaga min underdånigaste tacksägelse för den nådiga hugkomst, hvarmed E. Maj:t behagat hugna mig igenom herr kanslirådet Rosenstein. Jag önskade att känna den vän, som gifvit mig det loford att ämna mig till flygeladjutant. Han har menat mig väl, men känt illa både mina moyens och min hug att höra till adjutanterna. Jag föredrager i Rådet en gång i veckan, bevistar flitigt tulldirektionen, sysselsätter mig med lektyr, som jag ej fått göra på många år, välsignar E. Maj:t, som är så nådig och lemnar mig i en belägenhet, så lycklig för mig i alla afseenden. Jag har lärt att närmare känna mig själf, och ju mera anledning jag däraf funnit att vörda och erkänna E. Maj:ts välgärningar, ju heligare skall jag uppfylla det beslut, jag tagit att följa för framtiden. — Utaf sakernas närvarande skick lärer E. Maj:t hemta mycken tillfredsställelse, och utsigterna lofva efter allas berättelser en utgång, som skall bereda E. Maj:ts ära och lugnet för dess öfriga dagar. Jag aflägger därtill min underdånigaste lyckönskan, och någon uppriktigare kan ej E. Maj:t emottaga. Vi bereda oss nu i Akademien till vår högtid; men huru blifver den, om vi sakna vår beskyddare? — Till kanslirådet Rosenstein har jag lemnat handelsman Engmans deposition till erläggande af en tunna guld till Akademien, då han utbekommer sin fordran i Spanien, hvarom E. Maj:t förliden vår lärer hafva påmint vid spanska hofvet. Corral, med hvilken jag i går talte, svarade mig helt uppriktigt, att som ingenting kunde hindra eller ändra hans underdåniga vördnad, vore han nu, då inga större tillfällen kunde gifvas honom att visa den, så mycket mera angelägen att få göra denna lilla tjenst åt en inrättning, af E. Maj:t stiftad och beskyddad, och hoppades en god utgång. — Tvenne nummer af “Medborgaren“ och protokollet på rådstufvan vågar jag bilägga, jämte en afskrift af ett bref ifrån Uleåborg och ett annat till öfverdirektören Alfving, i fall det roar E. Maj:t att däraf äfven se, huru folket i de orterna fortfar uti sina tänkesätt. Tillika följer biskop Wallqvists kungörelse. Den starka kölden bryr min helsa mer än de bullersamma tiderna.

Schröderheim till O. Wallqvist och P. Z. Ahlman.

Stockholm den 21 Mars 1789.

S. T.

Under en allmän bestörtning ökas mitt lidande tillika igenom de lifligaste känslor af vördnad, kärlek och tacksamhet för de välgärningar, mig af konungen vederfaras, och det förtroende, jag stundom atnjutit. Om jag, ehuru ovetande, kunnat missbruka de förra, har jag aldrig vanvårdat det senare. Mitt samvete är därom säkert. Jag har 20 år varit brukad i affärer och 17 af dem följt konungen. Jag har delat hans nöjen, och i bedröfvelsens stunder har jag ofta ensam varit vid hans sida. Han har varit och han är min afgud, och huru skulle jag icke önska att tjena honom? Men han tror mig svag, försagd, vacklande, och därigenom antingen kallsinnig eller onyttig. Jag har åtgjutit mitt hjärta för honom med frimodigheten af ett rent uppsåt: men mina föreställningar kunna ej vinna något afseende. Jag vill därföre öfverlemna mina reflexioner till Eder, mina vänner, som ega konungens förtroende och äfven mitt, grundadt i gammal vänskap och högaktning för eder vilja och förmaga. Nyttjen däraf hvad I finnen godt, men jag alägger Eder att icke nämna mig för konungen, och jag förbehåller mig det för flere skäl, som jag nu icke bör upprepa, sedan jag för länge redan uppehallit Eder med mig. Här är ingen konspiration å färde, hvarken mot konungens lif eller krona. Ingen sammansättning, ty oppositionen har ingen chef, och sadana företaganden äro ej att vänta af detta folkets lynne. Flera händelser och däribland riddarhusets stillhet, då landtmarskalken slöt det sista plenum, äro däraf bevis, som historien gömmer. Konungens makt och styrka äro så öfverlägsna, att ingen motvigt har rum, och da är det en mindre ära att nyttja den för vida, och stränga anstalter förlora sin verkan i den man, de äro öfverflödiga. Konungens mod i dess närvarande belägenhet skall förundra efterkommande. Matte han äfven alltid behalla den vördnad och kärlek hos dem, hvilka hans regering hitintills beredt hans aminnelse! Lugnet är nödvändigt. Jag vill ej, att konungen skall taga ett steg tillbaka, utom till sig själf och sitt eget hjärta.

Dessa äro mina projekter. Jag önskar, att konungen emottager tacksägelseadressen med nåd och godhet, behåller adelns deputerade, sedan de öfriga tremne ständen blifvit förafskedade, och likasom af en händelse gifver dem några trösteord på ett sätt, som gör all deras justifikation öfverflödig. Jag önskar, att konungen sedan kallar adeln på rikssalen, stadfäster efter nådigt löfte deras privilegier på det sätt, Säkerhetsakten möjligen kan medgifva, och låter dem sedan i anledning af konungens nådiga tal inflyta uti Riksdagsbeslutet; säger dem vidare, att Säkerhetsakten, såsom antagen af tremne ständ, är en grundlag, att den skall intagas uti Riksdagsbeslutet, att där iakttages endast, att adeln icke däruti kunnat inga för de skäl, de i underdånighet fått andraga till K. Maj:t, och hvilka konungen antingen förr eller sedan förmodligen emottager, för att låta dem ligga på en hylla i kansliet; men att konungen, gifve Gud, innan detta sker eller atminstone vid samma tillfälle, låter uppläsa de kungörelser, konungen för någon yttrat sig vara sinnad att i nåder utfärda angående förhållandet med domareämbeten, den magna charta, allmogen får att besitta frälsehemman, och förordningen om skatteköp, hvarvid torde erinras, huru länge och äfven under konungens regering de varit tillåtne, att de endast blifvit inhiberade och att inhibitionen nu är upphäfven; att konungen nådigt jämkar paragrafen om skjutsen och endast befaller adelns biträde vid sina resor och i de händelser, privilegium förut föreskrifver. Intet onus är bittrare, ty det medförer dépendance af kronobetjening. Täcktes konungen tillika nämna några ord om arrestanterna, att de i anledning af de omständigheter, konungen den 17 anfört, blifvit insatte, men genom adelns motsträfvighet qvarhållne längre, än konungen ämnat, och att de återvinna sin frihet, hvilka för särskilda brott icke förtjena särskildt tilltal, så snart riksdagen är all och beslutet expedieradt. Jag önskar, att konungen därpå begifver sig utur rikssalen, utan att tillåta någon öfverläggning. Varningen är då gifven. Kungen har ställt sig vid sin yttersta gräns, och allt inbrott blifver onyttigt. Arrestanterna tröstade sig då med sin namnkunnighet. Konungens nåd kunde sedan läka deras sår. Allmänheten, kanske missnöjd med förskoningen, skulle bibehålla till dem ett hat, nyttigt för regeringen och deras aga, men som åter förvandlas till medlidande, om de straffas, och Gud vet till hvad, vid åsyn af deras blod. Icke är det skatteköpen och skjutsen, som göra Säkerhetsakten vigtig för konungen; men detta lappri rör det enskilda intresset och förbistrar dem, som aldrig tänka på allmänna saker. Skjutsens för-

höjning bör tranquillisera bönderna öfver adelns skjutsfrihet: den drabbar mest konungen. Vill H. Maj:t skicka mig till bondeståndet med en declaration därom, torde ståndets sekreterare biträda både mig och saken.

Ödmjuke tjenare

E. Schröderheim.

Schröderheim till Gustaf III.

(Odateradt: 25 Mars? 1789).

Stormäktigste, Allernådigste Konung!

Tillåt mig, allernådigste Konung, att bryta en tystnad, odräglig för mig att längre uthärda. E. Maj:ts egen rättvisa uppmuntrar mig därtill; ty jag är oskyldig, och alla de vedermälen af E. Maj:ts nåd, jag både njutit och sett, försäkra mig, att E. Maj:t ej anser detta steg förmätet, sedan jag i atta dagar ej funnit annan utväg. Huru skulle jag kunna begå den nedriga otacksamhet, och huru skulle jag af hvar man anses, om jag glömde mina förbindelser, började att konstla emot E. Maj:ts afsigter eller sökte att behaga och vinna deras förtroende, som icke ega det hos E. Maj:t? Jag försäkrar, att ingen kan uppvisa någon händelse sådan, äfvensom alla i konseljen närvarande herrar riksens råd kunna intyga, att jag aldrig med dem talt om den ifrågavarande saken. Jag kan klarligen upplysa alla de apparancer, som varit emot mig, och hvilka gifvit E. Maj:t anledning att döma mig. Jag vet, att det är E. Maj:ts ömma hjärta en plaga att tro mig brottslig, men ett nöje att se mig så fri, som jag är. Mitt öde är olyckligt som ämbetsman, men mycket mera svidande i den ställning, E. Maj:ts nådiga omvårdnad och, om jag vågar ännu en gång nämna det dyrbaraste, det käraste af min lycka, E. Maj:ts vänskap gifvit mig. Unna mig att i morgon ett ögonblick få kasta mig för E. Maj:ts fötter, och låt mig ej i denna fördömelse sluta det andra och fyrationde året af

min lefnad. Sexton af dem äro framflutna under E. Maj:ts ögon. Då jag uppoffrat mig och mina yttersta krafter, mitt allt till E. Maj:ts tjenst och nöje, måtte en nådig åtanke däraf ändra mitt öde, så oväntadt, som hårdt och olyckligt!

Med djupaste undersåtlig etc.

E. Schröderheim.

Densamme till densamme.

Stockholm den 5 Juni 1789.

Stormäktigste, Allernådigste Konung!

Sedan till underdånig åtlydnad af Eders Kongl. Majestäts nådiga befallning högloflіga riddarhusdirektionen blifvit sammankallad till kl. ½5 e. m. förliden gårdag den fjärde innevarande månad, infann jag mig därstädes och öfverlemnade Förenings- och Säkerhetsakten.

Den ordförande direktören, herr riksrådet, fältmarskalken, riddaren och kommendören af Kongl. Maj:ts orden, grefve Axel Fersen, uppdrog mig å direktionens vägnar i underdånighet anmäla jämte direktionens underdåniga vördnad äfven tillika, att direktionen, enligt Kongl. Maj:ts förklarade nådiga vilja, genast skulle besörja om aktens förvarande på samma sätt som med öfriga af Konungen till riddarhuset nådigst öfverlemnade handlingar tillförene blifvit iakttaget.

Att jag i så måtto verkställt E. Maj:ts nådiga ordres, har jag trott min underdåniga pligt att anmäla.

Med djupaste undersåtlig etc.

E. Schröderheim.

Densamme till densamme.

Stockholm d. 18 Juli 1789.

E. Maj:t har behagat igenom herr kongl. sekreteraren Strandberg med denna dagens post återgifva mig den lyckan att i underdånighet få uppvakta. Jag njuter den till min lefnads slut alltid med lika underdånig vördnad och tacksamhet, alltid med lika hopp om nådig tillgift för de missbruk, hvartill glädje och välmening lika lätt förleda.

Jag har ej vågat frambära underdåniga lyckönskningar till segrar och öfvervunna faror. Min försagda röst stämmer illa med kanonerna. Jag har i tysthet tackat Gud och bedt honom igenom en snar fred förekomma de äfventyr, E. Maj:t löper, öfverflödiga för en ära, den E. Maj:t redan eger, och under ett invärtes lugn återgifva Sverige sin fader och sin Konung.

Stockholm är öde, men jag har ännu icke kunnat förmå mig att på Järva njuta E. Maj:ts välgärningar. Under oro och fruktan får man aldrig nog snart tidningar. Truppernas embarquering upplifvar likväl nu för några dagar rörelsen. De komma och gå, men dessa skådespel hafva ej mycket behag för min fridsamma själ.

Operan har tystnat, fransyska spektaklerna äro glesa. Dramatiska teatern går en gång i veckan, och m:me Price upptager tvenne aftnar däraf. Ödet förföljer vissa saker eller åtminstone mig i vissa ämnen. E. Maj:t täckes erinra sig, att cirkulärbrefvet om afgifterna af andra kringvandrande spektakler blef först ändradt och sedermera expedition däraf till efter riksdagen inställd. Emellertid olyckligtvis förvarade jag brefven för länge, m:me Price spelte tvenne gånger: men till all lycka är saken arrangerad, och Dramatiska teatern njuter E. Maj:ts nåd till godo ifrån första representationen.

Emellertid bönfaller jag underdånigst om förlåtelse.

Ifrån Sturefors har jag haft flere bref. Om grefve Bielke kunnat vänta sig hvad som händt baron Ridderstolpe, tror jag nästan, att han icke begärt sin retraite. Deras erkänsla och tillgifvenhet yttra sig i alla bref, och general Duwall har tillskrifvit mig ett bref, som jag vågade öfverskicka för att visa hans tänkesätt, om det ej innehöll particuliera kommissioner och raillerier oss emellan. Grefve Brahe har varit i staden och haft en mycket god ton på ministerklubben, hvarom general Pollet, som ätit med honom, kan vidare berätta. Baron Carl De

Geer har passerat åtta dagar här. Jag har ingenting annat hört efter honom, än att han med mycken säkerhet vet sig fri från all brefväxling, hvaruti man trott honom vara blandad. Utom Allmänna Beredningen sträcker sig icke min synkrets. Där gå sakerna fort och, intet annat än jag förstår, ganska rättvist. Jag har föredragit snart 300. Jag gör ej vår tableau, ty E. Maj:t känner våra figurer: men jag har gjort en reflexion där som annorstädes, att erfarenhet gifver människor mera grâce, eller huru jag skall kalla det, när de sjunka, än när de klifva; men vi skola väl hålla våra vänner i kläderna, i fall de hisna och få svindel. Där är emellertid mycket lugnt och ordentligt. Riksdrotsen är hos oss, så ofta han ej är hindrad af Högsta Rätten.

General Sinclair lärer i går eller förrgår haft en liten händelse. Polismästaren hade skrifvit honom en billet eller ordres, och mera nyttjat vanan af poliskammarens stil, än han rådfrågat considerationerna för en generalsperson. Baron Sinclair hade ämnat att endast beklaga sig för öfverståthållaren, men olyckan förde Liljensparre till hans möte i Utredningens trappor, där man säger, att värmen är starkare än annorstädes. Fängkrutet brann af för artilleriöfversten, som, jämte några starka titlar, lyfte käppen med någon häftighet, men utan att fälla den obetänksamt, sansade sig. Det gamla ordspråket: "Jamais sottise à demi" hade kanske intet haft orätt. Polismästaren erinrade om sitt adelskap och tog till vittne af denna affaire d'honneur sina bägge ordonnanser. I dag hafva de mött hvarandra på gatan. Liljensparre lärer hafva åkt i skuggan, ty han har haft hatten af hufvudet, men generalen i solen, ty han har grinat värre än Hvita Falken. Riksrådet Sparre vill ej tala om denna händelse, och han lärer hafva nedlagt alltsammans.

Holländska Borcken är utesluten ifrån ministersocieteten, sedan man beträdt honom med oredighet, oredlighet och falska quittenser under direktion af klubbens kassa. Kanonbruksinteressenterna lära göra honom en annan process för uppburna penningar på deras räkningar. —

Densamme till densamme.

Stockholm den 22 Juli 1789.

Förliden söndag hade jag den nåden att uppvakta H. Maj:t Drottningen, som icke utan synbar sinnesrörelse befallte mig berätta hvad nytt ifrån E. Maj:t. jag kunnat få inhemta, och tillika förklarade sin med fruktan och oro blandade längtan att snart få höra liknelser till fred. Hennes Maj:ts hof är, efter vanligheten, briljant af damer; men under det baron Friesendorff på några dagar fått resa hem, äro baron Ralamb och grefve Taube ensamme. Fyra främmande intumo sig väl: riksrådet Rosen, general Zöge, general Fredrik Posse och jag; men vi kunde ej göra många glada gäster, ehuru aimable atminstone en af oss alltid är. I går var Hennes Maj:t i staden och besökte grefvinnorna Ramel och Meijerfelt. Den förra har ej kunnat göra sin afskedsuppvaktning, och den senare har nu i två månader varit sjuk. Hon flyttar i afton till Bellevue, till riksrådet Sparre. Prinsessornas hof har jag ej haft den nåden att se. Hos Hertiginnan lärer blifva långsamt efter marquisen, som reser den 10 Augusti. Stadion lärer hafva fått ordres att tills vidare ej visa fram sina rappelbref eller sitt förordnande i mission till England. Han skall frukta att det betyder en prolongation af hans ministère härstädes, som han ej vill, ty han leds här grufligen. Riksrådet Ramel reser om torsdag. Preussiska baron Borck har hyrt hans hus och köpt hans vagnshästar. Vår skilsmässa är oss icke indifferent på någondera sidan. Vi hafva lefvat tillsammans i E. Maj:ts och våra egna glada dagar och, ehuru olika i många afseenden, hafva vi under många gemensamma affärer alltid kommit väl öfverens. Riksrådet Hermanson reser i morgon sjöledes till Örebro och sedan landvägen. Han är mera tranquille än någon kunnat tro, och under verkliga behofver, åtminstone för framtiden, nöjd med sitt öde.

I morgon skall Vetenskapsakademien välja talare öfver salig riksrådet Höpken. Sedan Rosenstein och Adlerbeth ursäktat sig hvar med sin akademi, är valet emellan Liljestråle och mig. Han vill gärna och jag icke. Han brukar att låta betala dessa göromål. Baron De Geer skall helst vilja hafva honom; men Akademien är rädd att få höra saker, som hvarken den döde eller Akademien gillat. Sergel har arbetat mycket i sommar. Psyche är färdig, så att blott den sista gnidningen återstår. Gruppen af Kronprinsen och Gustaf Adolf är i

det närmaste acheverad i marmor, och hela modellen af Axel Oxenstjerna och Historien färdig. Dessa trenne pjeser imponera verkligen.

Vid alla brunnar har varit tomt och ledsamt i år. Vid Djurgårdsbrunn är riksrådet Sparre, baron Nolcken och hans grefvinna. Vid Loka har nästan ingen bekant varit, utom fru Hall från Göteborg. Vid Medevi grefve Fredrik Horn och hans familj, baron Lantingshausen och hans grefvinna. Man har aflyst alla svenska avisor och dagblad, ty man har ansett "l'eau bénit de la cour" ohelsosamt; men man har hållit alla utländska gazetter och journaler. Hertig Fredrik lärer vara kommen i staden för att göra Drottningen cour på hennes dag och genast resa ut igen.

Pollet lärer embarquera i morgon. Jag saknar honom, ty han har nu i fyra veckor gjort mitt dagliga sällskap. Han har bott midt emot mig. Han har sett och läst mycket och med urskillning. Han är glad och artig, radotterar intet ännu utom angående sin familj, hvilken han afgudadyrkar. Jag hoppas nästan, att E. Maj:t skall blifva nöjd med honom, och önskar det af innersta hjärta; men jag fruktar, att arméen och hofvet finna honom nog méthodique. Bättre undersåtare kan man ej vara. Hans son är glad och rask. Stallmästare Stockenström har chargerat sig af hans anförande i världen. Chevalier Gaussen ser jag mycket; han är en gammal bekant af Pollet. Vi roa oss af att träta. Han frapperade mig härom dagen midt under sin hetta. Vi talte om fransyska riksdagen och gjorde en comparaison mellan våra monarker, och sade han: "När Ni talar om Er kung, hans person och förstånd, så anse mig för svensk." — Ifrån Pommern hafva vi en rörande tidning. Öfverste Stedingks fru mor hade fått bref om sin sons berömvärda förhållande, allas admiration däröfver och den distinktion, E. Maj:t behagat göra honom. I glädjen af brefven därom ropar hon: "Ah! mon Dieu, mon Roi, mon Fils!" faller ned och dör.

Förlåt nådigt, att jag utan ämne fyllt tre ark. Om E. Maj:t värdar att läsa dem, måtte de göra ett löjligt afbrott med regeringens relationer och arméens rapporter.

†

Densamme till densamme.

Stockholm den 22 Juli 1789.

Sedan det bref, hvarmed jag under detta dato i underdånighet uppvaktat, blifvit aflemnadt, har jag med glädje, men icke utan förskräckelse, emottagit tidningen om Högfors. E. Maj:t till fots uti avantgardet! Äro då våra efterkommande så mycket mera värde än vi, att det dyra lif, hvaraf hela vår välfärd beror, skall äfventyras för deras förundran i historien? E. Maj:t förlåter en anmärkning, som uppriktigheten af min glädje icke kan dölja, och som skulle förlora sig i hvilka uttryck, jag kunde gifva den. Då min föreställning följer E. Maj:t till stugan på Kymmenegård, kan min undersåtliga välmening aldrig önska E. Maj:t något bättre än att där i år emottaga äfven så många glada tidningar, som förlidet år ledsamma, och att aldrig mera tillbringa där något ögonblick med de bekymmer, E. Maj:ts nådiga förtroende stundom där tillåt mig att dela. Jag lägger till denna önskan mina dagliga förböner för E. Maj:ts lif och helsa och segren af E. Maj:ts vapen.

Densamme till densamme.

Stockholm den 1 Augusti 1789.

De tidningar, löjtnant Edenhjelm och kapten Brelin förliden gårdag hitförde, hafva uppfyllt hufvudstaden med glädje. Jag vågar frambära min underdåniga lyckönskan med de ömmaste känslor af undersåtlig nit och trohet, af enskild vördnad, kärlek och tacksamhet. Att E. Maj:t så kraftigt kunnat återställa, hvad baron Kaulbars förlorat, och afböja elaka följder af hans förhållande, anses här med mycken förundran. Hans öde oroar mig, och min harm är så mycket större, som jag på mera än ett sätt varit med honom förbunden. Jag hör nu, hvad

jag ej vetat, att han redan en tid varit misstänkt. Allmänheten beklagar mycket, att Hertigen igenom amiral Liljehorns manöver förlorat mycken frukt af sin seger och flottan en betydlig förstärkning. Hans exc. riksdrotsen har sagt mig den consecration, E. Maj:t ämnar göra åt Carl XII:s anda och mull af sina fanor. Den idéen har frapperat mycket. Jag ville önska, att den verkställes på ett sätt, som svarar emot dess höjd, och medförer all den verkan, den är ämnad att förorsaka. Uti min senaste underdåniga skrifvelse berättade jag riksrådet Hermansons afresa till Småland. Han tog sedan en annan väg och sitt beslut med mycken sinnesstyrka. Allmänheten säger, att man är "feg", när man blifver sig olik, och Hermansons sista tvenne månader bevisa att så är. — Rosenstein lärer i underdånighet föreslå Lehnberg till Hermansons plats i Svenska Akademien. — Jag har slutligen icke kunnat undgå att åtaga mig åminnelsetalet i Vetenskapsakademien öfver riksrådet Höpken. Jag har i min närvarande ledighet icke funnit skäl att ursäkta mig, och jag säger hellre själf platituder, än jag gifver andra tillfällen att tala obeskedliga obetänksamheter. I anledning af denna förrättning vågar jag allerunderdånigst bönfalla, om mig kunde i nåder tillåtas tillgång till salig riksrådet Höpkens ministeriella correspondance. Den är slutad för 26 år sedan. Under den tiden hafva många förändringar sig tilldragit, som gjorde min instruktion och nöje däraf icke vådlig för det hemliga däraf. Jag vore äfven nöjd att läsa den i Presidentskontoret, och vinner jag ett nådigt bifall, torde jag få ett ord därom till statssekreteraren Franc igenom kongl. sekreteraren Strandberg. Ännu en annan bön i samma ämne har jag att framföra, om jag någonsin mera njuter en säll lördagsafton i E. Maj:ts divan (ögonblick, dem jag ofta med tärar påminner mig, och dem man kunnat unna mig, då jag aldrig nyttjat dem till någons skada): den blifver att E. Maj:t täckes säga mig de skäl, som föranläto salig gubbens återkallande i Rådet efter revolutionen.

†

Densamme till densamme.

Stockholm den 23 September 1789.

Baron von Essen har muntligen bekräftat de nya anledningar till glädje och till tacksamhet, hvilka kongl. sekreteraren Strandberg tillförene skriftligen ofta gifvit mig: till glädje, da de underrättat mig om det philosophiska lugn, hvarmed E. Maj:t sett bataljen vid Svensksund och reträtten ifrån Högfors. Det är ej ett rokverk, det är min öfvertygelse att alltid finna E. Maj:t öfver sina öden, och Sveriges valgang beror i detta ögonblick mera än nagonsin tillförene af den sinnesstyrka, E. Maj:t eger att förekomma olyckliga händelser och välja de säkraste, de bästa medel. Det är af denna anledning, jag för min del äfven hoppas en lycklig utgang af vidt utseende omständigheter. Min tacksamhet ater hafva de upplifvat, da de försäkrat mig om den lyckan att ännu någon gang aterkallas af E. Maj:t i ett nadigt minne, och uppmuntrad däraf vagar jag fortfara i min underdániga uppvaktning och nyttja detta nádiga tillstand för att rättfärdiga mig i en händelse, som nog torde anmälas och kanske uttydas. Den olycklige baron von Kothen och jag hafva igenom vara föräldrars granskap i vár barndom varit mycket tillsammans och i flere öfningar njutit gemensam undervisning. Sedan han nu ifran fönstret i arresten flere gánger sett mig promenera sig förbi, tog honom en längtan att fa tala vid mig: med mitt samtycke begärde han lof därtill. Regeringen gaf sitt bifall, men med det allmänna vilkor att en officer och polismästaren skulle vara tillstädes. Den förres närvaro fann jag kanske nödig, men den senares tyngde nog för mycket vár konversation. Vi hade ej kunnat tala om det närvarande, intet om det tillkommande: vi hade endast kunnat rappellera oss framfarna nöjen, gamla vänner, litet af den lecture, vi gjort tillsammans, och nagra andra indifferenta saker, och som vår uppfostran och ungdom kanske något differerat ifran Liljensparres, hade vi blott ennuyerat honom utan att glädja oss själfva, och jag har därföre uppskjutit hela mitt besök. Jag har önskat att fa i underdánighet själf anmäla detta till hela sitt sammanhang: ty jag erfar ännu dagligen ett lika ovänligt förhállande af dem, som i trenne ar redan gjort sig möda för min ofärd. E. Maj:t skall icke besväras af mig med nagon förklaring: mina gärningar och mitt förhallande skola gifva den, och jag vore otacksam, om jag trodde nagon annan nød-

vändig. Jag flyter på de spillror af mitt ämbete, jag efter tvenne skeppsbrott bergat, och E. Maj:t är för nådig att icke gifva mig en hamn, innan jag sjunker af min tyngd. Baron Armfelt torde väl finna mig mindre skicklig för den plats, jag har; men hans gamla vänskap torde tillika bereda någon flyttning, hvaruti jag får vörda E. Maj:ts nåd.

Det fägnar mig obeskrifligen, att Leopold kommit lyckligen fram. Hans snille förtjenar den lyckan att förkorta för E. Maj:t några ledsnads stunder och underhålla E. Maj:ts tycke för de nöjen, E. Maj:ts egen smak förädlat. Hans tänkesätt göra honom däraf jämväl värdig. Han är interessant, äfven i svagheten af sin helsa. Innan hans ankomst lärer schackbrädet kommit fram om aftnarne. Man har sagt mig, att öfverste Röök har den nåden att vara af partiet. Det är en hedersman; men i societeten är han, stackars gubben Röök, utan eld, tvärtemot gamla ordspråket. — Sista sjöbataljen har oroat mig mycket, äfven för grefve Ehrensvärds skull. Man säger mig, att E. Maj:t funnit den nog caricature; men så var han dock visst icke den gången på krukor. — Baron Taubes återkomst occuperar publiken, som redan länge gjort honom mycket orätt. Hennes Maj:t lärer innan kort flytta till staden, till mycken regret för Kronprinsen, som icke tyckes mera än sin nådige Herr Far roa sig af Stockholm. — Hertiginnan är återkommen ifrån Engsö. Hennes H. skall finna långsamt efter marquisen. Skulle ej E. Maj:t kunna umbära baron Gyllengranat, medan regementet rekryteras? Han vore väl den, som bäst kunde ersätta oss hvad vi förlorat med henne.

Prinsessan är ännu på Biskopsudden. Det grämer mig, att en prinsessa, som med fägring och så många förträffliga egenskaper bort emottaga de heliga änglars bebådelse, skall finna i dess ställe mordängeln sväfva öfver sina kavaljerer. Riksdrotsen är accablerad af sysslor och bekymmer. Hans hustru är illa af nervsjukdomar. Han gruffvade sig i går öfver den militära detalj, regeringen fått af hemliga beredningens ruiner. Jag bad honom ej bekymra sig, ty allmänheten har sagt mig, att E. Maj:t redan en gång vid något tillfälle tröstat regeringen med en påminnelse, att de egde en general till ledamot. Jag anser dem utan fara, när de få consultera en general uti dispositionerna och presidenten i kammarrevisionen om disciplin. — Öfverståthållaren är nu rask och flink, har ibland likväl svåra känningar. Han har lemnat sin fröken och lärer ännu en gång låta tala om sin rena låga. Generalen grefve Fredrik Horn är återkommen med hela sitt hus, mycket tranquille och beskedlig i alla propos. Unga grefvinnan väntas hvar

stund i barnsäng. Baron Carl De Geer har varit några dagar i staden. Jag har sett honom på spektaklerna, och jag har hört flera berömma hans förhållande. Fru Schmitt ifrån Göteborg, själf en Gordon ifrån England, är i staden med fru Sandeberg och den vackra mamsell Pettersson. Ibland deras ärenden till Stockholm var att se "Siri Brahe". Kongl. sekreteraren Edelcrantz har på min begäran skaffat dem det nöjet i morgon. Hon lärer i höst ännu, eller nästa år, göra en resa till England, och jag var så mycket angelägnare, att hon måtte vinna sin önskan.

Densamme till densamme.

Stockholm den 10 Oktober 1789.

För 14 dagar sedan såg jag "Siri Brahe" med de intryck, som sedermera blifvit ännu djupare. Jag erinrade mig sällheten af de ögonblick, då jag på Gripsholm fick höra dess första utkast, och af dem, då E. Maj:t på Haga behagade göra däraf den första lecture för Rosenstein, Adlerbeth och mig. De händelser, vi sedermera öfverlefvat, göra för mig ännu tydligare likheten af det porträtt, man uti detta skådespel alltid trott sig igenfinna, men det är ock därigenom jag tillika blifvit ännu mera öfvertygad, huru de då aldrig varit tillämnade, och huru de aldrig inträffat, om E. Maj:ts hjärta alltid fått öfverlemna sig åt det ädelmod, den människokärlek, som hitintills förlåtit yrsel och straffat till förbättring. Originalet af målningen är satt undan våra ögon: men under följderna af den plan, han beredt, upplifvar ännu hans anda afunden, ondskan och, hvad ömkligast är, ofta en okunnig välmening att i en olycklig söndring emellan Konung och folk fullkomna hans verk och förlora bägge. Hvad som händt, är förbi. Historien, som följer konungars fjät, har i 18 år beredt E. Maj:t ett af de främre rummen ibland dem. Då hon dömer arméens förhållande, adelns oförsigtighet mångas otacksamhet, andras ensidiga åsigter, förklarar hon orsakerna

till förändringarne vid sista riksdag och försummar icke att upphöja det mod, hvarmed E. Maj:t öfvergått allt detta och hvarmed E. Maj:t för fäderneslandet uppoffrat lif och blod; men om stränghet räcker längre än nöden kräfver, om mildhet och rättvisa icke följas åt, huru skall eftervärlden förena det tillkommande med det framfarna, eller fatta ett rätt begrepp om den Konung, vi dyrkat, som älskad kunnat taga en makt utan gränser, men fruktad allena skulle sakna all den tillfredsställelse, han förtjenat? — Förlåt, allernådigste Konung! ett utbrott af ett beklämdt hjärta uti skötet af en Konung, som tillika behagat vara min fader. Förlat äfven dessa titlar! Jag drifves hvarken af förmätenhet eller intrig. Jag har ej gjort min fred med oppositionen, som man behagat säga. Jag ser mig dömas af dem och misstänkas af dem, som vilja tjena sin Konung, men misstaga sig om medlen. Jag rättfärdigar mig själf, och ju svårare jag funnit att behålla mitt sinneslugn utan att hafva brustit uti mina pligter, ju större är min tillfredsställelse och ju säkrare afbidar jag mina öden. Jag har alltid trott, att elaka medborgare äro elaka undersåter. Dessa dyra skyldigheter måste gemensamt uppfyllas. Man hetsar här ännu på adeln; polisbetjenter predika vid stränder och tullar för folk, som komma till staden; krigsrättens protokoller namngifva folk och brott, som svårligen lära kunna bevisas; man utsprider rykten om missnöjen, om sammansättningar m. m. Om de personer, som sysselsätta sig därmed, endast trodde huru de föraktas, skulle de finna öfverflödet af dessa anstalter för deras säkerhet. — Under de faror, hvaruti den Högstes beskydd låtit E. Maj:t vinna den ära, E. Maj:t sökt, har E. Maj:t själf funnit, huru ogrundad all den fruktan varit, som ilskan uppblåste och som förskräckte tillgifvenheten, då E. Maj:t kastade sig i famnen på en trupp, hvars tänkesätt man misstrodde. Arméen har haft den äran att under E. Maj:ts eget anförande till lands och under E. Maj:ts egna ögon till sjös med tapperhet och mannamod återtaga, hvad den förlorat, och frälsa svenska namnets heder. Sex månader äro snart förflutne sedan riksdagen. Ärendena hafva behållit ett jämnt och obehindradt lopp, ingen resning, inga sammangaddningar. Adeln har täflat med andra i lydnad, i uppfyllandet af E. Maj:ts befallningar. Det ståndet söker att göra hvad de förmå till Konungens och det allmännas tjenst. De hafva allt emot sig och kunna utom E. Maj:t hoppas intet. De kyssa på riset, hvarföre skola de föras till förtviflan?

"Et ce peuple, en tout temps chargé de vos bienfaits,
Crie encore à son père et demande la paix."

Förlåt, att jag ännu vågar en anmärkning. Det förtroende, jag nu utgjuter, bör vittna mera om min vördnad än alla de underdåniga förbehåll, hvarmed man uppvaktar majestäter. Stierneld försvagas i sitt fängelse till själ och kropp. Det har ofta behagat E. Maj:t att genom ombyten af ämnen sprida allmänhetens beständiga uppmärksamhet ifrån anledningar till oro och olyckor. Under de bekymmer, som trycka enskilde och tynga alla samqväm, hvilket ljufligt ombyte skulle hans frihet gifva at våra samtal, och huru skulle icke det stånd, hvaraf han är en medlem, falla till E. Maj:ts fötter vid första vinken af en hand, som i sjutton år upplyftat det till heder och anseende! Den förste af dess ledamöter har ju särskildt bönfallit därom. Måtte hans böner blifva ännu mera gällande, sedan han fått en son, som fortplantar en ätt, upplyst af olyckor, igenom tillgifvenhet för konungahuset, och som antingen skall lemna en kall eller darrande fruktan för konungamakten at sina efterkommande, eller uppmuntra dem att likna deras förfäder uti trohet och nit för de konungar, hvilkas stamfader E. Maj:t blifver. Jag känner Stierneld ifrån våra yngre år vid akademien, uti E. Maj:ts hof. Jag är säker, att om E. Maj:t återgifver honom sin värja, skall han föra henne värdigt och ännu en gång förtjena sin Konungs nåd. Måtte Almfelt icke vinna en oförtjent odödlighet! — Om E. Maj:t kände själf deras tänkesätt, som mest förtydas, skulle dessa fängelser snart öppnas. — Allernådigste Konung, hör icke dem, som tala illa om medborgare; de veta icke hvad de bedja. Hör oss, som i glädjens och sorgens dagar unnat andra godt, och E. Maj:t skall i en allmän kärlek återvinna sitt lugn. E. Maj:t har behagat igenom kongl. sekreteraren Strandberg befalla mitt yttrande angående konsistorium i Calmar, huruvida biskopsförslaget kunnat upprättas utan nådiga ordres. Enligt kyrkolagen och flere författningar hafva konsistorierna därtill rättighet vid tvenne månader efter dödsfallet, och det har nu detta konsistorium iakttagit. Under min förvaltningstid nyttjade jag vid alla sådana händelser första tillfälle att begära E. Maj:ts ordres om valen. Biskop Wallqvists frånvaro har hindrat honom att få göra detsamma. Emellertid är förslaget godt. Dahlerus är en redlig och from man, ganska välsinnad undersåte. Wallenstrale har den nåden att vara känd. Han är glad, vällustig, alltid behofvande, äregirig, med ett ord, en skicklig biskop i mitt sinne. Han är visserligen dessutom välsinnad i sin politik och kanske mest orthodox där. Sedan jag är alldeles secularis erad, borde jag kanske ej yttra mig därom. Men jag har alltid fruktat hierarkien: och jag anser den mest farlig i

en monarki under en Konungs tid, som själf stiftat regeringssättet, där adeln är fattig och till en stor del okunnig, där borgerskapet i de flesta städer är utan industri, och där allmogen, god och redlig, tror på presten som på Gud.

Jag har därföre, men icke för min skull, fruktat de framsteg, presternas tilltagsenhet fått göra, och att de fått bemäktiga sig styret af sina angelägenheter. Jag är likväl tranquillare nu än förr; ty biskopen i Wexiö har vyer, som gå utom ståndets krets, är för slug att blifva zelot, för vällustig att blifva Tartuffe och för litet prest att icke lemna standet at vår Herre, om dess förmåner hindra hans enskilda. Det är ock alltid bättre, att en biskop och konungens biktfader eger detta förtroende, än som det var förr. Man tog förvaltningen af mig och lemnade den åt en prest med mindre religion och moral, än jag verkligen har, som aldrig skött det pastorat, han i flera år haft, och icke tagit kragen en gång, förr än han behöfde den som riksdagsman. Han fick associera sig en stackars okänd landtprest, sedan en som var afvita af ålderdom, och ändtligen en döf krympling. Rosenblads goda reputation skulle förgylla alltsammans. Det var ståndet lika, blott en förändring skedde, och de aldrig mera behöfde frukta på ärkebiskopsstolen en främmande. De oordningar, hvaröfver man klagat, voro redan förekomna, då E. Maj:t året förut på Gripsholm gillat mitt underdåniga förslag att upplifva kyrkolagen om presternas ålder och förbjuda otidiga vocationer. Mina enskilda omständigheter tvungo mig att nyttja de förmåner, mina företrädare oklandradt njutit; men ehuru jag blifvit dömd, kan jag bevisa, att jag icke gjort deras missbruk. Jag har varit elak emot mig själf i complaisancer för andra; och de, jag mest tjenat, torde snarast ha vedergällt mig på annat sätt. — —

†

Densamme till densamme.

Stockholm den 4 November 1789.

Det vore en stor hugnad för min underdåniga tacksamhet, om jag kunde förklara den vederqvickelse, E. Maj:ts nådiga bref af den 28 Oktober mig gifvit. Jag ser allt, hvad E. Maj:t icke velat säga mig, och jag vördar så mycket mera den nåd, E. Maj:t behagat göra mig. Mina underdåniga skrifvelser hafva aldrig kunnat fordra något svar. Jag har alltid vågat sända dem sådana, de runnit utur pennan, och kan således aldrig mera granska dem. Det är ett nådigt skämt, att E. Maj:t funnit det föregående före det sista vältaligt. Jag skref det i en transport, och hade jag varit mäktig af någon konstens hjälp, hade det blifvit oskrifvet. Jag kände något, som jag ej kunde emotstå. Jag kysser nu E. Maj:ts hand och skall ej succombera en annan gång.

E. Maj:t täckes nådigt förlåta, att jag fattat ett orätt begrepp om rummen för Beredningen. Kongl. sekreteraren Strandberg har skrifvit riktigt, men cloisonen förvillade mig alldeles. Till all lycka att mitt misstag ej gick till någon verkställighet. Beredningen har visserligen rum nog för både conferencer och ustensiler; men då jag skulle göra en underdånig förfrågan i dens namn, måste jag taga till allt, hvad jag förmådde sammanleta. Jag är så bränd på förfrågningar, sedan jag uppsatte regeringens förlidne sommar, och E. Maj:t rangerade underskrifterna så, att jag nu i allt står på mina förmäns bästa. Beredningens arbetsmethod lärer jag icke nog tydligt hafva uppgifvit. Jag vågar i underdånighet försäkra, att ärendena svårligen kunna gå fortare, än de gå, och alla göra sin flit, ty vi veta, att sådan är E. Maj:ts vilja, men, jag beder underdånigast, E. Maj:t har gifvit freeport (?) en variant.

Grefve Fersen är i lördags kommen till staden och gifver alla människor visiter. Öfverståthållaren gaf i söndags en diner åt alla ministrarne. Efter måltiden hade grefve Munck kommit med den glada tidningen, att Porkkala blifvit degageradt och i detsamma grefve Fersen. Scenen skall hafva varit något embarrassant, men man skall någon gång rakas, och man har å alla sidor med mycken contenance sauverat apparencerna.

Hertigen af Östergötland skall ämna att tillbringa vintern på Tullgarn. Hans sekreterare slitet ondt. Mamsell har återtagit sitt

förra välde; man vet ej, om åren gifva mera tranquillité, eller om hon mera behagar sig af les environs; men hennes tycke lärer fixera sejouren.

I dag är krigskollegii dom verkställd. Jag var curieux att se det, och Wallencreutz lemnade mig ett fönster. Ett detachement stadsvakt hade marcherat dit kl. 7 och fornerat en spetsgård. Kl. 9 marcherade utur densamma i följande ordning: 1:o en profoss, 2:o skarprättaren med blottad och upplyftad bila, 3:o tvenne rackare och sedan ett detachement till materialboden vid samma torg, hvarest de hemtade taflan, som är svart, namnen och brottet äro målade med hvita bokstäfver. De återgingo i samma ordning, då taflan bars af rackarena, hvilka, sa snart domen var uppläst, uppklefvo på stegarne och fastspikade taflan. Slottsfogden förde executionen. Mycket folk var församladt, men det hade säkert varit mera, om allmänheten varit underrättad om dagen. E. Maj:t täckes förlåta denna otäcka episod, men jag har trott, att E. Maj:t kanske ville veta, huru det gick till.

Gud vare lof, att E. Maj:t återkommit från Savolax. Mitt hjärta har följt E. Maj:t till Nyslott, och jag kan föreställa mig den rättmätiga harm, dess åsyn gifvit. Jag vet ock ingen, som icke bär afsky för dem, som därtill äro orsaken. Ack, om E. Maj:t visste, huru välkommen E. Maj:t blifver här! Gud låte den dagen snart uppgå och gifve en lycklig återresa!

†

Densamme till densamme.

Den 5 November 1789.

Gumman på Järva vägar i hjärtans välmening sända Grefven af Haga litet korf, under hopp att den anses lika nådigt som förr. Hon hade väl ämnat i underdånighet uppvakta med någon dedikation af

sitt arbete; men af längtan att snart få kasta sig för Grefvens fötter har hon förvillat sina koncepter och vägar i stället anmäla sig genom sin gubbe, som har den nåden att föredraga andra inrikes ärenden.

†

Schröderheim till Cl. Ekeblad.

Stockholm den 4 Januari 1790.

Min nådige Grefve!

— — Med det förtroende, Grefvens vänskap och godhet och gamla ynnest af mig fordra, skall jag berätta, hvad jag vet. Det är tyvärr icke mycket roligt. Jag bör dock försäkra, att jag ser sakerna på distance, ty som jag ej kunde nyttjas under riksdagen, är jag äfven ännu obrukbar och hoppas blifva det. Efter gamla vanan är jag af societeten, men sedan kungen kom hem, har han ännu icke talt med mig om affärer, undviker att finna sig ensam med mig ett ögonblick och hugger mig i konversation för min philosophi och timidité.

Vårt allmänna tillstånd, min Grefve, är en allmän förbistring. Kungen har så länge misstrott alla, till dess han finner sig ensam; och nästan ingen tror nu mer den andra, utom kanske fyra eller fem goda vänner, som ännu hålla tillhopa, se hvad som sker, tiga och beklaga både sig och det allmänna.

Att kungen hatar Tollen serieust, därom kan man vara säker. Honom tillegnar kungen kriget och alla sina olyckor. Min Grefve känner ofelbart, hvad som hände med honom i somras, då han kallades till Carlskrona, men renvoyerades genast, då hertigen yrkade sitt afskedsmemorial; correspondancen därom mellan hertigen och regeringen och kungens fameusa bref till Armfelt, hvaruti han beskrifver sina griefler emot Toll, sitt hat till hans person och sin föresats att aldrig låta honom komma på den ort, hvarest kronprinsen vistas. Han är nu i Carlskrona för att mortifiera hertigen, men får ej komma längre. Ändtligen är han nu brouillerad med grefve Munck och deras off- och defensivalliancer brutna.

Emellan kungen och hertigen står bara illa till, men man sauverar apparancerna. Kungen dénigrerar vid alla tillfällen flottan, dess campagne det förflutna året och önskar, tror jag, ingenting högre, än att hertigen ville quittera. Munckens onaturligen ovettiga memorial, hvaruti hela amiralitetet attaqueras, blef i sådan afsigt antaget, kommittéen förordnad i Carlskrona och Tollen ditsatt. Hertigen drejar bi emellertid, låter intet missnöje éclatera och synes deciderad, ej att taga afsked, men att låta gifva sig det, om man behagar. Tempus dabit.

Hertig Fredrik passerar vintern på Tullgarn, svär och förbannar; men gjorde sin cour, då kungen kom hem, och nu nyårsdagen. Vid det förra tillfället begärde han:

1:o att få gå ut och göra tjenst som öfverste vid sitt regemente. Svar: "Charmant, min sköna bror, men nu kan jag ej svara därpå."

2:o att blifva af med Klingsporren, sedan han nu är occuperad med kommissariatet. – "Skulle gärna göra min sköna bror till viljes; men i denna moment, då Klingsporren gör mig så stora tjenster, är det väl alldeles omöjligt."

Med drottningen står det, man kan ej säga in statu quo, men att det slinker fram. Med prinsessorna alldeles rasande. De skickade hvar och en sin första gubbe med complimenter vid hans hemkomst. De blefvo emottagna middagstiden, kyssta och efter en qvarts timmes conversation à la glace utsläppta. Sedan hafva de varit på tre soupéer, men allt emellanåt fått stora ord och heta Wasa-miner.

De öfriga damerna bemöta honom med en kall underdånighet, låta kyssa sig på örat, de som hafva den nåden, och tiga för öfrigt, gäspa omkring väggarna och soupera utan appetit. De flesta hafva varit till hofs, men grefvinnorna Jeanna, Love De Geer och friherrinnan Düben infunno sig i går på Börsen utan att förut hafva varit på hofvet. Man fruktade för dem grefvinnan Kagenecks öde, men den Högstes högra hand kan allting förvandla. Gud såg öfver dem som fordom öfver Helsingland.

Kungen synes nu hafva gjort sin familiera fruntimmerssocietet af grefvinnan Wrede — man har glömt allt hvad som sagts om henne, och då kan man glömma allt . . . — grefvinnan Bunge, som skall vara en femme d'esprit och aimable, men har en fausse air öfver näsan af salig Korpen, friherrinnan Stierncrona, som tyckes vara där som gamla fruar på glada baler, fru Cederström, som är så aimable af Lilla Brors refben . . . och, när allt annat slutar, den oändeligen charmanta grefvinnan Nolcken

Julafton om middagen surprenerade kungen drottningen med att dinera objuden hos henne. Sällskapet voro, utom högst ofvanbemälte öfverhetspersoner, kronprinsen, grefve Gyldenstolpe och fru Manderström. Till aftonen souperades incognito på Carlberg med den intimaste societeten nu för tiden, kammarjunkarne De Besche och Mollersvärd, öfverstelieutenant Morian och kornetten Stiernblad. Man pratar ganska mycket om denna societet och tror den celebrera orgier, men jag bör säga, det jag tror Er kunna vara fullkomligen öfvertygad att icke så är. Tremne aktörer från dramatiska teatern hafva blifvit garçons bleus. I hvarje moment af ennui spela de en pjes, och med lätthet och frihet och uppmuntran att härma hela societeten kan kungen utan att besvära sig med vara personer hafva hos sig hvilken af oss, han behagar. Denna glada väld uppblandas någon gång med vår tyske baron, den fördömde herr Borck, med Armfelt, Stenbock, Wredarne, Strömfelt, Celsing, Schultz von Ascheraden, Bror Cederström, grefve Bunge, Robert Rosen, Rosenstein och mig. Adlerbeth synes alldeles excluerad och Zibet tyckes intaga hans rum. Han souperade första gången nyarsdagen på Haga. Jag glömde på min lista Gyldenstolpe och Aminoff.

Min Grefve vet, att några år nyårsdagen har kungen tillatit Armfelt, Essen, Claes Horn — som nu är förbi: se rummet, där han legat — och mig att gifva sig middag på Ulriksdal i Beylons hus. Kungen lät Armfelt och mig känna sig vilja tillata detsamma nu, som vi med mycken glädje verkställde. Sällskapet blef, utom värdarne och kungen, Gyldenstolpen, Fabian Wrede, Cederström, Aminoff och De Besche. Middagen var glad och animerad på ett sätt, som man ej kan vänta i vara dagar. Ingen politik, inga krigshistorier, intet gräl och intet förtal, ingen débauche. Med ett ord, vi hade en agréable moment, så kännbar, att kungen helt rörd sade: "Mina vänner, tack för en glad dag! Jag har trott mig tillbaka till vara förra år och njutit hvad jag icke trott mig kunna begära."

Och vidare sade han just dessa orden, som jag bör säga min Grefve littéralement: "Det har mycket öfvergatt mig förlidet år, mycket är repareradt, det öfriga kan hjälpas, men les délices de la société kanske återvinner jag aldrig. Flere af mina gamla vänner se mig med andra ögon. Jag har förlorat en ungdomsvän, Claes Ekeblad, och jag saknar med honom i mitt hjärta, i umgänget un ami honnete, je plus galant homme. Ack, om hans honnetete varit äfven så sensible

för mig som för hans slägt, så hade jag ej saknat honom, sedan jag kanske kunnat reconciliera mig med dem.

Kl. 12 om natten till nyårsdagen gjorde kungen visit hos grefvinnan Carl Fersen och, om jag ej bedrager mig mycket, gifver han snart detsamma åt grefvinnan Axel. Grefve Fersen är ibland på levéerna, stundom på soupéerna, dit han ofta bjudes, och kungen talar nu vid alla tillfällen om honom med den största consideration och ogillar allt hvad som kan gifva honom inquiétude och har äfven sagt grefven mycket vackra saker uti sin nyårsönskan.

Några dagar före jul hade kungen conférence med preussiska, holländska och engelska ministrarne: de hafva sedermera fått hvar och en sin not, hvaruti kungen öfverlemnar sig till deras hof att göra freden hederlig för honom, lämplig för Europas équilibre samt förbehållit sig, att de med trupper skulle understödja sina demonstrationer och ändtligen gifva oss penningar.

Några dagar förut åter hade kungen Muncken, Ruuthen och Armfelt hos sig, då han farit ut ganska strängt, afklädt dem all merit, sagt dem, att de skulle få vända till det smuts, hvarifrån de voro komna, och försäkrat dem, att de ej skulle styra honom, hvaraf de ville göra parad; med ett ord, hettan var stark. Muncken for dagen därpå till Carlskrona. Ruuthen såg han sedan ej på några dagar och Armfelt ej på fjorton. — — Nu hafva bägge rentrerat, men med Armfelt blifver det aldrig hvad det varit, kom nu ihåg, att jag sagt det. Med Ruuthen lärer vara rätt illa; han har fått elaka complimenter i en conseil, men han spelar med kungen alla couraftnar och är en famille af alla soupéer. Jag tager för afgjordt, att hans affärd är viss, men hans succession ej reglerad. Man nämner en finanskommitté, och man nämner nya ministrar, men jag tror ingenting decideradt i den vägen.

Ifrån arméen komma ledsamma nouveller om fel i arrangementer och ifrån Carlskrona, att tjugo personer dö om dagen.

Ännu har jag den äran att gömma min Grefves nyckel. Han lärer några dagar hafva varit ämnad åt grefve Robert Rosen, men det lärer nu vara ändradt.

I allmänhet är kungen vid ett obegripligt godt humeur, mycket vänlig, mycket höflig. Tvenne conseiler har H. Maj:t hållit: en justitie-, en finans-; uti den förra satt ofrälse nämnden på en bänk, uti den senare togo Wallqvist, Ahlman och Hakansson tabouretterna omkring bordet med grefve Wachtmeister, grefve Bonde och baron Ruuth.

I dag blifver intet spektakel, ty Stenborg och De Broen hafva piskat sönder hvarandra under nyårsönskningar.

Nå, min nådige Grefve, förlåt mig! Jag har skrifvit tre ark utan att veta däraf. Var för Guds skuld god och kasta det på elden genast. Mitt bref är blott som en situations-charta. Jag illuminerar ej henne. min Grefve känner landet.

Med uppriktigaste vördnad och tillgifvenhet etc.

E. Schröderheim.

Densamme till densamme.

Stockholm d. 8 Febr. 1790.

Jag lemnade kungen del af hvad min Grefve behagat säga mig om honom. Han var ganska beskedligt sensible därat och sade mig: "Herre Gud, om han blott tagit permission, så hade vi ej varit åtskilda! Han kan visst komma igen, om han vill; hans nyckel är ej borta". Men jag teg och tänkte: Gudnås, det är ej att vänta.

Ännu hafva inga stora saker händt. Kungen har arbetat mycket. och en bok är utkommen "Sur l'équilibre de l'Europe" både på svenska och fransyska, som man tillegnar honom. Jag har ännu ej hunnit läsa och skaffa mig den. — Veckoskriften "Medborgaren" är förbjuden. mer af omsorg för litteraturen i anseende till dess elaka smak.

Det som nu sysselsätter våra colloquier är en händelse med grefvinnan Jeanna. Förliden tisdag var bal hos hertiginnan, och Grefven påminner sig. att tisdagarne har fru Lantingshausen sina thé-assembléer. Samma dag om middagen vid hennes toilett infinner sig polismästaren med öppna egenhändiga ordres af kungen. att H. Maj:t funnit. det hon. hvilken tillförene varit hoffröken. mycket manquerat drottningen, som ej uppvaktat vid någon cour, att H. Maj:t äfven kände de propos. hon angående honom sig tillatit. och att hon därföre förbjöds att någonsin mera sätta sin fot inom det kongl. slottet på

något ställe, hvarest någon af det kongl. huset plägade vara. Muntligen tillade han, att H. M:t af aktning för hennes gamle faders stora förtjenster ville härvid låta bero. Grefvinnan sade sig hafva fällt några propos den dag, grefve Fersen arresterades, af sorg; men hon ville veta hvilka, för att ej få några till skänks. Hon begärde explication, om hon får fara till prinsessan och på comedien; hade sedan främmande till middagen. Kl. 6 om aftonen återkom polismästaren, då redan assembléen börjat samla sig. Hon kallade in honom och obligerade honom att i allas närvaro läsa upp sina ordres. Det kostade på, men skedde. Det blef henne förbjudet att resa till prinsessan och på spektaklerna, om icke incognito. Hon säges hafva skrifvit afskedsbref till drottningen och till prinsessorna, men dem har jag ej sett. Min Grefve kan föreställa sig alla discourser häröfver.

Kejsarinnan har skickat till Berlin sina fredspropositioner för oss: 1:o stadfästelse af frederna i Åbo och Nystad; 2:o pardon åt alla, som gjort sig misstänkta på ömse sidor i och för kriget, och 3:o en ratifikation på freden af riksens ständer, som tillika hindrar kungen att utan deras vetskap börja krig eller armera, icke en gång till sitt försvar.

Grefven kan tänka: "Quelle insolence? Hvad skall det heta? Hvad skall det föreställa?"

Oss emellan sagdt, så sjunger vår gode vän baron Armfelt på sista versen. Muncken är nu alldeles rasande i Carlskrona, och Ruuthen hänger på gärdesgården.

Med vördnad och tillgifvenhet etc.

E. Schröderheim.

Schröderheim till Gustaf III.

Den 30 Mars 1790.

Det är omöjligt att beskrifva hvarken den värdighet, hvarmed H. K. H. Kronprinsen verkställde den kommission, E. Maj:t behagat lemna H. K. Höghet, eller det intryck, detta besök gjorde. Öfverståthållaren lärer i dag uppvakta med protokollet, som innehåller berättelsen om förloppet. H. K. Höghet talade högt, långsamt och röjde på ett karlavulet sätt sin egen sinnesrörelse. Allas ögon runno. Jag har aldrig gjort en svårare lecture än af brefvet. Min contenance var mest förlorad, och jag tordes icke förföra H. K. Höghet med min flepighet. Borggården, Kyrkobrinken, Riddarhustorget, hela Radhuset voro uppfyllda med folk hufvud vid hufvud. Processionen gick mycket ordentligt. Sedan H. K. Höghet åter inkommit i sina rum, blefvo de vakthafvande officerarna af borgerskapet presenterade, och Oldenburg höll en liten harangue. Gaussen stod bredvid Hochschild på radstugan, men jag vet ej, om han förstod complimenterna åt Paris. De fleste ministrarne lära ha varit i fönster och på gatan. Detachementerna af borgerskapet voro tagna af deras vackraste folk. Riksradet Sparre emottog H. K. Höghet vid vagnsdörren och följde äfven dit tillbaka, ehuru H. K. Höghet för dess opasslighet befallde honom att dröja uppe.

I går hade regeringen sitt första sammanträde, och i dag har beredningen varit tillsammans.

Anckarsvärd blef förliden gårdags natt så illa sjuk, att man vid middagstiden desespererade om hans återfående; men han är nu bättre och utom fara.

Jag såg ej "Slädpartiet" i söndags. Omdömen därom äro olika, och pjesen hade den olyckan att gifvas uti en moment af allmän regret och inquiétude. Längtan efter nouveller om E. Maj:ts resa är obeskriflig. Ännu ega vi inga. Måtte den Högste bevara E. Maj:t vid alla tillfällen!

Densamme till densamme.

Stockholm den 9 April 1790.

Saknad af en älskad Konung, en ängslande tomhet efter dess afresa och andakten af påskhelgen hafva gjort en tystnad och stillhet i hufvudstaden, under hvilken ingenting märkvärdigt förefallit.

Frimurareconcerten Långfredagen var ej så talrik som vanligen. H. K. H. Hertigen kallade därefter upp till sig riksrådet Oxenstjerna, grefve Gyldenstolpe, grefve Adam Lewenhaupt, baron Ruuth, baron Bonde och mig och gaf oss olja och souper, men utan all slags cérémonie.

Måndagen gaf Liston middag, där jag hade den äran att vara med grefve Axel Fersen, grefve Oxenstjerna, riksrådet Liljencrantz, grefve Adolf Lewenhaupt, grefve Gyldenstolpe, grefve Nils Posse, baron Axel Oxenstjerna, baron Ruuth, baron Strömfelt, baron Nolcken och Nordenanckar och baron Schultz.

Det nådiga tillstånd, E. Maj:t behagat lemna mig, att läsa grefve Höpkens correspondance med ministrarne till 1762 har jag börjat nyttja dessa dagar. Där förefalla många så interessanta saker, att jag vågar i underdånighet proponera E. Maj:t att själf en gång, när tid och tillfälle medgifva, göra denna lecture. Jag har ännu endast läst några månader af 1756, men jag gjorde flere anmärkningar. Grefve Höpken har handterat allt med höghet i rikets, med värdighet i sitt eget namn, men han har ofta affecterat en likhet af Axel Oxenstjernas latinska tournure och phraser, som kunnat flattera honom i anseende till ämbetet, men som tillika förskämde hans egen verkeligen bättre stil.

Han har antingen haft mycken enskild bitterhet emot konungen i Preussen (om particuliere kunna tillåta sig sådant emot regenter), eller har det smickrat honom att synas enskildt hatad af denne Herre. Hans bref till Wulfwenstjerna, när han väntade en föreställning ifrån konungen i Preussen uti frågan om riksjuvelerna, är märkvärdigt och frapperar i synnerhet dem, som känt honom. Jag har aldrig funnit någonting, som efter mitt begrepp skulle bättre formera deras stil, hvilka E. Maj:t behagar nyttja för sina affärer, än denna lecture, sedan de någorlunda stadgat sin smak och sin urskillning.

†

Densamme till densamme.

Stockholm d. 10 April 1790.

Med underdånigaste erkänsla hade jag förliden gårdag den nåden att emottaga E. Maj:ts nådiga skrifvelse af den 9 i denna månad, och jag öfverlemnade genast det inneliggande till öfverståthållaren. Vi förenade vår glädje, vår tacksamhet och våra önskningar för E. Maj:ts helsa, vapen och återkomst. Man hviskar sig härstädes i öronen (skref riksrådet Friesendorff) ett litet hopp, att några angelägenheter kunde föra E. Maj:t till Sverige för någon kort tid. Jag räknar ej däruppå, ty glada händelser bör man ej lofva sig utan visshet. Jag lemnar framtiden åt Guds försyn och inquieterar mig alldeles icke öfver det förbud, man berättar mig, att polismästaren gifvit mamsell Arvidsson att icke mera uppenbara tillkommande öden. — På några dagar hafva krigsanstalterna åter upplifvat Stockholm. Trupper komma och embarqueras. Hemmema Styrbjörn har lupit af stapeln och Victor Stedingk gjort en sjöexercis vid Skeppsbron, som slagit ut fönster och dérangerat speglarne i husen. Fru Hebbe hade varit på visiter samma eftermiddag, och då hon passerade sitt hus, fann hon alla fönster sönderslagna. Hennes förundran och förskräckelse förbytte sig snart i tillfredsställelse, när hon blef underrättad, att det skett för fäderneslandet. — Hertigen reste förliden torsdag. Man gifver många skäl till hans anticiperade resa, hvilka man tror snart upplysas. Qvällen förut har Hennes M:t gifvit en afskedssouper åt hertigen. Man har berättat mig, ty jag hade ej den nåden att vara där, att af de damer, som förliden vinter haft den nåden att vara af E. Maj:t distinguerade, ingen varit befalld utom fru Rålamb och fru Stjerncrona, och ifrån staden fru Stjerngranat och grefvinnan Lefebure med sitt bergsråd. Allt ovant i hof frapperar, och den elaka afundsjukan gissar, att Hennes M:t med denna nåd för grefvinnan Lefebure embellerat den våning, hon hyr uti fru Manderströms hus. — Förliden torsdag såg jag "Slädpartiet", det var ock den enda dag har varit slädföre. Spektaklet var frequenteradt, och baron Rålamb uti direktionens loge. De Besche dels i loge, dels på amphiteatern. Herr Palm au premier. En loge med husarofficerare. Wallenerantz, men inga damer, på amphiteatern. Inga prinsessor, och mamsell Slottsberg äfven osynlig. Hon har brutit sitt köp af Silfverstrales hus och handlat Masreliez' på Regeringsgatan, där Cederström bor. Kon-

traktet är gjordt dagen efter den Visastes afresa och således en oeuvre posthume, om en olycka händer. — E. Maj:t har behagat säga mig, att finska aftnarne äro långa. För att upptaga ett ögonblick däraf, vågar jag skriftligen göra bekännelse af tvenne folier, som jag aldrig kunnat tala om muntligen: 1:o) att jag brinner af åtrå att kunna arbeta för Dramaterna, och 2:o) att jag 1788 börjat ett försök. Jag gjorde det i vredesmod. Det skulle heta "Olsmässan" (den dagen då tjenstefolk uppsägas ifrån sina tjenster). Scenen är på landet hos en rik och god fru. Innehållet bara porträtter af oss alla, ingen nämnd och ingen glömd, icke jag själf en gång, som åren förut fingo orlofssedlar eller voro på vägen att få dem, eller också staddes. Kriget gjorde slut på arbetet, och i Juli månad kom en så ledsam episod med jägaren i huset, Tollen, att jag ej hvarken kunnat eller velat någonsin mera lägga hand därvid. Nu har jag en annan idé. Jag vill låta en hederlig karl gifta sig med ett qvinnfolk, som är erkändt galen och alldeles ifrån sig, och bevisa att han blifver lyckligare med henne, än med någon af de andra, en prude, en coquette, en savante, ett högfärdigt djur, en slamra och flera, som kunna komma på scenen; men jag förstår inga regler, jag kan ej göra mig en plan och vet ej, hvem jag skulle kunna rådföra. Originaler har jag nog för rolerna.

Baron Armfelts feber oroar mig mycket. Jag har hela denna vinter fruktat för hans helsa och humeur.

E. Maj:t täckes emottaga min underdåniga tacksägelse för nådig anledning att resa till St. Michel. E. Maj:t känner min olycka uti de skäl, som hindra mig ifrån den lyckan att uppvakta under campagnen, och reste jag för att se en ödemark, så bedrog jag mig, ty jag skulle icke finna den omkring E. Maj:ts person. Innan kort ämnar jag njuta E. Maj:ts nåd på Järva och ville skrifva öfver dess port, som Virgilius öfver sina dörrar, att en Gud har gjort mig denna glädjen.

†

Densamme till densamme.

Stockholm den 22 April 1790.

Ryttmästare Schneidau berättar mig nu, torsdags morgon kl. 8, att han får afgå som kurir. Jag har ej ännu fått någon bekräftelse på den glada tidning, som i går var allmän, att E. Maj:t den 15 slagit ryssarne i nejden af St. Michel; men jag har ifrån första ögonblicket haft en säkerhet därom, som betagit mig all inquietude. Nouvellen kom med den underofficer, som bevakade öfverstelieutenant Toll och anlände i går efter tvenne dygns resa ifrån Åbo. Jag och andra enfaldiga önska, att vid cartelets upprättande hans härvarande anhörige måtte blifva honom följaktige tillbaka.

Bergshauptman Berndtsson sände jag i går medaljerna, jämte ett bref af det innehåll, dess afskrift visar.

Riksmarskalken gaf i går en stor middag åt engelska, holländska och polska ministrarne. Gårdagen var anniversairen af Potockis utnämnande till missionen. Han gjorde mig förtroende däraf, som jag kommunicerade och som litet upplifvade husets värdiga och allvarsamma ton. Grefve Gyldenstolpe var nära att konfundera Potocki om sina dagar. Vi åto middag måndagen hos honom. Han gör Listons glädje, som är fin och persifflerar, och är, efter det gamla svenska ordspråket, en hufvudlufver. Jag finner honom mycket aimable, och som vi bägge äro occuperade att lära hvarandras språk, sakna vi aldrig ämnen till badinage. Det är en sak, som verkligen bryr mig, och som jag kanske icke borde yppa. Det är min fruktan, att vara samqväm blifva något bacchanaliska. Det lärer vara börjadt förlidet år redan. Jag är ej mera dygdig än någon annan, men vissa tider och tillfällen fordra kanske mera försigtighet.

Utan att blanda mig i saker, som mig ej tillhöra, vågar jag likväl i anseende till både riksrådet Sparres och Axelsons sjuklighet erinra, huruvida E. Maj:t skulle finna nödigt att instruera på något sätt regeringen eller riksdrotsen om dess nådiga vilja, i fall vid den förres frånfälle den senare ej skulle vara i tillstånd att göra tjensten. Medici hafva sagt mig uppriktigt, att riksrådet Sparres plågor äro af nya stenar, att han aldrig mera kan opereras och således icke heller frälsas, när smärtan ökar sig. Axelson är ganska matt, sofver hvar han sätter sig och har nu feber. – Grefvinnan Löwenhjelm är nu här. Hon

har blifvit mager och embellerat; fronderar intet. Grefvinnan Ribbing med sin herr son hafva uppgått på Stockholms himmel. Hon gör distinktioner af grace i sina besök och har med onåd utmärkt Ridderstolpens hus. Baron Düben gaf i går de rättrogna en diner att fira hennes ankomst. Hon lärer dröja här 14 dagar ännu. I förrgårs gaf Hertiginnan henne concert. Fru Fredenheim hemtades att sjunga. Dagen förut har Hertiginnan gifvit en souper åt främmande med exclusion af hela sin vanliga societet.

†

Densamme till densamme.

Stockholm den 23 April (1790).

Grefve Rosen medförde i går den tidning, hvarom jag redan dagen förut inom mig varit försäkrad. E. Maj:t tillåter mig att förnya min underdåniga lyckönskan. Början af denna campagne har varit lycklig i år, både till lands och sjös. Et c'est des premiers pas que dépend la carrière. - Apollo gaf i går middag åt Olympen. Det låter som en fabel, men det verkliga är, att grefve Oxenstjerna öppnat sitt hus; det är monteradt efter hans värdighet och moyens. Det är allt för anständigt både i anseende till bord, möbler och betjening, men ingen prétention till magnificence. Han är en glad värd, gör hedern af sitt hus utan all embarras för sig eller gäster. I går hade han budit utaf Akademien gräddan och direktören, Gyllenborg, Adlerbeth, Rosenstein, Kellgren, Leopold och Lehnberg. Societeten embellerades af brodren De Besche, statssekreterarne Franc och Carlsson och värdens skjutna bror, riddar St. Göran. Jag placerade mig emellan Lehnberg och Leopold. Den förre hade uti sin conversation all gravité af Akademiens gamla stock af oss Rosensteinianer; den senare all smak och lätthet af hofvet och den uppmuntrande ton af stora världen och protecteuren. Man lade complimenter hvarftals med maten, och jalousien

spillde då och då på bägge delarne en knifsudd salt. Genierna voro redan förut bröder, och in vino veritas: man explicerade sig med mindre förbehåll under desserten. Jag hade önskat att kunna föra ett protokoll och att sända E. Maj:t det i stället för alla tröga ifrån beredning, regering m. m. Man slog vad om vädret; för att endast hålla bagateller å ömse sidor, satte den ene upp Oden och den andre Birger Jarls äreminne. Man talte om Dalin och Tollstadius, gjorde tillämpningar till skalder och prester och till slut med många complimenter till sig själfva.

En annan scen var mera dramatisk. Dagligt Allehanda bar i går Holthusens svar på Kellgrens kritik öfver "Slädpartiet". Termerna äro starka och gå nära både på saken och personerna. Kellgren var ledsen och kanske arg. Leopold icke missnöjd med hans embarras, men dolde all satisfaktion och tog det ädelmodiga beslut att uppmuntra och förklara. Jag fick sedan veta att Holthusen, som förblandat snillen och redaktörer, gjort Leopold en elak compliment. En gemensam fiende och fara förenade dessa herrar, som äro gjorda att lysa hvar för sig. Deras entretien var dem emellan i tysthet: men man trodde sig af vridningar på nacken, af uppspända ögon och deklamerande näfvar kunna tro, att Holthusens undergång blef besluten och en off- och defensiv alliance i Herrans namn sluten emellan Gustaf Wasa och Oden. Leopold meddelte högt sin sista anmärkning af detta innehåll till Kellgren: "Jag bör likväl nämna en sak till Holthusens försvar, som herr kongl. sekreteraren ej haft tillfälle att känna. Herr kongl. sekreteraren har ej assisterat vid lecturen hos kungen om aftnarne. Det är skada. Jag har flera gånger velat, men — ja, ja, jag förnyar väl mina propositioner. Jag har flera gånger hört Holthusen läsa där, han läser charmant sina burlesqua versar, om det är vers annars; man hör tydligen, att han vet hvad han vill säga, fast han icke kan säga det, och det är alltid något." —

Elden har varit lös i dag hos mig, i det rum där jag har mina böcker; men det aflopp utan någon synnerlig skada och utan att jag behöfde göra buller utom huset. E. Maj:t täckes nådigt förlåta mina långa och tomma bref, de skola upphöra, när E. Maj:ts qvällar blifva kortare, än de ännu kunna vara.

Densamme till densamme.

Stockholm den 11 Maj 1790.

E. Maj:t täckes nådigt tillåta mig att aflägga min underdåniga lyckönskan till E. Maj:ts seger vid Valkiala. Måtte E. Maj:t uti en lycklig framgång njuta en billig tillfredsställelse för faror och omsorger, och måtte den Högstes nåd bevara E. Maj:t under de förra, välsigna de senare!

Vid Te Deum i söndags voro glädje och sinnesrörelser allmänna. Jag mente göra väl, att Eneroth skulle predika uti Flodins ställe, som varit flere veckor sjuk. Han réusserade ej hos den stora världen, som jag trodde; men så mycket mera hos allmänheten, särdeles i en moment, då han talte om Lützen och en förrädisk kula vid Fredrikshall.

Ryktet går nu om en attaque af ryssarna vid Valkiala. Vi vänta, om det är sannt, åter en god tidning.

Öfverståthållaren är åter opererad. Baron Hamilton lärer känna förloppet däraf. Ingenting kan jämföras med hans föregående elände annat än hans nuvarande mattighet. Han har i dag haft mig hos sig och bedt mig lägga för E. Maj:ts fötter hans underdåniga lyckönskan, som han beseglade med tårar. Tillika skulle jag framföra hans underdåniga bön, att hvilken E. Maj:t nådigt behagar nämna till rådman, dess nådiga val icke må falla på rådman Schmidt, som för barnhuset skall vara en omistlig ämbetsman, till hvars förbättring han mycket bidragit. — Utgången af riksrådet Sparres operation är équivoque och blifver det ännu i tre veckor.

En bedröflig händelse har träffat grefve Gustaf Rosen, som oroar alla hans vänner. En af hans små flickor har fallit ut igenom fönstret i gatan förliden söndag. Man vet ej ännu, om hon blifver vid lif och icke heller, om man kan undvika att trepanera henne.

†

Densamme till densamme.

Stockholm den 4 Juni 1790.

Högtidligheten af gårdagen önskade jag att kunna beskrifva. Det var en lycklig blandning af allt, hvad religionen har i utvärtes matto intagande, af forna chevaleriet och af den undersåtliga kärlek och tillgifvenhet, som i alla tider hedrat svenska folket. Drottning, Prinsessor och damer i all hofvets prakt emellan tropheer, och allt detta omkring altaret i en kyrka, som aldrig varit så uppfylld, och där sinnesrörelser aldrig mera gifvit andakten sin upphöjelse än vid detta tillfället, gjorde det märkvärdigt. Fruktan och inquiétuder blandade sig däruti och gjorde skillnaden synbar emellan den glädjen, hvarmed tacksamheten af vår Herres försyn nu uppfyllde allas hjärtan, och de nöjen, åt hvilka man vid andra fêter öfverlemnar sig. Jag kännes vid min svaghet all. Jag begrät mitt öde, som manquerat att blifva ärkebiskop. Jag hade kanske inte talt så bra, som Troil verkligen gjorde, men jag hade i det ögonblicket fått tala om E. Maj:t på ett språk, som min uppfostran och min timidité gjort mig mera familiert än det, omständigheterna gifvit mig att bruka, hvars delicatess jag icke hunnit lära, och uti hvilket jag så stapplat och brutit på min dialekt, att det ofta varit E. Maj:ts nåd allena, som behagat utleta enfaldigheten af min välmening.

Jag har ännu haft en annan frestelse af min forna lycka. Jag hade velat vara rikshärold vid det tillfälle, E. Maj:t ändtligen behagade antaga det äretecken, E. Maj:t instiftat för tapperheten. Jag får ju lof att i underdånighet lyckönska därtill; ty förvärfvadt med den stränghet, E. Maj:t behagat utöfva emot sig själf, är det en verklig ära, och jag har härvid icke utan rörelse påmint mig en reflexion, E. Maj:t gjorde mig 1788 vid spiseln i Kymmenegård under de fem timmar, jag vid min första underdåniga uppvaktning hos E. Maj:t ensam fick tillbringa. Jag skulle önska, att E. Maj:t kunde påminna sig det prophetiska svar, jag hade den nåden att gifva. Tillåt mig, jag beder underdånigst, att få anmärka huru sättet, hvarmed denna händelse, så märkvärdig och interessant, blifvit kungjord, icke varit, jag vågar säga, anständigt. Allmänheten har fått veta det i allmänna papperen igenom utdrag af ett anonymt bref. Det har förundrat flere, och jag beder E. Maj:t vara så nådig och låta göra annonsen mera värdig sig och tillfället. Kunde icke t. ex. de generaler, som hade den nåden att frambära det, igenom

ett ordentligt bref underrätta kapitlet eller ordenskansleren, och detta sedan införas i tidningarne.

Vi veta nu, att en kanonad varit hörd i Finska viken den 26 och 27, att E. Maj:t passerat Fredrikshamn; men vi veta ej utgången och vår illfänande oro är obeskriflig. Af flere mina vänner, som haft den nåden att hugnas af E. Maj:ts nådiga skrifvelser, har jag blifvit fägnad med de bästa tidningar om E. Maj:ts helsa och goda humeur. Den Högste underhålle bägge uti alla faror! E. Maj:ts nådiga bifall till Leopolds gifte tror jag verkligen skall göra E. Maj:t nöje; ty jag tror, det gör honom nytta. Jag hade trott, att han skulle finna äktenskapet orimligt, och jag tror, att hans arbeten däruti blifva blanka versar.

"Les gens d'esprit, d'ailleurs fort respectables."

Jag har gjort ifrån mig mitt tal i Vetenskapsakademien öfver riksrådet Höpken på hans dödsdag. När det blifver tryckt, vågar jag nedlägga ett exemplar för E. Maj:ts fötter.

Riksrådet Sparre blifver dagligen bättre, och jag anser honom nu utom fara. Emellertid får Axelson ej nyttja sin permission, utan måste gå här i staden.

†

Densamme till densamme.

Stockholm den 27 Juli 1790.

E. Maj:t täckes, ehuru sent, likväl nådigt emottaga en underdånig lyckönskan till de ärofulla dagarne d. 9 och 10 i denna månad. E. Maj:t hade då redan öfvertygat världen, att E. Maj:t med ett lika mod kan bära och emottaga motgång som bereda och förtjena medgång. Det förra, mera sällsynt hos konungar och hjältar, ökar tidens och framtidens vördnad, men måtte den Högste icke gifva E. Maj:t flere tillfällen att lysa därmed! Måtte i stället dess välsignelser med segrar följa E. Maj:ts vapen och med en ärofull fred belöna dess möda och omsorger!

I hopp om E. Maj:ts nåd vågar jag anmäla en underdånig erinran. Jag har af en händelse i dag uti beredningen fått höra, det fråga

lärer vara att understödja Strömsholms slussverk med afgiften för kaffebönorna längre än till 1793 års slut, som redan är beviljadt 1787. Jag har ansett i närvarande omständigheter denna fond blifva den enda kanske att tillgå uti allt, hvad E. Maj:t behagar göra för Svenska Akademien och hennes anhöriga, Dramaterna. Skall ett hus byggas at dem, så fordra de penningar. Akademien har dessutom en bön att framföra vid freden, hvaruti de alla, ja alla, lika ifrigt deltaga. En annan tid kan gifva flere moyens, men icke alla tider Sergel, och det nådetecken vi ämna utbedja Akademien, bör icke anförtros åt någon mindre skicklighet.

Med denna post eller ock den nästa lärer öfverståthållaren anmäla en underdånig ansökning ifrån Ladugårdslands-församlingen att på sin kyrka, som nu blifvit färdig och iståndsatt, få uppresa en minnesvård af segren vid Fredrikshamn. Beslutet till detta arbete togs i glädjen däröfver. Det har i alla tider varit vanligt att i tempel och allmänna byggnader förvara åminnelsen af stora händelser, och det är utur detta skäl vår välmening torde vinna ett nådigt bifall. Vi ämna consultera Vitterhetsakademien om inskription, men Desprez, som nu väntas tillbaka, om tornet och muren åt stora gatan, hvarefter vi genom biskop Wallqvist torde i underdånighet få föredraga hela dessinen. Jag vågar nämna, att denna kyrkas rotunda form prêterar sig bättre till en solennitet vid freden än någon annan, ty omkring dess hvalf kunna trophéerna bättre kaponeras än i Storkyrkans mörker och trängsel. Det är äfven inom vår församling, trophéerna skola stanna.

Förliden vinter hade jag den nåden att nämna de betänkligheter, som förekommo mig, att låta riksens ständers kontor få taga ett eget boktryckeri. De samma existera alltid i mitt sinne. Som jag nu sett en kungörelse af dem utgifvas om det lån, de vilja upptaga, och den tryckt, som orden lyda, hos faktorn Cronland, så vågar jag iterera min underdåniga hemställan, om icke i tid de olägenheter böra förekommas, som i framtiden kunna uppkomma, och huruvida E. Maj:t igenom kanslikollegium eller någon ämbetsman skulle täckas härom taga kunskap och reglera denna inrättning.

Till expeditionssekreteraren Strandberg öfversänder jag min underdåniga supplique om 4 à 5 veckors permission och anhåller underdånigst om nådigt bifall. Jag är i stort behof däraf både till kropp och själ.

†

Gustaf III till Schröderheim.

Onsdags förmiddag.

Jag anhåller hos en af de 18, som äro ej nu 16, att han ville genomse denna bön, som skall göras, då de nya fanor invigas. Mig tyckes, att där borde talas om himmelens välsignelse i våra segrande tider under våra "stora Gustaver och Karlar" (som biskop Celsius sade) och på något theologiskt sätt både uppmuntra och fästa soldaten att dem med lif och blod försvara. Denna bön kunde sedan tjena till ett ständigt formulär i handboken för denna förrättning.

Schröderheim till Gustaf III.

(Odateradt).

Stormäktigste, allernådigste Konung!

E. Maj:ts nåd att vilja tillägga mig 850 r:dr hädanefter årligen utaf de 3850, hvilka hitintills varit mig beviljade utom stat, vördar och erkänner jag allerunderdånigast.

Om min senaste underdåniga anhållan varit öfverdrifven, så bönfaller jag om nådig tillgift. Den hade afseende på någon beqvämlighet. Den jag nu vågar nedlägga, är inskränkt till nödtorfter, de yttersta. Nedslagen af sorg och chagrin kan jag ej framföra den. Jag har anmodat därom lagman Håkansson, som försäkrat mig om sin vänskap. Måtte en mild Försyn beveka E. Maj:t till medlidande för en olycklig och, jag vågar säga, trogen tjenare. Jag har aldrig dolt min öfvertygelse. Jag har bekänt E. Maj:t den muntligen och skriftligen, men jag har tillika aldrig brustit uti lydnad och tillgifvenhet.

Eftervärlden skall icke neka mig den rättvisa, att jag styrt 1778 års riksdag efter E. Maj:ts plan och vilja, att jag därunder beredt E.

Maj:t flere medel att alltid blifva mästare af de påföljande, att jag ökat E. Maj:ts enskilda tillgångar, tvärtemot oppositionens, kanslipresidentens och finansministerns vuer på ett sätt, hvarvid E. Maj:t icke var komprometterad. Den ena afton kände ingen människa min tanke. Den andra middagen var beslutet taget af tremme stånd. E. Maj:ts eget hjärta kan icke neka, att jag mera än någon annan varit ett offer at konjunkturer och falska vänner. Oskicklig och obehaglig både för tjensten och societeten, önskar jag att kunna få komma tillbaka till bägge, och med ett gladt både hjärta och ansigte kunna adagalägga den underdåniga vördnad och tillgifvenhet, hvarmed jag har naden framhärda etc.

E. Schröderheim.

Densamme till densamme.

Den 9 Mars 1792.

Sedan jag funnit mig icke med min ämbetsåtgärd kunna uträtta den befallning, E. Maj:t mig behagat gifva, har jag anlitat polismästaren och får i underdånighet anmäla hans svar. Emellertid har jag fogat anstalt, att ingen öfversättning kan tryckas, och skall bjuda till att få veta, hvarest de inkomne exemplaren stannat.

På baron Armfelts tillsägelse låter jag nu förbjuda någon förnyad edition af Thorilds straffbalk emot de nerveuse poeterna. — Min nuvarande uppriktige vän, presidenten herr grefve Munck, har uppdragit mig att i underdånighet anhålla om tillstånd för honom att få tala vid E. Maj:t om hans ledsamma sak. E. M. lärer det finna löjligt: men utom det att E. Maj:t ofta funnit mig deras poenitentiarius, hvilka i glada dagar icke frågat efter mig, har jag trott mig böra anmäla detta hos E. Maj:t, sedan jag likväl renvoyerat grefve Munck ifrån mig med omöjligheten att åtaga mig detta värf, och han således af mig icke väntar svar. Han försäkrar sig heligt icke falla E. Maj:t besvärlig uti något annat ämne än detta, men att han häruti har upplysningar att föredraga, som E. Maj:t icke bör ignorera, som äro för det allmänna

nyttiga och tjena att förekomma oredor; att han ej kan lemna del däraf åt någon annan än E. Maj:t själf, men att angelägenheten fordrar det, innan juden hitkommer ifrån Åbo. Han tillägger därtill, att personella raisoner hindra honom i anseende till det ämbetet, han vid E. Maj:ts hof haft den nåden bekläda, att anmäla sig till audiens igenom de herrar, det tillkommer.

Min välmening är min enda ursäkt för denna djärfhet, och E. Maj:ts nåd har ofta rättvisat den.

†

Anmärkningar och förklaringar.

Originalhandskrifterna till de här tryckta Schröderheimiana finnas till största delen i Upsala Universitetsbibliotek. En foliovolym bland Gustavianska papperen, sign. XXXVI, innefattar Schröderheims skrifter till Gustaf III:s historia, en volym in 4:o i samma samling, sign. XLIII, innehåller den stora samlingen af hans originalbref till konungen. Ett fatal bref från Gustaf III till Schröderheim, meddelade i första upplagan af detta arbete, finnas äfven i Upsala Universitetsbibliotek bland samlingen af svenska konungars originalbref, äfvenså de här meddelade brefven från Schröderheim till Rosenstein, i denne sistnämndes brefväxling. — I Kongl. Biblioteket i Stockholm förvaras originalen till de öfriga här tryckta brefven från Gustaf III. De hafva blifvit tillvaratagna genom Schröderheims anhöriga och 1865 lemnade till K. Biblioteket. Återstoden af konungens bref har Schröderheim, enligt egen uppgift (s. 32) under konungens lifstid återställt, och antagligen hafva de af konungen, under "inquietuden öfver dessa papper", blifvit förstörda. I Kongl. Biblioteket förvaras äfven originalen till de tvenne här tryckta brefven från Schröderheim till grefve Claes Julius Ekeblad, konung Gustafs ungdomsvän, öfverstekammarjunkare i hans hof, slutligen landshöfding i Skaraborgs län.

Vid utgifvandet af denna upplaga hafva originalhandskrifterna ånyo jemförts, nödiga rättelser gjorts jämte förändringar i det helas anordning för vinnande af större öfverskådlighet. Tilläggen utgöras dels af "Personalierna vid konung Gustaf III:s begrafning", som ej bort saknas bland Schröderheims skrifter till Gustaf III:s historia, ehuru dess originalhandskrift ej finnes i behåll, dels af ett större antal bref från konungen och Schröderheim, hvarigenom brefväxlings-afdelningen mer än fördubblats. Af de 88 bref, som denna afdelning nu innehåller, voro endast 42 tryckta i förra upplagan. Samtliga i Kongl. Biblioteket befintliga bref meddelas här — oräknadt några utdrag från bref till Ekeblad — första gången i tryck; äfvensom en stor del af de bref, som förvaras i Upsala Universitetsbibliotek.

De kortfattade förklaringar, som här följa, afse endast att, där så kunnat ske, upplysa yttranden, företrädesvis i brefväxlingen, som kunna förefalla dunkla äfven för dem, som känna Gustaf III:s historia och samtid. Personalhistoriska upplysningar äro i allmänhet hänvisade till det gemensamma biografiska register, som kommer att åtfölja samlingens sista band.

— -

S. 30 r. 21. — *baron Armfelt — den hop, som höljer honom.* Syftar på högmålsprocessen mot Armfelt, hvilken kort före den tid, då denna uppsats nedskrefs, fängslat den allmänna uppmärksamheten.

S. 88 r. 7 nedifr. — *den usla fönsterrutan.* Plommenfelt hade på Beckers värdshus på en fönsterruta, hvarest under Gustaf III:s namn stod skrifvet "le premier citoyen", inristat: "il l'a été, mais à present le premier fourbe". Härför angifven, dömdes han för majestätsbrott till döden och rymde ur landet.

S. 135 r. 4 nedifr. *Thorilds finanspièce och svaret:* "Det enda nödvändiga för ett rikes financer", nyss förut utgifven, samt Leopolds motskrift: "Bref till den store och märkvärdige författaren Th — —, hvilken, efter att hafva gjort sin lagstiftning i vitterheten, gick och gjorde sitt nödvändiga i financerne".

S. 181. *Drottningen.* Af sammanhanget synes att här och i de närmast följande brefven menas *enkedrottningen*, Lovisa Ulrika.

S. 182 r. 12 nedifr. *Sanning och nöje":* oppositionel veckoskrift, utgifven 1779–80 af kommerseradet Jos. C. Cederhielm; *"Lydkonungarna":* tillförordnade regeringen under konungens frånvaro.

S. 184 r. 7 nedifr. — *B:s spådom:* Björnrams profetia om "dödstecken", som visat sig angående Schröderheim Jfr s. 189, 191, 197.

S. 185 r. 15 nedifr. — *Linköpings stol:* Pastor primarius i Stockholm U. v. Troil, sedermera ärkebiskop, fick första förslagsrummet och utnämndes till biskop i Linköping.

S. 186 r. 15. — *Profeten:* C. A. Plommenfelt.

S. 187 r. 10. — *vakansen af Storkyrkan.* Till pastor primarius i Stockholm och kyrkoherde i Storkyrkan utnämndes 1781 baron C. E. Taube, som året förut blifvit prestvigd och från löjtnant vid Dalregementet blifvit befordrad till hofpredikant.

— — r. 10 nedifr. — *apostille.* Denna saknas; jfr s. 190.

S. 192 r. 6 nedifr. — *Ebba:* Ruuths andra hustru, f. Rosen, död 1779, efter några månaders äktenskap.

S. 193 r. 2. — *grefvinnan:* Antagligen grefvinnan Sophie Piper, f. Fersen.

S. 207 r. 17. — *compliment i "Välsignade Tryckfriheten".* I n:r 87 o. 88 lästes: Impromtu i Kungsträdgården d. 7 Juni 1783:

"Förgäfves, Drottning, nej, ej någon drägt dig döljer!
Ett medfödt majestät i vallmar röjer sig.
Din cederlika växt, den vördnad som dig följer,
Din blida gudablick, din gång förråder dig.
Ja — född den ringaste herdinna,
För dig, ehvar du kom, en thron du skulle finna,
Och hvar du vill, du herrska kan" o. s. v.

S. 208 r. 19. — *Lunds papper:* "Välsignade tryckfriheten", utg. af majoren P. Lund.

— — r. 11 nedifr. — *grefvarna Axel och Anders Johan:* Axel Fersen och And. Joh. v. Höpken.

— — r. 3 nedifr. *Taubens resa — hans kors.* Öfverhofpredikanten baron Taubes resa till Rom på konungens befallning för att där påskdagen gifva honom nattvarden. Såsom ordensbiskop var han öfverofficiant vid H. M:ts orden och bar utom biskopskorset den till ämbetet hörande ordensdekorationen.

S. 209 r. 5 nedifr. *Den lille kloke:* antagligen mystikern Björnram. Jfr s. 213.

S. 213 r. 17. *Vår Visaste:* hertig Carl; r. 2 nedifr. — *den visaste:* pretendenten Carl Stuart. Jfr s. 81 o. f.

S. 215 r. 16 nedifr. — *generalamiralen.* Svenska flottans nyskapare, generalamiralen H. af Trolle, hade kort förut aflidit.

S. 218 r. 2 — *envoyéen:* general Sprengtportens äldste broder, frih. J. W. Sprengtporten, envoyé, sedan ambassadör vid danska hofvet, som för tillfället vistades i Stockholm.

S. 222 r. 9 nedifr. *Marquisen*[1]: antagligen markisinnan Du Bois de la Motte, dotter till den franske ambassadören, marquis de Pons; grefvinnan *Wrede:* statsfru hos drottningen, dotter af den franske grefven och marskalken L. E. Jos. Sparre och g. m. grefve Fab. Wrede.

S. 224 r. 14 nedifr. — *magister Thoren — elaka stallen.* Syftar på Thorilds skrift "Den nye granskaren", som föranledde hans uppkallande till och varning af justitiekanslern grefve Wachtmeister. Jfr s. 226, samt Gustaf III:s bref till Wachtmeister 8/4 1784 (utg. af G. Andersson, s. 161).

S. 231 r. 5 — *Tessins bref:* Den nya upplagan af Tessins bekanta skrift "En gammal mans bref till en ung prins" utkom 1785.

S. 232 r. 8. — *den sjuka pupillen* o. s. v.: konungen af Danmark, Gustaf III:s svåger (jfr s. 228).

S. 233 r. 4 — *E. Maj:ts tal:* "I ordenskapellet på Stockholms slott d. 28 Apr. 1785". Grefve C. A. Wachtmeister dubbades vid detta tillfälle till serafimerriddare efter riksrådet grefve Fr. Ribbing.

S. 235 r. 2. *Grefvinnan Augusta:* Löwenhielm, f. Fersen; *fröken Hedda:* De la Gardie, sedermera grefvinnan Armfelt; *lille Hans:* möjl. frih. H. H. v. Essen.

— — r. 9 nedifr. *Tilläggningen till tryckfrihetsförordningen:* genom K. Förordningen d. 3 Maj 1785, hvarigenom åt boktryckarne ensamt tillerkändes rätt att utgifva periodiska skrifter, om de näml. förut erhållit vederbörligt privilegium.

S. 237 r. 2. *Kyrkoherdeämbetet i Storkyrkan.* Taubes efterträdare blef Schröderheims svåger Flodin, af honom förut rekommenderad till detta ämbete.

S. 242 r. 8. *Fröken Antoinette:* A. Cederström, hoffröken, syster till baron Bror C., 1787 g. m. den här omnämnde grefve C. J. Lejonstedt, som kom "flygandes i en caleche". — *Grefvinnan Sophie:* Piper, f. Fersen, g. m. grefve Adolf Piper; *M:me Du Bois de la Motte:* den förut nämnda "M:me la marquise".

S. 245 r. 8. *Angående Hennes Maj:t* o. s. v. Se rörande den vid denna tid rådande misstämningen mellan de båda kungliga makarna Fersens memoirer VI: 62, 126, 135 m. fl. samtida skrifter.

S. 246 r. 11 nedifr. — *öfverlemnade jag hvad som blifvit mig uppdraget.* Riksrådet E. De Geer hade kort förut nedlagt sitt riksrådsämbete, såsom det ansågs, af missnöje med konungens åtgärd med afseende på riksrådet Fredrik Sparres nedläggande af sin guvernörsbefattning för kronprinsen (jfr textens följ. sida). För att betyga sin nåd mot De Geer utnämnde konungen honom dock samma år till kommendör af Nordstjerneorden. Sparres här omtalta "demission" (från riksrådsämbetet) egde ej rum förr än 1789.

S. 253 r. 17 — *Ek:* Riksrådet grefve Scheffers egendom.

— — r. 2 nedifr. *n:r 2 af Posten för i dag.* I Stockholmsposten för d. 30 Okt. 1787 fanns införd en skriftväxling under rubrik: "Ett nog besynnerligt sätt att försvara magnetismen". En insändare dingerad?)

---

[1] I texten orätt stafvadt *marisen*. Meningen visar, att [illegible] omnämnes.

som kallar sig "Magnetiseur", varnar mot att vid uppförandet af teaterpjesen "Det oskyldiga bedrägeriet" (bearbetn. genom D. G. Björn af Destouches' komedi La fausse Agnès) förlöjliga den animala magnetismen. Bearbetaren svarar (under signaturen "D. G. B.") att han högre skattar "ett enda af den uppmuntrande parterrens dyrbara bifall än han rädes all slags magnetisering". (Brefvets datum är sålunda den 30 Oktober, och det torde vara skrifvet någon dag före det närmast förut införda odaterade brefvet. Se rättelser).

S. 254 r. 3 nedifr. — *gardescorpsens querelle med Sparre.* Officerarne vid gardet hade uppsagt tjenstgöringen med kaptenen baron Henrik Sparre såsom misstänkt för stöld af juveler ur drottningens chatull.

S. 263 r. 18. — *sin måg i kungens vagn.* Oppositionsmannen baron C. De Geer var svärfader till konungens vän, den bekante frih. H. H. von Essen.

S. 270 r. 19. — *"Medborgaren".* Periodisk skrift, utg. af C. F. Nordenskjöld. Frih. Cederhielm, som förut utgifvit oppositionsbladet "Sanning och nöje", var svärfader till den här omnämnde Anjala-mannen öfverste Rob. Montgomery.

S. 276 r. 5. *Bilagda nummer af "Medborgaren" — sagan.* Torde syfta på en i "Medborgaren" den 1 Nov. införd berättelse om "Husbonden och Anders", hvilken synes vara skrifven i konungamaktens intresse. *Yckenberg:* borgmästare i Upsala, känd pekoralist.

S. 288 r. 8 nedifr. — *Hvita Falken.* Sinclair var riddare af sachsiska orden Hvita Falken.

S. 291 r. 4 nedifr. — *återställa hvad baron Kaulbars förlorat.* Afser framgången vid Högfors under konungens eget befäl efter den misslyckade affären vid Kaipiais. Generalmajoren baron Kaulbars blef på grund af sitt förhållande vid denna träffning arresterad och misstänktes, ehuru sannolikt utan grund, för hemligt förstånd med fienden.

S. 292 r. 2. — *Liljehorns manöver:* i det oafgjorda sjöslaget vid Öland.

— — r. 4. — *consecration — — af sina fanor.* I bref till riksdrotsen grefve Wachtmeister (anf. st., s. 44) hade konungen förordnat, att de af Stedingk vid Parkkumäki tagna ryska fanorna, såsom de första sedan Karl XII:s tid eröfrade, skulle sättas på Karl XII:s graf.

— — r. 9 — *Hermansons afresa — annan väg.* Riksrådet grefve Hermanson afled $^{25}/_{7}$ 1789.

S. 294 r. 13 nedifr. — *mordängelen — kavaljerer.* Majoren frih. J. M. Leijonhjelm, kavaljer hos prinsessan Sofia Albertina, hade kort förut stupat vid reträtten från Högfors.

S. 295 r. 8 nedifr. *Originalet af målningen o. s. v.* Torde syfta på den i onåd varande general Toll, i hvars person Schröderheim ville se likhet med Erik Göransson Tegels figur i konungens skådespel "Siri Brahe".

S. 297 r. 19. — *Almfelt — odödlighet.* Öfverste Almfelt, i likhet med Stierneld arresterad vid 1789 års riksdag, fick byta fängelse med Stierneld, som affördes till Varberg samt oaktadt alla förböner undergick en hårdare behandling än de öfriga oppositionsmännen. Först 1790 efter slaget vid Walkiala återfick S. friheten.

— — r. 14 nedifr. — *biskopsförslaget i Kalmar.* Kyrkoherden i Kumla i Nerike Wallenstråle, som vid valet hade erhållit 30 röster, utnämndes till biskop.

S. 298 r. 12. — *en prest med mindre religion o. s. v.*: "riksprosten" Nordin. Hans associerade, "*en stackars okänd landtprest*": A. Norberg; *afrita af ålderdom*: P. Nensén; *en döf krymplinɡ*: A. Asplund.

S. 299 r. 1 nedifr. — *Mamsell*: hertig Fredriks älskarinna, mamsell Hagman.

S. 300 r. 3. — *krigskollegii dom*. Öfver Anjalamännen Klick, Jägerhorn, Ladau, Glansenstjerna och Essen, hvilka såsom öfverlöpare dömdes från lif, ära och gods, hvarjämte deras namn skulle uppspikas på kaken i Stockholm, Åbo och Wasa. (Dom ⁷⁄₉, stadfästad ²⁶⁄₉ 1789.

S. 301 r. 6 nedifr. — *kungens fameusa bref till Armfelt*: ¹⁷⁄₈ 1789. Tr. bland Gustaf III:s bref till Armfelt i Hist. handl. XII: 3, s. 100 o. f.

S. 302 r. 13 nedifr. — *grefvinnan Jeanna*: Lantingshausen, f. v. Stockenström.

— — r. 11 nedifr. — *grefvinnan Kagenecks ode*. Se texten sid. 83.

S. 307 r. 4. — *Kronprinsen — kommission*. Dagen efter konungens afresa till Finland hade öfverståthållaren sammankallat Stockholms borgerskaps 50 äldste samt befälet vid borgerskapets kavalleri och infanteri, för att genom den 12-årige kronprinsen mottaga konungens tacksägelse för visad trohet. Kronprinsen meddelade konungens bref och tillade äfven för egen del några ord.

S. 309 r. 5 nedifr. — *"Slädpartiet"*: komedi af v. Holthusen.

S. 311 r. 8. — *öfverstelieutenant Toll — härrörande anhöriga*. Syftar på general Tolls förmodade slägtskap med den ryske officer af samma namn, som råkat i svensk fångenskap.

S. 313 r. 11. — ***Holthusens svar på Kellgrens kritik af "Slädpartiet"***. Kellgrens kritik fanns införd i "Stockholmsposten" n:r 89. Holthusens svar i "Dagligt Allehanda" n:r 91. I det sistnämnda omnämnes, möjligen med syftning på Leopold, att "gäspningar i st. f. tårar" förekommit vid åskådandet af vissa tragedier, och antydes, att äfven "Oden, detta mönster för teatern" ej vore alldeles felfri. Efter sina mest bekanta dramatiska verk nämnas i detta sammanhang skämtsamt Kellgren "Gustaf Wasa" och Leopold "Oden".

S. 315 r. 3. *Högtidligheten af gårdagen*. Den 3 Juni 1790 firades underrättelsen om segern vid Fredrikshamn med Te Deums-gudstjenst i alla hufvudstadens kyrkor. I Storkyrkan bevistades högtidligheten af drottningen och hela hofvet i högtidlig procession, ärkebiskopen höll ett högtidstal, borgerskapets militärcorpser paraderade o. s. v.

— — r. 14 nedifr. — *det äretecken o. s. v.* Efter segern vid Walkiala antog konungen, på arméens begäran, de af honom själf vid krigets början instiftade värdigheten af "riddare af Svärdsordens stora kors".

S. 316 r. 10 nedifr. — *de ärofulla dagarne d. 9 och 10*: slaget vid Svensksund.

S. 319. Schroderheims bref d. 9 Mars 1792 utgör svar på konungens i texten (s. 153) införda bref af samma dag.

— — r. 11 nedifr. *Thorilds straffbalk emot de nerveusa poeterna*. Under den litliga polemik emellan Thorild och Leopold, som föranleddes af den förres anfall mot den sjuke Kellgren, annonserade Thorild utgifvandet af en ny upplaga af sin 1784 författade "Straffsång eller nyaste försök till orimmad vers", riktad mot Kellgren.

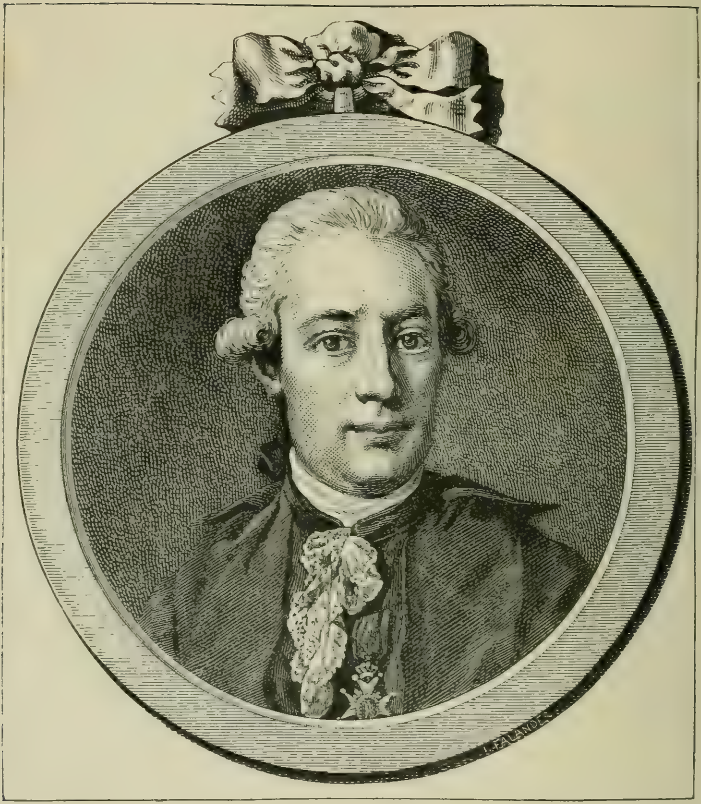

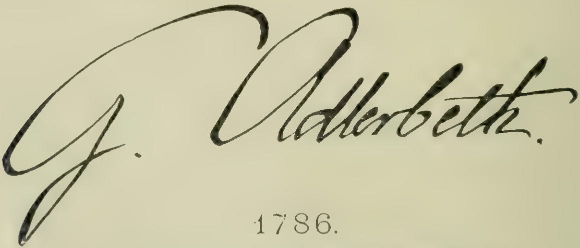

1786.

Efter en samtida i Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademien befintlig oljemålning.

FRÅN
TREDJE GUSTAFS
DAGAR

ANTECKNINGAR OCH MINNEN AF

E. SCHRÖDERHEIM, G. G. ADLERBETH

OCH G. M. ARMFELT

ÅNYO UTGIFNA AF ELOF TEGNÉR

II.

HISTORISKA ANTECKNINGAR

AF

GUDMUND GÖRAN ADLERBETH

FÖRRA BANDET

HISTORISKA ANTECKNINGAR

AF

GUDMUND GÖRAN ADLERBETH

EFTER ORIGINALHANDSKRIFTEN I UPSALA UNIV.-BIBLIOTEK

ÅNYO UTGIFNA

FÖRRA BANDET

MED FÖRFATTARENS LEFNADSTECKNING

OCH PORTRÄTT

STOCKHOLM, F. & G. BEIJERS FÖRLAG

LUND 1892
BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET

Lefnadsteckning.

I sina "Historiska anteckningar" har friherre Gudmund Göran Adlerbeth företrädesvis afsett att lemna en bild af sitt tidehvarf och dess offentliga lif, medan de personliga minnena endast undantagsvis framskymta i hans skildring. Detta öfverensstämde med den försynte och varsamme mannens hela skaplynne. Själf ville han träda i bakgrunden, medan han sökte att låta de historiska tilldragelserna tala för sig själfva. Oaktadt sålunda Adlerbeths Anteckningar föga upplysa om hans personliga förhållanden, utgöra de dock ett vigtigt bidrag till hans karakteristik: och han har lika litet som andra memoirförfattare undgått att sätta sin personliga stämpel på framställningen. Med all sin objektiva grundlighet bär denna prägeln af antecknarens personliga uppfattning och af de växlande stämningarna hos honom och hans samtida. Häri ligger ocksa dessa anteckningars relativa värde och deras betydelse såsom historisk källskrift, om ocksa dessa memoirer, lika litet som andra samtidas, uttala historiens domslut öfver det tidehvarf som skildras.

En framställning af den i manga afseenden utmärkte mannens lefnadsöden, hans ställning till sin samtid, hans oförtrutna verksamhet och hans personliga egendomligheter, sådana som de framträda i hans samtidas omdömen och hans egna skrifter, synes emellertid icke böra saknas såsom en inledning till Adlerbeths mest omfattande historiska arbete.

Den adliga ätten Adlerbeth. som genom Gudmund Göran upphöjdes till friherrlig värdighet, tillhörde dem, som vid frihetstidens början introducerades på svenska riddarhuset. Tvenne bröder, den karolinske krigaren Samuel Beth och hofrättsassessorn Gudmund Beth, adlades 1720 och antogo det namn, som först blef fräjdadt genom dessa anteckningars författare. Namnet erinrade om hemmanet Beet i Jönköpings län och skrefs länge, ännu af Gudmund Göran i början af hans bana. Adler-Beth. Från Småland ledde ätten sitt ursprung: där blef den ock bofast, så länge den lefde. Den ofvannämnde hofrättsassessorns äldre broder, majoren A. Beth, stiftade till förmån för denne broder och hans ätt fideikommisset Ramsjöholm, en egendom, belägen vid Husqvarnaåns utflöde ur Ramsjön, ej långt från Vetterns fagra stränder. Denna egendom blef föremål för fyra generationers omsorger och skildras af en samtida till den siste Adlerbeth såsom "paradisiskt skön"*).

Hofrättsassessorn Gudmund Adler-Beth steg slutligen till värdigheten af vice president i Göta hofrätt och efterlemnade ett bemärkt namn i frihetstidens riksdagshistoria. Han var Gudmund Göran Adlerbeths farfader. Dennes fader, hofjunkaren Jakob Fredrik Adler-Beth, äfven anställd i Göta hofrätt, lemnade sin tjenst med titel af assessor vid ännu unga år och lefde sedan på Ramsjöholm för sina barns uppfostran i landtlig tillbakadragenhet.

Hans äldste son, Gudmund Göran Adlerbeth, föddes i Jönköping den 21 Maj 1751. Modren var Anna Maria Spalding, af samma ätt, som adlades med namnet Spaldencreutz. Den mest bekante af denne ätts medlemmar, lagmannen J. A. Spaldencreutz, en af de ifrigaste oppositionsmännen från 1789 års riksdag, var Gudmund Adlerbeths syskonbarn. Den unge Gudmund uppväxte på Ramsjöholm under sin allvarlige faders ögon och hade honom till sin lärare. Något offentligt läroverk hade han icke besökt, då han 1768 inskrefs såsom student i Upsala. Men det ensamma lifvet i den undangömda landsbygden och den allvarliga uppfostran, han åtnjutit, hade utöfvat ett bestämmande inflytande på hans skaplynne.

I Upsala, hvarest han gjorde sina studier för inträde på ämbetsmannabanan under åren 1768–71, gjorde han sig bemärkt ej blott ge-

*) J. M. Crusenstolpe, bördig från Jönköping.

nom sina studiers grundlighet och omfattning, utan ock säsom vitterlekare. Det vittra samfundet "Apollini sacra", stiftadt året efter hans inträde vid universitetet, räknade honom bland sina medlemmar. Han höll inom detta samfund 1771 en parentation öfver konung Adolf Fredrik på klagodagen efter den nyss aflidne konungen, såsom det heter i handlingarna, "i flera förnäma personers närvaro af bägge könen". Det vittra studentsällskapet, bildadt vid gryningen af den dag, som med Gustaf III:s tidehvarf gick upp för svenska vitterheten, räknade ibland sig ej få af dem, som sedermera gjorde heder åt namnet "Gustavianer": Oxenstjerna och Rosenstein, Nordin och Leopold, så väl som Bergklint, Oxenstjernas lärare, och Samuel Ödman tillhörde alla "Apollini sacra". Några af dem, Oxenstjerna, Rosenstein och Nordin, voro till studentåldern samtida med Gudmund Adlerbeth.

Alldeles obekant såsom vitterlekare var sålunda icke den 20-årige unge ämbetsmannen, då han 1771 började sin bana i hufvudstaden såsom extraordinarie kanslist i krigsexpeditionen. Sällskapet "Apollini sacra" stod i lifiig förbindelse med det berömda samfundet "Utile dulci", Gyllenborgs och Schröderheims skapelse, som inom sig slöt allt hvad hufvudstaden egde vittert och lysande och som, ehuru egentligen en umgängesförening, genom sin litterära verksamhet efterlemnat ett namn i vår litteraturs häfder. Till Utile-dulci-samlingen "Vitterhetsnöjen" lemnade Adlerbeth redan 1772 fyra dikter, hvaribland en "Ode öfver förgängligheten"; till festligheterna vid dess samqväm bidrog han genom sin musikaliska talang. Han behandlade nämligen med virtuositet den tidens piano, clavecinen, och blef också, när Musikaliska Akademien utvecklade sig ur det vittra samfundet Utile dulci, en af dess första ledamöter och dess förste sekreterare (1771—77).

Från denna ungdomstid finnes bland annat i behåll ett afskedsqväde till Adlerbeths ungdomsvän friherre Malte Ramel, sedermera riksråd, vid dennes afresa såsom ambassadsekreterare till Paris [*]).

Af afgörande betydelse för Adlerbeths framtid blef den bekantskap med grefve G. F. Gyllenborg, som han gjorde genom sitt deltagande i Utile-dulci-samfundets vittra idrotter. Författaren till "Taget öfver Belt" var redan då ansedd som en af Sveriges främste skalder och sedan

[*]) I De la Gard. Arkivet (nu i Lunds univ. bibliotek), ej intaget i A:s poetiska arbeten.

ungdomsåren en af Gustaf III:s vänner: han hade varit uppvaktande kavaljer hos kronprinsen Gustaf under dennes barndom. Gyllenborg fäste sig varmt vid den unge Adlerbeth, i hvilken han såg en själsfrände, uppmuntrade hans vittra försök och skänkte lifligt bifall åt hans dramatiska förstlingsarbete, en bearbetning af Racines Iphigenie. "Under ett inbördes förtroende af våra arbeten", berättar Gyllenborg, "lemnade han mig del af en författad imitation af Iphigenie i Auliden, blandad med chorer efter de grekiska skalders exempel. Jag trodde mig höra Racine i de behagligaste vers och flyttas på Athens teater af de skönaste chorer. Samma afton meddelade jag min förtjusning åt konungen genom berättelsen af det arbete, jag afhört. Mitt ändamål att därigenom göra min unge vän känd hos konungen kunde ej fela. Han åtföljde mig nästa afton till konungen efter dess befallning, uppläste sitt arbete, förblef vid soupéen, en distinktion, som aldrig någon af hans vederlikar i tjensten eller af hans ålder åtnjutit". – Detta var 1773 på hösten, och sedan denna tid tillhörde Adlerbeth konung Gustaf III:s vittra hofkrets. Konungen fann särskildt behag i Adlerbeths versifikatoriska skicklighet, hvilken enligt Gyllenborgs ord "öppnade konungens öron för harmoniens behag", och som stundom gjorde honom kritiskt stämd mot Gyllenborgs egen verskonst.

Själf har Adlerbeth i ett skaldebref till denne 20 år äldre vän på följande sätt skildrat sina ungdomsminnen från denna tid:

"Du förde mig till Gustafs tron
och mina qväden till hans öra
O sälla stunder af mitt lif!
När vittra stunders tidsfördrif
han sökte, tryckt af kronans börda,
jag njöt den lott att jämte dig
den kung, från tronen sänkte sig,
ännu som kung bland snillen vörda.
Vi togo utkast af den hand,
som pryddes af en lagrad spira,
till qväden att de fester fira,
som han beredde åt sitt land".

Ett sådant utkast var konungens skådespel "Birger Jarl", som af Gyllenborg och Adlerbeth gemensamt bearbetades för scenen. Gyllenborg ger villigt sin unge vän största hedern af detta arbete, och konungens granskning af det gemensamma arbetet skänkte Adlerbeth ett frikostigt erkännande — stundom, såsom det synes, på den äldre skaldebroderns bekostnad. Ursprungligen afsedd att såsom ett "divertissement" ingå i samma stycke var operabaletten "Eglé", bearbetad från franskan af Adlerbeth. Följande året uppfördes "Eglé", så väl som en annan operabalett, "Neptun och Amphitrite", af samma hand, äfvenledes efter franskan, såsom själfständiga teaterstycken.

Adlerbeths användbarhet för dramatiskt författarskap, understödd af hans musikaliska talang, kunde ej annat än befästa den ynnest, hvarmed han tidigt omfattades af den för den svenska teaterns utveckling så varmt nitälskande konungen. De båda operabaletterna följdes 1777 af den ofvannämnda tragedien "Iphigenie", som då utfördes med musik af Uttini till de af Adlerbeth däri inlagda chorerna. Därpå följde operorna "Procris och Cephal" och "Amphion", båda efter franska original med musik af svenska tonsättare, samt en prolog vid firandet af kronprinsens födelse, alla 1778. Ett själfständigare arbete än dessa öfversättningar och tillfällighetsdikter och som under längre tid höll sig på scenen, var Adlerbeths opera "Cora och Alonzo", med musik af Naumann. Täflande med Kellgrens "Aeneas i Carthago", valdes denna dikt, hemtad till sitt ämne ur Marmontels "Les Incas", till den festföreställning, hvarmed det nya operahuset invigdes af "Patriis Musis" 1782. Om härtill lägges Adlerbeths medarbetarskap i "divertissementet" till Gustaf III:s skådespel "Gustaf Adolfs ädelmod", så är raden af de Adlerbethska ungdomsarbeten för scenen, som först gjorde hans namn kändt, afslutad. Till hans mognare år hörde originaltragedien "Oedip", uppförd 1792 några dagar före konungamordet, det sista skådespel, som Adlerbeths kunglige beskyddare bevistade. "Oedip" var föremålet för Gustaf III:s sista samtal med den skald, som han redan 11 år förut, då tanken på instiftandet af Svenska Akademien obestämdt föresväfvade honom, i främsta rummet ansett där böra få en plats.

Om Adlerbeths dramatiska författareskap utgjorde den förnämsta förutsättningen för hans ställning inom Gustaf III:s vittra krets, så fann dock konungen snart, att den unge vitterlekaren var användbar

till åtskilligt annat. På tjenstemannabanan befordrades han till kanslist 1773, protokollssekreterare 1774, blef riksantiqvarie 1778, konungens handsekreterare med titel af expeditionssekreterare s. å. Han åtföljde konungen på hans resa till Italien 1783—84 med särskildt uppdrag att föra anteckningar öfver hvad som befanns sevärdt af konst och fornlemningar. Därjämte tjenstgjorde han såsom kanslitjensteman vid behandlingen af regeringsärenden under resan. Fråga var vid samma tid å bane att anförtro honom ledningen af den unge kronprinsens studier. Konungen synes länge hafva tvekat i valet mellan Adlerbeth och Rosenstein. Då den sistnämnde utsågs, helsades detta af Adlerbeth med glädje. De bref, som i denna fråga växlades mellan Rosenstein och Adlerbeth, lända dem båda till all heder. Täflan om utmärkelser och fördelar rubbade ej någonsin den nära vänskapen mellan dessa bägge själsfränder: knuten under ungdomsåren, egde den bestånd till lifvets slut.

Den italienska resan var för Adlerbeth lärorik och fruktbringande, såsom var att vänta för en man med hans vakna kunskapsbegär och grundliga insigter. Några bref af hans hand tycktes i tidskriften "Svenska Parnassen" 1784 under titel "Bref från en vitter svensk resande af konungens suite till sin vän i Stockholm" (ceremonimästaren C. F. Fredenheim). De innehålla allmänna intryck från Rom och Neapel, Florens och Venedig och äro helt kortfattade. En utförligare skildring af hvad de resande iakttagit, lärd och grundlig, har Adlerbeth efterlemnat i handskrift. Den öfverlemnades till konung Gustaf IV Adolf i fullt utarbetadt skick och förvaras, ännu otryckt, på Kongl. Biblioteket i Stockholm *).

Från Neapel skref Adlerbeth i Mars 1784, efter en skildring af Italiens vår och "det härliga landet": "Ändå längtar jag, Gud ske lof, hem och har därtill ganska grundade skäl. Ty naturen har alltid med en rättvis hand så utbytt förmåner och olägenheter, att de hålla hvar-

*) Då Gustaf III besökte Collegio Pro fide propaganda i Rom, tycktes till hans ära en festskrift på 45 språk. Det svenska qvädet var af följande lydelse:

Om Rom har kungar sett ur Nordens kalla rike,
Som krossat all dess prägt och gjutit forsar blod,
Det ser ur samma land i dag Augusti like
Ge vittra konster lif och snillen eld och mod.

Författaren till denna vers var Adlerbeth.

andra jämnvigten och med olika villkor verka en jämn delning af lycka, så länder som människor emellan". Yttrandet är karakteristiskt: fosterlandskärleken och det nordiska allvaret hade Adlerbeth tagit med sig till den soliga södern och till det glada lifvet i Ferdinands och Maria Carolinas hufvudstad.

Under dessa år af ännu ogrumladt samlif med konungen följde Adlerbeth honom äfven på ett område, som man knappast skulle hafva väntat. Gustaf III:s fantastiska skaplynne förde honom för en kortare tid — såsom det synes egentligen omkring början af 1780-talet — till förbindelser med adepter inom frimureriet och till hvarjehanda "mystiska förehafvanden. Till hans förtrogna på detta område räknades, utom "mystici" ex professo, af hans dagliga umgängeskrets Schröderheim, J. G. Oxenstjerna och Adlerbeth. Dennes lugna och kritiska förstånd hindrade honom ej att med konungen deltaga i nattliga expeditioner vid andebesvärjelser; och af Schröderheims i föreliggande samling införda brefväxling framgår, att Adlerbeth jämte honom hört till dem, som varit närmast initierade i dessa förborgade mysterier *). — Vigtigare var det förtroende, som konungen skänkte Adlerbeth före finska krigets utbrott 1788. Nordin berättar i sin dagbok d. 25 Maj 1788, att Adlerbeth varit i "djup öfverläggning" med konungen, som varit "mest bekymrad för causa belli"; och längre fram hade konungen, enligt samma källa, uppgifvit att Adlerbeth "varit för kriget", hvilket af Rosenstein bekräftades.

Gustaf III:s ynnestbevis mot Adlerbeth fortforo efter hemkomsten från den italienska resan. Han utnämndes till riddare af nordstjerneorden 1784, erhöll värdigheten af kanslirad 1787, utsågs af konungen till en af Svenska Akademiens första 13 ledamöter 1786 och blef samma år sekreterare i Vitterhetsakademien. I sistnämnda akademi helsades han af den afgående sekreteraren Rosenstein såsom den "man, som förenar alla de kunskapsgrenar, hvilka utgöra ämnet för akademiens arbeten".

*) Såsom frimurare förblef Adlerbeth alltjemt verksam och blef efter Karl XIII:s uppstigande på tronen Karl XIII:s riddare. Men han afrådde sin ungdomsvän, Lars v. Engeström från att inträda i orden: "Icke att däruti finnes något annat än godt, men du är sensible, och det gör dig icke lycklig"; och mot inrättandet af Karl XIII:s orden såsom ett utmärkelsetecken utanför frimureriet ingaf han på äldre dagar såsom statsråd, enligt Engeströms berättelse, "ett starkt och grundeligen författadt memorial".

I Svenska Akademien, hvarest han, såsom vi nämnt, redan fem år förut, enligt konungens första utkast, varit utsedd att intaga ett rum, helsades han af konungen såsom den "skald, som med så mycken behaglighet låtit på svenska skådeplatsen tala Euripides' och Homeri hjältar och med så mycken själ tolkat Coras och Alonzos kärlek": och Adlerbeth slutade sitt korta inträdestal, innehållande några allmänna anmärkningar rörande språkets odling, med uttryck af beundran för konungens vältalighet, "som öfvertygat sinnen och bevekt hjärtan, i hvars rättmätiga pris eftervärlden likväl ogärna skulle sig af oss förekommas".

* *

*

Adlerbeths minnestecknare i Svenska Akademien, Hans Järta, har i sitt inträdestal öfver honom gifvit en starkt idealiserad bild af Gustaf III:s tidehvarf och ej mindre af den personliga ställning, som "Coras och Alonzo's" skald intog inom konungens vittra hofkrets. Ett utdrag må anföras. "Allt", säger han, "intill själfva förvillelsen, antog i denna ridderliga tid ett ädelt yttre, som bevisade en inre aktning, äfven hos den svage, för ädelhet. Glädjen var hyllad, men allvaret tåltes och vördades. Man såg i det för lättsinnighet nu utropade hofvet glada, lysande unga män samla sig omkring en medelåldrig, som de gärna hörde. Hans blick var eldig, men icke lekande, hans anletsdrag voro en tänkares, hans gulnade hy vittnade om lärdomens mödor; enkel var hans klädsel, stadig hans gång, allvarsamt hela hans yttre väsende. Jag ville nu i hast kunna draga förhänget från en tafla, där han stode med penselns sanning skildrad, nämna Adlerbeth och säga dem, som betraktade hans vördnadsbjudande gestalt, att denne man var den, som uppfann nöjena i Gustaf III:s hof, att han var älskad af Gustaf III, sökt och högaktad af hans gunstlingar".

Taflan är tilltalande, men, med undantag af hvad som rör hufvudpersonens yttre skick och väsen, knappast fullt verklighetstrogen. Med de flesta af hofvets "glada, lysande unga män" var Adlerbeth jämnårig; sedan sitt 23:dje år hade han tillhört hofkretsen och stod i sin bästa mannaalder vid tiden för Gustaf III:s död. Det var ej han, utan konungen, som "uppfann hofvets nöjen". Adlerbeth var blott dennes lydiga

och talangfulla redskap vid öfningarna i vitterlek. Librettoförfattaren till operor och operabaletter, versifikatören vid högtidliga tillfällen, epigrafikern, hvars fyndighet togs i anspråk vid minnespenningar och minnesfester, den kunskapsrike kännaren af historien, antiqviteterna och främmande landers litteratur — var en i Gustaf III:s hof i högsta grad användbar person. Men dess "maître des plaisirs" var han icke, och han torde på det hela taget hafva känt sig främmande i den egentliga hofcirkeln. Konungen bemötte honom med välvilja och räknade honom bland sina vänner, ansåg sig väl äfven med skäl hafva rätt att räkna på hans tacksamhet. Men om det är en sanning hvad Schröderheim yttrat, att "aldrig någon ensam i någon stund af Gustafs lefnad egt hela hans förtroende", så gäller detta säkerligen äfven om Adlerbeth.

Sin konung nalkades han ofta och hade fritt tillträde till hans person: men han stod honom tvifvelsutan vida mindre nära än både Schröderheim och Armfelt, Oxenstjerna och Leopold, äfven innan de stormar brutit löst, hvilka kastade sin skugga öfver Gustafs sista regeringsår och grumlade hans förhållanden till gamla vänner. Olikheten i Adlerbeths och Gustaf III:s skaplynne var för stor, för att tillåta någon egentlig förtrolighet mellan konungen och hans handsekreterare: den sistnämnde med sin nyktra förståndsmässighet saknade, så att säga, organet för tillgifvenhet åt en konung som Gustaf III. Träffande har detta i följande ord uttryckts af Adlerbeths siste minnestecknare*): "Den ene öppen, ärlig, utan förställning, den andre ända från barndomen intvungen i konsten att dölja sina tankar: den ene allvarlig, flärdfri, stadig, förnöjsam, försigtig och klok, den andre glad, lysande, ärelysten, ombytlig och djärf: den ene politiskt doktrinär, den andre konjunkturspolitiker: den ene ett snille, den andre något stötande pa pedant".

Det visade sig ock, när vänskapen sattes på prof — dessa Anteckningar bära därom i rikt mått vittne — att den personliga förbindelsens makt var ringa nog öfver Adlerbeths sinne. Hans politiska åsigter voro de från frihetstiden ärfda, som slagit lika fast rot hos telningarna af Sveriges yngsta adel som hos bärarna af stormaktstidens historiska namn. Hans samhällslära hade sin grund i det 18:de ar-

*) Ljunggren, Svenska Vitterhetens Häfder III, 236.

hundradets upplysningsfilosofi; hans väsen hade för mycket af gammaldags kärfhet och oböjlighet, för att lämpa åsigterna efter förändrade tidsförhållanden. En svag ansats till opposition hade han redan röjt vid den fredliga riksdagen 1778, enligt Lars v. Engeströms berättelse. Fyra unga kanslitjenstemän, säger denne, "voro på lika linie: N. W. Marks v. Würtemberg, G. G. Adlerbeth, N. v. Rosenstein och jag". Han tillägger: "oss alla fyra har H. Maj:t sedan nyttjat på hedrande sätt". Det var konung Gustafs svar på detta ungdomliga motstånd mot hans önskningar, att han samma år gjorde Adlerbeth till sin handsekreterare och länge vägde i valet mellan honom och hans oppositionskamrat Rosenstein, då få år efteråt kronprinsens lärare skulle utses.

Så spårlöst aflupo icke de meningsskiljaktigheter mellan konungen och Adlerbeth, som framkallades af den stora brytningen 1789. Konungen ville ej låta sitt personliga förhållande till sin forne handsekreterare påverkas däraf att denne gjorde gemensam sak med oppositionen, och vid ett tillfälle genom sitt uppträdande på rikssalen d. 21 Februari korsade konungens planer. Adlerbeth har i sina Anteckningar tacksamt erkänt, att konungen i detta afseende visade "verkligt ädelmod". De samtal under denna tid, för hvilka Adlerbeth utförligt redogjort, bära ock vittne om hvad en rättsinnig medborgare kunde säga till Gustaf III, utan att det af honom illa upptogs eller föranledde någon straffande åtgärd. Men de gamla förbindelserna af nära personligt umgänge voro dock förbi *): konungens långa frånvaro under kriget i Finland bidrog väl äfven att fjärma honom från forna umgängesvänner, helst från dem, hvilka han med sorg, ehuru utan bitterhet, i pröfningens stund sett i sina motståndares leder. Från vintern 1790 berättar Schröderheim, som själf sett sitt förhållande till konungen växla, att Adlerbeth syntes alldeles "exclucrad" från konungens intima umgängeskrets. Men någon bestämd brytning inträdde icke, och vid hofvet syntes Adlerbeth fortfarande. Då Gustaf III såg Adlerbeth vid sin dödsbädd, anade han väl icke, lika litet som mängden af de samtida, som följt dennes bana, att Adlerbeth skulle efterlemna en teckning af Gustafs tidehvarf, så beskaffad som hans "Historiska anteckningar".

---

*) Jfr det i De la Gard. Arch. XVIII: 73 meddelade utdraget ur Kämpes brefväxling. Om Liljensparre kallat Adlerbeth "en förrädare", så kan konungen ej därföre göras ansvarig.

Adlerbeths uppträdande på riddarhuset d. 21 Febr. 1789 var det stora historiska ögonblicket i hans lif. I det offentliga lifvet, utanför litteratörens och ämbetsmannens sysselsättningar, hade han dittills föga deltagit. Den röst, som han höjde i riksförsamlingen var, för att begagna hans egna ord, "ovan och sväfvande". Men verkan af detta uttalande var icke mindre därföre, att det var oväntadt: samtidas berättelser utan undantag bära därom vittne. Litligast måhända har Nils von Rosenstein i ett bref till L. von Engeström skildrat sitt intryck vid detta uppträde. Han skrifver: "Vår odödlige vän Adlerbeth, drifven af, jag tror, en gudomlig anda, häfver upp sin röst och förmår i ett bevekande tal konungen att samtycka att adeln måtte få betänkningstid. Jag kan ej beskrifva hvad jag kände i denna stund. Läs nu, sedan du läst Adlerbeths ära, min rättfärdiggörelse. Konungen går ur salen, jag följer med, rusar emot honom, arréterar honom, skakar hans hand och säger: 'Hvad min vän gjort, hade jag bort göra och kanske tänkt'. Jag föll därpå i en snyftning, och folk trodde mig galen". Rosenstein stod sålunda, nu som 1778, "på samma linie" som Adlerbeth; men den sistnämndes rol var mera framträdande och har på historiens blad blifvit upptecknad. "Han fyller sin pligt", säger Järta om Adlerbeths uppträdande i detta ögonblick, "ser sina föreställningar beveka den ädelmodige konungen och vinna dess högaktning, men var vanmäktig att hejda händelsernas fart; suckar och har styrka att förblifva Gustafs vän".

Gustafs vän? Det må ursäktas Adlerbeths minnesteecknare i Svenska Akademien, att han trodde så om sin företrädare. Ty så hade dennes egna ord ofta fallit, ej blott under Gustafs dagar utan ock efter hans död, att man måste antaga, att Adlerbeth skulle räkna denna benämning såsom en hederstitel. Vi minnas skildringen af hans vittra samarbete med konungen i skaldebrefvet till Gyllenborg, skrifvet 1801; i de minnestal öfver bortgångna Gustavianer, som det ofta föll på Adlerbeths lott att hålla, behöfver man ej söka länge, innan man finner uttryck sådana som "stor och vördad konung", "Vasars store ättling" o. s. v. I teckningen öfver sin vän och samtida Schröderheim ordar han ej blott om Gustafs "snille och lycka", utan prisar äfven den "själsstorhet, som oförändrad under de yttersta och hårdaste profven följde Gustaf till lifvets gräns", och han erkänner, att riksdagen 1789 ej blott gjorde

konungen "mäktigare öfver dess folk", utan ock "fruktansvärdare för dess fiender". Ej utan skäl har det anmärkts, att det intryck, som skulle väckas af Järtas tal hos den, som tagit kännedom om Adlerbeths Anteckningar, utgifna många år senare, borde blifva af "komisk" *) art. Men det är, såsom vi sett, ej blott den akademiske minnestalarens ord och den historiske antecknarens omdömen, som strida mot hvarandra; äfven den sistnämndes egna uttalanden stå stundom med hvarandra i oförenlig motsägelse.

Har då denne allvarlige man, af samtiden så högt aktad för sanningskärlek och rättrådighet, talat emot sin öfvertygelse? Man eger ej rätt att antaga något dylikt. Men just dessa motsägelser i en sådan mans yttranden vid olika tillfällen tjena att bestyrka, huru litet någon mäktar att göra sig fri från den tillfälliga stämningens eller situationens inflytande, och huru äfven den mest sanningsälskande man ej är i stånd att opartiskt skrifva sin samtids historia. För eftervärlden ega samtida anteckningar sitt intresse och äfven sitt stora historiska värde; men de skola "dömas efter sin art". De växlande tidsstämningarna särskildt under de skiften, då stormarna upprört samhällslifvet, höra ock med till dettas historia.

Så har den skildring af riksdagen 1789, som fyller en så stor del af de Adlerbethska anteckningarna om Gustaf III:s tid, sin historiska betydelse såsom kännetecknande för den anda, som herrskade inom det svenska riddarhuset. I den stundom nästan officiella protokollsstil, med hvilken han berättar de bullersamma uppträdena inom salen med fädrens sköldar, framskimrar på hvarje sida den bitterhet, som där rådde. Det var ej blott den egentliga s. k. oppositionen, som kände förödmjukelsens harm öfver att med våldsamma medel hafva blifvit bragt till tystnad. Äfven de, som tego på riddarhuset eller yttrade sig hofsamt, såsom Adlerbeth, togo intryck af den allmänna stämningen, t. o. m. de, som stodo konungen närmare än han. Så Rosenstein, så Schröderheim, så Oxenstjerna, så själfva Armfelt, som, huru troget han än tjenade såsom redskap för konungens befallningar, dock gjorde det under en lefvande känsla af, "att konungen är nu i sin tort".

*) Sv. biograf. lex. Ny följd. I: 24.

Den af partilidelser oförvillade eftervärlden kan skänka sin sympati både åt dem, som stridde för bevarandet af fäderneärfda rättigheter och lagligt bestående ordning, och åt honom, som obestridligen var "i sin tort" i frågan om lagarnas väldförande, men för hvilken en statshvälfning — och sådana utföras icke med lagliga medel — syntes såsom en oafvislig nödvändighet ej blott för den konungsliga myndighetens upprätthållande, utan ock för fosterlandets bestånd. Adlerbeth med sin stränga uppfattning af det lagliga och sina doktrinära frihetsidéer hörde till de riddarhusmedlemmar, som i sitt innersta upprördes öfver dessa tilldragelser. I sin medkänsla för Fersen och de andra orättmätigt fängslade oppositionsledarna synes han hafva glömt sina gamla förbindelser; och bitterheten dröjde i hans sinne utöfver den tid, da partiyrans vreda böljor lagt sig till ro omkring konung Gustafs graf. Det var under inflytande af denna stämning, som han till sin ungdomsvän L. v. Engeström ännu efter konungens död yttrade om Gustaf III: "Bror, där var intet enda ärligt hår på honom".

Men med allt detta hafva Adlerbeths anteckningar från denna minnesvärda riksdag med fördel kunnat användas af dess historieskrifvare. Tham *) anser dem "med all sin obestridliga ensidighet i omdömen, näst Wallqvists berättelse vara den rikhaltigaste och bästa källan för kännedomen af tidens förhållanden". Den nämnde historiske forskaren har också flitigt användt denna källa, ehuru han ofta varit nödsakad att vederlägga däri förekommande uppgifter, och han fäller om dessa anteckningar på ett annat ställe följande omdöme: "Vi tillägga för öfrigt icke Adlerbeth någon fullkomlig pålitlighet i fakta, än mindre i omdömen. Men hans yttranden äro de bäst sagda och relativt de lindrigaste uttrycken af de på riddarhuset rådande åsigter af hvad man där trodde konungen vilja och våga, hvad man trodde honom afse och kunna utföra".

Med all sannolikhet hafva Adlerbeths "Anteckningar" fått sin nuvarande form samtidigt med eller kort efter de skildrade tilldragelserna. Dagboksform ega de icke, men de torde hvila på för hvarje dag ned-

*) Tham: Konung Gustaf III och rikets ständer vid 1789 års riksdag s. 8, 128. Äfven andra historiska forskare, i främsta rummet B. v. Beskow, hafva papekat oriktigheter och motsägelser i Adlerbeths framställning. Se Beskow, Gustaf III, II: 111, 131, 143; III: 197; VI: 414 m. fl. ställen.

skrifna anteckningar, hvilka sedan sammanarbetats till ett helt, innan intrycken förbleknat. Vore dessa minnen nedskrifna under författarens äldre dagar, så eger man rätt att antaga att, om än totalomdömet öfver tredje Gustaf utfallit strängare än hvad man måhända väntat af en Gustavian, som statt honom nära, formen blifvit annorlunda och mycket blifvit osagdt, som bärer den upprörda tidsstämningens prägel.

Ett kapitel ur denna samtids historia om Gustaf III är i föreliggande upplaga uteslutet. Det är den uppsats, som i första upplagan bär titeln: "Konung Gustaf III:s karakteristik", jämte den därtill som bilaga fogade pamfletten: "Déclamation d'un rhéteur contre l'usurpation d'Auguste". Författaren till denna sistnämnda i handskrifna samlingar ofta förekommande partiskrift angifves i en not vara Fr. Berch. Till "Karakteristiken" öfver Gustaf III, hvilken äfven såsom ett bihang är fogad till den sammanhängande historiska framställningen, angifves ingen särskild författare; och Adlerbeth har på denna grund ansetts såsom upphofsman äfven till denna för Gustaf III:s minne i hög grad nedsättande och ofta citerade skrift. Det är här som de gröfsta tillvitelserna mot konung Gustaf och hans män förekomma, till hvilka man förgäfves i de "Historiska Anteckningarna" med all deras kritiska skärpa söker motstycken. Det är här som konungens omgifning skildras såsom "sluga och nedriga redskap", och uppgifves "att ändtligen föga någon ärlig man ville af honom mottaga förtroendesysslor"; här som kronprinsen Gustaf Adolfs understuckna börd framställes nästan som ett obestridt faktum med hvarjehanda osmakliga detaljer; här som omtalas konungens osnygghet i lefnadsvanor på ett sätt, som väcker vämjelse hos läsaren. Helt säkert har mången, utan att ega någon förutfattad mening om konung Gustaf och hans samtid, vid läsningen af denna skrift rönt det intrycket, att, om den afser att nedsätta konungens minne, den äfven är föga hedrande för dess författare, helst om han stått konungen nära och i all synnerhet, om han annorstädes i högstämda ordalag sjungit hans pris.

Nu befinnes, att i originalhandskriften till Adlerbeths "Historiska Anteckningar" detta kapitel helt och hållet *saknas*. Det har då varit en pligt vid deras utgifvande efter denna autentiska källa, att ej låta Adlerbeth gälla såsom dess författare — en pligt ej blott mot konungens minne, utan ock mot Adlerbeths.

Vid dessa anteckningars första utgifvande (1856) följdes, såsom på titelbladet angifves, en i Brinkmanska arkivet på Trolle-Ljungby befintlig handskrift. Jämförelsen mellan denna första upplaga och originalhandskriften visar öfverensstämmelse med afseende på texten i allt väsentligt; men antagandet ligger nära till hands, att "Karakteristiken" ej hört till den ursprungliga texten, lika litet som "Déclamation d'un rheteur". Båda hemtade ur tidens kringsmygande pamflettlitteratur, hafva de varit bilagda Adlerbeths historiska berättelse, liksom andra aktstycken hörande till tidens historia, och hafva af den okände afskrifvaren införlifvats med "Anteckningarna". Utgifvaren af första upplagan, hvars atgörande varit helt mekaniskt, har på god tro låtit allt följa på samma sätt, som det förelag i den honom tillgängliga handskriften. Full visshet kan näppeligen vinnas i denna fråga, då denna handskrift, oaktadt gjorda efterforskningar, icke kunnat återfinnas.

Med bestämdhet kan väl ej heller påstås, att denna skrift omöjligen kunnat flyta ur Adlerbeths penna. Men oafsedt att alla yttre bevis härför saknas, så måste medgifvas, att äfven inre kriterier göra dess äkthet osannolik. Hvarföre skulle Adlerbeth till denna "Karakteristik" hafva sparat berättelsen om sådana föregifna historiska fakta som t. ex. drottningens hemliga giftermål med Munck och kronprinsens understuckna börd, då de ju utan svårighet bort finna sin plats i den historiska berättelsen? Huru skulle han, som i många år tillhört konungens personliga omgifning, kunna stämpla den såsom bestående af konungens "sluga och nedriga redskap", han som i offentliga tal prisat t. ex. Nordins och Håkanssons förtjenster och bestridt riktigheten af samtidas nedsättande omdömen? Huru skulle han, som hade Gustafs välvilja och litterära intresse att tacka för hvad han blef, kunna, såsom i denna karakteristik sker, nedsätta konungens "mildhet och kärlek för vetenskaper"? Är det sannolikt, att Gustafs medarbetare i dramatiskt författarskap, hans librettoförfattare på stat, så att säga, skulle kalla hans böjelse för teatern "snarare fureur än passion"? Den osmakliga skildringen af konungens enskilda lefnadsvanor är lika litet värdig den fint bildade gustavianske skalden, som Adlerbeths alltid vårdade och klara skrifsätt igenkännes i stilen, t. ex. i en fras, sådan som denna: "både uppfostran och lynne hade del i hans förblindelse af fabelhjältars bragder och oupplysta tiders apotheoser".

Om således författaren till de "Historiska Anteckningarna" stundom uttalat omdömen, som kunna stå i samklang med dem, som förekomma i "Karakteristiken", så bör hans minne dock fredas, till dess annorlunda bevisas, från skulden att hafva åt eftervärlden velat öfverlemna denna smädeskrift mot hans kunglige välgörare.

* * *

Riksdagen 1789 var, såsom nämndt är, Adlerbeths enda deltagande i det offentliga lifvet under konung Gustafs tid, liksom hans skildring af dess tilldragelser upptager större delen af hans historiska arbete öfver samma tid. Det dröjde 20 år, innan han efter statshvälfningen 1809 åter syntes i det offentliga lifvet och där fick en af de mest bemärkta platserna. Under mellantiden egnade han sig, liksom tillförene och sedermera, med förkärlek åt litterära sysselsättningar och flitig forskning på mångahanda områden. 1793 nedlade han sin befattning såsom riksantiqvarie och Vitterhetsakademiens sekreterare. Hans ledamotskap af kanslersgillet kunde knappast anses medföra ämbetsåligganden. — Det synes här vara rätta platsen att i ett sammanhang betrakta Adlerbeths litterära verksamhet, hans redan nämnda vittra ungdomsarbeten oräknade.

Hans skaldeverksamhet var ej afslutad med Gustaf III:s tidehvarf, men den fick en i viss mån annan karaktär. De glada tillfällighetsdikternas, operornas och operabaletternas tid var förbi: i stället öfversatte och diktade han tragedier samt sysselsatte sig med tolkningar af forntidens skalder. Hans öfversättning af Racines "Phèdre" utkom 1797, men blef ej uppförd på teatern. Originaltragedierna "Ingjald Illråda" (1799), uppförd tio gånger, och "Kelonid" (1802), uppförd endast tre gånger *), anses såsom Adlerbeths förnämsta originalarbeten. Ämnet för det förstnämnda, hemtadt från den nordiska sagan, ehuru behandlingssättet bär den franskt klassiska prägeln, visar att Adlerbeth, i olikhet med mängden af sina samtida, sökt göra sig förtrogen äfven med Nordens fornhäfder. I sin öfversättning af "Eivind Skaldaspillers liksång öfver konung Håkan i Norge", uppläst i Svenska Akademien,

*) Redan 1777 arbetade Adlerbeth på denna tragedi. (Se Levertin, Teater och drama, s. 96).

har han, ensam bland de gustavianska skalderna, försökt sina krafter på uppgiften att återgifva en nordisk forndikt. Hans korta företal innebär ett slags apologi för den nordiska diktens "brist på finhet i tankar och uttryck, städade behag och lekande prydnader", men påpekar ock, att de röja "den okonstlade naturens starka och djärfva drag". Att han på samma ställe ansett nödigt att upplysa om betydelsen af sådana den nordiska mytologien tillhörande ord, som "Valkyria", "Gimle", "Valhall" m. fl. visar, huru föga denna då ännu ingick i den allmänna bildningen. — De originaldikter, som flutit ur Adlerbeths penna, äro jämförelsevis få. Han har samlat dem, liksom sina teaterstycken i bearbetning och öfversättning, i sina "Skaldskrifter", som i två delar utgåfvos 1797 och 1798; i en ny tillökad upplaga utkommo de 1802—1803 under titeln "G. G. Adlerbeths Poetiska arbeten".

Det egentliga fältet för sin vittra verksamhet fann Adlerbeth såsom öfversättare, och han kan i visst afseende sägas hafva varit banbrytande på detta område. Det är företrädesvis såsom tolk af Virgilius, Horatius och Ovidius, som *skalden* Adlerbeths namn gått till eftervärlden. Att öfversätta dessa forntidens mästerverk med begagnande af deras eget versmått ansågs då ännu såsom ett djärft försök, så öfvertygad var man, att den rimmade versen vore den i ett modernt språk enda möjliga. Liksom Adlerbeth i sin öfversättning af "Eivind Skaldaspillers liksång" användt rimmade fyraradiga stanzer, så återgaf han vid sitt första försök till tolkning af de romerska skalderna Eneidens fjerde bok i alexandriner. Först sedan han genom ett eget qväde skrifvet på hexameter — "Olindo och Sofronia", med ämne hemtadt från Tasso — ansåg sig hafva kommit till klarhet med afseende på den metriska versens användning i svenskan, utgaf han sin hexametriska öfversättning af Virgilii Aeneis (1804), åtföljd af ett företal, redogörande för hans åsigter rörande den metriska versen. Tegnér har om detta företal yttrat, att "det är den bästa afhandling, jag känner, i vår förvirrade och obestämda metrik". De där uttalade åsigterna hafva ock länge ansetts gällande såsom regler på detta område. — Öfversättningen af Aeneiden följdes af tolkningar af Virgilii Bucolica och Georgica (1807), af Horatii Oder och Epoder (1807) och hans Satirer och Skaldebref (1814). Tegnérs bekanta skaldebref till Adlerbeth:

"Naso till Adlerbeth sin helsning ur skuggornas rike" o. s. v.

innehöll, såsom bekant är, en uppmaning till Adlerbeth att till tolkningarna af Virgilius och Horatius lägga en liknande af Ovidius. Adlerbeth följde det poetiska rådet. Först efter hans död utkom emellertid hans öfversättning af Ovidii Metamorphoser, försedd med ett företal af Franzén, hvilket äfven redogjorde för de metriska grundsatser, som Adjerbeth följt. Dessa öfversättningar hafva alla upplefvat flera upplagor; den sistnämnda öfver Ovidius utgafs i ny upplaga ännu 1862. De behålla ännu, enligt kännares omdöme, sitt värde såsom i det hela de yppersta tolkningar af den klassiska dikten, som vår litteratur eger.

Öfver Adlerbeths öfriga poetiska produktion har glömskan lagt sig: hans dramatiska arbeten, så väl som det mindre antal lärodikter, festdikter, lyriska stycken och skaldebref, som ingå i hans "Poetiska arbeten" torde numera endast läsas af litteraturforskare. De bära tidehvarfvets stämpel och ega dess öfvervägande förståndsmässiga karakter och dess vårdade form: men sakna det lätta behag och den qvickhet, som ännu skaffa läsare åt Kellgrens, Leopolds och fru Lenngrens dikter. I vältaliga ord har denna brist hos skalden antydts af Adlerbeths minnestalare i Svenska Akademien: "Han lekte icke i Apollos åsyn, men han gick med säkra, varsamt afmätta steg att frambära till den fruktades altare sina blygsamma offer. De voro redbara, voro sköna af känslans sanning, bildernas rikedom och uttryckets renhet: men de voro icke dessa sorglöst bundna kransar af vårens sippor, hvilka den gladare unge skalden kastar under Gratiernas dans kring Deliens lyra." Själf har han i ett bref till Leopold karakteriserat sin poetiska produktion såsom "poetisk stenbrytning" och skämtsamt beskrifvit den vånda, med hvilken han danade sin vers, blygsamt tilläggande: "När genom ett långt hufvudbråk korrektionen kanhända är vunnen, har torkan, hårdheten, illaljudet kommit i stället." Leopold var hans vittre rådgifvare. I ett skaldebref till honom har Adlerbeth erinrat om den tid, då han "med skaldbetungadt bröst"

— "i soffan vid mahognibordet
begärde af din Febus-röst
för smak och rim det samma ordet."

Adlerbeth var en *lärd* vitterlekare. Den ursprungliga skaldegåfvan tillhörde mindre hans något tunga väsen än den konstnärliga fliten, ihärdigheten och den mognade insigten. Mangfalden af de ämnen, han

poetiskt behandlat, bearbetat och öfversatt, visar äfven omfattningen af hans studier. En person med hans rika kunskapsförråd och ovanliga arbetsförmåga var ovärderlig såsom arbetande ledamot i de lärda och vittra samfund, hvilka, såsom vi sett, skyndat att tillegna sig honom redan i ungdomsåren. I Vetenskapsakademien, hvars ledamot han var sedan 1788, har han hållit ett ännu otryckt presidiital "Om yppighetens verkan på konstens och vetenskapens stigande och fall". Han var en af Svenska Akademiens arbetsammaste ledamöter, jämte Murberg den egentlige arbetaren för akademiens ordbok under dess första år. Han var äfven en mycket anlitad granskare af till akademien inkomna täflingsskrifter och har förenat sitt namn med historien om Wallins, Geijers och Tegnérs första litterära framgångar inom akademien. Bekant är Adlerbeths å dess vägnar afgifna utförliga granskning af Tegnérs Svea [*]), ett litteraturhistoriskt aktstycke, som visar granskarens säkra omdöme och oveldiga ståndpunkt. I den litterära brytning mellan "nya" och "gamla skolan", hvars hetsigaste skede Adlerbeth fick uppiefva, iakttog han en opartisk hållning och åtnjöt aktning och erkännande äfven af de unga, som löpte till storms mot Svenska Akademien och "Gustafs sångarskola".

I Vitterhets-Akademiens Handlingar har Adlerbeth förvarat åtskilliga alster af sin outtröttliga forskningsifver. Hans inträdestal handlade om "Sveriges forn-österländska handel i anledning af arabiska penningar, funna i svensk jord". Denna afhandling i ett ämne, som varit och fortfarande är föremål för svensk antiqvarisk forskning, röjer noggrann kännedom om hvad äldre och nyare litteratur meddelat i ämnet och innehåller bidrag till de då kända kufiska myntfyndens historia. En annan uppsats, hvars innehåll stod i nära sammanhang med författarens ämbetsverksamhet såsom riksantiqvarie och Vitterhets-Akademiens sekreterare, är "Upplysningar om det, som förnämligast bör iakttagas vid skådepenningars uppgifvande", en om stor beläsenhet vittnande framställning af gängse åsigter i epigrafik och sinnebildslära. Studiet af Nestors Ryska krönika gaf anledning till uppsatsen "Upplysningar i konung Anund Jakobs historia", hvari författaren söker göra gällande den åsigten, att denne svenske konung varit identisk med

*) Tryckt bland anmärkn. till Tegnérs Saml. Skr. (Jubelfestupplagan) VII, 144 o. f.

Varägernas höfding Jakun, omnämnd af Nestor. En liknande hypotes, föranledd af namnlikhet, innehåller den äfvenledes i Vitterhets-Akademiens Handlingar införda afhandlingen "Om svenska konungen Attila": hunnerna skulle verkligen ha herrskat i Skandinavien och Attila sträckt sin fruktade spira jämväl öfver Sverige. – Till nyare tidens historia hör Adlerbeths korta uppsats om "Svenska prinsen Gustafs vistelse i Padua", hvari utredes, att den "principe Gustavo di Svezia", som där studerat under Galilei, varit Erik XIV:s son Gustaf och alldeles icke konung Gustaf II Adolf. Adlerbeths utredning och hans personliga meddelanden till den venetianske ambassadören i Rom Memmo förmådde dock ej hindra denne att låta resa Gustaf II Adolfs staty bland "illustri Padovani": den finns ännu i dag att se på Prato della Valle i Padua.

En litteraturgren, som rörde sig på gränsen mellan vitterheten och historien och som särskildt under Adlerbeths samtid odlades, var "äreminnet". Adlerbeth var en af sin tids mest använda minnestalare i lärda och vittra samfund, vid krossandet af adliga sköldemärken o. s. v. samt har efterlemnat ett stort antal minnesteckningar af bortgångna samtida. Dessa utgöra en allt för litet beaktad sida af hans litterära verksamhet och förtjena att ihågkommas vid sidan af hans "Historiska Anteckningar", såsom innehållande bidrag till tidehvarfvets och dess mest bemärkta personers karakteristik. I viss mån kunna de sägas komplettera, stundom korrigera "Anteckningarnas" omdömen. Det blef Adlerbeths uppgift att teckna minnesbilder så väl öfver Gustaf III:s förtroendemän, sådana som biskop Nordin, med hvilken han säger sig hafva varit genom en fyratio-årig vänskap förenad, Håkansson, "pelaren bland rikets ämbetsmän", och Schröderheim, ungdomsvännen vid Gustaf III:s hof, af hvars älskvärda personlighet han ger en tilldragande bild; som öfver Gustafs motståndare, generalerna Hermanson och Carl Gideon Sinclair och ärkebiskopen Uno v. Troil, om hvars motsträfvighet vid riksdagen 1789 Anteckningarna utförligt förtälja. Af den tidigt bortgångne unge skalden Johan Stenhammar, Kellgrens efterträdare i Svenska Akademien, lemnade Adlerbeth en tilltalande teckning såsom inledning till hans samlade dikter; han helsade såsom Sv. Akademiens direktör där Stenhammars efterträdare friherre Claes Fleming med ett tal, hvars slutord inneburo en högstämd hyllning åt "Gustavers tidehvarf". Af den

berömde konstfilosofen, konstnären och amiralen Carl Aug. Ehrensvärd har Adlerbeth i ett minnestal i frimurareorden gifvit en träffande bild, karakteristiserande arten af hans snille samt hans personlighets och hans skrifsätts egendomligheter.

Stundom, såsom i detta sistnämnda minnestal, höjer sig Adlerbeth till verklig vältalighet, och hans minnesteckningar sakna i allmänhet de samtida äreminnenas svagheter. Deras uppgift har alltid varit att, så vidt som tillfället medgaf, lemna verkliga bidrag till kännedom om de bortgångnas personligheter och betydelse för samtiden, ej att i främsta rummet vara vältalighetsstycken. I flera af dessa skildringar af bortgångna samtida ljuder klangen af en sträng från personlighetens innersta, som dallrat vid deras nedskrifvande. Om mer än en kan sägas, hvad han själf yttrar i den varmt skrifna minnesteckningen öfver generalpostdirektören Benzelstjerna, L. v. Engeströms morbroder, Adlerbeths faderlige umgängesvän, i hvars hus han, Rosenstein och Schröderheim nästan dagligen plägat sammanträffa: "Jag har erfarit hvad jag talar." Han tillägger: "Måtte detta enda ord uttrycka min odödliga erkänsla för den vördnadsvärda skugga, hvilken jag blott har lof, men ock rätt att hembära sanningens gärd!" Sanningskärleken, så föga vanlig att möta i hvad som yttras vid grafvens högtider, svek honom icke ens som äreminnes-författare. Försigtigt måste han mangen gång välja sina ord, da ömtåliga förhållanden vidrördes; men han har ej vid dessa tillfällen velat yttra, hvad som han ej inför sanningens domstol kunnat försvara.

* * *

Gustaf IV Adolfs glädjelösa tid hade slutat med statshvälfningen 1809. Den åldrande patrioten fran 1789 kallades åter fram pa det offentliga lifvets skådebana. Hans insigter, hans lugna förstand ville 1809 års män tillgodogöra sig, da det gällde att skaffa Sverige en ny författning i stället för Förenings- och Säkerhetsakten, som lagd i en dåres händer, fört Sverige till branten af sin undergång.

Adlerbeth inkallades i den kommitté, som under riksdrotset Wachtmeisters presidium skulle utarbeta förslaget till ny konstitution.

blef sedan ledamot af riksdagens konstitutionsutskott samt var, då omsider författningsförslaget framlades, på riddarhuset en af dem, som verksammast verkade för dess antagande. "Om konstitutionen i dag blifvit proponerad", har Trolle-Wachtmeister antecknat i sin dagbok för d. 3 Juni 1809, "strax efter kanslirådet Adlerbeths tal, skulle den säkert gått igenom: till den grad hade den aktningsvärde mannen elektriserat riddarhuset." Då regeringsformen tvenne dagar senare under ståndets jubel antogs, åberopades af en bland dess främste talare såsom stöd för dess antagande "*i synnerhet* herr Adlerbeths ypperliga anförande." I utarbetandet af den nya författningen hade Adlerbeth mindre del än i dess antagande: men uppmärksamheten hade ånyo blifvit riktad på frihetsmannen från 1789, skalden med det stora medborgerliga anseendet, och då Karl XIII:s första statsråd bildades, blef han en af dess ledamöter.

Efter denna höga befattning hade Adlerbeth ej fikat, och det kan ifrågasättas, huruvida han där var på sin plats. Sin rättradighet och pligttrohet förde han med sig till konungens rådsbord: och Hans Järta, som där samtidigt med Adlerbeth hade sitt rum, har intygat, att han där "fyllde sin plats såsom en redlig svensk man och en värdig medlem af den förvaltning, han tillhörde." Men han har äfven antydt den redlige mannens stundom langt drifna varsamhet och brist på initiativ. "Han kände sig", säger Järta, "ega en jämnare förmåga att pröfva än att handla." Mindre oförbehållsamt yttrar sig om Adlerbeth i statsrådet den unge justitiekanslern Trolle-Wachtmeister, som äfven samtidigt satt i konseljen: "Han utöfvar endast den af regeringsformen föreskrifna tjenstepligten att *sitta* och *höra*." Af Adlerbeths såväl som af hans vän Rosensteins försigtighet ger Trolle-Wachtmeister en skämtsam skildring i redogörelsen för de öfverläggningar i statsradet, som föregingo beslutet om 1812 års politik. "Meningen i Rosensteins och Adlerbeths utlåtanden", heter det, "var så insvept i moln af *om, men* och *försigtighet*, att den icke var lätt att utreda." Enligt samme antecknares berättelse lärer kronprinsen Karl Johan, hvars energiska vilja besegrade de försigtigas betänkligheter, da han i öfversättning erhöll del af dessa utlatanden, hjärtligen ha skrattat åt dem. "Däruti röjde sig på ett komiskt sätt en trefaldig skrämsel, nämligen för kronprinsen, för ett väntadt ansvarskräfvande konstitutionsutskott och ändt-

ligen för Napoleon. Svängningarna i ordalagen gafvo till känna vändan, hvari de voterande sig befunno."

Skildringen må vara öfverdrifven och välviljan mindre, än de båda vördnadsvärda Gustavianerna kunde hafva förtjenat: Adlerbeths sympatier för ett uppträdande mot Frankrike med Ryssland voro säkerligen, i likhet med mängden af hans svenska samtidas, ringa nog, så att han endast nödd och tvungen gaf sitt instämmande till planen härom. Men personligt mod tillhörde tvifvelsutan icke Adlerbeths dygder *).

Någon "statsman af högsta ordningen", såsom en af hans minnestecknare **) karakteriserat honom, var han visserligen icke heller, och historien har icke bevarat hans minne såsom sådan. Detta hindrar icke, att, när Adlerbeth 1815, sedan kriget var slutadt och unionen med Norge genomförd, lemnade statsrådet, han där, enligt Järtas ord, var "lika saknad af Karl XIII, af Karl Johan, af rådsherrarna och af de medborgare, som kände hans rådslag." Redan året förut hade han önskat afgå, men öfvertalades att qvarstanna.

Vid Karl XIII:s kröning hade Adlerbeth, kort efter sitt inträde i statsrådet, blifvit upphöjd till friherrlig värdighet; kommendör af nordstjerneorden var han sedan 1801, riddare af Karl XIII:s orden sedan 1811; 1814 blef han serafimerriddare och samma år erbjöds honom excellens-värdigheten. Denna sistnämnda utmärkelse undanbad han sig dock. "Han var för god hushållare", säger v. Engeström, "för att önska en ställning, som alltid skulle medfört en viss representation, och han skulle hafva varit förtviflad vid tanken på att någon kunnat formoda, att han haft den svagheten att begära denna värdighet."

Sedan Adlerbeth lemnat statsrådet, återgick han till sina litterära sysselsättningar och till landtlefnaden på sitt kära Ramsjöholm. Ännu en gång syntes han i det offentliga lifvet: det var vid riksdagen 1817, där han valdes till ordförande i expeditionsutskottet. Han bevistade den gamle konung Karl XIII:s likbegängelse och återvände i början af

*) "Hjälte var den hederlige Adlerbeth icke", säger hans trogne vän Lars v. Engeström, sedan han berättat, huru Adlerbeth, då han i en procession skulle gå i samma led som Adlercreutz, oupphörligt omsade plats, af fruktan för att träffas af den lönmördarkula, som han befarade kunde komma att riktas mot hans granne.

**) P. Wieselgren i Biogr. Lex. Ny följd. I.

sommaren 1818 till sitt fädernegods, där han under 40 år sökt hvila och vederqvickelse och som han besjungit i skaldebrefvet till Leopold:

"Jag ser naturens hand försköna
min stilla boning dag från dag,
och blomman titta ur det gröna
med glädjens växande behag."

Af Adlerbeths enkla lefnadsvanor i den landtliga tillbakadragenheten har Crusenstolpe, till hvars barndomsminnen den gamle Gustavianen hörde, lemnat följande skildring. "På Ramsjöholm njöt han sitt oberoende och lefde enligt sitt tycke. Man såg honom där sommartiden vandra öfver sina åkrar, klädd i en grof, melerad klädesfrack, väst af hemväfdt tyg, korta gula nankinsbyxor med knäspännen af stål, hvita bomullsstrumpor och halfstöflar samt på hufvudet en grön kaschett. Att hvarje stymmelse till ordenstecken var bannlyst från en sådan drägt, förstås af sig själf. Söndagarna däremot åkte han till sockenkyrkan Svartarp, och då bar han svarta kläder med hvit väst och däröfver innanför fracken det blå bandet. Vid söndagsmiddagarna och eljest undantagsvis, då någon främmande af ett visst anseende var hans gäst, serverades vid bordet ett glas rödt vin, men af det simplaste slaget."

Såsom sitt sällskap under ålderns dagar hade han under sommarmånaderna på Ramsjöholm tvenne ogifta systrar, eljest bosatta i Jönköping. De utgjorde för honom ersättning för en tidigt sköflad familjelycka: 1781 hade han ingått äktenskap med Karin Ridderborg, men äktenskapet upplöstes efter 11 år på grund af hustruns otrohet. Hon blef strax efter skiljsmässan omgift med majoren F. Lagercrantz. En son, Jakob Adlerbeth, född 1785, var frukten af Adlerbeths äktenskap. Han hade ärft sin faders håg för litterära yrken och hans redbara, något tungsamma väsen, samt har inom vår litteraturhistoria efterlemnat ett namn som stiftaren och själen i Götiska förbundet.

Till Adlerbeths personliga egendomligheter hörde en sparsamhet, som af somliga samtida ansågs väl långt drifven, helst som han var en rik man. Samtida undrade på, att han, ehuru innehafvare af rikets högsta värdigheter, begagnade hyrda åkdon och aldrig utöfvade någon gästfrihet af det slag, som bruket då fordrade af personer i hans samhällsställning. Hans sparsamhet sammanhängde dock ej med någon egen-

nytta: sedan han lemnat statsrådet, betingade han sig ingen annan förmån än bibehållandet af en liten pension, som han uppburit ända sedan Gustaf III:s tid. Hans lefnadsbehof voro enkla, hans vanor så väl som hela hans väsen utan flärd och skryt.

Adlerbeths friska och sunda kropp och hans mattliga lefnadssätt syntes lofva ett långt lif. Ännu några månader före sin bortgång hade han skrifvit till sin vän Rosenstein och liknat sig och honom vid "tvenne friska stubbar, enda lemningar af Gustaf III:s egen plantering." Men plötsligt och oförväntadt kom dödsbudet. Det var på Ramsjöholm den 7 Oktober 1818: "middagsbordet var dukadt, hans systrar afbidade länge i matsalen hans ankomst, man sökte honom i biblioteket, och där fann man honom afsomnad, liggande framstupa på golfvet." På den plats, som varit honom kärast i lifvet, det fäderneärfda Ramsjöholm, bland sina kära böcker fick Gudmund Adlerbeth sålunda sluta sitt hedrande lif, 67 år gammal. Hans stoft hvilar i familjegrafven i Svartarps kyrka.

Om få samtida har omdömet öfver personlighetens kärna utfallit så enstämmigt som öfver denne man. Äldre och yngre gåfvo enskildt och offentligen uttryck åt sin saknad. Vitterhets-Akademien lät öfver honom prägla en medalj (graverad af Salmson) med omskrift "Nulli flebilior". Hans vänner Rosenstein och Leopold erforo hans bortgång med tårar. "Jag vet ej", skrifver Leopold till Rosenstein, "om någon bättre, ädlare och på flera sätt märkvärdig man kan dö i vårt land, och jag säger detta, utan att likväl glömma hvem jag skrifver till. Åter begynna mina ögon att rinna." Rosenstein ville i en minnesteckning i Vitterhets-Akademien hedra sin bortgångne väns minne, men kunde ej bemästra sin sorg. Hartmansdorff, Adlerbeths yngre samtida, yttrar om honom: "Det är svårt att säga, om han var vördnadsvärdare såsom talare på rikssalen, såsom rådgifvare inför tronen eller såsom husfader på landet. Jag har sjelf sett, huru älskvärd han var i denna ställning, hvaruti han syntes trifvas bäst." Alla prisa Adlerbeths kunskaper, hans fosterländskhet, hans sedliga renhet och flärdlöshet.

Vackert har Esaias Tegnér i ett bref till Jakob Adlerbeth uttryckt ett yngre slägtes vördnad för den bortgångne Gustavianen, honom, som han kallade "svensken med romaresinnet": "Din far var dock i sanning både som litteratör och författare nationens prydnad. Af

hela Gustaf III:s tidehvarf var han den, som mest följde den framskridande tiden och förenade på en gång allt det goda af det gamla och det nya hos oss . . . Så öppet, så redligt, så gammaldags svenskt var hela hans väsende, att äfven om jag ej vetat hans namn, jag ändå skulle älskat och högaktat honom."

En stor man var Gudmund Göran Adlerbeth icke, hvarken i historien eller i litteraturen. Men samtiden, som i honom nästan synes hafva sett förkroppsligadt det dygdeideal, hvarom dess lärodikt sjöng, kunde väl på honom tillämpa skaldens ord i "Den Vise":

— stor igenom visheten och dygden:
himlens arfving, glömda dygd! Din hamn
bjuder vördnad än ur grafvens famn.

Utförligare lefnadsteckningar öfver Adlerbeth äro följande: Nekrolog i Sv. Literaturtidning 1818, Bih. n:o 10; Biografi i K. Vet. Akad:s handlingar, 1818; Inträdestal i Svenska Akademien af H. Järta; Tal till åminnelse af aflidne riksdagsmän (Hartmansdorff); Hammarsköld, Svenska Vitterheten: Biografiskt Lexikon I, samt Svenskt Biografiskt Lex. Ny följd. I: Mellin, Sveriges store män; Crusenstolpe, i Miniatyralmanach 1858; Ljunggren, Sv. Vitterh. Häfder, III: 220—249. — Utom ur dessa källor och Adlerbeths egna skrifter äfvensom ur allmänna arbeten i Sveriges historia och litteraturhistoria, hafva bidrag till Adlerbeths historia hemtats ur bref m. m. tryckta i De la Gard. Arkivet, XVII, XVIII, XX, i Brinkmanska Arkivet II, samt i Crusenstolpes Karakteristiker; ur Nordins Dagbok (Hist. Handl. VI), Gyllenborg, Mitt lefverne, Engeströms och Trolle-Wachtmeisters Anteckningar; Göthe, De vittra samfunden; Tham, Riksdagen 1789; Ljunggren, Sv. Akad:s historia; Böttiger, Minne af Rosenstein (Sv. Akad:s Handl. LII); Hildebrand, Minnespenningar; m. fl. — För bibliografiska uppgifter om A:s skrifter hänvisas till Rosenhanes Anteckn. till K. Vet. Akad:s historia, Hammarskölds Sv. Vitterheten (2 uppl.), Biogr. Lexikon, samt Klemming, Sveriges Dramatiska litteratur.

Första upplagan af Adlerbeths Historiska Anteckningar utgafs i Örebro 1856, 57, af G. Andersson efter en handskrift, befintlig i Brinkmanska arkivet på Trolle-Ljungby. Huru denna handskrift kommit i Brinkmans ego eller af hvad beskaffenhet den varit, är nu okändt. På obekant sätt har den blifvit de omsorgsfullt vårdade Brinkmanska samlingarna afhänd. Vid utgifvandet af denna nya upplaga har originalhandskriften blifvit följd. Jämte andra Adlerbethska handskrifter öfverlemnades denna efter friherre Jakob Adlerbeths död 1845 till Universitets-Biblioteket i Upsala. Handskriften var vid aflemnandet förseglad och öppnades först 1874. Den innehålles i sex häften in fol., sign. *F. 809 a.*, och är allt igenom skrifven af Adlerbeths egen hand. Dess första häfte bär titeln "Berättelse om 1789 års riksdag", och först tredje häftet har den allmännare rubriken "Anteckningar".

Jämte förf:s egen berättelse innehåller denna handskrift såsom bilagor riksdagsakter m. m. till tidens historia. Dessa äro i denna upplaga utelemnade för att ej öka arbetets omfång, då de finnas annorstädes tryckta, t. ex. i riksdagshandlingar eller officiella publikationer. Likaså är på ofvan (sid. XVIII) anförda grunder den i första upplagan II: 121 införda "Karakteristik öfver k. Gustaf III", som saknas i originalhandskriften, här utesluten.

Indelningen i kapitel och band, nödig för större öfverskådlighet, är utgifvarens, som härvid icke ansett sig bunden af första upplagans fördelning, då all dylik saknas i originalet. Vid utgifningen har detta för öfrigt troget följts, endast med i någon mån modifierad stafning och med rättande af uppenbara skriffel. Dessa hafva varit få och utgifvarmödan lätt, ty Adlerbeths handskrift utmärker sig för en sällsynt ordentlighet och noggrannhet, såsom allt hvad han efterlemnat. Själfva skriftdragen, regelbundna, omsorgsfullt utarbetade, ehuru röjande en något tung hand, äro för författaren karakteristiska.

T.

Ira quidem communiter urit utrumque.
Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.
Seditione, dolis, scelere atque libidine et ira
Iliacos intra muros peccatur et extra.

HORATIUS, Ep. I: 2.

I.

Revolutionen 1772. Riksdagarna 1778 och 1786.

Oväldiga vittnen till stora händelser äro skyldiga eftervärlden en uppriktig underrättelse om de omständigheter, dem äro bekanta. De äro den skyldiga alltid åt sanningen och rättvisan; ofta jämväl åt sig själfva, om deras belägenhet framställer dem till omdömen, misstankar eller klander. Endast af dem, hvilka såsom hufvudmän beredt slika förändringar, kunna väl fullständiga kunskaper meddelas; men de äro sällan uppriktiga, sällan pålitliga. Om däremot de, som ingen hand lagt vid anstalterna därtill, icke se eller förmå uppgifva mera än strödda omständigheter, hindras de ej heller af egna afsigter att tala sanning. Hvad i sådana enskilda berättelser saknas i fullständighet, kunde fyllas, om flere hvar för sig upptecknade hvad de fått tillfälle känna.

1789 års riksdag blifver alltid märkvärdig i svenska häfder. Författaren har fördenskull funnit mödan värdt att uppsätta dessa anteckningar öfver samma riksdag, hvilken han själf som riksdagsman bevistat. De skola blifva opartiska, ty författaren har intet annat interesse haft än fäderneslandets, och hans ställning har tillåtit honom följa intet annat parti än öfvertygelsens. Han kan misstaga sig i sina omdömen, men han kan hvarken vränga eller dölja sanningen åt uppsåt.

För att få ett rätt begrepp om 1789 års riksdag, måste man gå vida längre tillbaka och betrakta Sveriges ställning, beredd af en lång följd händelser, i hvilka framtidens historieskrifvare lära finna rika

ämnen, vidsträckt utrymme för sina forskningar, sitt snille och sina läsares upplysning.

Konung Gustaf III hade knappt stigit på tronen, förrän han gjorde en stor förändring i Sveriges statsförfattning. 1720 års regeringsform, som han afskaffade, var inrättad af ett folk, förtryckt, förtvifladt under ett olyckligt envålds-ok, suckande efter en frihet, som det ej var nog upplyst att stadga på säkra grunder. Hela lagstiftande och de betydligaste delar af verkställande makten lemnades åt riksens ständer vid riksdagarne, som borde hållas åtminstone hvart tredje år, men oftast inföllo tätare. De öfriga regeringsärenden förvaltades af konungen med råds råde, det är, såsom ordförande med två röster i ett råd, hvars ledamöter efter flesta rösterna deltogo i besluten och föreslogos af ständerna, hvilka de voro skyldige redo för sina göromål, men utnämndes af konungen. Denna statsförfattning medförde i sin födelse ett frö till missbruk och förgängelse, som ej dröjde att gro. Konungen hade för bundna händer att ej söka göra dem fria; ständerna för lediga att ej tillgripa allt. Tvenne partier voro således det nya regeringssättet medfödda, det ena hofvets, det andra folkets, eller rättare, dess ledares. Främmande makter nyttjade snart detta tillfälle till en betydande inflytelse. I mån som de ville bruka Sverige till sina afsigter emot hvarandra, understödde de det ena eller andra partiet. Mesta tiden voro Ryssland och England förenade mot Frankrike. Ett af svenska partierna var således tillgifvet de förra två makterna, ett den senare; och till tidehvarfvets blygd fick man se svenske män, för främmande makters sold, icke allenast arbeta *för* deras, utan *emot* sitt eget fäderneslands bästa. Tvenne gånger gjorde man onödiga krig, spillde blod och satte riket i gäld för en bundsförvandt, som behöfde diversion. En annan gång uppoffrades Sveriges handel, slöjder och idoghet för en medtäflande makt, som ville återföra oss under sitt förmynderskap. Parti-agg, falhet och egennytta blefvo slutligen driffjädrar till alla beslut, under det man skröt af en frihet, som var skild från sitt väsentliga kännemärke, säkerheten. Ty enskilda rättegångar, dragne under ständers domstol, afgjordes där ofta efter parti-afsigter eller för mutor; statsbrott afdömdes af kommissioner eller extrajudiciella domstolar, som ständerna förordnade; angifne personer fingo ofta genast svara utur fängelset, sedan man förseglat deras enskilda papper och till slut blott på dem grundade domen; allmänna medel förslöstes att rikta enskilda personer, och enskilda personer plundrades att fylla bristen, ofta under de olagligaste förevändningar.

Utan att kränka sanningen, kan man dock ej frånga, att detta oformliga regeringssätt, innan det hann till höjden af sitt förderf, bidrog till nationens hyfsning och upplysning. Sättet att handtera ärendena i fria regeringar gör kunskap och upplysning nödvändiga. Företräde vinnes där icke utan genom skicklighet. Handel, inhemsk hushallning och vetenskaper förkofrades. Lagstiftningsläran upplystes och lemnade ett drapeligt vedermäle i 1734 års lagbok. De äkta styrelsegrunder utreddes, fast man antingen ej ville eller ej kunde följa dem. Till slut infördes ock tryckfriheten, i längden ett af de ofelbaraste medel att befrämja politisk frihet.

Under partiernas inbördes split blef nästan hvar riksdagskallelse en krigsförklaring och hvar riksdag medförde en statshvälfning. Sällan vann konungamakten därvid, ty det underdukande partiet nyttjade blott hofvets biträde för att komma upp, och det rådande ville regera själf. Kungliga rättigheterna kringskuros således mer och mer af öfverlägsne och tilltagsne republikaner genom så kallade förklaringar och förbättringar af regeringsformen, hvartill den ock gaf uttrycklig anledning. Till slut egde konungen nästan icke mer qvar än majestäts-titeln och rummet samt tva röster i rådkammaren. Ett misslyckadt försök att tillegna konungen vidsträcktare rättigheter kostade hufvudnämnen hufvudet; och konung Adolf Fredrik hade den grämelsen att se sina ifrigaste anhängares blod strömma för bilan, medan han med sin gemål måste fördraga de hardaste förebråelser, krönta hufvuden kanske någonsin emottagit af undersåtare.

I ett sadant regeringssätt var konung Gustaf III född och uppfödd. Hans mor, född prinsessa af ett envåldigt konungahus, ej mindre högsint än tilltagsen, hade ett oinskränkt välde öfver sin gemål, som förenade ringa verksamhet med knappa snillegåfvor. Oupphörligen sysselsatt med nya förslag att öka konungamakten, än genom hemliga, än genom valdsamma medel, ansåg hon ständernas ömhet om sin frihet för upprorsande, deras motstånd sasom förräderi. Det var naturligt, att hon skulle meddela sina tänkesätt åt en son, ärnad att stiga på tronen, begåfvad med ett eldigt snille och all hennes ärelystnad. Han kunde ej annat än insupa hennes begrepp om kunglig höghet, i samma man öfverdrifne, som den för nära träddes, hennes vänjelse för en laglös regeringsart, hennes vedervilja mot själfmyndiga undersåtare, hennes afundsjuka på ett råd, som utöfvade konungamakten; under det hans spada sinne vandes vid all den slughet och förställning, intrigen fordrar, det enda medlet att i en sådan ställning någonting uträtta.

Han vann däruti en så mycket jämnare öfning, som de personer, honom till hans uppfostring omgåfvo, voro tillsatta af ett mot hofvet vidrigt parti, för hvilka han lärdes akta sig såsom för fiender.

Vid tillfället af Gustaf III:s anträde till regeringen samlades ständerna enligt regeringsformen. Hofvet med dess parti var då nära förbundet med Frankrike, i hvilket rike den unge konungen, när tronledigheten inföll, själf vistades. Rådet, såsom tillsatt vid nästförflutna riksdagen, da samma system var radande, hyste följakteligen lika tänkesätt. Vid 1771 års riksmöte blef motpartiet herrskande i de tre ofrälse stånden. Till den hätskaste bitterhet mot hofvets anhängare och emot Rådet blandade sig en ännu farligare söndring. Långt tillförne hade adeln blifvit ett ämne för de tre ofrälse ståndens afund. Adelns privilegier voro därtill en naturlig anledning, och själfva statsförfattningen gaf till utöfningen däraf den farligaste lägenhet. Men sedan Rådet på ett oförsigtigt sätt och kanhända på någons ingifvelse, som ärnade konstitutionen den sista stöten, 1770 uttryckligen förklarat, att ofrälsemän icke kunde befordras till de högre ämbeten, uppväxte gnistan till en eld. De ofrälse stånden arbetade uppå att sätta sina medlemmar i rådkammaren, talade om icke mindre än att utdrifva adeln och läto utgå skrifter, som på det förhatligaste sätt afmålade adeln, dess regeringssjuka, dess olagligen fangna företrädesrättigheter och beständigt öfvade våld mot sina landsmän. Jämte allt detta företog sig den rådande pluraliteten andra vigtiga förändringar. Styrd af engelska och ryska ministrarna, afsatte den icke allenast riksens Råd, utan inskränkte än ytterligare konungens makt genom en ny konungaförsäkran, hvars utarbetande under otroligt split sysselsatte ständerna ett halft år. Föröfrigt begynte man oförsynt utöfva enskild hämd och förföljelse. Ransakningar påbödos öfver gjorda eller försökta missbruk af ämbetsmän vid riksdagsmansvalen; kungliga fullmakter återtogos från personer, som på god tro redan innehade sysslor och löner, under föregifvande att bättre förtjenta blifvit förbigångne. Förbittringen och oordningen kände hvarken mått eller gräns; och därföre blefvo äfven de erfarne och försigtigaste hufvudmän föga rådfrågade eller lydde, ja äfven blottställde för förföljelser. De ringaste i alla stånd, hetsade mot den förmenta aristokratien, skreko mest och betydde mest. Själfva riddarhuset, sedan dess klokaste ledamöter efter fåfängt kämpande mot forsen dragit sig undan, styrdes af förut okände och obetydlige ledamöter *).

*) Hofjunkaren baron Marks v. Würtemberg, underofficer Lagerberg.

I ett sådant sakernas skick hade adeln ingen annan tillflykt än tronen; konungen ingen naturligare än adeln. Den unge konungen uppförde sig med undransvärdt ädelmod och foglighet. Han förmanade ständerna på det ömmaste till endrägtighet. Han upptog utan missnöje de nya lagar, man föreskref honom. Han föraktade de otidigaste utlåtelser, man om honom vågade fälla. Skild ifrån nöjen och prakt, lefde han nästan som enskild person på ett litet landthus utanför Stockholm, det i svenska historien oförgätliga Haga. Bland andra prof af sparsamhet anmärktes isynnerhet, att han, oaktadt sin kända smak för skådespel, afskedade en fransk teatertrupp, som varit antagen vid konung Adolf Fredriks hof. Han vann hela nationens hjärtan, utom dess representanters. Kärlek och tillgifvenhet tillegnades honom af nästan hela Europa.

Medan alla dagar missnöjet i det allmänna steg öfver ständernas tilltagsenhet, tillväxte dessa senares öfvermod. De togo den unge konungens låtsade saktmodighet för feghet och oförmögenhet och sågo inga faror i de ytterligheter, hvaruti han bragtes. Säkre om ryskt beskydd, under det ryske ministern grefve Ostermann understödde dem med råd och penningar, trodde de sig hafva ingenting att frukta. Konungen var däremot i sin låtsade hvila ingenting mindre än sysslolös. I samråd med franska ambassadören grefve Vergennes och en del missnöjde bland adeln (hvilkas anhängare sammanhölles på en klubb under namn af Svenska Botten) upprättades planen till den regementsförändring, som i ett ögonblick omhvälfde Sveriges ställning. Öfverläggningarne om detta betydande steg hade med all visshet i flere månader varit pågade, då den bekanta rörelsen skedde i Christianstad af kaptenen Hellichius, sedermera öfverste Gustafschöld, medan öfversten, sedan generallöjtnanten Sprengtporten, i afsigt att väcka en dylik, afrest till Finland. Under de villrådiga anstalter, som däremot togos af ständerna, satte sig konungen den 19 Augusti 1772 i spetsen för sitt lifgarde, bemäktigade sig arsenalen, artillerigården och andra vigtiga ställen i Stockholm, lät försäkra sig om Rådet samt vid pass 20 de mest betydande riksdagsmän, och under det ifrigaste bifall af menigheten, som med en röst och uppräckta händer obesedt besvor den regeringsform, konungen gifvandes vorde, satte sig utan motstånd, utan blod, i besittning af den oinskränktaste makt, en monark ega kan.

Märkligt är hvad som med denna edgång tilldrog sig i banken. Den 20 Aug. meddelte konungen genom hofrättsrådet v. Post, som då

var bankofullmäktig, skriftlig befallning *) att samtlige till bankoverket hörande ämbetsmän och betjening skulle aflägga ed enligt bifogadt formulär. Bankosekreteraren Schröder, som var den förste, hvilken emottog denna befallning, och i anledning däraf sammankallade bankofullmäktige till följande dagen, anmärkte genast till hofrättsrådet v. Post, att bankens kredit samt följaktligen rikets och konungens sanna bästa skulle löpa fara genom edgång efter ett så oinskränkt formulär, föreslåendes fördenskull, att v. Post skulle utverka den tilläggning, som här nedanför är med kursif stil utmärkt **). v. Post fann denna paminnelse skälig, gick upp på slottet och gjorde därom, genom dåvarande hofkansleren, sedermera riksrådet Bunge, föreställning hos konungen, som därtill biföll, och meddelte nedanstående ändrade formulär, hvarefter samtlige i banken aflade ed den 21, innan ständerna samlades på rikssalen. Detta bevisar 1:o hvad en enda mans rådighet och laggrannhet vid detta tillfälle förmådde uträtta, och 2:o huru benägen konungen denna tid var att taga och följa goda råd.

---

*) Gustaf etc. etc. Var ynnest och nadiga benägenhet med Gud allsmäktig, tromän och tjenare, samtlige till riksens ständers bank förordnade. Såsom Vi, i anseende till de omständigheter vår allmänna kungörelse den 19 i denna månad innehåller, funnit oss föranlåtne, att af samtlige våre trogne undersåtare äska en ytterligare försäkran och ed till deras lydnads och trohets bskräftande; alltså är jämväl till Eder var nådiga vilja och befallning, det så väl I, som de under Eder lydande ämbetsmän och betjente genast träden tillhopa, att denna ed icke allenast efter hosgaende formulär litligen aflägga, utan äfven sedermera skriftligen författa och till oss, efter vanligheten, i underdånighet insända. Vi befalle Eder Gud allsmäktig nådeligen. Stockholms Slott den 20 Aug. 1772.

GUSTAF.

Emanuel Deutsch.

Till rikets ständers bankofullmäktige.

**) Vi undertecknade lofve och svärje, att som ett tygellöst själfsvåld förtrampat lagen, borttagit friheten och förolämpat Kongl. Maj:ts höga rättigheter och dess dyra person, alltså fordrar vår nuvarande belägenhet, samt riket, vårt kära fädernesland, det vi, för att frälsa Kongl. Maj:t och oss ifran det aristokratiska oksom nu tryeker bade konung och undersatare, härmed afsäga oss all lydnad, som rikets ständer själfve eller genom sina ombud af oss äska kunde, *uti annat än hvad som rörer banken och dess hushållning:* men lofve och svärje vid Gud och hans heliga Evangelium, det vi för vår rättmätige och lagkrönte konung vele hafva och halla den Stormäktigste Konung och Herre, Konung Gustaf den III och bud dess fullkomna samt efterlefva, och med lif och blod försvara honom och den regeringsform, han oss gifvandes varder, för att befästa en ordentlig och laglig frihet, samt att rikets sjelfständighet ej mera fara löpa kan af utländskt våld, och dess innevånare bibehallas vid en säker besittning af all deras välfangna egendom och frihet. Vi skole ock med all flit försvara Kongl. Maj:t, och upptäcka de stämplingar, som emot honom och riket af illa sinnade anläggas kunde, att dem i tid tillkännagifva, förebygga och emotsta: Sa sant oss Gud hjälpe till lif och själ.

Man kan ej utan förundran anse den vårdslöshet, det oförstånd och den feghet, hvaraf ständerna viste prof vid detta tillfälle. Tillställningen var dem icke obekant. Varnade genom det redan gjorda försöket i Christianstad, hvaremot de vidtagit så senfärdiga som oméegna anstalter, andra anledningar att förtiga, hade de väl befallt trupper inrycka i Stockholm, hvilka dock ej än framkommit; men de hade icke försäkrat sig om tyg- och förrådshusen eller tagit några mått mot en alla stunder till befarande surprise. Man misstänker ock därföre några af deras hufvudmän att hafva förrådt sitt parti, i synnerhet riksrådet Funck, kammarherren baron von Essen. När rörelsen begyntes, var sekreta utskottet samladt, men åtskildes vid första tidningen, såsom drabbadt af ett åskslag. Flere de ifrigaste förföljare af konungamakten ombytte i ögonblicket sin ton och blefvo smickrare. Vid processionen till rikssalen den 21 Aug. uppbar kammarherren baron von Essen konungens släp och var angelägen att i denna förrättning väl blifva sedd. Afsigten skulle vara att visa, det ingen fanns missnöjd med konungens steg. Verkan blef denne partihöfdings egen blygd, ehuru han sedan af konungen befordrades. Det förtjenar dock anmärkas, att en enda man, generalmajoren Pechlin, var betänkt på motstånd; och då han därtill fann ingen i Stockholm benägen, reste han i hast bort till sitt regemente för att försöka hvad där kunde uträttas. Ehuru försöket misslyckades och han själf blef gripen i Jönköping, i häkte innenad på Gripsholm samt ställd under laga tilltal (som dock aflopp med hans befrielse), bevittnade det dock hos honom en hos andra saknad sinnnesstyrka.

Den 21 Aug. kallade konungen ständerna tillsammans på rikssalen. Efter ett bevekande och drápeligt tal, som innebar berättelsen om rikets våda, ständernas missbrukade makt och skälen till sina tagna mått, lät han föreläsa dem ett utkast till en ny regeringsform, hvilket emottogs på stunden och stället utan minsta erinran, utan minsta betänkande.

Denna allmänt kända regeringsform satte konungen i besittning af hela den verkställande makten, utom den att begynna krig. Beskattningsrättigheten skulle däremot tillkomma ständerna eller alla fyra riksstånden vid riksdagar, dem konungen ensam egde utlysa, när honom godt syntes. Lagstiftande makten tillegnades konung och ständer gemensamt, och den lagskipande Rådet, på sätt att konungen egde två röster och hvar rådsherre en i alla rättegångsmål, som efter Sveriges lag afdömdes; men i alla andra ärenden egde denna corps ingen

annan rättighet än att råda och tillstyrka, konungen öppet lemnadt att följa eller förkasta. Ett eller annat fall var dock undantaget, då Rådets enhälliga mening borde af konungen antagas för gällande beslut. Rådets utnämnande berodde blott af konungens välbehag. Alla öfriga ärendens förvaltning lemnades åt kollegier och ämbetsmän efter förra bruket; ständernas privilegier bekräftades, och banken förblef som förr under ständernas garanti och styrelse m. m. Konungen gjorde ock en total ändring i rådkammaren och återkallade därstädes de fleste af de rådsherrar, som då tillhopa varande ständer entledigat. Efter dessa märkeliga händelser skred riksdagen snart till slut. De flesta hos ständerna väckta frågor vidrördes ej vidare. De öfriga lemnades till konungens omsorg och afgörande.

Vid detta tidskifte voro allas sinnen uppmärksamma, men tankar och rörelser ganska olika. De som bidragit till regementsförändringen, fröjdades öfver sin seger, hvars frukter de hoppades skörda genom högt anseende och välde. De som styrt den förflutna riksdagen, dolde sin harm af fruktan. Den opartiska, men mindre upplysta allmänheten, glad att se ett närvarande ondt botadt, hoppades allt af förändringen, lofvade och nästan tillbad en inföd konung, som tålt oförrätter utan hämdgirighet, utfört denna statshvälfning med mod, rådighet och ädelmod, men framför allt återskänkt nationen frivilligt den dyrbaraste delen af dess frihet. De klokare uppsköto sitt omdöme och sågo blott anarkien förbytt i en monarki, där Sveriges öde berodde af dess konungs upplysning och dygd.

I utländska kabinetter herrskade äfven så skiljaktiga tänkesätt. Öfverallt blänkte konungens ära, men ögonen sårades däraf i Ryssland, då de förnöjdes i Frankrike. Grefve Vergennes, som den tiden var sistnämnde rikes ambassadör i Stockholm, hade genom sin senfärdighet och öfverdrifna njugghet snarare hindrat än befrämjat revolutionen, men visste att däraf tillägga sig största förtjensten och upphöjdes af sina landsmän till skyarne *).

*) Då i Juni månad fråga var om revolutionen, tillsporde han grosshandlaren Peil liksom tillfälligtvis under en promenad, om, i händelse något skulle tilldraga sig, han kunde skaffa honom 1000 à 2000 plåtar i 6-örestycken, för att därmed vinna pöbeln. P. lät honom strax förstå, att med en så ringa summa ingenting kunde försökas. Icke destomindre var han så litet betänkt på anskaffande af penningar, att den 19 Aug., då revolutionen var begynt, hade han ej därtill en styfver. P. måste då till nödiga utgifter på sin kredit inom 4 dagar uppnegociera 150,000 rdr till konungens tjenst, utom hvilket biträde, hvarom grefve Vergennes med tårar bedt, ovisst är, huru det begynta verket aflupit. Dagen förut hade grefve Vergennes skrifvit till Versailles, att revolutionen var ogörlig.

Hvad konungen själf beträffar, var det nästan omöjligt, att han icke skulle förbländas af sitt eget ljus. Han hade, så till sägandes, i ett ögonblick hämnat allt hvad konungamakten lidit på 50 år och från en lydkonung under sitt folk upphäfvit sig till envåldsherre. Det offer, han sedan gjorde, om det ock af hemliga orsaker varit nödvändigt, kunde i ingens ögon vara större än i hans egna. För nationen borde han hysa föga aktning. Han hade utfört sitt stora värf med en lätthet, som liksom gaf honom vid handen, att han därtill egt skicklighet och egenskaper till öfverlopps. I sina anhängares hjärtan läste han lättsinnighet och enskilda afsigter, i sina forna motståndares feghet och oförmögenhet, i allmänhetens en oinskränkt tillgifvenhet och föga omhet om den så högt besjungna friheten. Han trodde sig kunna allt, och att Sverige hade att tacka honom för allt.

Icke desto mindre var konungens och rikets ställning både äfventyrlig och bekymmersam. Partilagans utbrott var hämmadt, men dess glöd låg osläckt under askan. Söndringen emellan standen var oförändrad, ty olikheten i deras villkor fortfor. Nationens lynne var besmittadt af riksdagsränker och af egennytta, hvilka båda göra styrelsen af ett samhälle svår; rikets invärtes skick förfallet; krigsmakten och flottan vårdslösade; drätselverket i oordning och staten skyldig flera hundrade tunnor guld *). Med Ryssland och dess bundsförvandter var freden ej pålitelig, hvilket rike i Nystadske freden garanterat 1720 års regerings-form och styrt den förflutna riksdagen samt därvid funnit sig nog nära ett länge påsyftadt mål, att bringa Sverige i fullkomlig undergifvenhet. Men det då brinnande kriget med Porten och konungens förbindelse med Frankrike hindrade allt utbrott **).

I så beskaffade omständigheter behöfdes en regering med stränga tömmar, en jämn allvarsamhet, en noggrann rättvisa, en sparsam hushållning. Konungen egde däremot ett eldigt snille, mera benäget för lysande företag än för deras mödosamma utförande, i behof af ständiga ombyten för sin verksamhet, men utan tålamod för gången af vanliga göromål. Han begynte sin nya styrelse med vishet och nåd. De fängslade riksdagsmännen voro utsläppte, så fort de besvurit nya rege-

*) Enligt sekreta utskottets tryckta prot. utdrag d. 4 Febr. 1772 var statsskulden då 603 tunnor guld och statsbristen för 1772 öfver 57 tunnor guld.

**) En armé af 15,000 man franska trupper under generallöjtnant grefve de Broglie's befäl var marscherande att embarqueras i Normandie för att [illegible] ett befaradt ryskt anfall; men [illegible] blef onödig, och i December 1772 [illegible] en fredlig declaration från [illegible], hvarigenom äfven inställdes en till [illegible] armad ambassad, uppdragen riksrådet grefve Posse.

ringsformen. Konungen belönte rundeligen dem, som visat honom prof af nit, straffade eller näpste ingen, som varit honom emot. Regeringsärendena sysselsatte Hans Maj:t alla dagar på vissa för hvar expedition utsatta timmar. De afgjordes då af konungen i en så kallad konselj, hvartill i hvarje departement vissa riksråd voro kallade. Och ehuru i rättegångsmål Rådet hade votum decisivum, föredrogos dock dess beslut konungen i en slik justitie-konselj, innan de utfärdades till verkställande. Alla befordringar skedde i den ordning, regeringsformen utstakade. Utrikes ärendena gaf konungen en synnerlig uppmärksamhet. Han arbetade där med mycken flit och delade egen handläggning med grefve Ulrik Scheffer, hvilken han såsom kanli-president uppdragit deras yppersta vård, och som genom sitt jämna, varsamma och försigtiga förhållande redan förtjent och än vidare förtjente detta förtroende. Jämte detta allt förunte konungen alla sina undersåtare fritt tillträde till sin person, hvartill vissa eftermiddagar i veckan förordnades; utfärdade hvarjehanda nyttiga författningar, gjorde resor i landsorterna att mönstra och öfva trupperne; och om det 1772 om hösten mot norska gränsen företagna tåg, som det sades, i afseende på någon därifrån befarad fiendtlighet, hvilken afböjdes, kanhända varit mindre nödigt och snarare grundadt på en förment tillgifvenhet af detta rikes undersåtare, hvilka, således understödde, skulle falla Sverige till *), vittnade det dock om en verksam konung, som kunde uthärda besvär och möda, slita ondt och med eget exempel uppmuntra en stridbar nation.

Under så hugneliga utsigter förflöto de första åren efter revolutionen.

Man bör dock ej neka, att äfven under den tiden ett hemligt missnöje framhviskades. Folket var vandt att granska alla regeringssaker, många funno sig personligen lidande genom uteblifvandet af indrägtiga riksdagar, och de fingo mod till klander, då faran var förbi, samt anledning därtill genom den frihet, konungen efterhand sig tillstadde. Hans ordenteliga arbetsamhet aftynade, hans lefnad blef yppigare, hans hof mera lysande, lustbarheter därstädes anställdes vid hvarjehanda tillfällen, som vittnade om mycken uppfinning och smak, men medtogo mycken tid och mycket penningar. En inhemsk opera var inrättad i Stockholm redan 1773. Smakens och språkets förädling

*) Ryska ministèrens not af den 15 Nov. innehöll, att kejsarinnan ärnade anse allt anfall emot Danmark såsom emot hennes eget interesse. Den besvarades med förklaring, att konungens rustningar blott haft egen säkerhet till föremål och att alla misshälligheter nu voro i godo bilagde.

uppgafs såsom drifffjädrar. Den rätta torde varit konungens eget tidsfördrif och den afsigt att länka nationens böjelse från politik till nöjen. Konungen gaf egenhändigt författade utkast till skådespel, bevistade repetitioner, underviste aktörer och aktriser, och vid sina vistelser på lustslotten somrar och höstar, roade sig att i sällskap med personer af sitt hof själf spela fransyska teaterstycken.

Ehuru allt sådant stötte en allvarsam och fattig nation, kan man dock räkna rätta missnöjet ifrån 1775, i anledning af den författning, då vidtogs, med brännvinsbränningen. Denna tillverkning, som medtog mycken spannmål, hade därföre tidtals under frihetsregeringen varit förbuden, fast utan synnerlig verkan: men vid konungens anträde till regeringen var den tillåten emot en viss afgift till kronan, som utgjorde årligen 11 tunnor guld. Genast efter revolutionen blef den åter förbuden, dock med bibehållande af samma förut betalta utskyld statsverket till godo. Den besparing, sådant tillskyndade riket, hvilket därigenom i det närmaste sattes i stånd att umbära utrikes spannmål, var ögonskenlig, och detta förmånliga utslag på den allmänna handelsvågen tröstade folket öfver förlusten af en annars högt värderad och i hushållningen på flere sätt nyttig frihet. Det är tillförne nämndt, att riket var med gäld besväradt. Konungens hofhållning och statens behof sammanstämde att göra flere inkomster nödige. Ett nytt departement för handels- och finans-ärenden var redan 1773 inrättadt och den minister, som utsågs att detta verk förestå (kommerserådet Liljencrantz), valdes mera af hopp att uttinna penningeutvägar, än att reda och i ordning bringa ett förfallet drätselverk. I sådana omständigheter framgafs 1775 ett förslag af generallöjtnanten friherre Wrangel, en man, som, efter många genomgångna lefnadsombyten och äfventyr, kände Tyskland genom några års erfarenhet, men Sverige föga, utan efter sin inbillning, att genom arrende af brännvinsbränningen inbringa i skattkammaren vid pass 30 tunnor guld om året. Detta förslag, grundadt på uträkningar, var alltför välklingande att icke antagas. Genom en förordning, som innehöll fullkomlig vederläggning af det tre år tillförne utfärdade förbudet, förklarades brännvin för en nödvändighetsvara i Sverige, men bränningen för ett regale. Den utböds i förstone till förpaktning under vissa villkor: men som inga förpaktare anmälte sig, uppförde kronan själf med otrolig kostnad stora byggnader till bränneriinrättningar på mångfaldiga ställen i riket, hvarifrån brännvin skulle säljas till invånarnes behof. Af dessa utarrenderades de fleste sedan åt enskilda personer: och ehuru allmänheten befriades från brännvins-

accisen, skattlades den mångfaldigt högre genom denna försäljning till ett ganska drygt pris, hvilken dock så utföll, att det mesta stannade hos utländningen för spannmål eller hos arrendatorerna; men kronan däremot, sedan alla utgifter och kostnader voro afdragne, njöt mindre vinst än beloppet af brännvins-accisen; jämte det att folkets seder förderfvades, skogarne förstördes och flere olägenheter yppade sig, som blefvo mer och mer kännbara.

Följande året företogs den så kallade banko-realisationen. Riksens ständers bank hade af ständerna under det förra regeringssättet blifvit så tillitad, att dess utelöpande sedelstock många resor öfverträffade dess redbara tillgångar, hvaraf händt, att dessa sedlar, som voro det enda i landet kringlöpande mynt, förlorat all kredit. De författningar, ständerna tagit att afhjälpa denna brist, hade varit illa öfverlagde och så många förändringar underkastade, att myntvärdet, och följaktligen all eganderätt, var i en beständig osäkerhet. Konungen satte nu banken, genom införskrifvet och i betalning på kronans gäld till banken dit inlefvereradt silfver, i tillstånd att kunna inlösa sina utelöpande kopparmyntssedlar med riksdalersmynt, dock endast till 50 procent af deras räknevärde, eller riksdalern beräknad till 18 daler kopparmynt i stället att han förut gälit 9 daler. Med detsamma kom äfven speciesilfvermynt i full gångbarhet. Denna lysande förrättning var lyckligare i sin verkställighet än försigtig i sin anläggning; ty tillgången af silfret var indragen genom ett stort utrikes lån, som förökade rikets gäld och inom få år åter utgått i bara interessen, då bankens bestånd kunnat vara mycken våda underkastadt, om ej en fördelaktig handels-konjunktur under ett sjökrig mellan Europas största sjömakter tillskyndat Sverige en tillfällig vinst af frakter, hvilken understödde det äfventyrade realisationsverket, som för öfrigt verkställdes tvärtemot bankofullmäktiges tanke och föreställningar.

Ett mycket betydande missbruk uppkom emellertid i arméen, som där med tiden vållade stor villervalla. Efter förra författningar voro där tjensteköp eller så kallade accorder tillåtna, pa sätt att hvar och en officer för sin grad betalte och vid afskedstagandet i betalning atnjöt en viss summa penningar. Efter vissa tjensteår var han ock berättigad att erhålla en stadgad lifstidspension utur en till den ändan genom afdrag på lönerna sammanskjuten kassa, som förvaltades af vissa arméens fullmäktige. Dessa tjensteköp ville konungen afskaffa, förmodeligen emedan de gåfvo mindre rum åt ynnest än åt laglig rättvisa. En plan upprättades därföre och gillades, i anledning hvaraf de

officerare, som betalt sina sysslor, vid afskedstagandet kunde få ersättning därför utur pensionskassan, utan att den skulle löpa fara att gå öfverända, och däremot alla officerare, som efter den tiden befordrades, få sina tjenster för intet. Konungen utgaf därom en författning och förbjöd alla ytterligare accorder samt deras anmälande genom regements-cheferna vid sin onåd. Men knappt var den allmänt kungjord, förr än dels afgående officerare, dels de, som dem önskade efterträda, funno utväg att till tjensteköp sig emellan erhålla konungens enskilda tillstånd. Regements-cheferna täflade däruppå att tvärt emot förbudet hos konungen genomdrifva flera dylika sina officerares ansökningar *). Sedan några exempel voro gifna, blef missbruket allmänt. Tjensterna köptes som förr, men långt dyrare och utan stadgade värden. Sådant berodde ej mera af lag, utan af konungens välbehag, samt medförde således den största känning och osäkerhet för tjensteköparen. Alla gamle officerare hastade därföre utur tjensten. Deras rum uppfylldes af unge efterträdare, som antingen hade förmögenhet eller kredit, den enda gällande förtjenst till fortkomst. Adeln utblottades, ynglingars framsteg upptände en otidig befordringslystnad hos deras kamrater; de befordrade blefvo otacksamme, de förbigångne missnöjde, och officerscorpsen förvandlades nästan till penningevinglare, som ansågo sysslorna för köpt egendom och mätte sina skyldigheter efter den ränta för deras penningar, lönerna af sig kastade. De flera förnyade förbud af accorderna, som tid efter annan utfärdades, blefvo lika fruktlösa som det första, ty konungen egde antingen ej vilja eller ej styrka att neka, och de olagliga tjensteköpen fortforo samt uppstegrades.

Dessa frön till missnöje grodde redan, men hade på långt när icke uppvuxit till den höjd, de sedan uppnådde, när 1778 års riksdag företedde ett i den nya svenska statsförfattningen osedt ämne till uppmärksamhet. Konungen hade vid ständernas hemförlofvande 1772 gifvit hopp, att han efter sex år skulle dem sammankalla. Ett äfven så fröjdefullt som oväntadt tillfälle inom kungliga huset gaf anledning till verkställighet. Konungen, som emot sin vilja blifvit förmäld med danska kronprinsessan Sophia Magdalena och under de första 9 åren af sitt äktenskap föga lefvat tillsamman med henne, hade den glädjen att på 12:te året finna henne med lifsfrukt välsignad. Detta ögonblick af passade konungen med all klokhet att återse rikens ständer. Han

*) Inom 14 dagar efter förbudet skedo 11 regementschefer [illegible] och konungen med slika förord.

räknade ej mindre på den glädjen, som öfver denna förökning i konungastämman skulle stärka deras tillgifvenhet för deras konung, än i allmänhet på den villiga tjenstfärdighet, han af nationen mångfaldigt rönt, äfven vid sådana tillfällen där den kunde klandras, och oaktadt det fritaliga belackande man tillät sig af hans gerningar.

Exempelvis kan anföras, att Rådet (hvilket till större delen bestod af svaga eller egennyttiga personer) genom fleste rösterna dömt en författare (Joh. Gust. Halldin) till döden, såsom skyldig till majestätsbrott, för det han i en tryckt skrift gjort erinran vid lagligheten af bränneriförfattningen, endast på det att konungen måtte få utöfva sin rättighet att göra nåd. Genom ett ensidigt beräknande af Rådets röster, som voro delte i åtskillige meningar, hade en från förra riksdagstiden förhatelig öfverste (Fredrik Gyllensvan) för ämbetsfel förlorat sysslan, fast pluraliteten var af lindrigare mening, och Rådet hade ingen påminnelse därvid gjort. Redan 1772 i en beredning öfver finansverket hade riksrådet grefve von Wallwijk frågat, om Hans Maj:t ville hafva statskontorets bok afsluten med eller utan statsbrist; presidenten Boye i statskontoret svarat konungen, som tvekade om tillgång till någon viss utgift, att så länge Hans Maj:t hade ett statskontor, kunde penningar ej tryta; och då, i anledning af yppadt förslag, att städernas jord skulle besås blott med lin och hampa, konungen yttrat sig ej veta, om sådant tväng kunde förenas med deras privilegier, hade han af riksrådet grefve Hermanson fått till svar, att för det allmänna bästa borde alla privilegier vika.

Sådana yttranden borde stärka konungen i den mening, att han kunde göra hvad han ville, och att hans folk borde nöjas med att tro sig fritt, en grundsats, som konungen i ett samtal flera år senare verkeligen förklarade utgöra rätta förståndet af 1772 års regeringsform. Denna mening beseglades i början af 1778 genom lycklig utgång af ett försök, som misslyckats för despoter. Konungen införde en nationaldrägt, som ej allenast vid dess hof, utan af hela folket antogs den 28 April med täflan, hvem som skulle vara den förste, ehuru skild den var ifrån det förra och med hela Europa instämmande bruket. En så oväntad nyhet verkställdes utan befallning, blott efter exempel och i anledning af några därom tryckta så kallade reflexioner. Efter dessa rön kunde konungen föga tvifla om de benägnaste ständer eller om obetydligheten af de missnöjdas knorr. Nyss innan riksdagen begyntes, yttrade ock konungen om rikssalen, hvarest han med dem plägade hålla sina sam-

mankomster, men där nyss förut komedier voro spelte: "J'y ferai succéder un spectacle à l'autre".

1778 års riksdag började den 19 October. Konungen öppnade den med sin vanliga vältalighet och upprepade hvad riksdagskallelsen redan förmält, att ständerna blott samlades för att deltaga i hans fägnad öfver rikets tillstånd och hopp om en kronarfvinge. Efter meddelad underrättelse om rikets ut- och invärtes ställning, förelades ständerna några lagfrågor, i hvilka konungen önskade, att allmänna lagens stadgande måtte ändras, begärandes däröfver ständernas utlåtande. Det undföll dock få, att detta öfverläggningsämne var en förevändning och att andra förtegade afsigter utgjorde rätta skälet till riksmötet. Emellertid sattes däröfver ett lagutskott; äfvensom, enligt regeringsformen, ett annat utskott öfver bankoverket och ett öfver rikets statsverk.

Detta riksmöte var så mycket vigtigare, som det skulle stadga svenska konstitutionen, dels genom verkställighet af hvad regeringsformen förmådde, dels genom förklaring och tilläggning af hvad i densamma var mörkt eller ofullständigt. Konungen satte sig redan vid dess begynnelse i besittning af den före 1719 i Sverige brukliga rättighet att själf utnämna landtmarskalk och de ofrälse ståndens talemän: hvilket af adeln och presteståndet emottogs utan gensägelse och med tacksamhet, men af de andra två stånden uttryckeligen begärdes. Några kloke riksdagsmän funno nogsamt, hvad varsamhet ständerna nu borde använda, om icke den frihet, regeringsformen dem försäkrat, skulle blifva ett tomt namn.

Ibland desse tillkom främsta rummet grefve Axel Fersen. Denne skarpsynte statsman, som eftervärlden torde räkna bland Sveriges störste, hade tillförne varit hufvudet för fransyska partiet; tre gånger landtmarskalk, lika lysande genom sin börd, sin rikedom, de ämbeten, han beklädt: efter revolutionen inkallad i rådet, för att, skild från befälet öfver lifgardet och förblandad bland så många medbröder, mista något af sitt anseende, men följande året på sin begäran därifrån entledigad: högaktad af allmänheten för sin djupa insigt, sin långa erfarenhet, sin kärlek till fäderneslandet, sin ståndaktighet; föga älskad och trodd vid hofvet, såsom en obeveklig motståndare af envåldet. Grefve Fersen yrkade nu, att denna första riksdag skulle lägga grund till alla de påföljande, och att ständerna borde visa lika nit om en laglig frihet, lagliga rättigheter, som för en okränkt konungamyndighet. Men allmänheten bland stånden var antingen icke nog klarsynt eller nog om om fäderneslandet att lyda dessa råd: och glädjen att den 1 November

af försynen emottaga en tronföljare åstadkom en förtjusning, som föga lemnade rum åt öfverläggningar.

Det enda, som störde denna fägnad, var ett emellan konungen och enkedrottningen uppkommet brouillerie. Hon hade under drottningens grossesse yttrat vissa misstankar, som föranlåtit konungen att taga en af enkedrottningen i flera riksråds närvaro undertecknad deklaration med erkännande af den väntade arfvingens laglighet. Vid förlossningen skref konungen en biljett till sin mor om denna lyckliga händelse. Hennes svar innehöll några tvetydiga termer, som så förtörnade konungen, att han förböd henne komma till sitt hof. Konungen och enkedrottningen sågo hvarandra ej sedan, förrän på hennes sotsäng 1782 på Svartsjö, då de förliktes, sedan den döende prinsessan gjort honom de starkaste förebråelser).

Icke desto mindre afstod grefve Fersen icke ifrån sin patriotiska föresats. Han ådagalade den vid det tillfälle, ett utskott till bankoverkets öfverseende valdes, för hvilket han föreslog en instruktion, som tryggade ständernas rätt och säkerhet i detta verkets förvaltning, och som, oaktadt mycket buller *), motstånd och hotelser, likväl med någon jämkning, väsenteligen gillades samt lade grund till svenska bankens trygghet och den visa styrelse däraf, utländningar beundra.

Loppet af de öfriga riksdagsärenderna svarade alldeles emot konungens önskan. Riksens ständer gingo stillatigande förbi de till landets känning och missnöje tagna mått med brännvinsbränningen. Deras statsutskott påyrkade ingen redogörelse för statsmedlen eller riksgäldens belopp. Konungen behöfde, men ville ej själf begära penningar. Ständerna förmäddes att självkrafde tillbjuda 42 tunnor guld i faddergåfva åt den nyfödde kronprinsen, vid hvars dop de varit vittnen, och

*) För denna instruktion, såsom föregifven att strida mot regeringsformen, blef grefve Fersen angripen genom memorial af generalmajoren Trolle. Det påstås, att konungen, som ock tog densamma mycket illa, redan reglerade ceremonien, som skulle iakttagas vid den riksrätt, som öfver grefve Fersen tillärnades på rikssalen. Grefve Fersen hade äfven med konungen ett enskildt samtal och måste då uppbära många förebråelser och hotelser, såsom den där ville ryckas med konungen om spiran. Gr. F. svarade, att han väl visste, det ett slikt tillmäle af en konung plägar vara dödens sändningebud; men att han vid sitt inträde i krigstjenst gjort fäderneslandet ett fritt offer af sitt hufvud. Det åtrade han nu icke, helst samma hufvud, genom år och bräcklighet, förlorat af sitt värde; dock torde det ej kunna tagas utan konungens egen vada. Att tillfredsställa konungen tillade han dock 7 § i instruktionen, hvilken väl icke ändrade hufvudsaken, men ådrog grefve F. tillvitelse af sina anhängare att hafva reculerat. Han svarade: Qu'il fallait qu'un sujet eût toujours tort vis à vis de son roi. Instruktionen var annars uppsatt af bankosekreteraren Schröder

i föräringar åt kongl. huset; hvilka medel borde utgå genom köpp-skatt af hela landet i sju år. Deras bankoutskott lemnade konungen ett kreditiv på 50 tunnor guld att lyftas i banken vid oförmodadt nödfall. Den vanliga bevillningen fastställdes till nästa riksdag och således på obestämd tid. I alla sina förklaringar inför tronen röjde deras ton det ödmjukaste smicker, och de deltogo med välbehag i de utsökta, präktiga och kostsamma lustbarheter, hvilka konungen efter sin sed anställde vid drottningens uppkomst utur barnsängen, vid hvilket tillfälle förtjenar anmärkas, att konungen upphöjde några grefvar utom Rådet till lika värdighet och företrädesrättigheter med Riksens Råd, som alltid varit ansedda och enligt regeringsformen borde anses för de yppersta näst konungen; hvarigenom konungen mera nedsatte de senare än upphöjde de förra.

Det är tillförne sagdt, att 1772 års regeringsform i många mål var ofullständig. Den omtalte riksdagar, men innehöll icke någon stadga, hvarefter de skulle hållas. Redan vid början af denna riksdag fyllde konungen en sådan brist genom den med ridderskapet och adelns bifall, fast ej utan gensägelse, under konungens eget ordförande, stadfästade och till närvarande tider lämpade riddarhusordningen af 1626; i anledning hvaraf detta första riksstånd fördeltes i tre klasser, med hvar sin stämma, nämligen 1:o grefvar och friherrar, 2:o riddare, 3:o svenner eller adelsmän. Allt ifrån 1719 hade klassinrättningen varit aflagd, och hvarje adlig ledamot hade, utan afseende på sin titel, varit lika röstegande. Upplifvandet af denna forntidsinrättning upphöjde första och andra klassen, som bestod af färre ledamöter, men nedsatte den tredje, såsom talrikast. Verkan kunde ock blifva den, att man blott behöfde vinna flesta rösterna i de två första klasserna för att ega hela riddarhusets pluralitet, änskönt tredje klassen allena var långt manstarkare än den första och andra tillsammans. Dessutom hade konung Gustaf Adolfs riddarhusordning det skäl med sig, att grefvar och friherrar då egde län och stora gods samt följaktligen ett närmare interesse med landet, som borde gifva deras röster mera vigt i rikets ärenden; hvilket nu har fått ett ganska ombytt förhållande. Vid formaliteten af denna förnyade inrättning kan ock anmärkas, att den under konungens egen öfvervaro blef fastställd, hvarmedelst friheten i öfverläggningen mycket led. Men påminnelsen härom af en ledamot, den förr omnämnde öfverste Gyllensvan, adrog honom tillvitelse för brott och förgripelse, och konungen trodde sig göra nåd, då han befriade honom från tilltal.

Konung Gustaf Adolf hade ock 1617 med ständerna belefvat en riksdagsordning, hvars upplifvande konung Gustaf III äfven åstundade. Till den ändan hade i talmännens vid riksdagens början aflagda eder denna ordning blifvit inryckt såsom ett rättesnöre för dem, och dessa eder infördes såsom oföränderliga i riksdagsbeslutet. Men som bemälte ordning i många mål stadgade annorlunda än 1772 års regeringsform, isynnerhet rörande ständernas rättigheter vid lagstiftningen, utstakandes därutinnan en mindre tydlig gräns för konungens makt, hvilken där synes så utsträckt, att han, enär stånden hysa olika meningar, skulle kunna välja hvilkendera han behagar, utan afseende om den är de flestes eller blott ett enda stånds röst; så framkom kongl. sekreteraren Hummelhjelm den 21 Januari 1779 med ett memorial rörande detta ämne och föreslog, att ständerna, på sätt 1772 års regeringsform förmår, skulle med Kongl. Maj:t förklara denna kollision; hvarjämte han ej allenast yrkade samma regeringsforms oryggliga efterlefnad, utan ock beviste, att då ständerna stadnade i skiljaktiga tankar, borde nödvändigt de flesta ståndens stämmor föreställa ständernas samfäldta. Detta memorial lades på bordet till vidare åtgärd, men dagen därpå höll konungen ett plenum plenorum, hvaruti han i allmänna ord varnade ständerna för dem, som ville förföra dem till ogrundade misstankar och farhågor, och yttrade tillika, att Hans Maj:t ej annorlunda ansåge 1617 års riksdagsordning såsom grundlag, än så vida och i de delar 1772 års regeringsform ej på annat sätt förordnade. Sådant intogs i riksdagsbeslutet, och af denna anledning förklarades sedan den af herr Hummelhjelm väckta fråga förfalla.

Riksdagens slut påskyndades äfven och inföll inom få dagar, men lemnade sinnena i nog jäsning. På ena sidan hade herr Hummelhjelm af sina medbröder och medborgare åtnjutit mycket bifall för sitt oförfärade nit om bevakande af ständernas rätt, frihetsandan blifvit väckt utur sin dvala, och konungen däremot misstänkt att vilja utvidga sin makt öfver de gränser han sig själf föreskrifvit; äfvensom i allmänhet det fina och föga uppriktiga sätt, hvarmed hela riksdagen af konungen fördes, verkade ett fullkomligt misstroende till honom. På den andra gjorde både grefve Fersens förslag till bankoutskottets instruktion och herr Hummelhjelms memorial hos konungen ett obehagligt intryck. Dessa exempel voro nästan de första inhemska motgångar. han efter 1772 rönt, ansågos såsom lemningar af partiandan, regeringssjukan och riksdagsvanan och intygade möjligheten äfven i detta regeringssätt af sammansättningar. som kunde stadga annan gräns för

konungamakten än den, som låg i regentens egen uttydning af regeringsformen. Verkan af dessa sinnesrörelser blef inbördes missnöje och konungens fasta föresats att samla ständer så sällan han kunde.

Det var ifrån 1778 års riksdag, som konungen begynte regera utan att synas fråga efter nationen. Tillförne kanhända allt för ömtalig för de olika omdömen, regenters göromål alltid äro underkastade, blef han nu efter hand alldeles lika nöjd och skilde föga emellan den missnöjdes obemula tadel och den välsinnades öppenhjärtiga erinringar. De redan omförmälda missbruk fortforo och tillväxte. Flere personer blefvo illa anskrifna i anseende till det som förelupit vid riksdagen, äfvensom i gemen konungens misstroende öktes både till kollegierna, hvilkas göromål skingrades och deltes mellan särskilda beredningar, och till äldre ämbetsmän, uppammade i gamla regeringssättet. Yngre, oförfarne nyttjades och valdes bland dem, som voro färdige att med lika nit verkställa lagliga och olagliga befallningar. Befordringsverket handhades fördenskull utan det afseende på skicklighet och förtjenst, som fordras till en god styrelse och som uppmuntrar medborgare att vinnlägga sig om insigt och duglighet. Konungen hade allt ifrån början af sin regering unnat adeln ett utmärkt företräde, upphöjt och med rundlig inkomst försett sina hofämbeten, som mest tilldeltes grefvar och friherrar, äfvensom till andra beställningar adelig värdighet oftast gällde mer än ofrälse-förtjenst: ja så, att efter några års förlopp regementschefer fingo befallning att till officerare ingen ofrälseman föreslå *). I allmänhet köptes sysslor för penningar, egennyttiga gunstlingar till rof, hvilka efter all liknelse med konungens tillåtelse delade sig emellan dessa otillbörliga inkomster. Isynnerhet blef detta missbruk drifvet till sin höjd i prestestandet, där föga fattades, att ju icke de så kallade regala pastorater höllos fala till de mestbjudande. För att liksom gifva alla stånd anledning att klaga, blefvo lurendrägerier och oförtullad införsel af utrikes varor skyddade och drifne inom konungens egen borg, till svenska handelns och näringarnes förfang. Sådant

*) Redan 1773 tilldrog sig en händelse, hvaröfver ofrälsemän mycket besvärade sig. En advokat vid namn Rydman hade i ett rättegångsmål skrifvit hårdt emot riksrådet grefve Gyllenstjerna. Detta brott pröfvades af Rådet urbota, och Rydman dömdes till 14 par spö. När exekutionen skulle ske, uppgaf han assessor Estenberg för verkliga författaren, hvarigenom han slapp straffet. Estenberg åter, ehuru hans egenhändiga koncept uppteddes, värjde sig med ed. Detta mål uttyddes såsom en aristokratisk våldsamhet. En annan, som tycktes hota säkerheten, var att 1774 en värfvad soldat, som talt lasteliga om enkedrottningen, blef i fängelset hemligen afstraffad med 40 par spö.

allt förorsakade ledsnad och missnöje i hela nationen, äfvensom söndringen och afundsjukan både inom adeln själf och mellan de ofrälse stånden och adeln märkeligen förkofrades.

Konungens mera lifliga inbillningsgåfva än mogna omdömeskraft, hans håg för en blänkande ära mer än för den sannskyldiga, som består i folkets välmåga, hans kännedom af främmande länder mer än af sitt eget rike; allt hade längesedan retat honom att utmärka sig genom lysande värf. Han regerade i sin tanke mer för Europa än för Sverige, ville nödvändigt spela en rol ibland prinsar af första rangen, trodde sina snillegåfvor kunna fylla sitt rikes brist på styrka, folk, varor och penningar att understödja en slik rol, eller kanhända insåg icke, huru mycket Sverige i dessa afseenden var nedan om andra makter. Oaktadt det täckelse, som skyler göromålen i prinsars kabinetter för samtidens ögon, är det troligt, att konungens underhandlingar med utrikes makter likväl varit styrda med all klokhet och all den laggrannhet, som både Europas allmänna och Sveriges enskilda ställning kräft, de första tio åren efter regementsförändringen. Förtroligheten med Frankrike var underhållen, oaktadt koungens enskilda missnöje med grefve Vergennes' person, som ifrån ambassadör i Stockholm 1774 befordrades till statssekreterare-beställningen vid utrikes ärendena i sitt fädernesland. Med Ryssland hade tillika en nabolig vänskap förblifvit orubbad och genom ett personligen aflagdt besök af konungen hos kejsarinnan 1777 så befästad, att H. Maj:t vid öppnandet af 1778 års riksdag tilltrodde sig försäkra ständerna, att så länge konungen och kejsarinnan regerade, freden emellan deras riken icke skulle brytas. Uti kriget mellan England å ena, samt Frankrike, Spanien och Holland på den andra sidan, var en vis och förmånlig neutralitet iakttagen, och Sveriges konventioner med de öfriga nordiska makterna om dess bevarande genom vapen, hade både tillskyndat svenska flaggan heder och trygghet samt en betydande båtnad för riket, hvilken rikligen ersatt kostnaden till utrustningen af nödiga krigsskepp, jämte det att sjömanskapet därigenom vunnit öfning. Men alla dessa steg voro för konungen alltför jämngående och afmätte samt mera instämmande med grefve Ulrik Scheffers varsamma betänksamhet än konungens högtsväfvande förslag. Denne för Sverige väl passande statsminister längtade efter en stillhet och hvila, den han ändtligen med konungens tillstånd erhöll 1783, mindre saknad af konungen, som ledsnat vid hans rädda försigtighet, än af de upplystare bland nationen, som kände de faror, han därigenom afstyrkt, fast honom

med skäl tillvittes despotiska grundsatser i rikets invartes styrelse, och att han därutinnan styrkt konungen, som redan till sådana egde benägenhet nog.

När konungen 1775 och följande åren mycket arbetade på krigsmaktens, särdeles örlogsflottans, istandsättande och förkofran och dartill nyttjade såsom krigsminister riksradet Carl Sparre, tilldrog sig ofta att grefve Ulrik Scheffer i konseljerna opponerade sig emot hans förslag. Riksrådet Sparre tillfrågade honom i förtroende om orsaken. Han svarade: "Ne voyez-vous pas que vous mettez le rasoir à la main de l'enfant?" Utgången visade, att han såg rätt.

Konungen hade kanske länge ansett ett krig nödvändigt för att upphöja sitt namn. Men i samma man som han både inom- och utomlands visste sig blifva känd för en svag och ojämn styrelse, för en lefnad, mera uppoffrad åt nöjen än åt vigtiga göromal, stärktes han i denna fördom. Ett fälttåg skulle blifva en vederläggning på de beskyllningar, man gjorde honom för veklighet och fåfänga.

Tvenne gunstlingar hade vid denna tiden vunnit ett insteg hos honom, som verkade på Sveriges öden: öfverste Toll och friherre Armfelt. Den förre mera till åren, djärf, ärelysten, ömsom våldsam och illslug, under forna riksdagstider skiftevis nyttjad af båda partierna samt äfven vid revolutionen 1772, och nästan den ende bland redskapen därtill, som sedan med förtroende af konungen blifvit använd, kanske mera för att sysselsätta hans oroliga lynne än af tycke för hans person. Den senare ung, vacker, glädtig, begifven på nöjen och uppfinnare af nya, kittslig, fåfäng och ostadig, men af godt hufvud och begrepp, när han orkade använda det. Den förre utan annan krigserfarenhet, än den han förvärfvat sig som underofficer i Pommerska kriget, inom några år befordrad till öfverste för ett kavalleriregemente, generaladjutant och nästan till hela befattningen med rikets krigsväsende; den senare, oaktadt sin mindre lysande ätt, till öfverstekammarjunkare och sökande ett säkrare anseende inom hofvet än i vigtiga ämbeten. Båda utan dygd, utan seder, till och med utan den läggrannhet, som ofta i mindre dygdiga själar återhåller utbrott, emedan de stöta; båda förmätna nog att blanda sig i alla rikets ärenden, utan underbyggnad, utan grundlig kännedom; båda smickrande envåldsmakten för att regera själfva; men den ene vaksam, driftig, outtröttlig, ordentlig, hatare af egennytta och penningegirighet; den andre lika tilltagsen som vårdslös, vällustig, slösaktig, omåttlig af penningar, emedan han hade omåttliga behof; föröfrigt fiender såsom med-

täflare och hufvudmän hvar för sitt parti inom hofvet, mellan hvilka vågen låg i konungens hand, som liksom var smickrad att flytta öfvervigten än på den ena, än på den andra skålen.

Båda dessa gunstlingar sammanstämde att underhålla konungens lust till krig. Öfverste Toll tillstyrkte det för att vara oundgänglig, för att få ett stort befäl, för att visa sin skicklighet; baron Armfelt, säker att det förutan behaga, afrådde det dock icke för att ej synas klenmodig. Redan 1772 hade konungen haft afsigter på Norge, grundade på berättelser om missnöjet där i landet och Danmarks svaga försvarsverk. Han hade sammandragit sina trupper på norska gränsen och i egen person gjort en resa dit under svepsak af sin eriksgata; men elden blef dock den gången släckt i sin gnista och freden orubbad. Öfverste Toll uppvärmde detta kittlande förslag, till verkställande hvaraf blott ett lägligt tillfälle önskades. Detta berodde till stor del på Ryssland, som nödvändigt borde vara sysselsatt, och då detta vilkor syntes inträffa genom svåra misshälligheter emellan samma rike och Porten 1783, som bådade ett fredsbrott, troddes tiden vara inne till anfallet på Danmark. Emellertid inträffade grefve Scheffers afträde ifrån ministèren, hvilken länge varit ett hinder för öfverste Tolls förslag, det han sökte utur vägen rödja. Hans efterträdare, grefve Creutz, förut ambassadör vid franska hofvet och en ypperlig skald, född att lysa på parnassen, men icke i kabinettet, satte sig snart under herr Tolls förmynderskap. Konungen, som haft ett möte med kejsarinnan i Ryssland uti Fredrikshamn, antingen för att afgöra några tvisteämnen, eller för att känna sig för hvad han på den sidan hade att vänta, anträdde mot hösten en resa till Italien, under förevändning af ett armbrott, som nödgade honom att betjena sig af baden i Pisa, men i själfva verket dels för att dölja sina hemliga anläggningar mot Danmark, dels ock kanhända hufvudsakligast för att roa sig. I hans frånvaro och under herr Tolls styrelse arbetades oupphörligen och med all drift på flottans och hela krigsmaktens iståndsättande. Nya skepp byggdes, ammunition, gevär och utredning anskaffades, gränsorterna mot Norge förbättrades, artilleri och kanoner ditfördes från Stockholm. Penningar till alla dessa behof funnos icke i skattkammaren, sedan konungen redan genom en präktig hofhållning, kostsamma utrikes resor och byggnader uttömt alla tillgångar till besparing, och han midt under dessa anstalter därmed fortfor. De måste därföre upplånas utrikes, oaktadt finansministern baron Liljencrantz' motsägelser, som tillförne lättat, nu för sent sökte hindra denna landsförderfvande utväg att få

penningar, genom föreställningar, dem konungen illa upptog och besvarade med den anmärkning, "att han hade galna principer".

Under allt detta, och oansedt hvad konungen och flera europeiska makter däremot arbetade, slöto Ryssland och Porten i Januari månad 1784 en vänlig förlikning, som gjorde Ryssland till mästare af Krim och alldeles förvirrade konungens planer. Dessa voro så illa, ja med så liten tystlåtenhet af konungen själf bevarade, att hvarken vänner eller fiender, icke en gång konungens egna undersåtare, som ofta sist få känna, hvad deras regenter förehafva, voro därom okunniga. I Florenz, där konungen träffade kejsaren, talte sistnämnde herre om kriget mot Danmark såsom en bekant sak med riksrådet Carl Sparre, hvilken någon tid haft befattning med krigsärendena, därifrån skild genom herr Tolls ränker, och nu af konungen var utsedd till följeslagare på resan för att hållas ifrån delaktighet i de nya planerna. Ryssland underlät ej att anse dem med yttersta uppmärksamhet. Det sökte först illudera dem genom anbud af en pacte de famille emellan sig, Sverige och Danmark. Herr Markoff, en mycket fin négociateur och nyss nämnd till sändebud vid svenska hofvet, uppvaktade konungen i dessa ärenden uti Rom; och slutligen framgaf ryska chargé d'affaires i Stockholm, herr Ruckman, en not, som innehöll, att hans monarkinna, i händelse freden bröts med Danmark, ej annat kunde än bistå detta rike med alla krafter. Under sin resa klappade konungen förgäfves på alla portar för att få allianser. Han hade afsigter på kejsaren, som han träffat i Florenz och i Rom *), han gjorde föreställningar till konungen i Preussen med rundliga uppgifter af sin styrka. Allt afslogs med höflighet. Han slöt med att resa till Frankrike för att försona sig med detta hof, missnöjdt öfver konungens steg till en närmare förtrolighet med Ryssland. Sedan han, utan att hafva vunnit särdeles personligt anseende vid bemälda hof, likväl där utverkat betalning af en million rdr innestående subsidier, och för vissa handelsfriheter i Göteborg tillbytt sig den lilla ön St Barthelemy i Vestindien, återvände han till Sverige och måste för denna gången afstå från alla krigsförslag.

*) Dessa bägge prinsar sympatiserade icke. De viste hvarandra en utvärtes höflighet, men kejsaren fann konungen fåfäng, qvinligt intagen af granlåt och ceremonier; konungen honom sträf, lag i sina seder. Kejsaren mocquerade sig mer uppenbart öfver konungens ofvannämnde svagheter och lät i Wien på teatern uppföra en opera, där konung Theodor von Neuhoff förställdes med ordensstjernorna på nattrocken, såsom konungen burit på sig vid ett morgonbesök af kejsaren.

Han hemkom i Augusti månad 1784. Missnöjet ibland hans undersåtare var förenadt med bestörtning och farhåga. Man hade under det föregående åtminstone tröstat sig med konungens fredsamhet; men denna hugnad var ock försvunnen, och ehuru faran för ögonblicket syntes afviken, fruktade man dock icke utan skäl. dels för angränsande makters hämdlystnad, dels för konungens åhåga att vid nästa lägenhet återtaga ett ogärna nedlagdt förslag*). Icke desto mindre framflöto mer än ett och ett halft år i lugn och ro, efter hvilken tid konungen till allas förundran sammankallade ständerna till riksdag i Stockholm d. 1 Maj 1786. Att öfversten, efter sin emellertid vunna befordran general-majoren, Toll emot fleres råd tillstyrkte denna riksdag, hvarom beslutet hölls inom få personer ganska hemligt, är ostridigt; men verkliga afsigten därmed är en för många okänd gåta.

Att ett krig var därmed åsyftadt, blifver genast troligt af rådgifvaren, ej mindre än af de föregående året fortsatta starka sjörustningarne och en under general Tolls inseende vid flera indelta regementen till fot då inrättad så kallad passevolans, som förmodligen var ärnad att sträckas öfver hela riket och borde sätta krigsmakten på en rörligare fot, i det rotehållarne, i stället för vissa besvär in natura till sina soldater vid uppbrott, förbundos att dädanefter utgöra en fastställd årlig penningeafgift till kronan, som därföre åtog sig besörja soldaternas behof. Ett läger af flere regementen var äfven anbefalldt i Skåne uti Juni månad; och kejsarinnans i Ryssland uppmärksamhet på den utlysta riksdagen bevises däraf, att hon återkallade sin envoyé, Markoff, för det han ej därom gifvit henne del, innan kallelsen utgick. som ej skedde mer än tre veckor innan riksdagen skulle börjas.

Men utan att längre uppehålla sig vid dessa mer eller mindre sannolika gissningsgrunder, har författaren den pålitligaste kunskap, att ett fredsbrott med Danmark då ånyo var tilltänkt. I Norge herrskade, enligt inlupna berättelser, mycket missnöje; och en förmögen landtman därstädes, Lofthusen, hade utfäst sig att med en deputation af vid pass 30 bönder därifrån infinna sig i Stockholm i Maj månad för att anropa konungens beskydd emot Danmarks förtryck. Konungen

*) Ett fägnadsämne företeddes den 1 Nov. 1786, då kronprinsen, ingående i sitt sjunde år, lemnades till information at då ambassadsekreteraren, sedan kanslirådet v. Rosenstein. Detta val hedrade konungens urskillning och var redan fastställdt 2 år förut, då hr v. R. af den anledningen skickades till Frankrike. Men da det honom kungjordes under konungens vistande i Paris, föreslogs honom tillika att bli prest med löfte framdeles om Westerås stift samt kommendörs-korset af Nordstjernan; villkor, som han alldeles utslog.

smickrade sig, att ständerna och isynnerhet bondeståndet, rördt af sina medbröders lidande i ett annat rike, skulle med nöje antaga sig deras sak, att kriget i ögonblicket skulle bifallas och riksdagen genast afblåsas, då flottan strax skulle utlöpa och de sammandragna trupperna begynna fiendtligheterna. Hans Maj:t gjorde sig hopp, att genom tillbud af ett familjefördrag med Ryssland kunna förmå samma rike till stillasittande, hvilket utomdess i detta ögonblick icke var i synnerhet särdeles godt förstånd med Danmark.

Få planer hafva plötsligare blifvit om intet än denna. Ty så oförmodad riksdagskallelsen var för nationen, så oförmodad blef desston för konungen. Hans Maj:t fann sig i största hast omgifven af ett missnöjdt folk, som nyttjade sin riksdagsmannarätt att inför tronen frambära de klagomål, de tillförne enskildt sig emellan utgjutit. Knappt hade konungen öppnat riksdagen, förrän adeln tog vid hvarest den släppt 1779. Den af herr Hummelhjelm då väckta frågan, huruledes ständernas röster skola beräknas vid svar på konungens propositioner, när de stadna i olika meningar, blef ett af de första öfverläggningsämnena. I anledning af friherre Carl de Geers anmälan beslöt adeln genast göra hemställan hos konungen, om icke i alla lagstiftningsmål, utom privilegier och bevillningar, hvilkas afgörande fordrar enhällighet, tre stånds pluralitet utgör riksens ständers beslut, men när två stånd äro mot två, frågan förfaller. Denna hemställan skedde enskildt genom landtmarskalken, och, till tidens vinnande, utan att ens de öfriga stånden därom voro underrättade, emedan de den stunden voro åtskilda. Konungen svarade landtmarskalken sig med glädje finna adeln hysa alldeles enahanda tanke som H. Maj:t själf, och att den andragna meningen var enlig både med regeringsformen och den förflutna riksdagspraxis. De andra stånden, sedan de fått del af adelns förfrågan och erhållna svar, skyndade sig att däröfver betyga sitt bifall.

Vid några tillfällen hade konungen utan ransakning och dom låtit kassera officerare. Detta ansågs för ett missbruk, olämpligt i ett fritt regeringssätt; hvarföre, uppå anmälan hos adeln genom öfversten Almfelt, alla stånden gemensamt utbådo sig och af konungen undfingo den försäkran, att H. Maj:t ville bibehålla hvar och en tjensteman vid sitt ämbete, till dess han lagligen blefve därutur förvunnen, och således att ämbeten och sysslor begrepos under ordet "välfärd" i 1772 års regeringsform, som stadgar, att "konungen eger ingen förderfva till lif och ära, lem och välfärd, utan han lagligen dömd är". Härifrån undantogos dock de så kallade förtroendetjenster, om hvilka särskildt är

stadgadt. Dessa båda vigtiga tillägg i regeringslagen infördes i riksdagsbeslutet.

Vid en så beskaffad riksdag fann konungen icke rådligt att meddela ständerna de vigtiga propositioner, han hade i sinnet. Och till all lycka uteblef ock den väntade norska beskickningen, utan att konungen visste af hvad orsak *). I stället uppgaf konungen några nya lagfrågor till ständernas utlåtande och begärde biträde utur banken till upprättande af spannmåls-förrådshus i anseende till de flera bedröfliga missväxter, hvilka inom få år öfvergått Sverige. För att dels mota de påminnelser, som redan af öfverste von Schwartzer voro inlemnade både emot de förlidna året träffade passevolansföreningar, såsom rubbande knektekontrakterna, och emot begångna olagligheter af därvid nyttjade ämbetsmän, dels ock för att antingen på en gang få detta verk fullbordadt, eller åtminstone utröna hvad man hos ständerna möjligen kunde uträtta, meddelte konungen dem sin proposition om denna inrättnings fastställande öfver hela riket. Man försummade intet medel att öfvertala och vinna dem. Det lyckades ock i borgare- och preste-stånden, hvilka icke hade många soldater att svara för, och hvilket senare vid det tillfället i tysthet erhöll konungens försäkran om ett ordentligt befordringsverk utan allt underslef **). Men adeln ***) och bondeståndet afslogo passevolansen med stor pluralitet. I alla öfriga mål rönte konungen lika obenägenhet. De begärda medlen utur banken beviljades väl, oaktadt flere adliga ledamöters i bankoutskottet ifriga motstånd (som ock vållade, att adeln därstädes vid voteringen stadnade i lika röster och blef inaktiv); men såsom lån emot pant och på vissa terminer samt i afräkning på det kreditiv, konungen förra

---

*) Den ofvannämnde Lofthusen, som följande hösten förde sina bönder till Köpenhamn att klaga, blef någon tid därefter i sin hemort surpreneråd och gripen (ty uppenbart vågade man sig ej på honom för hans stora anseendes skull) och insatt på Munkholmen.

**) Bland andra stötande förslag var ock det att befordra statssekreteraren Schröderheim till ärkebiskop efter den alderstigne doktor Mennander, som just dog under riksdagen, men för sent för denna nyhet, i anseende till det menagement man med prestestandet måste iakttaga. Då mot årets slut Skyttiske professorn Lindblom fick förslag till Linköpings stift och äfven utnämndes därtill, änskönt ännu lekman, åberopade konungen i ett samtal, att det ej varit mera utur vägen, om Schröderheim blifvit ärkebiskop; hvilken utlåtelse bevisar förslagets verklighet.

***) Vid öfverläggningen härom på riddarhuset skickades fyra riksråd, grefve Beck-Friis, friherre Carl Sparre, grefve Oxenstjerna och friherre De Geer att den på konungens vägnar i deras ceremonidrägter bevista. Denna nyhet och riksrådet Carl Sparres ordrika vältalighet att bevisa projektets nytta uträttade lika litet till bifall.

riksdagen bekommit, men ej nyttjat. Sista riksdagens bevillning fastställdes blott på fyra år (hvaraf konungen sedan i förtret eftergaf ett) och med en procents minskning, för att utmärka ständernas rätt att beskatta sig själfva. Andra grenar af förvaltningen granskades. I 1774 års tryckfrihetsförordning voro så många inskränkningar gjorda, att denna för friheten dyrbara författning var nästan kraftlös. Detta gaf ständerna anledning att begära dess upplifvande i dess fulla och första kraft. Likaså gjordes ansökning, att konungen icke täcktes bifalla några monopoliska inrättningar med handelsvaror till intrång i handelns fria lopp, hvartill anledningen var en nog sannolik farhaga, att tobakshandeln skulle åt förpaktare af kronan upplåtas[1]; men öfver dessa ämnen meddelte konungen under riksdagen icke annat yttrande, än att H. Maj:t ville framdeles taga den under pröfning.

Konungen, likaså förtörnad som oförmögen att i hast dämma den flod som utbrutit, fann ingen annan utväg att rädda sin makt än att så fort möjligt var åtskilja ständerna. Det var förmodligen blott i afsigt att vinna den därtill nödiga tid, som H. Maj:t framgaf ett öfverläggningsämne, hvilket skulle söndra ständerna i mån af deras olika interessen, och genom deras sysselsättning därmed tillbakahålla de nya försök emot tronen, som han annars befarade. Detta ämne var brännvinsbränningen. H. Maj:t föreslog socknebrännneriers inrättande; men i detsamma framkom bondeståndet med anhållan om fri husbehofsbränning emot skälig bevillning till statsverkets lisande. Däruti instämde de öfriga stånden; och konungen samtyckte att frigifva husbehofsbränningen emot en stadigvarande bevillning af 18 tunnor guld om året. Då uppkommo mångfaldiga meningar, som alstrade lika så många förslag både i tal och skrift. Borgare- och presteståndet ingingo i konungens proposition på den föreskrifna obestämda tiden, bondeståndet blott på 8 år. Adeln hade ock varit färdig att på vissa år därtill samtycka, men som landtmarskalken förebar konungens uttryckliga förbud att bestämma någon dylik termin, så förvarade detta stånd sig sin rätt till protokollet och lade hela målet på bordet till nästa riksdag; jämte ett direktören Frietzskys memorial, som tillika med uträkning, att kronobrännerierna för nationen medförde en årlig beskattning af 54 tunnor guld, beviste, att de omöjligen borde vara eller anses för re-

[1]) Kontrakt härom var redan upprättadt med handelshus i Preussen, och i sådan anledning redan flera tobaksladdningar under vägen till Sverige, hvilka för riksdagsmissnöjenas skull kontramanderades och i Holland måste säljas med flera tunnor gulds förlust för konungen.

gale, eller kronan dätill ega någon sådan rättighet, som icke utan ersättning genom annan ständig ränta kunde få upphöra. Detta memorial var ock meddeladt de öfriga stånden, tryckt till ett otroligt antal exemplar, som i landsorterna utspriddes, och af bondeståndet bifallet, hvilket sistnämnda förgäfves anmodade adeln om gemensam föreställning hos konungen om antagande af de anbudna 18 tunnor guld på 8 år, — då konungen den 22 Juni åtskilde ständerna under förebärande, att H. Maj:ts närvaro behöfdes vid det i Skåne sammandragna lägret. I sitt afskedstal yttrade H. Maj:t sitt hopp att på lång tid icke behöfva återse ständerna.

Detta riksmöte gifver ämne till mångfaldiga betraktelser. Det är ostridigt, att ständernas uppförande vid detsamma var värdigare ett fritt folk än vid 1778 års riksdag. Författningar voro tagna, som stödde deras frihet och säkerhet, men de hade ej haft tid, kanske ej heller nog allmänt köld, upplysning, kärlek till fäderneslandet, för att fästa den på osvikliga grunder. Oaktadt de i sina ordasätt och yttranden alltid iakttogo den anständiga och vördsamma ton, som egnar undersåtare mot sin öfverhet, kan man dock ej neka, att de ofta voro mera nitiska än försigtiga. Isynnerhet bör anmärkas, att adelns steg om förklaring i frågan om ståndsrösterna var förhastadt och hvarken instämmande med 57 § i regeringsformen eller med den aktning för medständer, som borde stärka inbördes endrägt och förtroende, hvilket ock flera ledamöter, ehuru förgäfves, anfört. Harmen öfver preste- och borgareståndens bifall till passevolansförslaget utbröt äfven i förebråelser å adelns sida, som befordrade en skadlig söndring*). En stor rol spelade grefve Fersen. Hufvudman för den så kallade oppositionen, var han orygglig i uppsåt och åtgärd att befästa laglig frihet, och landtmarmarskalken hade den försigtighet, att ingen proposition på riddarhuset väcka, förrän han därom rådlagt med honom. Grefve Fersen ädrog sig därigenom konungens vrede, hvilken dock icke ändrade hans beslut. Men när han fann, huru hans anhängare ökte sin tilltagsenhet i den mån konungen lät slå sig styckevis och lemnade dem en lätt seger; när han blef varse, att en fullkomlig söndring var för handen och kriget snart sagdt förklaradt mellan konungen och nationen, så arbetade han på dess dämpande af fruktan för ytterligheter, alltid vådliga för riket, helst han kände både konungens fyndighet på utvägar

*) Man hotade, att denna riksdag skulle blifva den sista, da presterna voro ständ.

och föga laggrannhet om medlen. Grefve Fersen använde fördenskull allt sitt bemödande att påskynda riksdagens slut, ett steg, instämmande med konungens afsigter, som sedermera blifvit mycket klandradt: — af konungens medhållare såsom en list att genom ett hastigt afbrott af öfverläggningarne lemna de väckta ämnen till missnöje oafhulpna för att öka det: af hans eget parti såsom en vankelmodighet att ej utföra det påbegynta verket till jämkande af konungens och nationens rättigheter; å båda sidor uttydt efter utgång och egna afsigter samt följaktligen ensidigt och orättvist.

Konungen på sin sida, med alla kunglighetens fördomar, fann sin ära sårad för hela Europas ögon af den vidrighet, ständerna honom visat. Han ansåg otacksamt, att de mot honom själf gjort bruk af den frihet, han skänkt dem. Genom jämförelsen af deras uppförande vid 1778 och 1786 års riksdagar, genom det oväntade rön, att många, som vid den förra voro mest nitiska för honom, vid den senare ifrade häftigast emot honom, till ex. statssekreteraren Wadenstjerna, genom eftersinnande, att de flesta nu öfverklagade missbruk då redan egde rum utan allt ätal, öfvertygades han, att icke kärleken till fäderneslandet, utan regeringssjuka och utländska stämplingar denna gången varit driffjädrar till ständernas steg. Mot ridderskapet och adeln harmades han isynnerhet. Det var detta stånd, som gifvit lif och ton åt riksdagen, och det var af detsamma, som konungen trodde sig hafva mesta erkänslan att fordra *). Slutsatsen af allt detta blef, att konungen fann 1772 års regeringsform otillräcklig till sin och konungamaktens trygghet; att H. Maj:t beslöt nyttja första tillfälle att bättre förskansa sin tron och att emellertid regera såsom tillförne.

*) Under riksdagen lät konungen genom kansliradet von Rosenstein förmana Spaldencreutz och Hummelhjelm att icke drifva honom till ytterligheter, emedan honom då återstod en slutlig utväg, som var att kasta sig i ofrälseståndens armar, och åt sin räddning uppoffra sin kärlek för adeln. H. svarade sig förese denna utväg. Hans tanke var alltid, att hvad som skedde 1786 var för sent och hade bort ske 1778. Det är ock säkert, att 1786 års riksdag företedde ett halfgjordt arbete.

II.

Krigsförberedelser. Kriget 1788.

Konungen afstod alldeles ifrån sin plan att angripa Danmark. Han smickrade sig, att den samma var för bemälda rikes minister fullkomligen förborgad, och för att ännu mera hölja den plägade H. Maj:t under sitt vistande vid skånska lägret om sommaren 1786 mycken förtrolighet med kronprinsen af Danmark, som besökte honom; aflade äfven själf besök hos danska hofvet. Men ifrån krigstankarne i allmänhet kunde konungen därföre ingalunda begifva sig. De vändes allenast åt en annan sida och riktades mot Ryssland genom de misstankar konungen uppfattat, att samma rike genom hemliga stämplingar beredt den oginhet, H. Maj:t trodde sig vid 1786 års riksdag hafva erfarit af ständerna. Det var icke nytt, att ryska hofvet hos sina grannar i gemen och i Sverige isynnerhet sökt underhålla invärtes oro, och den faktion, som konungen 1772 kufvade, hade all sin styrka af Rysslands hägn. Flera anledningar bekräftade dessa misstankar.

Ibland sina nog allmänt missnöjda undersåtare hade konungen en ganska orolig och ganska otacksam i öfverste Sprengtporten. Han var bror till generallöjtnanten baron Jakob Sprengtporten, som varit en af de mest verksamma hufvudmän för revolutionen 1772 och själf däruti delaktig. När nyssnämnde general förlorade konungens förtroende, och de befordringar, öfversten åtnjöt, icke uppfyllde det hopp, en omättlig ärelystnad för honom målat, blef han missnöjd. Med ett lyckligt snille, erkända kunskaper i krigskonsten, mycket mod förenade

han en våldsam tilltagsenhet. Denne man, nyttig i krig, farlig i fred, född till dristiga anslag, umgicks om vintern mellan 1783 och 1784 med den tanken att söndra Finland ifrån Sverige och däraf upprätta ett oafhängigt furstendöme, ett förslag, som på 1740-talet redan var å bane och af dåvarande ryska regering både uppgifvet och understödt under sken att skydda Finlands frihet, men i sjelfva verket att blifva dess öfverherre.

Sprengtporten hade i Finland många anhängare; folket var upprördt öfver en ny skattläggning, förökade besvär till krigsfolks underhåll och flere omständigheter; och som han kände den allmänna rösten mot konungen, vågade han förtro sitt förslag åt grefve Fersen med flera betydande personer i Stockholm, hvilka dels i tysthet afstyrkte det, dels därom underrättade konungen. Det är så mycket troligare, att Ryssland egde del af detta öfverste Sprengtportens förehafvande, som samma rike, oroadt af konungens fredstörande planer, gärna borde se honom sysselsatt inom sitt eget land. Dessutom är det visst, att ryska hofvet 1778 hade proponerat grefve Fersen att sätta sig i spetsen för ett parti emot konungen, ett anbud, som han med förakt afslog, fast han 1786 ånyo, ehuru lika fruktlöst, därom anmodades, med tillbud af hvad vilkor, han sjelf ville betinga sig.

I stället att beifra Sprengtportens brott, fann konungen tillfyllest att på godt sätt skilja honom från fäderneslandet. Han uppmuntrades och erhöll konungens förord att träda i utrikes krigstjenst. Det kan anmärkas såsom ett prof af grefve Fersens patriotiska tänkesätt, att han till påskyndande af hans resa försträckte honom resepenningar. Efter flere öden, hvilka på annat ställe komma att omförmälas, återkom Sprengtporten till Sverige 1786. Han var under riksdagen ganska ifrig i oppositionspartiet; lemnade därefter sitt fädernesland och dess tjenst samt gick till Ryssland, hvarest han befordrades till generalmajor.

Konungens vänskap med kejsarinnan, beseglad genom tvenne besök, yttrad genom de varmaste betygelser, hade aldrig varit uppriktig. Sjelfva statsinteresset förbjöd det: och man vet, att under alla de utsökta nöjen, hvarmed kejsarinnan emottog och syntes angelägen att behaga honom, skref hon med spe om hans person till kejsaren. Tiden att aflägga masken nalkades och påskyndades. Föga nöjd med envoyéen Markoff, hvilken med den flitigaste uppmärksamhet följt svenska ärendena samt utspanat och till sina afsigter sökt bereda sinnena, blef konungen det än mindre med grefve Rasumowski, som efterträdde

honom uti ryska beskickningen i Stockholm och där begynte underhålla en nära förtrolighet med flere adelsmän, som vid 1786 års riksdag visat sig särdeles nitiske mot konungamakten. En af dem (baron Stierneld) hade strax efter samma riksdag gjort en resa till Dalarne, och följande året anträdde han en till Petersburg och Berlin, icke utan sannolik misstanke att i bemälde landsort hafva velat uppägga allmogen och vid de nämnda hofven stämpla mot konungen.

Dessa och flere omständigheter stärkte konungen i den öfvertygelse, att ryska hofvet umgicks med anslag att störta honom och att en del af adeln därtill ville låta bruka sig för att blifva mera rådande. Misstroendet till adeln tilltog ej ringa, då 1787 konungen, i behof af penningar och ledsen vid den ringa afkomst, han njöt af kronobrännerierna, utbjöd friheten att till husbehof tillverka brännvin åt samtliga sina undersåtare, under vilkor af en nog dryg årlig afgift till kronan. De mest betydande frälsemän vägrade icke allenast själfve för sina säterier, utan ock för sina frälsehemman och deras åboer, att häruti ingå, och en del framlemnade memorialer vid socknestämmor och till konungens befallningshafvande för att bevisa sin och nationens härmedelst för nära trädda rättighet, som liknade manifester. Själfsvåldet att i samqväm smäda konungen och hans gärningar blef alldeles tygellöst, utbröt till och med i hotelser om ytterligare inskränkningar i hans myndighet vid nästa riksmöte och blef icke konungen obekant, som genom spioner hade öfverallt tillfälle att inhemta fullständiga kunskaper *).

Själfva Rådet, tillförne så färdigt att göra konungen till viljes, visade en styrka, som ådrog det konungens misstänksamhet. En riksdagsman från Upsala vid 1786 års riksdag, Kewenter, hade, sitt stånd oåtspordt, låtit trycka ett förgripligt memorial, som af ståndet ogillades, blef öfverlemnadt till justitiekanslerens åtgärd och. i anseende till ovarsamma utlåtelser om konungen, af Svea hofrätt så brottsligt pröfvadt, att författaren dömdes till 14 dagars fängelse vid vatten och bröd samt att vara förlustig all rättighet till talan för menigheten. Rådet stadfästade, emot konungens önskan, blott första delen af denna dom, men upphof den andra, hvilket af konungen illa upptogs och föranlät ett af de mest lagstridiga steg, i det H. Maj:t i sin justitiekonselj

*) Föranlät ock i December en tryckt varning mot dem, som tadla författningar. I början på följande året utkom ock själfva förordningen om husbehofsbränningen, stadgande bland annat, att ämbetsmän, som bröte däremot, skulle mista ämbetet. Officerare för deras boställen voro förut anbefallda att ingå i arrendekontraktet under vilkor att annars ej få föreslås af cheferna till befordran.

tillkallade vissa Riksens Råd, om hvilka han var säker, och med dem ändrade samt skärpte Rådets gifna dom, som likväl enligt regeringsformen borde vara orygglig.

Under denna inhemska jäsning var konungens enkannerliga uppmärksamhet fästad på utrikes ärendena. Han var, som sagdt är, häftigt uppretad mot ryska hofvet. De misshälligheter, som länge fortfarit mellan detsamma och Porten, gafvo anledning till ett krig, som begyntes af turkarne i Augusti månad 1787. För att döma af konungens ställning, interesse och påföljande händelser, är det troligt, att han till detta fredsbrott bidragit hvad han kunnat. Utom dess stod Sverige alltsedan 1739 i en defensiv allians med Porten. Europas belägenhet var annars vid denna tid alldeles förändrad. Frankrike, Portens gamla och mäktiga bundsförvandt, var genom en elak förvaltning och invärtes tvedrägt maktlöst, och genom bearbetande af sin drottning, som var kejsarens syster, i bästa förstånd med de båda kejserliga hofven; sökande att mellan dem och Porten medla fred. England och Preussen iakttogo väl neutralitet, men arbetade i hemlighet både uppå kriget och på Portens förmån. Denna gemensamhet i afsigter drog konungens håg ifrån förbindelsen med Frankrike närmare till England och Preussen. Huruvida de steg, konungen sedermera vidtog, voro med dessa makter öfverlagda, är en kabinettshemlighet.

Rysslands verkliga förlägenhet, då det efter en lång följd af krig och flere penningeödande anstalter på en gång blef ett mål för en mäktig fiendes anfall och flere europeiska makters afund, var för konungen ett lämpligt ögonblick till utförande af sin hämnd mot samma rike. Det var utan tvifvel [för] att försäkra sig om Danmark och att draga kronprinsen därstädes, om hvars högsinta tänkesätt konungen gjorde sig mycken förhoppning, utur de band, hvaruti Ryssland liksom hållit danska ministèren fängslad, som konungen om hösten 1787 gjorde en oförmodad resa till Köpenhamn. Hans Maj:t blef där med utmärkta vänskapsbetygelser och all kunglig heder emottagen. Till ett vedermäle blef öfverste kammarjunkaren baron Armfelt begåfvad med riddareorden af Elefanten. Vid sin återresa nämnde konungen sin envoyé vid danska hofvet, baron Sprengtporten, till ambassadör, och efter utvärtes anseendet smickrade man sig i Sverige af en nära träffad förbindelse med Danmark, samt af sistnämnda rikes söndring ifrån dess kända defensivförbund med Ryssland. Följande vintern arbetades med all kraft på flottornas iståndsättande och förstärkning i alla tre nordiska rikena.

I Petersburg förklarades offentligen äfven till främmande ministrarne, att ryska flottan ärnades till Medelhafvet och Archipelagen att hemsöka turkarne i hjärtat af deras rike. I Stockholm försäkrades däremot i tysthet, att samma flotta var utsedd att i vägen uppbränna den svenska i Carlskrona, samt att en galerflotta äfven i Ryssland utreddes, som ej kunde vara ärnad mot någon annan makt än Sverige. Jämte det svenska rustningarne således föregåfvos endast åsyfta egen säkerhet, tillades att Sverige och Danmark ärnade vid första öppet vatten förena sina flottor att tillstänga sundet för den ryska. Emellertid uppehöll sig konungen oafbrutet på Haga, träget och skiftevis sysselsatt med beredelse af mått och anstalter till det påtänkta kriget, under hemliga rådplägningar förnämligast med general Toll, baron Armfelt och baron Otto Wrede, samt med författande af nya teaterstycken, dem han lät uppföra af nya komedianter *), för hvilka han ock med mycken omsorg granskade och bekräftade ett nytt reglemente.

Allmänheten afbidade våren med fruktan och otålighet för att se upplösningen af dessa politiska gåtor. Ännu i April månad skref konungen till kommenderande generalen i Finland, grefve Posse, det han kunde försäkra invånarne, att Hans Maj:t ingen fiendtlighet mot Ryssland förehade, utan blott rustade till eget försvar. Efterhand utspriddes rykten, att ryska trupper sammandrogos på gränsen. Dessa berättelser om Rysslands ovänliga afsigter bifogades andra om samma rikes vanmakt: att det vore inom sig så söndradt, att endast en utvärtes stöt fordrades till dess störtande; att ett uppror i Lifland **) vore färdigt att utbryta; att sjörustningarne gingo lamt; att flottan icke kunde bemannas, sedan England af sitt folk vägrat allt biträde m. m. Till svenska envoyéen i Petersburg, baron von Nolcken, skulle grefve Ostermann hafva yttrat, det han såsom vän borde förklara, att kejsarinnan vore mycket förtörnad emot konungen, och att ingen annan utväg gafs att återvinna hennes vänskap, än att aftackla flottan i Carlskrona.

*) Stockholm egde nu fyra teatrar: Operan, Fransyska Spektaklet, Komiska teatern under Stenborgs styrelse och det så kallade Dramatiska Spektaklet, hvarpå herr Ristell fått privilegium, men som nu med ett nytt reglemente drefs för aktörernas egen räkning.

**) Det försäkras, att då svenska flottan sedermera utlopp och befann sig på höjden af Kurland, har man därifrån så väl som från Lifland och Estland väntat deputerade till bemälta flotta. Bref hade vid samma tid kommit från Sverige, hvari kurländarne blifvit uppmanade att välja hertig Carl af Södermanland till hertig. Se Hamb. Pol. hist. Magazin. Januari 1789.

Ändtligen i Maj månad 1788 återkom en affärdad kurir ifrån Petersburg till Stockholm med tidning, att en stor rysk armé stod marchfärdig vid Oranienbaum och en corps af 6000 man redan på finska gränsen. Konungen visade öfver denna underrättelse mycken bestörtning, men tillika rådighet. Rådet sammankallades. Hans Maj:t framlade åtskilliga depecher, begärde råd huru det förestående anfallet skulle motas och fann alla röster (utom riksrådet grefve Bielkes och friherre Carl Sparres, som äfven slutligen fogade sig) instämma i Hans Maj:ts egen mening, att man skulle med all kraft rusta samt icke allenast sammandraga finska arméen, utan ock med det skyndsammaste till Finland, på örlogs- och galerflottan öfverföra svenska krigsmakten, dock likväl icke göra första anfallet.

Till följe häraf utdrogos galererna följande dagen utur sina skjul (23 Maj) att sättas i tjenstfärdigt stånd; ordres afgingo till regementerna om uppbrott, en utredningskommission sattes att förse arméen med alla sina behof, generalmajoren Toll, som var vid sitt regemente i Skåne, efterskickades för att vara själen af alla anstalterna; allt andades krig. Vid hofvet talades dock blott om tappert försvar, värdigt svenska namnet, emot en öfvermodig fiende. Konungen själf, i ett enskildt samqväm med några få personer, beklagade sig öfver en händelse, som skulle betaga honom hos eftervärlden det namn, han gjort sig hopp att vinna, af "den fredsamme". Samma gång sade konungen sig ock hafva utsett preussiske generallöjtnanten grefve Hard till befälet öfver arméen och därom hafva tillskickat honom en kurir; men han lärer hafva undanbedt sig detta förtroende.

Af allmänheten fälldes många olika omdömen. De klokaste tviflade om sanningen af de uppgifna berättelserna rörande ryska anfallsanstalterna och ansågo för ett förhastande af Rådet att hafva genast tillstyrkt hela krigsmaktens rörande utan föregången underhandling, helst man visste, att ryske envoyéen på sitt hofs begäran långt tillförne om obehindrad fart för den utlöpande ryska flottan ej af det svenska erhållit svar. De dömde häraf ett offensift krig vara å färde; en mening, den ryska beskickningen understödde med föreställning om orimligheten däraf, att Ryssland skulle vilja skaffa sig flere fiender. De förespådde en olycklig utgång af Sveriges medellöshet, ringa styrka i jämförelse emot Ryssland, brist på erfarne officerare och i synnerhet generaler. Menigheten, belåten ofta blott med förändringar, besinnande sällan påföljderna, erinrade sig sitt gamla hat till ryssen och såg krigsanstalterna med mera nöje än bekymmer. Dess och några unge officerares

röst *), som omgåfvo konungen, försäkrade Hans Maj:t, att kriget var nationen ganska behagligt, att svenska krigsandan var upplifvad i all sin forna kraft, och att utgången skulle blifva ärofull. Man förstörde redan i inbillningen både Petersburg och Kronstadt; konungen omtalte med allvarsam uppsyn tillväxten af sitt bibliotek och präktiga samlingar genom kejsarinnans och diskuterade den frågan, om Petersburg efter bruklig krigslag borde få köpa sig fri från plundring och förödelse genom brandskatt, hvilket H. Maj:t för statsinteressets skull trodde kunna skäligen vägras.

De enkannerligen missnöjde utforo mot konungen och dess rådgifvare i förebråelser, att, ej nöjd med rikets skadande genom elak hushållning och olaglig styrsel, ville han i grund förstöra det genom ett krig; att Ryssland aldrig därtill gifvit anledning, utan tvärtom vore Sverige med all uppriktighet tillgifvet; att konungen själf däremot vore fredsbrytare snörrätt emot sin ed och regeringsformen, antingen för att göra sig enväldig, eller för att utblotta sina undersåtare, på det de lättare måtte kunna hållas under oket. Sådana omdömen beledsagades af många adelsmän med ett oafbrutet umgänge i grefve Rasumowskis hus. I de flesta landsorter märktes hos officerarne den största olust. De frågade, hvem som skulle ersätta dem deras ackorder, hvem som skulle försörja deras hustrur och barn, om de stupade i en tjenst, den de köpt med all sin egendom — klagomål, mindre skäliga än oväntade, och som för sent beviste det förderf, tjensteköpen medfört.

Denna häftiga ton beredde de oförsigtiga utbrott, som arméen och oppositionen sedermera fingo för sent ångra. Klokare hade den plan varit att följa, som innehölls i ett svar af en viss man **) på konungens fråga, huru de utläto sig om kriget: De säga, svarade han, att nu har konungen begynt ett olagligt krig. Det må i början lyckas väl eller illa, så blifver dess utgång ändå alltid för Sverige olycklig. Vi skola då hjälpa konungen därutur, men sedan skola vi ock liqvidera med honom. Jag är fallen att tro, att denne man lånt dem en skarpsinnighet, som de icke egde och som åtminstone ej viste sig i något af deras steg.

Den 23 Juni, en dag märkvärdig i svenska tideböckerna genom konung Gustaf I:s intåg i Stockholm och konung Adolf Fredriks val

*) Öfverste kammarjunkaren baron Fabian Wrede sade sig vilja göra löfte att icke hvila, förrän han stoppat sig en madrass af ryss-skägg o. s. v. Rodomontader lika dem af 1741, da det sades att kriget skulle lyckas, allenast Gud ville vara neutral.

*) Statssekreteraren Schröderheim.

till tronföljare, gick konungen med mycken stat om bord för att till Finland beledsaga de i Stockholm sammandragna trupper, som öfverfördes på galerer. Till regeringens bestridande i Sverige, medan konungen var frånvarande, nämndes sex riksråd: riksdrotset grefve Wachtmeister, grefve Beckfriis, friherre Carl Sparre, friherre Fredrik Sparre, riksmarskalken grefve Bonde och grefve Düben. Nyss förut hade grefve Rasumowski inlemnat en not, hvaruti han begärde förklaring öfver de rustningar, som gjordes, och åberopade både konungen själf, dem som hafva del i riksstyrelsen och hela svenska nationen till vittnen af den vänskap, kejsarinnan visat konungen, och hvaruti hon ärnade fortfara. Detta upptog konungen såsom ett förolämpande och förklarade den upprättade skillnad mellan sig och nationen såsom förgriplig, tillsägande*) grefve Rasumowski, den Hans Maj:t ej mera ville erkänna för sändebud, att inom 8 dagar bortresa; hvilket åter denne vägrade, innan han fått sitt hofs befallning. Af hvad sålunda förelupit gaf konungen de i Stockholm residerande ministrar behörig del.

Emellertid hade hertigen af Södermanland, hvilken såsom storamiral åtagit sig befälet af örlogsflottan, utlupit med dess första division och träffat en rysk eskader af sju skepp under kontreamiralen Dessens befäl. Hertigen fordrade af honom salutering. Dessen nekade därtill i förstone såsom ovanligt, i fall ej blott fråga vore om salutering för hertigens person, såsom konungens i Sverige bror; men på hertigens förnyade påstående om denna heder för flaggan, följde saluteringen till hertigens stora harm, som hoppades genom Dessens vägran få tillfälle att bruka våld och med sin öfverlägsna styrka borttaga hela eskadern; hvilket ock, då kriget på svenska sidan var beslutet, förmodligen utan all förevändning varit fördelaktigaste och bästa partiet, och förekommit, eller åtminstone uppskjutit, många påföljande motgångar.

Vid konungens ankomst till Finland visste ännu ingen där i landet omtala någon liknelse till fiendtlighet från ryska sidan. Emellertid gjorde konungen föreställningar till kejsarinnan af innehåll, att Hans Maj:t oaktadt alla de skäl, han hade att beklaga sig, vore färdig att bibehålla freden, om kejsarinnan 1:o ville antaga hans bemedling mellan sig och Porten, samt återställa Krim i sin indépendance likmätigt Kainardgiska freden; 2:o återställa Sverige till säkerhet för sin gräns den

*) Genom ceremonimästaren Bedoire. Konungen ville, att grefven skulle gå sjövägen till Petersburg på ett därtill ärnadt skepp. Grefven, som ej hade lust att resa dit, tergiverserade och ville resa landvägen till Tyskland. Han dröjde således till den 19 Aug., då konungen genom en ny not befallde honom med [illegible], om han ej inom 3 dagar embarquerade sig. Han lät då sjövägen föra sig till Tyskland.

genom Åboska freden 1743 till Ryssland afträdda del af Finland: 3:o ersätta alla konungens omkostnader till fälttåget, och 4:o på ett exemplariskt sätt straffa grefve Rasumowski för hans förgripliga uppförande i sin beskickning. Dessa vilkor blefvo, såsom man lätt kan förmoda, icke antagna, utan besvarades med ett skarpt manifest, hvarutinnan konungens politik allt ifrån dess tillträde till regeringen med mycket mörka färger afmålades. Under detta inkommo tidningar, att Kosacker angripit svenska posteringar i Savolax, och att därstädes befälhafvande brigadchefen baron Hastfehr, till följe af den instruktion han tillförene egde, huru han borde förhålla sig i händelse af fiendtligt anfall, kringränt Nyslott och intagit flere poster i ryska Finland, nödvändiga att betäcka gränsen.

Knappt voro dessa berättelser inlupne till konungen, förrän han förklarade sig anse kriget begynt. Hertigen af Södermanland, som härom fick skyndsam del till sin efterrättelse, borttog tvenne ryska fregatter och flere transportskepp, och den 17 Juli gafs det märkvärdiga och hårdnackade sjöslaget under Hogland mellan svenska flottan, anförd af hertigen, och den ryska under amiral Greighs anförande; hvilken slagtning, oaktadt ömse sidors uppgifter om seger, troligen slöts med någorlunda lika förlust, men med hertigens och de svenskes utmärkta heder mot en till skeppens antal, storlek och bestyckning vida öfverlägsen fiende och en ganska erfaren befälhafvare, hvilken redan gjort sig namnkunnig i turkiska kriget 1768 och icke lofvat sig mindre, än att förstöra hela svenska flottan och föra den svenske prinsen i triumf. Ryska flottan återvände till Kronstadt och den svenska till Sveaborg att repareras, där konungen, som inrättat en ny grad af Svärdsorden, därmed prydde både hertigen och de officerare, som i synnerhet utmärkt sig, och med mycken ståt lät uppvisa de vunna segertecknen i kyrkan, då Te Deum sjöngs. Det förtjenar anföras, att stadgarne för den nya ordensinrättningen innehöllo, att ingen svensk konung skulle få bära ordenstecknet, innan han under eget befäl vunnit segrar, antingen i drabbning eller genom eröfringar, af hvilken grund konungen ej heller själf antog det. Kort därefter *) utfärdade konungen sitt manifest eller förklaring, som uppgaf såsom krigsorsaker Rysslands flerahanda stämplingar inom Sveriges rike, samt jämväl åberopade 1739 års defensivtraktat med Porten **).

*) Det utkom ej förrän i Aug., men blef antedateradt.

**) Som denna i 2 § garanterar Belgradska freden och Portens besittningar, hvarutinnan rubbning skett genom Krims läggande under Ryssland, så har däraf

Tillståndet i den vid Helsingfors samlade arméen svarade emellertid icke mot konungens önskan. Den ton, som redan förmärkts ibland officerarne vid uppbrottsordernas emottagande, höjdes och stärktes, i mån som de hunno samlas, och liknelserna till kriget begynte förvandlas i en oundviklig visshet *). Oansedt hvad som uppgafs, ansågo de i allmänhet kriget på konungens sida för offensift, och det föregafs, att kosackerna, som oroat posteringarne i Savolax, ej varit annat än i kosackdrägt förklädde svenskar, genom baron Hastfehrs föranstaltande, för att få en svepsak att utöfva fiendtligheter; en sägen, som, ehuru otrolig den låter, aldrig blifvit tillräckligen vederlagd.

Man inskränkte sig icke blott vid klander af detta krig, företaget utan nöd och med stort äfventyr. Man yrkade, att konungen ej dertill egde rättighet, och att arméen ej borde kunna kommenderas öfver gränsen. Olyckligtvis voro anstalterna både oordentliga, bristande och senfärdiga. Efter sjöslaget vid Hogland klagade hertigen af Södermanland, att han i brist på ammunition ej kunnat fullfölja segren. De sårade lågo oförbundna i sitt blod, till dess de kommo i land, i brist på förbindnings-anstalter. Arméen var utan tillräcklig proviant, utan beklädning, utan groft artilleri och, när det hann komma, utan nödiga hästar till dess framförande. Konungen sjelf, omgifven af en myckenhet adjutanter, som i detta fälttåg gjorde sin lärospån, hyste ringa förtroende till de generaler och äldre officerare, som egde någon krigserfarenhet; regementscheferna, som särskildt blefvo stötta, då konungen befallde att dess kaptenlöjtnanter af lifdrabantcorpsen, unga män af börd, men utan förfarenhet, skulle göra tjenst såsom generalmajorer och således taga steget af alla öfverstar, fingo sällan tala med honom; orderna utdelades utan ordning eller sammanhang och buro alla kännemärken af okunnighet.

---

styrka velat dragas till bevis, att Sverige vid detta tillfälle var skyldigt att biträda Porten. Men denna artikel är alldeles upphäfven genom den 1:sta i Åboska freden 1743, hvilken uttryckligen innehåller, att Sverige icke skall deltaga i krig mellan Ryssland och Porten.

*) Många tviflade, att det varit konungens verkliga allvar att begynna krig. De trodde allenast, att han under förevändning af ett förestående krig velat samla arméen, som han förmente vara sig tillgifven, för att med dess bistånd få tillökning i sin makt, antingen omedelbart, eller ock vid en riksdag, under dess betäckning, och att konungen då först, när han märkte arméens vådliga [illegible], nödgades göra allvar af dessa demonstrationer. Det tillägges, att flere chefer i förenämnde afsigt blifvit sonderade och af konungen med många löften frestade. Konungens tidigt tagna offensiva mått till lands och sjös, samt förklaringarne mot grefve Rasumowski och dess hof tyckas dock bevisa, att krig var beslutadt.

I denna ställning var det ett stort ondt, att brist på nödvändigheter till ett krig, som så skyndsamt var beslutadt, vållade flere veckors utdrägt i utförandet. Det försäkras, att Fredrikshamn var alldeles utan försvar, och att sjelfva Wiborg svårligen kunnat uthärda ett anfall. Kejsarinnan sjelf skall blifvit sa bestört vid tidningen af svenska fiendtligheterna, att hon ärnat genast begifva sig till Moskwa. Den tillförne i Stockholm nyttjade herr Markoff skall då tröstat henne med den försäkran, att de svenske skulle snart söndra och förstöra sig sjelfva. Om allt detta bevisar, att anfallet icke kom från ryska sidan, bestyrker det tillika, att ett öfverraskande kunnat blifva för Ryssland ganska farlig. Detta tillfälle gick förloradt. Ryska fästningarne hunno förses med hvad de behöfde. Trupperna sammandrogos. Sinnena åter i svenska arméen förbittrades genom sysslolösheten, och Helsingfors föreställde snarare en riksdag, än ett läger. Sjelfva vördnaden för konungens person åsidosattes. Man hade ej fördrag att i närvaro af de personer, han mest gynnade, fälla om honom de förgripligaste utlåtelser *).

Under befäl af generalmajoren baron Carl Gustaf Armfelt, som drogs ifrån sitt landshöfdingedöme och förordnades till konungens förste generaladjutant, hade en del af finska arméen **) redan den 19 Juli ryckt öfver gränsen, intagit därvarande pass, som funnos utan försvar, och fattat posto vid Hussula, tre werst ifrån Fredrikshamn, oförmögen att där något uträtta utan förstärkning. Därmed dröjde till månadens slut, då konungen beslöt angripa Fredrikshamn med hela sin krigsmakt. Officerscorpsen hade till en stor del sammansatt sig att lägga ned gevär, så snart de skulle föras öfver gränsen. Genast då orderna utfärdades att embarquera trupper på galererna till nyssnämnde förrättning, inkommo fördenskull en mängd officerare med ansökningar om afsked. Dessa biföllos, men de qvarstående blefvo ej mera hugade för ett krig, hvilket lofvade dem så ringa heder och fäderneslandet så föga båtnad. Icke desto mindre gick befallningen i verkställighet.

Den 31 Juli yppade tvenne finska öfverstar, Hästesko för Åbo läns och friherre von Otter för Björneborgs regemente, inför konungen, att missnöje herrskade bland deras trupper, och tillstyrkte, i anseende härtill samt de försporde brister af hvad arméen behöfde, att fiendtligheterna måtte inställas samt riksens ständer sammankallas. Konungen begaf sig i stället till berörda regementen, talte följande dagen

*) Allmännaste benämnandet var "galningen": han var löjligt klädd, satt till häst med siden-pantalonger, kyller och en ofantligt stor värja à la Charles douze.

**) 2000 man stark.

till manskapet och erhöll dess löfte att vara sin konung följaktigt i lif och död. Trupperna hade en dag förut varit utan bröd och redan påpackat sin tross, i afsigt att taga tillbaka inom egen gräns, hvilket berättades (och sedermera af hallne ransakningar fanns) vara skedt genom en del officerares intalan.

Natten till den 2 Aug. framryckte arméen*) under konungens befäl emot de tiendtliga batterierna för Fredrikshamn för att understödja det anfall, generallöjtnanten baron Siegroth med flere på galerer förlagda regementen**) vid samma tid skulle göra från sjösidan. Till all olycka hade han då för storm och motvind ej hunnit fram, och ett antal hästar, som i förmodan af hans landstigning, skickades från Hussula att transportera bemälte generals artilleri, under betäckning både af infanteri och dragoner, skingrades af fienden vid Bamböle, så att eskorten med möda och ej utan förlust kunde hugga sig igenom. Vid tidning härom beordrade konungen den framryckta arméen, emellan hvilken och fienden emellertid en kort kanonad förefallit, att vända om till sitt läger i Hussula. Den 3 Aug. framkom general Siegroth och gick i land vid Brakilla, hvaruppå mellan hans avantgarde och tiendtliga trupperna föreföll en skarp drabbning ej långt ifrån Fredrikshamns förstad, hvilken af fienden antändes. Men i anseende till den misslyckade förbindelsen mellan båda attackerna, fick general Siegroth konungens ordres att äfven retirera till galererna. Finska arméen retirerade ock däruppå först till Likala och den 9 Aug. inom svensk gräns till Anjala. Konungen med en del af trupperna gick till Högfors och tog sitt högqvarter på Kymmene gård.

Sådant var ungefärliga förloppet af det misslyckade försöket på Fredrikshamn, illa öfverlagdt, än sämre utfördt, märkvärdigare genom sina påföljder än själfva händelsen. Det försäkras, att generalmajoren von Hermanson utfäst sig att inom 8 dagar leverera Fredrikshamn i konungens händer genom attack efter annan plan; men konungen fann denna utväg för långsam och ville utan stormstegar, utan fasciner, utan groft artilleri intaga en fästning d'emblée, som haft tid sätta sig i försvarsstånd. Trupperna hade ofta brist på lifsmedel i anseende till magasinernas aflägsenhet, och när general Siegroth landsteg, måste soldaterna, emedan hästar saknades, flera werst framsläpa kanonjer. Penningar felades i den mån, att traktaments-, portions- och rations-penningar icke kunde utbetalas.

*) Då förstärkt till vid pass 400 man.
**) 5000 man.

Emellertid hotade utvärtes faror. En rysk flotta, som legat i reserv i Kronstadt, förstärkt med de skepp, som fortast kunnat botas efter sjöslaget, utlopp oförmodadt i Finska viken och vederlade den obegripliga inbillning, man fattat om ryska sjömaktens obetydlighet, den stund ett sjötåg var beredt till Archipelagen. Svenska flottan låg då vid Sveaborg. Ett örlogsskepp och två fregatter af densamma, som utgått att rekognoscera, måste i största hast draga sig dit tillbaka, vid hvilket tillfälle örlogsskeppet stannade på grund och blef af ryssarne uppbrändt samt hela besättningen tagen till fånga. Den svenska flottan blef därpå i Sveaborgs hamn alldeles inspärrad. Innan kort bemäktigade sig ryssarne Hangö udd och afskuro därigenom farleden mellan Stockholm och Finland samt utväg att förse arméen med förnödenheter hemifrån sjöledes. Hela Sveriges skärgård var med detsamma öppen och dess handelsfart tillstängd, helst kontreamiralen Dessen med sin eskader kryssade i och omkring sundet, där han uppbragte alla de svenska fartyg, som visade sig.

I en så förtviflad ställning förlorade konungen modet, och de ämbetsmän, honom omgåfvo, blefvo än mera nedslagne. Däremot växte tilltagsenheten hos de missnöjde uti arméen. Det var då som generalmajoren baron Armfelt tillika med fem andra regementschefer och officerare i Likala togo det ohörda steg, att affärda majoren Johan Anders Jägerhorn med en not till kejsarinnan i Ryssland, innehållande en förklaring på nationens vägnar af dess böjelse för slut pa ett krig, tillställdt af några oroliga hufvuden i staten och företaget emot nationens rättigheter, samt för framdeles fred och gramsämja, med föreställning, att kejsarinnan, till borgen för dess framdeles stadga, täcktes återsätta Sveriges gräns i dess skick för 50 år tillbaka samt i tillbörlig ordning med nationens representanter underhandla; hvarjämte de tillade, att på kejsarinnans svar ankomme, huruvida de skulle få nedlägga vapnen eller föra dem på ett för nationen hedrande och värdigt sätt. Tre dagar därefter lemnade general Armfelt konungen själf del *) af samma not, med förklaring af sin och sina kamraters önskan, att om underhandling egde rum, Kongl. Maj:t måtte inga en hederlig fred, men i annat fall att för konungen strida och dö, inom eller utom fäderneslandet; emedan de då vore öfvertygade om rättvisan af kriget, det enda sätt att freda deras samveten.

---

*) Detta skedde till svar pa ett konungens bref med upplysnings infordran öfver baron Hastfehrs rapport om ett frambättre omförmäldt bref från ryska generalen Güntzel.

Samma dag förbundo sig ofvannämnde chefer genom en särskildt föreningsskrift i Anjala, under åberopande så väl af tvekan om krigets rättmätighet, af truppernas missnöje dermed, af rikets redan iråkade våda efter den misslyckade Fredrikshamnska expeditionen, flottans inspärrande, kusternas blottställande, såsom ock af de utur sådana skäl vidtagna och redan omförmälda steg till en fredsunderhandlings öppnande, att med lif, blod och egendom söka afvärja de olyckor, fäderneslandet hotade, och i händelse kejsarinnan ej ville beqväma sig till en hederlig fred, till sista blodsdroppen försvara rikets tjenst och icke lefvande nedlägga vapnen. Denna förbundsskrift underteeknades sedan af större delen officerare vid finska regementena. Kejsarinnans svar på noten innehöll, att H. Maj:t, som för Sverige alltid hyst en oskrymtad vänskap, väl gillade finska arméens uppsåt, men önskade att ett större antal medborgare måtte däruti deltaga, för att iklädа det egenskap af ett allmänt beslut; att de till den ändan måtte snart utgöra en föreställande corps, som kunde afhandla om fäderneslandets angelägenheter; att hon genom sin armé ville beskydda dess öfverläggningar och höra deras föreställningar; att framför allt finska trupperna borde utrymma ryska gränsen, och att om ryska trupper behöfde inrycka i Finland emot konungen, som i godo ej torde kunna förmås att härutinnan inga, skulle de, långt ifrån att förtrycka finska nationen, bidraga att stadga dess borgerliga och politiska sjelfbestånd, enligt alla goda patrioters önskan.

Detta svar meddelte ock generalmajor Armfelt konungen, med tilläggning, att kejsarinnan, som aldrig velat angripa Sverige, ville sluta fred med nationen, emedan hon ej trodde konungen dertill benägen, till hvilken ända generalen tillstyrkte, att riksens ständer måtte sammankallas. Likaledes afgick ett så kalladt avertissement till *svenska* arméen rörande de mått, en del af den *finska* tagit, hvilket skulle tjena till vederläggning af löpande betänkliga rykten om dess afsigter, och innehöll anmaning till alla patrioter att däruti deltaga. Utom dessa underteeknade och erkändt författade skrifter, kringströddes mångtaldiga namnlösa, innefattande berättelser om arméens tillstånd, reflexioner öfver dess förhållande, ledande alla till bevis, att kriget var olagligt och ogörligt; att arméen, då ständer ej voro samlade, kunde föreställa nationen, att arméen ej allenast vore krigsmän, utan ock medborgare, hvilka mot sin ed hvarken kunde eller borde lyda ordres, stridiga mot regeringsformen; omständigheter, hvilka i de ofvananförda offentliga skrifter äfven nog uttryckligen blifvit yrkade. Änskönt svenska rege-

menterna icke tagit del i de finskas steg, var dock tänkesättet uti dem alldeles enahanda, och en myckenhet deras officerare hade äfven upprättat skriftliga föreningar, att till bevarande af fäderneslandets fri- och rättigheter arbeta på en hederlig fred samt riksdag, och hafva lif och blod till rikets lagliga tjenst osparde *).

Under denna jäsning var nästan ingen fråga om konungens bud och befallningar. Då en kommendering skulle utgöras, måste flere dygn därom underhandlas med officerarne, och lycka var, att fienden höll sig alldeles stilla. Utkast till nya regeringsformer lupo hand emellan: förslag framställdes att öfverföra trupper till Stockholm, för att där understödja den af konungen icke verkställda riksdagskallelsen **): och man skulle trott, att konungen antingen var redan afsatt eller färdig att innan kort blifva det.

Änskönt de anförda händelserna ligga i öppen dag, är det dock oändligen svårt att fälla ett säkert omdöme om hemliga driffjädrarne, sammanhanget och afsigterna. Att arméen öfverskridit sina rättigheter och gjort sig saker till myteri, samt att en verklig sammansättning emot konungen varit å färde, lärer svårligen kunna bestridas. Att tillståndet i arméen, redan innan noten till kejsarinnan afgick, var i Ryssland så bekant, att anledning är misstänka fiendens delaktighet i tillställningen, är så mycket vissare, som ryska generalen och guvernören i Wiborg, Güntzel, den 6 Aug. n. st. skref till baron Hastfehr, hvilken då inspärrade Nyslott, att svenska arméen vägrat gå öfver gränsen, hvilket deras beslut Güntzel, på deras anmodan, skall gifvit kejsarinnan vid handen. Att jämväl fråga varit om utförande af den gamla planen till Finlands själfständighet och afsöndring från Sverige, kan slutas både af kejsarinnans svar på noten ***) och ännu ovedersägligare af den skriftliga förbindelse, ryska generalmajoren Sprengtporten tog af baron Hastfehr, att han på allt sätt skulle bidraga till detta ändamål; en omständighet, som, jämte andra baron Hastfehrs

*) Noten till kejsarinnan, Anjala förbundet, avertissementet, så ock general Armfelts bref till konungen äro tryckta i protokollerna, hallne i generalkrigsrätten på Fredrikshof 1788 och 1789. (Jfr Bil. I).

**) Enligt privata bref från officerarne i Finland skulle riksdagen utlysas den 1 November i Westeras.

***) Enligt privata bref från Finland skall den till Petersburg afsände Jägerhorn efter få dagar återkommit med svar, som uttryckligen äskade Finlands själfständighet. Detta funno hans principaler icke rådligt att producera, hvarföre han strax hemligen åter affärdades att utverka drägligare vilkor. Han återförde då det ofvanomförmälda svaret den 20 Aug. i mildrade termer, som de läto sig behaga.

brottsligheter framdeles yppades. Men att tro, det alla i armeen, som länt sina namn till ofvan omtalta afhandlingar, voro lika brottsliga, voro förrädiskt sinnade, vore orättvist. Det torde vara billigast att skilja dem i tre flockar: de, som i hemligt förstånd med Ryssland arbetade på finska själfständigheten, och i spetsen för dem Sprengtporten; de, som förledde af honom eller hans anhängare, utan att känna denna hemliga afsigt, öppnade eller gillade underhandlingen i nationens namn med kejsarinnan; och de, som utan delaktighet i detta steg, inskränkte sig inom den föresats, att blott främja fred och riksdag.

Konungens belägenhet under dessa händelser var bedröflig, och sällan har en monark tillbragt svårare dagar. Redan förtviflad öfver reträtten från Fredrikshamn (hvarest han liksom med flit säges blottställt sig för fiendtliga elden), och öfver arméens vidriga tänkesätt, och oförmögen att afhjälpa alla de oredor, honom omgafvo, stannade hans vrede och misstankar förnämligast på generalmajor Toll, hvilken, själf rådlös och försagd, af konungen ansågs såsom förrädare och den där med berådt mod missvårdat alla de honom uppdragna krigsanstalter. Konungen var äfven den 9 Augusti i begrepp att låta arrestera honom och kunde med möda hindras därifrån genom de bevekligaste föreställningar af en hans afsagde vederdeloman (statssekreteraren Schröderheim). För sin egen del var konungen betänkt uppå att nedlägga regeringen, flytta till Frankrike och där lefva sin öfriga tid i stillhet af de penningar, försäljningen af hans juveler kunde inbringa. Han grät vid åsynen af Svärdsordenstecknet, det han lät hänga på sin vägg och sade sig ovärdig att bära. Med tidningen om noten till kejsarinnan och de öfriga därmed gemenskap egande händelser fördubblades hans grämelse. Han trodde sig omgifven af en mäktig liga, som sammansvurit sig mot hans person. Särdeles misstrodde han sitt lifgarde, hvars officerare öfverljudt utgöto sitt missnöje, och af dem föreställde han sig att innan kort blifva arresterad. Den 13 Augusti låg han under en så orolig väntan till sängs hela förmiddagen, och mot aftonen oförmögen att längre uthärda sin plågsamma ovisshet, besökte han gardesofficerarne i en lada, där de voro samlade att taga förfriskningar. Han fann sig då i deras våld, och var själf förundrad, att de släppte detta tillfälle att försäkra sig om honom.

Generalmajoren Armfelt skilde han ifrån befälet den 7 Augusti, och den 13 emottogs det af general Meyerfelt, vuxen detsamma genom sina militäriska insigter och skicklig att föra det i ett så kritiskt ogon-

blick genom sin urskillning och jämnhet. De öfriga cheferna varnade konungen skriftligen för deras företagande. Besynnerligt bör det synas, att general Armfelt, om han varit illasinnad, lemnade befälet ifrån sig; och denna med flere anledningar föranläto det rykte, att noten till kejsarinnan var afsänd med konungens goda minne, för att undvika den förödmjukande ansökningen om fred i eget namn; en mening, hvilken finner många förfäktare, men synes föga sannolik, då man besinnar hvad sammanhang denna not egde med olydnad för konungens bud och andra steg, som hotade hans egen myndighet i sitt rike *).

Generalmajoren Toll, den konungen i stället för trolös, ändtligen lät öfvertala sig att anse för mindre skicklig än han förr trott, hemskickades af H. Maj:t till Sverige, under förevändning att han skulle taga inseende öfver försvarsverket i Skåne. Denne officer, alltför sent skild från ett missbrukadt förtroende och personligen stött af det företräde, hans medtäflare baron Armfelt nu på det utmärktaste sätt och på hans bekostnad vunnit, urskuldade sig, hvar han på hemresan framfor, för krigets olyckor och påstod, att konungen emot hans råd allt för tidigt begynt detsamma. Han fick af många tillgift i betraktande af det missnöje, han uppenbart förklarade mot konungen.

Det som drog konungen utur denna afgrund af bekymmer, var tidningen om Danmarks beslut att till följe af sin defensiv-allians med Ryssland, sluten 1773, i närvarande krig understödja samma rike. Sveriges vestra gräns, oaktadt fleres varningar till konungen, lemnad alldeles oförvarad på en blind förtröstan till kronprinsens af Danmark vänskap, hotades med inbrott af en dansk auxiliär-armé. Konungens första ord vid denna underrättelse voro: "Je suis sauvé!" och hans hopp stärktes af de liknelser, sig företedde, att han med all kraft skulle gripas under armarne af nationen, ej mindre än af främmande makter.

Arméens åtgärder hade ibland svenska folket uppväckt ganska olika sinnesrörelser. En stor del af adeln, isynnerhet de som varit betydande vid 1786 års riksdag, gillade öfverljudt och upphöjde till skyarne arméens uppförande. De gäfvo dem namn af frihetens stöd och förfäktare, af redliga "patrioter", ett namn, som de, liksom till känne-

*) Icke desto mindre blifver det alltid svårt att begripa, huru general Armfelt, såsom nära slägtinge af öfverste kammarjunkaren baron Armfelt, och af honom frambragt till befälet, eller rättare utsedd att däruti tjena honom till skärm, samt känd för en ärlig, men föga tilltagsen man, kunnat våga ett så vigtigt steg, utan att först därom rådföra sig med denne sin frände, som egde konungens närmaste förtroende.

märke, tillegnade äfven sig själfva och folk af deras tänkesätt. Allmanheten tänkte annorlunda. Den ansåg arméen endast såsom konungens tjenare, skyldig att utan pröfning lyda hans befallningar, obefogad att föreställa nationen, obefogad att döma om kriget var lagligt eller ej. De officerare, som, när arméen skulle gå öfver gränsen tagit afsked, utropades vid hemkomsten för pultroner; tvenne misshandlades af pöbeln i Stockholm, hvarest friherre Carl de Geer, som ville taga dem i försvar, äfven utställde sig för menighetens förbittring, hvars följder han med möda undkom; och i landsorterna emottogos dessa afskedade officerare med allmänt förakt, så att de näppeligen vågade visa sig i större samlingar af sina lägre medborgare. De åter, som sedan öppnade underhandlingen med kejsarinnan, som med nedlagda vapen räddde konungen till fred och riksdag, fingo namn af förrädare och upprorsstiftare. Deras ovilja, mer än felaktiga anstalter troddes vållat krigets olyckor. Bitterheten mot dem öktes genom det ifriga skydd, de atnjöto bland sina medbröder af den högre adeln. Man begynte frukta, att dessa senare sammansatt sig med arméen och fienden, helst en del med ryska envoyéen (hvilken först den 19 Augusti afreste) plägat förtroligaste umgänge äfven sedan kriget utbrast, underhöll flitig brefväxling med de betydligaste personer i arméen och uppenbarligen studerade på nya förslag till regeringsform.

Ett dylikt förslag innehöll ibland annat preståndets uteslutande från riksdagarne. Det hölls ej hog hemligt att blifva samma stånds ledamöter obekant och retade till utbrott det förborgade missnöje, som redan vid 1786 års riksdag, i anledning af passevolans-förslaget, grundlades emellan adeln och presterskapet. Sveriges statsförfattning och ståndsinrättningen lemna i allmänhet det öppnaste tillfälle till inbördes afund och söndring mellan medborgare. Allmogen, som, med sina vanliga klagomål öfver "herrarnes" förtryck, icke längre sedan än 1787 trott sig därtill finna en ny anledning, då en stor del frälsemän nekade sina landtbönder begagna sig af den tillbudna husbehofsbränningen, lät ock utan svårighet nu intala sig, att "herrarne" sökte med utländsk hjälp störta konungamakten. Snart såg nästan hvar ofrälseman uti hvar adelsman en liten tyrann, färdig till sina landsmäns förtryck, trodde sig däremot behöfva konungens beskydd och glömde såsom ett mindre ondt alla förra missbruk i hans styrelse. Harmen öfver det utmärkta företräde, konungen förunnat adeln framför andra medborgare, vände sig i en så mycket häftigare förföljelseande, som adelns otacksamhet mot sin välgörare tycktes förråda en aristokratisk trängtan efter mer än

den erhallit: och den år 1772 qväfda bitterheten mot adeln upplifvades med ökad missunsamhet öfver detta stånds förmånsrättigheter, med all partiandans och egennyttans förenade ifver.

Det var af dessa böjelser, som konungen såg sig kunna draga en säker vinst, för att, om riket icke kunde frälsas, åtminstone frälsa konungamakten. H. Maj:t, underrättad om det förestående danska anfallet, begaf sig i slutet af Augusti månad ifrån Finland postvägen till Stockholm, lemnande befälet öfver arméen åt sin bror, hertigen af Södermanland. Detta vållade äfven söndring inom kongl. huset genom hertigens af Östergötland missnöje, hvilken, förut af konungen nämnd till fältmarskalk, men de oroliga i arméen alldeles tillgifven, medelst detta förordnande trodde sig förolämpad af konungen, därföre begärde afsked, och sedan han det erhållit, begaf sig hem *).

Det är omöjligt att förbigå denna tidpunkt, utan att anmärka arméens oförsigtighet. Den hade gått för långt att ej gå längre, vågat för mycket att ej våga mer. Den hade bort besinna, att då den släppte konungen ifrån sig, gaf den fria händer åt en förolämpad ovän, som med den sinnesstämning, nationen begynte utmärka, snart kunde bli en hämnare. Men sådant är ofta utslaget af mångas öfverläggningar, där ingen rätt hufvudman är. Jalousie och misstroende mellan finska och svenska arméen, hvilken senare med allt sitt inhemska politiska missnöje icke kunde finna sig vid den förras underhandlingar med fienden, hvaraf den svenska icke fått nog uppriktig del, skola isynnerhet lagt hinder för alla afgörande mått. Det slår icke felt, att fråga varit väckt om konungens arrestering, äfvensom förslag var uppgifvet, att på galerer öfverföra nödigt manskap till Stockholm, till hvars traktamente redan tänktes uppå förskott utur banken. Olika öfvertygelse och interesse, olika styrka och tilltagsenhet delade meningarne och förbjödo någondera verkställas.

På Haga vid Stockholm uppehöll sig konungen några dagar, nästan såsom okänd. Bestörtning och oro hade betagit hans tillgifnaste. De rådde honom att kasta sig i nationens armar och göra riksdag. De så kallade patrioterna däremot talte högt och trotsigt och hoppades kunna tvinga konungen därtill. På Haga emottog H. Maj:t ock en upp-

*) Denne obetydlige herre, ehuru missnöjd han var och oförsigtig nog att det öfverljudt förklara, angrade sig inom kort tid och tillbjöd, da konungen var i Göteborg, ånyo sin tjenst. Konungen svarade, att det var honom kärt, det hertigen återkommit från sitt förhastande, men att hans tjenst ej nu behöfdes.

vaktning af den ibland dem mycket utmärkte baron Stierneld och säges då hafva lofvat riksdag. Men två dagar därefter förklarade konungen i Rådet sig därtill obenägen. Denna förändring i beslutet tillskrifves lagman Liljensparres och franske ambassadoren markis de Pons' tillstyrkande. Efter en öfverläggning med Rådet, huru finske cheferna och officerarne skulle ställas under tilltal af justitiekansleren för att dels straffas, dels återbringas till sin pligt, och hvartill Rådet ej kunde föreslå medel, då konungen i spetsen för sin krigsmakt inga egde, afreste H. Maj:t helt oförmodadt till Dalarne.

Konungen uppbadade där allmogen, berättade huru han blifvit öfvergifven af sin armé, huru riket snart torde angripas af en ny fiende, huru han fäste sitt enda hopp på sin allmoges trohet och väntade däraf det stöd, som deras förfäder fordom bevist Svea konungar. Genom sitt oförmodade besök, sin vältalighet, sin olycka, intog han allas hjärtan. De trodde sig återse Gustaf Wasa, som kräfde deras biträde icke allenast mot utländska fiender, utan ock mot en mäktig inhemsk liga. På H. Maj:ts föreställning uppsattes en fricorps af fyra bataljoner, färdig till rikets försvar, när konungen befallde, och allmogen tillade, att om så tarfvades, man ur huse skulle sig därtill uppoffra. Hvar konungen framfor, bemöttes han med ett slags yrsel af glädje och vördnad. Folket spände på många ställen hästarne från hans vagn, ett hittills okändt prof af svenska mäns tillgifvenhet, och drog den mot hans vilja. Nästgränsande landskap täflade med hvarandra i lika nit. Borgare i städerna, allmoge på landet, tillbjödo sina spannmålsförråd till krigsfolkets underhåll och sig själfva till frivillig krigstjenst, begärde gevär och att blifva exercerade.

De missnöjde bland adeln begingo en oförlåtlig obetänksamhet. De fortforo i sin trotsande ton mot konungen, undandrogo sig allt deltagande i sina medborgares nit att försvara riket, belogo och smädade deras anstalter. Vid en öfverläggning i Stockholm om en fricorps' uppsättande och sammanskott därtill för att försvara hufvudstaden i händelse af fiendtligt anfall, hvilket alla stunder ifrån skärgården var att befara, vägrade flere bofaste och förnäme adelsmän*) allt biträde, under åberopande af adeliga privilegierna, och hade därigenom så när adragit sig de största olägenheter af en upprörd menighet. Däremot åtog sig borgerskapet därstädes med glädje hela vakthållningen, sedan både den i hufvudstaden förlagda del af gardet och Jemtlands regemente tillika

*) Generalen grefve Fredr. Horn och hofmarskalken baron Hen. Jakob Düben.

med de strödda öfverlefvor af manskap, som voro qvar i landet, blifvit beordrade till Skåne och Bohuslän.

Under konungens vistande i Dalarne utspriddes många förklenliga rykten om hans afsigter. Somliga sade, att han med dalkarlarnes tillhjälp ärnade göra sig enväldig, andra, att han ville föra dem till Stockholm och plundra banken. Rådet vidtog ock så ett steg, som inom några månader drog efter sig denna för sin ålder och sin forna myndighet i Sverige vördade korporations undergång. Rikets våda föranlät Riksens Råd att efter anställd rådplägning styrka H. Maj:t till ständernas sammankallande. En kurir affärdades till konungen med denna tillstyrkan, hvaröfver H. Maj:t icke lät märka missnöje, men hvaruti han trodde sig igenkänna ett vedermäle af vissa rådsherrars sammanstämning i arméens afsigter, de öfriges förledande och samtliges regeringslystnad, den han vid första tillfälle beslöt krossa. Emellertid, för att tillfredsställa nationen, lät dock konungen kort därpå utgå en allmän kungörelse, med uppmuntran till en hvar att fortfara i trohet, med underrättelse att H. Maj:t mellan sig och Ryssland antagit Englands och Preussens tillbud af bemedling, och att H. Maj:t snart vid ett allmänt riksmöte med sina trogna ständer hoppades få fägna sig af en säker och hederlig fred.

Ifrån Dalarne hade konungen tagit vägen till Vermland, och sedan denna landsorts säkerhet genom dess inbyggares nitiska beredvillighet blifvit efter möjligheten besörjd emot det befarade anfallet ifrån Norge, var han i begrepp att genom Vermlands och Dal resa till Göteborg, men måste vända om vid tidningen, att Venersborg var redan eröfradt, och ställa sin kosa till Mariestad. Sist i September hade ej allenast sex danska örlogsskepp och tre fregatter förenat sig med den i Östersjön kryssande ryska eskadern; utan ock 12,000 man danskar i Bohuslän infallit, såsom ryska hjälptrupper, under prins Carls af Hessen befäl. Konungen hade förgäfves sökt afböja detta steg och till den ändan om sommaren skickat generallöjtnanten baron Duwall att komplimentera kronprinsen af Danmark, som då jämte prinsen af Hessen beság trupperna i Norge och, i händelse ej kriget utbrustit, varit väntad till Stockholm. Oaktadt kronprinsens förmenta vänskap för konungen, fann samme herre nu godt att som volontär själf bevista den företagna expeditionen mot Sverige.

De danske funno landet alldeles öppet, intogo genast Strömstad, och efter en kort drabbning vid Qvistrums bro, den öfverste Tranefelt försummat förstöra, och där han med en liten corps af några hundra

man nästan utan motstånd gaf sig fången, utbredde sig till Uddevalla och Venersborg samt hotade Göteborg. Bestörtningen blef allmän i denna stad och trängde sig med öfverdrifna rykten om fiendens antal och framgång till själfva hjärtat i Sverige, under brist på alla försvarsanstalter, tillika med misstankar både på flere vid Qvistrum nyttjade officerare och de befälhafvande i Göteborg för hemligt förstånd med fienden. Man påstod ock, att vissa herrar i Skåne, genom en beskickning till Danmark, påyrkat anfall därifrån.

I denna förvirring hastade konungen till Göteborg. Han ditkom d. 3 Okt., dagen innan prinsen af Hessen uppfordrade staden, men utan folk och utan penningar; emottogs dock såsom en frälsare, understöddes af borgerskapet, påskyndade alla möjliga mått till försvar, dittills ganska vårdslösade*), sammandrog så mycket trupper, som kunde åstadkommas, till ett antal af vid pass 7,000 man, under det fricorpserna i Dalarne sattes i full marsch genom Vermland, och nya slika frivilliga trupper uppsattes i Vestergötland samt kort därefter i Småland. Till all lycka voro en stor del af de danska soldaterna än sämre än de svenska försedda både med kläder, lifsmedel och penningar, obotliga hinder för framgång i fält.

Medan konungen var i Carlstad, ankom redan till honom engelske envoyéen i Köpenhamn hr Elliot, utan kreditiv, men försedd med sitt hofs allmänna ordres att söka bemedla en vapenhvila mellan svenska och danska trupperna. Han använde därtill all flit genom de kraftigaste föreställningar både hos konungen och hos prinsen af Hessen, framförda med en engelsk fritalighet och den värdighet, som den krona och det folk tillkom, hvars ord han hade att föra**). Han fann dock i början mycken svårighet. Prinsen af Hessen påstod sig ej kunna taga något beslut utan uttryckliga ordres ifrån Köpenhamn, och konungen

---

*) Öfverkommendanten, generallöjtnant Du Rietz, höll redan på att bort flytta sina saker, gaf fästningen rent af förlorad, misstänktes till och med för hemligt förstånd med fienden och entledigades innan kort af konungen från befälet, som uppdrogs generallöjtnant grefve Joh. Sparre.

**) Det är hr Elliots personliga både dristighet och skicklighet, som Sverige till största delen har att tacka för sin räddning. Hela hans ministeriella förrättning var företagen på eget ansvar utan uttryckliga ordres. Från Carlstad reste han några dagar före konungen, och det är hans operationer hos prinsen af Hessen, som man har att tillskrifva denne herres dröjsmål att angripa Göteborg, som då säkert fallit i hans händer. Konungen sade han torra sanningar, såsom: att han ej förstod krig och ej borde befatta sig därmed. Det var han som formådde konungen till kungörelsen från Carlstad, för att försona sig med nationen.

ville genom en slagtning afgöra saken, ett vågspel, det alla afstyrkte i anseende till truppernas många brister på förnödenheter.

Ändtligen kom dock d. 8 Okt. ett stillestånd på åtta dagar till stadga, hvilket sedermera förlängdes på en månad och slutligen till den 13 Maj följande året, genom hr Elliots och den emellertid ankomne preussiske generalkommissariens baron von Borchs trägna bemödande, understödt framför allt af deras hofs förklaringar, att ifall ej Danmark däruti inginge, låta preussiska och churhannoverska trupper inrycka i Holstein. Med största besvär afhulpos några tvisteämnen, som under själfva underhandlingen sig yppat, synnerligen i anledning af några och 20 danska båtars uppbringande på redden af Marstrand under varande första stilleståndet, hvilka förde lifsmedel och ammunition, samt af prinsen af Hessen reklamerades, hvaremot konungen ville behålla dem under förebärande, att stilleståndet blott sträckte sig till lands, men icke till sjös. Slutligen måste denna fråga lemnas till hr Elliots afgörande, hvilken fann, att båtarne borde återställas, sedan kronprinsen af Danmark på konungens föreställning återlemnat de därpå varande svenska kanoner, märkte med rikets vapen. Emellertid tog prinsen af Hessen, för den skadeståndsersättning, han kräfde, i underpant en förskrifning af staden Uddevalla på 50,000 r:dr, och tvenne borgare blefvo därföre gisslan.

De hinder, som vid vapenhvilans afslutande uppkommo af konungens obeveklighet i obetydliga etikettfrågor, förtjente att alldeles förbigås, om de icke målade denne herres lynne, som därmed kunde sysselsätta sig midt ibland de vigtigaste bekymmer. Han ville t. ex. icke skrifva under instrumentet till vapenhvilan tillsammans med prinsen af Hessen, icke ge Elliot namn af "monsieur", utan "sieur". Konungen skall annars mycket förändrat sin ton, sedan friherre Borch kom och talte ett mera despotiskt språk än den republikanske Elliot. Han begynte sedermera att mera taga råd af sin så kallade höghet och sökte på hvarjehanda vis att underhålla misstroende mellan Elliot och Borch, hvilket dock förekoms genom den förres klokhet och öppna förhållande. På en konungens förebråelse, att han ej var nog discret, svarade han: "Je n'ai que quatre confidents, ce sont les quatre vents". Denne tuktomästare af all despotisk höghet har flere gånger gjort propositioner, hvilka konungen i första hettan förkastat med det misshag, att han sagt sig hellre skola uppoffra lif och krona, men ändå slutligen måst antaga.

I kraft af detta stillestånd måste de danske utrymma allt hvad de intagit, och konungen smickrade sig af den äran att hafva tillintetgjort en trolös fiendes försök, som velat begagna sig af hans förlägenhet, samt att af ett värnlöst land för dess räddning emottaga hela tacksamheten, hvilken dock med större skäl tillhörde engelske och preussiske ministrarne och deras hofs interesse med Rysslands tillväxt. Konungens varsamhet, rådighet och outtröttlighet hade dock i nationens ögon ökat hans anseende, äfvensom faran af en fiendes inbrott i hjärtat af riket låtit den känna nödvändigheten af den närmaste förening med sin konung, och att däraf berodde rikets själfständighet. Ett tillärnadt infall i Jemtland vid samma tid, som det bohuslänska verkställdes, blef afvärjdt genom landets inbyggare utan all regeringens åtgärd; oansedt landshöfdingen i Gefleborgs län (grefve Cronstedt) tillstyrkt, att fienden måtte lemnas obehindrad framfart, på det han ej skulle retas till hårdhet genom ett oförmöget motstånd. Detta råd, ömsom uttydt för feghet och otrohet, ådrog honom hela landets misstroende.

Ställningen uti Finland var emellertid mycket förändrad. Konungen hade där lemnat sakerna i den största förvirring. Det försäkras, att man vid konungens afresa ej egde någon ordres-journal och så litet hade reda på utkommenderade poster, att en och annan blef flere dagar utan mat och måste genom ett slags skallgång uppsökas. Officerarnes tänkesätt och ton voro väl lika som tillförne, men de hade förlorat det ögonblick, då något hufvudsakligt kunnat uträttas. Hos hertigen af Södermanland, som emottagit ett i konungens hand alldeles kraftlöst befäl, hade i början af September en del finska chefer och officerare, anförda af öfverste Montgomery, anhållit, att hertigen ville sätta sig "à la tête för arméens röst", befrämja riksdag, fastställa en vapenhvila med Ryssland till lands och sjös och utrymma Högforspasset, hvilket, sedan öfversten baron Hastfehr i slutet af Augusti äfven upphäfvit blokaden af Nyslotts fästning och utrymt förstaden, var det enda fotfäste, som de svenske egde qvar inom ryska gränsen. Många tro, att hemliga afsigten med denna beskickning varit att tillbjuda hertigen kronan. Denne herre yttrade sig föga öfver de gjorda förslag, men visade hvarken med dem eller arméens öfriga steg något missnöje; säges äfven utan misshag hafva hört öfverste Anckarsvärds med fleres yppade förslag om inskränkning i konungamakten *), men-

*) Ifrån Finland skrefs, att hertigen skall strax efter [illegible] affekterat mycken stränghet, [illegible]

gicks med alla vänligen och förtroligt, blef både älskad och lydd, återställde ordningen och höll arméen vid godt lynne utan att fela mot konungens tjenst. Detta kloka uppförande förtjenar så mycket mera prisas, som han hade att göra med en krigsmakt, hvars penningar alldeles tröto till fälttraktamente både för officerare och soldater, och han tillika måste vaka både på fiendens lönliga anslag att stifta oro i landet och på själfva nationens förbittring emot arméen. Rörande den föreslagna vapenhvilan öppnade hertigen någon underhandling med storfursten af Ryssland, hvilken såsom befälhafvare öfver arméen uppehöll sig i Fredrikshamn. En och annan beskickning affärdades dit, förmodligen med föga allvar å hertigens sida och mest för att hålla officerscorpsen vid godt lynne samt vinna tiden. Öfverste Montgomery var därvid nyttjad *).

Efter någon tid öfvergaf hertigen Högfors i anseende till svårigheten att understödja och försvara denna postering, hvarigenom svenska trupperna alldeles drogos inom gränsen: och hade hertigen sitt högqvarter i Lovisa. På ryska sidan fördes kriget mycket lamt och utan att antingen svenska trupperna eller skärgårdarne oroades. Sådant tillskref arméen sin patriotiska åtgärd, som räddat fäderneslandet undan eld och svärd, andra åter fiendens vanmakt, helst generallöjtnant v. Platens lilla division af blott fyra bataljoner, som längst stod qvar på rysk botten, icke kunde fördrifvas, förr än den godvilligt drog sig tillbaka.

Efter hand nalkades den sena årstiden, som detta år inföll med ganska besvärlig väderlek. Tvenne finska regementen hemskickades på sina rotar, de öfriga förlades i vinterqvarter; många officerare fingo tillstånd att resa hem öfver vintern, och hos de öfriga afsvalnade ifvern, i samma mån de märkte, huru ringa medhåll de hade af sina landsmän. Ändtligen inföll den stund, då ryska flottan ej mer tilltrodde sig hålla sjön. Den afseglade från Sveaborgs redd, Hangö-udd blef öfvergifven och hafvet mellan Sverige och Finland lemnades rent, sedan det i tre månader varit tillspärradt. Det var detta tillfälle her-

minsta olydnad m. m. Öfverste A. skall afstyrt detta i omständigheterna ovisa och obrukbara uppförande. På hertigens yttrade önskan, att vid en riksdag all förföljelse måtte undvikas och 1772 års regeringsform ej rubbas, skall han då fått till svars, att det förra kunde man önska, det senare hvarken önska eller hoppas.

*) Hertigen hade i Oktober ifrån Sverige en beskickning med bref från baron Stierneld, hvars sammanhang man föga känner; men brefdragaren, stallmästaren Otto Bruse, blef på hertigens föranstaltande under ett slags bevakning förd till närmaste sjöstad att genast återresa till Sverige.

tigen på konungens befallning nyttjade med ett mannamod, som ej gjorde honom mindre heder än sjöslaget vid Hogland. Alla fruktade med skäl, att flottan skulle taga en obotlig skada genom vinterliggande vid Sveaborg i en obeqvämlig hamn utan de tillgångar, hennes reparation fordrade, och där hon nästa vår kunde anyo instängas. Att återföra henne till Carlskrona var i denna ställning detsamma som att återskänka henne åt fäderneslandet. Detta var hvad hertigen verkställde, och det var blott genom vågande af sin egen person, som han tystade och öfvervann de inkast och svårigheter, som gjordes mot en så sen sjöresa. Han afgick med örlogsflottan ifrån Sveaborg den 20 November och kom på sex dagar lyckligen till Carlskrona, i en köld, som genast därefter gjorde hafvet alldeles osegelbart.

Man kan dock ej undgå att anföra, att detta hertigens uppförande af andra väl underrättade personer föreställes i en annan dag: att han ej varit känslolös för hoppet om kronan: att han snart trädt ifrån sin brors interesse och gått in med arméens chefer samt egentligen öfverste Montgomery: att han i bref till en viss rådsherre uppmanat honom att styrka sina medbröder i Stockholm till fermeté emot konungen m. m. Det vissa är, att arméen mot vintern med fullt förtroende litade på hertigen, och att cheferna under hans beskydd trodde sig trygga för all vidrig påföljd af sina tagna steg, äfvensom konungen var så missnöjd med sin bror, att han ärnade låta insätta honom på Sveaborgs fästning, hvarifrån då varande expeditionssekreteraren Lagerbring likväl förmådde honom afstyrka.

III.

Riksdagen 1789,

före den 16 Februari.

Sedan konungen återställt lugnet på norska sidan, och riket sålunda under den annalkande vintern var i säkerhet emot utländskt våld, begynte H. Maj:t med allvar att tänka på den invärtes ställningen. Riket var på visst sätt utan regering. Konungen hade funnit sin tron skakad just af den krigsmakt, af hvilken han väntat dess stöd, och nationen delt i tvenne partier, under namn af "Patrioter" och "Royalister", hvilka med all anarkisk ifver syntes färdiga att med våld taga sig rätt. Med det anseende och det förtroende, konungen genom rikets fredande återvunnit hos de fleste af sina undersåtare, hade det kanhända varit honom lätt, eller åtminstone görligt, att återsamla de strödda sinnen, att genom foglighet och lämpa stilla dem, återföra en del till sina skyldigheter, en del till glömska af hvad som händt. Men konungen hade redan begynt och fortfor att nyttja en statskonst, hvartill den bristfälliga sammansättningen af Sveriges rikskropp gifvit honom själf och flere hans företrädare anledning, då stånd, skilda så till interesse som villkor och tänkesätt, genom sin söndring påkalla konungen till sin skiljoman.

En i flera afseenden lika ställning 1772 gaf konungen vapen och styrka till den då skedda regementsförändringen. Den utfördes då med adelns tillhjälp mot de tre ofrälse stånden. Nu trodde konungen nödigt att hemta styrka mot adeln och arméen hos de tre ofrälse stånden. Säker om deras biträde genom deras afund till adeln, genom de-

ras håg att skaffa sig nya fördelar, beslöt konungen hetsa den förra och smickra den senare af dessa böjelser genom hopp och löften. Det är ifrån denna synpunkt, ifrån detta mäktiga "divide et impera", som man lärer böra anse de både i städer och landsorter, både af prester och andra ämbetsmän offentligen vågade bittra rubriker och omdömen öfver arméens och adelns förhållande, men isynnerhet de mångfaldiga papper, som om hösten blefvo tryckta och kring landet utspridda, innehållande emot desse samfundsledamöter de förklenligaste tillmälen och beskyllningar.

Ett af dessa, kalladt "Bref från Finland, angående vissa stämplingar och det som händt vid Fredrikshamns belägring", trycktes under konungens närvaro i Göteborg. Det beskref Sprengtportens plan till Finlands sjelfständighet, löfte vid sitt inträde i rysk tjenst till sina anhängare att inom två år återkomma med en rysk krigsmagt till deras hjelp, förslag att låta uppbränna alla tross- och munderingsbodar för regementena, en sedermera med ryssarne träffad sammangaddning, som utbrutit under Fredrikshamns murar, och all den försporda brist på krigsförnödenheter därvid, såsom verkan blott af illvilja att med flit undanhålla hvad som verkligen fanns att tillgå. Tillika anfördes, att öfver arméens och de sammansvurnes steg isynnerhet prester-, borgare- och bondestånden voro högeligen skandaliserade, och att generalerna grefve Meyerfelt och von Platen nästan voro de enda, konungen kunde rätt lita uppå. Uti ett tillagdt "Tal till Redeliga Medborgare och Svenska Män", uppmanades de till afsky för dessa sammansvurne förrädare och att afskudda det ok, ilskna grannar sökte dem pålägga, samt att ifrån sig skilja de äreförgätna samhällslemmar, som sålt sig till utländsk makt, att desto bättre undertrycka medborgare, ej lika illasinnade som de. En kort därefter på trycket utkommen skrift under namn af "Erinringar till de missnöjde i landet" var i allmänna ordasätt ställd emot adeln. Den upptog först konungens stora förtjenster mot fäderneslandet och alla stånd, sedermera en del adlingars otacksamhet både mot honom och sin fosterbygd, som kläder, föder och lönar dem till rikets försvar; hvaremot de i stället för klingande skäl sålde sig att stifta uppror och förräderi. Dessa med flere skrifter af lika innehåll hade den största verkan, helst hvarken vederläggningar fingo tryckas eller adelsmäns påstående aktades om laglig atal emot författarne, som i sina obevista uppgifter skurit alla öfver en kam. De lästes med nyfikenhet, öfvertygade en otänkande eller partisk menighet med upphetsad inbillning och upptände bitterhet mot

stånd, i stället för personer. Den harm åter, häraf uppväcktes hos adeln, var för det närvarande maktlös; och kunde den retas till utbrott, var dess fall så mycket säkrare, som den hade hela den öfriga nationen emot sig.

Så beredda voro sinnena, då konungen den 8 December från Göteborg lät utgå kallelse till en allmän riksdag i Stockholm den 26 Januari 1789. Krigsbefälet var uteslutet utur denna kallelse såsom utur den till 1786 års riksdag, oaktadt ridderskapets och adelns då däröfver gjorda anmärkning. Obeveklig mot alla föreställningar om riksdag, så länge den kunde synas genom en faktion aftrugad, ansåg konungen den nu såsom sitt säkraste medel att kufva samma faktion. Omständigheterna voro ock mycket förändrade, sedan nationen med så fåfäng som enhällig ifver kräfde riksdag. Ingen utländsk fiende inom Svea gräns kunde dela uppmärksamheten, irra besluten. Arméen hade sansat sig, var af själfva årstiden innestängd och overksam. Konungen hade haft tid att stärka sin förbindelse med de ofrälse stånden och att pröfva deras tillgifvenhet. Riksdagen var för öfrigt nödvändig. De nya utanverk, hvarmed konungen ärnade omgifva sin tron, kunde ej lagligen uppföras utan ständernas biträde, kriget icke fortsättas utan deras understöd. Konungen hade begynt det i hopp att genom ett hastigt öfverraskande bringa sin fiende till en snar fred. Inhemska penningetillgångar till fälttåget voro ej längre föresedda än till September månads ingång, hvilket jag redan af trovärdig berättelse den 7 Juni nästföregående inhemtade, och efter bemälda tid upphörde verkligen alla utbetalningar i reda penningar. En påräknad betydande undsättning ifrån Porten, som af konungens fredsbrott skördat den rätta frukten, hade dittills alldeles uteblifvit.

Ungefär vid samma tid som riksdagen sammankallades, affärdade konungen ordres till den i Finland kommenderande generalen grefve Meyerfelt att låta häkta de brottsliga finska officerare, som med kejsarinnan underhandlat. Den förundran, som nog allmänt blifvit yttrad öfver ett så långt uppskof med samma steg, torde böra försvinna, då man betänker arméens anarkiska skick, uti hvilken en slik befallning kunnat förut blifva utan verkställighet, och att konungen nu först kände sin styrka att blifva lydd. Genom flera hinder drog det ännu långt ut, innan deras häktande fullbordades. Majorerna Jägerhorn och Klick, kaptenerna Glansenstjerna och Ladau samt kornetten von Essen nyttjade tiden att sätta sig i säkerhet på rysk botten. General Armfelt med de öfrige brottslige afbidade sitt öde med ett tåla-

mod, värdigt en bättre sak, och kanhända kännemärke af ett godt, fast irradt samvete. De brottslige tycktes åtminstone genom denna skillnad i sitt uppförande rättfärdiga någon skillnad i omdömet om deras uppsåt.

Den 19 December ankom konungen till Stockholm. Hans resa från Göteborg hade föreställt ett triumftåg, och genom Stockholm, som var illumineradt vid hans framfart, drogs hans släda af borgerskapet upp till slottet under ifriga fröjderop. Följande dagen begaf sig konungen på rådstugan, och med ett tal, som pressade tårar utur ögonen, tackade borgerskapet för dess nit och trohet, med anmodan att, som H. Maj:t icke i säkrare händer kunde förtro sig och sitt hus, de ville fortfara i sin vakthållning.

Under påföljande julhelg och på nyaret hade jag flere gånger den nåden att uppvakta konungen. Han yttrade sig då i enskildt samtal med mildhet och foglighet öfver de ovanliga händelserna i Finland, önskade att de uppenbara hufvudmännen måtte rymma, för att undgå ett annars oundvikligt straff, och lät förstå, att H. Maj:t mindre tillskref dem hvad som var brutet, än en från 1786 års riksdag formerad liga och vissa förborgade tillställare, som dock vid en ransakning skulle blifva alldeles fria, bland hvilka han isynnerhet nämnde öfversten vid arméens flotta, Anckarsvärd *). För öfrigt dolde H. Maj:t icke mera, att anfallet i det företagna kriget kommit från hans sida för att nyttja ett ögonblick, då Ryssland var så vanmäktigt, till motande af dess stämplingar och vinnande af en säkrare gräns, ej heller sin önskan, att vid den tillstundande riksdagen få den 48 § utur regeringsformen utplånad, som förbjuder konungen att utan ständernas samtycke företaga krig, i skygd hvaraf krigsmakten nu undandragit sig och framdeles kunde undandraga sig att lyda ordres. Vid inkast däremot, att denna makt vore farlig i en äregirig monarks händer, som regerade ett fattigt folk, att det steg, arméen gjort, vore olagligt äfven efter 1772 års regeringsform, och att ingen lag kan hindra myteri, som tilldragit sig oftast under de enväldigaste regenter, så snart den befallande ej har styrka att det förekomma eller qväfva; tillade H. Maj:t, att en om-

*) Förut Cosswa. Befordrad och adlad 1772 vid revolutionen och vid [illegible] uppdragen till bemälda chefsskap, det han bestridt med utmärkt skicklighet [illegible] tjenst; älskad och betydande. I krigets början ingaf han ett memorial med föreställning emot konungens befallning att med skärgårdsflottan attackera ryska örlogsflottan i Kronstadt, innehållande tillika en berättelse om alla brister vid den flottan, som gjorde honom misstänkt hos konungen; hvaremot han stod [illegible] förtroende med de missnöjde.

skränkt rättighet till krigs företagande vore honom oumbärlig, om han skulle kunna sluta och begagna sig af utländska förbund. Och på ytterligare invändning, att det kanske skulle räknas för föga ädelmodigt, om konungen nyttjade en stund, då största delen af nationen utmärkt för honom så mycket nit, att på dess bekostnad utvidga sin makt, svarades, att sådant skedde för nationens eget bästa och inhemska lugn, och att det vore 1786 års ständer, som med sina inskränkningar tvungit konungen att tänka på bommar. Jag vågade yttra, att jag ansåg de vid bemälda riksdag gjorda förklaringar såsom gagneliga för friheten och säkerheten; men konungen invände, att frondeurerna däraf lärt sig att bestorma konungamakten, som efter den tiden ej mera kunde vara trygg mot deras ingrepp. I hänseende till bristande penningetillgångar, undföll konungen, att han ansåg banken för en "trésor dormant"; men vid föreställning att det vore dess sedlar, som lättade och underhöllo all rörelse i landet, och att dess kredit var grundvalen för säkerheten af all egendoms värde, förklarade H. Maj:t sitt beslut, att aldrig tillgripa dess tillgångar för att därmed undsätta staten *). I öfrigt yttrade konungen sin fasta föresats att fortsätta kriget för att ersätta det förlorade fälttåget. Förgäfves föreställde jag, att stunden var förbi, sedan en surpris ej kunnat lyckas. Mig svarades, att Sverige skulle till våren kunna uppsätta 50,000 man i Finland, att konungen i Preussen skulle sysselsätta kejsarinnan uti Polen och tillika med England afhålla Danmark från deltagande i kriget till Rysslands förmån. Konungen tillade, att om Danmark ej kunde förmås att sitta stilla, var konungen däröfver ingalunda bekymrad, emedan H. Maj:t då vore så mycket säkrare om en engelsk flotta i Östersjön.

Emellertid arbetades med all styrka på riksdagsmannavalen. Därtill nyttjades å konungens sida domare, kronobetjente, med flere lägre

*) I dessa samtal förekommo många andra besynnerligheter, hvilka borde förtigas, om de ej röjde en del af konungens karakter. Utan särdeles vördnad för det moraliska af religionen, egde denne herre mera förtroende för det mystiska, och hans annars upplysta själ var till och med smittad af vidskepelse. En mamsell Arfvidson, som länge snillat till sig penningar genom spådomar i kaffe, och en Björnram, som föregifvit sig kunna framkalla andar och förutsäga tillkommande ting (samt i anledning af därå aflagda förmenta prof, tillförne af konungen var nämnd till finsk tolk och kongl. sekreteraren, rådfördes om utgången af närvarande saker och tillstundande riksdag. Konungen sade den förra hafva spått ett upplopp, men att konungen skulle segra; den senare åter hafva beslutit intaga sin nummer på riddarhuset, för att underteckna det märkvärdigaste beslut, någon tid blifvit träffadt. Den senare föregifne spådomen utmärkte kanhända blott det beslut, konungen själf fattat, som uppklarnade den 21 Februari.

ämbetsmän, i allmänhet mindre valtrejdade och med föga laggrannhet om utvägarne. Detta arbete lyckades efter önskan. Valen föllo till större delen på sådane fullmäktige, som ifrat mest emot arméen och adeln, eller ock kunde styras af lika tänkande personer. Uti mångfaldiga så städers som landsorters fullmakter, var dem ålagdt att bifalla allt hvad konungen till rikets allmänna väl föreslog. Och innan riksdagen begyntes, var utkast till privilegier för de ofrälse stånden redan uppsatt. I Stockholm inrättades klubbar och sammankomster till partiets sammanhållande och öfverläggningar strax efter nyåret. Lagman af Stenhoff, som i denna afsigt då genast gaf flere måltider, blef ock sedermera värd för en del fattige och merendels både till välfärd och heder förlorade adelsmän, hvilka för föda och en ringa dagslön hyrdes att tjena till motvigt för den pluralitet af patrioter, man på riddarhuset förutsåg. Det var ock för att gifva dessa föga aktade klubbar mera anseende, som konungen efter riksdagens begynnelse befallde flere landshöfdingar att då och då sig därstädes infinna.

En del af de nu nämnda mått var på visst sätt rättfärdigad genom patrioternas. De underläto icke heller att hålla trägna sammankomster. De smickrade sig att vinna de tre, eller åtminstone något af de ofrälse stånden, och att en gemensam känning af kriget skulle därtill bidraga. För öfrigt var bekymret öfver smädeskrifterna mot arméen och adeln dem så ömt om hjärtat, att de med deras beifrande och författarenas straff föresatte sig att begynna riksdagen. Ehuru större delen uppenbarligen tog finska öfverstarnes parti under föregifvande, att konungen själf hemligen förmått dem till ryska beskickningen, och att deras fängslande och laga ansvar aldrig skulle komma att ega rum, änskönt fängelser redan för dem tillreddes på Fredrikshof, kom man dock på de klokastes råd öfverens att lemna orörd både frågan om deras förhållande och om anledningen till kriget, samt att väl tillstyrka fred, men dock icke undandraga sig utskylder till kriget, ifall den ej med hederliga villkor kunde vinnas, och så framt konungen uppriktigt uppgafve rikets gäld. Rykten utspriddes emellertid, att ryska kejsarinnan hade fredsförslag färdiga, dem hon ärnade förelägga ständerna; och som vid samma tid blef bekant en på svenska författad, men från Ryssland insmygd upprorsuppmaning, hvaraf grefve Meyerfelt genom skarprättaren i Lovisa lät på en gång uppbränna 1500 exemplar, så styrktes de ifriga royalisterna i den tanke, att fienden allt framgent inom riket underhöll stämplingar, samt att patrioterna vid riksdagen därtill voro redskap. Man talte om stora penningesum-

mor, som från Ryssland bland dem utdeltes, och gaf dem utan undantag det förhatliga namnet “ryssar“.

Patrioternas självskrifne hufvudman var grefve Axel Fersen, trött af år, i behof af hvila, men genom den del, han några och trettio år egt i rikets öden, skyldig att ej draga sig undan i ett så vigtigt ögonblick. För öfrigt ganska olik sina medbröder i bemälda parti, hvilka rådförde sin förbittring mer än omständigheterna och dels af lynne dels af oförfarenhet voro både oförsigtige och obillige. Långt ifrån att gilla arméens afsteg, hade han, från första stund de utbröto, ansett dem för ett vådligt och straffbart exempel i ett samhälle, hvarföre han ock lemnat general Armfelts bref i det ämnet obesvaradt. Grefve Fersen afstyrkte fördenskull sina medhållare med största allvar att försvara gerningar, som enkannerligen retat nationen, förmanande dem till foglighet samt att göra hvad de sågo sig kunna, ej hvad de ville eller trodde sig böra. I samma mening rådplägade han ock med ledamöter af andra stånd och skilda tänkesätt (t. ex. prosten Nordin), och upptäckte sin plan för riksdagen att lemna kriget alldeles opåtalt, att hjälpa till dess utförande och att bevara regeringsformen orubbad. Många af hans anhängare blefvo stötta af hans foglighet, funno honom kall och trodde rätta stunden vara inne att bruka ifver samt ingenting eftergifva.

Bland dem, som ville sätta sig utmed grefve Fersens sida såsom hufvudmän, förtjenar först nämnas generalen grefve Fredrik Horn, en af konungens ifrigaste anhängare 1772, upphöjd och belönt, men ej i mått af sin ofta löjliga egenkärlek, ärlig man, men korttänkt, häftig och i hettan ej mästare af sig själf. Därnäst baron Carl De Geer, den rikaste adelsman i Sverige, omåttligen äregirig, vid 1786 års riksdag mycket betydande, mera dristig än varsam, genom sin hetta och egensinnighet otjenlig att styra ett parti; för öfrigt misstänkt för en icke oskyldig förbindelse med grefve Rasumowski. För sin långa riksdagserfarenhet, sina talegåfvor, sitt ärliga namn, sin klokhet och frimodighet bör ock direktören Frietzsky nämnas, hvars bekanta memorial 1786 slöt riksdagen och vittnade, att äfven han var fallen för öfverilningar. Grefve Brahes ifriga deltagande med patrioterna är värdt att antecknas, då man påminner sig, att hans far offrade sitt hufvud för konungamaktens utvidgande, och den hastiga upphöjelse, hvarmed konungen belönte sonen för faderns misslyckade nit.

Den 26 Januari utblåstes riksdagen på vanligt sätt, då konungen vid sin lever nämnde till landtmarskalk hans excellens grefve Charles Emil Lewenhaupt, son af den för sitt olyckliga öde efter finska kriget

bekante generalen grefve Charles Emil Lewenhaupt, och till sekreterare för bondeståndet lagmannen och advokatfiskalen i kommerskollegium Ahlman. Ärkebiskopen doktor Uno von Troil var genom sitt ämbete självskrifven till talemån för preståndet; till talemän för borgareståndet förordnade H. Maj:t följande dagen rådmannen Liidberg i Stockholm, och den 29 till talemån för bondeståndet Olof Olsson från Östergötland, en bonde, som under förra regeringssättet, men icke efter 1772, varit riksdagsman. Borgareståndet valde till sekreterare häradshöfdingen Ahnger, en man af grofva seder och illsnidig advokat, men hvarken upplyst eller samvetsgrann domare *).

Genast efter riksdagens början vidtog H. Maj:t den sed, att hvar eftermiddag låta landtmarskalken och talemännen sammanträda på kongl. slottet för att där emottaga H. Maj:ts befallningar. Adeln var mycket missnöjd med sin landtmarskalk. I förmåga af sin börd, som tillade honom andra rummet ibland grefvarne, hade han, under de mångfaldiga riksdagar han bevistat, ofta företrädt landtmarskalkens ställe; men hans begrepp var så trångt, att erfarenheten hvarken kunnat förvärfva honom någon skicklighet eller för honom själf upptäcka hans brister. Utan känsla i hjärtat äfvensom utan urskillning i förståndet, berättas att han i ett hus, beläget vid den gata, genom hvilken hans olycklige far utfördes till afrättsplatsen, midt under bullret af spetsgarden och pöbeln, som beledsagade detta ohyggliga uttåg, med ostördt sinne spelat bräde. Om ock detta föregifvande skulle vara uppdiktadt och en verkan af de vidriga tänkesätt, han ådrog sig under den nu begynta riksdagen, är det dock visst, att profven af hans slöhet skulle utgöra en hel lefvernesbeskrifning. Det var ock tydligt, att den nye landtmarskalken vid intet tillfälle skulle kunna taga råd af sig själf, utan blott blifva ett organ af de befallningar, han undfick, eller af någon tyst ledare. Därtill utsågs enkannerligen lagmannen af Nordin, en listig och illslug man, hvilken tillika förestod värdskapet vid landtmarskalkens taffel.

Det kunde icke länge dröja, innan landtmarskalken skulle visa prof af sin oförmögenhet till sitt ämbete. Sedan de vanliga uppvaktningarne af ständerna voro aflagda hos konungen och kongl. huset, samt ständerna kallade att den 2 Februari sig på rikssalen in

*) Ståndens ledamöter dokumenterade sig på vanliga ställen, adelns uti riddarhusdirektionen, de ofrälse i riksarkivet genom fullmakternas uppvisande. Men de senare fingo ej nu, såsom vid förra riksdagar, sina poletter af den, som beträdde rikskanslersämbetet, utan af riksdrotsen, stående i sitt ämbetsrum i full skrud; hvilket höga ämbete upplifvades 1787, sedan det varit dödt öfver 100 år.

ställa till riksdagens öppnande, hade landtmarskalken med talemännen öfverenskommit, att ständerna den 31 Januari på brukligt sätt skulle påhelsa hvarandra. I anledning däraf voro alla stånden då hvart på sitt ställe församlade. Bondeståndet hade ock redan aflagt sin helsning, då landtmarskalken, utan att påminna sig en lika skyldighet från riddarhuset, åtskilde adeln, så att borgareståndets deputerade, som kommo att komplimentera adeln, funno ståndet åtskildt och därföre begåfvo sig i sådan afsigt till preste- och bondeståndet. Denna irring vållade, att presteståndet icke heller den dagen kunde aflägga sin helsning hos sina medstånder, och ehuru riddarhus-fiskalen affärdades till de öfriga stånden att därföre göra utsäkt, ansågs det likväl såsom brist i den tillbörliga aktning, stånden äro hvarandra skyldiga. Den 2 Februari sammanträdde de så tidigt om morgonen, att de försummade höflighetsbetygelserna likväl hunno verkställas, innan ständerna samlades i Storkyrkan till riksdagspredikans afhörande, som hölls af biskopen i Wexiö, magister Wallquist *), och därefter på rikssalen.

Konungen, lysande af all den prakt, tronen plägar omgifva, helsade ständerna med sin vanliga vältalighet. Hans Maj:t begynte med en rörande målning af rikets våda, isynnerhet af Rysslands försök att genom sina stämplingar afsöndra Finland, hvars inbyggares trohet konungen med utmärkt beröm, och med undantag af få brottslige eller förförde, dels lemnade under lagens åtgärd, dels biltoge genom själfvillig landsflykt, uttryckligen ihågkom. Likaledes betygade H. Maj:t offentligen sin aktning, förtroende och kärlek för sin bror, hertigen af Södermanland, som, understödd af en tapper och ädelmodig adel, af oförfärade och erfarna sjömän, segrat på en öfverlägsen styrka. Vidare anfördes, att de stämplingar, fienden försökte på Sveriges östra gränser, blefvo snart förda till hjärtat af riket, genom uppväckande af oenighet och misstroende mellan konungen och hans undersåtare. Den fruktan, de faror, som omgåfvo riket, den osäkerhet, sinnena kastades uti af det som händt i Finland, den farhåga däraf uppkom, skulle kastas på konungens person, — och då han skulle anses för orsaken till alla olyckor, tillgifvenheten till honom förkolna, och tvedrägtsandan hos några, regeringssjukan hos andra, svaghet hos många, förtvitlan hos hopen kasta riket i en så stor oenighet, att fienden skulle utan svårighet underkufva Sverige och föreskrifva de lagar, hvarigenom det bäst kunde hållas under oket. Konungen berömde de patriotiska dygder, som

*) Öfver Rom. 14: 19.

därvid hos nationen uppvaknat, först hos allmogen, som frivilligt skyndat till fäderneslandets tjenst, samt sedan hos de öfriga stånden, hvaribland ock adeln nämndes såsom visande lika prof af nit. Mäktiga furstar hade förente tagit sig an Sveriges sak, och däribland en konung, genom de närmaste blodsband med Sveriges konungahus förknippad. Hans Maj:t försäkrade, att ingen älskade freden högre än han, men att han ville hafva den trygg och ärorik. Enda vägen att erna en sådan vore att med kraft utföra kriget. Därtill väntade H. Maj:t ständernas biträde såsom i gemensam sak. Till slut följde eftertryckliga råd till enighet, mod och inbördes förtroende, hvartill ständernas egen ära och alla tiders erfarenhet borde dem uppmuntra; hvarföre de från sina öfverläggningar borde afskilja allt hvad till detta ändamål ej ledde, äfvensom konungen själf lofvade att uppoffra all personlig hämd. Sedan ständerna däruppå emottagit konungens allmänna proposition, innehållande en berättelse i allmänna ordasätt om hvad inrikes förefallit sedan sista riksdag, samt konungens vård om religionen, lagskipningen, vetenskaperna, landthushållningen och försvarsverket till lands och sjös, åtskildes de.

Följande dagen, den 3 Februari, voro ständerna å nyo uppkallade på rikssalen för att i så kalladt plenum plenorum ifrån tronen afhöra, hvad konungen särskildt hade dem att meddela.

Hans Maj:t gaf dem då muntlig och utförlig berättelse om rikets dåvarande märkvärdiga ställning såsom en orsak till deras sammankallande. Den innehöll hufvudsakligen detsamma, som den förlidet år emot Ryssland utfärdade deklaration och som till en stor del igenfinnes i brefvet från Finland, angående stämplingarne och Fredrikshamnsattacken. I början omförmäldes Europas allmänna ställning sedan nästlidne riksdag, patrioternas i Holland misslyckade försök emot ståthållaren, konung Fredrik II:s i Preussen död och fredens förstöring, sedan denne store skiljoman saknades. Vidare: huru Ryssland med en oafbruten beherskningslystnad, hvilken alltid utmärkt samma rikes politik, sysselsatt sig att undergräfva så Sveriges som sina andra grannars själfständighet, hvarom Polen, Kurland och Krim voro talande vittnen; att, medan det var i begrepp att utföra sin vidlyftiga eröfringsplan emot Ottomaniska Porten, hade det, i afsigt att hindra konungen i Sverige göra sistnämnde sin gamla bundsförvandt bistånd, sökt försvaga hans rike genom Finlands afsöndrande, hvilket, såsom ett själfständigt storförstendöme, skulle kastas under ryskt beskydd, ett förslag, redan 1742 fattadt i Petersburgska kabinettet, yppadt genom kejsarinnan Elisabeths då därom utfärdade manifest till finska nationen.

understödt genom ryska statsministern grefve Bestuscheffs hemliga arbete vid 1743 års riksdag och sedermera aldrig lemnadt utur sigte; att Ryssland i lika afsigt nu äfven underhållit förrädiska stämplingar inom rikets sköte, och att för detta öfversten Sprengtporten i synnerhet därtill lånat sin åtgärd; att denne officer, som på begäran och konungens rekommendation trädt uti fransk tjenst, medan Amerikanska staterna njöto Frankrikes bistånd emot England, genom umgänge med den bekante Franklin insupit en frihetsande, som jämte hans oroliga lynne drifvit honom att vilja rubba sitt fäderneslands regeringssätt och framför allt göra Finland självständigt; att, sedan han tagit afsked utur svensk tjenst 1783, skall han uppenbarligen öfverlagt med ryske ministern Markoff om utförandet af denna plan, hvarföre konungen, för att skilja sig vid honom, skaffade honom ny tjenst uti Holland, hvarest tvisterna med kejsaren hotade med fredsbrott; att han ytterligare fullföljt sitt förslag hos därvarande ryske ministern, som därom skrifvit både till sitt hof och herr Markoff i Stockholm; att han 1786 förgäfves arbetade på dess verkställande, begaf sig därpå till Ryssland, hvarest han antog krigstjenst, ville åter 1788 med sina anhängare nyttja tillfället af missväxt, som då gjorde sinnena modfällda i Finland, att genomdrifva sin plan, hvarföre magasiner och trossbodar borde förstöras och ryskt beskydd däruppå tillbjudas; att konungen, vaksam på dessa anslag och pligtig att däremot trygga sig och sina undersåtare, trott sig brottslig mot sig, sin ära, sitt rike och eftervärlden, om han ej nyttjat tillfället af Rysslands svaghet, då det måst sammandraga sin styrka mot Porten, som för sin egen säkerhet nödgats bryta en opålitlig fred; att konungen i sådan afsigt hindrat ryska flottans utlopp, [ämnad] att föra krigsfacklan midt i skötet af denne bundsförvandt; att han blott förebrådde sig som ett fel, det han ej utan omsvep låtit borttaga Dessens eskader; att, utom en ringa besättning i Fredrikshamn och vid pass 500 man i Wiborg, stodo icke mer än 5000 man emellan svenska gränsen och Petersburg; att om emot en så maktlös fiende krigets utgång icke uppfyllt konungens väntan, hade sådant till större delen härrört af förrädiska anläggningar, hvilkas upphofsmän, redan gripne, väntades till Stockholm att undergå ransakning och dom; att, oaktadt hvad man utspridt om brister i arméens förnödenheter, hade dessa i fullt mått blifvit besörjda, till bevis hvaraf utredningskommissionens räkningar skulle ständerna föreläggas, fastän förråden genom vederbörandes illvilja eller försummelse icke kommit arméen i sin ordning tillhanda; att konungen med riksens församlade ständer nu ville öfverlägga om

bästa medlen till ernående af en ärorik och säker fred, hvilken borde sökas genom de skyndsammaste och eftertryckligaste mått till krigets fortsättande, under det Ryssland nu vore öfverhopadt af ett tungt ödande krig med Porten och tillika hade att befara Polens rustningar och konungens i Preussen hotelser, hvilken monark, gemensamt med England och Holland, tillbjudit båda de krigande nordiska makterna sin bemedling, den konungen antagit, men kejsarinnan med ett förklenligt svar förkastat.

Uppå dessa uppgifter grundade konungen sin särskilda proposition, som ständerna nu meddeltes, så lydande: Kongl. Maj:t äskar i nåder, att riksens ständer utvälja ett utskott, bestående af 12 ledamöter af ridderskapet och adeln samt 6 ledamöter af hvarje af de andra trenne stånden, med hvilket utskott K. M., på sätt 47 § af regeringsformen förmår och efter en förut nådigst meddelt närmare kunskap om det, som riket ånga kan, vill öfverlägga och öfverenskomma om de medel och utvägar, hvilka uti rikets nuvarande omständigheter äro att vidtaga till rikets säkerhet, bestånd och självständighets bibehållande.

Vid hvad konungen i så måtto ständerna tvenne dagar å rad från tronen vid handen gifvit, förtjenar först anmärkas, att han icke mer förborgade, att kriget af honom själf blifvit begynt, motsägande således offentligen allt hvad i dess början blifvit uppgifvet, och därnäst, att hvad till krigets rättfärdigande om Rysslands och Sprengtportens stämplingar var anfördt, saknade bevis och således, långt ifrån att öfvertyga de så kallade patrioter, i stället uttyddes såsom ensidiga förevändningar. Att konungen med intet ord nämnde Danmark, änskönt dess inbrott förflutna hösten förorsakat den största förvirring, skedde tvifvelsutan på det ej den neutralitet måtte störas, som konungen smickrade sig, att samma rike framdeles skulle förmås att iakttaga.

Ehuru konungen i dessa sina tal till ständerna icke låtit första det misshag, han för adeln hyste, utan tvärtom uttryckligen innefattat detta första riksstånd under sina allmänna nådebetygelser i anseende till det nit, han erfarit till sitt och rikets försvar, stillades dock icke därigenom adelns missnöje, emedan konungen med de ofrälse stånden i tysthet förde ett helt annat språk. Patrioterna, hvilka utgjorde största delen af adeln, beskrefvos såsom köpte trälar af Ryssland, och bland allt annat kringlopp ett handskrifvet arbete af några ark, under titel af "Företal till 1789 års riksdag", märkvärdigt icke allenast för de ensidigaste osanningar, därat syftande, att adeln allt ifrån 1768 omgåtts med de skadligaste anslag att upphäfva sig till aristokratisk makt

öfver sina landsmän, till bevis af hvilken hypothes alla sedan inträffade händelser voro vrängda, utan ock af den häpenhet hos de enfaldige, den förbittring emot oskyldige, däraf upprördes.

Ifrån rikssalen trädde ständerna på sina vanliga samlingsrum, då friherre Carl De Geer med allmänt bifall tillstyrkte, att ridderskapets och adelns protokoller vid denna riksdag måtte tryckas. Ett lika beslut vidtogo både borgare- och bondestånden, men preståndet lemnade sina otryckta vid denna riksdag såsom den föregående.

Den påföljande dagen, d. 4 Februari, blef märkvärdigare och ådagalade redan den skiljaktiga vändning, som sakerna fingo i stånden. Sedan särskilda propositionen blifvit på riddarhuset uppläst och lagd på bordet, till dess val af hemliga utskottets ledamöter hunnit fullbordas, begynte ridderskapet och adeln sina öfverläggningar med det ömma, men enskilda ämne, ståndet fått att beklaga sig öfver, genom de papper, så tryckta som handskrifna, hvilka, utan uppgifven författare utspridda, smädeligen angripit adeln och krigsmakten. Friherre De Geer framlemnade nu ett yttrande till protokollet rörande dessa, i anseende till hvilka han tillstyrkte, att underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t måtte afgå med anhållan om dess höga och rättvisa beskydd samt om befallning att vederbörande ämbetsmän måtte skyndsamligen efterfråga författarne och utspridarne samt befordra dem till lagligt straff; men däremot om finnas skulle, att någon eller några, förgätne af ära och tro, sig mot staten förbrutit, att den eller de då, lag likmätigt, därföre måtte blifva ansvarige, utan att tillvitelser af förräderi eller vederstyggliga stämplingar måtte sättas på hela nationens eller oskyldiges räkning. Friherre De Geer sade sig aldrig kunna tvifla om bifall härå af en upplyst och rättvis konung, helst Sveriges störste regenter alltid med utmärkt ynnest omfattat adeln, då däremot en Magnus Smek, en Albrecht af Mecklenburg, en Christiern Tyrann alltid begynt svenska folkets förtryck med tillbud att kufva adeln.

Detta yttrande var näppeligen uppläst och med höga bifallsrop gilladt, förrän lagmannen af Steenhoff begärde det på bordet. Häröfver uppkom mycket sorl och buller. Herr af Steenhoff måste emottaga de hårdaste förebråelser af sina fleste medbröder, hvilka funno en sak, som så ömt rörde hela ståndets heder, icke tåla uppskof. Men på grefve Fersens och friherre De Geers egen erinran, att ej vanligt vore, det något mål genast till afgörande företogs, då det af någon ledamot begärdes på bordet, och att denna ordning ej utan vådliga följder kunde

öfverträdas, upphörde all öfverläggning för denna gång, och ståndet åtskildes med upprörda sinnen.

Samma dag föreslog grosshandlaren Damm ifrån Göteborg i borgareståndet en tacksägelseadress till konungen för den faderliga omvårdnad, hvarmed Hans Maj:t det nästlidna året räddat Göteborg och Bohuslän; hvilken tacksägelse, på flere ledamöters tillstyrkan, blef utsträckt till de visa anstalter i gemen, Hans Maj:t vidtagit till hela rikets försvar. Några ledamöter tillstyrkte äfven, att ståndet vid detta tillfälle måtte yttra sin afsky för de ohyggliga stämplingar, som förorsakat oordning vid finska arméen; men de fleste funno sådant böra utelåtas. Denna af borgareståndet beslutade tacksägelseadress var i det afseende vigtig, att den på visst sätt innebar ett gillande af kriget och afskar allt tillfälle till de påminnelser vid dess laglighet, som patrioterna, i händelse de egt bättre framgång, haft i sinnet.

Den 5 Februari företog adeln val af elektorer, nämligen 5 ledamöter af herre-, 7 af riddare- och 11 af svenne-klassen, hvilka efter vanligheten uppdragas skulle att utse ledamöter af adeln i utskotten. Valet utföll på de ifrigaste patrioter. I de andra tre stånden voro elektorerna redan utsedde, till tänkesätten merendels nitiske royalister. Listor till valen hade från ömse händer, liksom i forna partitiderna, blifvit utdelta.

Den 6 Februari upptogs å nyo på riddarhuset öfverläggningen angående smädeskrifterna. Det aftrugade uppskofvet hade retat en mängd ledamöter att med dubbel ifver yrka detta ärende. Bland dem sysselsatte sig i synnerhet generalmajoren von Hermanson och öfverste von Gerdten med mycken styrka att vederlägga de mot arméen i gemen utspridda förhatliga rykten. Den senare bedyrade, att det var den grofvaste osanning, att man velat afskilja Finland från Sverige, och att, om än någon enskild person hyst en sådan tanke, vore dock den finska nationen för ärlig, för välsinnad att däruti man inga. Han ifrade emot de ämbetsmän, som handhade polisen och ej gjort sin skyldighet, att i tid hindra sådana äreskändare utgjuta sitt etter. Han tillstyrkte, att, till förekommande af så beskaffade missbruk i framtiden, ständerna måtte på det allvarligaste anhålla om de författningars upphäfvande rörande tryckfriheten, som blefvo stadgade 1774, men sedan ändrade. Detta yttrande är i det hänseende märkvärdigt, att författaren först ställt det i form af memorial och, enligt bruket med alla dylika betänkanden, hvilka väcka nya öfverläggningsämnen, uppvisat det för landtmarskalken, hvilken åter lagt det under konungens ögon.

Hans Maj:t hade däröfver betygat sitt misshag, förklarat sig anse bestridandet af förslaget till Finlands afsöndrande såsom en dementi af sitt eget anförande till ständerna den 2 och 3 Februari och därföre icke velat tillåta memorialets framgifvande, hvilket oaktadt författaren vågade nyttja närvarande tillfälle af en redan yppad fråga att dessa sina tankar såsom diktamen till protokollet förvara. Hvad olägenhet honom därigenom ådrogs, viste sig innan kort.

Den ende, som tilltrodde sig göra några erinringar vid friherre Carl De Geers tillstyrkan, var öfversten vid amiralitetet Pehr Liljehorn. Med varning till adeln att i närvarande kritiska ställning bruka försigtighet, förklarade han sig i hufvudsaken alldeles instämma med bemälte friherre, men ville icke att dess yttrande i hela dess vidd skulle ligga till grund för adelns underdåniga skrifvelse till konungen, helst de anförda exempel af skadliga konungar, som förtryckt adeln, till en del voro olämpliga. Likaledes hemställde han, om icke rätta tiden att anropa konungens höga åtgärd i detta ämne då först vore inne, när de i arméen brottslige och nyligen häktade undergått ransakning och dom och således utrönt blifvit, hvad mer eller mindre grund de utspridde ströskrifter kunde ega. Men adeln, uppå äskad och därom gjord proposition genom landtmarskalken, stadnade dock i det beslut att i hela sin vidd bifalla friherre De Geers yttrande, med tillägg, enligt lagman Spaldencreutz' tillstyrkan, att hos Kongl. Maj:t måtte anhållas om en kungörelses utfärdande med varning till allmänheten, som redan noga kände smädeskrifterna mot adeln, att ej till dem sätta tro eller låta sig förledas till misstroende emot medborgare af detta stånd. Utdrag af detta protokoll skulle ock meddelas de öfriga stånden med anmodan, att de måtte deltaga i föreställningen till Kongl. Maj:t öfver ett ärende, som ej kunde vara dem likgiltigt, då de jämväl i arméen hade vänner, barn, anhöriga och soldater, hvilka ej annat kunde än blifva dyrlegde, i den mån deras ära skymfades och följaktligen hågen till krigstjensten förminskades *). Deputationen, som härmed afgick, infördes af kammarherren friherre Reuterholm, hvilken med en utstuderad vältalighet framförde sin egen förbittring på ett för ofrälsestånden stötande sätt och därmed ej ringa bidrog att söndra dem mer och mer ifrån adeln.

Herr af Steenhoff, som i nästföregående pleno så högeligen misshagat riddarhuset, förklarade sig väl nu med dess beslut vara fullkomligen nöjd, och att han med det begärda anstandet icke haft afseende

*) Detta tillägg var föreslaget af öfverste Ahnfelt.

på hufvudsaken, utan allenast på vissa premisser i friherre De Geers yttrande, dem han önskat få tid att granska; men tillade en ny hemställan, som lika upprörde ridderskapet och adeln, nämligen att ryske generalmajoren Sprengtporten, såsom ifrån tronen förklarad förrädare och förande afvog sköld mot sitt fädernesland, måtte stötas från det honom tillkommande säte på riddarhuset *). Denna nya fråga lades på bordet, men blef af grefve Fredrik Horn hårdeligen beifrad, som påstod, att konungens blotta utlåtande icke vore tillräckligt skäl till ett steg, som förutsatte laga ransakning och dom, helst Hans Maj:t såsom människa kunde dragas bakom ljuset af falska angifvelser; tagande för öfrigt ej otydligt Sprengtporten mot dessa tillmälen i försvar.

Bland flere talare, som förfäktade samma mening mot herr af Steenhoffs proposition, sade häradshöfdingen Blix sig ej hafva trott en så olaglig proposition kunna komma ifrån en jurist, men att nu sannades versen:

Ju mera laglös världen blifver,
dess flere lagmän skapas till;

hvilket infall, misstirmligt mot själfva konungen, han dock vid protokollsjusteringen uttog. På ett nästan lika bitande sätt yttrade han sig öfver det förslag, öfverste Liljehorn gifvit, rörande uppskof med adelns ansökning om beifrande af de mot samma stånd anstötliga skrifter. "Nog har jag hört", sade han, "att Gud fordom ville skona Sodom, om där funnos fem rättfärdiga själar, men aldrig har jag vetat, att alla skulle blifva canailler, för det fem eller sex ibland dem torde kunna bevisas vara sådana." Denna anmärkning var väl grundad i sanning, men allt för skarp och retande för ögonblicket, och satirens udd, som borde vara ett evigt utdömdt vapen, förbittrade de redan upprörda sinnen.

Emellertid hade deputationer från preste- och bondeståndet redan underrättat adeln om deras med borgareståndet instämmande beslut, att en tacksägelseadress till konungen måtte afgå, i anseende till dess till rikets försvar fogade visa anstalter, samt att med Hans Maj:ts tillstånd särskild tacksägelse måtte hembäras hertigen af Södermanland för de lysande tjenster, han gjort fäderneslandet, hvaruti innan stånden önskade att adeln ville med dem deltaga. Adeln meddelte ock därtill sitt samtycke; men patrioterna underläto ej att ända utmärka sig genom det förslag att hertigen af Östergötland vid samma tillfälle icke

*) Denna omogna och retande proposition hade baron Armfelt påfunnit; men på flere råd befallte konungen aftonen förut, att Steenhoff skulle [illegible] innehålla. Baron Armfelt, som skulle framföra befallningen, [illegible]

måtte förgätas, som tillfyllest visat sitt nit för konung och fädernesland, änskönt han saknat tillfälle att det genom bedrifter bevisa. Beslut om tacksägelse äfven åt honom blef ock fattadt och meddelt de öfriga stånden, hvilka ej därutinnan ingingo, emedan hertigen, såsom ofvan är förmäldt, var känd för sin tillgifvenhet för patrioterna, och sedan han nedlagt allt befäl i Finland, tillbragte sin tid i sysslolöshet.

Men hvad som gjorde denna dag framför allt märkvärdig, var direktören Frietzskys på riddarhuset uppgifna förslag till instruktion för det hemliga utskott, konungen äskat, af innehåll: 1:o att alla de mål, som i detta utskott förekomma och ej kräfva en oundgänglig hemlighet, må blifva ständernas plena meddelta; 2:o att inga sådana mål, som enligt regeringsformen och flere dess särskilda §§ äro riksens ständer förbehållna att omedelbart af dem afgöras, måtte få i detta utskott upptagas och afslutas, helst de flesta af dem blifvit andra utskott till utarbetande uppdragna och därifrån komma att ständerna in plenis föredragas. Förslaget lades på bordet.

Samma dag hade brukspatron Björkman i borgareståndet om instruktion för bemälte utskott äfven väckt fråga, hvars afgörande blifvit uppskjutet till nästa plenum. Anledningen till dessa hemställningar var egentligen den farhåga, att 47 § i regeringsformen, hvilken omförmäler ett så beskaffadt utskott, som konungen nu begärt, och hvilken tillägger detsamma alla de rättigheter, ständerna själfva innehafva öfver ärenden, som konungen synas böra hemliga hållas, kunde dragas till den mening, att frågor om bevillningar, banko- och statsverket, krig och fred m. m., utan allt ständernas deltagande där kunde afgöras, utan hinder af de efterföljande ord i §, "att alla som uppenbara vara kunna, blifva riksens ständers plena meddelta och under deras rådplägning hänskjutna". Konungen åter å sin sida ansåg all instruktion utom regeringsformens allmänna stadgande så mycket vådligare, som därmedelst hela ändamålet med utskottet kunde gå förloradt, helst i herr Frietzskys förslag konungens rättighet att ensam pröfva, när målen böra hemliga hållas, icke nog tydligen blifvit iakttagen.

När följaktligen denna fråga följande dagen, den 7 Febr., i borgareståndet kom under öfvervägande, hvarvid af talmannen äfven gafs vid handen, att utom hemliga utskottet ett särskildt öfver bankoverket komme att sättas, blef all instruktion för det förra med så stark öfverröstning afslagen, och 47 § regeringsformen ansedd tillräcklig till utstakande af utskottets skyldigheter, att herr Björkman fann sig befogad

afstå från ytterligare yrkande dära. Men som tonen på riddarhuset icke medgaf hopp, att herr Frietzskys tillstyrkan så lätt skulle qväfvas, tillsände konungen i stället landtmarskalken en skrifven biljett, nyss sedan plenum var börjadt, hvilken vid öppnandet fanns innehålla ett uttryckligt förbud att tillåta adeln öfverlägga om den föreslagna instruktionen, emedan den vore stridande emot regeringsformens bokstafliga innehåll, och befallning att hemliga utskottet skulle sättas i stånd att den 10 Febr. begynna sina öfverläggningar, som utan rikets våda ej längre kunde uppskjutas.

Härvid uppkom mycken oro. Herr Frietzsky, som nyss förut begärt att saken skulle till afgörande företagas, uppstod, och efter förklaring af sitt ömma bekymmer öfver ett så oförmodadt förbud samt önskan, att Gud måtte förhjuda, att ständers öfverläggningsfrihet samedelst någon tid måtte rubbas, uppläste andra gången sitt utkast, sökte bevisa, att det grundades på en osviklig jämförelse flera §§ i regeringsformen emellan, och tillade att, om det funnes stridande emot regeringsformen, vore han färdig att låta sitt hufvud springa. Flere ledamöter, isynnerhet grefve Fersen, talade uti lika ton och betygade sitt hopp, att deras rättighet till öfverläggning öfver ett så vigtigt ämne aldrig kunde betagas dem af en konung, som själf var stiftare af deras lagliga frihet, så snart H. Maj:t fattat ett riktigt begrepp om innehållet och meningen af den föreslagna instruktionen.

Landtmarskalken, brydd och rådlös, sade sig vara "illa deran", men tillbjöd sig ändtligen att uppvakta konungen för att göra hos H. Maj:t underdånig föreställning samt afhemta dess svar; och det var i sammanhang med denna hemställan, som kommerserådet friherre Josias Cederhjelm framkom med det för landtmarskalken föga smickrande förslag, att han vid samma uppvaktning skulle biträdas af grefve Fersen. Men grefve Fersen undanbad sig detta förtroende och afstyrkte alldeles den föreslagna uppvaktningen hos konungen, emedan adeln icke borde begära lof att öfverlägga, utan hade rätt att göra det utan erhållet tillstånd, hvarefter dess fattade beslut genom landtmarskalken kunde H. Maj:t i underdånighet tillkännagifvas. Detta yttrande emottogs med de ifrigaste bifallsrop; men fastän största delen med sorl och skri äskade proposition till bifall å herr Frietzskys förslag, utdrogs dock tiden genom flere tal, hvaraf endast ett eller annat, som med möda fick ljud, afstyrkte ett slikt bifall, till klockan 2 eftermiddagen, då landtmarskalken än ytterligare hemställde, om han ej måtte få uppvakta konungen med föreställning i målet, innan det afgjordes. Ett nej med hiskligt gny sat

svar. Och då tillstyrkte grefve Fersen, att tvenne propositioner måtte göras: den första till bifall af herr Frietzskys förslag, den senare att landtmarskalken måtte uppvakta H. Maj:t med underdånig anmälan af adelns beslut, jämte betygande af dess oföränderliga uppsåt att hvarken därigenom, eller i någon annan måtto, kränka H. Maj:ts höga rätt eller rubba dess evärldeliga ärestod, 1772 års dyrt besvurna regeringsform. Båda propositionerna gjordes och besvarades med mångfaldiga ja mot några få nej. Den fastställda förklaringen till konungen förestafvades i likformighet därmed af grefve Fersen till papperet, och om beslutet skulle de öfriga stånden genom protokollsutdrag underrättas.

Bland de ledamöter, som talat öfver saken, hade någon tillstyrkt, att förklaring skulle sökas enligt regeringsformens 57 §. Denna mening var oförgripligen den sundaste. Man hade undvikit att uppenbarligen öfverträda en kunglig befallning, man hade visat mera vördnad för majestätet, mera förtroende för medstånder. Men harmen öfver olagligheten af konungens förbud och en viss oböjlighet i en stund, då foglighet bäst behöfts, styrde sinnena till ytterligheter. Landtmarskalken, som redan blottat alla sina brister, ökade den medömkan eller det förakt han därmed ådragit sig, genom den svaghet, man icke af honom väntat, att emot sin vilja göra en förbjuden proposition.

Då jag samma afton uppvaktade konungen, beklagade H. Maj:t sig mycket öfver de olägenheter, som medfölja riksdagar. "I kallen", sade han, "detta frihet och finnen icke, att det är ett själfsvåld, som kastar Eder i yttersta osäkerhet. Jag svarade, att stridigheter voro ett nödvändigt ondt vid fria öfverläggningar och otydliga regeringslagar, samt att hvad som i närvarande fråga vållat så mycken oro, var farhågan att beskattningsrättigheten i nationens ställe skulle kunna komma att utöfvas af 30 personer, ett exempel för friheten, så mycket vådligare i en framtid, som en konung lätt kunde vinna flesta rösterna i ett så föga manstarkt utskott. Detta inkast gaf anledning till ett längre samtal, hvilket slöts med den utlåtelsen å konungens sida, att ehvad steg patrioternas tilltagsenhet äfven tvunge honom att taga, ville H. Maj:t dock andra gången göra fäderneslandet föräring af dess frihet, men tillika arbeta därhän, att, till riksdagars undvikande, i stället för riksens ständer, ett utskott af dem inom viss tid måtte ordentligen sammankallas att afgöra beskattningsverket. Det förslag, som vid riksdagens slut väcktes i preste ståndet, var således redan påtänkt.

Konungen, förtörnad öfver hvad som händt, befallde landtmarskalken att genom anslag sammankalla adeln till nytt plenum mån-

dagen den 9 Februari. Så snart det var öppnadt, uppläste en herr Rosentwist en protest mot den fastställda instruktionen och i synnerhet emot ridderskapets och adelns, oaktadt konungens förbud, öfver samma ämne fortsatta öfverläggning. Detta gjorde icke lycka, ty somliga påstodo, att den ej måtte upptagas, såsom qväljande ståndets beslut, andra, att den skulle läggas på bordet. Däremot yrkade grefve Fersen på expedition af protokollsutdraget till de andra stånden rörande den ofta nämnda instruktionen, hvilket ock till den ändan af riddarhussekreteraren upplästes; men landtmarskalken förklarade, att adelns beslut därom icke kunde anses såsom gällande, emedan det vore fattadt i anledning af en icke verkande proposition, aftvungen och gjord emot konungens befallning. Denna oförmodliga invändning vållade ett buller och skri, som i flere minuter hindrade ett ord att höras. Friherre Carl de Geer och grefve Fersen voro de förste, som hunno få ljud. De förklarade, att en upprättad skillnad mellan verkande och icke verkande propositioner vore ny, vådlig, olaglig, ledande till osäkerhet i alla beslut. De tillade, att det tagna beslutet vore så mycket kraftigare, som ingen yrkat votering öfver propositionen; men då påstodo några, att votering verkligen af en och annan blifvit äskad. Under den jäsning, som söndrade tänkesätt i en så talrik församling plägar uppväcka, fortsattes denna sammankomst med mycket buller och orediga rop af ja och nej, få vi höra proposition? m. m. Landtmarskalken var denna gång lika rådlös som den förra, men mera obeveklig. Hans enständiga vägran att låta affärda protokollsutdraget ökade hettan. Friherre Carl de Geer och grefve Fersen förnyade med ifver sina föreställningar. Den senare frågade landtmarskalken, utur hvad lagens rum han ville bevisa sin rättighet att genom återtagande eller uttydning af sin proposition göra hela ståndets beslut om intet. Han tillade, att sådan rätt ej en gång konungen tillkomme, och att, om den tillerkändes landtmarskalk och talemän, voro de tillräckliga att ensamma föreställa riksens ständer och utöfva all deras makt; en oordning, den han önskade Gud måtte förbjuda. Hela riddarhuset kom härvid uti rörelse, och flere ledamöter kastade sig öfver skranket samt nalkades landtmarskalksbordet. Slutligen blef landtmarskalkens motstånd förgäfves. Riddarhusfiskalen uppstod för att uppläsa listan på de deputerade, hvilka skulle afgå till de andra stånden med underrättelse om beslutet, under det en ringa flock royalister framträngde till bordet för att däremot protestera. Friherre Carl de Geer dref segern så långt, att han hemställde, det landtmarskalken skulle återtaga sina ord och förklaring, att hans proposi-

tion varit icke verkande; hvilket denne ömkansvärde gubbe äfven verkställde, med anhållan om ursäkt för det han misstagit sig om adelns mening, hvars rätt för öfrigt ej vore honom mindre än någon annan om hjärtat. Denna eftergifvenhet föranlät friherre de Geer att tillstyrka, det både detta och allt hvad denna dag på riddarhuset förefallit skulle uttagas utur protokollet.

Det borde lätt kunnat förutses, att denna spända ställning emellan konungen och adeln ej länge kunde vara utan brytning. Patrioterna, med en säkerhet såsom hade riddarhuset utgjort ständernas samfälda röst, rosade sig af sin seger och lofvade sig nya af en tilltagsenhet, hvarmed de hoppades skrämma konungen. De päminte sig riksdagen 1786, men öfvervägde icke, att de andra stånden nu voro från dem söndrade, och att misstanke om hemligt förstånd med en utvärtes fiende i nationens ögon kastade skugga på den nitälskan för friheten, de föreburo. Deras ton hade i de förflutna öfverläggningar varit stötande; ledamöter, kände för stridigt tänkesätt, hindrades att tala. Grefve Fredrik Horn i sitt anförande mot G. M. Sprengtportens uteslutande yttrade, att han icke vågat lif och välfärd vid regeringsförändringen 1772 för att smida sina landsmän bojor; och öfverste Almfelt (ett verktyg till samma revolution), att han ej blygdes bekänna, det han varit delaktig däruti. Sekreteraren i presidentskontoret von Rosenstein ropade öfverljudt, att landtmarskalken var "infam" och borde med hufvudet umgälla sitt uppförande, hvilket konungen tog så onådigt, att han strax afskedades från sin syssla. Men i enskildt umgänge tillät man sig en ännu mera otyglad djärfhet att häckla konungens person och gärningar på ett sätt, som den ena liken icke tål af den andra, mindre en konung af undersåtare.

Konungen kände sin ära sårad af allt detta, och isynnerhet misshagade honom den sista öfverträdelsen af hans befallningar, hvartill adeln nyttjat landtmarskalkens oförstånd, och hvilket ådrog denne oförmögne styresman af konungen själf både missnöje och förakt. Det är dock ovisst, om H. Maj:t verkligen ångrade sitt val af hans person till detta vigtiga ämbete. En redlig man, k[ansli]r[ådet] von R[osenstein] berättade för konungen med oro, att på riddarhuset ingen ordning iakttogs i öfverläggningarne och ingen redighet i besluten, samt att sådant till stor del härrörde af landtmarskalkens oskicklighet: hvarpå konungen hviskade till svars: "så mycket bättre". Detta tyckes bevisa en fastställd plan att bland adeln befordra oordning och att reta patrioterna att förgå sig på ett sätt, som kunde gifva konungen anledning till våldsam åtgärd,

hvarom ock hotelser utspriddes, helst när baron Armfelt i dessa dagar affärdades till Dalarne såsom utnämnd befällhafvare öfver de där befintliga fricorpser. Men allt sådant hölls af patrioterna för skrämskott, under det konungen allt närmare förband sig med de ofrälse stånden. Märkliga bevis af denna förbindelse voro bondeståndets beslut den 7 och 9 Februari, som då genom deputationer äfven blefvo adeln kungjorda. Det ena uppå talmannens tillstyrkan att aflägga tacksägelse hos konungen för den 1787 beviljade fria husbehofsbränningen, och hvilket, oaktadt riksdagsbonden Jon Bengtssons från Kronobergs län motstånd, med en ansenlig öfverröstning blef genomdrifvet, samt af borgarståndet på städernas vägnar bifölls. Det andra, uppå föreställning af riksdagsbonden Anders Andersson från Vesterbotten, att bondeståndet skulle söka konungens tillstånd att göra ett sammandrag till egen och allmän säkerhet af alla de i särskilda författningar strödda rättigheter och förmåner, som tid efter annan ståndet blifvit beviljade, hvilka det framgent med kraft och verkan af privilegier måtte njuta till godo, samt att preste- och borgareständen måtte tillbjudas att härutinnan med bondeståndet sig förena, på det att, med bifall och biträde af ridderskapet och adeln, gemensamma ofrälseprivilegier måtte utarbetas, dock utan intrång för något annat stånd i sådana rättigheter, som ej utan rubbning af konstitutionen tålde jämkning. Borgare- och presteståndet ingingo snart i detta förslag, äfvensom bondeståndet först, och presteståndet ett par dagar därefter, till alla delar bifölle borgareståndets tanke angående onödigheten af all annan instruktion för hemliga utskottet än regeringsformens 47 §, hvaraf sistnämnda stånd gifvit sina medstånder del, med den märkliga tilläggning, att sådant skedde till förekommande af all förebråelse för onödig tidsspillan med de ärenden, vid hvilka konungen af dem äskat så skyndsam åtgärd.

Uti adelns plenum den 10 Februari anmäldes, att landtmarskalken var sjuk, hvarföre grefve Brahe förde klubban. Adeln sysselsatte sig då med flere ståndets och riddarhusets enskilda angelägenheter. Likaledes lästes den, så adeln som de öfriga stånden meddelade, förteckning på utredningspersedlar, som till arméen utgått. Då afgick äfven till presteståndet den utsedda deputationen, med tillkännagifvande af adelns beslut om instruktion för hemliga utskottet: men de öfriga två stånden voro icke tillsamman. Sedan adeln redan hade bifallit tacksägelsen hos konungen för rikets försvar, uppgafs till den adress, som i samma ämne borde afgå, ett utkast af lagman Spaldencreutz, hvilket

tillika innehöll en underdånig föreställning om nödvändigheten af en snar och hederlig fred och lades på bordet.

Utom det af H. Maj:t äskade hemliga utskott, var ock faststäldt, att ett bankoutskott sättas skulle, hvartill valet genom elektorer i alla stånd försiggått, och nu af ridderskapet och adeln uppbröts. Vid 1778 och 1786 års riksdagar hade äfven ett statsutskott varit inrättadt, för hvilket konungen låtit uppvisa statsverket; men då detta vigtiga ärende, i anseende till dess nära sammanhang med rikets allmänna ställning, nu jämte de öfriga saker, som H. Maj:t fann skäligt att till hemliga utskottet öfverlemna, beqvämligast därstädes kunde handteras, pröfvade H. Maj:t ett särskildt statsutskott denna riksdag onödigt. Denna dag väckte dock herr Frietzsky, genom ett yttrande till protokollet, därom fråga och föreställde angelägenheten, att ett sådant utskott, enligt regeringsformens 50 §, måtte sättas samt ständernas plena därifrån erhålla kunskap om drätselverkets tillstånd. Detta yttrande blef denna gången lagdt på bordet utan vidare öfverläggning, men uppkastade ett nytt ämne till missförstånd och till tidsutdrägt.

Till biläggande af den söndring, som uppkommit mellan konungen och patrioterna, hade hittills ingen underhandling blifvit företagen. Grefve Fersen trodde sig skyldig att genom ett samtal med konungen söka förklara både sitt och patrioternas tänkesätt samt skälen till deras uppförande, och att tillika föreslå medel till rikets räddning och lugnets återställande. Konungen tillät honom företräde onsdagsförmiddagen den 11 Februari. Under ett två timmars samtal mellan fyra ögon skall han med all öppenhjärtighet upptäckt sitt och patrioternas missnöje, bevist huru konungen öfverträdt alla §§ i regeringsformen, på adelns bekostnad värfvat anhängare i de öfriga stånden, förklarat, att inga utvägar vore i H. Maj:ts makt att tvinga adeln vika från en bokstaf i grundlagarne, och att, i händelse våld försöktes, adeln vore färdig att förr låta begrafva sig under splittrorna af sina bänkar, än uppoffra det ringaste af friheten. Detta frimodiga tal, förenadt med föreställningar, att konungen måtte följa en rättvisare väg, och med löften, att i sådan händelse adeln ej skulle eftergifva något annat stånd i nit för sin konung, gjorde ej den verkan, grefve Fersen påsyftat. Men konungen dolde sin harm, gaf inga tydliga svar, och grefve Fersen skildes vid honom i den öfvertygelsen, att hopp till vänlig öfverenskommelse ännu var öfrigt, hvilket han för flere sina vänner yttrade.

Innan riksdagen började, hade jag af konungens egen mun hört, att han med mindre misshag ansåg grefve Fersen än de öfriga patrio-

terna, emedan han icke tagit parti af de finska cheferna och hade öfver det företagna kriget och dess olyckliga följder dömt med mera foglighet. I anledning däraf vågade jag en gang hemställa, om konungen icke skulle finna godt att med honom rådpläga om de mått, vid riksdagen komme att vidtagas, och saledes undanrödja de ämnen till tvedrägt, som uti oberedda ärenden skiljaktiga tänkesätt plaga medföra. Men konungen svarade sig alldeles vilja undvika en slik öfverläggning, hvilken, sasom flere dem H. Maj:t tillförne med honom haft, skulle pa det sätt aflöpa, att bada blefve onda och sedermera icke sage hvarandra pa ett halft ar, emedan, tillade han, "grefve Fersen är den ende af mina undersatare, som jag finner sa stor, att det icke är under min höghet att mäta mig med honom". Ett sadant yttrande af en konung om en undersate innebär redan en hemlig hotelse. Konungens saktmodiga ton om grefve Fersen förändrades ock alldeles efter riksdagens början, utan att jag enkannerligen vet af hvad orsak *). Konungen yttrade i stället, att all oredan kom fran honom, som under en täckmantel af saktmod och billighet underhöll partiandan hos sina anhängare, tilläggande honom förnämsta skulden till all inhemsk oro i Sverige ifran revolutionstiden 1772 och den märkliga förebraelse, att han alltid varit en afsagd fiende sa af konungamakten som konungahuset. Honom lades till och med till last, att han, 1772 inkallad i rådkammaren, sa godt som genast tagit afsked, och att han, skild från allmänna ämbeten, ännu pa sin sena alderdom blandade sig i allmänna ärenden m. m.

Jag sökte föreställa, att grefve Fersen för att sammanhalla ett parti, som utom honom ännu ytterligare skulle förga sig och störta riket i vada, vid flere tillfällen vore nödsakad bifalla steg, som han kanhända ej gillade, men att jag om hans uppriktiga kärlek till fäderneslandet vore sa mycket säkrare öfvertygad, som jag af en både upplyst och vältänkande man af grefve Fersens förtrognaste vänner pa heder och samvete därom vore förvissad **). Konungen fortfor, att denne säkert af grefve Fersen vore bedragen, och att hagen att styra sitt fädernesland vore grefve Fersens enda patriotism. Med sadana tänkesätt är lätt att finna, huru konungen skulle upptaga grefve Fersens ofvananförda föreställningar. H. Maj:t fällde om dem sedermera det omdöme, att grefve Fersens afsigt därmed tycktes vara treggehanda:

*) I hans grefvinnas sällskap smädades konungen djerfvast. Grefve Fersen hade ock försökt underhandla med flere i ofrälse standen. Manne därför?

**) Bankosekreteraren Schröder.

att urskulda sig själf, att skrämma och bedraga konungen; att han för öfrigt talt utur en så tilltagsen ton som en själfständig furste af mindre rang till en större; att konungen med möda kunnat hämma utbrottet af sin billiga vrede, och slutligen på hans bortgång lämpade en vers utur tragedien Bajazet: "Pour la dernière fois, perfide, je t'ai vu".

Samma afton, d. 11 Febr., berättade konungen för en uppkallad ledamot af prestestandet, prosten Nordin, att ordres voro afgångna till fricorpserna i Dalarne att tåga till Stockholm. Det är sålunda troligt, att samtalet med grefve Fersen styrkt, kanhända påskyndat, konungens beslut att afgöra saken genom ett dunderslag.

Den 12 Februari var ånyo plenum på riddarhuset. Lik en sjukling, som mot sitt yttersta i plågorna känner en lindring, hvilken gifver ett falskt hopp, syntes patrioternas parti denna dag visa mer foglighet än tillförne. Deputationen, med kunskap om den fastställda instruktionen för hemliga utskottet, afgick väl till borgare- och bondestånden; men sedan bekant blef genom en deputation från prestestândet, att detsamma för dess del äfven väl funnit någon instruktion onödig, men däremot likväl ålagt dess ledamöter i hemliga utskottet det nogaste iakttagande så af 47:de, som de öfriga med dess göromål gemenskap egande §§ af regeringsformen, tillstyrkte grefve Fersen, friherre De Geer, herr Frietzsky och lagman Spaldencreutz, att adeln i detta mål icke måtte skilja sig från sina medstånd, utan såsom för ändamålet tillfyllestgörande, endast till protokollet förvara sitt förbehåll, att de utsedde ledamöter noga måtte iakttaga regeringsformen i gemen, så väl som den 47 § i synnerhet: och sådant bifölls enhälligt. Lika foglighet viste sig i ett annat ämne, som i nästföregående pleno väckt mycket buller. En officer vid namn Nordenadler hade till protokollet yrkat, att ryske generalmajoren Sprengtporten borde utestängas från riddarhuset. Vid öfverväegande af detta då uppskjutna mål funnos grefve Fersen med flere patrioter af den tanken, att, ehuru han såsom oförvunnen till förräderi ännu icke af det skälet kunde blifva sitt säte förlustig, gåfve dock 12 § af riddarhusordningen och adliga privilegierna 32 § därtill anledning, som förmå, att svensk adelsman, hvilken sätter sitt bo utrikes under främmande herrskap, bör mista säte och stämma på riddarhuset. Detta mål öfverlemnades fördenskull till riddarhusutskottets utlåtande.

Sedan genom adelns ofvannämnda beslut alla hinder voro häfna för hemliga utskottets sättande i verksamhet, uppbrötos hos adeln dess

elektorers vallistor till samma utskott. De valde ledamöterna funnos vara grefvarne Fersen och Adolf Hamilton, friherrarne Carl de Geer och Gustaf Mackleau, friherre Wilh. Rappe, kammarherren Bergenscheld, assessor Lode, generalmajoren von Hermanson, öfverstelöjtnanten Ehrenborg, löjtnant Bäärnhjelm, lagman Spaldencreutz och kansliradet Ferrner, alla patrioter och större delen af de ifrigaste. De öfriga ledamöter i detta vigtiga utskott voro: af prestestandet, utom ärkebiskopen, biskoparne Gadolin och Wallqvist, prostarne Hambraeus och Ahlström *), Ekman och Brunnmark. Af borgarestandet, utom talmannen: borgmästarne Eckerman, Ullner och Håkansson, grosshandlarne Weijerin, Walley och Sederholm. Af bondestandet, utom talmannen: Jon Bengtsson från Kronobergs län, Nils Andersson från Wermland, Niclas Bengtsson från Bohus län, Carl Pollon från Nyland, Adam Alopaeus från Karelen, Nils Svensson från Christianstads län.

Den 14 Februari voro ridderskapet och adeln åter församlade. Landtmarskalkens sjuklighet fortfor. Då upplästes ett memorial af kongl. sekreteraren von Engeström rörande flere missbruk vid den i Stockholm inrättade poliskammaren, hvilken upprest sig till domstol i många obehöriga mål, tvärtemot Sveriges lag och regeringsform, hvaruti tillstyrktes att ändring måtte sökas **). Likaledes ett af häradshöfdingen Blix med förslag, att till uttinnande af de lämpligaste utvägar till landtbrukets förbättring ett särskildt ständernas utskott måtte tillförordnas. Dessa memorialer lades på bordet. Då däruppå till afgörande företogs den tillförne väckta frågan om ett särskildt statsutskott, anmäldes, att konungen på landtmarskalkens förfrågan gifvit tillkänna, det H. Maj:t icke funne något sådant vid denna riksdag nödigt, emedan i anseende till sammanhanget med de öfriga ärenden, som komme att det hemliga utskottet föreläggas, staten äfven där nödvändigt skulle uppvisas. Häröfver uppkom mycken ordväxling. Grefve Fersen, friherre de Geer, direktören Frietzsky m. fl. yrkade angelägenheten af ett slikt utskott, såsom påbudet i 50 § af regeringsformen, öfverste Liljehorn, hofpredikanten baron Leijonhufvud, hofintendenten af Malmsten, att det ej behöfdes, då hemliga utskottet, utkoradt af ständerna själfva och försedt med deras yppersta förtroende, tillika uppdrogs att bestrida de göromål, statsutskottet vanligen åligga. Hofpredikanten fri

*) Dessa två voro patrioter, de enda utom Jon Bengtsson af ofrälse.

**) Som poliskammaren var mycket förhatlig för Stockholms pöbel, sades afsigten vara att låta trycka detta memorial och däraf ibland menigheten utströ mångfaldiga exemplar, ad captandam benevolentiam. Men tiden tillät det icke.

herre Leijonhufvuds yttrande innehöll en förebråelse för det adeln hitintills sysselsatt sig med småsaker samt med tidsspillande kif och buller, hvilket ådrog honom en hård bestraffning af grefve Fersen och herr Frietzsky och den senares uppenbara förklaring af sitt förakt. Jag hade samma dag om aftonen tillfälle att nämna detta för konungen och beklagade, att så kitsliga anföranden som friherre Leijonhufvuds skulle förvirra ställningen ännu mera. Men konungen yttrade härom en helt annan mening och sade, att eftervärlden en gång skulle blott döma, att friherre Leijonhufvud varit en oförfärad man. Jag tillade då, att han likväl ådragit sig af direktören Frietzsky en skymf, den han måste lemna ohämnad; hvarpå konungen med någon rörelse svarade: "Det är visst, att Frietzsky denna riksdag spelar om sitt hufvud". — Att återkomma till riddarhuset, så, ehuru bekant var, att de öfriga tre ständen funnit ett särskildt statsutskott öfverflödigt, drefs dock detta mål till en onyttig omröstning, hvarifrån de fleste royalister tillsades att afhålla sig, dels att ej röja sin undervigt, dels emedan hufvudsaken var ändå vunnen. Denna omröstning utslog ock fördenskull med stor öfvervigt för patrioterna.

Uti prestetståndet hade denna dag jämväl förefallit en märkvärdig omröstning. Den angick bondeståndets förslag, att tacksägelse hos konungen skulle afläggas för den beviljade husbehofstillverkningen af brännvin, men aflopp med lika röster. Flere ståndets ledamöter hade vid detta tillfälle varit af annan mening än konungen räknat uppå, bland hvilka biskop Schröderheim i Carlstad isynnerhet blef illa ansedd. H. Maj:t lät ock förelägga honom val emellan följande tre villkor: 1:o att oförtöfvadt lemna Stockholm och resa till sitt stift; 2:o att vid första tillfälle på ett utmärkt sätt genom sitt förespråk göra konungens vilja i något annat riksdagsmål till nöjes; 3:o att mista sina utom biskopslönen genom särskild kongl. nåd innehafda regala pastorater. Han valde det första.

Borgare- och bondestånden voro ock denna dag församlade. Båda instämde i det beslut, att Stockholms borgerskap skulle betackas för dess oförtrutenhet att bestrida vakthållningen i hufvudstaden, och det senare nyttjade detta tillfälle att anmäla, det dess i landsorterna uppsatta fricorpser voro beredvilliga att inställa sig i Stockholm till vaktgöring till borgerskapets lisa, medan staden var utan annan besättning. Detta märkvärdiga anbud, syftande på den redan uppbådade Dalcorpsen, blef genast till konungens bifall anmäldt och med mycken nåd emottaget och besvaradt. Det förebådade märkliga förändringar.

IV.

Riksdagen 1789

(16 Febr.—25 Febr.)

Den 16 Februari saknade adeln åter vid sitt plenum landtmarskalken. Flere memorialer i åtskilliga ämnen upplästes och lades på bordet. Ett angick de olagligheter, som förelupit med riksdagsfullmäktigen vid 1786 års riksdag Kewenter, som, tilltalad för ett memorial, blef mot Rådets mening af konungen fälld till hårdare straff. Ett annat af kanslirådet Wallenstrale innehöll förslag, att ett finansutskott måtte förordnas, som kunde utse utvägar att afhjälpa den för alla näringar tryckande penningebristen, till hvilket utskott författaren ville meddela de upplysningar, han i detta ämne egde och hitintills på högre ort förgäfves sökt framgifva. Ehuru författarens kända egenskap att vara spelare och att därigenom hafva förstört sig, gjorde detta förslag i hans mun löjligt, upptogs det dock med bifall, emedan det smakade af opposition. Adeln samtyckte vidare att utse deputerade, som måtte biträda de ofrälse ståndens till utkast af ofrälse privilegier, så snart konungen meddelat sitt samtycke till deras sammanfattande. Ytterligare, sedan anmäldt blifvit, att en af de valde ledamöterna i hemliga utskottet, assessor Lode, såsom icke själf hufvudman för sin ätt, fått konungens befallning att återresa till Wasa hofrätt för att där bevaka sin syssla, samt att elektorerna till ersättning af denna ledighet nytt val förrättat, uppbröts deras protokoll, då kongl. sekreteraren von Engeström fanns i hans ställe utnämnd. Det bör anmärkas, att assessor Lode var en konungen i högsta måtto obehaglig person såsom misstänkt för någon

delaktighet i de finska oordningarne nästlidna året, och att herr von Engeström var lika illa ansedd såsom entusiastisk patriot och författare till ett skarpt och anstötligt memorial vid en sockenstämma 1787 angående fria husbehofsbränningen.

Slutligen gjorde detta plenum époque vid riksdagen. Om af allt det föregående synes, att patrioterna i sin nitälskan för friheten varit ovarsamme, undertiden kittslige, om de kunde beskyllas att förr hafva ifrat för sitt stånds heder än för det allmänna bästa, om de öfverdrifvit sitt missnöje mot konungen ända till en oförsigtigt yttrad tillgifvenhet för Ryssland, om de uti tvetydiga frågor med alltför mycken halsstarrighet yrkat sin mening, om de slutligen sträckt sin granskning och uppmärksamhet till flere regeringsärenden, som efter grundlagarne icke hörde till ständers åtgärd utan att konungen dem rådfört, — så måste tillika medgifvas, att konungen ingenting gjort att återföra dem från sin irring. Tvärtom, och med förtigande af hvad som före riksdagen händt, måste de tåla, att H. Maj:t i ett tvistigt ämne kränkt deras öfverläggningsfrihet genom en positiv befallning och deras beslut genom en sofistisk distinktion, tillåtit föraktlige personer genom stötande anmälanden reta och förolämpa dem, betagit dem gemensamhet och tillträde till sina medständer genom sammankomsternas utsättande för hvardera på olika dagar, ett mot forna riksdagars plägsed stridande och jämväl, fast förgäfves, öfverklagadt missbruk, hvilket till stor del vållat den utdrägt med tiden, som ensamt patrioterna nu förebråddes.

Ett ännu mera oförutsedt och kännbart slag väntade dem i detta plenum. Grefve Cronhjelm, en slägtinge af landtmarskalken, uppläste i hans namn en anmälan, huruledes han på åtta dagar ej funnit sig tillständigt att deltaga i adelns sammankomster eller där förrätta sitt ämbete i anseende till den olydnad, hvarmed konungens bud blifvit bemötte, och den oanständighet, hvarmed landtmarskalken själf blifvit förolämpad. Därpå följde en målning med svartaste färger på det som förelupit den 7 och 9 Februari: huruledes adeln, tvärt emot konungens förbud, tvungit sig till en olaglig öfverläggning och honom till en icke verkande proposition, samt slutligen mot hans vilja och fleres protest affärdat en deputation till de andra stånden med del af ett därpå grundadt lagstridigt beslut; huruledes vid detta tillfälle all ordning och skick varit uraktlåtna, buller och gny uppfyllt riddarhuset, de laglydige blifvit hindrade att tala, han själf af friherre De Geer bemött med oanständigt häftiga åtbörder och af grefve Fersen hotad med knuten näfve;

huruledes flere adelsmän af första klassen sprungit öfver skranket och omgifvit honom på sin stol, han visste ej i hvad afsigt; riddarhus-sekreteraren fört oriktigt protokoll och riddarhusfiskalen uppropat ledamöterna i den affärdade deputationen, då landtmarskalken trodde, att han uppläste deras namn, som protesterat emot beslutet; hurudedes slutligen han, till sin säkerhet för all framtida förebråelse och allt ansvar, ansett sig pligtig att sådant allt till protokollet anföra m. m.

I den bestörtning, som härigenom uppkom, stadnade adeln genast på sina personligen angripne ledamöters föreställning i det beslut, att lägga detta diktamen på bordet, innan det i protokollet kunde intagas, och åtskiljdes däruppå. Men landtmarskalken vände sig med en lika lydande besvärsskrift till konungen. Den var besannad af några och femtio adelsmän såsom underskrifne vittnen, somliga oförståndiga ynglingar, de flesta vanryktade och som ingenting hade att förlora. Större delen var ock drifven till underskrift under välplägning på herr Steenhoffs klubb.

Märkligt var, att den förste bland dessa underskrifvare var kaptenen friherre Sven Palmstjerna, son af riksrådet Nils Palmstjerna, i sin tid ostridigt den mest nitiske förfäktare af friheten emot konungaväldet. Vittnesmålet var ställdt efter en ovanlig formel, som på visst sätt gjorde det kraftlöst: det hette nämligen, att nedanskrifne intyga dels somliga, dels alla de omständigheter, landtmarskalken i sin skrift upptagit och angifvit. Hvad annars beträffar de öfverklagade oordningar med buller och hetta, så kunde de äfven så litet bestridas som vanligen undvikas i ett samfund af niohundrade personer i en ömtålig öfverläggning. Beskyllningen åter mot friherre De Geer för oanständig hättighet berodde på en godtycklig uttydning af ett obestämdt ord; men den emot grefve Fersen var en ilskefull vrängning af en ganska oskyldig åtbörd, i det han under sitt tal gjort några rörelser med högra handen, i hvilken han höll en hvit näsduk. Hvarifrån landtmarskalken hemtat den tanken att anklaga adeln för dessa förmenta brott, skall röjt sig i hans egenhändiga utkast till besvärsskriften, hvilken begynte med de orden: "På Kongl. Maj:ts nådigste befallning får jag tillkännagifva" etc., innan det undergått lagman af Nordins rättelser.

Sedan konungen eftermiddagen och följande aftonen haft öfverläggningar med talmännen och flere ledamöter af standen, lät H. Maj:t genom anslag sammankalla ständerna till plenum plenorum på rikssalen den 17 Februari kl. 10 förmiddagen. Det förtjenar anföras, att då bondeståndet samlades för att dit uppträda, blef det af sekreteraren

varnadt, att om emot förmodan någon proposition skulle på rikssalen förekomma, som syftade på envälde för konungen, skulle ståndet den med ståndaktighet förkasta och med lif och blod försvara rikets nuvarande regeringssätt; men i fall något annat förslag uppgåfves til[1] allmänt bästa, borde de förena sig om sådant svar, de funno lämpligast.

På den utsatta tiden intog konungen sin tron, icke för att med sin vanliga mildhet beveka, utan för att med en ljungande vrede förkrossa. H. Maj:t höll ett tal, som begyntes med erinran till ständerna om hans förmaning för 14 dagar tillbaka att taga skyndsamma mått till rikets räddning och sin befallning, att de till öfverläggning därom måtte förordna ett utskott; att detta kunnat sättas inom tre dagar, en till elektorsval, en till utskottets och en till kungörelsen om de där invalde ledamöter: att de tre ofrälse stånden sådant ock med enighet och ordning fullgjort, men att adeln däremot förspillt en dyrbar tid med onödiga öfverläggningar i ämnen, som ej hört till dess åtgärd, icke hörsammat konungens bud genom landtmarskalken att därifrån afstå, utan tvärtom flere ledamöter missfirmat honom på den stol han, såsom konungens fullmäktig, bland dem innehade, och tvungit honom att med besvär vända sig till tronen; att konungen väl visste, att många bland adeln voro oskyldiga till så grofva förbrytelser, hvarvid H. Maj:t med särdeles välbehag undandrog dem, som bevittnat landtmarskalkens skrift. I öfrigt fingo de, som kände sig sakre, taga konungens ord till sig, då däremot de obrottsliges samveten dem bäst frikände.

Sedan konungen däruppå låtit uppläsa den af landtmarskalken ingifna skriften, fortfor H. Maj:t: att i detta olagliga och oordentliga förhållande lätt igenkändes den gamla själfsvåldsandan, hvilken under frihetens namn vill utöfva enskild ärelystnad, upplifva den qvafda aristokratien och, för att återtaga järnspiran öfver nationen, skrämma den med farhåga för envälde, det konungen frivilligt sig afsagt, och om händelsernas lopp återsatte det i hans hand, aldrig ville behalla; att konungen ansåg för den första af sina skyldigheter att näpsa dem som, sedan de burit förmätna händer på hans faders krona, nu ville ryckas om spiran med honom; att om, i brist af snara försvarsanstalter, kusterna härjas, Finland brännes, hufvudstaden hotas, blefve det ej konungens skuld, utan deras, som hellre ville taga lagar af ett ryskt sändebud i Stockholm än uppoffra enskilda afsigter, till hvilkas befrämjande alla konungens gärningar, äfven de oskyldigaste, blifvit till det värsta uttydda, nationens nit till sin konungs försvar tadladt och

belackadt, dalkarlarnes beväpnande afmaladt såsom brottsligt och vådligt, än för friheten, än för banken, endast för det de voro konungen fullt tillgifna. H. Maj:t förklarade vidare, att på bondeståndets anbud fricorpsen från Dalarne var beordrad till Stockholm, men ej för att taga vakten i staden, som aldrig kunde vara i säkrare händer än i borgerskapets, utan för att freda staden i händelse af eldsvåda i en tid, då allmän säkerhet synes löpa fara, hvarföre samma corps ej skulle komma in uti staden, utan inqvarteras i kungsgårdarne däromkring. Slutligen befalldes adeln göra sin landtmarskalk ursäkt och utplåna utur sina protokoller allt hvad lagstridigt vore samt isynnerhet öfverläggningarne den 7 och 9 Februari; till verkställande hvaraf adeln ålades att genast afträda till riddarhuset och utgöra en deputation, anförd af grefve Brahe, och med hvilken grefve Fersen och friherre De Geer, jämte de andra, som i landtmarskalkens skrift voro nämnda, borde följa för att göra honom tillbörlig ursäkt och uppföra honom i sin landtmarskalkstol. Tillika öfverlemnades besvären emot riddarhussekreteraren och fiskalen till riksdrotsen att lagligen beifras.

Under hela detta tal gnistrade konungens ögon, hans hy förvandlades, alla hans åtbörder utmärkte den häftigaste vrede. Det var tydligt, att de härdaste tillvitelserna voro ställda mot grefve Fersen. Det var han, som regerat riket med järnspira, han som nu ville ryckas om spiran med konungen. Bland flere af adeln, som ville tala för att urskulda sig, uppstod ock denne åldrige rådsherre, men konungen tystade honom med hög röst och ett hårdt slag med spiran i bordet. Icke desto mindre fortfor grefve Fersen att åberopa sig den rätt, som tillhör hvar svensk man att ej dömas ohörd. Konungen tillsade honom då, att adeln ej här egde att tala, utan blott att höra, men att den kunde deliberera på sitt eget samlingsrum, dit konungen dem förviste. När adeln till följd däraf skulle afträda, yppades ett dóft sorl och någon villrådighet af en del ledamöter, som trodde konungen icke vara berättigad att således afskeda adeln. Grefve Fersen var den, som afbröt denna tvekan, då han tog grefve Brahe vid handen och genast med honom begynte affärden. Detta lägges af somliga grefve Fersen till last såsom en feghet och af andra till beröm såsom en foglighet. Bland de onyttiga betraktelser, som ofta göras öfver hvad som kunnat hända, har jag sedermera ock hört den *), att om adeln vid detta tillfälle vägrat

*) Äfven af instrumenta imperii såsom hertigen af Södermanland och presidenten grefve Munck.

lyda, såsom oskiljaktiga medlemmar af den rikskropp, konungen såsom hufvud egde att ostympad regera, hade alla hans planer blifvit förryckte och de sedan inträffade händelserna förekomne. Att sakerna då fått en annan vändning, är ostridigt; men månne icke konungen fått ett nytt och skenfagert skäl att för de tre ofrälse stånden än ytterligare afskildra adeln såsom olydige rebeller? Eller månne icke därigenom en eld blifvit upptänd, som snart kring hela Sveriges rike kunnat utblossa till ett förfärligt inbördes krig? Man besinne blott menighetens dyrkan för konungen och hat till herrarne i denna stunden! Emellertid förblifver det en sanning, att konungen begick ett lagbrott, hvaruti de ofrälse stånden deltogo, då de sig emellan med uteslutande af ett riksstånd fortsatte öfverläggningen på rikssalen *).

Den angick efter adelns utvisande de ofrälse ståndens privilegier, hvilkas sammanfattande H. Maj:t i ganska nådiga ordalag beviljade och befallde dem utse hvarje två fullmäktige, som därom med konungen kunde öfverlägga. För denna kungliga nåd aflade biskop Wallqvist, borgmästaren Spak ifrån Westervik och riksdagsbonden Nils Svensson ifrån Skåne (som vid sista riksdagen varit talman) hvar för sitt stånd underdånig tacksägelse, hvarpå konungen lemnade rikssalen under utrop af “lefve konungen“!

Adeln hade emellertid förfogat sig till riddarhuset, där anleten, åtbörder och ett oredigt sorl af halfbrutna ord uttryckte många skiljaktiga sinnesrörelser, häpenhet, harm, ifver och fruktan. Efter någon stund tog grefve Fersen till orda. Hans köld och sinnesstyrka öfvergåfvo honom icke. Han föreställde, att adeln voro tillvitelser gjorda, som den ej kunde eller borde vidkännas; att den befalida afbönen hos landtmarskalken var ett straff, det ett helt riksstånd ej kunde undergå, innan utredt blifvit, om det förbrutit sig; att adeln fördenskull först borde vara betänkt på sitt urskuldande, till hvilken ända sakens förlopp af protokollerna borde upplysas och dessa justeras såsom innehållande enda grunden till samhällens säkerhet i sina gärningar och beslut, samt att dessa nödvändigt egde mera vitsord än 51 personers intygande. Friherre De Geer och flere understödde denna tanke med all styrka, och lagman Spaldencreutz tillade att, för att med mera känne-

*) Konungen har någon tid efteråt bekänt, att detta steg kostat mycket uppå honom, i anseende till sin böjelse för adeln, och att han ej skridit därtill, om ej vissa ofrälse hufvudmän gifvit honom den öfvertygelsen, att ryska penningar voro komne, genom hvilka han fruktade, att pluraliteten mot honom skulle vinnas i prestestandet, hvilket han ansag mest vacklande.

dom kunna urskulda sig, borde adeln anhålla om del af konungens tal. Andra åter påstodo, att konungens befallning borde först verkställas och ursäkten göras; andra att protokollerna ej finge åberopas, sedan konungen befallt, att de skulle förstöras; andra att grefve Fersen ej egde rätt att justera sina yttranden till samma protokoller. Friherre Josias Cederhjelm med sitt vanliga salt tillstyrkte, att man i närvarande dilemma skulle taga en medelväg, att allenast genom en deputation komplimentera landtmarskalken och underrätta sig om hans hälsa.

Oaktadt det buller, som en så grannlaga öfverläggning medförde, var dock en betydande och ögonskenlig öfvervigt på deras sida, som bifölle grefve Fersens tanke. Protokollerna för den 7 och 9 framhades och upplästes, då grefve Fersen och friherre De Geer jämkade något af sina ordasätt och utlåtelser utan ändring i väsentliga innehållet. Adeln beslöt då vidare, att genom sina elektorer för hvar klass låta utse en deputerad, som, så fort ske kunde, skulle samfäldt utarbeta förslag till förklaring i adelns namn, hvilket i ståndets plenum komme att justeras, och att grefve Brahe, så snart adeln åtskilts, skulle uppvakta konungen med berättelse om adelns nu vidtagna beslut samt anhållan om del af konungens tal. "Hvad mig enskildt angår", tillade grefve Fersen, "torde jag få bedja konungen utsätta den domstol, vid hvilken jag och landtmarskalken få utföra vår sak mot hvarann, emedan jag icke tillåter någon dödlig makt döma om min ära". Adeln åtskildes klockan 3 eftermiddagen, och grefve Brahe vid sin uppvaktning hos konungen fick endast det svar, att H. Maj:t framdeles skulle låta veta sin vilja.

Det återstående af denna dag tillbragtes i den allmänna oro, som stora och oförväntade händelser uppväcka. Ingen var som ej såg, att konungen tagit ett våldsamt steg. Han hade dömt det första riksståndet ohördt, kasserat dess protokoll och med detsamma förstört dess säkerhet, gifvit adeln allmänna och obevista tillvitelser, icke mindre hårda än de som tillförne influtit i smädeskrifter af namnlösa författare, upplöst bandet emellan de konstitutiva delarne i rikskroppen, då han stympat en lem och afhandlat med de öfriga. Begynnelsen var således gjord till en statsförändring, hvarvid makten talar och lagarne tiga. Dess utgång afbidas af somliga med bäfvan, af flere med bekymmer, af alla med otålighet.

Konungen å sin sida var ock hvarken bekymmerslös eller sysslolös. Han samlade om aftonen i sina rum talmännen för de tre

stånden med några tillkallade ledamöter. Efter aflagd tysthetsed föreläste han dem ett förslag till en så kallad Förenings- och Säkerhetsakt, innehållande hvarjehanda jämkningar i regeringsformen (det hittills förborgade, men förnämsta ändamålet med hela riksdagen) till konungamaktens och allmänna stillhetens befästande. De fingo därvid § för § göra sina erinringar, hvilka dels följdes, dels utställdes till vidare öfverläggning. Sedan sammanträdet var slutadt, begärde ärkebiskopen att tala med H. Maj:t, hvilket bifölls. I närvaro af biskop Wallqvist och prosten Nordin förklarade han då, att den föreslagna akten ej blott innehöll förändringar i regeringsformen, utan vore att anse som en alldeles ny regeringsform; att om fördenskull H. Maj:t ärnade föredraga den till ständernas bifall, kunde han omöjligen hindra sig att däremot göra de kraftigaste föreställningar, grundade på sin och konungens ed, sin pligt mot öfverhet, fädernesland och medborgare, emedan om han ej hade ett rikt arf att lemna sina barn, ville han åtminstone öfverantvarda dem ett ärligt namn. “Jag vill, skall han tillagt, “af efterverlden icke nämnas såsom den förste ärkebiskop efter Gustaf Trolle, som bortskänkt mina landsmäns frihet och lagliga rättigheter“. Konungen, brydd af denna hans öppenhjärtighet, sökte förgäfves öfvertala honom och gaf honom slutligen betänketid till följande dagen. Men ärkebiskopen var orygglig i sitt beslut, hvaraf han dock för sig minskade hedern genom den svagheten att begära få säga sig sjuk, under hvilken förevändning konungen ock tillät honom vara hemma, hvilken civila arrest för honom räckte långt fram i Mars månad. Prosten Nordin har berättat mig, att ärkebiskopens motvillighet gjort en ganska elak verkan, i det konungen, som tillförne skall ärnat låta hvart stånd för sig företaga Säkerhetsakten till utlåtande, därefter beslöt föredraga den i pleno plenorum. Jag lemnar detta i sitt värde, öfvertygad både om ärkebiskopens goda uppsåt och bristande styrka. Han blef sedermera på båda sidor illa anskrifven. Konungen, som redan under skakningarne förlidne hösten funnit honom vacklande, yttrade före riksdagens början, att han icke visat den abandon för konungens sak, som H. Maj:t haft skäl att fordra. På tillfrågan hvad H. Maj:t menade med abandon, svarades: “sådant nit som Stockholms borgerskap visat“.

Följande dagen (d. 18 Febr.) föreföllo vid konungens hof åtskilliga förändringar. Flere personer af konungens tillgifnaste, otröstliga öfver hvad sig tilldragit, begärde nedlägga sina ämbeten för att undvika misstanke för delaktighet däruti och inför allmänheten ådagalägga sitt omdöme däröfver. Ibland dessa voro kronprinsens vice guvernör, öfversten

friherre Wachtmeister och generaladjutanten friherre Lantingshausen de förste, båda allmänt kända och hedrade för ädla tänkesätt, den förre vän, den senare nära slägtinge af grefve Fersen, hvars orättrådiga öde dem därföre med dubbelt skäl ömmade. Då konungen sökte förmå friherre Wachtmeister att betänka sig, såsom ansedd omistlig vid kronprinsens uppfostran, svarade han sig hafva haft tillräcklig betänketid ifrån tisdagen den 17 till den 18, då afskedet begärdes. Det ålderstigna riksrådet grefve von Stockenström begärde och fick också afsked. Likaledes nedlade landshöfdingen grefve Ekeblad (grefvinnan Fersens systerson) sin öfverstekammarjunkare-beställning. Många officerare af konungens hustrupper följde snart samma exempel, och riksdrotsen förklarade för konungen, det han ej fann sig befogad till någon ämbetsåtgärd emot riddarhussekreteraren och fiskalen.

Följande dagarne fortsatte konungen med all flit öfverläggningarne med sina anhängare, och det var ett märkligt skådespel att se denne prins, med all fördom för börd, nu omgifven af nästan idel ofrälse män, såsom lagman Ahlman, rådman Liidberg, biskop Wallqvist, prosten Nordin samt några få nya adelsmän, såsom revisionssekreteraren af Lastbom, lagmännen af Nordin och Liljensparre*). Grefve Fersens och de ifrigaste patrioternas öde har ofelbart härvid varit under öfvervägande. Att fråga om försoning och lindriga utvägar äfven varit å bane, berättas med säkerhet, och skall biskop Wallqvist tillbjudit sig att i sådant afseende bedrifva underhandlingen mellan grefve Fersen och konungen. Men efter något betänkande har H. Maj:t alldeles vikit ifrån denna plan, hvilket biskop Wallqvist skyller på prosten Nordin, men den senare ingalunda vill vidkännas.

Dessa tvenne prestmän förtjena uppmärksamhet. Den förre, son af en fattig landtprest i Nerike, men nyss efter 30 år biskop, utrustad med alla de egenskaper, ärelystnaden tarfvar att bringa sig upp med, lyckligt begrepp, lika rådighet som drift, mycken talegåfva, född att styra, att afpassa medlen till sina ändamål, efter behof myndig eller foglig, men föga samvetsöm och öfver andras omdömen genom sin oblyghet, såsom öfver händelserna genom sin sinnesstyrka. Den senare

---

*) Konungen, som nu blef nästan alldeles skild ifrån sitt gamla sällskap af den högre adeln och genom de steg, framdeles togos, ännu mer beseglade denna skilsmässa, yttrade därom själf längre fram under riksdagen: "Qu'il avait fait le malheur de ses jours". En annan gång: att det var commode, att de, som nu handterade affärerna, icke kunde vara af hans societé, hvarigenom all personlig influence förekommes.

af snille och goda insigter i flere lärdomsdelar *), men i alla sinnrik sofist, i synnerhet uti politiken den han minst kände och mest älskade, regeringssjuk för enskild räkning, men i sitt stånds namn, det han önskade uppbringa till ett papistiskt anseende, och därföre bitter hatare af de store, men svag för hofgunst, under en yta af ödmjukhet. Denne man bör så mycket mera kännas, som han redan 1786 ej utan framgång nyttjade sitt tillträde hos konungen att varna honom för den höga och dittills så mycket gynnade adeln, och som eftervärlden torde böra en gång taga sig väl till vara för hans anteckningar om sitt tidehvarf, hvilka tvifvelsutan komma att röja hans sätt att döma om personer och saker, efter konstiga systemer uppgjorda i hans hufvud, utan stöd af verkliga fakta, blott af misstankar och fördomar **).

Både i afseende på utrikes underhandlingarne och rikets invärtes ställning egde ock nu preussiske generalkommissarien baron von Borch hos konungen mycket att säga, densamme som bidragit att mäkla stilleståndet med Danmark och, nyligen anländ till Stockholm, dagligen deltog i H. Maj:ts sällskap. En man af snille och flit samt mycken politisk kunskap, men orolig och vidsträckt i sina förslag, som med mycken sannolikhet tros hafva stärkt H. Maj:t i dess despotiska grundsatser, helst han i många personers närvaro sedermera försvarat den mening, att frihet vore en politisk chimère, som aldrig bidrog till ett folks lycka. Man bör ock påminna sig, att han hade sin monarks interesse att bevaka, som var att på allt sätt bidraga till krigets underhållande mellan Sverige och Ryssland.

Patrioternas planer voro emellertid alldeles förryckta. De sysselsatte sig nu förnämligast med den förklaringsskrift, som i adelns namn borde uppsättas. Flere ledamöter af adeln lade därvid handen och samråddes därom med grefve Fersen, som, oviss om det öde, honom själf

*) Särdeles i svenska historien för medelåldern. Han vistades enkom i Stockholm för att utarbeta ett "Corpus Diplomaticum", innan han kallades till riksdagsman.

**) Bland hans märkliga paradoxer var, att upplysningen varit störst i 14:de seculo, nyss före reformationen; att påfvedömet gjort världen mycken nytta och hindrat dess förtryck; att de så kallade klassiska auktorer voro alla, eller åtminstone större delen, understuckne och författade i medelåldern af munkar; att konung Gustaf I var en för Sverige skadlig och våldsam regent; att Hansestädernas monopoliska handel var för Sveriges idoghet nyttig m. m. Föröfrigt misstrodde han nästan alla, som genom ypperlig dygd och förtjenst tillvunnit sig allmän aktning. Det är interessant att hafva känt denne genom sitt snille och originalite sällsynte mannen, som med mycken lätthet i umgänget förenade ringa skicklighet för affärer, om hvilka han egde opålitlig kännedom.

förestod, redan var betänkt på val af en lagfaren fullmäktig sig till biträde i den rättegång, han mot landtmarskalken ärnade påyrka.

Sedan konungen beredt alla möjliga mått, sammankallades de tre ofrälsestånden den 20 Februari hvart och ett i sitt pleno. Bondeståndets blef genast märkvärdigt genom tvenne ganska stridiga händelser: den ena ett yttrande till protokollet af riksdagsbonden Olof Larsson från Södermanland, hvilken med ovanlig styrka föreställde nödvändigheten af en snar fred, emedan ett krig, antingen det föres med framgång eller olycka, medför den drygaste tunga för landets barn och i synnerhet allmogen, — en påminnelse, den hans samvete och pligt emot sina hemmavarande ej tillät honom fördölja eller till sina medbröders behjärtande lemna oanmäld*); den senare ett afslag af ståndet på adelns anmodan om deltagande i dess ansökning hos konungen rörande smädeskrifternas beifrande, och hvarvid förefölle flera mot adeln ganska hårda tal. Men ännu återstodo de betydligaste verkningarne af denna dagens sammanträden.

Konungen hade då låtit fördubbla lifdrabantsvakten på sitt slott: den aflösta borgarevakten qvarstannade utom borggården, änskönt den nya redan uppttågat, och af stadens rytteri sågos flere till häst. Dessa omständigheter lofvade något ovanligt uppträde, medan Hans Maj:t utan märklig sinnesrörelse gaf lever. Emellertid var på en gång uti borgareståndet genom riksdagsfullmäktige för Norrköping och Upsala, och i bondeståndet genom riksdagsbonden Olof Thoreson från Calmar län föreslaget, att i betraktande af en vådlig tidsutdrägt nu inpå tredje veckan med de anstalter för rikets försvar, till hvilkas skyndsamma besörjande konungen ständerna både församlat och uppmanat, stånden måtte i underdånighet anhålla hos konungen, det Hans Maj:t täcktes nyttja sin konungsliga rätt enligt grundlagarne att gifva riksdagsöfverläggningarne ett obehindradt lopp. Beslut härom blefvo genast fattade, båda stånden inbördes kungjorda och af preståndet jämväl bifallna, med den tilläggning i ordasätten, att Hans Maj:t i ofvansagde afsigt täcktes, jämte sin kongl. rätt, nyttja den vishet, mildhet och nåd, hvarmed Hans Maj:t alla riksstånden städse omfattat. Strax utfärdades deputationer från alla tre stånden, som sammanträdde i Storkyrkan och därifrån samfäldt begafvo sig till kongl. slottet, anförde af biskop Lindblom i Linköping, medan ärkebiskopen, som sagdt är, höll sig hemma.

---

*) Det trycktes särskildt och utspriddes, ett misslyckadt försök af patrioterna att göra diversion.

Deputerade fingo genast företräde hos konungen, som lofvade att efter sin konungsliga ed "styra vrångo och själfsvåld hämma".

Af allt, hvad under denna riksdag sig tilldragit, var detta de ofrälseståndens steg både i anseende till sin ensidighet och sina påföljder det vigtigaste. Den öfverklagade tidsutdrägten och inaktiviteten kunde ingalunda med sken af sanning läggas adeln till last, än mindre behöfde konungens åtgärd däremot anlitas, sedan adeln för 8 dagar sedan uppbrutit vallistan till sina ledamöter i hemliga utskottet och ingenting hindrade dess sammanträde; utan tvärtom adeln blott var inaktiv för det konungen ej lät den sammankallas, medan hela veckan användes till beredning af en regementsförändring. För den, som var aldrig så litet klarsynt, var ock tydligt, att då dessa tre stånd till ofvannämnde steg kunnat förmås, var konungens sak vunnen och ingen förändring under denna riksdag att förvänta. Man har ock efteråt klandrat patriotiska chefernas (i synnerhet grefve Fersens) uppförande, som läto sakerna komma så vida och ej i tid utdelt tillräckliga penningar bland de tre stånden. Men utom det, att då utrikes penningar ej vankas, det alltid blifver svårt för enskilde män att öfverbjuda en konung, tror jag, att penningar föga hulpit i en stund, då ofrälsestånden såsom i egen sak voro mot adeln uppbragta, och då konungens ton i nationen var så väl beredd och så stark, att många riksdagsmän hade fullmakter att i allt göra konungen till viljes, och af sina hemmavarande medbröder skriftligen, jämväl med hotelser, tillhöllos att slikt fullgöra.

Så snartståndens deputerade från konungen nedträdt, affärdade Hans Maj:t pålitliga officerare med vakt, dels af konungens lätta dragoner, dels af borgerskapets kavalleri, att försäkra sig om följande personer: grefve Fersen, grefve Fredrik Horn, friherre Stierneld, friherre Carl De Geer, friherre Rutger och Gustaf Macklean, herr Frietzsky, herr von Gerdten, herr Bilberg, herr Joh. von Engeström, herr Liljestråle (f. d. justitiekansler), öfverste Almfelt och dess bror löjtnant Almfelt, riddarhussekreteraren Bungencrona och riddarhusfiskalen Ihre *). Detta verkställdes med största stillhet och ordning. De sju förstnämnde fördes till Fredrikshof och blefvo förvarade i de fängelserum, som sades vara beredda för de från Finland väntade finska officerare och som voro både anständiga och beqvämliga. De senare höllos under bevakning på gardeshögvakten, Kastenhof och Stadsgården, till en del i

*) Kammarherren baron Reuterholm slapp arrest på hertigens af Södermanland förbön, men höll sig inne i hertigens rum till riksdagens slut.

svåra fängelser. Tillika tillsades, att vid sin parole hålla sig hemma i sina rum: grefve Brahe*), generalmajor Pechlin, öfversten von Schwartzer och lagman Spaldencreutz.

Grefve Fersens häktande utgjorde ett stort men bedröfligt skådespel. Denne 70-årige herre, omgifven af sin familj, som badade i tårar, tröstade och stillade dem med samma sinnesstyrka, hvarmed han själf underkastade sig sitt öde. Det påstas, att, da han gick utföre sin trappa för att bortföras, flere personer tillbudit sig att fria och försvara honom, men att han afslagit sådant med det vördnadsvärda skäl, att han var oskyldig och hade ett rent samvete. Han förbjöd skriftligen sina frånvarande söner att taga afsked utur fäderneslandets tjenst. Hans döttrar, grefvinnorna Klinckowström och Piper, skyndade upp i konungens rum att knäfalla om nåd för sin far. De inträdde i den så kallade pelarsalen, läto anmäla sig, men fingo icke företräde, utan det hårda svar genom öfverstekammarjunkaren grefve Wachtmeister, att Hans Maj:t fann impertinent, att de utan tillstånd kommit in uti bemälta rum. En och annan af de öfrige häktade viste mindre lugn. Öfverste Almfelt hotade skjuta borgarevakten, som kom att arrestera honom, hvarför dragoner måste därtill kommenderas. Baron Stierneld säges vid framkomsten till Fredrikshof hafva anmodat officeren, som beledsagade honom, att föranstalta det han kunde få till sig sin lektyr, som han glömt i sina rum, nämligen Humes historia om Carl I Stuart. De fängna blefvo förbudna att emottaga besök utan särskildt tillstånd samt att nyttja bläck och papper. Direktören Frietzskys papper förseglades, likaså riddarhuskansliet och grosshandlaren Schöns kontor, såsom misstänkt för där nedsatta ryska penningar; patrioternas klubb blef tillsluten, stadsportarne tillstängdes med förbud att tills vidare afärda någon post, och riddarhusprotokollernas tryckning inställdes.

Klockan sex om aftonen emottog hertigen af Södermanland öfverbefälet i Stockholm. Denne herre hade tillförne visat mycket misshag öfver de förklenliga rykten, man utspridt mot adeln och arméen, och därföre af patrioterna blifvit ansedd med stort förtroende. Det påstås ock, att han lofvat, det ingen af dem under riksdagen skulle löpa minsta fara; men, så varsam som outgrundlig i sitt uppförande, hade han

*) Han hade blifvit förd till Fredrikshof, om ej grefvinnan Ramel funnit tillfälle att underrätta konungen, att grefvinnan Brahe var i välsignadt tillstånd, och konungen velat menagera henne för alteration.

dock hittills i riksdagshvälfningarne icke tagit ringaste del. Nu tycktes han ingå i konungens afsigter, kanske för att till enskild förmån nyttja den vändning, sakerna fått, den han velat afbida hellre än bereda, medan däremot hertiginnan, hans gemål, hertigen af Östergötland och i synnerhet prinsessan uppenbarligen betygade vedervilja för denna dagens våldsamheter och däröfver tilläto sig de friaste omdömen.

Den allmänna bestörtningen i Stockholm utmärkte sig om aftonen och följande natten genom en bedröflig tystnad, en ödslig stillhet. Hvar och en förblef i sitt hus, och gatorna voro nästan tomma. Emellertid hade konungens tal den 17 Februari blifvit tryckt och oräkneliga exemplar däraf i landsorterna utspridda. Det försäkras, att fricorpsen i Dalarne icke förr låtit beqväma sig att marchera, än den däraf blef intalt, att adeln med rikets fiender förehaft stämpling mot konungens person. Likaledes uppeggades i Stockholm pöbelns hat mot de fängslade adelsmän med orimliga berättelser, än att de tagit penningar af ryssen, än att de bestulit banken och genom försnillande af allmänna medel samlat enskild rikedom, ja, utlåtelser fälldes, att hvar adelsman borde tagas af daga. Men svenska pöbeln är så trög att sättas i rörelse, att sådant oaktadt jag ej vet, det någon adelsman blef förolämpad.

Sedan konungen ifrån riddarhuset undanröjt de personer, som ansågos farligast och genom deras häktande samt sina öfriga anstalter trott sig injaga fruktan hos alla andra, hvilka kunde ega mindre böjelse för de ändringar i regeringssättet, han ärnade införa, lät Hans Maj:t göra anslag till plenum plenorum på rikssalen den 21 Febr., kl. 10 f. m. Adeln blef anbefalld att först samlas i konungens rum och därifrån honom beledsaga, men de tre ofrälse standen sammanträdde först på sina samlingsrum, innan de begafvo sig till rikssalen. Konungen förmodade, att det med de ofrälse standens deputerade utarbetade förslag till en Förenings- och Säkerhetsakt, på en gång anmäldt och bifallet, skulle lika lätt antagas, som 1772 års regeringsform, och yttrade om morgonen till biskop Wallqvist, att Hans Maj:t vore öfvertygad, det adeln nu mera icke heller däremot skulle göra inkast.

I preståndet förekommo emellertid märkliga öfverläggningar. Prosten Ekerman från Östergötland, af patrioternas parti, och varnad af ärkebiskopen för hvad denna dag kunde försökas, ingaf ett memorial med tillstyrkan, att om något nytt mål föredroges på rikssalen, det ej där måtte afgöras, utan enligt 42 § regeringsformen öfverläggning i ståndet däröfver först föregå. Biskop Lindblom, såsom vice talman, sökte tillfredsställa honom med den försäkran, att han nog-

samt skulle iakttaga ståndets rätt: men då sådant ej syntes göra tillfyllest, tillade biskop Celsius, att prosten Ekermans memorial innefattade misstroende och vore så mycket mindre tjenligt, som ständerna icke borde känna, hvad konungen dem ej meddelt, hvarföre han tillstyrkte, att det ej ens i protokollet måtte upptagas. Ehuru prosten Ekerman protesterade däremot, och detta biskop Celsii yttrande var snörrätt stridande mot hvad han själf vid ett lika beskaffadt tillfälle under 1786 års riksdag anfört, vann det dock nu bifall; och vice talmannens förnyade löfte, att ej underlåta hvad ståndets rätt och förmån samt regeringslagarne af honom äskade, var den enda verkan af prosten Ekermans påminnelse.

När konungen uppträdt på tronen och helsat de församlade ständerna, hördes appel till ställning af borgerskapets cavallericorps utanför slottet, hvilket afbröt Hans Maj:ts tal, så att Hans Maj:t genom sin utsände kaptenlöjtnant vid lifdrabantcorpsen, grefve Adam Lewenhaupt, måste befalla tystnad, hvilket kanske tillika tjente till pasyftad erinran om den styrka, som var för handen att understödja konungens propositioner. Konungen yttrade därefter, att han med mycken fägnad fann sig iståndsatt att anyo församla rikets samtliga ständer inför sin tron och ridderskapet och adeln återfördt till det lugn. Hans Maj:t ansåg så nödigt att bibehålla; att den billiga klagan, H. Maj:t nästlidne gång måst föra, ingalunda haft hela adeln till föremål, och att det vore honom den käraste pligt att därom upprepa sina försäkringar; att H. Maj:t därmedelst blott velat upplysa de okunniga och urskulda sig själf samt ej allenast vore öfvertygad om en fullkomlig tillgifvenhet och nit af detta första riksstånd, utan ock omfattade detsamma ännu med lika ynnest som från början af sin regering. Till vedermäle hvaraf H. Maj:t bad dem återtaga sina öfverläggningar under ordförande af den landtmarskalk, Hans Maj:t dem gifvit, och som endast önskade deras förtroende för att nyttja det till ståndets och rikets gemensamma väl. Häruppå anmodades den tillstädesvarande landtmarskalken att återtaga sitt ämbete och ställe. Landtmarskalken aflade sin vördnadsbetygelse för konungen och förklarade för ridderskapet och adeln sin vänskap, sin önskan att allt framfaret måtte blifva glömdt och han själf förvarad i ståndets tillgifvenhet. Slutligen anhöll han hos konungen, att, i anseende till sin ålderdom och sjuklighet, få sig till biträde en vice landtmarskalk, på sätt riksdagshandlingarne af 1710 föranleda*).

*) Landshöfdingen Clerck var då landtmarskalk och grefve Gust. Cronhjelm vice landtmarskalk.

Vidare fortfor konungen: Att oaktadt den oafbrutna möda, Hans Maj:t haft att 1772 stifta och sedermera bibehålla lugnet i sitt rike, hade regeringslystnaden och tvedrägtsandan ändå visat sig färdiga att krossa de fjättrar. Hans Maj:t dem pålagt, och att återstörta riket nästan i en lika våda, som då H. Maj:t dess styrelse emottog. Samma sjukdomar, som då plågade rikskroppen, syntes nu återlifvade. Sådant kunde ej hafva annan orsak än skilda interessen, följder af särskilda stånds olika rättigheter, dels fotade på mindre billiga grunder, dels ej rätt utstakade, och som fördenskull ej annat kunde än uppväcka söndring emellan lika fria medborgare samt vålla skakningar i samhället. Sverige hade nogsamt erfarit dessa olyckor, ömsom kastadt emellan aristokratisk ärelystnad och demokratiskt själfsvåld. Till afböjande af allt sådant ville Hans Maj:t, jämte stadfästande af de första tvenne ständers privilegier, äfven förse de andra två med stadgade förmåner. dem naturen först. men framför allt deras nit för det allmänna i denna stund gaf dem rätt att hoppas, samt afskilja alla tvisteämnen emellan konung och nation på ett sätt, som hindrade tvetydighet och befästade inbördes säkerhet. I sådan afsigt hade H. Maj:t varit betänkt på en Förenings- och Säkerhetsakt, den H. Maj:t ville låta riksens ständer föreläsas. "Förenom oss", yttrade konungen, "i den sanna endrägt, som blott förtroende, lag, frihet och säkerhet kunna gifva, fienderna till trots. Den Högste gifve därtill sin välsignelse!"

Därnäst uppstod hertigen af Södermanland och i ett prydligt tal förklarade sin glädje att se en ädelmodig konung återgifva lagen den stadga, allmän säkerhet kräfver, samt sin förnöjelse att offentligen vid detta tillfälle få intyga svenska adelns ärofulla mannamod och ståndaktighet, röntа bland dödar och faror, som sväfvat kring H. K. H:s egen hjässa, och bekrönta med seger. "Ja, gode herrar, riddare och svenner!" tillade hertigen. "Om äfven vänskapen i denna stund ej kräfde detta offer, vore det mig dock den dyrbaraste skyldighet, den heligaste förbindelse, att jämte förklarandet af edra förtjenster, billigt afrycka den larf, hvarmed afunden sökt skyla edert tappra uppförande och listigt förblandat den skyldige med den oskyldige." Talet slöts med tillstyrkan, att Säkerhetsakten måtte antagas, men trycktes sedan förändradt, allenast med några allmänna betraktelser öfver de hufvudgrunder, på hvilka svenska regeringssättet hvilar, och välsignelser öfver konung och fädernesland. Ändamålet både med talet och dess tryckande var väl adelns tillfredsställande mot konungens hårda förebråelser den

17, men gjorde ej tillfyllest, emedan det ena var en konungs dom utan vad, det andra den förste undersåtens omdöme.

Så snart hertigen upphört, blef den föreslagna Förenings- och Säkerhetsakten med hög röst uppläst af statssekreteraren Schröderheim, som företrädde hofkansleren. "Bifalla", ropade konungen därpå med hög röst, "rikseus ständer den upplästa Förenings- och Säkerhetsakten?" Därvid upphofvo sig häftiga rop af olika mening; ty på de ofrälse våndens sida hördes de starkaste ja, som på konungens tillfrågan tre gånger upprepades, hvaremot på adelns lika ifriga och lika ofta förnyade nej läto sig höra. Ibland de flere adlige ledamöter, som anmälte sig att tala, var kammarherren grefve Adolf Hamilton den förste. Med 1772 års regeringsform i handen åberopade han dess uttryckliga stadgande, att enär konungen något proponerar, ständerna äro berättigade att sådant på sina kamrar öfverväga, innan de därom svar meddela. Generallöjtnanten friherre Duwall, grefve Dücker m. fl. gjorde korta och kraftiga föreställningar i samma mening. Men konungen, som hade tre stånd på sin sida, tycktes icke göra stort afseende på dessa påminnelser. Innerligen rörd i detta för fäderneslandet vigtiga ögonblick och öfvertygad, att det icke var konungens begrepp man borde upplysa, utan hans hjärta man borde röra, vågade jag då yttra mig till protokollet ungefär med följande ord:

"Inför E. K. M:s tron vågar en undersåte, som rönt de dyrbaraste vedermälen af E. K. M:s nåd och erkänner dem med vördnadsfullaste hjärta, att upphöja en ovan och sväfvande röst. Men, allernådigste Konung! hvarken tid eller tillfälle tillåta mig att nu nämna mina enskilda underdåniga förbindelser emot E. K. Maj:t såsom välgörare. På denna stund är ej fråga om annat än mitt nit, min kärlek för E. K. M. såsom min konung, för Sverige såsom mitt fädernesland. Jag finner mig närvarande vid det högtidligaste tillfälle, som i mänskligheten kan yppas, vid den vigtigaste öfverläggning, som kan förehafvas. Förlåt, allernådigste Konung! den ömma sinnesrörelse, som af mig utpressar tårar. Betagne af samma känslor ser jag mina närvarande medbröder, detta rikes ridderskap och adel. De äro, såsom jag är öfvertygad, alla lika brinnande med mig af nit för E. K. M. och fosterlandet (här afbröts jag öfverljudt af mitt stånds bifallsrop); men de fleste tilläfventyrs lika oförmögna att stadga sina tankar på denna stunden öfver ett ämne, som skall afgöra ett helt rikes, millioner människors öde för sekler. Så stort detta verket är, så nödigt att därvid använda betänksamhet. Med djupaste undersåtlig vördnad för E. K. M., med

varmaste kärlek för samtliga mina medborgare af de öfriga stånden, besvär jag E. K. M. vid Gud, vid sin tron, vid sitt hjärta, sitt ädelmod, vid samtid och eftervärld, att oss måtte förunnas någon betänketid.“

Denna korta föreställning gjorde en verkan, som mera bör tillskrifvas tillfället, mitt ställe i konungens tjenst, mitt kända tänkesätt för hans person, kanske min ömma sinnesrörelse, än min skicklighet. Konungen blef synbarligen bevekt och förklarade genast, att han beviljade adeln frihet att på riddarhuset företaga Säkerhetsakten till öfvervägande och utlåtande, men att ett trefaldigt ja af de andra stånden tillräckligen tolkat, att de den enhälligt antagit. Biskop Lindblom, som strax efter aktens uppläsning anmält sig att tala, fick då först ljud och anhöll i ett vackert tal, att presteståndet äfven måtte få betänka sig *). Det samma utbådo sig för borgareståndet borgmästaren Ekerman i Stockholm och Åberg i Uddevalla. Biskop Wallqvist åter tillstyrkte, att konungen icke måtte tillåta något beslut på rikssalen tagas utan att alla fyra stånden vore öfverens. Men konungen upprepade ånyo att saken var afgjord af tre stånd och kunde icke mer upptagas utan hos adeln. Flere ledamöter anmälte sig ytterligare att tala, och det kan anses såsom en stor försigtighet af konungen i den vändning, saken då fått, att Hans Maj:t afbröt all vidare öfverläggning, hvilken troligen kunnat föranleda till en mycket ömtålig granskning, med hvad rätt en sak kan antagas såsom afgjord af tre stånd, då det fjärde förunnas tillstånd att den öfverväga och pröfva. I stället uppkallades

---

*) Om morgonen den 21 Februari var jag hos biskop Lindblom, att af honom, som jag visste i egenskap af vice talman de förra dagarne uppvaktat konungen, inhemta upplysning, hvad konungen i pleno plenorum ärnade företaga och framför allt, om han äskade någon ny edgang? Han svarade på min fråga härom, att han på sitt samvete ej kände det förra, men att han vore af konungen försäkrad, det fråga om ny ed ej skulle ega rum. Han var rörd ända till tårar öfver den brydsamma ställningen, beklagade sitt öde, som i en så besvärlig tid blifvit framsatt, och visade mig utkast till flere föreställningar, dem han ärnade göra, i fall friheten för hårdt anfäktades. Detta gaf anledning till flere samtal oss emellan om grunderna till Sveriges borgerliga frihet, såsom om angelägenheten af personlig säkerhet och att beskattnings- och lagstiftningsrättigheten samt bankens förvaltning förblefve hos ständerna. Jag igenkände däraf mycket i biskopens tal. — Denne man förtjente ingalunda det hat, han af motpartiet ådrog sig. Ömsint och välmenande, men, under ett utvärtes anseende af prelatensisk myndighet, hvarken genom naturliga gafvor eller erfarenhet vuxen det rum, som en slump vid denna riksdag honom tilldelte, måste han följa den herskande tonen i sitt stånd. Dessutom hade de ifrige patrioterna mot honom och de fleste ofrälse riksdagsmän begått det gemensamma fel att strax vid riksdagens början förklara dem krig. De helsade ej på dem, de hädade dem och utmärkte på allt möjligt sätt för dem vedervilja och förakt. Sådant kunde ej annat än stöta den kallsinnigaste och stärka men ej försvaga, den sammansättning de hade emot sig.

till aktens underskrift biskop Lindblom såsom preståndets vice talman, men han vägrade den, ehuru konungen därom flere gånger påminte. Sedan biskopen, efter ständernas skilsmässa från rikssalen, ytterligare anmält, hvad som därstädes blifvit beleivadt, uti sitt stånd, och inhemtat dess bifall att å dess vägnar bestyrka Säkerhetsakten med sin underskrift, meddelte han densamma först följande måndagen, hvarefter äfven de öfriga talmännen underskrefvo.

Någon har varit nog orimlig att föregifva, det jag i hemligt förstånd med konungen gjort min föreställning mot Säkerhets-aktens antagande. Utom mitt samvete bör sunda förnuftet freda mig mot denna misstanke. Hvad vann konungen [genom] att arbeta mot sig själf? Men de, som se finesse i allt, bry sig aldrig om det sannolika. Allenast de kunna svärta en god eller oskyldig gärning, finna de nog dem som sätta tro därtill.

Så snart konungen åtskilt ständerna, beslöt jag att genast uppvakta H. M. Vid utgången från rikssalen fann jag tårar i många ögon, äfven de stelaste mäns, och — om det är förlåtligt att nämna sig själf ibland så många vigtigare ämnen — en erkänsla för mig, som yttrades i omfamningar och välsignelser. Jag träffade i konungens garderobe min aktningsvärde vän, kansliådet von Rosenstein, betagen af den ömmaste sinnesrörelse, och som gjorde mig sällskap både under det jag väntade på företräde hos konungen, som ännu hade Rådet församladt inne hos sig, och sedermera vid min uppvaktning.

Jag kysste konungens hand och förklarade, att samma hjärta, som af nit för fäderneslandet nyss utgjutit sig, vore färdigt att uppoffra sig för hans person, om så påfordrades, men att min öfvertygelse ej tillåtit mig tiga, om jag ock därmed skulle ådragit mig den olyckan att misshaga min konung och välgörare. Konungen afbröt mig, sade: "Vous avez fait la plus belle peroraison que j'ai jamais entendue", tog mig i famn, kysste mig på kindbenet och tillade: "Eh bien, vous voyez si je sais rendre justice", under det kansliådet Rosenstein berömde hvad jag gjort och han sade sig bort göra. Jag yttrade vidare, att om Hans Maj:t så godt syntes, ville jag hädanefter gärna afhålla mig från riddarhuset, för att visa det hvarken personlig afsigt eller motvilja styrt mina steg. Men H. Maj:t förklarade, att sådana misstankar aldrig kunde träffa mig, och att ehvad jag funne mig befogad att tala eller göra, visste H. Maj:t härflyta af renaste uppsåt. Talet föll sedan på Säkerhetsakten, hvilken jag af en enda åhörd läsning icke kunnat tillräckligen fatta, hvarföre konungen lemnade mig den till genomseende.

Jag yttrade dock i allmänna ord, att mig syntes, det konungamakten där blifvit utvidgad öfver den gräns, som friheten medgifver, och att jag fördenskull hellre ville bifalla de föreslagna inskränkningar i adelns förmåner än i nationens. Detta syntes göra intryck på H. Maj:t, som då berättade, att det förnämsta, Rådet nyss haft att anmärka vid akten, var frälsets där stadgade lika deltagande med skatte i skjutsningsbesväret. Riksrådet grefve Oxenstjernas infall till konungen vid detta tillfälle var fullt af qvickhet: att H. Maj:t velat låta Rådet se dess begrafning, lika såsom Carl V såg sin, innan han dog. Jag upptäckte vidare min oro öfver grefve Fersens öde och berättade, huru osannfärdiga de tillmälen voro, som landtmarskalken gjort honom. Konungen bad mig vara tillfreds, "ehuru", tillade han, "grefve Fersen är ganska brottslig" *). Jag lemnade därpå Hans Maj:t med tillönskan af Guds välsignelse öfver honom och hans regering.

Konungen visade vid detta tillfälle ett verkligt ädelmod. Det påminner mig ett drag af ädelmod mot professor Sergel. Konungen hade i Rom tagit honom med sig för att meddela upplysningar öfver konstarbeten i flere palatser. Men då konungen vid början af promenaden besåg Titi thermer, och Sergel såsom ovig och tjock med möda kunde framkrypa i de trånga underjordiska gångarne, tog Sergel humeur, svor och förifrade sig. Konungen skrattade däråt, hvaraf Sergel än mer förtörnades, så att han gick hem utan att vidare följa konungen. Rosenstein, som märkte detta och fruktade onåd för Sergel, gjorde af egen drift hans ursäkt. Konungen svarade med mildhet. "Sergel blef ond, jag märkte det och vet, att han är hastig, men man har ej genier för bättre köp."

Ifrån rikssalen förfogade sig klockan 3 de tre stånden till hvart sitt samlingsrum, hvarest en och annan ledamot försökte att upptaga Säkerhetsakten under ny öfverläggning; men talmännen förbjödo det vid konungens onåd och läto blott akten ad notitiam ånyo uppläsas. Jag träffade samma eftermiddag prester, som däröfver voro högeligen uppbragte, men förgäfves. Landtmarskalken däremot glömde att återföra sitt stånd på riddarhuset; till godtgörande hvaraf han lät anslå till plenum kl. 4 ännu samma eftermiddag för att välja elektorer i de flere arresterades ställe. Men få ledamöter kommo tillstädes och deras öfverläggning blef ganska orolig. Kapten Cock tillstyrkte en deputation till konungen att först utbedja sig del af orsaken till arreste-

*) Åt grefve Nils Posse hade konungen dock sagt: "Qu'il perdrait sa tête."

ringarne. Hans memorial lades på bordet, men andra föreställde olagligheten af elektorsval i detta en timme förut anslagna plenum med så starka skäl, att det med oförrättadt ärende måste åtskiljas.

Salunda var denna dag förfluten, i svenska tideböckerna alltid en af de märkvärdigaste, mindre hedrande för nationen än för adeln, mindre smickrande för sjelfva konungen än han väntat. Det var ögonskenligt, att han begatt en missräkning, den blott hans fintlighet någorlunda godtgjort. Han hade trott genom injagad fruktan tysta adeln, men hotelserna hade upplifvat dess mod. Sedan nästan alla dess kända talare voro med våld undanröjde, uppkofvo sig nya röster, som förde frihetens språk med lika nit, om ej med lika styrka. Man kan ej neka, att sådant utmärkte en sjelfkänsla, som icke tål att regementsförändringar anställas likasom för lek, som icke gifver sig vid första uppfordran och som icke antager bojor under namn af frihet; men i hufvudsaken var dock föga vunnet, och jag lämpade strax på adeln Frans I:s bekanta ord: Tout est perdu hors l'honneur. Tre stånds bifall till Säkerhetsakten och de få patrioters stillatigande, som ibland dem funnos, lofvade adeln föga understöd. Man har skäl att klandra denna feghet. Isynnerhet faller en sådan förebråelse billigt på flere ledamöter af presteståndet. Således voro till exempel biskop Benzelstjerna i Westerås och prosten doktor Ahlström kände såsom ifriga patrioter. Den förre, en gammal och ansedd ämbetsman, försedd med fullkomlig riksdagsvana; den senare egde mycken urskillning och talegåfva samt hade lofvat, att icke med stillatigande låta sig patrugas någon regeringslagarnes förändring. Han hade efteråt den svagheten att tillstå, det rädslan för fängelserum och straff bundit hans tunga; men många misstänkte både honom och flere att genom andra skäl vara vunne.

Konungens första bekymmer var att finna en vice landtmarskalk. Efter ett förslag, som blygsamheten förbjuder mig nämna, förtrodt åt biskop Lindblom och kansliradet Elers, som äro mina sagesmän, och hvilket (i fall det annars varit allvarligt) den ifrågavarande personen nödgats afslå, om dess medelmåttiga grad i ämbetsvägen icke frälst honom ifrån anbudet, stannade konungen med sitt val på öfversten vid amiralitetet, Pehr Liljehorn, en gammal erfaren riksdagsman, illslug, kall och oböjligen ståndaktig, färdig till allt, utan läggrannhet, blott för belöning den enda royalist, som vid denna riksdag med någon styrka låtit sig höras på riddarhuset.

Den 23 Febr. om morgonen var adeln genom anslag sammankallad till plenum. Grefve Jacob Gustaf Oxenstjerna, såsom äldste närvarande grefven, uppläste till en början konungens förordnande för öfversten Liljehorn att vara vice landtmarskalk, hvarefter denne intog sitt rum till höger om landtmarskalksstolen och emottog stafven med ett tal, som innefattade många försäkringar om hans rena afsigter, hans aktning för ståndet och den räkning, han gjorde sig uppå dess undseende med hans brister. Han gaf vidare vid handen, att adelns sammanträde denna dag hade till föremål att genom val fylla några elektorers rum, hvilka genom deras frånvaro blifvit lediga. Flere ledamöter ärnade då fråga, hvar dessa frånvarande elektorer tagit vägen, och begärde därföre ordet; men vice landtmarskalken förklarade, att valet först borde gå för sig och att det sedan skulle stå hvar och en öppet att yttra sina tankar. Därmed lät ock ståndet sig nöja, hvilket kanske var den största svaghet, det under denna riksdag begått. Valet förrättades då i alla klasser, och vallistan uppbröts ännu samma eftermiddag.

Därpå uppläste generalen friherre Wrede ett memorial med bifogadt utkast till förklaring i adelns namn öfver landtmarskalkens anförda klagomål, hvilket lades på bordet. Vidare hemställde öfversten friherre Wachtmeister, att sedan inför hela allmänhetens ögon flere af adelns ledamöter oförmodligen blifvit i häkte inmanade, utan att de begått några kända förbrytelser, adeln genast måtte hos konungen anhålla om deras frigifvande. I samma mening instämde mångfaldiga ledamöter, såsom kaptenen grefve Clas Lewenhaupt*), grefve Ribbing, friherre Bielke, expeditionssekreteraren Hederstam m. fl., men en del i ganska hårda och anstötliga utlåtelser; i synnerhet hade herr Hederstam till de öfverklagade arresterne lämpat missgärningsbalkens 20 kap. 7 §, som stadgar, att den, hvilken bastar och binder någon oförvunnen, förverkat edsöre.

I denna stund syntes mig sinnena för mycket ömtåliga att ytterligare utan våda uppröras. Jag vågade därföre göra föreställning om angelägenheten att i detta laggranna ämne icke utur akt låta den saktmodighet, den varsamhet, som säkrast bereder och underhåller trygghet och ståndaktighet i beslut, förente mig i hufvudsaken med friherre Wachtmeister, men anhöll på det ömmaste, att de, som i alltför starka ordalag författat sina memorialer, täcktes antingen återtaga eller rätta

*) Den ende af sina bröder, som var patriot, ehuru landtmarskalkens brorson

dem, medan ännu tid vore. Med ståndets bifall återtog ock verkligen herr Hederstam sitt memorial, och en annan af de öfriga författarne förmildrade skrifsättet.

Sedan elektorerna invalt nya ledamöter i utskotten uti deras ställen, som blifvit arresterade, var adeln den 24 om förmiddagen åter på riddarhuset församlad. Vice landtmarskalken sade sig då anmält ridderskapets och adelns ömma bekymmer om sina arresterade ledamöter och åstundan att genom en deputation anhålla hos H. Maj:t om deras lösgifvande; men uppläste tillika konungens antecknade svar, af innehåll, att oaktadt H. Maj:t anser för de gladaste stunder, då H. Maj:t kunde visa adeln prof af sin nåd, funne dock H. Maj:t sig för det närvarande icke i stånd att villfara en sådan begäran; dock skulle deputationen framdeles, så fort möjligt funnes, erhålla företräde. I detta plenum hade adeln den fägnaden att återse sin sekreterare herr Bungenerona, hvilken så väl som lagman Spaldencreutz, grefve Brahe och major Bilberg återvunnit sin frihet *). De sistnämnde två återtogo ej sina rum på riddarhuset: herr Bilberg, emedan det lärer hafva varit ett villkor vid hans utsläppande; grefve Brahe, emedan konungen genom förordnande af en vice landtmarskalk betagit honom sin medfödda rätt, att såsom förste grefven i landtmarskalkens ställe föra ordet hos adeln, hvilket han genom sin svåger, grefve Clas Lewenhaupt, lät anmäla såsom skäl, hvarföre han hvarken på riddarhuset eller i deputationer denna riksdag ärnade visa sig. Vice landtmarskalken upptog denna anmälan med mycken köld och foglighet, svarande sig nogsamt känna, huru föga han vore det ställe vuxen, han beklädde, det han blott emottagit af lydnad för konungens befallning; hvilken förklaring åter af grefve Lewenhaupt besvarades med en annan, som tolkade hans aktning för vice landtmarskalkens person, en högaktning, hvilken ingalunda minskades af den erinran, grefve Brahe sett sig tvungen på sin ätts vägnar att till protokollet anföra. När elektorernas vallistor uppbrötos, funnos till ledamöter i hemliga utskottet utsedde: expeditionssekreteraren friherre Mannerheim, friherre Lantingshausen, friherre Nils Siltversköld och major Didron. För att sätta samma utskott i behörig verksamhet, var ock en ed föreslagen och af de andra stånden gillad, hvilken de borde aflägga. Den kom nu på riddarhuset under pröfning och bifölls [illegible] val efter någon öfverläggning med den enda jämkning, enligt lagman Spaldencreutz' tillstyrkan, att näst orden: "noga iakttagande var pligt

*) Riddarhusfiskalen Ihre sattes ock denna dag på fri fot.

emot vårom konung och herra“, tillades: “och fäderneslandet“: hvarom de öfriga stånden sig ock sedermera förente. Adeln åtskildes klockan half 12, emedan hemliga utskottet då af konungen var uppkalladt i dess rum att hafva sitt första sammanträde.

Den 25 om eftermiddagen kl. 4 var adeln åter sammankallad, enligt anslaget blott för en fjärdedels timme. Sedan vice landtmarskalken gjort ursäkt för den utsatta korta tiden, hvaruti han sade sig vara utan skuld, uppbröts elektorsvalet till en ny ledamot i bankoutskottet efter generalmajoren friherre Sinclair, som där afsagt sig sitt ställe; och därpå uppläste vice landtmarskalken Förenings- och Säkerhetsakten, hvilken lades på bordet. Därmed ärnade han afsluta detta plenum, men generallöjtnanten friherre Duwall och friherre Wachtmeister, understödde af nästan hela riddarhusets röst, anhöllo att Hans Maj:t täcktes, enligt 42 § regeringsformen, inhemta Rådets tankar öfver denna föreslagna lag, hvarförinnan adeln ej i sin ordning kunde sig däröfver utlåta. Denna tanke antogs såsom ståndets enhälliga beslut, hvilket vice landtmarskalken, änskönt utan proposition, lofvade hos H. Maj:t anmäla. Flere ledamöter, stötte af den korta tid, man i detta plenum adeln förelagt, yrkade vidare, att förslaget till adelns förklaring borde företagas samt att vice landtmarskalken hos konungen skulle anmäla ansökningen om de fängslade adelsmännens frigifvande och om fortsatt tryckning af adelns protokoller, hvaraf blott 4 ark fått utgifvas, sträckande sig ej längre än till och med plenum den 6 Februari. Vice landtmarskalken lofvade att härutinnan söka uppfylla adelns önskan så vidt han förmådde; och detta plenum slöts ändtligen kl. half 6, sedan det, i stället för en fjärdedels timme, räckt halfannan. Då jag följande dagen besökte vice landtmarskalken, beklagade han mycket, om han i detta pleno misshagat adeln, men framför allt, att genom dess utdrägt ett vigtigt ögonblick gått förloradt, då han trodde sig af konungen för adelns räkning hafva kunnat erhålla hvad han begärt, och hvilket ögonblick ej mera torde stå att återvinna. Jag har aldrig fått nyckeln till denna gåta, som kanske ingen hade.

V.

Riksdagen 1789,

26 Febr.—23 Mars.

Jag bör ej oförmärkt lemna ett märkvärdigt samtal, som jag hade med konungen den 26 Febr. om aftonen, då jag var befalld att souper hos H. Maj:t, ungefär i följande ordalag:

Konungen. God afton! Låt oss icke tala politik.

Jag. Efter E. Maj:ts befallning.

Konungen. Vi tänkte däruti olika, men därföre äro vi lika goda vänner ändå.

Jag. Det är ett prof af E. Maj:ts vanliga nåd.

Konungen afbröt därvid och talade en stund med kansliradet v. Rosenstein och statssekreteraren Schröderheim, men fortfor därpå med mig ytterligare:

Konungen. Hvad säger ni om det, att 1756 grefve Fersen i själfva bondeståndet lät gripa och bortföra några riksdagsbönder, som misshandlat talmannen Olof Håkansson? Det skedde under en fri regering, och likafullt talar ingen därom, men nu skrika alla öfver de arrester, jag funnit mig nödsakad till. — Men nu äro vi åter i politiken.

Jag. Befaller E. Maj:t, att jag skall säga min tanke därom?

Konungen. Ja.

Jag. Utan att gå in i omständigheterna af den omförmälda händelsen 1756, emedan jag ej tillfyllest känner dem, vågar jag anmärka, att allmänheten lättare förgäter våldsamma steg af ett parti, än af en konung. Motpartiet tröstar sig med hopp att en annan gång åter-

taga sitt välde och få hämnas. Det är icke så med en nation mot sin konung.

Konungen. Emellertid äro de största våldsamheter begångna, under det man mest skröt af frihet.

Jag. Jag fruktar, att Sverige aldrig egt någon rätt frihet. Detta är en lika olycka i alla tider.

Konungen. Men hvad har Ni då så mycket emot Säkerhetsakten?

Jag. E Maj:t befaller att jag talar uppriktigt. Jag väntar mig först föga säkerhet af en akt, för hvars genomdrifvande personliga säkerheten uppenbarligen rubbas och medborgare utan åklagare, utan rättegång inmanas i arrest.

Konungen. Detta är oundvikligt vid alla revolutioner.

Jag. Uppriktigt sagdt: jag älskar icke revolutioner. De äro blott medel att utföra den starkes rätt; de tysta och qväfva lagarne. Rättvisan, byggd på lagens föreskrift, är likväl den varaktigaste, ja, den enda rätta grunden både till allmänt och enskildt väl, både till regenters och undersåtares.

Konungen. Med så snörräta tänkesätt skulle man aldrig kunna uträtta något stort. Men hvad säger ni om innehållet af Säkerhetsakten?

Jag. Att den förer till en oinskränkt despotism.

Konungen. Då var Gustaf Adolf också despot.

Jag. Gustaf Adolf, så väl som flere konungar, har ofta utöfvat en vidsträcktare makt, än regeringslagarne föreskrifvit; men Säkerhetsakten tillägger E. Maj:t mycket större rättigheter än Gustaf Adolf egt *).

---

*) Gustaf Adolfs försäkran 1611 förmådde, att han bekräftade alla privilegier, ville tillsätta ämbetsmän efter lag, ingen utan ransakning och dom afsätta, ingen ny lag göra, inga nya pålagor sina undersåtare påtruga utan Riksens Råds vetskap och råd samt ständernas samtycke, icke heller under annat villkor göra krig, fred eller förbund. Där åberopades konunga-eden i landslagen, som ibland annat förmar, att konung skall styra med Råds råde och ingen oförvunnen förderfva till lif eller lem, åtnöjas till sitt underhåll med Upsala öde och kronogods samt laga utskylder, och ingen ny pålaga göra utan vid oro af utländskt anfall eller inhemskt uppror, till kröning, giftermål, eriksgata eller byggnad af konungens hus, i hvilka fall biskop och lagman med 6 hofmän och 6 af allmoge i hvar landsort skulle rådpläga, hvad hjelp konungen kunde beviljas. Detta verkställdes ofta under Gustavianske konungarnes tid på det sätt, att konungen och Rådet utstakade, huru stor gärden skulle vara och huru den borde utgå, samt läto ståthållarne och fogdarne eller andra särskildt förordnade ämbetsmän med invånarne öfverenskomma om pålagans utgörande. (Se Hallenbergs historia om Gust. Ad. I. p. 231). Rådets obligation till Gustaf Adolf innehöll tillika, att det skulle styrka konungen till all rikets rätt, så att han håller sin försäkran, och att deras betänkande förutan konungen intet högvigtigt ärende måtte företaga.

1 § i Säkerhetsakten tillägger konungen all både lagskipande och verkställande makt, då det heter, "att han eger styra, freda, frälsa, försvara riket, börja krig, sluta förbund, göra nåd, atergifva lif, ära och gods, förordna om alla rikets ämbeten, som med infödde svenske män besättas böra, samt handhafva lag och rätt och öfrige riksvardande ärendens skötsel, på sätt honom nyttigast synes".

Konungen. Hvad lagskipningen beträffar, kan detta hjälpas med en punkt näst efter orden lag och rätt, samt förklaras da i 2 §, som säger: "att konungen skall styra rike sino efter Sveriges lag".

Jag. Jag förbigår hvad 2 och 3 §§ stadga om ofrälse mäns intagande i Rådet*) och allmogens rätt att besitta frälsehemman samt frälsehemmans skyldigheter att skjutsa lika med skatte- och kronohemman. Det kunde synas partiskt att göra anmärkning vid dessa omständigheter, af hvilka adeln ensam lider. De strida dock emot 1723 års privilegier, som äro af E. Maj:t stadfästade.

Konungen. Adelns gamla välfångna privilegier äro i allmänhet stadfästade, men där står icke privilegierna af 1723.

Jag. Det synes dock, att de sist utfärdade då måste förstas. Skulle några äldre förstas, så blefve de alla vidsträcktare än de af 1723, ty adeln förlorade då åtskilliga förr innehafda förmåner.

Konungen. Detta är icke uttryckligen sagdt. Men om adeln nu vill ingå de jämkningar, Säkerhetsakten innehåller, så vinnes därmedelst bekräftelse på 1723 års privilegier, som 7 § förmär.

Jag. En ytterligare osäkerhet ligger i de orden af 1 §, "att E. Maj:t efter dess höga godtfinnande förordnar om alla rikets ämbeten". E. Maj:t har da rättighet att afsätta ämbetsmän utan ransakning och dom.

Konungen. Jag ärnar vid aktens utfärdande undantaga alla domareämbeten. I de öfriga, särdeles landshöfdingesysslorna är denna

*) Till upplysning af detta ställe, hvarom konungen denna gang ej närmare yttrade sig, far jag tillägga, att han i ett senare samtal med kansliradet v. Rosenstein, som fragade om ofrälsemän skulle bli riksrad, med alla därtill hörande företrädesrättigheter, svarade: "Quoi? Vous êtes homme d'esprit et vous ne voyez pas, que cet article contient l'abolition du Senat?" Konungen förklarade vidare, att Radets lagskipning skulle komma att utöfvas af en domstol, där både frälse och ofrälse ledamöter skulle ega säte och stämma, och att Radets tillstyrkan af riksdag i förlidna September manad stadgat H. Maj:ts beslut om dess afskaffande. För riksradet fr. herr Ramel beklagade konungen sig ock öfver detta steg af radkammaren, och pa hans erinran, att föreställningen om riksdag syntes honom sa oskyldig, sa föga qvaljande konungamakten, att själfva Divan kunnat göra den Sultan, svarade konungen: "C'est autre chose, le Divan n'a jamais été Grand Seigneur, mais le Senat a été effectivement Roi de Suede.

makt mig alldeles oumbärlig, dock tänker jag ej utan i högsta nödfall att utöfva den. Den tillkommer mig redan i de så kallade förtroendesämbeten, och Ni vet, huru sällan jag därvid skilt någon mot sin vilja. Annars eger själfva konungen i England denna rättighet.

Jag. Konungen i England eger, efter mitt begrepp, ingen annan ostridig rätt i detta mål än att ombyta sina ministrar och ämbetsmän af sitt hof.

Konungen. Jag kan försäkra, att han ock afsätter andra ämbetsmän.

Jag. Jag törs ej motsäga E. Maj:t, men tviflar att en slik rätt någonsin är honom uttryckligen tillagd, och lärer i det landet ej utan mycket betänkande utöfvas. Ämbetsmän kunna annars blifva blotta verktyg af en mindre rättvis monarks röst och icke af lagarnes. Men jag går vidare till 5 §, som säger: att "svenska folket eger en ostridig rätt att med konungen rådslå, jämka och öfverenskomma om bevillningar". Här nämnas hvarken riksdagar eller ständer. Svenska folket skulle då kunna härom höras och öfverenskomma i socknestämmor. Sådant vore vådligt för friheten och dess förnämsta kännetecken, beskattningsrättigheten.

Konungen. Folkets rätt är i denna § mycket tydligare utförd än i 1772 års regeringsform. Läs dess 46 § och hvad där om bevillningar stadgas!

Jag. I ett så vigtigt ämne tyckes dock all möjlig klarhet i ordasätten vara af nöden. Men jag törs ej längre trötta E. Maj:t därmed, utan förfogar mig till 6 §, som betager ständerna all rätt att proponera något, som ej konungen till deras öfvervägande meddelar. Jag trodde, att lagstiftningen kräfde inbördes och lika rätt för konung och ständer att föreslå, hvad endera funne nyttigt. Konungamakten lede ingenting därvid, då konungen vore obetaget att förkasta det honom ej behagade.

Konungen. Ifrån ständers rätt att proponera härröra alla våra oordningar. Den tillåter jag dem aldrig.

Jag. I allmänhet synes mig Säkerhetsakten så mörk, så tvetydig i sin skrifart, att den kan uttydas efter behag. Rättigheten åter till en slik uttydning stadnar blott i konungens hand, helst 8 § bjuder, att aldrig något försök till ändring, uttydning eller rättelse i bokstafliga innehållet får ske. Detta måste vara ett fel af författaren, som ej varit nog mån om tydligheten, men är ett olyckligt fel i en grundlag.

Konungen. Den har dock blifvit öfversedd af lagfarne män.

Jag. Jag fruktar, att antingen hafva de ej varit nog upplyste eller nog välmenande.

Konungen. Saken är nu gjord. Tre stånd hafva på det högtidligaste antagit Säkerhetsakten, och jag anser som en riksförrädare den, som hos dem därom upptager fråga. Adelns utlåtande betyder således ingenting i hufvudsaken. Jag önskade, att adeln ville besinna detta och frivilligt samtycka.

Jag. Jag bekänner, att jag är mycket bedröfvad öfver denna ställning. Jag vågar för E. Maj:t öppenhjärtigt tillstå, att jag för min egen del aldrig med godt samvete skulle kunna underskrifva Säkerhetsakten; men blir den lag utan mitt deltagande, så lyder jag den såsom trogen undersåte. Jag tror, att hela adeln tänker på samma vis och ej kan förmås att gå ifrån en sådan tanke.

Konungen. Ni talar om er bedröfvelse; tro ej, att jag själf är couleur de rose. Jag har kanhända begått ett stort fel; men det kan ej ändras; jag kan ej gå till rygga. Kanhända, vore det ock ogjordt, att jag en annan tid måste gjuta strömmar af blod. Om adeln ingenting vill medgifva, åtminstone i de väsentligare omständigheterna, så ser jag mig nödsakad att än närmare förbinda mig med de ofrälse stånden, och det blir ej min skuld, om adeln därvid ytterligare lider. — Låt oss tala om annat!

Jag. Jag tackar E. Maj:t underdånigst för den nåd, hvarmed E. Maj:t tillåtit mig yppa mitt hjärta.

Slutet af konungens yttrande var mörkt. Mente han med sitt fel kriget eller arresteringarne? I alla fall målar detta samtal till en del den vidt utseende ställning, riksdagen hade fått. Lik de kroppar, hvilkas spänstighet ökas i den mån de sammantryckas, hade adeln af sina motgångar blifvit härdad i sin föresats att ingenting godvilligt eftergifva, antingen af rikets grundlagar eller af sina rättigheter. I stället för grefve Fersen och andra ledamöter, som nu förvarades inom galler och bommar på Fredrikshof, hade flere nya anförare framträdt, bland hvilka första rummen tillkommo generallöjtnanten friherre Duwall och öfversten friherre Wachtmeister. Den förre, redan ansedd genom sin rang och sin ålder, hade med utmärkt heder varit landtmarskalk 1786 och visat det sällsynta prof af skicklighet att behaga både konung och sitt stånd [*]). Den senare hade nyligen uppoffrat ett ly

[*]) 1789 yttrade dock konungen om honom: "qu'il avait été le chien couchant de la Noblesse".

sande ställe vid hofvet, ett regemente och 10.000 plåtars inkomst, för att med knappa villkor förfäkta frihetens och sitt stånds sak och göra den vackraste rol, svenska riksdagshistorien framvisar.

Konungen liknade därföre adeln vid en hydra, som i stället för de hufvud man afslår, genast framskjuter nya. Intagen af den konungar medfödda fördom om sin ära, ansåg han för svaghet att vika, och hvad som ökade hans harm, var adelns fasta föresats att vederlägga de ohemula beskyllningar, dels landtmarskalken i sin besvärsskrift, dels konungen själf i sitt tal från tronen ståndet tillagt. General Wrede hade därtill framlemnat ett i starkaste ordalag författadt utkast, ländande först att rättfärdiga de steg, adeln tagit allt ifrån början af riksdagen, och därnäst att bevisa, det landtmarskalken framkommit med osannfärdiga uppgifter. Det blef konungen innan kort företedt, som fann det lagstridigt, upproriskt och mot majestätet brottsligt. Han hotade, om det ej återtoges, general Wrede med arrest (hvilken helsning genom Wredes egen son, öfveradjutanten baron Otto Wrede framfördes), och om adeln yrkade dess framgifvande, att låta uppbränna det af skarprättaren, offentligen genom härolder låta utropa adeln för rebeller och öfverlemna den åt pöbelns raseri. Han tillade, att 1200 personer mer eller mindre i hans rike icke gjorde honom något till saken; en anmärkning, som jämte förenämnda hotelser, ofta upprepades under denna riksdag vid de flere tillfällen, konungen af adeln rönte motstånd. Dessa våldsamma förslag omskiftade i konungens sinne med andra fogligare, allt efter de personers lynne, han sist hörde: och påstås vice landtmarskalken samt prosten Nordin varit af dem, som tillstyrkt de förra, men biskop Wallqvist de senare.

Emellertid var fricorpsen från Dalarne ankommen och inqvarterad på Drottningholm, under befäl af friherre Armfelt, som där ständigt vistades och i riksdagsväsendet ingen del tog. Konungen, för att hålla sig denna trupp tillhanda, underhöll den rundligen och besökte den under tiden, äfven klädd i daldrägt. Att hindra vidriga intryck på deras sinnen, tilläts ingen att utan polett resa till Drottningholm. Hotelser fälldes, rykten utspriddes, än att denna corps skulle kringränna riddarhuset, än att nya fängelserum tillreddes på Ulriksdal och i själfva Stockholm, samt att en förteckning var författad på flere arrestanter, tillärnade bland adelns nya hufvudmän.

Under allt detta afhölls adeln alldeles ifrån sammankomster på riddarhuset. De andra stånden, angelägna att begagna sig af ställningen, sålde sitt nit åt konungen och betingade sig särskilda förmå-

ner. Den 23 Febr. meddelte H. Maj:t borgarestandet sin försäkran om nådiga privilegier till skydd och befrämjande af städernas handel och näringar, jämte tillstånd att därtill hos Kongl. Maj:t inkomma med projekt. Preståndet försäkrades den 2 Mars, att oaktadt hvad Säkerhetsakten innehöll, Kongl. Maj:t likafullt ville bibehålla ståndet orubbadt vid den befordringsordning och öfriga rättigheter, som 1772 års regeringsform och 1723 års privilegier utstaka. Bondeståndet gynnades ock, utom [med] de i Säkerhetsakten intagna förmåner, med löften om flera särskilda, under helgd af privilegier, om förhöjd skjutslega, frihet att alla årstider tillverka brännvin m. m., i anledning hvaraf de ofrälse stånden hade täta ekonomiska plena.

För att få ett rätt begrepp om detta tidskifte måste äfven omröras den verkan, däraf i allmänna lefvernet försporddes. Vid prinsessans hof, nästan i alla förnäma hus och synnerligen hos fruntimren utmärktes uppenbar afsky för konungen. Man androg såsom ett i historien oerhördt exempel, att en konung, som en gång skänkt sin nation det regeringssätt, han ville, nu indrog sin egen gåfva; och ännu mer än afsigten och gärningen stötte själfva medlen: en falsk åklagan mot ett helt stånd, en dom utan ransakning öfver samma stånd, dess förnämsta ledamöters häktande utan angifvet brott, emot lag, emot privilegier, ett misslyckadt öfverraskande, att liksom med försåt tillgripa friheten. Med alla dessa anmärkningar blandades många smädelser. Man utspridde, att konungen af fruktan icke kunde sofva om nätterna, att han fördref sin mjältsjuka genom dryckenskap eller i andra liderligheter, att han rådförde spåqvinnor om riksdagens utgång. Man skref epigrammer öfver honom, pasquiller och invektiver mot hans anhängare, som upprepades i sällskap och i anonyma bref skickades till dem själfva. Landtmarskalken blef så föraktad, att hans besök i förnämare hus icke emottogos, och att han knappt helsades på gatorna. Hos det bättre borgerskapet och andra ansenligare ofrälsemän öppnades ögonen. De insågo, att söndringsplanen i nationen endast var utfunnen att gagna konungamakten. Ett litet, men märkligt prof af grefve Fersens kredit hos dem, midt under sin arrest, var det, att han valdes till hufvudparticipant i Ostindiska compagniet. De lägre och pöbeln förstodo ingenting mer af hvad som händt, än att de store kufvades, utan läste smädeskrifter mot adeln och sjöngo visor till konungens och fricorpsernas beröm, som med hög röst hela denna vinter utropades af flocktals gatupojkar. I allt öfrigt utmärkte hela stadens utseende bedröfvelse. Allt sällskap var förstördt, alla nöjen osmakliga.

På teatrarne voro logerna tomma. Vid en assemblé den 22 Februari infunno sig ej mer än tre hofdamer. Själfva konungens lever var så litet bevistad, att för att fylla rummet en del af landtmarskalkens 50 attestanter dagligen där måste inställa sig: och aftoncourer gaf konungen icke, sedan prinsessorna samt de förnämare fruntimren låtit uttryckligen förstå, att de ej ärnade sig där infinna *).

Under riddarhusets sysslolöshet arbetades så mycket flitigare i hemliga och banko-utskottet. Det var ock ifrån deras försättande i behörig verksamhet, som riksdagen egentligen kunde anses börjad. Rikets tillstånd och behof fordrade verkligen både kraftig och skyndsam hjälp. Det vidkändes redan efter ett enda fälttåg de svåraste följder af ett obetänksamt krig, företaget utan egna tillgångar och utan säkerhet om främmande.

Den i Finland förlagda arméen hade sedan September månad icke fått sitt fält-traktamente. Beklädningen var försliten, så att soldaterna i den stränga kölden förkylde sig, hvadan till stor del den starka dödliga afgången ibland dem lärer härrört. Hemma i landet kunde de vanliga löningsqvartaler till ämbetsmän icke i rättan tid betalas. Mångfaldiga leveranser till kronan från förflutna året voro blott betalda med skuldsedlar. Riket var behäftadt med en dryg, fast till beloppet icke allmänneligen känd gäld; och i denna ställning tillstundade om två månader ett nytt fält- och sjötåg, hvartill alla anstalter skulle besörjas.

Det var med hemliga utskottet som M. Maj:t nu nästan alla förmiddagar sysselsatte sig, att under sitt eget ordförande och föredragande bereda de mått, rikets våda kräfde. Göromålen voro både bekymmersamma och vigtiga, men lättades, enligt konungens egna muntliga yttrande, genom det nit, hvarmed ledamöterna gingo H. Maj:t till mötes och hvarmed H. Maj:t förklarade sig ganska nöjd. De af ofrälse stånden voro valde efter konungens eget utstakande. Biskop Wallqvist samt lagman Håkansson (borgmästare i Carlskrona

*) En kurir, öfverstelöjtnant Morian, hade afgått med Säkerhetsakten till general Meyerfelt i Finland, att låta arméen densamma besvärja; den hann dock ej fram, förr än skriftlig tidning ankommit om hela förloppet på rikssalen. Verkan var, att hvarken general Meyerfelt eller någon officer ville den besvärja. De sade, att deras skyldighet vore blott att slåss, och general M. svarade H. Maj:t, att han blott toge kunskapen om Säkerhetsakten såsom en meddelt riksdagstidning. Jäsningen i arméen var så stor, att blott en hufvudman fattades. Däremot, i anseende till borgerskapets fureur i städerna, måste de där inqvarterade officerare gå bevärade.

och son af den berömde bonde-talmannen Olof Håkansson skola visat sällsynt skicklighet. De adlige ledamöterna voro väl af oppositionen, men dock antingen så foglige, att konungen ej fann skäl att klaga, eller ock ej så vuxna verket, att de stort kunde uträtta. Lagman Spaldencreutz gjorde sig isynnerhet förtjent af konungens bifall. Friherre Mannerheim, friherre Lantingshausen och grefve Adolf Hamilton lära visat något mera sträfhet; och jag hörde konungen själf säga, att den sistnämnde gjort påminnelser, hvilka konungen aldrig tålt af grefve Fersen, men nu afslagit med samma ton, hvarmed H. Maj:t fordom besvarat hans infall i hofsocieteten, där han var känd för ganska caustique.

Efter långt betänkande och i anledning af många böner redan före riksdagens början, äfven af friherrar Armfelt och Ruuth, hade konungen tagit det parti att för utskottet uppgifva hela riksgälden, bestyrkt med behöriga handlingar och räkenskaper. Konungen hade alltid ansett denna gäld för sin ensak och en obetydlig omständighet till rikets väl. "Det bär sig väl i min tid", var gärna hans svar på föreställningar däremot. Men nu var detta förtroende oundgängligen nödigt, emedan bristerna borde kännas, innan botemedlen kunde förordnas. Det banade vägen till flyttning af hela riksgäldsförvaltningen ifrån konungen till riksens ständer, hvilket förmodligen var förnämsta skälet hos friherre Ruuth att tillstyrka detta steg, hvarigenom han i framtiden undkomme allt ansvar.

Utskottets öfverläggningar höllos emellertid ganska hemliga. Deras första verkan viste sig genom det biträde af 26 tunnor gulds förskott utur banken, som uppå hemliga utskottets anmodan bankoutskottet beviljade kronan *). Vid 1786 års riksdag var ett ansenligt

*) Märkligt var själfva expeditionssättet från hemliga utskottet till bankoutskottet, hvilket alltid stiliserades såsom i konungens namn, t. ex.:

Utdrag af protokollet, hållet inför Kongl. Maj:t uti rikets ständers hemliga utskott den 13 Mars 1789.

Under de, med Kongl. Maj:ts nådigste tillstånd, uti hemliga utskottet förehafde öfverläggningar, som angå riksgäldskontoret och de därtill anslagna fonder, har utskottet befunnit, att detta verk ibland annat njuter af rikets ständers bank en diskonteringsrätt af 200,000 r:dr sp., hvilken förmans bibehållande utskottet finner vara för inrättningen framgent oumbärlig; men som hemliga utskottet tillika anser nödigt att blifva underrättadt, huruvida, i den händelsen riksgälden hädanefter skulle komma under rikets ständers egen garanti och förvaltning, banken då skulle kunna göra sitt biträde mera vidsträckt, så beslöts att rikets ständers bankoutskotts underdåniga utlåtande skulle inhemtas, till hvad belopp och med hvad villkor ett sådant understöd kunde meddelas.

På nådigste befallning:

O. F. Lagerheim.

Statssekreteraren Schröderheim och kammarrådet Lagerheim förde protokollet till skiftes.

penningeunderstöd af 50 tunnor guld utur banken tillagdt konungen till inrättning af spannmålsmagasiner, hvilket konungen på 8 år borde lyfta, så att årligen 6 tunnor guld upptoges. 26 tunnor guld återstodo ännu, och det var dessa bankoutskottet nu biföll att på en gång till konungen försträcka, dock under samma säkerhet och återbetalningsvillkor, som för hela lånekapitalet tillförne stadgade voro. Detta understöd var dock icke det enda, som banken måste göra: och för sammanhangets skull må här på ett ställe nämnas, att efter kort tid uppkom fråga om ett nytt, som förorsakade nya stridigheter och nya utbrott af adelns samt ofrälse håndens inbördes vedervilja, då hemliga utskottet (på sätt noten här ofvanföre innehåller) inhemtade bankoutskottets yttrande, huruvida icke den staten årligen till godo komna diskonteringsrätt utur banken till 12 tunnor gulds belopp kunde ökas till högre summa. Utskottets ofrälse ledamöter voro färdiga till samtycke, de adlige åter till kort afslag, intill dess en upplyst ledamot, generallöjtnanten friherre Duwall, bemedlade tvisten med sitt stånds bifall på det sätt, att till förekommande af en kännbarare plundring af banken, den ett stånd emot två icke förmådde afböja, han ingick med de ofrälse ledamöterna att öka ofvanbemälda årliga diskonteringssumma med 12 tunnor guld, eller inalles till 24 tunnor guld, emot deras förbindelse vid tro och heder, att något vidare biträde af bankens medel icke tillstyrka. Denna utväg vidtogs å ömse sidor med glädje, och dessa 12 tunnor guld, lagda till 26 som ofvan nämnde äro, jämte 3 tunnor guld till en gåfva åt hertigen af Södermanland, hvarom nedanför skall talas, tillsammans 41 tunnor guld, utgjorde den summa, hvarmed banken för det närvarande måste riket bispringa.

Af hvad anfördt är synes, huru vigtiga bankoutskottets göromål vid denna riksdag voro; och det så mycket mera, som ju svårare trängsel riket befann sig uti, desto trägnare ville man tillita banken. De fleste ledamöter af rikets ständer hyste ofelbart den meningen, att rikets behof enkannerligen därifrån borde fyllas. Egennyttan att slippa öppna enskilda förråd lånte därtill skenfagra skäl af ett lika allmänt som orätt begrepp om bankens inrättning (ingalunda ärnad till skattkammare), om dess bottenlösa tillgångar och om ståndens garanti för dess säkerhet, men framför allt af okunnighet om vådan af dess upplåtande till större mått än dess redbarheter motsvarade; en våda, hvars olägenheter och följder man efter en felaktig förvaltning inom mannaminne erfarit genom ett vacklande penningevärde och bankosedlarnes misskredit, men hvilken knappt blifvit afhulpen, förrän man åter ville

förnya den. Jag hörde konungen före riksdagen kalla banken en "tresor dormant"; och i standen finnas de starkaste erinringar under riksdagen vara gjorda om nödvändigheten af bankens öppnande till lan, byggda pa sofistiska och i Sverige olämpliga skäl, hvilkas granskande här icke kan företagas. Pa samma mal syftade bondestandets slutliga motion att få deltaga med sina tre medstand i garantien och förvaltningen af detta rikets ständers verk, hvilket deras pastaende likväl rönte bemälde tre stånds enhälliga motstånd.

Det är ovisst, om det var upplysning eller motsägelseanda emot de tre ofrälse standen, som gjorde adeln ovillig för meddelande af de rundligen tillärnade biträden utur banken: ty när de ofrälse ledamöterna i bankoutskottet med all makt syntes pa densamma tränga till storms, gjorde de adlige ledamöterna ett oförfäradt motstånd. Icke såsom i hemliga utskottet besvärade af konungens egen närvaro, öfverlemnade de sig pa ömse sidor åt den söndring, som olyckligtvis dem emellan var uppkommen, och ingendera parten egde nog försigtighet att bruka återhall: helst ledamöterna voro mest utkorade till partihjältar, och få egde den kännedom af saker eller den vana att handtera dem, som finner en medelväg och vet förena olika meningar. Bland adelns upplysta ledamöter förtjenar med stort skäl nämnas presidenten friherre Kurck och generallöjtnant Duwall, förutan hvilka tvedrägten utan tvifvel blifvit vådligare och tiden mera förspilld i onödiga ordväxlingar.

De beviljade understöden utur banken voro blott en nödfallshjälp och förskott, som borde betalas. Den oundgängliga och förnamsta undsättningen för staten i dess mångfaldiga behof bestod fördenskull i bevillning och sammanskott af rikets invanare sjelfva. Ständernas plena blefvo därföre i början af Mars månad, genom protokollsutdrag ifran hemliga utskottet, underrättade om angelägenheten att sätta ett bevillnings- och krigsgärds-utskott. På det att äfven härom måtte ske behörig anmälan hos adeln, sammankallades den efter halfannan veckas hvila till plenum den 7 Mars. Däruti beslöts, att elektorerna genast skulle sammanträda att välja ledamöter i det föreslagna utskottet, standets plenum likväl sin rätt förbehallen att öfver bevillningsfragan i hela dess vidd sig sedermera utlata. Ett lika beslut vidtogs af de andra ständen vid deras nästa sammankomster.

Förenämnde dag föredrogs jamväl pa riddarhuset ett forslag till jämkning af ordalagen i den beslutna tacksagelseadressen till konungen för rikets gransers försvar, men hvartill adeln och presteståndet förent

sig om ett utkast, borgare- samt bondestånden om ett annat. Uti ett sammanträde mellan talmännen samt andra tillkallade ledamöter utur stånden hade ofvannämnda jämkning blifvit utarbetad, hvilken nu af adeln, äfven så väl som sedermera af de andra stånden, bifölls. Hvad angår general Wredes förslag till adelns urskuldande, hvilket konungen så onådigt ansett, så hade samme general väl alldeles icke kunnat förmås att återtaga detsamma; men för att, så vidt hans heder och öfvertygelse tilläto, uppfylla konungens önskan, anförde han till protokollet, att alldenstund hända kunde, det vissa ordalag i utkastet voro mindre afpassade, öfverlemnade han det helt och hållet till adeln, att såsom dess eget genomses och jämkas; hvarpå adeln beslöt att genom sina elektorer låta utse två ledamöter utur hvar klass, som förklaringen enligt samma utkast företaga måtte till utarbetande. Uppå friherre Wachtmeisters yrkan om de häktade adelsmännens frigifvande förmälde vice landtmarskalken, det han ännu intet nöjaktigt svar kunde meddela.

Den 10 därpå följande Mars öppnades på riddarhuset elektorernas val till ledamöter i bevillnings- och krigsgärdsutskottet. Detta plenum var märkligt genom trenne adelsmäns protest emot deras namn, som funnos bland vittnena under landtmarskalkens besvärsskrift *). De blefvo därföre öfverljudt betackade; men en ibland dem vid namn Stjernvall, som var page hos konungen, i stället afskedad ifrån hofvet.

I gemenskap med frågan om bevillningsutskottet förtjenar anföras, att flera memorialer i bondeståndets plena den 11 och 13 Mars inkommit med förslag, att för alla frälsegods rusttjensten måtte upphöra, såsom en genom tidernas förändring nu mera både umbärlig och allt för obetydlig skyldighet, och sådana gods i stället återläggas under deras urgamla skatt till kronan,som såmedelst skulle vinna ansenlig tillgång till de utgifter, närvarande tider äskade. Dessa memorialer hänskötos till bevillningsutskottet, men vittnade om den ton, som herskade emot adeln, och torde sent eller bittida båda detta ståndets kännbaraste lidande.

Emellertid hade inträffat en händelse, af somliga länge omtvekad, af andra länge väntad, som icke enkannerligen hörde till riksdagen, men ändå hade därmed nära förbindelse. De för sitt brottsliga förhållande i sista fälttåg häktade finska öfverstar och officerare voro under bevakning till Stockholm ankomne. Den förste, som dit anlände, hade

*) Herrar Björnberg, Stjernvall, Ehrencrona.

man minst förmodat finna bland deras antal, brigadchefen och öfverstén friherre Hastfehr, som öppnat fientligheterna, njutit konungens utmärktaste förtroende och välgärningar, men efter blockaden af Nyslott, den han upphäfvit emot konungens ordres, blifvit beslagen med en misstänkt brefväxling med ryske generalmajoren Schoultz, hvarföre han miste befälet och, för att lagligen tilltalas, togs i fängsligt förvar. Han ankom till Stockholm i första dagarne af Mars månad tillika med sin adjutant, kapten Fieandt, och den 9 därpå följande generalmajoren friherre Armfelt, öfverstarne friherre von Otter, Montgomery, Hästesko, grefve Leyonstedt, öfverstelöjtnanterna friherre Otto Klingspor och af Enehjelm samt kapten v. Törne, hvilkas antal efter någon tid öktes med majoren friherre v. Kothen och öfverste Anckarsvärd. För alla dessa officerare blefvo fängelserum utsedda på Fredrikshof, hvarföre, till mera utrymmes vinnande, friherre Stierneld, direktören Frietzsky och öfverste Almfelt afskickades till Drottningholm.

Vid general Armfelts och de på en gång medförde officerarnes annalkande, som skedde i aftonskymningen, var mycken pöbel dem till möte vid Järva och beledsagade dem in uti staden med hädelser, under det en eskorterad trupp ryska fångar, som äfven samma dag ankom liksom tjente till en bittrare förebraelse emot dem. Samtlige dessa officerare (utom öfverste Anckarsvärd, emot hvilken intet ämbetsbrott kunde anföras, utan hvilken blott var gripen såsom statsfånge) ställdes genast under fiskaliskt tilltal inför generalkrigsrätts-divisionen af krigskollegium, som hade sitt första sammanträde den 14 Mars och sedan med all flit fortsatte sitt arbete. Dess protokoller befordrades till trycket, äfvensom de, hvilka höllos vid flera krigsrätter, denna tiden sysselsatta att ransaka och afdöma oordningar under förflutna årets fälttag *).

*) Här kan äfven beqvämligast antecknas en obehaglig händelse, som tilldragit sig i slutet af Februari månad, men nu först i Stockholm blef känd och begynte omtalas. En svensk officer vid namn Benzelstjerna var i Köpenhamn gripen för det han velat tända eld på den där på redden liggande ryska eskadern. Denne man, af tvetydig fräjd, hade efter flere äfventyr låtit bruka sig som svensk spion i Köpenhamn och nyttjade bekantskapen med en engelsk skeppskapten O'Brien för att tillhandla sig hans skepp, det han försåg med brännbara ämnen, i mening att vid första lägenhet utlöpa och fullborda bemälda anslag. Engelske kaptenen, som ock var i förtroendet, betingade sig särskildt arvode för hvart ryskt skepp som uppbrändes, 3000 r:dr för hvarje och 5000 r:dr för tredäckare. Men innan han skulle få den betingade summan för skeppet, tillställdes den honom, uppå svenska ministern friherre d'Albedyhls anvisning, uti secunda växlar hos en viss bankir, herr Gustmeyer, till ett belopp af 12,000 r:dr uppå Carl Grill i London, och påskrifne, att prima-växlarne afgått till accept. Detta gjorde honom tveksam, och

Många trodde att öppnandet af denna ransakning skulle tysta flere ifriga patrioter. Det förmodades, att de stått i sådana förbindelser med finska officerarne i afseende på underhandlingarne med fienden, att de till undvikande af all olägenhet nu voro färdiga till förening med konungen. Jag hörde kort därefter af H. Maj:t själf, att de fängslade officerarnes papper innehöllo sådant, som kunde gifva anledning till konfrontationer emellan dem och en del af riksdagsfångarne, samt bland annat, att vissa rådsherrar påtänkt en beskickning till Ryssland, att förhöra hvad biträde därifrån kunde väntas i händelse af ständernas sammankallande. Konungen har till en annan yttrat, att han trodde sig genom denna ransakning kunna få bevis, att den 1788 till Ryssland öfvergångne kapten Elmén, om hvilken flere vittnen afhördes, varit ditskickad af baron Stierneld. Det var tydligt, att konungen härmed egentligen påsyftade grefve Fersen, äfven som protokollerna sedermera gåfvo vid handen att nämnda, förmodligen inför konungen såsom mycket graverande uppgifna omständighet, ej annat var än en lös berättelse, som ingalunda på något sätt kunde bestyrkas.

Långt ifrån att några tillfälligheter minskade patrioternas ståndaktighet, verkade den tid af inemot en månad, under hvilken Säkerhetsakten var likasom åsidolagd, ett ju längre, desto mera befästadt beslut hos adeln med dess hufvudmän att aldrig godvilligt antaga densamma. Förgäfves hade vissa dess betydande ledamöter samtal med H. Maj:t för att komma till jämkning. Generalen friherre Duwall samt friherre

som han ej på annat sätt kunde förnöjas, helst Gustmeyer icke kunde förmås att prestera någon ny prima, sedan den, som sagdt är, redan var afsänd, upptäckte han hela anläggningen för danska ministèren. Friherre d'Albedyhl sökte förgäfves i sitt hus rädda Benzelstjerna; förgäfves bjöd han till att få honom bort; pöbeln, i full rörelse, hotade honom själf, och han måste ej allenast förmå Benzelstjerna att själf gifva sig fången, utan lät ock öfvertala sig att för egen person hemligen resa öfver till Skåne. Denna händelse gjorde mycket uppseende och skallade kring hela Europa i anledning af danska ministèrens därom utfärdade cirkulär-not med de bittraste klagomål, helst, om den tillärnade branden kunnat verkställas, troligen både danska flottan uppgått i rök och den delen af staden, som kallas Amalienborg, blifvit mycket skadad. Emellertid lät H. Maj:t förklara, att han ansåg Benzelstjernas företag med afsky. Rättegången mot honom vittnade ock om all aktning för Sverige och slöts med en dödsdom öfver honom och engelske skepparen, som förvandlades i lifstids fängelse. Samma rättegång har dock yppat skäliga misstankar, att Benzelstjerna till sitt anslag inhemtat råd af general Toll, samt att denne, sedan han därom skickat kurir till Stockholm, gillat och tillstyrkt detsamma; jämväl ock, att flere betydande personer i Stockholm varit medvetande, hvaribland statssekreteraren baron Ruuth, som ock genom föranstaltande om penningar m. m. det befordrat. Ryska eskadern hade någon tid förut legat infrusen nära svenska vallen, hvarifrån konungen då förgäfves sökt den oroa.

Wachtmeister och vice presidenten Stjerngranat föreslogo vid ett dylikt tillfälle, att H. Maj:t måtte atnöjas med rättigheten att göra krig, hvilken adeln skulle kunna beqvämas att H. Maj:t uppdraga, allenast H. Maj:t afstode från de öfriga punkterna i Säkerhetsakten. Konungen ville ej i något mål vika, och under åberopande af sin milda regering, sina från blod fria händer, afslog alla sådana villkor, hvilka kunde synas innefatta misstroende till hans styrelse. Han ville utan tvifvel just i det tidehvarf, då frihetsandan i Europa mest skakade konungarnes troner, gifva världen exempel af en monark, som befästade sin.

Konungens tänkesätt yttrade sig nog tydligt i följande samtal med mig den 14 Mars:

Konungen. God afton, min kära Ni ——— Det är fasligt, att jag ända intet kan låta bli att lefva med oppositionen. Vet ni hvad? När jag ser Er här uppe, är Ni hvit som snö; men när Ni är på riddarhuset, svart som en korp.

Jag. E. Maj:t gör mig här mycken nåd, och där hoppas jag, att E. Maj:t gör mig rättvisa. Adeln är dessutom så sällan tillsammans, att jag där, med Guds hjälp, ej kan misshaga.

Konungen. Det är, mina herrar, för att hindra Er göra galenskaper.

Jag. E. Maj:t tage mig ej onådigt; men mig tyckes, att adeln uppför sig värdigt och anständigt.

Konungen. Kallar ni det anständigt, att kasta fram ett factieust papper, författadt i 1756 års stil, under namn af adelns förklaring eller justifikation, som ger mig dementi och är af förgripligt innehåll.

Jag. Om något i skrifsättet är felaktigt, så kan och lärer det rättas; men i hufvudsaken synes mig, att adeln lidit för mycket att ej önska bli justifierad.

Konungen. Adeln är redan justifierad. Jag har undantagit från förebråelser dem, som hade goda samveten. Jag har den 21 Februari ytterligare försäkrat adeln om min nåd. Landtmarskalken själf har väl gifvit Er den starkaste reparation, då han begärt och fått en vicarius. Jag kan ej taga emot en justifikation mot mig själf. Hade jag såsom enskild gjort Er för när, så kunde jag reparera det utan betänkande. Men det jag offentligen gjort som kung mot ett stånd, måste jag bibehålla. Därifrån kan jag ej vika utan att passera för svag.

Jag. E. Maj:ts undantag af dem, som egde goda samveten, gör ej tillfyllest. En förebråelse, som drabbar en hel corps, drabbar hvar person däruti. Ommämnda undantag befria ej hvar oskyldig person från

misstankar; ty man vet, att jag är adelsman, men man ser icke, om mitt samvete är godt eller ondt; följaktligen kan man äfven så snart räkna mig bland de brottslige, som obrottslige. Adeln bör ock hafva den rätt, att säga hvad som är sannt eller osannt i de E. Maj:t förebragta tillmälen. Men sedan E. Maj:t på visst sätt gått till doms utan att förut tillåta adeln höras, medgifver jag gärna, att E. Maj:t svårligen själf kan emottaga förklaringen. Det är likväl billigt, att den får biläggas adelns protokoll.

Konungen. Om den ligger där eller ej, kan göra lika mycket. Hinner den till eftervärlden, så kommer den ändå blott att anses såsom en partiskrift emot mig.

Jag. Vågar jag fråga, hvarföre E. Maj:t ej tillåter adeln yttra sig öfver Säkerhetsakten?

Konungen. Jag vill icke hafva en protest däremot.

Jag. Jag vet ej, om någon annan protest kommer att ega rum än i privilegiimål. I det öfriga torde adeln inskränka sig till ett blott afslag, och jag vågar säga, att det icke bör synas E. Maj:t främmande. Jag har haft den nåden förr därom säga mina tankar. Mig tycktes, att E. Maj:t egde nog makt efter 1772 års regeringsform, och jag vet ej, hvartill E. Maj:t enkannerligen behöfver Säkerhetsakten.

Konungen. L'opinion! *) — Men Ni nämnde privilegier. Adeln förlorar ingenting hufvudsakligt. Det är ju blott rättigheten att köpa frälsehemman och likheten i skjutsningsbesväret på dessa senare, som bönderna vinna.

Jag. Den förra är ganska hufvudsaklig. Adeln skall nödvändigt inom kort tid mista alla sina frälsebesittningar och därmedelst all sin styrka. Ty bondens eget deltagande i arbetet gör, att han af sitt hemman drager större ränta än någon annan egare. Han kan då betala det dyrare, och egendomen skall nödvändigt stadna, där den bäst betalas. Ett frälsehemman, som kommit i bondens hand, går af samma skäl svårligen därifrån tillbaka.

Konungen. Det rår jag ej för och kan ej hjälpa. Vägrar adeln att häruti ingå, så har jag lofvat bönderna i hvar särskild händelse att bevilja dem detta tillstånd utan lösen och afgift i kansliet.

Jag. E. Maj:t är rättvis och mild. Huru kan då E. Maj:t samtycka till ett helt stånds undergång? Huru kan E. Maj:t straffa en mängd oskyldiga för några brottsliga?

*) Magnumque decus
Plus patria potuisse sua. (Lucanus.)

Konungen. Dessa äro oundvikliga olyckor i vissa ställningar. Hvad skulle jag göra? Jag hade blott att tänka på, huru jag kunde rädda mig och mitt hus mot en sammansvuren kabal. Emellertid, en sådan opposition som eder misshagar mig icke. Ty det är litet man gör emot mig. Det är värre hvad man talar.

Sedan uppskofvet med ridderskapets och adelns hörande öfver Säkerhetsakten varat så länge, att många begynte tvifla om konungen någonsin ärnade det inhemta, fattade H. Maj:t sent om aftonen den 15 Mars ett nästan oförmodadt beslut att följande dagen ställa det i verket.

Vice landtmarskalken öppnade plenum med ett annat ärende, nämligen uppläsande af ett protokollsutdrag från hemliga utskottet af den 14 Mars, rörande beloppet af den nödiga nya bevillningen och krigsgärden till 70 tunnor guld om året; hvilket hänsköts till bevillningsutskottets åtgärd, adeln likväl dess rätt förbehållen att öfver målet sig till slut hufvudsakligen utlåta. Däruppå uppläste han en H. Maj:ts handbiljett, den han sade sig fått, nyss innan konungen i morgonstunden rest till Drottningholm, af innehåll: att sedan tre stånd på rikssalen den 21 Februari i arffurstarnes och Rådets närvaro offentligen gillat och antagit Förenings- och Säkerhetsakten och efter dess förnyade uppläsande i deras kamrar dessa stånds talmän den underskrifvit; adeln jämväl ock i tre veckor haft betänketid att akten på sin kammare öfverväga; återstode ej för ridderskapet och adeln något annat, än att den till slutligt utlåtande hos sig företaga; helst H. Maj:t af ofvansagda skäl fann onödigt att däröfver höra Rådet, såsom adeln tillstyrkt, och rikets värn, som tarfvade H. Maj:ts närvaro på andra orter, kräfde riksdagsärendenas befordran till skyndsamt slut. Vice landtmarskalken förmanade därpå ridderskapet och adeln att iakttaga allt sinneslugn och hvad de voro konung, fädernesland och sig själfva skyldiga.

Då till följe häraf öfverläggningen skulle begynnas, åtgick en lång stund endast att anteckna de ledamöters namn, som anmälde sig att i sin ordning få yttra sig till protokollet öfver detta vigtiga ämne. Början gjordes af grefve Douglas, därnäst generallöjtnant friherre Duwall, friherre Wachtmeister, friherre Düben, friherre Christer Posse, friherre Bielke m. fl., så att några och 30 dictamina upplästes, bland hvilka ej mer än 4 eller 5 innehöllo tillstyrkan till aktens antagande, och det ända blott i hvad rikets allmänna styrelse beträffade, med uttryckligt undantag af de inskränkningar den gjorde i adliga privilegierna, hvaremot enhälligt protesterades. De af grefve

Douglas och friherre Posse framgifna yttranden voro isynnerhet skrifna med mycken styrka af tvenne författare, som ej ville synas; det förra af vice presidenten Stjerngranat, det senare af riksrådet grefve Hermanson. De utförde lika öfvertygligen grunderna till konungens och folkets hittills utöfvade inbördes rättigheter samt till de adelns förmåner, uti hvilka Säkerhetsakten innehåller ändring, som de beviste vådan af dessa ändringar. Andra ledamöter, synnerligen kanslirådet von Engeström, anmärkte tvetydigheten och mörkret af Säkerhetsakten, hvilket gjorde den föga passande till sitt ändamål, borgerliga frihetens befästande. En sällsynt möda hade professor v. Schulzenheim gifvit sig, att i en afhandling på 13 ark jämföra konungabalken i landslagen med 1772 års regeringsform, för att bevisa den senare fullkomligen instämma med Sveriges äldsta regeringsförfattning och rikets därpå grundade bestånd, samt att i anledning däraf förnya sitt på rikssalen den 21 Februari gjorda tillstyrkande, att konungabalken måtte genom utsedde deputerade öfverses, lämpas efter 1772 års regeringsform och, sålunda förbunden med Sveriges allmänna lag, komma till en mera allmän kunskap, än man nu eger om regeringsformen, samt till en däraf flytande sorgfälligare efterlefnad. De flesta talare förklarade sig nöjda och högeligen önska, att de öfriga stånden måtte förses med särskilda förmånsrättigheter, allenast de ej kränkte adelns välfångna och stadfästade privilegier.

Bland dem, som talade för akten, förtjenar öfversten Leijonancker ihågkommas, som tillstyrkte, att den blott skulle antagas för konung Gustaf III:s regering, och grefve Cronhjelm, som biföll den, emedan den redan var tillstyrkt af arffurstarne, med stillatigande af Riksens Råd, genom tre stånd antagen och likaså af arméen gillad; omständigheter, hvilka till större delen voro falska och ådrogo honom en stark förebråelse ifrån prins Fredrik. Ett mera grundligt än med lyckliga talegåfvor utfördt yttrande till protokollet af friherre Adlermark blef obeskedligen afbrutet af en hofjunkare, Flygarell, som efter all liknelse var med drycker öfverlastad och frågade om ett papper, som friherre Adlermark höll i handen, var memorial eller genealogi. Denna obetydliga händelse vore för ringa anföras, om den icke sedermera haft påföljder.

Vidare var märkvärdigt, att ingen af ledamöterna i hemliga utskottet yttrade sig i denna fråga, ehuru flere af dem voro bland riddarhusets lyckligaste talare. Sällan har frihetens språk blifvit framfördt

mera oblygt och frimodigt, men ock tillika mera anständigt och vörd samt för konungens höghet än i detta plenum.

Sedan det varat ifrån kl. half 11 om f. m. till kl. half 6 om aftonen och proposition flere gånger blifvit äskad, gjordes den af vice landtmarskalken med följande ord: "Bifalla ridderskapet och adeln Säkerhetsakten?" hvarpå svarades med enhälligt nej. Samma proposition af honom ytterligare förnyad i dessa ordalag: Afslå ridderskapet och adeln Säkerhetsakten? besvarades med ett lika starkt ja.

Då fråga därefter uppkom, huru i anledning af detta beslut svaret till Kongl. Maj:t skulle uppsättas, tycktes vice landtmarskalken vilja tillstyrka, att det allenast skulle innefatta ridderskapets och adelns afslag, utan upptagande af några skäl; men friherre Wachtmeister med flere anmärkte, att adelns både vördnad för konungen och egen värdighet kräfde, att för H. Maj:ts och allmänhetens ögon lades de grunder, på hvilka beslutet blifvit fattadt; hvarföre ock öfverenskommet blef, att svaret till konungen skulle innehålla ett kort sammandrag af de förnämsta skäl, emot Säkerhetsakten blifvit anförda, och med första uppsättas af de redan till expeditionernas bestridande utsedde ledamöter, samt hos ridderskapet och adeln i nästa pleno justeras.

Vice landtmarskalken anförde vidare, att det händt, när konungen rest genom landet, att frälsemän nekat deltaga i skjutsningen. Han föreslog således, att adeln, till betygande af underdånig tillgifvenhet, frivilligt måtte åtaga sig detta besvär endast i den sagda händelse, då konungen själf är stadd på resa genom sitt rike. Härtill svarade väl några ja, men andra, att de ej kunde underkasta sig detta besvär såsom en skyldighet, viljandes dock ingalunda undandraga sig det, när de vid yppadt tillfälle därtill om biträde anmodades. Som intet enigt beslut härom kunde fattas, begaf sig vice landtmarskalken att låta hela denna öfverläggning, jämte sin anmälan, blifva utom protokollet. Han ärnade då åtskilja adeln, men en och annan ledamot förnyade föreställningarne om sina arresterade medbröders antingen frigifvande eller befordran till ransakning och dom, hvilka vice landtmarskalken blifvit anmodad och lofvat framföra för tronen. Efter flere förslag att härmed till H. Maj:t framkomma dels genom deputation, dels genom böneskrift, och åtskilliga obestämda svar af vice landtmarskalken, som ock rent ut påmintes om sin skyldighet enligt 18 § i riddarhusordningen, att "tala för adeln och referera deras resolution och nödtorfter", yrkades detta ämne så ifrigt, att han måste adeln vid handen gifva, det H. Maj:t alldeles förbjudit honom att därmed framkomma. Men åtskilliga påstodo att adeln

atminstone ej kunde betagas att i detta ömma ämne hos konungen andraga enskilda besvär. Denna fråga sade vice landtmarskalken sig ej kunna upplösa. Han undvek på flera vis allt svaromål på de upprepade föreställningar härom gjordes, till och med låtsade sofva och gaf därigenom anledning till ett och annat kitsligt infall. Slutligen tog han sin staf, förklarade sig nyttja sin rättighet enligt riddarhusordningen att förordna tider och stunder till "deliberationerna", då han nu afbröt sammankomsten och gick ut af riddarhuset, hvarpå ståndet oförtöfvadt åtskildes.

Så aflopp den öfver tre veckor uppskjutna öfverläggningen på riddarhuset om Säkerhetsakten. Det påstås, att konungens resa till Drottningholm, som så sorgfälligt af vice landtmarskalken tillkännagafs, haft till föremål att föra fricorpsen till Stockholm för att tvinga adeln; att den jämväl var satt i marsch på vägen till hufvudstaden, men att något mummel uppstått bland truppen, som var missnöjd och ville hafva högre traktamentspenningar, hvaraf konungen blifvit föranlåten att göra halt och, under förevändning att han blott velat se deras färdighet att marschera, låta dem vända om.

Utslaget på riddarhuset var ingalunda oväntadt, men förtörnade konungen icke desto mindre. Följande dagen nyttjade ock H. Maj:t tvenne utvägar att ådagalägga sitt missnöje och ringa afseende på adelns afslag. Den första var den befallning, han meddelte kanslikollegium, att förbjuda tryckningen af alla dictamina till protokollet på riddarhuset dagen förut. Den andra föranleddes af den bondeståndet öfvergångna förlust af sin talman, hvilken aflidit af peripneumoni. Om utnämnande af en ny talman gjorde ståndet genom deputation hos konungen strax efter dess lever underdånig ansökning: och H. Maj:t förordnade genast därtill riksdagsbonden ifrån Vesterbotten Anders Andersson, densamme som först i sitt stånd väckt frågan om dess privilegier; en slug bonde, hvilken allt sedan 1786 års riksdag uppehållit sig i Stockholm och drifvit rättegångar. Som denne var en af de deputerade, framkallades han strax att aflägga talmans-eden, uti hvilken bland de grundlagar, han utfäste sig att efterlefva, Säkerhetsakten af den 21 Februari äfven var inryckt och uttryckligen nämnd.

Uti de plena, som de ofrälse stånden till månadens slut hade, föreföll i öfrigt ingenting märkvärdigt. Fruktan för allt för dryg känning af bevillningen verkade mångfaldiga memorialer och betänkanden af ledamöter i borgare- och bondestånden, som under flera förevändningar sökte undandraga eller minska detta besvär för sina hemma-

varande, väl vetande att alla andra riksdagsförrättningar skulle förr ursäktas, än den att alägga nya utskylder. Adeln afhölls efter vanligheten ifrån sammankomster, framför allt å de dagar, då de andra stånden voro samlade, för att ej med dem få tillfälle till kommunikation. Lördagen den 21 blef aflidne bondetalmannen begrafven i Riddarholmskyrkan med mycken högtidlighet och till sitt hvilorum beledsagad af landtmarskalken grefve Lewenhaupt, talmännen och deputerade af alla stånd, men af adeln icke till fullt antal, emedan de fleste undveko såsom en skymf att visa sig under landtmarskalkens ordförande. Domprosten i Vesterås doktor Fant höll en mycket politisk likpredikan med öfverdrifvet beröm af den aflidne.

Måndagen den 23 Mars om eftermiddagen hade konungen gifvit tillstånd till företräde åt den deputation, som till H. Maj:t skulle framföra ständernas tacksägelse för riksgränsernas försvar; men före middagen fick adeln ett kort plenum på en half timme innan hemliga, banko- och bevillningsutskotten sammanträdde, då utkast till svar rörande Säkerhetsakten, enligt beslutet den 16 Mars, allenast upplästes och i anseende till ett skriffel lades på bordet. Som tiden till ytterligare öfverläggning var alldeles afskuren, så yttrades däröfver emot vice landtmarskalken ett nog allmänt missnöje. Icke nog att adeln mycket sällan, och aldrig på samma dag med sina medstånder, fick sammankomma; den fick knappt mötas på riddarhuset, förrän den måste åtskiljas utan att hafva något uträttat.

Detta missnöje blef ännu häftigare, då friherre Lantingshausen upptog ett papper, begärde yttra sig till protokollet och därifrån af vice landtmarskalken blef afhållen under förebärande, att han först bort hafva del af memorialet. Förgäfves anförde friherre Lantingshausen, att honom aldrig kunde bestridas muntligen anföra sina tankar, helst ämnet ej vore nytt, utan tillförne förehafdt, och lika skäl gällde, då han allenast för sitt minnes och redighetens skull kastat sina tankar på papperet. Häröfver uppkom en het ordväxling, som så slöts, att friherre Lantingshausen med förbehåll af sin rätt förklarade, det han af vördnad för konungen, enligt hvars befallning timmen till hemliga utskottets sammankomst nu var inne, ville till en annan gång låta anstå med sitt anförande. Ett ämne till ännu ytterligare missnöje hade ock vice landtmarskalken denna dag gifvit, då han, för att tillfredsställa adeln, dömt herr Flygarell, som i förra pleno med otidighet emot friherre Adlermark sig förbrutit, till uteslutande ifrån tvenne plena. Adeln, ehuru stött af Flygarells uppförande, fann obehörigt, att vice landt

marskalken kunde utesluta en ledamot utur ståndet af egen myndighet och lade fördenskull detta mål på bordet.

Eftermiddagen emottog H. Maj:t den omnämnda deputationen, anförd af landtmarskalken, och besvarade tacksägelseadressen med mycken nåd. Sedan deputationen afträdt, återkallade H. Maj:t landtmarskalken med adelns ledamöter särskildt och höll till dem ett kort tal i mycket nådiga ordalag: sade sig känna den fägnad återlifvas, hvarmed han alltid sett det första riksståndet, och det nöje att belöna förtjenster, förenadt med det att glömma oförrätter, samt att H. Maj:t gladde sig at den trösten att på sin annalkande ålderdom kunna omfamna adeln med nåd och ynnest, då adeln med nit vinnlägger sig att det förtjena, samt med sina gärningar rättfärdigar sina tänkesätt: hvarefter de deputerade fingo kyssa handen på konungen, som sades haft tårar i ögonen, och mycket rörde afträdde.

Berättelse härom trycktes sedermera i allmänna papperen. Detta steg af konungen, ärnadt kanhända att tillfredsställa adeln, kanhända att skryta inför nationens ögon med ädelmod, blef såsom alla halfva gärningar utan verkan. Adeln var alltför offentligen, alltför svårligen oförrättad, att nöjas med en förklaring i så allmänna och villkorliga ordalag. Dess ledamöter höllos ännu inspärrade i sina fängelser, och så länge ansåg man konungens ord endast såsom en grann förställning. De godtrogne drömde dock om försoning och inbillade sig, att konungen skulle godvilligt afsäga sig all den makt, Säkerhetsakten medförde, för att stilla de däröfver upprörda sinnen och göra ett ädelmodigt offer åt nationens lugn. De upplystare insågo i den foglighet, konungen föreburit, ett säkert kännemärke af oböjlig ståndaktighet och befarade mera än förr ytterligheter.

VI.

Riksdagen 1789.

(29 Mars 14 April).

Under denna fortfarande oro inträffade en glädjedag, liksom ett blidt solsken den mörkaste årstiden. Den var den 29 Mars, då kronprinsen i närvaro af konungen, drottningen, arffurstarne och ständernas på konungens befallning utsedde deputerade förhördes i de vetenskaper, hvarutinnan han blifvit öfvad. Hertiginnan och prinsessan voro icke kallade, emedan de allt sedan medlet af Februari månad icke besökt konungen. Kronprinsen förhördes i gudaläran af sin läromästare, hofpredikanten doktor Flodin, och i gamla och nyare historien, fäderneslandets historia, latinska språket och geografien af sin informator, kanslirådet von Rosenstein. Hela förhöret pastod från kl. 5 till 7 eftermiddagen och aflopp med de närvarandes både fägnad och förundran öfver den unge herrens framsteg samt den redighet och lätta uttörsgåfva, hvarmed han alla frågor besvarade. Ständerna beslöto sedan enhälligt att ej allenast genom en deputation (hvilken dock aldrig kom att ega rum) aflägga tacksägelse hos konungen och drottningen för Deras Maj:ters omvårdnad för kronprinsens så lyckligen rönta goda uppfostran, utan ock att öfver hans sedan sista riksdag vunna förkofran och framsteg låta (såsom äfven då skedde) slå en skadepenning. Ibland anekdoter kan antecknas, att konungen icke utan efter långt betänkande ville tillåta, att kronprinsens f. d. vice guvernör friherre Wachtmeister skulle denna akt bevista.

Den 31 Mars fick adeln åter ett märkligt plenum, som, i stället för de sena terminer af de sistförflutna, tog sin början kl. half 8 om morgonen. Det användes först till justering af alla riddarhusets protokoller ifrån och med den 21 Februari till och med den 16 Mars. Kapten Cock anmälde sig därpå och yttrade sig skriftligen till protokollet med förbehåll emot den myndighet, vice landtmarskalken i nästföregående plenum sökt tillegna sig, att utan undersökning eller adelns deltagande utesluta en ledamot. "Vore", sade han, "någon ibland oss nog olycklig att vara allmänt känd för rån, för mened, för bedrägeri, för försnillande af andras medel, med flere grofva brott, och intoge han till och med något af de förnämsta rummen, så borde nidingen likväl icke härifrån utestängas förrän efter föregången laga ransakning och dom." För de anförda förbrytelser beskylldes verkligen vice landtmarskalken genom allmänna rykten och berättelser, så att herr Cocks tilllämpning var äfven så påtaglig som bitande.

Detta yttrande gaf icke anledning till någon vidare öfverläggning: hvaremot ett annat af lagman Spaldencreutz längre sysselsatte adeln. Han anförde med mycken styrka, det adeln fått nya skäl att äska upprättelse för illasinnades smädelser, sedan en vid namn Windal nyligen till Dal-allmogen i Tuna hållit och i Falun låtit trycka ett tal, där han bland andra de eftertänkligaste förevitelser uttryckligen beskyllt adeln att för utländskt guld vilja återföra fäderneslandet i de fjättrar, konungen brutit. Herr Spaldencreutz uppläste tillika 1 § i 1612 års Stockholms riksdagsbeslut, i kraft hvaraf under då varande inbördes oro, i anledning af k. Sigismunds afsättande och anspråk på kronan, adeln på lika sätt ståndsvis förklenad för det en eller annan dess ledamot sig förbrutit, finnes hafva erhållit sina medständers offentliga förklaring till en billig upprättelse, jämte stadgande, att ett kungligt mandat utfärdas skulle, "det ingen måtte understå sig att utsprida något sådant tal, som kunde vidlyftighet af sig föda" *). På sådan grund hemställdes, att detta ömma ämne genom protokollsutdrag och transsumt af 1612 års riksdagsbeslut måtte anmälas hos de öfriga stånden med förnyad anmodan, i anledning af dessa nya skäl, om deras biträde i ansökning hos konungen, att ridderskapet och adeln nu måtte förunnas samma rättvisa beskydd, som i konung Gustaf Adolfs tid: samt att,

---

*) Se i ett lika ämne Örebro stadga 1617 § 7: Hvilken som befinnes löpa kring landet, utsprida en hop lögner, däraf sedan buller, oro och missförstånd kunde sig förorsaka, han skall, efter som lögnen är till eller skadans påföljd, straffas antingen till lifvet eller till stupone och därmed förvisas landet.

om de öfriga riksstånden icke så snart härom meddelte svar, som adelns angelägenhet kräfde, adeln då genast ensam och omedelbarligen i form af enskilda besvär härmed måtte vända sig till konungen; hvarom vice landtmarskalken gjorde proposition och erhöll därtill bifall.

Därnäst förnyade friherre Lantingshausen sitt påstående, att få till protokollet yttra hvad han redan i förra sammankomsten förgäfves begärt och hvartill han med oro funnit sin rättighet kränkt af vice landtmarskalken. Efter någon ordväxling uppläste han nu sina tankar, innehållande en påminnelse om adelns åtgärd för sina på sjette veckan fängslade ledamöter, hvarvid var bifogadt ett väl författadt utkast till ansökning hos konungen i adelns namn, att, i fall de voro oskyldige, de genast måtte försättas i frihet och i vidrig händelse ställas under laga ransakning och dom. Vice landtmarskalken förklarade sig ej våga, emot konungens förbud, denna sak företaga, hvarigenom mycket buller emot honom väcktes, men efter en stund lades friherre Lantingshausens yttrande på bordet.

Ett skådespel af annan art öppnades. Landshöfdingen i Kronobergs län friherre Göran Henrik Falkenberg, en ärlig, men enfaldig man, hade låtit beqväma sig att såsom vittne besanna landtmarskalken grefve Lewenhaupts besvärsskrift mot adeln. Detta svaghetsprof, hvartill han blifvit lockad medelst föregifvande, att underskriften blott vore ämnad att göra konungen ett nöje och aldrig skulle vidare bli bekant, samt att tvenne andra landshöfdingar skulle däruti göra honom sällskap (friherre von Köhler och Tandefelt), uppteddes sedermera offentligen på rikssalen den 17 Februari och föll så mycket starkare i ögonen, som han var den enda ämbetsman i så värdigt kall, hvilken därtill lånat sitt namn; kostade honom ock den harm, att hans närmaste anhöriga för honom stängde sin port. Han ville nu godtgöra sitt fel och förklarade, att hans intygande ej sträckte sig till alla de beskyllningar, landtmarskalken gjort. Afbruten ömsom af löje, ömsom af otidigheter, förlorade han alldeles modet, och vissa därpå följande spörsmål, om han varit surprenerad, om han icke ångrade sig m. m., besvarade han med all ödmjukhet af ett skriftebarn. Detta steg, som icke upprättade hans heder bland de ifriga patrioterna och som adrog honom medömkan af de fogliga, satte honom så illa hos konungen, att förslag öfvervägdes om hans afsättande från ämbetet, och då han kort därpå beslöt resa bort för att gömma sin skymf i sin landsort, vände konungen honom, vid afskedstagandet på sin lever, ryggen. Flere mindre betydande eller genom sina beställningar ansedde ledamöter af

adeln dels nekade, dels förklarade, dels återtog denna dag sina underskrifter å bemälde besvärsskrift *).

Men det märkvärdigaste återstod af dagens göromål. Det föreslagna svaret till konungen rörande Säkerhetsakten företogs till granskning. Detta var öfver måttan väl skrifvet och innehöll korteligen: att ridderskapet och adeln önskade förblifva vid 1772 års heligt besvurna regeringsform, utan all förändring eller rubbning, på de skäl: att ett krig efter Sveriges hushållsförfattning och arméens inrättning icke kan börjas utan att medföra den af alla mest tryckande beskattning, och i anseende till rikets läge och gränsernas vidd icke utföras utan största våda för folkets välfärd och egendom, hvarföre svenska konungar aldrig före 1680 utan ständers samtycke egt en sådan rättighet: att den i 1 § konungen tillegnade makt, att skipa lag och rätt såsom han nyttigast finner, aldrig lärer af H. Maj:t åstundas, hvilket ock synes följa af 2 §, men att orden i en grundlag icke utan våda kunna vara tvetydiga; att personliga säkerheten ej är fulleligen bevarad genom de orden i 2 §, att ingen till lif, ära, lem och gods må fördärfvas, om icke uttryckligen tillägges, att ingen utan efter lag må fängslas, äfvensom ämbetsmäns säkerhet att ej entledigas utan ransakning och dom, då sysslan ej är förtroendes, är af lika vigt i ett fattigt land som säkerhet om all annan välfången egendom; att, ehuru beskaffenheten af den höga domstol, som i 2 § omförmäles, icke är ridderskapet och adeln bekant, synes den dock stridig mot regeringsformens innehåll om justitiemåls afgörande i justitierevisionen och de personers beskaffenhet, som den böra bekläda; att, emedan beskattningsrätten ej tillbörligen synes kunna af svenska folket utöfvas, utan då det såsom ständer församlas vid riksdagar, sådant med uttryckliga ord bör vara fastställdt; att rikets ständers rättighet efter 42 § regeringsformen att för tronen frambära hvad de för riket anse gagneligt, är af lika angelägenhet för ett fritt folk, som aldrig till missbruk ledande, då konungen behåller sin makt att bifalla eller afslå; att 9 §, som stadgar, att regeringsformen af 1772 i de omständigheter Säkerhetsakten ej ändrat, förblifver i sin kraft, lemnar föga säkerhet i dess hufvudsakliga del, då 1 § tillägger ko-

*) Friherre Pfeiff och Boye sökte urskulda sig för sina underskrifter, herrar Kafle och Fägerhjerta nekade sig hafva undertecknat, herr Åkerfelt återkallade sin underskrift, herrar Lannerstjerna, Lilje, Jernfeltz och Ehrenström, som buro lika namn med några af dessa underskrifvare, uppgåfvo, att de för sina personer vore oskyldiga och icke ville med dem förblandas.

nungen alla riksvårdande ärendens skötsel såsom honom nyttigast syntes; att ridderskapet och adeln undanbado sig allt hvad Säkerhetsakten inskränker i deras privilegier såsom ländande till ståndets försvagande, och fördenskull slutligen förbehöllo sig att städse få orubbade förblifva vid hvad 1772 års heligt besvurna regeringsform förmår, jämte hvad 1779 och 1786 års riksdagsbeslut bokstafligen innehålla.

Detta utkast blef med mycket bifall emottaget. Men den 16 Mars, då beslutet fattades, hade de meningar, hvilka här hufvudsakligen voro sammandragna, varit i så måtto olika, att en del allenast tillstyrkt ett afslag å Säkerhetsakten uppå adelns vägnar, en del åter (och de flester) en formlig protest däremot, såsom vore den kraftlös och ogiltig utan alla fyra riksståndens enhälliga samtycke. Denna sistnämnda omständighet fanns icke i svaret vidrörd och gaf friherre Bielke anledning att föreslå en tilläggning till slutet af svaret af den mening: att, änskönt 1786 års riksdagsbeslut stadgar, att i lagfrågor utom privilegii- och bevillningsmål tre stånds sammanstämmande beslut må gälla såsom ständernas enhälliga, icke däraf någon styrka kan dragas till en sådan deras rätt hvad grundlagen beträffar, såsom hvilken ej kan förändras utan konungens och alla fyra ståndens enhälliga beslut. Denna tanke, innehållande i andra ord en protest, fann, såsom allt hvad opposition innebar, mångfaldiga medhållare, försvarades af friherrar Duwall, Wachtmeister, grefve Claes Lewenhaupt, friherrar Rappe, Düben och professor von Schulzenheim m. fl. samt gaf anledning till långvariga diskurser, under det vice landtmarskalken använde all sin skicklighet att genom undanflykter och tidsutdrägt undvika proposition, hvilken ofta, men med fåfäng häftighet, i flera timmar yrkades och af friherre Düben med den erinran, att vice landtmarskalken är skyldig proponera, icke hvad han själf vill, utan hvad ridderskapet och adeln vill. Men vice landtmarskalken stod i det längsta fast vid sitt beslut att blott till bifall proponera svaret utan tilläggning och uthärdade med köld, oftast med tystnad, den hetta och buller, som mer och mer uppväxte.

Ändtligen, efter åtskilliga jämkningar i ordasätten af den tillagda slutmening, och sedan vice landtmarskalken (förmodligen genom budskickning till konungen) fått tillstånd att göra proposition mera instämmande med ridderskapets och adelns önskan, skedde den mot aftonen, på följande sätt: "Bifalla ridderskapet och adeln det föreslagna svaret till konungen, med tilläggning till slut, näst efter orden: "ock

statligen innehåller': Uti hvilket sistnämndas *) 3 § under de där upprepade §§ af 1772 års regeringsform, verkligen icke omnämnes någon ändring i grundlagen, såsom hvilken efter ridderskapets och adelns tanke icke kan förändras utan konungens och alla fyra ståndens enhälliga beslut?" Orden: "Efter ridderskapets och adelns tanke" förmildrade mycket friherre Bielkes första förslag. Ordet "verkligen", som tillkommit genom vice landtmarskalkens förslag, hade kostat en god timmes öfverläggning, sedan han först förgäfves föreslagit "enkannerligen" och därnäst "egentligen", men slutligen "verkligen"; hvilket, ehuru olämpligt, antogs af ledsnad, emedan det var obetydligt. Detta drag målar hans tröttsamma ihärdighet.

Jämte det vice landtmarskalken anmodades att aflemna detta svar till konungen, skulle äfven ofördröjdt protokollsutdrag om beslutet afgå till de öfriga stånden. Och sedan ändtligen ett ifrån hemliga utskottet ankommet protokollsutdrag angående garanti af rikets gäld blifvit uppläst samt på bordet lagdt, åtskildes adeln.

Den slutmening, adeln tillagt uti sitt svar till konungen, har varit underkastad flera omdömen. Att protest egde rum i allt hvad privilegier beträffar, är utan allt tvifvel: men huruvida den var lämplig till de öfriga omständigheter i Säkerhetsakten, torde både kunna bestridas och försvaras. Visst är väl, att då adeln den 21 Februari äskat Rådets hörande öfver samma akt, var till skäl åberopad 42 § regeringsformen, som endast omtalar, huru ny lag göras skall, hvarvid ständernas flesta röster gälla till verkande beslut: och da Säkerhetsakten nu ifrån bemälde stadga undantogs af det skäl, att den var grundlag, syntes i mångas ögon en motsägelse och en vrängning vara begangen.

Månne likväl icke de träffat sanningen närmast, som på den grund, att bolagsreglor icke kunna häfvas utan bolagets gemensamma öfverenskommelse, påstodo att regeringsformen, såsom ett kontrakt emellan konungen och alla fyra stånden, icke heller utan så enhälligt samtycke borde underga ändring? Att 1786 års riksdagsbeslut icke heller hade afseende på andra ärenden än förklaring af mörka ställen i regeringslagarne eller borgerliga och ekonomiska lagar, skönjes af de §§:s innehåll (40, 41, 42, 43, 57) i regeringsformen, som där anförda finnas, helst både ingressen och slutmeningen af samma regeringsform förklara för rikets fiende eho den vill omkullkasta.

*) 1786 års riksdagsbeslut.

Patrioterna förmente, att den nu väckta frågan om ogiltigheten af tre stånds beslut rörande Säkerhetsakten skulle gifva lust åt den ånger däröfver, som verkligen försporde̊s hos flera ledamöter i samma stånd, och att de därmedelst skulle få tillfälle upprifva eller för icke gällande förklara sitt förhastade bifall. Denna tanke, grundad på ett begrepp om de tre ofrälse stånden, som erfarenheten allt ifrån riksdagens början längesedan bort rätta, slog alldeles felt.

Konungen, som i adelns utlåtande öfver Säkerhetsakten trodde sig igenkänna ett vedermäle af det hårdnackade motstånd, han nödvändigt ville bryta, och den ensidigaste förtydning af 1786 års mot honom själf syftande riksdagsbeslut, fann snart utvägar att betaga det all verkan. Han lät till sig kalla landtmarskalkarne och talmännen; och på den grund, att Säkerhetsakten redan af dessa senare var på deras stånds vägnar underskrifven, befallde han landtmarskalken grefve Lewenhaupt att äfven på adelns vägnar teckna sitt namn därunder; hvarvid H. Maj:t erinrade, att han vore icke allenast ridderskapets och adelns, utan riksdagens marskalk. Grefve Lewenhaupt behöfde icke besinna sig på sin åtgärd. Utan svårighet, utan sinnesrörelse tecknade han sitt namn under en akt, mot hvilken hans stånd protesterat och som betog detsamma dyrbara rättigheter, men fäderneslandet ännu dyrbarare. Efter underskriften frågade han helt kallsinnigt, om H. Maj:t hade något mer att befalla *)? Således färdig att utgå till allmän efterlefnad, förvarades dock Säkerhetsakten till riksdagens slut i konungens gömmo och blef ditintills alls icke vidare omnämnd.

Emellertid hade tillika talmännen fått konungens befallning att, i anseende till nödvändigheten af riksdagens snara slut, icke tillåta att hädanefter i stånden något nytt mål måtte förekomma, utan endast hvad H. Maj:t tillståndens öfverläggning hänskjutit samt ståndets enskilda ärenden, hvilken befallning i nästa plenum bemälde tre stånd till efterrättelse kungjordes och ankom till prestestandet just under läsningen af adelns betänkande rörande Säkerhetsakten, som därme-

*) Märkligt var, att ett protokoll med försäkran, det ridderskapet och adeln i allt skulle ostörda bibehållas vid sina privilegier, inför H. Maj:t hållet af statssekreteraren Schröderheim, härjämte blef landtmarskalken meddeladt. Detta blef allmänheten aldrig kunnigt förrän efter riksdagen vid en rättegång, då landtmarskalkens son, kammarherren grefve Lewenhaupt sökt räntan efter markegång för ett skattefrälsehemman. Bonden åberopade sig på skatteköpsförordningen af detta år och påstod att varda skyddad vid sitt på god tro slutna kontrakt; men till vederläggande af detta skäl uppviste grefve Lewenhaupt nämnda protokoll och yrkade sitt stånds rätt att dylika räntor icke till dess förfång kunde afsöndras.

delst afbröts. Vägen till laglig kommunikation mellan adeln och stånden var således alldeles stängd. Den för sitt memorial mot vice landtmarskalken illa ansedde kaptenen Cock fick ordres att inom 24 timmar förfoga sig från Stockholm till tjenstgöring vid sitt regemente.

Medan konungen på föresagda sätt liksom satte en ogenomtränglig sköld emot ridderskapets och adelns åtgärd, var han sysselsatt att befrämja ett annat vigtigt ärende till önskligt slut. Det är tillförne sagdt, att H. Majt af hemliga utskottets trägna och nitiska arbete tillförsåg sig de utvägar till rikets räddning, som närvarande omständigheter kräfde, och att konungen där uppgifvit hela statens tillstånd, dess gäld och dess behof. Efter granskning af det ena och det andra hade samma utskott redan under den 14 Mars låtit till ständernas plena afgå ett protokollsutdrag med tillkännagifvande, att rikets tillstånd fordrade en årlig bevillning och krigsgärd till ett belopp af 70 tunnor guld, utom hvad hitintills af landet utgått; hvaraf bevillnings- och krigsgärdsutskottet äfven blifvit anmodadt att föreslå fördelningen. Men hemliga utskottet förmådde H. Maj:t till det rättvisa steg att icke låta kunskapen om riksgäldens belopp stanna inom dess ledamöter, utan uppenbarligen densamma för ständernas plena uppgifva *), såsom en grund till beräkningen af en annars så dryg bevillning, att ständerna utan ett slikt förtroende svårligen torde bevekas sig den att åtaga. Konungen hade väl därtill samtyckt, men äskade tillbaka, att hemliga utskottet på riksens ständers vägnar skulle erkänna och åtaga sig skulden samt till följd däraf gå i god för dess betalning; ett villkor, hvarförutan både konungens och rikets kredit vore blottställd, och alla tillgängar till krigets fortsättande afskurna. Därtill hade hemliga utskottet icke kunnat samtycka; men till en slik garanti af ständerna själfva, till plena icke heller kunnat vägra sitt tillstyrkande, hvilket aflemnades under den 24 Mars genom protokollsutdrag till ständerna, jämte förslag huru riksgälden framdeles skulle förvaltas och afbördas. Detta innehöll, att utskottet, enligt Kongl. Maj:ts uppgift och behöriga räkningar, befunnit rikets gäld, inberäknad kostnaden både till förlidna årets fälttåg och det i år förestående, stiga till något öfver 1262 tunnor

*) Uti särskildt utlatande till protokollet af den 23 Mars tillstyrkte kansliradet Ferrner, att rikets finansverk i all sin vidd, beledsagadt af alla räkningar och verifikationer, måtte läggas för plena sadant, som hemliga utskottet det befunnit. Denna tanke, grundad på en för de flesta stater vådlig erfarenhet af drätselhemligheters skada, bifölls af biskop Wallqvist och herr Walley. Men lagman Spaldencreutz, ehuru förut af författaren därom prevenerad, sade sig anse den betänklig under närvarande krig, hvarpå den föll, till konungens stora fägnad.

guld: att denna gäld, dels tillkommen genom en årlig statsbrist till befrämjande af bankens realisation, rikets försvarsverk och örlogsflottans iståndsättande, dels oundviklig till krigets utförande, i fall man skulle hafva att vänta en säker och hederlig fred, enligt utskottets tanke nödvändigt måste anses för rikets; att den följaktligen af ständerna borde erkännas samt till betalning garanteras; att konungen samtyckt, det all rikets gäld under vissa villkor matte öfverlemnas till ständernas förvaltning under styrelse af ett riksgäldskontor, bestående af ständers fullmäktige, nämligen tre af adeln och två af hvarje ofrälse stånd, som till betalningens bestridande emottaga både de till riksgäldsfond tillförne anslagna medel och den nya bevillning och krigsgärd, ständerna nu kunde sig åtaga; att detta kontor oundgängligen måste förses med rättighet att utfärda förskrifningar eller sedlar till en viss bestämd summa med därpå löpande ränta att på utsatt tid betalas, samt att fullmäktige i sina göromål borde genom ed och instruktion bindas, så ock underkastas revision hvart tredje år af de personer, rikets ständer därtill utse; att, som konungen icke mera lärer täckas befatta sig med låns upptagande i rikets namn, men vid påkommande händelse icke kan lemnas utan medel till undsättning, utskottet ansett nödigt, att Kongl. Maj:t må vara försedd med ett garanteradt kreditiv på riksgäldskontoret till någon bestämd ansenlig summa. Härjämte voro ock bifogade ett utkast till edsformulär för fullmäktige, ett till kontorets stat, ett till instruktion för revisorerna och ett till edsformulär för dem. Instruktionen eller reglementet för fullmäktige hade hemliga utskottet uppsatt, men icke uppgifvit, såsom hvilket fanns böra hemligt hållas.

Detta märkvärdiga betänkande upplästes den 31 Mars på riddarhuset och förekom till afgörande den 2 April uti preste- och borgaresamt den 4 i samma månad uti bondeståndet. Det upptogs efter olika tänkesätt med olika omdömen. Oppositionen häpnade öfver en så oformodad gäldsumma och befarade, att hemliga utskottet blifvit draget bakom ljuset, påstående att skulden icke rimligen kunde vara så stor. Det var bekant, att de ledamöter, hvilka det särskildt blifvit uppdraget att öfverse handlingarne och räkenskaperna till riksgäldens bestyrkande, icke fått det tidsutrymme till detta grannlaga arbete, som det fordrat, helst för ovane och vid sådana göromål föga öfvade personer; och det är visst, att lagman Spaldencreutz, som med detta genomseende var en af de sysselsatte ledamöterna, bitterligen beklagade sig, att man däraf gjorde ett hastverk. Det tillades, att riksrådet Liljencrantz försäkrade, att vid hans afträde från finansärendenas förvaltning i slutet

af 1786 gälden icke var högre än 7 millioner riksdaler, då det syntes otroligt, att han sedan skulle vuxit till dubbelt, krigsomkostnaderna oberäknade. Slutsatserna blefvo oändligen missfirmande för konungen, som misstänktes att på nationens bekostnad vilja bereda sig en tillgång af enskildt kapital till några millioners belopp såsom en nödhjälp till sin utkomst, i händelse olyckliga omständigheter ej tilläte honom framdeles qvarblifva på sin tron eller i sitt rike. Hvad åter angick medlen till riksgäldens afbördande, klandrades såsom högst obilligt, att ingen af de betydande poster, hvarmed konungen ökt sina inkomster utöfver allt hvad någon svensk konung tillförne åtnjutit *), därtill blifvit af utskottet föreslagen, isynnerhet den afgift för brännvinsbränneri-friheten, som för tvenne år tillbaka genom allmänhetens begifvande kom konungen till godo: äfvensom man väntat, att då konungen till sin hofhållning och nöjen användt och använde så betydande summor, en ansenlig indragning nu både kunnat och bort göras, staten till besparing, för att icke allenast lisa undersåtarne, utan genom uppoffrande åtminstone af öfverflöd uppmuntra dem till det offer af det nödvändiga, som rikets belägenhet nu gjorde oundvikligt.

Häremot svarades af konungens anhängare, att hemliga utskottets göromål icke fingo eller kunde blifva bekanta, och att ständerna, som under sådant villkor valt det bland sina ledamöter, följaktligen borde till dem och deras göromål hysa förtroende: att de böcker, hemliga utskottet genomgått, omöjligen kunde hela och hållna vara förfalskade; att de inkomster, af hvad namn de vara må, som influtit i skattkammaren, ändå icke varit tillräckliga till staten, hvilken måste vidkännas årlig brist och ingalunda tålde någon indragning, hvarvid jag påminner mig hafva hört af konungen själf, att han uppdragit det

*) Förhöjning i tullen:
50 procents förhöjning på charta sigillata;
fördubbling af gamla räntor (hvaraf dock ambetsmannalöner blifvit förbättrade);
fördubbling af postmedlen;
brännvinsbränningsarrendet;
nummerlotteriet;
franska subsidier, 27 tunnor guld om året (som dock tröto 1789).

Man räknar icke ökta handpenningar och föräringar vid 1778 års riksdag eller vanliga skatter och bevillningar. Utom dess voro vid sistnämnde riksdag öfver 400 tunnor guld på kronans gäld till banken afskrifna, hvarigenom dess hypotheker lossades och lemnade kronan sedermera en ograverad inkomst. Ifrån 1772 till 1780 skola kronans årliga inkomster vara ökte med mer än 60 tunnor guld, enligt riksrådet Liljencrantz' eget vidgående.

hemliga utskottets öfver räkenskaperna kommitterade ledamöter att tillse, om någon slik besparing jämväl i hans hofhållning kunde ega rum, samt att, i händelse den funnes görlig, till en tunna gulds belopp eller något högre värde densamma föreslå, men att lagman Spaldencreutz därpå svarat, att han redan därom gjort sig underrättad och därtill icke funnit hopp eller anledning.

Att bereda en lycklig framgång åt hemliga utskottets tillstyrkande hade konungen redan meddelat både bonde- och borgareståndet dessas privilegier underskrifna och bekräftade, hvilket i det sistnämnda ståndet skedde den 2 April, och voro privilegierna förseglade att uppbrytas, när H. Maj:t därom gaf befallning. Emellertid uppkommo dock brydsamma öfverläggningar. Hemliga utskottet hade byggt sitt betänkande på sådana skäl, som i sitt fulla sammanhang icke kunde yppas. Det innefattade grunderna till hela beskattningsverket och den bevillning, ständerna för sina hemmavarande medbröder skulle sig åtaga. Många voro ock af den meningen, att detta vigtiga mål borde hvila, till dess det gemensamt med bevillningen kunde till afgörande företagas. Men konungens vilja och hemliga utskottets ledamöters verkan på sina stånd öfvervunno dessa svårigheter.

Preste- och borgareständen bifölle först den föreslagna garantien af riksgälden jämte allt öfrigt hvad hemliga utskottet i ofvannämnda betänkande tillstyrkt, dock under villkor: "så framt de öfriga riksstånden sig däruti med dem förenade." Bondeståndet var mindre lätt att öfvertala och yrkade en stor del dess ledamöter med ifver att ta betänketid. Förgäfves anförde sekreteraren, att två stånd redan afgjort målet, och att rikets våda gjorde allt uppskof af dess undsättande skadligt. Han blef icke trodd, utan man äskade votering. Denna illuderades genom följande falska proposition: "den som vill, att hemliga utskottets betänkande tages i dag under afgörande och bifalles till alla delar med förbehåll, att samtlige riksens ständer däruti inga, säger ja; den det ej vill, säger nej. Vinner nej, uppskjutes målet till nästa plenum." För att låta verkställigheten af denna votering svara mot propositionens beskaffenhet, föreslogs att de, som nekade, skulle uppgifva sina namn till protokollet, och då Jon Bengtsson protesterade däremot, vidtogs den utväg, att hvar och en skulle efter behag muntligen to yttra sig eller nyttja slutna sedlar. Efter denna beredning var det klart, att inga andra skulle nyttja slutna sedlar än de, som icke allenast voro af nekande mening, utan ock oförfärade nog att vilja vara kände för sådan. Alla jakande anmälde sina röster offentligen. De

slutna sedlarne voro ej flera än 9 och funnos vid öppnandet alla ställda på nej. Denna sammankomst blef ock märkvärdig genom bondeståndets beslut att förvärfva sig lika rätt med de öfriga riksstånden i förvaltningen och garantien af banken, såsom ett rikets och ej blott tre stånds verk, hvarom fråga tillförne af Jon Bengtsson blifvit väckt och anmodan nu till de öfriga tre stånden skulle afgå.

Alla tre ofrälse stånden hade således bifallit hemliga utskottets betänkande, och det tillagda villkor: "i händelse de öfriga riksstånden likaledes däruti instämde", hade nu blott afseende på adeln, hvars samtycke fördenskull var äfven så hufvudsakligen nödigt, som det syntes svårt att erhålla i en stund, då söndringen vuxit till sin höjd, och i en fråga, som var betänkligheter underkastad. Men konungen hade föresatt sig att på ett sätt eller annat genomdrifva denna sak. Han hade åt oppositionens hufvudmän sträckt en farlig snara, då deras afslag, i och med detsamma det gjorde de ofrälse ståndens bifall kraftlöst, satte konungen utur stånd att uppbringa penningar att fullfölja kriget och följaktiigen gaf honom vapen att ensamt på dem kasta skulden till alla olyckor, som riket därmedelst kunde öfvergå. Oaktadt faran af denna ställning tycktes icke desto mindre deras föresats vara orygglig att vägra garantien för riksgälden. Detta undföll ej heller konungen och hade snart bragt honom till att fullborda de längre påtänkta nya våld. Måndagen den 6 April sades verkligen ordres vara utfärdade att arrestera grefve Adolf Hamilton, grefve Ribbing, grefve Claes Lewenhaupt, friherrar Duwall, Wachtmeister, Bielke, kanslirådet v. Engeström och professor v. Schulzenheim. Somliga sade, att borgerskapets militärcorpser härtill nekat handräckning: troligast är, att konungen vid närmare eftersinnande funnit fogligare försök mera rådliga.

Under det på flera håll underhandlades att komma till slut med detta beniga ämne, fick riddarhuset den 7 April ett plenum, som dock endast sysselsattes med andra mål. Strax vid dess öppnande anmäldes protokollsutdrag från de tre öfriga stånden, till svar på adelns vid riksdagens begynnelse hos dem gjorda föreställning om biträde i adelns beslut att hos H. Maj:t söka skygd och upprättelse mot flera utspridda smädeskrifter, m. m., hvarutinnan bemälde tre stånd enhälligt förklarat sig med ridderskapet och adeln icke kunna deltaga, såsom ett mål, hvilket allenast hörde till lagskipningens atgärd. Men därefter fick adeln del af behagligare ämnen. Ett sådant var konungens tal och yttrande till deras deputerade vid uppvaktningen den 23 Mars; ett sådant konungens bref till riksdrotsen med befallning att låta ställa

författaren Windal under laga tilltal för de smädelser, han emot adeln utgjutit. Vidare: bondeståndets protokollsutdrag rörande lyckönskan och tacksägelse hos Deras Maj:ter genom en deputation af alla fyra standen i anledning af kronprinsens genom en sorgfällig uppfostran beredda och offentligen adagalagda hugneliga framsteg i nyttiga kunskaper, hvartill adeln genast gaf sitt bifall med hemställan, den de bådo vice landtmarskalken hos H. Maj:t anmäla, att deras ledamöter i samma deputation då måtte få framföra ståndets ansökning om sina ännu i häkte hållne medbröders frigifvande; hvartill ock vice landtmarskalken lofvade anhålla om konungens tillstånd*). Friherre Mannerheim tillstyrkte vid detta tillfälle, att vice landtmarskalken måtte anföra den tillärnade deputationen, emedan landtmarskalken grefve Lewenhaupt att tolka ständers tankar skulle blifva ett obehagligt redskap.

Samma dag anmältes borgare- och bondeståndets bifall till ett förslag, hvartill prestestandet redan tillförne samtyckt och som kort efter riksdagens början blifvit på riddarhuset väckt genom memorial af öfverste Leyonancker, att nämligen riksens ständer, till underdånig erkänslas bevisande för den kärlek till fäderneslandet och det mannamod, hvarigenom under närvarande krig hertigen af Södermanland utmärkt sig och befrämjat allmänt väl, måtte göra bemälte herre en föräring af 3 tunnor guld.

Följande uppträde gjorde denna sammankomst märkvärdigast. Friherre Wachtmeister gaf vid handen, att han på erhållen berättelse, det landtmarskalken grefve Lewenhaupt på adelns vägnar skulle underskrifvit Säkerhetsakten, i afsigt att härom få säker kunskap, uti sällskap med tvä goda vänner, grefve Claes Lewenhaupt och friherre Lantingshausen, besökt landtmarskalken, hvilken, på tillfrågan om så händt vore, därtill jakat och sin underskrift tillstått; i anledning hvaraf friherrar Wachtmeister och Bielke föreslogo, att adeln till protokollet måtte protestera emot en så beskaffad underskrift, såsom stridande tvärt emot adelns beslut och alldeles utom dess vetskap. Därpå följde allmänt bifall, dock utan proposition af vice landtmarskalken, och lät adeln genast därom uppsätta samt af riddarhussekreteraren justera protesten. Öfverjägmästaren Rudbeck, en för nedrighet allmänt för

*) I följande plenum yttrade vice landtmarskalken sig hafva framfört denna adelns tanke och med H. Maj:ts nådiga svar hafva orsak att vara mera nöjd än missnöjd.

aktad man, hade vågat utropa: "Under bordet med denna proposition!" men fått till svars af sina sidomän: "Under bänken med er!" hvarpå han verkligen blef nedhållen på bänken och kramad till tystnad.

Slutligen företogs till uppläsande bevillnings- och krigsgärdsutskottets betänkande och förslag till ny bevillning; hvilken lades på bordet, hvarefter adeln åtskildes.

Följande dagen, den 8 April, var en af de vigtigaste vid denna riksdag. Adeln var då åter i plenum församlad och företog till öfverläggning hemliga utskottets betänkande. Genast anmälte 13 ledamöter sig att däröfver meddela sina tankar. Generallöjtnanten friherre Duwall, friherre Wachtmeister, friherre Düben, vice presidenten Stjerngranat, professor v. Schulzenheim m. fl. tillstyrkte, att skillnad måtte göras emellan rikets äldre gäld och den, som för krigets skuld var gjord eller oundvikligen borde göras. För den senare, stigande till 7 millioner rdr, ansågo de riksens ständer böra gå i borgen till kreditens stärkande, men ingalunda för den förra, som utgjorde 14 millioner, emedan borgenärerna vid lånens utlemnande aldrig äskat en slik garanti, och förfallotiden ej ännu vore inne, hvarförinnan den icke kunde behöfvas. De anmärkte, att samma gäld borde betalas af de medel, som redan till riksgäldsfond voro anslagna, och påminte tillika, att emedan garantien borde uppfyllas genom betalning, betalningen åter fullgöras genom bevillningar, så blefve all garanti ett bländverk, då den garanterade summan öfverskrede hvad ständernas och inbyggarnes tillgångar tillstadde att utgöra. I sådant afseende tillstyrktes ock, att ridderskapet och adeln måtte samtycka till en årlig bevillningssumma, icke af 70 tunnor guld, såsom hemliga utskottet pröfvat oundgängligt, utan af 40 tunnor guld såsom den högsta, hvilken af landet möjligen kunde utgå. Flere vådliga påföljder genom de af hemliga utskottet föreslagna kreditsedlar från riksgäldskontoret lades äfven i dagen, och den högt vuxna riksgälden gaf vissa ledamöter anledning till bedröfvande målningar af en så trängande nöd, att riket framdeles torde nödsakas afsöndra provinser; hvarjämte öfverjägmästaren Tigerhjelm framdrog exempel af store konungar, en Fredrik II, en Joseph II, en Ludvig XVI, hvilka i sina undersåtares trångmål gjort ädelmodiga indragningar till bördans lättande af allt, hvad vid deras hof kunnat umbäras *).

Å andra sidan försvarade flere ledamöter, såsom hofintendenten Malmstein, lagman Stjernecreutz m. fl., men i synnerhet hemliga ut-

*) Friherre Düben deklamerade med mycken styrka emot finansministrar, hvilka han påstod borde göra redo inför nationen eller dess fullmäktige.

skottets ledamöter, friherrar Rappe och Mannerheim samt lagman Spaldencreutz, att hela gäldmassan, enligt utskottets betänkande, borde garanteras: att billigheten fordrade det, da all gälden tillkommit för rikets skull, och att kreditens vidmakthallande gjorde det oundgängligt, samt att fragan om betalningen, sasom ett medel att uppfylla garantien, vore alldeles skild ifran närvarande ämne samt borde särskildt afgöras. De tillade, att konungen lofvat använda flera andra ressurser, om hvilka han gjorde sig hopp att godtgöra sa stor del af gälden, som därmed kunde afbördas, samt att, om genom en mellankommande fred utgifterna kunde blifva mindre än de nu paräknade, slika besparde medel skulle komma staten till godo, etc.

Medan dessa samtal med all styrka fortsattes, ankom fran konungen en biljett till vice landtmarskalken af innehall, att hemliga utskottets betänkande vore en sa sammanhängande kedja, att om nagon länk afbrötes, vore allt förloradt. H. M. erinrade därföre om nödvandigheten för ridderskapet och adeln att bifalla det, lika sasom de andra standen därtill visat sin böjelse, och att H. M. ej ville eller kunde emottaga annat svar än ett ovilkorligt ja eller nej, genom hvilket senare likväl fäderneslandet skulle gå förloradt.

Denna oförmodade brytning förorsakade allmän jäsning och hetta. Första tanken var, att ridderskapet och adeln skulle begära uppskof med denna öfverläggning; men sadant vägrade vice landtmarskalken. Därnäst föreslogs att hos konungen därom göra underdanig föreställning; men flera vägrade sitt bifall till denna utväg, emedan adeln ej behöfde begära lof till de beslut, den fattade. Dessa och flera förslag voro blandade med klagomal och de litligaste uttryck af missnöje öfver adelns kränkta rättigheter, öfverläggningsfrihetens störande genom kongl. befallningar o. s. v. Man ropade, än att adeln borde taga sitt beslut efter skäl och öfvertygelse, än att rikets välfärd borde blifva högsta lagen. Under denna villradighet pa riddarhuset yttrade konungen at en adelsman, som uppvaktade honom, att om ej adeln inginge i samma beslut som dess medstånder, blefve H. Maj:t omsider tvungen till den ytterlighet, att antingen i ett plenum plenorum nedlägga kronan en coup d'éclat, som förr hade varit föreslagen och af ryktet utspridd, hvilken blefve honom för tung, da ett helt stand af hans undersatare motarbetade all hans atgärd till rikets räddning; eller ock att kasta sig hel och hallen i de ofrälse standens armar och begära rad, huru han skulle bete sig. Det säges, att i denna senare händelse plan redan

var fattad, att samma tre stånd skulle uppdraga konungen ett oinskränkt envälde med full beskattnings- och lagstiftningsrätt.

Midt under dessa bistra moln uppklarnade en oförtänkt dag. Oppositionens hufvudmän fattade det behjärtade beslut att uppoffra sin egenkärlek åt kärleken för fäderneslandet och lugnet. "När", sade friherre Duwall, "kungliga befallningar skola styra våra öfverläggningar, så är ej annat att göra än bifalla." "Om", sade friherre Wachtmeister i samma mening, "jag icke mera eger några rättigheter, så har jag dock ett fädernesland." De förenade sina röster med lagman Spaldencreutz' och friherre Rappes, ännu likväl motsagde af flera sina medhållare uti oppositionen. De yrkade, att när riket är i våda att gå förloradt, såsom konungen anmält, ej är tid att pröfva om så förhåller sig; man måste genast skynda till hjälp. Uppå sådan grund begärde de vice landtmarskalkens proposition till bifall å hemliga utskottets betänkande med den enda tilläggning, att sådant skedde i anseende till konungens handbiljett: hvilket vice landtmarskalken i begynnelsen vägrade under ett oredigt gny af ja och nej. Friherre Düben, herrar Wachschlager och Stedt m. fl. begärde votering, och man påstår, att royalisterna icke sett den ogärna. Den afböjdes dock genom föreställningar, att i denna stund och då saken fått den vändning att fråga blott var om rikets räddning, allt annat beslut än enhälligt bifall vore otjenligt och ovärdigt. Friherre Wachtmeister tillade, att i händelse man skrede till omröstning, komme han aldrig med sin fot på riddarhuset. Ändtligen segrade han genom sitt nit, sitt eftertryck och det allmänna förtroende, man till honom hyste. Vice landtmarskalken lät ock förmå sig till proposition af bifall å hemliga utskottets betänkande i likhet med de öfriga ståndens, med uttrycklig tilläggning, att ridderskapet och adeln därvid hade enkannerligt afseende på H. Maj:ts nådiga biljett och rikets däruti omförmälda våda. Den besvarades med enhälligt ja, och ståndet åtskildes.

Ehuru många klandrat detta adelns beslut såsom fegt och vankelmodigt, torde det dock med skäl böra anses för både hedrande och nödvändigt. Ett längre motstånd hade icke allenast kunnat få den värsta uttydning, utan ock störta riket i ett inbördes krig. Det säges, att konungen med föga glädje emottagit tidningen om adelns bifall, men likväl berömt friherre Wachtmeister. Den 11 April var adeln åter på en kort stund tillsammans att justera protokollsutdraget till de andra stånden rörande dess bifall, och ville vice landtmarskalken, att ståndet då genast skulle välja dess fullmäktige uti riksgäldskontoret.

likmätigt hemliga utskottets betänkande. Men sådant blef inställdt till en annan gång, och råkade vice landtmarskalken samt friherre Duwall i en stark ordväxling i anledning af den senares utkast till ofvannämnda protokollsutdrag, författadt uti motiverade termer och innehållande skälen både mot och med garantien jämte den särskilda omständighet, som förmatt adeln att därtill samtycka. Vice landtmarskalken hade däremot endast velat hafva adelns slutmening däruti upptagen, men måste dock foga sig efter friherre Duwalls önskan; hvilket förmodligen vållade det synliga missnöje, han sedermera i denna sammankomst adagalade genom hårda slag med klubban i bordet och en befallande ton. Det var förmodligen blott på spe som han då föreslog att till öfvervägande företaga kanslirådet Wallenstråles redan den 16 Febr. på bordet lagda memorial rörande finansernas och penningerörelsens hjälpande, hvarpå han fick till svar, att detsamma kunde få hvila till nästa riksdag. Däremot hade friherre Düben proponerat, att adelns justifikationsakt måtte till ändtligt afgörande företagas och H. Maj:t öfverlemnas vid samma tillfälle, som deputationen rörande kronprinsens framsteg finge företräde; hvilken motion dock blef utan verkan.

I anledning af det denna dag fattade beslut samlades adeln den 14 April, eller tredjedag påsk, att välja sina fullmäktige i riksgäldskontoret och sina revisorer öfver det samma om tre år. De förra blefvo generallöjtnant friherre Duwall, stallmästaren Staël von Holstein och vice presidenten Stjerngranat. Revisorer åter: hofmarskalken friherre Düben, kamereraren Stråle och professorn Schulzenheim. Af preste-ståndet valdes till fullmäktige: kyrkoherden i finska församlingen Wallenius och sekreteraren i bibelkommissionen lektor Eberhardt. Af borgareståndet: direktören Lars Reimers och grosshandlaren Scharff. Af bondeståndet: notarien i ståndet Wellander och riksdagsbonden Olof Larsson i Bie, densamme som genom sitt förträffliga memorial om fredens nödvändighet gjort sig känd. De utnämnde fullmäktige aflade följande dagen inför konungen sin ed på den emellan Kongl. Maj:t och hemliga utskottet öfverenskomna och af dem föreskrifna instruktion, hvilken hölls hemlig, hvarefter de innan kort sammanträdde till öfverläggning.

VII.

Riksdagen 1789.

Afslutning.

Af oundgängliga riksdagsgöromål återstod nu icke något mer än bevillningen. Men den var ock af alla det svåraste, det som redan verkat riksdagens utdrägt långt öfver konungens förmodan och ännu efter inemot tre månaders fortfarande gjorde tiden för dess slut oviss. Det förordnade bevillnings- och krigsgärdsutskottet hade alltsedan den 11 Mars haft trägna och nästan dagliga sammankomster, oftast både för- och eftermiddagarne, och det för öppna dörrar, på det i detta grannlaga ämne hvar och en måtte ega tillfälle att inhemta och jämväl göra påminnelse vid hvad de föreslogo. De hade fått en uppgifven summa att till utgörande fördela mellan rikets inbyggare af alla stånd: men denna var så dryg, att därtill inga tillräckliga utvägar stodo att utfinna, änskönt man tillgrep alla, som vanligen till allmännare utlagor nyttjas pläga, personliga afgifter eller koppskatter, afgifter för jord och näringar samt förtärings- och öfverflödsafgifter *).

Ståndens olika interessen och villkor lade det svåraste hindret i vägen. Den endrägtighet, som bibehållit sig mellan de ofrälse stånden, medan de haft gemensamma fördelar att befrämja och förvänta, för-

*) En anekdot tyckes förtjena anföras. Ett förslag var uppgifvet, att de som bevistade skådespelen, därföre borde betala en viss afgift. En af prestestándets ledamöter i utskottet, domprosten Fant, tog häröfver värst vid sig. Han gjorde en beveklig föreställning däremot och afstyrkte på det eftertryckligaste att med några band belägga ett nöje, som vore H. M:ts yppersta tidsfördrif och till hvars befrämjande konungen meddelt så utmärkt uppmuntran.

svann, då de samtliga borde jämka skuldrorna under en börda, hvarifrån ingen kunde lättas utan svårare tryckning för någon annan. Hvart och ett stånd sökte således kasta tyngden på de andra; i synnerhet voro bonde- och borgareständen obevekliga att åtaga sig den på dem löpande del i de allmänna besvären samt alldeles skilda i grunderna till deras fördelning. Dessa stridigheter vållade, att med all utskottets flit, med allt det eftertryck, hvarigenom H. Maj:t sökte påskynda dess göromål, ända till att förelägga viss tid till deras fullbordan, med hotelser, att ledamöterna annars blefve ansvarige för rikets ofelbara olycka, hann utskottet ej förr än den 7 April vara färdigt med sitt betänkande; hvarmed således ändå gått vida fortare än vid äldre riksdagar, då långt mindre bördor varit att lyfta.

Detta betänkande, innefattande förslag till fördelningen af de fastställda 82 tunnor gulds bevillning och krigsgärd (70 tunnor guld ny och den gamla 12 tunnor guld fortfarande), blef i näst därpå följande plena hos stånden uppgifvet och lagdt på bordet. Inom få dagar uppgafs äfven ett af friherre Ruuth, dock utan tillkännagifvet namn, författadt projekt, som fördelte den fastställda bevillningssumman på annat vis, minskade personella utlagorna och betalningsprocenten af lönerna samt uteslöt all öfverflöds-afgift utom för bruket af tobak, men föreslog i stället en förhöjning till trefaldt belopp å landttullen. Flera andra förslag inlemnades likaledes i stånden, som ej annat verkade än ökad skiljaktighet och villrådighet i meningarne. Men dessa voro icke allenast delade emellan de olika uppgifna förslagen, utan ock hufvudsakligen om bevillningstiden. De fleste, i anseende så till gammalt, på ständernas beskattningsrätt grundadt bruk, som nu i synnerhet till bevillningssummans ovanligen höga belopp, kunde icke annat än önska bestämd tid för dess utgörande, efter hvilken ständerna kunde ånyo sammankomma för att tillse hvad afkortning eller åtminstone hvad jämkning bevillningen kunde tåla samt vara betänkte på nya utvägar till statens hjälp, i händelse den ej tillräckligen utginge. Detta var just hvad konungen befarade, som därmedelst såg sig bunden att inom få år ånyo samla ständerna. Han arbetade fördenskull med yttersta flit därpå, att bevillningen måtte åtagas på obestämd tid till nästa riksdag.

I en sådan sakernas ställning var bondeståndet det första, hos hvilket bevillningsfrågan till afgörande företogs. Början med några memorialers uppläsande gjordes den 14 April; men rätta öfverläggningen anställdes icke förr än den 15 och blef ganska bullersam. Mångfaldiga

yttranden afgåfvos till protokollet, som nästan alla däruti instämde, att allmogen var oförmögen att bära hvad bevillningsutskottet föreslagit och fördenskull tillstyrkte, att det anonyma förslaget med vissa jämkningar måtte antagas. En del föreslogo högre afgifter för adelns rusttjenst, eller af presternas vederlag; en del, att ståndet skulle uppskjuta sitt utlåtande, intill dess medständerna stadgat sina tankar i detta ämne. Bekymmersammast var, att mångfaldiga yrkade, det bevillningen ej skulle ställas på längre tid än två till tre år. Sekreteraren påminte väl om deras erkänsla för konungens många välgärningar och därjämte, att fastställande af en viss tid för bevillningen skulle tvinga konungen att efter dess förlopp göra riksdag samt således göra inbrott i hans genom regeringsformens 38 § förvarade rättighet, att endast när honom godt synes sammankalla ständerna. Men allt var utan påsyftad verkan. Under detta ankom statssekreteraren Schröderheim med bud och helsning af konungen, att genom de utvägar, Hans Maj:t af sina bundsförvandter med säkerhet hade att vänta, i anseende till det mäktiga bistånd, de af honom åtnjutit, ärnade Hans Maj:t så understödja rikets utgifter, att allmogen i sin bevillning kunde njuta lindring. Men oaktadt denna nådiga försäkran fortsattes öfverläggningen med lika oro. Talmannen vägrade i anledning af sin ed proposition om viss termin för bevillningen och kunde ej förmås till annan än följande: "Bifaller bondeståndet det till bevillnings och krigsgärds utgörande senast inkomna anonyma projekt med de förändringar, ståndet antagit i anseende till personella afgifterna och tobaksafgiften? Vinner nej, företages utskottets projekt under öfverläggning." Den godkändes och besvarades med ja, så att anonyma förslaget gillades; men de, som tillstyrkt bevillningstermin af två à tre år, läto ej därföre sin talan falla. De yrkade votering; och då sekreteraren utbrast i hårda ord, förklarade sådant för förräderi, hotade med konungens onåd samt att låta efterskicka vakt, undsade de sekreteraren tillbaka och fördubblade sin enständighet. Mer än 50 ledamöter antecknade sig till protokolls för den tanke, att bevillningen måtte antagas för ej längre tid än 3 år.

I sådant buller åtskildes ståndet utan något visst beslut och utropade på gator och i gränder, att de ledo våld; på sin klubb voro de så ostyrige, att sekreteraren ej tordes visa sig. Jag själf träffade bönder efter några dagar, som jag aldrig känt, hvilka på öppen gata ställde talet till mig, sade sig vara förlorade, om ej adeln instämde i deras påstående om bevillningens bestämmande till tre år. De sade sig ej mer hafva någon öfverläggningsfrihet och bitterligen ångra att

de ej följt herrarnes råd och exempel ifrån riksdagens början. Mitt svar var: att hvart och ett stånd egde att beskatta sig sjelft och därutinnan ej berodde af de öfriga; att jag vore försäkrad, det bondeståndet äfven såsom adeln rådfrågade ej mindre sitt nit till det allmännas understöd än sina hemmavarandes tillgångar och rättigheter; och att enighet och förtroende stånden emellan både nu och alltid vore grunden till allmänt väl.

Uti presteståndet gick stillare till. Detta stånd beslöt den 16 April att antaga det anonyma bevillningsprojektet, men hvad tiden beträffade, trodde sig ståndet i anledning af prosten Barkmans hemställan finna en medelväg, hvarigenom undvekes både att för nära träda konungens rätt att utsätta riksdag och att förråda nationens genom en obestämd bevillningstid, då ståndet föreslog, att hvart tredje år skulle af ständerna väljas och af konungen sammankallas ett bevillningsutskott, bestående af ett visst antal ledamöter, hvilka borde jämka och reglera, men ingalunda egde makt att förhöja bevillningen och för öfrigt med inga andra göromål sig finge befatta; till hvilkas efterrättelse i öfrigt ständerna äfven kunde vara betänkte på nödig instruktion. Sedan detta förslag blifvit hos konungen anmäldt, som därvid ingenting hade att påminna, förente sig presteståndet därom såsom sitt beslut, hvaraf de öfriga stånden skulle lemnas del.

Vid eftersinnande af hvad konungen sagt mig vid riksdagens början var ej svårt att finna, hvarifrån detta förslag kommit; men svårare synes vara att begripa, huru det kunde väckas och tillstyrkas genom en ledamot af oppositionen, prosten Barkman. Om jag skall tro prosten Nordin, var detta ett konststycke af biskop Wallqvist. Han var afsagd ovän af Nordin, och han ernådde två ändamål, då han, genom varning att ej sätta lit till denne sistnämnde såsom en öfverdrifven royalist, icke allenast slog honom alldeles utur brädet i ståndet, utan ock vann själf patrioternas förtroende, hvilka han styrde till riksdagens slut med lika lätthet som sina egna anhängare.

Uti borgareståndet förekommo bevillningsöfverläggningarne den 14, 16, 17, 18 och 20 April och blefvo märkvärdiga genom flera ganska väl författade och upplysande memorialer. Ståndets pluralitet var med betydande öfvervigt alldeles obenägen för det anonyma förslaget såsom medförande nödvändig stegring på alla varor och en däraf härrörande tröghet i all rörelse. Ett annat förslag till hela bevillningens utgörande genom koppskatt gjorde där icke heller mera lycka. Den önskan förspordes ock nog allmänt, att bevillningen måtte fastställas på vissa

år. Sedan fördenskull redan den 16 beslut var fattadt att lägga bevillningsutskottets förslag till grund för öfverläggningarne, utarbetades därvid flera nödiga jämkningar. Den 17 blef ståndet besökt af statssekreteraren Schröderheim, hvilken, förrättande hofkanslersämbetet, å konungens vägnar framförde samma nådiga helsning som den 15 till bondeståndet. Icke desto mindre och oaktadt hvad af hemliga utskottets ledamöter anfördes, att fullmäktige i riksgäldskontoret voro instruerade att så fort ske kunde nedsätta bevillningen, förblef en stor del af ståndet alldeles vid sin mening att ingalunda antaga bevillningen på obestämd tid. Det var likväl icke förr än sedan hela bevillningsförslaget blifvit genomgånget och granskadt, som denna vigtiga fråga den 20 kom under öfvervägande. Det påstås, att många motvilliga ledamöter därtill med gällande skäl blifvit beredde. Herrar Björkman, Bladh, Sacklen, Westin, Eckerman m. fl. utmärkte sig genom de kraftigaste betänkanden att bevisa, det hvarken ständers rätt medgaf eller rikets säkerhet kräfde en obestämd bevillningstid. Men de hade strömmen emot sig, och efter en het öfverläggning begaf sig ståndet till omröstning öfver talmannens proposition i anledning af lagman Håkanssons tillstyrkan om bifall till bevillningens fastställande till nästa riksdag, under förbehåll att ständernas riksgäldskontor, så snart rikets omständigheter tilläte, enligt sin instruktion nedsatte bevillningen i den man möjligt blefve; hvilket med ansenlig öfverröstning bejakades.

Adeln, som vid denna riksdag merendels sist åtspordes, emedan de minst behagliga svar därifrån väntades, fick plenum öfver bevillningen den 20 April; men den dagen vidrördes icke hufvudsaken, utan det förr nämnda anonyma förslaget jämte ett eller annat dessutom framgifvet upplästes och lades på bordet. Riddarhuset bibehöll föröfrigt sin ton alldeles oförändrad. Öfverjägmästaren Tigerhjelm yrkade, att som riksdagen snart syntes nalkas sitt slut, riksdagsbeslutet med det första måtte ridderskapet och adeln meddelas och justeras samt, i händelse det mot förmodan skulle innehålla något om Säkerhetsaktens antagande, att ridderskapet och adeln i förväg däremot måtte uttryckligen protestera. Detta bejakades enhälligt, dock utan vice landtmarskalkens proposition. Friherre Bielke föreställde, att vördnad och erkänsla föranlåtit ridderskapet och adeln att låta måla sina framfarne landtmarskalkars porträtter, hvilka till en åminnelse af deras förtjenster förvaras samlade inom riddarhusets murar, men tillstyrkte, att landtmarskalken grefve Lewenhaupts porträtt hvarken måtte af riddarhuset påkostas eller inrymmas bland dess företrädares;

hvilken tanke på lika sätt bejakades. Konungen, som förtröt detta, yttrade kort därefter, att han torde låta göra riddarhuset föräring af grefve Lewenhaupts byst. Vidare meddeltes ridderskapet och adeln prestesťandets protokollsutdrag rörande det föreslagna bevillningsutskottet hvart tredje år. Det lades ad acta, enligt någon kitsligs erinran, för att länge och väl gömmas samt aldrig mer omtalas. Slutligen framdrogs på friherre Duwalls begäran till justering den längesedan föreslagna och nu vidare öfversedda förklaringsskriften för adeln; hvilken vice landtmarskalken väl förmälte, att H. M. beslutit icke emottaga, men hvaremot anfördes, att den till eftervärldens kunskap ändå vid riddarhusprotokollet borde förvaras. Den upplästes fördenskull, och uppå vice landtmarskalkens proposition under nyssnämnda villkor bifölls till alla delar. En enda ledamot, hofpredikanten von Castanie, protesterade däremot med hög röst. Denna protest togs för hans enskilda räkning till protokollet, men ådrog honom skymfliga förolämpanden, och sades att han blef spottad i synen. Han fick kort därpå Hammarlands pastorat på Åland.

Den 21 var adeln åter församlad att taga sitt beslut om bevillningen. Friherrar Duwall och Wachtmeister, vane att gifva riddarhuset ton, vice presidenten Stjerngranat, grefvarne Claes Lewenhaupt och Ribbing m. fl. yrkade med en mun, att bevillningsutskottets förslag, dock med några jämkningar, måtte antagas, men icke på längre tid än två år, emedan bevillningsförslaget vore icke allenast så drygt, utan ock med så mycken brådska utarbetadt, att efter den tiden nödvändig jämkning tarfvades; hvara, oaktadt hvad några få talare invände, af en ögonskenlig pluralitet begärdes proposition. Vice landtmarskalken svarade, att han hade konungens uttryckliga förbud att göra en slik proposition. Den kunde kosta honom hans hufvud, emedan därigenom föreskrefves konungen termin att göra ny riksdag, en honom ensam förbehållen rättighet enligt regeringsformen. Det invändes väl häremot, att meningen ingalunda vore att tvinga Hans Maj:t till riksdag, emedan inom två år andra utvägar ju kunde finnas att bestrida statens utgifter utan bevillning; och att, om en sådan då jämväl blefve oundgänglig, ärnade ridderskapet och adeln sig ingalunda den undandraga, men hoppades ock icke träda Kongl. Maj:ts höga rättigheter för nära, då de önskade att i lugnare tider, och enär bättre tidsutrymme gafves, få jämka de brister i närvarande bevillningsförslag, som man dels redan insåg, dels ytterligare kunde upptäcka, en omständighet, hvarpå enskild valfärd och säkerhet hufvudsakligen berodde. Men som vice landtmarskal

ken oryggligen vägrade proposition, så föreslogs i stället, att han ville hos konungen anmäla, det ofvannämnde tanke vore ridderskapets och adelns fasta föresats; hvilket han sig åtog.

Bland de yttranden till protokollet, som denna dag förekommo, förtjente grefve Claes Lewenhaupts den största uppmärksamhet. Det innehöll en målning på hela riksdagen: adeln offentligen och onäpst smädad före dess början; konungens förbud mot all öfverläggning i det vigtigaste ämne; adelns upplystaste och ståndaktigaste ledamöter slutne inom galler och bommar; Säkerhetsakten: adelns öfverläggningsfrihet andra gången kränkt genom kunglig befallning i garantifrågan; adeln stängd ifrån tronen, stängd ifrån sina medstånder; en ny inrättning af fördubblade landtmarskalkar, och vice landtmarskalken förtjent af det vitsord, att han till punkt och pricka med största nit och undergifvenhet åtlydt och utfört konungens befallningar; huru åter han bevarat adelns rättigheter, därom vittnade protokollerna. Slutet var, i anledning af adelns ännu qvarlemnade dyrbara rätt att beskatta sig själf, en tillstyrkan af bifall å utskottets förslag till bevillning på två år, en tillstyrkan, som ej behöft denna i sig själf frimodiga, sanna, förträffliga, men till tid och ställe hvarken nödiga eller afpassade förberedelse, som i synnerhet stötte vice landtmarskalken och icke långt därefter ådrog den unge talaren olägenhet, hvars uppsåt och naturliga gåfvor man icke utan orättvisa kan undgå att berömma.

Således voro stånden skingrade, i det preste- och borgareståndet samt adeln stannat i hvar sin mening, och bondeståndet icke fattat något beslut. Det sistnämnda ståndet var ock så upprördt, att man aktat orådligt låta det i pleno sammanträda allt sedan den 15. Konungen försökte en hittills obrukad utväg att bringa bondeståndet åter. Hans Maj:t lät sammankalla det den 22 April och genast befalla det upp till sig på kongl. slottet. Konungen gjorde då ståndet en beveklig föreställning rörande så de prof. han vist det af sin huldhet, som dem han rönt tillbaka af dess nit; förmanade det att icke vara bekymradt öfver långvarigheten af en bevillning, hvilken han själf på allt vis ville förkorta; sade sig hoppas, att ståndet ej lät sig förledas till utsättande af annan bevillningstermin än nästa riksdag, såsom uppenbart stridande mot 38 § i regeringsformen och vådligt för rikets ställning, då fienderna därmedelst skulle få en gifven tidpunkt till anläggning af sina stämplingar; föreslog till ståndets gillande den utväg, presteståndet uppgifvit, och hugnade allmogen med löfte om alla de eftergifter, tillgångarne kunde tillåta, samt af en plåt på hvarje mantal

krono- och skatte. Sedan öfverläggning blifvit tillåten, anförde Jon Bengtsson med all frimodighet de skäl, hvarföre han ej kunde gå ifrån sin mening om bevillningens inskränkning till två år. Men som inga flere understödde honom, gjorde konungen proposition om bifall å bevillningens utsättande till nästa riksdag samt å presteståndets protokollsutdrag till alla dess delar, angående utväljande af ett utskott, hvilket egde hvart tredje år att öfverse och jämka bevillningen. Denna proposition besvarade några med ja, flere med stillatigande; hvarefter konungen uppdrog ståndet att utse antalet af dessa deputerade ifrån hvart län, 2, 3 eller 4, efter deras storlek, och åtskilde ståndet.

Den 24 April blef adeln ånyo sammankallad. Vice landtmarskalken, som öfver en half timme efter den utsatta samlingstiden låtit vänta på sig, anförde genast, att han hade att meddela ridderskapet och adeln konungens svar i anledning af deras anmälda tanke i bevillningsmålet. Då han begynte läsa utur ett papper: "Uppå ridderskapets och adelns förfrågan", afbröt honom grefve Claes Lewenhaupt, sägande att adeln ej gjort någon förfrågan, utan anmälan. Härvid stannade vice landtmarskalken, sade sig vid uppläsandet af konungens svar vara hindrad och afbruten genom en ledamot, som mästrade konungens ord, och att det ej vore honom tillständigt att längre fortsätta denna läsning, utan att han ärnade skynda sig upp till konungen för att begära dess befallning, huru han borde förhålla sig. Häraf uppkom ett häftigt buller bland en mängd röster, som upphofvo sig att tala. De fleste hade icke hört hvad grefve Lewenhaupt sagt och begärde därom upplysning. Somliga påstodo, att om en ledamot felat, kunde ej hela riddarhuset betagas sin rätt att få del af konungens svar. Grefve Lewenhaupt själf, [sade] sig ej vetat, att det var konungens ord, vice landtmarskalken uppläst, utan trott det vara blott den senares egen anteckning för minnes skull. Men vice landtmarskalken tog stafven och gjorde sig färdig att lemna riddarhuset, och då öktes bullret. Man ropade öfverljudt, att vice landtmarskalken ej hade lof afbryta sammankomsten i otid; att om han ginge bort, skulle förste närvarande grefven taga klubban; att det var vice landtmarskalken, som i stället för ordning nu stiftade oordning; och grefve Lewenhaupt yrkade tillika, att om han vore brottslig, måtte han anklagas inför laga domstol. Som vice landtmarskalken med sin oböjliga envishet trotsade hvem som helst, som vågade intaga hans rum, enär han det lemnat, och syntes vara orygglig i sitt beslut att begifva sig bort, ställde sig flera unga och hetsiga adelsmän vid dörren med dragna klingor, beredde att hindra honom

utgå. Denna vidt utseende oreda stillades genom friherre Duwalls fintlighet. "Hade", sade han, "vi trott, att konungens egenhändiga skrifvelse upplästes, så hade vi naturligtvis alla lyftat våra hattar." Friherre Düben tillade: "Vi kunde så mycket mindre tro det, som vice landtmarskalken själf icke lyftade sin hatt." Dessa inkast gåfvo anledning till saktmodigare samtal. Allt det förelupna förklarades för ett missförstånd. Vice landtmarskalken förklarade sig ega Hans Maj:ts särskilda tillstånd att få betäcka hufvudet, i anseende till sina med ära undfångna blessurer (dem ingen tillförne känt); och slutligen, att han såge sig i stånd fortsätta det företagna ämnet.

Konungens svar uppå ridderskapets och adelns genom vice landtmarskalken gjorda så kallade förfrågan, dateradt den 23 April, blef då uppläst. Det innehöll i det närmaste detsamma, som konungens föreställning till bondeståndet den 22; men ordalagen voro skarpare: att konungens rätt enligt 38 § regeringsformen skulle kränkas genom en utsatt bevillningstermin; att rikets själfständighet lupe fara, om fiendens stämplingar (hvilkas verklighet redan var bevist genom ransakningar och tryckta protokoller) kunde på bestämd tid uträknas till nyttjande af inbördes missämja; att konungen till ridderskapet och adeln uppgaf preseståndets förslag om det treåriga bevillningsutskottet; öfverlemnande till deras pröfning att till fullmäktige för sig däruti utse 4, 3, 2 besutne adelsmän för hvart län, efter styrkan af säteri och frälse, då rösterna kunde beräknas efter säteriernas och frälsehemmanens storlek.

I den brydsamma belägenhet adeln befann sig, hvars fria öfverläggningar nu för tredje gången denna riksdag genom kongl. befallningar fått band på sig, anmälte sig flere och de vanliga ledamöterna af oppositionen att tala. De förklarade förslaget om bevillningsutskottet hvart tredje år alldeles stridande mot rikets konstitution, det de fördenskull ej vågade antaga. Emellertid ankom en deputation från presteståndet, som ytterligare underrättade om ståndets tanke i detta ämne. Därefter fortsattes öfverläggningarne och slötos med adelns bifall till lagman Spaldencreutz' yttrande. Han förklarade fritt och öppenhjärtigt, att med underdånig vördnad för konungens vilja kunde han dock ej hindra sig att med Hans Maj:t hysa olika öfvertygelse; en öfvertygelse, den han, då konung och ständer voro lika delegare i lagstiftande makten, utan förbehåll borde yttra: att efter hans begrepp om grundlagen vore bevillningsrätten kärnan af ständernas frihet, och att denna rätt sträckte sig äfven så väl till tid som till summa; att man genom föreskrifven tid för bevillningen ingalunda illuderade regeringslagarne (en

utlåtelse, som konungen brukat i sitt svar, men väl kunde dem emellan uppstå en kollision, om bevillning vore så oundgänglig, att riksdag därföre måste utskrifvas: att ständerna likväl icke därföre kunde bortskänka sin rätt, icke mindre helig än konungens: att förfarenheten, hvad angår fiendtliga stämplingar, vid denna riksdag fulltygat, det inga sådana hindrat svenske män af alla stånd att med lika nit gripa konung och fädernesland under armarne: att man med trygghet kunde hoppas detsamma för framtiden: att det föreslagna utskottet till bevillningens jämkning icke kunde förenas med den medfödda rätt, hvarje adlig ätteman eger, att själf njuta säte och stämma vid riksmöten: att adeln fördenskull tryggast syntes böra förblifva vid sin en gång stadgade tanke; hvartill svarades med höga bifallsrop, och antogs hvad lagman Spaldencreutz tillstyrkt för ridderskapets och adelns beslut, hvarom vice landtmarskalken anmodades att hos konungen underdånig anmälan göra.

Riksdagen liknade nu en tragedi, där händelserna sammanskockas och invecklas mot slutet, för att utredas i ett ögonblick.

I hopp att kunna förmå alla tre ofrälse stånden till ett sammanstämmande beslut och tvinga adeln, om så påfordrades, att däruti inga, hade konungen, såsom ofvan förmäldt är, den 22 April öfvertalat bondeståndet till antagande af förslaget om ett hvart tredje år sammanträdande utskott till bevillningens öfverseende och jämkande. Samma stånd, så väl som preseståndet, hade ock antagit det anonyma förslaget till bevillningsfördelningen. Men, oansedt borgareståndet ändtligen hunnit bringas att åtaga sig bevillningen på obestämd tid, hade dock allt bemödande varit fåfängt att erhålla dess bifall antingen till det anonyma förslaget eller till det föreslagna utskottet hvart tredje år. För att vinna en likhet i beslut mellan de tre ofrälse stånden var därföre ingen annan utväg öfrig än att återföra preste- och bondestånden till bevillningsutskottets förslag och att låta hela planen rörande ofta bemälda utskott falla. I sådant afseende blef öfverläggning väckt i preseståndet den 25 April, hvilken äfven efter önskan utslog så, att ståndet med vissa jämkningar gick ifrån det anonyma förslaget och till utgörande biföll och antog bevillningsutskottets. Men i bondeståndet utställdes detta ärende till den 27, då emellertid vigtiga steg voro vidtagne till dess genomdrifvande hos ridderskapet och adeln.

Konungen, underrättad genom vice landtmarskalken om detta stånds beständighet i sitt beslut, fattade det råd att själf begifva sig uppå riddarhuset för att förmå adeln till ändring. Öfvertygad att så-

dant ej skulle låta sig göra utan motstånd och fast i sin föresats att väga allt, var han betänkt på alla utvägar, som ledde till detta ändamål. Tiden bestämdes till ofvannämnda dag eller den 27 April om förmiddagen.

Konungens styrka bestod först uti de ofrälse stånden samt borgerskapet uti Stockholm. Därnäst uti den lilla corps af lätta dragoner, som låg i hufvudstaden och, i händelse dess officerare syntes konungen mindre pålitliga, lämpligast kunde hållas H. Maj:t tillhanda under hertigens af Södermanland befäl *). Vidare uti fricorpsen af Dalarne, som låg vid Drottningholm. Men utan tillräcklig förtröstan till dessa stöd sökte konungen ett för regenter äfven så ovanligt, som ofta vådligt, hos pöbeln i Stockholm. I sådan afsigt var konungens svar till adeln, som upplästes på riddarhuset den 24, redan tryckt den 25 eller om lördagen, utdeladt i stånden och utspridt i staden på källare och näringsställen till allmän kunskap. Den 26 April, söndagsaftonen, föranstaltades genom polismästaren, lagman Liljensparre, att gesäller och annat löst folk på herbergen och krogar församlades, undfägnades där om natten och följande morgon med starka drycker, intalades att konungen var i fara för adeln, den han ärnade besöka, och att det var af dessa sina trogna undersåter, han mot herrarne väntade undsättning. Emellertid lät konungen anslå till plenum i alla ständ. Hos de tre ofrälse lät H. Maj:t genast tillkännagifva sin föresats att själf gå upp på riddarhuset för att söka återföra ridderskapet och adeln till sitt och rikets sannskyldiga interesse och upprätthållande, och anmodade stånden att på sina samlingsrum afbida frukten af detta H. Maj:ts yttersta försök.

Ridderskapet och adeln fingo däremot alls ingen underrättelse om den ära, dem förestod. De samlades kl. 11 **) och företogo ett längesedan uppkommet mål rörande den föreslagna och beviljade äre-

---

*) Ehuru hela denna plan troddes vara hertigen af Södermanland meddelad, har H. K. H. likväl försäkrat mig, att han ej visste ett ord däraf förrän den 27 om morgonen. Han berättade, att hans adjutant, baron Hjerta, aftonen förut försummat göra runden i staden och sålunda rapportera den ovanliga rörelse, som då förmärktes. När hertigen om morgonen fick kunskap därom af polismästaren, hotade han honom, att om våld af pöbeln föröfvades, låta kasta honom i Norrström; gick därpå till konungen, sökte afråda från företaget, men förgäfves, och höll sig sedan färdig att vid första våldsamhet lägga sig emellan och taga den våldfördes försvar. Si credere fas. Hertigen tillade, att han flere ganger tillförne afstyrkt slika tillärnade våldsförsök vid denna riksdag, hvarföre detta för honom doldes. Biskop Wallqvist har sagt mig, att denna tillställning skett å presidenten Muncks tillstyrkan.

**) Vid detta plenum inställde sig ock grefve Brahe på uttrycklig kongl. befallning.

skänken af 50,000 r:dr sp. till hertigen af Södermanland. Som i anledning af bankoutskottets inhemtade utlåtande och samtycke fastställdt var, att denna gäfva skulle förskjutas utur banken, mot 3 procents ränta och 3 procents årlig afbetalning, hvilken de andra standen prötvat böra ske af riksgäldskontoret såsom en riksgäld, så förehades nu samma ämne, nämligen af hvad fond bemälda afbetalning borde utgå, uppå riddarhuset: då midt under öfverläggningen ett starkt gny och hurrande hördes utom fönstren på torget och kort därpå H. Maj:t inträdde utan vakt. En stor skara pöbel, somliga beväradc med påkar, större delen rusige och öfverlastade, hade i mycken oordning dels beledsagat konungens vagn upp från slottet, dels sammanstött vid hans ankomst ifrån flera gatumunnar på torget med ohyggligt skri och buller. Tillika sammandrogs gulddragaren Oldenburgs sqvadron af stadens kavalleri och lätta dragoncorpsen utanför hertigens af Södermanland sida på slottet i afsigt, såsom det sades, att om så tarfvades styra våld och bibehålla ordningen i staden.

Under så hotande anstalter intog konungen landtmarskalksstolen och gjorde adeln en eftertrycklig föreställning, i början hindrad och afbruten af pöbelns buller, som trängt sig upp i riddarhusförstugan och med möda utehölls från salen, samt ej förrän på konungens uttryckliga befallning genom en utskickad officer kunde förmås att draga sig ned på torget, där den framgent qvarblef och förstärktes. Polismästaren var där själf tillstädes och försäkrade alla, som betygade förundran oaktadt denna ovanliga rörelse, att ingen oordning skulle inträffa, öfver hvilket en och annan adelsman verkligen skall blifvit förolämpad.

Konungen anförde med allvarsam men saktmodig stämma, att den tid redan var förfluten, inom hvilken grundlagen inskränker riksdagen; att rikets angelägenheter tarfvade H. Maj:ts bortresa och riksdagens ofördröjvade slut; att ridderskapet och adeln icke velat hörsamma H. Maj:ts yttrande af den 23 April rörande ett lika beslut med deras medbröder i bevillningens fastställande till nästa riksdag; ett villkor, som för rikets och ständernas nyss upprättade kontors kredit vore oundgängligt, emedan H. Maj:t hade sig bekant från utrikes ort, att ständernas garanti för riksgälden misstroddes, om annan tid bestämdes, och att ett slikt misstroende var understödt genom härifrån afgångna bref, att följden blefve, det alla utrikes penningetillgångar för riket afskuros, rikets försvar ej kunde bestridas och de förnämsta handelshus lupo fara att öfverändakastas; att H. Maj:t i en så vådlig det allmännas belägenhet beslutit, såsom en följd af den bevågenhet, han alltid hyst

för ridderskapet och adeln, att i egen person, men skild från all majestätets vanliga stât, besöka ridderskapet och adeln och ibland dem intaga sitt ställe under sin ättefader Gustaf Wasas sköldemärke: att H. Maj:t hoppades genom sina ömma föreställningar återföra dem till känslan af hvad de voro honom, fäderneslandet och sig skyldige och till instämmande tänkesätt med deras medständer: men ock, att om de ej därtill läto sig beqvämas. H. Maj:t förutsåg de svåraste påföljder både för riket och för deras stånd, dem det icke stod i H. Maj:ts makt att afböja.

Så snart konungen slutat denna föreställning, anmälde sig flere talare, utan att någon lät förstå uppmärksamhet, mindre bestörtning öfver pöbelns ovanliga rörelse. Friherre Wachtmeister var den förste. Sedan han betygat sin och ridderskapets och adelns fägnad öfver den ära, deras stånd i dag åtnjöt, yttrade han med oskrymtad sanning och frimodighet, att ridderskapet och adeln icke funnit sig tillständigt för sig eller efterkommande bortgifva en öm och dyrbar rätt, en rätt, grundad i friheten och regeringslagarne, utöfvad i alla tider, nödvändig för allmänt väl, då en dryg, ja snart odräglig och i hast fördelad bevillning tarfvade snar jämkning, i händelse skuldror, som möjligen däraf kunde blifva för hårdt tryckte, genom tidens längd ej skulle förkrossas. Generallöjtnanten friherre Duwall yttrade sig i lika mening och med lika styrka. Vice presidenten Stjerngranat föreslog den jämkning, att H. Maj:t skulle täckas antaga en bevillning på tre till fyra år. Med honom instämde i ömma och rörande ordalag lagman Spaldencreutz, som tillika grundligen utförde och styrkte den tanke, han i sistförlidna plenum andragit och som då grundlagt adelns beslut. Friherre Düben beviste, att rikets kredit mera borde vinna än förlora på ständers snara sammankomst. Garantien af gälden var däraf oafhängig och för all tid fastställd, men medlen till dess uppfyllande förtjente mera förtroende, då löftesmännen själfva finge samlas att därom samråda. Grefve Claes Lewenhaupt, instämmande i lika tankar, utbad sig detta tillfälle att få andraga adelns ömma åliggande för dess fängslade medbröder: men konungen afbröt hans tal med förmaning att ej gå ifrån det närvarande öfverläggningsämnet. Några talare på konungens sida, och bland hvilka en och annan aldrig förr låtit höra sig, utan nu ville göra lycka genom ett smickrande bifall, tillstyrkte bevillningens antagande till nästa riksdag. Deras namn förtjente föga antecknas, helst hvarken styrka i bevisen eller renhet i uppsåtet förmodligen utmärkte deras försök; men omständigheter göra understundom mindre betydande sa-

ker märkvärdiga. De som således viste sig nitiska att förspilla sitt stånds rätt voro: vice landtmarskalkens måg och son, öfversten friherre Raab och löjtnanten Liljehorn, samt öfverstelöjtnanten friherre Pfeiff, hvilken förut både på rikssal och riddarhus talt emot Säkerhetsakten, en hyrd spion, hvilken under sken af ifrig patriot smugit sig in i oppositionens förtroende och gjort om allt trogen berättelse på hög ort. Friherre Hjerta, herr Ridderstorm m. fl. kunna med stillatigande förbigås.

Emellertid underlät ej konungen att göra nya och mer bevekliga föreställningar. Han bad adeln besinna, huru ömt konungen älskat dem och de honom tillbaka: huru de olyckligtvis nu liksom lefvat i äktenskapsskillnad: att H. Maj:t vore kommen att försona sig med dem: att de redan visat H. Maj:t de ömmaste vedermälen af nit, och isynnerhet att ett ord ifrån honom på det ärofullaste sätt ändrat deras beslut rörande garantien för riksgälden; att H. Maj:t i dag väntade sig en lika hugnad: att hvad angick deras rätt till tids utsättande för deras beskattning, vore det ett ämne, som vid lugnare tider kunde framdeles utredas; att H. Maj:t nu icke vill bestrida deras öfvertygelse i det målet, men allenast uppmana deras nit att glömma, att uppoffra rättigheter den stund det allmännas bästa sådant äskade. Efter dessa förberedelser gjorde H. Maj:t proposition: "Bifaller ridderskapet och adeln bevillningen, enligt bevillningsutskottets betänkande till nästa riksdag?" Häruppå svarades med ja och nej. Det tycktes dock vara märkligt, att nej hade mycken öfvervigt. Men konungen tackade i de ömmaste ordasätt för bifallet och befallde riddarhussekreteraren uppsätta protokollsutdrag därom, som genom en deputation de andra stånden genast borde meddelas.

Denna oförväntade uttydning förorsakade mycket buller. Ibland fördubblade nej och utrop: "Vi hafva icke bifallit!" framträngde flera talare med nya föreställningar, dem konungen blott svarade: "Saken är afgjord"; och på några andras (hvaribland grefve Ribbing) protester: "Jag anser som en riksförrädare den, som vill ändra beslutet." Emellertid var protokollsutdraget färdigskrifvet. Vid dess uppläsande yppades bullret med förökad häftighet. Man hörde bland oredigt sorl somliga begära votering, andra reklamera medfödda rättigheter och redan fattade beslut. Konungens närvaro återhöll på intet vis de upphetsade sinnena. H. Maj:t yttrade da: "Det händer mig och ridderskapet och adeln hvad ofta förr söndrat goda vänner: vi hafva ej förstått hvarandra. Jag vill ingalunda qvälja de rättigheter, ridderskapet och adeln

förmena sig ega. De skola iakttagas och förvaras i protokollet." Då tillades i protokollet, att ridderskapet och adeln, med reservation af sin rätt och utan prejudikat för framtiden, i anseende till tiden bifaller bevillningen till nästa riksdag, öfverlemnande de nödiga jämkningars verkställande till bevillningsutskottets försorg. Dessa tilläggningar tillfredsställde dock ej de missnöjde. En del tystnade väl, men en del fortfor med hög röst att neka, och friherre Wachtmeister utropade: "Makten kan tvinga mig till bifall, men frivilligt gifver jag det aldrig." Icke desto mindre fortfor konungen att påstå, det en ögonskenlig pluralitet afgjort målet och utnämnde de deputerade, som under hofmarskalken grefve Mörners anförande (på konungens uttryckliga befallning, fast emot grefve Mörners vilja) afgick med protokollsutdraget till stånden, hvarefter H. Maj:t med mycken sinnesrörelse aflade tacksägelse hos ridderskapet och adeln för en tillgifvenhet, som i detta mål få vidkändes, och de fleste besvarade med ett harmfullt stillatigande samt med mulna och bedröfvade ansikten.

Detta tillfälle försummades dock icke att anföra de ärenden, med hvilka man tillförne icke hunnit framtränga till tronen, och hvarvid ej förgats, det vice landtmarskalken alltid föreburit konungens vägran att låta sig dem föredragas. I synnerhet anhöllo flera ledamöter, att konungen skulle taga deras fängslade medbröders sak i rättvist och ömt öfvervägande samt återställa dem en frihet, hvilken de veterligen aldrig förverkat. Konungen yttrade, att rikets våda och nödvändigheten tvungit honom till steg, ovana under hans regering, grämande för hans hjärta, men vid hvilka han dock ingalunda förgätit den mildhet, som alltid styrt hans gärningar; att vice landtmarskalken verkligen haft konungens befallning till hvad han gjort, men att H. Maj:t med glädje nu fann stunden inne, då H. Maj:t kunde höra adelns ansökning: att H. Maj:t hänförde de fängslade till flere slag: en del hade H. Maj:t i tid velat skilja från öfverläggningarne för att skonas ifrån faran att förgå sig svårare och störtas i större olägenheter; en del hade verkligen förgripit sig mot H. Maj:ts person. De förre ärnade H. Maj:t, så snart riksdagen var slutad, återsätta i frihet: friherrar Lantingshausen, Liewen och unge grefve Horn *) kunde ej misstaga sig, hvilka H. Maj:t därmed mente. De senare komme att ställas under lagligt tilltal; men om H. Maj:t vore skyldig detta beifrande åt ordningen och åt den vär-

---

*) Friherre L:s morbroder grefve Fersen, friherre Liewens svåger friherre Carl de Geer och grefve Horns fader.

dighet, som ej utan samhällets allmänna våda kan för nära trädas, skulle dock mildheten, så vidt möjligt blefve, återhålla rättvisans arm.

Med lika ömtålighet anhölls vidare, att ridderskapets och adelns protokoller måtte få tryckas. Konungen bejakade det, dock med villkor att de förut måtte öfverses och att allt det måtte uttagas, som, bragt för allmänhetens eller utlandingens ögon, kunde skada rikets kredit. På friherre Wachtmeisters anhållan om del af riksdagsbeslutet svarade H. Maj:t, att det förstod sig af sig själf: och skulle utkastet till beslutet med första komma adeln tillhanda.

Efter dessa ärendens afslutande begaf sig konungen ifrån riddarhuset. De förnämste af oppositionens hufvudmän beledsagade honom ned till hans vagn under pöbelns hurrande och fröjderop. Dess buller tilltog och hotade själfva riddarhusdörren. Några af adelns ledamöter ville då med våld drifva dem tillbaka; men vice landtmarskalken återhöll dem genom sina föreställningar, fast icke utan möda. Grefve Mörner, som med deputationen återkom från standen, hade svårligen och ej utan polisens biträde kunnat tränga sig fram. Denna skockning räckte under den tid, ridderskapet och adeln ännu dröjde tillsammans, sedan konungen lemnat dem, så att vice landtmarskalken måste skicka flera bud om anstalter till folkhopens skingring. Slutligen utträdde grefve Adam Lewenhaupt på torget, försäkrade öfverljudt, att adeln fullgjort allt hvad konungen äskat, och bad dem, om de därom tvifladе, följa sig upp till slottet. Detta anbud antogs, och han beledsagades dit, omgifven såsom af en talrik spetsgård.

Adeln sysselsatte sig efter konungens bortfärd med samma ämne, hvarom öfverläggningen genom hans ankomst blef afbruten, och beslöt, att medlen till bankens förnöjande för den afskjutna gåfvan till hertigen af Södermanland måtte anordnas af manufakturfonden. Utom den deputation, som till riddarhuset återkom under grefve Mörners anförande från de öfriga ständen, blef adeln äfven besökt med en särskild deputation från prestesåndet, anförd af biskop Wallqvist, som å dess vägnar betygade synnerlig glädje öfver adelns lyckliga instämmande med sina medstånder i ett endrägtigt beslut. Ridderskapet och adeln åtskildes, just som rikshärolden under puk- och trumpetklang på vanligt sätt uppå riddarhustorget aflyste riksdagen klockan vid pass 3.

Således slöts detta plenum, till sina omständigheter besynnerligt och ovanligt, märkvärdigt genom den våldsammaste tillställning under lismande ord, och där myndighet, utöfvad genom förställning och fortydning, afbildat en väl spelad komedi. Åt en man, som sedermera

sade H. Maj:t, att han under hela vistandet på riddarhuset sett mycket bedröfvad ut, svarade han, att sådant var öfver den oro, han märkte ibland det församlade folket.

Gemitusque expressit pectore laeto.

Lucanus.

Hos alla välsinnade uppväckte konungens denna gång nyttjade tvångsmedel vedervilja och afsky; ty själfva våldet har ett hederligare anseende, då det uppenbart förer ett draget svärd, än då det smyger med löndolk. Adelns bifall var en dagtingan på drägliga, eller kanske rättare, hederliga villkor. Den förrådde icke sina eller nationens rättigheter, men vek för öfverlägsenheten af konungens välde och sina medborgares förblindelse. Ett afslag hade förmodligen gifvit tecken till ett inbördes krig, hvilket ingalunda blifvit afgjordt genom utgången af ett tumult med den skockade pöbelskaran, föga farlig, utan ordning och utan anförare. Många hafva likväl varit hjältar efteråt och lagt adeln feghet till last för sitt aftvungna bifall.

Bondeståndet lät i denna dags plenum på konungens skriftliga föreställning och i anledning af erhållen del genom protokollsutdrag af presteståndets bifall till bevillningsutskottets projekt, likaledes förmå sig, att till en likhets vinnande med sina medstånder frångå det anonyma och ingå i samma förslag; men ståndet gjorde därvid hvarjehanda undantag och jämkningar till sin förmån, belöpande sig till 5 1/2 tunnor guld, som således kommo att brista i den uträknade årliga bevillningssumman, och kunde icke bringas ifrån detta beslut, hvilket liksom beseglades af trumpeten till riksdagens afiysning. Förslag till riksdagsbeslutet hade, så där som i de öfrige ofrälse stånden, samma dag blifvit uppläst och bifallet Sedan allt hvad till riksdagens afslutande hörde blifvit föredraget, meddelades dem först ridderskapets och adelns utlåtande öfver Säkerhetsakten och förnyade föreställning om upprättelse mot smädeskrifterna; jämte flera uppehållna expeditioner, hvilka lades till handlingarne och lära blifva vittnen för efterverlden om den rättvisa, hvarmed denna riksdag blifvit förd.

Den 28 April, som var den vanliga Serafimerordensdagen, blef kapitlet inställdt och i stället anslag gjorda till riksdagspredikan och ständernas förafskedande på rikssalen. Stånden voro därföre tidigt om morgonen tillsammans i ekonomiska plena för att lägga sista handen vid riksdagsgöromålen. På riddarhuset justerades riksdagsbeslutet, hvarvid ingenting fanns att påminna, och hvaruti med intet ord Säkerhetsakten var omrörd. Vid riddarhusutskottets betänkande rörande flera

adelns œconomica gjorde vice landtmarskalken hvarjehanda påminnelser, synnerligen mot de föreslagna penningeföräringar och arvoden at riddarhusbetjeningen: men denna ogenhet, i ett ögonblick då den alldeles var onödig, höjde allenast missnöjets sorl emot honom in uti sista stunden, och utskottets tillstyrkande blef till alla delar gilladt. Till tidens vinnande företogo ridderskapet och adeln inga nya val af bankofullmäktige, utan fortsatte sitt förtroende för de nuvarande. Flera dagar tillförne hade prestståndet genom ordentligt val bibehållit sina fullmäktige i samma verk, men borgareståndet gjort ombyte och därtill för sig utsett sin talman, rådmannen Liidberg, fabrikören Apiarie och bryggaren Abraham Westman, en af royalisternas häftigaste ifrare och som förflutna året utmärkt sig genom sin nitälskan mot de med afsked från Finland återkomne officerare, samt mot friherre Carl de Geer, hvilken mot den samlade pöbeln sökte taga dem i försvar.

Riksdagspredikan hölls af biskopen i Åbo, doktor Gadolin, öfver Jeremiæ kap. 17 v. 7, och var af en studerad orthodox enfaldighet, utan någon blandning af politik, lik sin författare, som under ett sken af ödmjukhet var en af de illsnidigaste riksdagsoperatörer.

Därefter hade hemliga utskottet en timmes sammanträde, att till slut bringa sina göromål; hvarefter konungen begaf sig på rikssalen, där ständerna voro samlade. Åtskilliga befarade ännu, att någon slutlig fråga skulle af konungen väckas om bekräftelse på Säkerhetsakten, änskönt både främmande ministrar och andra personer, som ej till ständerna hörde, voro därtill kallade och närvarande, såsom vid slika högtidligheter var vanligt. Denna farhåga blef dock ogrundad och öfverflödig. Man kan vid detta tillfälle anmärka, att utom hertiginnan och prinsessan, hvilka låtit öfvertala sig att bevista denna akt med de fruntimmer, som till deras uppvaktning hörde, icke mer än två hofdamer voro tillstädes, och kammarjungfrur uppfyllde de rum, som de förnämsta fruntimmer annars pläga intaga.

Talmännens afskedstal, konungens och riksdagsbeslutets uppläsande voro de enda händelser, som vid detta tillfälle förefölle. Konungens tal var författadt i mycket allmänna ordalag utan syftning at något af det förbigångna. Adeln anfördes af vice landtmarskalken, och den verklige landtmarskalken var denna dag, såsom annars, hos sitt stånd osynlig. Då efter ståndens förafskedande från rikssalen, adeln sammanträdde på riddarhuset och vice landtmarskalken skulle antvarda stafven at äldste grefven för att återställas konungen, var ingen grefve tillstädes. Vice landtmarskalken måste då själf fara upp på slot-

tet och afbörda denna skyldighet. Hans afskedstal till adeln blef af ingen besvaradt, och då han gick ut, gnolades af någon kitslig en slagdänga: "förlorad är min näring etc. *)", att förtiga flera vedermälen af missnöje och förakt.

Och sålunda var en riksdag slutad, om hvilken man kan sjunga med poeten:

Olim vera fides Sylla Marioque receptis
Libertatis obit — Pompejo rebus adempto
Nunc et ficta perit.

Och snart sannades hvad strax nedanföre af samma skald anföres:

Nec color imperii, nec frons erit ulla senatus.

Den 29 April blefvo grefve Fersen, grefve Horn, friherrar Carl de Geer, Rutger och Gustaf Macklean, justitiekansleren Liljestråle och löjtnant Almfelt, efter ett nära 10 veckors fängelse, på fri fot ställde. Öfverste von Schwartzer och generalmajoren Pechlin vordo äfven entledigade från sin civila arrest. Den 4 Maj återfick direktören Frietzsky sin frihet. Öfverste von Gerdtens yttrande till protokollet rörande arméens oförskylda beryktande hade, såsom förgripligt, blifvit hänvist till vederbörande actor att lagligen åtalas. Men som föga skäl däraf syntes kunna hemtas till hans bestraffning, förelades honom ett slags böneskrift och retraktation till underskrifvande, hvartill han äfven, dock med lindrade ordalag, begaf sig. Han och kongl. sekreteraren Johan von Engeström sattes på fri fot den 12 Maj, den senare med tillsägelse att oförtöfvadt begifva sig på landet. Öfversten Anckarsvärd blef icke allenast i frihet ställd, utan befordrad till konungens generaladjutant, en tjenst, som ständigt höll honom under konungens ögon.

Däremot blefvo friherre Stierneld och öfverste Almfelt nattetid bortförda från Drottningholm, att förvaras, den förre på Carlstens, den senare på Warbergs fästning, med alla rättsintas grämelse, som sågo lettres de cachet införas i Sverige, när de afskaffades i sin hemort Frankrike. Riksdrotsen skall häremot hafva gjort eftertrycklig föreställning, men fått af konungen till svars, att H. Maj:t hade mot dessa personer en tic particulier.

*) Han var känd såsom i högsta grad egennyttig och den där icke allenast profiterat på de traktamentspenningar, han fått att som vice landtmarskalk hålla bord för, utan ock betingat sig omåttliga förmåner och belöningar för denna sin befattning. Han blef därföre contreamiral, kommendör af Svärdsorden, fick befäl öfver en division af örlogsflottan och fick survivance på Calmare län. Hans mag, baron Raab, blef landshöfding i Carlskrona. Hans son avancerade en grad.

Bland de arresterade var grefve Fersen, äfvensom i många andra mål. den som naturligtvis ådragit sig den största uppmärksamheten. Det förtjenar sålunda anmärkas, att hans uppförande under fängelsetiden fullkomligen svarat mot den tanke, man alltid hyst om hans ståndaktighet. En eller ett par gånger nyss efter innanandet tilläts honom emottaga besök af sin grefvinna; men hon afhöll sig sedermera att därom göra ansökning, sedan henne blifvit vid handen gifvet, att den torde afslås. Grefve Fersen lät tillsäga henne att alls ingen ändring göra uti sitt vanliga lefnadssätt, utan att hon borde se lika så mycket folk som tillförne. Han hade ock tagit hennes löfte, att i händelse hans hufvud komme i fara, ingen nåd för honom begära. Sina söner förbjöd han att gå utur tjenst, såsom många andra unga officerare gjort, för att utmärka deras harm. Han tillät icke heller grefvinnan Klinckowström, sin dotter, att lemna sitt ställe såsom statsfru vid drottningens hof. Hans förnämsta nöje under fängelsetiden var läsning, och konungen skickade honom utländska blad och tidningar, men svenska papper fick han icke läsa. För öfrigt mådde han nästan bättre i arresten än längre tid tillförne.

När det uppskjutna Serafimer-kapitlet den 4 Maj hölls, blefvo många förundrade att se grefve Fersen komma upp på konungens lever. Han viste sig där med en uppsyn, såsom hade ingenting händt och som uttrycker en stor mans tänkesätt, hvilken sätter sig öfver sina öden. Ehuru konungen förmodligen gjort något steg att förmå honom till denna uppvaktning, syntes H. Maj:t likväl vid hans åsyn och helsning brydd. Grefve Fersens fiender uttydde icke till det bästa hans uppvaktning på hofvet. De tillskrefvo detta och flera hans ofvanomrörda steg hans farhåga, att hans familj kunde förlora deras ansenliga "bienfaits du Roi". Ondskan och orimligheten har på hans bekostnad gått nog långt att påstå, det hans arrest var concerterad mellan honom och konungen. De öfriga arresterade herrar viste sig icke på hofvet, och grefve Horn, som i häktet varit sjuklig samt därföre fått och nyttjat tillstånd att promenera i vagn, fortfor efter frigifvandet att vara opasslig.

Fricorpsen från Dalarne, som i mer än 9 veckor legat fullkomligen overksam vid Drottningholm, återtagade därifrån till sin hemort efter riksdagens slut, föga nöjd äfvensom till intet nyttig, sedan den vägrat svärja fanan och göra tjenst uti Finland.

Ett samtal, som tilläts mig med konungen om eftermiddagen d. 4 Maj, föreföll ungefär på följande sätt*):

Konungen. Låt oss vara lika goda vänner nu som förr. Jag älskar och estimerar Er. Jag vet, att om Ni icke håller af konungen, håller Ni åtminstone af min person.

Jag. E. Maj:t hugnar mig och gör mig rättvisa. Jag är lika lydig undersåte som jag beflitar mig att vara god medborgare. E. Maj:t eger såsom konung min vördnad, såsom välgörare min erkänsla. Mitt fäderneslaud och min öfvertygelse hafva ålagt mig heliga pligter.

Konungen. Ert sätt att tänka är mig bekant, Ert sätt att yttra det gjorde på rikssalen en verkan hos mig, utom hvilken saken kanske gått mycket lättare; men Gud ske lof! nu är riksdagen all.

Jag. Jag önskar E. Maj:t lycka till dess slut.

Konungen. En riksdag är det fasligaste, jag vet. Den söndrar de bästa vänner. Man får ej en gång lefva med dem man önskar. Jag har ej kunnat se Er hela tiden, ty det folk, jag måst nyttja för riksdagens skull, säger: "Med hvad nit kunna vi tjena E. Maj:t, som ständigt umgås med folk af oppositionen?" — Var Ni på riddarhuset i måndags? (den 27 April).

Jag. Ja.

Konungen. Man skulle en gång sluta på ett sätt eller annat. Det gick bra. Men man måste säga, att edra partichefer icke äro de aldra skickligaste. När jag sade mig vara kommen att försona mig med adeln, svarade baron Wachtmeister med en justifikation för hvad adeln gjort. Det var ej svar på tal.

Jag. Om jag ej bedrager mig, stå dessa omständigheter likväl i sammanhang. Mig synes, att försoning förutsätter missämja, missämja fel på någon sida och fel urskuldande. Hvad friherre Wachtmeister angår, så ligger hans bästa apologi i det offer, han gjort af all personlig förmån för att följa sin öfvertygelse och försvara nationens rätt.

Konungen. Man tager i en öfverilning vissa starka beslut, som man sedermera hemligen ångrar. Men han har kanske ej gjort rätt såsom medborgare, ty han hade kunnat göra sitt fädernesland större gagn hos min son än på riddarhuset.

Jag. Detta omdöme bevisar bäst hans förtjenst.

---

*) Min afsigt var att fråga, om jag under riksdagen misshagat H. Maj:t och i sådan afsigt bedja om afsked; men konungen afskar mig mycket nådigt allt tillfälle därtill.

Konungen. Jag bekänner, att andra satt mitt tålamod på större prof än han, till exempel Claes Lewenhaupt, för några år sedan min page, som har att tacka mig för hvad han blifvit och som icke en gång har försyn för sitt namn, för landtmarskalken, sin köttslige morbror.

Jag. Om han varit mindre försigtig i vissa ömtåliga omständigheter, så tror jag dock, att både han och de fleste på riddarhuset följt sin öfvertygelse och nitälskat för friheten.

Konungen. Säg så gärna: för riksdagarne och för lagen att styra. Det är all den frihet, de både nu och alltid förfäktat.

Jag. Det är sannt, att friheten ofta blifvit illa bevakad vid riksdagarne. Sverige har aldrig åtnjutit någon rättskaffens frihet, om man skall döma efter dess kännemärke, säkerheten.

Konungen. Jag tror likväl, att därmed aldrig stått bättre till än under de 17 år, jag fört spiran.

Jag. Det är en verkan af E. Maj:ts mildhet och personliga egenskaper. Men man kan anse säkerheten på dubbelt sätt. Ett är, att ingen i självfva verket våldföres till lif, ära och välfärd. Det kan vara regentens dygd och icke regeringssättets. Ett annat, att lagen så kringskansat hvar och en medborgare, att han icke kan våldföras, såsom i England; och en sådan säkerhet hafva vi oförgripligen icke haft efter 1772 års regeringsform; än mindre få vi den efter Säkerhetsakten, som så vidt utsträcker E. Maj:ts makt.

Konungen. Det är adeln, som genom sitt betänkande undervisat mig huru vidsträckt makt Säkerhetsakten tillade mig. Jag sökte ej, jag visste ej, att den innefattade så mycket.

Jag (smaleende). Jag tror dock, att E. Maj:t detta betänkande förutan skulle känt all sin styrka i utöfningen af samma akt. Men det blir alltid min tröst, att E. Maj:t är nådig och mild. (Efter någon tystnad). Annars bekänner jag, att en ting surprenerat mig.

Konungen. Hvad då?

Jag. Att E. Maj:t till bevillningens reglering lät prestetståndet föreslå ett utskott, som skulle sammanträda hvart tredje år. Det var vaggan till ett engelskt parlament. Så tillkom det: dess senare rättigheter äro kapitulerade villkor med konungarne, som velat hafva penningar. Och fast bevillningsutskottet ej skulle ega rätt att höja bevillningen, så kunde det i framtiden fått mer att säga.

Konungen. Det var ej mitt förslag. Det kom ifrån oppositionen, från prosten Barkman. Men jag är ej emot en laglig frihet. En an

märkning är riktig, och eftervärlden skall förundra sig, att jag arbetat för nationens frihet och nationen själf emot densamma. -- Vet Ni, att i qväll sättes Frietzsky på fri fot?

Jag. Det fägnar mig hjärtligen, att alla spår af de förbigångna händelser utplånas.

Konungen. Det är ett fel att ha favoriter: men det har vid vissa tillfällen god verkan. Vänskapen mildrar den stränga rättvisan. Vore ej baron von Essen, så hade Carl de Geer (hans svärfar) kanske icke sluppit så lätt. - Ni har sett grefve Fersen.

Jag. Jag har varit hos honom.

Konungen. Jag vet det af Armfelt. - Hvad säger han?

Jag. Han är sig ganska lik och talar lika fogligt som förr.

Konungen. Adieu, min kära Adlerbeth.

Jag. Jag innesluter mig i E. Maj:ts nåd och önskar E. Maj:t en tranquillare regering än hittills.

Konungen. Jag hoppas den blir så. Vi skola ma sa mycket bättre och ha roligare än under riksdagen. Vet Ni, att jag varit frapperad af det lugn, som råder i Danmark, och att i de enväldigaste regeringssätt konungarne aldrig behöft utöfva någon acte de violence.

Jag. Denna tidpunkt är en sällhet, betraktad såsom händelse eller verkan, men kan hafva en förderflig orsak: en nation utan nerv, sådan som jag aldrig önskar E. Maj:t och mitt fäderneslând.

Konungen. Adieu, min kära Adlerbeth.

Konungen egde nu fria händer till de förändringar, han med Säkerhetsakten påsyftat. De sysselsatte honom ock med en flit, som kunnat gifva att förmoda, det intet fälttåg ofôrtöfvadt förestod. Efter många och långvariga öfverläggningar med sina mest betydande anhängare vid den förflutna riksdagen (hvaribland riksrådet grefve Beck-Friis nu ock intog ett utmärkt rum), sattes de i verket vid medlet af Maj månad. Man fick då se, hvad som mentes med 2 § i Säkerhetsakten. Riksråden grefve Bielke, grefve Hjärne, grefve Falkenberg, grefve Bunge, friherre Ramel hade efter hand själfva begärt afsked. Riksråden grefve Hermanson och grefve Rosen förmåddes att göra en lika ansökning. De, tillika med sina öfriga medbröder, riksrådet grefve Beck-Friis, friherre C. Sparre, grefve Oxenstjerna, friherre Fr. Sparre, friherre Liljencrantz, friherre Ridderstolpe, grefve Düben, med ett ord hela rådkammaren utom riksdrotsen, riksmarskalken och generalguver-

nören i Pommern entledigades ifrån sina ämbeten [*]) vid samma tid som Säkerhetsakten, försedd med konungens bekräftelse, daterad den 3:dje April, utfärdades och den 17 Maj afkunnades från alla Stockholms stads predikstolar. I själfva akten var den förändring, att näst orden i 1 §. att konungen eger skipa lag och rätt, stod punkt och därpå följde: De öfriga riksvårdande ärenden skötas af konungen såsom honom nyttigast synes. I konungens stadfästelse försäkrades ock, att ingen domare, ej heller mindre ämbetsmän, som ej innehafva tromans värdighet eller taga del i landtregeringen, skola skiljas ifrån deras ämbeten utan ransakning och dom enligt lag och krigsartiklar, samt förklarades, att frälsets lika deltagande i skjutsen med skattehemman sträcker sig till kungs-, gästgifvare-, håll- och reservskjuts samt i krigstider, då högsta nöden en jämlikhet fordrar, när tåg och större marscher eller transporter till arméen och försvarsverket ske genom landet. Slutligen fastställdes adliga privilegierna af 1723, prestestandets af samma år tillika med försäkringen till standet af den 2 Mars 1789: städernas fri- och rättigheter, jämlikt Kongl. Maj:ts dem gifna försäkran den 23 Februari 1789: och bondeståndets, hvarom konungen äfven under sistnämnda dag gifvit dem nådig försäkran.

Den 18 Maj utfärdades konungens kallelse till dess så kallade högsta rätt eller revision, bestående af tolf ledamöter, hälften frälse och hälften ofrälse, hvaraf åtta alltid skulle vara närvarande och innehafvande alla de rättigheter, som tillförne enligt regeringsformen tillkommit Rådet i justitieärenden, hvarjämte H. Maj:t förklarade, att H. Maj:t äfven till deras decision ville öfverlemna alla resnings- och fataliemål, hvilka tillförne berott blott af konungens nåd. Ledamöterna som kallades voro: riksdrotsen såsom ständig ordförande, riksmarskalken grefve Bonde, f. d. riksrådet Fredrik Sparre och grefve Düben, generalauditören Malmerfelt, revisionssekreteraren baron von Köhler, hofrättsrådet Evelius, lagmännen och häradshöfdingarne Rogberg, Hoffgardt, Anger, lagmannen och borgmästaren Ulner och hofrätts-assessoren Juslén.

Samma dag uppdrog H. Maj:t följande herrar och män att utgöra en beredning öfver rikets allmänna ärenden, egande att på lika sätt

[*]) De förstnämnde 7 riksråden fingo pensioner: grefve Hjarne 4000 platar, grefve Bielke 3000 platar, de öfriga 5 hvar sina 2000 platar, och riksrådet Bunge och Rosen fingo tillika behålla ett års rådslön efter afskedstiden. De sistnämnde 7 entledigade riksråden blefvo alla employerade och fingo på den räkningen behålla sina fulla rådslöner.

som rådkammaren tillförne, öfver kammar-, krigs- och andra mål, hvilka icke höra till rättegångssaker, meddela sitt utlåtande till H. Maj:ts pröfning och afgörande: riksdrotsen, f. d. riksråden grefve Beck-Friis och friherre Carl Sparre, hofkansleren (vakant), statssekreterarne i alla expeditioner, nämligen herrar Carlsson, Schröderheim, Ruuth, Franc, kansliradet Elers, biskopen Wallqvist (som tillika blef förordnad att föredraga H. Maj:t alla kyrkoärenden), lagmännen Ahlman och Håkansson. Ett ledigt rum lemnades, ärnadt åt bankosekreteraren Schröder, som undanbad sig det. En påtänkt indragning af alla rikets kollegier säges genom biskop Wallqvist blifvit afstyrd eller åtminstone tills vidare inställd.

F. d. riksrådet grefve Oxenstjerna utnämndes att vara öfverste marskalk hos drottningen, grefve Düben att förvalta presidentsämbetet i kanslikollegium, friherrarna Liljencrantz och Ridderstolpe, den förre att vara president i kommerse-, den senare i bergskollegium, och f. d. riksrådet friherre Carl Sparre fortfor att vara öfverståthållare i Stockholm.

Det torde icke vara utur vägen att kortligen bese innehållet af de nya författningar, hvilka till borgare- och bondeståndets förmån under säkerhet och helgd af privilegier vid riksdagen blifvit vidtagne och nu till allmän efterlefnad utfärdades.

Borgareståndets den 23 Februari meddelta privilegier förmå:

1:o Att Kongl. Maj:t konfirmerar borgerskapets och städernas i äldre och senare tider erhållna privilegier, grundade på resolutioner, donationer, gåfvobref eller andra lika kraftegande handlingar, på jord, hus, tomter, hemman, skogar, utmarker, strömmar, arrenden, fisken, qvarnar, sågar samt andra näringar. 2:o Vill Kongl. Maj:t bibehålla produktplakatet i fredstid i sin fulla helgd samt inga exklusiva privilegier och monopolier någon eller några enskilda män meddela på näringar, som äro förut kände och i allmänhet idkas kunna, hvarjämte hand hållas skall öfver offentliga auktioner på kronans behof, och att borgerlig rörelse ej må drifvas af dem, som ej vunnit burskap samt därför skatta till kronan; adeln och ståndspersoner deras rätt förbehållen. 3:o Att städerna bibehållas vid deras rätt att föreslå borgmästare, välja rådmän och antaga mindre betjente, taxera sig själfva och förvalta sina kassor. 4:o Att alla egor, donerade under namn af stadsjord, skola orubbade bibehållas och aldrig förändra sin natur. 5:o Att om flere handlande och handtverkare sig anmäla till burskap och mästerskap, än ortens villkor medgifva, Kongl. Maj:t vill göra behörigt afseende på societetens eller ämbetets, stadens äldstes och magistratens

intygande äfvensom förekomma handtverkeriernas skada genom fuskare och försvarskarlar med flera, genom särskild författning. 6:o Att vid riksdagsmans-, äfvensom vid borgmästare-, rådmans- och statssekreterareval, hvaruti endast rätta borgare, men ej contingentborgare, som till andra stånd höra, må taga del, borgerskapet må ega oinskränkt valfrihet. 7:o Att sådant allt, jämte städers enskilda förmåner i anledning af förr erhållna resolutioner och privilegier, städerna alla i gemen och hvar och en isynnerhet under helgd af privilegier bekräftas. 8:o Att de ämnen, hvaruti borgerskapet i öfrigt ansökningar gjort, såsom fri spannmålshandel, kronofiskens arrenderande m. m., genom särskilda kongl. resolutioner skola afgöras till handelns, slöjdernas och handtverkens upphjälpande.

Bondeståndets privilegier, äfvenledes af den 23 Februari fastän genom tryckfel på exemplaren stod den 4 April) innehålla: 1:o Att ingen af den besutna krono- och skatte-allmogen skall fängslas eller till lif och lem fördärfvas utan laga skäl och anledningar; dock må den, som å bar gärning och på flyende fot finnes, fasttagas. 2:o Att skattebondes eganderätt till skattehemman bibehålles i sin helgd, och skattläggningar och tiondesättningar evärdeligen skola ega bestånd. 3:o Att bondeståndet må utgöra det fjerde riksståndet och fullmäktige väljas bland besutne bönder på krono- eller kronoskatte- eller frälseskattehemman för häradet inför häradshöfdingen, om han är ofrälse, men i fall han är frälseman, inför någon af hofrätten utsedd skicklig ofrälseman. 4:o Att allmogen inom riket må föra och afsätta sin egen och sina grannars afvel och slöjder enligt förra författningar. 5:o Att alla uppodlingar på kärr, mossar och ländig mark från skattläggning och utlagor må blifva evärdeligen frikallade. 6:o Att sockne handtverkare må hädanefter som hittills till allmogens betjening å landet finnas. 7:o Att hvarje hemmansbrukare till hemmanets häfd må nyttja så många barn och tjenstehjon, han finner nödiga, och all våldsam värfning vara förbuden.

Skatteköpsförordningen af den 23 Februari stadgade hufvudsakligen:

1:o Att 1723 års skatteköpsförordning uppblifvas.

2:o Att skattemän ega rätt öfver in- och utegor, skog och mark, fisk-, jagt- och djurfång, såsom frälseegare öfver sina hemman, dock undantagna ek, bok och masteträd.

3:o Att vid salu utom börd af kronoskattehemman hemlund till kronan icke mera må äskas.

4:o Att i fall 3 års ränta uteblifver, hemmanet icke därföre må förfalla till skattevrak, utan räntan blott lagligen utsökas.

5:o Att skattefrälsehemmans åboer njuta lika dispositionsrätt öfver sina hemman, som i 2 § kronoskatteallmogen tillsagd är.

6:o Att åboer på kronohemman och deras barn må qvarsitta odrifne, så länge de fullgöra sina onera; samt att de skola ega förmånsrätt till skatteköp.

7:o Att bergsmanshemman blott må få egas och besittas af bergsmän.

VIII.

Fälttågen 1789 och 1790.

Riksdagen var slutad och större delen af Maj månad förfluten, innan svenska allmänheten af några anstalter förmärkte, att riket hade ett vidt utseende krig mot Ryssland att utföra och en vacklande fred med Danmark, sedan stilleståndet med sistnämnda rike den 13 Maj lupit till ända. Konungen syntes endast sysselsatt med inhemska författningar, sådana som rådkammarens indragning och riksärendenas ställande under annan förvaltning, eller ock med ministeriella göromål, hvilka, ehuru gömda för allmänhetens ögon, troligen haft till föremål att stadga freden med Danmark och att bringa England och Preussen i harnesk mot Ryssland. I sådana omständigheter gissade man, att konungen detta år skulle blifva hemma och lemna någon annan befälhafvare att i Finland defensive fortsätta ryska kriget, helst hvarken arméens tänkesätt eller tillstånd kunde för H. Maj:t såsom åsyna vittne vara smickrande, och hans närvaro i riket syntes oumbärlig i händelse af någon vada från danska sidan.

Men dessa uträkningar funnos ogrundade, då H. Maj:t den 1 Juni utnämnde en regering till riksärendenas skötande under dess frånvaro, bestående af riksdrotsen, riksråden grefve Beck-Friis och grefve Bonde, presidenten grefve Munck, statssekreteraren baron Ruuth och generallöjtnant baron Zöge von Manteuffel*). Ännu följande dagen var det

*) Om aftonen uppkallade konungen riksdrotsen och Svea hofrätt, som på befallning undertecknade och till förvar emottogo H. Maj:ts testamente.

dock en hemlighet, när eller hvart konungen skulle resa; men sent om aftonen, och sedan betjeningen endast fyra timmar förut fått ordres att hålla sig färdig, begaf konungen sig öfver Grisslehamn till Finland, hvarest hästar hela postvägen voro beställda.

Ankomsten skedde den 5 Juni till Åbo, och resan fortsattes genast till hufvudarméen, som låg vid Borgå och därifrån gränsen uppföre, hvarest H. Maj:t, som det sades, blef emottagen med mycken fägnad och lät betala det i flera månader innestående fält-traktamentet. Konungens medfölje var ej talrikt. Ingen af dem, som under förra årets fälttåg haft stor kredit, var följaktig utom baron Otto Wrede. Baronerna Armfelt och Ruuth voro qvar i Stockholm. I kansli-ärendena lät konungen betjena sig af ofrälse sekreterare.

Konungens afsigt var nu att med all ifver fortsätta kriget och återvinna de förmåner, förflutna årets oförmodade händelser då förmentes hafva afskurit. Eröfringen af Fredrikshamn var första ögonmärket.

Efter en vinter, den svenska krigsmakten tillbragt med mera besvärligheter genom elaka qvarter och andra brister, men mindre oro af fienden, än man bort förvänta, hade i Maj månad redan åtskilliga mindre betydande affärer förefallit i Savolax och på gränsen. Sådan var den i förstnämnda landskap, då öfverstelöjtnant Gripenberg, i fruktan för anfall af 1100 ryssar, som endast troddes uppskjuta det i väntan på artilleri, förekom dem vid Kuskiala och enligt vår berättelse dref dem till rygga med förlust af 400 man. Hans styrka skall endast varit 300 man. Ryssarne däremot vidgå ingen förlust och påstå att han blifvit tillrygga slagen. Hvad som är visst är, att han innan kort förfogade sig inom svensk gräns, och att förrättningen kunde vara hedrande, men till krigets utgång obetydlig.

Äfven hade ryssarne gjort ett fruktlöst försök att med några örlogsskepp bemäktiga sig Hangö-udd, men i stället med två fregatter lagt sig vid Porkkala, befäst sig i hamnen och afskurit farleden mellan Åbo och Helsingfors. Denna vigtiga post, lemnad öppen och obefäst oaktadt kännares påminnelser, blef hela sommaren ett tillhåll för fiendtliga skepp.

Emellertid förnyade fienden sina försök i Savolax, och ehuruväl där kommenderande brigadchefen, öfverste Stedingk, med en långt mindre styrka hade den lyckan vid Porosalmi att d. 12 Juni fördrifva en rysk corps af 5 à 6000 man under generalerna Michelsons, Rautenfelds och Denisoffs befäl, hvaruti den förrymde Sprengtporten äfven var, och

hvarvid fienden skall förlorat 600 till 700 man, hade dock fienden tillfälle att inom få dagar så förstärka sig i Christina, dit han dragit sig tillbaka, att han inom få dagar kunde forcera öfverste Stedingks linier, hvilken, i fruktan att fienden skulle tournera hela svenska posteringen, måste lemna S:t Michel, hvarest fienden etablerade sig och hvarigenom kommunikationen afskars mellan bemälde öfverste och hufvudarméen. Var förlust vid Porosalmi lärer gått till några hundrade man; och har isynnerhet Björneborgs regemente blifvit medtaget, hvarom våra tidningar ingenting förmält, men utländska desto mera. Det förtjenar ock anmärkas, att fienden vid inbrottet i Savolax i kommenderande generalen grefve Muschin Puschkins namn låtit utsprida ett manifest om sina afsigter att blott återställa Nystadske och Aboske frederna i deras forna kraft, hvilka af svenska regeringen blifvit brutna, samt att skydda hvarje invånare, som till samma ändamål ville bidraga, men däremot låta de genstörtiga vederfaras det hårdaste öde.

Den 23 Juni sattes svenska hufvudarméen i rörelse på två kolonner under generalerna Siegroths och von Platens befäl, hvilka oförmärkte sammanstötte vid Verelä, den 25 och den 26 gingo öfver Kymmene elf i afsigt att i sammanhang med de rörelser, general Kaulbars borde göra på arméens venstra flank, coupera den fiendtliga corpsen i Savolax från den, som stod på strandsidan. Vid underrättelse, att fienden samlade sig på Uttismalm för att efter erhållen förstärkning angripa de svenske, förekom konungen honom, och sedan H. Maj:t lemnat general Siegroth med nödigt detachement att möta fienden från Viala, uppbröt med en del af arméen, som efter tre timmars fäktning nödgade fienden att vika. Konungen, som sjelf varit i handgemänget, förlorade 150 man. Andra påstå dock, att förlusten varit större, och att vi redan voro öfverflyglade af fiendens trupper, då general Platen kom till undsättning och tog honom i flanken.

Konungen, som funnit så officerare som soldater brinna af nit och tapperhet, höll ett tacksägelsetal på valplatsen, som besvarades af general Platen med anhållan, att H. Maj:t ville sjelf antaga till bärande den grad af svärdsorden, han vid krigets utbrott instiftat, hvilket dock konungen svarade sig vilja uppskjuta, intill dess H. Maj:t hunnit bevista flere krigstillfälligheter. Konungen skref till kronprinsen följande bref: "J'ai eu de vos lettres, mon cher fils, dont je vous remercie, et je n'ai pas voulu vous répondre avant que de pouvoir vous dire que nous avons vu l'ennemi. Je vous embrasse, mon cher fils, bien tendrement, pour vous féliciter de ce que vos compatriotes ont soutenu leur an

cienne réputation de valeur. Les ennemis se sont bien battus, mais les nôtres encore mieux. Cela doit vous encourager à travailler, pour vous rendre digne d'être le chef d'un peuple aussi généreux que brave. Je me porte fort bien et je suis toujours votre tendre père. Sur le champ d'Uttismalm ce 28 de Juin 1789".

Att begagna sig af fördelen på Uttismalm, den första affär som konungen bevistat, berättas H. Maj:t hafva velat marschera till Davidstad (fordom Martilla) och vidare till Willmanstrand, hvilket general Platen med möda förmådde afstyrka. Konungen tog då i stället med arméen vägen till Likala, 2 werst ifrån Fredrikshamn, och stötte på fienden, som, i händelse förenämnda förslag gått i verkställighet, ärnat taga honom i ryggen. Dock blef Likala by och pass efter en kort attack intagen, och slog arméen där bakom sitt läger.

Emellertid hade öfverste Stedingk med Savolaxska brigaden för fiendens anbrytande styrka under general Schultz's befäl måst retirera sig till Jorois, för att där hafva en säkrare ställning. Ryske general Michelson dröjde dock icke länge, innan han utrymde de i Savolax intagna orter. Han retirerade sig inom ryska gränsen och troddes hafva till afsigt att angripa den inbrytande svenska hufvudstyrkan. Genom hans reträtt fick general Kaulbars, som förde svenska arméens venstra flygel, tillfälle att med sin corps öfver Kymmene elf inrycka i fiendens land, under det lyckan på Fredrikshamnssidan syntes fortfara att gynna oss. Generallöjtnant Meyerfelt intog där Pyttis, Broby med flera pass och ändtligen Högfors, medelst en häftig kanonad, hvarvid svenska artilleriet skall bevist sitt företräde för det ryska. Konungen, som själf var närvarande, befordrade grefve Meyerfelt till general i arméen.

Men för generalmajor Kaulbars gick det olyckligare. Sedan han gått öfver elfven vid Verelä, framryckte han till Kaipias, hvarest, tvärtemot de rapporter han erhållit, fienden fanns retrancherad under general Denisoffs befäl. Han gjorde dock attack med all tapperhet, men måste retirera sig för öfverlägsen styrka. Icke manstarkare än 450 man, drog han sig då undan fienden först till Verelä och sedan ända till Anjala, för att där fatta säkrare posto.

Denna reträtt, efter baron Kaulbars' tanke nödvändig för att frälsa truppen, stridde mot general Siegroths ordres af den 16 Juli, som ålade honom att fatta stånd vid Kovala. Däremot hade han en egenhändig fransysk biljett af konungen af den 17 Juli, som lemnade honom en friare pröfning att stå eller retirera samt att i senare fallet

svänga, men ej upprifva Verelä-bron. I själfva verket lemnades ock broarne oupprifna, hvarigenom tillfället för fienden lättades att jaga efter. General Kaulbars' reträtt, hvars inbrott var ärnadt på Willmanstrandssidan soutenera hufvudarméens rörelser mot Fredrikshamn, satte den senare i förlägenhet. Konungen tog genast befälet från general Kaulbars, som ställdes under krigsrätt *), och detacherade general Platen att på vestra sidan om älfven förjaga den efterföljande fienden samt bevaka bryggorna; hvilket ock lyckades. En del af trupperna under öfverste Paulis befäl slog då läger vid Anjala, hvarest de nog oroades af fienden och magasiner uppbrändes; en annan under general Meyerfelts kommando vid Verelä. Konungen själf tog sitt högqvarter vid Kymmenegard, och därmed var företaget mot Fredrikshamn för detta år om intet.

Under dessa motgangar utmärkte sig öfverste Stedingk genom ett lika tappert som lyckligt försök. Knappt hade general Michelson dragit sig tillbaka, förrän Stedingk med vid pass 1000 man angrep den ännu qvarstående och lika fullt talrikare fienden (som enligt ryska uppgifter var 1200 man), anförd af general Schultz, i dess läger vid Parkkumäki och oaktadt det tappraste motstand slog honom till rygga med en förlust af mer än 600 man döda, fångna eller blesserade, två fanor, sex kanoner, gevär, ammunition och tross. General Schultz måste själf fly i ett kärr, hvarutur bönder och kosacker uppdrogo honom. Vår förlust uppgifves blott till 161 man. Savolax rensades härigenom från fiender, och allmänna tacksägelser med sjungande af Te Deum anställdes öfver hela riket.

Under det krigsoperationerna nu någon tid voro mycket lama, må man kasta ögonen på tillståndet i Sverige. Farhågan för ett danskt anfall, sedan stilleståndet lupit till ända den 13 Maj, tycktes vara nog grundad, sedan danska trupper började samlas på gränsen, af hvilka 3000 man stodo på vermländska sidan. Försvarsanstalterna voro ganska knappa, och föregaf baron Armfelt, att baron Carl Hjerta med en redoute och Nerikes och Wermlands regemente skulle kunna hindra hela inbrottet. Gränserna på Bohuslän och södra sidan voro ej tillräckligare bevakade, ehuru man i Bohus- och Elfsborgs län förmått allmogen, att, utom dess ordentliga rotering, äfven uppsätta vargering, hvaraf två

*) Generalkrigsrätten dömde honom ock den 17 September 1789 att arkebuseras, för det han med förhastande mot tydliga ordres vikit undan och utan att göra fienden tillbörligt motstånd öfvergifvit de ställen, pass och lägenheter, hvilkas yttersta försvar blifvit honom anförtrodt.

rotar voro om en karl, och landtvärn eller en fricorps, hvarutinnan tre rotar voro om hvar; hvarförutan en del landtregementen, som förlidet år med flottan hemkommit, höllos hemma.

Säkrare verkan till räddning mot en ny fiende vanns genom underhandlingar, och hade de engelska, preussiska samt holländska ministrarne redan i April genom en formlig not till danska ministèren gjort föreställning om en fullkomlig neutralitet å danska sidan med tilläggning, att sedan Ryssland afslagit dessa hofs anbud om mediation, kunde Danmark, i fall det på något vis Ryssland understödde, ej annorlunda anses än såsom själf belligerant. Svaret blef dock, att sådant icke kunde beviljas utan uttryckligt medgifvande af ryska kejsarinnan såsom Danmarks bundsförvandt. Sedan den kurir, som härom till Petersburg affärdades, återkommit, förnyade nämnda ministrar sina föreställningar och erhöllo ändtligen det tillfredsställande svar, att kejsarinnan till vedermäle af sin moderation, och ehuru neutraliteten vore alldeles incompatible med uppfyllande af den defensiv-allians, Danmark med H. Maj:t egde, likväl samtyckte, att sistnämnde rike måtte från all hjälpsändning till deltagande i krigsrörelserna frikallas, då man tillika gjorde sig försäkrad, att England, Preussen och Holland vordo iakttagande nogaste neutralitet. Härigenom blef i och med detsamma stilleståndet mellan Sverige och Danmark förlängdt och varaktigt. Staden Uddevalla, som förlidet år gifvit sin revers på 50,000 r:dr brandskatt, hvarför tvenne handlande därifrån såsom gisslan voro till Danmark levererade, hade allaredan både återfått sin förskrifning och sina medborgare.

Sedan säkerhet vunnits mot Danmark, utfärdades ordres att draga all den styrka, i riket fanns både af ordinarie och extraordinarie trupper, af hvilka senare flera corpser voro uppsatta och anvärfvade, till Finland. Till dessas öfverförande voro 21 galerer ankomna till Stockholm. I medlet af Juli månad gingo vid pass 3000 man därmed öfver. En senare transport skedde i Augusti månad. Trupperna kunde ej nyttja sjövägen längre än till Ingo kyrkoby i anseende till fiendens intagna post i Porkkala hamn, hvaraf ock mångfaldiga på befallning gjorda uppehåll skedde, så att marschen blef långsam och framkomsten sen.

Svenska örlogsflottan under hertigens af Södermanland befäl blef ganska sent utredd; och var det ändå nästan förundransvärdt i anseende till penningebrist och andra omständigheter, att den gick till sjös den 6 Juli. Dess styrka var då 21 linieskepp och 4 fregatter. En fre-

gatt vid namn Venus hade i Nordsjön blifvit tagen af en rysk kutter. Förlusten var isynnerhet kännbar, emedan den hölls för den bästa seglare. Den förstärkte nu Dessens eskader, som jämväl detta år utlupit till kryssning i Nordsjön och utom dess blifvit ökad med två krigsskepp och två fregatter.

Till stora flottans bemannande hade man måst nyttja flere kavalleriregementen, hvilkas ryttare utan hästar blifvit beordrade till Carlskrona. De gjorde sig hopp att där få qvarblifva i garnison, men inmönstrades ej utan mycket missnöje på skeppen.

Hertigen träffade den redan den 29 Maj från Kronstadt utlupna ryska flottan, efter våra berättelser 17 linieskepp och 4 fregatter stark, men efter ryssarnes 20 linieskepp utom fregatter och lätta fartyg, anförda af amiralen Tschitschagoff, den 26 Juli under Öland. Det kom då mellan båda flottorna till aktion kl. 4 om eftermiddagen, hvilken räckte till kl. 8 utan betydande utslag, vinst eller förlust för någondera. Efter våra uppgifter skola fiendens skepp tagit mycken skada och fem varit redlösa samt kunnat falla i vår hand, om kontreamiralen Liljehorn såsom divisionschef gjort sin skyldighet. Ryssarnes äro ganska olika och innehålla i stället, att svenska flottan skjutit på så långt håll, att kulorna ej framhunnit. De kalla hela aktionen blott en kanonad och medgifva allenast, att ryska avantgardet kommit de svenska något närmare, hvarvid ryske ledaren under brigadieren Myloffskys befäl blifvit något skadad och han själf skjuten, men däremot två svenska skepp illa handterade och kontreamiralen Modée mist sin ra. Högst 20 ryssar skola blifvit skjutne och blesserade.

Det vissa var, att hertigen, sedan, som det sades, han förgäfves förföljt fiendtliga flottan och Dessens eskader förent sig med Tschitschagoffs, utgörande då 45 till 50 segel, inlopp i Carlskrona, och att fienden äfven tillegnade sig den hedern att hafva förföljt oss för att ånyo förmå oss till träffning. Ryska flottan var äfven sedermera synlig från svenska vallen, liggandes den 6 Augusti endast tre mil utanför skansarne vid Carlskrona och injagade där nog oro, så att städerna Carlshamn och Calmar försågos med trupper.

Så snart hertigen ankommit till Carlskrona, lät han sätta krigsrätt öfver kontreamiralen Liljehorn, som blef hållen i ganska strängt häkte och redan under aktionen blifvit arresterad. Han anklagades att uppenbarligen hafva satt sig emot storamiralens ordres, försummat sexton signaler att med sin division attackera fienden och därigenom betagit Kongl. Maj:t frukten af den seger, dess flotta vunnit.

Hertigens inlopp till Carlskrona var i öfrigt en oundviklig nödvändighet, dels för skeppens reparation, dels för den sjuklighet, som inrotat sig på flottan: 6000 man af besättningen voro sjuke, som omöjligen kunde skötas på sjön, hvarest ock brist var på dugliga läkare, så att manskapet hoptals afled. Denna mortalitet minskades icke till lands. Sjukhusen voro otillräckliga äfvensom alla andra anstalter. Trängsel och sommarhetta ökade smittan och afgången, hvilka gåfvo regeringen ämne till de ömmaste bekymmer. Läkare affärdades från Stockholm. Presidenten grefve Munck (hvilken nästan enväldigt föreställde regeringen) kom ock ned till Carlskrona för att förbättra sjukvården; och regeringen uppdrog jämväl generalmajoren Toll att från Skåne till verksammare handhafvande däraf begifva sig till bemälde stad; men däröfver blef hertigen så förtörnad, att han inlade sitt afskedsmemorial, och Toll måste förfoga sig tillbaka från Carlskrona.

Konungen samtyckte dock sedermera, att Toll skulle få såsom generalintendent nyttjas vid flottan, men gaf tillika regeringen en skrapa för det att anstalt redan, konungen oveterligen, därom blifvit gjord. I enskildt bref till baron Armfelt yttrade H. Maj:t tillika sitt missnöje med ofvannämnde tillförne så högt betrodde man, och bland annat, att han vore den, som genom sina råd och åtgärd satt konungen i nödvändighet “d'opprimer sa nation pour pouvoir la gouverner“, samt att H. Maj:t aldrig ärnade låta honom komma för sina ögon eller tillåta, att han finge vistas på samma ort som kronprinsen. Icke desto mindre underhöll konungen med Toll jämn brefväxling genom kurirer, som gingo dem emellan hvar fjortonde dag.

I general Tolls nya förtroende till handhafvande af flottans ärenden trodde man sig se en komposition mellan honom och baron Armfelt, hvilkas rivalitet på visst sätt upphört, sedan den senare alldeles slagit den förre ur brädet. Redan vid slutet af riksdagen hade de gjort en koalition, i kraft hvaraf Toll skulle återställas i affärerna; och det var till följd däraf, som den i Stockholm öfver krigsärenden satta beredning, bestående af baronerna Armfelt och Ruuth, grefve Munck och Anckarsvärd, tillstyrkt, att Toll måtte erhålla ofvannämnda befattning, hvarutinnan regeringen ock ingick. Men huru föga freden var att tro från Armfelts sida skall framdeles visa sig.

Under den inaktivitet, hvaruti svenska flottan sig befann, var det en stor lycka, att den ryska ingenting försökte. All annan orsak därtill är obegriplig, än svaghet eller någon dylik brist, som på vår: hon syntes dock i Finska viken och i Östersjön, men oroade icke.

Till flottans bemannande fanns ingen annan utväg i dessa bekymmersamma omständigheter, än att konungen lät föresla allmogen att frivilligt därtill utgöra manskap: i hvilket afseende fördelaktiga villkor anbödos samt frihet fran all krigstjenst, när detta årets campagne var förbi. Detta lyckades i de landskaper, som lågo vid sjökusten, såsom Blekinge och Calmare län, hvaremot få frivilliga fran andra landsorter sig anmälde. Äfven så ringa åhaga visade allmogen i flere provinser att, enligt Kongl. Maj:ts proposition, frivilligt uppsätta vargering, två rotar om en man, under annat villkor, än att såsom förr därmed fylla afgaende soldaters rum vid indelta regementena.

Den ofvan omtalta transporten af 3000 man till Finland under generalmajor Taubes befäl gaf konungen emellertid hopp att ändtligen kunna utföra sin eröfringsplan mot Fredrikshamn. Under det den afbidades, väntade man med otalighet att se, om fienden icke skulle försöka det yttersta såväl mot lägren vid Anjala och Verelä, som ock mot svenska skärgårdsflottan, hvilken, redan i Juni manad utlupen under öfveramiralen grefve Ehrensvärds befäl och vid stranden atföljande arméens gång, hvars högra flygel den betäckte, nu låg i Svensksund inom fiendens gräns. Dess styrka med galerer, större skärgardsfartyg och kanonslupar lärer ej öfverstigit några och fyrtio stycken, försedda med half besättning. Ryska skärgårdsflottan utgjorde öfver 100 med full besättning. Oaktadt denna olikhet befallde dock konungen grefve Ehrensvärd i början af campagnen att uppsöka och slå ryska skärgårdsflottan under murarne af Fredrikshamn, och hans föreställningar däremot ansågos föga annorlunda än såsom verkan af feghet eller forna årets surdeg. Emellertid inställdes dock befallningen, men mot Augusti manads slut nalkades ryska skärgardsflottan var, lade sig på ömse sidor och angrep d. 24 Aug., under prinsens af Nassau befäl, densamma med största häftighet.

Träffningen begynte strax om morgonen och lärer vara en af de blodigare till sjös, historien har att uppvisa. Oaktadt en snart tredubbel öfverlägsenhet blef ryska flottan af vår sa tappert bemött, att vi, efter mer än 10 timmars fäktande, ännu hade segren inne, förstört flere fiendtliga fartyg och gjort många priser, då ändtligen vestra ryska eskadern hann upptaga en försänkning, hvarinom var höll sig betäckt, och hvarefter denna senare, som ingen annan utväg hade än reträtt, förlorade sju stora fartyg och en mängd smärre samt maste förstöra 26 transportfartyg med lifsmedel. Alla de gjorda priserna gingo med detsamma förlorade och togos af fienden på släp. Hemmema Oden,

som fördes af öfverstelöjnanten von Rosenstein, betäckte reträtten och slogs till kl. 10 om aftonen, då ej mera än en enda tjenstfärdig kanon fanns öfrig och han nödgades stryka. Ryssarne sägas under aktionen hafva nyttjat glödgade kulor.

Jämte och under prinsen af Nassau hade malteserriddaren Litta och amiralen Kruse på ryska sidan varit befälhafvande. Konungen själf hade från holmen Kotkasari åskådat slaget och trodde sig länge hafva vunnit en fullkomlig seger; men när mot aftonen skådespelet förändrades, var han långt in på följande dagen i ovisshet om något enda fartyg var räddadt. Ändtligen kom rapport om verkliga förloppet, som var bedröfligt, men ej förtvifladt. Konungen vidtog flera mått att denna tidning ej i Sverige skulle träffa oberedda sinnen. Till den ändan uppehöllos alla poster på Åland, äfven alla resande, och grefve Munck, som i hemligt ärende varit hos konungen, skickades till hertigen af Södermanland såsom kurir. Denna förbehållsamma tystnad målade förlusten större än de uppriktigaste uppgifter och injagade i Stockholm fruktan för ett fiendtligt besök af ryska galerer. Ändtligen ankom konungens bref till regeringen om hvad som händt i mycket hedrande ordalag för arméens flotta och öfriga trupper.

Ryssarne uppgifva vår förlust till 40 officerare och 1300 man. Efter all liknelse var deras förlust ingalunda mindre. Berättelserna å ömse sidor voro ganska olika och föranläto en skrifvelse ifrån prinsen af Nassau den 20 Sept. 1789 till konungen, hvarutinnan han med mycken ifver besvärade sig öfver en osannfärdig och emot hans stridande relation om slaget, som från svenska sidan blifvit införd i Hamburgs avisa, isynnerhet att man uppgifvit, det ryska skärgårdsflottan blifvit illa medfaren. Han lät trycka detta bref tillika med en vederläggning af svenska relationen, hvaröfver sedermera remarquer ifrån vår sida utkommo, hvilka likaledes trycktes på fransyska, såsom författade i Polen, och hvarutinnan prinsen af Nassau illa handteras.

Prinsen af Nassau, som hotat att föra ryska galererna ända till Stockholm, begagnade sig illa af sin seger. Det påstås att, om han genast blockerat svenska skärgårdsflottan, sedan hon inlupit att repareras, hade den varit förlorad, äfvensom han då haft det bästa tillfälle att longera den värnlösa finska kusten och förstöra magasinerna. Intetdera skedde, och man föregifver, att en favorit af furst Potemkin, hvilken icke var prinsens af Nassau vän och blifvit placerad hos honom, hindrat alla slika företag, hvilka tjent att upphöja hans krigs-

ära. Många tro, att ryska flottans egna förluster i bataljen varit största hindret.

Svenska skärgårdsflottan retirerade sig till Svartholms fästning, och arméen, som ännu till en del stod qvar vid Högfors, var således utan betäckning samt hade kunnat hvarje stund couperas genom landsatta ryska trupper. I sådan belägenhet hade väl rådligast varit att genast lemna Högfors. Men det skedde icke, utan man afbidade fiendens anfall, som ock ej länge uteblef. Den 1 Sept. blefvo svenska posteringarne vid Högfors angripna från ryska sidan, och samma dag landstego ryska trupper från 18 galerer vid Broby för att afskära reträtten. General v. Platen, hvilken i konungens frånvaro kommenderade och flyttat qvarteret till Lovisa, fann af dessa kombinerade rörelser reträtten oundviklig. Och som vid Broby öfversten grefve Schwerin med några bataljoner så tappert försvarade sig, att fienden måste vika, så blef arméen räddad utur denna vådliga ställning och kom i god ordning inom egen gräns vid Lilla Abborfors. Förlusten på vår sida skall dock stigit till vid pass 400 man, som blifvit fångna, sedan de supit sig till större delen fulla af brännvin, som gafs till spillo, när förråden icke kunde räddas. Men den betydligaste skadan lärer bestått i magasinerna vid Broby, som afbrändes och skola innehållit lifsmedel för 7000 man på sex månader. Belöningen med grader och kors blefvo ej utan rättvisa utdelta åt de tappre officerarne, som utmärkt sig både till sjös och lands, men betecknade inga vunna förmåner, såsom de annars pläga.

Den ofta omrörda transporten från Sverige till arméens förstärkning under generalmajoren friherre Taubes befäl, som ändtligen framkommit den 25 Augusti, hade således ingen nytta medfört. Baron Taube sjelf blef vid Högfors skadad af en kontusion, som betog honom hörsel och syn på ena sidan, och erhöll jämväl konungens tillstånd att resa hem för att söka sin helsas förbättring vid utrikes helsovatten.

Öfveramiralen grefve Ehrensvärd blef ock på begäran hemförlofvad, och befälet öfver skärgårdsflottan tillbjöds landshöfdingen baron Rayalin, som kommenderade en division af galerer vid Barösund; men han undanbad sig detta förtroende, som i stället uppdrogs öfverstelöjtnanten Frese.

Dessa voro de flesta krigstillfälligheter under 1789 års campagne. En senare transport af manskap från Sverige till Finland är redan omförmäld. Den anfördes af baron Armfelt och bestod af Nerikes och Vermlands samt vargeringen af Dalregementet, och fattade stånd vid Ingo. Det var

strax därutanför som baron Rayalin låg med sina galerer. Några affärer af mindre värde föreföllo mellan honom och ryska fartygen vid Porkkala. Den 18 Sept. attackerades dessa senare af baron Rayalin, men han blef repousserad och tvangs att lemna Barösundspasset. Ryssarne gjorde sedan landstigning på Elgsölandet, borttagandes ett batteri. Ett deras linieskepp gick då förloradt, som kom på grund och af dem uppbrändes. Den 30 Sept. fördrefvos de från det intagna batteriet af baron Armfelt i spetsen för 160 man, som angrepo fienden med fälld bajonett.

Den 23 Oktober lemnade ryssarne både Porkkala och Barösund, som genast occuperades af baron Rayalin, hvarigenom svenska transporterna fingo tillfälle att lyckligen framkomma till Helsingfors. Vid samma tid gingo ock trupperna i vinterqvarter. Örlogsflottan i Carlskrona hade alltsedan den 1 Aug. legat där overksam. En härjande fältsjuka förödde mera folk än de blodigaste aktioner; den därigenom skedda manspillan värderas till 9000 man; och man kan sluta därtill af den afgång, som tilldrog sig vid Smalands kavalleri, hvilket på 900 man midt i Oktober hade 216 döde och 496 sjuka. Regeringen, som på en gång hade att föranstalta om de sjukas möjligaste botande och ransakande af de oordningar och missbruk, som till en del vållat denna olycka, och om dess afhjälpande genom friskt manskaps anskaffande, lät i slutet af September utgå en kungörelse, att det insjuknade manskap, som möjligen kunde hemföras, skulle ofördröjligen hemskaffas för att minska folkträngseln i Carlskrona. I samma kungörelse uppgafs sjukdomen för föga dödande eller smittosam. Denna utväg att hålla folket vid godt mod passade illa tillsamman med långa vakanslistor öfver de afgångne samt uppgifna förvaringsmedel mot sjukdomens utspridande, som vid samma tillfälle afkunnades.

Med det frivilligt anvärfda manskap, som inkom till Carlskrona, var flottan ändtligen i stånd att den 14 Oktober åter utlöpa. Hvarken antal eller öfning af besättningen kunde lofva någon förmån af denna sena expedition, hvilken hertigen förmodligen haft konungens befallning att för en syn skull företaga. Ryssarne förundrade sig så mycket mera därpå, som deras flotta redan inlupit i Kronstadt. Den 27 Okt. kom ock hertigen tillbaka, som det sades, med 1100 man ånyo insjuknade. En kurir affärdades genast till konungen, och skeppen lemnades emellertid oaftacklade till dess H. Maj:ts ordres kunde erhållas. Dessa medförde ändtligen tillstånd därtill, sedan själfva årstiden hade gjort ett annat förordnande till verkställande omöjligt.

1789 års campagne aflopp med lika ringa förmån som 1788 års, men företedde ett ganska olika skådespel. Arméen, eller kanske rättare officerarne, täflade att visa tapperhet, att lyda konungen och att utan förbehåll hålla lif och blod osparda. Långt ifrån fruktlösa politiska rådplägningar, inskränkte de sig till en blind undergifvenhet för ordres, hvilka icke alltid röjde den ömhet för menniskolif, som utmärker rättskaffens fältherrar. Hans Maj:t, brinnande af håg att aftvå sina vapen förflutna årets förmenta vanära, ville göra underverk lika konung Carl XII:s. Och sättet att med en hand full folk gå bröstgänges mot en öfverlägsen fiende föredrogs framför Turenners och Monteccucuiliers sluga planer. I anledning af general Kaulbars' reträtt yttrade H. Maj:t en gang till baron Gyllengranat: "Sachez que je pardonne tout à mes officiers généraux, excepté de se retirer". En annan gang appladerade konungen med mycket välbehag öfverste De Lavals yttrande vid H. Maj:ts bord, att man i fält borde gifva mycket åt hazarden. Baron G. kunde ej hålla sig från den repartien, att den taktiken kostar minst pa hufvudet. Konungen kände krigskonsten så litet, att han sade sig vilja vara mästare af Fredrikshamn, för att med en "parti bleu" kunna oroa Petersburg, som ligger 30 mil därifrån. Man vet att "parti bleu" kallas ett ringa antal folk, som utskickas pa ringa afstand så lätt equiperade, att de ej hafva mer mat med sig än de kunna beqvämligen bära. Under allt detta tillät konungen unga oförfarna ynglingar, som han inlät i sitt umgänge, att ridiculisera gamla militärer och sjunga visor om generalerna, bland hvilka han isynnerhet moquerade sig öfver general Siegroth, emedan han fann honom ledsam och grälig.

Med så bristande insigter, med lika bristande tillgångar pa folk, penningar och andra anstalter, kunde kriget icke medföra annan verkan än ett fruktlöst uppoffrande af Sveriges krafter. Missnöjet i nationen hade ock ofelbart utbrutit, om icke ståndens jalousier ifrån riksdagen fortfarit och blifvit underhållne. Denna vränghet var sa utmärkt, att alla olyckor uttyddes af menigheten sasom förräderier. Salunda hette det, att officerare vid Björneborgs regemente, som blifvit slagne vid Porosalmi, voro ihjälskjutne af sina egna soldater, för det de ej velat gå pa; så mycket mera sanningslöst, som just officerarne ralllierat soldaterna, hvilka velat vika. General Kaulbars utropades öfverljudt för förrädare, och kontreamiralen Liljehorn sades hafva fatt ryska penningar. Mortaliteten i Carlskrona sattes pa herrarnes räkning, som latit förfalska medikamenter och uppblanda mjölet i förradshusen med kalk. Presidenten grefve Munck debiterade uppenbarligen, att sådana

missbruk voro begångna. Hvad medikamenterna angår fanns ock apotekaren, men ej herrarne, verkligen brottslig; men det föregifna kalkblandade mjölet var levereradt genom själfva generalmajoren Toll.

Under allt detta kan dock ej nekas, att allmänheten något svalnade i nit för kriget, särdeles allmogen. Trägna skjutsningar, dryga rekryteringar, hvarjehanda leveranser, som lemnades obetalda, påökta kronoutlagor vållade åtminstone en ledsnad därvid, som dagligen tilltog. Det är redan anmärkt, att propositionerna om frivilligt manskaps utgörande och vargerings uppsättning i flera landsorter blifvit med nej besvarade. Missbrukad värfning hade i campagnens början verkat missnöje så i Stockholm bland handtverkssocieteterna som i landsorterna, hvaremot konungen ock utfärdade en kungörelse, som dock ej afhalp oordningarne. Man trodde sig ock märka någon ändring i Stockholms borgerskaps tänkesätt, då vid uppsättande af borgmästareförslag 1789 om sommaren, rådman Liidberg ej därtill fick tillräckliga röster, utan i stället tre deciderade personer af oppositionen därtill uppfördes, nämligen rådmännen Wallin, Riisberg och Schrickel; fastän genom upplifvande och tillämpning in casu af en äldre författning om detta slags förslag, Liidberg ändå sedermera till borgmästare utnämndes.

Under denna invärtes söndring, hvarvid en del af adeln genom oförsigtigt prat liksom rättfärdigat hetsningen emot sitt stånd *), stod det i gemen illa till i riket. Handeln var detta år, liksom det förflutna, afstannad; ostindiska skeppens inaktivitet, hvilka ej utskickades, och förlusten af frakter gjorde riket skada på millioner, och svenska fartyg ruttnade i utländska hamnar. Rikets egna finanser voro i det beklagligaste skick. Riksgäldskontorets sedlar uppfyllde landet efter hand, och i den mån deras kredit aftog, jagade allt banko- och speciemynt utur rörelsen. Däraf härrörde agio mellan banko- och riksgäldsmyntet, först till 4 procent och fram mot hösten till än högre. Så snart detta märktes, kommo fullmäktige in till konungen med förfrågan i anledning af deras instruktion, huruvida flera sedlar måtte utfärdas eller ej. Regeringen lät af sådan anledning höra bergs- och kommersekollegierna, huruvida de ansågo riksgäldssedlarne uppfylla ändamålet af ett för rörelsen nödigt representativt mynt. Deras utlåtande var olika; och fann bergskollegium därvid inga betänkligheter, men kommersekollegium desto vigtigare, hvilka med all styrka ådagalades. Konungens

*) Baron * * * * yttrade t. ex. att han med glädje skulle se 20,000 ryssar inqvarterade i Stockholm, och major Bilberg, att han med nöje skulle vilja lotsa in ryska fartyg i svenska skären.

svar lärer lättast kunna inhemtas af riksgäldssedlarnes ytterligare tillväxt, hvilka mot hösten troddes utelöpa till en summa af mer än 4 millioner, under det att löningstagare icke destomindre måste vänta flera veckor, ja månader på deras qvartaler i detta försämrade mynt, arméen saknade sitt traktamente, utredningskommissionen betalde allting med förskrifningar, och alla ränterier voro så tomma, att icke ens allmogen kunde förnöjas för kronoskjutsningar.

Allt detta var en ögonskenlig verkan af rikets svaga kredit och svårigheten att både in- och utomlands få upplåna penningar. Det påstås, att vid pass 800,000 r:dr blifvit indragne från Preussen, en ganska måttlig summa mot så dryga utgifter: likaledes att mot hösten 600,000 r:dr blifvit upplånta i Holland under ganska onereusa villkor; men detta ville jämväl föga förslå. I allmänhet gingo alla penningenegociationer så mycket sämre, som därtill nyttjades obehörigt folk utan kredit, såsom i Holland envoyén grefve Löwenhjelm och i Genua generallöjtnanten Wrangel, hvilken namnkunnige projektmakare blifvit ackrediterad svensk minister till hofven i Italien. En med Porten slutad allians försäkrade oss väl om 15 tunnor guld i subsidier på 10 år; men utom osäkerheten af detta engagements uppfyllande på Portens sida, ersatte det ganska otillräckligen en krigskostnad, som endast för tvenne campagner var beräknad till 480 tunnor guld, helst franska subsidierna, 27 tunnor guld om året, vid medium af detta år till ny brist för statskassan upphörde.

De under tilltal ställde officerare, af hvilka de förnämste förvarades på Fredrikshof, gjorde för mycket uppseende att kunna lemnas onämnde. I Stockholm fortsattes oafbrutet general-krigsrätts-undersökningarne öfver de häktade cheferna; i Finland vid särskilda krigsrätter öfver de ringare officerare. Därigenom kommo en del af de finska regementena att sakna många officerare såsom ställde sub reatu. Andra åter af de anklagade fäktade under fälttåget och vågade lifvet mot tienden, under det deras sak, som icke gällde mindre, undersöktes vid domstolarne. De fleste hade dock redan försäkran om nåd och tillgift, ehuru domen ock emot dem skulle utfalla. Sammanhanget mellan finska krigsrätternas ransakningar och dem, som förehades i Stockholm, gjorde processen mycket långsam. De tryckta protokollerna upplysa tillräckligen förloppet häraf. Men hvad som förnämligast däraf för detta år afgjordes, var de förrymde majorerna Klicks, Jägerhorns, kaptenerna Glansenstjernas och Ladaus samt kornetten von Essens öde, hvilka såsom fältflyktige af generalkrigsrätten den 8 Sept. dömdes att

mista lif, ära och gods. Såsom frånvarande och de där icke kunde ertappas, spikades deras namn på kåken, med pöbelns stora förnöjelse öfver själfva saken, men missnöje att deras adliga namn vore dem fråntagne *). Ryske generalmajoren Sprengtporten instämdes ock för Åbo hofrätt och dömdes d. 9 Febr. 1790 contumaciter, såsom den där bevisligen vid Kyro och Porosalmi fört afvog sköld mot fäderneslandet, att mista lif, ära och gods, hvilken dom konungen bekräftade.

För att upplifva det hos allmänheten genom en senfärdig rättegång aftynande hatet mot de brottsliga, utspriddes, att fångarne på Fredrikshof icke med nog aktsamhet bevakades, hvarföre lifregementet, som tillförne haft vakt om dem, aflöstes af husarer, som, ärnade till Finland, nu i denna förrättning i Stockholm qvarstannade. Polismästaren anförtroddes ock en särskild tillsyn öfver dessa fångars vård gemensamt med vakthafvande officeraren. 100 ryttare af lifregementet, som tillförne hållit vakt på Fredrikshof, beordrades sedan i September att genom hela landet till Landskrona eskortera några hundrade ryska fångar, hvilka förut varit på Haga nyttjade uti arbete och nu nedsändes såsom vittnen om de i Finland erhållna förmåner. Andra ryska fångar, som blifvit tagna vid Parkkumäki, intogo de förras ställe vid Haga.

Den 25 November återkom hertigen af Södermanland till Stockholm. Konungen, som under detta fälttåg varit högst missnöjd både med honom och örlogsflottan, den han i intet afseende fann hafva gjort sin skyldighet, uppehöll sig öfver senare delen af hösten i Lovisa, där han leddes otroligt, utan société, utan allt annat tidsfördrif än läsning, och så trängbodd, att han utom sin sängkammare, hvilken var ganska liten, blott hade en sal utanför sig, som upptogs af vakten. Afsigten med detta långa vistande i Finland känner jag icke; många trodde, att

*) Här kan upptagas ett bref, som Jägerhorn följande vinter skref häröfver till konungen, fullt af persiflage. Han tackade för den triumf H. Maj:t låtit öfver honom anställa, sade sig alltid hafva sökt odödligheten på dygdens och ärans väg och vara förtviflad öfver det monuments bräcklighet, H. Maj:t utsatt för hans namn, om han ej egde visst hopp att det framdeles skulle huggas i sten; att den föreställning hugnade honom, huruledes hans skugga en gång torde vid denna minnesvärd råka någon förtryckt medborgare, som under kedjornas tyngd och förbannelser öfver dem, som smidt honom sådana, välsigna dens namn, som bemödat sig stödja frihet och hindra förtryck. Slutligen bad han konungen, såsom herre både öfver kåken och de trogna undersåtare, som där uppslagit namnet, låta honom njuta sitt rätta farsnamn, Johan Andreas, Fredrik Andreæ Jägerhorns son, i stället för det uppslagna Johan Andreas Fredriksson, på det han ej matte misskännas för någon annan etc. Han framhärdade H. Maj:ts underdånigste tjenare

J. A. F. A. Jägerhorn.

Detta bref inflöt i utrikes tidningar.

konungen där skulle tillbringa hela vintern; men ändtligen anträdde H. Maj:t i slutet af November öfverresan till Sverige och ankom natten mellan den 1 och 2 December till Stockholm, åkande de fyra sista milen på bondvagn.

H. Maj:t gaf följande dagen lever, syntes vara vid lugnt sinne och arbetade träget. Hans förra gunstlingar och förtrogne tycktes hafva förlorat sin influence. Baron Armfelts anseende syntes minskadt; baron Ruuths var längesedan förbi. Regeringen blef entledigad från dess besvär, som upphörde genom konungens återkomst, och presidenten grefve Munck, som därutinnan varit αὐτὸς ἔφα, afskickades till Carlskrona att med generalmajor Toll, kontreamiralerna Chapman och Nordenskjöld utgöra en kommitté, som skulle hafva sjörustningarne till föremål. Detta var signalen till öfveramiralen grefve Ehrensvärds afskedsansökning, som därigenom uteslöts från all befattning med de ärenden, hans kall tillkommo. Den beviljades i Februari.

Mot hertigen af Södermanland dolde H. Maj:t icke sitt missnöje. Han liknade sitt krig vid konung Carl XI:s, då allt gått väl till lands och allt illa till sjös. I general-krigsrätten öfver finska cheferna och officerarne gjordes den förändring, att generalmajoren v. Hermanson därifrån entledigades och skickades till Skåne för att där föra befälet öfver trupperna. Samme generalmajor hade under loppet af rättegången visat sig mindre nitälskande mot de anklagade än som äskades. Han hade velat, att grefve Fersens och friherre Carl de Geers namn, hvilka på en lös obestyrkt berättelse blifvit i protokollerna inflickade såsom misstänkte att hafva skickat en viss kapten Elmén till Ryssland 1788, skulle supprimeras, för att icke i en lättsinnig publiks sinne väcka obemula misstankar och hat emot redan olagligen misshandlade personer. Men denna laggrannhet misstycktes. Generalmajor Hermanson lemnade vid sitt afträde sitt votum försegladt, i hufvudsaken af innehåll, att han ej kunde neka det de anklagades gärningar efter lagens bokstaf voro brottsliga och straffvärda, men att deras afsigter syntes hafva varit välmenta. Detta votum, värdigt en gammal militär, som talte efter öfvertygelse, men ingalunda en lagkarl, som måste döma efter lag, kunde aldrig upptagas, men gjorde honom själf illa anskrifven. Hans ställe i generalkrigsrätten fylldes af öfverhofstallmästaren grefve Lewenhaupt.

De föreställningar, som gjordes H. Maj:t om angelägenheten af en snar fred, förkastades med den förklaring, att finska nationen aldrig skulle tillåta den utan under villkor, hvilka kejsarinnan ej ännu ville

antaga; att för öfrigt konungen vore oryggligen beredd att humiliera henne eller låta förkrossa sig själf. H. Maj:t tillade, att han hade 47,000 man på benen och 200 skärgårdsfartyg. Effektiva styrkan af arméen lärer dock ej öfverstigit 15,000 man, och skärgårdsfartygen existerade ej annorlunda än i befallningen att de skulle byggas.

Konungens tid var fördelt mellan arbete i den för rikets allmänna ärenden inrättade beredning: i konseljer, hvarest ofrälse ledamöter utur samma beredning och högsta domstolen sutto jämte riksdrotsen och andra rikets herrar; uti sitt kabinett med utländska korrespondansen, och med sina nöjen, som mest bestodo i svenska spektakel af den så kallade dramatiska truppen. H. Maj:t gaf levéer och courer efter vanligheten, som nog freqventerades jämväl af grefve Fersen; men alla de öfriga under sista riksdag häktade adelsmän jämte en del andra missnöjda, särdeles fruntimmer, höllo sig därifrån. Några kavaljerer af dem, som under riksdagen tagit afsked, isynnerhet grefve Gust. Stenbock, som var kavaljer hos prinsessan, förbjödos ock att visa sig. Till soupéer såg H. Maj:t mindre folk än förr. Några unga officerare, isynnerhet en baron Stjernblad och öfverstelöjtnant Morian, utgjorde som oftast hans sällskap och roade sig med orgier samt ganska fria propos, deras enda sätt att göra sig artiga.

Den 6 December om aftonen, efter slutad cour, gjorde jag min enskilda uppvaktning hos konungen. H. Maj:t emottog mig nådigt och samtalet föll ungefärligen så som följer:

Konungen. Det är mig kärt att få se Er. Vi äro alltid lika goda vänner, och om Ni ej håller af konungen, så vet jag att Ni håller af min person.

Jag. E. Maj:t tillåter mig försäkra, att jag alltid är lika god undersåte som erkännsam menniska.

Konungen. Jag vet hvad Ni tänker om mitt förhållande vid sista riksdag: men jag kan försäkra, att jag snarare sauverat än skadat adeln, ty hade jag ej satt mig själf à la tête för den faktion, som adeln då gifvit vapen i händer emot sig, så hade ofrälse ständen gått mycket längre: och adeln har nu hufvudsakligen förlorat ingenting. Ni tiger? – Låt oss då tala om annat. Hvad tycker Ni om ställningen i Europa? Är det icke fasligt hvad som händt i Frankrike, och menar Ni icke, att kejsar Josef förlorar Nederländerna?

Jag. Jag anser dessa revolutioner för stora spektakel, hvilka i alla tider komma att förtjena den yttersta uppmärksamhet både af konungar och undersåtare.

Konungen. Men emellan dessa hvälfningar är en stor åtskillnad. Den franska är ett oerhördt utbrott af upprorsande och själfsvåld. Den brabantska åter har kejsaren själf att tacka sig för, som brutit eder, privilegier och sitt folks rätt.

Jag. Jag anser båda två för en verkan af despotism och en missbrukad konungamakt. Om ett folk ej har rätt att emot dem skydda sina rättigheter, så äro flamländarne lika uppproriske som fransoserna.

Konungen. Franska konstitutionen har aldrig genom pacta conventa varit så reglerad som den flamländska. I Frankrike har man icke haft så stort skäl att besvära sig öfver despotism, som icke mera öfver ministrarnes aristokrati; dessutom är det visst, att konungamakten uti ingen konungs tid varit mindre missbrukad än i Ludvig XVI:s. Men säg, som sanningen är: det är edra filosofer, en Franklin, en La Fayette, en Bailly, en Necker, och hertigen af Orleans med sina intriger, som störtat allt öfver ända. Det var lycka för svenska adeln, att ej dessa scener voro passerade innan sista riksdag: ert öde, mina herrar, hade då blifvit sämre och menighetens ifver mot Er svårare att styra.

Jag. Efter min öfvertygelse är svenska menigheten ej nog upplyst att taga impressioner af hvad som händer i andra länder. Jag tror ock E. Maj:t för rättvis att låta händelser, hvaruti svenska adeln varit så alldeles oskyldig, drabba densamma. Hvad orsakerna till franska oroligheterna angår, tror jag dem vara preparerade allt ifrån Ludvig XIV:s regering genom ett förfallet finansverk, förtryck och lettres de cachet. Men allt missnöje hos ett folk tarfvar mognad, innan det utbryter, och tyngden skall länge trycka, innan den blir så odräglig att oket afskuddas. För öfrigt är långt ifrån mig att försvara valdsamma ytterligheter, dem jag anser med afsky och ser nog, att dessa konvulsioner skola göra Frankrike till ett olyckligt land i många år.

Konungen. Jag kan försäkra, att Frankrike aldrig kan styras, utan lettres de cachet. Fråga grefve Fersen*). Nationen är för legère och dess utbrott furieusa.

*) Jag undvek att besvara åberopandet af grefve Fersen såsom det förtjenat. Grefve Fersen med all sin merit är en sannskyldig aristokrat. Han hade med ifra och nytta kämpat mot konungamakten, men aldrig för jämlikhet mellan sina medborgares rättigheter. Däraf hans undseende med lettres de cachet.

Jag. Det vore lika olyckligt som besynnerligt. Ett folks lynne skapas ofta af dess konstitution. Häftigheten af dess utbrott svarar oftast emot och är måttstocken af det förtryck, det förr erfarit.

Konungen. Jag kan ej hindra mig att taga det lifligaste interêt i Frankrikes olycka. Det är det vackraste rike i världen, som nu är förstördt och nult i Europa. Men kejsaren unnar jag hvad honom händt. – Hans försäkran vid sin kröning i Ungern (den han sorgfälligt undvikit) är väl den starkaste, någon monark kan göra. Efter sin ed öfverlemnar han svärdet till stormarskalken med dessa ord: "Jag gifver dig detta svärd att föra, för mig, så länge jag håller min ed, och emot mig, så snart jag den bryter".

Jag. Jag vågar säga, att alla konungar säga tacite detsamma, när de aflagt sina eder, ja, när de trädt på tronen. De regera för att göra folket lyckligt. Deras rätt att befalla och folkets att lyda grunda sig helt och hållet på detta stora villkor, antingen uttryckt i ord, eder, löften och lagar, eller dem förutan i själfva sakens natur. Bryter konungen denna förbindelse, så entledigas folket ock från sin, ej annorlunda än alla andra kontrakter upphäfvas å ömse sidor, när en af parterna brutit det. Konungen är då i [själfva] verket ej mera berättigad att styra och folket ej skyldigt att lyda. Det befinner sig då i samma relation mot sin konung, som konungen i Ungern uttryckligen förklarat åt stormarskalken. Men undersåtares olycka är, att mellan dem och deras öfverhet finnes ingen världslig domare, och att öfverheten sitter med makten i händerna; och därigenom händer, att hvad som efter naturlig lag är rättvist, blifver ofta kraftlöst, deras talan ansedd och straffad såsom uppror, och styrelselagen förvandlad till styrkans rätt (le droit du plus fort). Jag har för mycken ömhet för människors väl för att ej finna huru vådligt, ja ofta brottsligt det vore af folk att för mindre missbruk upphäfva sig mot sin öfverhet och därigenom kasta sig i anarki, som gör det ännu olyckligare; men då man talar om grunden till konungars rätt öfver sina undersåtare, tyckes mig ingen annan finnas än den uppgifna.

Samtalet föll på andra ämnen, och konungen, som icke syntes stött, såg mig icke på någon tid *).

*) Här förtjenar att omröras ett blad af en periodisk skrift, kallad "Medborgaren", som utkom den 23 Jan. 1790, angående människans rättigheter, hvilket genom sin styrka så frapperade, att förläggaren miste sina privilegier och skriften upphörde, äfvensom bladet indrogs. I Mars månad lät Kongl. Maj:t genom kanslikollegium tillsäga alla tidningsskrifvare, att i svenska papper ingenting fick inflyta, som rörde franska revolutionen.

IX.

Fälttåget 1790. Freden i Verelä.

I den brytning, hvaruti hela Europa sig befann genom fransyska revolutionen, Flanderns och Brabants affall från kejsaren, Polens jäsning, liknelse till oro i kejsarens öfriga besittningar och ett brinnande krig mellan Österrike och Ryssland mot turken samt mellan Sverige och Ryssland i Norden, hvarvid turkarne voro i ständiga förluster och redan mot ryssarne förlorat Oczakoff samt mot kejsaren Belgrad, sökte de stillasittande makterna England, Preussen och Holland att bemedla fred: men, man måste säga det, med icke nog allvar. De inskränkte sig vid underhandlingar, hvilka voro föga verkande, då Ryssland icke kunnat förmås att antaga deras bemedling. I Stockholm residerade nu i egenskap af preussisk minister, fast utan uppvist kreditif, den 1788 ankomne grefve Borch. Det är ovisst, om det var hans eller hans herres allvar att skaffa Sverige en fred, som befriade Ryssland ifrån en fiende. Från England var detta år, innan konungen hemkom från Finland, ankommen en envoyé, herr Liston, hvilken kort om godt förklarade konungen, att England ville göra sitt till, att han ej måtte ecraseras, men icke förhjälpa honom till en enda tum land mer än han hade före fredsbrottet. Under detta definitiva villkor lemnade han till konungens val, om han ville skicka någon fullmäktig till den allmänna fredskongress, som var bestämd i Jassy. Konungen, som härpå ville besinna sig, fick tid till den 1 Januari, då Hans Maj:t antog anbudet. Denna konferens i Jassy blef sedermera alldeles fruktlös.

Emellertid afskickade herr Liston härom genast efter konungens utlåtande en kurir, som gick från Stockholm den 6 Januari 1790. Denne var en fransos och blef bestulen i Södertelje. Han saknade snart både depecher och sina andra saker, återreste till Stockholm och höll sig där flera dagar uppe utan att anmäla sig hos herr Liston. En stark misstanke föll därigenom på kuriren själf, helst sedermera alla sakerna igenfunnos utom depècherna. Man trodde då, att någon främmande minister, särdeles den kejserlige, grefve Ludolf, vunnit kuriren för att få del af depechernas innehåll: men han skall hafva fulleligen urskuldat sig. Rätta förloppet och sammanhanget begrofs sedan i mörker och hemlighet. Och herr Liston måste nöja sig med att skrifva om sina depecher, som efter 14 dagar affärdades med en homme de confiance, herr Sidney Smith, hvilken följande sommar med mycken heder och kredit tjente konungen i kriget.

Kejsarinnan meddelade emellertid konungen i Preussen ett svar rörande fredsverket med Sverige, som utmärkte hennes högmod i all sin vidd. Hon vore färdig, hette det, att antaga hans mediation med villkor, att konungen skulle betyga ånger öfver det krig, han företagit, att Nystadske och Åboske frederna skulle bekräftas och allt förblifva in statu quo före kriget: att turkiska kriget ej skulle nämnas; att en regeringsförfattning måtte vidtagas, som hindrade konungen att utan ständernas vetskap sammandraga sin armé: och att amnesti måtte beviljas alla dem, som under kriget blifvit ställde under tilltal och dom. Dessa villkor, icke gjorda att antagas, kommunicerades konungen genom preussiska ministèren. Preussiske generalen Wurmser sades ock vid samma tid hafva fått ordres att hålla sig marchefärdig mot liffländska sidan med 40,000 man. Utgången visade, att detta var blotta demonstrationer, äfven så väl som Englands gifna hopp att nästa sommar låta 20 skepp utlöpa i Östersjön, i händelse fred mellan Ryssland och Sverige ej dessförinnan kunde vinnas, och synnerligen i fall Danmark ville blanda sig detta år i nordiska kriget, såsom berättades, och hvarom mera nedanföre.

Fredsnegociationerna fördes annars å vår sida med en duplicité, som, förknippad med de medlande makternas stridiga interessen, ej annat kunde än göra dem högst inbundna och kinkiga. Konungen ville hafva penningar af Preussen, hvarifrån äfven något erhållits förlidet år. Det troddes ock, att Preussen mot hypothek af Pommern gärna därtill skulle bifalla. Men så snart England märkte, att Preussen syftade åt denna utvidgning, lade det hinder i vägen för penningenego-

ciationen. Öfverstelöjtnanten von Rosenstein, hvilken såsom rysk fånge vistades i Petersburg, hade ock konferenser om fredens återställande med spanske ministern därstädes, Don Galvez, som äfven därtill begynte bidraga. Detta blef bekant för grefve Borch, som däraf tog ombrage och, till Spaniens uteslutande från fredsunderhandlingen, skall varit auktoriserad att bjuda konungen subsidier. Han förfrågade sig först hos konungen; men på svar, att de gjorda pourparlers med spanske ministern voro blotta finter, fann han ej mödan värdt att använda penningar, så att konungen just genom sin finesse gick om dem miste.

Under de vigtiga bekymmer, som så beskaffade ärenden medförde, nedlät konungen sig till en uppmärksamhet på vissa enskilda personers uppförande, som stötte många upplysta. Således lät han genom polismästaren, som framlemnade konungens egenhändiga biljett, förbjuda grefvinnan Lantingshausen, född von Stockenström, att visa sig på hofvet, inom konungens borg, på assembléer, spektakler eller någonstädes, där konungen var van att visa sig, i anseende till hennes oförsigtiga utlåtelser och bristande underdånig vördnad, i det hon, som varit hoffröken och njutit så mycken nåd af konungen, försummat att uppvakta på courerna. Det tillades, att hårdare öde henne öfvergått, om Hans Maj:t ej haft afseende på hennes ålderstigne och hederlige fa., riksrådet Stockenström. Denna biljett tillställdes henne i hennes eget hus vid tillfälle af en stor församlad societé och samma dag som hon till aftonen var befalld på bal hos hertiginnan. Ett par dagar senare hade herr Rosenstein häröfver ett samtal med Hans Maj:t, sökande bevisa, att H. M:t ej behöfde eller borde befatta sig med damernas näpsande; men Hans Maj:t svarade, att deras uppförande ej vore indifferent, att madame Boufflers skrifvit, det franska damernas kitslighet mycket retat till den där i riket skedda revolution, att Hans Maj:t ville vara lydd af de stora efter 1789 års statsförändring med lika resignation som efter 1772 års af de små; att Hans Maj:t i annan händelse ärnade låta pöbeln stena de bångstyriga och verkligen varit i berad, om han icke skulle låta dem sla ut fönstren i grefvinnan Lantingshausens hus.

Emot den vid riksdagen häktade generalen grefve Horn visade Hans Maj:t däremot ett nådigare förhallande. Hans Maj:t skref till honom (som allt sedermera ej visat sig på hofvet) en mycket nådig biljett, bad honom komma upp till sig, glömma det framfarna och vara sin vän som förr. Grefven for genast upp, hade enskildt företräde och skall mycket rörd frågat hvad han gjort för att förtjena, hvad honom under riksdagen öfvergatt. Detta skall gifvit anledning till en öm ex-

plikation, och den 23 var grefven på konungens lever, den han sedermera ordentligen bevistade.

Den 4 Mars, då jag var befalld att soupera hos Hans Maj:t, berättade konungen, att allmänna rykten lupit om starka krigsrustningar i Danmark, men att hvarken svenske ambassadören eller engelska och preussiska ministrarne i Köpenhamn dem erkände, mindre att något Sveriges ofredande därmed påsyftades. Dock hade för någon tid sedan en konselj där blifvit hållen, huruvida Danmark i instundande fälttåg skulle deltaga till Rysslands förmån, hvilket kronprinsen och prinsen af Hessen tillstyrkt, men baron Schimmelman och grefve Bernstorff med den öfriga konseljen afstyrkt i anseende till finansernas svaga tillstånd. Konungen berättade vidare, att fredsunderhandlingen i Jassy föga avancerade; att furst Potemkin något inskränkt ryska propositionen, men att hans ultimat var, det jämte Krim, Oczakoff och Akierman skulle afträdas till Ryssland, Choczim och Belgrad till kejsaren (hvars dödsfall den 20 Februari 1790 emellertid gjorde en stor ändring på den sidan) och Moldau och Wallachiet upprättas till independenta furstendömen, det förra under rysk, det andra under österrikisk protektion. Likaledes att Sverige skulle få intagas i freden, men ej förr än konungen gjort excuse. Till utförande af kriget mot Sverige hade kejsarinnan för öfrigt äskat 20 regementen från hufvudarméen, hvilka furst Potemkin skall enständigt nekat såsom mot turkarne oumbärliga, hvars plan för öfrigt var, att kejsarinnan borde förlika sig med Sverige för att hafva så mycket ledigare händer.

Hans Maj:t ingick i en lång detalj om krigsrustningarne till nästa campagne. Skärgårdsflottan skulle bestå af 300 segel förutom 160 transportfartyg; örlogsflottan af 40 segel. Bemannandet af dessa fartyg vore redan besörjdt. Hans Maj:t besvärade sig för öfrigt bitterligen öfver malversation vid örlogsflottan, så att utom de sämsta anstalterna till sjukdomssmittans afvändande, innan kommittéen sattes, hade man till och med funnit, att ett stort antal manskap varit såsom sjuke uppförde, hvilka njutit hemlof af officerarne, som dragit deras underhåll. Hans Maj:t sade sig slutligen vara trött af kriget, mera för det penibla lefnadssättet än af brist på ressurser; talte om sin ledsnad i Lovisa, landets besvärlighet för ett fälttåg m. m.

Till krigsrustningarne för campagnen 1790 höra ock konungens ordres, afgångne redan i Januari månad, att alla indelta regementens rote- och rusthållare skulle uppsätta vargering, två rotar om en karl, den de ock egde bekläda, men gevär ville konungen bestå. Det var

denna sak, som till frivilligt atagande proponerades förlidne sommar, men då mötte svårighet.

I Mars månad instämdes öfverstelöjtnanten baron Pfeiff till Svea hofrätt, för det han i Bettna kyrka i Oppunda härad och Nyköpings län gjort eftertänkliga föreställningar till allmogen emot denna anbefalda vargerings uppsättande, pastaende att sadant ej instämde med regeringsform och knektekontrakt, dem han uppläste, samt förmådde en del af allmogen att protestera mot vargeringen. Baron Pfeiff inställde sig till svaromål, och sedan aktor gjort sitt käromal, samt vittnen blifvit afhörde, fann hofrätten, att han borde svara utur häkte. Han dömdes ock till döden i April, såsom den där velat uppstudsa menigheten. Dödsdomen bekräftades ock af konungen: men på hans ansökning om nåd blef han förskont med lifvet och sattes i fängelse på behaglig tid uti Christianstads fästning.

Denna katastrof var så mycket besynnerligare, som Pfeiff under riksdagen var en veterlig spion på det missnöjda partiet, med hvilket han höll i början, men till slut afklädde sig masken och talte för konungens proposition i bevillningsfrågan. Ingen adelsman följde hans exempel eller gjorde svårighet rörande vargeringen.

Den 22 Mars, då jag uppvaktade hertigen af Södermanland, föll talet på kontreamiralen Liljehorn, en icke mindre för sitt förhållande såsom vice landtmarskalk än såsom divisionschef vid flottan odieux person, och som äfven, ställd under tilltal, blifvit till döden dömd samt under afbidan af konungens mildring hölls under bevakning i Carlskrona, dock mycket lindrigare än tillförne. Det var obegripligt hvad hans motiv varit att uraktlåta sin skyldighet i sjöbataljen den 26 Juli, då han alltid både varit känd för personlig tapperhet och tycktes böra vara angelägen att inlägga ett beröm, som både kunde rättfärdiga konungens förtroende och gifva sjöcampagnen en fördelaktig vändning. Hertigen sade sig tro, att hans afsigt kunnat vara att hålla sig på afstånd, på det att, om hertigen blefve omringad, han då skulle få den äran att befria honom: men nekade icke heller, hvad allmänna rösten öfverljudt förkunnade, att svåra misstankar föllo honom till last att hafva varit förrädare. Märkligt var således, att österrikiske ministern grefve Stadion, som alldeles var i ryska interesset, kort efter riksdagen 1789 skall hafva sagt, att ryssarne ingenting hade att af var flotta befara, emedan den nästa mannen till hertigen vore redan vunnen. Vid början af bataljen, då Liljehorn var alldeles utom skotthåll med

fienden, har han låtit lossa tre skott, som är rysk lösen, hvarpå en rysk fregatt svarat med lika många.

Hertigens utlåtelser tycktes utmärka mycket missnöje med konungen och jämväl med dess steg vid sista riksdag. Han sökte purgera sig från all del däruti; synnerligen påstod han sig ej hafva antagit befälet den 20 Februari kl. 6 eftermiddagen utan med uttryckligt förbehåll, att från den stunden ingen våldsamhet eller arrestering skulle ske. Adelns eftergifvenhet den 17 Februari och 27 April taxerade han för feghet och sade sig varit i den djupaste okunnighet om hela den senare dagens anstalt; likaledes, att om de trupper, som voro samlade vid slottet att i händelse af oordning nyttjas under hans befäl, verkligen behöft röras, skulle adeln visserligen af dem och honom ingenting haft att befara. Jag böd till att bevisa, det adelns parti sistbemälte dag äfvensom den 17 Februari på rikssalen var det bästa, i fall man ej velat bryta sönder hela rikskroppen. På tillfrågan hvad jag mente om Säkerhetsakten, om den vore lag eller ingen lag, svarade jag, att då man betraktar dess upphof och sättet eller formen, huru den är antagen, kunde dess kraft och laglighet vara mycken betänklighet underkastad; men som denna pröfning endast tillkom lagstiftande makten, hvilken, då riksens ständer ej äro tillhopa, är hvilande och föreställd af konungen, så trodde jag att enskilde män nu äfven så litet hade rätt att sätta sig mot densamma som mot alla andra kongl. bud och befallningar, samt att den däremot upphofve sig kunde straffas såsom en afsöndrad lem från riket.

Allmänheten oroades denna tiden genom hvarjehanda vådliga rykten, såsom skulle ryssarne profitera af detta års blida väderlek, då allsingen vinter var, utan hafvet alltjämt öppet, att med galerer göra en surprise på Stockholm. En och annan person af le corps diplomatique styrkte dessa uppgifter. Men höga vederbörande ansågo dem med förakt, som utgången ock visade, att de förtjente. En annan lika utspridd berättelse var den, att konungen med det snaraste ärnade företaga en resa till Preussen. Utländska tidningar voro däraf uppfyllde, och kläder och livréer beställdes verkligen för konungens räkning, hvilka sedermera kontramanderades. Det är troligt, att angelägenheter, synnerligen i penningevägen, voro under afgörande mellan båda hofven, uti hvilka konungen genom sin personliga närvaro trodde sig kunna vinna mer i Berlin än i Stockholm genom grefve Borch, hvilken nu efter hand blef mindre väl anskrifven hos Hans Maj:t. Det kan ock vara möjligt, att dessa rykten voro blotta finter och utspridda

för att maskera konungens kort efteråt följande helt oförmodade resa till Finland.

Konungens drift att bereda alla anstalter till ett tidigt fälttågs öppnande var äfven så märkvärdig som oförmodad. På Stockholms ej mindre än andra varf utrustades en myckenhet större och mindre skärgårdsfartyg. Roslagsskutor inköptes och apterades till kanonslupar. Stora flottan i Carlskrona iståndsattes med lika flit. Redan den 17 Mars lät Hans Maj:t genom kaptenen baron Cederström med två fregatter göra en surprise på Rogersvik i Estland. Några 40 kanoner förnaglades, och kommendanten förmåddes att uppbränna ett betydligt magasin samt förband sig till en brandskatt, som segervinnaren ej fann rådligt afbida för att upptaga, sedan någon styrka begynte samlas till motvärn. Ryssarne berätta denna coup de main såsom ganska obetydlig; men den utmärkte åtminstone, att man var vaksam och sökte tidigt nyttja tillfälle till fiendens afbräck.

Den 25 Mars, då konungens snara afresa ej mera var en hemlighet, var jag befalld att soupera på Haga. Hans Maj:t berättade då med mycken glädje, att allianstraktaten mellan Preussen och Porten den 31 Januari kommit till stånd, att Preussen garanterat Porten alla sina besittningar på andra sidan om Donau, samt att söka förhjälpa det Krim måtte bli Porten återställdt *). Likaledes att i händelse det

*) Alliansen mellan Porten och Preussen innehöll: 1:o Som ryssarnes öfvergång på andra sidan om Donau bragt den så nödiga jämnvigten i oordning, lofvar Preussen i vår förklara krig mot Ryssland och Österrike, bista Porten med all sin makt och ej sluta förr, än den vunnit en berömlig och varaktig fred jämte säkerhet för dess hufvudstad så till lands som åt Svarta hafvet. Porten lofvar däremot låta sig angeläget vara, att vid tillkommande fred kejsaren skall till Polen återställa Galicien och Ludomirien samt bilägga tvisterna om Polens politiska interesse mellan Österrike, Ryssland, Preussen och Polen på ett för Preussiska hofvet fördelaktigt sätt, utan att Polen har skada däraf: 2:o Handels-artiklarne af å H. g. 1175 stadfästas; och Porten lofvar alla preussiska eller under preussisk flagg seglande skepp å Medelhafvet beskydd och äfven förord hos Tunis och Tripoli. 3:o Bägge makterna förbinda sig, att ej göra särskild fred med de båda kejserliga hofven, och Porten, utan Sverige, Preussen och Polen, ingen fred. Skulle i längden de tre sistnämnda makter eller en af dem bli anfallen af de bägge kejserliga hofven, så skall Porten anse ett sådant krig såsom sitt eget och bista med all sin styrka. För det närvarande skall hvarken Porten göra fred med Ryssland eller Österrike, och i fall eröfringar göras, ej gifva dem tillbaka, förrän striditheterna äro bilagde mellan de båda kejserliga hofven och Polen, samt innan Ryssland afgjort dem, det kan hafva med Preussen i afseende på Polens politiska intresse. Den tillkommande freden skall endast slutas under engelsk och holländsk bemedling. 4:o Efter sluten fred skall Preussen garantera Porten dess besittningar af de länder, den då erhåller, och använda sitt bemödande, att England, Holland, Sverige och Polen biträda denna garanti. Då skall ock en ny definitiv-traktat slutas i anseende till ömse

mellan Preussen och Ryssland komme till fredsbrott (det Hans Maj:t i vår ansåg för otvifvelaktigt), ej nedlägga vapen utan conjunctim med Sverige och Porten. Till denna allians, som sedan blef ett parturiunt montes, accederade Polen, Sverige och England. Hans Maj:t sade sig ock hafva löfte om mycket penningar från England. Vid afskedstagandet sade Hans Maj:t sig hoppas ej återkomma utan med fred.

Innan konungens afresa nämnes, förtjenar anföras, att konungen gjort pommerska landtständerna proposition att göra en don gratuit

---

sidors garanti för deras länder. 5:o Traktaten skall i Constantinopel ratificeras, så fort möjligt blir.

En traktat upprättades ock mellan Polen och Preussen d. 14 Mars, innehållande: 1:o En ömsesidig vänskap. 2:o Garanti af hvarandras besittningar. 3:o Att afböjas skulle, det ingen måtte inblanda sig i Polens angelägenheter. 4:o Om Polen fiendtligen angripes, bistår Preussen med 12,000 man infanteri och 4000 till häst, eller utsatta däremot svarande kontingenter. 5:o Men i nödfall med 30,000 man; och Polen tillbaka i slik händelse med 20,000; ja, efter omständigheterna biträda hvarandra med all sin makt. 6:o Hjälptrupperna kommenderas af en general en chef från reqvirenten. 7:o En handelstraktat skall företagas och 8:o ratifikationerna utväxlas inom fyra veckor.

Alla dessa vidt utseende afhandlingar blefvo så godt som utan verkan, sedan kejsar Josef II den 20 Febr. af lungsot afled, och hans bror och efterträdare med sitt fredliga system afböjde alla utbrott. Preussiska och österrikiska trupperna voro i full rörelse, under det man flitigt negocierade, och den 25 Juli träffade fredsafhandlingen i Reichenbach, som förmådde: att 1:o Österrike antager Preussens bemedling med Porten, samtyckande till Preussens, Englands och Hollands intervention, hvilka senare makter ock skola garantera freden, som kommer att slutas med Porten. 2:o Österrike gifver tillbaka alla från Porten eröfrade orter in statu quo. 3:o Preussen skall söka utverka, att Österrike får behålla Orsova till Banatets betäckande; och 4:o att Belgrad demoleras. 5:o Preussen förbinder sig att hvarken medelbarligen eller omedelbarligen blanda sig i nederländska oroligheterna. 6:o Konungen af Ungern får Preussens kurröst att bli kejsare. 7:o Ryssland skall anmodas att skicka fullmäktige till en kongress med Porten och antaga Preussens bemedling. Ratifikationerna utväxlades d. 8 Aug. Emellertid var stillestånd mellan Österrike och Porten slutet och den omnämnda kongressen öppnades i Bucharest samt flyttades sedan till Szistova. Freden emellan Ryssland å ena sidan samt Preussen och Polen blef äfvenledes orubbad oaktadt alla rustningar. England förblef ock stillasittande under en uppvuxen misshällighet med Spanien öfver engelska fartygs uppbringande i Nootka-sundet på vestra kusten af Mexico, hvilket förorsakade stora krigsrustningar, till dess allt i godo afgjordes i Madrid den 24 Juli på sätt, att Spanien lofvade ersätta all skada, gifva satisfaktion och förklarade sig benäget till vidare öfverenskommelse. Nya oroligheter uppkommo väl kort därpå i anledning af spaniorernas ytterligare våld mot en engelsk kapten, Macdonald, i Vestindien, men bilades under nya rustningar, och sedan franska nationalförsamlingen förklarat sig i fall af fredsbrott vilja understödja Spanien med hela sin sjömakt, genom konventionen i Madrid den 27 November, hvarigenom England återfick de landsträckor på vestra Nord-Amerikanska kusten, det mist 1789, ersättning för den skada dess fartyg lidit, fritt fiske och segelfart i Stilla hafvet, och genom en hemlig artikel ön Juan Fernandez sig afträdd. Allt detta visar åtminstone, att den då rådande politiken i kabinetterna syntes vara att declinera krig.

till krigets bestridande af en million r:dr. Detta blef afslaget genom svar af den 15 Mars och 11 April. Saken var i sig själf icke tacknämlig, och konungens ombud, som härvid nyttjades, kammarherren von Platen var det än mindre. Hans möda blef dock ej olönt, utan fick han för åtskilliga betydliga leveranser i stället för utredningskommissionens misskrediterade sedlar anvisning till full betalning på pommerska kammaren, genom hvilken oförtänkta utgift detta verk kom i den förlägenhet, att vanliga och nödvändiga utbetalningar ej utgingo.

Den 26 Mars sent om aftonen gick konungen ombord på jakten Amadis, men måste morgonen därpå för motvind åter fara till Haga. Natten till den 28 låg konungen åter ombord och anträdde resan bittida om morgonen, var kl. 7 vid Waxholmen, kl. 10 vid Furusund, hvilade där något, så att H. Maj:t den 29 om förmiddagen var vid Korpo ström, ankom den 31 till Åbo samt öfver Borgå till S. Michel den 7 April.

H. Maj:t hade utnämnt samma personer att under dess frånvaro sköta regeringen som förlidna året. Som hos borgerskapet i Stockholm försports någon olust öfver den så länge fortfarande vakthållningen, hade H. Maj:t skrifvit ett bref i de nådigaste ordalag till borgerskapet, hvarutinnan anmärktes den kontrast, som fanns mellan deras nit för konung och fädernesland samt andra nationers upprorsanda, och H. Maj:ts önskan tillkännagafs, att borgerskapet med oafbruten oförtrutenhet måtte fortfara i den hittills så berömligen bestridda vakthållningen. Härmed uppför kronprinsen på rådhuset den 29 Mars, uppläste brefvet, haranguerade själf och haranguerades af öfverståthållaren, justitieborgmästaren och en af stadens äldste. Scenen var rörande för många och ihågkoms sedan med en medalj till kronprinsen.

Den 3 April, som var påskafton, firade ofrälse stånden genom en stor måltid för 270 personer på Börsen i Stockholm, så ock nästan i alla rikets städer, minnet af den samma dag året tillförne stadfästade och expedierade Säkerhetsakten. Ingen adlig ledamot fick vid den Stockholmska högtiden vara närvarande. Borgmästaren Liidberg och lagman Ahlman voro marskalkar. Allt skall dock gått anständigt till, och alla fyra ståndens samt krigets lyckliga utgångs skal blifvit druckna. Bokpressen svettades sedan hela året af mer eller mindre dumma och ilskna tal, som vid detta tillfälle i landsorterna blifvit hållna.

Den 15 April afreste hertigen af Södermanland till Carlskrona i anledning af regeringens ordres, som nog skola stött honom. Han hade icke gjort hemlighet af sin olust att detta år antaga befäl öfver örlogsflottan, hvarvid han förra året haft så liten satisfaktion. Anstalterna till flottans utredning voro så skyndade, att den under hertigens befäl kunde utlöpa den 30 April till en styrka af 21 linieskepp samt 8 fregatter. I Hamburgska Politisk-Historiska Magazinet uppgafs svenska under utrustning varande styrkan hafva varit 24 linieskepp, 11 stora fregatter, 5 smärre, 4 kuttrar, 2 skonertar, 2 jakter, 2 bombarderfartyg, 2 brännare, utom sjukskepp; kanonerna 2330; skärgårdsfartyg 349 med 22,000 mans besättning inalles.

Generalmajoren Tolls drift ansågs isynnerhet hafva verkat en så eftertrycklig rustning. Så fort kuriren till Stockholm ankommit om örlogsflottans utlöpande, uppbröt regeringen ett bref, som H. Maj:t förségladt qvarlemnat att uppbrytas vid denna tidning. Man väntade att där finna stora belöningar för herr Tolls nit, men fann i stället med förundran, att han därmedelst entledigades från första generaladjutantsämbetet hos H. Maj:t, som alldeles indrogs, samt att han allenast bibehölls vid lönen, äfvensom vid inseendet framdeles öfver flottans utredning, och för öfrigt åter förordnades att föra befälet i Skåne. Generaladjutantsbeställningen blef sedermera ambulatorisk och lemnades af H. Maj:t efter välbehag på 8 eller 14 dagar i sänder än till den ena än till den andra officeren, som till tecken däraf bar en stålkäpp, strödd med förgylda kronor.

Så snart konungen kommit till Finland, öppnades campagnen af de i Savolax öfver vintern förlagda trupper, hvilka där genom elaka qvarter lidit stor afgång. Dessa bestodo af Jönköpings, Nerikes och Vermlands regementen samt Dal- och Helsinge-vargeringen, anförda af baron Armfelt. Planen sades vara att bemäktiga sig fiendens poster inåt landet åt Davidstad och Villmanstrand, samt att därtill nyttja den årstiden, då isen ännu bar och i det kuperade landet gjorde passen lättare att intaga; hvarefter arméens flotta skulle på strandsidan soutenera dessa rörelser och lätta eröfringen af Fredrikshamn. Flera generalspersoner skola gjort erinringar mot denna plan, men förgäfves. Den 15 April eröfrades under konungens ögon af baron Armfelt med dess ofvannämnda brigad Kärnakoski- och Suomeniemi-passen i ryska Savolax, på isen, utan betydlig förlust. I anledning häraf lät H. Maj:t en del af den öfriga arméen, som legat längre ned på gränsen, den 28 April gå öfver Kymmene elf vid Jörillä och den 29 attackera rys-

sarne i deras retranchementer på en höjd vid Walkiala. Svenska tapperheten hedrade sig, ty ryssarne blefvo efter ett hardnackadt motstand öfvervunne med förlust af några hundrade man samt sina magasiner. Vår förlust var icke heller obetydlig, och konungen själf fick en kontusion i högra armen. H. Maj:t lät genast på stället sjunga Te Deum och sedermera i alla kyrkor i riket. Den 2 Maj, då denna lofsång i lägret var uppstämd, anhöllo generalmajoren Pollet med flere i arméens namn, att H. Maj:t nu täcktes antaga det ordenstecken af Svärdsorden, som han själf vid krigets början instiftat med villkor att icke få bäras af någon svensk konung, innan han under eget befäl vunnit segrar eller gjort eröfringar. H. Maj:t lät efter något vägrande härtill förmå sig, och fästes ordenstecknet på hans bröst af generalmajorerna Pollet och Pauli, som i slaget utmärkt sin tapperhet. Det var ifrån Walkiala som H. Maj:t utfärdade egenhändig frilåtelse för baron Stierneld utur dess sedan sista riksdag fortfarande häkte, hvilken, förlofvad med fröken Gyldenstolpe, fick befallning att genast förfoga sig till Finland och uppvakta konungen. Han träffade där icke konungen förrän i Juli månad, hade då ett kort företräde, hvarvid H. Maj:t skall omfamnat och kysst honom, samt återvände genast till Stockholm. Den 7 Sept. hade han sitt bröllop på hofvet med fröken Gyldenstolpe.

Genom segern vid Walkiala var H. Maj:t mästare af en fördelaktig post i fiendens land och hade kommunikationen öppen med baron Armfelts brigad. Denna blef i sitt läger vid Pardakoski den 30 April attackerad af ryska generalerna Berchman och prinsen af Anhalt med 6000 man, hvaremot vår styrka ej öfversteg 1400. Oaktadt denna olikhet och ryssarnes häftiga anfall, blefvo de dock med förlust tillryggaslagne. Prinsen af Anhalt dog af sina blessyrer. Uti svenska Savolax blef kort därefter generalmajor Stedingk likaledes angripen i sitt läger vid Pertumäki af ryska generalen Rautenfeld, som, sina föreställningar oaktade, af kejsarinnan därtill skall fått uttrycklig befallning; men han blef efter fyra timmars fäktande äfven med förlust afslagen.

Däremot öfvergick fienden samma natt på båtar vid Anjala, borttog batterier och surprenerade våra strandposteringar, hvilka genom detacheringar till de offensiva operationerna i fiendens land blifvit för mycket försvagade. Enkedrottningens regemente och grefve Meyerfelts friskyttar gjorde tappert motstånd, men blefvo dock öfvermannade. Ryssarne uppgifva var förlust till 1400 man. Anjala föll i deras händer, och följande dagen gingo de öfver strömmen vid Hirvenkoski. Konungen, som härigenom nödgades afstå från sin tillärnade marsch till Kaipias

och Davidstad att fullfölja sina förmåner, måste i stället lemna sin post vid Walkiala och låta trupperna retirera för att försvara eget land samt bistå general Platen, hvilken fattat ständ vid Willikala, för att mot fienden betäcka Elimä magasin; fienden hindrades ock att framtränga längre än till Korois pass, men kunde ej hela sommaren fullkomligen utur vårt land delogeras, oaktadt de blodiga och mer eller mindre fördelaktiga försök, som af våra därtill gjordes.

Själf begaf sig H. Maj:t till Borgå och gick den 9 Maj ombord på skärgårdsflottan för att taga befäl öfver densamma, som 104 segel stark följande dagen utlopp från Pellingeskär.

H. Maj:ts afsigt var att genom detta tidiga sjötåg förekomma och surprenera fienden samt förstöra dess skärgårdsflotta, hvilken ej ännu var färdig att utgå. Till den ändan framryckte han till Fredrikshamn, angrep tidigt om morgonen under denna fästnings kanoner den där förlagda del af bemälda flotta, tog, brände eller sänkte 38 stycken beväpnade fartyg, hvaraf 25 kanonslupar och galerer, två pråmar och turumma "Sällan värre", hvilken i Svensksundsslaget förlidna året förlorades. En hop skärgårdsfartyg, som stodo på stapeln under byggnad, blefvo antända och brända eller illa skadade, så väl som själfva varfvet, samt mycken ammunition, kanoner, skeppsmaterialier m. m. eröfrade. Fångna togos 6 officerare och 80 man, som voro på "Sällan värre". De öfriga fartygen lära varit obemannade. Svenska förlusten uppgafs till 1 kanonjulle, 1 officer, 29 man dödsskjutne och 30 blesserade. Som itändningen af Fredrikshamns varf ej alldeles velat lyckas, skickades kapten Virgin den 20 Maj att därtill göra nytt försök, hvilket verkställdes med stor tapperhet; men fästningens croiserade eld och en blessyr, som Virgin fick i handen, nödgade honom till reträtt, som skedde i god ordning. Under anfallet den 15 lät H. Maj:t uppfordra Fredrikshamns fästning. Kommendanten begärde en timmes betänketid, men fick innan dess secours af ett regemente och gaf sedermera icke något vidare svar.

Öfver segern vid Fredrikshamn lät H. Maj:t åter sjunga Te Deum *). Den var förmånlig, men hade icke kostat stort motstånd. Den 20 Maj

*) Te Deum afsjöngs i Stockholm den 1 Juni. Konungen hade därtill gifvit ett ceremoniel, i anledning hvaraf drottningen i Storkyrkan skulle beledsagas af riksrådet Beck-Friis. Men Hennes Maj:t gjorde själf däruti ändring och befallde därtill riksrådet Fersen. På hans föreställning, att det stridde mot konungens befallning, svarade H. Maj:t, att hon åtoge sig allt ansvar. Riksradet Fersen beledsagade henne då verkligen och riksrådet Beck-Friis företrädde hennes öfverste marskalk.

slog äfven generalmajor Pauli ryssarne, anförda af general Berchman, vid Nappa nära Kettis, fördref dem med stor förlust och intog deras ställning. General Pauli nyttjade vid detta tillfälle Södermanlands, Kronobergs och Östgöta infanteriregementen.

Tvenne dagar före Fredrikshamns-segern hade hertigen af Södermanland, som det förmenas, på konungens positiva befallning genom kontreamiralen Nordenskjöld, med örlogsflottan försökt en coup de main mot en del af ryska örlogsflottan, som låg outredd i Reval under amiralen Tschitschagoffs befäl. Den bestod af tre tredäckare, åtta örlogsskepp och fem fregatter. Hertigen, som för motvind ej förr hunnit fram och därföre ej heller fann nagon oberedd fiende, angrep dess flotta Christi Himmelsfärdsdag. Men den serverades från fästningen, hvars strandbatterier och fältverk äfven gåfvo en gruflig eld. Storm och kastbyar uppkommo ock, som hindrade vår öfverlägsna flotta att nyttja dess underlag af kanoner och en del af skeppen att uppsegla i ordre de bataille. Skeppet "Prins Carl" miste sina master, blef redlöst och föll i fiendens hand med hela sin besättning. Skeppet "Riksens Ständer" kom på grund, måste uppbrännas af hertigen själf; och skeppet "Tapperheten", som ock stött, räddade sig genom det, att alla kanonerna kastades öfver bord. Ryska flottan skall, efter hertigens uppgift, likväl äfven nog hafva lidit, och två stora fartyg måst omtacklas; men dess förstöring, som var påsyftad, slog alldeles fel. Hertigen måste retirera sig, blef liggande 1 1/2 mil norr om Nargön för att reparera sin skada och berömde sig att blockera Revalska flottan, som sades ej kunna hindra honom att visitera ankommande neutrala skepp och borttaga ryska lastdragare, under det han föregaf sig bereda ett nytt anfall, hvilket alldeles uteblef. Kännare anse denna attack för ganska oförsigtig, och att den aldrig kunnat eller bort lyckas, ifall den ej till lands varit **souteneraad med landstigningsmanskap.**

Konungen, som att fullfölja sin fördel vid Fredrikshamn, trängde med skärgårdsflottan allt längre in åt ryska sidan, ville hafva densamma betäckt af örslogsflottan, hvilken därföre fick ordres att segla in i finska viken. I sådan afsigt var ock hertigen den 3 Juni redan framkommen till Seeskär, då han träffade den utur Kronstadt utlupna fiendtliga örlogsflottan under amiral Kruses befäl, 17 örlogsskepp och

---

Hon hade förlidna aret visat lika fermete mot landtmarskalken grefve Lewenhaupt, da hon efter en predikan, hvarefter de som äro i rang att äta med henne, alltid pläga befallas till hennes bord, uttryckligen uteslöt honom och lät säga, att hon ej komme ut till bordet, om han sig där infunne.

5 fregatter stark. Ryska flottan angrep vår, oaktadt den senares öfverlägsenhet, och efter en fäktning, som påstod från kl. half 4 till half 8 på morgonen, skildes flottorna åt utan synnerlig decision. Ryssarne påstå, att vi måst retirera; vi, att tre ryska skepp och däribland en tredäckare skjutits redlösa. Det vissa är, att hvart kanonskott hörts till Petersburg, hvarest kurirer hvarje timme gingo till kejsarinnan och consternationen varit stor, tillika med en sådan förbittring mot svenska fångarne, att de icke viste sig på gatorna. Konungen yttrade sedermera öfverljudt, att örlogsflottan alldeles uraktlåtit sin skyldighet, att ej flere skeppschefer än hertigen, kontreamiralen Modée, öfverste Puke och ett par andra gjort väl ifrån sig, men att andra fartyg skjutit öfver 100 skott utan att hinna fram, hvarigenom segern blifvit oss betagen, likasom den 26 Juli 1789.

Efter våra uppgifter förföljdes fienden eftermiddagen en mil närmare Kronstadt, hvarunder två aktioner föreföllo; men fienden ville undvika ny batalj, den ock mist och vindstilla hindrade. Ryske amiralen Suchotin miste benet af en kanonkula och dog af blessyren. Följande dagen fullföljdes jagten: men då Revalska flottan, som ändtligen utlupit under amiral Tschitschagoffs befäl, signalerade, vände hertigen mot henne. Den 5 Juni tillbragtes blott med manövrer och den 6 konjungerades båda ryska flottorna, den Kronstadtska och den Revalska, utgörande tillsammans 30 skepp och 18 fregatter. Konungen var med skärgårdsflottan emellertid ankommen till Björkösund, 7 mil från Kronstadt, och sedan vår örlogsflotta tagit sin station mellan Björkö och Torsari, förentes båda flottorna och sades blockera inloppet till Wiborg, till hvars attackerande konungen gjorde min, men blockerades i själfva verket af ryska utanför liggande örlogsflottan. Att likväl visa kontenans, debarkerade H. Maj:t den 7 Juni ett detachement garde, Uplands regemente, husarer m. fl. vid Koivisto, hvilka fattade posto i två divisioner, hvaraf den ena stod blott fem mil från Petersburg, en dyrköpt bravad, då man eftersinnar de obotliga förluster, som detta hazarderade framträngande medförde.

Baron Armfelt med sin brigad vågade vid samma tid ett misslyckadt försök i ryska Savolax. På rapport att fienden i Savitaipal ej var starkare än 600 man, beslöt han där attackera den i dess förskansade läger, för att genom eröfring af denna post och demonstrationer åt Willmanstrands-sidan göra diversion, så att ryska styrkan vid Anjala och Walkiala måtte försvagas. Denna illa öfverlagda attack skulle verkställas i fyra kolonner. Okunnighet om vägarne och baron

Armfelts egen brådska, som med sin kolonn framkom halftimman timme före den tid, som var gifven till rendez-vous, gjorde utgången ganska olycklig, helst fienden natten förut blifvit förstärkt till 2000 man och hade 30 kanoner, som spelte på vårt infanteri och demonterade våra kanoner. Här blef således endast tillfälle till bravur, men ej seger. Våra trupper plierade, men rallierades flere gånger af deras tappra officerare, till dess att reträtten kunde verkställas i god ordning. 10 officerare dödsköttos, 13 blesserades, 3 gjordes till fångar, 3 kanoner förlorades och 300 man blefvo slagne eller fångne. Baron Armfelt blef illa blesserad och återtog sitt forna läger i Kärnakoski utan att af fienden där oroas. Det var därefter som mellan honom och ryske generallöjtnanten Igelströhm öppnades de pourparlers, som efter halftredje månad slutades i en önskad fred.

Konungen både med örlogs- och skärgårdsflotta fann sig emellertid afskuren från all kommunikation med sitt land och egna farvatten, instängd i en klippig hafsvik, där han hvarken kunde meddela tidningar till Sverige eller därifrån få några *). Den enda depech, han skref, den 19 Juni, troddes befordrad genom en mutad rysk lots. Tvenne kanonslupar, som generalmajor Klingsporre från Lovisa skickat med depecher till H. Maj:t, framsmögo sig ock genom ett lyckskott. Under denna förtviflade ställning hade general Meyerfelt den lyckan att först eröfra Suttula och Broby samt däruppå att intaga Högforspasset, som nu tredje gången i detta krig föll i våra händer och denna gången nästan utan motstånd.

Vådan af svenska flottornas trängsel tilltog med Juni månads slut allt mer och mer, då proviant ej fanns för mer än fjorton dagar och friskt vatten måste hemtas från ryska landet, som kostade otta hemtarena lifvet. Ryska kombinerade flottan, som blockerade vår, var 22 linieskepp stark. Därtill voro 150 ryska skärgårdsfartyg utlupna från Kronstadt: och konungens plan att från sjösidan göra sig mästare af Wiborg hade ingen annan verkan medfört, än att han därutanför med sina ombord hafvande trupper intagit några pass och batterier.

*) Den 17 Juni afbrann större delen af Carlskrona stad genom en vid brännvinsbränning i öfverstelöjtnant Ameens hus utkommen vådeld. Elden var så hättig, att själfva klipporna glödgades och brusto. 300 hus jämte två kyrkor lades i aska. Lycka att vinden låg från varfvet. Några hus, i hvilka krut förvarades, sprungo, hvilket ökte bestörtningen, orsakade oordning vid släckningen och följaktligen gjorde skadan större. En mängd amiralitetsofficerares familjer blefvo husvilla, medan männerna äfventyrade lifvet mot fienden.

Det är svårt att tro hvad som föregafs, att konungens tanke verkligen varit att intaga Wiborg, en fästning, hvilken ej utan formlig belägring af 50,000 man kunnat eröfras, och till hvilken inloppet var garneradt med 13 batterier, hvaribland blott två intogos. Engelske öfversten Smith styrde mest dessa operationer, som spillde nog folk, och man skyllde sedan utgången på stormig väderlek. Ändtligen beslöt man att bryta sig fram genom fiendtliga flottorna, kosta hvad det ville. En stark östlig vind nyttjades därtill den 3 Juli. Fem embosserade ryska skepp lågo med bredsidan vänd emot våra stäfvar i ett gap mellan Forsari och Biskopsön, hvarigenom vi skulle framtränga; stranden var försedd med batterier och jägareeld. Vid själfva lyftningen kommo på grund och förlorades linieskeppet "Finland" samt vid liniens brytning genom lika olycka linieskeppen "Hedvig Elisabeth Charlotta", "Lovisa Ulrika", "Ömheten" samt fregatterna "Upland" och "Jaroslav". En brännare, som utlopp, sedan halfva flottan var utgången för att sätta eld på ryska flottan, tände för bittida och råkade på grund, då ryssarne hunno väja; men vårt egna linieskepp "Enigheten" och fregatten "Zemir", som skulle en på hvar sin sida i smala farvattnet gå förbi, fastnade på brännaren, antändes och sprungo i luften med sin besättning. Svenska skärgårdsflottan, som under konungens eget befäl sekunderade örlogsflottan, led ej mindre förluster. Tre galerer, "Upland", "Ekeblad" och "Palmstjerna", som skulle akta sig för ett itändt ryskt fartyg, ströko på grund och förlorades genast i början af denna blodiga strid, och då flottan efter genombrytningen tog sin kosa till Svensksund, borttogo ryska jagande fregatter (hvaribland isynnerhet den uppbragta "Venus") 4 andra galerer, "Östergötland", "Ehrenpreus", "Dalarne" och "Nordstjerneorden". Konungen var i bataljen i elden på sin slup mellan landbatterier och fiendens örlogsskepp på 3-pundigt kanonskotthåll och påhelsades af kulor, så att en af hans roddare förlorade båda armarne. Under jagandet af ryska fregatter *) var han i ögonskenlig fara att falla i fiendens hand samt hade lemnat ett paket af angelägna papper att i sådan händelse sänkas. Under denna reträtt förlorades ännu tvenne örlogsskepp af stora flottan, hvilken styrde utomskärs åt Sveaborg, det

---

*) Fregatten "Venus", den ryssarne af oss förra året eröfrat, och kanske en af de bästa seglare i världen, var just den som förföljde konungens slup. Få minuter syntes återstå, innan den skulle upphinnas, hvarunder konungen visat mycket courage, då fregatten fick ordres att vända. Hans tanke var att, om han blifvit tagen, abdikera och själf protestera mot hvad afhandlingar med honom, fången, kunnat göras.

ena "Sophia Magdalena", som måste gifva sig, sedan det länge och väl slagits mot en tredäckare och ett 80-kanonskepp; det andra "Rättvisan", som följande dagen under Mjölö, strax utanför Sveaborg, eröfrades, sedan det förlorat sin stormast.

Vår förlust var 7 linieskepp, 3 fregatter, 7 galerer, 4 kanonslupar, 7 jollar, 1 kanonbarkass; hela örlogsflottans bagage och en mängd transportfartyg, atminstone till 35 segel; 5000 man gingo till spillo. Hertigen själf var blesserad i axeln af en skråkula, som bredvid hans sida dödade öfverstelöjtnant Schultz v. Ascheraden. Ryssarne uppgifva sin förlust blott till 117 döda och 169 blesserade.

Man påstår, att ryssarne icke dragit allt det gagn, de bort, af denna seger. Om amiral Tschitschagoff i stället för sina 5 embosserade skepp i gapet sänkt ett par gamla, hade ingen man kommit därifrån. Det är säkert, att man i Petersburg ansag för afgjordt, att konungen snart skulle ditkomma såsom fånge. Prinsessan af Nassau sade öfverste Rosenstein, att man beslutit handtera honom med all den aktning, som tillkom ett krönt hufvud, och grefve Rasumowski hade tillbudit sig att vid detta tillfälle blifva ceremonimästare. Somliga tillskrifva konungens frälsning med öfverlefvorna af flottan åt Tschitschagoffs jalousie mot prinsen af Nassau; andra åter engelska penningar genom öfverste Smiths bemedling, hvilken gjorde täta besök ifrån svenska flottan hos den ryske amiralen. Dennes höga ålder och tröghet torde ock förtjena betraktande. Likaledes beskylles prinsen af Nassau med ryska skärgårdsflottan icke hafva gjort fullt allvar att jaga den svenska, och det af afund till amiral Tschitschagoff, som skulle dragit hela hedern däraf och bortblandat prinsens lagrar med sina.

Återstoden af svenska örlogsflottan inlopp den 4 Juli i Sveaborg att repareras, och skärgårdsflottan förblef i Svensksund. Det var där prinsen af Nassau ärnade fullborda dess förstöring, och där som konungen inom få dagar efter sin olyckliga reträtt hade den lyckan att reparera sin ära, fast ej rikets förlust. Den 9 Juli, samma dag kejsarinnan för 28 år tillbaka blifvit krönt, beslöt prinsen attackera oss. Det verkställdes från Kutsalösidan och varade bataljen i 24 timmar, nämligen från kl. half 10 om morgonen bemälda dag till samma tid den följande, blifvande segern så deciderad på svenska sidan, att få slika exempel finnas i sjökrigshistorien. Konungen förde själf befälet och under honom såsom flaggkapten öfverstelöjtnanten Cronstedt, som med de tillstötta Stralsundska och Norrbottniska skärgårds-eskadrarne hufvudsakligen bidrog till segern, hvilken af en hisklig storm understod

des. Ryska förlusten bestod i 53 större fartyg, brända, sänkta eller tagna, hvaraf 26 kunde för vår räkning repareras och göras tjenstfärdiga, och hvaribland den förlidet år på samma ställe förlorade hemmema "Oden", utom fanor och troféer. Prinsen af Nassau måste själf rädda sig genom simmande. Brigadieren Denisow och prinsens flaggkapten togos till fånga och jämte dem 260 officerare samt 6000 man. Vår förlust bestod i två kanonslupar, som sprungo, udema "Ingeborg", som sjunkit af en bomb, och några demonterade kanonslupar.

Prinsen af Nassau säges hafva begått flera oförlåtliga fel: 1:o att ingå i sundet med förlig vind och stark sjö; 2:o att sätta sina galerer i första linien, som voro i anseende till bestyckningen svagare fartyg än fregatterna; 3:o att i anseende till den starka sjögången hans kanonslupar, som voro så platta att de intogo vatten, ej kunde göra verkan, utan vrokos och sönderslogos mot klipporna. Aftonen förut hade prinsen sagt, att han méthodiquement och långsamt ville matta och förstöra de svenske, coupera dem från Lovisa och upprätta batterier på holmarne. Kl. 1 om natten gaf han signal till attack, som det tros för att fira kejsarinnans kröningsdag. Han skall varit så säker om segern, att han redan posterat kanonslupar, som skulle coupera oss reträtten.

Svensksunds-segern var i visst afseende Sveriges räddning. Ryska planen var, att så snart svenska örlogs- och skärgårdsflottorna voro slagna, taga grefve Meyerfelt vid Högfors i ryggen, sedan framtåga till Åbo, hvilket då kunnat ske utan motstånd, och så gå öfver till Stockholm. Likmätigt en främmande ministers utsago skall redan lista varit uppsatt i Petersburg på de hus, som i Stockholm borde plundras.

Genom denna seger var ryska skärgårdsflottan minskad till 60 à 70 segel. Den behöll dock sin ställning. Konungen inrättade i anledning af de vunna segrarne vid Fredrikshamn och Svensksund ett hederstecken, bestående af en guldmedaljong att bäras i knapphål eller om halsen af de officerare, som däruti deltagit, och antog densamma äfven själf. Det var ock ett slags fägnadsbetygelse däröfver, att H. Maj:t benådade generalmajor Kaulbars och kontreamiralen Liljehorn, på sätt att de allenast miste tjensten, men behöllo lönen. Liljehorns resolution innehöll, att sådant skedde för dess utmärkta förtjenster af konung och fäderneslandet vid 1789 års riksdag. Han fick dock inom årets slut tillsägelse att på någon tid lemna riket.

Denna seger firades i Stockholm den 22 Juli med Te Deum, troféernas uppvisande, cour, publik spisning och illumination om natten å Strömsborg, men hade samma verkan, som flera detta krigs tillfälligheter, att förråda nationens olyckliga invärtes söndring. I anledning af oförsigtiga och hånliga utlåtelser, som en och annan adelsman skall hafva fällt öfver den olyckliga Wiborgska reträtten, voro de nitiske royalister och framför allt pöbeln ganska uppbragta. Deras missnöje fick styrka till utbrott af Svensksunds-segern och oskärade fröjdebetygelserna däröfver genom oordningar.

Den 21 Juli, då de öfversända troféer voro förda från Haga, att utställas på Stockholms slott till allmänt åskådande, förolämpade aktören De Broen en officer vid namn Hammarlund af Nerikes och Vermlands regemente uti slottshvalfvet. Denne hade låtit anmäla sig att bära troféerna följande dagen till Storkyrkan och talte med generallöjtnant Zöge von Manteuffel, då de Broen, anförande en svärm af pöbel, fick Hammarlund i halsen, förde honom mot en pelare och med möda af generalen kunde förmås att släppa honom. De Broen med sin skara förfogade sig sedan at de förnämsta gator och torg i staden, skrek "hurra för svenska ryssar" utanför många hus, såsom general Duwalls, grefve Carl Pipers, general Hermansons, baron Carl De Geers, rådman Reimers, brukspatron Björkmans, assessor Gahns. Han öfverföll vid Norrmalmstorg en kryddkrämare Lavin, slog och förföljde honom in i sitt eget hus. De Broen hade, innan detta upptåg begyntes, plägat sig och flere med öl och starka drycker på engelska källaren samt med dessa traktamenter lockat pöbeln utanför att följa sig för att hurra för de så kallade svenska ryssarne. Detta oskick, störande allmän säkerhet i hufvudstaden, blef lika illa upptaget af en del af borgerskapet, helst en del af dem blifvit slagna eller annars missfirmade, som af adeln. Borgerskapet ville ej göra vakt, innan De Broen blifvit lagligen näpst. Polismästaren, hvilken icke allenast sett igenom fingrarne med oväsendet, utan hemligen understödt det genom polisbetjening, spelte då en dubbel och ömklig roll. Det kunde dock ej hindras, att De Broen, anklagad på flere sidor, den 5 Augusti måste arresteras. Borgrätt sattes öfver honom, hvilken efter vederbörlig ransakning dömde honom till 28 dagars fängelse vid vatten och bröd; men konungen, som dessförinnan hemkommit, gaf honom alldeles nåd och, som det påstås, 1500 r:dr i ersättning för hans lidande.

I finansvägen inträffade en obehaglig händelse, då riksgäldskontoret, skyldigt enligt sina förskrifningar att ett år ifrån deras dato

inlösa dem med bankomynt, hvarmed äfven allt gått riktigt till sedan den 5 April, då de först utgifna voro förfallne, den 2 Augusti inställde all slik inlösen, hvilken uppsköts till den 2 Februari 1791, med villkor att sedelhafvaren skulle å de förfallna sedlarne, då de vederbörligen presenterades och stämplades i kontoret, försäkras om sex procent i bankomynt från förfallodagen till ofvansagda tid. Kungörelsen inne-höll uppriktigt skälet, att kontoret var stadt i brist på bankomynt, till afhjälpande af hvilken konungen samma dag lät utgå en förordning, att dädanefter sjötullen borde erläggas i specie- eller bankomynt. Emellertid steg agio mellan riksgälds- och bankosedlarne i största hast till 15 procent, hvilket var en naturlig verkan af bemälda författning, emot hvilken riksrådet Liljencrantz sedermera uppriktigt gjorde konungen föreställning, som svarade, att den blott skulle gälla tills vidare. Den har dock sedermera ej upphört.

Frukten både af Wiborgska reträtten och Svensksundsbataljen var de krigande makternas inbördes benägenhet till fred. Fredsnegociationer voro genom spanske ministerns bona officia redan förlidne vinter öppnade, hvartill öfverstelöjtnant v. Rosensteins bemödande var af stor nytta, och i afseende hvarpå spanske legationssekreteraren Moreno äfven då gjorde en resa från Stockholm till Petersburg. Rosenstein kom ock i Juli månad på parole öfver från Ryssland och uppvaktade konungen, som han genom de renseignements, han medförde, mer och mer lärer böjt till fredstankar. De lättades genom ömse sidors épuisement, Sveriges allierades ringa pålitlighet, lidna förluster och Rysslands verkligen fattade fruktan för en tillförne mindre aktad fiendes drift, vaksamhet och ressurser, där inga syntes finnas. Grefve Ostermann hade ock förklarat åt öfverstelöjtnanten Rosenstein, att kejsarinnan vore färdig att sluta fred med hvad villkor som helst, allenast hon icke afträdde någon tum jord. "Ni bör", sade han, "finna det skäligt, då ni själf i Petersburg hört svenska kanoner". Eftertryckligen fördes fredsunderhandlingarne strax efter Savitaipalsaffären mellan baron Armfelt, som då var i Kärnakoski (hvarifrån han för sin blessyrs skull dock sedan begaf sig) och general Igelströhm, som kommenderade i Willmanstrand. De mellankommande krigshändelserna gåfvo dessa än mera vigt, och den 31 Juli begaf sig H. Maj:t själf till grannskapet af Verelä, hvarest sammanträdet mellan dessa generaler, som då blifvit försedda med sina hofs fullmakter, hölls på slätten under därtill inrättade tält. Öfverläggningarne fortsattes i Augusti månad; men den 13

Augusti voro de så nära afbrott, att plenipotentiairerna skiljdes åt med aftal att följande dagen råkas endast för att taga afsked af hvarandra. Blidare omständigheter kommo dock emellan, så att det tillärnade afskedet stadnade i fredsslut, utan all atgärd af mediateurer, och kungjordes till outsäglig fägnad mellan svenska och ryska förposterna i svenska plenipotentiairens tält. Inom några dagar utväxlades ratifikationerna på en estrad, byggd på slätten vid Verelä. Konungen emottog då uppvaktningar af baron Igelströhm med andra ryska generaler och officerare, som qvarbjödos att soupera vid H. Maj:ts och vid hofmarskalkstaffeln. Vid ratifikationernas utväxling paraderade båda arméerna på hvar sin sida om Kymmene elf. Verelä-freden satte allt i samma skick, som det varit före kriget. Att Åbo och Nystadske freden ej nämndes, ansågs för ett upphäfvande af hvad de innehöllo rörande ett slags rysk garanti af 1720 års regeringssätt, samt för ett band på Sverige att ej ingå förbund med turkarne mot Ryssland.

Sålunda voro såsom rök för Sverige uppgångna på något mera än två år 15 linieskepp och fregatter förutom skärgårdsfartyg, hvaribland 14 galerer och större fartyg; vid pass 50,000 man och åtminstone 1400 tunnor guld, att förtiga det nationen blifvit sönderslitem och förtryckt. En sen fred var dock vida bättre än ingen fred, men angenäm icke för vinsten, utan för en minskad eller hämmad förlust. I händelse fredshandeln blifvit afbruten, är fruktansvärdt, att Sverige kommit mycket till korta. Örlogsflottan var ruinerad och kunde ej göra tjenst. Prinsen af Nassau var så förstärkt, att han ånyo kunde bjuda vår skärgårdsflotta spetsen; svenska arméen mycket försvagad och trött vid kriget; landet redan glest på tjenstbart folk. Inga penningar. Våra allierade, som emot all politik för länge lemnat oss handlösa, då afsigten var att försvaga Ryssland, surprenerades af fredshandlingarne utan deras intervention. De gjorde då stora propositioner, men alltför sent, och hvarå med skäl ej gjordes afseende. Rysslands förlägenhet synes tydligen målad i detta fredsslut. Med kejsarinnans rancune till konungen och, om man får bruka det ordet, "justus dolor", med hennes högmod, hotelser och odrägliga förr gjorda anbud, var status quo före kriget för henne en verklig humiliation. Men

Emellan dem, som spiror föra
Ej något hat odödligt är.

Gyllenborg.

Kanske rättare: prinsar äro människor, ofta äfven så inkonseqventa som enskilda personer. Man söke därföre icke alltid i deras steg hvarken vishet, sammanhang eller statsskäl, utan fast mera caprice. "Quam parva sapientia regitur mundus!" sade därföre rikskansleren Oxenstjerna, och historien intygar ej mindre än filosofien, att millioner människors öden understundom berott af en enda människas bättre eller sämre nattro, digestion eller lynne ett visst ögonblick.

X.

Inre förhållanden och yttre politik,

1790—1792.

Den 24 Augusti ankom till Stockholm kuriren med underrättelse om freden. Natten mellan den 27 och 28 kom H. Maj:t själf till Haga. Den 30 hade han sitt intåg i Stockholm, klädd i arméens flottas uniform, var först i kyrkan och sedan på rådhuset, där han betackade borgerskapet för dess visade trohet och förklarade sig till dess förvarande till efterverldens åminnelse vilja af de medel, han såsom befälhafvare vunnit af krigsbytet, uppresa ett publikt minnesmärke, på hvad ställe i staden borgerskapet helst önskade. Den 31 afkunnades freden högtidligen och afsjöngs Te Deum i alla kyrkor. Middagen var cour och publik spisning samt all sorg aflagd. Den 1 September flyttade H. Maj:t med hela hofvet till Drottningholm. Pöbeln syntes i allmänhet flat öfver en fred utan landvinning och utan penningar, som så mycket stridde mot utspridda rykten. Men skulden stadnade i deras sinnen ej på konungen utan på herrarne. Icke desto mindre komplimenterades H. Maj:t genom deputerade fran alla stift, städer och landsorter öfver freden, såsom hade den varit den segersällaste.

Baron Armfelt hade af kejsarinnan fått presenter till mer än en tunna gulds värde samt S:t Andreae-orden. De öfriga svenska generaler fingo ock rika presenter. Hemma i Sverige belöntes af konungen isynnerhet baron Armfelt, som fick blåa bandet. Generalmajorerna Pauli, Pollet och Klingspor blefvo generallöjtnanter, den sistnämnde, som sedan 1788 varit generalkrigskommissarius och därunder skall gjort

en lika så grof som otillbörlig vinst, hvarföre han säges varit mot freden, blef tillika general en chef i Finland med en ganska vidsträckt myndighet. Generalmajorer blefvo öfverstarne baron Strömfelt och Stackelberg; kommendörer af Svärdsorden öfversten baron Cederström, baronerna Strömfelt och Stackelberg samt engelsmannen Sidney Smith, som denna campagne tjent såsom volontär. Öfverstelöjtnant Rosenstein blef öfverste och riddare med stora korset af svärdsorden. Blå bandet lofvades ock general Platen; men fältmarskalken grefve Meyerfelt, hvars farfar varit borgmästare i Stralsund, var ej därtill nog andiger.

Fröjdebetygelserna öfver freden voro beledsagade och förmörkade af ett länge beredt sorgespel; jag menar de för hvarjehanda både stats- och andra ämbetsfel anklagade finska chefers och officerares öde. Redan den 19 April 1790 hade generalkrigsrätten för öppna dörrar låtit afkunna sin utfärdade dom öfver generalen baron Armfelt, öfverstarne baron von Otter och Hästesko samt öfverstelöjtnant baron Otto Klingspor att mista lif, ära och gods; likaledes öfver öfversten baron Hastfehr att undergå lika straff, öfver öfverstelöjtnanterna Enehjelm och baron von Kothen att halshuggas, samt öfver öfversten Montgomery och grefve Leyonstedt att arkebuseras. Bland ringare officerare voro kaptenen Willebrand och löjtnanten Gadolin dömde att halshuggas. 8 andra officerare vid Åbo läns regemente att arkebuseras, samt till samma straff 57 officerare af finska arméen, som bevisligen underskrifvit eller medverkat till Anjala-förbundet. Sergeanten Segerstorm, såsom förvunnen att gemensamt med ofvannämnde officerare af Åbo läns regemente hafva uppstudsat soldaterna till olydnad, men därutöfver att hafva smädligen talat om konungen, fick särskild dom att mista lif, ära och gods samt högra handen före hufvudet.

Samtliga dessa domar vunno H. Maj:ts bekräftelse; men i anledning af de dömdes ansökningar om nåd ankom den 22 Augusti H. Maj:ts yttersta förordnande. Generalmajoren baron Armfelt benådades med lifvet och dömdes till fängelse på behaglig tid på Malmö fästning, hvarest han dog 1792. Likaledes baron Hastfehr, som i stället för det ådömda dödsstraffet dömdes att vistas under bevakning af sin slägt på någon af deras landtegendomar, och af sin svåger, riksmarskalken grefve Bonde, emottogs, till dess han följande året begaf sig utrikes. Men dödsdomarne öfver baron von Otter, Hästesko, baron Klingspor, Enehjelm och baron von Kothen befallde H. Maj:t låta verkställa, hvartill dag utsattes den 1 September. Denna tidning meddeltes de fångne i arresten den 23 Augusti och emottogs af Hästesko. Enehjelm och

v. Kothen med fermeté, men af von Otter med blödighet och af Klingspor med den svaghet, att han föll på knä för slottsfogden och kysste polismästarens hand. Den utsatta exekutionen uppsköts emellertid till den 8 September, och H. Maj:t, som under detta var ankommen till Stockholm, kunde ej vägra den nåd och lifvets förskoning, hvarom alla, som konungen omgåfvo, med en mun bönföllo, at någon af de dömde utom Hästesko. "Man kan förlåta ett statsbrott", svarade konungen, "men icke en chef, som uppstudsar den trupp, honom anförtrodd är; detta exempel är allt för vådligt och oförlåtligt i hvad regering som helst". Det kan ej nekas, att ehuru Hästesko ej med fulla skäl kunde lagligen öfverbevisas att hafva förmått sitt regemente till dess tilltänkta egenvilliga reträtt från Fredrikshamn, voro alla sannolikheter därtill så bindande, att sådant verkar en moralisk visshet om hans brott.

Alla de till döden dömde kommunicerade om lördagen den 4 September utom Hästesko. Den 7 tillsades v. Otter, Enehjelm och v. Kothen förskoning till lifvet, dock att de skulle utföras på rätteplatsen och där både afhöra sin dom och benådning. Hästesko, utsedd att dö för folket, beredde sig därtill med all kristlig resignation. Det påstås, att hans slägtinge, som mycket för honom lagt sig ut, presidenten Munck velat hjälpa honom att rymma, men att han vägrat det, emedan hans återstående lif skulle bli svårare än själfva döden. Han har vidgått rättvisan af sitt straff efter Sveriges lag, men i det yttersta påstått, att afsigten varit god, och att han trott de steg, han tagit, tjenliga och nödvändiga till fäderneslandets väl; för öfrigt, att han ej förebrädde sig mer än två ting: det ena, att han nedlagt sin hustrus (född von Morian) arf i tjensteköp; det andra, att han ej mottagit den amnesti, H. Maj:t 1788 före sin afresa från Finland genom öfverstelöjtnant baron Leijonhufvud tillbjudit honom och hans medbrottslige. Man tilllägger, att han haft löfte om nåd, i fall han velat uppgifva sina hemliga moteurer; men att han enständigt svarat sig inga hafva.

Den 8 September, sedan han om morgonen kommunicerat och visat mycken otålighet att snart blifva utförd, blef han mot kl. 9 afhemtad. Han hade ej brytt sig om att kläda eller raka sig, utan bar en slät grå surtout. Så snart han stigit utur vagnen och kommit inom spetsgården på Ladugårdslandstorget, föll han på knä och läste med hög röst en bön, som han själf författat, afdrog sedan själf surtouten, nedvek skjortkragen och drog en nattmössa ned om ögonen, hvarefter doktor Petrejus och kyrkoherden i finska församlingen, Wallenius, som

beledsagade honom, knöto ett hvitt kläde. Därpå lade han sig stilla på stupstocken, passade halsen in i urhålkningen och mottog döden i ett hugg. Hans dräng ville på hans gifna befallning lägga liket i en därtill utsedd likkista, men hindrades af fyra polisbetjenter, som kastade det i en mycket slät och insatte detsamma i spruthuset. Om aftonen flyttades det dock i den andra och begrofs genom grefve Muncks försorg med anständig heder. Och så slöt öfverste Hästesko sin vandel i en ålder af några och 50 år *).

Så snart Hästesko, hvilken om sina medbrottsliges benådande ej var okunnig, undergått dödsstraffet, hemtades von Otter, Enehjelm och von Kothen, åkande i en vagn med deras medicus, coll. med. assessoren Svensson till torget. När de inträdt inom spetsgården, hvarest hvar hade sin stupstock och likkista, afkunnade öfverståthållaren å Kongl. Maj:ts vägnar dem förskoning till lifvet, daterad fredsdagen den 14 Augusti. Genast sattes v. Otter med två underofficerare i en vagn och fördes till Liljeholmen, där hans fru och son voro honom till mötes och samfäldt fortsatte resan till Wexiö, hvarest v. Otter hade tillstånd att uppehålla sig inom ett visst distrikt hos sin slägt. Efter ett år förunnades honom frihet att vistas hvar han ville. Men Enehjelm och v. Kothen fördes från afrättsplatsen åter till Fredrikshof, hvarifrån de dock den 9 September under bevakning af en officer affördes, den förre till Varbergs och den senare till Landskrona fästning, att där på behaglig tid förvaras.

Fångarne eskorterades till rätteplatsen, och spetsgården var formerad af Stockholms borgerskap, som däröfver dock yttrat något missnöje. Pöbelns sammanlopp var så stort, att i staden under exekutionstimmen regerade en tysthet såsom om natten, och hus och bodar voro tillslagne. En fönsterluft vid torget betaldes med 4 och 5 r:dr. Vid Hästeskos blods utgjutande har menigheten tyckts utmärka någon rysning och blifvit flat, då de andra fingo nåd. De hade önskat, att en eller alla blifvit antingen benådade eller straffade.

Klingspor sades så förtviflad och sinnessvag, att presterna förklarade honom i själavåda. Under denna förevändning utfördes han ej, benådades icke heller uttryckligen, utan hettes exekutionen uppskjutas, till dess med honom bättre vorde. Han flyttades kort där-

---

*) En nog allmänt utspridd berättelse, att konungen själf inkognito ur ett fönster vid torget besett Hästeskos exekution, är en af de många lögnaktiga smädelser, som sattes på denne herres räkning.

efter till Danviks dårhus, där han fick enskildt rum och förplägning på konungens bekostnad och med sundt förnuft, ehuru utgifven för galen, med hjärtelig tägnad öfver detta prof af konungens nåd sedermera förvarades 13 månader under gifvet hopp att få rymma. I slutet af Oktober månad 1791 fick han ändtligen tillstånd att i tysthet afvika, då han nattetid afreste till sina slägtingar nedat landet och vidare till Danmark. Man föregaf, att han dränkt sig, och var hans hatt till den ändan utkastad i sjön vid Danviken. En karl, som befalldes dragga efter honom, svarade helt kallsinnigt: "Baron reste ju bort i natt". Han förfogade sig vidare till Hamburg och blef efter några år begåfvad med pension från Ryssland. Gifte sig några år därefter och dog 18 . . .

Öfver öfverstarne Montgomerys och grefve Leyonstedts öde, hvilka besvärat sig öfver generalkrigsrättens dom, yttrade H. Maj:t sig ej förr än d. 16 Sept. Domen bekräftades, men då de brottslige anhöllo om nåd, hvartill Leyonstedt svårligen lät beqväma sig, skänktes dem d. 12 Oktober lifvet och de exilerades till ön S. Barthelemy att där hållas i lindrigt häkte. De affördes ock dit följande vintern med en Vestindiefarare. Leyonstedt dog där 1792, men Montgomery fick nåd och återkom till Sverige 1793. Ehuru Montgomery ej mist äran, togs dock gula bandet ifrån honom, och då revisionssekreteraren Låstbom, som var befalld att till den ändan besöka honom, genom riksdrotsen däremot gjorde föreställning, med hemställning om ej ordenskapitlet däröfver först borde höras, tog H. Maj:t det så illa, att han undsade Låstbom, ifall orderna ej inom 24 timmar verkställdes, att med honom själf nyttja andra utvägar.

Kapten Willebrands och löjtnant Gadolins dödsdomar mildrades till 14 dagars fängelse vid vatten och bröd samt landsflykt för den senare och degradering till gemen på sex månader för den förre, hvarefter han åter skulle undfå kaptens post, men i annat regemente. Sergeanten Segerstorms dödsstraff förvandlades i 14 dagars fängelse vid vatten och bröd samt degradering: intill dess han, efter erhållet fördelaktigt betyg af sina chefer, kunde återfå sin grad. De öfriga arresterade officerare af Åbo läns regemente sattes den 20 September på fri fot med fullkomlig frisägelse från allt straff likasom alla de andra till arkebusering dömda officerare af Anjala-brödraskapet.

Och så var finska tragedien af 1788 ändtligen till slut. Man kan ej neka konungen ett billigt beröm för sin mildhet. Man må ej inga i några politiska bevekande skäl för de brottsliga, men endast besinna att H. Maj:ts tron vacklade genom deras försök. Det är endast i jäm-

förelse med de öfrigas lindrigare medfart, som Hästeskos öde synes hårdt. Men i själfva nådebevisningarne yttrade sig något despotiskt. De många okända nyanser af straff, lindrig bevakning hos anhörige, landsförvisning till bestämd ort m. m., voro alldeles godtyckliga, och själfva det jus aggratiandi, en konung utöfvar, tyckes böra vörda de gränser, de former, lagarne föreskrifva.

Den 30 September höll H. Maj:t mönstring på Adolf Fredriks torg med Stockholms stads kavalleri- och infantericorpser, hvilket skedde med stor ståt, och antecknade H. Maj:t med utmärkt beröm sitt välbehag i mönsterrullan, lät med middagsmåltid uppvakta sig af borgerskapet uppå Börsen, tillika med kronprinsen och hertigen af Södermanland, hvarvid endast borgerskapets officerare gjorde tjenst i stället för de vid dylika tillfällen uppvaktande hofämbeten. En stor och präktig middagsmåltid gafs tillika af borgerskapet åt mer än 2000 personer af rikets högsta och högre ämbetsmän, och var Börsen illuminerad. Borgerskapet, som icke på nog utmärkt sätt trodde sig kunna ådagalägga sin vördnad för konungen, beslöto ock att uppresa hans staty, hvarom kontrakt till modelleringen upprättades med professor Sergel för 12,000 r:dr. För sammanhangets skull må här anföras, att konungen till vedermäle af nådigt nöje öfver borgerskapets ådagalagda tillgifvenhet den 20 November lät med en stor måltid undfägna deras officerare på operateatern, dekorerad en salon. Deras fruntimmer fingo utur logerna vara åskådare. Riksmarskalken företrädde värdskapet, och konungen och kronprinsen gingo kring bordet. Om aftonen uppfördes en ny komedi med sång, kallad "Födelsedagen", som slöts med en dekoration, hvilken föreställde obelisken, den H. Maj:t ärnade låta uppresa, staden till heder. I en rol af bemälda komedi var grefvinnan Lantingshausen, hennes fronderie, hennes förakt för sina borgerliga slägtingar, hennes misshag med sina i kriget och för konungen nitiske landsmän målade med en anstötlig likhet, hvilken ej tillät misstag *).

Konungens hemkomst från kriget utmärktes annars genom åtskilliga förändringar i vigtiga ämbeten. Den 4 Oktober begärde och erhöll baron Ruuth befordran ifrån statssekreterare-ämbetet vid finansärendena till det lediga presidentsämbetet i kammarkollegium. Denna

*) Den 3 Oktober vid entréen på Drottningholms-spektaklet fann hertigen af Södermanland i sin loge före sig lifdrabantvakt, den H. Maj:t med ett smickrande bref tillagt honom, 24 till antalet, af underofficerare vid kavalleriet, som jämte sina bibehållna löner fingo traktamente på stat under vaktgöringen. Konung Fredrik II hade efter 7-åriga kriget tillagt prins Henrik en lika distinktion.

disgrace var så adoucerad, som den kunde vara, dels genom en verklig upphöjelse i värdighet, dels genom 4,500 r:drs lön. Finansdepartementet delades mellan tre ämbetsmän: lagman Håkansson (sedan kammarrådet Lagerheim afsagt sig detta honom tillbjudna förtroendet, som fick på sin lott föredragningen och styrseln af expeditionen: statskommissarien Ekman, som sysselsattes med statskontors-, och generalkonsuln Peyron med växelärendena. Med krigsärendena togs vid samma tid en ny författning. De delades emellan tre föredragande: statssekreteraren Carlsson för befordrings- och boställsärenden: statssekreteraren och landshöfdingen i Åbo Willebrand för landtarméen och statssekreteraren samt öfversten vid arméens flotta Cronstedt för sjöärendena.

Presidenten grefve Munck erhöll ock på begäran entlediigande från sitt ståthållareämbete på Drottningholms och Svartsjö slott, till hvilken post baron Ruuth förordnades. Grefve Munck fick ock permission att resa utrikes, jämte 4000 r:dr pension, hvilken förra han till sin stora skada dock icke nyttjade. Han var blifven missnöjd, som det sades, dels emedan konungen intet afseende gjort på hans förbön för Hästesko, dels i anseende till en process, hvaruti man han redan året tillförne inveck!at sig med kammarrevisionen. Detta kollegium hade utfärdat en revisorsfullmakt för en betjent vid namn Oldenburg. Vid dess justerande hos presidenten ville han uttaga tvenne i fullmakten influtna ord: "flit och bemödande". Sekreteraren underrättade ock ledamöterna därom, men de läto ända utfärda fullmakten oförändrad. När den presenterades till grefve Muncks underskrift, märkte han de utdömda orden stå qvar, vägrade att teckna sitt namn, besvärade sig öfver sidovördnad hos konungen, lät genom advokatfiskalen tilltala kammarrevisionen och öppnade en rättegång, hvarunder han afhöll sig från all utöfning af sitt ämbete, och hvilken fördes med injurier och bitterhet å ömse sidor, helst å presidentens. Han hade, innan dessa utbrott skedde, redan i April 1789 insinuerat enskildt och icke genom den vanliga kanslivägen, som medförer den anklagades hörande, ett memorial hos H. Maj:t med angifvelse af oordning inom kammarrevisionen och odugligheṭ, så hos betjening som ledamöter, hvilka han påstod bestå af bankruttspelande köpmän, kypare m. m. samt vara ridicule i publika och privata samqväm. Svåra skuggor voro ock kastade på företrädande presidenten. Denna oformliga både delation och process nedlades därigenom, att H. Maj:t i September 1790 genom riksdrotsen lät muntligen förehålla kammarrevisionen dess bristande akt-

ning för sin president, hvarpå presidenten i ett tal gaf den reparation, att han vidgick sig hafva uraktlåtit alla formaliteter.

Den . . . Oktober gaf H. Maj:t öfverste Tranefelt afsked och kasserade öfverstelöjtnanten vid artilleriet baron Friesendorff samt öfverstelöjtnanten vid Bohusläns dragoner baron Funck, hvilka varit under tilltal för Qvistrums-affären 1788 och vid generalkrigsrätten lindrigare dömde.

En händelse förtjenar att anföras, som vid samma tid ådrog sig billig uppmärksamhet. H. Maj:t hade förlidna sommaren till kommissionssekreterare i Warschau utnämnt herr Casström, en ung man, engagerad som kanslist vid kansli-kollegii-expedition, qvick men känd som frondeur vid sista riksdagen. Vid utresan till Warschau, som skedde, då man under konungens inspärrning i Björkösund fruktade en total förlust af våra flottor, blef han i Ekesjö uppehållen i brist på hästar, hvaröfver han med otålighet beklagade sig för borgmästaren därstädes Zellinger, hvarefter denne senare i form af förtroligt samtal framställde frågor om våra allmänna ärenden, hvilka Casström besvarade på ett sätt, som utmärkte misströstan om utgången och missnöje med anstalterna; skall ock låtit förstå, att fast menigheten ännu ej insåge, huru förderfliga de voro, skulle ögonen väl en gång öppnas. Casström fortsatte sin resa, men Zellinger upptecknade hela samtalet med tillägg och vrängningar samt framgaf detta delatoriska pasquill till lagman Håkansson, denne åter till konungen. Efter tre veckors vistande i Warschau fick Casström genom envoyéen v. Engeström H. Maj:ts ordres att genast begifva sig hem till Sverige, emedan H. Maj:t annorlunda ville employera honom. Denne, full af hopp, skyndade sig till fäderneslandet, men möttes vid första anmälandet hos statssekreteraren Franc af de ensidiga angifvelserna, af hvilka han ej utan möda fick del till förklarings uppsättande. Denna senare skall varit öfvermåttan väl författad och innehållit, att utom det hela samtalet skett mellan fyra ögon, en del af klagopunkterna voro uppdiktade, en del dragna utur den mening, Casström haft med sina utlåtelser. Det såg dock ut, som Casström skulle mista sin syssla, men ändtligen tog saken en blidare vändning och stadnade därvid, att H. Maj:t förekallade honom, gaf honom en lindrig reprimande och återsände honom såsom kurir med 200 r:drs resekostnadsersättning till Warschau att där återtaga sin syssla.

Denna scen, bekymmersam för allmänna säkerheten, visar huru långt espionagen drefs och med hvad ringa afseende på lag oskyldigt

folk för ovänner och belackare kunde blifva offer. Utliggare och spioner inskickade ifrån landsorterna listor på så kallade svenska ryssar hvar till sin mecenat i Stockholm, som däraf samt af andra bifogade uppgifter gjorde vederbörligt bruk till den enes och andres svärtande, oftast på sanningens bekostnad och för egna afsigter. Denna misstänksamma vaksamhet växte, i den man krigets mindre önskliga utgång gaf missnöjet skäliga anledningar.

Konungen för sin egen person var ingenting mindre än lycklig. Motgångar, dem han ej kunde dölja för sig, att han själf sig ådragit, sammanlagda med hans högmod och själfrådighet, gjorde honom ledsen, ojämn till sinnes och lättrörd till vrede, så att han snäste dem, som voro omkring honom, utan eller vid minsta anledning, synnerligen vid föredragning eller anmälan af regerings-affärer, dem han handterade med yttersta vedervilja och sådan bradska, att han hade understundom fyra särskilda konseljer på två timmar mellan sin lever och sin middagsmåltid. Misstänksamheten till arméen fortfor och visade sig i märklig måtto, då Lifgardet, Dal-, Vestmanlands, Södermanlands och Östgöta infanteriregementen m. fl. på galerer och kanonslupar inkommo till Stockholms brygga. Konungen hade vid Nyckelviken själf varit dem till mötes och gick därifrån i fartyget Amphion före dem till staden, hvarest de saluterades med en ganska stark kanonad, så att många fönster i operahuset och på Blasieholmen sprungo. Men trupperna måste ligga ombord öfver natten och andra dagen marschera så skyndsamt, att officerare ej unnades tid att äta middag. På hemställan, om trupperna åtminstone efter en sen och af ganska vat och kall väderlek besvärlig sjöresa måtte få några timmars rådrum att torka sig, frågade H. Maj:t. hvad det vore för konster och om det var oppositionens påfund? Man kunde ej veta, hvad de togo sig före, när de voro samlade. I själfva verket skall ock något missnöje försports bland en del af manskapet för uteblifven sold, så att baron Armfelt vid Långholms-tullen måst resa emot dem på H. Maj:ts befallning för att ställa dem tillfreds. Den 24 Oktober återtogo Lifgardet och enkedrottningens regemente vakten i staden och aflöste borgerskapet, som bestridt den i mer än två år.

Sjötransporten af arméen ifrån Finland medtog mycket folk. 3 à 4000 man dogo därunder. En stor del af de öfriga, så officerare som soldater, hvilka friska hemkommo, insjuknade sedermera i svåra röt-

febrar, hvaraf många dogo och andra sent tillfrisknade, utbredde äfven sjukdomssmitta på flera ställen i riket.

I sanning voro officerare och soldater så mycket mer att beklaga, som de traktamenten, för dem utföllo, tilldeltes dem nästan i nonvalörer, såsom i krigskommissariatsförskrifningar, undertecknade af den därvid nyttjade kammarrevisionsrådet Fahnehjelm, utan utsatt förfallotid, eller ock i utredningskommissionens sedlar, båda i så slät kredit, att sedelhafvarne af agiotörer knappt därföre kunde skaffa sig halfva beloppet i riksgäldssedlar. De förra eller Fahnehjelmska sedlarne, hvaraf hela Finland till ett belopp af millioner var uppfylldt, måste dock där i landet i kronouppbörder af kronan godkännas, som gaf anledning till ocker för vinglare, hvilka prejade fattiga militärer på de i Sverige och genom kommissionärer i Finland, där de egde fullt värde, gjorda inköp af varor, som sedan med vinst af alterum tantum i Stockholm föryttrades. Mot slutet af året stego Fahnehjelmarne till 75 procent. Utredningskommissionens sedlar, som par dérision sedan fingo vedernamnet af långrockar — krigskommissariatets assignationer på utredningskommissionen, ett annat slags omlöpande papper, kallades kapprockar — föllo i så mycket slätare kredit, som utredningskommissionen inom årets slut suspenderade sina betalningar för de då förfallna, och under förevändning af liqvidationernas lättande uppsköt dem till andra terminer.

Allt sådant utmärkte finansernas svåraste lägervall. För egen del ville konungen ingenting spara. På någons tillstyrkan af vissa indragningar i H. Maj:ts egna utgifter, svarade H. Maj:t, att sådant vore obilligt att begära af en konung, som själf vågat lifvet för sitt folk. Däremot var knappheten desto större mot andra. Envoyéen baron v. Nolcken, som tillförne varit nyttjad såsom sändebud i Petersburg och nu ackrediterad till Wien, fick på sin föreställning om bibehållande af sitt i Petersburg njutna appointement, på det att han åtminstone måtte kunna hålla ett ekipage och ett bord, det svar, att sådant vore i Wien mindre nödigt, emedan kejsar Leopold vore en ganska simpel herre, och den som hade den äran att tjena i egenskap af minister en konung, som så exponerat sin person, kunde utan vanheder åka i hyrvagn. Konungens enskilda byggnader vid Haga hade under loppet af hela kriget blifvit fortsatta utan afbrott; och H. Maj:t påskyndade nu fullbordandet och inredningen af den nya paviljongen med en otålighet, som gjorde alla artister förtviflade. H. Maj:t sade dem (isynnerhet professor Masreliez) rent ut, att han ville jouera nu, och att han kanske

om ett år ej tålte detta ställe*). Med ett ord, allt hans väsende röjde yttersta egoism.

Till konungens hof anlände från det ryska generalmajoren von der Pahlen, att komplimentera öfver freden och företräda en minister, intill dess ett särskildt sändebud hit ackrediterades. På samma vis hade H. Maj:t ock till Petersburg afskickat generalmajoren Stedingk. Senare på året gåfvo båda hofven offentligen tillkänna deras beslut att till hvarandra afsända till inbördes vänskaps och aktnings betygande hvar sin extraordinarie ambassadör, hvartill från Sverige nämndes öfverstekammarjunkaren, generalmajoren friherre Taube och från Ryssland generalen Igelströhm, som vid ordenskapitlet den 22 November, tillika med general Platen, baron Armfelt, riksrådet grefve Oxenstjerna och presidenten grefve Munck, utnämndes till riddare af Serafimerorden.

Vänskapen med ryska hofvet syntes af alla utvärtes demonstrationer nu vara äfven så stor som missförståndet för några månader tillbaka. Kejsarinnan gick däruti så långt, att hon skickade en kurir till Stockholm, som det sades, enkom med bref till konungen för att pressera baron Armfelt att snart antaga det honom gifna S:t Andreæordensbandet. General Stedingk njöt en utmärkt distinktion framför alla andra främmande ministrar vid hennes hof och admitterades i hennes intimaste societet.

Däremot var vänskapen med andra hof så mycket mera kallnad, isynnerhet med Porten. Konungens deklaration i Constantinopel om den slutna freden skedde genom dess minister Heidenstam och baron Brentano, hvilken, med fullmakt att vara öfverste i svensk tjenst, varit ärnad att gå såsom volontär i turkisk tjenst, men för negociationernas skull kommit att qvarstadna i Constantinopel. Deklarationen innehöll, att H. Maj:t sett sig nödsakad att sluta fred för att sauvera sitt rike, sedan Spanien redan interesserat sig till H. Maj:ts förmån och de fördelaktigaste villkor till förbättring af Sveriges gräns varit anbudna; att H. Maj:t från krigets början enständigt yrkat, det ingen separat fred skulle af honom slutas utan tillsammans med Porten, och att Krim måtte Porten återställas; att Ryssland förklarat upp

*) Denna nya paviljong, en modell af smak och prakt, var anlagd, där Brahelund fordom var beläget och blef verkligen så färdig, att H. Maj:t där kunde inflytta den 10 December, då han där gaf en stor måltid, bland andra åt generalmajoren von der Pahlen. H. Maj:t bar ock då, såsom Andersmesso-afton, ryska S:t Andreæ-orden.

riktig böjelse för fred med Porten, men tillika yttrat, att Preussens inblandning i fredsverket därvid lade många hinder i vägen, hvarföre furst Potemkin uppdragits att beverka särskild fred: att, då likväl konungen ingen separat proposition velat anhöra, kejsarinnan gått så långt, att hon tillbjudit: 1:o återställa alla sina conquèter öfver turkarne, 2:o göra Krim till en fristat efter Kainardgiska freden, 3:o rasera Bender och Oczakoff: att emellertid krigsbördan med den tyngd fallit på Sverige, att kriget ej kunde fortsättas, sedan planen mot Petersburg misslyckats genom stormar, konungen förlorat 9 linieskepp och ej egde mer än 14 qvar: att 70 millioner turkiska piastrar gått åt till kriget, och alla påräknade ressurser manquerat; att H. Maj:t likväl låtit afbryta fredsunderhandlingarne för att få bifall till följande två artiklar: 1:o att H. Maj:t skulle antagas till ensam mediateur mellan Porten och Ryssland, 2:o att Krim skulle afträdas till Porten, men att kejsarinnan genom tre konsekutiva kurirer afslagit dessa artiklars införande i traktaten, dock likväl förklarat, det hon ej vore obenägen till den förra, sedan freden först blifvit sluten, och jämväl ej ohugad att köpa freden med Porten genom Krims öfvergifvande, allenast detta villkor ej syntes henne aftrugadt; att H. Maj:t, oförmögen att längre utföra kriget mot en fiende, som ej var okunnig om Sveriges utblottade tillstånd, därföre måste åtnöjas med en fred, som upphof det deltagande i svenska sakerna, Ryssland trodde sig ega i kraft af 1721 och 1734 års traktater, till hinder i 1739 års allians med Porten, helst H. Maj:t såg sig lika fullt verksamligen kunna bidraga till Portens förmån, hvars enda allierade han var, och hvaruti hans uppriktighet aldrig skulle saknas.

Denna dels konstlade, dels öppenhjärtiga deklaration var på långt när ej tillfredsställande, och kunde ministern Heidenstam på lång tid ej få någon konferens med turkiska ministèren, som med yttersta ovilja ansåg Sveriges enskilda fred. Konungen på sin sida desavouerade ock deklarationen, och herr Heidenstam blef sedermera rappellerad, helst H. Majt i flera afseenden hade eller trodde sig ega anledning till missnöje med honom, så i anseende till uppbörden af turkiska subsidierna *), som ock en stor briljant, den han till 100,000 r:drs värde, utan att afbida H. Maj:ts svar, som blef negativt, inköpt i Constantinopel och användt till present åt storherren. Preussiska hofvet var ock med konungen föga tillfreds, sedan herr Heidenstam äfven i Constantinopel skall dekla-

*) Konungen pastod sig därifrån hafva bort få 10,000,000 piaster och ej fått mer än 160,000, som H. Maj:t ansåg för en depredation af Heidenstam, eller rättare hans homme d'affaires, en förlupen fransos, Sigaud.

rerat åt turkiska ministèren, att H. Maj:ts enskilda fred med Ryssland endast måst slutas därföre, att konungen i Preussen ej uppfyllt sina förbindelser. Detta skall ådragit herr Heidenstam en konfrontation med preussiske ministern hos storviziren, som aflupit till den förres föga fördel.

Alla dessa konsiderationer, Sveriges epuisement, brouillerie både med sina allierade och dem, som under 1788 års nöd hulpo det, gifva vid handen, att riket verkligen efter 1790 års fred var mera dependent af Ryssland än före kriget, och att rikets själfständighet, som uppgafs för dess motiv, var mera förlorad än vunnen. Olyckligt, att H. Maj:t så litet kände hvad som utgör ett rikes och en konungs sanna styrka.

Que sert la politique, où manque le pouvoir!

Voltaire i Mariamne.

Bland le corps diplomatique var den berättelsen allmän, att H. Maj:t, midt under största vidlyftigheterna i ryska kriget, sökt uppvigla hofven i Turin och Madrid att med väpnad hand understödja konungens i Frankrike makt mot nationalassembléen, samt att H. Maj:t efter fredsslutet tillbjudit i samma afsigt debarquera 24,000 man på kusten af Normandiet.

Efter ordensdagen den 22 November gjorde konungen ändtligen slut på sin detta år mycket förlängda Drottningholmsvarelse, hvarest årstiden, vätan och ställets fuktighet begynte mycket besvära det öfriga hofvet. Drottningen hade redan den 12 inflyttat till Stockholm, i anseende till en fluss på sina öron, som, enligt archiatern Bäcks föreskrift, fordrade en regime, den hon ej gärna kunde hålla på Drottningholm. Hon hade därom förut preveneraf konungen och begärt hans tillstånd till inflyttningen, som svarat, att om hon ville gifva sig några dagars tålamod, ärnade H. Maj:t själf flytta därifrån, hvartill drottningen åter svarade, att då blott fråga vore om några dagar, ville hon gärna därmed uppskjuta. Efter ett par dagar, man vet ej egentligen af hvad anledning, tog konungen häröfver humeur och skref Hennes Maj:t till en biljett i oblida termer den 11, hvars följd var, att drottningen ensam flyttade den 12, och konungen, som ansåg drottningens föreburna opasslighet för en pretext, i sammanhang med någon fruntimmerskomplott att förkorta varelsen på landet, qvarblef till den 22. H. Maj:t uppehöll sig dock föga sedermera i Stockholm, utan mest på Haga, och efter den 10 December på nya Haga eller för detta Brahelund.

Prinsessan, som en hel månad varit sjuklig och besvärad af en loupe på ryggen, som måste skäras, var längre tid förut inflyttad till sitt palats i Stockholm.

Den 27 November var jag på souper hos konungen. H. Maj:t befallte mig då uppgifva medaljer öfver segrarne vid Fredrikshamn och Svensksund, reträtten från Wiborgs- eller Björkö-viken och freden. Jag nyttjade tillfället att betyga min glädje öfver H. Maj:ts lyckliga räddning utur så stora faror, särdeles vid reträtten från Björkösund, den H. Maj:t, oaktadt den lidna förlusten, tycktes sätta största värdet uppå, och sade jag mig ej veta orsaken, hvarföre fregatten Venus, hvarmed ryssarne efterjagade H. Maj:ts fartyg, just stannade i loppet, då H. Maj:t var i ögonskenligaste faran. Konungen sade, det ryska amiralen därtill gifvit ordres, emedan han ville använda all sin styrka att förfölja örlogsflottan och trodde, att konungen var på något örlogsskepp. Vidare att brännarens förolyckande var skulden till all den dagens förlust, och att, om den icke varit, hela flottan kommit tillbaka utan skada. Han tillade ock, att stora flottan denna campagne gjort illa sin skyldighet, och att, om den icke hållit sig för långt ifrån fienden den 3 Juni, hade H. Maj:t nu kanske promenerat i Petersburg. Men tvenne skepp hade skjutit 110 skott, utan att fienden mist en man: hvarföre, i händelse krig framdeles yppades, H. Maj:t ärnade gifva på orderna, att den flaggman, som, på det skepp han för i en sjöbatalj, ingen man får skjuten, skall prompt blifva hängd. Denna flottans uraktlåtenhet skall ock gifvit anledning till den grâce, kontreamiralen Liljehorn åtnjöt, som begått ett lika, men icke svårare brott.

Jag sade, att bäst vore glömma det förflutna och vara nöjd, att vi ändå återfått fred.

Konungen. Sedan 1788 års fälttåg så snöpligt aflopp, var ej att tänka på annat. De, som då skämde bort sakerna, äro nationen och eftervärlden därföre ansvarige. De hafva vållat alla våra senare olyckor, och utom dem hade allt, som tilldrog sig vid 1789 års riksdag, varit ogjordt.

Jag. Det värsta onda af denna riksdag var söndringen emellan riksstånden och medborgarne.

Konungen. Därtill var adeln genom sin oförsigtighet själf skulden. De hade varit osams med sina medständer allt sedan 1650. Jag hade frälst dem och utsläckt lågan 1772. De borde känt sitt eget interesse förbundet med konungamakten och hade erfarenheten af min personliga böjelse för dem; men då de uppreste sig mot mig, som varit deras

stod, var jag lik en man i sjönöd, som griper faste i första planka. Man skrek i otid öfver brister vid arméen. Jag försäkrar, att dessa varit större i de påföljande två campagnerna. Sverige är ett olyckligt land, och jag säger er förut, att det kommer att kastas mellan revolutioner, ända till dess nationens representation förändras vid riksdagarne. Jag har sökt göra steg därtill. Mitt första projekt till Säkerhetsakten innehöll, att standen skulle blott bestå hvartdera af 28 personer, och att adelns ledamöter däribland skulle väljas för bruks- och landtegendomar efter storleken. Ständerna skulle då utgjort blott en kammare under ordförande af konungen eller dess fullmäktig, företrädande hvad nu kallas landtmarskalk. Men de andra standens deputerade, med hvilka jag därom öfverlade, ville ej gå in däruti. Lefver jag och finner nog tranquillité därtill, önskar jag att än kunna verkställa denna plan, hvilket aldrig sker utan genom en fullmyndig konung.

Jag. Detta projekt är det ärofullaste, en monark kan fatta, men fordrar mycken varsamhet; det blefve ock onyttigt, om ej tillika alla personliga privilegier till jalousiens häfvande afskaffades; men de reela borde bibehållas, emedan allmän säkerhet och eganderätt annars rubbades. Ingen borde heller klaga öfver dem, då hvem som helst hade rätt att besitta privilegierad jord.

Konungen höll med detta och föll åter på 1788 års oordningar, sade att general Du Rietz var i komplott med danskarne att uppgifva Göteborg; att H. Maj:t hade bevis i händren, det grefve Adolf Hamilton farit omkring i Vestergötland och uppmanat folket att ej göra danskarne motstånd; att H. Maj:t under sitt vistande i Lovisa samma år i Augusti trodde hela Finland vara upprest emot honom, till dess han på resan till Sverige fick de varmaste trohetsförklaringar af allmogen; att H. Maj:t begått ett statsfel, då han under riksdagen arresterade grefve Fersen, dels för hans stora anseendes skull i nationen, dels emedan, om han blifvit lemnad på fri fot, H. Maj:t kunnat genom negociation vinna honom och genom hans auktoritet hela adeln, sedan de öfriga orolige, som mindre lydde grefve Fersen, blifvit häktade*); att förnämsta motivet till Säkerhetsakten var Rådets afskaffande, hvartill i synnerhet två bref verkat H. Maj:ts beslut. Det ena af d. . . September, hvaruti Rådet tillstyrkte H. Maj:t att utskrifva riksdag, författadt i några

*) I samtal med en annan mycket betrodd och förtjent man har H. Maj:t äfven vidgått sitt misstag genom sin hårda förebråelse till adeln den 17 Februari, men hvilket steg blifvit honom likasom aftrugadt genom en del af de ofrälse redskap, han då för sina afsigter nödgades bruka.

ord af riksrådet Hjärne, sedan riksrådet Hermansons utkast, som var uppsatt i stil af franska parlamenternas föreställningar, ej af dess medbröder blifvit gilladt. Det andra svar pa H. Maj:ts meddelade underrättelse, att han antagit engelsk och preussisk mediation, innehållande Rådets lyckönskan till detta vigtiga steg, hvarmedelst H. Maj:t ensam åtagit sig ansvar för den ändring, det medförde i Sveriges gamla förbundssystem. H. Maj:t tillade, att det första brefvet, hvilket ock med ordinarie post och ej med kurir var H. Maj:t tillsändt, synts H. Maj:t så förgripligt, att H. Maj:t ej allenast besinnat sig på, om H. Maj:t skulle det besvara, hvilket dock därföre skett, att H. Maj:t ej ville sätta riket i eld på alla ställen: utan ock att H. Maj:t därföre kunnat döma Rådet från sina hufvuden, emedan de ej hade lot att gifva råd utan att vara af konungen rådförde: och på min erinran, att regeringsformen icke innebar något tydligt förbud i sådant hänseende, svarade H. Maj:t, att praxis sedan 1772 och konungens då gjorda fördelning af rådkammaren blifvit en i detta mål gällande regeringslag.

Den 30 November vid soupern yttrade H. Maj:t, att 1789 års batalj i Svensksund misslyckades därföre, att grefve Ehrensvärd ej gjort tillräckliga försänkningar. (Andra pästa, att han velat göra sådana, men ej därtill fått H. Maj:ts tillstånd, samt att han jämväl, sedan Aspöeskadern var slagen, velat sluta upp och retirera, hvilket konungen ock nekat). H. Maj:t tillade vidare, att grefve Ehrensvärd efter bataljen öfvergaf flottan och kom till konungen i Kymmenegård. Efter öfversten, sedermera kontreamiralen Rosensteins berättelse till mig, hade han öfvertalat grefve Ehrensvärd att lemna flottan för att ej falla i ryssarnes händer, som skulle varit smickrade att hafva gjort fiendtliga chefen till fånge. H. Maj:t frågade honom, som inkom helt blodig, hvar flottan var? Svar: “E. Maj:t har ingen“. Medan han var hos konungen, ankom hans adjutant, Wahlman, med rapport, att flottan lyckligen framkommit till Svartholmen. I anledning af detta sade sig H. Maj:t i somras vid faror, då man rådde honom att sauvera sin egen person, alltid hafva svarat: “Öfveramiralen kan öfvergifva flottan, men jag icke“. Dagen efter samma batalj satt grefve Ehrensvärd i kongl. sekreteraren Ehrenströms tält och ritade en karikatyr efter sin vana. Konungen kom och fick se den. På tillfrågan hvad det vore svarades: “Arméens flottas reträtt“. Denna kallsinniga filosofi af en chef stötte mycket konungen.

Den . . . December presenterades H. Maj:t på dess lever genom hertigen af Södermanland en graverad karta öfver reträtten från Björkö-

sund, stucken af professor Gillberg. Konungen fann arméens flotta där föreställd i mycken oreda, tog kartan onädigt, befallde alla exemplar seqvestreras och en ny riktigare författas. Många påstå dock, att den framgifna var föreställd efter naturen.

Julhelgen tillbragte H. Maj:t på nya Haga i ett litet sällskap af riksrådet Oxenstjerna, baronerna Hamilton, Gyllengranat, grefve Taube, kammarjunkaren Möllersvärd. Om aftnarne såg H. Maj:t gäster ifrån staden, som efter soupern återreste. Den 23 December, då jag var utbefalld, bar H. Maj:t polsk drägt, berömde den mycket och inviterade de närvarande att antaga den som frack; sägande sig ångra, att han ej 1778 inrättat den till svensk deshabiller. Flere kavaljerer läto ock göra sig polska kläder. I utländska tidningar utspriddes vid samma tid, att både H. Maj:t och hertigen af Södermanland satt sig "sur les rangs" att blifva tronföljare i Polen. Vid något tillfälle, då H. Maj:t förtäljde mig, att kurfursten af Sachsen, at hvilken polska kronan tillbjöds, ej ville hafva den, svarade jag, att jag fann denna conduite långt visare än hans förfäders, som köpt denna precaira krona med blod och skada. H. Maj:t svarade därpå i termer, som nästan förrådde hans egen böjelse för densamma: att polska kronan likväl vore en vacker pension, och att, om konungens makt vore inskränkt, kunde han taga dessa penningar och för öfrigt låta polackarne göra hvad de ville. Jag invände väl, att denna rol var föga smickrande för en monark; men svaret blef: "För en konung af 25 år, icke för en af 50".

1791 hade varit att räkna för ett af Sveriges lyckliga år, om icke den då rådande stillheten endast tjent att upptäcka skadorna af föregående stormar och att bereda nya.

Konungen uppehöll sig först i Januari beständigt på Haga och delade sedermera efter vanligheten sitt vistande mellan detta slott och hufvudstaden. I denna senare blefvo gatorna under julhelgen osäkra. Flera personer blefvo röfvade, andra angripna, som undkommo faran genom flykten eller ett modigt försvar. I en stad, där allmän säkerhet varit så heligt bevakad som i Stockholm, uppväckte detta mycken bestörtning. Man tillade nya gardesregementet *) skulden, hvarest en

*) Konungen, som trodde sig ega all anledning att misstro det gamla lifgardesregementet, hade minskat detsamma från tre till två bataljoner och upp-

myckenhet ryssar af misstänkt fräjd voro antagne till soldater, och satte dessa missbruk äfven på räkningen af krigets olyckliga följder. Polisen afslog såsom ogrundade de klagomål, som i detta ämne anfördes, men gjorde dock anstalter till deras afhjälpande. Nattpatruller inrättades, uppsigten fördubblades, och efter medlet af Januari månad omtaltes föga några röfverier.

Den 15 Januari afled preussiske generalkommissarien grefve Borch, hvilken var utnämnd minister vid svenska hofvet, dock utan att hafva uppvist kreditiv. En pleuresie gjorde hastigt slut på hans lefnad, hvilken äfven i Sveriges häfder blifver märkvärdig, genom den del, han egde i dess angelägenheter under de farligaste hvälfningar, och det förtroende han af konungen atnjöt, intill dess att Sveriges enskilda fred med Ryssland och söndringen af Sveriges och Preussens interessen gjorde däruti minskning. Konungen sörjde honom dock såsom en sällskapsman af sällsynt upplysning, qvickhet och talegåfva.

Krigets verkningar blefvo mer och mer kännbara genom penningebrist och oordning i finanserna. De viste sig genom tomhet i statskontoret och alla kassor, så att löntagare och fattiga pensionärer fingo vänta flera månader på sitt tillständiga förnöjande, och genom den misskredit, hvaruti de för kronans räkning under flera titlar utelöpande sedlar, ja ock själfva riksgäldskontorets, mer och mer föllo. Skillnaden mellan de sistnämnda och bankosedlarne hade vid början af 1791 vuxit till 16 procent. Denna stegring af uppgäld eller så kalladt agio var en naturlig verkan af den allmänna öfvertygelsen om detta verks oförmögenhet att med specie- eller bankomynt inlösa sina kreditsedlar. I denna utfästa inlösen var redan den 2 Aug. 1790 en suspension gjord på ett halft år under villkor, att ifrån den tid, sedlarne voro förfallne, till den 2 Febr. 1791, sex procents ränta i speciemynt skulle betalas, då sedlarne till den ändan vederbörligen blifvit i riksgäldskontoret uppviste och till så kallad prolongation stämplade. Det ålåg således riksgäldskontoret att den 2 Febr. med speciemynt inlösa så väl själfva sedlarne som ock räntepoletterna. Men kontoret brast nu åter i denna sin skyldighet. Den 10 Januari utkom redan en kungörelse, som tillkännagaf, att bemälda inlösen af riksgäldssedlarne icke kunde ega rum; och tillika fastställdes, att tre procents-räntan för

rättat tvenne nya bataljoner till sin vakt, den ena infanteri och den andra jägare, som i vakthallningen skiftade och deltogo med gamla gardet. Officerarne vid de nya gardesbataljonerna voro mest ofrälse och deras chef generalen baron Armfelt.

samma sedlar icke komme att beräknas längre än till den 10 Mars detta år; äfven som efter den dag kungörelsen utkom, inga sedlar med ränta vidare utfärdades. Till allmänhetens tillfredsställande öppnades däremot ett lån af den beskaffenhet, att hvar och en mot insättning i riksgäldskontoret af en viss summa i dess sedlar, erhöll på samma summa kontorets förskrifning i speciemynt, att betalas antingen hel och hallen efter 10 år med sex procents årlig ränta, eller ock tio procent årligen, till dess summan således efter 10 år var fullt betald, samt fem procents ränta. Denna författning var väl ny och föga instämmande med förra förbindelser; dock måste medgifvas, att den gjorde god verkan. Inom några veckor voro härigenom så ansenliga summor influtna, att riksgäldskontoret genom ny kungörelse måste tillkännagifva, att ej flera lån kunde emottagas. Verkets kredit stärktes ock då mellan 2 och 300,000 r:dr årligen besparades genom indragning af 3-procents-räntan, hvilken ofelbart hade visare varit att aldrig utfästa.

Den 13 Februari, som var den dag, då jämt 20 år förflutit, sedan konungen blef till konung utropad, utdelade H. Maj:t med mycken högtidlighet åt alla i Stockholm närvarande officerare, som bevistat Fredrikshamns- eller Svensksunds-segrarne, de dem tillagda ärepenningar. Dagen inföll på en söndag, och ceremonien förrättades därföre uti slottskapellet, samt gaf H. Maj:t ett tillfälle att med förnyadt prof ådagalägga sin sällsynta talegåfva.

Loppet af allmänna ärendena företedde denna tiden få minnesvärda händelser. Inom hofvet sades en inbördes missunnsamhet mellan baron Armfelt och generalen baron Klingsporre oroa konungen. Den sistnämnde generalen hade varit generalkrigskommissarie i kriget, njutit mycket förtroende af konungen och misstänktes ej mindre än alla de, som vid kommissariatet varit nyttjade, för stora underslef. Emellertid voro räkningarne oafslutade och tillräckliga anledningar för vederdelomän att göra anmärkningar och klaga öfver oordning.

En annan händelse gjorde i Mars månad uppseende. Grefve Meyerfelt, som under senaste kriget njutit befordran till fältmarskalk, befalldes att aflägga den för detta ämbete fastställda ed och att i och med detsamma besvärja Säkerhetsakten. Grefve Meyerfelt sökte i början undvika denna öfverflödiga edgång, och konungens allvarsamma tillsägelser om de svåraste påföljder syntes snarare reta hans ärelystnad att blifva ett offer för en förment god sak, än bringa honom till lydnad. Ändtligen förmådde honom dock hans slägtingar att gifva vika för konungens med hotelser förknippade befallning; men i samma

stund han undertecknat edsformuläret, undertecknade han ock sitt afskedsmemorial, hvilket föredrogs konungen och bifölls. Grefve Meyerfelt flyttade därefter till Pommern, och baron Armfelt erhöll Nerikes och Vermlands regemente. Det sades ock, att konungen beslutit låta utfärda fältmarskalksfullmakter för generalerna grefve Horn och friherre Wrede, för att bringa dem, som voro mycket ifrige i oppositionen, till en lika edgång; men detta blef genom tjenliga föreställningar afböjdt.

I krigsärenden gjordes åtskilliga förändringar, synnerligen med kavalleriregementena. Smålands och Vestergötlands, som varit kuirassierer, sattes på fot af lätta trupper. Af lifregementet förblef blott en tredjedel kuirassierer, en annan tredjedel blef dragoner och den tredje infanteri. Hela Östgöta kavalleri förvandlades till infanteri och sammanslogs med denna provinsens infanteri till ett så kalladt lifgrenadiersregemente. Med rusthållarne, som således sluppo att hålla hästar och munderingar, slöts kontrakt, att de i stället skulle årligen till kronan erlägga hvarje 7 ½ tunna strid säd. Officerarne fingo väl behålla sina hästhemman, men vid afgång eller befordran skulle dessa till kronan indragas.

Sedan konvoj-kommissariatet redan i December det förflutna året blifvit indraget och där handterade ärenden satte under styrsel af en kommitté, undergick ock amiralitetskollegium den 26 Mars samma öde. Konungens därom då utfärdade bref*) var författadt i föga nådiga

*) Gustaf etc. Sedan den befattning, Eder första instiftelse ålagt Eder vid var och rikets örlogsflotta till större delen försvunnit, dels genom Eder aflägsenhet från det stället, där den förlagd är, dels genom de författningar, vi i senare tider funnit oss nödsakade att vidtaga om amiralitetsverkets förvaltning och styrelse, så att Eder omsorg nu mera endast sträcker sig till en mindre del af de till örlogsväsendet hörande ärenden, för obetydande att vederbörligen kunna sysselsätta ett helt rikes kollegium och alldeles intet förtjenande den kostnad, statsverket i anseende till underhåll af Eder stat årligen måste vidkännas; så, emedan vi å ena sidan hvarken finne för oss och riket nyttigt, att eder förra vidsträckta befattning med amiralitetet åter upplifva, eller å den andra längre böra fortfara, att till bestridande af de Eder nu tillhörige få sysslor och göromål, betunga oss och riket med en öfverflödig kostnad, hafve vi i nåder beslutit, att Eder från antalet af rikets kollegier alldeles borttaga och upplösa samt till vården af de ärenden, hvarvid I för det närvarande egentlig åtgärd hafven, att vidtaga en mindre kostsam och efter närvarande tid bättre lämpad författning, den vi Eder innan kort i nåder meddela skole. Emellertid och intill dess densamma kan af oss vederbörligen stadgad blifva och våra ytterligare ordres till Eder ankomma, hafven I, uti edre vanliga göromål på lika sätt som hitintills att fortfara. Stockholms Slott den 23 Mars 1791.

GUSTAF.

Lagerbring.

ordalag. Det innehöll, att de ärenden, nu voro lemnade åt detta kollegii omsorg, voro för obetydliga att sysselsätta ett rikets kollegium och alldeles icke förtjenade den kostnad, statsverket däraf måste vidkännas, samt att H. Maj:t af sådana skäl beslutit, att amiralitetskollegium från antalet af rikets kollegier alldeles borttaga och upplösa. Tvenne amiralitetskammarrad förordnades sedermera att såsom direktörer förvalta amiralitets-krigsmanskassan, under öfverinseende af statssekreteraren för sjöärendena. Kanslikollegium och kammarrevisionen förespåddes en lika indragning: men den kom dock icke till verkställighet. En gemensam öfverdomstol för krigsmakterna både till sjös och lands upprättades ock under namn af kongl. krigshofrätt uti Stockholm i stället för den förut vanliga generalkrigsrätten och amiralitetsöfverrätten. Ordförande och ledamöter skulle ombytas såsom i dessa, och tillika utfärdades en rättegångsordning, i kraft hvaraf alla sådana militärer rörande mål, som ej anginge tjensten, skulle höra under civilt forum.

I April månad uppväcktes ett allmänt bekymmer öfver de mest hotande liknelser till ett nytt krig. England tog, förhända för sent, det parti att med vapen söka förma Ryssland till fred med Porten, och en stor flotta var redan beordrad att till Östersjön utlöpa. I denna ställning, då ett sjökrig snart syntes oundvikligt i svenska farvatten, blef neutraliteten nästan en omöjlighet. Både Ryssland och England begärde ock, att Sverige skulle förklara sig, och gjorde propositioner. Man afbidade med otålighet det beslut H. Maj:t i detta vigtiga ärende skulle taga. Det försäkrades, att baron Armfelt redan för flere månader tillbaka genom de mest vigtiga skäl blifvit förmådd att icke vara engelska interesset vidrig*). En engelsk flotta i Östersjön skulle, då Sverige mot England hyste ovänliga tänkesätt, helt och hållet kunna förstöra dess handel och däremot såsom vän kunna skydda oss mot alla farligheter ifrån Ryssland. Icke desto mindre var dock konungen mycket mera benägen för Ryssland, och anförde att han icke kunde fördraga, att man ville föreskrifva lagar åt en så stor prinsessa som kejsarinnan, samt att han vore för god frände att däruti taga del. Lyckligtvis stillades denna storm, innan den hunnit uppväxa. Engelska nationen yttrade så mycken vedervilja för expeditionen mot Ryssland, att ministéren fann godt inställa densamma. Sverige fick behålla ett nödig-

*) 10,000 p. st. Ryssarne lära dock bjudit öfver och disponerade efter behag denne gunstling, som gjorde stora depenser och köpte Ammne och Nynäs egendomar för kontanta penningar på fäderneslandets bekostnad.

lugn, hvilket ock konungen gärna såg, för att med ostörd uppmärksamhet få följa andra politiska ärenden i Europa.

Ingen händelse har inträffat eller kunnat inträffa, som mera rört konungen, än den stora i Frankrike timade revolutionen. Den lagstiftning, som detta rike så till sägande utöfvat i Europa, den glans, hvarmed dess hof framför de flesta öfriga utmärkt sig; Ludvig XIV, som konungen utvalt till mönster; nationens belefvenhet, vitterhet, lysande fåfänga och kanhända det stöd, konungen själf rönt från hofvet i Versailles, — allt detta hade gifvit konungen en mäktig fördom för fransyska monarkien, och han ansåg dess fall nästan såsom det träffat hans egen. Långt ifrån att tro, det konungamaktens missbruk eller det förtryck, de förnäma utöfvat, liksom trugat de ringare att afskudda oket, såg han i hela denna statsförändring icke annat än en brottslig sammansättning af några enskildas ärelystnad, hvilka ville bygga sitt eget välde på tronens ruiner och till utförande af sina anslag nyttjat den jäsning i sinnena, filosoferna väckt genom den nya samfundslära, de grundsatser af frihet och jämlikhet människor emellan, med ett ord, den så kallade upplysning, deras skrifter i senare tider utspridt. Öfvertygad härom, hade man sett konungen de senaste åren vidtaga flera steg att förekomma denna så kallade upplysningens utbredande i sitt rike. Man hade hört honom utan förbehåll yttra, att för mycket ljus vore äfventyrligt för regenterna och skadligt för folken. Därifrån de inskränkningar, han tid efter annan gjort i den af honom själf 1774 meddelade tryckfriheten; förbud att i svenska papper nämna det minsta, som rörde franska statsförändringen; indragning af flera obetydliga skrifter, som röjde tankefrihet i politiska mål och som säkert fallit i tidig glömska utan denna uppmärksamhet.

Men sedan han återvunnit fred med Ryssland, begynte han med allvar tänka på medel att återställa franska tronen på sin gamla grund och att med makt tvinga till lydnad den hop af rebeller, som under namn af nationalförsamling dragit väldet till sig. Detta vigtiga föremål för en konungs ärelystnad, som på en gang var innerligen smickrad att hämna konungarnes gemensamma sak och att i betydande mån verka på Europas öden, hade fördenskull blifvit ett naturligt ämne till underhandlingar och öfverläggningar med flera europeiska hof; och konungen uppmuntrade sina likar i Petersburg, i Berlin, i Wien, i Turin och i Madrid till gemensamt biträde. Som konungen ingalunda i samtal dolde dessa tänkesätt, ansågs den händelsen för mycket möjlig, att de krigsrustningar, som gjordes i afseende på det befarade freds-

brottet mellan England och Ryssland, torde komma att nyttjas mot Frankrike. Men en tom kassa och förmodligen mindre enstämmighet i besluten mellan de makter, hvilkas bistånd konungen önskat, lade häremot hinder i vägen.

Emellertid tog H. Maj:t det beslut att genom en utrikes resa bereda sig tillfälle att på närmare afstånd både åskåda och verka på de rörelser, som i Frankrike kunde förestå. Konungens helsa hade efter krigets slut icke varit den bästa. Hemorrhoidaliska anstötar och flusser hade om vintern mellan 1790 och 1791 ofta besvärat honom och gifvit läkarne anledning att tillstyrka bruket af baden och helsovattnen i Aachen. Denna helsokur försatte konungen i gemenskap med franska emigranterna, hvilka i Coblenz och andra tyska städer hoptals församlat sig, samt lättade och påskyndade de rådplägningar, som med dem och hofven blefvo nödvändiga. H. Maj:t beslöt fördenskull att i Maj månad 1791 anträda denna resa.

Under beredelserna till densamma, hvilken lika med konungens öfriga göromål allmänneligen klandrades, helst i anseende till den kostnad, däraf skulle tillskyndas ett redan utblottadt rike*), sysselsatte sig konungen med flera anstalter, isynnerhet till nya byggnader, hvilka fordrade ännu större utgifter. De som efter en ganska vidsträckt plan blifvit påbegynta vid Haga, skulle fortsättas; och Indebetouska huset vid Stortorget inköptes för att ombyggas till en teater för dramatiska sällskapet. H. Maj:t lät ock uppgifva och approberade en plan, att till vinnande af mera utrymme nedrifva Storkyrkan och flytta densamma till Riddarholmen, till hvilken ända den därstädes belägna kyrkan äfven borde rifvas och en ny mycket präktig för båda församlingarne uppföras i likhet med Pantheon i Rom. Dessa anstalter, hvilka mycket oroade både de andäktige och de hushållsaktige i hufvudstaden, stadnade dock vid förslagen.

I början af Maj månad flyttades konung Gustaf Adolfs i många år påarbetade ärestod till häst af brons ifrån gjuthuset vid Rännarebanan, på dess piedestal å Norrmalms torg. Flyttningen verkställdes på en därtill inrättad mekanisk vagn, som rullades, inom tre dagar; och skedde uppställningen på piedestalen den 15 Maj i konungens närvaro, som, ifrån Haga inkommen, utur operahuset den åskådade under kanonernas lossande. Statyen var då aftäckt; men betäcktes följande

*) Enligt baron A . . .s berättelse hade konungen vid utresan med sig 200,000 rdr och 40,000 dukater.

dagen för att ej mera synas, innan det öfriga till dess prydande i verket varande arbete hunnit förfärdigas.

Den emellan Ryssland och Sverige till samdrägtighetens befästande afgjorda ambassad hade genom inbördes öfverenskommelse blifvit supprimerad. I stället för baron Igelströhm hade kejsarinnan utnämnt grefve Stackelberg (densamme, hvilken i Polen tillförne i egenskap af rysk ambassadör spelt en stor rol) att gå till Stockholm, dock ännu utan karakter. Konungen afbidade hans ankomst med otålighet, innan resan anträddes, hvilken ock därföre kom att uppskjutas. Ändtligen inträffade denne minister i Stockholm den 18 Maj, blef genast bjuden till Haga, hvarest konungen efter påskhelgen beständigt uppehållit sig tillika med kronprinsen, och mycket väl emottagen. Han medförde icke allenast stora komplimenter, utan ock presenter af turkiska tapeter, som blifvit tagna vid eröfringen af Bender. Täta rådplägningar med grefve Stackelberg upptogo de få dagar, konungen ännu dröjde qvar.

Den 24 Maj embarquerade sig konungen för att sjöledes färdas till Rostock. Under sin frånvaro uppdrog H. Maj:t regeringsärendenas vård åt kronprinsen, riksdrotsen, riksmarskalken, riksrådet grefve Oxenstjerna, presidenten baron Ruuth, generalen baron Armfelt och statssekreteraren Franc. Lagman Håkansson fick äfven i regeringen säte och stämma, men nämndes hvarken i den allmänna kungörelsen eller fick underskrifva expeditionerna. Kronprinsen uppdrogs att säga sin tanke i alla förekommande mål, med votum decisivum, när rösterna voro till lika antal delade. Denne unge herre fick rum öfver sommaren på Lilla eller Gamla Haga.

Konungens medfölje bestod af öfverhofstallmästaren grefve Adolf Lewenhaupt, öfverste kammarjunkarne baron Taube och Fabian Wrede, grefve Clas Gustafsson Horn, kammarjunkaren Möllersvärd, en medicus och nödig betjening. Af dessa sjuknade grefve Lewenhaupt på sjön och måste vid framkomsten till Tyskland föras till Stralsund, hvarest han den 20 Juni afled. Hans ämbete lemnades, enligt redan meddelad survivance, med full lön och alla åtföljande rättigheter åt hans 12-åra son, hvilken genast, såsom hade han varit en prins af blodet, sattes i den lefnadsart med taffel och ekipager, som däremot svarade, utan att delning tilläts af inkomsten under hans minderårighet åt hans behöfvande syskon, som i afseende på uppfostran och framtid däraf kunnat vara väl hulpne utan hans förlust.

Den 14 Juni ankom H. Maj:t till Aachen, där han fann för sig många fransyska flyktingar och missnöjde. Bland mindre behagliga personer bör isynnerhet nämnas den till döden dömde ryske generalen Sprengtporten, som på landsherrens tillsägelse vid konungens ankomst likväl flyttade till en nära belägen by.

Fransyska demokraterna, icke okunniga om de viggar, som emot dem smiddes, satte sig i möjligaste försvarsstånd emot befarade anfall och voro på sin vakt både inom- och utomlands. De ansågo, förmodligen ej utan skäl, konungen af Sverige för hufvudman af den liga, som mot dem formerades, och hans ankomst till Aachen såsom signal till ett snart utbrott. I "Chronique de Paris" för den 8 Juni röjdes deras kunskap om anläggningarne med en entusiastisk och oanständig harm. Där hette ungefärligen, att konungen af Sverige med första ärnade sig till Aachen och att anföra en armé af kejserliga och sardinska trupper mot Frankrike, förmodligen med lika framgång, som han fört sina egna mot Ryssland, äfvensom hans intåg i Paris ej kunde blifva mindre ärofullt än det, han hållit i Petersburg. Han liknades vid Don Quichotte; och slutligen tillades, att då han sökte likna Alexander och Carl XII, måtte han akta sig att ej sluta såsom Cartouche och Mandrin.

Man har all anledning att tro, det konungen varit i rådet om det oväntade fast misslyckade försök, som kort därefter gjordes af kongl. huset i Frankrike att med flykten undkomma. Natten mellan den 20 och 21 Juni funno konungen, drottningen, Dauphin, Monsieur och prinsessorna utväg att hemligen begifva sig från Paris. Drottningen, som skaffat sig ett pass af ryske ministern i friherrinnan Korffs namn, lät konungen passera för sin kammartjenare. Resan anställdes till Metz, där generallöjtnanten Bouillé hade sex regementen under sitt befäl till Deras Majestäters tjenst; men konungen, drottningen och Dauphin blefvo på vägen igenkände och qvarhallne i Varennes uti Champagne. Emellertid hade deras flykt, som i Paris blef bekant kl. 9 om morgonen, förorsakat den största bestörtning. Nödskott skötos från Pont-Neuf; folket, ända till barn, togo till vapen, och kurirer skickades på alla vägar. Monsieur, som tagit vägen åt Mons, kom dock lyckligen undan; men konungen, drottningen och den öfriga kongl. familjen återhemtades till Paris, dit de ankommo den 25 Juni under betäckning af ett stort antal nationaltrupper och under en jäsning af pöbeln, som med möda kunde hindras från utbrott. Konungen hade vid flykten efterlemnat en deklaration, som innehöll hans skäl därtill. Vid återkomsten

blef han nu tillika med drottningen strängt bevakad; nationalförsamlingen satte sig i utöfning af exekutiva makten och utnämnde ledamöter att inhemta upplysningar om konungens flykt. Flere personer blefvo arresterade och de tillförne inom nationalförsamlingen, ja öfver hela riket söndrade sinnen syntes af denna katastrof sammanföras till ett och samma tänkesätt, som var att uppoffra allt för friheten och konstitutionen.

Konungen af Sverige emottog i Aachen tidningen om denna fruktlösa entreprise med mycken oro. Han skref genast till sin ambassadör i Paris, baron Staël, en depesch, som ej allenast utmärkte det ömmaste deltagande i franska konungahusets olycka, utan ock innehöll, att H. Maj:t ansåg efter Ludvig XVI:s deklaration allt hvad nationalförsamlingen gjort såsom nult och dem såsom rebeller, samt att ambassadören icke af dem fick någonting muntligen eller skriftligen emottaga, icke heller konferera med statsministern grefve Montmorin, sedan han af nationalförsamlingen emottagit direkta ordres.

En påsyftad kontrarevolution i Frankrike blef så mycket omöjligare, som konungens försök att undkomma mot honom samlat hela nationens missnöje. Att med vapen återsätta Ludvig XVI i sin forna myndighet blef således den enda återstående plan, hvilken dock saknade nödigt stöd, så länge kejsaren var villrådig, såsom både af naturen försigtig och i behof att menagera sina nederländska undersåtare, samt konungen i Preussen svag, dess ministèr af delade tänkesätt och dess undersåtare nog allmänt missnöjde. I dessa mindre gynnande omständigheter tröstade sig dock H. Maj:t vid de utmärkta vördnadsbetygelser, som de fransyska emigranterna bevisade honom. Han emottog besök af Monsieur och grefven af Artois samt prinsen af Condé. Vid hans promenader kring Aachen infunno sig ofta förnäma fransyska damer, som sträckte händerna mot honom såsom en skyddsgud. Han afhöll sig ej heller från den självsmickrande anmärkning, att i stället för att Ludvig XV i Versailles 1771 med en beskyddares röst lofvat att aldrig öfvergifva honom, var han nu den, af hvilken Ludvig XV:s sonson och Maria Theresias dotter väntade det mest verksamma beskydd. Generallöjtnanten grefve Bouillé, som i Metz förgäfves förklarat sig för sin konung och därifrån måst sauvera sig till Luxemburg, hvadan han mot franska nationalförsamlingen lät utgå ett skrytande men overksamt manifest, utnämndes till generallöjtnant i svensk tjenst, med 3000 r:drs lön, samt hans son till öfverste och generaladjutant med 1000 r:drs lön.

Såsom svensk förtjenar grefve Axel Fersen den yngre att nämnas för den delaktighet, han egt i konungens af Frankrike flykt, den han med all förmåga befordrat och jämväl beledsagat, men haft den lyckan att rädda sig till Brüssel. Han nyttjades sedermera af konungen i Sverige till ytterligare anstalter rörande franska sakerna, gjorde ock i sådant afseende en resa till Wien och var in petto utnämnd till svensk ambassadör vid franska hofvet, enär omständigheterna sådant kunde tillåta. Emellertid blef han ackrediterad svensk minister i Brüssel med 6000 r:drs appointement, dock ännu i tysthet och utan att uppenbarligen däraf ega titel.

Sedan hoppet att förmå kejsaren och andra makter till snara verkligheter emot Frankrike försvunnit, beslöt konungen af Sverige att lemna Aachen och åter begifva sig till sitt rike. H. Maj:t anträdde hemresan den 25 Juli, och den skedde så skyndsamt, att konungen d. 3 Augusti var i Stockholm. Han vidtog sitt vanliga lefnadssätt för somrarne och flyttade till Drottningholm, där det öfriga hofvet äfven befann sig. Mästare öfver sig själf, visade han en oförändrad munterhet, men dolde icke sin harm emot filosoferna och franska rebellerna. Det dröjde ock ej länge, innan man nästan allmänt kände, att nya förslag voro å färde till nationalassembléens betvingande med vapen: att konungen ärnade efter två månader åter begifva sig utrikes, att 12,000 man svenska trupper skulle konjungeras med tyska, spanska och sardinska ännu denna höst m. m. Men penningebristen lade det vanliga oöfvervinnerliga hindret i vägen för dessa vidt utseende företag.

Konungen fortfor emellertid att hela hösten dela större delen af sin tid mellan franska angelägenheterna och sina nöjen. En omständighet, som hos alla välsinnade gjorde bekymmer, men hölls så hemlig som möjligt var, bör ej lemnas obemäld. Det var ett slags mjältsjuka, som efter konungens återkomst begynte besvära kronprinsen och icke allenast gjorde honom tungsint och hågløs för både nöjen och göromål, utan äfven, utan eller på de obilligaste anledningar, misstänksam. Han trodde sig vid alla tillfällen röna köld eller förakt, och fattade därföre en motsvarande vedervilja mot många personer. Man fruktade för de farligaste följder af denna sinnesförvillelse, hvartill man trodde sig finna grunden i prinsens barnsliga harm att ifrån regent se sig nedsatt till undersåte. Allvarsammare och mildare föreställningar och tiden medförde en önsklig förändring efter några veckor.

Treune betydande ämbeten hade inom kort blifvit lediga: öfverståthållarens i Stockholm efter riksrådet friherre Carl Sparre, riksmarskalkens efter riksrådet grefve Carl Bonde *) (dessa två herrar voro med döden afgångne), och generalguvernementet i Pommern efter furst Hessenstein, som nedlagt alla sina beställningar. Man väntade med nyfikenhet att se åt hvem dessa ämbeten skulle anförtros. Det sistnämnda blef af konungen alls icke bortgifvet. Riksmarskalksämbetet tillbjöds grefvarne Nils Posse, Ulrik de la Gardie och Ekeblad, hvilka vägrade. Det berättas ock för visso, att grefve Brahe oaktadt sina patriotiska tänkesätt därom haft proposition, men att han svarat, det hans parti, då han en gång retirerat sig, var taget, att ej mer söka eller emottaga några ämbeten eller äretecken.

Öfverståthållareämbetet lemnades länge obesatt och förvaltades genom lagman Ahlman såsom underståthållare. Det var under hans förvaltning, som en ny instruktion för öfverståthållaren utfärdades, i kraft af hvilken poliskammaren, som hittills utöfvat en nog venetiansk myndighet, inskränktes och skildes från befattning med alla ekonomimål samt brottmålsransakningar, så att ordnings vidmakthållande på gatorna blef nästan dess enda aliggande. Allt det öfriga uppdrogs åt magistraten. Denna förändring var i allmänhet borgerskapet i Stockholm mycket behaglig, som ock till någon del tröstades däraf i sitt missnöje öfver lagman Ulners utnämnande till borgmästare i Stockholm utom förslag och emot stadens privilegier.

Den allmänna rösten tillade emellertid baron Armfelt öfverståthållareämbetet, hvarutinnan en del trodde sig förse ett prof af nåd, andra af köld. Denne mäktige gunstling, som utan titel på någon tid egt en direkt vård om utländska ärendena, hade allt ifrån konungens Aachenska resa fått en betydande medtäflare i generalen baron Taube, hvars besynnerliga bitterhet mot franska demokraterna, — den många ansågo för en verkan af de landsflyktige prinsarnes löften om stora fördelar **), — var konungen högst tacknämlig, och hvars råd H. Maj:t fördenskull helst nyttjade i sina ministeriella angelägenheter. Man trodde ock därföre, att baron Taube skulle blifva utnämnd till de-

*) Denne herre jämte riksdrotsen voro de enda, som än buro titel af rikets råd. Men sedan grefve Bonde var död, lät konungen afgå befallning till riksdrotsen att äfven nedlägga radstiteln, hvarigenom denna sa förhatade värdighet alldeles försvann.

**) En årlig pension af 80,000 livres, i fall konungen af Frankrike blef återställd i sin forna makt.

ras styrelse, och att baron Armfelt, endast för att gifva rum åt honom, skulle få öfverståthållaresysslan. Men ingendera gissningen inträffade, och konungen var ifrån lång tid van att hålla sig sina äregiriga gunstlingars tjenst tillhanda genom en afpassad blandning af fruktan och hopp, som ökte deras täflan och omsorg att behaga, utan att någondera kunde smickra sig af segern.

Konungens hof var blifvet en fristad för franska grefven S:t Priest med dess grefvinna, hvilka måst lemna Fankrike: en obehaglig förändring för en man, som i egenskap af ambassadör i Constantinopel 1774 varit fredsstiftare mellan Ryssland och Porten och sedermera såsom minister för invärtes ärendena spelt en af de största roler inom sitt fädernesland. I September uppvaktades ock konungen på fransyska prinsarnes vägnar af franske generalen d'Escars, hvilken förblef i Stockholm till följande våren såsom deras sändebud. Denna beskickning besvarades af H. Maj:t genom baron Oxenstjerna, som tillförne varit minister i Regensburg och nu afsändes till Coblenz, hvarest prinsarne sig uppehöllo.

M. d'Escars medförde muntliga underrättelser om det möte, hvilket kejsaren, konungen i Preussen och grefven af Artois haft den 27 Augusti hos kurfursten af Sachsen på dess lustslott Pillnitz vid Dresden, och hvarutinnan Europas öden till betydande del troddes vara reglerade *), särdeles på polska och franska sakerna. Beträffande dessa senare, som nu nästan direkte äfven rörde Sverige, öfverenskommo dessa herrar att göra en stark deklaration af innehåll, att som H. Aldra Christligaste Maj:ts sak interesserade alla souverains i Europa, hoppades de, att de makter, hvilkas bistånd de reklamerade, skulle erkänna detta interesse och icke vägra att gemensamt med dem använda de kraftigaste medel, i förhållande till hvarjes styrka, att sätta konungen af Frankrike i stånd att med full frihet befästa en monarkisk regerings grundpelare, sådan som med suveräners rättigheter och franska nationens väl öfverensstämde. Båda monarkerna, som träffats i Pillnitz, utfärdade ock sedermera ordres till sina trupper att hålla sig marchefärdiga. Emellertid blef det dock ingen verklighet utaf, hvartill

*) Den 4 Aug. var freden mellan kejsaren och Porten sluten i Sistowa, i kraft hvaraf Porten återfick Belgrad och allt annat hvad kejsaren eröfrat, men afträdde till honom ett litet distrikt kring floden Unna. Den 11 Aug. tecknades ock fredspreliminärerna mellan Ryssland och Porten i Galacz utan mediateurer. Ryssland behöll Oczakoff, och Dnjestern blef gräns. Sjelfva fredstraktaten underteknades ej förr än i Januari 1792.

utom årstiden samt flera omständigheter äfven den händelse ofelbart mycket bidrog, att, sedan nationalförsamlingen öfver sommaren utarbetat sin konstitution och, oaktadt pöbelns flera gånger till ytterligheter utbrustna raseri, förklarat konungen för inviolable samt tillbjudit honom återställandet af hans kongl. ämbete, i fall han samma konstitution ville antaga, gaf han den 3 September därtill sitt fullkomliga samtycke och lät därom underrätta alla hof, återträdande således till utöfning af sin exekutiva makt *).

Detta blef ett dunderslag för de flyktiga prinsarne och aristokraterna, hvilka däremot förgäfves protesterade. De flesta europeiska hof emottogo äfven notifikationen om konungens sanktion af konstitutionen; men det ryska och svenska samt kurfursten af Mainz vägrade det tills vidare. Denna och flera omständigheter gåfvo ny styrka till den tanke, man i Europa hyste, att konungen af Sverige borde anses för rätta hufvudmannen af sammansättningen mot Frankrike. Man omtalte anstalter till inrymmande af en svensk flotta i Ferrol i Spanien, dit den första vårdag skulle förfoga sig. Rustningar gjordes här hemma både till sjös och lands; och blefvo landtregementena försedde med alla sina nödtorfter, så att endast den annalkande vintern syntes vålla uppskof i fälttåget.

Det var i en sådan ställning mindre underligt, att franska demokraterna, och isynnerhet de så kallade Jakobinerna, hvilkas fanatiska ifver mot konungar i allmänhet var så allmänt känd, i synnerhet vände sin bitterhet mot konungen af Sverige. De utforo mot honom i hädelser, och en deras ledamot, Dubois de Crancé, yttrade på deras klubb, att mot den nye svenske Porsenna ville han blifva en ny Scævola.

Sedan underhandlingar med Ryssland **) allt ifrån fredsslutet blifvit underhållne, kom det ändtligen den 24 Oktober till en allianstraktat mellan Sverige och bemälda rike, hvilken dock blott sträckte sig

---

*) Nationalassembléen åtskildes härefter och gjorde rum at en ny så kallad "Assemblée législative", hvartill alldeles nya ledamöter valdes, och som hade sitt första sammanträde den 1 Oktober 1791.

**) Den 15 Oktober afled furst Potemkin af magplåga på en till helsans vederqvickande företagen resa till ett kloster från Jassy, hvarest han för fredsnegociationerna vistades. Han hade dragits i tva månader med rötfeber och dog vid utgången ur sin vagn under bar himmel i sin systerdotters, furstinnan Branickys armar. Månge trodde honom afdagatagen med förgift, helst hans alltför stora anseende begynt besvära kejsarinnan. Han lemnade omattliga rikedomar och omåttliga skulder efter sig och var förmodligen den mest lysande enskilda person, som lefvat i närvarande tidehvarf.

till inbördes försvar, i händelse endera af de kontraherande makterna blefve af europeisk fiende angripen. Ryssland stipulerade ock 300,000 rubler i årliga subsidier till Sverige på åtta år. Allmänheten i Sverige hade den förflutna sommaren icke varit utan oro, att ett nytt fredsbrott från ryska sidan torde förestå i anseende till den kostnad och drift, hvarmed kejsarinnan lät befästa och förskansa Svensksund, som nu inrättades till ett ryskt Sveaborg. Utgången visade dock, att detta blott syftade på säkerhet i framtiden, sedan det förflutna krigets händelser adagalagt angelägenheten af bemälda post. Ryssland hade vid denna traktat till commissarius allenast grefve Stackelberg, men Sverige fem, nämligen: riksdrotsen, generalerna baron Taube och Armfelt, statssekreteraren Franc och lagman Hakansson. Det var ett sätt att förskaffa dem allesamman präktiga presenter från Ryssland, äfvensom grefve Stackelberg på lika vis af konungen i Sverige blef ihågkommen.

Vid ratifikationernas utväxling gjorde sig konungen hopp att kunna bringa de utfästa subsidierna till 500,000 rubler om året, som dock ej slog in. Det berättades ock, att han till sin ärnade rustning mot Frankrike gjort försök att i Genua under rysk garanti få uppnegociera på en gång hela summan af alla åtta årens subsidier, hvilket icke heller lärer lyckats. Konungen tycktes ock mot årets slut taga en fogligare ton i franska sakerna och yttrade, att sedan armement ej redan skett, vore det bäst att låta fransoserna inom sig förstöra sig själfva; att fördenskull franska emigranterna ej borde hålla sina upproriske landsmän på sin vakt genom rustningar, utan skiljas åt tills vidare. H. Maj:t lät ock af ryska kejsarinnan sent omsider förmå sig att emottaga notifikationen, huruledes Ludvig XVI accepterat franska konstitutionen, och detta allt under det sistnämnde herre och nationalförsamlingen togo de starkaste steg emot sina vidrigt sinnade grannar och förelade dem viss tid, inom hvilken de skulle drifva franska emigranterna utur deras länder, med hotelse att anse ett afslag för en krigsförklaring. Denna proposition blef ock verkställd både i Trier och i kejsarens länder.

Såsom ett bevis huru mycket konungen fruktade smittan af de demokratiska satserna i sitt rike, kan anföras, att vaxpousserare om sommaren 1791 i Stockholm blifvit förbjudna att visa någon af nationalförsamlingens ledamöter. Sedan tillförne allt införande i svenska tidningar af hvad i Frankrike förelopp blifvit förbjudet, kom ock den 9 Dec. 1791 ett nytt förbud ifrån konungen att i svenska tryckta skrifter

berättelse-, reflexions- eller jämförelsevis något anföra, som rörde eller gemenskap egde med franska revolutionen.

Den svenska handeln, som så mycket lidit genom det sista kriget och hela detta år varit hotad med nya faror genom befruktade fredsbrott, fick en oförmodad stöt om hösten genom en krigsförklaring från Algier. Förevändningen var otillräckligheten af svenska presenterna; rätta skälet, att truga oss till ett dyrt köp af vår flaggas säkerhet, och föregafs, att Porten af harm öfver vår enskilda fred med Ryssland uppäggat detta röfvarnäste till fredens brytande. Dock förlorades härigenom intet enda svenskt fartyg.

XI.

Gefle riksdag. Konungamordet.

Januari—Mars 1792.

Ett vigtigare uppträde inom fäderneslandet bereddes emellertid, och hvilket man af många skäl icke sa hastigt förmodat. Finansernas tillstånd blef dag ifran dag så bekymmersamt, att lagman Hakansson, som därom egde vården, icke kunde underlata att tillstyrka ständernas sammankallande till deras reglerande och garanti af de nya skulder, som tillkommit öfver hvad ständerna vid 1789 års riksdag föresett och sig då atagit. Denna proposition blef i begynnelsen af konungen med mycket misshag ansedd. Han trodde nationen icke behöfva rådfrågas öfver ärenden, hvilka han egde full myndighet att afgöra, och skall uttryckligen frågat "hvad man ville med den canaillen". Men Hakanssons förnyade föreställningar och tilläggning, att i händelse af ett afslag han ej kunde fortfara i sitt ämbetes förvaltning, bragte konungen till mera eftersinnande och till öfverläggning med dem, som egde hans närmaste förtroende. Dessa formerade tvenne partier, bland hvilka baron Taube och biskop Wallqvist ansago riksdagen för alldeles oradlig, men baron Armfelt med all makt understödde Hakanssons förslag.

Den 1 December flyttade konungen ifran Drottningholm och vistades sedermera skiftevis på nya Haga och i Stockholm. Efter många öfverläggningar om riksdagen och jämväl formligen gifna afslag skred dock H. Maj:t den 8 Dec. till bifall och utfärdade riksdagskallelse till den 23 Januari 1792. Troligen var H. Maj:ts förnämsta skäl dartill, att

genom den kredit, som skulle vinnas medelst ständernas väntade garanti å de sedan sista riksdag gjorda nya skulder, kunna blifva iståndsatt att ännu uppbringa nya lån, nödiga till franska expeditionen nästa vår, hvilken framför allt annat låg honom om hjärtat, och hvarutinnan hans ärelystnad att likna Gustaf Adolf så jämnade för honom alla svårigheter, att han i ett samtal med biskop Wallqvist yttrade. det han af franska städernas brandskatter hoppades göra sig ersatt för alla krigsomkostnader. Det är icke heller osannolikt, att baron Armfelt, mån om tillfälle att genom nya tjenster upprätthålla en vacklande kredit, haft den skicklighet att gifva konungen hopp om ny tillökning i dess makt, synnerligen till beskattande af dess rike, och därigenom öfvervunnit konungens verkliga vedervilja för nationens sammankallande.

Ehuru riksdagskallelsen blott i rikets aflägsnare provinser, så fort den görligen kunde kringsändas, fick publiceras, och ej i Stockholm förr än på nyaret, var den likväl ingalunda obekant. Och om själfva saken föreföll oväntad, blef man ännu mera förundrad öfver den utsatta riksdagsorten, Gefle. Valet af en så trång och aflägsen stad var ofelbart till någon del grundad på Stockholms borgerskaps nu mera kända vidrighet, men förnämligast på hoppet att därigenom från riksdagen kunna afhålla en stor del af adeln, särdeles tjenstemän. Om än detta ståndets ton varit mindre väl känd, kunde konungen ej af dem vänta glömska af de oförrätter, dem 1789 öfvergått.

Allt sattes nu i rörelse till riksdagens beredande. Under det alla möjliga anstalter fogades genom betrodda ämbetsmän att erhålla fördelaktiga riksdagsmannaval af de tre ofrälse stånden, var konungen ock betänkt på utvägar att undanhålla dem af adeln, han ansag för mest ostyrige. Befallningar utfärdades till regementschefer i anledning af en § i riddarhusordningen, som aldrig förr i den meningen varit åberopad, att inga andra officerare, än de som voro capita, skulle tillåtas bevista riksdagen och dessa ändå icke utan föregången anmälan om tillstånd. Lika sådana anstalter gjordes ock angående adliga ledamöter i kollegierna.

Bland enskilda personer förtjenar baron Stierneld att nämnas, som fick konungens tillsägelse att afhålla sig från riksdagen. Han svarade, att med all vördnad för H. Maj:ts befallning fordrade hans heder nu hans närvaro, sedan han vid förra riksdagen blifvit arresterad. Landshöfdingen i Gefle grefve Cronstedt försändes, såsom föga väl anskrifven, till Stralsund att anställa en revision med pommerska

kammaren i anseende till dess iråkade obestånd, ett göromål, det han alldeles icke förstod; och landshöfdingen i Falun, Nordin, utnämndes under hans frånvaro till ståthållare i Gefle. Honom uppdrogs att på stället göra alla nödiga anstalter till ståndernas förnödenhet och beqvämlighet, och måste alla riksdagsmän, som ville hafva rum, därom till honom vända sig.

I brist på tjenligt rum i stället för rikssal kommenderades en styrka af Helsinge regemente till Gefle att uppbygga ett nytt hus af 86 alnar i längd, 26 i bredd och 19 i höjd, hvartill timret nu måste huggas och alla andra tillbehör i största hast anskaffas. Arbetet drefs med all oafbruten ifver under urväder och köld och hann emot allas förmodan att i rättan tid blifva färdigt. Själf utsåg H. Maj:t rum åt sig och kronprinsen på slottet och gjorde till den ändan en resa från Haga till Gefle Trettondedagen 1792, hvarvid han var fram och tillbaka, änskönt det var 18 mil, på 30 timmar.

Riksdagsmannavalen i de tre ofrälse stånden aflupo efter önskan på de flesta ställen; men i Stockholm voro de konungen alldeles vidriga, så att bland tio fullmäktige ingen mer än bryggaren Abraham Westman var rojalist. Allmänna språket var, såsom det plägade före riksdagarne, deladt och olika. De så kallade patrioterna ansågo riksdagen blott såsom en utväg att af nationen utpressa mera penningar för konungens enskilda afsigter eller nöjen; de lastade riksdagens utsättande i Gefle och trodde sig därunder röja nya försåt; de klandrade de betydliga utgifter, som denna flyttning allena medförde, i anseende till skjuts och transporter från Stockholm, till många tunnor guld; de dolde icke sin fruktan, att konungen torde vilja slå banken under sig; men framför allt blefvo de bekymrade, då det märktes, att konungen lät beordra ansenliga detachementer af gardesregementena att beledsaga sig till Gefle med skarpladdade gevär.

Rojalisterna försökte uppmuntra alla till förtroende emot konungen, som endast af ömhet för nationen och att med densamma öfverlägga om ett rubbadt, men ingalunda hjälplöst finansverk, riksdagen utskrifvit. De upphöjde angelägenheten af enighet och nitiskt befrämjande af konungens afsigter; rådde i synnerhet adeln till foglighet och inströdde i detta vänliga tungomål hotelser, att i vidrigt fall kunde denna riksdag blifva den sista, hvarvid adeln vore ett riksstånd.

De förnämsta och flesta af adeln insågo ock verkligen nödvändigheten af en försigtig och foglig conduite; de arbetade därföre uppriktigt på lugnets bibehållande ibland sina medbröder; men en del af

dem voro så ifriga, och flera ämnen till söndring syntes så oundvikliga ocb kinkiga, att utgången alltid var oviss. Därutinnan voro alla patriotiskt sinnade adelsmän öfverens, att icke låta påtruga sig Säkerhetsakten och att heldre våga det yttersta.

Konungen själf talade med saktmod och fermeté. Han sade sig ingenting ärna företaga, som borde oroa eller misshaga adeln: att han befarade nästan äfven så mycket af sina vänner som af sina ovänner genom bådas öfverdrifna nit; att för öfrigt ingen annan fråga skulle förekomma, än om penningeverket, hvaruti partier icke borde ega rum. På någons föreställning, att man vore i fruktan, det konungen ville blanda riket i franska oroligheterna, svarade H. Maj:t: "Det angår ej ständerna. Deras sak är att reglera sina finanser. Vilja de ej göra det, så kunna de låta blifva".

Såsom ett prof af dessa finansers tillstånd kan anföras, att utredningskommissionen, under beständigt utfärdande af nya förskrifningar och då betalningsterminerna af de förfallne blifvit uppskjutne, den 16 Januari äfven upphörde att utbetala alla räntor. Mångfaldiga innehafvare af bankokapitaler, befarande detta verkets tillitande att bota drätselverkets refvor, uttogo silfver utur banken till ansenligt belopp.

Riksdagsterminen inträffade nästan med den, som blifvit utstakad till revision af riksgäldskontoret. Dessa revisorer, till ett antal af 9, sammanträdde den 15 Januari. Pluraliteten ibland dem var af oppositionen och följaktligen af konungen föga gynnad. En befallning hade redan af H. Maj:t blifvit utfärdad, att revisorerna vid valet af en sekreterare skulle söka den helst ibland riksgäldskontorets betjening samt i samråd med fullmäktige den tillförordna. Bland betjeningen var ingen, som ville eller kunde åtaga sig detta nya besvär; hvarpå revisorerna, utan att säga fullmäktige till, utnämnde sekreteraren Hallqvist till sekreterare, en man, som under sin tjenstgöring under riksrådet och öfverståthållaren friherre Carl Sparre tillförne varit känd såsom mindre tillgifven det rådande systemet. Detta steg, som genast till H. Maj:t inberättades, upprörde dess vrede. Det ansågs såsom ett försök af oppositionen att känna sin styrka eller ock att bravera, och följde däruppå ett mycket skarpt bref af konungen till riksgäldskontorets fullmäktige, att H. Maj:t sådant med onåd erfarit, ocb att, ehuruväl anledning vore att beifra denna olydnad på det allvarsamma sätt, som uraktlåtandet af kongl. bud och befallningar fordrade, ville H. Maj:t för det närvarande låta bero vid kassation af det gjorda valet

samt befallning, att ny sekreterare genast förordnades. I anledning af lagman Hakanssons uppgift utnämndes da därtill registratorn Westerberg i finans-expeditionen. Som revisorerna äfven fingo antydan att blott befatta sig med siffran och alldeles ej sträcka sin granskning till besluten, sa blef deras förrättning nästan öfverflödig och ogagnelig. Till dessa senares undersökande befalldes tvenne riksgäldskontorets fullmäktige och sekreteraren Oudar att med protokollerna förfoga sig till Gefle, där de äfven af det tillförordnade hemliga utskottet till omedelbarligt öfverseende upptogos och genomgingos. Konungen beskyllde sedermera hofmarskalken baron Düben, som var ordförande bland revisorerna, och brukspatronen Björkman, hvilken ock var bland deras antal, att de med grefve Stackelberg kommunicerat kontorets rakenskaper i uppsat att afskräcka Ryssland från all förbindelse med ett rike, hvars penningeställning var så föga önsklig; men pastod, att i determer, H. Maj:t var med kejsarinnan, hade detta trolösa försök aflupit utan annan verkan än hufvudmännernas nesa.

Konungen beslöt att med all möjlig ståt visa sig i Gefle. Inga omkostnader sparades, och allmogen sammandrogs på 7 och 8 mils afstånd till skjutsningens bestridande*). Man om allt som tjente till majestätets utvärtes prydnad, föranstaltade H. Maj:t om nya präktiga ceremonidrägter för riksdrotsen och riksmarskalken (hvartill f. d. riksrådet grefve Johan Gabriel Oxenstjerna blef förordnad), i hvilka de vid riksdagens öppnande skulle vara konungen följaktige i det afskaffade Rådets ställe**). De främmande ministrar, som ej tillförne sett nagon riksdag i Sverige öppnas, tillsades ock att bevista detta solenna tillfälle, tillika med grefven och grefvinnan S:t Priest. De gjorde denna resa i urväder och köld fram och tillbaka inom tre dagar och återkommo till Stockholm, föga däraf uppbyggde.

Konungens och kronprinsens resa till Gefle var utsatt till den 20 Januari, och bevistade H. Maj:t natten förut en maskerad, som han latit anställa pa operahuset. Hvad fara, han därvid lopp, blef ej bekant förrän långt efteråt. Emellertid skedde ankomsten till Gefle i basta välmaga, där efter ett präktigt intag riksdagen den 23 med vanliga ceremonier utblåstes.

---

*) I Upland funnos hemman, som skjutsningsbesvaret till och ifrån denna riksdag kostade 100 plåtar.

**) Grefvinnan Höpken sade, att hon i dessa drägter föresåg en artig blandning af Harlequin och Agamemnon.

Konungen lemnade landtmarskalksstafven åt presidenten baron Ruuth *). Till talman för presteståndet var ärkebiskopen doktor Troil själfskrifven, och i anledning af de tvenne öfriga ståndens genom deputationer gjorda ansökningar förordnades till talman för borgareståndet rådmannen i Stockholm, som någon tid förut erhållit borgmästarefullmakt **), Wallin, en man, känd och vald som patriot, men nu i största hast omvänd, och till talman för bondeståndet, riksdagsfullmäktigen från Kalmar län, Olof Thorsson, hvilken vid sista riksdagen gjort motion den 20 Febr. om riksdagens försättande i aktivitet. Lagmannen och underståthållaren Ahlman biträdde eller styrde ståndet såsom sekreterare denna riksdag liksom den näst föregående.

Riksdagen tycktes taga en fördelaktigare vändning än den af 1789 genom en, åtminstone utvärtes, visad förtroligare sammanlefnad mellan adeln och de ofrälse stånden. I förstnämnda stånd, som utgjorde vid pass 400 personer, saknades åtskilliga af dem, hvilka tillförne varit pelare, isynnerhet grefve Fersen och general Duwall; dock var oppositionens pluralitet ganska afgjord. Att öka rojalisternas antal voro väl många besoldade och jämväl med förplägning i Gefle underhållne; men de voro dock alldeles för få, ej allenast att öfverrösta, utan ock att höras emot deras medbröders rådande ton, helst flera af det andra partiets förmögnaste medlemmar till dess sammanhållande äfven lära hållit penningar osparde. Den nye landtmarskalken på sin sida yttrade mycken foglighet och syntes lika öm om sitt stånds interesse och bifall som om konungens myndighet och afsigter. Till förekommande af den befarade söndringen i anledning af Säkerhetsakten samtyckte konungen på landtmarskalkens föreställning, att fundamental-lagarnes uppläsande på riddarhuset mätte innehållas och allenast riddarhusordningen blifva ståndet föreläst. En af några adliga ledamöter påtänkt motion rörande öfversten Ahnfelt, som utan ransakning och dom hölls i häkte, afböjdes ock af landtmarskalken och de klokaste

*) Ibland de flere, som varit pa förslag till detta ämbete, var baron Armfelt. Konungen, därom tillfrågad, hade yttrat sig, att han ej ville nämna den, som vore hans vän, till landtmarskalk. Han sattes alltid i en obehaglig belägenhet mellan konungen och sitt stånd, hvilket det alltid vore vanhederligt att öfvergifva. Konungen själf var i en oupphörlig strid mellan sin jalousie om kongl. prerogativer och sin fördom för adeln samt börden.

**) Denna fullmakt och hans erhallna rum i högsta domstolen voro reparation för det han blifvit förbigangen, da han stod pa förslag till borgmästare i Stockholm, och Ulner utnämndes. Denne senare hade ej, oaktadt all möda, kunnat vinna borgerskapets röster till riksdagsman.

hufvudmännen till lugnets bibehållande. De adelsmän, som vid 1789 års riksdag dels varit häktade, dels med dess operationer mest missnöjde och af sådan grund ej efter den visat sig på hofvet, uppvaktade nu konungen och blefvo af H. Maj:t med all nåd ansedde och emottagne.

Men emot dessa fredsamma liknelser svarade icke de öfriga anstalterna. Utom den med skarpt laddade gevär och nödig ammunition försedda vakten, som beledsagat konungen, bevakades alla avenuer till staden af militär, såsom hade ett fiendtligt anfall varit befaradt. De ofrälse stånden afhöllos, så vidt ske kunde, från rådplägningar eller samqväm med adeln*), och isynnerhet voro bönderna på sin klubb bevakade med en omsorg, som liknade arrest**). Många af adeln, som af så besynnerliga anstalter trodde fråga kunna blifva om våldsamma försök, voro äfven försedda med laddade pistoler.

Det kan vid detta tillfälle beqvämligast nämnas, att genom de bästa anstalter, fogade af ståthållaren Nordin, hvarken trängsel eller dyrhet besvärade riksdagsmännen. Flere taffiar för konungens räkning minskade äfven de senares kostnad, men ökte däremot ansenligen statsverkets, helst välleffnad och jämväl öfverflöd där regerade, synnerligen af vin och drycker.

Bland dessa var baron Armfelts den mest lysande. Denne uppblåste favorit, som ville gifva sig ett tillförne hos oss okändt satrapiskt anseende, lät till detta bord dagligen bjuda gäster af alla stånd. Han intog där själf främsta rummet, tillsade, lika såsom konungen,

*) Icke långt efter riksdagens början besökte några adelsmän, och däribland referendarien Berghman, borgareklubben i bästa välmening och för att utmärka begärelse för en medbroderlig sammanlefnad. Några satte sig ock att spela kort; men Berghman blef af bryggaren Abrah. Westman öfverfallen, beskylld att vara spion och utkörd. Denna scen höll på att hafva svåra påföljder. Å ena sidan ansåg adeln den såsom ett förnärmande af hela sitt stånd. Å den andra uttyddes detta besök såsom en verklig espionage och list, hvarutinnan baron Armfelt, missnöjd med sitt stånd, styrkte konungen, som däröfver mycket förtörnades. Baron A. skulle bevist så mycken ifver, att han förklarat, det han vore färdig, att om konungen ville, skjuta skarpt på adeln. Gefle stads fullmäktige, borgmästaren Elvgare och rådman Wallin, togo det kloka partiet att på ståndets vägnar göra ett slags deprécation, men fingo därföre af konungen en reprimande. Genom noget och välsinnadt folks bearbetande afsvalnade denna hetta utan vidare utbrott, som dock visade, hvad eld låg under askan.

**) Herr Ahlman hade icke allenast i sitt tal vid tillträdet af sin beställning uttryckligen tillsagt bondeståndet allmogens fall och undergång, om de sökte råd och beskydd annorstädes än i konungens makt, vishet och nåd, utan varnade ståndet den 30 Januari in pleno emot samtal och anonyma skrifter, hvarmed de under vägen till och ifrån sina qvarter skulle blifva antastade af okända personer. Se bondeståndets tryckta protokoller.

hvem han ville hafva vid sin sida, nyttjade ensam guldcouvert, lät servera sig först och af bönderna kyssa sina händer. När han visade sig ute, hade han vakt af stadens militär. Att adeln icke ville antaga det krypande skick, så höga anspråk syntes kräfva, blef i hans sinne ett brott, som retade hans harm och upptände hans hämd. Det hände honom under loppet af riksdagen, att då han ville genom sina adjutanter uppskicka på riddarhuset sina voteringssedlar, dessa i brist af personlig inställelse, som författningarne kräfva, ej emottogos. Mångfaldige adelsmän, bjudna till hans bord, vägrade att komma, emedan de sade sig ej känna honom; och i anledning af ett tillfälle, då grefve Brahe, friherre Stierneld och flere adelsmän voro hos honom middagsgäster tillsammans med bryggaren A. Westman, en genom sina brutala seder och äfven ett tillförne utståndet straff af vatten och bröd vanfrejdad person, måste han låta sin egenkärlek förödmjukas af ganska starka förklaringar, som utgingo däruppå, att i händelse af ett så föga laggrannt sällskapsval, undanbedja sig hans bjudningar. Dessa detaljer förtjente icke rum i närvarande anteckningar, om de icke intygade en favorits insolence och hans eget stånds förakt; och torde det vara en heder för vårt land, att en mäktigare gunstling förmodligen aldrig njutit mindre anseende.

Den 27 Januari hölls riksdagspredikan af biskop Weideman, och öppnades riksdagen på rikssalen af konungen med ett tal, som innehöll ett utförligt upprepande af allt, hvad H. Maj:t gjort i och för riket på 21 år *); dess segrar, fredsslut och förbund efter senaste riksdag: smickrande komplimenter åt hvart stånd särskildt; anledningen till deras sammankallande, nämligen återställande af ordning i finanserna, som krigets utförande stört, hvarvid H. Maj:t tillade, att om besluten blefve eniga, voro tillgångarne tillräckligare än man förmodade, och icke nödigt att åtaga sig större tunga, än den man nu bar. Till slut förklarade konungen sitt förtroende till ständernas tillgifvenhet och nit i en tid, då en fanatisk villa skakade alla länder: och var Frankrikes exempel af ett hiskligt själtsvålds verkningar till staters undergång ingalunda förgätet. Därpå upplästes Kongl. Maj:ts allmänna proposition

---

*) I denna prunkande malning förekom bland annat, att "banken, af ständerna i konungens omvårdnad lemnad utan redbarhet, blef dem af konungen efter sex år i fullt stånd återställd". Det förra stridde mot sanningen, det senare var ingen stor välgärning, då banken mot tre millioner r:dr, som realisationen till 50 procent af dess sedlar kostat, eftergaf sina fordringar hos kronan till mer än 400 tunnor guld.

angående utväljande af ledamöter till ett hemligt utskott enligt 47 § regeringsformen, bestående af 45 ledamöter, 18 af adeln och 9 af hvar dera af de öfriga stånden.

I anledning häraf valde stånden följande förmiddagen deras elektorer och eftermiddagen (valde) dessa ledamöterna af hemliga utskottet. Dessa voro af samma tänkesätt som vid 1789 års riksdag: adelns af oppositionen, de ofrälse ståndens konungen tillgifne eller snarare uppoffrade: af båda partierna, några få undantagne, utan samnskyldig kunskap eller kärlek till fäderneslandet. Hemliga utskottet sattes genast i aktivitet under konungens ordförande och i riksdrotsens närvaro. Då statsverkets och riksgäldens tillstånd uppgafs, märktes däröfver, i synnerhet hos bönderna, bestörtning: konungen själf förlorade däraf sin vanliga kontenans, och sammanträdet slöts för den gången. Utskottet delte sig sedermera på två divisioner, hvaraf den ena sysselsatte sig med riksgäldskontorets och den andra med det öfriga statsverkets ärenden.

Ibland de trägna öfverläggningar, som utskottet hade, och i hvilka direktören Frietzsky och kansliradet v. Engeström tillvunno sig både konungens och samtlige ledamöternas bifall, voro ständerna sällan in pleno församlade. Det behöfdes ock ej, då de med inga andra ärenden än dem, som angingo penningeväsendet, hade att befatta sig, och dessa först borde utarbetas af hemliga utskottet, innan ständerna däröfver kunde sig utlåta.

En stor deputation, att i de mest smickrande ordalag tacka konungen för freden, och förordnandet af en bankodeputation, med iakttagande af samma edsformulär och instruktion som vid förra riksdagen, voro de enda frukterna af plenorum öfverläggningar ända till den 20 Februari, och blefvo till bankoutskottets upplysning nödige handlingar angående bankens förvaltning och tillstånd under eskort af dragoner ifrån Stockholm hemtade.

Sistnämnde dag voro ständerna in plenis församlade, då för dem uppteddes hemliga utskottets protokollsutdrag af den 19, angående rikets allmänna finansverk och ständernas kontor m. m. Detta betänkande, frukten af 14 dagars öfverläggning i det laggrannaste ämne, ibland delade meningar, flera och stridiga projekter och oöfvervinnerliga svårigheter på alla sidor, innefattade först den uppgift, att krigskostnaden med $12\frac{1}{2}$ mill. rdr öfverskridit hvad 1789 års ständer beviljat och meddelat, hvaraf dock konungen samtyckt, att 4 millioner, hvilka af statsverkets utom riksgäldskontorets fonder egande tillgångar blifvit förskjutne, utan efterräkning måtte försvinna, och tillika utlefvat

en sådan reglering af staten, att någon ny gäld ej mer måtte falla riket till last.

Den således till 8 ½ millioner nedsatta nya krigsgälden tillstyrkte vidare utskottet ständerna att garantera och låta till betalning påföras riksgäldskontoret: till följe hvaraf utskottet ansåg oundgängligt, att lån- och betalningsafgiften samt 1789 års bevillning måtte fortfara, dock att de till det mesta måtte få i kontorets egna kreditsedlar utgöras. Men till understöd i kontorets nödvändiga utgifter af speciemynt kunde likväl utskottet ej undga att tillika tillstyrka, det vissa procent efter särskild beräkning för hvarje stånd af berörde kontributioner måtte betalas i bankosedlar. Ytterligare föreslogs, att all diskontering med kreditsedlar måtte tillegnas riksgäldskontoret enskildt, och alla andra verk, manufakturdiskonten undantagen, därmed upphöra, samt alla observationsmedel efter revisionen öfver krigsomkostnads-räkenskaperna riksgäldskontoret anslås, hvilken revisions snara och allvarsamma verkställande konungen lofvat anbefalla. Utskottet uppgaf däruppå det vigtiga förslag, att alla utredningskommissionens förskrifningar (utgörande vid pass 4 millioner eller 240 tunnor guld) måtte på 10 år inlösas med riksgäldskontorets sedlar samt 2 procents årlig ränta, såsom ock att krigskommissariatets förskrifningar, eller så kallade Fahnehjelmar, måtte med iakttagande af nödiga försigtighetsmått genast mot samma kontors sedlar få ombytas [*]). Vid riksgäldskontorets fullmäktiges göromål hade väl funnits, att händelser, som vid reglementets författande ej blifvit föresedda, vållat afvikelser från vissa föreskrifter, hvilket vid annat förhållande kunnat medföra ansvar: men att af andragne gällande skäl något annat, än hvad fullmäktige gjort, likväl icke varit till görande, hvarföre de frikallades från allt ansvar i hvad ej rörde själfva räkenskaperna, dem de nu församlade revisorer egde att pröfva. Slutligen föreslogos vissa ändringar i tiden till revisorernas sammankomster, deras antal, straffet för efterapningsbrott af riksgäldssedlarne, samt att, som konungen ej användt det kreditiv på riksgäldskontorets garanti, H. Maj:t vid sista riksdag blifvit meddeladt, detsamma nu måtte förnyas.

Detta betänkande blef i hela dess vidd och genom ett slags acklamation vid första uppläsandet bifallet af de tre ofrälse stånden, sedan de ledamöter, som begärt, att det måtte få hvila på bordet, därifrån under hvarjehanda förevändningar blifvit afhållne. Men hos adeln lades det på bordet, och då det den 21 Februari åter upptogs till öfverlägg-

---

[*]) Dessa troddes utgöra vid pass en och en half million eller 90 tunnor guld.

ning, uppstodo däraf många och särskilda meningar. Man anförde ej utan skäl, att då olyckligtvis riksgälden ifrån 21 millioner r:dr vid sista riksdag nu vore ökad med $8\frac{1}{2}$ millioner och således utgjorde en summa af nära 30 millioner, syntes de tillgångar, som varit påräknade till ansvarighet för ofvannämnde 21 millioner, nu blifva otillräcklige; att kreditsedlarnes tillväxt i anledning af hemliga utskottets tillstyrkande skulle, då inga nya fonder voro utsedde till deras godtgörande, minska deras värde och följaktligen höja det redan öfverklagade agio mellan riksgälds- och bankomyntet; att löntagares och alla deras vill kor, som nödvändigt behöfde bankomynt, därigenom skulle blifva odrägliga; och att den del af bevillningen, som efter hemliga utskottets förslag borde utgöras i speciemynt, skulle i samma mån blifva mer och mer dryg, samt slutligen i brist på tillgång till specie- eller bankomynt icke kunna betalas. Man förlorade sig i dessa reflexioner, som blott gingo ut på svårigheterna af det uppgifna förslaget, utan att gifva anledning till något bättre. Ledamöterna af hemliga utskottet själfva vidgingo, att deras tillstyrkande vore behäftadt med stora ofullkomligheter, men en nödvändighet, då icke allenast de skiljaktiga tankar, adliga ledamöterna af utskottet hyst, blifvit overksamma emot de ofrälse ledamöternas pluralitet, utan ock all föreställning om statsverkets biträde till gäldens afbördande afslagen, till följe hvaraf och då man ej ville göra en riksbankrutt samt icke heller ansåg möjligt att undersåtarne kunde åtaga sig ytterligare förökta pålagor, ett så beskaffadt kreditsystem, som det utskottet uppgifvit, syntes vara den enda utväg, i närvarande bekymmersamma ställning varit att vidtaga.

I anledning af sakens vigt och diskursernas mängd föreslog grefve Ribbing, att afgörandet måtte uppskjutas till morgondagen. Häremot gjorde väl landtmarskalken någon svårighet; men då adelns flesta ledamöter syntes i samma önskan instämma, medgaf han, att målet ännu en dag måtte få hvila på bordet, dock med uttryckligt förbehåll att det morgondagen skulle afgöras.

Detta korta dröjsmål hade så nära gifvit utbrott åt en eld, som med en lycklig försigtighet blifvit qväfd under hela riksdagen intill denna stund. Konungen upptog det såsom ett brottsligt motstånd mot hans afsigter, såsom ett tilltagset försök att emot dess och trenne stånds sammanstämmande mening utdraga riksdagen, hvars slut konungen med en obeskriflig otålighet efterlängtade. Det är en sanning, att konungen hört en spådom, det riksdagen, i händelse den utdroges till

Mars månad (en époque, som han alltid ansett med farhåga), skulle blifva ganska vådlig och af svåraste följder. Jag vet dock icke, om det var denna orsak, hvilken på konungens för vidskepelse böjda sinne lätt kunnat göra djupa intryck, eller hans naturliga inquiétude eller skyndande anstalter till andra göromål, till hvilka konungen ville hafva fria händer, som verkade hans missnöje och vrede öfver denna dags uppskof; men visst är, att H. Maj:t däröfver icke allenast gjorde landtmarskalken de hårdaste förebråelser, utan äfven, retad af baron Armfelt och, som det förmenas, af lagman Håkansson, tog de våldsammaste mått att hämnas på adeln.

Till den ändan fastställdes genast den plan, att icke allenast de tre ofrälse stånden skulle inkomma med underdånig tacksägelseadress för Säkerhetsaktens verkställighet, för rådsämbetets afskaffande och ofrälse mäns insättande i högsta domstolen samt rikets ärendens allmänna beredning, hvarom redan den 20 motion i borgareståndet var gjord och den 21 af bemälte tre stånd beslut fattadt, utan ock att af dem skulle göras anhållan, att sådant till desto tryggare stadga i framtiden måtte i riksdagsbeslutet få intagas. Dessa tillställningar blefvo adeln icke obekanta. Dess förnämsta hufvudmän läto fördenskull landtmarskalken förstå, att i händelse man till lön för deras nit om riket, deras foglighet och deras glömska af alla oförrätter ville våldföra dem och genom uppsättande af ett riksdagsbeslut, det de aldrig kunde underskrifva, truga dem till en oundviklig söndring, voro de beredda att möta våld med våld och att hellre låta begrafva sig under spillrorna af sina bänkar, än att låta sig påtrugas ett emot ed, öfvertygelse och heder stridande beslut. De tillade, att i händelse af en så vådlig brytning lagman Håkansson och de, som förnämligast understödt konungens våldsamma beslut, skulle blifva de första offren. Dessa hotelser blefvo inberättade, och man påstår, att lagman Håkansson af ömhet om egen säkerhet tillstyrkt lika återhållsamhet som landtmarskalken med flera af upplyst välmening. Konungen kunde väl ej förmås att återkalla de anstalter, som redan voro gjorda om ofvannämnda adress, men vidtog en utväg, hvilken uppfyllde hans ändamål utan att förolämpa adeln, som framdeles skall berättas.

Adeln, som vid sin sammankomst den 22 Februari biföll hemliga utskottets betänkande i all dess vidd, och under reservation af sin rätt att få åtaga sig bevillningen på vissa år jämväl beqvämade sig att lika med sina medstånder utgöra den nu löpande till nästa riksdag, uppfyllde äfven därmedelst allt, hvad man kunnat hoppas, och vederlade

de misstankar om en brottslig ogenhet, emot detta stånd blifvit väckte och underhållne.

Klaven till den brytning, som slöt 1792 års riksdag, skall varit följande: konungen, för att bibehålla stillhet bland adeln, hade lofvat att å Säkerhetsakten icke fordra någon bekräftelse eller densamma ens omröra: men trodde sig i själfva verket så mycket mer hafva den af nöden, som H. Maj:t verkligen brutit dess 2 §, då H. Maj:t i riksdrotsens person alldeles supprimerat rådsvärdigheten, hvilken i bemälde § implicite stadgas, änskönt konungen lemnas öppet att i Rådet antaga hvad antal personer, honom godt synes. H. Maj:t åstundade därföre, att ständerna nu skulle bringas till något sådant steg, som innebar deras samtycke och gillande af rådkammarens totala indragning. Man sökte nu därföre sak med adeln i anledning af uppskofvet med hemliga utskottets betänkande, helst inga andra riksdagsgöromål återstodo, som då gjorde detta riksståndets menagerande nödigt. Planen var fördenskull, att de tre ofrälse stånden skulle tacka för Rådets afskaffande, Säkerhetsaktens verkställighet, högsta domstolens inrättning och begära införandet af allt detta i riksdagsbeslutet. Af adeln väntades naturligtvis afslag: men konungen hade beslutit att då resa bort och lemna riksdrotsen efter sig i Gefle till riksdagsbeslutets emottagande samt icke släppa någon adelsman därifrån, förrän de det undertecknat. Denna plan, som subsisterade oaktadt adelns bifall till hemliga utskottets betänkande den 22 Februari, blef riksdrotsen och flera adelsmän bekant. Dessa senare gjorde då starka deklarationer jämte hotelser emot lagman Håkansson, hvilken styrt hela riksdagen: men landtmarskalken skall icke haft annan del i förslagets afvändande, än att han förklarat sig ej vilja underskrifva riksdagsbeslutet, då det på föresagda sätt blefve inrättadt. Däremot var riksdrotsen den, som frälsade sitt stånd från denna frestelse. Han uppvaktade konungen den 23 om morgonen, och, jämte beveklig föreställning emot det beslutade steget, anhöll att få nedlägga sitt ämbete, om ej H. Maj:t ville därifrån afstå, vägrande tillika sin underskrift. Konungen, häraf brydd och konsternerad, tillät lagman Håkansson på riksdrotsens begäran i dess närvaro inkomma, som, rädd om lifvet, med knäfall bad H. Maj:t ändra sitt beslut: hvarpå utvägen med biafskedet utan adelns intervention vidtogs.

Till afhjälpande af den olägenhet, hemliga utskottets tillstyrkande angående riksgälds-kreditmyntets förökande oundvikligen borde medföra af ett mer och mer växande agio, hade samma utskott särskildt upp-

gifvit det förslag, att alla räntor, som voro utfästa öfver 4 procent, skulle få gäldas med riksgäldsmynt, och att jämväl kapitaler, som voro upplånta i bankomynt, enär de af långifvaren inkräfdes, men ej då de af låntagaren uppsades, skulle få betalas i riksgäldsmynt, dock med 6 procents tillökning på kapitalet: hvarifrån likväl både för banken och diskonter på bankomynt undantag voro gjorda: äfvensom alla köpeskillingar på fastigheter, som voro utfästa efter den 2 Febr. 1791, från samma tillstyrkande voro undantagne. Detta förslag, uppgifvet och understödt af flera gäldbundna ledamöter i hemliga utskottet, kränkande eganderätten, men framställande ett skenfagert hopp att styra den så högt befarade agiostegringen, då behofvet af bankomynt ansenligen minskades, vann i utskottet bifall genom votering med en knapp pluralitet och meddelades ständerna i form af K. Maj:ts proposition, hvaröfver de egde att sina tankar afgifva, samt blef af de tre ofrälse stånden jämväl samtyckt, dock i borgareståndet ej utan svårighet och efter votering.

Öfver detta ämne utlät sig ridderskapet och adeln den 23 Febr. i likstämmighet med grefve Brahes votum, att som inga författningar böra medföra någon retroaktiv verkan, som här skulle tyckas inträffa: alltså kunde ridderskapet och adeln konungen ej därtill i underdånighet styrka; men att sedan de tre medstånden därtill samtyckte, måste ridderskapet och adeln därvid låta bero.

Denna dag fingo äfven de ofrälse ståndens deputerade företräde med ofvannämnde tacksägelseadress för Säkerhetsakten m. m. Konungen svarade, att dessa författningar redan vunnit den stadga, att deras intagande i riksdagsbeslutet ej vore nödigt: men att de skulle blifva ämne för ett biafsked, som H. Maj:t med de tre ofrälse talmännen ville underteckna. H. Maj:t försäkrade för öfrigt, att de ofrälse stånden orubbade skulle bibehållas vid de förmåner, dem efter naturlig rätt och billighet förunnade blifvit, och lofvade inplanta samma tänkesätt hos kronprinsen, jämte flera komplimenter. Detta biafsked utfärdades och aftrycktes efter riksdagens slut, och adeln skonades från allt deltagande till söndrings undvikande.

Riksdagen liksom brådstörtades nu till sitt slut. Den afblåstes den 23 Febr. och den 24 hölls riksdagspredikan, hvarjämte konungen i ett prydligt och med de mest smickrande tacksägelser, de mest förbindliga löften uppfylldt tal hemförlofvade ständerna. Riksdagsbeslutet innefattade i fem momenter: ständernas tacksägelse för konungens hjältemod

under kriget *) och för freden: deras glädje att första gången vid deras företräden inför tronen hafva vid konungens sida skådat kronprinsen och af ett med honom anställdt förhör å nyo inhemtat hans förkofran i vetenskaper; deras beslut att, i fall H. K. H. innan de härnäst samlas skulle träda i äktenskap, åtaga sig en bröllopsgärd lika med den af 1766, att på tre år utgöras: deras fägnad öfver bankens goda skick enligt bankoutskottets berättelse: och slutligen deras vidtagna mått i penningeväsendet samt om bevillningen till nästa riksdag i likhet med hemliga utskottets tillstyrkande.

Injurias ferendo et gratias agendo.

1792 års ständer voro mer än någonsin gifmilda på tacksägelser. Utom dem för freden, för Säkerhetsaktens verkställighet och Svensksundsmedaljen voro hos ett eller flera stånd resolverade tacksägelser för konungens vård om kronprinsens uppfostran, för eftergiften af 4 millioner af krigsomkostnaderna samt i bondeståndet för det Ahlman blifvit dess sekreterare och på finska allmogens vägnar för krigskommissariats-sedlarnas eller de så kallade Fahnehjelmars inlösen med riksgäldssedlar. Baron Armfelt skulle särskildt betackas för dess viste bevågenhet mot bondeståndet. Konungen hann ej emottaga alla dessa underdånighetsbetyg, som allenast framfördes af talmännen och förvarades i protokollerna till tidens och nationens stämpel.

Valen till fullmäktige i banken och riksgäldskontoret, på hvilket senare ställe de tre ofrälse stånden beslöto att lika med adeln hafva hvarje sina tre fullmäktige, utslogo som följer. Adeln bekräftade sitt förtroende för sina bankofullmäktige, grefve Gustaf Fredrik Gyllenborg, kapten Adam Ståhammar och kansliråder v. Engeström: men valde i riksgäldskontoret jämte den prolongerade fullmäktigen stallmästaren Staël v. Holstein tvenne nya, baron Thure Bielke och kongl. sekreteraren Johan v. Engeström. Af presteståndet valdes i banken jämte den förre fullmäktigen doktor Flodin, doktor Brander och prosten Nordin: i riksgäldskontoret lektor Eberhardt, hofpredikanten Borg och lektor Murberg. Af borgareståndet i banken de tre gamla fullmäktige, borgmästare Liidberg, herrar Apiarie och Abr. Westman med survivance på nästa ledighet för talmannen samt många komplimenter för lagman Håkansson, som sade sig hvarken vilja eller hafva konungens lof att i anseende till sin innehafvande syssla detta förtroende emottaga: samt

---

*) Ständerna hade ock gemensamt beslutit låta på bankens bekostnad slå en stor medalj öfver Svensksund-segern 1790.

i riksgäldskontoret rådmannen Reimers, handelsmannen Morsing och borgmästaren Fagerström från Uleåborg. Af bondeståndet i riksgäldskontoret advokatfiskalen Wellander och riksdagsbönderna Olof Ekström från Wermland samt Knut Persson från Blekinge. För öfrigt gjordes den författning, att timande ledigheter icke såsom förr af domkapitlet i Upsala och Stockholms magistrat samt 50 äldste skulle besättas, utan af ståndets kanslidirektion tillsammans med banko- samt riksgäldsfullmäktige af ståndet.

Dessa omständigheter och val utgöra de betydligaste märkvärdigheter af 1792 års riksdag i Gefle; hvilken genom oförmodligheten af sitt afkunnande och vadan af sina utsigter förtjente äfven så mycken uppmärksamhet, då den väntades, som dess saktmodiga och stilla lopp samt hastiga slut, sedan den lyckligen var öfverstånden. Det låg för allas ögon, att de författningar i penningeväsendet, som voro vidtagne, ej voro annat än palliativer: men de kunde nästan ej blifva andra, helst då ingen säkerhet var i framtiden om en bättre hushållning; och hvar man såg med glädje, att bankens säkerhet förblifvit orubbad, hvarföre ock många, som af fruktan att dess redbarheter skulle tillgripas till betalande af någon del af riksgälden, därutur lyftat sina kapitaler, nu efter riksdagens slut åter insatte dem. Men mest gladdes alla välsinnade öfver den liknelse, sig företedde, till en bättre harmoni mellan frälse- och ofrälse ständen. Det förras kloka och ståndaktiga, men saktmodiga uppförande berömdes äfven af dess billiga ovänner. Och såsom ett prof af konungens välbehag kan anföras, att den sedan 1789 i häkte hallne öfversten Ahnfelt lösgafs. Landtmarskalken nämndes till grefve och direktören Frietzsky tillböds kommendörsbandet af Wasa-orden, det han dock afslog.

De klarsyntare insågo under dessa hugnande utsigter många anledningar till bekymmer. Freden mellan konungen och de tre stånden å ena samt adeln å den andra sidan var icke nog beredd, nog grundad på giltiga skäl, att vara uppriktig. Den var en verkan af nödtvång och en ställning, hvarutinnan den ena parten icke försökte något motstånd och den andra hade intet att öfvervinna. Konungens uppförande hade ingalunda instämt med den frihet, hvaraf han ville, att nationen skulle rosa sig. Med en brådska, som knappt tillät ständerna att skaffa sig fullständig kunskap om penningeverkets tillstand, tvungos de att uppgifva sina tankar om botemedlen. Minsta uppehall, minsta betänklighet ansågs för brottsligt. Friheten att yttra sin mening bevarades så litet, att i anledning af några ströskrifter, som i Stockholm utkom-

mit. en kongl. befallning af den 9 Febr. utfärdades och genom kansli-kollegium förständigades boktryckarne, att ingenting fick tryckas, som angick finansärenden eller de mål, hvaröfver H. Maj:t med ständerna var i begrepp att öfverlägga. De hätskaste, de mest förhatade personer af det royalistiska systemet utsågos att styra öfverläggningarne i de ofrälse standen. I prestestandet prosten Nordin, som där nu slagit ur brädet sin forne öfvervinnare, biskop Wallqvist, och såsom en man af särdeles geni och kunskaper efter riksdagens slut af konungen kallades till ledamot *) i beredningen af rikets allmänna ärenden samt i finans-konseljen, jämte det han njutit sitt stånds förtroende att vara banko-fullmäktig; hos bönderna lagman Ahlman, och ibland borgarne nytt-jades bryggaren Abraham Westman till framjande af konungens afsigter med synnerligt förtroende. Man affekterade att visa Stockholms öfriga riksdagsfullmäktige ett utmärkt förakt, för det de voro af annat politiskt tänkesätt. Ständerna vägrades första gången vid denna riksdagen den hugnaden att genom ett särskildt bevillningsutskott få själfva föreslå, huru de bördor måtte fördelas, som de sig atagit: hvilket nu tycktes varit desto nödigare, som mångfaldiga ojämnheter eller otydligheter i 1789 års bevillningsförordning varit öfverklagade, och hemliga utskottets öfriga göromål omöjligen tilläto det att ingå i denna detalj. När man härtill lägger den korruption, som vid riksdagen utöfvades genom penningar, måltider, löften om befordringar m. m., lärer man svårligen i ett så beskaffadt riksmötes förande igenkänna den huldhet för allmänt väl, de faderliga tänkesätt för ett älskadt folk, som kunde bidraga att förena söndrade sinnen, att utplåna gamla missnöjen: och den qväfda harmen hotade med utbrott vid första tillfälle.

*) Biskop W. blef häraf så stött, att han begärde afsked från föredragningen af kyrko-ärendena: men konungen hann ej däröfver resolvera.

Konungens vidt svåfvande förslag, delade mellan hämnd uppå franska nationalförsamlingen och mot Danmark, på hvars bekostnad han önskade att vinna den eröfringsära, krigslyckan mot Ryssland nekat honom, uppfyllde fäderneslandets uppriktiga vänner med ej mindre bekymmer. Därföre fruktades, att oordningen i penningeverket snart skulle återkomma, dels genom otillräckligheten af riksdagsförfattningarne, dels genom penningeödande företag af en monark, hvars håg att blänka i tideböckerna så litet rådförde undersåtarnes tillgångar och tillstånd. Man förespådde af sådana anledningar, att ny riksdag ej torde vara långt borta, helst sedan erfarenheten nu mer och mer borde öfvertyga konungen, att ständernas sammankallande tryggt kunde nyttjas, när han inför Europas ögon behöfde taga fasta på despotismen och låta nationen erkänna monarkens skulder.

Under en oafbruten kurirväxling med flera utländska hof, synnerligen det ryska, hvars beslut att deltaga i franska oroligheterna med väpnad hand sades vara mindre ovillkorligt än konungens, och under det verkliga krigsrustningar, särdeles vid flottan i Carlskrona, förehades, tillbragte H. Maj:t de näst efter riksdagen följande veckor ömsom på Haga och i Stockholm, roade sig efter vanligheten med spektakler nästan alla aftnar samt med maskerader om fredagarne.

Såsom hörande till planerna mot Frankrike förtjenar nämnas, att svenske ambassadören därstädes baron Staël på H. Maj:ts befallning nyligen lemnat Paris under förevändning af någon enskild resa; hvartill H. Maj:t äfven låtit honom förstå, att naturligaste anledningen kunde tagas af ett besök hos hans svärfar, den namnkunnige Necker i Schweiz. Men när baron Staël tog vägen åt Sverige, i afsigt att urskulda sig för hvarjehanda på hans räkning förde beskyllningar, särdeles att han vore nationalförsamlingen för mycket tillgifven, blef konungen så förtörnad, att han uppenbarligen yttrade, det baron Staël vid sin hemkomst skulle arresteras och ställas under ransakning, hvarvid han såsom felande i lydnad mot sin instruktion torde dömas från lifvet. Baron Staëls vänner prevenerade honom härom i så god tid, att han stannade hos sin bror i Östergötland och därifrån skref konungen till med förfrågan, huruvida H. Maj:t ville se honom eller ej, jämte tillkännagifvande, att han hade underrättelser att meddela, som han ej kunde förtro pennan. Han lärer ej hafva hunnit att häruppå erhålla svar.

I Frankrike ansågs konungens af Sverige härfärd för ofelbar, i synnerhet som misshälligheterna mellan kejsaren och bemälta rike hotade med ett nästan oundvikligt fredsbrott; och vår därstädes efter

baron Stael qvarlemnade chargé d'affaires skref hem med anhallan om tidig rappel. på det han ej måtte blifva ett offer för en ursinnig menighets raseri. I Sverige försäkrade flere af konungens förtrognaste, att H. Maj:t hade föga allvar med rustningarne mot Frankrike. Somlige påstodo, att Danmark var den verkliga fienden, mot hvilken de voro syftade: att Frankrike blott tjente till täckmantel, och att ett fälttåg mot Norge skulle företagas, så fort årstiden medgaf. Tiden, som annars plägar upplysa allt, gömde nu detta i evigt mörker, då den i stället medförde en förändring, som, omgifven af fasa och förskräckelse, blef ett stort, ett evigt talande exempel både för konungar och folk.

Den 16 Mars, som var en fredag, var maskerad på operateatern till aftonen utsatt. Konungen, som tillbragt hela dagen på Haga, kom kl. 8 om aftonen till staden, bevistade franska komedien och begaf sig däruppå till sina rum i operahuset för att där soupera med några kavaljerer och vidare bevista balen. Under aftonmåltiden fick H. Maj:t ett bref, hvilket han vid bordet uppbröt och genomläste. Det var utan namn och på fransyska författadt samt innehöll hufvudsakligen: att konungens lif var i fara: att flera missnöjda personer med oro sett, att den till nästlidna fredagen, den 9 Mars, utsatta maskeraden blifvit inställd, och att de ärnade begagna sig af den nu förestående till utförande af sina förslag: att konungen därföre täcktes afhålla sig både från denna och andra dylika lustbarheter, åtminstone till efter Pask: och att H. Maj:t borde tro denna varning af en person, som, beroende af sig själf, ingalunda gillade H. Maj:ts politik och moral, utan vid riksdagen i Gefle skulle varit färdig att draga värjan till frihetens försvar, i fall konungen med sina lejda trupper försökt något våldsamt, men som likväl bar afsky för ett mord. Konungen förmanades slutligen att ändra sitt uppförande samt försona sig med den sunda delen af nationen, såsom enda medlet att i längden undgå en hotande fara. Föröfrigt försäkrades, att alla försök till utrönande från hvad hand, dessa erinringar kommo, skulle bli fruktlösa.

Efter måltiden meddelte konungen detta bref åt hofstallmästaren baron Essen och förde honom till råds, hvad H. Maj:t borde göra. Baron Essen afstyrkte konungen naturligtvis att bevista maskeraden. Men H. Maj:t, som mycket älskade detta nöje, som ej sällan tillförne fått anonyma varningar eller föreställningar af lika halt med denna, och som i allmänhet fattat till grundsats, att hans lif med ingen möjlig försigtighet kunde frälsas, så fort någon ville taga det, som till den

ändan var färdig att uppoffra sig eget, fattade af dessa skäl det beslut att förakta varningen.

Mellan kl. 11 och 12 om aftonen begaf sig H. Maj:t, atföljd af baron Essen, i sin lilla loge, hvarifrån han omaskerad beskådade de ännu till ringa antal församlade maskerna. Som han af dem alla kunde ses och ingenting hände, styrktes konungen i sin tanke, att varningen var ett skrämskott. Han yttrade till baron E., att om någon velat honom illa, hade tillfälle till uppsåtets fullbordan nu varit det önskligaste, och tillade, att föga liknelse här företedde sig till en sammangaddning. Därpå återvände han i sina rum, tog på sig mask och domino, nedsteg med baron E. under armen i redoutesalen och gjorde med honom en tur, förfogande sig vidare till foyern, hvarifrån han vid aterkomsten träffade en mängd sammanskockade masker, bland hvilka H. Maj:t i trängseln kl. mot 12 blef skjuten bakifrån ryggen i venstra sidan något öfver höften. Konungen kastade sig åt sidan, ropade "aj"! och vidare: "Je suis blessé, tirez-moi d'ici et arrêtez-le." Dock hade konungen och baron Essen ingendera märkt, fran hvad hand skottet kom. I samma stund hördes utrop: "elden är lös!" hvarpå flera masker rusade åt dörrarne: men baron Essen hade redan ropat, att de skulle stängas, så att få kommo ut.

Den olycklige monarken fördes till en bänk, hvarest han något hvilade sig; och som han tilltrodde sig att gå, hulpo baron Essen och kammarjunkaren De Besche honom under hvar sin arm till hans nära belägna rum, hvarest läkare efterskickades så väl som hertigen af Södermanland och de förnämsta ämbetsmän.

Emellertid hade polismästaren lagman Liljensparre gjort anstalt, att alla maskerna demaskerat sig och upptecknat sina namn. Man hade i salen funnit den afskjutna pistolen på golfvet så väl som en annan ännu laddad och en stor köksknif med slipad hulling vid udden. Då den laddade pistolen plundrades, fanns däruti två kulor, flera hagel, samt åtskilligt skrot och kulhalsar. Vakterna föröktes, alla tullar besattes med vakt, ingen utsläpptes, och den nyss till södra orterna afskickade posten återhemtades, på det att brefven måtte undersökas, om tilläfventyrs någon spaning däraf kunde erhållas rörande den begångna missgärningen: en utväg, som sedan längre tid sades nyttjas.

Konungen visade det största sinneslugn. Han frågade sina läkare, huru många timmar han hade igen för att i tid kunna taga nödiga författningar. Vid sårets undersökande, jämfördt med de symptomer som visade sig, förklarade de sitt hopp, att ingen skyndande fara vore

för handen. H. Maj:t förordnade, att hertigen af Södermanland, riksdrotsen, riksmarskalken grefve Oxenstjerna, generalerna Taube och Armfelt skulle förvalta regeringen under hans sjukdom, och lät på sina läkares råd föra sig till sina rum på slottet, hvarest han lät ådern öppnas och vann därigenom mycken lisa från plågan och febern, öfver hvilka han ej låtit märka den minsta otålighet. När han bars i vagnen, sade han åt de kringstående: "Je suis comme le Saint Père: on me porte en procession."

Hela staden vaknade om morgonen den 17 med bestörtning och förskräckelse. Redan voro i alla gatuhörn anslagna tryckta kungörelser om det tilldragna mordet, men i de lindrigaste ordasätt och under yttradt hopp, att konungens lif kunde räddas. Svea hofrätt samlades kl. 8. En summa af 25,000 rdr utfästes till belöning för den, som kunde uppgifva banemannen, och en af 10,000 för uppgifvaren af säkra anledningar till hans upptäckande. Men innan kungörelse härom hann tryckas, var denne baneman genom polisens omsorg redan funnen.

Uppå de anledningar, pistolerna och knifven lemnat, att hos vederbörande försäljare göra undersökning, ej mindre än sammanstämmande upplysningar af dem, som sett den maskerade mördarens drägt och växt, då han fullbordade brottet, blef kaptenen Jakob Johan Ankarström af polismästaren gripen klockan omkring 9 f. m. hemma i dess rum och bekände vid första förhör, att han var saker till mordet. Denne sin tids Herostrat, af 30 års ålder, som först varit page, sedermera fänrik vid lifgardet och därifrån på begäran afskedad 1783, hade fattat ett häftigt missnöje öfver en mot honom anställd rättegång för ett crimen laesae majestatis, det han skulle begått på Gotland 1790 och i anledning hvaraf, då han ej godvilligt comparerat, han genom revisionssekreteraren Lastboms åtgärd, som då företrädde justitiakanslersämbetet, blifvit under sträng bevakning från Stockholm affärdad till Gotland, hvarest vid undersökningen fulla skäl ej funnits till hans fällande; och då saken vidare blifvit underställd Svea hofrätt, hade den på konungens befallning där blifvit nedlagd. Ankarström, som emellertid till Stockholm återkommit, hade fått tillsägelse att där tills vidare qvarblifva; men denna befallning var sedan äfven upphäfven, så att han bevistat Gefle riksdag och därifrån åter begifvit sig till Stockholm samt därstädes uppehållit sig, till dess missgärningen blifvit begangen. Med en välskapad och stark kropp förenade A. ett hårdt och våldsamt sinne, en öfverdrifven snålhet, råa seder, dem ingen uppfostran mildrat. Han var annars gift, hade barn och var förmögen.

Denna dag blef konungens sår ordentligen sonderadt. Man kunde ej finna, hvar skottet stannat, utan allenast nära inom huden en spiknubb; en annan hade stannat i kläderna och genast nedfallit. Ehuru Ankarström uppgaf, att det aflossade skottet likasom det andra bestått af två kulor, förutan hagel och spiknubbar, fick konungen aldrig veta, att han hade mer än en kula i kroppen. Man smickrade H. Maj:t och äfven allmänheten med hopp om lycklig utgång; men läkarne ansågo den samma i själfva verket ej allenast för oviss utan äfven föga trolig, då skottet omöjligen genom operation syntes kunna uttagas, utan genom suppuration skulle hjälpas ur kroppen; hvarföre ock generaldirektören Acrel förklarade, att ingenting med visshet härom kunde sägas, förrän 21 dygn voro förflutna *).

Konungens förmak voro fyllde af en folkmängd, blandad af alla stånd, fran kongl. personer till bönder, bestörta, bedröfvade eller låtsande att vara det, trängtande efter underrättelser med så olika sinnesrörelser som tänkesätt. Menigheten på gatorna var i jäsning och rörelse. Den skockade sig kring slottet af den nyfikenhet, som stora händelser uppväcka, men med det saktmod, som utmärker svenska pöbeln från de flesta andra folkslags. Emellertid sattes Stockholms borgerskap under vapen, patruller redo kring gatorna både natt och dag till lugnets bibehallande, och 400 man af lifregementet blefvo till dess bevakande framdeles inkommenderade.

Om eftermiddagen blef Ankarström förhörd inför Svea hofrätt. Han vidgick sitt brott med det ostörda sinne, som ofta åtföljer ovanliga missgärningar. Han fördolde ej sina anledningar till missnöje både i enskildt och allmänt afseende, sade sig velat göra nationen en tjenst genom konungens undanrödjande och föröfrigt, att han vore utan medbrottslige. Han arresterades uti ett af hofrättens rum för att vara desto närmare till hands vid förhören, där man äfven sedermera till hans späkande belade honom med black och handklofvar.

Tvenne medbrottslige blefvo denna dag misstänkte, öfverstelöjtnant Liljehorn och majoren grefve Claes Fredriksson Horn; den förre uppå den anledning, att en sockerbagarebetjent, som i mörkret om fredagsaftonen emottagit på Norrmalmstorg det anonyma brefvet till konungen och emot lofvad belöning uppburit det till konungens kammartjenare Remy, trodde sig i den okända personen, som lemnat honom

*) Acrel berättade, att konungen under hela loppet af sjukdomen aldrig frågade honom, hvad han trodde om utgangen; hvilket besparade honom ett embarrassant svar.

samma bref, finna likhet med öfverstelöjtnanten: den senare, eller grefve Claes Horn, emedan han varit mycket bekant med Ankarström, om torsdagen förut haft honom hos sig till middagen på sin gård Hufvudsta strax utom Stockholm och jämväl emot sin vana bevistat maskeraden.

Liljehorn, som om förmiddagen den 17 varit uppe på slottet och jämväl inne hos den sjuke monarken, sin välgörare och så tillsägande fosterfader, samt med många tårar kysst hans hand, blef på dessa anledningar af polismästaren tillspord, vidgick ock genast, att han skrifvit det namnlösa brefvet, som han påstod i bästa mening, och uppviste till yttermera bekräftelse signetringen, hvarmed det varit försegladt, hvaruppå han om aftonen sent togs i förvar i gardeshögvakten. Med grefve Horn anställde ock polismästaren ett förhör hemma i hans rum, men fann ännu ej anledningar att försäkra sig om hans person.

Den 18 Mars, som var söndag, afkunnades i kyrkorna berättelse om mordförsöket jämte förböner för konungen under menighetens stora sorg och sinnesrörelse. Hofrätten samlades genast efter gudstjenstens slut och hörde flera vittnen emot Ankarström, samt mot aftonen öfverstelöjtnanten Liljehorn, som från högvakten dit uppfördes under stort tillopp af menigheten kring vagnen, ropande "hurra!" och "konungamördare!" Liljehorn vidkände då formligen, att han författat och afsändt brefvet, men förklarade, att det skett i uppsåt att frälsa konungen och i anledning af en till honom själf den 16 genom en okänd gosse lemnad biljett af innehåll, att förliden fredag varit en god coup att göra med den höge herren på Haga, i fall maskerad blifvit utaf, men att i afton blefve äfven maskerad, då något hufvudsakligt kunde uträttas, hvartill slutligen en förfrågan var lagd, om öfverstelöjtnanten skulle vilja bidraga till den goda sakens framgång. Misstankar om en hel sammangaddning begynte mer och mer utspridas; och pöbeln nämnde grefve Fersens och baron Carl de Geers namn såsom mördare och förrädare. Förstnämnde vördnadsvärde man måste i sin oskuld tåla, att denna fläck sattes uppå honom jämväl i utländska papper, fastän smädelsen sedermera återkallades.

Måndagen den 19 blef ännu ohyggligare. Grefvarne Horn, Ribbing och den sistnämndes vän och syskonbarn, baron Kurck, voro om natten arresterade. Grefve Horns surtout hade funnits i Ankarströms rum; grefve Ribbing, känd för sitt häftiga missnöje mot konungen, hade varit med på Hufvudsta torsdagen näst förut och äfven på maskeraden. Baron Kurck bodde ihop med sin kusin och hade jämväl del-

tagit i sistnämnda lustbarhet. Arrester tillagades i kommersekollegii hus på Riddarholmen samt jämväl i det, kammarrevisionen bebodde. Pöbeln, delt mellan förbittring mot de redan gripne och nyfikenhet att se flera undergå samma öde, var i stark rörelse. Mot middagen skockade sig mycket folk kring generalen grefve Horns hus. De misstänkte honom att deltaga i det brott, hvarför sonen blifvit fängslad, smädade honom och hotade att nedrifva hans hus. Förgäfves visade han sig i fönstren och bedyrade sin oskuld; de kastade stenar in till honom, och regeringen skickade vakt att förvara huset, som af menigheten ansågs ärnad att häkta honom. Bullret fortfor icke desto mindre, till dess regeringen i en kunglig vagn, eskorterad af lätta dragoner, mot aftonen lät upphemta grefven på slottet, där han med vakt till sin säkerhet inrymdes i kaptenlöjtnantens af lifdrabantcorpsen rum och förblef i tre veckor.

Man lärde sedermera känna, att detta upplopp var anställdt af bryggaren A. Westman och aktören de Broën, förmodligen genom en mera betydande persons föranstaltande, som därigenom sökte sig tillfälle att under sken af grefve Horns säkerhet emot våld sätta honom i arrest och därmedelst styrka den misstanken, att konungamordet var en af adeln anlagd och stämplad missgärning. Trovärdiga personer sågo, huru generalen Armfelt, som beledsagade grefve Horn upp på slottet, vinkade åt den stojande pöbelskaran att följa tätt efter vagnen. Ransakningen af konungamordet blef denna dag skild ifrån hofrätten och uppdragen öfverståthållareämbetet eller poliskammaren. En proklamation afkunnades under trumslag, att hvem som kunde uppå sådana skäl, som af hofrätten ansågos laggiltiga, upptäcka någon medbrottslig, skulle därföre erhålla 4000 r:dr i belöning. Baron Armfelt, underståthållaren Ahlman och revisionssekreteraren Låstbom hade redan listor på misstänkta personer till hundradetals, bland hvilka funnos de aktningsvärdaste namn, så snart de voro kända för stridande tänkesätt mot det rådande systemet *). Polismästaren lagman Liljensparre försågs med full myndighet att låta gripa eho han af förekommande anledningar fann skäligt, dock att sådant genast skulle till regeringen inberättas. All personlig säkerhet var således upphäfven. Pöbeln ifrade mot herrarne såsom samtliga konungamördare. Ofrälse partiet syntes detta vara ett tillfälle att i ett slag störta alla sina motståndare. Man

*) Baron Armfelt ville, att kansliradet Rosenstein skulle arresteras och skiljas från kronprinsens information i anseende till sina republikanska och filosofiska satser.

uppgaf, att öfver hundrade personer voro medvetande om mordet samt en därefter tillärnad revolution, som ock skolat verkställas i landsorterna, samt många, så där som i Stockholm, massakreras, i fall konungen stupat. Mot aftonen utspriddes, att staden vore i fara för mordbrand af de sammansvurne. Flere brände ljus hela natten. Bestörtning och farhåga blandades med harm och förbittring, och en uppeldad inbillning gjorde hos de flesta vådan stor, och allt utan undersökning trovärdigt.

Följande dagarne, den 20 och 21, voro icke mindre oroliga. Poliskammaren fortsatte utan uppehåll sina ransakningar, och många personer blefvo uppå misstankar satte under bevakning, isynnerhet baronerna Palbitzki och Wallenstjerna samt ryttmästaren vid lifregementet baron Örnsköld. Likaledes försäkrade man sig om baron Thure Funck uppå angifvelse af hans dräng, som för baron Armfelt uppviste en kula, den han sade sig funnit i sin herres gömmor, såsom prof af ett större förråd, hvarmed denne skulle varit försedd, och under det han själf tillböd sig träda i arrest, lofvade betydande upplysningar. Tvenne ofrälsemän blefvo äfven tagne i förvar, den ene, brukspatronen Björkman, en rik och såsom frondeur illa anskrifven handlande, som varit Stockholms riksdagsfullmäktig 1789 och revisor i ständernas kontor detta år; den andre, rådmannen i Stockholm Alegren, en af denna stads fullmäktige vid riksdagen i Gefle, angifven af stadsnotarien Enhörning, hvilken Alegren fredagsaftonen efter tillfrågan, om han hört af några stämplingar till uppror, skulle tillbudit att komma på maskeraden, och måste därföre Enhörning äfven själf träda i häkte.

Stockholms portar voro nu öppnade, men ingen tilläts att resa därifrån utan tillstånd af generallöjtnant baron Klingspor (hvilken såsom tjenstgörande förste generaladjutant förde befälet i staden) och pass af öfverståthållareämbetet. Till förekommande af oro på gatorna proklamerades en varning af regeringen (dat. 19 Mars) till menigheten, att vid laga ansvar icke sammanskocka sig; likaledes upplifvades (d. 20 samma månad) en äldre författning, att, sedan det blifvit mörkt, ingen utan lykta skulle få gå på gatan, i händelse arrest ville undvikas. Ett par dagar därefter anbefalldes, att alla husportar skulle låsas, så fort det blifvit mörkt, samt att alla källargluggar skulle igenmuras, emedan man blifvit varse brännbara ämnen flerestädes inkastade i husen: anstalter, hvilka, ehuru syftande på hvar mans trygghet, likväl gjorde det allmänna utseendet vådligt och bedröfligt.

Den 21 kom äfven till Stockholm tidning om kejsar Leopold II:s hastiga dödsfall, hvilket förmodades hafva skett af förgift, och, i anseende till samtidigheten med våldsgärningen på konungen, gaf anledning till den misstanken, att stämplingar mot båda dessa monarkers lif varit förehafde af Jakobinerna i Frankrike. Kejsarens död hölls hemlig för konungen, på det att ingen sinnesrörelse måtte förvärra hans tillstånd.

Torsdagen den 22 Mars blef utmärkt genom en ny ohygglighet. Baron Thure Bielke, en af sitt stånd mycket aktad riksdagsledamot vid 1789 och 1792 års riksdagar, blef uppå mot honom yppade anledningar kallad till förhör i poliskammaren, men sade sig sjuk och intog förgift, hvaraf han om eftermiddagen kl. 4 afled. Medan döden nalkades, kallade han till sig hofpredikanten Lehnberg, af hvilken han begärde att blifva kommunicerad, bekännande ock, att han med flera varit i samråd om konungens ur vägen rödjande; men som han ej ville nämna några andra medbrottslige, hvilket han påstod strida mot sin heder, och till undvikande hvaraf han ock sade sig hafva intagit giftet, kunde Lehnberg icke fullgöra hans åstundan. Förgäfves sökte Lehnberg med de mest rörande föreställningar förmå honom att gå ifrån sitt beslut. Han blef fast därvid med en ståndaktighet, värdig en bättre sak. Under försäkran, att all fara af den förehafda anläggningen var förbi, att allt var desarmeradt, och att, i händelse hans delaktighet i tillställningen var ett fel, ångrade han det såsom ett annat mänskligt misstag, afled han med ett ostördt sinneslugn och företedde åt förvånade åskådare och efterlefvande genom ett sällsynt och eftertänkligt exempel, fast icke "justum" dock åtminstone "tenacem propositi virum" *).

Denna dag utfärdades från regeringen en allmän kungörelse, som snarare ökte förskräckelsen än stillade sinnena. Där hette, att vid undersökningen af den mot konungen föröfvade mordgärning hade väl alla de mått blifvit tagna, som för det närvarande syntes nödvändiga att förekomma all ytterligare fara för riket, men att flera anledningar fordrade en fördubblad uppmärksamhet att fortsätta efterforskningarne. Under smärtan af ett förehafvande, som endast skulle

*) Engelske envoyéen Liston sade om hans död: "Ah! voilà enfin un homme." Såsom självspilling och den där efter egen bekännelse begått ärerörigt brott, blef baron Bielke efter hofrättens utslag den 26 Mars middagstiden af bödelsknekten på dennes släda utförd till Skanstull och där i galgbacken begrafven. På så ömkligt vis slöt han sin ätt vid 50 års ålder. Han hade aldrig haft syssla, var qvick, men föga solid, kitslig, missbrukande en naturlig talegåfva att säga osanningar.

tjena till upptäckande af flere brottslige, hoppades H. Maj:t dock, att större delen af dess undersåtare voro så trogne, så fasta i sin tillgifvenhet som dess eget hjärta för dem huldt och faderligt. H. Maj:t äskade slutligen, att de till lugnets bibehållande inom riket hvar för sig ville i stillhet afbida slutet af denna sak, och att till den ändan alla, som vistades i landsorterna, tills vidare måtte förblifva vid sina hus, samt ingen komma till Stockholm utom allmogen, som för säljbara varors skull därifrån ej borde afhållas.

Bestörtningen i landsorterna vid posternas uteblifvande och ännu mera vid tidningen om mordgärningen mot konungen hade varit ovanlig. Den förvandlades mångenstädes, så bland allmoge som i städerna, till bitterhet, i den man verksamma redskap funnos till sinnenas hetsande. Det i visst afseende qväfda adelshatet uppblossade i full låga, och en tilltagsen anförare hade ej haft svårighet att åstadkomma uppror. Regeringens vaksamhet till förekommande af en slik våda förtjenar otvitvelaktigt beröm. Upsala stad till en början och de flesta öfriga städer i riket, till efterföljd af samma exempel, betygade deras nit genom tacksägelser till Gud för räddandet af konungens lif och besvärjande af Förenings- och Säkerhetsakten.

Den 23 Mars trodde man sig hinna till själfva roten af sammangaddningen, då den i svenska riksdagshistorien så bekante och genom sitt försök att mota 1772 års revolution utmärkte ålderstigne generalmajoren baron Pechlin middagstiden blef innanad i häkte. Generallöjtnanten baron Klingspor hemtade honom hemma i dess hus; han bibehöll den kallsinnighet, hvarmed han både i fält och vid mångfaldiga tillfällen gått faran till mötes, och skämtade öfver sitt öde att alltid vara med, äfven in på sena ålderdomen. Häruppå följde många arrester. Pechlin hade varit betydande vid riksdagen i Gefle; han var känd för ett inrotadt hat både mot despotismen och mot konungens person, ej mindre än för en djup intrig och list; han hade hållit bord i Stockholm och sett mycket folk, alla af oppositionen; de som besökt hans hus, de som med honom stodo i närmare bekantskap, blefvo därföre misstänkte. Inom tvenne dygn blefvo i förvar tagne: öfverste Gyllengranat, öfverstelöjtnanten baron Gyllenstjerna, majoren v. Hartmansdorff, kaptenen Wennerstjerna, stallmästaren Staël von Holstein, dess son, löjtnant Staël von Holstein, löjtnanterna Schultz och baron Ehrensvärd, alla vid artilleriet. Dessutom löjtnant v. Strussenfelt, fänrik v. Plomgren (båda Pechlins slägtingar och boende i hans hus), afskedade kap-

tenerna Bogeman, Adam Stålhammar, Carl Stålhammar, baron Sjöblad, kongl. sekreteraren von Engeström, häradshöfdingen Nordell *).

Ryktet om en generel plan af hela adeln med militären emot konung och regeringssätt fick nu en ny bekräftelse. Man utspridde, att konungamordet blifvit anlagdt vid riksdagen i Gefle, och styrkte detta därmed, att icke allenast flere de mest betydande af adeln voro besvärade, utan äfven alla detta ståndets valde fullmäktige i riksgäldskontoret samt en i banken; att förtiga, det man snart väntade få se ännu en fullmäktig å detta sistnämnda ställe dela samma öde, hvilket ock verkligen inträffade. Isynnerhet var prosten Nordin oförtruten att underhålla denna mening, den han med alla sammansökta skäl bjöd till att göra trolig och önskade af sådan anledning en allmän ransakning öfver alla, hvilka fällt utlåtelser, innebärande missnöje med regeringens anstalter eller mindre förtroende till sista riksdagspluralitetens göromål, t. ex. förespått, att riksdag snart nog skulle åter tillstunda m. m. Revisionssekreteraren Låstbom och underståthållaren Ahlman voro ej mindre nitiske, hvaröfver de ock kommo i en häftig misshällighet med lagman Liljensparre, hvilken, vare sig af enskilda skäl till missnöje eller af verklig billighet, sökte hålla räfsten inom deras antal, som med skäl kunde misstänkas, och alldeles icke trodde det allmänna hulpet genom mångfaldigheten af politiska offer.

Åtta dagar voro nu förflutna, sedan konungen blifvit sårad, och hans tillstånd var därunder så drägligt, som omständigheterna kunde tillåta. Såret suppurerade väl; sömn och matlust voro bättre, än man kunde förmoda, och konungen utan märkliga plågor satt i en länstol någon del af dagen. Uppvaktad i de yttre rummen af en talrik cour, som sökte kunskap om hans tillstånd, gaf H. Maj:t äfven i sin sängkammare företräde ej allenast åt de öfriga kongl. personerna och de förnämsta af sitt hof samt utrikes ministrar, utan äfven åt andra, dem han varit van att visa nåd. Många, som i politiskt afseende ingalunda varit konungen tillgifna, gjorde nu sin fred. Grefve Brahe hade ett företräde, som slöts med omfamnande; flera af de hoffruntimmer, som tillförne genom sina fria utlåtelser fallit i konungens onåd, uppvaktade honom ånyo, och konungen skall fällt det yttrande, att hans olycka åtminstone förskaffat honom åter sina gamla vänner. Alltid stor i

---

*) Förteckningen på de arresterade är icke fullständig. De skola tillsammans utgjort några och 40. Ibland dem var ock den bekante visionären Halldin, som dock slutligen blef fri utan tilltal.

motgången, visade han i sjelfva verket ett mod, en sinnesstyrka, som var hans höghet värdig.

Den 24 Mars tilläts mig ock ett företräde. Konungen satt i en fauteuil, omsvept med en grå taftskappa. Jag var préveneråd att ingenting nämna om den bedröfliga händelsen. Konungen med blekt anlete, men muntra ögonkast frågade mig, om jag ej fann att Oedipe blifvit mycket bättre spelt senare gången *). Han föranledde härmedelst ett långt samtal, som vidare fördes på Vitterhetsakademien och andra ämnen. Då lifmedikus Salomon, som var inne, jämkade något till rätta vid blessyren, sade H. Maj:t med glad uppsyn åt mig: "Ni kan tänka, att jag haft courage att ej fråga efter sammanhanget af hvad som händt mig". Jag svarade, att H. Maj:t aldrig varit större än i denna stund. Konungen svarade däremot, att sådant skedde blott i afseende på hans helsas förbättring, som skulle kunna lida, om han besvärade sitt sinne med sådana bekymmer. Han slumrade ibland in, när han sagt några ord, men vaknade strax och sade, att det blott var maten, som sökte honom. Sedan H. Maj:t lemnat sina bröder, hertigarne, företräde, blef han sömnig och bars till sängs kl. half 7, då jag försvann. Statssekreteraren Schröderheim var utom dem, hvilka särskildt hörde till H. Maj:ts uppvaktning, den som mest oafbrutet under hans sjukdom var tillstädes.

Konungens goda tillstånd fortfor ännu om söndagen den 25; men om natten fick H. Maj:t ett anfall af styng i bröstet, hvaremot åderlåtning och spansk fluga om måndagsmorgonen måste nyttjas. Det onda blef därigenom häfvet: en stark upphostning vidtog och såret flöt tillräckligen; men krafterna försvagades och gjorde läkarne mer och mer bekymrade, hvilka ock inemot åtta dagar förut i en till regeringen inlemnad relation yttrat det föga hopp, de gjorde sig om konungens återställande till helsan. Emellertid författades bulletinerna och anslagen i ordasätt, som ännu icke betogo allmänheten dess förhoppning om räddande af H. Maj:ts lif.

Flere af de häktade hade nu skridit till bekännelser: grefve Horn redan om fredagen den 23 afgifvit densamma skriftligen i polismästarens händer: grefve Ribbing likaså den 25, båda utan tvång, ehuru de i början enständigt nekat all delaktighet i mordgärningen. Grefve Horn sages dock varit hotad med black och handklofvar, hvilka blifvit lagda för

*) Tragedien Oedipe, den jag författat, blef första gången uppförd af Dramatiska Sällskapet den 10 Mars; senare gången den 15 Mars, och således den sista svenska pièce, som konungen såg spelas.

hans åsyn. Däremot hade grefve Ribbing endast genom polismästarens bevekliga föreställningar af heder, samvete och religion samt att frälsa sitt stånd från en allmän misstanke blifvit förmådd att vidgå sin brottslighet. Dessa båda grefvar instämde däruti, att de gemensamt varit i öfverläggning med Ankarström om konungamordet och till den ändan äfven bevistat den olyckliga maskeraden. Grefve Ribbing yttrade i bref till sin mor och till sin vän baron Gustaf Macklean den uppriktigaste erkänsla för polismästarens humanité och beskedlighet, hvilket länder båda till heder. Baron Kurck kunde icke fällas, utan blef utsläppt. Öfverstelöjtnant Liljehorn lät ock beveka sig till en helt annan uppgift af sin delaktighet i brottet än den, han strax efter arresteringen inför hofrätten anfört*). Det var ock i anledning af hans bekännelse, som flere blefvo indragne, och ibland dem kanslirådet von Engeström, hvilken natten efter den 27 Mars blef hemma i sitt hus gripen och under sträng arrest förd till Riddarholmen, hvarest nu i kammarrevisionens rum en myckenhet arrester voro inrättade, och stark bevakning hölls med högvakt i gamla kungshuset.

Kanslirådet von Engeströms arrest förekom alla så mycket mera oförväntad, som han var en man af 57 år, alltid känd icke allenast såsom en capable ämbetsman, utan ock för en sällsynt och nästan öfverdrifven försigtighet, den han uppöfvat under en lång tjenstgöring i

*) Grefvarne Horn och Ribbing samt öfverstelöjtnant Liljehorn voro hvar för sig ganska interessanta personer. Den förstnämnde hade varit känd för en ren dygd och ett sällsynt snille; på en gång lycklig skald och djupsint matematiker samt vid fortifikationen saknad såsom ett stort ämne, då han där nedlade sin majorsbeställning. Grefve Ribbing förente med ungdomens och utseendets behag ett godt hufvud, mycken heder, en stark och manlig karakter, med ett ord de egenskaper, som, mognade af år och erfarenhet, utgöra en käck och duglig ämbetsman. Liljehorn ansågs såsom ett mönster af en ung militär genom stadgan af sitt väsende, renheten af sina tänkesätt och sin oförtrutna flit att förkofra sina insigter, hvarutinnan han vida öfverträffade sina flesta likar. Sådana personers delaktighet i ett lömskt mord uppväckte förundran. Hvad annan begriplig drifjäder därtill än entusiasm? Hos grefve Horn skyllde man dock pa ett enskildt missnöje öfver faderns, general Horns, arrest vid 1789 års riksdag, och hos grefve Ribbing däröfver, att han genom någon konungens åtgärd gått miste om fröken De Geers (Carl De Geers dotters) hand, hvilken blef gifven åt baron Essen, samt att, då han tjente vid gardet, han i sin tur till ett kompani i Stockholm blef förbigången såsom en känd frondeur, hvarföre han ock genast tog afsked. Men Liljehorn hade mot konungen inga skäl till annat än erkänsla. Han var uppfostrad vid hofvet och genom konungens välgärningar, som köpt honom befordringar, major vid hans lifgarde. Hans harm öfver sin frändes, kontreamiralen Liljehorns, uppförande såsom v. landtmarskalk tros dock hafva mycket retat honom att blifva en Brutus; men utan Bruti styrka ångrade han sig, visade under processen mycken svaghet, förrådde sina vänner och blef föraktad. Grefve Horn visade äfven den blödighet, som var i hans karakter, men grefve Ribbing en jämn ståndaktighet.

utrikes kabinettet. Han var ock genom ett testamente efter sin framlidne morbror, statssekreteraren Benzelstjerna, nu försatt i en ansenlig förmögenhet; egde äfven en särskild pension af konungen till 500 rdr årligen och hade under H. Maj:ts sjukdom ingen dag underlåtit att på slottet underrätta sig om dess tillstånd, jämväl som oftast bevistat den hvarje dag kl. 12 i slottskyrkan förrättade bönen. Den stora influence, han haft vid riksdagen i Gefle, hvarest man ock pastod, att han utdelt penningar, styrkte misstankarne mot adeln i gemen; och hans förtrolighet med flera betydande herrar, synnerligen riksrådet grefve Rosen och grefve Brahe, lag dem till last hos deras illviljare. Man föregaf, att de snart skulle häktas; och få voro, som icke begynte bäfva för eget eller vänners öde, helst da det berodde på en oväns angifvelse eller en förföljares agg.

Flere af de bevakade inmanades nu i strängare häkten; andra blefvo dock däremot satta i frihet och bland dem öfversten baron Gyllengranat, hvilken under generallöjtnanten Sinclairs sjuklighet kommenderade artilleriet och sades hafva haft att tacka baron Armfelts ovänskap för sin arrest.

Emellertid inföll den stora förändring, som de sammansvurne påsyftat och af hvilken de ingen förmån kunde draga; hvilken ock i den jäsning, allmänneligen rådde i 13 dygn, varit ett mål för de flestes fruktan. Konungens krafter voro medtagne och, oaktadt någon flytning ur såret med upphostningen ännu fortfor, begynte dock läkarne onsdagen den 28 Mars anse hans tillstånd mycket vådligt. Natten därpå afstannade upphostningen alldeles. Konungen, själf däröfver bekymrad, frågade öfverdirektören Theel, hvilken såsom kirurg vardade honom, hvad det kunde betyda; och denne dolde ej sin oro, i fall upphostningen icke återkomme, utbedjande sig att få efterskicka konungens forne lifmedikus, bergsrådet Dalberg, som vid H. Maj:ts svåra bröstsjukdom i Damgarten 1780 så lyckligen bidrog både till dess lisa och helsas återställande.

Dalberg märkte vid sin uppkomst, att döden ej var långt borta. Det var honom förbehållet att döra leda konungens uppmarksamhet; dock sparade han ingen flit att, efter konungens trägna begäran, föreskrifva honom medikamenter, som kunde lätta plågorna och, om möjligt var, återställa upphostningen. Vid en svårare accès, klockan vid sex om morgonen, lät han dock konungen förstå angelägenheten att hertigen af Södermanland måtte få inkomma. Konungen frågade då, om Dalberg trodde, att han skulle nu genast dö, hvarpå denne svarade,

att ännu icke visade sig någon så skyndande fara, dock att ovisst vore, huru många stunder för H. Maj:t kunde återstå. Konungen nekade med häftighet sin brors inkallande och inbefallde i stället Schröderheim, som emottog H. Maj:ts ordres om några expeditioners uppsättande.

Något längre fram på morgonen och under det konungen jämt påkallade flera läkemedel, hvilka nu mera togos utan all verkan, tillstyrkte Dalberg, att biskop Wallqvist eller någon prest, "åtminstone för anständighetens skull" måtte tillkallas. Konungen upprepade: "för anständighetens skull" och efterskickade Wallqvist. Ännu sedan han ankommit, undertecknade H. Maj:t fullmakt för baron Armfelt att vara öfverståthållare samt ett förordnande för general Taube att handhafva utrikes ärendena. En ännu vigtigare författning, nämligen en codicill till konungens testamente, som under den tillträdande konungens minderårighet uppdrog regeringen åt samma herrar, som fört den under H. Maj:ts sjukdom, lärer vid samma tillfälle blifvit underskrifven och jämväl åt riksdrotsen öfverlemnad, som sedermera uppviste och lät uppläsa den i Svea hofrätt. Protokoll lärer dock i den allmänna bestörtningen ej däröfver kommit att hållas; och då den, jämte testamentet, sedermera företeddes hertigen af Södermanland, sade han sig ej under codicillen igenkänna konungens hand och förstörde densamma.

Biskop Wallqvist, som inställde sig att bikta konungen, blef anmodad att vänta, och H. Maj:t sade sig vilja sofva; men Dalberg, som fann tiden dyrbar, sade sig se på H. Maj:ts ögon, att ingen sömn så hastigt vore att vänta, utan att bäst vore nyttja denna stund till sakramentets emottagande. Efter ett skriftermål i få ord och några böners läsande, dem konungen själf med hopknäppta händer och synbar andakt efterstafvade, undfick han af biskopens hand nattvarden och fann sig ånyo sömnig.

Få ögonblick därefter, klockan inemot 11 om förmiddagen den 29 Mars, afsomnade han med all stillhet af en vanlig sömn och slöt således en lefnad, hvilken genom märkvärdigheten af de händelser, denne konung beredt eller genomgått, och sällsamheten af de naturgåfvor och fel, han hos sig förenat, aldrig kan förgätas och kanhända genom aflägsna följder i det tillkommande blifver lika minnesvärd då som för det närvarande.

Bilaga *).

Föreningsskrift af officerare vid svenska arméen 1788.

I betraktande af den våda så af invärtes missnöje som af utvärtes fiender, hvarmed vårt kära fädernesland ögonskenligen hotas, är det hvar redlig medborgares pligt att tänka på dess räddning, om det ock vore med äfventyr af lif och egendom. Fullkomligen öfvertygade om denna fara och rörda af den lifligaste kärlek till våra medbröder och den fosterjord, som med lifvet gifvit oss varma hjärtan till dess försvarande, hafva vi alla undertecknade enhälligt förbundit oss att söka och hålla hvad i följande punkter anföres.

1:o) Vi afstå ej att yrka freden med Ryssland och till den ändan påstå och anhålla

2:o) om riksens ständers sammankallande.

3:o) Vi yrka alla de i Regeringsformen utstakade rättigheters uppfyllande.

4:o) Vi anhålla, att ett stillestånd måtte sökas, hvarigenom alla fiendtligheter genast kunde upphöra, isynnerhet som ett nytt krig med Danmark och svenska kustens härjande af fiendtliga flottor härigenom endast kan undvikas.

5:o) Arméens återställande i sina vanliga ställen och landsorter, innan årstiden gör det allt för svårt eller omöjligt.

6:o) Till rikets lagliga försvar uppoffra vi allt, ända till sista blodsdroppan.

Vi förklara därjämte, att vår afsigt hvarken är att blanda oss uti andra regeringsärenden eller anställande af de revolutioner, som störta

*) Till sid. 44.

troner öfver ända och med blod och bitterhet ofta söka mera enskild hämnd eller förmån än det allmännas välfärd.

Vår afsigt är att återlemna åt lagen sin styrka, åt konungen sin lagbundna makt, åt ständer sina förkränkta rättigheter, åt oss i allmänhet frihet, ära och heder, under den strängaste laglydnad. Det blir därföre vår tanka, att ej granska någras göromål eller med våldsamhet handtera någon af våra med-undersåtare, på det blod ej måtte dragas öfver våra hufvuden; och att visa, det nöden ingifvit oss fridens frimodiga anda och ej tvedrägtens eller egennyttans giftiga och skadliga anslag.

Att utföra detta verk förvänte vi oss Försynens biträde, i förtröstan på vårt rena uppsåt, som förenar fullkomlig vördnad för vårt dyra konungahus med nitfull och öm sorgfällighet för det allmänna bästa.

Vare den nedrig ibland oss, som viker ifrån denna föresats, och blifve dens namn en skamfläck, som sviker detta stallbrödraskap, det vi i Treenighetens namn sammanbinda och härigenom befästa, så sannt vi önska, att Gud måtte hjälpa oss till lif och själ!!!

Denna skrift var uppsatt af majoren vid konungens regemente friherre Gustaf Leijonhufvud och underskrefs af de flesta officerare vid detta så väl som vid flera andra så väl värfvade som indelta svenska regementen. Öfversten vid Jönköpings regemente grefve Schwerin, anmodad om underskrift, svarade sig ej vara färdig därtill, förr än friherre Leijonhufvud kunde visa honom möjligheten att till detta stegs understödjande öfverföra nödiga trupper till Stockholm. Hans kredit hindrade ock några officerare vid hans regemente, oaktadt deras stora benägenhet, att underskrifva.

Konungen har själf försäkrat, att icke mer än trenne regementen varit intacta och rena från del i dessa anläggningar, nämligen Vesterbottens, Lifregementet och Lätta dragon-corpsen.

Innehåll.

Lefnadsteckning. Af Elof Tegnér. S. V—XXXI.

I. Revolutionen 1772. Riksdagarna 1778 och 1786. Sid. 1—30.

Inledning, 1. — Gustaf III:s tillträde till regeringen, 4. — Riksdagen 1771—72, 4. — Revolutionen 1772, 5. — Förhållande till utlandet och inre förhållanden, 8. — Riksdagen 1778, 13. — Förändring i konungens regeringssätt, 19. — Krigsrustnad: Toll och Armfelt, 21. — Italienska resans politiska syften, 23. — Riksdagen 1786, 24.

II. Krigsförberedelser. Kriget 1788. S. 30—55.

Planer mot Danmark och Ryssland, 30. — Sprengtporten, 31. — Utrikes politik före krigets utbrott, 31. — Rustningar, 34. — Stämningen i landet, 35. — Konungens afresa till Finland, 37. — Krigets utbrott, 38. — Tillståndet inom finska arméen, 39. — Försöket mot Fredrikshamn, 41. — Myteriet och Anjalaförbundet, 42. — Konungens förtviflade belägenhet, 45. — Tolls råd: danska inbrottet, 46. — Jäsningen i Sverige, 47. — Konungens uppträdande i Dalarne, 49. — I Göteborg, 51. — Stillestånd med Danmark, 52. — Tillståndet i Finland; hertig Carls hållning, 53.

III. Riksdagen 1789, före d. 16 Februari. S. 56—82.

"Patrioter" och "royalister", 56. — Partiskrifter, 57. — Riksdagskallelsen, 58. — Författarens samtal med konungen, 59. — Riksdagsförberedelser, 60. — Oppositionens hufvudman, 62. — Riksdagens öppnande, 62. — Plenum plenorum d. 3 Febr., 65. — Riddarhusets plenum d. 4 Febr., 68. — Öfverläggning d. 6 Febr. om smädeskrifter mot adeln, 69. — D:o om hemliga utskottets instruktion, på riddarhuset och i borgarståndet, 72. — Författarens samtal med konungen, 74. — Uppe-

träden på riddarhuset d. 9 Febr., 75. — Konungens förbindelse med de ofrälse stånden, 77. — Konungen och Fersen, 78. — Plenum på riddarhuset d. 12 Febr., 80. — Val till hemliga utskottet, 81. — Plena i de fyra stånden d. 14 Febr., 81.

IV. Riksdagen 1789, 16—25 Februari. S. 83—106.

Stormiga uppträden på riddarhuset d. 16 Febr.: landtmarskalkens klagoskrift, 83. — Plenum plenorum d. 17 Febr.; konungens strafftal till adeln, 85. — Adelns öfverläggning, 88. — Förslaget till Förenings- och Säkerhetsakt, 90. — Wallqvist och Nordin, 91. — Ofrälse ståndens plena d. 20 Febr., 93. — Arrestering af patrioternas hufvudmän, 94. — Nytt plenum plenorum d. 21 Februari för antagandet af Förenings- och Säkerhetsakten, 96. — Författarens uppträdande, 99. — Konungens samtal med författaren samma dag, 101. — Liljehorn vice landtmarskalk, 103. — Öfverläggningar på riddarhuset d. 23 och 24 Febr.: utskottsval, 104.

V. Riksdagen 1789, 26 Febr.—23 Mars. S. 107—128.

Samtal med konungen d. 26 Febr., 107. — Dalkarlarna på Drottningholm, 112. — Misstämning mot konungen, 113. — Hemliga utskottets öfverläggningar, 114. — Bankoutskottet, 116. — Tillsättande af ett bevillnings- och krigsgärdsutskott, 117. — Anjala-männens ankomst till Stockholm, 118. — Benzelstjernas försök mot ryska flottan i Köpenhamn, 119. — Patrioterna och Säkerhetsakten, 120. — Nytt samtal med konungen d. 14 Mars, 121. — Adelns öfverläggning om Säkerhetsakten d. 16 Mars, 123. — Uppträden på riddarhuset d. 23 Mars, 127.

VI. Riksdagen 1789, 29 Mars—14 April. S. 129—145.

Kronprinsens examen, 129. — Plenum på riddarhuset d. 31 Mars, 130. — Svaret på propositionen om Säkerhetsakten, 132. — Landtmarskalkens och talmännens underskrift därå, 135. — Hemliga utskottets betänkande, 136. — Dess behandling i riksstånden, 137. — Riddarhusets plenum d. 7 April, 140. — D:o d. 8 April: adelns bifall till hemliga utskottets betänkande, 142. — Val af fullmäktige i riksgäldskontoret, 145.

VII. Riksdagen 1789: afslutning. S. 146—172.

Bevillningsfrågan, 146. — Öfverläggningar därom inom de ofrälse stånden, 147. — På riddarhuset d. 21 April, 151. — D:o d. 24 April, 153. — Konungens uppträdande på riddarhuset d. 27 April, 156. — Riksdagens aflysning, 161. — Ständernas afsked d. 28 April, 162. — De arresterade riddarhusmedlemmarnas frigifvande, 164. — Författarens samtal med konungen, 166. — Förändringar i riksstyrelsen i följd af Säkerhetsaktens antagande, 168. — Borgarståndets privilegier, 170. — Bondeståndets d:o, 171.

VIII. Fälttåget 1789. S. 173—192.

Regering tillförordnas, 173. — Konungens afresa till Finland och fälttågets början, 174. — Träffningen vid Uttismalm, 175. — Framryckningen till Högfors; Kaulbars' nederlag vid Kaipias, 176. — Stedingk vid Parkkumäki, 177. — Krigsfaran från Danmark afvärjd, 178. — Sjöslaget vid Öland, 179. — Tillståndet i Karlskrona; Toll, 180. — Slaget vid Svensksund, 181. — Kriget till lands, 183. — Missnöjet med kriget, 185. — Ekonomiska förhållanden, 186. — Rättegången mot Anjalamännen, 187. — Konungens återkomst, 189. — Samtal med författaren, 190.

IX. Fälttåget 1790. Freden i Verelä. S. 193—214.

Utrikespolitiken, 193. — Grefvinnan Lantingshausen, grefve Horn, 195. — Krigsrustningar, 196. — Samtal med hertig Carl, 197. — Preussens och Portens allians, 198. — Konungens afresa till Finland, 201. — Fälttågets början, 202. — Walkiala, 203. — Fredrikshamn, 204. — Reval, 205. — I Finska viken, 205. — Armfelt i Savolax, 206. — Retratten från Viborg, 208. — Svensksund, 209. — Segerrus och upplopp i Stockholm, 211. — Fredsunderhandlingar och fred, 212. — Krigets resultater, 213.

X. Inre förhållanden och yttre politik (1790—1791). S. 215—246.

Glädjebetygelser efter freden, 215. — Anjala-männens dom, 216. — Stockholms borgerskap attackeras, 220. — Förändringar inom administrationen, 220. — Munck och kammarrevisionen, 221. — Cassström, 222. — Konungens enskilda förhållanden, 223. — Finansernas reda, 224. — Utrikespolitiken efter freden, 225. — Samtal med konungen, 228. — Konungens omdömen om flottan, 230. — Hans polska planer, 231. — Riksgäldskontorets insolvens, 232. — Meyerfelt, 233. — Krigsförvaltningsåtgärder, 234. — Politiska förhållanden utrikes, 235. — Byggnadsföretag: Gustaf II Adolfs staty, 237. — Konungens utländska resa våren 1791, 238. — Vistelsen i Aachen; franska angelägenheterna, 239. — Konungens hemkomst; kronprinsens mjältsjuka, 241. — Befordringsärenden, 242. — S:t Priest och d'Escars, 243. — Drottningholmstraktaten med Ryssland, 244.

XI. Gefle riksdag. Konungamordet. Jan.—Mars 1792. S. 247—277.

Riksdagsförberedelser, 247. — Revision af riksgäldskontoret, 250. — Riksdagens öppnande, 251. — Partiställningen, 252. — Armfelts öfvermod, 253. — Hemliga utskottet, 255. — Dess betänkande i finansärenden och dettas behandling af riksstånden, 256. — Konungens miss-

nöje med adeln, 257. — Förslag att plötsligt afbryta riksdagen afböjdt, 259. — Dess afslutning, 260. — Ständernas tacksägelser, 261. — Val till banko- och riksgäldsfullmäktige, 261. — Allmänna betraktelser öfver riksdagen, 262. — Planer mot Frankrike, 264. — Den 16 Mars 1792, 265. — Mördaren upptäckt, 267. — Ankarströms medbrottslige arresteras, 268. — Upplopp och oro i Stockholm, 270. — Bielkes självmord, 272. — Ytterligare arresteringar, 273. — Konungens sjukdom, 274. — Författarens samtal med konungen, 275. — De sammansvurnas bekännelser: Horn, Ribbing, Liljehorn, v. Engeström, 276. — Vändning i konungens tillstånd, 277. — Gustaf III:s död, 278.

Bilaga: Föreningsskrift af officerare vid svenska arméen, 1788, sid. 279.

Rättelser.

Sid. 173, r. 1	står:	*Fälttågen 1789 och 1790:*	läs:	*Fälttåget 1789.*
» 215, r. 1	»	*1792*	»	*1791.*

FRÅN
TREDJE GUSTAFS DAGAR

ANTEGKNINGAR OCH MINNEN AF

E. SCHRÖDERHEIM, G. G. ADLERBETH

OCH G. M. ARMFELT

ÅNYO UTGIFNA AF ELOF TEGNÉR

II.

HISTORISKA ANTECKNINGAR

AF

GUDMUND GÖRAN ADLERBETH

SENARE BANDET

HISTORISKA ANTECKNINGAR

AF

GUDMUND GÖRAN ADLERBETH

EFTER ORIGINALHANDSKRIFTEN I UPSALA UNIV.-BIBLIOTEK

ÅNYO UTGIFNA

SENARE BANDET

STOCKHOLM, F. & G. BEIJERS FÖRLAG

LUND 1893
BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET

Innehåll.

I. Tronskiftet Konungamördarnas dom. 1792 Sid. 1—24.

Ny regering; konungens hyllning. 1. — Ransakning öfver konungamordet. 4. — Hertigen-regentens hallning, 5. — Konungens bisättning. 7. — Ankarström, 8. — Lefnadssättet vid hofvet. 11. — Armfelt undanskjutes, 13. — Muncks process. 14. — Rättegång och dom öfver konungamördarna. 17. — Lindring i domen, 20. — Gustaf III:s begrafning, 23.

II. Reuterholm och det nya systemet. 1792. Sid. 25—52.

Befordringar, 25. — Reuterholm uppträder; Gustavianerna aflägsnas. 26. — Tryckfrihetsförordningen af 11 Juli, 31. — Förvaltningsåtgärder till slutet af 1792, gynnsamt bedömda. 32. — Förhållande till Frankrike och till Gustaf III:s yttre politik. 35. — Begynnande missnöje. 38. — Samtal med hertigen-regenten. 39. — Konungens helsotillstånd, 40. — Förhallandet till Ryssland, 41. — Widéns bref. 42. — Thorilds Handlingar rörande tryckfriheten. 43. – Förklaring öfver tryckfrihetslagen. 44. - Upsala-studenterna: Thorild, 45. — Ebelska upploppet. 46. - Hertigens kungörelse. 48. — Truppsammandragningar i Stockholm, 52.

III. Yttre politik och inre förhållanden. 1793. Sid. 53—69.

"Jacobinismen" och de styrandes rädsla. 53. — Jubelfesten i Upsala. 54. – Neutralitetspolitik. 56. — Stackelberg och Zibet. 57. — Ekonomiska författningar, 59. — Statsutredningen. 60 — Konungens och hertigen-regentens resa till södra provinserna. 62. — Rosensteins skrift om upplysningen. 64. — Rysslands fiendtliga demonstrationer. 65. — Finansiella förhållanden. 66. — Cederhielm, 67. — Romanzoff i Stockholm; rykten om förandringar i yttre politiken. 68. — Ullholm polismästare. 68.

IV. Armfeltska högmålet. Sid. 70—96.

Arresteringar den 18 Dec. 1793, 70. — Mormans rapport, 73. — Öfverflödsförordning, 75. Ransakning med fröken Rudenschöld och Ehrenström, 75. — Armfelts stämplingar, 78. — Palmqvist och Armfelt i Neapel, 80 — Fyndet af Armfelts papper, 82. — Gyldenstolpe, 82. — Fortsatta ransakningar i hofrätten, 83. — Aktors slutpåstående mot de anklagade, 88. — Schavotteringen, 90. — Ehrenström, 91. — De öfriga i högmålet inblandade, 92. — Toll, 93. — Armfelts öden i Ryssland, 94. — Tvist med neapolitanska hofvet, 95.

V. Förmyndareregeringens politik. Despotiska åtgärder. 1794—95. Sid. 97—132.

Konvention mellan Sverige och Danmark d. 27 Mars 1794, 88. — Sjörustningar, 98. — Thyselii process, 99. — Konungens konfirmation; ordenskapitlet den 24 Nov., 102. — Ekonomiska åtgärder och förhållanden, 105. — Europas allmänna politiska förhållanden; Frankrikes segrar, 108. — Robespierres fall, 110. Polen och Ryssland, 110. — Process mot grefve Ruuth, 112. — Orättvisa befordringar, 115. — Förföljelser mot Svenska Akademien, 116. — Uppträden med Rosenstein, 119. — Akademiens suspension, 127. — Ytterligare om Ruuths process, 129 — Processen mot Toll, 132.

VI. Förmyndareregeringens sista år. Konungens giftermålsförslag. Reuterholms fall. 1795—96. Sid. 133—163.

Återupplifvandet af de diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Frankrike, 133. — Europas allmänna politiska ställning 1795, 134. — Ekonomiska författningar, 136. — Extra-Postens artikel om Luther, 138. — Netherwoods föregifna attentat, 140. — Schröderheims död, 142. — Konungens förlofning med prinsessan af Mecklenburg, 143. Ryska hofvets missnöje, 144. — Reuterholms makt öfver hertigen-regenten, 147. — Brydsamma förhållanden till Ryssland och Mecklenburgska hofvet, 148. — Christin, Le Hoc och Budberg, 149. — Underkastelse under Ryssland, 151. — Resan till Petersburg, 152. — Befordringar under Reuterholms styrelse, 156. — Konungens missnöje med Reuterholm och hans fall, 157. — Ruuths process afgjord i sista instansen, 158. Bonapartes segrar i Italien och Österrike; ärkehertig Karls fälttåg i Tyskland, 160.

VII. Gustaf IV Adolfs tillträde till regeringen och båda första regeringsår. 1796—98. Sid. 164—195.

Konungens myndighetsförklaring, 164. — Befordringar, 165. — Konungens allvar och arbetsamhet, 167. — Förhållandet till Ryssland;

Catharina II:s död, 168. — Konungens giftermål och första äktenskapliga sammanlefnad, 170. — Ekonomiska och finansiella åtgärder, 173. — Resning i målet mot grefve Ruuth och dess slutliga afgörande, 175. — Anledningar till missnöje med konungen, 177. — Europeiska förvecklingar 1797, 179. — Konungahuset och hofvet 1798, 183. — Tryckfrihetens inskränkning, 185. — Ekonomiska författningar, 187. — Omstörtningar i Europa 1798, 189. — Fersen på kongressen i Rastadt och Staël i Paris, 194.

VIII. Inre förhållanden och yttre politik. Misstämning. 1799. Sid. 196—220.

Missväxt och ekonomiskt betryck, 196. — Konungens demonstrationer mot franska republiken, 198. — Nitälskan för ortodoxien, 199, 201. — Taubes död, 200. — Hofvet, 203. — Kronprinsens födelse, 204. — Armfelts rehabilitation, 206. — Spannmålspriset och brännvinsbränningen, 207. — Oroligheter i Göteborg, Malmö och Norrköping, 207. — Konungen och Upsala universitet, 209. — Missstämning i Stockholm, 211. — Riksgäldskontorets förlägenhet, 212. — Beslut om riksdags sammankallande, 213. — Krigshändelserna i Europa 1799, 215.

IX. Riksdagen i Norrköping. Konungens resor och yttre politik. 1800. Sid. 221—248.

Riksdagens förberedelser och början, 221. — Tvist om Lagerbrings inväljande i hemliga utskottet, 224. — Tvist med landtmarskalken i fråga om bankens publicitet, 224. — Konungens gillande af landtmarskalkens hållning, 225. — Kröningen, 226. — Bank- och finansfrågor, 227. — Hemliga utskottets finansbetänkande, 230. — Stormiga uppträden på riddarhuset, 231. — Konungens missnöje med oppositionsmännen, 233. — Riksdagens slut, 235. — Konungens sommarresor, 236. — Författningar om realisationen, 237. — Ekonomiskt betryck: handelns stagnation, 239. — Misshälligheter med England, 239. — Konungens resa till Petersburg i November, 240. — Silfverstolpeska musikprocessen, 242. — Bonapartes segrar, freden i Lunéville och Europas politiska ställning under 1800, 242.

X. Politiska förvecklingar. Inre förhållanden. Konungahusets familjesorg. 1801. Sid. 249—277.

Tvisten med England i anledning af den nordiska sjökonventionen, 249. — Kanslikollegii upphäfvande, 250. — England och Danmark, 251. — Kejsar Pauls död, 253. — Engelska flottan i Östersjön, 255. — Armfelt i Stockholm, 256. — Befordringar, 258. — Förhandlingar med England, 259. — Rättegång mot amiral Wachtmeister, 262. — Författning om realisationsafgiften, 262. — Konungaparet hos Toll på Beckaskog, 263. — Badiska fursteparet i Stockholm, 265. — Dess afresa och

olyckshändelse, 266. -- Konungens sorg; hans mjältsjuka, 267. — Tryck-tvånget, 269. — Dyr tid; finans-åtgärder, 270. — Rättegången mot oppositionsmännen från riksdagen 1800, 271. Krigshändelser 1801. 273. — Freden i Amiens, 275.

XI. Regeringsåtgärder och förhållande till främmande makter. Realisationen. 1802. Sid. 278--298.

Hoflefnaden, 278. — Toll och Cederström, 279. — Uniformsväsen, 279. — Wachmeisterska och Tollska partierna, 280. — Kaffeförbudets upphäfvande, 281. — Zibet och Rosenblad, 282. — Dispositionen af pommerska länsgodset Nähringen, 283. — Tull-arrendet, 284. — Lehnbergs befordran till biskop, 284. — Badiska herrskapets afresa, 285. — Konungaparets afresa till Finland, 285. Befordringar inom den högre förvaltningen, 286. — Förordning om realisationen, 287. — Dess olägenheter, 289. — Eldsvåda i kammarrättens lokal och gamla kungshuset, 290. — Prinsen af Gloucester, 290. - - Förhållande till utrikes makter, 292. — Spändt förhållande till Ryssland; tvist om bron vid Abborfors, 293. — Fred i Europa; Bonaparte förste konsul, 295. — Indemnisationer, 296. — Förhållanden i Schweiz, 297.

XII. Bohemanska målet. Finansåtgärder. Konungaparets vistelse i Tyskland. 1803—1804. Sid. 299 - 338.

Bohemans arrestering, 300. — Ransakning i målet, 301. — Konungens missnöje med prinsen af Gloucester, 304. — Konungens dåliga lynne och öfverdrifna anspråk, 305. Gränstvisten med Ryssland och dess biläggande, 306. — Realisationens utförande, 308. — Riksrådet Ramel guvernör hos kronprinsen, 313. — Konungaparets utrikes resa, 315. — Vistelse i Carlsruhe, 317. — Ökadt trycktvång, 318. — Europas politiska ställning 1803, 319. — Konungens uppträdande i Tyskland 1804, 322. — Tilldragelser i Frankrike: Pichegru's och Georges' konspiration, 324. — Hertigens af Enghien mord, 325. — Gustaf IV Adolfs hat mot Bonaparte, 326. — Bonapartes antagande af kejsarvärdigheten, 327. — Konungens förbittring och åtgärder mot Frankrike, 330. — Ludvig XVIII i Sverige, 332. — Konungen i Stralsund, 333. — Misslyckadt försök till öfverresa till Sverige, 336. — Kronprinsen; hertig Fredrik Adolphs död, 337.

XIII. Konungaparets återkomst till Sverige. Krigsförberedelser och krigshändelser. 1805—1806. Sid 339 -- 395.

Hemresan, 339. - Konungen i Stockholm, 340. — Cederström, Helvig och Cardell, 341. - Svarta Örnsorden, 342. - Politiska förvecklingar, 344. -- Konungaparet i Skåne, 345. — Sverige och den nya koa-

flottan, 346. — Krigshändelser i Tyskland och Österrike, 347. — Slaget vid Austerlitz, 349. — Gustaf IV Adolf på tysk botten, 350. — Preussens vacklande hållning, 351. — Konungens fälttåg mot Elben, 352. — Ekonomiska svårigheter, 353. — Biberg kronprinsens informator, 354. — Europas politiska förvecklingar vid 1806 års början, 354. — Gustaf IV Adolfs återmarsch till Pommern, 358. — Löwenhielm i Lauenburg; krigshot mot Preussen, 360. — Pommerns inkorporering i Sverige; landtdag i Greifswald, 362. — Europas politiska ställning, 363. — Konungens återresa till Sverige, 366. — Preussens nederlag, 368. — v. Morian i Lübeck, 369. — Krigshändelser i Preussen och Polen, 372. — Ekonomiskt betryck i Sverige, 373.

XIV. **Kriget i Pommern. Freden i Tilsit. Gustaf IV Adolfs karakteristik. 1807.** Sid. 374–396

Stralsunds belägring, 374. — Krigshändelser, 375. — Sveriges förhållande till utländska makter, 376. — Konungen och skånska adeln, 376. — Armfelts krigsföretag i April, 377. — Konungen i Stralsund, 378. — Kejsar Alexander, konung Fredrik Wilhelm och Napoleon, 380. — Freden i Tilsit, 383. — Förhållanden i Turkiet, 385. — Stilleståndet med Frankrike uppsäges, 386. — Stralsunds cernering, 387. — Dess utrymmande och konungens återfärd till Sverige, 388. — Englands öfvervåld mot Danmark, 389. — Gustaf IV Adolfs karakteristik, 391. — Hans uppfostran, 392. — Utveckling i ynglingaåren, 393. — Taube's, Tolls och kejsar Pauls inflytande, 394. — Tyska resans olyckliga verkningar, 395. — Förvänd yttre politik, 396. — Högmod och brutalitet, 396.

Bilagor: I. Bref från N. v. Rosenstein till hertigen-regenten, 398. — II. Reflexioner om riksdagen 1800, meddelade af ett ögonvittne, 401. — III. Ur Hamburger-Correspondenten 1807, n:o 112, 403. — IV. Ur Stockholms-Posten 1807, n:o 148, 445.

I.

Tronskiftet. Konungamördarnas dom.

1792.

fert animus mutatas dicere formas.
Ovidius.

Så snart Gustaf III afsomnat, utkom hertigen af Södermanland till de i yttre kongl. rummen församlade personer och berättade sin brors dödsfall samt kronprinsen Gustaf Adolfs i anledning af successionsordningen skedda upphöjelse på tronen, hvarpå den nye konungen genast af de tillstädesvarande hyllades. Hans Kongl. Höghet gick då ned till konungen, meddelandes honom kunskap om den skedda förändringen; hvarest ock hertigen af Östergötland och prinsessorna sig infunnit. Vidare lät H. K. H. regeringen ifrån Svea hofrätt upphemta framlidne konungens där förvarade testamente*); och sedan det blifvit öppnadt, begaf sig åter i unge konungens rum, hvarest detsamma upplästes; då ock i närvaro af en talrik församling Gustaf Adolf af revi-

*) Det är en sanning, anförd af själfva h. exc. baron Reuterholms mun, att framl. konungen författat ett annat testamente, som delade regeringen mellan H. K. H. och andra personer, förmodligen de samma, som därtill voro förordnade under konungens sjukdom: men att då detta presenterades hertigen strax efter dödsfallet, ref han det sönder. Ryske ambassadören grefve Stackelberg hade under sjukdomen varit inne hos konungen, som försäkrat, att om han franfölle, skulle ej ändring ske med den förordnade regeringen.

Anm. Det besynnerliga förhållandet med afl. konungens testamente, hvilket nyss före dödsfallet var af honom ändradt genom ett nytt då underskrifvet, hvaruti, jämte hertigen af Södermanland, regeringen var flere personer uppdragen, så väl som konungens vägran att inkalla samma herre till sin dödssäng, förklaras af Dalberg, hvilken var närvarande, såsom verkningar af konungens under sjukdomen fattade öfvertygelse, att hertigen var medvetande om mordanslaget, — en misstanke, som i slikt fall säkert härrört af illvilliga belackares föregifvande.

sionssekreteraren Låstbom proklamerades till Sveriges konung. Hvarupå och emedan hertigen af Södermanland genom testamentet var förordnad till ensam regent med full kongl. makt och myndighet under sin brorsons minderårighet, högbemälde herre aflade den i testamentet föreskrifna förmyndare-eden, omfamnande honom sedermera med många tårar och ömma försäkringar om trogen kärlek, hvaruti alla de närvarande på hertigens tillfrågan under lifligaste sinnesrörelse med ja instämde, och kysste så den unge konungens hand. Så väl konungen som hertigen begåfvo sig sedermera till enkedrottningen. Den unge konungen var så upprörd af sorg och fasa, att han i förtroende till dem, honom omgåfvo, i början förklarade sig aldrig vilja bestiga tronen.

Den aflidne konungen hade förklarat sin önskan, att hertigen måtte taga uti sin konselj de herrar, som under sjukdomen varit betrodde att tillika med H. K. H. föra regeringen. Detta förordnande gick äfven i verkställighet, och i samråd med dem vidtogos denna dag alla anstalter, som i närvarande sorgliga tillfälle voro af nöden.

Klockan två utropades genom rikshärolden med vanlig ståt den nye konungen kring hela staden under stort tillopp af menigheten, som likväl höll sig ganska tyst och stilla och utmärkte en mindre häftig sorg, än tillfälle och omständigheter gifvit anledning att förmoda. Posterna blefvo nu åter qvarhållne och stadsportarne tills vidare tillstängde, såsom i dylika händelser vanligt är.

Den nye regenten lät genast, jämte kungörelsen om regeringens skötande under minderårigheten enligt testamentet, en varning till allmänheten utgå, som genom innehåll och skrifart förtjente lika högt att skattas *). Den innebar egentligen, att under de smärtfulla bekym-

---

*) Denna kungörelse, som, ehuru kontrasignerad af revisionssekreteraren Låstbom, lärer vara uppsatt af riksmarskalken grefve Oxenstjerna, förtjenar att in extenso införas.

Vi Gustaf Adolph m. m. Sedan Gud den aldrahögste genom sitt allvisa råd behagat till sig kalla Vår i lifstiden vördade och älskade Herr Fader, den stormägtigste Konung och Herre, Gustaf III m. m. och Vi således genom detta af Oss aldrig nog begråtna frånfälle, såsom Sveriges Konung uppstigit på den Thron, han med så odödelig ära uppfyllt, kan bördan af vår sorg ej af annat lättas, än då Vi hos Våra undersåtare tillförse oss samma trohet och laglydnad, hvarmed de följt Vår i lifstiden älskade Herr Fader. Under loppet af den sjukdom, som emellan hopp och fruktan för dess dyra lif delat vara dagar, och i grufvelsen af att hafva sett en Svensk hand förkorta deras lopp, hafve Vi likväl njutit den tröst att tillika se den fördubblade kärlek, hvarmed Vårt folk under heligt bevarande af sin urgamla tillgifvenhet för sina Konungar, mot Vår högstsal. Fader nedlagt de san-

mer, som uppfyllde H. Maj:ts hjärta öfver förlusten af en älskad fader, och den grufliga missgärning, som därtill varit vållande, kände H. Maj:t ingen annan tröst än öfvertygelsen om sitt folks trohet och tillgifvenhet. Det lättade fördenskull H. Maj:ts sorg att kunna meddela sina undersåtare den kunskap, det intet af de mått var uraktlåtet, som fordrades att uppdaga missgärningen: såsom ock att de hallna ransakningar icke upptäckt minsta spår till någon delaktighet i brottet uti rikets provinser och landsorter, utan adagalagt, att det endast varit stämpladt mellan några äreförgätna och ursinniga missdådare i hufvudstaden. H. Maj:t, som med allt allvar ärnade låta fortsätta undersökningarne om dessas förbrytelser och dem till straff efter lag befordra, hvarom i sin tid berättelse skulle blifva det allmänna meddelad, ville emellertid hafva en hvar af sina undersåtare atvarnad att icke låta förleda sig af dess

---

naste prof. Lika sorgfällige att i dess efterdöme svara mot dessa tänkesätt, tro Vi äfven i denna stunden ej bättre däröfver kunna betyga Vårt välbehag, än da Vi nu kunna försäkra samma trogna folk, att intet af de mått är uraktlåtet, som fordras att upptäcka den missgärnings sammanhang, som mot Vår Högtälskade Herr Faders person samt Oss och Riket blifvit begangen, och att dessa undersökningar redan hunnit nog vida för att uppdaga dem, som däruti hufvudsakligast deltagit. De hafva gifvit deras bekännelser och Vi hafve befallt, att deras namn, som i denna brottslighet äro kände, skulle genom en särskild underrättelse meddelas allmänheten ej mindre än de nya omständigheter, som under sakens lagliga gang häruti vidare kunna utrönas. Vi tro oss äfven med trygghet kunna försäkra, att denna grufveliga stämpling hvarken till sitt upphof eller verkställighet haft några anhängare i någon af Vårt Rikes provinser, men inskränker sig inom en här varande flock af ursinniga missgärningsmän och missdådare. Enär nu dessa upptäckter med tämmelig säkerhet äro gjorde och ännu med lika drift fortsättas, njute Vi i Vår sorg den hugnad, att se brottsligheten skild från ett större antal, och igenkänne hos Våre öfrige undersåtare den allmänna och gemensamma tro och kärlek för Oss och Riket, som hittills alltid ibland folkslagen utmärkt det Svenska namnet. Vi skyndom, da Vi nu för första gangen, enligt Försynens skickelse, såsom Konung tilltale det folk, hvars sällhet skall vara Vår lycksalighet, att dela denna fägnad med Våre trogne undersåtare, och förklare, det vi anse det medborgerliga förtroendet böra vara återställdt, när sanningen utmärker de oskyldige och lagen och straffet vaka öfver de brottslige. Med välbehag hafve Vi ansett den lydnad, hvarmed Vårt trogna folk uppfyllt Vår högtälskade Herr Faders, genom den under dess sjukdom tillförordnade regering, kungjorde vilja, medelst lugnets och stillhetens bevarande i alla orter. Vi tillförse Oss fortfarandet af samma hörsamhet emot Oss och aske och bjude härigenom anyo, att I alle, trogne undersåtare! och hvar och en i synnerhet, under åkallande af den högste Gudens beskydd öfver Oss och Riket med stillhet afbiden det slut på denna sak, som med den allmänna säkerheten instämmer, utan öfverilningar eller utbrott emot hvem, eller under hvad namn eller på hvad instiftelser och ingifvelser de vara må, som skulle störa rättvisans gang och göra själfva välmeningen brottslig: då det skulle smärta Oss att med onåd och missnöje nödgas anse en själftagen åtgärd medborgare emellan, där Lagen endast bör tala och där Vi lika så litet skole upphöra att med allvarsamhet låta dess beskydd hvila öfver den oskyldige, som dess straff öfver missgerningen. Det alle som vederbör etc.

nit och trohet för en saknad konung och dess hus, eller af fasan för den mot honom föröfvade missgärning, till sådana utbrott som en själftagen hämnd kunde medföra; och hvarigenom, då själfva välmeningen blefve brottslig, H. Maj:t skulle sättas i den obehagliga nödvändighet att med stränghet förfara emot dem, som störde lugnet och fölle H. Maj:t i dess höga kall att låta rättvisan hvila öfver de brottslige.

Denna förmaning gjorde en oförliknelig nytta. Den stadgade lugnet och afskräckte dem, hvilka i flere landsorter under sken af nitälskan öfver konungens utgjutna blod sökte stifta oro och föra allmogen med hämnande vapen till hufvudstaden, eller vända de samma mot adeln.

Den 30 Mars om morgonen begaf sig den unge konungen till häst, åtföljd af sin förmyndare, ut i staden och emottog trohets-eden af regementena samt militärcorpserna, hvilka voro hvar på sitt ställe sammandragna. Samtliga kollegierna och andra verk voro äfven denna dag tillsammans och aflade samma ed efter det i konungens testamente föreskrifna formulär.

Eftermiddagen öppnades framlidne konungens lik. Tvenne kulor, tvenne hagel och en spiknubb funnos uti och omkring grannskapet af venstra njuren, samt blessyren gangrenerad; för öfrigt ryggkotor skadade och afstötte af skottet. De andra hagel, man visste af Ankarströms berättelse hafva utgjort skottet, träffades icke, emedan man ej ville till deras uppsökande sönderstycka de inre kroppsdelarne. Dessa befunnos i allmänhet friska, hjärtat stort och fett, lungan något anvuxen och i tarmarna två döda maskar, hvaraf en äfven under sjukdomen gått ifrån konungen *). I anledning af H. Maj:ts i lifstiden förklarade önskan balsamerades icke liket, dock vidtogo läkarne sådana anstalter därmed, som ett nödvändigt uppskof med jordafärden fordrade.

Konungens dödsfall samt de i afseende däruppå besörjda författningar blandade nu en hemsk och bedröflig känsla med den, som väcktes af ransakningarne rörande hans mord, hvilka mer och mer syntes vidga sig. Af dem, som därföre blifvit i förvar tagne, voro följande, såsom antingen redan sakfällde eller svårare besvärade, under sträng bevakning och sådan som för lifsfångar brukas, uppå Riddarhol-

---

*) Bergsrådet Dalberg, själf närvarande vid liköppningen, har sagt mig, att ingen egentlig dödsorsak fanns i blessyren, och förklarat, att han fastmera trodde något misstag i sjukskötseln därtill varit vållande. Den 25 Mars tilläts konungen att förtära en à la glace, hvarefter suppurationen strax stannade och styng infann sig i bröstet.

men: kaptenen Ankarström, grefve Claes Horn, grefve Ribbing, öfverstelöjtnanten Liljehorn, kanslirådet v. Engeström, hans bror, kongl. sekreteraren v. Engeström, häradshöfdingen Nordell, majoren v. Hartmansdorff, baron Ehrensvärd, generalmajoren Pechlin, stallmästaren Bruce, sekreteraren Ankarström (bror till mördaren), sekreteraren Liljestråle, rådman Alegren och stadsnotarien Enhörning.

Utom dem, som redan vidgått delaktighet i brottet, enligt hvad ofvan anfördt är, hade nu äfven kansliradet v. Engeström bekänt någon medvetenhet därom, och denna mannens slughet jämte flere anledningar gåfvo misstanke, att han med Pechlin *) varit de rätta hufvudmännen af sammangaddningen, hvilken man af ankomne utrikes bref fann äfven icke hafva varit utländningar obekant. Jag läste ett till polismästaren från hans svåger, kapten Reutersvärd, af Brüssel den 6 Mars ankommet bref, innehållande: att där då lupo de besynnerligaste rykten om ett uppror i Sverige, samt att konungen blifvit arresterad af sitt garde och pöbeln. Från utländska köpmanshus voro bref inlupna till svenska, angaende befarande af en förestående statsförändring; konungen sades till och med vara varnad genom en utländsk minister för mordiska försök, innan han reste till Gefle; omständigheter, hvilka alla sammanstämde att föda misstankar, det en eller flere af de brottslige stått i förbindelse med fransyska Jacobinerna **); och von Engeström var den, man egentligen därtill ansåg saker. Allt detta gjorde ett bekymmersamt uppseende, och man fruktade hvar dag för nya upptäckter.

Det var i denna ställning, som hertigen trodde bäst att gifva dem en gräns. Flere af dem, hvilka velat nyttja tillfället af mordransakningen till en statsförföljelse, gjorde all sin flit att genom föreställningar om hertigens egen säkerhet förmå honom till samtycke. De yrkade nödvändigheten af allas indragande, som kunde misstänkas, af pinliga medels användande mot de redan häktade till sanningens ut-

*) Pechlin uppgafs af de förnämsta sammansvurne (utom Ankarström och Horn) sasom den där förnämligast beredt och underhallit stämplingen. Icke desto mindre nekade han all kunskap därom med en oföränderlig halsstarrighet. Han gäckade alla försök att bringa sig till bekännelse och uthärdade tåligt de tvångsmedel, som användes, inskränkning af kost och nattro samt tobaksrökning, hvarpa han satte ett ojämförligt värde. Det är troligt, att hans standaktighet var mangas räddning.

**) Jacobinerna skola ock verkligen varit sinnade att till riksdagen i Gefle öfversända en ansenlig summa penningar för att mota konungens afsigter; men baron Staël fann utväg att afböja det.

letande, af kommissorialdomstolens bruk i stället för de lagligen vanlige. Man skyller isynnerhet baron Armfelt och revisionssekreteraren Låstbom för dessa våldsamma råd. Men hertigen, angelägen om lugnets återställande, fattade en både ädelmodigare och rättvisare plan.

Den 31 Mars, då jag uppvaktade H. K. H. för att taga dess befallning om en kastpennings föreslående vid kongl. begrafningen, yttrade jag min häpenhet både öfver de ogärningar, hvartill jag måst vara samtida vittne, och de ohyggliga uppträden, så många till större delen oväntade personers invecklande däruti mer och mer företedde. Hertigen svarade då rent ut, att han "klipper af hela härfvan", emedan den vore så lång och trasslig, att man ej visste, hvar ändan kunde finnas. Ifrån denna dag hördes ej heller af flere arresteringar. Hertigen yttrade vidare sitt bekymmer att vid 43 års ålder börja en för honom ny och ovan carrière. Jag svarade, att just denna ålder stadgade vårt hopp, det han skulle blifva en god och vis regent: helst han både redan ådagalagt sig vara en hjälte och jämväl lärt, hvad det vill säga att vara undersåte. Hertigen gillade dessa erinringar och tillade, att han ärnade i hela sin regering följa samvetets föreskrift, emedan han alltid hade för ögonen det väsende, hvilket konungar, lika med de ringaste af deras undersåtare, äro för sina gärningar redo skyldige. Vidare berömde han adelns förhållande och nämnde, att icke långt före salig konungens dödsfall hade Carl de Geer, Stierneld, Claes Lewenhaupt och grefve Brahe varit uppe hos H. K. H. och, till ådagaläggande med hvad afsky de ansågo våldsgärningen mot salig konungens lif, till budit sig att nu besvärja den tillförne så högt motsagda Säkerhetsakten, hvilket de anhållit, att H. K. H. hos konungen täcktes anmäla, men hvilket i anseende till dess försämrade tillstånd och påföljande död icke kunnat ske.

Häraf uppstodo vidare flera betraktelser öfver besynnerligheten af närvarande ställningen, i det konung Gustaf III med sin död verkat, hvad han med all sin möda i lifstiden ej uträttat, att få Säkerhetsakten allmänneligen och utan motstånd besvuren. Jag meddelade äfven hertigen den särskilda anmärkning, jag gjort öfver mitt fäderneslands olyckliga öde, som inom en tid af några och 70 år måst undergå 13 revolutioner eller sådana skakningar, då allmän och enskild säkerhet varit i fara *). Detta kan ej vara verkan af en slump, utan måste hafva sin orsak i något konstitutionsfel, hvilket så länge det ej undan-

*) 1719, 23, 27, 38, 41, 43, 56, 65, 68, 72, 88, 89, 92.

rödjes, ej lärer underlåta att visa sig i nya utbrott. Det bör dock ej nekas, att styrelsefel varit största orsaken till de sist inträffade: men i en god konstitution blifva vissa styrelsefel omöjliga.

Den 1 April affärdades de qvarhallne posterna: stadsportarne öppnades, många i förvar tagne ställdes på fri fot: de hos öfverståthållareämbetet hållna ransakningsprotokoller och erhallna bekännelser öfverlemnades på hertigens befallning till Svea hofrätt, som den 3 April begynte sitta öfver detta högmål och därmed oafbrutet fortfor, till dess dom föll däruti [*]. Det länder ofelbart till hertigens och tidehvarfvets heder, att ett konungamord blef afdömdt efter samma rättegangsordning som en förbrytelse mot den minsta medlem af samhället: och af en sådan moderation framvisar historien näppeligen något exempel.

I denna vecka fann en af de häktade, vice auditören Örner, tillfälle i arresten att hänga sig själf i remsor af sina lakan och salades afhända sig lifvet. Som han icke var hörd eller afgifvit något slags bekännelse, kan om hans brottslighet ingenting med visshet sägas. Emellertid blef han såsom självspilling Skärtorsdagen den 5 April till grafven förd under stort tillopp på gatorna af en på sådana skådespel omättlig pöbel.

Den 10 April utfärdades genom trycket en berättelse om allt, hvad rörande konungamordet ditintills blifvit undersökt och bekändt. Denna kungörelse tjente till uppfyllande af hvad Kongl. Maj:t den 29 Mars i den då utfärdade varning utlofvat, och fästade menighetens hat på de verkligen brottsliges personer, hvilket förut genom rykten och dels illa underrättades, dels illa sinnades berättelser syftat åt stånd och corpser. Ingen ofrälse häktad var där dock nämnd.

Den 13 April gick konung Gustaf III:s bisättning för sig med mycken stat. Det kongl. liket, som tre dagar tillförne till allmänt åskådande varit utställdt på en lit de parade i riddarsalen, bars då sent om aftonen med all majestätisk prakt till Riddarholmskyrkan. En talrik procession, hvaruti konungen, hertigarne, hofvet och alla ämbetsmän togo del; facklor, som buros däromkring; upptända marechaller på ömse sidor af den väg, processionen tågade; och alla i staden varande militära corpser, som formerade haye och blandade sin förstämda musik med klockornas ringning i alla stadens kyrkor: — allt bidrog att

[*] Borgmästaren och fullmäktigen i riksgäldskontoret Fagerström var förordnad till aktor.

göra denna ceremoni präktig och intrycken däraf djupa och sorgliga *). Liket nedsattes i karolinska grafkoret, hvilket lika med kyrkan var präktigt dekoreradt och upplyst.

Stillheten syntes mer och mer blifva återställd: och Gustaf III:s aska hvilade knappt i sin graf, förrän hans minne sväfvade öfver kallnade själar. Men de, hvilka genom hans bortgång förlorat sitt betydande, kände smärtan djupare och ville underhålla vådan för att göra sig nödvändiga. Man lärer ej misstaga sig, då man tillskrifver dem utspridandet af hvarjehanda rykten, att hertigens af Södermanland lif vore hotadt och en annan fara ånyo på färde.

Hertigen fick en anonym skriftlig varning härom innehållande, att man ärnade skjuta både honom och baron Armfelt, samt att H. K. H. borde fästa sitt förtroende till denne senare för att undgå faran. Polismästaren hade vid bisättningsceremonien tillåtit läktare byggas vid passagen till åskådares beqvämlighet. Dessa lät baron Armfelt nedrifva under förebärande, att ofvannämnde grufveliga anslag därifrån skulle kunna verkställas, hvaröfver han råkade i en häftig oenighet och ordväxling med polismästaren. Vid samma tid fick denne sistnämnde äfven en biljett utan namn af innehåll, att han ingalunda med behörig vaksamhet fullgjorde sin pligt, då generalen baron Duwall och grefve Brahe fingo gå fria, och baron Gustaf Macklean lemnades obehindrad att kanhända innan kort utföra sin plan till grefve Ribbings befriande, för hvilket ändamål han nyligen kommit till staden. Man trodde sig utan misstag i denna biljett igenkänna baron A:s egen hand. Man fann flere gånger utströdda papper på torgen, att staden vid första blåsväder borde antändas; och under ett af dessa var general Horns namn tecknadt med apande hand samt utanskriften ställd till grefve Fabian Fersen.

Dessa och flera försök verkade ingen förändring i hertigens uppförande, som ansåg dem med det kalla förakt, utgången rättvisade, men ökte allenast den elaka tanke, han redan hyste om de personer, hvilka efter all sannolikhet därtill voro upphofsmän.

Den 16 April afkunnade Svea hofrätt sin redan den 11 fällde och den 13 af högsta domstolen stadfästade dom öfver afskedade kaptenen Jacob Johan Ankarström i anledning af aktors emot honom gjorde påstående. Denne grofve missdådare, som vidgått, att han i samråd med grefve Horn först varit betänkt uppå att enlevera konungen på

*) Processionen passerade nästan under murarne af de brottsliges häkte.

Haga, samt sedermera med laddade pistoler sökt tillfälle att mörda honom på tvenne spektakler, den 10 och 12 Januari; vidare på maskeraden den 19 Januari; i Gefle, då konungen promenerade på gatorna samt därefter på maskeraden den 2 Mars; och sedan han förgäfves dartill varit beredd den 9 Mars, då maskeraden för köldens skull afsades, ändtligen vid den, som anställdes den 16 Mars, fullbordade denna så länge öfverlagda ogärning, blef dömd, att jämte förlust af gods och ära mista högra handen, halshuggas och steglas, sedan han likväl förut till straffets skärpande tre dagar å rad på särskilda stadens torg stått två timmar i halsjärn på schavott och därpå af bödelsknekten med fem par spö blifvit hudstruken. Ankarström emottog sin dom med mycken ståndaktighet, och sedan han förklarat, att han därvid ingenting hade att påminna, utan blott till undvikande af spöstraffet ärnade söka nåd, föruntes honom därtill trenne dagar. Denna lindring blef honom dock afslagen, men i stället skänktes hans förverkade gods åter till hans arfvingar.

Den 19, 20 och 21 April schavotterade han, första dagen på Riddarhustorget, andra på Hötorget och den tredje på Nytorget under åskådande af en mängd uppretad pöbel, som hurrade, då han skrek under spöslitningen, med uppmuntran åt bödelsknekten att slå bättre. Öfver hans hufvud var på en tafla antecknadt: "konungamördaren Jacob Johan Ankarström" *), och den afskjutna pistolen samt knifven voro där uppsatta till allmänt åskådande. Bryggaren A. Westman sades hafva bestuckit bödelsknekten för att med fördubbladt ifver hudstryka honom, och öfverståthållaren, själf närvarande, skall icke allenast hafva deltagit i allmänhetens uppmaningsrop i samma afseende, utan ock tredje dagen genom en flock af de under hans befäl varande hvita gardessoldater, som trängde sig inom spetsgården, vid det Ankarström på kärra fördes från exekutionsplatsen, låtit honom smädas och fullspottas.

Dessa kitsligheter, störande den ordning och stillhet, hvarmed lagen bör iakttagas ej mindre vid missdådarens straff än den oskyldiges beskydd, ansågos af hertigen med billigt misshag; och vederbörande blefvo allvarsamt varnade att ej genom flera dylika försök ådraga sig en välförtjent näpst.

*) Den ovanlighet, att fulla adelsnamnet stod utsatt öfver schavotten, var en raffinement af högsta domstolen, som icke innebar de vänligaste tankesätt mot ståndet. Dock tilläts hans ätt att söka ändring i namnet, som ock skedde och förvandlades till Löwenström.

Ankarström, som tillförne suttit i häkte på Riddarholmen, fördes nu till Smedjegårdsfängelset, där han, låst i bojor, bereddes till döden. Natten sedan han ditkommit eller mellan den 21 och 22 April uppkom ett litet buller förorsakadt däraf, att polisbetjening om aftonen på erhållna ordres ville visitera arresten, hvarom militärvakten ej blifvit underrättad, och då den senare fördenskull ej ville insläppa den förre, utbrast dem emellan en contestation, som drog pöbel tillsammans och gjorde allarm, då nattpatrullen af dragonerna i det samma ankom. Häraf utkom det ryktet, att Ankarströms vänner velat med våld uttaga honom ur arresten, hvarföre ytterligare bevakning kommenderades af stadens infanteri; men dessa falska misstankar förföllo lika snart, som de uppstått.

Ankarströms afrättande var utsatt till den 27 April. Denne namnkunnige missdådare visade under hela sin process den största ståndaktighet. Att förtiga den långa öfverläggning, hvarmed han beslutit missgärningen, hans köld, då han icke allenast samma natt, han den fullbordade, sofvit några timmar, utan äfven med lika ostördt sinneslugn blef gripen och erkände sitt brott, förtjenar äfven hans skriftliga bekännelse af den 3 April en besynnerlig uppmärksamhet. Den del däraf, som är tryckt i hofrättens protokoller och angår själfva förloppet af mordgärningen, är författad med en vildes råhet och energi. Den tecknar naturen i all dess ursprungliga styrka utan förfining af uppfostran eller upplysning, obändig, förfärlig, men manlig. Men samma bekännelse hade äfven innehållit motiverna till det förtviflade beslut, Ankarström tagit och utfört; och dessa hade hofrätten funnit betänkligt att låta trycka. Ankarström sökte där bevisa, att Gustaf III bort anses såsom sitt folks fiende, sedan han i många mål brutit ed, löften och regeringsform och att, då han på honom burit våldsam hand, hade han väl begått dråp å en människa, men ej å en konung. Hans ånger, hans tårar, hans ömhet om en efterlefvande hustru och barn ådagalade aldrig någon svaghet. Spöslitningen skall snarare förhärdat än bevekt honom: och de påföljande dödsberedelserna minskade hvarken hans matlust eller nattro. Han sof sju timmar natten innan han utfördes till afrättsplatsen, och åt både aftonen förut och samma morgon en stark måltid. Han fördes kl. 9 om förmiddagen den 27 April baklänges på bödelsknektens kärra från Smedjegårdshäktet genom statens största gator till Skansbacken. En oräknelig mängd folk, som åskådade denna utfärd, men iakttog den största stillhet, syntes föga störa hans sinneslugn. Omsom läste han i Fresenii Communionbok, omsom kastade han

ögonen uppåt fönstren och helsade på dem, han kände. Då han nedföll att emottaga döden, var hans hy ännu röd och hvit: och allt, hvad mänskligheten eger förskräckande, tycktes sakna sin förmåga uppå hans sinne *).

Medan alla stånd, alla landsorter i riket genom styresmän och deputerade täflade att inför öfverhet och konungahus betyga sitt nit och beklaga rikets förlust, var utseendet af den tron, Gustaf III lemnat blodig och tom, ganska förändradt. En ung furste fyllde densamma ännu blott med sitt namn; och den prins, som i hans ställe utöfvade hans rättigheter, syntes däruti vidtaga helt olika grundsatser mot hans företrädare.

Konungens hof och lefnadssätt undergick nästan ingen förändring ifrån det, han fört såsom kronprins. Vid hans bord bjödos allenast till middagarne något flere personer, och om söndagarne höllos predikningar i hans rum **). För öfrigt fortsattes H. Maj:ts undervisning på samma vis som tillförne. Hertigen af Södermanland inrättade sin egen lefnad med den strängaste ordning. Hvar morgon kl. 10 besåg han paraden, tog däruppå emot rapporterna, gaf cour åt dem, som ville uppvakta honom, samt audienser åt dem, som hade något att andraga. Han sysselsatte sig därefter till kl. 2 med regeringsärenden i konseljerna, åt därpå middag, använde äfven en del af eftermiddagarne till audienser och regeringsärenden samt aftnarne att genomgå den framlidne konungens efterlemnade papper, hvaribland mycket skall funnits, som gifvit vissa personer en ojäfaktig stämpel och hastat deras öde. Med regeringsärendenas föredragning återställdes en länge saknad ordning. De föredragande anbefalldes att hvar måndag för H. K. H. uppte listor på de förra veckan inkomna mål, dem de fingo tid, dag och timme att föredraga, utom rapporter och mera skyndsamhet fordrande ärenden, som dessemellan genast fingo företagas. Lika beskaffade listor skulle hvar måndag riksdrotsen tillställas öfver ärenden, som H. K. H. befallt i den veckan föredragas i rikets ärenders allmänna beredning. Själf rodnade hertigen icke att i de mål, han ej kände, vidga sin okunnighet, begära upplysningar och afhöra dem med största tålamod. Man om en noggrann rättvisa, gjordes ej afseende på personer, och bonde-

*) En gardessoldat mördade få dagar efteråt sin korporal. Han arresterades och sade vid förhöret sitt skäl varit att få dö som Ankarström.

**) Grefve Gyldenstolpe, som tillförne var vice guvernör, nämndes nu af hertigen till guvernör för den unge konungen med samma företrädesrättigheter, som riksråden fordom egt, och förbättrad lön.

talmannen vid senaste riksdag, som i ett enskildt ärende sökte ändring i allmänna lagens stadgande, begagnade sig förgäfves af sina förmenta förtjenster att vinna bifall.

Okonstlad i sitt väsende och sin drägt, bar hertigen ej annan än uniform och tillät ej officerare visa sig annorlunda klädde. De kostsamma och lysande uniformer, som vid flera corpser blifvit inrättade, befriade han från deras öfverflödiga prydnader af guld och silfver till en nyttig besparing för officerarne. Till vinnande af nödig ordning i arméen, indelte han den i åtta brigader, som hvardera sattes under särskildt inseende af en viss generalsperson, hvilken ålåg att förrätta mönstringar och tillse, att ingenting inom brigaden fattades. Inom sitt hof iakttog hertigen samma lefnadssätt som tillförne, utan tillökning af prakt. Franska komeditruppen afskedades och blef affärdad med ett halft års lön. Till menighetens tillfredsställande, som med ovilja ansett böndagarnes firande på söndagar, återställdes dessa på lördagar öfver hela riket. Den af framlidne konungen grundlagda vidlyftiga byggnaden vid Haga inställdes, men det, som hunnit blifva färdigt, jämte engelska trädgården därstädes, underhölls, och akademiska byggnaderna i Upsala fortsattes likaledes, hvarest H. K. H. äfven täcktes antaga det tillbjudna kanslersämbetet.

Såsom prof af H. K. H:s sorgfällighet om allmänna hushållningen kan ock anföras cirkulärbrefvet till samtlige landshöfdingarne af den 12 April, att ingifva berättelser om verkliga tillståndet i deras län, jämte utlåtande om bästa utvägarne att befordra åkerbrukets och näringarnas förbättring och innevånarnes så allmänna som enskilda trefnad.

Sådan var förstlingen af denne herres förvaltning. Man smickrade sig med hopp om ordning och hushållning, i själfva verket aldrig nödigare än i detta ögonblick. Med sådana grundsatser stodo inga fälttåg att förena. Man kan därföre lätt föreställa sig, att den tillärnade härfärden mot Frankrike inställdes. Hertigen förklarade samma vänskapsfulla tänkesätt för franska konungahuset och de flyktande prinsarne som konung Gustaf III. Han emottog icke heller någon beskickning ifrån nationalförsamlingen *); men han lät ock underrätta de förra genom M. Damas,

*) En M. Verninac ankom i detta ändamal till Stockholm om varen, men afreste mot hösten utan att hafva fått uppte sitt kreditiv. Icke desto mindre torde denne jacobin i mer än ett afseende icke hafva förlorat sin resa. Det berättades, att han genom baron Staël, hvilken nu vistades i Stockholm och vann ett utmärkt förtroende hos hertigen, gifvit Sverige hopp om 120 tunnor guld, i fall det afhölle

som på deras vägnar för sent kommit till Stockholm, till fägnads betygande öfver konungens räddande utur den fara, hvarmed han varit hotad, att Sveriges nu varande läge ej tillät något väpnadt deltagande i franska angelägenheterna; hvarpå icke allenast M. Damas återreste till Coblenz, utan general d'Escars till Petersburg, och grefvarne Bouillé, far och son, togo afsked utur svensk tjenst, dock med bibehållande af deras löner såsom pensioner.

De af framlidne konungen med största förtroendet nyttjade personer stöttes icke, men förlorade efter hand sitt inflytande. Däremot sökte hertigen visa, det han hos dem, som voro kände för opposition, icke misströstade om nit för fäderneslandets väl. Ett märkligt exempel var, att baron Carl de Geer fick anbud om ett rum i allmänna beredningen, hvilket dock denne sig undanbad; äfvensom hertigen i beredningen öfver regala pastorats förslag gaf biskop Wallqvist och prosten Nordin sin hofpredikant, doktor Murray, till medarbetare. Ledamöterna i högsta domstolen, med hvilka ombyte borde ske den 15 Maj, blefvo på ett år bibehållne, och det enda lediga rummet bland frälse ledamöterna uppdrogs åt presidenten baron Kurck, en allmänt aktad man, som sedermera äfven intogs i hertigens konselj.

Ingen märkte en större förändring än baron Armfelt. Hertigen, som tillförne för honom nödgats hafva complaisancer emot sin vilja, nyttjade nu sin makt att inom rätta gränserna af hans ämbete inskränka denne högdragne medregent. Hans adjutanter hänvistes hvar till sitt regemente, och befälet öfver nya gardet, som varit honom uppdraget, öfverlemnades åt öfverste Liljehorn. H. K. H. kände de nedriga vägar, baron Armfelt brukat att söka stadga en vacklande kredit och hvaraf något tillförne är anfördt: han hade ock blifvit varse, huru han redan begynt lisma med unge konungen, för att åtminstone i framtiden resa sig från ett nu oundvikligt fall *). Detta fullkomnade hans föresats att skilja honom ifrån sig på bästa sätt, som ske kunde, tillika med hans förnämste anhängare, hvilket längre fram kommer att omröras i den ordning, det verkställdes.

---

sig från deltagande i kejsarens och konungens af Preussen fiendtligheter mot Frankrike. Å andra sidan hade han ett önskadt, ja gynnadt tillfälle, att i nationen utsprida jacobinska satser och äfven i svenska sinnen ingjuta sina landsmäns begärelse till frihet och jämlikhet.

*) Baron Armfelt hade alltid haft ögat fäst på denna uppgående sol. Det var på hans råd, kronprinsen fick rum i regeringen 1791. Denne herre var ej däraf okunnig.

Ett ännu plötsligare öde hade öfvergått en annan af salig konungen till högt anseende uppdragen gunstling, presidenten grefve Munck. Denne, som ifrån torftighet och ringhet var uppbragt till höghet och välmåga, kunde af ingendera mättas; isynnerhet var hans lystnad efter rikedom oinskränkt. Jämte ansenliga löner och stora presenter, som gjort honom förmögen, hade han ock genom hvarjehanda spekulationer, hvartill myntväsendets oreda under kriget gifvit honom och flera bästa tillfälle, förvärfvat sig mycken vinst. Isynnerhet betjente han sig till den ändan med fördel af de så kallade Fahnehjelmar, dem han med stor rabatt i Stockholm tillväxlade sig och sedan till fullt belopp i Finland, hvarest de godkändes i kronouppbörder, förvandlade i varor, hvilka han slutligen med förnyad vinning i Stockholm försålde. Allt detta lyckades utan svårighet eller åtal; men sedan han sistlidne vintern hade till en jude i Finland öfversändt 30,000 r:dr i ofvannämnde sedlar, funnos dessa, när de af juden utgåfvos, falska, och juden blef arresterad. Han uppgaf genast presidenten Munck såsom sin fångesman. Denne nekade ej heller att så var; men lät underhand förstå, att han fått dem af baron Armfelt och Klingspor. Det begynte ock förljudas, att en fabrik af falska Fahnehjelmar voro i full gång under konungens egna ögon, som sades däraf dela vinsten. Emellertid kom dock undersökningen af förfalskningssaken till kämnersrätten i Stockholm, där grefve Munck icke ville comparera, och under tidsutdrägten härmed dog konung Gustaf III *).

Den allmänna uppmärksamhet, som denna invecklade och smutsiga sak ådragit sig, bragte hertigen att söka därutinnan komma till snaraste möjliga upplysning och slut. Grefve Munck, förekallad hos hertigen i riksdrotsens närvaro nyss efter påsk, måste på förekomna anledningar skrida till den bekännelse, att han själf låtit eftergöra dessa och flera Fahnehjelmar till belopp af 92,000 r:dr: och att sådant skett med biträde af en lärling i Fougts boktryckeri och af en i Stockholm bekant mekanikus kapten Apelqvist. Hertigen, som ej ville förnedra grefve Muncks värdighet genom det laga straff, detta brott förtjent, lät honom i stället i en egenhändig skrift afsäga sig sin grefve-

*) Om konung Gustaf III fått lefva, hade icke allenast Munck varit förlorad, utan förmodligen drottning Sophia Magdalena blifvit förskjuten samt Gustaf Adolf förklarad för batard. Konungen hade i Aachen fattat tycke för en preussisk prinsessa, som sedan blef gift med prins Radziwill, och med henne ärnat inga i nytt äktenskap. (Grefvinnan Lantingshausen).

titel och sitt blåa band jämte innehafvande ämbeten och förbinda sig att lemna riket samt ersätta skadan. Han blef därpå bevakad i sitt hus af en officer, till dess han kunde ställa behörig säkerhet för ersättningen, och protokollerna öfver målet hunnit justeras; hvarpå han den 26 April under betäckning af samma officer affördes till Helsingborg, skolandes, såsom det sades, därifrån öfver Danmark anträda resan till Italien *).

Den 12 Maj 1794 inlemnades på hertigens befallning af riksdrotsen i Svea hofrätt och intogos i dess protokoller, dock under hemlig öfverläggning, följande denna smutsiga process angående handlingar: 1. Protokollet inför hertigen, riksdrotsen och baron Taube den 10 April 1792 öfver förhöret med grefve Munck, kapten Apelqvist och bokhållaren vid skedvattensfabriken på Drottningholm Bergklint. 2. Bergklints och Apelqvists bekännelser den 16 Mars 1792. 3. Apelqvists berättelse i samma ämne den 5 April 1792. 4. Grefve Muncks biljett till Apelqvist den 23 Augusti (utan årtal). 5. Apelqvists ytterligare berättelse. 6. Promemoria af Bergklint. 7. Grefve Muncks tillägg vid ofvan omrörda protokolls justering den 17 April 1792. 8. Protokoll inför hertigen, grefve Wachtmeister, baron Taube och lagman Håkansson den 21 April 1792 angående grefve Muncks ställda säkerhet för ersättning af de förfalskade sedlarne.

Af alla dessa handlingar inhemtas, att grefve Munck, sedan Apelqvist redan 1788 genom baron Ruuth blifvit på konungens befallning tillsagd att förfärdiga falska ryska imperialer och 1789 att försöka göra ryska sedlar, hvartill han ock skaffat sig attiraljer, men hvarmed dock försöken aflupit utan särdeles framgång, ändtligen 1791, dagen efter konungens hemkomst, muntligen tillkännagifvit Apelqvist, att H. Maj:t satt grefve Munck till inspektor öfver grefve Ruuth rörande ryska sedelmyntningen, emedan Ruuth troddes bedragit konungen, då han blott framlemnat 100 imperialer och föga ryskt sedelmynt, hvilket senare gått genom grefve Muncks hand: tilläggande att K. Maj:t nu ville hafva falska Fahnehjelmska sedlar gjorda till ett belopp af 200,000 rdr, hvilka skulle användas på ryska gränsen till förväxling mot långrockar, som voro i rysk hand; så vida ryssarne gärna åstundade det förr nämnda, och då dessa funnos falska, skulle riket därpå vinna ansenligt. Han tillade, att Apelqvist skulle få Bergklint sig till medhjälpare, som ock

*) Han antog namn af öfverstelöjtnant Breitenfeld och sågs af svenskar i Neapel 1793, nedslagen och olycklig.

tillsades om detsamma. Dem lofvades belöning för verkställigheten, men de undsades med döden, om de ej höllo saken hemlig. Bägge indrogos i snaran.

Attiraljen anskaffades och falska sedlar förfärdigades om hösten och följande vintern, hvilka under mycket påskyndande alla tillställdes grefve Munck, som dem partivis afhemtade; men när ändtligen juden i Finland arresterades för dessa utprånglade sedlar och grefve Munck tilltalades, lät han märka oro, att konungen skulle desavouera honom, då Apelqvist och Bergklint begynte bli bekymrade. Munck ville sedan, att Apelqvist, som han sade konungen vara ond uppå, skulle rymma, och ytterligare att han skulle säga sig fått sedlarne af kapten Sheldon, samt denne af lagman Håkansson och Låstbom; men när A. nekade, blef han så förtörnad, att han slog honom för örat den 10 Mars, sparkade honom för magen och sade: "Din rackare, jag borde döda dig". Bergklint kunde ej heller förmås till falsk uppgift.

Konungen, som både skriftligen och muntligen med grefve Munck i detta ämne sig förklarat, hade ock befallt, att han den 17 Mars i närvaro af några tillkallade serafimerriddare skulle hemligen förhöras, samt i händelse han uppriktigt bekände sitt brott, njuta den nåd att få resa utrikes, återställa sina ordenstecken och inom viss förelagd tid inberätta sig död; men det olyckliga skottet inföll om natten, hvarpå sådant blef ämnet för förhöret hos hertigen den 10 April 1792, då han, konfronterad med A. och B., nödgades efter någon undflykt vidgå, att han af A. emottagit 93,350 r:dr i falska Fahnehjelmar, hvaraf dock utom 47,510, som voro satta i rörelse, resten skulle vara förstörda. Det häröfver hållna protokoll måste han själf underskrifva. Han fick och emottog nåd, att, som salig konungen tillärnat, få begifva sig utrikes, emot förbindelse att aldrig återkomma; att insända sina ordenstecken och anmäla sig död, hvilket han med djup erkänsla för hertigens ynnest sig åtog, hvarefter anstalt om betalningen af de falska sedlarne vidtogs, hvarföre han hypothequerade sin andel i Jockis' egendom, sina fordringar för sålda juveler och hästar samt andra sedlar.

Men sedan grefve Munck ej iakttagit denna förbindelse, burit ordenstecken på främmande ort, aldrig annonserat sig för död, arbetat med Armfelt på en så kallad justifikation, velat hemkomma för att åter upptaga sin process, etc., hade hertigen 1794 den 25 April i närvaro af riksdrotsen, rikskansleren, frih. Kurck, Reuterholm och Taube, nödgats förklara sig tvungen att låta utstryka honom utur serafimerkapitlet för hans grofva förbrytelser, hvilket ock kort därpå skett och hvaröfver

det då hållna protokoll jämte alla ofvannämnde handlingar till hofrättens förvar och framtidens upplysning nu hemligen öfverlemnades. Hans karakter är malad genom följande drag: dagen efter hemliga förhöret hos hertigen inställde han sig om morgonen hos riksdrotsen, som på anmälan, att Munck ville tala med honom, af hans brutala lynne förmodade, att han mot honom förehade någon våldsamhet och till sitt försvar i sådan händelse tog en portnyckel under nattrocken. Vid företrädet föll Munck i stället på knä, kysste hans hand och tackade för nådigt behandlande.

Således slöts en carrière, som genom den hastigaste och oförskyldaste lycka varit ett ämne till förundran. De besynnerliga relationer, i hvilka grefve Munck stått med konungahuset, blifva alltid lika så märkvärdiga, som de äro föga utredda. Det ärelösa brott, som gjorde hans olycka, borde minst förmodas af honom, som med en trotsande ton alltid berömde sig af sin ärlighet och slösade på andra ämbetsmän tillmälen af stöld och bedrägeri. Många funnos, som ej ansågo honom saker till denna sista missgärning, och det tillförne löpande ryktet, att konung Gustaf III på Haga haft en tillverkning af falska sedlar, fann ännu det förtroende, att man blott trodde grefve Munck därtill varit ett redskap. Jag anser dessa misstankar på den aflidne konungens stoft för så mycket mera ohemula, som mig synes, att den, hvilken efter behag kunde disponera alla statens medel, ej tarfvade dessa utvägar, och jämväl, om han velat nyttja dem, ej därvid lärer sökt biträde af grefve Munck, som länge varit missnöjd och mot hvilken konungen de senaste åren för hans obändiga sinnes skull varit kallsinnig.

Det är tid att fortsätta berättelsen om rättegången emot de för delaktighet i konungamordet under tilltal ställde och häktade personer. Den fortsattes med oafbruten drift uti Svea hofrätt genom dagliga undersökningar ända till den 26 April. Grefvarne Horns och Ribbings, baron Ehrensvärds och öfverstelöjtnanten Liljehorns bekännelser syntes innebära all uppriktighet. Däremot ådrog sig kansliradet v. Engeström den misstanke för förbehållsamhet, att aktor trodde sig befogad till påstående om svårare fängelse för honom till sanningens utletande. Svea hofrätt, som genom flera bemälda kansliråd förunnade anstånd att afgifva en uppriktigare bekännelse, hoppades undvika den obehagliga nödvändighet att häröfver utslag meddela, måste slutligen, då den påsyftade verkan icke tillräckligen därmedelst syntes vunnen, därom utlåta sig, då det påstådda hårdare fängelset genom votering blef af-

slaget. Generalmajor Pechlin framhärdade att neka all delaktighet i anläggningen till mord eller revolution, oaktadt han af sex bland de anklagade hvar för sig därför angafs, hvilket han påstod vara en verkan af en dem emellan mot honom gjord sammansättning. Kongl. sekreteraren v. Engeström och häradshöfdingen Nordell, mindre besvärade än deras complicer, åtogo sig icke heller de tillmälen, hvilka aktor emot dem gjorde. Baron Funck, stallmästaren Bruce, rådman Alegren, hvilka i anledning af polismästarens ransakningar äfven blifvit ställde under tilltal inför hofrätten, funnos så föga besvärade, att aktor emot dem afstod från all talan. Och vice notarien Enhörning, som i egenskap af Alegrens angifvare var häktad, ställdes äfven slutligen på fri fot, sedan Alegren mot honom afsagt sig all reconventionstalan, och det var pröfvadt, att han redan genom ett långvarigare fängelse umgällt sin oförsigtighet. Sekreteraren Ankarström blef aldrig inför hofrätten tilltalad, utan i brist på tillräckliga anledningar till sådant på fri fot ställd.

Den 26 April inkom aktor med sitt slutpåstående emot Horn och Ribbing att mista högra hand, halshuggas och steglas, emot Liljehorn och Ehrensvärd att mista lif, ära och gods och varda halshuggne, samt emot kanslirådet v. Engeström och major Hartmansdorff att varda halshuggne, den förre äfven med förlust af sin egendom. Likaledes hemställdes, att kopisten Liljestråle måtte beläggas med det straff, hofrätten enligt lag och 4 kap. 4 § missg.-balken pröfvade honom förtjena. Öfver hvilket påstående ofvannämnde brottslige fingo 8 dagars rådrum att sig förklara. Den 1 Maj följde slutpåståendet emot de öfriga brottsliga, kongl. sekreteraren von Engeström och häradshöfdingen Nordell, att de måtte äfven efter 4 kap. 4 § missg.-balken anses, och ehvad straff hofrätten funne lämpligt att dem ålägga, Engeström mista adelskapet samt lika med Nordell pröfvas skyldig att mista ämbetet och vara ovärdige att vidare tjena kronan. Emot generalmajoren Pechlin åter yrkades, att han måtte hållas på fästning till bekännelse och flitigt af presterskapet förmanas att däruti följa hvad sanning, religion och samvete af honom äskade.

De brottsliges förklaringar gingo till en del däruppå ut, att de på sina bekännelser icke borde sakfällas, då dessa icke voro af omständigheter och andra bevis styrkta. Isynnerhet yrkades detta af grefve Ribbing och baron Ehrensvärd. Kongl. sekreteraren von Engeström, häradshöfdingen Nordell och generalmajoren Pechlin yrkade sin oskuld och full befrielse. Von Engeström och Nordell blefvo äfven kort där-

efter på gjord ansökning flyttade till deras hus, att därstädes hållas under lindrigare bevakning, till dess dom kunde mot dem falla: en förmån, hvilken Liljestråle redan tillförne i anseende till sin sjuklighet åtnjutit.

Den 10 Maj fällde hofrätten sitt utslag i detta märkvärdiga brottmål, hvilket enligt författningarne underställdes Kongl. Maj:ts pröfning uti dess högsta domstol, hvarest det till alla delar bekräftades, utom hvad Enhörning angick, den hofrätten dömt till 8 dagars fängelse vid vatten och bröd, men högsta domstolen därifrån frisade, och fördenskull af hofrätten den 24 Maj afkunnades. Det innehöll, att grefve Horn och Ribbing (Claes Fredriksson och Adolf Ludvig Fredriksson) skulle mista högra handen, halshuggas och steglas; Liljehorn och baron Ehrensvärd (Carl Pontus Samuelsson och Carl Fredrik Carlsson) mista lif och ära samt gods och varda halshuggne; kansliradet von Engeström (Jacob Engström) mista adlig så väl som riddarevärdighet och ämbete samt för sin öfriga lifstid hållas i fängelse på någon fästning; majoren v. Hartmansdorff mista ämbete och ett år hållas i fängelse på fästning; kongl. sekreteraren von Engeström mista ämbetet; kopisten Liljestråle hållas i två månaders häkte; samt generalmajoren Pechlin, såsom hvars sak till framtiden utställdes, tills vidare hållas i fängelse på Carlstens fästning, för att af presterskapet flitigt till bekännelse förmanas; hvaremot, utom de redan ofvan nämnde personer, mot hvilka aktor ej funnit sig befogad att något ämbetspåstående göra, häradshöfdingen Nordell från allt ansvar fulleligen frikändes. Angående baron Bielkes (Thure Stenssons) qvarlåtenskap, den aktor påstått böra vara förverkad under kronan, fann hofrätten allt påstående böra förfalla, sedan han genom våld å sitt eget lif, innan han kunnat höras, undgått det öfvertygande om brottslighet, som 4 kap. missg.-balken fordrar, då så beskaffadt straff bör ega rum.

Efter afhörande af detta utslag anmälde genast grefvarne Horn och Ribbing, öfverstelöjtnant Liljehorn, baron Ehrensvärd, kansliradet v. Engeström, att de ärnade söka däruti ändring hos Kongl. Maj:t i förhoppning att därtill åtnjuta 30 dagars rådrum, i stöd af en åberopad författning af 1749, hvilket dem äfven, oaktadt aktors motsägelse, af hofrätten beviljades. Likaledes vände sig ock generalmajoren Pechlin, kongl. sekreteraren v. Engeström och major von Hartmansdorff med besvär till konungen; och aktor anmälde äfven dylika öfver hofrättens utslag i hvad det rörde kongl. sekreteraren v. Engeström och häradshöfdingen Nordell.

Den 23 Juni, som var 30:de dagen efter domens afkunnande, inkommo ofvannämnde fem hårdast i detta högmål ansedda personer med sina ansökningar om ändring, så ställde, att de likväl öfverlemnade sin sak till konungens nåd, af hvilken de heldre än af dess rättvisa gjorde sig hopp om mildring. Ansökningarne innehöllo för öfrigt hufvudsakligen ingenting annat än de förut afgifna förklaringar öfver aktors påstående.

Den 10 Juli infordrade Kongl. Maj:t häröfver hofrättens förklaring, hvilken dock icke aflemnades, förrän riksdrotsen, som öfver Juni och Juli månader varit frånvarande, vid sistlidne månads slut till Stockholm återkommit. Hofrättens yttrande var så grundligt som enhälligt och innefattade ett oemotsägligt försvar af det fällda utslaget. Det förekom då tillika med besvärsansökningarne till slutligt pröfvande uti högsta rätten; hvarvid domen öfver Horn, Ribbing, Liljehorn, Ehrensvärd och v. Hartmansdorff faststälides, men kansliradet v. Engeström dömdes till tjenstens förlust och tre års fästningshäkte, samt kongl. sekreteraren von Engeström till ett års suspension ifrån ämbetet, äfvensom generalmajoren Pechlin att hållas under bevakning i sitt hus till framdeles bekännelse.

Den 15 Augusti gjorde ändtligen hertigen slut på detta högmål. Efter anmärkning till protokollet i den då hållna justitiekonselj på Drottningholms slott, att samtliga de för konungamordet tilltalte personer njutit alla de laga rättegångsförmåner till godo, som i de minsta brottmål hvar och en förunnas, och att de numera efter Sveriges lag voro dömde på det sätt, missgärningen kräfde, anförde H. K. H., att en af de sista dagarne af den högstsalige konungens lefnad Hans Maj:t till H. K. H. yttrat, det hans hjärta blödde vid åtankan af de straff och den blodsutgjutelse, som efter lag skulle blifva en följd af det brott, hvilket beröfvat honom ett snart till ända löpande lif; och att H. Maj:t fördenskull förklarade sin yttersta vilja vara, det ingen af de anklagade och om delaktighet i detta mord öfvertygade personer därföre skulle gå till döden. H. K. H., innerligen rörd öfver detta ädelmod, hade därvid ej kunnat undgå anmärka, det brottets grofva beskaffenhet ej mindre än den afsky, det väckt så i fäderneslandet som i den öfriga världen, syntes fordra den blodiga försoning, som både Guds och människors lag vid sådant bedröfligt tillfälle föreskref; hvarpå H. Maj:t svarat, att om uppå dessa skäl själfva mördaren icke kunde eller borde undangå det öde, han sig öfverdragit, åtminstone ingen annans lif än hans finge spillas; och att H. Maj:t sådant icke allenast

till en huld och trogen broders åtanke ville öfverlemna, utan äfven såsom en maktegande och sin benådningsrätt utöfvande konung bjöd och förordnade. Till följd af detta Hans högtsaliga Maj:ts stadgande, det H. K. H. icke fann sig berättigad att öfverträda, förvandlades nu dödsstraffen öfver grefvarne Horn och Ribbing, öfverstelöjtnant Liljehorn och baron Ehrensvärd i evig landsflykt, med uttryckligt förbehåll, att de, förlustige all medborgerlig rättighet i Sverige och allt hopp att den återvinna, aldrig ens därom skulle få göra ansökning. De öfriga domarne stadfästades på sätt, att kansliradet von Engeström på Waxholms fästning och major von Hartmansdorff på Malmö fästning skulle hållas fängsliga den föreskrifna tiden; men öfver generalmajor Pechlin stadgades, att han till framdeles bekännelse borde hållas i fängsligt förvar på Warbergs fästning *).

De fyra till landsflykt dömda personer blefvo samma dag under bevakning från Stockholm afförde. Horn stadnade i Danmark, etablerade sig på ett ställe mellan Köpenhamn och Helsingör under namn af Fredrik Claesson, fast alla danskar visste hvem han var, och emottog där besök af svenskar, som berättat mig, att han där lefde tämmeligen lycklig 1793. Horn och Ribbing fingo en tunna guld till respenningar af statsmedlen. Håkansson, som därom på befallning bestyrde, slapp allt ansvar för sin befattning med finanserna och fick pension för att tiga (si credere fas Wallquist). General Pechlin afled i sitt fängelse, hvaruti han atnjöt all anständig frihet, till och med att hafva gäster till sitt bord, den 29 Maj 1796 i sitt 76:e år.

Sålunda slöts en rättegång, som i anseende till ämnets vigt och påföljder med skäl ådragit sig den största uppmärksamhet, och hvilken efter de olika tänkesätt, mellan hvilka nationen var söndrad, underkastades ganska olika omdömen. Somliga påstodo, att ransakningen varit lam och att domen därföre blef flat; att hvarken de brottsliga med fullt allvar blifvit tillhållna att bekänna, hvad de visste och hvartill omständigheterna gåfvo anledning, eller undersökningen sträckt

*) En pålitlig man har försäkrat mig, det han sett ett å hertigens befallning i detta mål af en mycket lagfaren man författadt betänkande, hvilket samma morgon, hertigen afsade sin decision, till honom framgafs och då approberades, af innehåll att grefvarne Horn, Ribbing och öfverstelöjtnant Liljehorn skulle mista lifvet, Ehrensvärd benådas och de öfriga brottsliga straffas enligt Högsta Domstolens dom. Inom ett par timmar afkunnades dock beslutet sådant som här ofvan läses. Det skall varit en verkan af baronerna Staëls och Bondes föreställningar, men icke baron Reuterholms. Förslaget säges uppgifvet af vice presidenten baron von Köhler.

till alla de personer, af hvilka ljus troligen kunnat erhållas. Somliga ifrade däremot öfver en ovanlig rättegångsform, i det misstänkte personer blifvit genast i häkten inmanade, poliskammaren fått handtera ransakningen i det mest grannlaga brottmål, skärpning utan tydlig lagens anledning egt rum uti Ankarströms dödsdom, och uti vissa af de anklagades, synnerligen generalmajor Pechlins, domar skälen till deras fällande med nog godtycke blifvit upptagna och förklarade. De gingo ännu längre och påstodo, att grefve Ribbing, baron Ehrensvärd m. fl. icke på egen bekännelse borde sakfällas, då den ej med andra fulla skäl var styrkt. Då man opartiskt vill yttra sig, lärer man kunna tryggt påstå, att aldrig ett konungamord med mera mildhet blifvit undersökt och afdömdt.

Det lärer äfven näppeligen undfalla någon, som med uppmärksamhet genomläser handlingarne, att mycket däruti kunnat fordra en vidsträcktare undersökning och utredning, om tidens omständigheter gjort densamma rådlig; och att konungens ur vägen rödjande var blott en länk af en större kedja, hvilken då detta ej i ögonblicket lyckades, icke kunde utföras och, då de anklagade icke bragtes till fullkomligen öppenhjärtig bekännelse, förblef oupptäckt.

Efter anledningar, som ej synas opålitliga, har planen varit den, att så snart konungen stupat, skulle efter gifven signal några af de sammansvurna antändt några aflägsna kojor; och då trupperna genast till eldens släckande där samlat sig, dessa genom Liljehorn och Hartmansdorff öfvertalas att besvärja en ny regeringsform, hvarvid kronprinsen fått enkedrottningen till förmyndare, med biträde af hertig Fredrik, (som ock samma natt, stadd på inresan från Tullgarn till Stockholm, låg i Telje), hertig Carl skulle arresteras, jämväl general Sinclair, öfverste Svedenhjelm för enkedrottningens regemente och flera, samt baron Armfelt, Ahlman, Nordin, Låstbom och Håkansson kanske ur vägen rödjas. General Pechlin skulle vara den militäre och kansliрådet von Engeström den civile chefen för hela verket; den förre utfärda alla ordres till trupperna, den senare alla bref, författningar m. m. Baron Bielke skulle enkannerligen verka på borgerskapet; Nordell och von Engeström på lugnets bibehållande bland pöbeln; Horn, Ribbing och Ankarström hade med intet annat än mordet att beställa. Den sistnämnde hade, som äfven af hans ransakning synes, aldrig ens velat veta af revolutionsplanen. Det förmäles annars, att planen till mordet och den till revolutionen varit särskilda af hvarandra oafhängiga. Den förra berodde blott af de tre sistnämnde, in-

nan den genom grefve Ribbing meddelades general Pechlin, som var hufvudman för den tilltänkta revolutionen, till den ändan höll konseljer med de öfriga sammansvurne och till dess utförande ärnat tiden af konungens följande våren beslutade expedition. Denna plan var efter all liknelse vida utbredd i riket, och konungens död synes frälsat många från ofärd. Bergsrådet baron Hermelin var onekligen i Pechlinska konseljen, men säges medelst penningar af Liljensparre hafva köpt sin räddning från tilltal. Ändamålet med revolutionen skall ej varit att skada konungens person, men att förbättra konstitutionen och återställa nationens inkräktade rättigheter [1]).

Hvad de fyra till döden dömdes benådande angick, så var skälet dartill påtagligen diktadt, helst man ännu i Maj och Juni månader kände hertigens villrådighet; men det var lyckligen påfunnet, i det att de, som voro mest nitiske att kräfva hämnd för konung Gustaf III:s blod, icke häremot kunde något invända, utan att tillika beröfva honom en honom tillagd sällsynt ära genom den ädelmodigaste af alla uppoffringar. Det hade dock förmodligen varit klokare att uppoffra dessa brottsliga åt rättvisan, än att genom deras förskoning såra hätska sinnen och genom en falsk uppgift väcka misstroende mot en ny regering.

Jag återkommer till loppet af de öfriga händelserna. Den 14 Maj försiggick konung Gustaf III:s begrafning uti Riddarholmskyrkan med mycken ståt. Kyrkan föreställde en mörk lund af cypresser, hvarest grafvårdar voro uppreste öfver en del af Sveriges störste konungar. Längst fram i koret visade sig en ättehög, på hvars spets syntes konung Gustaf III:s byst och Sverige såsom en qvinna vid densamma gråtande. På fyra runstenar däromkring voro konungens förnämsta händelser och gärningar upptecknade och rostrala kolonner tjente att uppehålla lamporna till eklæreringen.

Den 26 Maj inträffade den för Sverige lyckliga händelse, att fred med Algier blef sluten och handeln på Medelhafvet återställd i den frihet, den genom förlidna årets oförmodade fredsbrott måst sakna. Freden köptes dock med 100,000 piaster.

---

[1]) Ankarström skall för kyrkoherden Roos i Enkhuset bekant mer än för Petrejus, samt bland annat att sammankomster varit hållna hos major Greiff vid lifregementet, som åtagit sig göra en resning i Vestmanland. Item, att Ribbing lofvat Ankarström belöning af hertigen af Södermanland, hvarför han till sista stund väntade sig nåd. Hertigen var uppe och klädd om natten, när mordet skedde. (Wallqvist).

I denna månad (15 Maj) gjorde H. K. H. en ansenlig promotion i arméen. Hertigen af Östergötland utnämndes till fältmarskalk, och creerades 4 generaler, 7 generallöjtnanter, 7 generalmajorer, 2 generaladjutanter (hvaribland den fyra år tillförne tjensten förlustige grefve Nils Cronstedt), 10 öfverstar m. m.

Den 6 Juni, som var Gustafs dag, firades öfver hela riket med allmänna gudstjenster klagodagen öfver den aflidne konungens frånfälle. Då tillät H. K. H. jämväl att till allmogens lisande under en för jordbruket trägen och angelägen tid 12-ringningarne i kyrkorna måtte upphöra samt att skådespelen i Stockholm fingo åter öppnas, änskönt i öfrigt sorgen efter framlidne konungen bars lika djup.

Till midsommaren flyttade den unge konungen med hertigen och de kongl. hofven till Drottningholm, utom enkedrottningen, som på egen begäran nästa månad begaf sig till Ulriksdal och där tillbragte sommaren.

II.

Reuterholm och det nya systemet.

Hitintills hade föga förändringar skett uti ministèren. Samma ambetsmän, som omgåfvo konung Gustaf III, nyttjades af hertigen, och om deras inflytelse till någon del var minskad, märktes dock inga andra personer hafva vunnit densamma på deras bekostnad. Presidentsämbetet i Wasa hofrätt hade väl den 6 April utan ansökning blifvit bortgifvet åt statssekreteraren i krigsexpeditionen von Carlsson och expeditionssekreteraren Lagerbring utnämnd till dennes efterträdare; men detta var ej annat än en stadfästelse på det anseende, hvaruti båda stått hos den framlidne konungen, som med den förres uteslutande nyttjat den senare med fullt förtroende. I utrikesexpeditionen hade statssekreteraresysslan länge stått ledig, såsom föga angelägen, då de vigtigaste ärenden, som därvid varit fästade, nu voro dädan skilde. Till detta ämbete befordrades den 4 Juni regeringsrådet Zibet, en man tillförne nyttjad såsom "intendant des menus plaisirs du roi", för öfrigt känd mera för sitt sällskapssnille, sitt umgänge med ministrarne och sin oinskränkta böjelse för despotiska grundsatser än för ämbetsmannaskicklighet; men detta gjorde föga uppseende, då sysslan ännu ej återvunnit mera betydenhet, och ansågs såsom en verkan blott af hertigens personliga bevågenhet. Mera uppmärksamhet fästades därvid, att generallöjtnanten Toll hade blifvit återkallad att efter en lång frånvaro från hufvudstaden föra ordet i krigskollegium, hvarest presidenten grefve Horn för ålderdomskrämpor var oförmögen att göra tjenst och

snart nedlade sitt ämbete. Toll hade spelt en allt för betydande rol, han var allt för äregirig och verksam, att ej ånyo göra sig utmärkt.

Nu följde betydligare hvälfningar, och deras upphof var baron Gustaf Adolf Reuterholm, en son af riksrådet baron Esbjörn Christian Reuterholm, tillförne kammarherre hos drottningen, men vid formerande af enkedrottningens stat i April månad utnämnd till Hennes Maj:ts öfverkammarherre. Stadd på utrikes resor, blef han genast efter konungens död af hertigen hemkallad, hvars nåd han i längre tid på det utmärktaste sätt njutit. Baron Reuterholm var hvarken utan dygder eller talanger. Vida skild från baron Armfelts immoraliska lättsinnighet, kände han band både af samvete och religion. Men en omåttlig passion att regera, förenad med ett öfveriladt och misstänksamt sinnelag, gjorde honom ofta oförmögen att följa sina grundsatser. Därtill kommo en i närvarande tid gammalmodig och stötande fördom för adel, oförfarenhet i affärer och ett svuret hat mot den framfarna förvaltningen, hvarföre han ock vid 1789 års riksdag var ärnad att arresteras, det han blott undvek genom hertigens borgen. I början af Juli månad kom baron Reuterholm till Drottningholm och tog genast besittning af det gamla förtroende, han hos regenten åtnjutit. Han utnämndes genast (7 Juli) till president i kammarrevisionen och erhöll rum i flera konseljer *). Denna händelse gjorde epoque.

Baron Reuterholms första påminnelse skall varit, att han funne H. K. H. omgifven af personer ovärdiga dess förtroende. Denna erinran, åtföljd af föreställning om angelägenheten att välja ämbetsmän, som voro kända både för redlighet och insigter, lade grund till det bruk af Säkerhetsakten, hvarigenom H. K. H. inom tvenne månader hade skilt sig från de fleste personer, hvilka njutit framlidne konungens utmärkta förtroende, och som ifrigast arbetat på ofvannämnda rege-

*) Baron Reuterholms kredit hos hertigen blef så stor, att H. K. H. icke ens utan hans samråd skref enskilda bref. Det skall händt, att då han hade några att författa, som han ej ville visa, har han förfogat sig till sin maitresse, mamsell Slottsberg, för att skrifva dem i fred. Baron R. släppte ingen att i förtroende tala med H. K. H. utan att vara närvarande; dock egde jämte honom öfverstekammarjunkaren baron Carl Georg Bonde och ambassadören Staël (som i början af December åter affärdades med hemliga instruktioner till utrikes ort) ett nära och mycket förtroligt tillträde till H. K. H. Det torde förtjena uppmärksamhet, att alla tre varit visionärer, och att H. K. H. äfven hyst förtroende till mystiska uppenbarelser. Baron R. inskränkte nästan hela sin lefnad mellan sitt och hertigens hus, emottog aldrig besök, talade nästan med ingen och lät endast skriftligen hos sig anmäla angelägenheter.

ringsförfattning, hvaraf de nu ej orättvisligen fingo först uppskära frukten. Deras ställen intogos genast af män med helt olika tänkesätt, och ministèren anförtroddes helt och hållet i den så kallade oppositionens händer.

Den 16 Juli förordnade H. K. H. öfverstemarskalken hos enkedrottningen h. exc. friherre Fredrik Sparre till rikskansler, genom upplifvande af hvilket ämbete kanslikollegium fick en ordförande och en ny lustre. Det lediga hofkanslersämbetet uppdrogs åt den hemkomne envoyéen i Polen von Engeström: och statssekreteraren Franc befriades från ministerkonferenserna samt all befattning med ministeriella ärenden, hvaruti för en månad sedan man trott, att herr Zibet var ämnad till hans efterträdare. Generallöjtnanten baron Taube skildes äfven härmedelst ifrån all handläggning vid dessa ärenden. Han tog afsked ifrån sina innehafvande sysslor, utom öfverstekammarjunkarebeställningen, och anträdde en utrikes resa, hvarifrån han dock om hösten återkom.

Samma dag befordrades underståthållaren Ahlman utan ansökning till vice president i Wasa hofrätt med 2600 r:drs lön och fick till efterträdare sin afsvurne fiende polismästaren, lagman Liljensparre.

Den 20 Juli blef prosten Nordin genom ämbetsbref från expeditionssekreteraren i kyrkoexpeditionen Rolén förständigad om hertigens vilja, att den honom i Stockholm uppdragna förrättning med sammanfattande af ett diplomatariskt verk för medeltiden komme att upphöra så väl som ock det rum, han i beredningen af rikets allmänna ärenden innehaft, hvarföre han ofördröjligen egde att begifva sig till sitt lektorsämbete i Hernösand samt vården af Skellefteå pastorat. Som han ock var bankofullmäktig, uppkom därmedelst en ledighet i detta verk, hvartill den vid senaste riksdag uteslutne doktor Murray åter invaldes.

Kort därefter begärde och fick biskop Wallqvist afsked från föredragningen af kyrkoärendena och öfverhofpredikantsämbetet, men dess ansökning att få behålla lönen afslogs. 700 r:dr af densamma hade varit anslagna af lappska ecklesiastikverkets medel, hvarutur biskop Lindblom i Linköping äfven njutit en lönefyllnad till 400 r:dr. Båda indrogos, såsom afvände från deras rätta ändamål *), och lät hertigen för-

*) Något utseende af förföljelse egde den anstalt, som fogades, att dessa indragningar i allmänna papper infördes till allmän underrättelse. Biskop Lindbloms pension var dock ej annat än en hans företrädare beviljad ersättning för bristande

ständiga konsistorierna genom cirkulär, att i händelse presterskapet i stiften åstundade någon särskild föredragande af kyrkoärenden bland sina medel, egde de att genom sammanskott sjelfva om hans aflöning besörja, hvarom H. K. H. väntade deras utlåtande; viljandes H. K. H. i annat fall ändå nogsamt draga försorg om ett sådant bestridande af de deras stånd rörande ärenden, som med deras bästa och en noggrann rättvisa kunde förenas.

De infordrade utlåtanden ifrån konsistorierna inkommo fram på hösten, då tolf anmälde, att stiften icke funnit sig vid att löna en särskild ecklesiastik-föredragande och således öfverlemnades till H. K. H. att efter behag härutinnan förordna, men Hernösands, Wisby och Borgå i förenämnda villkor ingått, för att vid en slik föredragning bibehållas. I anledning af denna pluralitet tog H. K. H. den 10 Dec. beslut om ecklesiastikexpeditionens supprimerande, hvars ärenden borde föredragas af statssekreteraren Rosenblad, och hvars rum i ecklesiastikberedningen gafs åt revisionssekreteraren Nibelius. Såsom ett bland motiverna anfördes i den utgående författningen, att biskop Wallqvist i bref till konungen vid föredragningens mottagande sjelf anfört, att han ansett denna expedition onyttig och onödig. Konsistorium i Hernösand, som i sitt utlåtande angående expeditionens bibehållande yttrat, att det ansåg den därom gjorda författning lika orygglig med regeringsform, Säkerhetsakt och Gustaf III:s testamente, dem de obrottsligen ärnade lyda, ställdes därföre under justitiekanslerens tilltal; dömdes ock om vintern 1794 af Svea hofrätt till penningeböter, biskopen Nordin till 200 dal. samt och de andra consistoriales, som öfvervarit målet, till 400 dal. hvar.

Den 8 Aug. utnämndes landshöfdingen i Upsala Ehrenbill till president i statskontoret och statssekreteraren Schröderheim till hans efterträdare. Till statssekreterare för kammarärenden förordnades den 22 Aug. revisionssekreteraren Rosenblad.

Den 29 Aug. utnämndes den under den 6 April till statssekreterare förordnade herr Lagerbring utan ansökning till landshöfding i Nyköping och till statssekreterare för krigsärenden krigsrådet v. Numers. Lagerbring, föga belåten att lemna Stockholm och emottaga ofvannämnde län, anhöll att få efterträda v. Numers i dennes rum uti krigskollegium;

vederlags-spannmål i stiftet, hvarom då rättegång varit anställd. Det hade varit i sin ordning, att denna ersättning, som en konung honom tillagt, utgått af statsmedlen; men att den togs af lappmedlen, var ej egentligen hans fel.

men detta vägrades honom, och han fick i stället ett års permission ifrån landshöfdingesysslan.

Samma dag befordrades revisionssekreteraren Låstbom, som redan blifvit skild ifrån justitiekanslersärendena, till landshöfding i Kymmenegårds län. Assessorn i Wasa hofrätt Lode, illa anskrifven under förra systemet, blef revisionssekreterare och fick vården om justitiekanslersärendena.

Den 7 Sept. uppdrogs presidenten grefve Ruuth att med excellens-brevet vara generalguvernör i Pommern. Redan under den 19 Aug. var öfversten och f. d. vice guvernören hos kronprinsen baron Wachtmeister med en lika brevet kallad att vara öfverstemarskalk hos enkedrottningen.

Öfverståthållaren baron Armfelt, som till helsans skötande redan erhållit tillstånd att anträda en utrikes resa, entledigades nu ock ifrån dess förtroendes-ämbete och förordnades till envoyé vid de italienska hofven efter den rappellerade generallöjtnanten baron Wrangel. Han tog ock inom få månader afsked från alla sina militära ämbeten, men behöll ett traktamente eller pension af 14,000 r:dr. Generallöjnant Toll entledigades likaledes från presidium i krigskollegium och afsändes såsom Kongl. Maj:ts sändebud till Polen.

Den 26 Sept. kallades f. d. öfveramiralen grefve Ehrensvärd att vara generalamiral med inseende öfver båda flottorna med vid pass 7000 r:drs lön; och som härmedelst den särskilda föredragningen af sjöärendena ansågs blifva öfverflödig, anförtroddes den åt statssekreteraren v. Numers, hvilken, sedan statssekreteraren Willebrand äfven den 10 Maj erhållit afsked, nu förenade under sin vård alla de ärenden, som fordom tillhört statssekreteraren vid krigsärendena. Statssekreteraren för sjöärendena Cronstedt gick till sitt befäl i Sveaborg öfver arméens flotta.

Den 29 Sept. utnämndes kontreamiralen Modée till öfverståthållare och baron Stierneld till öfverkammarherre hos enkedrottningen efter baron Reuterholm.

Sedan lagman Håkansson på begäran erhållit afsked och generalkonsul Peyron blifvit nämnd till minister i Hamburg, indrogs alldeles finansexpeditionen, hvars ärenden sammanslogos med kammarens.

Längre fram på hösten skildes generallöjtnanten baron Klingspor från förste generaladjutantsämbetet, hvilket uppdrogs f. d. öfversten grefve Schwerin. Den förre förordnades i stället ad interim att föra ordet i krigskollegium.

Vid dessa förändringar kunna många anmärkningar göras. Ingalunda böra de anses våldsamma, då hertigen blott utöfvade den rätt, Säkerhetsakten lade i hans hand; men de torde i stället synas mindre rådliga, såsom under sinnenas jäsning och söndring mellan två partier brådskyndade, alltför snörrätt stridande mot det så nyligen rådande systemet och stötande för Sveriges ofrälse medborgare, som nu sågo sig förlora sina förmenta stöd, och i hertigens person snarare en chef för kontra-faktionen än en regent. Någon hårdhet hade visat sig vid ett och annat tillfälle. Prosten Nordin hade således tre veckor efter sitt entledigande genom öfverståthållare-ämbetet fått ordres att inom några få förelagda dagar begifva sig från Stockholm, hvarest hans enskilda saker i anseende till en lång flyttning kräft ett längre vistande. Det samma hände vice presidenten Ahlman i September månad.

Flere af de skedda ämbetsmanna-flyttningarne och förändringarne sades hafva sin grund i bevarandet af hertigens egen säkerhet. Således påstods, att i Juli månad åtskilliga sammankomster i Kungsträdgården varit hållne, hvaruti general Toll, hrr Håkansson, Lagerbring och Cronstedt skola deltagit, hvilka misstänktes att gå ut på någon stämpling mot hertigens person. Man påstod vid samma tid, att anslag voro å färde till de för konungamordet häktades våldsamma uttagande och massakrerande, hvarföre ock verkligen genom polismästarens föranstaltande kanoner uppdrogos på Riddarholmsbron till pöbelns styrande; men som ingen rörelse eller andra anledningar märktes, som göra dessa berättelser sannolika, så lemnas de i sitt värde.

Prosten Nordins förvisning från Stockholm hade ej allenast sin grund i det hat, han genom sina intriger och bitterhet emot adel och opposition sig ådragit *), utan ock i det förtroende, han åtnjöt hos grefve Gyldenstolpe, som uppå hans ingifvelser troddes inplanta och underhålla despotiska grundsatser hos den unge konungen samt understödja baron Armfelts trägna bemödande i den vägen. Denne sistnämnde fallne gunstling underlät ej att kasta skugga på den nya regeringens styrelse och hos konungen i god tid bereda sig ett stöd att uppklifva till sin forna höjd. Hans redan tillförne använda utvägar, hans ränker genom fröken Rudenschöld **) att fånga hertigen, hans oinskränkta till-

---

*) Uti salig konungens papper skola funnits anonyma bref, igenkända af hans hand, helst under sista kriget, med delationer mot många personer och råd att låta till lifvet straffa de anklagade finska cheferna.

**) Hoffröken hos prinsessan och baron Armfelt till kropp och själ tillgifven. Efter underrättelser, hvilka jag ej kan draga i tvifvelsmål, meddelade af skarp-

gifvenhet för ryska systemet, allt grundlade det beslut, hertigen emot honom och hans medhållare vidtog. Generallöjtnanten Toll liknade sig efter sin återkomst till förvaltningen i despotiska grundsatser. Under förevändning att bespara tid och gifva sakernas bedrifvande mera fart, afskaffade han alla protokoller uti krigskollegium öfver departementsärenden. Hans försök att svärta hofkansleren v. Engeström såsom jacobin, drog hans förvisning efter sig, och han blef dennes efterträdare i Warschau, ehuru chef de bureau grefve Barck var därtill utnämnd. Förevändningen till Schröderheims flyttande var, att han genom en falsk och öfverdrifven uppgift af Ahlmans inkomster såsom underståthållare, skaffat honom en alltför drygt tillskuren lön såsom vice president. Statssekreteraren Cronstedt satt ett par dagar i arrest på sin kammare, innan han afskedades, för det han ej besörjt om en amiralitetsofficers vid namn Eskilsson bortsändande på hertigens befalning, som haft hotfulla propos mot H. K. H:s person.

Uppmärksamheten på de förändringar, hertigen med så väldig hand gjort i de förnämsta ämbeten, fästades äfven till någon del därvid, att H. K. H. inom några månader deplacerat dem, han själf kallat eller befordrat, isynnerhet Toll och dennes anhängare Lagerbring. Detta syntes förråda någon svaghet, ofta förlåtlig, då uppsåtet är välment, men alltid skadlig, helst i en ny statsförfattning.

Den nya administrationen, tillkommen genom utöfning af en oinskränkt myndighet, utmärkte sig snart genom flera författningar, som andades idel frihet. Den första och mest oförväntade var tryckfrihetsförordningen af den 11 Juli. Konung Gustaf III hade redan 1774 förunnat sina undersåtare en sådan frihet; men sedan den i ett och annat fall blifvit brukad på ett sätt, som ej instämde med denne herres styrselgrunder, blef den, utan att uttryckligen återtagas, belagd med sådana band, att ingen däraf kunde begagna sig. Sedan ansvaret för allt förgripligt ålades boktryckarne, kom i och med detsamma censuren i deras hand, och fruktan eller okunnighet uteslöt snart från bokpressen de oskyldigaste skrifter.

Det är tillförne nämndt, huru 1788, då de bittraste pasquiller mot adeln och arméen på befallning trycktes, inga gensvar eller paminnelser genom pressen tillätos att komma i ljuset; att alla tidningar om

synta asyna vittnen, var det hertigen, som blef kär i fröken Rudenschöld, nyttjade grefvinnan Wrede såsom entremettense och gjorde stora tillbud, men bemöttes med en oöfvervinnerlig repugnance. Redan denna sommar öppnades fröken Rudenschölds korrespondans med Armfelt i chiffer.

franska statsförändringen först uteslötos ur svenska avisor, och ändtligen alla omdömen, berättelser eller anmärkningar däröfver utur svenska tryckta skrifter; att inga skrifter uti finansärenden under riksdagen i Gefle fingo tryckas; och ännu sedan hertigen anträdt riksstyrelsen förbjödos "Les droits de l'homme" och "Les crimes des rois de France" till införsel och försäljning i riket, samt uppdrogs polismästaren att tillse, det ingenting måtte tryckas eller försäljas, som kunde leda till försvar af den så högt förhatade franska statshvälfningen och därmed gemenskap egande satser, ja ens till kunskap därom.

Snart insågs dock fruktlösheten af denna försigtighet, mera tjenande att reta än qväfva tankefrihet och nyhetslystnad. Och den 11 Juli lossades på en gång alla band. Hertigen lemnade då en af honom själf renskrifven och af baron Reuterholm uppsatt förordning till revisionssekreteraren Rosenblad att tryckas, som med det högtidligaste ådagaläggande af alla frihetsgrundsatser och vederläggning af dem, som hittills varit följde, skänkte, återgaf och förunnade svenska folket en allmän skrif- och tryckfrihet, med blott undantag af det, som kunde stöta evangeliska läran, regeringssättet, moralen och goda seder, eller utrikes hof och makter, äfvensom af smädeskrifter i allmänhet. Hvarje författare, som af denna frihet ville begagna sig, ålades dock att underteckna sitt kända namn; och upphörde till följd däraf all censur och alla i detta ämne utkomna äldre och nyare författningar utom i religionssaker, hvilka såsom förut förblefvo under konsistoriernas vård och inseende. Förordningen innehöll för öfrigt en mångordig förmaning till enighet och förtroende medborgare emellan, som kanhända afvikande från ämnet och till stilen allt för högtrafvande, likväl målade det varmaste hjärta för folk och fädernesland.

Nationen skyndade sig att njuta denna efterlängtade frihet, ej annorlunda än ett uppdämt vatten rusar ur sitt stängsel, så fort öppning gifves. Samma dag, tryckfrihetsförordningen kungjordes, utkom en öfversättning af Paynes "Les droits de l'homme". Otaliga ströskrifter och dagblad framföstes ifrån pressen, medan franska tidningar lika begärligt meddelades och lästes i allmänna papperen.

I början på Augusti månad utgaf hertigen förbudet emot vågspel i allmänhet, som de senaste åren i trots af äldre förbud blifvit mycket gängse och till ovanlig höjd. Därinom begreps äfven spelet "La belle", ett slags lottospel, som med regeringens bifall och mot ett årligt arrende blifvit idkadt, änskönt det på det plötsligaste vis ruinerade ungdom, förskämde seder och särdeles retade sämre folk till liderlig-

het och slutligen tjufnad samt missgärningar. Detta afskaffades nu alldeles. Ett förbud mot knätall vid ansökningars framlemnande, såsom en ärebetygelse endast passande i böner till den Högste, vittnade äfven om tänkesätt värdiga en kristlig furste. Vidare utfärdades en allvarsam varning mot yppighet och öfverflöd samt mot nyttjande af utländsk granlat eller andra tillverkningar, hvarvid bifogades ett cirkulär till konungens befallningshafvande med befallning att förständiga invånarne i länet, det H. K. H. ej ville emottaga någon, som visade sig i utländska tillverkningar, spetsar och annan fåfänga, samt att H. K. H., då enkor söka pensioner, noga ärnade undersöka, huruvida de såsom hustrur och mödrar fullgjort deras skyldigheter.

Ännu i samma månad återställdes krigsrättsärendenas föredragning och expedierande på gamla foten, hvilka allt sedan kriget efter ett slags "loi martiale" blifvit hos konungen ofta utan protokoll anmälda, men nu hädanefter såsom andra rättegångsärenden fingo undergå pröfning i högsta domstolen, samt följaktligen inga officerare kommo att blifva tjensten förlustige utan ransakning och dom: hvilken författning dock undergick ändring följande året. Till utrönande af ekonomiens brister och botemedel däremot uti riket anbefalldes landshöfdingarne att hålla öfverläggningar med besutne män i deras län om landthushållningens upphjälpande. Krigsbefälet, som icke varit samladt allt sedan 1778, kallades till Stockholm den 1 Nov., så väl att öfverse arméens pensionskassa som att emottaga de propositioner, hertigen kunde finna godt att göra, eller andraga hvad de trodde sina angelägenheter fordra.

Den 29 Aug. förordnades en statsutredning under rikskanslerens ordförande, att i anledning af särskild instruktion utröna verkliga beloppet af rikets gäld och fordringar vid 1792 års början, men isynnerhet i konung Gustaf III:s dödstimme, så väl som statens årliga inkomster och utgifter; samt att däröfver ej allenast med fullständig uppgift inkomma, utan äfven med förslag till statsreglering för nästa år, hvarvid de indragningar måtte föreslås, som kunde anses görliga, och reda fordras af de finansexpeditionens förestandare för deras förvaltning, som ej egde décharge o. s. v. Ledamöterna i detta angelägna verk, som genast sattes i full activité, voro, utom riks- och hofkanslererna, kommerserådet Lagerheim, krigskommissarien Widegren, kamreraren Landin och grosshandlaren Berg.

I början af Oktober inflyttade hofven till Stockholm. Den 1 November installerades med högtidlighet en kadettskola eller så

kallad krigsakademi, som hertigen inrättat på Carlberg, bestående af 50 ynglingar, inberäknade kongl. pagerna, hälften frälse och hälften ofrälse, till nödiga militäriska kunskapers inhemtande; och hvaröfver generalmajoren Piper var utsedd att vara guvernör samt öfversten grefve Cronstedt vice guvernör, andra ämbetsmän, lärare och betjente att förtiga.

Till utmärkande af sin huldhet för allmogen på denna dag, då konungen fyllde 14 år, lät H. K. H. utfärda en förordning, hvaruti stadgades, att vid kungsfärder genom landet skjutsen, utan afseende på undantaget vid 1789 års riksdag, skulle betalas med 8 sk. milen för hvar häst samt försäkrades, att konungen skulle föregå andra resande i efterdöme att varsamt färdas med allmogens hästar. Skådespelen öppnades ock denna dag på stora operateatern och gåfvos till årets slut därstädes i hvarje vecka en opera och tvenne skådespel af dramatiska truppen, till hvilken senares tjenst, sedan gamla så kallade Bollhuset vid Slottsbacken var nedrifvet, en ny teater på Arsenalen apterades. Utom dessa skådespel uppfördes vanligen tvenne i veckan på den privilegierade komiska teatern.

Den 6 November öppnade hertigen krigsbefälets sammankomster och lemnade detsamma sina propositioner. Sammankomsterna fortsattes träget och oafbrutet ända till den 14 December, då krigsbefälet efter vidtagna anstalter med pensionskassan och val af direktörer till dess förvaltande åtskildes.

I samråd med krigsbefälet utfärdades ett nytt pensionsreglemente med förökta rum den 28 Januari 1793, och den 30 Juni samma år ett ackords-reglemente, i kraft hvaraf till minskning efter hand och slutligt afskaffande af tjensteköpen i arméen utan sysslornas nuvarande innehafvares allt för dryga förlust, fastställdes, att efter en viss tariff alla militära beställningar, några få särskildt undantagna, skulle betalas af tillträdarne, af ehvad tillfällighet ledigheten måtte hafva uppkommit: hvaremot ackordssumman hvarje år allt ifrån 1793 skulle minskas med två procent och således alldeles försvinna om 50 år, samt följaktligen tjensteköpen då upphöra. Emellertid och innan detta till sitt ändamål så berömliga reglemente utkom, hvarmed man med flit uppsköt, fortsattes och stegrades tjensteköpen öfver all måtta. Ja, reglementet var knappt utfärdadt, förrän det öfverträddes genom tillåtelser af tjensteköp till högre belopp.

Dessa händelser utgjorde loppet af hvad som för allmänhetens ögon visade sig af hertigens regering till 1792 års slut. Det vore att

göra H. K. H orättvisa, att draga i tvifvelsmål hans verkligen goda afsigter och välmening mot sitt fädernesland. Det kan ej heller nekas, att de flesta ämbetsmannaval, han gjort, hedrat hans urskillning genom de befordrades både skicklighet och moraliska egenskaper; hvadan äfven allmänna ärendenas skötsel skedde ordentligare och oegennyttigare, äfvensom kollegier och vederbörande ämbetsmän, tillförne misstrodda eller förbigångna, nu öfver förekommande ärenden hördes, och rättvisa och säkerhet vårdades med de formaliteter, på hvilkas iakttagande de bero. Och skall man tro, att konung Gustaf afgjordt ett oundvikligt deltagande i fiendtligheterna mot Frankrike, hvilket icke kunnat underlåta att störta Sverige i en ny afgrund af utblottande och förluster, så lärer en opartisk ej annat kunna än anse Sverige lyckligt och i samma mån räkna hertigen till förtjenst, att ett slikt företag uteblifvit.

Flera omständigheter bringa mig dock att tvifla, om konung Gustaf verkligen hade allvar med fälttåget mot Frankrike. 1:o Var denne herre ganska dissimulé och affícherade ej långt förut hvad han ärnade företaga. Jag tror således att han hade föga mening med sina hotelser mot Frankrike just därför, att han så uppenbart utgaf dem vintern innan han dog. 2:o Skulle naturligtvis alla dessa hans steg varit concerterade med hans nya bundsförvandt Ryssland, som hvarken 1792 eller 1793 annorlunda än med stora ord och granna declarationer deltog i coalitionen mot Frankrike, utan retade andra makter att gå på och emellertid själf slog sitt slag i Polen. Personer, som voro i tillstånd att känna det, försäkrade, att Gustaf III var sinnad att mera för sin person än sitt rike deltaga i denna vid hans dödsfall beredda sammansättning, och att han negocierade med hofven i Berlin och Wien att få befälet öfver de arméer, som mot Frankrike utrustades, utan att han af svenska krigsmakten ärnat taga med sig någon betydande del.

Af konungens bref till marquis de Bouillé, tryckta i Archenholtz' "Minerva" 1802, synes dock otörnekligt, att han personligen ärnat sätta sig à la tête för Frankrikes fiender, men att hans mått med Ryssland och de andra coaliserade ej varit concerterade, hvilka makter troligen ej förtrott sig till hans discretion.

Däremot kan ej nekas, att hertigen förrådt svaghet, då han vid sidan af sina vanliga ämbetsmän och framför dem till rådgifvare antagit personer utan annan skicklighet än deras egen inbillning och som, ovana vid de ärendens handterande, af hvilka en jämn styrelse

beror, ömsom förmått honom till efterlåtenhet och våldsamheter; misstag, grundade på denne herres misstroende till sig själf, och nu mera än någon annan tid vådliga genom de laggrannaste omständigheter så inom som utom riket.

Frankrike hade detta år företett ett så stort skådespel, att det på visst sätt hörer till alla rikens historia. Själf hade det förklarat krig mot kejsaren; konungen i Preussen och en del tyska riksständer togo därutinnan mot Frankrike en uppenbar del, och kombinerade arméer inbröto i Frankrike i slutet af Juli månad. En ny revolution förändrade den 10 Augusti hela Frankrikes ställning. Jacobinerna, segrande öfver kontrapartiet, utförde sin plan att afskaffa konungamakten, då Tuilerierna denna dag blefvo stormade; schweizergardet, som försvarat slottet till det yttersta, af pöbeln massakreradt; konungen, som med sin familj tagit sin tillflykt till nationalassembléen, genom dess beslut suspenderad och arresterad först i Palais de Luxembourg, slutligen i Tempeltornet, och ett nationalkonvent till den 20 September till Paris sammankalladt i nationalassembléens ställe. Exekutiva makten lemnades emellertid i händerna på en konselj, bestående af statsministrarne. De förr med största förtroende nyttjade ämbetsmän afdankades, nya tillsattes och arresterna uppfylldes med en myckenhet af de mest ansedda personer och medborgare, misstänkta för delaktighet i en kontrarevolution, som tjente till svepsak för alla de föröfvade våldsamheter. Emellertid inrättades den oinskränktaste demokrati; friheten hade i tre år varit nationens lösen, nu blef det jämnlikheten. Konungamakt, adel, prester, aristokrati, blefvo målet för alla hädelser, och, det man minst förmodat, arméerna ingingo i alla dessa tänkesätt.

Fienderna inträngde emellertid i hjärtat af landet. Longwy och Verdun voro intagna,. Champagne härjades redan, Paris hotades och dess invånare sågo sig nödsakade att arbeta på retranchementer mot den anfallande fienden, medan i Flandern Lille och Thionville belägrades. Under den jäsning och bestörtning, som häraf i hufvudstaden uppkom, föreföll ett nytt upplopp den 2 Sept., då pöbeln bröt upp fängelserna, aflifvade fångarne och däribland själfva drottningens öfverhofmästarinna, prinsessan Lamballe, hvars hufvud stacks upp på en pik och visades drottningen genom fönsterna i hennes arrest. 3000 människor omkommo på denna blodiga dagen, och konungens och drottningens personer frälstes med möda och endast genom den föreställning, att nationen borde spara dem till ett mera högtidligt exempel. Enär nationalkonventet kort därefter sammanträdde, blef dess första

beslut att förklara konungamakten för alltid afskaffad, Frankrike för en republik, och än vidare att Ludvig XVI genom formlig rättegång borde tilltalas inför nationen. Alla emigranter förklarades tillika såsom fäderneslandets fiender, förfallna från alla medborgerliga rättigheter och fågelfria, i fall de visade sig inom fransk gräns.

Krigslyckan fick vid samma tid den mest oförmodade vändning. Franske generalen Dumouriez, som sades på tre sidor i Champagne vara innesluten af fienden, frälste sig icke allenast ur trängseln, utan, sedan fransoserna bemäktigat sig Speier och Worms samt fiendtliga magasinerna, måste konungen af Preussen, som skrutit att inom September månads slut soupera med franska prinsarne i Tuilerierna, i största hast draga sig jämte kejserliga trupperna tillbaka, lemna de gjorda eröfringarne, se den kombinerade arméen dagligen förminskas af hunger, smittosamma sjukdomar och en förföljande fiendes svärd, och de djärfva republikaner, han och kejsaren varit så säkra att tukta, föra sina vapen och grundsatser in uti tyska riket, eröfra Mainz och Frankfurt; snart, efter upphäfvande af belägringen af Lille, intränga i Nederländerna och, efter en vunnen seger vid Gemappes nära Mons, inom November månads slut vara mästare af allt hvad kejsaren därstädes innehaft; hvarjämte en fransysk armé, att förekomma konungens af Sardinien tillärnade fredsbrott, inbrutit i Savoyen och knappt visat sig, förrän detta land blifvit underlagdt tillika med grefskapet Nizza, som begärt att införlifvas i franska republiken.

Sådana framsteg skakade alla troner. Frihetsandan, länge qväfd under despotismens tyngd, utblossade nästan i alla länder; och i en slik jäsning blef styrelsekonsten i samma mån svårare, som undersåtares sinnen ömtåligare och deras ögon både djärfvare och skarpsyntare att granska regenternas fel.

Verkningarne häraf sträckte sig äfven till Norden. Man lemnar därhän, hvad särskild del M. Verninac och baron Staël egt uti jacobinska grundsatsers utspridande i Stockholm; men de togo detta år ett säkert rotfäste i mångas sinnen, synnerligen bland de yngre, så bland frälse som ofrälse, hvilka sammanträdde i klubbar, ifrade mot konung och adel och ansågo alla distinktioner mellan medborgare för ofelbara skäl till staters olycka. De oförsyntaste bullrade äfven på skådespelen, ville behålla hattarne på hufvudet, fast de kongl. personerna voro tillstädes, och appläderade på ett öfverdrifvet sätt med skri och gny sådana ställen i operan Gustaf Wasa, som då speltes, andra pjeser att förtiga.

hvilka innehöllo frihetens beröm. Ringa händelser i sig själfva och föga annat än barnlekar, men som dock måla tidens lynne.

Att i sådana omständigheter åtnöjas med en monarkisk regering hade varit ett underverk. Men utom de allmänna anledningar, dessa frihets-zeloter hade att klandra hertigens, så väl som all styrelse af en enda person, trodde sig en annan del af nationen därtill ega särskilda orsaker. De, som varit nyttjade af den framlidne konungen eller voro honom särskildt tillgifna, voro icke allenast missnöjda att hafva förlorat sitt forna inflytande, utan jämväl stötte att se alla nya författningar kasta skugga på den forna förvaltningen.

Men hvad mera gick dem till sinnes, var den oväntade lindrighet, hvarmed de i konung Gustaf III:s mord delaktiga blifvit handterade. — och däruti instämde hela den opartiska delen af nationen. Ehuru skenfager den förevändning var, under hvilken de fyra till döden dömdes lif blifvit skonade, var den likväl hvarken trodd eller gillad; och man insåg ej tillräckliga skäl att mildra rättvisans fordringar hos en regent, som hade en företrädares, en broders och konungars gemensamma sak att hämna. Man lade hertigen till last en osannfärdig uppgift. Man vågade utsprida, att de brottslige köpt en så lindrig medfart. Mot slutet af dessas arresttid, hade de blifvit förplägade med ett slags öfverflöd utur konungens kök; ja, man hade tillåtit dem se sällskaper och roa sig med bjudna vänner, som till myckenhet infunno sig hos dem i fängelserna. Sådant allt hade hos allmänheten förorsakat en förargelse, som till öfverflöd retades af mångas oförsigtiga utlåtelser (general Duwall, baron Carl de Geer m. fl.), som utan förbehåll förklarade Ankarström för en martyr af friheten och nästan förgudade hans minne såsom en fäderneslandets befriare. När frampå hösten kanslirådet von Engeström flyttades från Waxholms till Upsala slott och där njöt en nästan oinskränkt frihet att besöka hvem han ville samt resa fram och tillbaka mellan staden och sin ej långt därifrån belägna sätesgård, ökades uppseendet så, att regeringen äfven mot årets slut nödgades befalla, det han skulle hålla sig inne på slottet.

Man förebrådde för öfrigt H. K. H. en mindre sorgfällighet om hushållning, än han gifvit hopp att vänta. Hofhållningen hade efter framlidne konungens död ej kostat mindre än förr: staten blifvit ökad genom onödiga riksämbeten, nya löner och pensioner; hertigen hade till prydnad af sina rum användt en omkostnad, som, i fall i sig själf obetydlig, likväl vittnade om en smak för yppighet, stridande mot hans egna varningar, och hvilka i brist af exempel blefvo utan verkan. Samma

påminnelse gjordes vid de kostsamma skådespelen: dyrlegda dansörer, som utifrån införskrefvos, förändringar utan behof af officerares uniformer, som i hela arméen pryddes med epauletter och skärp af guld och silfver, tvärt emot den i början afficherade tarflighets-principen: lätta dragonernas förstärkning, en dyr, men till landets försvar föga nyttig grannlåtscorps, m. m.

Men största och allmännaste missnöjet uppväxte hos ofrälseständen. Förgäfves hade hertigen under vistelsen på Drottningholm låtit lagmännen Håkansson och Ahlman befallas till konungens bord; förgäfves kallat hofrättsrådet Rosbeck och kyrkoherden doktor Petrejus till ledamöter i allmänna ärendenas beredning; — de hade hos hertigen förlorat tvenne föredragande utan att få några af sina medel i stället. Ecklesiastik-expeditionens indragning ansågs af många bland presterskapet såsom ett uteslängande från allt tillträde till tronen: de befordringar, hertigen gjort, voro inskränkta inom adeln, och hans förtroende eller ynnest syntes fästad vid personer, som vid forna riksdagar varmast stridt emot ofrälse systemet. De fruktade härutaf en herre-regering, förhatlig ej allenast genom jämförelsen med den forna förvaltningen, utan än mera genom tidens lynne och tänkesätt, som syntes yrka jämlikhet i rättigheter mellan alla stånd.

Mot slutet af November månad, någon tid efter min återkomst från Småland till Stockholm, då jag var befalld att äta middag med hertigen, frågade han mig, om missnöjet var stort i den landsort, jag kom ifrån. Jag svarade, att jag ej försport något missnöje, att man visste göra H. K. H. heder för dess landsfaderliga hjärtelag och många helsosamma författningar, m. m.

Hertigen. Om man är missnöjd, tröstar jag mig med mitt goda uppsåt och att Gud själf ej kan göra människor till nöjes.

Jag. Kanhända likväl att visst folk finner sig stött af de flera renvoyeringar, E. K. H. gjort i förmåga af Säkerhetsakten.

Hertigen. Jag kunde ej på annat sätt bli af med personer, som ej mera borde nyttjas. De renvoyerade hafva utom dess fått befordringar och förbättringar i sina villkor.

Jag. Sådana likväl, som de ej sökt, och Nordin har ej blifvit avantagerad.

Hertigen. Hvad honom beträffar låg han här och gjorde ond blod: jag måste mot honom nyttja min rättighet. Min plan är, att i öfrigt lägga Säkerhetsakten å sido: jag anser den orättvis och vill ej nyttja de rättigheter, den lägger i min hand. Rättvisa, lugn och ordning

skola alltid vara mig om hjärtat; och den, som stör dem, ärnar jag straffa efter lag.

Jag. Månne ej ofrälset bör åtnjuta flera vedermälen af E. K. H:s nåd, än som hittills skett?

Hertigen. Hvad kunna de begära?

Jag. Förmodligen högre ämbeten: deras forna pelare vid tronen äro kullstötte, de hafva ej fått andra i stället.

Hertigen. Ahlman har ju fått ett högre ämbete.

Jag. Men emot sin vilja.

Hertigen. Här äro inga ledigheter. När sådana existera, och förtjente ofrälse män söka, skola de ihågkommas.

Uti tryckta skrifter, frukter af tryckfriheten, hade adelns privilegier och företrädesrättigheter fördenskull blifvit ganska oblygt antastade. Detta hade gifvit anledning till svar och skriftväxlingar, som icke försonat sinnena *).

Händelser inom hofvet hade i sin mån ökat oron. Konungen, hvars uppfostran hertigen på Drottningholm alls intet efterfrågat, hade under vistandet därstädes varit sjuklig. Hans sinne hade däraf lidit; hans begrepp varit slött, hans lynne ojämnt; med ett ord, man hade fruktat någon rubbning af hans förståndsegenskaper, som ock föranlåtit allvarsamma rådplägningar med de skickligaste medici. Mjältsjuka och håglöshet var förknippad med ett otidigt skratt. Dessa symptomer, åtföljda af obstruktion, infunno sig i flera repriser från sommarens början, ungefär åtta dagar i sänder. Man tillskref dem maskar. Emellertid ansågs hufvudet rubbadt, af både vänner och ovänner, som honom omgåfvo. Ryske ambassadören, som sade sig hafva instruktioner att bevaka konungens intresse, beklagade sig för grefve Gyldenstolpe öfver sin embarras, i anseende till H. Maj:ts tillstånd. Herr af Acrel hade i det afseendet tillstyrkt en ändring i H. Maj:ts lefnadssätt och starkare rörelse, som ock sedermera syntes göra önskad verkan. Emellertid gafs härigenom anledning till de obehagligaste rykten.

Vid samma tid blef hertiginnan hafvande, och ehuru ryktet var allmänt, att kapten-löjtnanten vid lifdrabantcorpsen, grefve Fabian

---

*) Se "Patrioten", en veckoskrift, utgifven af doktor Philipson; item "Stockholms-Posten" och "Dagligt Allehanda". Tvenne adelsmän, öfverste Haij och hofintendenten Tham, hade vid samma tid den oförsigtighet, att under det i Elfsborgs län anställda sammanträde af ståndspersoner till landthushållningens förbättring begära nedlägga sitt adelskap, såsom ett hinder för det allmänna bästa. En till tid och omständigheter så illa afpassad motion blefvo de dock förmådde att återtaga.

Fersen, var därtill vållande, utmärkte hertigen likväl all fägnad öfver en händelse, som skulle smickra honom med namnet af fader, intill dess att ett missfall i Oktober månad qväfde detta ämne till de eftertänkligaste betraktelser. Fostret var ej mer än två månader gammalt. Hertigen, som på flera år ej delat sin gemåls säng, hade med henne denna sommar haft äktenskapsumgänge.

Vänskapen med Ryssland, som mot slutet af konung Gustaf III:s regering var mycket varm, syntes märkligen kallna. Det hörer till kabinettet och efterverlden att därtill inse de rätta orsakerna. De, som företo sig för allas ögon, voro baronerna Armfelts och Taubes fall, Sveriges söndring ifrån ligan mot Frankrike och personers användande i ministèren, med hvilka Ryssland var missnöjdt *). Det berättas, att ryska kejsarinnan efter återsändandet af S:t Andreas-orden, som Gustaf III burit, ärnat därmed pryda både den unge konungen och hertigen; men vid underrättelsen om konungamördarnes benådande ändrat beslutet i afseende på sistnämnde herre och endast verkställt det med den förre. Grefve Stackelberg, en äregirig och orolig man, dolde ej sina tänkesätt: han fällde utlåtelser vid många tillfällen, som utmärkte, huru föga han var hertigen och den nya svenska regeringen tillgifven. Flere personer, som varit den framlidne konungens system mest tillgifne, plägade ett förtroligt umgänge i hans hus, och ibland dem nämdes isynnerhet grefve Gyldenstolpe, general Klingspor och statssekreteraren Zibet. Under sken att söka ett stöd för den unge konungen emot föregifna faror, tog missnöjet med den nu rådande makten en icke ovanlig tillflykt till främmande bistånd. Detta senare nekades aldrig, då oro kunde uppväckas i ett grannrike, som därigenom skulle söndras och försvagas.

Ibland så söndrade sinnen tilltog jäsningen dagligen. Missnöjet hos en del, frihetsyrslan hos andra, utländska ingifvelser hos vissa, oförsigtighet hos de fleste sammanstötte att uppblåsa en eld, som hotade med betänkliga utbrott. Hårda tillvitelser af det ena partiet mot det andra, ogrundade rykten och elaka förtydningar af ofta oskyldiga gerningar, misstankar, agg till personer uppfyllde hela samhället.

*) Grefve Stackelberg förklarade, det hofkansleren von Engeströms utnämnande ej kunde vara kejsarinnan behagligt, i anseende till hvad som händt under hans beskickning i Polen, där han, i synnerhet under sista kriget, varit en stor operator emot ryska interesset. Grefve Stackelbergs erinran var således ett [illegible].

Namnet jacobin blef nu ungefär lika slösadt, som det af svensk ryss under sista kriget: den foglige, som ville gå en medelväg efter sin öfvertygelse, var efter partiers plägsed säker att bli lika illa ansedd å ömse sidor eller ock föraktad såsom ljum och obetydlig.

Regeringen hade i sådana omständigheter behöft en varsamhet i alla sina beslut och en jämn styrka i deras verkställande, som kanske saknades: och då man jämför sinnenas författning med de redan omförmälda af regeringen tagna mått, torde nogsamt finnas, att medborgerlig försoning icke däraf kunde befrämjas.

I Oktober månad fick H. K. H. ett anonymt bref, uppfylldt med de smädefullaste tillmälen. Honom förekastades, att han belönt sin framlidne broders förtroende med infamier, att han från sig visat alla den högstsalige konungens trognaste tjenare; att man däraf borde sluta, att han själf ej varit utan delaktighet i konungamordet, och att man borde frukta, att han snart äfven ville undanrödja den unge konungen; för öfrigt, att han vore en lekboll i adelns händer, hvilken styrde honom, skrattande åt hans svaghet; att han ej borde afskaffa ecklesiastik-expeditionen, ej heller till föredragande antaga någon af Stockholms prestmän, till ståndets stora skada och missnöje; och att mångfaldiga personer i allt detta hyste lika tankar med den onämnde brefställaren m. m. Detta bref, som kanske bäst varit att förakta, blef på hertigens befallning efterspanadt. I anledning af den bekanta omständigheten, att det blifvit inlemnadt på Skenninge postkontor, lät H. K. H. genom en till den orten afskickad hofrättsbetjent anställa undersökning; och då prosten i Westerlösa, Widén, fanns af flera omständigheter besvärad, uppkallades han till Stockholm, bekände vid första förhöret i Svea hofrätt den . . . November sig vara författare till brefvet och blef i häkte inmanad på Stadshuset.

Besynnerligt var, att nästan vid samma tid som detta anonyma bref var skrifvet, i "Journal de Paris" funnos lika beskaffade smädelser mot H. K. H., hvilka dock i ett senare blad förklarades för ogrundade dikter, utspridda af ryska partiet. Widén blef af Svea hofrätt dömd att mista lifvet och halshuggas, hvilken dom af högsta domstolen gillades, men förmildrades på hans ansökning om nåd af hertigen till evig landsflykt, hvarjämte hans hustru erhöll dubbla nådår. Widén afförde s till gränsen den 22 Februari, sedan prestdrägten var honom fråntagen i konsistorium. Vid resan ur landet skall han i Linköping bekänt, att man tillbudit honom slippa allt straff, om han ville vidgå att biskop Lindblom tagit del med honom i stämplingen till pasquillet. Han

uppehöll sig sedermera i Köpenhamn och fick 1796 af hertigen i tysthet tillstånd att återkomma till fäderneslandet.

Några dagar före Jul utkom en skrift af den bekante Thorild under rubrik: "Handlingar rörande tryckfriheten 1786" *), försedd med ett företal till hertigen-regenten, uppfylldt med kitsliga och djärfva uttryck. Sveriges regeringssätt var ock angripet genom den utlåtelse, att dess fyra stånd vore att anse såsom dess obestånd. Denna auctors otyglade egenkärlek, hans anhängares enthusiasm, det intryck, hans skrifter tillförne gjort genom en diktatorisk och nästan inspirerad ton, gjorde en billig uppmärksamhet; men då underståthållaren Liljensparre tillade, att utspridandet af denna skrift kunde stå i sammanhang med flera betänkliga tillställningar i staden, att icke allenast klubbar af missnöjde flerestädes underhöllos, utan ock att sammanskockningar af sämre folk egde rum, och att ingen stund vore att förlora till farans förekommande, gjorde dessa föreställningar ett förhända allt för djupt intryck hos H. K. H. Det säges ock, att han genom anonyma biljetter blifvit hotad till lifvet, i fall han ej afskedade baron Reuterholm, men för sanningen däraf kan man ej gå i borgen.

Emellertid lät H. K. H. efter en sent om aftonen hållen rådplägning med riksdrotsen den 21 December arrestera Thorild och anbefalla hans tilltalande inför Svea hofrätt; likaledes följande dagen antyda landshöfdingarne Lagerbring och Lastbom att oförtöfvadt begifva sig från Stockholm, antingen till deras län eller de landsorter, Skåne och Vermland, till hvilka de begärt och erhallit tjenstefrihet att företaga resor. Kapten Pollet, en ifrig royalist och mycket besökande ryske ambassadörens hus, fick ock tillsägelse att begifva sig till sin station i Stralsund såsom adjutant hos generalguvernören i Pommern. Regementena i Stockholm beordrades att vara på sin vakt, försågos med skarpa skott och fingo larmplatser, där de skulle samlas vid sju signalskott ifrån Skeppsholmen. Man tillägger, att hertigen äfven ärnat haranguera regementscheferna för att uppmuntra och förbinda dem till nit och trohet, men att generaladjutanten grefve Schwerin med den manliga köld, hvaraf han så ofta gifvit prof, afstyrkt detta steg, som, då ingen uppenbar våda var för handen, skulle vittnat om en fruktan, den en regerande herre aldrig bör förråda.

*) Dessa voro verkliga memorialer, sistnämnde är framgifna af auctor till kanslikollegium, som därmed ej kunde sig befatta, och till ridderskapet och adeln vid riksdagen.

Under dato af den 21 December utfärdades ock en förklaring öfver tryckfrihetsförordningen, som icke allenast stadgade, att den däremot bröt, skulle vara förfallen till det straff, 1, 2 och 3 §§ af 1774 års tryckfrihetsförordning stadga, utan ock, att det ansvar boktryckarne, i de dem den 11 Juli från tryckfrihet undantagne casus åligger, skulle sträcka sig till en lika näpst med författarne, enär regeringssättet hädanefter i någon måtto angrepes. Under den 22 utfärdades en af baron Reuterholm uppsatt varning, och samma dag om eftermiddagen uppkallade H. K. H. Svea hofrätt och öfverantvardade i dess vård sitt testamente.

Alla dessa steg uppfyllde staden med oro och farhåga. Man tror, att de varit öfverflödiga och tillägger skulden underståthållaren Liljensparre, som, under afund och uppenbart missförstånd med öfverståthållaren och angelägen att bibehålla en vacklande kredit, diktade faror, för att ådagalägga sin vaksamhet och till deras afvändande synas oumbärlig. Det påstås, att öfverkammarherren baron Stierneld, som ock nu förvärfvat sig mycket förtroende hos H. K. H., tillstyrkt de vidtagna våldsammare mått, illa afpassade mot hans grundsatser och uppförande vid och före 1789 års riksdag såsom en frihetshjälte och martyr. Många fritaga honom dock från deltagande härutinnan, tilläggande, att han genom tillstyrkande af en jämn rättvisa och lika ynnest för alla stånd nyttjat sitt tillträde hos H. K. H. Det vissa, att han var en af Molières "gens de qualité, qui savent tout sans avoir rien appris". Denne friherre hade dock nyss tillförne utverkat nåd för en sin slägtinge vid namn Stierneld, för detta vice korporal vid lifdrabantcorpsen, som manga år tillförne föröfvat ett dråp på en sin torpare, därföre rymt och blifvit till döden dömd; en mildhet, som mot en sa brottslig adelsman obetänksamt utöfvad, gaf adelns ovänner ett nytt ämne till förtrytelse. Han hade dock redan under framlidne konungens regering vistats inom landet inkognito.

Men af allt detta var ingenting, som mindre behagade allmänheten än den nya förklaringen af tryckfrihetsförordningen. Det icke nya, men utvidgade ansvaret för boktryckare aterställde på visst sätt censuren i deras händer och gjorde tryckfriheten till följd däraf obrukbar. Man fruktade därför, att denna så högt skattade rättighet skulle efter fem månaders förlopp underkastas samma tvång, som i den under den 11 Juli utfärdade förordningen med så mörka färger var afmåladt. Slutsatserna blefvo ej smickrande för hertigens ståndaktighet och än mindre för deras ömhet om frihet eller upplysning, som H. K. H. omgäfvo.

Ibland ungdomen vid Upsala akademi märktes häröfver en betydlig jäsning: de studerande anlade sorg med svarta krusflorskokarder öfver den förlorade tryckfriheten: de sjöngo högtidligen en grafskrift öfver densamma tillika med en vers till frihetens och jämlikhetens heder:

Frihet och jämlikhet råde bland oss!
Upplysning spride ibland oss sitt bloss!
Lydom dess röst!
I våra bröst
Kännom dess rätt!
Kännom vår styrka, resten är lätt.

Med dessa tänkesätt, dem de föresatte sig att hvar för sig fortplanta i sina landsorter, förenades ett svuret hat till adeln: dock öfverenskommo de att halla sig helt stilla och ingen ofreda. De höllo fram pa vintern konventer eller slutna sammankomster, där tal höllos, fulla af moderna frihetsprinciper. Dessa sammankomster blefvo dock ändtligen förbjudna.

När Thorild uppfördes till hofrätten den 24 December till förhör, skockade sig en mängd ungt sysslolöst folk omkring vagnen, ropade: "Lefve Thorild och friheten!" och gjorde ett buller, som, ehuru utan annan verkan, gaf anledning till en allvarsam varning den 27 December från öfverståthållaren till stadens innevanare att akta sig för slika egenvilliga upptag, så kärt dem vore att ej pa stället fängslas och efter omständigheterna tagligen straffas.

Thorild, som med fräckhet inför hofrätten försvarade sig, dömdes till 14 dagars fängelse vid vatten och bröd. Han besvärade sig öfver detta utslag hos konungen. Advokatfiskalen, såsom aktor, anförde afvenledes, sasom det sades pa befallning, besvär emot detsamma sasom allt för lindrigt, påstaende att Thorild borde mista lif, ära och gods. Konungen skärpte hofrättens utslag och dömde honom den 22 Februari till fyra ars landsflykt, hvara verkställighet genast följde. Tre år därefter utnämnde hertigen honom till bibliotekarie vid Greifswalds akademi.

Det är från denna stund som hertigen, eller rättare hans allsmäktige rådgifvare, alldeles ändrade sitt i sex manader följda system. Friheten förekom dem nu allt för vadlig, och de utestängde den sedermera med samma nit, som den af dem sa mycket klandrade Gustaf III. Baron Reutterholm, frihetens och nationens förmente hjälte, sadan han

visade sig 1786 och 1789, begynte finna, att Säkerhetsakten var den framlidne konungens bästa verk och till Sveriges styrelse oundgänglig. Han yttrade detta för de få, som egde hans förtroende. Misstankar om jacobinism föllo på alla dem, som ej yrkade en passiv lydnad, och i allmänhet på allt folk med snille.

Det nya året begyntes med ett nytt bullersamt uppträde. I anledning af en händelse eller slagsmål emellan kaptenen vid blå och hvita eller så kallade Götha gardet, Frese, och tvenne borgare, hvarvid den ene af de senare blifvit skadad i handen med sabel samt Frese haft oanständiga utlåtelser om hela borgareståndet, företogs den 7 Januari om eftermiddagen ransakning i poliskammaren, då en stor myckenhet folk församlade sig där utanför och påstodo, att Frese såsom gatufredsbrytare borde arresteras. Förgäfves nedsteg underståthållaren Liljensparre och försökte med skarpa hotelser och föreställningar skingra den upprörda menigheten. Bullret ökades, och han själf blef med hvisslande och otidigheter afvist. På uppgift, till folkhopens stillande, att Frese redan vore arresterad, då han likväl i självfva verket var genom en lönngång bortförd, gick en del till högvakten, att underrätta sig om någon där vore häktad.

Då sådant ej befanns, inträngde sig skaran på kongl. borggården, yrkande med förnyad häftighet arrest på Frese. Hertigen lät genom öfverståthållaren och sina adjutanter förmana de sammanskockade att åtskiljas. De påstodo oryggligen dessförinnan den begärda arresten och sade sig därom vilja tala med H. K. H. själf; läto ock undfalla sig hårda ord och tillvitelser: att Widén och Thorild, som ingenting gjort, häktades och handterades hårdt, men en brottslig adelsman skonades. Mot generalmajoren grefve Schwerin, som därnäst af H. K. H. nedskickades, visade de mer höflighet; men åtskildes dock ej på hans förmaning, då han ej kunde lofva Freses arrest under andra villkor, än att den af domaren pröfvades laglig. Ändtligen kommenderades först tolf man af dragonerna och däruppå en sqvadron in uppå borggården, som med sabeln i handen utkörde folkhopen och red efter dem i slottsgångarne, där de undstucko sig, hvarvid tvenne dragoner sägas blifvit illa slagne och ett skott lossadt uppå dem. Emellertid var borggården ren kl. mot 9, då vakterna fördubblades; nattpatruller anbefalldes; de på Drottningholm förlagda dragoner inkommenderades till besättningens förstärkande och proklamation följande dagen under trumslag förkunnades och i gatuhörnen anslogs. Första beslutet var, att genom en härold under puk- och trumpetklang utropa denna kungörelse, hvilket dock lyckligtvis ändrades.

Frese var emellertid arresterad. En borgare, som stått i spetsen för de sammanskockade, vid namn Just, blef ock insatt i häkte. Ransakningen öfver brottmålet öfverlemnades till Svea hofrätt. Kort derefter arresterades en ung handlande, Ebel, som talat i deras namn på borggården, och handtverkaren Sandberg. Efter en långvarig ransakning, hvarigenom inga flera medbrottsliga kunnat uppspanas, straffades Ebel med 5 års landsflykt och Just och Sandberg med . . dagars vatten och bröd. Actor hade mot Ebel gjort påstående om dödsstraff, men hofrätten dömt honom till en månads vatten och bröd.

Staden, och ännu mera landsorterna, sattes i häpenhet öfver den i hårda ordasätt författade proklamationen. Man hade sett ett upplopp; man trodde sig känna dess tillfälliga anledning; men upproriska anläggningar och förrädiska stämplingar vore något äfven så oförmodadt som förskräckande. Under allt detta ville man veta, att baron Reuterholm, närvarande hos hertigen, då slottsborggården var uppfyld af de sammanskockade, tillstyrkt, att man borde skjuta skarpt till hämmande af ett upplopp, som upphörde och lemnade efter sig den fullkomligaste stillhet, så fort den ringaste beväpnade styrka visat sig. Det skall varit grefve Schwerins förtjenst, att ej dessa onödiga våldsamheter blifvit föröfvade.

Då man å ena sidan tog den begangna oordningen i så hög ton, var man å den andra färdig till ett offer. Understathållaren Liljensparre var af allmänheten hatad. Man satte på hans räkning, att han ock skrämt hertigen; andra till och med, att han tillställt upploppet för att vid dess stillande blifva nödvändig; förevändningar för det steg, ovänskap och förföljelse förmodligen dikterade och som denna gången ej träffade någon oförtjent, men kanhända med öfverilning utfördes, att skilja honom från sitt ämbete. Den 9 Januari kallades han af rikskansleren, och honom förständigades, att H. K. H. förordnat honom att skyndsamligen resa till Pommern för att biträda regeringen att hafva ett vakande öga på de dagligen tilltagande franska emigranterna i H. Maj:ts tyska besittningar. Emellertid var en ny understathållare nämnd, revisionssekreteraren Nibelius, och en ny polismästare, advokatfiskalen Norlin, i den yngre Liljensparrens ställe, som flyttades till assessor i Svea hofrätt. Understathållaren Liljensparre behöll 2500 rdrs lön. Han afreste ännu inom fem dagar, sedan han måst vara vittne till fröjdebetygelser öfver sitt entledigande med pasquiller och illuminationer samt varit menighetens syndabock. Under resan blef han flerestädes insulterad.

Den 12 utfärdade hertigen närlagda bref:

VI Carl etc. etc. helsa Öfverståthållaren i Stockholm, Commendeuren samt Riddaren etc. etc. C. W. Modée med Gud Allsmägtig nådeligen: Då VI i den mörkaste och bedröfveligaste tidepunkt emottogo Riks-styrelsen och ett tungt och bekymmersamt förmynderskap, skedde det endast af undergifvenhet för den allsmägtiga Försynens skickelse. af vördnad för en älskad Broders sista vilja, af trohet och tillgifvenhet för alles Vår Nådige Konung. och af den rena kärlek för en älskad fosterjord, som redan genom dödar och faror fört Oss att för den samma våga lif och blod, och hvaraf VI äfven ännu på Vår kropp bäre vedermäle.

Så litet det hade anstått en boren Svensk Arf-Furste, en Broder, den förste Undersåten, att i en dylik stund tveka eller undandraga Sig, då de heligaste pligter, då blodets och naturens samfäldte röster med fäderneslandets blandades att framkalla Oss ur Vårt lugn, till en faderlös Brorsons, en ung älskansvärd Konungs stöd under dess omyndiga år, i mulna och oroliga tider: Så litet föreställde VI Oss väl, att under de fyra år detta ansvariga förtroende, dessa tunga pligter Oss ålega, få hugnas af det lugn och den stillhet innom landet, som så sällan pläga åtfölja förmyndare-regeringar, men Vårt goda uppsåt och Våre afsigters renhet eljest så väl förtjente, hvarmed det trogna Svenska Folket sig själf lemnadt, dock visserligen skulle bidraga att för Oss underlätta den tryckande regeringsbördan, därest icke beklageligtvis innom Oss ännu funnes sådane fiender till allmänt lugn och säkerhet. som genom den skadeliga oenighets-facklans åter uptändande medborgare och stånd emellan, försäteliga sammansättningar och de förklenligaste och ilskefullaste förtydningar af de oskyldigaste gjerningar. ånyo sökte upväcka de olycksstormar, hvaraf desse sist förflutne åren varit så upfyllde och dem VI med högsta grämelse och missnöje nu åter se upvälla ur deras mörka, grumliga och orena källor.

Det oanständiga utbrott däraf. sig i desse dagar visat, bestyrker ty värr nogsamt denna bedröfveliga aning. En förrädisk, köpt, upviglad eller förledd folkhop vågar intränga uti den Kongliga Borg. som Svenska folket alltid hitintils med vördnad nalkats och såsom en helgad fristad ansett, hvarifrån deras Öfverhet och Beskyddare ölver dem utspridt sine välgjerningar. Med skrik och smädelser förolämpas de Embetsmän, som där å Konungens vägnar befalla. de djerfve vilja där föreskrifva Lagar, och sluteligen bringa de sitt oförskämda företagande till den oerhördt förgripeliga högd, att ett kanske betaldt förrädiskt

skott på sjelfva vakten lossas. Vi hade hälst önskat, om möjeligt varit, att för Oss Sjelfve, för samtiden och för efterverlden i glömskans djupaste mörker kunna begrafva och fördölja ett så högst brottsligt och vanhedrande företag, i Våra häfder lyckligtvis det första och enda i sitt slag: men då Vår dyra pligt såsom konungens förmyndare, Vår värdighet som Regent, Vår trohet som undersåte icke tillåtit Oss, att af ett så nedrigt och brottsligt upträde vara en kall åskådare, hafva Vi, oaktadt all den mildhet och foglighet, hvartill Vårt hjerta alltid helst är böjdt, i desse stunder nödgats utbreda den kongliga magt och myndighet, som den Allsmägtige till detta lands frälsning, till Thronens, sjelfständighetens, grundlagarnes och allmänna säkerhetens uprätthållande i Våra händer lagt: Varandes Vårt fasta och orygggeliga beslut att hellre med sista blodsdroppan, om afund, otacksamhet och fienderne till Vårt gemensamma väl änteligen ville bringa det så långt, besegla Vår trohet emot en späd och oskyldig Konung, än genom den minsta eftergift af Dess ärfda Lagliga Makt, eller flathet vid dess försvarande emot dylike högst förgripelige tilltag och inbrott uti det Regeringssätt, Vi alle så dyrt besvurit, fläcka Vår fursteliga ed och det namn, som Vi, afund och förrädare till trots, en dag hoppas lika rent till Svenska folkets kärlek och kanske tacksamhet med Vår aska få öfverlemna. Vi vilja icke längre uppehålla Oss vid desse afskyvärde ohyggeligheters afmålande. Vårt hjerta sönderslites, att någonsin hafva behöft updaga dem: men deremot erinre Vi Oss med fägnad att de köptas, förfördas och brottsligas antal lyckligtvis ännu är ringa, och nationens ära och medfödda trohet emot sine Konungar alltid densamma, samt vida öfver allt förrädarens guld och listige försök. Vi hafve icke glömt — och huru skulle det någonsin kunna glömmas? — all den varma tillgifvenhet, den kärlek och hedrande nit, hvaraf denna Hufvudstadens trogna Borgerskap, under de sist förflutne bullersamma tider gifvit Konung och Konungahuset de mest lysande vedermälen; och ehuru detta oförmodade, nesliga upträde sig i dess sköte tilldragit, misskänne Vi därföre alldeles icke Borgerskapets redeliga tänkesätt, och den rena trohet ifrån hvilken de än aldrig afvikit.

Såsom det mäst talande bevis af den fullkomliga Rättvisa, dem deremot i Vårt Sinne vederfares, hafve Vi ock härmedelst i Nåder velat updraga Öfver-Ståthållaren att å Konungens och Våre vägnar lemna dem ett nytt vedermäle af Vårt oinskränkta förtroende. Då hos Oss blifvit i underdånighet anmält, det ibland de brottsligas antal, som uti det nyligen skedde förrädiske upror deltagit, skola flere lösa per-

soner sig befinna, som under hvarjehanda namn tillhöra Borgerskapet och deras särskilde handteringar; Och då Konungens höghet, hvars Borg för första gången, sedan Stockholms Slott grundlades, af Svenske Män blifvit vanvördad, då Nationens ära, hvars namn eljest finge en oförtjent skugga, samt då hvars mans i lagen förvarade säkerhet nödvändigt kräfver att desse djerfve förstörare af det allmänna lugnet, blifva till lagens strängaste åtal och straff öfverlemnade; och då Vi i ett mål af så grof beskaffenhet, efter de Oss uptedde anledningar, väl genast med fullkomlig rättvisa kunnat låta gripa och häckta desse brottslige: anse Vi dock enligare med det ypperliga förtroende Vi till Borgerskapets trohet och nit hysa, att häldre åt dem sjelfve updraga och öfverlämna omsorgen att ibland sitt folk efterspana, upsöka och utgallra samt till Konungens Befallningshafvande låta utlefverera alla dem, som genom ett så högst förgripeligt förhållande uti detta högmålsbrott varit delaktige, helt öfvertygade att ingen redelig Borgersman, ingen omtänksam husbonde lärer någonsin söka undandölja, än mindre försvara, eller i sitt bröd längre vilja behålla dylike missdådare, det allmänna lugnets förstörare, och värktyg för så vådeliga och orena afsigter, utan med all den afsky, som blotta namnet af deras brott väcker, dem genast till Öfver-Ståthållaren och Konungens öfrige Befallningshafvande uppgifva. Detta nya prof af en aldrig svigtande tronet hos Stockholms Borgerskap skall ännu sprida en ökad glants öfver den de sig redan af sine Konungars tacksamhet och erkänsla förvärfvat, och med Sanningens stål, såsom en tilläggning, i den Marmor inristas, hvilken af en vördad Konung blifvit förordnad, att just uppå samma ställe förräderiet denna gången utvalde sig till tummelplats till efterverlden frambära åminnelse deraf.

Jämte detta ärende updrage Vi Eder sluteligen, att om desse Våre Nådige Tänkesätt och om Vårt oinskränkta förtroende till Magistratens och Borgerskapets oföränderliga trohet emot Konungen och Konungahuset dem försäkra, och hvaraf Vi äfven trodt Oss i desse critiska ögnablick, hafva gifvit dem ett icke mindre öfvertygande vedermäle i valet af den nye Under-Ståthållarens person, som ur deras eget Stånd blifvit tagen, hvars redliga och berömmeliga egenskaper fäst Vår billiga uppmärksamhet och icke heller lärer kunna fela att tillvinna sig samtelige Borgerskapets aktning och förtroende, Vi tillåte att detta Bref för Borgerskapet på Rådhuset upläses samt der bland deras handlingar förvaras. Förblifvandes i öfrigt städse Öfver Ståt-

hållaren, Commendeuren och Riddaren med Gud Allsmägtig Nådigen väl Affectionerad. Stockholm den 12 Januari 1793.

CARL.

Till Öfverståthallaren och Commendeuren m. m. C. W. Modée.

De härutinnan förekommande betänkliga utlåtelser om uppror och förräderi blefvo i borgmästaren Ullners svar på ett mycket fast föga smickrande sätt rectifierade. Beskyllningen att det lossade skottet (som efter all liknelse aldrig egt rum) varit köpt, syftade på en misstanke, att ryske ambassadören haft del i anläggningen af upploppet. Uppmaningen till borgerskapet att vara delatorer af sina därutinnan delaktige anhöriga var immoralisk och onaturlig: och, då H. K. H. anförde, att han till betygande af sin ynnest nämnt en underståthallare af ofrälse ståndet, auktoriserade han faktionerna och syntes mer honorera en fordran än förtjena en erkänsla. Den löjligt prydda, galimathiatiska och osammanhängande skrifarten är innehållet värdig.

Utom de svar, som i hållna tal på Stockholms rådhus genast meddelades, fingo öfverståthållaren med stadens 50 äldste den 15 Januari företräde hos H. K. H., då borgmästaren Ullner och kammarserådet Arfvedson anyo höllo tal med tacksägelser för de mått, H. K. H. tagit till lugnets bibehållande och försäkran om trofastaste nit. Underståthallaren, Ullner och Arfvedson befalldes att äta middag med H. K. H., och om aftonen på operan emottogs H. K. H. med handklapp och hurrande af parterren.

Under dessa oroligheter hade mot författaren af periodiska skriften "Patrioten", doktor Philipson, en våldsamhet och en svaghet äfven inom två dagar blifvit begångna. I anseende till hans oblyga skrifsätt och införda yttrande till rådprotokollet af k. Gustaf III rörande tryckfriheten år 1774, snörrätt stridande både mot de inskränkningar, denne herre själf sedermera gjorde, och dem den nya förklaringen medförde, blef Philipson på H. K. H:s befallning genom revisionssekreteraren Lode (som den 7 Januari var till verklig justitiekansler utnämnd) antydd att ofördröjligen lemna Stockholm. Denna "lettre de cachet" återtogs dock inom två dygn, då tillika honom lemnades hopp att få fortsätta sin afbrutna skrift, hvilken dock emellertid var och förblef afstannad till följande sommaren.

Den uppväckta farhågan fortfor och underhölls af anledningar, som i sig själfve ringa blefvo stora och hotande i en uppeldad inbillning. Man kunde ej skilja sig vid den föreställningen, att upploppet

stod i sammanhang med vådliga anläggningar i flera orter af riket: och grefve Löwenhjelms depecher från Köpenhamn om ett bittert missnöje i rikets södra landsändar, skrifna mera för att ställa sig in än att afvända faror, ökade dessa bekymmer.

Hertigen blef nu betänkt uppå att sammandraga flera trupper i Stockholm. Flera mogna män afstyrkte detta steg såsom både onödigt och kostsamt; men när grefve Gyldenstolpe den 20 Januari hos H. K. H. anmälde, det han af pålitliga personer hört, att utlåtelser voro fällda, som utmärkte, att konungens lif var i fara, skyndade hertigen att genast inkommendera två kompanier af lifregementet till häst. De intågade efter uppbrott om natten den 22 om aftonen, sedan det blifvit mörkt, till hela stadens förundran, och det som mera var, utan att förste generaladjutanten grefve Schwerin, ja, majoren af regementet baron Stjerncrona, som vistades i Stockholm, visste ett ord däraf. Hertigen, som på skedda föreställningar fann, att han förhastat sig, i det han ej förut undersökt grefve Gyldenstolpes uppgift, anbefallde honom väl att tillkännagifva dess anledningar, som bestodo i berättelser af en gammal taffeltäckare, med hvilken anställdes "procès verbal" den 26 och 28, utan att någon reda eller bevislig grund kunde finnas men emellertid förstärktes besättningen i Stockholm den 25 med flera infanterikompanier af lifregementet, och i Februari månad fick husarregementet ordres att från Skåne marschera till Stockholm till lifregementets aflösande för att där tills vidare förblifva, till statens stora gravation och officerarnes ej mindre missnöje, som då måste afsäga sig passevolancen, hvilken i Skåne gifvit dem en betydlig inkomst, men i Stockholm blef otillräcklig. Hertigen gjorde den 1 Februari en verklig förlust genom grefve Schwerins bortgång, som, ledsen vid det osammanhängande och svaga sätt, hvarmed ärendena sköttes, och stött med baron Reuterholm, nedlade sitt första generaladjutantsämbete och fick till efterträdare öfversten baron Bror Cederström, mera berömd för sin smak att mästra uniformer än sina militäriska talenter och insigter.

III.

Yttre politik och inre förhållanden.

1793.

Ett af de stora skådespel, som interessera hela världen och alla tidehvarf, hade tilldragit sig uti Frankrike, och tidningen om Ludvig XVI:s död på schavotten den 21 Januari ankom till Stockholm den 8 Februari samt uppväckte allmän bestörtning. Emellertid sansade hertigen sig icke att låta inställa en denna afton hos herr De Besche på slottet anställd bal till konungens roande, som vanligen en gång i veckan af denne hofman därmed förnöjdes. Denna inadvertance releverades af grefve S:t Priest genom utförligt beröm af den anständighet, i London blifvit iakttagen, hvarest vid tidningen om den franska martyrkonungens ändalykt redan begynta skådespel blifvit afbrutna. Sorgen vid svenska hofvet anlades genast på 6 veckor, och den 21 Febr. hölls i fransyska-katholska kyrkan i Stockholm en högtidlig mässa för den olycklige monarken, hvilken bivistades af hertigen, kongl. huset och de förnämsta vid hofvet. Till bestridande af omkostnaden voro penningar genom subskription insamlade. Hertigen befallde ock i största hast, att alla fransoser, som ville blifva qvar i Stockholm, skulle afsvärja både jacobinism och republikanism; men när baron Reuterholm fick veta däraf, återkallades befallningen och formuläret sönderrets.

Ifrån denna tiden märktes en öfverdrifven och nästan löjlig farhåga för den så kallade jacobinismen, för hvilken mångfaldiga oskyldiga misstänktes, under det man i regeringens skötande hvarken visade den styrka eller den jämnhet och varsamhet, som en slik fara, om den

varit verklig, hade äskat. Ett af de steg, man ansåg nödigast, var förekommande af alla förmenta klubbar och sammanskockningar i Stockholm genom polisens atgärd. Uppmärksamheten på dessa sistnämnde sträckte sig så långt, att patrullerna ej tilläto flere än tvenne personer i mörkret att på gatorna följas åt.

Hit hörer att berätta, det en afskedad fricorps-fänrik, vid namn Laurbeck, i samråd med en polisbetjent, Kempf, angaf en af illasinnade sammansatt klubb, som skulle vara på Söder och bivistas af Björkman, Schön och andra af forna oppositionen. Men när de anklagande skulle föra polismästaren dit, fanns allt ogrundadt och de själfva inmanades i häkte, ställdes under ransakning och öfvertygades att af hopp om belöning hafva uppspunnit angifvelsen. Laurbeck dömdes af hofrätten till döden, hvilket straff af högsta domstolen mildrades till 28 dagars vatten och bröd, schavottering och fästningsfängelse. Polisbetjenten straffades ock med vatten och bröd.

Baron Reuterholm, som ensam och odelbart egde hertigens förtroende och således i sjelfva verket var rikets styresman, följde utan råd sina egna grundsatser, kanske välmenta men irriga, sammansatta af adlig fördom, mystiska inbillningar, misstänksamhet och häftighet. Somnambuler tillfrågades om tillkommande ting; och på någons föreställning, att ofrälse stånden borde hållas vid bättre lynne, svarades, att företräden stånd emellan vore grundade i vår Herres ordning samt hade sin urbild i de himmelska hierarchier m. m.

Den 8 Mars tillstundade i Upsala jubelfesten till firande af det där 200 år tillförne hållna möte. Föga fattades att hvarken konungen eller hertigen bevistat denna i svenska kyrkan så högt ansedda högtidlighet, sedan en gumma, som lärer varit förryckt, en dag uppkommit i hertigens rum och begärt tala vid H. K. H. för att varna honom att ej resa till Upsala, där hans lif vore i fara. Denna spåqvinnas ord gjorde intryck och instämde med andra lika mörka aningar. Man ärnade ock verkligen inställa hela resan under förevändning af en i Upsala grasserande smittosam sjukdom: men som alla rykten i det afseendet funnos alldeles ogrundade, och att ärkebiskopinnans samt några få andras insjuknande endast därtill gifvit anledning, företogs ändtligen resan och aflopp efter åtta dagars vistande i Upsala utan minsta olycka.

Denna fest var och förblef denna gång en blott ceremoni. Till deltagande med presterskapet uti kyrkomötet utnämndes riksdrotsen, rikskansleren, riksmarskalken, presidenterna baron Kurck och Reuter-

holm. Hertigen själf öppnade detsamma. Det till H. K. H. slutligen afgifna betänkande lemnades oviddrördt, och öfverseendet af den nya profpsalmboken och profbibeln uppsköts äfvenledes, sedan ärkebiskopen förgäfves anhållit om vissa deputerades utnämnande till den ändan.

De till mötet hörande protokoller och flera handlingar blefvo särskildt tryckta och göra svenska clerus heder. Mötets beslut eller slutbetänkande innehöll först cleri svar på hertigens propositioner angående bästa medlen till religionens befrämjande, skolverkens förbättring och lapparnes undervisning, synnerligen i Kusamo Lappmark. Särskildt underdanigt betänkande af clerus innefattade anhållan om kommitterade till öfverseende af bibelöfversättningen, nya psalmboken och handboken, samt anstalter till förbättrade kristendomsläroböcker, kristendomens fortplantning i Lappmarkerna, hospitalsfondernas bibehållande till sina ändamål, äktenskapets och sedernas bevarande i nödig helgd, krogars inskränkning i synnerhet vid kyrkorna, och afböjande af lättsinniga anfall mot religionen och presterskapet i tryckta skrifter. De begärda kommitterade, alla af cleri ledamöter, utnämndes af hertigen om hösten 1793. För öfrigt voro hertigen och hans favorit alldeles icke benägna för reformerna, ehuru både menlösa och till tidernas förändring nästan nödvändiga de i annat klarsynt folks ögon förekommo.

Såsom hörande till historien om jubelfesten kan nämnas, att ordres förut afgingo så till landshöfdingen i Upsala som ärkebiskopen och andra vederbörande, att prosten Nordin, änskönt af Hernösands stift vald deputerad att den bevista, skulle sig därifrån afhålla såsom ställd under tilltal för Hernösands konsistorii betänkande angående ecklesiastik-expeditionen. Intet påstående var dock ännu mot honom gjordt och hans person ingalunda nog farlig för att justifiera ett så stötande förbud.

I loppet af Mars månad antog hertigen af Södermanland konungen till frimurare. Denna under en del af konung Gustaf III:s regering i Sverige högt skyddade ordens högre grader hade redan den 1 November 1778, eller på konungens födelsedag, förklarat den nyfödde prinsen för född ledamot och tillkommande skyddsherre och lemnat sitt ordenstecken på hans vagga. Vid hans nu tilltagande ålder meddelades honom i hertigens rum själfva ordenshemligheterna och han bevistade ej allenast receptioner i flere grader, utan ock den 22 Mars en årsfest, som tillförne i bemälte orden firats med en därtill inrättad ceremoniel gudstjenst, hvilken i fem år varit inställd. Denna vid första påseendet likgiltiga anstalt torde dock haft det hufvudsakliga än-

damål att fästa den unge konungens sinne vid det blänkande ridderliga, det lockande mystiska, som utmärker frimureriet, och i samma mån bana de personer af det rådande systemet, som voro dess styresmän, en väg till förtroende och inflytelse hos honom.

I allmänna styrelsen föreföllo emellertid ej många märkvärdigheter. Man kan icke nog berömma hertigens fasta beslut att i Europas oro bibehålla en noga neutralitet. Ett nästan allmänt krig var upptändt i det södra Europa. Utom det, som redan brann mellan kejsaren och konungen i Preussen samt flera tyska riksfurstar på ena sidan och Frankrike på den andra, hade den nya franska republiken den 1 Febr. förklarat krig mot England och Holland, eller, som orden lydde, mot konungen i England och ståthållaren i Holland samt i början af Mars mot konungen af Spanien. Norra franska arméen, anförd af Dumouriez, hade ock eröfrat Breda och Gertruydenberg samt hotade hjärtat af Holland, då krigslyckan i hast vände om, och fransoserna, öfvervunna af tyska trupperna i slagtningen vid Aldenhoven och Neerwinden, inom Mars månads slut funno sig alldeles delogerade ur Österrikiska och Holländska Nederländerna samt tvungna att försvara sig inom egen gräns. Själfva deras kommenderande general, Dumouriez, misstänkt och anklagad för dessa förluster samt kallad att i Paris därföre stå till ansvar, förklarade sig emot konventet, lät arrestera de till honom därifrån ankomna kommissarier, som lemnades i fiendens våld, och ärnade att med sin armé såsom avantgarde för prinsen af Coburg marschera mot Paris; men då hvarken hans trupper eller besättningarne i Lille, Valenciennes och Condé ingingo i hans afsigter, nödgades han såsom desertör kasta sig i de kejserliges armar och försvann därmed från den politiska bana, där han någon tid lyst.

Frankrikes fiender vunno i denna villervalla långt mindre än de förmodat, och det mest kostsamma, mest mördande fälttåg förvärfvade dem på nederländska sidan till hösten föga mer än fästningarne Condé och Valenciennes, samt på den rhenska Mainz, med några flera fasta orter, hvilka senare de ändå vid årets slut måste lemna. Så maste ock engelsmännen och spaniorerna, hvilkas gemensamma flottor den 29 Augusti gjort sig till mästare af Toulon utan motstånd därifrån, den 17 December öfvergifva denna vigtiga plats åt en bombarderande fransk armé, hvarförinnan de dock uppbrände arsenaler, magasiner och 9 linieskepp samt bortförde tre.

Oaktadt Rysslands och Englands nog trugande påminnelser att taga en verksammare del i kriget, beslöt hertigen att därutinnan följa

samma neutralitets-principer, som mellan de nordiska makterna i sjökriget 1780 voro upprättade och vidtagne, och gjorde i detta afseende ett med Danmark. Till den ändan beslöts utrustandet af en konvojeskader under kontreamiralen grefve Wachtmeisters befäl, bestående af fyra örlogsskepp och atta fregatter, till handelns tryggande. Men ehuru de handlande förmåddes att bidraga till den nödiga omkostnaden, tilläto rikets tillgångar ingen full verkställighet häraf, utan man inskränkte sig om sommaren att låta några fregatter utlöpa.

Den 11 Mars lät hertigen afgå skrifvelse till landshöfdingen i Gefleborgs län med befallning att höra borgerskapet i Gefle, om de ej ville till Kongl. Maj:ts och kronans behof aflemna den till sista riksdagen i hast upptimrade rikssalen, den de af framlidne konungen erhållit tillstånd att såsom ett minnesmärke under sin vård behålla. Borgerskapet tog detta mycket illa, förklarade, att de ville behålla rikssalen och till dess vidmakthållande hafva sista styfvern ospard samt hoppades bli skyddade vid detta prof af sin konungs nåd. Hertigen åter, som ej väntat detta svar, gaf då positiva ordres om rikssalens nedtagande och hemtande till Stockholm, där timret användes till stall för lifhusarerna. Denna befallning väckte så mycket mera missnöje, som saken först lemnades till borgerskapets fria val.

Missnöjet med ryske ambassadören grefve Stackelbergs person föranlät hertigen att begära hans rappel. Till den ändan afskickades öfverste Stedingk redan i Februari månad till Petersburg, hvilken med sin vanliga språksamhet gjorde det hemliga ändamålet af sin resa nastan allmänt kändt, innan han lemnade Stockholm; men uträttade sin kommission till nöjes, så att Stackelberg blef rappellerad, ehuru med sin kejsarinnas fullkomliga gillande af de steg, han tagit. Omtanken att från Stockholm skilja alla dem, man för hemligt förstånd med honom ansåg misstänkte, visade sig i general Klingspors affärdande till Finland, till förevändning hvarför alla i Stockholm vistande finska chefer i Februari månad fingo befallning att infinna sig vid sina stationer: hvilket för en kort tid i nationen gjorde ett bekymmersamt uppseende, såsom hade något ofredligt på ryska sidan varit å färde.

En annan man, som för sin nära förtrolighet med grefve Stackelberg var mindre fördelaktigt utmärkt, änskönt af hertigen själf till ett förtroende-ämbete befordrad, blef i lika måtto affärdad. Det förtjente dock föga anmärkas, att statssekreteraren Zibet förafskedades, om icke utvägen därtill ådagalagt äfven så mycken svaghet hos hertigen som genstráfvighet hos Zibet. I afsigt att skilja honom från Stockholm,

uppdrogs honom i Februari att begifva sig till Pommern för att såsom föredragande af pommerska ärendena, af hvilka han borde ega fullkomlig kännedom, söka till ordning och redighet bringa de i mycken villervalla råkade kameralsakerna, i hvilken förrättning honom i pommerska regeringen tillades ett rum näst kansleren och ett däremot svarande i pommerska kammaren. Zibet förebar förgäfves, att sådant hvarken hörde till hans ämbete eller egentliga kunskap; befallningen förnyades med tilläggning, att hertigen ålade honom inom den 9 Mars, eller sin återkomst från jubelfesten, vara på resan. Då föregaf han opasslighet. Under denna svepsak qvardröjde han under hela Mars månad, hvarvid grefve Stackelberg nästan var från honom oskiljaktig.

Efter flera förnyade, men fruktlösa försök att undslippa den anbefallda kommissionen, skref han ändtligen i April månads början ett bref till H. K. H., hvarutinnan han uttryckligen förklarade, att han densamma ej antoge, hvarpå först beslöts, att låta fiskaliter tilltala honom inför kanslirätt, men slutligen i konseljen den 11 April det parti togs, att H. K. H. för olydnads skull entledigade honom från statssekreterareämbetet, med tillägg, att ifall han reste till Pommern att där förrätta den regeringsråds-beställning, han innan befordringen till statssekreterare innehaft, skulle han få behålla sin lön på pommersk stat, 800 rdr. (Han hade ej statssekreterare-lön). Justitiekansleren Lode besökte honom på hertigens befallning, att härom meddela honom kunskap: då han i anledning af den gifna optionen rent af nekade att resa till Pommern och där emottaga en mindre syssla, afsägande sig den ifrågavarande lönen. Han afreste kort därefter på befallning till Skåne, ingalunda lottlös i inkomster, emedan han bibehölls vid 1000 rdrs pension, hvarpå han egde konung Gustaf III:s brevet, intill dess han kunde förhjälpas till en mission, utom 300 rdr af konungens handkassa särskildt. Efter mer än $^3/_4$ års brefväxling med statssekreteraren grefve Barck bragte Zibet sin sak så vida, att han äfven fick behålla hela sin lön på pommersk stat utan annat villkor än att blott afhålla sig från den ort, hvarest hertigen vistades. Härutinnan skedde ock frikallelse 1795, så att han om hösten fick komma till Stockholm och bivistade där hofvet hela vintern.

Den 19 Februari nedsattes en kommitté att föreslå de bästa utvägarne till förekommande af yppighet och öfverflöd. Denna hade befallning att inom en månad inkomma med sitt betänkande. Den tillförordnade kommittén arbetade med all flit och verkställde befallningen inom förelagd tid. Dess betänkande gick hufvudsakligen ut uppå att

förbjuda kaffe och sidenkläder för manfolk. Men då det blef hertigen föredraget, afstannade all annan åtgärd, än att ett cirkulär till konsistorierna afgick den 19 April, att genom presterskapet låta öfvertala allmogen till aflaggande af sidentyg och all yppighet samt att förena sig om en viss tarflig oföränderlig drägt. Detta gjorde föga verkan. På få orter i riket var någon sådan yppighet gängse, att synnerlig inskränkning egde bland allmogen rum. För bondqvinnfolkens sidenmössor erlades skatt, hvarföre de ej gärna ville afsäga sig rätt att dem bära, och i allmänhet röjdes den grundsatsen, att man ville ha lof kläda sig som man hade råd till, helst om ej högre stånd föreginge med exempel på tarflighet. I Stockholm sades öfverljudt, att så länge mamsellerna Löf och Slottsberg, hertigens maitresser, buro siden och all slags grannlat, borde sådant ej vara någon förbudet. Att kaffe ej förböds, tillskref man en föreställning af mamsell Löf, som skall yttrat, att hon ej kunde vara denna dryck förutan.

Den 26 Februari förordnades en annan kommitté af vidsträcktare befattning: landtbrukets och allmänna hushållningens upphjälpande i anledning af landshöfdingarnes ingifne relationer. Denna kommitté, presiderad af riksdrotsen, var sammansatt af ledamöter af alla stånd. Den blef ock genast en diètine, där ståndsintressen gjorde söndring och voteringar ofta förefölle öfver de obetydligaste ämnen. Ämnets vidd, personernas ovana vid affärer och delade afsigter förorsakade mycken långsamhet i arbetet, som slöts i Maj månad, då de flesta ledamöterna ville resa bort, för att återtagas i November.

Den 17 Maj utnämnde H. K. H. öfverste-kammarherren grefve Posse, presidenten baron Kurck och Reuterholm samt generalen grefve Posse till rikets herrar, med titel af excellens och samma företrädesrättigheter som f. d. rikets råd.

I denna månad afgick ett cirkulär till landshöfdingarne, att söka förmå så väl ståndspersoner som allmogen i landsorterna, hvilka ej åtagit sig brännvinsarrende-afgiften, att genom dess utgörande bispringa staten, hvars behof här afmålades såsom högst trängande. I anledning häraf höllo landshöfdingarne stämmor med länens invånare nästan alla sommarmånaderna framåt. Utslaget blef olika. Många läto öfvertala sig till den äskade afgiften, men en stor del fortfor att sig den undandraga; hvarvid en och annan nyttjade och anförde skäl, som icke kunde vara regeringen behagliga.

I allmänhet var klagan öfver penningebrist i statskassan nästan större än i framlidne konungens tid. Därtill bidrog väl till någon del

de rundeliga löner, som blifvit vissa höga ämbetsmän tillagde; likaledes militärens förstärkning och underhåll i Stockholm och hertigens lätthet att bevilja pensioner. I kammarrevisionen hade alla ledamöter, som ej egde ordinarie lön, fått den på extra stat, för att sålunda njuta frukten af sin presidents beskydd. Ett märkligt exempel föreföll med ståthållaren på Stockholms slott De Besche. Denne, som jämte flera ansenliga löner innehade en majorsindelning vid det till lifkyrassierer förvandlade Östgöta kavalleri, men nu ingen tjenst gjorde, begärde och fick tillstånd att till kronan sälja denna indelning för 10,000 rdr. Ordres gingo till statskontoret med tilläggning, att, om ej penningar funnos, skulle statsobligationer utfärdas. Ropet öfver denna largesse, hvartill penningar ej utan möda sammanskrapades, var så mycket större, som herr De Besches största förtjenst sades vara att hafva varit entremetteur emellan hertigen och mamsell Löf *).

Statsutredningen arbetade emellertid med oafbruten möda. Bland dess arbeten, som i synnerhet syntes och äfven genom trycket blefvo allmänheten bekanta, voro betänkandet om hofförtäringsskulden och det om spannmålsmagasins-direktionen. De vunno bägge hertigens bifall, dock så, att hvad det förra beträffar, i stället för 72,000 rdr, som statsutredningen föreslagit till årligt bestridande af hofförtäringen, hertigen fastställde 76,000. När längre fram på året statsutredningen hemställde vissa indragningar vid stallstaten, tillkallades uti konseljen, där hertigen skulle härom hafva rådplägning, tvenne stallmästare, och förslaget förkastades. Ett annat betänkande, angående indragningar staten till lisa vid Drottningholms och Gripsholms slott, afslogs likaledes utom i den enda omständighet, att kongl. biblioteket i Stockholm och det på Drottningholm skulle vårdas af en enda bibliotekarie för samma lön, som den i Stockholm tillförne åtnjutit.

Mycken möda hade statsutredningen haft af h. exc. grefve Ruuths räkningar för den tid, han varit statssekreterare vid finansärendena. Han dröjde så länge med deras insändande, att statsutredningen måste förelägga honom tid till den 6 Februari. När de då ingåfvos, funnos de till en del sakna verifikationer, och då dessa inkommo på anfordran samt bestodo i qvittenser af konung Gustaf III på betydande poster,

*) Genom inrättningen af högsta domstolen, hvartill nya ledamöter, dock blott på ett år, kallades till den 15 Maj, gjorde hertigen sig ej många vänner, och bland de sex adliga ledamöterna kommo baron Reuterholms bror, en med landshöfdings karakter afskedad oduglig lagman, hans kusin baron Gyllenstjerna, samt ibland de ofrälse hans forne informator, professor Calonius. Andra uteslötos, som haft positiva löften.

alltid i beredskap att hvar efter annan ingifvas, så fort någon observation af statsutredningen gjordes, föreföllo dessa ur flera skäl misstänkta *). Statsutredningen, bekymrad huru härmed skulle förfaras, beslöt att till regeringen afgifva berättelse om detta förlopp samt hemställa, att redogörelsen skulle underkastas kammarrevisionens pröfning. Dock kom sådant ej till verkställighet detta år, utan om sommaren anträdde grefve Ruuth resan till Pommern och tillträdde där sitt generalguvernement.

Statsutredningen sysselsattes annars hufvudsakligen med en redigare och enklare ordnings införande i allt det, som rörde kronans inkomster och utgifter, så att allt, så mycket möjligt var, måtte bestridas från sina behöriga verk. Hvad statsverket och riksgälden beträffade, blefvo upptäckterna högst obehagliga och lade grund till den mörka tafla, som statsutredningen om våren uppgjorde öfver rikets tillstånd, hvaraf korta begreppet var, att med mycken hushållning och indragning af flere ännu subsisterande utgifter, kunde dessa verk möjligen bära sig till den tid, då unge konungen borde stiga på tronen, och ständer kunde sammankallas att rådföras om anstalter för framtiden. Kommerserådet Lagerheim, rådfrågad hvad utväg i så bekymmersam ställning vore att vidtaga, skall äfven svarat, att han såge ingen säkrare än att kasta sig i nationens armar. Detta misshagade. Statsutredningen blef ifrån den stunden ett misstänkt verk: dess råd om indragningar åsidosattes; ledamöterna ansågos med köld, och hofkansleren, von Engeström, som mycket understödde statsutredningens gifna förslag samt påminte baron Reuterholm att låta den ofvanomrörda tableau öfver rikets tillstånd hos hertigen komma under öfvervägande, blef illa anskrifven, uteslöts flera gånger från konungens och hertigens bord vid tillfällen, då hans ämbete därtill bort skaffa honom rum, och föranläts därigenom att söka blifva skild från Stockholm uti någon beskickning, hvilket ock oförtöfvadt bifölls, då han utnämndes till envoyé extraordinaire i London, dit han afgick i September månad. Ehuru man i möjligaste måtto undvek att låta detta få ett utseende af dis-

*) I ett af baron Armfelts vid årets slut uppsnappade bref till mamsell Ugglas [illegible] den senare anmodad att gå till kammarrådet Stockenström, för att be honom hjälpa Armfelt i en process med bönder under Nynäs. "Lofva honom [illegible], skall det heta, att han ej skall göra det för intet; och om han ej skulle få [illegible] som at Ruuthen, så är det ock en olika tjenst, han gör mig [illegible] att skrifva af salig kungens namn med fönsterrutor och således verificera falska räkningar." — Hs första [illegible] räkning slöts med balans, den andra med saldo. All kassaräkning saknades och sades af honom aldrig varit förd, m. m.

grace, beskylldes han likväl för Jacobinism, och ansågs hans affärdande för ganska nyttigt.

Statsutredningen fortsatte dock oafbrutet och med otrolig möda sitt vidlyftiga arbete till in på nyåret 1794. Hertigen hade uppdragit den att uppgifva en tableau öfver riksskuldens och statsverkets tillstånd samt inkomster och utgifter vid revolutionen 1772 samt vid k. Gustaf III:s död 1792. Detta interessanta slutbetänkande afgafs i Februari 1794. En därtill hörande summarisk uträkning visade, att riksgälden var vid revolutionen 1772 sex millioner rdr. och 1792 trettio millioner, nämligen cirka 12½ mill. utländsk och 17½ mill. inhemsk, således öfver 23 millioner större; att konungen likväl under dessa 20 år njutit, utom kronans vanliga intrader, öfver 8 mill. rdr i ren behållen förbättring å inkomsterna samt öfver 6 millioner dels franska subsidier, dels turkiska för 1788 och 1789, dels ryska till sin död, följaktligen satt öfverstyr öfver 37 mill. rdr. Kriget hade ensamt kostat 24 millioner. Omkostnaderna till utrikes lånen hade stigit till 6 millioner. Statsbristen var vid konungens död 3 millioner.

Följande detaljer utur statsutredningens relation kunna här ock förtjena sitt ställe. Turkiska subsidierna till 1792 voro influtne 25,000 rdr, ryska 91,000. Statens skuld vid 1791 års slut öfver 2 mill. rdr; 1792 års statsbrist 153,000 rdr; 1793 års statsbrist 135,000 rdr. Kronans ord. och extra ord. inkomster 1785 vid pass 192 tunnor guld; ord. och extra ord. inkomst med bevillningen 1793, 3,337,000 rdr. Undersökningen öfver konungamordet kostade öfver 20,000 rdr, krigsakademien årligen 36,000 rdr, prinsessans palats till 1793 inemot 200,000 rdr, ön S:t Barthelemy årligen 14,000 rdr, som på 9 år från 1784 till 1793 gör en kronans förlust af 126,000 rdr.

Den 1 Juni begyntes kamperingen på Ladugårdsgärdet ej allenast af Stockholms ansenligen förstärkta garnison, utan ock af hela lifregementet, som ej utan dryg känning både för landet och kronan från sina vidt spridda stationer sammandrogs. Denna krigsöfning varade ända till Juli månads slut och bivistades de sista dagarne af den unge konungen, som då äfven kamperade. Början af Juli månad var utsatt till en resa för konungen, hvarvid han af sin förmyndare skulle beledsagas genom rikets södra provinser.

I afseende på denna resa förordnades en regering, bestående af hertig Fredrik Adolf, riksdrotsen, rikskansleren, deras excellenser friherrar Kurck och Reuterholm. I konstitutorialet buro de hvar för sig den hittills okända titeln in singulari: "En af Rikets Herrar". Men

innan resan anträddes, utfärdades en till sitt innehåll något mångordig och till sin verkan föga förmånlig kungörelse, dat. 1 Juli. Denna skulle vederlägga flera utspridda rykten, förnämligast det om ett öfver hufvudet hängande krig, och ett annat om stats- och riksgäldsverkets så svåra tillstånd, att de skulle nödvändigt fordra en snar riksdag. De uppgifter, som enkannerligen till det senare ryktets motsägande meddelas nationen, liknade ett slags skriftermål, alltid vådligt såsom utmärkande svaghet; men det värsta var, att dessa icke troddes, helst man visste, att statsutredningen tillstyrkt många indragningar, som ej blifvit verkställde, och att en och annan af de besparade lönerna voro andra ämbetsmän anslagna, t. ex. statssekreterarens vid sjöärendena, som nu uppbars af generalamiralen. Den tillagde försäkran, att hvarken svenske undersåtare skulle behöfva betungas med större utlagor, eller penningeverkets tillstånd eller någon annan föregifven hemlig orsak eller driffjäder kräfva ständernas sammankallande under konungens omyndighet, var icke allenast oförsigtig, utan innebar ock ett slags motsägelse mot regeringens tillförne utfärdade kungörelser, särdeles anmaningen till gemensamt deltagande i brännvinsarrendeafgiften, där statens behof voro afmålade såsom i högsta måtto trängande. Cirkuläret af den 1 Juli var uppsatt af h. exc. Reuterholm med hans vanliga svassande vältalighet. Första meningen af ingressen saknar all grammatikalisk konstruktion.

Konungens resa skedde genom Södermanland åt Finspångs och Åtvidabergs bruk samt vidare till Calmar, Carlskrona, Christianstad, Landskrona, Halmstad, Göteborg, Mariestad, Örebro och Westerås, tillbaka till Stockholm, hvarest han återkom den 3 Aug. Denne unge herre blef öfverallt emottagen med den lifliga glädje, som hans fars minne och olycka, hans egen ungdom och hans persons naturliga behaglighet och blygsamhet borde uppväcka.

Men den egentliga nyttan af en konungs resa i sitt land försummades alldeles. Ingen kännedom bibragtes honom om landet, inga begrepp om den fattiges villkor, så dyrbara för en ung furste. Han fördes såsom i triumf till de rikaste ställen, och ehuru resan för öfrigt skedde långsamt, voro hvarken hans förmyndare eller guvernör angelägna att låta hans uppmärksamhet fästas vid de för honom nyttigaste ämnen. Utom sin informator, kansliradet von Rosenstein, hade den unge konungen nästan ingen enda upplyst menniska omkring sig. Alla andra mer eller mindre enfaldiga lycksökare höljde hans väg med blomster, dyrkade den uppgående solen, närde det högmod, hvartill han

af naturen eller rättare sin uppfostran och ställning var böjd, och stärkte den fördom om konungamaktens anseende, som nu mer än någon tid var för konungarne själfva farlig. Grefve Gyldenstolpe själf var en uppenbar smickrare af despotismen och föregick ej med de bästa exempel af goda seder, då han som oftast drack i sällskaper, så att han måste bäras hem.

När kanslirådet Rosenstein gaf ut på trycket sin afhandling "Om upplysningen", den han fyra år tillförne föreställt i ett tal för Vetenskapsakademien, ansågs detta odödliga arbete såsom ett foster af Jacobinism. Baron Reuterholm och hertigen ansågo honom med misstankar; fördömde boken på titeln utan ransakning och utan läsning och togo inga skäl vid explikationer. Utan att angripa Rosenstein själf, blef kort därefter recensenten i dagbladet Stockholms-Posten af bemälte bok ställd under tilltal inför Svea hofrätt för ingressen, där han nämnt Europas despoter med låtsad fruktan m. m., som ansågs missfirmligt mot andra potentater. Auktor, sekreteraren Lenngren, angaf sig, men försvarade sin ingress med den styrka, stödd af jämförelse med ingressen till själfva tryckfrihetsförordningen, att man lät allt vidare åtal falla. Icke mindre småtänkt visade man sig i påminnelser mot de under Svenska Akademiens (som var förhatlig) tillsyn utkommande tidningar, där man klandrade, att Thorild och Widén, såsom utgående passagerare, varit nämnde landsflyktige; att en Gjörwells skrift om svenska konungars olyckliga ändalykt varit annonserad, NB utan att Gjörwell själf tilltalades m. m., och hvar gång hotade att indraga akademiens privilegier. Rosenstein ådrog sig under resan de oförskyltaste misstankar endast för den allmänna höflighet, hvarmed han allestädes emottogs. Det hette, att han var hufvudman för en talrik politisk sekt, som hvar han framfor, skockade sig till honom m. m.

Så voro sinnena förändrade på ett år. Så voro despotismens principer upptagne i stället för frihetens. Ett bevis af tidens oförstånd var att, då professor Neikter för hertigen såsom Upsala akademis kansler framlagt en prospectus af sina statistiska föreläsningar, och därvid en dag förekom longitud, latitud, geografi, ekonomi, såsom nödvändigheter vid statskunskapen om ett land, fick han en skrapa, för det han blandat sig i ämnen, som ej hörde till hans vetenskap. Hertigen skaffade sig så ovänner. I Skåne bemötte han de flesta skånska adelsmän med en tvär kallsinnighet, under förevändning att de voro Jacobiner, och hade den svagheten att af general Platen emottaga en lång förteckning på dessa förmenta politiska kättare i den landsorten. Lika

obehagligt bemöttes professorsstaten i Lund, där han ej en gång steg utur vagnen, och det i anseende till ett om varen skedt oväsende af de studerande, straffbart, men ej ohördt ibland en mängd ungdom.

Under konungens resa bebodde baron Reuterholm lustslottet Gamla Haga och affekterade att intaga samma rum därstädes, som k. Gustaf III i sin tid nyttjade. Denna raffinement af högdragenhet bidrog att mot honom sammandraga mångas hat.

Genast efter återkomsten flyttade konungen och kongl. huset till Drottningholm, utom enkedrottningen, som vistades på Ulriksdal. En note ifrån ryska hofvet gjorde bekymmer, hvaruti kejsarinnan lät förstå, att hon ärnade afskära all varutillförsel, så af Danmark och Sverige som annorstädes ifrån, till Frankrike, samt att hon genom sin utlupna flotta af 25 örlogsskepp ärnade låta visitera de från bemälte riken utgående fartyg. Såsom skäl till detta emot all neutralitet stridande steg anfördes, att Frankrike genom sina mot alla konungar och regeringar syftande principer förklarat ett fiendtligt uppsåt, hvilket på samma sätt borde bemötas, och att de, som ej funno sin styrka tillåta ett uppenbart deltagande i krig mot den nya republiken, åtminstone ej kunde eller borde neka det slags bidragande till den allmänna sakens framgång, som kejsarinnan nu äskade. Svenska svaret på ryska noten var pitoyabelt, liknade en supplik och var skrifvet på den eländigaste franska. Ehuru Sverige lika med Danmark förklarade sig ej kunna instämma i denna princip, så menlig för deras handel, förorsakades dock en allmän oro, och många, som lastat sina fartyg med tillåtliga effekter till Frankrike, lastade åter ut. Till all lycka inlopp ryska flottan i Cronstadt tidigt om hösten, så att skrämskotten icke mera verkade, utan svenske män, särdeles Göteborgsboer, fingo tid på sig att genom varutillförsel i franska hamnar, synnerligen af spannmål, draga nyttig vinst.

Under denna tiden utkom ett påbud, som oaktadt det bar stämpel af mycken gudsfruktan och de vackraste tänkesätt, ingalunda gjorde gagn i tidepunkten. Hertigen befallde i ett grannt cirkulär till konsistorierna, att på 4:de bönedagen en allmän tacksägelse till den Högste skulle hembäras för den ovanligt rika skörd, hvarmed landet detta år blifvit välsignadt, och att presterskapet vid samma tillfälle jämte varning för de olyckor, tygellösheten ådragit andra folkslag, skulle uppmana sina åhörare till en allvarlig gudsfruktan, lydnad för öfverheten och inbördes enighet såsom de dygder, hvarpå all borgerlig lycksalighet hvilar. Olycka var, att i flera provinser verkligen blifvit missväxt, och

i andra hade skördens rika utseende på åkrarne genom svag gifning varit så bedrägligt, att årsväxten alls icke kunde anses mer än medelmåttig. Öfvertygelsen om den ymniga årsväxten hade äfven föranlåtit utrikes spannmålens beläggande med dryg tull, så att införskrifningen om hösten blef knapp och rågtunnan uppsteg i Stockholm till 4 rdr, men i somliga landsorter till ännu högre pris.

Den 1 November inflyttade hofvet från Drottningholm till Stockholm och bivistade det första gången uppförda skådespel, en dram kallad "Den svartsjuke Neapolitanaren", posthumt arbete af k. Gustaf III, på nya dramatiska teatern, inrättad uti arsenalshuset, hvartill, såsom sades, åtgått 60,000 rdr. Ibland utgifter, som klandrades, voro hertigens många byggnader. Sådana voro denna teater, prinsessans hus, som nu var under inredning, byggnaderna för krigsakademien på Carlberg. Det mesta bestriddes dock på kredit, men medförde en skuld, som graverade staten och förr eller senare skulle betalas.

Redbara myntets utförande ur riket, en verkan af undervigt i handeln och lurendrejerier, hade hela detta år förorsakat hög växelkurs, och denna åter den författning i Maj månad af bankofullmäktige, att inga hela specieriksdalrar skulle ur banken få utväxlas. Detta förbud sträcktes än vidare till 32: och 16:skilling-stycken, så att man uti banken ej fick tillväxla sig annat silfvermynt än 8:sk.-stycken *). Silfverutförseln lärer förmodligen häraf föga blifvit förekommen, men det hände, att mellan bankosedlar och speciemynt blef en kurs eller agio af två procent. Mellan bankomyntet och riksgäldsmyntet växte agiot detta år ifrån 12 à 13 till 25 procent. Detta var en verkan dels af specie- och bankomyntets mer och mer [tilltagande] sällsynthet, dels af riksgäldssedlarnes förökning och aftagande kredit, som ock vållade en betydlig stegring af alla varupriser. De till öfverseende af riksgäldskontoret den 1 October sammanträdde revisorer sägas ock befunnit detta verk i ett tillstånd, som ej borde öka dess förtroende, och därom utkomna rykten nedsatte värdet af dess sedlar än mera.

I denna ställning inkom kommersekollegium med ett betänkande till regeringen, som lifligen föreställde de olägenheter, hvilka af den mer och mer växande skiljaktigheten mellan de tvenne omlöpande myntsorter för rörelsen i riket dels inträffat, dels voro att befara. Jämte anförande af medel till lättande af detta onda yttrade kollegium slutligen, att inga ofelbara kunde vidtagas utan af en concentrerad

*) Blef vid förändrade omständigheter nästa året ändradt.

makt. Detta misshagade; det sista ordet ansågs såsom tillstyrkat af riksdag, som ock förmodligen därmed mentes. Justitiekansleren anbefalldes att besöka kommerskollegium, låta förstå hertigens missnöje och befallning, att betänkandet borde återtagas samt beslutet annulleras i protokollet. Presidenten h. exc. Liljencrantz svarade, att protokollets annullerande ej stode i kollegii makt, men väl att H. K. H:s befallning därom i dagens protokoll skulle intagas. Enskildt bevisade han justitiekansleren, att det illa ansedda betänkandet varit ett uppfyllande af kollegii ovillkorliga skyldighet enligt dess instruktion, samt att det därföre aldrig lagligen kunde tilltalas.

Emellertid föll härigenom riksrådet Liljencrantz' redan mycket minskade kredit helt och hållet, och hans erkända skicklighet i finansärenden blef därigenom hvarken tillitad eller nyttig i ett tidskifte, då den kanhända varit mest af nöden. Den i svenska riksdagshistorien sedan 1761 mycket, men ej till sin fördel bekante baron Josias Carl Cederhjelm blef i stället rådförd. Denne man, som vid förrbemälte riksdag med mössekassan gått öfver till hattarne och sedermera alltjämt nyttjat sina talanger och insigter blott till egen, aldrig till det allmännas gagn, samt ej allenast samlat en betydlig förmögenhet, utan ock under Gustaf III:s tid briguerade att bli finansminister, hvilket förslag dock stannade vid en kommerserådsplats, den han sedermera af missnöje återlemnade, framträdde nu utur sin retraite, och sedan han först genom brefväxling med baron Reuterholm, sedermera med rikskansleren gifvit hopp om alla finansoredors botande, ankom till Stockholm i November samt erhöll ett traktamente utur statskontoret af 83 rdr 16 sk. för månaden. Utan någon karakter, med betingande att hvarken om hand hafva publika medel eller därföre behöfva göra redo, hade han genast flere konferenser med hertigen. Han skall ock i afsigt att nedsätta agiotagen hafva erhållit plein-pouvoir att öfver detta ämne inga i nödiga öfverläggningar med statskontoret, banko- och riksgäldsfullmäktige samt grosshandelssocieteten. Men hans fräjd lade ett oöfvervinnerligt hinder i vägen för alla hans förslag.

Därtill kom, att han i Extra Posten den 13 December lät införa reflexioner angående personlig rikedom, som alldeles gingo in i fransyska sansculotte-systemet och oroade alla om lugn och trygghet mane medborgare. Efter några anmärkningar om billigheten att inskränka friheten att göra fideikommisser inom vissa gränser, på det de ej måtte öfverskrida en viss afkastning, framställdes där såsom ett hjälpmedel i kronans trångmål, att hon, lika som fordom kyrkan, måtte i sterb-

hus anses och ärfva såsom en son, eller åtnjuta öfverskottet öfver en viss fastställd summa å hvar arfvelott; likaledes, att vid hvart ombyte af säteri en viss del af säterifriheten måtte indragas; besittningssäkerhet på frälsehemman för åboarne åtminstone på 20 år stadgas genom kontrakter; skuldsummor ej få intecknas i fastigheter eller jord köpas för lånta penningar öfver en viss proportion. Ifrande mot kapitalister, lyx, agiotering, såsom grund till speciemyntets utförsel, kursens stegring och allmän förstörelse, visade [han] till slut att, han ej mindre nitälskade mot penninge-egare än privilegierade possesionater. Skriften upptogs såsom en budkafle och hade ofelbart gjort än mera sensation, om ej baron Cederhjelms kredit i detsamma alldeles fallit genom tillstyrkande af ett utrikes penningelån till kursens styrande, som icke vann bifall, jämte flera projekter, som inför hertigen vederlades och icke funnos antaglige.

Mot slutet af året ankom till Stockholm den nye ryske ambassadören grefve Romanzoff, som tillförne i Berlin varit af sitt hof nyttjad och där gjort sig känd såsom altier och orolig. Med hans ankomst uppvärmdes förut löpande rykten om propositioner, ländande till Sveriges deltagande i Europas nästan allmänna krig mot Frankrike, helst kejsarinnan af Ryssland, efter den nya i samråd med konungen af Preussen gjorda delningen af Polen och reglerandet af det rikets öde, nu förklarat sig färdig att nästa campagne biträda de allierade med alla krafter. Hatet till franska republiken hade ock med allt skäl vuxit, sedan dess cannibaliske representanter den 16 Oktober äfven på det hånligaste sätt låtit afrätta Ludvig XVI:s enkedrottning, Marie Antoinette af Österrike, och fortforo att offra tusentals hufvuden under guillotinens järn, samt uppenbarligen sökte utrota all religion i sitt samhälle. Franska namnet kom härigenom i afsky; man misstrodde mer och mer dem, som voro bördiga från ett så befläckadt land; och sådant föranlät äfven i Stockholm den polisanstalt, att i början af December alla i denna hufvudstad vistande fransmän skulle inför öfverståthållareämbetet uppgifva sina namn, näringar och förehafvanden.

Emellertid skedde den 6 December ett oförmodadt ombyte i polisförvaltningen. Den i början af året mot sin vilja tillsatte polismästaren Norlin befordrades utan ansökning till lagman i Westernorrland med 1,000 rdr lön, och sekreteraren hos ståthållaren på Drottningholm, Magnus Ullholm, utnämndes till polismästare. Denne, känd för skicklighet och drift, hade för flera år tillbaka för tillgrepp af preseståndets enkekassa, som han om hand haft, måst taga flykten till Norge, och

var på lejd återkommen, utan att saken mot honom ännu blifvit afdömd. Ett så beskaffadt utnämnande af en illa fräjdad man gjorde mycket uppseende, helst Norlin var allmänneligen älskad af Stockholms invånare och egde allmän kredit. Det inträffade vid samma tid som baron Cederhjelm, hvars namn ej var fördelaktigare kändt, erhöll förtroende till finansärendenas skötande och kastade skugga på ministeren, som oaktadt sina misstag hittills synts följa den grundsats att ej befordra annat än hederligt folk. Man misstänkte genast, att Norlin ej svarat mot hvad regeringen äskat genom tillräcklig vaksamhet med espionagen. Rätta anledningen, hvadan en sådan uppmärksamhet fordrats, upptäcktes inom få dagar.

IV.

Armfeltska högmålet.

Natten till den 18 December blef prinsessans hoffröken, Magdalena Rudenschöld, strängt arresterad i sina rum i prinsessans palats. Samma tid och följande dagen häktades öfverstelöjtnanten Sandels, öfverstelöjtnanten Ehrenström, kongl. sekreteraren Ehrenström, öfverstelöjtnanten baron Lilje och källarmästaren Forster. Baron Armfelts forna kammartjenare Mineur efterslogs samt fördes från Östergötland under arrest till Stockholm i julhelgen. Likaledes försäkrade man sig om en Signeul, som varit handelsbetjent och hade en bror, som var sekreterare hos baron Staël samt känd för jacobinska tänkesätt. Den 18 funnos vakterna på slottet fördubblade, och starka patruller redo kring gatorna då och framgent allt ifrån mörkningen hela natten igenom. Någon underrättelse meddelades väl ej genast allmänheten om orsaken till så oroande steg, men muntligen läto de maktegande förstå, att en sammangaddning mot hertigens person nära sitt utbrott blifvit upptäckt, hvilken skulle först undersökas vid polisen och sedermera vid Svea hofrätt afdömas, hvarom äfven riksdrotsen den 18 prevenerade hofrätten, och ändtligen, den 24, i Dagligt Allehanda annons infördes, dock utan åberopande af publik befallning, med tillägg, att regeringen hade anledning hoppas, det de brottsligas antal var ringa, och att all våda var förekommen genom regeringens redan vidtagna anstalter.

Som man föreställde sig, att mycken jacobinism ingick i konspirationen, och att sinnena därtill retades af kunskapen i allmänna

papperen om utbrotten i Frankrike, så förbjödos redan den 18 alla redaktörer af svenska avisor att där införa något annat Frankrike angående, än hvad som rörde krigsoperationer eller inhemska författningar om handel och ekonomi eller afhandlingar med främmande makter. Förhören med fröken Rudenschöld genom justitiekansleren och polismästaren togo genast sin början och höllos ganska hemliga. Man lät dock förstå, att stämplingarne icke gått ut på mindre än att rödja hertigens person ur vägen, och att i så brottslig afsigt en brefväxling mellan henne och baron Armfelt blifvit underhållen, till en del i chiffre. Flera bref hade blifvit uppsnappade och fallit i regeringens händer genom svenske postkommissariens i Hamburg, Bregard, atgärd, hvilken ock kort därefter erhöll 400 rdr tillökning i sin lön.

Mordet sades vara anlagdt att verkställas, än vid något spektakel, än vid hertigens besök hos mamsell Slottsberg. Hertigen berättade själf för pålitliga personer, att Signeul bekänt sig velat skjuta honom med pistol, hvarom polismästaren, som hade ransakningen om hand, likväl sedermera ingen kunskap fanns ega. Man fruktade, att Armfelt skulle oförmodadt komma hem för att med sin närvaro befrämja revolutionen, och tog anstalter med general Platen om hans arrestering i Skåne. Emellertid visade utgången, att han tranquillement förblef i Neapel.

Som statssekreteraren och öfverpostdirektören Franc icke allenast befordrat brefven mellan dessa personer under sitt kuvert dem tillhanda, utan jämväl stått i omedelbar brefväxling med baron Armfelt, blef äfven han misstänkt och skild från sitt ämbetes förvaltning den 19, då han på tillsägelse under förevändning af opasslighet begärde två månaders tjenstfrihet, hvarunder revisionssekreteraren Kihlgren nämndes till vicarius. Man hade ock ärnat arrestera Franc, hvilket dock genom tjenliga föreställningar blef förekommet; dock vidtogs den anstalt, att han ej fick bryta sina utifrån ankommande bref utan i kabinettssekreterarens, kansliradet friherre Rosenhanes närvaro. I anledning af de med följande poster ankomne bref från baron A. till honom samt ett Francs eget, som blifvit uppsnappadt, af den 17, hvilket senare innehöll, att han nu fann radligast "indraga sina segel" (de förra åter voro uppfyllda af persifflager och smädefulla omdömen om regeringen samt de af densamma employerade personer), fick Franc vid nyårstiden ordres att ej resa ur Stockholm, äfvensom landshöfdingen Lagerbring, hvilken i korrespondansen var nämnd och misstänktes att hafva del i stämplingen, samt nu på någon tid med regeringens till-

stånd uppehållit sig i Stockholm, anbefalldes att tills vidare ej skiljas från denna hufvudstad.

Bland fröken Rudenschölds papper funnos inga så bindande bevis till sammangaddningen, som man väntat, icke en gång chiffretabellen. Följande anekdot, som är sannfärdig, torde styrka den anledning, man hade att tro, det hon uppbränt både denna och andra vigtiga papper. Regeringen hade länge känt en misstänkt och hemlig brefväxling mellan henne och baron Armfelt, hvartill, utom kanhända annan espionage, rapporter ifrån svenske residenten Piranesi i Rom gifvit anledning, hvars bror i början af December var i Sverige och därifrån då utskickades till Italien med hemliga ordres till baron Palmqvist, som kommenderade svenska fregatterna i Medelhafvet, om baron Armfelts arresterande, hvilken uppehöll sig i Neapel. Lördagen innan fröken R. arresterades, var hon jämte hertigen på konungens souper. Hertigen, som tillförne alltid utmärkt henne med en attention, som tycktes nalkas kärlek, talade denna afton icke ett ord med henne, utan tvärtom kastade på henne vreda ögonkast, som ej undföllo de närvarande och minst henne själf. Denna varning lärer af henne, som var fin och slug, icke blifvit vårdslösad.

En annan anekdot bör ej heller förtigas. Onsdagen den 18 December var utsatt till en stor middagsmåltid på Börsen af borgerskapet för lagman Norlin, hvars polisförvaltning var allmänt älskad. Till denna måltid voro öfver 200 personer bjudna, men icke polismästaren Ullholm. Detta utmärkta missnöje och kanske flera anledningar satte de styrande i bekymmer, att någon explosion vid tillfälle af en slik församling var att befara; och för att afstyra allt sådant samt bevisa, att man kommit på spåren af verkligen brottsliga anläggningar, skedde fröken R:s arrestering natten förut; då förmodligen bättre varit att under en fortsatt vaksamhet dröja, tills pålitliga skäl kunnat samlas. Man kan således säga, att hon arresterades både för bittida och för sent. Beslutet vidtogs om natten af hertigen i samråd med rikskansleren, h. exc. Reuterholm och justitiekansleren Lode. Riksdrotsen tillkallades, sedan det var verkställdt, och hans råd följaktligen onyttigt. Den omförmälda måltiden aflopp utan all oordning. Det säges dock, att Westin och Abr. Westman, som förut varit chefer af hvar sin faktion bland borgerskapet, druckit förlikning.

Vare härmed huru det vill, så lära hvarken skälen vid förhören eller ur de funna och uppsnappade brefven varit mot henne och de öfriga häktade mycket graverande. Under förevändning, att hon måtte

blifva så mycket närmare till hofrätten, hvarest saken slutligen skulle pröfvas och afdömas, flyttades hon natten till den 3 Januari uti ett till arrest för henne af kammarkollegium lånadt och inredt rum i gamla kungshuset. Det var försedt med galler; men för öfrigt saknade hon där inga nödiga beqvämligheter och njöt förplägning från hertigens kök. Emellertid blef hon af denna flyttning slagen och modfälld, och för att än mera förmå henne till bekännelse, nekades henne all läsning, och förhören anställdes om nätterna, så att hon hindrades från sömn.

Justitiekanslerens sjukdom tjente sedermera till förevändning, hvarföre ej processen gjordes anhängig vid Svea hofrätt, under det man allt framgent hoppades samla flera lagbindande skäl. Det var under denna tidsutdrägt, hvilken hos allmänheten uppväckte nog förundran, som aftonen den 13 Januari vid utgången från spektaklet en löjtnant Morman, som haft vakt hos fröken Rudenschöld, slägtinge af baron Reuterholm, anmälde sig hafva blifvit undsagd af fyra karlar i slängkapper och med nedtryckta hattar, att om ej fröken R. inom fyra dagar vore på fri fot, skulle han vara död. Hertigen skall hafva skrattat at rapporten såsom af föga värde, då konspiranter ej gärna avertera hvad de ärna göra; men lät dock förma sig att låta fördubbla och med skarpladdade gevär förse vakten hos fröken R. samt att genom öfverståthållaren i "Dagligt Allehanda" utfästa 1000 rdr i belöning för den, som bevisligen kunde uppgifva de brottsliga. Detta föranlät bifogade till öfverståthållaren inlemnade bref.

"Till Öfverståthållareämbetet. Ingifvet den 18 Jan. 1794.

"Att vid utgången af operan förliden måndags några personer en passant hviskat en officer något i örat om fröken Rudenschöld är en sanning, ehuru rädslan torde hindrat honom att rätt höra, om hotet var, i fall han släppte ut eller icke släppte den arresterade fröken. Man hade ej trott, att denna rädsla skulle kommunicera sig så fort och verksamt, och att detta espièglerie skulle störa hufvudstadens och landsbygdens lugn. Men efter så skett, är man skyldig allmänheten upplysning om rätta förhållandet, och tillika skall det vara ett nöje att vinna en så hederlig belöning som 1000 rdr, så framt de icke komma att tagas af allmänna medel, i hvilket fall det vore obeskedligt att begagna sig af dårars rädsla och okloke rådgifvares uselhet. Det kunna vi försäkra, att hotet icke gått ut på mord, som är en lömsk lögn, och så mycket känna vi lagen, "att hött är med intet bött", och att om vi också skulle sagt, att han skulle släppa ut fröken, och han det gjort i rädslan,

vår lilla list att hjälpa ut fången, notabene om den gått i verkställighet, enligt Missgärningsbalken. 19 kap.. 1 § endast kunna ådraga oss 100 daler smts böter. Vi äro alltså redo att uppgifva våra namn, så framt, som sagdt är, de 1000 rdr icke tagas af kronans medel, eller att vi icke till en början emot Sveriges lag varda arresterade, utan såsom svenske män få njuta svensk lag och rättegång till godo".

"Tit. behagade genom allmänna tidningarne satisfiera oss i dessa tvenne punkter, så skall vederbörande ske fullt nöje. Allmänheten har rätt till upplysning: vi till den utsatta belöningen. Men man bör ock litet se på sin egen säkerhet i en tid, då det möjligen fordras. Folk, som äro klokare än vi, säga att det är horribelt, att man kan arrestera egenmäktigt utan föregången anmälan vid någon domstol eller på någon domstols beslut, och att man sedan kan få sitta där hela månaden utan lagligt förhör, utan att få veta sitt brott och sin angifvare, utan att få se sina vänner och slägtingar, utan att få läsa eller skrifva. Detta, om det är sannt eller icke, som vi icke kunna döma, afskräcker oss emellertid, ty vi kunde ju också bli kastade, där vi hvarken se sol eller måne, och slutligen bli förda öfver gränsen, som man, kanske orätt, också säger skall hända".

"Det skulle kunna vara möjligt, att Tit. ingenting låter införa i allmänna tidningarne i anledning af detta vårt enskilda bref: hvarföre vi tänka vidtaga den utväg att själfva något låta införa, för att icke gå miste om den utlofvade belöningen. Neka de gode herrar dagbladsskrifvare också, så skall allmänheten därföre icke blifva utan kunskap, ty det är den, som har rätt till upplysning, så väl på den ena som andra sidan".

1794 blef isynnerhet märkvärdigt genom rättegången mot de för förrädiska stämplingar misstänkte och redan mot förlidne årets slut i häkte inmanade personer. Ransakningen i poliskammaren fortsattes nästan hela Januari månad i anledningen af den uppsnappade brefväxlingen, eller rättare de ifrån postdirektören Bregard i Hamburg insända afskrifter af brefven. Men målet var redan så hårdt rubriceradt, dels genom en i Dagligt Allehanda offentligen meddelad annons, dels genom muntliga utspridda berättelser, och upptäckterna vid ransakningen ännu så ofullständiga, otydliga och föga mot första uppgifterna svarande, att allmänheten begynte därvid fästa en missnöjd uppmärksamhet och anse den arresterade möjligen vara offer mera åt förhastade misstankar, än åt en bevislig brottslighet.

Det var under denna villrådighet, som regeringen till en del vände uppmärksamheten ifrån detta rättegångsmål på ett annat ämne, genom en författning, välgörande om den kunde efterlefvas, och lika så nyttig som nödig bland ett fattigt folk, men stötande fördomar, gamla vanor och deras grundsatser, som tro, att inrättningen af lefnadssättet äfven hör under borgerlig frihet. Den 19 Januari afkunnades i alla Stockholms kyrkor en den 1 Januari daterad förordning mot yppighet och öfverflöd, som med undantag af få persedlar förbjöd manfolk allt bruk af sidentyg samt inskränkte det för fruntimmer till svart, hvitt, grått och randigt: förbjöd dem äfven kläder af kammarduk och fasonerad nättelduk samt i allmänhet blonder, spetsar, entoilage, panacher, guld- och silfvergaloner och broderier, förgylda möbler: bruk och införsel af utländska guld-, silfver- och stålarbeten samt förtäring af kaffe, fina viner och likörer — vid utsatta viten. Begynnelsen med efterlefnad af denna förordning i sistnämnde omständighet skulle ske den 1 Aug.; men hvad klädordningen angick den 1 Januari 1795. Förordningen var vidlyftigt motiverad, men tycktes andas idel välmening och patriotism, och i så måtto mera foglighet än alla i Sverige tillförne i denna väg kända, som den icke tillät husvisitationer eller tjenstefolks angifvelser, helst regeringen förklarade sig hysa det förtroende till sina undersåters medverkan till befordrande af dess helsosamma afsigt, som skulle göra strängare mått öfverflödiga. Förordningen blef ock mindre klandrad, än tidens sed lofvade, upptogs af de fleste med nöje och blef ett föremål för en särskild tacksägelse af Stockholms borgerskap genom en deputation till H. K. H.

Den 29 Januari företogs i Svea hofrätt det mot fröken Rudenschöld med flere angifna högmål. Hon förhördes denna dag så väl i anledning af de mellan henne och baron Armfelt växlade bref som de i poliskammaren redan i detta ämne hållna protokoller. Hon visade vid detta tillfälle sinnesstyrka och förklarade sig med mod och tinlighet. De mot henne af brefven inlupna omständigheter innefattade förnämligast ett nära förtroende med baron Armfelt, häcklande af regeringens anstalter, uppgifter om ett allmänt missnöje och finansernas förtvillade belägenhet, anledningar att baron Armfelt skulle lemna sin mission och kanhända återkomma till Sverige, något, fast i mörker insvept förstånd mellan honom och Ryssland, hvarifrån hon ock skulle hafva någon förmån att vänta m. m.

Men ehuru allt framgent i hela Februari månad nya och nya bref samlades, som med hvar postdag ankommo, blefvo dessa omstän-

digheter dock ej tillräckligare upplysta, än att fröken R. med förnekande af all kunskap om någon tillärnad sammangaddning förmådde förklara sig med ett sammanhang, som ej gaf rum åt lagligt påstående. Sin chiffre och andra papper förklarade hon sig hafva uppbränt i anledning af den onåd, hon af H. K. H. på konungens souper den 14 December trott sig förmärka: men förmåddes att ur minnet, så godt ske kunde, uppsätta en ny, hvarmed de ankommande brefven dechiffrerades. I anledning af så väl där som under fröken R:s förhör förekomna omständigheter, hördes landshöfdingen Lagerbring, landshöfdingen Schröderheim och statssekreteraren Franc, hvilken senare äfven stått i jämn brefväxling med baron Armfelt, varnat fröken Rudenschöld att vara försigtig och i ett bref själf förklarat, att han hädanefter ärnade "indraga seglen". Men allt förklarades såsom ett amicalt inbördes växlande af nyheter, rykten och berättelser, som vänner emellan ofta kan förekomma och man ändå ingalunda vill, att tredje man skall se.

I sanning voro ock brefven i högsta grad skandalösa och förolämpande för vissa personer, helst af de styrande *); men dessa förgripelser, vida skilda från statsbrott, blefvo ej föremål för en laglig undersökning, då de ej annorlunda voro i bevis ledda än genom enskilda handbref. En besynnerlig och statssekreteraren Franc till last liggande omständighet var ett under hans adress från baron Armfelt ankommet konvolut, hvaruti legat ett med lack sammanfästadt, men oförsegladt bref, och inom kuvertet allenast tvenne alldeles oskrifna pappersblad. Man förmodade något kemiskt bläck och anställde nödiga försök till utrönande däraf, men allt förgäfves, äfvensom statssekreteraren Franc icke kunde förmås att meddela någon upplysning, huru härmed hängde tillsammans. Mot Lagerbring och Schröderheim, synnerligen den sistnämnde, voro inga besvärande omständigheter bevisliga. Den förstnämnde kunde blott förmås vidgå några utlåtelser till fröken R., som utmärkte, att han hyste vänskap och interesserade sig för baron A.

Sekreteraren Ehrenström hördes i hofrätten tvenne gånger i Februari månad, egentligen öfver hans i bref till baron Armfelt förekom-

*) Isynnerhet var rikskansleren illa handterad. I ett bref skref baron Armfelt att på drottningens af Neapel tillfrågan, hurudan man han vore, hade baron A. svarat, "que c'était la plus grande tête de l'Europe". I ett annat, att som rikskanslerer äfven fordom kommenderat i fält, hade rikskansleren baron Sparre nyligen förskrifvit sig en tjenstehäst från Öland. Detta sista infall skall mest förtrutit h. exc. Till slut blef korrespondansen genom sin qvickhet och anekdoter ett ämne för curiosité och löje hos dem, den angick.

mande utlåtelser om farliga faktioner i riket, jacobinismens utspridande, det han mer och mer befarade, och något biträde, som Ehrenström skulle göra baron Armfelts sekreterare d'Héral, hvilken väntades skola göra en resa genom Sverige. Han försvarade sig illsnidigt, aberopade sig i de utlåtelser, han vidkändes, det varma nit för högtsalig konungen och dess hus, som där voro tecknade, och vägrade erkänna vissa bref, förrän hans egna originaler för honom uppvisades. Den langa tid, som gick ut mellan hans förhör, stärkte honom i den tanke, att inga bindande bevis emot honom kunde uppletas eller komma i regeringens makt.

I sanning fördes ock processen i Mars manad med mycken lamhet. Nagra domestiquer hos fröken R. aflade vittnesmål, som ingenting bundo, och både aktor och domare begynte vara förlägne. Det var i denna ställning, som sekreteraren Ehrenström den 20 Mars till hofrätten ingaf en skrift, där han i de starkaste termer och med en behjärtenhet, värdig oskulden, besvärade sig öfver hard medfart, protesterade mot öfverganget våld, förklarade den honom tillvitta konspiration för chimérique och blott grundad i nagon delators hjärna, som vore att anse för den rätta konspiratören: sin brefväxling för ren och oförvitlig samt af lika beskaffenhet som ett samtal mellan fyra ögon; fröken Rudenschöld och Armfelt för oskyldiga, och att hertigen en gang skulle rysa för bruket af sitt namn under arrestorderna. Han slöt med ansökning: 1:o att hans sak måtte befordras ofördröjligen till slut: 2:o att aktor måtte aläggas att rubricera den, samt, ifall han ville tilltala Ehrenström såsom konspiratör, uppge angifvaren: 3:o att protokollerna måtte fa tryckas och 4:o de af honom begärde och jämväl af hofrätten beviljade afskrifter af hans egna uppsnappade anonyma bref snart meddelas.

Tillika hade han yrkat, att hans äfven häktade bror, öfverstelöjtnanten Ehrenström, måtte höras, hvilket ännu pa mer än tre manader icke skett, och hvarom han redan tillförne i hofrätten gjort föreställning, icke utan flere ledamöters, särdeles vice presidenten Fredenstjernas behjärtande, då justitiekansleren Lode svarade, att han skulle säga till, när tid blefve att anställa ett sadant förhör. Men riksdrotsen förklarade, att som öfverstelöjtnanten Ehrenströms arrest hvarken skett på hofrättens reqvisition eller blifvit densamma tillkannagifven, så kunde den sig därmed ej befatta.

Ehrenströms inlaga flög i otaliga afskrifter omkring stad och land, verkade ett slags öfvertygelse om hans oskuld och mycket numnmel emot den förmenta våldsamhet, han lidit, vådlig för hvars och ens

säkerhet, som kunde bli ett mål för hat och förföljelser. Ehuru känd för en listig och illa fräjdad man, aftvättade han sig, såsom vanligt händer, dessa fläckar genom den medömkan, ett förment oförtjent lidande uppväckte. Hofrätten pålade aktor att rubricera hans brott, som uppgafs vara medvetande i baron Armfelts förehafda stämplingar, men fann, att de öfriga ansökningspunkterna icke kunde afgöras, innan baron Armfelts eget brott, hvarmed Ehrenström stod i gemenskap, blifvit lagligen ransakadt. För öfrigt skärptes hans arrest, och tvenne underofficerare förblefvo alltid i hans rum på högvakten samt honom följaktiga, när han uppfördes till förhör. men öfverstelöjtnanten Ehrenström, mot hvilken alls inga brottsliga anledningar förekommit, ställdes på fri fot och utfördes till sin gård på Verndön; äfvensom öfverstelöjtnanten Sandels af lika orsak redan den 8 Mars blef befriad ur sitt fängelse och affärdad till Finland, som det sades, med en summa penningar i reconvention.

Baron Armfelt var så väl hufvudaktören i de stämplingar, man sett framskymta, men ännu icke uppdagat, som ock målet för den hämd, därföre borde tagas. Hans missnöje var ej blott grundadt på afskiljandet från fäderneslandet och all inflytelse i dess styrelse. Dess förmodan att genom konung Gustaf III:s kodicill till sitt testamente på sotsängen blifva en af den unge konungens förmyndare och kanske i själfva verket den ende, hade ej så plötsligen kunnat slå felt, utan att väcka hans äregiriga och vinningslystna sinnelag till försök att hämnas och ersätta en så stor förlust. Regeringens det första halfva året visade nit för friheten, särdeles den af pressen, som genom en oförväntad förordning blifvit upplifvad, hade gifvit honom anledning att beskylla regeringen för jacobinism och delaktighet i samma faktion, som gifvit Gustaf III sin bane. Den moderation, hvarmed de i konungamordet delaktige blifvit behandlade, och den man visat mot franska republiken, hade i detta afseende gifvit honom vapen i händerna.

Sådant hade varit ett ämne för flera hans bref, som fallit i regeringens händer; men utom dess hade han genom sin privatsekreterare abbé d'Héral nästlidne året låtit uppsätta en prospectus till en "Histoire de la vie et de l'administration de Gustave III, roi de Suède", den han både utomlands kringspridt och äfven till Sverige hemsändt, hvaruti han utfar mot faktionen, som vållat denne konungs död, och som fortfar att förråda sig genom mördarnes strafflöshet samt svärtande af konungens minne. Där lofvas en sannfärdig historia och uppdagande af Gustaf III:s vuer, samt huru de blifvit motade, af hans politik, och huru den blifvit misskänd. Där lofvades ytterligare sanna porträtter af

oppositionens hufvudman och många originalhandlingar, som varit tjenliga, till upplysning af händelserna. Kriget med Ryssland försvarades under sken att upplifva krigsandan, alliansen med Ryssland under sken af fredens återknytande och befästande. Det mesta består af metaphysiska betraktelser öfver franska revolutionsgrundsatserna, såsom ej mindre falska och chimérique, än ledande till oordning och våld i alla borgerliga samfund. Detta arbetes utgifvande blef genom regeringens åtgärd förekommet, och baron A. fick dels för detta, dels för andra sina försök eftertänkliga förebråelser.

De äggade än ytterligare hans missnöje och stadgade hans beslut att söka sin rappel och på ett eller annat vis skilja sig af en hatad och i hans sinne förödmjukande ställning. Därom vittnade de redan i regeringens hand varande bref; men då mot jultiden 1793 äfven af honom i slika uppsnappade bref skrifvits, att svärdet vore draget, och att på en menniskas lif berodde, när han och fröken Rudenschöld finge förenas, fogades den tillförne nämnda anstalt om hans arresterande i Italien och arrestationerna i Stockholm, emedan af dessa utlåtelser befarades, att någon hemlig mina var färdig att springa, och att en tillärnad mordgärning var å bane. Däraf härledde sig de starka rubriker af brottet, som sedermera länge funnos obevisliga.

Af ett bref från baron A., ankommet i Februari, fanns, att han redan den 14 Januari i Neapel känt orderna från regeringen till baron Palmqvist om sin arrest, öfver hvilka han mycket moquerade sig. Han hade ock sedermera i flera utländska tidningar låtit införa en deklaration (i Altonaischer Mercur af d. 27 Febr.), så lydande: "Baron Gustaf Mauritz Armfelt har vid genomläsandet af den berättelse, som allmänna papperen meddelat om upptäckandet af en sammangaddning i Sverige, i det trolösa sätt, hvarmed hans grundsatser och de bekantaste facta blifvit förställda, igenkänt afsigten att bereda hans undergång och angripa hans ära. Han har alltid ansett och skall alltid anse med afsky de grundsatser, som störa folkslags ro och regeringars säkerhet. Genom en stor konungs val, som lät honom åtnjuta vänskapens sällhet och det mest hedrande förtroende, blef han befordrad till vigtiga ambeten. Till sitt sista ögonblick skall han begråta denne furste och förblifva hans sista vilja äfvensom hans hus trogen. Efter Gustafs död afstod han gärna den andel, konungen uppdragit honom i riksstyrelsen, och såg utan minsta missnöje regeringstömmarne odelade lemnas i händer på en prins, som därtill genom börd och talanger var värdig. Han företog ingalunda en resa till Italien såsom en svepsak; uppehöll sig

än mindre i grannskapet för att uppväcka oro och däraf begagna sig. När han antog ett kreditiv till italienska hofven, skedde det blott af lydnad för regentens befallning och för att inför allmänheten ådagalägga, att åtankan af hans förra ställning ej afhöll honom att uppoffra sin ärelystnad åt sin skyldighet. Han har ovänner, emedan han försvarat sin forne herres myndighet och hans minne. Han har sådana, emedan han gjort människor godt, och han ärnar till försvar emot dem använda sin karakter och oskuldens frimodiga styrka. Neapel den 5 Febr. 1794".

Orderna till baron Palmqvist angående baron Armfelts arresterande utskickades med en Piranesi, bror till svenske residenten i Rom, hvilken varit i Stockholm som kurir i början af December 1793, och kommo baron Palmqvist i Genua tillhanda den 28 December; men oaktadt den skyndsamhet, som honom var anbefalld, afgick han ej till Neapel förr än den 26 Januari. Då råkade han ut för svår storm, gjorde hafveri och måste den 30 Januari inlöpa i Livorno. Reparationen af hans skepp "Tapperheten" kostade öfver två tunnor guld. Han satte sig då på en kutter och anlände till Neapel den 10 Februari; anmälde sitt ärende angående baron A:s häktande hos hofvet, som genom ett bref, det han medförde från svenska regeringen, därom blifvit förekommet; hvarefter Armfelt säges hafva fått neapolitansk vakt för sin port, men följande natten hafva undkommit. Man visste likväl sedermera, att A. den 1 Mars ännu vistades under drottningens beskydd på ett af kongl. lustslotten.

Emellertid hade en handlande vid namn Sources, som för handelsangelägenheter for ifrån Neapel till Stockholm och förmentes vara i Armfelts intresse, i Hamburg på regeringens anfordran genom postdirektören Bregard blifvit anhållen och hans papper, bland hvilka ett Armfelts bref till kejsarinnan i Ryssland, borttagna. På någon gifven försäkran, att ingenting ondt skulle hända honom, fortsatte han dock resan, men arresterades ånyo, så fort han sedermera kom inom svensk gräns. I lika måtto hade abbé d'Héral, som stod på resan till Ryssland, blifvit utfordrad i Düsseldorf, men förgäfves; dock måste han lemna åtskilliga papper ifrån sig och däribland några interessanta bref från A. till kejsarinnan.

På dessa data skred man äfven till stämning mot baron Armfelt, som utfärdades i Stockholm den 1 Mars, i kraft hvaraf han inom tre månader ifrån inhändigandet borde infinna sig i Stockholm att stånda inför Svea hofrätt till genmäle för flera förekomna anledningar, som

skulle han umgåtts med skadliga afsigter och förrädiska anstalter. Denna stämning expedierades ej allenast till Sveriges chargé d'affaires Lagersvärd i Italien, att emot recepisse Armfelt tillställas, utan ock till alla svenska ministrar och konsuler, att öfversättas och införas i utländska tidningar. Likaledes gjordes reqvisition vid alla utrikes hof att låta gripa och arrestera Armfelt, hvarest han måtte ertappas. Under afbidan af hans inställelse eller ock stämningstidens förlopp, då saken utan all vidare tidsutdrägt komme att afgöras, förordnades tillika att rättegången mot de öfriga däruti invecklade personer skulle afstanna, emedan deras större eller mindre delaktighet däruti ej annorlunda än i sammanhang med baron Armfelts brott kunde lag likmätigt och fulleligen bestämmas. Redan den 12 Mars utfärdades konungens bref till kansliikollegium, som innehöll, att "då intet tvifvel är, att ju Armfelt är delaktig i högmålsbrottet", upphör han att vara konungens minister.

Berättelsen om baron Armfelts begärda häktande i Neapel är nog mycken osäkerhet underkastad. Händelsen förtäljes ganska olika. En major Brändström, som med hertigens tillstånd gjorde en utrikes resa, tjent under Armfelt i Finland och nu vistades i Neapel, skref till sina anhöriga i Sverige, att neapolitanska hofvet vägrat utlefverera Armfelt åt Palmqvist, emedan orderna voro daterade den 5 December och man visste, att konspirationen i Stockholm ej var upptäckt förr än den 18. Dessutom hade fem romare blifvit arresterade i Neapel, köpte, som det pastods, af herr Piranesi för att bringa A. om lifvet, hvaribland en Armfelts betjent försökt gifva honom förgift i en kopp kaffe, hvilket misslyckats och han måst bekänna. Andra berättelser innehöllo, att de undkommit, och att konungen i Neapel satt pris på deras hufvud. Sammanhanget är svart att utreda, men saken gaf anledning till många obehagligheter emellan hofven i Neapel och Stockholm, som framdeles komma att omröras. I anseende till förment försummelse afgingo den 12 Mars ordres att arrestera baron Palmqvist.

Grefvinnan Armfelt spelade emellertid en olycklig roll. Hon hade förlidna året rest ut till sin man och måste, då hans öde begynte blifva tvetydigt, tänka på att lemna honom. I sin vanliga penningebrist, vållad af ett omåttligt slöseri, hade han ej penningar att gifva henne till resan. De måste uppnegocieras genom major Peyron, som ock var i Italien; och den 11 Mars passerade hon redan Wien. Under vägen mötte henne ett bref från Sverige med tillsägelse att ej komma

dit, medan hennes mans process påstod. Hon tog då sin väg åt Liffland, där hennes mor, grefvinnan De la Gardie, vistades.

Armfelt dröjde ej längre i Neapel än till den 18 Mars. Han begaf sig då därifrån till Manfredonia och vidare sjöledes till Triest, åtföljd af major Brändström, som ock gjorde honom sällskap öfver Wien genom Polen till Ryssland. Han hade på Brändströms kredit måst upplåna 4000 r:dr. Dessa blefvo B. efter ankomsten till Ryssland betalda.

Emellertid hade hans oförsigtighet beredt honom och hans anhängare en olycka och rättvisan en seger, den man näppeligen haft anledning att förmoda. Genom regeringens i Sverige vaksamma anstalter hade den af sina agenter varit så väl betjent, att baron Armfelts hemligaste papper blifvit i Italien ertappade och till Sverige öfverskickade. Dessa vigtiga handlingar ankommo i början af April och gåfvo saken en ny vändning. Den 9 April var den märkliga dag, då de efter föregången inventering och utmönstrande af sådant, som antingen var oskyldigt eller med stämplingarne icke gemenskap egde, öfverlemnades åt hofrätten, att nyttjas till bevis emot de anklagade, med skriftlig befallning från hertigen, att målet med möjligaste skyndsamhet måtte befordras till laga slut och protokollerna tryckas. Samma dag var hos H. K. H. konseij, i hvilken konungen var tillkallad, och dess guvernörs, grefve Gyldenstolpes, öde afgjordes. Han hade redan länge varit misstänkt för delaktighet i stämplingen, men H. K. H. hade, i betraktande af det höga förtroendesämbete, han innehade, förbjudit hans inkallande och hörande inför hofrätten. Nu då hans egenhändiga bref icke mera lemnade något rum till tvifvelsmal om hans brottslighet, tog H. K. H. i afseende på honom det beslut, som här antecknadt finnes och i allmänna papper efter få dagar trycktes.

Grefve Gyldenstolpe, som enligt detta protokoll genast gaf sig skyldig, hade den svagheten att för flera sina vänner utan särdeles förbehållsamhet sedermera förklara, det honom öfvergått en förföljelse. Detta blef H. K. H. bekant och hade så när vållat en strängare medfart. Han måste till dess afböjande underteckna en revers, hvaruti han tillstod sin förskoning blott vara en verkan af hertigens nåd, och vidgick brottsligheten af sina företag och nedrigheten af sina afsigter. Den 13 April förfogade han sig från Stockholm: och sedan hans måg, friherre Stierneld, nekat att hysa honom på sitt gods Forssby, fordom grefve Gyldenstolpe själf tillhörigt, fann han ej utan svårighet en fristad hos en gammal vän, öfverceremonimästaren baron Ribbing på Gimmer-

stad, som dock först dättill inhemtade hertigens samtycke. Mot hösten flyttade han därifrån till en annan sätesgård i Södermanland, Stäringe, där han af egaren arrenderade en byggning. Föröfrigt fick han 3000 rdr i pension, och hertigen förklarade sig själf för den unge konungens guvernör. Efter någon tid utnämndes förste kavalieren, öfversten baron Mörner, till vice guvernör.

Således slöt grefve Gyldenstolpe sin långa carrière vid tre konungars hof med skam och vanheder. Han var en aimable sällskapsman, hade ytan af bonhommie och ärlighet, medelmåttig odling i förståndet; men egde aldrig esprit de conduite, tog lätt vid nyheter och obepröfvade förslag och begick oförsigtigheter, ofta af den i hans ställning oförlåtliga svagheten att omåttligt älska dryckér. Af unge konungen var han aldrig älskad. Omsom vårdslösade han honom, omsom bemötte han sin höge elev med humeur och capriser. Dessa fel jämte en nogräknad högdragenhet hade ock gjort hans vänner få inom hofvet. Hans otacksamhet emot hertigen, hans bevista försök att stifta missämja mellan honom och konungen och hans medverkan till en revolution, vid hvilken han ingenting kunde vinna, gafvo till slut ett lika slätt begrepp om hans hjärta som om hans urskillning.

De handlingar, som öfverlemnades till hofrätten, bestodo i baron Armfelts egenhändiga koncepter till hans brefväxling med kejsarinnan i Ryssland, hans planer till revolutioner i Sverige, hans i detta ämne förda brefväxling med ryske ambassadören i Wien, grefve Rasumowski, jämte hvarjehanda memoirer där tillhörande och abbé d'Héral's aflagda berättelse i Düsseldorf; fröken Rudenschölds korrespondans med baron A., bestående i 73 originalbref; kongl. sekreteraren Ehrenströms 26 originalbref till baron A.; 62 originalbref från statssekreteraren Franc till baron A.; 5 grefve Gyldenstolpes originalbref till baron A., jämte utdrag af några den senares till den förre; 3 landshöfdingen Schröderheims bref till baron A.; 9 öfversten J. F. Aminoffs bref till hertigen, baron A., fröken Rudenschöld, kongl. sekret. Ehrenström; major Ugglas bref till baron A., 43 st.; kamreraren Mineurs till baron A., 6 st.; postdirektören Bregards till baron A., 53 st.; handlanden Sautres, till baron A., 14 st.; 7 kanslibref.

Af denna digra samling blefvo i Maj månad de intressantaste och mot de sammansvurne mest bindande bref och akter genom trycket allmänna gjorde, och tillika en berättelse, som innehöll deras resultater till hufvudpersonernas mer eller mindre brottslighet. Denna berättelse, grundad på handlingarne och ransakningen i hofrätten, var

författad i en nog stickande skrifart och som ingalunda var nödig att väcka afsky för en anläggning af så förhatlig beskaffenhet. Isynnerhet stötte det flere, att brottet rubricerats för så svårt, att "vårt modersmål saknar uttryck att namngifva hitintills bland oss oerhörda och bottenlösa nedrigheter och förräderier". Man påminne sig blott konungamordet två år tillbaka!

Af handlingarne utröntes, att baron A. nästan allt ifrån den tid, han lemnat Sverige 1792, umgåtts med förslag att göra en förändring i dess styrelse: till hvilken ända han först hade fallit på den tanken, att kejsarinnan i Ryssland skulle med penningar corrumpera hertigen för att förmå honom från sig skilja sina nuvarande ministrar, men slutligen stannade i det beslut, att kejsarinnan skulle förmås därom göra en deklaration, understödd af en rysk eskader på höjden af Stockholm med nödigt landstigningsmanskap, i kraft hvaraf konungen genast skulle få ett rum i konseljen, dock utan röst, och en conseil permanent inrättas, bestående af hertigen, riksdrotsen, grefve Gyldenstolpe, chefen för utrikes affärerna (hvartill generallöjtnanten baron Taube var utsedd), hofkansleren (herr Zibet), statssekreterarne (landsh. Nordin och Lagerbring), baron Armfelt själf (som ock borde åter bli öfverståthållare), general Toll (äfven utsedd till president i krigskollegium) och presidenten i statskontoret (lagman Håkansson); öfverste Aminoff borde bli generaladjutant och chef för lifdrabantcorpsen, grefve Axel Fersen d. y. få befälet i Stockholm; de som förut innehade de således disponerade sysslor, jämte några flera, flyttas och undanrödjas: men den utlåtelse, att man blott behöfde en saignée af 14 à 15 personer, lärer förmodligen ej betydt någon tillärnad blodsutgjutelse, utan blott ett skiljande vid affärerna; som genom jämförelse mellan flere baron Armfelts bref tyckes styrkas, synnerligen depechen till herr Toll, där det om dessa 15 först heter "exil" och några rader därefter "saignée".

Fröken Rudenschöld hade under en jämn brefväxling med baron A. icke allenast varit honom behjälplig att få alla de kunskaper och underrättelser här hemma, som till hans afsigter kunde tjena, utan ock, jämte det hon om hans anslag varit medvetande, om deras utförande med honom öfverlagt och råd meddelat samt i afseende på biträdet från Ryssland med ambassadören grefve Stackelberg plägat mycken förtrolighet. För att förvärfva baron A. desto mera kredit vid ryska hofvet hade hon ock emottagit ett utkast från honom till ett bref, hvilket han imaginerat, att den unge konungen skulle skrifva till kejsarinnan med ett slags förord för baron A. att vinna hos henne afse-

ende, och detta hade fröken R. åtagit sig att till H. M. framlemna; men då hon efter länge afbidadt tillfälle ändtligen fann ett sådant, frågade H. M. om grefve Gyldenstolpe sett papperet, och då hon nekade, svarade konungen: "Då torde jag ej böra taga emot det". Bestört öfver detta misslyckade försök, som dock sedermera åtföljdes af ett annat förslag att af konungen erhålla någon muntlig förklaring till ambassadören grefve Stackelberg, innehållande konungens ynnest för Armfelt och gillande af hans förhållande; och då misslyckandet af dessa anläggningar egentligen tillskrefs konungens förtroende för sin farbroder, var fröken R. vidare betänkt att genom grefve Gyldenstolpe söka väcka och underhålla missförstånd mellan konungen och hertigen, hvartill hon äfven sökte biträde af grefve Stackelberg och baron Taube. Hon hade annars emottagit ett bref från A., henne oförsegladt tillställdt af Mineur och adresseradt till Dal-allmogen för att upplifva deras gamla tillgifvenhet för honom, det hon dock saknat tillfälle att afsända; för öfrigt så nitisk, att hon ock själf ärnat företaga en resa till Ryssland, m. m.

Ehrenström hade ej allenast ingått i Armfelts idéer angående nödvändigheten af en förändring i riksstyrelsen, hvaruti han såg idel jacobinism, utan ock om medeln därtill med honom i jämn brefväxling öfverlagt. Och ehuru hans mening varit, att en revolution, hvarigenom den unge konungen kunde förklaras myndig före den utsatta tiden, skulle beqvämligast kunna verkställas blott af det mindre borgerskapet i Stockholm med några bla band i spetsen, samt att ryskt biträde borde undvikas, hade han dock äfven däruti till slut fogat sig efter baron A:s önskan. En pension från Ryssland tyckes varit förnämsta driffjädern till hans verksamhet och målet för hans hopp.

Öfverste Aminoff (som i början på året fått afsked från sitt ämbete vid Björneborgs regemente och, nu i Stralsund vistande hos sin svärfar grefve Ruuth, efterskickades under arrest och ankom till Stockholm mot slutet af April månad) hade yttrat ett bittert och oförsynt missnöje med regeringen och hade ansett angeläget att hafva en hemlig negociateur i Petersburg, samt själf förehaft en resa dit, vid hvilket tillfälle projekt varit å färde, att han skulle taga en detour åt Piemont för att träffa baron Armfelt; i ändamålet att gifva en riktig målning på ställningen i Sverige.

Dessa voro de mest graverade personer, och detaljerna för vidlyftiga att här finna utförligare rum. Sammangaddningen tycktes i allmänhet röja mera bitterhet och précipitation än klokhet. Tiden till

dess utförande förmodades vara utsatt till sommaren 1794; men af andra anledningar skulle kunna förmodas, att terminen varit sommaren 1793, och att den då ifrån Cronstadt utlöpande flottan varit påräknad att slå det beredda slaget.

Redan den 9 April förekallades Ehrenström i hofrätten. Vid åsyn af ett hans egenhändiga mycket bindande bref höll han på att svimma, men repade sig snart och sade, att stilen liknade hans, men att ovisst vore, om han ändå själf skrifvit brefvet. Fröken R. hade äfven samma dag förhör, men mot henne företeddes ännu inga så ojäfaktiga bevis. Hofrätten var sedermera ända till den 19 April för- och eftermiddagarne sysselsatt med brefvens och öfriga pappers läsande. Den sistnämnda dagen skred fröken R. med mycken rörelse till uppriktig bekännelse både af de sammansvurnes och sin egen brottslighet, den hon allenast tillskref en blind och oinskränkt kärlek för baron A. Den 23 April förekallades å nyo Ehrenström: men, oaktadt hans företedda egenhändiga bref, nekade han sig hafva skrifvit dem och ville alldeles icke ingå i någon bekännelse. Denna ståndaktighet öfvergaf honom dock. när advokatfiskalen mot honom påstod svårare fängelse. Han vidgick då sina bref, men sökte allt framgent att skilja därifrån all färg af förräderi. I anledning af advokatfiskalens gjorda fråga, hvad som egentligen föranlåtit honom att ingå i dessa företag, skref han och inlemnade den 19 Maj ett ganska starkt dictamen ad protocollum af innehåll: att k. Gustaf III:s mord satt honom i farhåga för den factions. som beröfvade honom lifvet, ytterligare vådliga försök att ändra regeringssättet och bereda riket flera olyckor; att, ehuru hertigen i början af sin förvaltning betygat mycket förtroende mot sin brors vänner och tillgifne, hade man dock snart sett de personer, som af Gustaf III:s mördare voro utsedde till offer, bortvisas: att franske ministern Le Brun i nationalassembléen förklarat, att Frankrike numera kunde räkna på Sverige, och att Jacobinerna yttrat, att hertigen ej kunde taga något parti emot dem utan risk för sin person af 500 sammansvurne i Stockholm; att man därstädes vid en tid afskedat franske prinsarnes agent M. d'Escars och emottagit jacobinen Verninac, med hvilken flere personer, som egde H. K. H:s ypperliga förtroende, plägat förtroligt umgänge: att af sådane och flere anledningar*) hade han fruktat franska frihetsfeberns utbredande i Sverige, dess förbindelse med Frankrike och ett krig med Ryssland, mot hvilket allt han ej sett annan hjälp

*) Synnerligen upploppet den 7 Januari 1793.

än konungens befordran till myndighet inom den i testamentet utstakade tid, en omständighet, som i svenska häfder ej sällan inträffat.

Öfverste Aminoff under ständigt åberopande af sin oskuld, sin obefläckade vandel, sitt nit för Gustaf III och hans son, sin afsky för Gustaf III:s mördare och den faction, hvartill de hörde, nekade enständigt till de flesta honom mest besvärande omständigheter, synnerligen ryska resan, ett baron A:s bref, som gaf honom rendez-vous i Finska viken om sommaren 1794, och all medvetenhet om någon revolutionsanstalt: kunde ock ej förmås att explicera vissa mörka och tvetydiga ord i sina bref, änskönt meningen och sammanhanget syntes göra tolkningen lätt.

Statssekreteraren Francs många bref till baron A. hade innehållit mångfaldiga sarkasmer mot regeringen, men inga andra graverande omständigheter än de, som tillförne voro kände, utom några enigmatiska uttryck, särdeles i anledning af ett till grefve Gyldenstolpe framlemnadt paket från baron A., hvarmed Franc varit chargerad. Vid förhören vidgick han sin oförsigtighet, men föregaf okunnighet eller glömska i allt hvad de betänkligare uttryck angick, hvaröfver man äskade upplysning.

Äfven förhördes landshöfdingarne Schröderheim och Lagerbring anyo, i anledning af den förres bref till baron A. och några fröken R:s utlåtelser i hennes bref, att Lagerbring lofvat baron Armfelt vissa papper, i händelse han ändtligen äskade dem, dock under villkor, att de ej måtte tryckas, hvilka papper fröken i annat fall tillbudit sig att af Schröderheim begära: hvarjämte ökade misstankar föllo på Lagerbring af den grund, att han i Armfelts plan var utsedd till statssekreterare och ledamot i konseljen. Men ingendera kunde någonting öfverbevisas. Likväl arrangerades för bägge ackorder: och Schröderheim skildes från sin syssla den 29 April, Lagerbring åter den . . . Maj.

Nu företogs äfven förhör med Mineur, Forster, baron Lilje och Signeul. Den förstnämnde var mest graverad af det volanta brefvet till Dal-allmogen, som baron Armfelt sändt honom, och fröken R. bekänt sig genom honom hafva bekommit, men hvaraf han nekade sig känna innehållet. Utom dess hade brefväxlingen mellan honom och Armfelt angått flere ämnen till missnöje med ställningen i Sverige. Forster, som ock brefväxlat med baron A. och lupit med bref fröken R. och A. emellan, hade ock skrifvit försmädligen om vissa styrelseverket i Stockholm rörande saker och genom ett och annat inbundet uttryck tyckts förråda någon medvetenhet i en tillställning till förändring. Var i öfrigt

känd för en stor frondeur, hvarför han af öfverståthållareämbetet blifvit varnad, och hvaröfver han åter i bref till Armfelt moquerat sig.

Baron Lilje hade så alldeles på blotta misstankar blifvit arresterad, att mot honom ingen besvärande omständighet kunde anföras, hvarför ock aktor intet påstående mot honom gjorde.

Signeul anmälde, att kammarherren Drufva anklagat honom, som skulle han haft den utlåtelsen om hertigen: "Ges då ingen, som har en pistol och kan skjuta honom?", å hvilken grund han skall blifvit arresterad, ehuru han till en sådan utlåtelse var alldeles oskyldig. Kammarherren Drufva, häröfver hörd, förklarade sig aldrig hafva anklagat Signeul, men att denne 1792 någon tid före konungamordet skall haft ett slikt förgripligt yttrande om k. Gustaf III, af hvilken grund han ock blifvit förvist Stockholm. Signeul, som äfven nekade till detta, hade likväl nu utan lof återkommit och troddes vara förskrifven till utförande af någon de sammansvurnes afsigt. Detta och hans kända lefnadssätt af en äfventyrare hade gjort honom misstänkt och föranledt hans arrestering. Men mera ljus öfver hans förmodade brottslighet kunde icke erhållas; och hans förhör degenererade till ett slags injurieprocess mellan honom och kammarherren Drufva, som för den senare blef ingenting mindre än hedrande.

Handlanden Sources hade egentligen ingenting annat emot sig, än att han brefväxlat med baron A. och fört hans bref till kejsarinnan i Ryssland så väl som några paketer till åtskillige af de anklagade. Föröfrigt var han icke svensk undersåte och kunde därför icke rättvisligen dömas inför svensk domstol för brott, begångne utom Sveriges gräns.

Sedan H. K. H. föreständigat hofrätten, att rättegången mot de öfrige anklagade utan afseende på den tidsutdrägt, som med baron Armfelt måste iakttagas, finge fullföljas och till slut förhjälpas, samt likaledes, att de ifrån inhändigandet af stämningen honom till inställelse förelagde tre månader borde beräknas från den 1 April, emedan stämningen, som ej kunnat honom tillställas, da i de flesta utländska tidningar var införd; skred aktor den 19 Juni till sitt slutpåstående emot fröken Rudenschöld, Ehrenström och öfverste Aminoff, det måtte alla tre mista lif, ära och gods samt Ehrenström, som i sitt memorial den 19 Mars lastligen skrifvit om hertigen, till straffets skärpning äfven mista högra handen och steglas. Därefter följde innan kort påståenden emot Mineur och Forster, att de måtte hållas i fängelse, till dess de kunde förmås till uppriktigare bekännelse: hvaremot aktor

icke fann skäl till ytterligare talan emot baron Lilje, Sources och Signeul. Hvad åter statssekreteraren Franc vidkom, hemställdes till hofrättens bepröfvande, huru han borde anses för dess missbruk af tribrefsrättigheten med afsändandet af Ehrenströms och fröken R:s bref: men som inga klara bevis voro att inhemta om någon hans delaktighet i konspirationen, yrkades i det afseendet icke något hans bestraffande.

Fröken Rudenschöld utställdes för allmänhetens förakt och afsky genom en utväg, som torde förtjena namn af hård, da den icke behöfdes, som därföre i mångas sinnen gjorde en stridig verkan och uppväckte medlidande, och som snörrätt stridde emot de motiver, som därtill uppgåfvos. Den 10 Juni öfverlemnades genom justitiekansleren i hofrättens hand några hennes bref till baron A., medan han ännu vistades i Sverige, hvilka adagalade, att hon af honom var hafvande och äfven emot hans råd försökt att betaga sitt foster lifvet. Justitiekansleren tillkännagaf, att frökens biktfader, doktor Petrejus, blifvit anbefalld att öfver dessa "bref", såsom med förevarande undersökningsmål ej gemenskap egande, henne enskildt höra, men att de dock borde i hofrättens protokoll ord ifrån ord intagas; och att, ehuru hon äfven för denna grofva brottslighet förtjente lagligen tilltalas, ville dock H. K. H., för att ej genom en ny vanära blottställa en hederlig slägt, låta all vidare undersökning däröfver stanna, sedan likväl doktor Petreji yttrande till protokollet blifvit afgifvet. Huru vanns detta skensamma ändamål, då bevisen till hennes brott trycktes i protokollerna? Man nöjde sig utom dess icke därmed; utan som brefven voro på fransyska författade, öfversattes de i en särskild broschyr på svenska med titel: "Den på kungshuset fängslade frökens, nu Magd. Charlotta Carlsdotters och riksförrädarens, som fordom kallades baron Armfelt, bref angående deras kärleksäfventyr"; och detta papper utskreks på gatorna till försäljning. Doktor Petreji yttrande var värdigt en ömsint och ädel man. Han förmälde, att fröken tillstått, det brefven voro hennes samt tillåtit doktorn sådant gifva hofrätten tillkänna; att hon under hans samtal ofta fallit i en så häftig gråt, att han själf ej utan tårar kunnat se hennes lidande; att han med visshet kunde försäkra, det hennes ånger var uppriktig; och att om den gode Guden ej hindras att fullborda det goda verk, han börjat, får fröken ett nytt sinne och hjärta.

De anklagade, försedde med fullmäktige, afgafvo hvar efter annan sina förklaringar. Ehrenströms var i synnerhet mycket vidlyftig

och klyftigt utarbetad att leda ifrån sig tillmälet af förräderi. Aminoffs var i så måtto märkvärdig, att han motiverade sitt yttrade missnöje på fruktan för den factions riksfördärfliga framsteg, som störtat Gustaf III i grafven, och det i anledning af de bekänneiser han, såsom vakthafvande hos de brottsliga vid detta olyckliga tillfälle, i arresterna af dem hört, som utmärkte både vidden af sammansättningen och dess ändamål att störta hela konungahuset ej mindre än regeringssättet. Han bilade äfven sina bref till H. K. H., då han vid årets början, i anledning af hans då redan uppsnappade flera misstänkta bref, fått befallning att taga afsked ifrån öfverstebeställningen vid Björneborgs regemente (som ock verkställdes). Dessa voro fulla med högljudande exklamationer; men hans uttydning af flera mörka ord och meningar så vid håren dragen, att den på intet vis var antaglig. T. ex. i ett bref, som tydligen handlade om ställningen i Sverige, stod: "Sådant händer, när styrelsen fallit i sådana pleutrars händer som herrar R.", hvilket R. uttyddes med Robespierre, o. s. v. För öfrigt förblef öfverste A. vid sitt redan gjorda bruk af den bekanta första regula juris.

Sedan den 1 Juli förlidit, gjorde aktor äfven sitt påstående mot baron A., det måtte han mista lif, ära och gods, och hans namn tillika på en tafla uppspikas på skampålen i rikets större städer. Hofrätten skred till doms den 22 Juli af innehåll, att A. borde halshuggas, jämte det han förlorade ära och egendom, fröken Rudenschöld och Ehrenström undergå lika straff, Aminoffs brott ställas under framtiden: Mineur, Forster, Sources, baron Lilje, Signeul vara frie från ansvar; och statssekreteraren Franc, i händelse konungen så godt syntes, för ämbetsfel tilltalas på vederbörligt ställe, hvilken dom efter författningarne konungens skärskådande underställdes och med dess tillstånd den 30 Juli afkunnades.

Domens verkställande i hvad schavotteringen angick följde så tätt uppå dess fastställande, att sedan beslutet den 22 September om eftermiddagen blifvit fattadt, afördes icke allenast fästningsfångarne följande morgonen helt tidigt till sina bestämda orter, jämte det taflan för Gustaf Mauritz kl. 9 uppspikades, utan Johan Albert schavotterade kl. 10 på Packaretorget och affördes därifrån kl. 11 till Smedjegårdshäktet, och Magdalena Charlotta besteg schavotten på Riddarholmstorget kl. 11, oviss ännu om hon icke skulle slita ris, af hvilken orsak och vid åsyn af bödelsknekten, som skulle påsätta halsjärnet, hon sträckte bedjande händer till kommenderande officeren, baron Silfver-

hjelm; befriades äfven från halsjärnet. Den samlade folkskaran skal visat mera medlidande än bitterhet emot henne, och få hördes utgjuta de försmädelser, som vid spektakel åt slika brottsliga äro vanliga. Sedan hon med tämligen lugn contenance uthärdat sitt öde till kl. 3/4 på 12, svimmade hon och fördes då genast till spinnhuset, hvarest hon fick tvenne rum och frihet att se sina anhöriga.

Det försäkras, att rikskansleren i konseljen den 22 tillstyrkt, det hon måtte slita ris, men att riksdrotsens föreställning sådant förekommit. Det var tydligt, att den förnedring, som öfvergick både henne och baron Armfelts namn, påsyftade att de aldrig vid någon framtida förändring skulle kunna rehabiliteras. Men hård syntes allmänheten denna medfart, äfvensom Mineurs och Forsters fängelse och den stränghet, hvarmed de flesta arrestanterna blifvit behandlade, i det hvarken Ehrenström eller Aminoff fått se sina anhöriga eller emottaga tidningar ifrån dem mer än ganska få gånger; då likväl konungamördarne, snart sagdt från första stund af deras häktande, fått njuta denna hugnad; hvaröfver de i sina besvär bitterligen sig beklagade. Ja, advokatfiskalen hade i sina besvär öfver hofrättens dom i anseende till Ehrenström (uppsatta af Reuterholms utkorade redskap, expeditions-sekreteraren Edman) ej haft försyn påstå, att Armfelts brott vore till alla delar så vederstyggligt som konungamordet. Denna kontrast frapperade och gjorde elak verkan *).

För Ehrenström troddes ingen nåd ega rum. Han bereddes till döden kristligen och med en sinnesstyrka, värdig en bättre sak. Man väntade med otålighet att se, om han skulle undergå ett efter lagen kanhända välförtjent dödsstraff, då regeringen två år tillförne ådagalagt så mycken mildhet; och smädeskrifter uppslogos på kaken af innehåll, "att den vore stället för en blodtörstig R., som under en svag regents spira föröfvar grymheter". Man vet icke, om det var i afseende på den nog höjda allmänna rösten eller af en ädlare driffjäder, som Ehrenström benådades. Beslutet därom daterades dock den 22 September och sades på hertigens befallning vara tillsvidare hemligt hållet.

*) Vid tillfälle af utslaget öfver de i konspirationen delaktige förordnade H. K. H. äfven, att, på det rättvisan utan afseende på stånd må till alla gärningsmän lika utdelas, samt att ej hända må, det förrädares namn bortblandas med någon redlig mans, en sådan brottslings tillnamn eller fadersnamn vid alla dylika tillfällen hädanefter skall uteslutas, i följd hvaraf de arelösa brottslingarne nämndes vid dopnamnen, och påskriften på Armfelts tafla blef: "Gustaf Mauritz, sitt fäderneslands förrädare, fridlös öfver allt Sveriges rike med underliggande länder".

I anledning däraf utfördes Ehrenström den 8 Oktober på afrättsplatsen, hvartill Ladugårdslandstorget var utsedt, hvarest hertigens benådning i hårda uttryck honom förkunnades med tillägg, att han för sin framtid skulle förblifva evig fånge på Carlstens fästning och icke skulle få inbegripas under något pardonsplakat. Han skall härvid hafva utgjutit tårar och affördes genast till det bestämda fängelset.

Man gaf upptäckten af det sålunda bestraffade statsbrott den största och högtidligaste publicitet. Icke allenast allmänna tacksägelser hembäros den Högste efter förordning och formulär i kyrkorna, utan ett sammandrag af alla handlingarne, dem till tjenst, som ej kunde hafva råd att köpa protokollerna, utfärdades på trycket, som ock upplästes på predikstolarne; och den 11 Oktober utkom en föreställning till alla Sveriges inbyggare i anledning af samma ämne *). Regeringen hade ock utväg att hos den unge konungen, till hvars förmån på visst sätt stämplingen tycktes vara anlagd, göra sin åtgärd så gällande, att han ansåg sin farbror och dess minister för verkliga frälsare af riket och upprätthållare af hans tron, hvilket, utan tvifvel till alla välsinnades fägnad, stärkte den kärlek och det förtroende mellan förmyndare och pupill, som annars plägar vara sällsynt. Konspirations-upptäckten tjente länge till ingress i de flesta vigtiga författningar.

Inom hofvet ömmade många fröken R:s olycka. Hertiginnan och prinsessan (som mot hösten återkom från Quedlinburg) visade däröfver en sensibilité, som ådrog den förra en skarp förebråelse af baron Reuterholm och brouillerade den senare med honom till den grad, att hon aldrig bjöd honom på souper hos sig, och att de vid de öfriga hofven, där de tillfälligt råkades, ej helsade på hvarandra, till dess regenten ändtligen försonade dem.

Flera personer, som ej undergått dom eller ransakning, blefvo inblandade i denna vidtberyktade sak. Öfverstekammarjunkaren och generallöjtnanten baron Taube var i anseende till fröken Rudenschölds bref och bekännelser misstänkt för medvetenhet och medverkan till någon del af de operationer, som fordrades till förändringen. Han var ock deplacerad af hertigen utur ministèren, dit åter ärnad i Armfelts plan och känd för sitt svurna hat mot franska republiken och jacobinismen, som var konspiratörernas härskri; blef fördenskull i hofrätten

*) Redogörelse för regeringens steg från 1792; vederläggning af tadel (chria till stilen).

hörd, men som han envist nekade hvad emot honom förekommit och fröken Rudenschöld äfven atrade sig i hvad honom angick, afstannade mot honom all talan.

Lika öde hade en af baron Armfelts korrespondenter, en hofjunkare Sparrsköld, som af honom haft propositioner om en utländsk resa och i bref till A. yttrat sig fördelaktigt om hans Prospectus.

Herr Rehausen, hvilken i Haag förrättat kommissionssekreterare-sysslan, blef ock för sådana orsaker, som med denna anläggning gemenskap egde, därifrån entledigad.

Riksmarskalken grefve Oxenstjerna var äfven bland de misstänktas antal. Han hade 1793 arrenderat Armfelts lustställe utanför Stockholm, Frescati kalladt, och i anledning däraf skrifvit honom till ett bland A:s öfriga papper funnet bref, där han en plaisantant kallat A. för sin "seigneur suzerain" och sig för hans vasall, hvilket nu räknades honom svårligen till last. Det utspriddes, att han förklarat sig hellre vilja lefva under Armfelts än hertigens styrelse. Man ärnade, som det säges, skilja honom från hans riksämbete; men konungen skall däremot gjort någon föreställning, och man slöt med att gifva honom två års tjenstledighet.

Envoyén baron Nolcken, af hvilken bref ock funnos i Armfelts ego och som illa uppassat honom vid resan genom kejsarens länder, blef rappellerad.

Majorerna Peyron och Brändström, bägge Armfelts gamla klienter och vistande i Neapel, af hvilka den förre äfven skrifvit hem suspecta bref, och den senare gjort Armfelt sällskap, då han öfvergaf missionen och tog flykten, blefvo båda utstrukna utur svenska officerares antal *).

Men den märkvärdigaste af de i denna sak komprometterade var A:s gamle rival, generallöjtnant Toll. Bref från honom till A., koncepter till svar från denne senare och själfva revolutionsplanen till honom adresserad, gafvo all anledning att misstänka hans brottslighet. Dessa papper meddelades honom emot recepisse i Warschau genom chargé d'affaires Cassström till hans förklaring. Jag vet ej, huru den utfallit, eller huruvida polska oväsendet denna tiden, eller någon annan orsak vållat hinder i hans inställande här hemma, som allmänt sades vara

*) Brändström fick dock mot slutet af 1792 tillstånd att återkomma till Sverige och blef i Februari 1796 rehabiliterad samt återställd till sin förlorade majorsbeställning vid Savolax fotjägare-regemente och öfveradjutantsysslan hos konungen. H. exc. Reuterholm var då hans ifrige protecteur och förklarade, att om han känt honom så väl tillförne som då, skulle aldrig det som skett händt honom.

föranstaltadt genom tvenne till den ändan utskickade officerare; men rappellerad blef han och stämning ändtligen utfärdad, i kraft hvaraf han skulle infinna sig till laga genmäle i Svea hofrätt inom Mars månads slut 1795; hvarom framdeles *).

Armfelts öde i Ryssland är föga kändt. Så snart hans flykt från Neapel var blifven bekant, utfärdades icke allenast de ofvannämnde ordres till svenske ministrarne om reqvisition af vederbörande hof till anstalt att han måtte gripas, utan den 13 Juni kom en kungörelse ut, att den som kunde lemna honom i regeringens händer, skulle därföre undfå en belöning af 4000 r:dr, hvarjämte särskild belöning i samma afseende på utrikes ort äfven förmäldes vara utfästad. Att han icke desto mindre med sin reskamrat Brändström lyckligen ankom till Petersburg, är både säkert och ofvan omtaldt, och att han där ej måtte blifvit illa emottagen, röjes däraf, att Brändström haft tillbud träda i rysk tjenst med anständig befordran. Ehuru danska hofvet genast vid underrättelsen om hans dom lät utesluta honom ifrån Elefantriddarnes gille, äfvensom han i fäderneslandet blifvit Serafimerorden förlustig, kunde dock kejsarinnan ej förmås att fråntaga honom Andreæorden, hvarföre ock ej konungen efter vanligheten på denna ordens dag, den 11 December, nya st., bar samma orden. Hurudana baron Armfelts villkor i Ryssland för öfrigt blifvit, känner jag ej. Troligen har han blifvit försedd med tillräcklig pension. Till rykten hörer, att han med sin fordom afsagde fiende, den i Sverige äfven fridlöse ryske generalmajoren Sprengtporten, plägat förtrolig vänskap. 1795 skall han vistats i ryska staden Kaluga.

*) Marchen af Tollens sak upplyses af hans process följande året sålunda: I Juni skickades från Sverige major Piper och kapten Wulfcrona att i Warschau arrestera Toll, men de måste, i anseende till flera mötande svarigheter, därifrån desistera. Den 4 Aug. tillsades honom genom legationssekreteraren Casström konungens rappel och att han tills vidare borde qvarblifva på missionsorten. Självfva rappelbrefvet kom dock ej förrän den 7. Samma dag begärde Toll audiens till afsked. Den erhölls den 9, och Casström presenterades som chargé d'affaires. S. d. aflemnades [till] Casström arkivet mot qvitto och på Casströms anmälan att vara beordrad genomgå Tolls papper, verkställdes sådant utan motstånd. Ännu s. d. insinuerade Casström en note, att Toll ej måtte få pass från Warschau eller "passer outre les barrières de la capitale". Den 30 Oktober på herr Casströms reqvisition försäkrade sig "le conseil suprème" om Tolls person, på sätt att majoren grefve Borislawsky blef för honom ansvarig. Denna arrest räckte blott till den 4 November, då Praga stormades, konseljen annulerade sina arrestationsbeslut och tillsade Toll att vara på fri fot. Ändtligen ankommo konungens ordres den 26 Januari att Toll borde inställa sig i Stockholm inom den 31 Mars. Han anträdde resan den 13 Februari och ankom den 25 Mars.

Man kan ej utan häpnad påminna sig denne för 15 år i Sverige så mäktige favorits fall. Befordrad utan förtjenst, uppehöll han sig genom ett naturligen eldigt snille utan laggrannhet om medel. Egennytta och slutligen ett stötande högmod fällde honom. Så immoralisk, att ingenting var honom heligt, som stod i vägen för hans äregirighet, nöjen och genom slöseri mångfaldiga behofs uppfyllande, fullkomnade han sitt och sina blinda anhängares olycksöde genom kitslighet, legereté och en i de vigtigaste mål från hans lynne oskiljaktig vårdslöshet. Med Ryssland kunde i dessa omständigheter förtroendet icke annat än vara minskadt. Och Armfelts försök att vinna detta rikes biträde i sina planer voro med så ringa förbehållsamhet lagda för det allmänna ögon, att de komplimenter oaktade, man tillagt för kejsarinnan (se Utdraget af de hufvudsakligaste handlingar etc., Maj 1794), saken ej kunde underlåta att vara stötande. Ryske ambassadören grefve Romanzoffs rappel om sommaren ansågs icke vara något vänskapsprof, och beskickningens angelägenheter bestriddes sedan, som förlidet året, genom chargé d'affaires Notbeck. Hvad verkan öfverstekammarjunkaren grefve Stenbocks förrättning till A:s diskrediterande medfört, som, skickad till Petersburg i December 1793, därstädes hela vintern qvarblef, lemnas därhän, men bör hafva varit ringa, i händelse den skall dömas af negociateurens skicklighet.

Hvad påföljd Armfeltska saken egde på svenska hofvets relation med det neapolitanska, inhemtas nöga af de tryckta skriftväxlingar, som äfven äro interessanta genom flera därtill hörande upplysningar. En så beskaffad skriftväxling hade ofelbart förorsakat fredsbrott, om båda makterna legat hvarandra närmare. Stilen tyckes oförgripligen icke hedra ett policeradt tidehvarf, utan sätta 18:de seklet tillbaka till det 16:de, då konungar kunde säga hvarandra, att "det var lögn i halsen på dem". Också lärer spanska hofvet härom vid det svenska låtit anföra eftertänkliga erinringar.

Piranesi blef utnämnd till svensk minister i påfvens stater med 3000 rdrs lön och riddare af Nordstjerneorden. Till historien om Armfeltska processen hörer på visst sätt äfven den om baron Palmqvist. Han hemfördes i anledning af gifna ordres under arrest på det örlogsskepp, han själf kommenderat, af major von Platen, i Juni månad, och sattes uti fängsligt förvar i gamla kungshuset; men som, då krigsrätt öfver honom sattes, han till sin frikännelse åberopade vissa handlingar som befunnos på samma skepp, hvilket emellertid utgått på kryssning, så måste hans process uppskjutas, till dess detta om hösten

återkommit. Aktors påstående mot honom var ej ringare, än att han skulle förlora lifvet för ordresbrott. I krigshofrätten voro två ledamöter, justitiarien Brügger och major Kellerberg, därutinnan med aktor instämmande. En annan ledamots mening var, att han borde mista ämbetet; men de öfrigas, som utgjorde pluralitet, att han blott borde suspenderas på ett halft år*). Högsta domstolen dömde honom från tjensten. Hertigen benådade honom på det sätt, att han allenast permitterades på ett halft år; men krigshofrätten pröfvades hafva fällt en allt för lindrig dom och fick därföre en allvarsam skrapa; blef också kort därefter, eller vid nyårstiden 1795, upphäfven, och den gamla inrättningen med generalkrigsrätter i stället upplifvad. Protokollerna angående baron Palmqvist blefvo icke tryckta.

*) Det försäkras, att justitiekansleren Lode sökt förmå hofmarskalken Silfversparre, som var en af ledamöterna, att skärpa domen, "emedan Palmqvist begått ett politiskt brott". Silfversparre blef vid pluralitetens mening och sade sig ej känna andra brott, än dem lagen rubricerar. Han blef ock vid riddarpromotionen i Nov. 1794 förbigången.

V.

Förmyndareregeringens politik; despotiska åtgärder.

(1794—95).

För att till slut fullfölja berättelsen om Armfeltska konspirationen, har jag icke i tidens ordning omförmält flera händelser, som detta år emellertid sig tilldragit och äro värda att antecknas.

Den första är den konvention, som den 27 Mars upprättades mellan konungarne i Sverige och Danmark till gemensamt värn och försvar af svenska och danska handelns frihet och säkerhet, sluten i Köpenhamn nyssnämnde dag och ratificerad i Stockholm och Köpenhamn den 3 April. Kommissarierna voro baron Staël von Holstein, f. d. ambassadör i Paris, och statsministern grefve Bernstorff. Innehållet var följande: 1:o) Förbundo sig de kontraherande att under påstående krig iakttaga noga neutralitet, så vidt det med deras värdighet stod tillsamman. 2:o) Att ej göra anspråk på någon förmån, som ej var grundad på deras ingångna traktater med de i krig varande makter. 3:o) Att icke i obestämda händelser göra någon fordran, som ej grundade sig i allmänna folkrätten. 4:o) Att hägna deras undersåtares oskyldiga sjöfart. 5:o) Att i sådant afseende, så snart årstiden tillät, å hvar sin sida låta utrusta åtta linieskepp och ett motsvarande antal fregatter, 6:o) hvilka eskadrar skulle förena eller skilja sig allt efter hvad det gemensamma interesset fordrade. 7:o) Att, i händelse af försvar, svenska skepp skulle anse danska skepp och flaggor lika såsom deras egen

nations och så tillbaka. 8:o) Att vid ordningen af befälet följa konventionen af 1756. 9:o) Att Sveriges och Danmarks tyska stater ifrån denna konvention skulle undantagas. 10:o) Att Östersjön skulle anses för ett tillslutet och otillgängligt haf för aflägsna krigförande makters örlogsskepp och vid denna trygghet förvaras. 11:o) Att gifva del af denna konvention åt alla krigförande makter, med försäkran om hug att med dem underhålla vänskap och enighet; dock 12) Att om någon makt i förakt af traktater oroade Sveriges och Danmarks oskyldiga sjöfart, och rättmätig förnöjelse blefve vägrad, efter fyra månader bruka repressalier, Östersjön likväl alltid undantagen; samt att på lika sätt understödja hvarannan, om någondera nationen för denna konventions skull blefve anfallen eller förolämpad. 13:o) Att låta konventionen ega bestånd så länge närvarande krig räcker, dock under villkor att däruti för gemensam båtnad göra tilläggningar eller ändringar. 14:o) Att verkställa ratifikationen 14 dagar, sedan konventionen blifvit undertecknad och utväxlad.

En sjörustning blef naturliga påföljden af denna traktat, hvilken afunden själf icke borde kunna misstyda, då ändamålet blott var fredande af Sveriges handel, och då den beseglade den emellan Sverige och Danmark så naturliga som för båda rikenas undersåtare nyttiga och önskliga vänskap. En slik sjörustning hade äfven det förflutna året varit beslutad, men i brist af penningar måst inställas. Nu förekom samma hinder, till hvars häfvande en subskription öppnades af privata personer på gifven anledning ifrån regeringen, under namn af "Svenska inbyggares frivilliga sammanskott till regeringens understödjande att upprätthålla svenska flaggans heder och rikets självständighet"*). De förmögnaste föregingo med goda exempel. Baron Carl De Geer gaf 3000 rdr, grefve Brahe 2000, baron Adelsvärd 2000, o. s. v., så att redan den 16 April, eller första dagen då subskriptionen var öppnad, 31,000 rdr insamlades. Den fortsattes inom alla stater och publika verk i Stockholm, bland militären, i alla landsorter, så att inom årets slut vid pass 180,000 rdr genom denna utväg erhöllos, hvartill anledning togs af Danmarks efterdöme, där, i anseende till kongl. slottet Christiansborgs förstörelse genom en olycklig vådeld den 26 Febr., en dylik subskription äfven med framgång skett.

*) Huru skuggrädda de styrande voro för franska grundsatser, till och med ord, syntes däraf, att orden "svenska medborgares" förkastades och sattes "inbyggares". Man hade länge fästat en förgriplig idé vid orden "upplysning", "filosofi" etc.

Utrustningen af de åtta linieskeppen och fregatterna anförtroddes en kommitté i Carlskrona under öfverste Pukes ordförande, som utnämndes till kontreamiral. Hvarken är det troligt, att de medel, som intlutit genom subskriptionen, därtill förslagit, isynnerhet som de sent och småningom utföllo, eller att statskontoret förmatt göra ett mot behofvet svarande förskott, helst fartygen voro blottade på nästan allt tillbehör. Men oaktadt ett sådant förhållande, som föranlät flera gissningar och äfven den, att medel ifrån Frankrike hemligen blifvit indragna till regeringens understöd (hvilket lemnas i sitt värde), utrustades flottan med den drift, att, emot allas förmodan, den var till fullt antal utlupen midt i Juni månad, under vice amiralen grefve Claes Wachtmeisters befäl, utom linieskeppet "Tapperheten", som baron Palmqvist förde, och fregatten "Galathea". Dessa stötte dock till de öfriga på redden utanför Köpenhamn, hvarest eskadrarne förenade sig, och kryssningen företogs samt fortsattes hela sommaren igenom. Man klagade icke desto mindre, att svenska handeln detta år led föga mindre än tillförne genom engelska kaperier och att regeringen icke med nog eftertryck reklamerade de emot neutralitetsgrunderna uppbragta fartyg. Men emellertid och oaktadt utländska tidningar voro uppfyllda med berättelser om en rysk flotta, som om sommaren skulle utlöpa från Cronstadt, märktes däraf ingen verkställighet, än mindre att Petersburgska hofvet souteneradе de hotande deklarationer, som det förlidna året, i afseende på kommunikationen med Frankrike i handelsväg, blifvit gjorda. Och att Sveriges sjöfart i allmänhet var fördelaktig, tycktes böra slutas af en veterlig införsel af silfver i riket.

Innan man skrider längre, förtjenar hofpredikanten Thyselii process att med få ord nämnas. Denne tre-årige prestman, en ifrig lycksökare, illfänades att få ett pastorat och adresserade sig i det afseendet till ståthållaren De Besche, hvilken redan, mot en erkänsla af 200 rdr, skall för honom utverkat kallelse att vara hofpredikant; lyckades äfven på sätt, att De Besche, emot en ny erkänsla af 1000 rdr, nyttjade sitt tillträde hos hertigen, såsom sekreterare vid hofexpeditionen, att af bemälde herre erhålla ett mandatorial med De Besches kontrasignation till konsistorium i Strengnäs, det borde Thyselius uppföras på förslag till Sköllersta lediga pastorat i Strengnäs stift, ett af de största, som där finnas och af konsistorium bortgifvas.

När denna surpris blef baron Reuterholm bekant, föreställde han H. K. H. ofoget af detta steg, som på en gång stridde mot författningarne och skulle andra mera förtjente prestmän till förfång lända, samt

erhöll hans befallning att skrifva ett bref till konsistorium, som innehöll, att mandatorialet ej borde annorlunda förstås än såsom en "vanlig formalitet", hvarigenom ingen förändring i någons lagliga befordringsrättigheter, eller tillökning i Thyselii, var åsyftad, hvilkens ansökning blott efter hans tjensteår borde af konsistorium betraktas; hvarföre ock mandatorialet af konsistorium borde baron Reuterholm tillsändas för att H. K. H. återställas. Öfver hvilken förklaring, som drog konsistorium utur en tveksam farhåga att antingen träda andras rätt för när eller brista i lydnad emot H. K. H:s bud, konsistorium betygade fägnad och tacksamhet.

Men Thyselius, som härigenom gick i mistning om en dyrköpt och påräknad befordran, skref i harmen ett bref till baron Reuterholm, där han i de starkaste uttryck beklagade, att "en konungs ord voro återkallade och en svensk mans egendom icke mera hans; och sådant icke under Christierns glaf, eller under anarchiens villa, utan under en rättvis furste"; anförande tillika, att det gifna förordet, en gång utfärdadt, "icke kunde fråntagas honom utan våld"; att många exempel voro uppå sådana, hvilka till en del uppgåfvos; att de därpå grundade redan skedda befordringar borde upphäfvas af samma skäl, som promotorialet för Thyselius nu åtrades; att sådant skulle vanslägtas till våld; att om hertigens föreskrift varit oförsigtig, vore dess återkallande ännu oförsigtigare; hvartill kom en och annan reflexion om tidiga befordringar, som tycktes hafva ett stötande afseende på baron Reuterholms egen hastiga lycka.

Baron Reuterholm, förtörnad öfver denna djärfhet, som kanhända bäst varit straffad genom en lika enskild föreställning och åtvarning som själfva brefvet, lemnade detta till justitiekanslerens beifrande, och Thyselius blef fiskaliter tilltalad inför Svea hofrätt den 4 Juli och måste genast träda i häkte. Han ingaf den 7 Juli ett väl författadt memorial, hvaruti han i allmänhet sökte urskulda sig ifrån det tillmäle att hafva lasteligen skrifvit om hertigen och en af rikets herrar, men framför allt åberopade sig det förtroende, hvarunder han yppat sina tankar i ett honom nära gående ämne i ett enskildt bref. Så väl vid detta tillfälle som vid förhören medgaf han förhastande i sina uttryck, men ingen brottslighet i sin afsigt. Icke desto mindre gjorde advokatfiskalen den 9 Juli påstående, att han skulle mista lifvet. Thyselii förklaring, afgifven den 14, innehöll hufvudsakligen hvad redan af honom var anfördt, men tillika uppgift om hela förloppet med De Besches honom meddelade biträde. Samma dag hade ock baron R. hos hofrätten in-

gifvit en skrift, hvaruti, näst anförande af h. exc:s skäl att lemna Thyselii förgripliga bref under lagens beifrande, h. exc. förklarade sin önskan, att Thyselius, åtminstone för hvad han emot h. exc. kunde hafva felat, måtte till godo njuta hofrättens mildhet och all möjlig förskoning.

Den 15 fällde hofrätten likväl Thyselius till dödsstraff, men underställde tillika, af anförda bevekande skäl, om icke han genom konungens nåd kunde därifrån förskonas. Den 21 Juli ankom ock verkligen konungens bref med tillåtelse, af gunst och nåd, att han måtte lindring åtnjuta och umgälla sitt brott med åtta dagars fängelse vid vatten och bröd; i anledning hvaraf hofrättens utslag för honom afkunnades den 23 Juli. Thyselius befordrades följande året till Särestads pastorat.

Denna process gjorde mycket uppseende, och feladés icke omdömen, att Thyselius blifvit af hofrätten allt för hårdt ansedd, äfvensom att baron Reuterholms angifvande af hans enskilda handbref, det Thyselius skrifvit i första smärtan och bedt baron R. uppbränna, tycktes vara nog inqvisitoriskt. Men målet blef för herr De Besche mera skadligt än för Thyselius. Den förre förlorade med allt skäl hertigens förtroende; blef skild både ifrån sekreteraresysslan vid hofexpeditionen, hvars föredragningsärenden lemnades åt statssekreteraren Rosenblads besörjande, och från ståthållarebeställningen på Stockholms slott, hvilken uppdrogs hofmarskalken baron Munck; och måste därtill återbära de 1000 rdr, han så orättmätigt undfått. Denne ovärdige gunstlings fall åstadkom intet medlidande. Många föregåfvo ock, att baron Reuterholm icke för annan orsak gifvit Thyselii sak så mycken éclat, än att därigenom få ett tillfälle från hertigens person afskilja en egennyttig missbrukare af hans nåd.

Sedan konungen och hertigen bevistat krigsöfningarne på Ladugårdsgärdet i Juni månad, anträdde tillsammans dessa herrar en resa till Salberget, Falun och Roslagen, hvars betydligaste bruk besöktes och beságos. Denna resa företogs ifrån Stockholm den 7 Juli och återkomsten skedde den 28 i samma månad till Drottningholm, hvarest hofvet förblef till den 1 November. Sviten på resan var oförgripligen större än behof gjordes, då man anser kännedomen af landet vara förnämsta ändamålet. Att likväl H. Maj:t i den vägen vann lika litet detta år som det förra, är så mycket troligare, som nöjen och lustbarheter voro honom öfver allt till mötes. Baron Carl de Geer, grefve Brahe och landshöfdingen Ugglas hade de kungliga flera dagar till

gäster. och den senast nämnde utmärkte sig genom sitt utmärkta sätt att roa och behaga, värdigt en duc d'Antin och Louis den XIV:s hof. Kansliradet Rosenstein var icke konungen följaktig. Hertigen hade dock låtit förstå, att sadant ej borde uttydas såsom onåd. Under frånvarelsen fördes regeringen såsom förlidna året af hertig Fredrik Adolf, biträdd af rikets herrar grefve Wachtmeister, baron Sparre, baron Kurck och baron Reuterholm.

Under vistandet på Drottningholm gick konungen första gången till Herrans Nattvard. Ärkebiskopen, samt biskoparne Wallqvist, Insulin och Munck voro kallade att bevista H. Maj:ts förhör genom doktor Flodin och trosbekännelse, som aflades den 13 September *); och, efter meddelad välsignelse af ärkebiskopen, emottog H. Maj:t sakramentet den 14 i Drottningholms kapell, i närvaro af hela kongl. huset. H. Maj:ts andakt vid detta tillfälle skall varit både rörande och uppbygglig, och denna andliga förrättning, således fullkomnad, gaf konungen i dess undersåtares ögon ett anseende af tilltagande mognad och manlighet, som gladde deras hopp.

Efter återkomsten till Stockholm begynte konungen bevista Svea hofrätts sessioner, hvarmed fortfors hvarje onsdag i tre månader, då turen kom till krigskollegium, som erhöll lika ofta och länge samma slags besök. Den 24 November inföll det vanliga Serafimerordens höstkapitel, hvilket H. Maj:t då första gången bevistade. Följande berättelse, utdragen utur allmänna tidningarne, utvisar i hvad måtto detta blef märkligt.

Då hertigen af Södermanland den 24 Nov. öppnade ordenskapitlet, det konungen då första gången bivistade, höll H. K. H. till H. M. ett tal, hvaruti, efter en berättelse om ordenskapitlets stiftning och skiften samt yttrade önskningar, att ridderlig dygd och ära alltid måtte skyddas vid konungens tron m. m., H. K. H. förklarade sig öfverantvarda H. Maj:t dess stormästare-säte. "Glad, hette det, "att i allt kunna framskynda den så högt efterlängtade stunden, då E. Maj:t själf tillhör att göra dess folk lyckligt, skall afunden åtminstone ej mera säga, att jag något enda steg uraktlåtit, som till dess fortskyndande kunnat lända, och då ett nytt tillfälle nu gifves att inför hela världens ögon åter uppdaga denna sanning, lär E. Maj:ts ömma tänkesätt för mig ej därvid kunna neka mig en så väl grundad tillfredsställelse. Den glädjen

*) Öfver denna akt, som skedde med mycken ceremoni, hölls protokoll, som tycktes.

att se vår älskade herre och ordensmästare i detta riddarekapitel närvarande, bör ännu ökas af den, att där se honom för första gangen utöfva de höga rättigheter, hvartill Försynen och hans börd honom kallat. Och da i de kongl. ordens häfder icke finnes naget enda exempel af en Svea och Götha konungs inträde uti gillet utan ett sådant utöfvande af dess makt, får jag med fördubblad anledning at E. Maj:ts eget välbehag öfverlemna, om icke, da E. Maj:t nu själf personligen emottager styrelsen af dess orden, E. Maj:t i nåder skulle täckas vid detta högtidliga tillfälle nämna till nagra af de mangfaldiga under dessa aren inom de samma yppade ledigheter, på det en för kapitlet i alla afseenden så glad dag äfven i dess häfder ma vara tecknad med åminnelsen at E. Maj:ts första val af riddare, med första utöfvandet af dess rättighet som Sveriges konung“ m. m.; hvilket tal af konungen besvarades med ett ej mindre prydligt, försäkrande om dess tacksamhet mot sin farbror och bifall att utöfva stormästarerättigheterna till de trogna tjensters belöning, konung och fäderneslаnd blifvit beviste.

Med särskilda éloger åt hvarje, utnämnde därpå H. Maj:t till riddare och kommendörer af dess orden: friherre Gust. Ad. Reuterholm, friherre Carl A. Wachtmeister, friherre Joh. Wilh. Sprengtporten, friherre Curt v. Stedingk, grefve Magnus Brahe och friherre Hans Henric von Essen. Om friherre Reuterholm hette det: “Vid detta val har det äfven för mitt hjärta varit en särdeles tillfredsställelse, att med det första band af denna orden, min hand utdelar, kunna belöna och pryda den mannen, som, närmast min farbrors person, i dessa skakande och oroliga tider med lika oföränderlig nit som mod och ståndaktighet under minderarigheten varit för min tron ett stöd och på så utmärkt sätt bevisat mig och fosterlandet dess trohet; hvars outtröttliga vaksamhet och osparda möda, näst Guds nådiga försyn, äfven bör tillskrifvas, att den afskyvärda konspirationen mot mig, min farbror och hela vart fäderneslаnd så lyckligen blifvit upptäckt, och vi alle i rattan tid frälsade från de svaraste öden, samt de obetaleliga bevis af denna riksförrädiska tillställning i Italien blifvit eröfrade och hitskaffade“. Om grefve Brahe: “Ytterligare ihågkomme vi med denna hedersbelöning den man, hvars slägt alltid mot konungahuset och fäderneslandet visat den renaste trohet, hvars fader under fanatismens förhatliga utbrott blifvit ett olyckligt offer för sin tillgifvenhet mot min farfar och för den kärlek, han för ordningens återställande i dess skakade fäderneslаnd hyste“ etc. Och om baron Essen: “Att han var konung Gustaf III närmast, då det olyckliga skottet lossades, samt att

hans mod och rådighet då förekom *mördarnes* ytterligare afskyvärda uppsåt till fullföljande af den ohyggliga sammansvärjning, som ej hade mindre syftemål än hela *det kongl. husets undergång*".

Utom de bortgifna fem Serafimer-banden utdelades många Svärds-, Nordstjerne- och Wasa-ordens så kommendörsband, som smärre kors och tecken. Allmänheten kunde icke hindra sig att, oaktadt den granna färg, som var satt på denna hertigens åtgärd, därutinnan märka ett inbrott i konung Gustaf III:s testamente, hvars första moment förbjuder hertigen att under förmynderskapet bortgifva någon orden (Svärdsorden undantagen, i händelse af krig), emedan rättigheten därtill en fullmyndig konung tillkommer; och att skälet föga kunde vara annat, än baron Reuterholms brinnande längtan att snart beklädas med ett blått band, under lika villkor med furstliga personer, nämligen att icke förut hafva burit något mindre ordenstecken. När man utur denna synpunkt anser saken, blifver äfven konungens éloge så mycket mera stötande, som den naturligtvis för honom såsom omyndig var förestafvad, och af baron Reuterholm själf, om icke uppsatt, åtminstone sedd, innan den afsades. Man fästade sig äfven vid det svassande berömmet af en konspiratör, som lemnat sitt hufvud. efter landets då vedertagne lagar och regeringssätt, på stupstocken, och det så nära efter en med så mycken éclat upptäckt och straffad statskonspiration; äfven som baron Essens éloge innehöll omständigheter om mordgärningen emot konung Gustaf III, som inga protokoller, ehuru genom trycket lagda för allmänhetens ögon, ännu uppdagat *).

Om man skulle låna baron Reuterholm något annat skäl än vaniteten till dess angelägenhet om den nådebevisning, han genom konungens mun själf gifvit sig, kan det äfven sökas däruti, att han likasom ville taga fasta på dess nåd och genom de smickrande omdömen, H. Maj:t om honom högtidligen afkunnat, förbinda samme herre att framdeles bibehålla honom vid ett förtroende, som H. Maj:t icke kunde återtaga utan att gifva sig själf dementi.

Bland ekonomiska märkvärdigheter för detta år förtjenar först antecknas, att den redan 1792 nedsatta kommittéen öfver landthushållningens upphjälpande i Mars månad blef upplöst. Denna arbetsamma

*) Alla konungens i ofvannämnda tal fällda omdömen upprepades och bekräftades i dess tal vid de nämnde Serafimerriddarnes dubbning den 28 April 1795. Baron R. prisades där i synnerhet för sina uppoffringar till konungens och rikets bästa, sedan han fått allt hvad man i Sverige kan få och gratifierat sin herskande passion att envåldigt styra ett helt rike.

beredning hade till regeringen tid efter annan inkommit med flera betänkanden och förslag. Men när den ändtligen föreslog, att sockenämnder måtte inrättas genom val i hvar församling af ledamöter så af standspersoner som allmoge, hvilka skulle vara uppdraget att hafva tillsyn öfver landtbruket och jämväl att välja nämndemän vid häradsrätterna m. m., förekom i detta tillstyrkande åter det Jacobinska spöket: så att kommittéen fick ett nådigt bref med befallning att lemna ifrån sig hvad de hade utarbetat och sedan åtskiljas.

Statsutredningen, som äfven suttit sedan den 29 Aug. 1792 och, i hänseende till sina tillstyrkanden angående hvarjehanda indragningar, icke rönt ett lyckligare öde, upplöstes äfven genom ett mycket nådigt bref af den 8 Maj. Dess förrättningar voro ock verkligen fullgjorda och komma att sprida mycket ljus öfver svenska statsväsendet. Kommerserådet Lagerheim blef utnämnd till vice president i statskontoret och den 24 November till riddare af Nordstjerneorden. Flera ledamöter njöto andra vedermälen af kongl. nåd.

I afseende på öfverflödsförbudet och försök att illudera kaffe-aflysningen genom tillverkning af svenska succedanea, blefvo äfven sådana förbudna.

Icke desto mindre öfverträddes detta förbud utan mycken försyn. Man måste dock medgifva nyttan däraf genom förbrukningens minskning, då kaffe ej kunde i större samqväm bjudas. Men däremot torde sidenförbudet hafva föga gagnat riket, då engelska sitser i stället införskrefvos och tjenade fruntimrens grannlatslystnad till lika förnöjelse som siden, och riket förmodligen till föga mindre kostnad.

Militären rosade icke sparsamhetsprincipen. I stället för de af guld- och silfvergaloner brukliga och aflysta epåletter, inrättades andra, först af läder och förgylld mässing, och inom få månader af solidt silfver, som kostade dubbelt och jämte alla andra onödiga raffinements på uniformerna kommo de medellöse illa till pass. Man torde oförgripligen till mindre nödiga anstalter äfven kunna häntöra den, som i årets början på orderna utgafs, att ingen officer dädanefter skulle helsa genom hattens lyftning, hvilken baron Cederström för konungen omtalade såsom en sak af vigt, och som icke här skulle omnämnas, om den icke skildrade tidehvarfvet och de styrandes esprit. Efter baron Cederströms fall utkom ett cirkulär den 18 Maj 1796 med den förklaring, att ofvannämnde förbud blott borde ega rum vid exercis och paradering. Skälen voro nog besynnerliga, såsom att förekomma en tilltagande lättsinnighet och förgätenhet af skyldigheter, sidvördnad mot förmän,

tvärhet mot likar, plumphet mot könet; item: att ingen svensk man borde nalkas sin öfverhet med täckt hufvud, som i sina undersåtars obetäckta anlete borde läsa all den glädje, hans närvarelse var van att sprida.

I anseende till en svår torka blef sädesväxten i riket detta år ganska knapp, och Europas krigslågor gåfvo ej hopp att erhålla mycken spannmål ifrån utrikes orter. Af denna anledning förböds den 21 Aug. all salubränning och försäljning af brännvin på krogar och näringsställen på landet, samt i vissa län jämväl i städerna, emot det att brännvinsarrendet, som på sådana ställen redan blifvit till kronan erlagdt, återbars. Pannerymden inskränktes öfver hela riket till det mått, 1787 föreskrefs. Ehuru spannmålen följande vinter uppsteg till ett förfärligt pris af 6 rdr för en tunna råg, 5 för en tunna korn på flera orter o. s. v., ehuru somliga orter ledo verklig hungersnöd, och ehuru slutligen kontrollen öfver den ofvannämnda författningens verkställighet var så kinkig, att den visserligen otillbörligen öfverträddes, kan man dock ej annat än prisa regeringens goda afsigt; och är det ingalunda tvifvelaktigt, det ju verkan däraf, om icke i fullt mått däremot svarande, likväl varit fördelaktig.

Spannmålsutförsel, som det förflutna året skett särdeles ifrån Göteborg till Frankrike, var redan i början af detta förbuden: men som den likafullt fortfor genom lystnad till den vinst, Frankrikes behof och ett ovanligen uppjagadt pris tillbödo, så skärptes förbudet den 27 Nov., och skulle den, som andra gången därmed beträddes, mista äran. Frankrikes både inhemska brist och dess arméers underhåll fordrade utliggare på alla kanter, att anskaffa lifsmedel. En sådan agent var Fournier, som låg i Göteborg och, för hvad pris som begärdes, upphandlade och utskeppade lefvande kreatur, kött, fläsk, ost och smör. De fattigare i en nog vidsträckt omkrets begagnade sig af tillfället och fingo väl sina varor öfver höfvan betalda; men rikets förlust af boskapsafvel var ett ondt, som för framtiden kunde hafva riksförderfliga påföljder och föranlät förbudet af alla ofvannämnde persedlars utförsel, som på konungens befallning genom kommersekollegium utfärdades den 4 Juli.

Den 16 Aug. vidtog H. K. H. en författning, som på visst sätt upplifvade amiralitets-kollegium. Under namn af storamirals-ämbetet sattes flottan med alla dess detaljer under inseende och styrelse af ett i Carlskrona residerande verk, bestående af flera så militära som civila ledamöter, hvilka skulle arbeta på 4 departement: 1:o Militär, 2:o

Sjö-militie. 3:o Varfs- och artilleri. 4:o Kameral och ekonomi. Arméens flotta sattes ocksa under samma ambetes inseende, och instruktion utfärdades till dess efterlefnad. Detta var signalen för generalamiralen grefve Ehrensvärds afskedsansökning. Han hade förmodligen icke varit sitt vidsträckta kall vuxen och kunde icke med heder qvarblifva därvid, sedan alla det tillhöriga göromål däritfrån skildes. Hans afsked beviljades med bibehållande af två års lön (öfver 7.000 rdr årligen), och därefter 1.400 rdrs pension *).

Rikets penningeväsende är en alltför vigtig punkt att icke något omröras. Med rikets finanser i afseende på utrikes makter tyckes förhallandet detta år varit fördelaktigt, och pålitliga underrättelser hafva kommit till min kunskap, att vid dess slut vid pass 2 millioner rdr voro afbördade på utrikes skulden, hvaraf dock vid pass 500.000 rdr blifvit omsatta till utrikes lån. Riksgäldsdiskonten hade på 1 1/2 år profiterat 110.000 rdr. Också hade det så kallade agio, eller uppgälden, mellan banko- och riksgäldssedlar, som vid årets medium var omattligen uppstiget till 25 à 26 och 27 procent, sedermera småningom fallit och var vid årets slut omkring 17 à 18 samt ännu i jämnt fallande. Däremot voro statsmedlen jämt otillräckliga, hvartill bidrog hertigens föga vårdade hushallning, kostnadernas fortfarande och förökande vid hans, hertiginnans och konungens hof (där leverantörerna i början af följande året uppsade kontrakterna i brist på betalning **); flera militärcorpsers underhåll till statens betungande, löners och pensioners beviljande med ringa afseende på förtjenst eller kronans tillgangar.

I det som nu ofullkomligt anfördt är, lärer inses mycket godt, mycket felaktigt, och i synnerhet mycket svagt. Till det sistnämnda lärer kunna föras den lilla fåfängan, att hertigen lät komplimentera sig och konungen ifrån alla landsorter och af alla stånd öfver konspi-

*) Sjöamiralitets-ämbetet, hvaruti kontre-amiralen Puke presiderade och som bestod af åtskilliga ofrälse ledamöter, blef med föga värdighet bemött af kontre-amiralen grefve Wachtmeister, då han återkom om hösten från sin kryssning och nekade att lemna till samma ämbete sin rapport, jämte [illegible]. Varnad att icke blottställa sig för arrest, for han upp till Stockholm och beklagade sig, men fann hos hertigen, som redan var prevenerad, föga medhåll, utan tillsades att antingen göra afbön eller taga afsked. Genom [illegible] föreställningar undslapp han annan olägenhet än att enskildt [illegible] hertigen om förlåtelse för sitt förseende och öfverilning.

**) H. Maj:t gaf flera och större soupeer än de förra åren, hertiginnan likaså. Den följande vintern var en bal vid hvarje hof i veckan, konungens, hertiginnans och prinsessans. Hertigen, som det förflutna året alltid ätit tillsammans med hertiginnan, hade nu ett särskildt bord för 16 à 18 personer.

rationens dämpande och fredens bibehållande eller, som det merendels hette, rikets fredande både in- och utvärtes. Täta deputationer ankommo hela hösten framåt och in på följande året, som outtröttligen lemnades företräde, höllo granna tal och lemnade därmedelst en dryg artikel åt Inrikes-Tidningarne, där de bevittnade huru en och samma mening kan uttryckas på femtio eller flera olika platta sätt.

Den omförmälda fredens bibehållande var dock en verklig välgärning, värd den ädla och varaktiga tacksamhet, som förvaras i hjärtat och icke går upp i ett tomt munväder. Europa var sköljdt af blodströmmar i ett det mest härjande krig, som historien förvarar, hvarom nästan kan sägas som af Lucanus om slaget vid Pharsalus, jämfördt med andra:

— Iliic per fata virorum,
Per populos hic Roma perit.

Frankrike hade i tvenne blodiga fälttåg trotsat kejsarens och Tyska rikets, Hollands, Spaniens och Sardiniens krafter och till sjös lidit mindre förluster än i krigen mot England äro vanliga. Dock hade flera Ost- och Vest-Indiska besittningar gått förlorade, och den 1 Juni vann engelska amiralen lord Howe en seger vid Quessant mot den från Brest utlupna franska flottan, som kostade denna sju linieskepp. De fördelar, de koaliserade makterna 1793 vunnit, voro mest inom årets slut förlorade. Söndringen emellan konungen af Preussen och kejsaren bådade redan deras ännu mera minskade framgång. Den förstnämnde, ledsen vid ett krig, som hvarken förvärfvat honom vinning eller ära, men tömt hans skattkammare och åderlåtit hans folk, ville draga sig ur ligan. Hans armé skiljde sig verkligen ifrån den kejserliga, och hans påstående, att Tyska riket skulle bestå hela omkostnaden till dess underhåll, i fall han skulle vidare agera, tycktes snarare vara en pretext till affall, än grundadt på hopp om samtycke. Icke desto mindre hann man förmå konungen till ändring i det beslut, han syntes hafva fattat.

Fälttåget begyntes på ett lysande sätt och efter en plan, som i förhand berömdes för ofelbar. Kejsaren, som själf var i Brüssel om våren för att låta hylla sig, kom för att likasom vinna en seger. Man lämpade ånyo till honom det gamla "veni, vidi, vici", som smickret så ofta uppstufvat, då han bevistade ett betydligt fransosernas nederlag, hvilka kort därefter förlorade fästningen Landrecy, sågo sin gräns blottad och måste draga sig till Guise. Fienderna stodo redan med sitt hopp i Paris, då fransosernas general Pichegru (ett ännu i världen

okändt namn), genom en klok och väl afpassad manöver trängde in i Flandern, eröfrade Menin, Furnes och Ypern samt flera fästningar och gjorde därigenom en så betydande diversion, att de koaliserades fälttåg för hela det återstående året var en beständig déroute. Pichegru vann seger på seger, intog fästning på fästning och var inom årets slut mästare af alla Österrikiska Nederländerna och förvärfvade otroliga skatter i Brüssel, Antwerpen etc. Denne hjälte och hans vapenbroder, generalen för Sambre- och Maas-arméen Jourdan segervinnare vid Wattigny och Fleurus, återställde nästan utan blodspillan åt fäderneslandet Valenciennes, Condé, Landrecy och Quesnoi, samt ännu därtill gjorde sig mästare af holländarnes betydligaste barrierfästningar, hvilka, hotade i hjärtat af sitt eget land, omsider i Januari månad 1795 sågo Louis XIV:s misslyckade försök verkställdt och hela deras republik ett rof för den fransyske segervinnaren, medan andra franska arméer underlagt Cleve och en del af Westphalen, samt det mesta af de Rhenska kurfurstarnes land; att förtiga, det franska vapnen på andra sidan om Alperna och Pyrenéerna voro nästan lika lyckliga.

Under denna oerhörda framgång var Frankrike inom sig nästan äfven så rykande af blod. Robespierre, som under sitt fäderneslands skakningar förvärfvat sig en förhatlig odödlighet och upphäft sig till en ny Sulla, utöfvade utan titel en diktatur, som lade alla hans motståndare under guillotinen. Hans forna vänner, slutligen medtäflare, Brissot, Hebert, Danton, med talrika medhallare, voro uppoffrade; Lyon, Toulon, som gjort resning, nästan förvandlade i grushögar och deras invånare afrättade i massa[*]; religionen förstörd för att åtkomma kyrkornas skatter, genom hvilka assignaterna verkligen realiserades; själfva tideräkningen förändrad för att borttaga minnet af helgdagar och andliga fester, då det ändtligen föll Robespierre in, att åtminstone åter upplifva den naturliga religionen, såsom ett godt samfundsband; och då de, hvilka blifvit nyttjade till dess afskaffande under förevändning af elaka afsigter, blifvit undanröjde, återställde han den Gudens dyrkan, han så till sägande suspenderat, och såsom en ny Cromwell nitälskade för dess tjenst.

Man har bestridt Robespierre talanger. Jag kan dock ej begripa, att en man, som verkställt så stora saker utan annan styrka än sin egen, kunnat vara dem förutan, helst flere af de medtäflare, han störtat och förekommit, lyste af snille. Jag vågar äfven tro, att själfva

[*] D. ä. genom kartescher och kanoner.

hans grymhet varit så till sägandes nyttig för att genom ovanliga tvångsmedel återknyta ett ovanligen lossadt samfundsband, där ingen medborgare trodde sig skyldig att lyda någon regering, utan hvar och en, drucken af sin inbillade jämlikhet, ansåg sig laglös.

Men fasan för Robespierres våldsamheter förkortade dock slutligen både hans makt och hans dagar. En telning af Louis XVI:s olyckliga hus, hans syster prinsessan Elisabeth, måste dock innan dess falla ett oskyldigt offer (Maj 1794). Men den 27 Juli var Robespierres egen stund kommen. Efter en mot honom oförmodadt väckt motion i konventet, sökte han beskydd af stadsrådet i Paris, som till sin blygd lemnade honom försvar. Paris blef den följande natten en skådeplats af ett inbördes krig och sektion tågade emot sektion. Ändtligen segrade dock den goda saken, och de, som höllo med tyrannen, läto beveka sig till affall. Han blef öfvergifven, gripen, försökte afhända sig själf lifvet och blef dagen därefter själf guillotinerad med några anhängare, lika förhatliga med honom själf.

Konventets seger blef äfven moderantismens, och Jacobinernas nederlag en påföljd af deras förnämsta höfdings. Guillotinen afstannade, förföljelserna upphörde, men Robespierres namn tecknades bland odödliga, och eftervärlden skall med förundran minnas, att en liten advokat i mer än ett år, på gruset af Bourbonernas tron, styrt enväldigt det mäktigaste och segerrikaste folk i Europa.

Franska revolutionsandan styrde efter all liknelse ett företag i Polen, som kunnat blifva lika märkvärdigt, om det blifvit krönt med lika lycka som det franska. Ryssarne hade tvungit polackarne under sitt ok och, det som förhatligast är, under sken af frihet; men tillika retat dem till förtviflan. En sammangaddning, beredd af denna mäktiga de svagas driffjäder, utbröt emot förtryckarena i Warschau den 17 April eller skärtorsdagen. På några förnämas anstiftan tog borgerskapet till vapen och öfverföll ryssarne, som, säkra om polackarnes klenmod, icke bestodo af mera än några bataljoner, sedan resten af garnisonen blifvit detacherad emot insurgenter, som redan uppträdt i provinserna. 3000 ryssar bragtes om lifvet. De öfriga måste retirera sig. Slagtandet och plundringen af deras och deras anhängares hus räckte öfver ett helt dygn. De segrande polackarne gåfvo konungen, van att vara en flagg för det blåsande vädret, ett råd af atta adliga och sex ofrälse ledamöter till regeringens bestridande, upprättade en konfederationsakt, den konungen själf underskref, inrättade en revolutionsdomstol och utnämnde Kosciusko, en adelsman, som tjent i Ame-

rika under Washington och af ryssarne blifvit mycket förfordelad. Til chef. Denne var själen af hela revolutionen och stod på afstånd från Warschau med en beväpnad corps. Upproret i Warschau var ej annat än en signal till dylika uppträden i de största städerna. Icke allenast Stor-Polen, utan en del af Lithauen, kom efterhand i insurrektion. Själfva Kurland, gränserna af Liffland och Preussen tändes af samma lagor; och Polens förtryckare, som ökat smärtan af våldet genom förakt af denna man för man tappra och stridsmodiga nation, begynte bäfva för påföljderna af denna oförmodade förändring i sina egna länder.

Konungen af Preussen skyndade sig att med en armé tukta de så kallade rebellerna. Han tågade mot Warschau, hvilken öppna stad blifvit i hast så väl förskansad, att monarken efter inemot sex veckors inspärrning och belägring, och då insurrektionslågorna begynte utbryta i södra Preussen (den del af Polen, som han införlifvat med sitt rike) den 6 September måste upphäfva densamma.

Kosciuskos ressurser äro obegripliga, men det kan gissas, att han ifrån Frankrike njutit kraftigt biträde, med hvilken republik den polska underhöll nära förtrolighet och förbindelse. Hans mod och klokhet gjorde det öfriga, och flera på fältet vunna fördelar ökade tapperheten hos hans trupper.

Men dessa liknelser till Polens befriande och dess inkräktares förödmjukande blefvo dock äfven för denna gång bedrägliga. Kejsarinnan Catharina II, som ödet beskärt den lott att under vällustens maklighet skörda lagrar på alla håll, lät om hösten en armé marschera in uti Polen. Den 10 Oktober kom det mellan Kosciusko och ryske generalen Fersen till en slagtning 12 mil ifrån Warschau, där den förre förlorade valplatsen och blef själf tillfångatagen. Han utropade då: "Finis Poloniae", och hade icke orätt. Ryssarne, under general en chef Suwarow, nalkades genast Warschau, begynte dess belägring, och sedan förstaden Praga blifvit med stormande hand och 25,000 mans uppoffrande intagen, gick denna hufvudstad öfver den 9 November; den styrande konseljen antvardade regeringen i konungens hand; garnisonen (med undantag af ett par regementen, som ädelmodigt på deras enständiga påstående förunnades fritt aftåg) sträckte gevär, och stadens invånare gåfvo sig på discretion, med blott förbehåll om säkerhet för lif och egendom, hvartill general Suwarow frivilligt tillade amnesti af det förflutna. Kosciusko, Potocky och några flere revolutions-hufvudmän fördes fångsliga till Ryssland; och Polen, ånyo lagdt under oket, afbidade sitt öde af segervinnarnes välbehag.

Polska oroligheterna voro visserligen icke skadliga för Sverige, emedan de sysselsatte Ryssland, som utom dess icke kunde göra sig alldeles säkert på turkiska sidan. Franska vapnens framgång och den längtan, den hos tyska riksfurstarne uppväckte, att se freden återställd, beredde i riksförsamlingen den för Sverige hedrande proposition af kurfursten i Mainz, att samma rike och Danmark skulle anmodas om fredsmedling. Detta förslag kom dock icke att sättas i verkställighet. Fredsmedlingen var väl ock för dessa två riken omöjlig på annat vis än genom bona officia och därvid mötte de betänkligaste svårigheter genom intressenas stridighet; men då innan årets slut sammanträden emellan åtskilliga af de krigförande genom fullmäktige öppnades i Basel, affärdades baron Staël på Sveriges vägnar att dem bevista. Hans instruktion och hvad han därvid uträttat är mig obekant *).

En process var detta år öppnad mot generalguvernören i Pommern, h. exc. grefve Ruuth, i anledning af hans förvaltning såsom finansminister, hvilken väckte mycken uppmärksamhet. Det är ofvan förmäldt, att hans redogörelse inför statsutredningen icke varit nöjaktig, och att detta verk varit af den tanke, att räkningarne borde under pröfning tagas af kammarrevisionen. Därvid syntes dock regeringen hafva länge betänkande; men den 7 Mars afgick därom en oförmodad befallning till ofvannämnde kollegium. Det är troligt, att driffjädern därtill var så väl summans storlek, för hvilken redovisningen var tvistig, belöpande sig till mer än 22 tunnor guld, som publikens nog allmänna misstankar, att grefve Ruuth under sin förvaltning ansenligen tagit för sig, då hans förmögenhet under den tiden veterligen och enligt dess egna slägtingars medgifvande ungefärligen vuxit till ett

*) Ett besynnerligt gräl med diplomatiska corpsen i Stockholm kan för ro skull antecknas. Den hade inrättat en klubb i Daevelska huset vid Norrmalmstorg, där många svenskar äfven infunno sig, men ingen utan sällskapets samtycke. Denna klubb hade varat i flera år och äfven gifvit salig konungen någon ombrage. Nu hände, att kaffe därstädes hölls af en fransk hofmästare, och att svenske, under skydd af ministersällskapet, drucko denna förbjudna dryck. Regeringen, därom underrättad, lät genom justitiekansleren förbjuda samma hofmästare att sälja kaffe. Ministrarne ingåfvo däröfver en oanständig not till rikskansleren, och därpå förbjödos alla svenskar att gå på klubben. En ny och höfligare not ingafs då af ministrarne. Den blef för den förstas skuld likasom den obesvarad, sedan likväl rikskansleren föreställt vederbörande ofoget af den första noten. Ministrarne vägrade sedermera att konferera med rikskansleren, och när de infunno sig på konungens cour den 9 November, talade H. Maj:t med ingen utom polske ministern Potocki, som åtrat sig. Ministrarne afsände klagomål till sina hof, och de i Stockholm residerande ministrar voro alla inom nästa vår rappellerade, så att missionerna bestriddes genom charges d'affaires. Ifrån Danmark väntades dock en utnämnd minister, grefve Bernstorff.

slikt belopp; hvaremot han vid anträdet allmänneligen ansågs vara bankrutt.

I anledning häraf tillställdes kammarrevisionen statsutredningens betänkanden i detta ämne af den 16 Maj 1793 och 8 Febr. 1794 jämte h. exc. grefve Ruuths redan till konungen afgifna förklaring. Dessa handlingar upplästes den 7 och 8 April, och advokatfiskalen i kammarrätten, expeditionssekreteraren Edman, som af justitiekansleren var förordnad att föra aktoratet, ingaf den 22 sitt ämbetsmemorial med påstående, att till dess pröfningen försiggått, all h. exc:s lösa och fasta egendom måtte beläggas med seqvester de non abalienando, hvilket af kammarrevisionen beviljades; och afgingo om verkställigheten bref till vederbörande konungens befallningshafvande, i hvilkas län h. exc:s fastigheter voro belägna, så väl därom som att dessa till kronans säkerhet skulle intecknas; hvarjämte h. exc. förelades två månaders tid, hvarinom han vid vite skulle med sin förklaring inkomma.

Den 16 Juni föredrogs hans ansökning om två månaders anstånd därmed, i anseende till felande och i Stockholm befintliga handlingar, hvarförinnan h. exc. ville själf infinna sig i Stockholm, hvilket äfven bifölls. När ändtligen den 9 Sept. förklaringen förekom, innehöll den, att h. exc:s tid och andra göromål ej tillåtit honom öfver de flesta medel, han om händer haft, föra någon kassabok eller detaljerade räkningar (en omständighet, som redan emot honom blifvit anmärkt, och föranlåtit så mycken oreda, att hans ingifna räkning i statsutredningen måst fem gånger omslutas, utan att ändå någon säkerhet om förhållandet kunnat vinnas), hvartill h. exc. för öfrigt såsom skäl anförde, att konung Gustaf III i vissa hemliga protokoll förklarat, det h. exc. allenast vore förbunden att redovisa för emottagna penningar i anseende till siffran, men ingalunda till sättet huru de blifvit upptagna och använda, m. m.

Dessa hemliga protokoll uppteddes likväl icke i original, utan i anledning af ett annat protokoll, hållet i hertigens konselj den 19 Jan. 1793, som förunnade h. exc. tillstånd att låta af de förra taga afskrifter och dem till sin redogörelse bilägga, ingåfvos jämväl sådana, vidimerade af deras excellenser riksmarskalken grefve Oxenstjerna och baron Reuterholm, hvilka i berörda protokoll af den 19 Jan. voro nämnda såsom de personer, af hvilkas vidimation h. exc. Ruuth ärnade sig begagna. Själfva originalprotokollen åter förmälde h. exc. med andra angelägna papper hafva förkommit i ett schatull, som 1793 om hösten bortstals på en hans gård i Skåne.

Detta allt, anmält hos baron Reuterholm, föranlät honom till ett dictamen ad protocollum i hertigens konselj på Drottningholm den 23 September 1794, som innehöll berättelse om förloppet af hans vidimation, som skett en afton i Januari 1793 i hertigens närvaro på grefve Ruuths begäran, jämte en icke otydlig protest emot all annan dess verkan än betygande af afskriftens likstämmighet med några af grefve Ruuth uppvista dokument, som han sagt vara hemliga protokoll, och hvarpå konung Gustaf III:s namn, såsom denne herre plägade skrifva det, stått tecknadt med stora långa bokstäfver. Baron Reuterholm yttrade ock, att ingen fråga då uppstått om grefve Oxenstjernas deltagande i vidimationen, och att hvad den 19 Jan. 1793 blifvit härom beslutadt icke förr än nu kommit till hans kunskap. Han åberopade hertigen själf till vittne om sanningen af sin berättelse, som ock därom till protokolls lemnade sitt intygande. Rikskansleren berättade äfven och lät i samma protokoll införa, att han väl enskildt sett de ifrågavarande protokollen, som grefve Ruuth honom företett, men kunde icke pröfva deras beskaffenhet, hvilket h. exc. icke trodde sig tillständigt, och hade ej allenast h. exc. tillstyrkt grefve Ruuth att uppvisa dem i statsutredningen, hvarom regeringen antydan gjort, utan ock grefve Ruuth sig därtill utfäst, hvilket dock aldrig gått i verkställighet, änskönt grefve Ruuth långt därefter i Stockholm qvarblifvit.

Dessa omständigheter föranläto vittnesförhör i kammarrevisionen med grefve Oxenstjerna och flere, som af grefve Ruuth och hans fullmäktige, justitiarien Segerström, uppgåfvos såsom kunskap egande om protokollen. De kunde naturligtvis ej medföra annan verkan än vittnenas mer eller mindre öfvertygelse om deras authenticité, grundad på hvad de sett och mindes.

Emellertid hade grefve Ruuth emot sig: 1:o att protokollen voro af honom själf i egen sak författade och hållna mellan fyra ögon inför konung Gustaf III: 2:o att de aldrig in originali blifvit uppvista inför vederbörande, som var statsutredningen; 3:o att han lemnat detta sitt så vigtiga palladium efter sig i Skåne, då han var i Pommern; 4:o att han ej genast anmälde att det var bortstulet; 5:o att någon duplicité visat sig i hans anstalt om vidimationerna m. m. Edman bestridde ock både afskrifterna och till och med protokollen allt vitsord, om de in originali funnits, och ingaf sitt påstående den 3 November, att grefve Ruuth skulle till kronan återbära 324,693 r:dr 35 sk. 7 r:st., för hvilka ingen annan reda var visad än konung Gustaf III:s öfverskrifna namn å grefvens reversaler, samt likaledes 45,361 r:dr 18 sk.

1 rst., för hvilka han icke heller kunde bevisa, att kronan utaf ...; hvarjämte lagligt ansvar yrkades för all kronans kostnad och skada genom hans förvallande och vårdslöshet.

Det blefve öfverflödigt att vidare följa skriftväxlingen i detta mål, som i tryckta protokoll ligger för allmänhetens ögon och som röjer alla advokatyrens klyftigheter; men visst är, att däraf uppdagas, att grefve Ruuth förvaltat sitt ämbete med en oförlåtlig vårdslöshet; tvetydigt åter, om han ökat detta fel med än större brottslighet. Icke förbättrades hans sak genom grefve Muncks ansökning samma höst om lejd, att få komma hem och bevisa, att grefve Ruuth tillverkat falskt ryskt mynt, hvara högsta domstolen, dit den remitterades, likval afstyrkte bifall, på det ej anledning måtte gifvas att kasta skugga på Gustaf III:s minne. Emellertid fick grefve Ruuth den 28 Nov. befallning att ofördröjligen begifva sig från Stockholm till Stralsund, och fick på förfrågan det svar, att sådant skedde för att undandraga honom olägenheter under loppet af rättegången. Den afslöts icke detta år, hvarföre fortsättning af berättelsen därom uppskjutes till ett annat tillfälle.

Begynnelsen af år 1795 var utmärkt genom två befordringar. Presidenten i statskontoret Ehrenbill var död, och till hans ämbete transporterades h. exc. Reuterholms bror, baron Axel Christian Reuterholm, som redan var utnämnd till president i Götha hofrätt, men där icke intagit sitt säte. Han var känd såsom dum och okunnig, hade först tjent vid lifdrabantcorpsen, ackorderade bort sin syssla; blef för intet lagman i Finland; ackorderade bort denna beställning genom sin brors protection för 6000 rdr; fick därpå en landshöfdingefullmakt och ett rum i högsta domstolen; utnämndes vidare till president i Götha hofrätt; lemnade nu denna beställning för 9000 rdr och fick en lika i statskontoret. Hans efterträdare, lagmannen grefve Posse, hade ingen annan förtjenst än sitt namn och de penningar han betalade, och stod i denna stund under fiskaliskt tilltal inför den hofrätt, hvars ordförande han blef.

Tjenstebesättningarne hade i allmänhet under hertigens styrelse skett utan urskillning; men dessa tvenne gjorde en fördubblad uppmärksamhet. Den nye presidenten i statskontoret kallades innan kort till ledamot af hertigens konselj, delade sin tid emellan denna, sitt kollegium och högsta domstolen samt blef en så important person, att han endast på vissa utsatta dagar emottog visiter äfven i affärer. Han hade redan den 24 November fått nordstjerne-kommendörsbandet.

I statskontoret tog han, utan tvifvel efter brodrens instruktion, en ganska myndig ton, som ökte den elaka verkan, hans ringa kunskaper redan åstadkommit; lät förete sig förteckningar på tillgörande utgifter och utprickade dem som först borde utgå; förböd, under sken af ordning, någon ledamot vid sessionerna utgå att tala med folk, som hade affärer att anmäla, m. m.

Grundsatsen: "sic volo, sic jubeo" syntes mer och mer stadga sig. I anledning af kammarrevisionens anmärkningar vid taxeringarne i Stockholm blefvo dessa för det förflutna året drygare. Detta förorsakade mummel ibland allmänheten i hufvudstaden, som åter föranlät regeringen till en kungörelse af den 24 Jan. 1795, utfärdad genom öfverståthållareämbetet, att H. Maj:t med missnöje förnummit, huru kronoutskylderna otillbörligen blifvit förhöjde, särdeles för de fattigare invånarne, i anseende hvartill sista taxeringen upphäfdes och påböds, att en ny måtte rättas efter de grunder, 1793 följdes. Härigenom kastades missnöjet uppå taxeringsmännen; men när desse till sitt urskuldande afgåfvo sin förklaring genom magistraten och åberopade kammarrevisionens anmärkningar samt till allmänhetens underrättelse ärnade låta trycka akten, blef sådant af regeringen förbudet.

Oaktadt den helsosamma författningen emot vågspel 1792 och afskaffandet af spelet La Belle, utarrenderades denna vinter emot en ringa afgift rättigheten att offentligen hålla spelhus för ett annat vågspel, Biribi kalladt. Flera exempel af lika beskaffenhet kunde anföras, hvilka ej minskade missnöjet.

En storm förestod ett annat oskyldigt verk, hvilket aldrig vanhedrat sig, men länge varit misshagligt, emedan det var inrättadt af Gustaf III och haft baron Armfelt, grefve Gyldenstolpe, Nordin, Zibet, Schröderheim till ledamöter. Svenska Akademien fick namn först af Gustaf III:s hyrda smickrare; och sedan regeringen själf funnit godt att följa samme konungs politiska grundsatser samt sträcka deras utöfning vida längre, än han gjort, af en Jacobinerklubb. Själfva namnet akademi var redan stötande. Det var i någon slägtskap med filosofi, som nu ansågs för föga annat än upprorsande. Kansliradet Rosenstein och Kellgren voro ock verkligen fritt tänkande filosofer, och de hade haft mod att yttra sina tankar. Man har tillförne sett, huru de å akademiens vägnar, i anledning af konung Gustaf III:s privilegium utkommande Post- och Inrikes-tidningar, blifvit ett föremål för äfven så oblida som oförskylda omdömen; att regeringen i detta mål nedgått till en misstänksam laggrannhet, och att klandret ofta sträckt sig

till omständigheter, hvilka redaktörerna aldrig kunnat förutse, att de skulle dem till last läggas*). Denna så vaksamt fortsatta uppmärksamhet hade denna vinter tillräknat akademien och redaktörerna såsom brott, att de i tidningarne låtit införa Pichegrus i Holland utfärdade proklamation med den antagna helsningen: frihet, jämlikhet och broderskap; och när ungefär vid samma tid Rysslands egenvilliga förklaringar i Polen (hvarom framdeles mera) i avisorna infördes, lastades sådant ej mindre. Det förra felet sattes på jacobinismens räkning, det senare på ryska partiets.

Tvenne rum hade genom dödsfall blifvit lediga i akademien, det ena efter biskop Celsius, det andra efter riksrådet grefve Fersen**). Akademien valde till det förra LL. OO. professoren i Upsala Tingstadius, och till det senare hofjunkaren Silfverstolpe. Deras vitterhet och snille voro allmänt kända; men icke hade de den lyckan att behaga regeringen. Det är troligt, att baron Reuterholms utväljande efter grefve Fersen skulle afvändt den hotande stormen; men akademien hade ej funnit sig vid att söka en beskyddare i en missgynnare och ville hellre begå en oförsigtighet än en låghet. Armfelt var såsom ärelös utstruken, men hade ej fått efterträdare.

Professor Tingstadius tog sitt inträde i akademien vid offentlig sammankomst den 12 Februari och gjorde sin företrädares éloge efter författningarne utan påminnelse; hofjunkaren Silfverstolpe åter den 4 Mars. Det äreminne, han vid detta tillfälle hade att resa åt grefve Fersen, var i närvarande ställning ganska kinkigt, helst grefve Fersen, såsom chef för hattpartiet, var för baron Reuterholm, hvars far var en betydande mössa, ganska förhatlig och jämväl i anseende till sin roi vid riksdagarne för dem, som ifrade för konungamakten, misshaglig. Men Silfverstolpe hade mera rådfört sig med sitt snille och sin öfvertygelse än med de styrandes tänkesätt. Hans tal var ett mästerstycke, hans omdömen på många ställen oblyga, kan ock hända dristiga och

---

*) För att utur första hand bekomma nödiga underrättelser om hvad regeringen önskade hafva infördt eller utelemnadt i tidningarne, hade de ledamöter af akademien, som öfver dem hade inseendet, sökt och erhållit biträde af kabinettssekreteraren, kansliradet baron Rosenhane, emot 200 r:drs arfvode årligen. Denna öfverenskommelse, bekant och gillad af rikskansleren, hade nog bevisat deras goda vilja att i allt söka fullgöra regeringens önskan. Hvad vinst för dem skulle väl kunna upptänkas af regeringens misshag?

**) Denne namnkunnige herre dog den 19 April 1794 och begrofs med all ståt af riksråd, fältmarskalk, kommenderande general och serafimerriddare i Riddarholmskyrkan den 30. Konung Gustaf III sade om honom, att hans död skulle göra pok. Nec silendus nec dicendus sine cura.

grefve Fersens förtjenst framställd utan förbehåll i full dag, dock utan förhöjning af smicker.

Däribland förekom mycket som misshagade, och hvarom personer, som vid sammankomsten voro närvarande, skyndade att underrätta hertigen. Bland dem nämnes isynnerhet generallöjtnanten baron Taube, som skall yttrat, att talet var brottsligt och att författaren förtjenade stå på schavott. Med den tilläggning och misstydning, som vid blotta afhörandet af ett slikt arbete är så lätt, förebråddes Silfverstolpe, att han berömt 1720 års regeringssätt, hvaröfver jag vill minnas att han blott yttrade, det Sveriges handel, slöjder, näringar och folkmängd under de femtio år det räckte, tilltagit; att han sagt, det grefve Fersen vid 1789 års riksdag, jämte flera riddarhusets ledamöter, med heder trädt i arrest*), samt att ännu flere däruti velat vara honom följaktige, och att i gemen jacobiniska andan, skadlig för allmänna lugnet, herrskade i hela stycket. Jag påminner mig ock, att hans utlåtelser om grefve Brahes olycka vid 1756 års riksdag alldeles icke instämde med konung Gustaf III:s brevet för hans son på excellensvärdigheten och den unge konungens tal, då denne senare nämndes till serafimerriddare.

Misshaget öfver detta tal drabbade icke blott Silfverstolpe, utan akademien, för hvilken det var hållet. Man inbillade sig, att inträdestalen alltid upplästes och justerades i en enskild sammankomst, innan de offentligen höllos, och tillade sekreteraren och direktören en rättighet, den de efter statuterna icke hade, att ändra hvad som pröfvades tarfva ändring. Det är sannt, att direktören, tvungen att besvara inträdestalen, nödvändigt af dem borde få del, innan de upplästes, och att bruket äfven var att meddela dem sekreteraren. Men de voro hvarken skyldiga eller berättigade att därvid göra påminnelser. Inträdestalen, vida skilda från belönta skrifter, som, af akademien gillade, med dess sanktion utkomma, äro ej annat än enskilda arbeten, för hvilka ansvaret odeladt tillhör författaren. Detta hade man icke eftersinnat och på en oriktig supposition grundat akademiens ansvarighet för ett tal, hvilket för dess fleste ledamöter var lika så nytt, som för hvar och en af de öfriga åhörarne. Det är ock möjligt, att man blott ville nyttja denna förevändning att angripa akademien. Detta uppsåt verkställdes.

---

*) Detta uttryck skall konungen, som var närvarande, misstyckt och ansett qväljande för sin fars minne.

Sättet huru därmed tillgick och i hvad ordning, upplyses af nedanstående diarium.

Den 4 Mars om aftonen, då konungen hade souper, tilltalades kanslirådet Rosenstein i pelarsalen af hertigen, att Silfverstolpe hållit ett impertinent tal, hvaraf fraser och ställen citerades, som Rosenstein dels påminde sig, dels verkligen honom undfallit. Salig konungen hade ej med stiftelsen åsyftat en "foyer de Jacobinisme"; Rosenstein styrde akademien, vore för allt ansvarig; författaren en pojke, ännu ej torr bakom öronen, som varit influerad af andra; talet insidieust; Rosensteins afsigt att genom sådant bereda regeringssättets fall. I tidningarne rådde Jacobinism; Rosenstein hade i Gefle tänkt emot Gustaf III o. s. v. Härtill svarades en substance: att svenska akademien ej rådde för hvad Silfverstolpe framförde; att Silfverstolpe vore en hederlig karl, till mogen ålder kommen, minst af alla gjord att styras af andra; att Rosenstein ej drog i betänkande sätta sig under honom i talanger; att S. vore incapable af något insidieust, utan ovanligt uppriktig att i tal och skrift säga hvad han tänkte; att Rosenstein själf alltid skrifvit med den största varsamhet. Härpå invändes: att hertigen väl det trodde, men att andra nyttjades, såsom Stockholms-Posten.

Frågades ock, hvad det var för en tidning Adlerbeth skref. Rosenstein svarade, att A. skrifver ingen tidning, vore nu i Stockholm på några veckor, men dessemellan på landet; att Rosenstein hade med Stockholms-Posten allsintet att göra, hvilket han ofta förklarat.

Rosenstein, det något upprörd, bad att få nyttja tillfället för att explicera sig; påminte om konventet i Upsala, som man ock lagt honom till last, sade sig ega bref, som visade hans förhållande; vore osäker, huru länge han med en svag helsa, som försämrades af dagliga agitationer, kunde lefva, men tryggade sig vid att andra efterletde, som kunde justifiera honom; visade en pelare, vid hvilken han erhållit rikskanslerens tillstånd att emottaga flera gånger nekade bjudningar af ambassadören Romanzow, hvarest han ätit sedermera tre gånger, och därpå blifvit beskylld att vara ryskt sinnad. Sådant sade H. K. H. sig icke hafva hört; men Rosenstein bad om förlåtelse; sade, att genom den indiscretion, som herrskar äfven i det innersta, vore han därom underrättad, dock försäkrad att H. K. H. det ej kunde tro. Hvad Rosenstein om regeringssättet tänkte, berodde ej af honom själf, men han vore långt ifrån att påtänka någon ändring. Beklagade slutligen dem, som nyttja furstars förtroende att kasta misstankar på oskyldiga

människor. Konungen och hans sällskap inkommo från souperen och afbröto samtalet.

Torsdagen den 5 om morgonen fick Rosenstein en biljett från kavaljeren grefve Gustaf Mörner, att hertigen vore i rage och befallt, det Silfverstolpe skulle till H. K. H. aflemna sitt tal. Detta skedde i egen hand strax efter rapporten utan annat tilltal, än att han skrifvit förgripligen, hvarpå S. svarade sig vara glad att inför herren själf få justifiera sig. General Taube hade ock efter rapporten företräde. Om aftonen på hertiginnans souper svarades R. på tillfrågan, att hertigen ej ännu läst talet; att något i akademiens stadgar ålade sekreteraren att svara därför. Rosenstein försäkrade detta icke så vara och bad att S. måtte få förklara sina ord och mening, med ny försäkran om hans hederliga karaktär, hvarpå svarades, att det förstods af sig själf, att han skulle få förklara sig. — Talet lemnades emellertid åt riksdrotsen för att låta lagligen tilltala Silfverstolpe.

Den 6 föreföll vid hertigens rapport en contestation mellan rikskansleren och riksdrotsen, hvilken ej funnit emot Silfverstolpe någon causum agendi. Den förre harmades däröfver, men den senare svarade, att S. ej sagt så mycket i talet till salig konungens värsta, att ej rikskansleren själf om honom ofta talat mycket värre, och då han tillade, att man ej kunde oroa folk utan anledning af lagar och författningar, invände rikskansleren, att dessa voro dumma.

Denna dag begynte konungen samtal med Rosenstein om talet, visande sig missnöjd med vissa ställen. Rosenstein erkände sig i förtroende hafva sett talet, men under tysthetslöfte; gjorde Silfverstolpes apologi och bad isynnerhet, att missnöjet ej måtte influera på den helt och hållet oskyldiga akademien. Det senare försäkrades, men hvad S. angick, kunde H. Maj:t ej vara nöjd med honom. Det förtjenar anföras, att då man nu så hårdt beifrade en förment förgripelse mot salig konungens minne, hade en hans verklige belackare i en bok om Svea rikes statshvälfningar, häradshöfdingen Blix, dagen förut af hertigen fått en gulddosa.

Den 7 eftersändes Rosenstein af riksdrotsen, som sade det beslut, hertigen tagit att suspendera akademien, till dess konungen blefve myndig, men att Silfverstolpe ej skulle actioneras, utan blott förbjudas låta trycka eller meddela afskrifter af sitt tal. Riksdrotsen hade dock inga ordres att förkunna ofvannämnda beslut, men blott rikskanslerens kommission att säga Rosenstein, det akademiens sus-

pension skett på konungens begäran. (Detta förklarade dock riksdrotsen om ett par dagar, att han hört orätt).

Det rörde emellertid Rosenstein, som aldrig förut märkt någon brist i ordhållighet eller minsta spår till dubbelhet hos konungen. Han utgöt sin smärta för kavaljeren baron Boye, som tillstyrkte honom att tala med konungen, men Rosenstein ville efter sin oryggeliga princip sådant ej göra, utan att först hafva talt vid hans förmyndare. Gick därföre på rapporten: begärde företräde, då H. K. H. kom nära honom, men fick till svar, att posten (som nota bene icke var kommen) sådant hindrade.

Rosenstein steg närmare och med största vördnad helt sakta sade: E. K. H. känner hvad ordres riksdrotsen haft att gifva mig. De hafva grämt mig och jag anhåller om tillstånd att få tala vid konungen, efter som man sagt mig, att det skett på hans begäran.

Hertigen. Alltför gärna; men hvem har sagt det?

Rosenstein. Rikskansleren till riksdrotsen.

Hertigen. Det är ej sannt; men jag har i går aftons därom underrättat konungen. Silfverstolpe kan ej lagligen tilltalas, men talet är insidieust och jag kan ej tillåta sådant. Konungen får göra hvad han vill, när han blir myndig.

Rosenstein. Huru går det med de fattige litteratörer som hafva pensioner?

Hertigen. De hafva som de hafva bryggt åt sig, men akademiens stat blir stående.

Rosenstein. Huru befaller E. K. H. om sammankomsten i dag?

Hertigen. Ledamöterna äro så få, att ni kan hinna ge dem återbud.

Rosenstein. Vi lära mista avisorna?

Hertigen. Har ni icke talt vid drotsen? Då är det allt.

Att avisorna skulle hädanefter utgifvas under justitiekanslerens inseende i stället för akademiens, var ock af riksdrotsen tillkännagifvet. Rosenstein trodde sig icke hafva misshagat vid detta oskyldiga samtal.

Rosenstein gick till konungen; sade sig fått tillstånd att tala vid honom om akademien, ville icke raisonnera öfver saken; men bad H. Maj:t påminna sig, att vetenskapers beskydd utgjorde konungars ära, samt isynnerhet att ej låta det missnöje, corpsen öfvergått, verka på hans tanke om ledamöterna. Konungen svarade: "Dem jag känner,

Adlerbeth, Gyllenborg, Edelcrantz, anser jag för hederliga karlar: dem jag ej känner, dömer jag ej".

Rosenstein. Jag har i dag känt, huru mycket jag älskar E. Maj:t. Man hade sagt mig, att E. Maj:t begärt akademiens upplösning. Det grämde mig. Sedan jag af hertigen själf fått höra, att det ej är sannt, är jag tranquille öfver allt det öfriga.

Konungen. Hertigen har sagt mig beslutet, och Ni vet, att jag aldrig säger emot det han vill, utan tror att allt är bra: men icke har jag begärt det.

Rosenstein. Jag har på 11 års tid ingenting af E. Maj:t begärt. Nu tagas avisorna ifrån mig *). Därvid har jag någon vinst, som jag behöfver i anseende till flera, som bero af min hjälp, men mest talar jag för två interessenter, som icke böra lida för min skull. Vill E. Maj:t tala vid hertigen, att vi bli bibehållna vid vårt kontrakt?

Konungen. Alltför gärna.

Mot aftonen kom hertigen till konungen och förebragte flera klagomål mot Rosenstein, isynnerhet att han på rapporten "gjort honom en scen". Konungen svarade sig ej kunna tro det; hade aldrig af Rosenstein förmärkt annat än hederligt och isynnerhet intet, som stridde mot hertigen. Hertigen talade härom till baron Essen, som äfven tog Rosensteins försvar.

Den 8 efterskickades Rosenstein åter af riksdrotsen, som sade, i egenskap af ämbetsman, att hertigen var sinnad följande dagen låta aktionera honom för Svea hofrätt, för det han öfverfallit honom och gjort honom en scen; men att Rosenstein kunde slippa, om han begärde afsked, for ur landet och emottog en beskickning.

Rosenstein blef bestört. Drotsen stängde sin dörr och sade som vän: "Påminn dig allt. Är du oskyldig, så var ferm. Jag svarar för hofrätten".

Rosenstein afgaf då en sannfärdig berättelse. Drotsen bad honom uppsätta den skriftligen, sade beskyllningen vara, att Rosenstein frågat hertigen, om han kände hvad han befallt genom drotsen och om han därtill haft konungens lof. Rosenstein uppsatte ett bref till hertigen, betygade sina tänkesätt, anförde sina första utlåtelser och sade, att det följande blott varit frågor att inhemta hans ordres. Han hade talat med H. K. H. af den delicatesse att ej i detta ämne nämna något till

*) Rosenstein, Adlerbeth och Nordin hade arrenderat avis-inkomsten af akademien på 12 år för 1000 r:dr årligen.

konungen utan H. K. H:s tillstånd; och slöt med dessa ord: "Efter denna sanna berättelse, den jag med lifvlig ed kan bestyrka, anförtror jag mig till E. K. H:s kända rättvisa". Bad drotsen muntligen säga, att han ej begärde afsked och ej kunde emottaga en mission.

Drotsen bad honom vänta, sade sig skola förebringa ärendet, men ej emottaga någon kommission, som ej rörde hans ämbete. Sådantes, sade han, får du ej af mig veta mer, än om det blir aktion eller icke. Rosenstein begärde att i Reuterholms närvaro få tala vid hertigen.

Efter en stund återkom drotsen, sade att hertigen funnit aktion ej kunna ega rum, "ty hvad kan jag dette den göra med en karl, som så vränger sina ord?" Men på Rosensteins begäran sade drotsen, att partiet var taget att skilja Rosenstein från konungen, och att på föreställning att sådant ej torde vara konungens vilja, blifvit svaradt, att konungen vore lika nöjd, fått berättelse om allt och gafve honom fanen. Drotsen förtrodde äfven, att lördagen den 7 varit fråga om att arrestera Rosenstein, hvilket drotsen afböjt. I detsamma kom Edman från Reuterholm och afbröt samtalet, då drotsen sade: "Han kommer för att veta hvad som händt".

Rosenstein, bestört öfver det man berättat om konungen, osäker om aktionen ej ända skulle ske, då hertigen fick tala vid Reuterholm, uppsökte baron Boye och grefvinnan Wrede, för hvilka han berättat sin entretien med H. K. H. för att begära dem till vittnen, hvilket de lofvade vara. Baron Boye gick till baron Mörner och konungen. Den senare sade sig ej känna någon olägenhet, som kunde ske Rosenstein och gaf sin parole, att ingenting skulle hända hans person. Rosenstein hade af drotsen äfven fått höra, att hertigen nekat och förbjudit allt samtal af Rosenstein med konungen.

Som drotsen blott sade detta i förtroende och ej åtagit sig att framföra det, gick han på baron Boyes ord upp till konungen, och voro hans ord: "E. Maj:t känner genom baron Boye frågan, som är å färde. Jag tvitlar icke att hertigen hört galet, men vet hvad jag sagt, som bäst bestyrkes af mitt påföljande samtal med E. Maj:t". Repeterade därpå detta samtal, som af konungen erkandes. Rosenstein lät konungen tillägga, att Rosenstein aldrig annat än sökt stärka vänskapen mellan honom och hertigen; att konungen, i tider de andra tänkt den störa, alltför väl kunnat af Rosensteins diskurser märka, att han sådant velat förebygga.

Konungen svarade: "Detta har jag redan sagt förr att

Rosenstein tillika med någon sinnesrörelse: "Jag ber E. Maj:t om intet mer än detta, men bör säga E. Maj:t, att denna dag kanske afgör nationens begrepp om E. Maj:t och rör E. Maj:t mer än mig. Ty min kredit i nationen tager ingen makt af mig. E. Maj:ts rol vid detta tillfälle kan synas svår, men bör bli lätt, ty E. Maj:t har att göra med en farbror, som är god och rättvis". Rosenstein vände sig därpå till baron Mörner, som stod ett stycke därifrån, och sade: "Det rör äfven mera dig än mig, ty din heder är i fråga, men icke min".

Middagen åt hertigen hos konungen. Rosenstein vet ej hvem som börjat samtalet; men de kringstående hafva sagt, att hertigen varit het och konungen kall. Icke heller vet Rosenstein hvad som blifvit sagdt, mer än att konungen försvarat Rosenstein mot alla beskyllningar och sagt att han följt honom i de mest kritiska ställningar och aldrig funnit honom ge sig dementi, att han alltid talat väl om hertigen och med tacksamhet om salig konungen. Konungen sade. att Rosenstein lär befarat arrest och aktion. Hertigen svarade med leende min, att om sådant aldrig varit fråga.

Baron Mörner gjorde de starkaste föreställningar, så väl mot afsigten att låta konungens information stanna, som emot Rosensteins skiljande därifrån, om publikens omdöme m. m., och erbjöd att nedlägga sitt ämbete. I samma mening skref han ock till baron Reuterholm. Hertigen lofvade svar på rapporten följande morgonen. Emellertid hade konungen af hertigens utlåtelser dragit sådan mening, att han sände baron Boye till Rosenstein, bad honom vara tranquille och komma upp till sig efter vanligheten. Icke desto mindre sände H. K. H. om eftermiddagen, då det var börsassemblée, presidenten Axel Reuterholm till riksdrotsen på börsen med muntlig tillsägelse, att riksdrotsen skulle antyda Rosenstein inom 24 timmar bege sig ur staden. Drotsen svarade, det H. K. H. ej måtte hafva kunnat befalla sådant, och då presidenten Reuterholm anmodade honom att själf fara upp till H. K. H., invände, att han skickat bort sin vagn, men R. tillbjöd honom sin och var så affairé, att han ville hänga på honom sin kappa och sätta på honom sina galoscher. Drotsen kom upp till hertigen, som upprepade samma befallning, men riksdrotsen vägrade det verkställa; sade sig ej vara polismästare och hafva i salig konungens tid undandragit sig sådan befallning: "Vill E. K. H.", sade han, "hafva Rosenstein uppstämd till Svea hofrätt, så skall det ske i morgon dag. Sådant hörer mitt ämbete till, men ej detta ärende". Och därvid förblef det.

Den 9 började Rosenstein sin lektion hos konungen, som anyo rassurerade honom. Men då baron Mörner kom från rapporten och berättat hertigen sagt sig ej kunna ge svar, innan han vidare talt med konungen, förstod Rosenstein hvad sådant betydde, tog bladet från munnen, berättade utan att förolämpa hertigen och med nödig varsamhet allt hvarför han beskylldes och gjorde sin apologi. Något rörd fortsatte han sin läsning, sägande att den kanske vore den sista, men konungen svarade: "Jag hoppas icke det". Rosenstein föreställde skadan antingen af informationens upphörande eller af ett ombyte, hvilket konungen fullkomligen fann. Därpå gick H. Maj:t upp i konseljen och hade nytt samtal med hertigen, hvarom Rosenstein ej annat fått höra, än att hertigen slutligen sagt: "Således skall jag få tort"; hvartill konungen svarat: "Det kan jag ej hjälpa". Då H. Maj:t inkom till middagen, ville han ej tala vid Rosenstein att ej väcka uppmärksamhet, men lät baron Boye säga honom, att allt vore arrangeradt och att Rosenstein dagen därpå skulle kallas till baron Reuterholm. Då Rosenstein tackade H. Maj:t, svarade han: "Jag har blott gjort min skyldighet".

Den 10 kallades Rosenstein bittida till baron Reuterholm, som fogligen sade, att hertigen, ehuru ej öfvertygad om Rosensteins oskuld, på H. Maj:ts förbön ville tillåta, att Rosenstein fortföre i sin tjenst. Rosenstein förklarade sin vördnad mot H. K. H. men beklagade, att misstankar vore qvar, dem tiden finge utplåna, frågade om han kunde få företräde hos H. K. H. (hvilket Rosenstein redan d. 8 i bref till baron Reuterholm bedt honom skaffa sig), men fick till svar, att baron Reuterholm sådant afstyrkte i anseende till H. K. H:s upprörda sinne, utan bad honom skrifva ett bref. Sedan föreföll ett långt samtal, hvaruti baron Reuterholm, men med vänlighet, upprepade allt hvarför Rosenstein beskylldes, hvaribland äfven var ett våldsamt upptåg af studenterna i Lund vid en bal den 9 Mars 1793, och nu senast Silfverstolpes tal samt avisornas partiskhet för Ryssland. Rosenstein förklarade sin oskuld i allt, och vidgick, att han sett S:s tal i förtroende och ej som censor, kunde ej heller vara delator. Både S. och akademien voro jämväl redan straffade. Rosenstein förebråddes till och med hans otro i religionen. Dock slöts samtalet vänligen, och om onsdagen den 11 skref han ett bref till hertigen.

Redan tisdagsaftonen sade H. K. H. till Mörner, att han ville se Rosenstein lördagen. Men fredagseftermiddagen den 13 inkom H. K. H. till konungen och fann honom ensam med Rosenstein. H. K. H. syntes något embarrasserad, och sedan han sagt några ord till konungen

och var färdig att gå, steg Rosenstein fram, sägande: "Det är mig en fägnad att i H. Maj:ts öfvervaro betyga E. K. H. min tacksamhet. Om jag mot min vilja förtörnat E. K. H. gör det mig mycket ondt". H. K. H. svarade: "Allt är glömdt, då man har en sådan förespråkare som konungen". Rosenstein följde H. K. H., till dörren, bad honom ej tro detta vara ett sätt att surprenera honom, men en följd af öfvertygelse om skyldighet, och förklarade sig färdig att morgondagen höra allt hvad H. K. H. hade att säga. Hertigen: "Jag har intet att tillägga till hvad jag redan sagt. Rosenstein sade sedan till konungen: "Jag tror mig skyldig allt, äfven det andra kalla humiliation, för att visa E. Maj:ts farbror min vördnad, utom det enda att erkänna mig brottslig, då jag är oskyldig, och att öfverge E. Maj:t innan tiden kommer. Sedan vet E. Maj:t själf, både att jag ofta sagt mig önska och behöfva lugn och hvila".

Den 14 hade Rosenstein företräde hos H. K. H., som visade sig vänlig. Efter excuse och förlåtelse secundum formulas, sade H. K. H.: "Jag tror mig skyldig förebygga regeringssättets förändring". Hemtade därtill bevis af Sveriges ställning mot Ryssland, enskildas äregirighet och korruption, följderna af Louis XVI:s eftergifvenhet. "På Er", tillade han, "har jag haft misstanke, att Ni antingen förehaft en plan att slå kull Säkerhetsakten eller att förmå konungen gifva något efter". Rosenstein svarade, att det förra finge hans framfarna och tillkommande gärningar vederlägga, det senare konungens eget intygande. För öfrigt om Rosenstein trodde en sådan eftergift nyttig, fordrade den erfarenhet och stadga att verkställas, och kunde det ej falla Rosenstein in, att tillstyrka en 18 års yngling börja med att vara lagstiftare. Han hade nöjt sig att förmana konungen att nyttja sin makt med rättvisa och till rikets väl. Afträdde.

Två gånger har hertigen sagt till Mörner, att han afsade sig allt ansvar för skadan af Rosensteins qvarblifvande. Baron Mörner har svarat sig vilja träda i detta ansvar; man kan väl ej svara för människor i allmänhet, men tryggt för dem man känt i 20 år. Reuterholm har ock frågat baron Mörner, huru Rosenstein var nöjd med sin explikation med honom, och förehållit Edelcrantz, som företrädde direktörsämbetet i svenska akademien, att han ej under hand berättat förhållandet af Silfverstolpes tal, som i anseende till direktörens svar blifvit honom förut visadt, emedan det varit på vägen att förorsaka ett utbrott emellan konungen och hertigen. Ännu märkeligare var hertigens utlatelse till Edelcrantz, att hvad som skett svenska akademien var endast för Rosensteins skull.

Man finner här anledning till många anmärkningar. Rosensteins skiljande från konungens person var ändamålet af hela den plan, som utfördes mot akademien; hans kärlek för en laglig frihet var hufvudbrott; hans snille och skarpsinnighet oöfvervinnerliga skäl till misstankar. Alla förberedelser till hans fall lyckades, men hufvudsaken slog fel; och därtill var konungen enda och hela orsaken. Denne unge herre visade denna gång sitt första prof af en manlig, ståndaktig, rättvis karaktär, värdig hans uppfostran, oförmodad i jämförelse med hans förra docilité, men ock afgörande till Rosensteins trygghet och till nationens fägnad.

Man hade länge iakttagit, att de nu styrande sökte att så till sägandes bemäktiga sig konungen och till den ändan så omgifva honom, att inga stridande notioner mot deras skulle kunna honom bibringas. Sålunda skulle deras välde fortfara under hans regering lika såsom under minderårigheten. Rosenstein var ock verkligen den ende, som numera gjorde dem ombrage; men försöket mot honom upptäckte, att utom konungen själf flere personer vid hofvet voro den goda saken med nit och värma tillgifna. Riksdrotsens uppförande var lika så rättvist som ädelt; baronerna Mörner, Boye, von Essen hade visat sig Rosensteins pålitliga vänner.

Publiken tog hans parti med den ifver och prisade så högt konungens ädelmod, att tillställning gjordes att nästa operadag applådera H. Maj:t från parterren. Men Rosenstein, som i tid fick höra härom och fann hela vådan af en sådan triumf, hade tillfälle förekomma den genom baron Mörner, ur det skäl, att den inföll på Gustaf III:s mordag, den 16 Mars, hvilket, då det nämndes för H. Maj:t, verkade, att hvarken han eller någon af de kongl. personerna den aftonen bevistade spektaklet.

Emellertid var svenska akademien ett oskyldigt offer för vedervilja emot Rosenstein. Den 7 Mars vidtogs beslut, att dess sammankomster och arbete skulle inställas. Ett bref därom till kanslikollegium uppsattes och lemnades revisionssekreteraren grefve Gyllenborg den 9, vid ett spelbord, att på hertigens befallning kontrasigneras. Oaktadt den försoning, Rosenstein följande dagen vunnit, utfärdades det dock i sina starka uttryck, såsom hade akademien bestått af ofromma förrädare, och trycktes den 12 i tidningarne. Samma dag anmäldes det genom rikskansleren i kanslikollegium, och med middagen satte han sig genast i författning att genom Rosenstein låta till sig och kollegii vård inventera akademiens handlingar. Med [illegible]

fick Rosenstein några veckors anstånd för att låta dem bringas i behörig ordning till kammarrevisionens öfverseende.

Svenska akademiens rättighet att njuta inkomst af Stockholms Post- och Inrikes tidningars utgifvande var genom Gustaf III:s gåfvobref och privilegium stadfästad och genom ett högtidligt kontrakt, å samma konungs befallning af hofkanslersämbet underskrifvet i Januari 1792, emot arrende på 12 år upplåten åt akademiens trenne ledamöter, kansliråden Rosenstein och Adlerbeth samt prosten Nordin. Men utan pröfning af detta "jus perfectum", beslöt man fråntaga dem arrendet och tillade vinsten af avisornas utgifvande, utöfver arrendet, expeditionssekreteraren Edman. Han kom ock till Rosenstein söndagen den 8 och anmälde sådant, men studsade då han fick se kontraktet; och då sakerna följande dagarne togo en annan vändning, kom han åter, förklarade, att han ej med kränkning af arrendatorernas rätt kunde emottaga avisorna, och att arrendatorerna därvid skulle bibehållas, änskönt han öfver utgifvandet måste hafva inseendet. Han vägrade ock allt arfvode af dem för detta besvär, som skulle utställa honom för allmänhetens klander. Arrendatorerna försäkrades sedermera högtidligare om bibehållandet af sin rätt. Samma redaktörer, som förut skrifvit avisorna, bibehöllos. Knappt kastade Edman ögonen på deras handskrift, innan den trycktes.

Rikskansleren hade spelat en ömkelig rol. I början het och uppbragt mot akademien, begrep han sedan, att henne skedde orätt och att arrendatorerna tillfogades ett oskyldigt lidande genom avisornas afhändande. Icke desto mindre var han nog enfaldig eller nog skrymtare för att säga, sedan brefvet af den 7 Mars var utfärdadt, att han nu såge allt couleur de rose, emedan de missnöjde icke mera egde stöd af svenska akademien.

Hennes ovänner handterade henne således såsom mycket betydande: hennes vänner åter, och det blef hela allmänheten, kände och erkände hennes oskuld: och hennes fall gaf henne en verklig ära. Det är smickret, som åt slika verk plägar köpa beskydd. Hvad som händt, visade att hon ej var saker till denna låghet; annan brottslighet kunde henne än mindre med sken af sannolikhet tillvitas *).

*) I danska journalen Nordia Apr. 1795 finnes den starkaste justifikation för svenska akademien. Där antydes äfven, att en betydlig mans harm att ej blifva dess ledamot, varit rätta skälet till dess fall. Svenska regeringen skall äskat tilltal för tryckningen af detta stycke, men fått af den danska vägrande svar.

Silfverstolpe slapp väl fiskaliskt tilltal, men uppkallades den 10 till öfverstekammarherren och befalldes genom honom att återlemna sin fullmakt på hofjunkare- och handsekreteraresysslan hos enkedrottningen. Detta lärer skett utan H. Maj:ts vetskap. Till sin lycka hade han nyss tillförne blifvit af riddarhusdirektionen utnämnd till riddarhussekreterare, så att han saknade hvarken beställning eller lön. Enkedrottningen bibehöll honom ock vid hans lön af hennes medel.

Ifrån denna tid rönte Rosenstein alla utvärtes prof af ynnest och aktning. En hans systerson, för hvars befordran han förut förgäfves intresserat sig, atnjöt den nu opåmint genom hertigens nåd. Det syntes, som ville man vinna honom, sedan han ej kunnat störtas, och han fick njuta sin oskuld i fred, jämte publikens ökade tillgifvenhet.

Uppmärksamheten drogs hos allmänheten ifrån svenska akademiens katastrof på nya händelser. Den första var ombytet i högsta domstolen af tvenne ledamöter, hofrättsrådet grefve Taube och hofrättsrådet Wåhlin. Den förre hade vid pröfningen af Armfelts sak icke kunnat förmås att skärpa hofrättens dom, och på justitiekanslerens påminnelse att komma ihåg sin välfärd gifvit till svars, att han blott kom ihåg sitt samvete. Han fick nu till efterträdare hofrättsrådet Ehrenheim, en dum och okunnig man, men visionär och klient af Reuterholmarne. Wåhlin åter måste afträda för att lemna rum åt häradshöfdingen Smalén, domare i den domsaga, där dessa herrars egendom Svedja var belägen; som ock vid anträdet af sitt nya förtroendesämbete erhöll en lagmansfullmakt.

Grefve Ruuths och generallöjtnant Tolls rättegångar gjorde starkare uppseende. Den förstnämnde fortsattes ifrån det förflutna året i kammarrevisionen under en eftertänklig libellering, hvaruti aktor utan mycket omsvep lät förstå sin misstanke, att konung Gustaf III:s namn på de företedda qvittenserna var efterapadt. Den 13 Mars afgaf referenten, assessor Brundstedt, sitt betänkande, som i allt biföll aktors påstående. De öfriga ledamöterna gingo på flera sätt "in partes"; men enligt pluralitetens beslut föll utslaget den 28 Mars sålunda, att de företedde vidimerade afskrifter af så kallade hemliga protokoll, hvilka i original icke kunnat uppvisas, icke kunde tillerkännas den gällande kraft, h. exc. Ruuth sig till styrka därmed påsyftat; och vidare 1:o att de åtta reversaler, med konung Gustaf III:s öfvertecknade namn, på 324,693 r:dr, icke kunde antagas för gällande qvittenser, då all annan nödig verifikation eller formlig liqvidation och decharge saknades, hvarföre h. exc. Ruuth fyra månaders tid förunnades att inkomma med de skäl och bevis,

han i detta afseende hade att förete; 2:o att den ytterligare under pröfning varande frågan om 45,361 r:dr, hvilka möjligen kunde vara h. exc. Ruuth af högstsalig konungen ersatta, måtte få blifva oafgjord, till dess revisionen öfver hela h. exc:s redogörelse hunnit försiggå; men att 10,000 r:dr Hamburger banco, som h. exc. till 200 man husarers uppsättande skall till framlidne öfverhofstallmästaren grefve Adolf Lewenhaupt utbetalt, å hvilken summa qvitto ej kunnat uppvisas, likväl såsom riktigt betalda måtte h. exc. till godo afföras, emedan utgiftens verklighet bestyrktes af ett utredningskommissionens bref; 3:o att i hvad angår de af h. exc. gjorda upphandlingar och andra negocer, däruti h. exc. i stöd af de hemliga protokollen trott sig vara frikallad från allt vidsträcktare ansvar än till blotta siffran, h. exc. ingalunda kunde frikännas från en laglig redogörelse, och att honom följaktligen ålåge att ersätta all den skada och förlust, kronan genom h. exc:s vållande kunnat drabba, hvaraf utredandet tillhörde den anbefallda revisionen; 4:o att i så beskaffade omständigheter den å h. exc:s egendomar lagda seqvester icke kunde häfvas.

Öfver detta utslag anfördes besvär å ömse sidor; men det fastställdes af konungen den 17 Juli i de delar, som icke förutsatte närmare revision, med mycket beröm både för kammarrevisionen och expeditionssekreteraren Edman; samt ålades kammarrevisionen att inom två månader, sedan grefve Ruuth inkommit med de bevis för afföringen af 324,693 r:dr, han hade att uppvisa, frågan huru denna post borde anses slutligen afgöra äfvensom att med möjligaste skyndsamhet fullgöra den anbefallda revisionen af grefve Ruuths redogörelse i allmänhet, af hvilken de öfriga frågors pröfning berodde. Det förtjenar anföras, att då konungens bref härom den 20 Juli till kammarrevisionen var uppläst, blef på h. exc. Reuterholms föranstaltande genom Edman h. exc:s namn och sigill under afskrifterna af de så ofta nämnde hemliga protokollen, dem han vidimerat, öfverkorsadt och förstördt, till förekommande, såsom orden lydde, af framtida missbruk.

Den 1 Sept. inkom h. exc. Ruuth med en skrift, som skulle innehålla nya bevis för de af honom uppledda åtta reversalers laga kraft och verkan till hans frikännande från den anmärkta summans ersättande. Den innefattade dock blott uppgifter af en hop personer å hvilka poster, som hit hörde, blifvit betalade, samt att envoyén v. Asp varit närvarande, då h. exc. den 16 Mars 1790 förfrågat sig hos konung Gustaf III, hvar han skulle få ersättning för de enligt konungens qvittenser af honom bestridda utgifter, och hvarpå det svar fallit, att de

skulle ersättas af från England och Preussen väntade subsidier. I anledning häraf yrkade grefve Ruuths fullmäktig, justitiarien Segerström, dessa personers hörande, hvilket åter af Edman bestriddes såsom alldeles ingen upplysning till behörig verifikation meddelande. Icke desto mindre tillätos flera af dem att sina berättelser i kammarrevisionen afgifva, hvarmed fortfors till den 12 Oktober; men som den till målets afgörande förelagda termin då nalkades, resolverade kammarrevisionen, att alldenstund efter åtskilliga af h. exc. Ruuth åberopade herrars och mäns afhörande, dem kammarrevisionen för egen upplysning låtit uppkalla, inhemtadt är, att allas utsagor merendels därutinnan instämt, att endast några mindre poster blifvit år 1790 emot deras qvittenser af grefve Ruuth utbetalda och de återstående, som nu ej vistas i staden, icke heller i annat afseende finnas åberopade, samt dessutom dels skola vara långt afsides vistande, dels ock sjuka; så emedan bemälda personers anföranden icke i någon hufvudsaklig måtto förändrat målets ställning ifrån den, hvari det var, då i fråga varande åtta reversalers innehåll genom kammarrevisionens utslag förklarades såsom icke behörigen redovist; ty fann kammarrevisionen att flere personers hörande måtte upphöra, till förekommande af tidsutdrägt med målets slutliga afgörande, helst kammarrevisionen till följd af kongl. brefvet den 17 Juli borde hafva sitt utslag däri utfärdadt inom den 4 November.

Den 15 Oktober, då Segerström och Edman slutligen voro förekallade, androg den förre, att h. exc. Ruuth, i fall något tvifvel återstode om reversalernas bevisningskraft, vore redo att med ed fylla, att han utan ersättning utbetalt deras fulla belopp till salig konungen, för dess behof och efter dess anordningar.

Den 19 Oktober företogs målet till slutligt afgörande, och stannade pluraliteten af kammarrevisionens ledamöter i det beslut, att den tillbjudna edgången icke kunde beviljas och att, som den skedda aföringen af 324,693 r:dr i anledning af åtta upptedda reversaler icke mera nu än den 28 Mars fanns bestyrkt med sådana skäl, som i liqvidationsväg kunde för lagliga antagas, kunde h. exc. Ruuth ej undgå att med sin egendom därför hålla kronan skadeslös, dock utan ränta, och honom i öfrigt obetaget att söka återvinning eller ersättning, så vidt han sig befogad funne. Sex ledamöter voro af denna tanke, fyra åter af den, att som 14 § af kammarrevisionens instruktion förbjuder arbitrera i mål af större värde, men däremot befaller, att då mitigantia finnas, inberätta saken med alla omständigheter hos konungen, så borde detta

mål helt och hållet öfverlemnas till konungens godtfinnande. Fortsättningen af denna märkvärdiga rättegång hörer till 1796.

Generallöjtnanten Tolls, såsom af helt annan beskaffenhet, blef ock fortare med slut afhulpen. Han ankom till Stockholm under fängsligt förvar den 25 Mars, där häkte för honom var utsedt på Riddarholmen; och den 26 instälides han till förhör i Svea hofrätt, tilltalad af advokatfiskalen Örbom. En af Toll i chiffre författad apostille jämte några hans bref, funna i Armfelts gömmor och ett där befintligt koncept med påskrift: Depêche à M. Toll, som syntes åberopa Armfelts revolutionsplan, utgjorde egentligen corpus delicti mot generallöjtnanten. Processen, som med så mycken drift påbegyntes, uppehölls sedermera i anseende till en chiffreclav emellan Toll och Armfelt, som ej förrän den 1 Maj ankom från Warschau. Af den ofvannämnda brefväxlingen inhemtades, att Armfelt meddelat Toll sitt missnöje med de i svenska regeringen nyttjade personer och sin tanke, att de kunde removeras genom föreställning från ryska hofvet; såsom ock att Toll häröfver med honom ingått i raisonnement, dock föreställt att Ryssland härigenom skulle få en farlig anledning att inblanda sig i Sveriges inre affärer. Toll hade skrifvit, att han ock med ryska beskickningen i Warschau haft samtal rörande svenska sakerna, som under aktionen lades honom till last. Men han påstod, att dessa aldrig egt rum, utan blott varit diktade att förvärfva desto mera förtroende af Armfelt, hvilken han förmente sig hafva dissuaderat från dess förflugna idéer, och hvars så väl revolutionsplan, som depêche, i den vidd konceptet innehöll, han förmälde sig aldrig sett.

Den 4 Maj gjorde aktor sitt slutpåstående, att generallöjtnanten måtte blifva förlustig dömd lif, ära och gods. Generallöjtnanten, som under rättegången visat mycken frimodighet, yrkade i sin förklaring en fullkomlig frikännelse. Hofrättens utslag, som efter skedd underställning hos konungen den 2 Juni afkunnades, fällde generallöjtnanten däremot blott till tjenstens förlust och två års fängelse, såsom blott förvunnen att ej hafva upptäckt de brottsliga tankar, han försport Armfelt hysa angående önskad ändring i ministèren genom rysk föreställning. Detta blef af högsta domstolen fastställdt; och sedan det hos konungen blifvit anmäldt den 24 Juli, blef generallöjtnanten Toll den 28 därpå följande afförd till Wismar, där han i det ådömda häkte två år kom att förblifva.

VI.

Förmyndareregeringens sista år. Konungens giftermålsförslag. Reuterholms fall.

1795 1796.

Emellertid voro andra händelser förelupna, som förtjente antecknas. Ibland de märkvärdigaste var franska republikens offentliga erkännande. Baron Staël, utsedd och ackrediterad svensk ambassadör hos republiken, hade sitt företräde första gången i konventet den 23 April, harangnerade och besvarades med utmärkt aktning. Medborgaren Rivals var redan affärdad till Stockholm, hvarest han uppehöll sig, först utan caractère, och sedan såsom plenipotentiaire minister till Oktober månad, då han succederades af ambassadören medborgaren Le Hoc.

Dennes tal vid audiensen hos konungen förtjenar anföras: "Sire, La République Française, forte de ses victoires et de sa liberté, s'occupe moins en ce moment des ennemis qui lui restent que des amis qu'elle a su conserver. Je n'apporte point des hommages et des serments adulateurs. Je présente les voeux d'un peuple libre au chef d'un peuple fier et généreux. Ces voeux s'addressent à Vous, Sire, par ce que Votre patrie les répète avec moi. Déjà V. M. promet tout ce qu'on a droit d'attendre d'Elle. Déjà les plus heureuses dispositions font estimer les premiers besoins de Votre âme, et tout annonce un autre Gustave à son pays. Puisque Vous aimez les hommes, Sire, Vous regnerez par la loi, l'amour et la reconnaissance, les seuls liens, qui subsiste-

ront désormais entre la soumission et le pouvoir. Peut-être la révolution française prepare-t-elle aux rois des devoirs plus pénibles. Puisse V. M. n'y trouver que jouissances! Franchise, loyauté, fidélité dans les engagements réciproques, alliance éternelle entre deux peuples, glorieux de leur ressemblance et de leur amitié, voilà ce que la nation Française promet à V. M. par mon organe. L'ambassadeur républicain, pénétré des sentiments dont il est l'interprète, joint au respect dû aux autorités légitimes un respect personnel que V. M. justifiera par ses vertus. Il se croira dans sa patrie, s'il peut être le témoin de la prospérité de cet empire".

Frukten af negociationerna med franska republiken och dess erkännande var en summa penningar därifrån till 100 tunnor gulds belopp, hvaraf dock allenast 40 nu betalades och 60 framdeles skulle utfalla. Härmed bestriddes lika som det förflutna året en sjörustning i konjunktion med Danmark till handelsfartens betäckande mot kaperier. Vice amiralen Wachtmeister förde däröfver åter befälet.

Franska republikens erkännande var motiveradt af denna stats utmärkta framgång i kriget och dess med konungen i Preussen slutna fred. Denna undertecknades i Basel den 5 April. Konungen af Preussen erkände icke allenast franska republiken, utan förband sig att ej lemna Frankrikes fiender durchmarsch genom sina länder. En del af Tyskland. efter en fastställd demarkationslinie, skulle ock få förblifva neutralt, och konungen åtog sig att bemedla freden mellan franska republiken och tyska furstarne. Hoppet om fred genom denna utväg gjorde ock krigsförrättningarne mindre lifliga. Några tyska furstar ingingo ock verkligen fred; men då en allmän icke stod att vinna genom de till den ändan anställda negociationer med Preussens biträde, gingo fransoserna den 9 September öfver Rhenströmmen, intogo Düsseldorf, Mannheim och en mängd andra fästningar i detta grannskap. Emellertid uppdrog kejsaren, som såg sina trupper vika på alla sidor, fältmarskalken Clairfait ett oinskränkt befäl öfver sin armé. Denne hjälte förändrade krigets utseende, och fransoserna måste i Oktober retirera sig lika fort som de förut framträngt, förlorade Mannheim och måste draga sig tillbaka i Elsass; da mot årets slut en vapenhvila gjorde slut på blodbaden och öppnade utsigt till fredsunderhandlingar.

Med Holland vann Frankrike den 17 Maj en offensiv och defensiv allians, som icke allenast skulle ega rum i detta krig, utan mot England i alla tillkommande. Franska republiken skulle få 100 millioner livres, holländska Flandern, fästningarne Maestricht och Venloo

samt fri segelfart på strömmarne: detta år skulle Holland prestera 12 linieskepp och 18 fregatter till franska republikens hjälp m. m. Man finner lätt att alliansen var dikterad af segervinnarne, som förunnade Holland en skugga af sin själfständighet, sedan arfståthållarskapet var afskaffadt och beslut fattadt om holländska konstitutionens organiserande medelst ett nationalkonvent på franska viset. Detta samlades den 1 Mars 1796, och upphörde således generalstaterna efter mer än 200 års representation. Arfståthållaren hade vid franske generalen Pichegrus annalkande i Jan. 1795 redan nedlagt sina ämbeten och rest till England. Han hade där den lågheten att utfärda hemliga ordres till holländska kommendanter på flera aflägsna orter, att uppgifva dem till engelsmännen, hvilkas afsöndring från Holland genom den skedda revolutionen ej där var känd. Han hotades ock därför i Holland med en process, hvari han ej kunnat undgå att anses såsom förrädare. Emellertid förlorade Holland på sin nya allians Cap de Bonne Espérance och Trincomali i Ostindien, som ockuperades af engelsmännen.

Med Spanien erhöll franska republiken fred i Basel den 23 Juli, undertecknad af ambassadörerna Barthélemy och Yriarte. Spanien återfick allt, hvad fransoserna där intagit, men afträdde San Domingo och åtog sig mediationen mellan franska republiken och italienska staterna.

Mellan England och Frankrike voro alla fredsförslag fruktlösa. Frankrike fortfor att göra rika priser, men hemsöktes i Bretagne af en expedition, anställd af emigranter med engelskt biträde. Dessa blefvo dock totaliter slagna till ett antal af 10,000 man vid Quiberon den 20 Juli. Och ehuru England förnyade anstalter till déscente, drogs dock därmed så sent ut på hösten, att ingenting kunde uträttas, utan måste grefven af Artois, som begifvit sig att anföra denna sista expedition, med oförrättade ärenden vända åter. Frankrikes sköte var ända nog sönderslitet af chouaner och royalister, hvilka i La Vendée och Bretagne fortforo att med inbördes krig oroa republikanerna.

Den i Templetornet förvarade kongl. prinsen Louis Charles' frånfälle den 8 Juni och hans systers utlemnande till kejsaren den 24 December, i utbyte mot de vid Dumouriez's defection i kejserlig fångenskap levererade franska konventskommissarier, gjorde annars detta år märkeligt, äfvensom att franska konventet om hösten dissolverades och i anledning af en fastställd konstitution lemnade lagstiftande makten i händer af tvenne kamrar, nationens representanter: hvaremot den exekutiva förvaltades af ett direktorium, bestående af fem ledamöter

som på viss tid tillsattes. Allt detta kom dock ej till verkställighet utan under svåra oroligheter, och den 6 Oktober var ett oväsende i Paris genom ett uppror af royalister, hvilket kostade flere tusende personers lif.

Mellan Ryssland, Österrike och England slöts en trippelallians, hvaraf de två sistnämnde makterna mot Frankrike lofvade sig mycken förmån. En rysk i Nordsjön utlupen eskader förenade sig ock med den engelska, men inga stora bedrifter hördes af densamma. Däremot slog kejsarinnan i Ryssland det stora slag i Polen, som så länge hotat detta olyckliga land, då hon helt och hållet utplånade detta rike utur europeiska staters antal, delade dess länder mellan sig, Preussen och Österrike och förmådde konungen att den 25 November i Grodno nedlägga kronan.

Preussen erhöll i kraft af traktaten i Petersburg den 25 Oktober, utom polska Preussen och hvad det intagit längs efter Narew, det öfriga af Masuren ifrån Sochaczew tillika med staden Warschau och en del af Troackska woywodskapet intill gränsen af Samogitien; Österrike palatinatet Sendomir intill Lublin, Krakau inbegripet; Ryssland allt det öfriga.

Denna aperçu af Europas märkligaste hvälfningar detta år förete en hugnelig kontrast med det lugn Sverige åtnjöt, och som, oaktadt en svag årsväxt, märkligen bidrog till dess förkofran. Sverige gjorde det oförmodade rön, att det utan all utländsk spannmål, hvilken ej stod att fås, kunde hjälpa sig med en hemvuxen knapp tillgång till brödföda, hvaraf högt uppdrifna pris och köpmannavinst, alla förbud oaktade, lockade en del ut åt franska hamnar. Rågtunnan uppgick i alla provinser öfver 5 r:dr, men i Göteborg ända till 6 à 7. Hafren gällde i vissa delar af Småland ända till 4 r:dr. Bristen var stor, men gick dock föga till hungersnöd, hvartill väl hufvudsakligen bidrog att den icke var allmän utan lokal, så att den ena provinsen kunde någorlunda hjälpa den andra. Men så förtjenar ock regeringens omvårdnad all erkänsla, hvars författningar om inställande af öfverflödig brännvinsbränning och de torftigas understöd ur kronans förrådshus mycket minskade trångmålet.

Därigenom att ingen utländsk spannmål införskrefs och att under sjökriget svenska skepp genom frakter indrogo betydlig vinst, kanske ock genom någon minskning i införseln af vissa förbjudna utländska varor, blef handelsvågen detta år för Sverige ganska förmånlig. Man såg kursen ansenligen falla, silfver inkomma, uppgälden mellan

banko- och riksgäldsmyntet nedsättas ända till 10 procent, hvarvid den höll sig ifrån vårtiden ända till årets slut. En ökad penningestock uppdref emellertid, dock icke utan förbindelse med flera orsaker, alla varors pris till en utomordentlig höjd. Icke allenast spannmålen utan alla viktualievaror växte i dyrhet. Smör betalades i de landsorter, da det ymnigare vankar, med 3 r:dr lisp., ja därutöfver, kött med 1 r:dr lisp., fläsk med 2, o. s. v. Ett par slagtoxar gingo ofta till öfver 50 r:dr. Häraf härrörde i sin ordning ett ovanligt stegrande af fastigheter, hvilka köptes och såldes för dubbelt, ja tredubbelt, af hvad de för 20 år tillbaka skattats värda. Stadsvaror dyrkades likaså.

Konungens bref till riksgäldskontorets fullmäktige den 20 Aug. trycktes och meddelade nationen den hugneliga underrättelse, att sedan 1792 utrikes riksskulden blifvit minskad med 1,502,441 r:dr, hvaraf 630,000 r:dr afbetalade och resten omsatt genom inrikes lån. Enligt samma bref var ej allenast silfver införskrifvet, utan utländska fonderna ändå tillräckliga till behofven sa väl som till vexelns och agios fällande.

Den farhaga att Amsterdams katastrof skulle göra en svår contrecoup på var svenska handel, blef föga rättvisad genom utgången. De flesta holländska handelshus hade redan dragit sig därifrån, innan franska eröfringen skedde. Någon tröghet förmärktes i begynnelsen med utländska reqvisitioner af järn, sa att priset syntes falla: men denna brist afhalps längre fram på aret, så att utskeppningen lärer föga lidit minskning. Sillexporten indrog nära 2 mill. r:dr.

Ett tillförne öfverklagadt ondt tillvaxte detta år genom ett omattligt stegrande af ackorder. En lättare tillgang till penningar, de varors uppstigna pris, som utgöra boställens afkastning, men framför allt regeringens svaghet, som, sitt nyligen utfärdade regemente oaktadt, tillät och autoriserade dem, voro därtill krattigt verkande orsaker. De åstadkommo i militären en esprit mercantil, som vanartades till blott omtanke, huru hvar och en skulle draga mesta vinst af sin innehafvande beställning: och skadan däraf borde blifva lika sa ofelbar som betydlig i händelse af krig, hvilket en regering med all vaksamhet icke alltid kan förekomma.

Under det rikets flesta provinser ledo brist på spannmal och foder, var hertigens beslut att sammandraga ett stort exercitielager i Skåne af 8000 man hvarken arméen eller nationen behagligt. Det kom likval till verkstallighet i Maj manads slut; och man maste medgifva, att genom goda anstalter blef det hvarken sa kännbart, som man förmodat i de

landsorter, genom hvilka marschen skedde, eller på stället, hvarest man icke försporde brist, icke en gång en oskälig dyrhet. Konungen och hertigen bevistade det i egna personer och räknade uppå att både göra ett besök vid danska hofvet och därifrån emottaga kronprinsen. Men en olycklig eldsvåda i Köpenhamn, som den 5, 6 och 7 Juni afbrände öfver 1000 hus, gjorde detta förslag om intet. På återresan från lägret träffades dock dessa höga personer på sjön, där svenska och danska eskadrarne till handelns betäckning lågo ej långt från Landskrona, och beseglade den vänskap, som fägnade båda nationerna. Konungen var den 1 Juli åter anländ till Drottningholm, hvarest han förblef till sent på hösten.

Under nedresan till Skåne utfärdade hertigen en befallning, hvilken icke gjorde honom väl anskrifven hos hofdamerna. Statsfruarne blefvo förlustiga de rum, som de på kongl. slottet innehaft, och den förmån att nyttja hofvagnar. Denna i sig själf föga anmärkningsvärda författning, som dock betog dem rättigheter, hvilka de i anledning af äldre kungligt beviljande med någon trygghet syntes innehafva, förekom i det afseende främmande, att hertigen just syntes afbidat sin skilsmässa från Stockholm för att den vidtaga. Om detta tycktes vittna om någon svaghet, att liksom vilja undandraga sig missnöjets klagan ur första hand, tillskref man hela steget baron Reuterholms obenägenhet för dessa fruntimmer, i hvilkas sällskap han föga réusserat, helst hans kallelse icke så alldeles troddes föra honom till det vackra könet. Han var under konungens och hertigens frånvaro femte man i en regering, bestående af samma personer, som den de förra åren vid samma tillfällen förvaltat.

Tiden förflöt sedermera i ett lugn, som icke lemnade ämnen till många anteckningar. Men i September månad utmärkte regeringen sin vanliga skuggrädda uppmärksamhet på den så högt befarade Jacobinismen genom ett steg, som mera i detta afseende än för sakens skull må omtalas.

I dagbladet Extra-Posten N:o 202 inflöt följande artikel: Märkvärdigt ställe hos den Gudsmannen Mårten Luther, som läses i dess arbeten, tryckta i Wittenberg, T. 5 fol. 479, jämväl i dess arbeten, tryckta i Altenburg, T. 6 p. 86: "Då jag en gång midt i natten uppvaknade, begynte djäfvulen att disputera med mig, som han ofta gör, ofredandes mig därigenom ej sällan, helst om nätterna. "Hör på", sade han, "högvise Doctor, har du nånsin tänkt på den saken, att du tillförne under 15 års tid nästan dagligen hållit mässa? Hvad skulle du

säga, om nu så begaf sig, att du vore den störste afgudadyrkare under solen, och att du, i stället för att dyrka din Frälsares kött och blod, i själfva verket intet lemnat denna gudomliga vördnad åt annat än bröd, taget hos bagaren, och elakt vin, köpt hos vinhandlaren. Jag svarade honom: "Satan, du har orätt. Jag var på den tiden en tjenstgörande prestman, lagligen vigd af biskopen: jag uppfyllde mitt kall af lydnad och pligt, och då jag verkligen haft en uppriktig mening att konsakrera brödet och vinet, så finner jag intet godt skäl att tvifla, hvarföre jag ej skulle hafva verkligen konsakrerat det". "Bra sagdt", sade djäfvulen, "likasom i alla Turkiska kyrkor och alla hedniska allt intet gjordes på samma sätt, enligt pligt och lydnad. Men deras gudstjenst, är den därfore Gudi mindre misshaglig? Nå, om jag då säger dig det som ännu mer är, min gode Marten? Om jag bevisar dig, att din prestvigning var noll och strunt, och att din mening att konsakrera var äfven så dum och fruktlös som turkiska presternas är i deras religionsöfningar och som fordom Jerobeams presters?" Det var här (tillägger Luther) som stora svettdroppar begynte att komma mig i pannan och som jag fick en förskräcklig hjärtklappning. Djäfvulen är den finaste logicus man vill höra. Han sammanbinder sina argumenter med förundransvärd spetsfundighet och går på i slutsatser med en förfärlig styrka. Ja, han tränger så starkt på med bevis på bevis, invändning på invändning, att han knappt ger anderum. Ocksa har jag däraf begripit, huru det kommit till, att man så ofta om morgonen träffat folk döda i deras säng. Ty först och främst kan han rätt lätt strypa dem, och för det andra kan han ocksa genom själfva disputen försätta själen i så stor förskräckelse, att hon finner sig nödsakad att på fläcken flykta ur kroppen. Detta har ofta varit på vägen att hända mig själf, så att jag däraf har en ganska klar erfarenhet".

Efter detta företal framställer den Gudsmannen fem särskilda skäl, hvaraf djäfvulen i sin disput med honom betjenade sig: skäl, hvilka Luther fann så goda och billiga, att han måste medgifva dem och bifalla satans mening i detta theologiska ämne. Han tillägger, att om de, som kunde finna besynnerligt, att han på sådant satt gick in i samma tankar med djäfvulen, hört honom, satan, raisonnera med all den grundlighet, som han vid detta tillfälle gjorde, skulle de nog akta sig för att från den stunden oupphörligt åberopa sig kyrkans myndighet och den heliga ålderdomens antagna bruk, emedan de visserligen skulle finna sådana skäl vid jämförelsen ganska lösliga. (Se Schellmachers arbeten, Tom 2, pag. 80).

I denna artikel trodde man sig se ett uppenbart förakt för religionen; och ehuruväl saken egentligen syntes angå lärdomshistorien och var en blott öfversättning, utfärdades dagen därpå ett dundrande bref till justitiekansleren, som, efter en lång och svassande ingress angående vådan af Jacobinismens och den så kallade upplysningens framsteg, hvilka uttryckligen nämndes, i anseende till det här ådagalagda förakt för uppenbarelsens heligaste sanningar och för en man, som vore af deras befrämjande så högt förtjent, förklarade att dagbladet Extra-Posten icke vidare fick utgifvas, och att författaren genom laga tilltal skulle befordras till välförtjent straff.

Vid undersökningen fanns kongl. sekreteraren Leopold hafva aflemnat denna anteckning bland en hop andra materialier för detta blad och försonade brottet med 16 r:dr och 32 sk. böter. Men misstanken sades hafva fallit på Rosenstein, hvilken man såsom filosof, det ville i sin nya bemärkelse säga nästan detsamma som upprorsstiftare och Guds försmädare, ändtligen ville hafva fast.

En bal i orangerihuset af Kungsträdgården, som då och då till Stockholms stads invånares förnöjande om sommaraftnarne anställdes, hade ock nyss blifvit förbjuden, endast för det att orkestern spelat Marseiller-marschen och flera personer därmed instämt i sång. Samma anledning hade ock föranlåtit förbud för en trupp komedianter att i Norrköping fortsätta sina skådespel; och en prest, vid namn Sundelius, som egentligen låtit höra sin röst, flyttades på regeringens uttryckliga befallning till tjenstgöring i ett af stiftets aflägsnaste och besvärligaste pastorat, men rönte vid afskedet från Norrköping invånarnes utmärkta välvilja genom betydliga sammanskott.

Frampå hösten försökte Aminoff och Ehrenström att rymma från Carlstens fästning med biträde af en vunnen underofficer. En båt hade redan lagt till under muren, då kommendanten, underrättad midt i natten, begaf sig till arresten och fann dessa fångar klädda. Anslaget blef således afstyrdt, men hölls tyst.

Ett annat upptåg förtjenade för sin besynnerlighet mera uppmärksamhet. Den 19 Oktober utfärdade öfverståthållaren i Stockholm följande kungörelse, hvilken i allmänna papperen inrycktes: "Som sistlidne afton kl. mellan 7 och 8 ett skott blifvit lossadt å en af Kongl. Maj:ts tjenstgörande vice-korporaler af dess lifdrabantcorps vid kongl. lustslottet Drottningholm uti emellan operahuset och kansliet belägna så kallade köksträdgården, hvaraf dock ej skada följt, utan skottet endast gått genom kapprocksärmen, hvarefter tre personer rusat på be-

mälde vice-korporal, skuffat ikull honom under utrop: "det var ett förbannadt skott", samt jämväl kastat en pistol efter sig och sedan flykten tagit, hvaraf, med flere omständigheter, synes troligt, att skottet ej varit ämnadt åt den person, på hvilken det blifvit lossadt; alltså och uppå Kongl. Maj:ts nådigste befallning får jag härigenom allvarligen påminna och antyda en och hvar, som om denna händelse någon kunskap har eller få kan, att sådant genast till Öfverståthållareämbetet i politie-ärenden anmäla; kommandes den som upptäcker banemannen till denna oförskämda gärning att undfå en belöning af 4000 r:dr, hvilken belöning, utom särskild nådig förskoning från ansvar, jämväl tilldelas den af de medbrottslige, som de öfriga till gärningen binda kan eller säkra anledningar till missdådarens upptäckande lemnar".

Vice-korporalen i fråga var benämnd Netherwood. Den åsyftade personen förmentes vara hertigen, som vid denna tid af dagen plägade besöka mamsell Slottsberg och då passera köksträdgården. Men utom det att Netherwoods och hertigens växt var föga lika, förekommo så många liknelser till osanning i uppgiften om denna mordgärning, att den föga gjorde något intryck. De tre personernas anfall på Netherwood, sedan skottet misslyckats, och deras utrop förefölle ej troliga. Vid undersökning af det hål, skottet gjort på kapprocksärmen, fanns det sådant, att det nödvändigt bort gå igenom armen, och Netherwood fastnade genast för den misstanke att själf med egen person hafva genomskjutit ärmen, hvilket snart förvandlades i visshet, sedan hans kamrater tvungit honom att det tillstå och med honom uppsagt tjenstgöring. Denna tillställning, ärnad att uppväcka farhåga och, som det tros, att föranlåta hvarjehanda vidsträcktare anstalter till en efter uppgift hotad säkerhets bibehållande, stannade således i förakt och atlöje samt den persons utmärkta vanheder, som därtill lånat sig. Han måste taga afsked och fick tillstånd till en utrikes resa; men att han icke ensam uppspunnit sitt dumma bländverk, bör slutas däraf, att han ej allenast skonades i ett mål, som med rätta bort anses såsom en "crime de lèze-nation", utan ock placerades vid adelsfanan. Många tillade, att han därjämte undfått en summa penningar *).

*) Den 13 November utfärdades till slottsrätten vid Drottningholm följande bref, som för hvar och en tänkande läsare synes styrka hvad anfördt är:

Till Slotts-Rätten vid Drottningholm.

GUSTAF ADOLPH med Guds nåde etc. Wår ynnest och nådiga benägenhet etc. — Då upphofsmannen till det vid Drottningholms lustslott den 18 sistl. Oktober lossade pistolskott hos Oss själfmant i underdånighet upptäckt förloppet af denna händelse, och jämte framlemnandet af maken till den i trädgården funna

Det är ej utur sin ordning, att man här antecknar en mans dödsfall detta år, som ej mindre för sitt ovanliga snille än de vigtiga värf, han haft om hand, och den betydande roll, han i Gustaf III:s tid spelat, utan tvifvel kommer att lefva i eftervärldens minne. F. d. statssekreteraren och sedermera landshöfdingen i Upsala Elis Schröderheim dog den 30 Augusti af gulsot och vattensot på Järfva, strax vid Ulriksdal, hvilket han, genom gåfva på lifstid af Gustaf III, egde, och som var den enda öfverlefvan af hans lysande villkor. Han dog i misère.

Både sjukdom och död voro verkan af chagrin, sedan han, i anledning af sina bland Armfelts papper funna fem bref, misstänktes att hafva varit medvetande i hans konspiration och därföre först måste gå ifrån ämbetet med ett ackord, som ej en gång betalade hans skulder, än mindre lemnade något behållet öfverskott, och därtill med belackades med det omdöme i en så kallad öfversättning från Tyskan af en skrift, kallad "Gustaf Mauritz, sitt fäderneslands förrädare" (som dock troddes skrifven på baron Reuterholms anstalt i Stockholm och trycktes därstädes hos Carlbom, hvilken till säkerhet mot all åtal, skaffade

---

pistolen fullkomligen adagalagt och styrkt, att icke några sadana vidtutseende afsigter, som i början sig visat, varit med detta högst obetänksamma, men i enskildt ändamål verkställda företag åsyftade, samt därhos i underdånighet anhållit att njuta den i näder utlofvade förskoning till godo, såsom dess bekännelse icke härledde sig fran hoppet om den utfästa belöningen, den han sig alldeles undanbeder, utan allenast vore framtvungen af smärtan att uti sina djärfva och yrande utbrott finna anledning till de för hvarje trogen undersåte mest oroande gissningar och misstankar, sa ehuru Wi alltid med största missnöje inhemta alla sådana företaganden, som i mer eller mindre man kränka den säkerhet, Wi till Wåre trogne undersåtares sällhet och trefnad hvar i sin stad med all makt vilja stadga och bibehalla, hafve Wi likväl så mycket mindre velat, jämte namnets förtigande, vägra den i underdånighet sökte förskoning för hvad i ofvanberörde måtto sig tilldragit, som igenom den med säkra omständigheter styrkte upptäckten däraf Wi till Wår största tillfredsställelse kommit i tillstånd att uppenbarligen vederlägga de origtige och vidt utspridde rykten, ifran denna händelse uppkommit, såsom skulle någon varit nog förgäten af sin undersåtliga pligt att störa det allmänna lugn, hvarmed en mild Försyn vårt kära fädernesland välsignat, hvilket vore så alldeles stridande emot den fasta öfvertygelse Wi hyse, att Wår välvilja och omsorg för undersatares välgång icke kunna med otacksamhet och än mindre med de nedrigaste stämplingar bemötas; och enär Wi nu saledes af gunst och nåde velat upphofsmannen från allt vidare tilltal härföre befria, hafven I alltdärföre att med inställande af ytterligare efterspaning och undersökning i detta mal, ställa Eder denna War nådiga vilja till underdånig efterrättelse. Wi befalle Eder Gud allsmäktig nådeligen. Stockholms Slott den 13 November 1795.

Under min allernådigste Konungs och Herres minderårighet:

CARL.

J. W. Lode.

(Inrikes Tidn. n:r 133). Maken till den funna pistolen är öfverlemnad till Öfverstathallare-Ämbetet i polisärenden i Stockholm och finnes där att beses.

sig justitiekansleren Lodes skriftliga ordres på regeringens befallning att den skulle tryckas) att han, Lagerbring och Franc "aldrig haft medborgerliga dygder, kanske ock ej önskat dem, utan lånt häfderna sina namn för att få vanärans brännmärke"; äfvensom han med flera blifvit lika missfirmad i en tysk periodisk skrift, kallad Minerva.

Hertigen gaf ändtligen 250 r:dr till hans begrafning, men detta nya sätt af förföljelse mot värnlösa skandaliserade alla ädelt tänkande; så mycket mera, som Schröderheims korrespondans i alla ej preveneerades ögon syntes mycket oskyldig. Det föregifna tyska originalet, som innehöll de förut på befallning tryckta handlingar och upplysningar om Armfeltska sammangaddningen jämte biografiska pasquiller om de däruti indragne personer, har ingen sett, efter hvad jag kunnat utröna. Efter Schröderheims död borttogos på hertigens ordres alla hans papper, men de innefattade ingenting annat än öfverkorsade reverser, räkningar och andra privata hushållnings-dokumenter samt flera hertigens bref, som utmärkte denne herres erkänsla för de tjenster, Schröderheim tid efter annan gjort honom; med ett ord, ingenting politiskt brukbart eller upplysande.

En besynnerlig animosité mot alla, som egde snille eller upplysning, stämplade denna tids förvaltning. Kellgren, en af Sveriges störste skalder och filosofer, utmärkt både genom sina arbeten och en ädel karakter, var död i April 1795, och baron Reuterholms éloge funèbre öfver honom var: "att det nu vore en fantast mindre".

Den 1 November, då konungen fyllde 17 år, infööll på en söndag; då, af kristlig andakt till sabbatens firande, allt var tyst vid hofvet. Men den 2 tillkännagafs med högtidlighet, att H. Maj:ts uppfostran vore fulländad, till följd hvaraf de vid dess uppfostran nyttjade personer entledigades. Vice guvernören baron Mörner, som redan fått Kalmar regemente, erhöll en guldvärja i present och 800 r:dr årlig pension; konungens informator, kansliradet Rosenstein, en landshöfdingefullmakt och 2000 r:drs pension, enligt salig konungens därom för honom uttardade försäkran. Kavaljererna ihågkommos ock med tjenliga nådebetygelser. Ingen af de nämnde hade blifvit preveneerad om det nu tagna steget, förrän det offentligen vidtogs.

Ännu märkvärdigare blef den förklaring, samma dag gjordes, att konungen var förlofvad med prinsessan Lovisa Charlotta af Mecklenburg-Schwerin, född 1779, en dotter af hertig Fredrik Frans och hans gemål Lovisa af Sachsen-Gotha. Sådant blef genom en allmän kungörelse hela riket tillkännagifvet, hvari förmäldes, att denna förbindelse

blifvit knuten till följd af konung Gustaf III:s testamente, som fastställer, att då konungen vore 17 år, en brud för honom skulle uppsökas. Man upplifvade i kungörelsen konung Albrekts af Mecklenburg i Sverige föga älskade minne och beskref prinsessans fägring och egenskaper med stilen af en épithalame.

Konungen emottog nu lyckönskningar af alla corpser och stater; hela hofstaten hos den tillkommande drottningen jämte sex hoffröknar utnämndes. Presidenten i Wismarska tribunalet baron Klinckowström, som fört äktenskapsunderhandlingen till önskligt slut, blef utnämnd till hennes öfverste-marskalk, till en af rikets herrar och fick blåa bandet, hvilket ock gafs åt prinsessans fader. Flera nådebetygelser egde ock rum, högtiden till prydnad. Man begynte genast vidtaga anstalter, som utmärkte, att äktenskapet nästa år borde vinna fullbordan. Lurendrejaren Robert anbefalldes i Paris uppköpa grannlåt och kläder till det instundande bilägret; ordres gåfvos om rummens apterande på kongl. slottet till den nya drottningens tjenst. Amiralen grefve Wachtmeister blef utsedd att öfver hafvet beledsaga prinsessan till Sverige. Till hofven i Köpenhamn, Berlin och Petersburg affärdades kavaljerer att notificera denna tidning.

Till sistnämnde hof uppdrogs denna förrättning åt baron Werner Gottlob Schwerin, som ock nu blifvit utnämnd till den tillkommande drottningens hofstallmästare. Han hade ej långt förut varit page och 1793 grefve Stenbock följaktig på hans ceremonibeskickning till Petersburg; för öfrigt var han en stor favorit af baron Reuterholm, hvartill man ej kände annat skäl än hans figur. Denna beskickning lyckades ej så väl, som till de båda andra hofven; ty när Schwerin kom till Wiborg, möttes han af en kurir från ambassadören Stedingk i Petersburg, som tillsade honom att göra halt, till dess han hunne få vidare instruktioner ifrån Stockholm, emedan kejsarinnan yttrat, det hon ej ärnade emottaga honom, helst det ej vore vanligt att notificera trolofningar. Schwerin förebar då ett benbrott, och sedan saken blifvit inberättad till regeringen, återreste han på dess befallning till Stockholm, dit han ankom den 31 December. Hertigen, angelägen att gifva honom något vedermäle af sin ynnest, lät ännu samma dag sammankalla ordenskapitlet, hvari han utnämnde Schwerin till öfver-officiant, änskönt ingen ledighet var, och prydde honom med de därtill hörande dekorationer. H. K. H. lät ock förstå, att han trodde att kejsarinnan i Ryssland härigenom skulle bringas till öfvertygelse om sitt ofog, helst hon äfven

lärer röjt någon tvekan, om Schwerin innehade den rang, hans beskickning fordrade *).

Emellan svenska och ryska hofven skedde nu starka explikationer. Man trodde i allmänhet, att ofvannämnda steg mot baron Schwerin varit en verkan af det missnöje, hvarmed sistnämnda hof ansett mecklenburgska förlofningen; och detta missnöje härledde man af kejsarinnans hopp, grundadt på propositioner från svenska sidan, att hennes sondotter Alexandra skulle blifva konungens gemål, i hvilken förmodan denna prinsessa äfven sades hafva konungens porträtt i sina rum, och från spädare åren (vara) undervist i svenska språket. En baron Budberg var emellertid såsom rysk chargé d'affaires till Stockholm ankommen. Denne fick en depesch från grefve Ostermann angående hans förklaring till ambassadören Stedingk, hvilken blef mycket utspridd och lydde som följer:

"Que l'Impératrice avait donné ordre à M. le comte d'Ostermann de prévenir l'ambassadeur de Suède que la mission de M. de Schwerin ne saurait être agréable à S. M. l'Impératrice et par conséquent qu'elle ne serait point admise. Que les motifs de ce refus étaient fondés autant dans les procédés peu amicales de Msgr le Régent, que dans les principes de son système politique à l'égard de la Russie, les uns et les autres étant diamétralement opposés aux liens de parenté, d'amitié et de bon voisinage, qui seuls avaient été établis dans l'origine de ces sortes de missions, et d'ailleurs hors d'usage entre deux cours, qui n'étaient point unies entre elles par des liens de cette espèce, ou qui l'étant, ne prenaient aucun soin de les cultiver et d'en remplir les devoirs. Que c'était dans cette dernière position, que la cour de Suède s'était mise vis-à-vis de celle de Russie, depuis que Msgr. le Duc de Sudermannie, qui tient les rênes du gouvernement, non content d'avoir manqué personnellement à S. M. Impériale en cherchant de la surprendre par des ouvertures et des propositions illusoires et insidieuses, s'était livré, au grand scandale de toute l'Europe, à des liaisons publiques avec les régicides français, qui ont sollennellement insulté à la mémoire du feu roi de Suède en érigeant un monument à son exécrable assassin. Que l'Impératrice n'ignorait ni les motifs ni l'objet

*) H. K. H. yttrade till grefvinnan Höpken: "Nu tror jag näst, att käringen i Ryssland skall få kolik". Grefvinnan svarade: "Jag önskar blott att den ej må resolvera sig at synen på oss". En mauvais plaisant sade, att baron Schwerin, i stället för den present han i Petersburg haft att vänta, af h. exc. Reuterholm blifvit regalerad med ett briljanteradt byx-spänne.

de ces liaisons; qu'il était de notoriété publique, que Msgr le Régent avait reçu tout récemment de ces régicides une somme d'argent pour être employée à des armemens, et qu'il était en pleine négociation avec eux d'un traité d'alliance, dont les principales stipulations étaient dirigées contre la Russie, de sorte que S. M. I. avait tout lieu de s'attendre à une prochaine rupture de la part de la Suède, à moins que la majorité du Roi, qui heureusement pour le repos du royaume et celui du Nord n'était pas éloignée, n'empêchât et n'évitât cette triste nécessité".

I nationen uppväcktes härigenom bekymmer och fruktan för ett fredsbrott. Hos ministèren tycktes den ej göra allt det intryck, Sveriges belägenhet i jämförelse med Rysslands bort verka. Reuterholm yttrade till rikskansleren, att Försynen kanske utsett dem till verktyg att förödmjuka kejsarinnans högmod. At en man, som yppade honom sin farhåga för krig, sade han sig ej bättre begära än ett anfall från ryska sidan, emedan han vore öfvertygad, att kejsarinnan då skulle hafva spelat ut sin roll. Man förklarade sig mot ryska hofvet på ett evasivt sätt, sökande ge saken den vändning, som borde den blott anses för en familje-misshällighet, hvilken ej borde verka på nationernas sämja och lugn. Emellertid bemöttes Budberg vid hofven med utmärkt köld. Konungen och hertigen talade aldrig med honom, ja, låddes på courerna knappt se honom. I sådan ställning slöts året.

Med det nya året, 1796, fick Stockholms stad en ny styresman. Öfverståthållaren Modée, en tapper och ansedd sjööfficer, fanns icke hafva nog vaksamhet, icke nog myndighet ibland borgerskapet. Han flyttades till amiral och öfverkommendant vid örlogsflottan i Carlskrona och till hans efterträdare utsågs förste hofstallmästaren baron Hans Henric von Essen, för hvilken baron Reuterholm från första ungdomsåren hyst mycken vänskap, helst bägges deras fäder stått ibland de främste i mösspartiet. Baron Essen vägrade i början att emottaga öfverståthållare-ämbetet, men han tillsades att få göra sina villkor hurudana han ville. Han begärde då, att öfverståthållaren skulle återfå all den myndighet honom tillhörde, innan den 1791 inskränktes, hvilket beviljades.

Baron Essens befordran drog ett fall efter sig. Rörande hans utvidgade myndighet lät baron Reuterholm uppsätta ett bref, som i hertigens namn skulle afgå till öfverståthållare-ämbetet. Konceptet aflemnades till H. K. H., hos hvilken general Cederström af en händelse fick se det, och då det i vissa delar inskränkte hans ämbetsrättigheter, bad han att få taga det till sig, samt, efter därtill erhållet till-

stånd, lät uppsätta ett nytt projekt, som framgafs åt hertigen. af denne herre gillades och lemnades till statssekreteraren Rosenblad med befallning att låta det renskrifvas, hvarpå det kontrasignerades, underskrefs af hertigen och expedierades till baron Essen. Denne, som vid inhändigandet fann flera förändringar i hvad mellan honom och Reuterholm var aftaladt, tillsporde denne senare om sammanhanget. Baron Reuterholm for då genast upp till hertigen, fick snart veta huru allt tillgått, tvingade honom att anyo ändra alltsammans samt anbefalla statssekreteraren Rosenblad uppsätta ett nytt bref, lika med det Reuterholm först framgifvit. Hertigen skall velat undslippa denna dementi och föreslagit att på det en gång underskrifna brefvet skrifva en egenhändig mening, som skulle innehålla allt hvad Reuterholm begärde, men det tillats icke. Hämnden föll nu på baron Cederström. Hertigen tvangs att affärda honom till Pommern under förevändning af en hemlig kommission, i afseende på ett slags upplopp eller oväsende, som förefallit i Greifswald för spannmålens dyrhet. Hertigen tog af Cederström afsked med tårar i ögonen. Inom några månader fick Cederström afsked både från sekundchefskapet vid Svea garde och från generalsämbetet vid artilleriet, hvilket sistnämnda hertigen sig själf åtog. Generaladjutantskäppen gafs åt öfversten baron Bennet *).

Baron Reuterholms plan var tydligen att undanrödja alla dem, som i någon måtto kunde misstänkas att vilja inskränka hans influence. I sådant afseende var det honom ingalunda behagligt, att konungen, oaktadt kansliradet Rosensteins information upphört, likväl befallde honom dagligen uppvakta sig, på det H. Maj:t ytterligare måtte kunna begagna sig af hans upplysning. Den unge baron Fleming, för hvilken konungen redan 1794 begynt fatta nåd och hvilken syntes hos konungen vinna allt mer och mer insteg, var nu ett föremål för baron Reuterholms vänskapsbetygelser. Han var den 1 November utnämnd till öfverste kammarjunkare och utsågs till ett medel att framdeles understödja Reuterholms kredit, hvilket Fleming äfven förmodligen lofvat, men aldrig ämnade hålla, fast han nu med Reuterholm måste hålla god min.

Ställningen både vid hofvet och mot Ryssland blef mer och mer kinkig. Konungen hade dels af erhållna porträtter, dels af orsaker, som ej äro bekanta, fått en fullkomlig vedervilja för mecklenburgska

*) För ro skull kan en karikatyr nämnas. Man hade föreställt Clairfait och Pichegru vid ett bord med en karta. Cederström smög sig bakom P. och mätte hans stångpiska med en tumstock.

prinsessan. Han ångrade sin lättbet att bifalla föreningen med henne, blef mjältsjuk och orolig och slöt med att den 11 Februari rent ut säga sin farbror, att han aldrig kunde taga henne till äkta. Häremot blefvo alla föreställningar kraftlösa, och konungen åtog sig allenast att själf vilja blottställa sig för allt det odieusa, denna rupture medförde, genom det att H. Maj:t uppsköt densamma till dess han blefve myndig, ehuruväl H. Maj:t funnit både ärligare och naturligare, att nu genast härom prevenera mecklenburgska hofvet, hvars sändebud, resemarskalken Bülow, i det samma till Stockholm ankom.

Ryktet om mecklenburgska trolofningens upphäfvande blef dock snart allmänt och styrktes af den släta accueil, Bülow hade, som icke på tre veckor fick tala med konungen, hvilken förebar opasslighet Detta oaktadt lät hertigen afgå cirkulär till ministrarne, att ett sådant rykte vore ogrundadt och infamt: men måste dock slutligen genom rikskansleren låta förstå, att giftermålet, i anseende till konungens helsa och ungdom, komme att uppskjutas, under det att alla de påbegynta anstalter till högtidligheterna inställdes. Bülow hölls af hertigen vid godt humeur och försäkrades ännu vid sin afskedsaudiens om den fortfarande uppriktigheten af de ingångna förbindelserna; hvaremot konungen icke ens nämnde ett ord till honom hvarken om prinsessan eller giftermålet. Bülow afreste med full öfvertygelse, att det ock aldrig skulle ega rum, men höll konungen mera räkning för uppriktigheten i hans köld än hertigen för ett smicker, som var opålitligt.

En obehagligare ställning än h. exc. Klinckowströms i Schwerin kan ej tänkas. Han har själf berättat mig, att han af hertiginnan, som var ett klokt fruntimmer och väl underrättad om hvad i Stockholm passerade, utstod de sváraste förhör. En dag hade hon fått höra, att man beskrifvit hennes dotter för konungen såsom sned och illa vuxen: befallde henne därföre kläda af sig i excellensens närvaro, som flat öfver denna vederläggning af ett ogrundadt rykte, endast måste inskränka sig till protestationer, att han hvarken hört eller trott sådant. Sedan han hållit god min så länge, han kunnat, måste han så godt som i hemlighet afvika till Wismar. Han hade innestående fordringar för traktamente under sin odieusa förrättning, hvilka Gustaf Adolf aldrig betalde, under förevändning att han kunnat undanbedja sig en sådan kommission.

Man har, kanske med ofog, sökt någon gemenskap emellan det steg, konungen tagit rörande mecklenburgska giftermålet och de insinuationer, som kunnat göras af en M. Christin, som i Januari var till

Stockholm ankommen. Denne emigrerade fransman, sekreterare hos f. d. generalkontrollören Calonne, gaf sig ut för major i Beinsk tjenst, och var skickad ifrån Ryssland, att försöka genom negociationer draga Sverige från franska förbindelserna samt genom ett närmare förtroende med Ryssland kanhända bereda väg till konungens förening med ryska prinsessan. Christin fick ock tillträde till hofvet, hvarvid, utom öfversten baron Hugo Hamilton, man tror general Taube varit behjälplig. Han erhöll äfven enskilda samtal med hertigen, at hvilken han gjorde propositioner om penningar ifrån Ryssland, hvilka hertigen med välbehag syntes åhöra; men som förtroende härom ej gjordes åt baron Reuterholm och han likväl därom fick kunskap, blef Christin snart afvist på ett både för honom och Ryssland stötande sätt. Om Christin genom baron Taube eller någon annan haft tillfälle att styrka konungen till hans vidtagna steg, det är en oupplöst gåta.

Franske ambassadören Le Hoc, redan negligerad, tog ombrage af Christins förehafvande. Han ville hafva en särskild audiens hos hertigen i detta ämne, men blef äfven på ett stötande sätt af Reuterholm därifrån hindrad. Vänskapen med Frankrike blef härigenom ännu mera försvagad. Le Hoc blef rappellerad och afreste den 23 April, sedan han haft sina afskeds-audienser.

Man skref i utländska tidningar, att general Pichegru var utnämnd till hans efterträdare i Stockholm, men utan grund: och sedan baron Staël framdeles äfven fick befallning att lemna Paris och att sasom chargé d'affaires presentera major Rehausen, hvilken ej emottogs af direktorium, blef den till chargé d'affaires ifrån Frankrike utsedde Perochelles icke heller i Stockholm uti sådan egenskap emottagen, och kallsinnigheten mellan Sverige och Frankrike uppenbar under samma tid, som vi hotades med ett fredsbrott från vår mäktigaste granne.

Kejsarinnan i Ryssland, dubbelt förtörnad öfver hvad som handt Christin, hade emellertid skickat generalen baron Budberg, en slägtinge till chargé d'affaires, till Stockholm. Denne general, som egde mycket förtroende af sin monarkinna, kom dock blott som resande, men menagerades så litet, att då vid en cour han begärde blifva presenterad, gjorde konungen sig sjuk. Då en ny cour utsattes, tog Budberg sin hämnd och förebar sig vara sjuk. Men dessa gräliga småsaker fingo innan kort ett allvarsammare utseende, då kurirer ifrån Finland och Petersburg ankommo, att ryska trupper sammandrogos på gränsen, att halfva Petersburgska garnisonen var beordrad att marschera

den 3 April, och att såväl örlogsflottan som skärgårdsflottan med all makt där utrustades. Dessa tidningar uppväckte ett allmänt bekymmer och nästan bestörtning.

Hertigen höll den 2 April i konungens närvaro konselj, hvars utslag blef, att man skulle rusta sig till motstånd, men därunder i möjligaste måtto arbeta på fred. General Klingspor, som i Finland förde befälet, hade väl tagit de kraftigaste anstalter emot faran, genom finska truppernas sammandragande på gränsen, hvarvid allmogen visat ett berömligt nit genom frivilligt meddelande af proviant för en månad. Nu skickades generalmajoren baron Wrede äfven till Finland att ytterligare understödja försvarsanstalterna. Denne tappre krigsman insåg dock hela vådan af kriget, upptäckte utan förbehåll för hertigen innan sin afresa det behof, han trodde riket hafva af komposition, och för konungen i ett enskildt samtal förmyndareregeringens oskicklighet samt sin mening, att konungen för att rädda riket borde förklara sig myndig, ett steg, som denne herre af grannlagenhet afslog. I Stockholm begynte man äfven rusta på varfvet. Den 7 beviljade riksgäldskontorets fullmäktige hertigen att upptaga den million r:dr, hvartill 1792 års ständer meddelat kreditiv. Ordres afgingo till alla landtregementen att hålla sig marschfärdiga. Konungen och hertigen beslöto bägge att i händelse af krig gå till Finland.

Emellertid var man betänkt på negociationer. Man måste nu söka den nyss negligerade general Budberg. Spanske legationskavaljeren Moreno for till honom och sade sig vara af konungen skickad att underrätta sig om Rysslands afsigter; Budbergs svar blef kort, att honom förekom oväntadt att hedras med en sådan beskickning, då konungen nyss ej velat se honom; att han hade inga instruktioner, men att han dock, i anledning af det förtroende han af kejsarinnan egde, kunde i allmänna termer tillkännagifva, att hon för konungens person hyste uppriktigaste vänskap, men vore missnöjd med hertigen och hans ministèr. Man skickade efter detta svar baron Schwerin till Budberg, i hopp att öppna en underhandling; men han emottogs icke; öfversten baron Hugo Hamilton fick ej heller mer än en konferens. Ändtligen begärde Budberg själf att få konferera med någon af salig konungens vänner, hvaribland man föreslog baron Essen, som ock emottogs. Budberg hade nämnt, att kejsarinnan aldrig ville öppna någon underhandling, förrän Reuterholm vore utom Sveriges gräns.

Detta var för honom ett dunderslag; men han hoppades nu genom sin väns bemedlande kunna afvärja en för sin makt så hotande

fara, och han hoppades ej förgäfves. Nu steg man ned till lägheter för att vinna den, man förut trotsat med otidigheter. Det märktes snart, att giftermålet mellan konungen och ryska prinsessan låg kejsarinnan om hjärtat. Man lärer å svenska sidan nu låtit förstå, att det mecklenburgska kunde uppoffras för det nyssnämnda. Budberg yrkade, att konungen och hertigen skulle resa till Petersburg och personligen besöka kejsarinnan. Att låta föra sig i en sådan triumf hade bort väcka hertigens och hans gunstlings vedervilja; men den förre styrdes blindt af den senare, och denne gjorde allt för att bibehålla sig, hvartill det förut braverade Ryssland nu skulle tjena honom *). Han såg ock nu allt couleur de rose, och, oaktadt ryska rustningarne ej afstannade, ansåg han dock freden så viss, att han den 12 Maj lät utfärda en allmän kungörelse i riket, att alla misshälligheter med Ryssland voro bilagda och kriget afböjdt.

Den föreslagna resan fann hos konungen ett skäligt motstånd. Han fann den humiliant och ville åtminstone uppskjuta den till dess han blifvit myndig. Detta gjorde hinder i underhandlingarne, och Budberg afreste på kejsarinnans befallning från Stockholm den 2 Maj.

Under allt detta hade franska, spanska och holländska missionerna tagit ombrage af de täta underhandlingarne med Budberg. På deras tillfrågan, hvad de betydde, svarade rikskansleren, att de alldeles icke ändrade Sveriges redan tagna engagements med Frankrike. Detta blef bekant och förorsakade nya besvär från ryska sidan. Reuterholm nyttjade detta tillfälle att störta rikskansleren, hvars plats han ville intaga. Baron Sparre fick en illimiterad permission att begifva sig på landet, och baron Reuterholm åtog sig bestridandet af hans ämbete i allt hvad som hörde till korrespondansen.

Ehuru tidningarne ifrån Ryssland blefvo mera tillfredsställande och innehöllo, att kejsarinnan blifvit något adoucerad samt att grefve Ostermann önskade fred, hvilken åter af Suboff och Markoff icke gynnades; höll dock kejsarinnan oss beständigt en échec genom rustningar, hvilka å vår sida måste med nog kostnad i Finland fortsättas. Mot slutet af Juni månad återkom general Budberg med ambassadörs-kreditiv. Konungen och hertigen kamperade då på Ladugårdsgärdet, hvarest Stockholms garnison, lifregementet, Uplands regemente och Verm-

*) Chargé d'affaires B. sade att baron Reuterholm var en [illegible], qui voudrait donner la motte de la Suède pour se maintenir dans le ministère.

lands jägare voro i läger sammandragna. Ambassadören hade där sina audienser och qvarbjöds därefter att soupera hos konungen. Baron Reuterholm, som nu i rikskanslerens ställe konfererade med honom, uttömde alla ressurser att behaga och blef äfven med Budberg nöjd.

Konungens motvilja mot ryska resan fortfor och nödgade till den förklaring, att den stridde mot konung Gustaf III:s testamente. Ambassadören Budberg förklarade däremot, att alla underhandlingar då vore afbrutna till dess konungen blefve myndig, då. i händelse han ej fogade sig efter H. Maj:ts önskan, hon finge taga sig rätt själf. Därvid hade väl bäst varit att saken fått förblifva, men baron Reuterholm, som i ryska förbindelsen nu såg ett medel att bibehålla sig, ville gå till sitt mål och gjorde så starka föreställningar om de förmaner, riket kunde vinna, i fall konungen nu genast ville anträda denna resa, och om kejsarinnans böjelse att göra hans bekantskap, att konungen ändtligen måste samtycka. Hertigens håg för resan var mest grundad på hopp om penningar och subsidier. Ej heller afskräcktes han af den rol, han troligen borde spela hos Catharina, lik dogens i Genua hos Ludvig XIV.

Man behöfde likväl hela sex veckorna att öfvertala konungen till resan och tillika därtill taga nödiga arrangementer med Ryssland. Ändtligen var hon vid Juli månads slut att anse som afgjord. Öfverståthållaren baron v. Essen och ambassadören Stedingk utnämndes då till rikets herrar, och skulle den förre vara på resan följaktig.

Konungen och hertigen anträdde denna resa den 12 Aug. sjöledes till Abo, sedan deras excellenser baron Reuterholm och baron v. Essen redan den 10 farit förut postvägen. Den öfriga suiten bestod af öfverstekammarjunkarne grefve Stenbock, grefve Fabian Fersen, baron Fleming, kaptenlöjtnanterna grefve Piper och grefve Robert Rosen, förste hofstallmästaren baron Rålamb, generallöjtnant baron Strömfelt, kammarjunkaren Coyet, adjutanten Schröderstjerna, lifmedikus Rung, sekreteraren Palin. Dessutom reste baron Schwerin med sin förre reskamrat till Ryssland, kammarjunkaren Philip Jennings, förut att annoncera konungens öfverkomst till Finland i Petersburg. Man fäste uppmärksamhet vid den talrika suiten, helst ryska hofvets plägsed var känd, att ihågkomma alla vid sådana tillfällen följaktige med presenter. Resekostnaden bestriddes af den million, som i riksgäldskontoret var upptagen. Det förtjenar ock antecknas, att ingen regering nu förordnades under regentens frånvaro. Hertig Fredrik skulle blott föra befälet i Stockholm, Utrikes

ärenden och ministerkonferenserna anförtroddes statssekreteraren grefve Barck.

Ankomsten till Åbo skedde den 15, och resan fortsattes sedan landvägen till Petersburg. Konungen emottogs från ryska sidan med utmärkta ärebetygelser. Ankomsten till Petersburg skedde den 24 Aug., hvarest konungen och hertigen, under antagna namn af grefvar af Haga och Wasa, funno präktiga lustbarheter sig till mötes, och kejsarinnan med hela hennes familj full af omsorg att göra dem deras besök förnöjsamt och angenämt.

Redan då konungen ryggade mecklenburgska förbindelsen, hade han måst lofva hertigen att icke inga den ryska. Omständigheterna hade sedan så förändrat sig, att innan konungen kunde förmås till ryska resan, hade man måst utfästa, att därunder ingen fråga skulle väckas om ryska giftermålet; och konungens afsigt var, att den hel och hållen skulle aflöpa i komplimenter. Men sedan någon tid förflutit, och det märkts, att prinsessan Alexandra begynte göra intryck på konungens hjärta, föreslog hertigen, att H. Maj:t skulle begära henne till gemål. Konungen förebar, att dess engagement i Mecklenburg ej ännu var formligen afbrutet. Man svarade, att sådant lätt skulle arrangeras, och att man vore säker, att ingen svarighet skulle möta den proposition, man tillstyrkte konungen, helst därigenom stora fördelar skulle riket tillskyndas. Häraf lät konungen öfvertala sig att anmäla sin önskan att vinna prinsessan Alexandras hand, i enskildt samtal med kejsarinnan, som efter något åskadt betänkande därtill samtyckte. Konungen besökte nu prinsessan såsom älskare, och deras kärlek blef ett ämne för båda hofvens glädje.

Men en dag yttrade Suboff till någon af de svenska, att prinsessan borde få behålla sin grekiska religionsöfning i Sverige. Konungen, härom underrättad, adresserade sig till kejsarinnan, som svarade, att om sådant ingen fråga borde uppkomma. Konungen, trygg vid detta tvetydiga svar, trodde alla svårigheter undanröjda. Den 22 September utsattes till förlofningens eklaterande vid hofvet, då en stor bal var där anställd. Men då konungen var färdig att sätta sig i vagnen för att begifva sig dit, ankom Markoff med ett papper, hvarå han å kejsarinnans vägnar begärde konungens underskrift, innehållande att prinsessan försäkras om fri religionsöfning, och att konungen tufäste denna rättighet för henne "comme l'acte le plus solennel qu'il put passer de sa vie". Kounngen vägrade denna underskrift, men lofvade i allmänna ord, att han ej skulle genera prinsessans samvete. Markoff for åter upp till

kejsarinnan, men kom åter till konungen med lika påstående som förut, och då H. Maj:t ånyo vägrade, förebar kejsarinnan en opasslighet, blifvandes ej synlig på balen, hvilken ej heller konungen eller någon svensk bevistade.

Man visste ej, hvadan detta dunderslag kom. Många tillskrefvo det preussiska och danska operationer. Danmark, oroligt öfver den förbindelse, som mellan Sverige och Ryssland bereddes, hade låtit envoyén vid svenska hofvet grefve Bernstorff göra en resa till Petersburg för att där vaka öfver hvad som hände; och det troddes, att han med penningar så hos ryska ministèren som presterskapet bidragit till detta steg, som borde vålla en rupture. Andra förmena, att kejsarinnan aldrig tagit ett så brusquerande steg, om ej hertigen och baron Reuterholm redan försäkrat, att det af konungen utan svårighet skulle godkännas.

Till afslutande af en traktat emellan Sverige och Ryssland, som skulle meddela oss subsidier, en bättre gräns och säkert försvar mot alla fiendtliga anfall, voro kommissarier å ömse sidor utnämnde. De svenske voro: deras excellenser Reuterholm, v. Essen och Stedingk. Första verkningen af den vägrade underskriften var alla konferensernas afbrytande. Brouilleriet mellan bägge hofven var uppenbart. Konungen explicerade sig dock enskildt med kejsarinnan och sökte bevisa, att han ej kunde samtycka en mot rikets grundlagar stridande religionsfrihet för sin drottning. Kejsarinnan åter förfäktade sin sak på de grunder, Rysslands själfständighet och samvetsfriheten företedde; men fann sig bemött med en oförväntad ståndaktighet af den unge monarken. Sedan hon i formen af försäkringen medgifvit någon adoucissement, begärde hon i en annan explikation med konungen, hvarvid hertigen var tillstädes, sistnämnde herres yttrande, som sade sig finna, att konungen kunde underteckna densamma. Konungen fann sig mycket stött af detta utlåtande, som dock ej ändrade hans föresats.

Emellertid öfverhopades konungen af sin farbrors och alla svenskars böner och föreställningar, att han ej skulle uppoffra sitt rikes lugn för sin envishet; men allt hvad de kunde uträtta var, att konungen lofvade afstå från sin laggrannhet, om Stockholms konsistorium vore kapabelt att därtill styrka. Hertigen hade föreslagit, att dess utlåtande skulle infordras.

Kejsarinnan hade emellertid låtit förmå sig att samtycka, det konferenserna om traktaten måtte få åter begynnas. De fortsattes ock med den framgång, att traktaten, försedd med kommissariernas under-

skrift, äfven i Petersburg kunde presenteras till hertigens, som ock meddelades. Ratifikationen skulle ske af konungen inom två månader, och om den vägrades i något mål, skulle hela traktaten anses ogjord. De arriererade subsidiernas betalning och 300,000 rubel om året, så länge traktaten räckte, voro de verkliga förmånerna, Sverige däraf drog; de öfriga villkoren voro dels chimeriqua, dels skadliga. Artikeln om konungens giftermål med prinsessan och om religionsfrihet för henne var där uttryckligen införd.

Konungens afresa påskyndades nu. Han skildes från kejsarinnan med köld och höflighet. Denna prinsessa och hertigen samt baron Reuterholm åtskildes bättre vänner. Hertigens och den sistnämnde gunstlingens presenter voro praktiga. Reuterholms värderades till 40,000 rubler. Återresan till Sverige anträddes den 1 Oktober. Excellenserna Reuterholm och Essen ankommo till Stockholm den 10, och konungen samt hertigen den 15; flyttande strax till Drottningholm.

Det af Stockholms konsistorium infordrade utlåtandet hade så mycket mer brytt ärkebiskopen och consistoriales, som hertigen icke blott fordrat, utan besvurit dem att tillstyrka bifall å religionsfriheten, under skrämmande hotelser af blodströmmar och oberäkneliga olyckor i annan händelse. Dem var ock en ganska otillräcklig tid förelagd, och de belägrades därunder af expeditionssekreterarne Edmans och Hochschulds importuniteter, som voro den förre baron Reuterholms, den senare baron von Essens fullmäktige att operera på dem. Konsistorii utlåtande bestod i ett blott åberopande af 1779 års toleransförordning, i hvad den angår äktenskap mellan olika trosförvandter, utan tillämpning till konung och drottning. Men ärkebiskopen och doktor Murray skrefvo handbref till hertigen, hvari de enskildt afstyrkte saken. Denne herre mottes af dessa i Stockholm.

Således slöts ryska resan, hvilken för baron Reuterholms enskilda afsigt blifvit företagen och hvilken under hela sitt lopp vittnat om hans obetänksamhet. Konungen hade därunder blifvit ställd på de svaraste prof. Hans ståndaktighet beundrades äfven i Ryssland; hvaremot hertigens svaghet och låga uppförande allmänt lastades. Konungen hade under denna resa förlorat för sin farbror allt förtroende.

Ryska resans ändamål hade egentligen varit, att Reuterholm därigenom skulle vinna ett stöd, som under konungens tillkommande regering skulle bibehålla honom i sin myndighet. I sådant afseende voro utrikes flera saker påtänkta. Det är ofvan nämndt, huru han sökt aflägsna alla dem, som gjorde honom ombrage. Det var förmod-

ligen i samma afsigt, som han detta sista året af hertigens regering visat ett slags moderation mot dem, han tillförne tillfogat lidande. hvilket skulle tillvinna honom tillgifvenhet. Major Brändström, som blifvit utstruken för Armfelts skuld och expatrierad. fick nu utan ansökning tillstånd att komma hem. Han blef föga annat än karesserad af Reuterholm. som tillbjöd honom hvad reparation han åstundade. och till en början återställd i sin majorsbeställning vid Savolax regemente. Den bekante landsförviste Thorild blef utnämnd till bibliotekarie vid Greifswalds akademi. Landshöfdingen Lagerbring blef utnämnd till öfverpostdirektör, hvilken syssla efter Francs afgång blifvit förvaltad af revisionssekreteraren Kihlgren: och trodde man, att baron Schwerin, som var en systerson af Lagerbring. därtill förhulpit. Ännu märkvärdigare förekom, när fröken Rudenschöld i Juni månad gjordes fri från spinnhushäktet, återfick ära och namn samt erhöll en gård på Gotland med 300 r:dr om året, dit hon genast afreste. men fick slutligen tillstånd att tillbringa tiden hos sina anhöriga i Östergötland. Toll hemförlofvades äfven från arresten i Wismar: och på en genom ministern i Köpenhamn von Ehrenheim från regeringen meddelad tillåtelse. fick den där vistande landsflyktige prosten Widén äfven återkomma till fäderneslandet, som skedde i Augusti månad.

I en del de högsta ämbeten hade baron Reuterholm placerat dem. han ansåg för pålitliga vänner. Hans bror president i statskontoret, baron v. Essen öfverståthållare. Lode justitiekansler och nu i sin skröplighet flyttad till president i Wasa hofrätt samt ärnad att lemna sin plats åt Edman, som under Lodes ledighet sommarn förut förrättat hans ämbete, vittna om en sådan omtanke. Hertigen var chef för flottorna med nästan oinskränkt makt, chef för artilleriet. Sjelf ärnade Reuterholm blifva rikskansler. Hos konungen skulle baronerna Fleming och Schwerin med sin hofgunst hålla honom uppe. Mer än hälften af länen i riket voro under hertigens regering bortgifna åt personer. dem man räknade på. ehuru valet icke hedrade urskillningen. Det är ovisst, om det var af plan eller af blott lättsinnighet. som nu efter hertigens återkomst en mängd med militäriska ämbeten, äfven de högre. liksom sattes på auktion och för omåttliga ackordsummor bortgåfvos. Survivancer. så på sysslor som på kungsgårdar. voro med lika slösande frikostighet och på bekostnad af den unge konungens rätt bortskänkta. Med pensioner hade man varit lika rund.

Det förtjenar vid detta tillfälle omnämnas, att förslag varit å bane att låta kröna konungen den 1 November utan ständers samman-

kallande. Om sådant skett i afsigt att liksom för evigt betaga nationen vanan att deltaga i lagstiftningen, lemnas därhän. Någon annan systematisk anledning kan svårligen uppltänkas. En af Gustaf III:s ifrigaste anhängare, landshöfdingen i Falun af Nordin, som stod i nära förtroende med Edman, hade gillat förslaget; men konungen själf hade icke därtill kunnat öfvertalas. Hans egen böjelse stridde däremot, och riksdrotsen, Rosenstein m. fl. styrkte honom i hans tankesätt.

Konungen hade egentligen det sista året lärt känna vidden af Reuterholms både regeringssjuka och oskicklighet att regera. Hans hätska fiendskap mot Ryssland, förvandlad i en låg krypning för samma makt, och de embarras, hvari han genom båda dessa öfverdrifter inledt konungen, ej mindre än de upplysningar H. Maj:t af ofvannämnda båda trogna rådgifvare och general Wrede samt flere inhemtat, hade fullkomligen öppnat hans ögon. Men uppenbart hade han så litet gifvit sina tankar tillkänna, att Reuterholm ännu 14 dagar före konungens tillträde till regeringen trodde sig tämmeligen trygg.

Den 20 Oktober hade hertigen ett samtal med konungen, rörande denne favorits tillkommande öde, och då H. Maj:t icke tydligen däröfver ville sig utlåta, utan lät förstå, att Reuterholm själf därom kunde adressera sig till konungen, begärde och fick denne följande dagen ett företräde.

Han, som envåldigt styrt en nära 50-årig furste, uppbar nu af en 18-årig prins välförtjenta förebråelser för sin högfärd, sin hämndlystnad, sitt agg emot konung Gustaf III:s minne och vänner, sin elaka hushållning med rikets medel, sin okloka styrelse af hela rikskroppen och de medel, han nyttjat, att tillsluta konungens ögon. Hans försvar var lamt; och sedan konungen på tillfrågan, huru han i dess tjenst komme att nyttjas, svarat, att han vore president i kammarrevisionen, hvarifrån H. Maj:t ej ville skilja honom, svarade han sig äfven därifrån begära afsked, sedan han ej mer egde H. Maj:ts förtroende. Han begärde då en honom redan af hertigen lofvad pension af 3000 r:dr; men den vägrades äfven, emedan konungen sade det ej vara sin skuld, om han toge afsked par humeur. Reuterholm retirerade sig efter sin audiens, rörd, förespående riket stora skakningar, och erhöll följande dagen den 22 Oktober hertigens tillstånd till entledigande från sitt ämbete, hvarom statssekreteraren Rosenblad antyddes att besörja expeditionen i granna ordalag.

Baron Reuterholm lät ock den 1 November införa i avisorna, att afskedet blifvit utfärdadt, samt att Kongl. Maj:t därvid i de nådigaste

och för h. exc. mest tillfredsställande ordalag mot honom betygat sitt synnerliga välbehag öfver de vigtiga och utmärkta tjenster, h. exc. under minderårigheten emot konung och fosterland ådagalagt. Öfver denna svassande annons fick dock baron Reuterholm sedermera tåla en allvarlig förklaring af konungens missnöje.

För sammanhangets skuld må i förväg anföras, att baron Reuterholm vid högtidligheterna samma dag bar spiran framför konungen, och att han i November månad lemnade Stockholm, begifvande sig i sällskap med sin kusin landshöfdingen baron Gyllenstjerna till Skåne. Han var under hela resan af den största inquiétude och säges på ett och annat ställe hafva rönt prof af folkets mindre tillgifvenhet. Han fortsatte sedan resan till Hamburg, där han lefvat mycket tyst, i sällskap mest med postdirektören Bregard. och utan att bära ordenstecken.

Sic transit gloria mundi.

Af nödig omtanke för sina klienter skaffade ock baron Reuterholm, vid samma tid som han tog afsked, presidenten Lode transport till Åbo hofrätt, och sin bror, presidenten i statskontoret, till Wasa. Till justitiekanslersämbetets förvaltande efter Lode förordnades revisionssekreteraren grefve Gyllenborg. Lode hade, att kröna sitt verk, ombestyrt klyfning, under ackords villkor, af flera domsagor, mest till förmån för oförfarna ynglingar. Han var en svag och lömsk man, nog låg, men icke nog driftig att vara ett riktigt instrumentum imperii, elak hushållare och gäldbunden, samt därföre ej grannlaga på medlen att förskaffa sig tillgångar.

H. exc. Ruuths process blef detta år i sista instansen afgjord. Han besvärade sig öfver kammarrevisionens utslag hos konungen: och högsta domstolen företog sig detta måls pröfning i början af Febr. Professor Calonius var den ende af dess ledamöter. som ansag de af konung Gustaf III påskrifne reversaler böra gälla grefve Ruuth till godo och som i följe däraf pröfvade honom böra frikallas för allt vidare ansvar för de mot honom anmärkte 324,693 r:dr. Hans raisonnement var, att konungens påskrift antingen betydde något eller intet. Det senare kunde ej utan förgripelse påstås: det förra åter kunde då icke blifva annat än ett qvitto, hvars kraft och verkan ej borde förfalla genom en blott supposition, att de qvitterade summor särskildt blifvit grefve Ruuth ersatta: hvarförutan professoren var af den tanke, att h. exc., enligt sitt eget yrkande, måtte få med själf sins ed vita, att han utbetalt de ifrågavarande medel till salig konungen, enligt dennes anordningar och utan all ersättning. De andra 7 ledamöter, riksdrot-

sen, hofrättsråderna v. Böhnen, Hisinger, Ehrenheim, Evelius, lagmannen Widegren och Smalén, stadfäståde alla kammarrevisionens utslag.

Hans exc. Ruuth vände sig då till konungen supplicande, och anhöll att af gunst och nåd varda befriad ifrån den honom adömda ersättning, men att, om en sådan nåd ej kunde beviljas honom, i anseende till hans oförmögenhet att genast gälda den föreskrifna summan, måtte tillåtas en sådan underhandling, hvarigenom kronan komme till så stor ersättning, som utan lidande för hans öfriga kreditorer kunde åstadkommas. Detta åsyftade en aversionshandel, hvarvid grefve Ruuth skall budit kronan 10 tunnor guld. Men då detta mål förekom i konseljen hos hertigen den 29 April, i hvilken konungen äfven var närvarande, förklarade H. K. H. sig alldeles icke kunna eftergifva kronans rätt, utan sig i det ställe önska, att denna fråga måtte få anstå till konungens om några månader tillstundande anträde till regeringen. H. Maj:t åter yttrade sig lika allvarligen önska, att H. K. H. nu genast måtte meddela utslag, helst saken både anginge kronans rätt och vore af den beskaffenhet, att den blott skulle tillskynda H. Maj:t ett framdeles bekymmer, utan att ändring därmedelst kunde vinnas i det af två öfverdomstolar fällda utslag. Till följe häraf blef h. exc. Ruuths ansökning afslagen, hvarpå han anmälte sig till cessio bonorum vid vederbörlig domstol. Han hade emellertid på begäran erhållit afsked från generalguvernörsämbetet i Pomern, hvilket efter honom uppdrogs general Platen, som åter fick till efterträdare i öfverbefälet uti Skåne samt öfverstebeställningen vid norra skånska kavalleriregementet generallöjtnanten baron Cederström.

Till årets märkliga händelser kan räknas generalmajoren Pechlins dödsfall i 76 års ålder, på Varbergs fästning. Han hade varit en orolig man, med snille, mod och fermeté, dem han nästan aldrig i god sak användt.

Till utrikes saker hörer hofkansleren v. Engeströms obehagliga händelse. Flyttad såsom envoyé från London till Wien, hade han om vintern uppehållit sig i Paris; men på resan till sin bestämmelseort i Regensburg meddelades honom kejserliga hofvets förklarande, att han ej i Wien kunde emottagas, emedan kejsaren ej hölle ministrar af andra rangen. Skälen voro dock mot Engeström personella, emedan han misstroddes att i Paris hafva påarbetat en allians mellan Sverige och Frankrike, och man i öfrigt fruktade att hans hus, i anseende till hans polska gifte, skulle bli ett tillhåll för alla missnöjda Polackar. Han begaf sig nu till sin svärfar i södra Preussen och sedan till Dresden,

med svenska regeringens tillstånd, som ej ville hafva hem honom, och drog emellertid sitt traktamente.

Europa hade detta år blifvit vattnadt med mera blod än något af de föregående, sedan kriget begyntes. Kongressen i Basel afbröts den 8 April och med detsamma vapenhvilan. Krigsrörelserna började först i Italien. Franska arméen kommenderades af en 25-årig korsikan, Bonaparte, som sades hafva framlemnat en klyftig operationsplan, men så dristig, att ingen af hans förmän tilltrodde sig att föra ut densamma. Han visade i själfva verket, att han var vuxen det kall, honom uppdrogs. Genom kloka marscher och dristiga anfall inträngde han i hjärtat af Piemont, slog sardinska och kejserliga trupperna i flera repriser, hotade Turin och tvang den ålderstigne konungen, färdig att fly ur sin hufvudstad, till en vapenhvila, som lemnade fransoserna i besittning af hans bästa fästningar, samt fri marsch öfver Poströmmen. Detta stillestånd förvandlades den 15 Maj i en beständig fred, hvarmedelst Savoyen och Nizza evärdeligen till Frankrike afträddes.

Bonaparte fullföljde nu sina segrar i Mailand. Hans nästa möda blef att förfölja den flyende österrikiska arméen, som under general Beaulieu's befäl måste kasta sig in i Tyrolen. Bonaparte öfversvämmade nu Lombardiet som en flod. För kejsaren återstod där ingen fläck mer än Mantua. Parma och Modena måste med dryga brandskatter köpa sig fred, och däribland voro många af italienska skolans mästerstycken i målning, som skickades till Frankrike. Fransoserna togo jämväl Bologna, Ferrara och Urbino i besittning och tvungo påfven till en vapenhvila emot 15 millioner livres erläggande och de bästa statyers och målningars afträdande åt den segrande fienden. Bonaparte, som emottagit en armé utan kläder, utan proviant och ammunition, hade förskaffat den alla dessa förnödenheter, förde krig på eget förlag och hemremitterade millioner till Frankrike. Sedan han besatt Verona med andra venetianska fästningar, som höllo honom ryggen fri, inspärrade han Mantua och inträngde i Tyrolen. General Wurmser, som med en nyuppsatt österrikisk armé tågade Mantua till undsättning, blef totaliter slagen och måste med några och 20,000 man, som voro dess öfverlefvor, kasta sig in i den blockerade fästningen. Bonaparte stod redan på norra sidan om Trient. Hans plan var att angripa kejsaren i hjärtat af hans länder, medan tvenne andra fransyska arméer från andra håll voro i samma afsigt uti annarsch.

Franska Sambre- och Maas-arméen, anförd af Jourdan, hade redan i April månad, sedan österrikiska arméen, kommenderad af kejsarens bror, ärkehertig Carl, uppsagt stillestånd, framträngt vid öfra Rhen, men efter några fördelar retirerat sig. De kejserlige rusade efter, och reträtten fanns vara ett stratagème, då franske generalen Moreau (tillförne advokat) med Rhenarméen gick vid Strassburg öfver denna flod, eröfrade Kehl nästan utan motstånd, underlade sig hela Schwabiska kretsen och framtröt ända in i Bayern. Härigenom fick Jourdans armé luft, gick åter löst på de kejserliga i öfra Rhenska kretsen, fortsatte sina eröfringar där och i Franken samt framträngde till Nürnberg.

Kejsaren hotades nu från Franken, Bayern och Tyrolen af tre fiendtliga arméer på en gång; då ärkehertig Carl, efter sin reträtt förstärkt med friska trupper ifrån Böhmen och Ungern, ändtligen slog franseserna vid Theiningen och tvingade Jourdan att retirera, hvarpå allt hvad franseserna i öfra Rhenska och Frankiska kretsarne eröfrat, inom två månader åter gick förloradt. Troligen hade brist på proviant orsakat detta missöde.

Ärkehertig Carl utropades nu för Tysklands frälsare och var det äfven. Jourdan tog afsked och fick Beurnonville till efterträdare; men Sambre- och Maas-arméens återtåg tvang Moreau, som anförde Rhenarméen, äfvenledes till reträtt. Denna var ett mästerstycke. Han traverserade nu baklänges hela Schwabiska kretsen, omgifven och harcelerad af fiender, oskadd och ofta segrande, samt återförde sin armé öfver Rhenströmmen mot slutet af Oktober. Kehl, som franseserna tagit utan en mans förlust, bombarderades nu af de kejserliga och återtogs efter sex veckors operationer med 15,000 mans förlust inom årets slut. Ej mindre dyr var broskansens eröfring vid Hüningen vid samma tid.

Bonapartes stora och kombinerade plan var väl således derangerad; men ehuru han äfven fann rådligast att mot hösten retirera sig utur Tyrolen, fortfor dock lyckan att framgent gynna hans mod och skicklighet. Flera kejserliga arméer utrustades att bjuda honom spetsen och undsätta Mantua, men blefvo af honom nederlagda. General Alvinzy gjorde de sista båda olyckliga försöken emot honom, och blef totaliter slagen inom några få veckor, först vid Arcole och sedan vid Rivoli (Januari).

Sammanhanget tyckes fordra berättelsens fortsättande, ehuru operationerna skjuta in på nästa året. Mantua, som nu i fem månader varit alldeles insparradt, måste den 2 Febr. gifva sig med kapitulation.

Flera tusende både af garnison och borgare voro döda af hunger. En katt kostade 2 r:dr. På Wurmsers eget bord var hästkött en läckerhet: och hästarne voro nästan alla förtärde. Den qvarlefvande besättningen, sjuk och uthungrad, fick fritt aftåg. Eröfringen af Mantua hade för Frankrikes fiender de bedröfligaste följder. Påfven, uppmuntrad af ärkehertig Carls framsteg, hade ej uppfyllt vapenhvilan, utan i förtröstan på allians med konungen i Neapel börjat fiendtligheter.

Emellertid hade den senare konungen under spansk bemedling slutat fred med Frankrike, och sedan Mantua var öfvergånget, lemnades påfven i sticket. Han hade dock mod att rusta sig till motstånd; men när Bonaparte inbröt i hans land, eröfrade hela Romagna och Marche d'Ancona, samt stod med sin segrande armé halfvägs till Rom, skickade påfven fullmäktige att med honom sluta fred, som ock träffades i Tolentino, med hårda och förödmjukande villkor. I kraft däraf afträddes till Frankrike Ferrara, Bologna och Romagna, hvarjämte hela den i stilleståndet utfästa kontributionen måste utgöras med så ansenlig tillökning, att påfven måste till betalningen uppoffra en af sina tredubbla kronor. Det är dock troligt, att Bonaparte ej motstått den frestande retelsen att blifva en ny eröfrare af världens forna hufvudstad, om ej konungens i Neapel bona officia mellankommit och framför allt en mer lysande expedition mot kejsarens arfländer kittlat hans håg.

Så snart påfven blifvit tvungen till fred, vände sig den franske segervinnaren mot denne fiende, som var honom värdigare. Han inträngde i Friaul, eröfrade Trieste, Görtz och flera orter, skickade nya detachementer in i Tyrolen, som framträngde inemot Innsbruck, utbredde sig vidare med hufvudstyrkan öfver Krain, Kärnthen och Steyermark samt slog ärkehertig Carl, som nu fått befäl öfver italienska-österrikiska arméen, eller rättare öfver den som skulle försvara hjärtat af landet. Denne måste sedermera retirera sig så godt som under murarne af Wien, hvarest kejsaren gjorde anstalter om hela hofvets flyttning, om försvar mot ett befaradt anfall både af borgare och studenter och om en allmän resning i Ungern, under det franska arméen vid Rhenströmmen, anförd af general Hoche, bröt upp och framträngde med nya segrar.

Bonaparte hade under hela sitt segertåg jämnt tillbjudit fred: men villkoren hade funnits för hårda och kejsaren hade ej velat skilja sig från England, hvarifrån om hösten 1796 en ambassadör, lord Malmesbury, varit skickad till Paris, mera, som troligt är, att tillfredsställa engelska nationen än af uppriktig kärlek för freden, hvarföre ock

han efter några veckors fruktlösa negociationer med franska ministeren antyddes att begifva sig tillbaka till England.

Men när nu Bonaparte stod segrande några poster ifrån Wien, fingo propositionerna mera gehör. Neapolitanske ambassadören San Gallo uppdrogs att besöka Bonaparte i hans högqvarter, och efter några konferenser undertecknades af honom och kejserlige generalen Meerfeld å ena sidan samt af Bonaparte å den andra, natten emellan den 17 och 18 April i jungfrustiftet Goës vid Leoben i Steyermark, fredspreliminärer emellan kejsaren och Frankrike. Därigenom stipulerades: 1:o att kejsarens andel i Nederländerna evärdeligen afträddes till Frankrike; 2:o att Frankrikes gränser erkändes sådana de genom regeringens dekret blifvit fastställda; 3:o att af de i Italien eröfrade kejserliga länderna skulle upprättas en independent republik under namn af Cispadansk; dock skulle kejsaren få behålla Mantua och få ersättning på venetianska gebietet.

England hade 1796 emot Frankrike föga uträttat, oaktadt dess talrika flottor kostade ofantliga penningesummor, som ökte kronoskulden och förtvifiade nationen. I kaperier fortforo fransoserna att göra sina fiender stor skada. En landstigning på Irland försöktes af fransoserna förgäfves i December: flera skepp förgingos, dels strandade, dels af storm, och förrättningen misslyckades, men den i Kanalen kryssande engelska flottan drog däraf föga parti. Däremot borttogo engelsmännen en hel holländsk eskader, anförd af amiral Lucas att återtaga Cap, som blef innestängd i Saldanha-viken och måste gifva sig fången. I anledning af en mellan Frankrike och Spanien i Augusti månad träffad offensiv och defensiv allians, förklarade Spanien England krig den 5 Oktober; men gaf efter vanligheten denna mäktiga sjöfiende blott anledning till segrar. Förlusten af ön S. Trinidad i Amerika var första verkan af krigsförklaringen; och i Februari 1797, då spanske amiralen Cordova skulle utgå med sin flotta att förenas med den franska i Brest, blef han, ehuru mycket öfverlägsen, slagen af engelske amiralen Jervis vid Cap S. Vincent, förlorade fyra stora skepp, som föllo i fiendens händer, och måste gå tillbaka till Cadix med sin illa medfarna flotta, som därefter blockerades af den engelska.

VII.

Gustaf IV Adolfs tillträde till regeringen och båda första regeringsår.

(1796—98).

Instabatque dies, qui dat nova nomina fastis.

Den 1 November 1796, då konungen fyllde 18 år och efter sin framlidne faders testamente var myndig, begaf H. Maj:t med sina farbröder, hof- och ämbetsmän, sig högtidligen till rikssalen, för att af sin förmyndare emottaga riksstyrelsen. Konungen, såsom okrönt, bar vid detta tillfälle blott kronprinskronan. Hertigen af Södermanland lät vid detta tillfälle uppläsa en berättelse om den af honom i fyra år förda regeringen, som icke tillfredsställde åhörarena. Den omnämnde bland annat statsverkets förbättring och ett sådant militäriska ackordernas nedsättande, att de snart skulle försvinna. Båda dessa anföranden stridde så uppenbart mot en allmänt känd sanning, att man önskat för hertigens heder, att han ur berättelsen utelemnat en så illa passande prydnad. I sitt tal förklarade hertigen, att han nedlade sina ämbeten såsom storamiral, general af artilleriet och Upsala akademis kansler. Öfverstebeställningen vid lifregementet, såsom köpt för hans penningar, var den enda, han ville behålla.

Vid detta högtidliga tillfälle föreföll den oordning, att konungaförsäkran, såsom ock Säkerhetsakten, hvilka båda af konungen bort underskrifvas, ingendera blifvit tillstädesskaffade. Den förra hemtades dock i hast från riksarkivet, men då den senare icke så fort kunde förebringas, uppkommo hvarjehanda gissningar om någon afsigt att supprimera denna för konungamakten så betydande akt. Att likväl

allt härrört af glömska, bevistes följande dagen, då konungen i stora galleriet i närvaro af kollegierna, hvilka dit voro uppkallade, högtidligen densamma underskref.

H. Maj:ts eget tal och yttrande vid regeringens emottagande var enkelt och värdigt. Hans omdöme öfver förmyndareregeringen innebar icke mera beröm än sjelfva anständigheten gjorde oundgängligt. För öfrigt utmärktes icke högtidligheten genom några så kallade nådebetygelser, utan allt aflopp med stillhet och tysthet.

Ehuru mellan konungen och hertigen af Södermanland rådde en köld, som alldeles uteslöt den sistnämnde från allt vidare rådförande, iakttog likväl den unge konungen en noga grannlagenhet att icke stöta sin forne förmyndare; och de flesta af de förändringar, som snart vidtogos, ådagalade en sådan varsamhet. Alla ledamöterna i beredningen öfver rikets allmänna ärenden bibehöllos och förstärktes allenast med statssekreteraren Lagerbring och landshöfdingen Rosenstein. Deremot skedde flere ombyten i högsta domstolen och det på ett sätt, som, i i afseende på de tillkallade nya ledamöterna, af allmänhetens röst gillades. Förste generaladjutanten, som under hertigens förvaltning varit ett slags krigsminister, inskränktes inom sin forna befattning, och blef ämbetet såsom under Gustaf III:s regering ambulatoriskt. Konungens f. d. vice guvernör baron Mörner var den förste som emottog det.

Öfverste Aminoff återfick sin frihet och den olycklige f. d. kongl. sekreteraren Ehrenström flyttades till Waxholms fästning, hvarest fadren var kommendant och sonen fick tillstånd att under tjenlig bevakning äfven tillbringa tiden på en landtgård i nejden. De till S:t Barthelemy deporterade medbrottsliga i Armfeltska saken återkallades. Bland dem, som rönte vedermälen af konungens nåd, var en löjtnant vid namn Kullberg, som vid 1789 års riksdag med ifver tillhört de så kallade royalister, men sedermera för ovarsamma utlåtelser under förmyndareregeringen ohörd och odömd blifvit kastad i ett mörkt fängelse på Carlstens fästning, där han förlorat synen. Han återställdes på fri fot och leddes af sin son till konungens audiens. Detta skådespel utgjorde en eftertänklig förebråelse för Sveriges fallne storvizir.

Storamiralsämbetet delades emellan tvenne kommitteers förvaltning, den ena för örlogs-, den andra för arméens flottas ärenden. Vid nyårstiden befordrades statssekreteraren v. Numers till president i kammarrevisionen utan ansökning, Lagerbring till statssekreterare för krigsärendena och Franc till öfverpostdirektör, dock med indragning af den pension, han under konung Gustaf III:s tid innehaft och under tjenst-

lösheten fått behålla. Den mot baron Reuterholm så tjenstaktige Bregard entledigades från sin postkommissariebeställning i Hamburg. För sammanhanget kan nämnas, att nästa vår öfverstelöjtnantsbeställningen vid Svea garde fråntogs öfversten baron Bennet, som flyttades till öfverstebeställningen för Jönköpings regemente, hvars öfverste, baron Friesendorff, i stället blef öfverstelöjtnant vid bemälda gardesregemente, och att sedan öfversten vid artilleriet i Stockholm baron Gyllengranat fått afsked, hans ämbete uppdrogs åt öfversten baron Otto Wrede, som snart under sitt befäl förenade hela artilleriet i Sverige och Finland, hvilket hertigen delat emellan fyra öfverstar, och hvarmedelst det nyskapade generalsämbetet vid artilleriet tillika upphörde. Skälen till Bennets och Gyllengranats deplacerande äro obekanta, men att den senare var arresterad för misstanke om delaktighet i konungamordet 1792, undföll icke uppmärksamheten.

Inom årets slut frigaf konungen kaffe, hvilket sedan den 1 Jan. 1794 varit förbjudet. Att samma förbud nästan utan försyn varit öfverträdt, och att kronan var i förlust af all tull för införseln af denna öfverflödsvara, voro tillräckliga skäl, då konungen icke genom en stötande stränghet ville hålla hand öfver en författning, som så ögonskenligen stridde mot nationens smak och till en del mot de begrepp om frihet, som senare tiders tänkesätt medfört.

Kanslersämbetets bestridande för Upsala akademi åtog sig konungen sjelf. Anledningen var, att då val skulle anställas, några professorer, som under förmyndareregeringen genom presidenten Lode och kanslerssekreteraren Eurén styrt alla akademiska ärenden, föreslogo hertigen af Östergötland, men fjorton satte sig tillsammans att välja på landshöfdingen Rosenstein. Konungen, härom underrättad, tog i denna ledsamma ställning, där å ena sidan akademiens väl och å den andra en incongruitet var i fråga, det beslut att tills vidare sjelf antaga sig akademiens omedelbara beskydd och att därvid nyttja Rosenstein såsom föredragande i dithörande ärenden, hvilket i sjelfva verket ändå gjorde honom till kansler, utan att stöta former eller väcka afund. Svenska akademien väcktes ur sin dvala, då konungen några dagar innan dess högtidsdag inföll, den 20 December, lät Rosenstein förstå, att den på vanligt sätt skulle få firas och akademien sedermera på förr vanligt sätt fortsätta sina göromål. Man påstår, att denna rättvisa varit det ibland konungens steg, som hertigen mest förtrutit.

Konungens uppförande och lefnadssätt ådagalade egenskaper, som ej annat kunde än tillvinna honom den tillgifvenhet, hans ungdom, hans

fars olycka och hans förmyndares med missnöje ansedda styrelse redan beredt. Han visade en varsamhet, arbetsamhet, rättvisa, urskillning, som röjde en mognad öfver hans år, ett visst allvar, skildt från fjäsk och lust att synas, som lofvade varaktighet. I synnerhet gaf han prof af stadig böjelse för hushållning. Inga andra utgifter gjordes än de, som voro oundgängliga; och af sin egen kassa bestridde han kostnaden till sorgen efter sin vid samma tid aflidna mormoder, såsom en utgift, hvilken ej rörde riket, utan honom enskildt. En statsutredning förordnades, bestående af riksdrotsen, amiral Lagerbjelke, vice presidenten Lagerheim (som tills vidare blef chef i statskontoret), statskommissarierna Ekman och Widegren samt öfverstarne Nauckhoff och Fred. Tersmeden. Deras göromål blef att ej allenast uppdraga taflan öfver tillståndet af statsverket, utan ock gifva upp förslag till dess vidmakthållande och förbättring.

Konungen begynte genast med att gifva sökande företräde en gång i veckan, svarade alla med beskedlighet och eftertanke och gaf aldrig löften. Konseljer hölls fyra dagar i veckan. Torsdagsaftonen for han till Haga, arbetade i kabinettsärenden med rikskansleren om fredagen, använde lördagen till kroppsrörelse och återkom söndagsaftonen till Stockholm, att med statssekreterarne reglera veckans arbete. Hans lefnad blef tyst och indragen: sällan större måltider, ännu mindre andra lysande lustbarheter och så mycken uppmärksamhet, som hans ställning och erfarenhet kunde medgifva, att allt vid hofvet sparsamt tillgick. Den stora smak, han troddes hysa för militären, visade sig ej i högre mån än den hos hvar konung bör vara; och när ny beklädning begärdes för lifdrabantcorpsen, bifölls den ej förr, än Lagerheim utlåtit sig, att den var enlig med staten. Ackorder i militären öfver reglementet nekades med en fermeté, som hos en 18-årig konung förtjenade dubbel förundran genom jämförelse med hans faders och farbroders eftergifvenhet i den delen. Med ett ord: stadga, rättvisa, ordning, hushållning, urskillning lofvade en jämn och nyttig men icke lysande regering, den konungens allvarsamhet och högsinthet bådade all nödig styrka.

Sällsyntast var den varsamhet, den unge konungen visade att ej lemna någon, hvem det vara måtte, ett odeladt förtroende. Han tycktes under sin uppfostran hafva insupit en stor vedervilja för gunstlingar, och däraf fastställt den oryggliga grundsats att ej låta sig af sådana regeras. Hans förtroende i regeringsärenden tillhörde blott hans ämbetsman, hvar för sin befattning. Riksdrotsen egde i sådan egen-

skap en verksam och väl förjent inflytelse. Rikskansleren, som, oaktadt alla hans forne väns, baron Reuterholms intriger till hans fällande, bibehölls vid sitt ämbete och anseende, återkallades till det förtroende, han under sista året af förmyndareregeringen saknat. Baron Taube använde all möda att blifva betrodd och betydande, men kunde icke till mer än en del vinna sitt ändamål; och den varning eller misstanke att någon öfver sin af kall och ämbete utstakade gräns ville blifva verkande, höll honom med säkerhet på afstånd. Landshöfding Rosenstein, hvilken många, i anseende till hans skicklighet och egenskaper, föreställt sig skola få ett uteslutande förtroende, ehuru han själf därtill inga steg gjorde, bemöttes af konungen med en utmärkt godhet, men blef icke mera betydande än hvad som instämde med de befattningar, honom särskildt uppdrogos. Flera af konung Gustaf III:s forna anhängare bedrogos genom ett slikt konungens förhållande i sina uträkningar.

Den för sina omskiftande öden bekante generallöjtnant Toll, hvilken redan om sommaren 1796 med hertigen-regentens tillstånd återkommit från Wismar, rönte flera prof af konungens bevågenhet och kallades äfven att bevista krigskonseljerna, men måste ett helt år vänta, innan han placerades till beställning och lön, då han omsider återfick det tillförne af honom innehafda södra skånska regementet, sedan dess då varande chef, generalmajor Horn, blifvit flyttad till det ledigt blifna husar-regementet.

Under det att regeringsärendena hemma i landet gingo sin jämna gång utan buller eller lysande uppträden, fortsattes negociationerna med Ryssland, hvilka dock, i anseende till kejsarinnan Catharina II:s sårade egenkärlek, lofvade föga framgång; och troligtvis hade ett fredsbrott icke kunnat undvikas, om icke denna namnkunniga prinsessas dagar i det samma nått sitt slut. Hon afled ganska hastigt af slag den 17 Nov. och efterträddes genast af sin son Paul I.

Denne furste, hvilken af sin moder blifvit strängt bevakad och i ett ögonblick fann sin slafviska dependens förbytt i envälde, använde de första stunderna af sin regering att utmärka sin tillgifvenhet för sin olycklige fars minne, hvars lik han lät upptaga, sätta på samma katafalk med Catharinas och begrafvas i kejsaregrafven. Han uppsökte alla sin fars ännu lefvande adjutanter och gaf dem blå bandet. Olik den unge svenske monarken, utmärkte han nästan hvar dag med befordringar, gracer och dekorationer samt gaf jämväl prelaterna ordenstecken. Han gjorde annars stora eftergifter åt sitt folk och frigaf alla polska fångar, samt ibland dem den namnkunnige Kosciuzko, åt hvil-

ken han själf i arresten återställde hans värja. Furst Baratinsky, som deltagit i Peter III:s katastrof, blef skild från hof och ämbete, och likaledes Markoff. Jemte Ostermann, hvilken var storkansler, blefvo Bedsborodko såsom chef för utrikes ärenden och Kurakin såsom vicekansler samt Sergius Romanzoff i Markoffs ställe statsministrar. Grefve Golowkin skickades till svenska hofvet att notificera kejsarinnans död, och man lofvade sig en förmånlig vändning af kejsarens och den nya ministèrens fredliga böjelser. Ifrån Sverige afgick till Petersburg generallöjtnanten baron Klingspor, hvilken, tillika med öfverstekammarjunkaren baron Wrede, i slutet af November månad af den unge konungen dekorerades med blåa bandet.

Underhandlingarne med Ryssland bibehöllo till nationernas fägnad och förmån freden orubbad, men kunde icke undanrödja det hinder för konungens tilltänkta äktenskap med storfurstinnan Alexandra, som kontrahenternas olika religion redan lagt däremot. Kejsaren förblef envis ständigt vid sin föresats, att hans dotter skulle bibehålla sin trosbekännelse och religionsöfning oförändrad, och konungen vid sitt beslut, att ej gifva en prinsessa sin hand, som i detta mål söndrade sig ifrån honom. Hvarken general Klingspors skicklighet och den synnerliga kredit, han vid ryska hofvet vetat sig förvärfva, eller de flera modifikationer, som föreslogos för att förena de motsatta påståenden, förmådde att bringa denna äktenskapsunderhandling till ett önskadt slut. Ehuru allt hölls ganska tyst, gissades dock denna misslyckade utgång af general Klingspors återkomst till Stockholm fram på våren, då ryske kejsaren emellertid begifvit sig till Moskwa att låta sig krönas.

Konungen begynte nu därföre se sig om efter en annan brud af evangeliska religionen. Antingen den i Tyskland vistande generalen grefve Fersen eller ock svenske ministern Bildt i Regensburg uppgaf på befallning förslag därtill; och konungen vände sina tankar på prinsessan Fredrika Dorothea Wilhelmina af Baden, hvars äldre syster var förmäld med ryske storfursten Alexander. Men H. Maj:t ville sjelf först se henne. Till den ändan anträdde H. Maj:t en resa till Carlskrona den 15 Juli, hvarifrån den utan föregången kungörelse fortsattes till Stralsund, Pyrmont och Berlin, och konungen återkom till Stockholm den 3 Sept. H. Maj:t hade en ganska liten suite och iakttog en sträng inkognito. I Leipzig träffade han prinsessan och trolofvade sig med henne. Generalen baron Taube, som redan före H. Maj:t rest till Tyskland, befullmäktigades att såsom ambassadör sluta heyrathscontractet och föra prinsessan ännu samma höst till Sverige.

Allt detta verkställdes med mycken hemlighet, och äfven så okunnig man i Sverige var om destinationen af konungens resa, så litet var man ock underrättad hvad därunder förehades, ja till och med hvar konungen sig uppehöll, förrän H. Maj:t var återkommen. Då utfärdades den 4 Sept. kungörelse om konungens snart förestående giftermål, och alla anstalter fogades till dess snara verkställighet. Mot slutet af Sept. begaf sig den tillkommande drottningens hofstat till Carlskrona och öfverfördes af amiralen grefve Claes Wachtmeister till Stralsund. Konungen själf begaf sig den 30 Sept. äfven till Carlskrona att vara sin brud till mötes.

Hon afreste den 19 Sept. från Carlsruhe öfver Frankfurt och Berlin, ankom den 4 Oktober till Stralsund, vigdes där par procuration den 6; hvarvid generalen baron Taube företrädde konungens ställe, i närvaro af prinsessans moder (som dit var henne följaktig), och ankom den 10 till Carlskrona, hvarifrån hon, under lysande högtidligheter hela landet igenom, ändtligen den 23 Oktober anlände till Drottningholm, där kongl. familjen var samlad, hade den 31 sitt högtidliga intåg i Stockholm och samma dag sitt biläger efter förrättad vigsel i slottskapellet genom ärkebiskopen.

Konungen hade vid detta tillfälle vikit ifrån sin annars oryggliga hushållningsprincip och velat, att ingenting skulle sparas, som kunde göra högtidligheterna lysande. Under konungens utrikes resa hade regeringen varit uppdragen åt riksdrotsen, rikskansleren, landshöfding af Ugglas (hvilken ock förestod öfverståthållareämbetet i Stockholm till dess högtidligheterna voro öfverståndna, sedan h. exc. baron v. Essen den 8 Maj därifrån erhållit afsked på begäran) och generaladjutanterna för arméen och örlogsflottan. Under resan till Carlskrona förvaltades regeringen af riksdrotsen, rikskansleren, h. exc. baron Kurck, baron af Ugglas och generaladjutanten för arméen. Konungen firade sitt bröllop genom sparsamma och väl afpassade nådebetygelser. Blott 3 grefvar (d. exc. rikskansleren, baron Kurck och baron Wachtmeister), 3 friherrar (d. exc. v. Platen, Stedingk och öfverkammarherren J. J. de Geer) och 3 adelsmän utnämndes. D. exc. grefve Wrangel och Meyerfelt fingo blåa band, o. s. v.

Drottningens fägring och behag, de noggranna principer af dygd och hushållning, för hvilka det furstliga hus var kändt, i hvilket hon var född och uppfödd, och konungens stadiga karakter, skild ifrån all håg för utsväfvande nöjen, allt lofvade att detta äktenskap skulle blifva lyckligt och ett exempel för prinsar. Olyckligtvis hade den unga

drottningens uppfostran ännu icke hunnit fullkomligen fullbordas, helst man icke förutsett, att en kongl. tron så snart väntade henne. Hennes mor, en prinsessa af mycket vett och de berömvärdaste egenskaper, hade insett denna brist och önskat, men förgäfves, att tillfället tillåtit ett års uppskof med bröllopet. Drottningen, i en nästan späd ålder, skild ifrån alla sina bekanta, framställd så tillsägandes ur barnkammaren på en stor skådeplats, där hon skulle ådraga sig allas uppmärksamhet och utan förberedelse spela rollen af en drottning, blef naturligtvis embarasserad; och högheten medförde så ringa tröst, att hon understundom ej kunde dölja sina tårar.

Konungen, som tycktes för henne hafva fattat en uppriktig kärlek, var likväl kall till sitt lynne och grannlaga på den etikett, hvilken han trodde tillhöra sin gemåls värdighet att iakttaga. Hon förstod sig föga på annat än att utan förbehåll öfverlåta sig åt den oskyldiga tillgifvenhet, hon efter hand fattade för de damer, henne närmast umgåfvo; och bland dem hade fröken Friesendorff den gåfva att innan kort tillvinna sig ett nästan uteslutande förtroende. Drottningen umgicks med henne såsom kamrat; och konungen, som märkte det, lät första något missnöje. Ändtligen, några veckor efter förmälningen, då konungen en förmiddag sökte drottningen i hennes rum och fann henne bevista fröken Friesendorffs toilett, blef han däröfver förtörnad och lät samma dag antyda denna fröken att begifva sig från hofvet, hvilket ock genast verkställdes.

Hvad som egentligen förelupit vid detta tillfälle, och om någon fälld oförsigtig utlåtelse, som kommit för konungens öron, uppväckt hans vrede, är obekant. Men fröken Friesendorffs förafskedande åtföljdes af en synbar köld emellan det höga paret, så att konungen sedermera tillbragte den mesta tiden af vintren ensam på Haga och få nätter med sin unga gemål. Hennes lefnad blef enformig och ledsam, hvilket naturligtvis hade en obehaglig verkan på hennes sinne; hvarvid hon visade föga lust att låta undervisa sig i svenska språket och historien samt andra i hennes ställning nödiga stycken. Denna egensinnighet förvärrade det onda. Det torde kunnat snarare hjälpas, om drottningens öfverhofmästarinna, grefvinnan Piper, egt lika mycket vett som välmening, eller ock enkedrottningen, som annars för sin sonfru hyste mycken tillgifvenhet, därmed förenat mera verksamhet.

Denna obehagliga ställning fortfor nästan hela vintern. Drottningen, inskränkt inom sitt hof, lefde såsom i ett kloster och tillbragte tiden i enskildt umgänge bland sina unga damer med barnsligt tas;

men dess emellan, då hon mera offentligen skulle visa sig, syntes hon ledsen, blyg och tyst. Efter föregångna explikationer tycktes mot våren 1798 hon och hennes herre bemöta hvarandra vänligare. Saken hade emellertid gjort en obehaglig uppmärksamhet hos allmänheten, gifvit alla välsinnade bekymmer och anledning till många ledsamma rykten. Den förekom till och med i fransyska blad, där allt lades konungen till last, såsom hård och envis, med tillägg, att general Jaube (Taube), som föreslagit giftermålet, fallit i onåd, m. m.

Inom kongl. huset bör den händelse ej förtigas, att hertiginnan af Södermanland befann sig i välsignadt tillstånd, och sedan allmänna förböner för henne i April månad tagit sin början, den 2 Juli nedkom med en dödfödd prinsessa. Hertigen af Södermanland själf hade i Maj månad varit farligt sjuk af pleuresi, men blifvit därifrån återställd till en helsa, som genom en efterlemnad svaghet på bröstet likväl fortfor att vara vacklande. Han lefde mycket tyst, visade sig sällan ute och tycktes lefva nöjd med den stillhet, hvaruti han, skild ifrån alla publika göromål, tillbakagått. Det förtjenar anmärkas, att konungen under sin sommarsejour på Drottningholm detta år icke, såsom under hans faders regering varit vanligt, haft kongl. familjen till gäster, utan lefde hvar för sig i all tysthet.

Ex-excellensen Reuterholm, som återkommit från Hamburg och uppehållit sig öfver sommaren ganska inkognito på sin kusins landshöfdingen baron Gyllenstjernas egendom Bjersgård i Skåne, kom mot hösten till Stockholm och vistades nära till denna hufvudstad på riksrådet grefve Gyllenstjernas gods Örby; men som han icke gjorde sin cour vid biläger-högtidligheterna och, då konungen däröfver lät honom förstå sin förundran, lemnade ett svar, som utmärkte missnöje, fick han tillsägelse att hålla sig på några mils afstånd ifrån Stockholm och vistades sedan i Vestmanland på en gård, som tillhörde hans farbror. Detta inträffade på samma tid, som fröken Friesendorff förafskedades, och gaf anledning till det rykte, att någon intrig mellan honom och henne blifvit upptäckt samt föranledt till det, som båda öfvergick; men förmodligen utan grund.

Med Ryssland hade freden så när blifvit bruten om hösten af en ringa anledning. Ryska bönder hade i Finland föröfvat en oloflig timmerutförsel, och då svenska tullbetjeningen däremot fogat laga åtgärd, blef kejsaren, som var hastig och lätt uppbragt till vrede, däröfver så förtörnad, att svenska fartyg, som voro i hans hamnar, genast beordrades att förfoga sig därifrån. Men han besinnade sig sedan och

återkallade dessa förhastade ordres, som blott för ett ögonblick hotat med en ny krigslåga. Sverige bibehöll annars detta år såsom de förra en noga neutralitet och utrustade till handelns betäckande några fregatter, sedan den kostsamma örlogsutredningen hade funnits för dryg och för ändamålet föga båtande. I December månad erhöll rikskansleren afsked från sitt innehafda ämbete med 3000 r:drs pension utom de 1000 r:dr, han egde som f. d. konungens guvernör, och 166 r:dr 32 sk. såsom f. d. kavaljer vid hofvet. Ministeriella ärendena uppdrogos i stället åt envoyén vid danska hofvet v. Ehrenheim, med karakter af tillförordnad hofkansler, en för kunskap, skicklighet och berömliga egenskaper känd och allmänt aktad man. Han åtnjöt till lön sitt förra traktamente, med afdrag af underhållet för en charge d'affaires, så att staten härigenom icke belastades, och konungens tjenst ändå icke blef lidande.

Indragningar till statsverkets lisande utmärkte för öfrigt detta år och ådagalade konungens lika nödiga som berömvärda omtanke. Statsberedningen uppgaf därtill förslag och dessa blefvo till största delen bifallna. Vid gardesregementena skedde ansenliga reduktioner, nämligen tjugo man på hvart kompani och tolf hästar vid hvarje sqvadron. Af lifhusarerna gingo två sqvadroner tillbaka till skånska husarerna. Ridande artilleriet indrogs alldeles. Vid de öfriga stater skedde ock betydande besparingar, särdeles på riksämbeten, hvari ingen bestods högre än 5000 r:drs lön. Flera stora pensioner minskades ansenligen. Konungen samtyckte jämväl indragningar vid sitt hof och anbefallde nödiga anstalter till hushållningens förbättring genom ordning och säkrare redovisning. Man påstår, att första årets indragningar i alla dessa, så väl som ministerkostnaderna, belupit sig till 200,000 r:dr, och att året slöts icke allenast utan statsbrist, utan ock med ett öfverskott af 150,000 r:dr till betalning af en del åsamkad gäld. Om flera enskilda härmed voro föga nöjda, kunde konungen likväl trösta sig vid nationens allmänna bifall: men oaktadt all sin sparsamhet äfven i sin egen lefnad, hade han dock ej den tillfredsställelsen att finna sina undersåtare följa sitt exempel i minskning af yppighet. Den tilltog snarare, dels genom vana, dels ock genom alltför öfverflödig tillgång på representativt mynt genom den ymniga riksgäldssedelstocken och lättheten af diskontlån. Lurendrageriema växte under allt detta till en både för inhemsk idoghet och handelsvägen ödelig skada, så att kursen stegrades och agio på riksgäldssedlar uppgick till 18 à 20 procent.

Ett annat ämne ådrog sig mycken uppmärksamhet. Arrendet af fria husbehofsbränningen gick med detta år till slut, och statsverkets tillstånd kunde ej umbära denna inkomst. H. Maj:t utfärdade fördenskull ett påbud af den 15 April 1797, i kraft hvaraf ett nytt lika beskaffadt arrende på 10 år anböds, med vissa för landtmän förmånligare villkor, såsom att få bränna en månad längre, nämligen från och med Oktober till och med Maj, och att aldrig betala råglispundet i penningar högre än till 16 sk. Afgiften för städerna höjdes. Den som behagade, lemnades frihet att inom en månad ifrån kungörelsens pålysande hos landshöfdingen afsäga sig arrendet, men den det ej gjorde, ansågs hafva det antagit. Adel och ståndspersoner ingingo i detta anbud nästan enhälligt, men bönderna funnos i flera landsorter därtill obenägna. Emellertid blef arrendepropositionen med så stor pluralitet bifallen, att kronan snarare vann än förlorade, i jämförelse med hvad hon under förra arrendetiden uppburit, och konungen utfärdade den 15 November 1797 sin förordning och stadfästelse i detta ämne, med stadga af lämplig plikt för öfverträdare samt andra mot förbrytelser nödiga mått.

Likaledes utfärdades den 28 Nov. påbud om indrifvande af den år 1766 fastställda bröllopsgärd, den 1792 års ständer åtagit sig att utgöra vid tillfälle af konungens förmälning, och som i stöd däraf de tre instundande åren borde utgå.

Konungens omtanke om ordning och visa författningar i sitt rike sträckte sig till flera styrelsegrenar än finans och hushållning. Man igenkände den i de kommittéer, som nedsattes till förbättring af åtskilliga inrättningar, som funnos mindre lyckligen vårdade, än det allmänna bästa fordrade. Sådan var den, som förordnades att föreslå en ny konkurs- och exekutionsstadga; i denna tid både nyttig och behöflig, i anseende till mer och mer tilltagande bedrägerier, som störde förtroendet medborgare emellan, och hvaribland assessor Mannerhjertas erhållna lån i riksgäldsdiskonten uppå falska och af honom själf skrifna kautioner gjorde desto större uppmärksamhet, som han var ledamot i Svea hofrätt. Till ännu större skandal fann han utväg att, sedan han uti häkte blifvit inmanad, med flykten afvika, och ett brott af så svår beskaffenhet förblef ostraffadt.

En annan kommitté uppdrogs det att föreslå botemedel mot de riksförderfliga lurendrägerierna; en annan, att utarbeta nya krigsartiklar, sedan de under förmyndareregeringen utfärdade funnos olämpliga; en annan, att föreslå en ny skogsordning, emedan den icke heller länge-

sedan stadgade pröfvats föga batande, och den vårdslösaste hushållning med skogarne i riket hotade flera landsorter att i brist af denna nödvändighetsvara kanhända snart nog blifva öde.

Krigshofrätten, som af hertigen blifvit upphäfven, upplifvades, och till besparing i kostnaden vid krigsakademien på Carlberg, som årligen gått till nära 40,000 r:dr, samt en ordentligare styrelse af detta uppfostringsverk, hvilket förut varit öfverlemnadt at grefve Cronstedts despotiska nycker, förordnades en direktion, bestående af presidenten i krigskollegium, generaladjutanterna vid arméen och flottorna, direktören af artilleriet, generalqvartermästaren, amiral Lagerbjelke, landshöfdingen Rosenstein och kammarrådet Sundin.

Ehuru h. exc. grefve Ruuths process redan blifvit afgjord, androg dock bemälde herre, att han egde handlingar i händerna, som han under förmyndareregeringen icke haft tillfälle att uppvisa, hvarigenom han trodde sig kunna bestyrka den redogörelse, hvaruti han hittills brustit, och anhöll därföre om ny revision och resning i anledning af 31 kap. 2 § rättegångsbalken. Sedan H. Maj:t genom riksdrotsen och h. exc. Kurck låtit skärskåda bemälda handlingar, tilläts grefve Ruuth att med ansökning i laga ordning inkomma. Detta verkställdes den 20 September 1797, och sedan aktor, expeditionssekreteraren Edman däröfver blifvit hörd, förekom målet i högsta domstolen.

Dess utslag, utfärdadt den 22 därpå följande November, instämde med nyssnämnde aktors tillstyrkande, att nämligen, i anledning af en af grefve Ruuth den 18 Mars 1790 till konung Gustaf III uppgifven promemoria, hvari, med åberopande af ett då till konungens underskrift bifogadt protokoll för den 16 i samma månad (just det, hvars riktighet tillförne varit misstänkt) och därhos följaktige specifika förteckningar å i samma protokoll upptagna 209,744 r:dr 37 sk. 10 rst., som grefven för konungens enskilda räkning utgifvit, men vid redovisningen för franska subsidiemedlen icke kunnat godtgöras, grefven flera dess penningeförvaltning rörande omständigheter till konungens granskning och godtfinnande öfverlemnat, hvarvid konungen med åtskilliga anteckningar i brädden och med sin underskrift egenhändigt bifallit och bekräftat riktigheten af hvad grefven anmält, grefven förklarades berättigad att tillgodonjuta merbemälda 209,744 r:dr 37 sk. 10 rst. så som nöjaktigt redovista och utgörande, med blott 2 rst. skillnad, beloppet af de fyra första reversalerna bland de 8, hvilka under detta rättegångsmåls förriga pröfning blifvit såsom afföringsbevis forkastade; hvaremot de till styrka för de återstående fyra reversaler uppteddla

bevis icke funnos tillräckliga att befria grefve Ruuth från återstoden af den honom ådömda summas ersättande till kronan, utgörande, efter behöriga afdrag, 95,452 r:dr 30 sk. 10 rst.

Af de företedda dokumenterna innehöll det ena sådana omständigheter, som icke till allmänhetens kunskap komma finge, hvarföre konungen befallt, att det af högsta domstolen skulle under tysthetsed förvaras. Dessa hemliga omständigheter lära vara disposition af de ifrågavarande medel till flera namngifna personer under 1789 års riksdag och tillika innehållit förnämsta skälet, hvarföre handlingarne under hertigens styrelse icke kunnat upptes; hvarmedelst sannolika gissningar på en eller annan af samma personer kunna uppkomma. Bemälde namn öfverklistrades med papper, då dokumentet behöfde meddelas. För öfrigt var professor Calonii särskilda tanke, att grefve Ruuth skulle njuta full frikallelse, baron Köhlers och vice presidenten Hallenborgs, att ett par af de öfriga fyra reversaler äfven skulle anses för afföringsbevis; men de öfriga ledamöters jämte konungens sammanstämmande mening utgjorde pluraliteten och det beslut, som förr nämndt är.

I anledning af en så förmånlig förändring fann h. exc. Ruuth sig i tillstånd att återtaga sin cessionsansökning och ingick till konungen med ansökning, att i anseende till den tid, hans fastigheters försäljande och penningars inkassering fordrade, få i flere terminer afbörda sin gäld, på sätt att däraf till den 1 Maj 1798 betaltes 16,000 r:dr och en lika summa till samma dag hvarje år till och med år 1803, då hela skulden skulle vara gulden. Häröfver inhemtades statskontorets utlåtande, som tillstyrkte, att skuldmassan borde fördelas i fyra lika poster, hvaraf den första kunde inbetalas i Januari 1798, den andra vid samma tid 1799, den tredje likaledes 1800 och sista fjerdedelen i Januari 1801; alltsammans med fem procents ränta per år och i riksgäldssedlar. Detta utlåtande vann i allt konungens bifall genom resolution af den 16 Januari 1798, utom det att första betalningsterminen fastställdes till den 1 Maj samma år.

De hittills omnämnda saker gifva en aperçu af konungens första regeringsår. Han hade därunder ådagalagt en ädel, redlig och karlavulen karakter, stadga öfver sina år, kärlek för sitt land, arbetsamhet utan ledsnad äfven vid den minsta detalj, en sparsamhet med de allmänna medlen, så mycket berömligare, som han var ädelmodig och gifmild med sina enskilda. Hans rättvisa kunde aldrig föras å sido genom afseende på personer; den tillät honom sällan göra nåd, utan höll han merendels lagen i sträng helgd, hvaraf ett märkligt exempel

visade sig mot årets slut, då baron Höpken i duell med pistol så illa sårade öfverstelöjtnant Stockenström, att den sistnämnde däraf innan kort afled. Baron Höpken, som undkom med flykten, fick väl lejd, men sedan han i Svea hofrätt blifvit till döden dömd, bekräftade H. Maj:t domen och lät ej förmå sig att göra nåd, oaktadt baron Höpken var beslägtad med de förnämsta personer, både i riket och vid hofvet.

Så sällsynta och berömvärda egenskaper befriade dock icke den unge konungen från sina likars vanliga öde, helst på en tid, som var så fruktbar på frondeurer, att nämligen lastas. Man ansåg honom för högdragen och allt för nogräknad på sin höghet. Man fann honom icke nog populär; isynnerhet trög att återgifva helsningar, och däremot man om att hufvud blottades vid hans passager. På Ladugårdsgärdet i Juni månad hände, att vid en exercis, då konungen var tillstädes, en obekant sämre landtman behöll hatten på sig, och då han på general Wredes tillsägelse ej tog den af, fick han stryk af honom, togs i arrest och sades där blifvit pryglad. Vid resan genom Eksjö stod konungen i öppet fönster, och då allmänheten på torget ej blottat hufvudet, blef han däraf så stött, att han igenstängde fönstret, afreste därifrån, och i stället för det i Eksjö utsatta nattlägret, tog det på nästa gästgifvaregård, o. s. v. Man höll i allmänhet hans begrepp för inskränkt och lade honom till last en håg för enslighet, som gjorde honom föga kommunikativ, och förrådde en grundläggning till mjältsjuka. Således klandrades själfva tystheten vid hans hof, och den förströelse, som där varit rådande den förflutna tiden, hade blifvit en vana och ett behof.

En ringa omständighet torde förtjena antecknas. Under konung Gustaf III:s regering hade spektakel fått spelas om söndagsaftnarne. Detta hade hertigen af Södermanland under sin regering förbjudit, men om vintern 1797 gaf konungen därtill ny tillstädjelse. Sådant väckte bland en hop gammalt allvarsamt folk något missnöje, som ej undföll konungens uppmärksamhet. Han lät sig likväl ej genast märka; men så snart fastan inföll, lät han på en gång alla spektakel upphöra, då de under hertigens regering i stället fortfarit till 14 dagar före påsk. Han tillfredsställde härigenom de ömtåligas samvete och ådagalade, att han ej hade mindre aktning för religionens plägseder än hans äldre företrädare; men de, som af vanan ej lärt huru de skulle använda sin tid utan skådespel, långleddes.

Allvarsamma anmärkningar gjordes af visst folk däröfver, att konungen ej genast efter sitt anträde till regeringen sammankallt

ständerna. Ingen svensk konung hade tillförne underlåtit att hugna nationen med detta prof af förtroende: och brännvinsarrendets förnyande hade därtill gifvit en den naturligaste anledning, då det i själfva verket var en bevillning, hvilken konungen behöfde och önskade hafva fortsatt. Ingen stund hade för konungen själf kunnat vara mera gynnande. Nationen satte sitt hopp till honom, och ledsnaden vid förmyndareregeringen gaf konungen en fördel, den han efter mänsklighetens vanliga lott skulle mer och mer förlora, då de fullkomligaste regenter icke kunna undgå, att för hvarje dag deras regering längre framskrider, gifva ämnen till missnöjen. Men faran af tidens lynne och af den vacklande vänskapen med Ryssland gaf konungens närmaste vänner anledning att afstyrka detta steg. Konungen smickrade sig ock med hopp att genom en god hushållning så förbättra rikets tillstånd, att en jämförelse mellan det skick, hvari han det emottagit, och det, hvari han om några år ärnade försätta detsamma, skulle stadga hans undersåtares kärlek och då göra en riksdag för dem mera hugnelig än i denna stund.

Utom den jäsning i sinnena, som franska revolutionsandan utbredt äfven till Norden, och hvilken gjorde konungars metier svårare än någon tid tillförne, kan man anse för en af de största svårigheter, som omgåfvo Gustaf IV Adolfs regering, att skicklighet bland ämbetsmän icke allenast redan var sällsynt utan dagligen aftog, och att den tillväxande ungdomens lättja, håg för nöjen och självklokhet bådade, att denna till ett rikes bestånd så hufvudsakligen verkande omstandighet i en framtid skulle förgäfves sökas. Ibland adeln var sådant en följd af rådsämbetets afskaffande och det nästan uteslutande anseende, som blifvit fästadt vid en sysslolös hofledning. Ibland medborgare af ringare stånd härflöt det af brist på uppmuntran och sedernas beskaffenhet, hvilka, mer och mer afvikande från all stränghet, medförde afsky för arbete, lättsinnighet och benägenhet till hastverk. I rikets kollegier förspordes hos betjeningen brist både på stadga och underbyggnad; i vissa verk hade man svårighet att få ledamöter, hvartill, jämte de anförda skäl, knappa löner utan tvifvel bidrogo, i en tid, då en ovanlig stegring af varupris och håg för vällefnad dubbelt gjorde dem otillräckliga. De flesta län styrdes af okunniga landshöfdingar: och konungen, som nödvändigt behöfde fleras ögon och armar, saknade ett biträde, det hvarken upplysning eller bästa vilja kan umbära.

Själfva menigheten kunde ej fritagas ifrån ett tilltagande förderf. Brännvinet, en källa till mångfaldiga olyckor, förskämde folkets seder,

under det denna öfverflödsvara, genom en till dess tillverkning nödvändig införskrifning af en myckenhet utrikes spannmål, gaf handeln en kännbar undervigt och bidrog att uppdrifva växelkursen samt utjaga rikets redbarheter. Dryckenskap och de därmed förenade laster voro i alla landsorter i det märkligaste tilltagande, särdeles bland ungdomen, hvilken så i städer som på landsbygden snart icke mera ansåg sig däraf vanhedrad, till landtbrukets och näringarnes obotliga skada, som dels saknade, dels till öfverdrifvet pris nödgades betala sina arbetare.

Europa hade detta år företett ett icke mindre märkvärdigt skådespel än de förflutna. Sedan fredspreliminärerna i Leoben blifvit undertecknade, föreföll en stor revolution i Italien. Venetianarne hade under Bonapartes tåg emot Wien visat ovänliga tänkesätt emot franska trupperna. Folket hade upprest sig emot dem, åtminstone föregafs så, och skulden tillades regeringen. Bonaparte återmarscherade i vredesmod. Hela Venedigs område eröfrades nästan utan motstånd; själfva staden, denna forna drottning öfver hafvet, togs med arsenal och flottor i fransk besittning och måste köpa sig stillestånd med uppoffrande af sitt 500 år gamla regeringssätt och 80 millioner livres i brandskatt. Den 25 Maj upphörde aristokratien; dogen och alla ämbetsmän gingo af; regeringen uppdrogs åt ett municipalitet, och denna fordom så mäktiga republiks öde utställdes till den definitiva fred, hvarpå emellertid arbetades. Hvad fransoserna tagit (hvaribland 20 linieskepp) förblef i deras våld och därtill plundrades staden på en del af sina dyrbaraste konststycken af målningar och bildstoder samt de namnkunniga bronshästar, som tid efter annan prydt Constantini triumfport i Rom, Hippodromen i Constantinopel och S:t Marci kyrka i Venedig. Genua och Lucca blefvo jämväl innan kort demokratiserade och den Cispadanska (sedan Cisalpinska) republiken, innefattande Milano, Modena, Massa Carrara, Ferrara, Bologna med fyra millioner människor, organiserades på franska viset. Frankrike upprättade efter hand sin skyddsrätt öfver denna republik genom traktater på lika fast grund som i Bataviska fristaten, gjorde densamma sig skattskyldig genom starka kontributioner och förbindelser att deltaga i alla franska krig efter anfordran samt att hysa en betydlig fransk armé inom sin gräns.

Emellertid hade England gjort ett steg till fred. Förmodligen var ministèrens afsigt mera att cajolera nationen än att allvarligen befrämja detta verk. Missnöjet inom landet kräfde ett sådant låtsadt försök, helst ett farligt uppror på engelska flottorna i Kanalen med

möda kunnat dämpas, sammangaddningar upptäcktes och Irland var i full insurrektion. Lord Malmesbury, som förflutna året varit i Paris, afgick till Lille, hvarthän franska direktorium äfven afskickade tvenne plenipotentiairer. Men detta sammanträde syntes mera ega rum för att utdraga tiden än att driftigt verka till fredens återställande. Fransyska plenipotentiairerna yrkade, att allt skulle åter försättas på samma fot som före krigets utbrott, och engelsmännen ville nödvändigt behålla de af holländarne eröfrade besittningar. Lord Malmesbury förebar i vigtiga frågor samma brist på instruktioner, som det nästlidna året, hvarigenom täta kurirer måste afskickas, och öfverläggningarne fingo ett trögt samt ofta afbrutet lopp.

Emellertid skedde en revolution i Paris. Natten till den 4 Sept. arresterades Pichegru och franska direktoren Barthélemy med många flera ledamöter af lagstiftande corpsen, under förevändning, att de förehaft anslag till konungamaktens återupplifvande i samråd med Frankrikes fiender. Direktoren Carnot hade undkommit med flykten. Ingen formlig ransakning anställdes, men flera dokumenter uppgåfvos, hvarmedelst man för allmänheten ville gifva färg åt denna våldsamhet. De arresterade dömdes summario processu att deporteras till Cayenne, hvilket verkställdes i all stillhet. Det vissa var, att en faktion slagit den andra utur brädet, och som den segrande icke älskade freden, afgingo nya plenipotentiairer till Lille, som lade för lord Malmesbury ett ultimatum med fråga, om han hade instruktioner att det bifalla; och då hans svar blef nekande, ansades han att inom 24 timmar förfoga sig därifrån för att i London skaffa sig fullständigare instruktioner: han afreste och franska plenipotentiairerna qvarblefvo för syn skull att afbida hans återkomst, hvilken dock ej inträffade, sedan engelska ministèren på det högsta blifvit stött af detta skymfande steg, utan afbröts kongressen efter två månaders fruktlös sammanvaro.

Denna förändring i Frankrike var i det fallet mänskligare än de förra, att den kostade ingen människa lifvet. Men emigranter, som hoptals under det mera moderata systemet åter inkommit i landet under villkor att antaga den nya konstitutionen, utjagades mangrannt, utan hopp att någonsin få återkomma.

Konferenserna om en definitiv fred med kejsaren hade emellertid under många svårigheter blifvit fortsatta i Udine. De nalkades nu ändtligen sitt slut, och den 17 Oktober undertecknades denna fred i Campo-Formio, en by nära vid Udine, af Bonaparte på Frankrikes sida och

grefve Cobenzl, grefve Meerfeld, neapolitanske ministern markis San Gallo och baron Degelmann på kejsarens. Denna fred, som gjorde hvarjehanda ändringar i Leobenska preliminärerna, innefattade hufvudsakligen, att kejsaren evärdeligen afstod Nederländerna till franska republiken, att samma republik fick suveränitet öfver f. d. venetianska levantiska öarne Corfu, Zante, S. Maura, Cefalonia, Cerigo, samt Butrinto, Larta, Bonizza och alla Venedigs etablissements i Albanien nedanför Golfo di Lodrino; att kejsaren fick suveränitet öfver Istrien, Dalmatien, f. d. venetianska öarne i Adriatiska hafvet, Golfo di Cattaro, staden Venedig, Lagunerna och de länder, som ligga mellan kejsarens arfländer, Adriatiska hafvet och en linie, som går från Tyrolen förbi Gardola, genom Garda-sjön till Lazise och S. Giacomo, samt skulle utmärkas genom ömse sidors ingeniörer, innan ratifikationerna utvexlades; men ifrån S. Giacomo skulle gränslinien vidare fortsättas, följa venstra stranden af floden Adige, till mynningen af den s. k. Hvita kanalen, därifrån fortsätta Tataros venstra sida och sedan följa Kanalens venstra strand, Polisella kallad, till dess utlopp i Po, samt slutligen venstra stranden af stora Po till hafvet; att kejsaren evärdeligen afstod till Cisalpinska republiken de länder, han egde före kriget, som nu utgjorde nämnda republik och erkände den för en själfständig stat. Denna skulle innefatta f. d. Österrikiska Lombardiet, provinserna Bergamasco, Bresciano, Cremasco, staden och fästningen Mantua, ducato di Mantua, Peschiera, Cremonese, den del af förra venetianska staterna, som är belägen i söder och vester om den ofvannämnda linien, jämte ducato di Modena, Massa, Carrara, samt legationerna Bologna, Ferrara och Romagna; att på de floder och kanaler, som tjena till gräns, segelfarten skulle vara fri utan tull eller beväradé fartyg; att de kontraherande makterna skulle bidraga till lugn inom hvarandras stater; att en handelstraktat skulle slutas på billiga villkor; att kejsaren i sina hamnar under närvarande krig ej skulle emottaga fler än sex väpnade krigsskepp af hvardera bland de krigande makter; att hertigen af Modena skulle af kejsaren få Breisgau till ersättning för sina forna stater; att en kongress skulle öppnas i Rastadt blott af franska och tyska rikets fullmäktige en månad efter denna traktats afslutande, till återställande af freden mellan Franska republiken och nämnda rike; att krigsfångar skulle utväxlas inom 40 dygn; att kejsaren och Franska republiken behölle samma rang som tillförne, och Cisalpinska republiken som Venedig; att Bataviska republiken skulle under freden inbegripas och ratifikationerna utväxlas i Rastadt inom 30 dagar; hvilket ock gick i verkställighet.

Denna märkvärdiga fred bestyrkte den historiska anmärkning, alla tiders förfarenhet upplyser, att när de store strida, blifva de små deras offer. Bataviska republiken hade redan ådagalagt en lika sanning, och en förskräcklig förlust hade nu nyligen den bekräftat. Sedan holländarne gjort det yttersta att iståndsätta en betydande flotta, och den samma i Texeln blifvit blockerad af en engelsk under amiral Duncans befäl, drog den senare sig tillbaka till Yarmouth och genast utlopp den holländska, förmodligen i afsigt att förenas med den franska i Brest. Duncan, genast därom underrättad, var färdig att gå henne till mötes med 24 linieskepp och fregatter, och den 10 Oktober kom det utanför Egmond[1]) på holländska kusten till en sjöslagtning, hvari af holländska flottan, som bestod af 27 segel, 9 linieskepp förlorades, hvilka af engelsmännen eröfrades, och däribland amiral de Wynters och vice amiralen Reinties egna, hvilka befälhafvare båda föllo i engelsk fångenskap. De hade dock försvarat sig med största mannamod, så att segern var blodig; amiralskeppet i engelska flottan så skadadt, att det ej mer kunde göra tjenst, och ett af de eröfrade skeppen sjönk, innan det kunde föras till England. Öfverlefvorna af holländska flottan räddades med möda till Texeln.

Portugal var äfven bland de makter, som hotades att blifva offer för de starkares interesse. Detta rikes förbindelser med England hade uppväckt krig med Frankrike, som dock föga blifvit fördt mer än pa papperet: men Spaniens och Frankrikes gemensamma hotelser med ett inbrott tvungo Portugal nu till ett fredsslut, som alldeles söndrade det fran England, och i kraft hvaraf ej fler än sex skepp af någon bland de krigförande nationerna skulle få inlöpa i portugisisk hamn m. m. England lät genast tillkännagifva, att i händelse denna fred af portugisiska hofvet ratificerades, skulle sadant anses som ett fredsbrott. I denna obehagliga ställning mellan två eldar var ej annat rad än att negociera. Ratifikationen följde val, men Portugal visade sa föga allvar i sin vänskap med Frankrike, att portugisiske ministern i Paris blef arresterad under pretext, att han förehaft förrädiska stämplingar, och dog han kort därefter i fängelset. Oaktadt spanska hofvets bona officia förnyades de gamla hotelserna, att en fransk armé skulle genom Spanien framtränga emot Portugal: hvilket dock uppsköts, mest förmodligen i anseende till Spaniens föga beredvillighet till denna durchmarsch, som ansågs vådlig genom frihetsprincipernas utspridande, och

1) Bataljen bar ock namn af orten Camperdown.

hvaremot såsom skäl anfördes, att Spanien haft missväxt, så att trupperna där ej skulle finna förråd till sitt uppehälle.

Med November månads utgång öppnades kongressen i Rastadt, hvars förrättningar syntes bli så mycket mera grannlaga, som fransoserna icke allenast bemäktigat sig Mainz med hela venstra Rhenstranden, utan äfven republikaniserade Cöln och Trier under namn af Cisrhenansk republik. Men som dessa händelser inskjuta på följande året, så besparas de tills vidare.

Om året 1798 genom naturens ojunnsthet, missväxt och tillfälliga olyckshändelser blef i Sverige ett ibland de hårdare, bibehölls dock riket genom Guds försyn vid den stillhet, som med skäl anses för en af dess vigtigaste välgärningar. At historien lemnar det i vårt fädernesland få ämnen.

Det goda förstånd emellan konungen och hans unga gemål, som så snart efter deras förening stördes, blef lyckligen till nationens fägnad återställdt. Hvem som till ett så godt verk bidragit, känner jag icke; men konungens egen eftertanke, att skulden till kallsinnigheten, äfven i händelse drottningens oförsigtighet den till någon del vållat, icke kunde undgå att ändtligen föras honom sjelf till last, och hans harm öfver de omdömen, som i främmande land redan öfver detta ämne begynte utspridas, bidrogo otvifvelaktigt till steg, som återknöto förtroligheten. Efter de första tre eller fyra månadernas förlopp detta år försvunno alla spår af missnöje de kongl. kontrahenterna emellan. De tillbragte sin tid i oafbrutet umgänge; kärleken hade till deras sammanlefnads behaglighet icke behof af bullersamma nöjen. Deras hof förblef stilla och tyst såsom tillförne.

I Maj månad gjorde konungen en resa till Carlskrona på få dagar. Han besåg där amiralitetet, lät sträcka några kölar till linieskepp och föranstaltade om byggnadsarbetets fortsättande med så mycken styrka, som tillgångarne medgåfvo.

I Juni månad bevistade H. Maj:t de på Ladugårdsgärdet sammandragna truppers krigsöfningar, efter hvilkas slut H. Maj:t den 2 Juli begaf sig till Medevi att nyttja därvarande helsovatten; men knappt hade konungen begynt sin brunnskur, förrän han genom en kurir från hertigen af Södermanland erhöll underrättelse, att hertiginnan, som be-

fann sig i välsignadt tillstånd, långt före den tid, då hennes nedkomst väntades, som var i Augusti månad, den 3 Juli blifvit förlöst med en prins. Barnet, såsom ej fullgånget, var mycket litet och klent: icke desto mindre, och änskönt utsigten för dess lif var ganska vådlig, afbröt konungen sin brunnskur och begaf sig till Stockholm, hvarest alla anstalter vidtogos till en högtidlig döpelseakt och upprättande af hofstat för den späda arfprinsen. Den förra måste dock anticiperas och gick för sig i hertigens rum, hvarpå prinsen, som fick namn af Carl Adolf, och i fall han lefvat, skolat bära titel af hertig till Vermland, afsomnade den 10 och ett par dagar därefter begrofs i Riddarholmskyrkan. Den som mest vann på hans korta besök i världen, var grefvinnan Stierneld, född Gyldenstolpe, som var utnämnd till hans hofmästarinna och fick behålla den anslagna lönen såsom pension.

Konungen återtog därpå bruket af Medevi helsovatten, hvilket fortsattes till Juli månads slut. Han gjorde sig där allmänt älskad genom sitt bemötande emot högre och lägre, som frikallades från allt tvång af drägter och etikett. Men brunnssällskapet var föga talrikt, och vistandet medförde ledsnad, af hvilket skäl, jämte en tillstött opasslighet, konungen återreste till sitt residens och flyttade jämte drottningen till Drottningholm i början af Augusti *). Ehuru det öfriga kongl. huset icke därstädes gjorde konungen sällskap, blef likväl societeten efter hand mycket talrik, ända till 50 à 60 personer, hvilket medförde en betydlig kostnad under de fyra månader, konungen där tillbragte. H. Maj:t flyttade till Stockholm i slutet af November.

Hertigen af Södermanland, som länge varit sjuklig och förlidna våren besvärad af giktslag, hade beslutat att till helsans återställande betjena sig af vattnen vid Carlsbad. Därpå ärnade H. K. H. göra en tur till Italien och blifva ett år utom fäderneslandet. Det var för att göra denna resa så litet dyr som möjligt var, som fram på sommaren beslut fattades, att hertiginnan äfven skulle göra honom sällskap. Hela hertigens hof indrogs under resetiden: alla hästar såldes. Hertiginnan anslog 8000 r:dr af sitt kapital och konungen tillsköt 20 à 25,000 r:dr af egna medel till kostnadens bestridande. Man utsåg 12 till 16,000 r:drs besparing af de medel, som annars skulle åtgå till hofhållningen, att därmed godtgöra åsamkad skuld. Hertigen med sin gemål, två

*) Under konungens frånvaro var regeringen uppdragen åt riksdrotsen, riksmarskalken, grefve Kurck, baron Ugglas, tillförordnade hofkansleren Ehrenheim och generaladjutanterna af arméen och flottan.

kavaljerer och två damer begåfvo sig på resan den 20 Augusti. De antogo på utländsk botten titel af grefve och grefvinna till Vasa. Efter ett kort besök i Berlin nyttjades de sökta baden, och därifrån skedde resan till Wien, hvarest vistandet fördelf öfver hela vintern, sedan de i Italien timade oroligheter, som snart utbrusto i ett förödande krig, alldeles hindrade hertigens föresats att se det landet.

Den 26 Mars utfärdade konungen ett slags förklaring öfver tryckfrihetsförordningen, som ålade författare till alla ej privilegierade dagblad och periodiska skrifter att i kanslikollegium uppgifva hvad ämnen de ärnade skrifva öfver, och sedan de blifvit granskade, förse sig med privilegium. Den som utan eller emot privilegii lydelse något sådant arbete eller artikel utgafve, skulle plikta 100 rdr och skriften indragas. Anledningen skall varit några i bladet "Telegrafen" influtna anstötliga ställen emot främmande makter. Alla teaterpjeser, som framdeles inlemnades att uppföras, skulle öfverses af hofkanslersämbetet. Författningen, som medförde en ny inskränkning i tryckfriheten, väckte missnöje. "Telegrafen", "Askådaren", "Colportören", "Adress-Contoret", "Sällskapets för medborgerliga kunskaper handlingar", "Läsning för menige man" med flera periodiska skrifter indrogos vid detta tillfälle alldeles; och det försäkras, att en författare, som i enskildt företräde anhållit att få fortsätta sitt arbete samt, i fall något förgripligt däruti dittills skolat finnas, underkastat sig fiskaliskt tilltal, fått till svar, att det vore nog, att konungen icke tyckte om det. Ofelbart var, att uppmärksamheten mer och mer fästades vid utkommande skrifter, i hvilka förgripelser emot religion och konungamakt ofta utletades utur oskyldiga uttryck.

Konungens vedervilja för franska frihetsprinciperna och allt hvad därmed gemenskap egde understöddes af en del kavaljerer vid hans hof, som dels af okunnighet och dels af beställsamhet att göra sig väl anskrifne, nyttjade tillfället af umgänget med konungen för att kasta skugga på ett eller annat antingen utur sitt sammanhang draget eller vrängdt och oriktigt uppgifvet uttryck, som förtörnade konungen, blottställde författare för misstankar och ofta föranlät onödiga, anskomliga och aldrig vid domstolar upptagna undersökningar. Man måste berömma den manlighet och rättvisa, riksdrotsen i sådana händelser ådagalade. Han hade den förtjensten att mer än en gång och ej utan konungens misshag afstyra förhastade företag. Bland bilöpare, som ifrade mot författares förmenta själtsvåld, var baron Stierneld särdeles

otörtruten. Han förtjenar blott nämnas, emedan han tio år förut varit frihetshjälte och nästan rebell mot Gustaf III.

Emellertid blef litteraturen föga uppmuntrad, och brefvet till Greifswalds konsistorium med befallning att tillse, det presterna blott predika kristendom och icke filosofi eller världslig moral, såsom tyvärr i Tyskland sker, utmärkte en orthodoxi hos den styrande makten, som vida skilde sig ifrån rådande principer i andra länder, där omtanken mera sysselsätter sig med att gå tidehvarfvets tänkesätt till mötes än att göra fruktlösa, men alltid förhatliga försök att qväfva dem. Ordensbiskopen doktor Flodin ansägs för en af de ifriga nitälskare, som påkallade konungens så vaksamma åtgärd mot religionens fiender.

Med den rättvisa, man måste göra konungen för hans stadga, allvarsamhet, ömhet om lag och seder, företedde sig någon anledning till klander genom den nåd, han beviljade den landsflyktige baron Höpken, som icke allenast fick tillstånd att till fäderneslandet återkomma, utan ock återställdes i sin syssla så vid prinsessans hof som i militären. Man vet dock, att sådant endast var utverkadt genom prinsessans förböner. Grefve Cronstedt, som i anseende till begångna förseelser i guvernörsbeställningen vid Carlbergs krigsakademi blifvit dömd till sex månaders suspension, njöt äfven en oförmodad förkortning däri till godo: och denna eftergifvenhet i afseende på två betitlade adelsmän föll egentligen i ögonen genom jämförelse med den stränga rättvisa, konungen vanligen lät öfvergå andra brottsliga. Få prinsar hafva mera sällan nyttjat sin benådningsrätt. Den till döden dömde prosten Widéns befordran till Örebro pastorat gjorde äfven mindre fördelaktiga intryck.

I Oktober månad gjorde konungen ett annat steg, som ock föga gillades. En lifbataljon upprättades till tjenstgöring på Drottningholm, 250 man stark, sammansatt af valdt manskap ifrån de indelta landtregementena, till tjugo man af hvarje, hvaröfver närmaste befälet under konungen anförtroddes at konungens forne v. guvernör, baron Carl Mörner. Denna nya trupp, som hvart år skulle ombytas, fick högre sold än någon corps i Stockholm, hvilket förorsakade jalousie hos garnisonen därstädes; kostnaden gjorde ock så mycket mera uppseende, som den var onödig, och statsberedningen, ehuru fruktlöst, gjort föreställning om än större indragning i Stockholms garnison, än den som redan skett.

Konkursförordningen och den som utfärdades till ett driftigare handhafvande af exekutionsverket, frukten af en öfver dessa ämnen förordnad berednings utarbetande och tillstyrkande, hedrade regeringens omtanke i dessa ämnen, som den äfven behöfde. Det kan dock med skäl tviflas, om dessa nya författningar för ändamålet gjorde tillfyllest. Det förslag, som genom landshöfdingarne på konungens befallning meddelades alla landtbrukare, att slippa det vanliga onus af salpetersjudning å sin jord för kronans räkning, emot det att de åtogo sig att leverera $^1/_2$ lispund salpeter om året för hvar hel gård, den de själfva fingo tillverka, vann föga bifall. I anledning af förnyadt tillstånd att få inkomma med kontraförslag till ändamålets vinnande och säkerhet för kronan om nödig salpetertillgång för försvarsverket, meddelades äfven i detta ämne en myckenhet memorialer, hvilkas granskning, om den skulle föregå beslutet, syntes böra vålla flerårigt uppskof därmed.

Sveriges handelsställning detta år var högst bekymmersam. Riksgäldsmyntet förlorade redan vid årets början mycket af sitt värde, och ett öfverdrifvet agio uppdref varuprisen samt skadade näringarne. Till dess styrande fick en jude vid namn Raphael om våren instruktion. Han blef ock försedd med någon till detta ändamål nödig fond, och hans första operationer fällde bemälte agio i största hast, ända till 12 procent. Men förmodligen voro de påräknade medlen otillräckliga. All utgärd blef förgäfves emot agiots nya uppdrifvande, som om hösten steg ända till 16 procent.

Många orsaker bidrogo härtill. Sveriges sillfångst, en af källorna till dess välmåga, hade förlidne hösten varit ringa: och nu hemsöktes landet med en hisklig torka i Maj, Juni och Juli månader, som vållade svår missväxt och foderbrist, hvilket åter gjorde införskrifning af mycken utländsk spannmål nödvändig. Sveriges frakt-handel, under förra sjökrig så indrägtig, var under det nu pågående nästan alldeles hämmad: men fick den svåraste stöten, då tvenne konvojer, den ena af 16 svenska handelsfartyg, eskorterade af fregatten Ulla Fersen, och den andra af 13, under betäckning af fregatten Freja, i Juli och Augusti månader, tvärt emot all folkrätt, uppbragtes till England, ehuru de blott voro lastade med järn, bräder, mindre trävirke, sill, tran och andra varor, som aldrig bort vara uppbringning underkastade. Förgäfves besvärade sig konungen, dels genom sin beskickning, dels genom egenhändigt bref till konungen i England öfver en så lagstridig medfart. Slutet blef, att fartygen förklarades för god pris. Svenska fregattcheferna ställdes till ansvar och konungen vände engelske ministern ryggen på

sina courer och återkallade sin ifrån London. De nämnda motgångarne ökades genom sjöskador och andra tillfälliga olyckor: och verkan af så många sammanstötande vidrigheter blef en hög kurs och en däraf samt af opinionen och vinningslystnaden ännu ytterligare uppjagad stegring i agiot.

Regeringens däremot vidtagna medel voro svaga palliativer. Någon hufvudsakligare nytta hade varit att vänta af brännvinsbränningens inställande; men statsverkets behof af den däraf hemtade inkomst och kanhända enskildas motarbete förhindrade detta helsosamma måtts vidtagande, hvaraf hände, att vederbörande storbrännare, som befarat det, forcerade bränningen hela hösten öfver all höfva, hvarigenom spannmålen förtärdes och behofven utifrån blefvo så mycket mera tryckande på handelsvågen. Till hennes lättande var ock fråga om ett nytt förbud af kaffe samt strängare handhafvande af yppighetsförordningarne och författningarne mot de öfver hand tagande lurendrägerierna. Men allt stannade för det närvarande i öfverläggningar, helst agiot sent inpå hösten tillika med kursen visade sig fallande. Emellertid inskränktes riksgäldsdiskontens lån, för att minska sedelstocken, äfvensom det stadgades, att de löpande 3 procents reverserna för insatta penningar, hvilka hittills omlupit i rörelsen, ifrån nästa års början icke mera skulle utfärdas, utan få form af depositionssedlar, ställde på viss man, på det att en alltför stor cirkulerande massa af kreditmynt icke måtte sänka dess värde.

Statsverket bar sig i det närmaste lika så väl som det föregående året; men rikets finanser försämrades i samma mån som uppgälden emellan speciemyntet och riksgäldssedlarne gjorde riksgäldskontorets i sistnämnda kreditmynt inflytande tillgångar till utländska intressen och skulds afbetalningar otillräckligare. I så beskaffade omständigheter var det naturligt, att fråga om ständernas sammankallande skulle väckas. Men konungen och de, som närmast honom omgåfvo, voro böjde att i det längsta undvika denna utväg, som syntes vådlig, i anseende till frihetsandans möjliga utbrott och föga tillgång på skickligt folk, som kunde styra riksdagen. I sanning hade man ock föga hopp, att ständerna sjelfve skulle kunna vidtaga några sådana mått, som i grunden botade det onda. Goda år och en förmånligare handelsställning skulle medföra säkraste hjälpen. Dessa berodde hufvudsakligast af naturens gifmildhet och freden i Europa, hvartill svenska ständerna föga kunde verka.

Freden i Campo Formio hade på långt när icke återställt ett oskadt lugn. Till afgörande af Frankrikes många tvistämnen med Tyska riket öppnades kongressen i Rastadt i November 1797; och sjelfva hjälten Bonaparte gaf med sin närvaro underhandlingarne deras första verksamhet. De fördes sedermera, såsom vanligen med Tyska riksständerna, långsamt och vidlyftigt. Men med Wienska och Preussiska hofvens bifall fastställdes dock efter någon tids förlopp, att Rhenströmmen skulle utgöra gräns. Frågan om de riksständers ersättning, som egt besittningar vester om Rhen, blef besvarligare. Franske ministrarne uppgåfvo förslag att till den ändan sekularisera andeliga furstendömen, hvilket, efter mycken skriftväxling, äfven vann slutligt bifall. En mängd andra frågor återstode rörande brohufvuders raserande på högra eller östra Rhenstranden, öar i strömmen, tullrättigheter m. m.; men äfven i dessa mål bifölls franske ministrarnes ultimatum i början af December 1798. Man gjorde sig således allt hopp om fredens återställande, då ryska truppernas anmarsch till Tyskland och Frankrikes deklaration, att anse deras fria passage genom riksländerna för ett fredsbrott, alldeles förändrade ställningen.

Rysslands verksamma deltagande i södra Europas angelägenheter hade sin grund ej allenast i ryske kejsarens svurna hat mot Franska republiken, utan ock i flera händelser, som detta år utmärkt denna republiks äre- och inkräktningslystnad. Under förebärande af ett oväsende i Rom den 28 December 1797, hvarvid generalen Duphot med flere fransmän blifvit dödade samt franske ambassadoren Bonaparte (broder till öfvergeneralen) fått hatten genomskjuten, och jemväl af det skäl, att påfven ej velat erkänna Cisalpinska republiken, beordrades franske generalen Berthier med en armé till Rom, eröfrade allt hvad i vägen låg samt sjelfva denna den forna verldens hufvudstad utan motstånd, och höll påfven under hans sjuklighet bevakad i Vatikanen.

Den 15 Febr., då denne olycklige furste jemnt 23 år regerat, samlades romarne på Campo Vaccino, förklarade sig fria och afskaffade påfveväldet, begifvande sig till Capitolium, der de under franskt beskydd och general Berthiers anförande proklamerade en romersk republik och planterade frihetsträd på flera ställen i staden. En provisorisk regering af fem konsuler förordnades, till dess en ordentlig konstitution af folkets representanter kunde upprättas i likhet med den franska. Påfvens trupper desarmerades; en brandskatt af några millioner ålades, hvarföre påfvens egen nepot, hertigen af Nemi, samt några prinsar och kardinaler blefvo gisslan. Alla gods, som tillhörde påfliga nepoter

och deras familjer, äfven från äldre tider, seqvestrerades. Roms yppersta konststycken i bildhuggeri och målning togos i besittning och fördes till Paris. En stor del mot fransmännen mindre välsinnade kardinaler hade redan tagit flykten. Den olycklige påfven själf fördes eskorterad af franska trupper till sin gräns och begaf sig därifrån först till Siena, samt någon tid därefter till Florenz, hvarest han inrymdes i Carthäuserklostret, bar sin olycka med värdighet och mest lefde af andra katolska länders sammanskott. Den nya republikens grundvalar skakades dock af söndring, insurrektioner och inhemsk strid, som förorsakade nöd, tårar och blodsutgjutelser. Fransoserna förverkade där ock snart sin titel af befriare genom förtryck och plundring.

Emellertid hade de äfven omstöpt en annan stat i Europa, som genom sitt fredliga system, sin idoghet och jämväl sina vigtiga tjenster emot Frankrike syntes förtjenat ett annat bemötande. Frankrike hade bemäktigat sig Basel och flere dess tillhörigheter, som förut tillhört Schweiziska republiken. Det underblåste partianden i kantonerna, där demokrater uppreste sig emot aristokratiska förvaltningen. Franska våldsamheterna bemöttes af de större kantonerna med mod och försvarsanstalter. Särdeles utmärkte sig däri Bern: och sedan fransmännen förgäfves fordrat aristokratiska regeringssättets förändring till demokratiskt, utbröto fiendtligheterna i Februari. Efter ett fältslag samt tapperhetsprof af Bernarne, som skulle hedrat Athen och Sparta, eröfrades hufvudstaden i Mars. Några af de smärre kantonerna, som ej ändå ville gifva vika, tvungos med vapen. Ändtligen demokratiserades hela landet. Helvetiska nationens representanter samlades i Aarau att inrätta sin konstitution i likhet med den franska. Det verkställdes, men inseglet på den nya friheten var våld, rof och förtryck: och beskyddarne gjorde skäl för [namnet af] tyranner. Vid denna tid införlifvades ock Genève med Franska republiken.

Dessa händelser, hvartill får läggas den, att fransoserna satte sig i besittning af citadellet i Turin samt af Genua, instämde ingalunda med status quo vid freden i Campo Formio och kunde således icke annat än väcka missnöje vid Wienska hofvet. Redan i April hade freden varit på vägen att störas genom ett oväsende, som i Wien uppkommit af den anledning, att franske därvarande ambassadören Bernadotte på en balkong utanför sitt hus låtit uppsätta en trefärgad fana, med påskrift: Liberté et Egalité. Pöblen hade skockat sig och insulterat ambassadören i hans hus, sedan han ej kunnat förmås att borttaga fanan. Han bortreste ock följande dagen utan att taga afsked, ehuru

kejsaren syntes hafva gjort hvad han kunnat till oordningens stillande. Denna händelse blef dock emot förmodan utan vidare påföljd.

Allt sedan hösten 1797 hade Franska republiken gjort starka anstalter till en landstigning på England. De klokare tviflade dock framgent om allvaret af denna rustning, som snarare påsyftade blott Englands oroande och hindrande från andra krigsförrättningar, hvilket ändamål äfven i så måtto vanns, att engelska flottor uppfyllde Kanalen och blokerade franska hamnar. Bonaparte, som var utnämnd till befälhafvare öfver den så kallade engelska arméen och tillbragt vintern i Paris, utsågs emellertid att utföra ett annat hemligt värf, hvarvid jalousien emot hans ära och fruktan för hans inflytelse atminstone synes hafva haft så mycken del, i afsigt att skilja honom långt ifrån republiken, som hoppet om lycklig framgång under en så stor anförare. Bonaparte lemnade Paris, utan att man visste hvart han skulle förfoga sig, begaf sig till Toulon och antog där befälet öfver en armé af 40,000 man, med hvilka han gick till segels på en flotta af 19 linieskepp och fregatter samt 150 transportfartyg. Kosan togs förbi Sardinien och Sicilien till Malta. Sedan fransmännen där förgäfves begärt att ta inlöpa i hamnen med hela flottan för att hemta vatten, skredo de till våld och attackerade Valetta, hvarifrån Johanniter-riddarne gjorde ett misslyckadt utfall, som åter hade den påföljd, att hela ön genom kapitulation afträddes till Franska republiken. Skepp, galèrer, tyghus och ammunition, allt föll i fransmännens händer, som vid afresan qvarlemnade 4,000 mans besättning. Stormästaren baron Hompesch försäkrades om 300,000 livres pension och ett tyskt furstendöme. Han med en del riddare retirerade sig till Trieste. Andra begåfvo sig till Petersburg, hvarest kejsaren förklarade sig för stormästare, ehuru en stor del af orden däremot protesterade.

Bonaparte fortsatte sin segling österut och anlände den 8 Juli till Alexandria i Egypten. Han tog denna ort efter ringa motstånd i besittning; likaså Rosette, och inom månadens slut äfven Cairo, sedan han och hans generaler i många träffningar segrat öfver mamelückernas beyer, hvilka han förklarade sig vara kommen att straffa, under det han och Franska republiken voro i bästa förstånd med Porten. Denne eröfrare hade nu äfven utbredt sin ära i Afrika; men att han skulle därifrån föra sina segrande vapen till Ostindien och där förstöra engelska etablissementerna, var en omöjlighet, som aldrig kan vara annat än en förevändning at franska direktorium att bemantla en så

äfventyrad expedition. Den hade innan kort för Franska republiken de vådligaste följder.

Engelske amiralen Nelson, detacherad med en del af den flotta, hvarmed lord S. Vincent blockerade Cadiz, hade, vid underrättelsen om den Toulonska flottans utlöpande, gått att uppsöka densamma. Han hade förgäfves därtill användt all flit och jämväl varit utanför Alexandria, nyss innan sistnämnda flotta dit ankom. Nödsakad att åter söka hamn, hade han blifvit inlåten i Syracusa, hvarifrån han, efter ett kort vistande, gick än en gång att uppsöka sin fiende. Franska flottan, kommenderad af amiralen de Brueys, låg då på redden af Alexandria vid Abukir, nära under landet, hvarest strandbatterier äfven voro anlagda. Men ehuru säker hon trodde sig vara i denna ställning, beslöt dock Nelson att anfalla henne. Slaget vid Abukir, ett af de märkvärdigaste i sjökrigshistorien, påstod i tre dagar, den 1, 2 och 3 Augusti. Engelska flottan genombröt den franska linien, uppbrände, sänkte och eröfrade elfva linieskepp och två fregatter. Amiralen de Brueys blef skjuten och hans amiralsskepp, L'Orient, sprang i luften. Samma öde hade skeppet Timoleon. Öfverlefvorna af franska flottan spridde sig dels till Alexandria, dels till Malta och Corfu.

Denna seger afskar kommunikationen mellan Bonaparte och Franska republiken. Den gaf Frankrikes fiender luft, som utverkade en krigsförklaring af Porten mot denna stolta republik och uppfyllde Medelhafvet innan kort med turkiska och ryska krigsskepp, sedan ryske kejsaren beslutat att på det eftertryckligaste bistå Frankrikes fiender både till lands och vatten; och snart voro Cerigo, Zante, Cephalonia och Corfu (utom fästningen *) ifrån fransmännen eröfrade. Nyss mästare i Medelhafvet, kunde de nu icke ens försöka att göra sina ovänners välde därstädes stridigt. Nelson begaf sig till Neapel, där han emottogs med öppna armar. Den svage konungen, som hittills icke vågat uppenbara sina tänkesätt mot fransmannen i all deras vidd, ansåg sig nu med trygghet kunna följa sin böjelse. Långt ifrån att i godo söka bilägga de tvistämnen, som flera gånger hotat med fredsbrott, påskyndade han detta, så mycket heldre, som fransmännens ringa styrka i Rom och dess område samt förtroende till österrikiske generalen Mack, som antagit befälet öfver hans trupper, smickrade honom med hopp att blifva eröfrare. Han lät icke allenast några tusen man afgå på engelska skepp, som togo Livorno i besittning, utan inryckte med en tal-

*) Den gaf sig ej förr än den 1 Mars 1799.

rik armé inom romerska republikens gräns, som eröfrade Rom, sedan franska trupperna retirerat sig, och framträngde ända till Terni.

Men hans ära slocknade, äfven så fort som den uppblossat. Franska republiken förklarade konungarne i Sardinien och Neapel krig på en och samma dag. Den förre monarken blef afskickad till Sardinien, sedan citadellet i hans hufvudstad redan var i hans fienders händer, och hela Piemont förenades med Frankrike. Konungen af Neapel måste däremot tvingas med vapen. Så snart franska trupperna hunnit förstärka sig, framryckte de ånyo mot neapolitanarne. Efter flera segrar återtogo de Rom. Några dagar därefter ledo neapolitanarne åter ett totalt nederlag. Gaëta och Capua eröfrades: Mack gaf sig i fransk fångenskap, konungen själf flydde till Neapel, där farhågan för den annalkande franska arméen och missnöjet förorsakat en insurrektion. Lazzaronerna förblefvo honom dock trogna. Oaktadt deras enträgna föreställningar gick konungen med sin famili på ett engelskt skepp; kanonbåtar sänktes; kanoner förnaglades; befälet i Neapel uppdrogs åt prins Pignatelli, och den flyktande monarken tog sin kosa till Palermo, dit han efter utstånden lifsfara af en häftig storm ändtligen framkom. I Neapel herrskade en fullkomlig anarki, som efter de blodigaste uppträden slöts med stadens eröfring genom fransmännen den 25 Januari 1799. Neapel proklamerades genast såsom republik, och fransmännen utbredde sig efter hand ned till Calabrien.

Det var klart, att engelska kabinettet tillställt konungens af Neapel misslyckade företag för att förmå kejsaren till nytt deltagande i kriget. Men hans svärfars öde syntes göra hos honom föga intryck. Däremot skyndade ryske kejsaren att skicka en stor armé, kommenderad af turkarnes och polackarnes öfvervinnare Suwarow till Italien. Det var denna härs annalkande till Tysklands gräns, som föranlät den ofvannämnda franska deklarationen i Rastadt, och utgången visade, att romerske kejsaren icke heller glömt sin hämnd, fast han skjutit upp den: men sådant hörer till nästa årets händelser.

Det förtjenar anmärkas, huru politiken och krigsyrkan denna tid liksom förvandlat Europa i ett kaos. Turkar, ryssar och engelsmän i förbund och herrskande i Medelhafvet: påfven flyttad ur Rom, men understödd af kristenhetens fiender, schismatici och kättare: fransmännen herrar öfver Egypten: två konungar förlustiga sina stater, och en fransk kronpretendent etablerad i Mitau (Ludvig XVIII, som där fått en tillflykt): Italien en tummelplats för fransoser och polackar (hvaraf en stor del gått i deras tjenst) samt inom kort för turkar, ryssar och ungrare;

Batavien, Schweiz, Cisalpinien, Rom och Neapel demokratiserade samt öfverallt uppror och snart sagdt anarki, — äro några drag af denna skräcktafla. Ett hiskligt uppror på Irland, som fransoserna för sent och med förlust af ett linieskepp och sex fregatter sökt understödja, ett annat icke mindre grufligt i Belgien, förökade fasan genom strömmar blod.

Sverige hade funnit sig såsom garant af Westfaliska freden böra biträda kongressen i Rastadt, och grefve Axel Fersen var utnämnd till kommissarie därstädes. Men han kunde icke vinna Franska republikens erkännande i sådan egenskap, och ehuru hans kreditiv sedermera förändrades, så att han först såsom ambassadör och sedan såsom ministre plénipotentiaire för hertigen af Pommern befullmäktigades att i kongressen deltaga, fortfor lika fullt hans exclusion. Han drog emellertid 14,000 r:dr traktamente ifrån fäderneslandet till 1798 års slut, då det med så mycket mera skäl upphörde, som han den senare delen af året icke ens vistats i Rastadt, utan i Carlsruhe hos markgrefven af Baden. Grefve Fersens utnämnande kunde ej annat än vara stötande för Franska republiken, hvarest han var känd såsom emigrant och den där beledsagat Ludvig XVI på hans flykt. Det var ock onödigt, då svenske envoyéen i Regensburg Bildt tillika var ackrediterad till Rastadtska kongressen. Konungen märkte äfven sitt misstag, hvartill skulden egentligen tillskrefs general Taube. Hans utrikes resa om sommaren 1798, hvarifrån han ej detta år återkom, uttyddes af många såsom disgrâce. Emellertid uppretade hans skrifvelser och grefve Fersens depescher konungens redan nogsamt mot franska republiken uppbragta sinne.

Efter rikskansleren grefve Sparres entledigande (Dec. 1797) styrdes kabinettsärendena i Stockholm af herr Ehrenheim, förut minister i Köpenhamn, under titel af förordnad hofkansler, en man af insigter och erfarenhet. Sveriges statssystem närmade sig mer och mer till ryska interesset. Baron Staël hade väl fått kreditiv såsom ministre plénipotentiaire i Paris; men när Franska republiken sedermera utnämnde medborgaren Lamarque till ambassadör i Stockholm, blef han icke emottagen. Ryske kejsaren, skuggrädd för alla frihetsprinciper, hade såsom mot en pestsmitta låtit draga en cordon af trupper omkring sin gräns, som gjorde kommunikationen mellan hans land och Sverige mycket besvärlig. Men konungens tänkesätt om franska sakerna åter-

knöto vänskapen och förtroendet mellan båda monarkerna, så att freden åtminstone hugnade vårt i flera afseenden föga väl lottade land. Bevis af denna inbördes välvilja var öfverenskommelsen att 1799 reglera gränsen mellan Finland och Ryssland, hvarvid flera tvistämnen ifrån fredssluten återstodo. Det saknade dock genom mellankomna hinder verkställighet.

VIII.

Inre förhållanden och yttre politik. Misstämning.

(1799).

Det nästlidna årets olyckor dels fortforo under detta, dels blefvo de till sina verkningar mera kännbara. Man hade knappt insett vidden af den brist, som bereddes genom 1798 års missväxt, förrän aftröskningen om vintern upptäckte densamma. Bekymrande berättelser ankommo efterhand till regeringen äfven ifrån de provinser, som man trott varit någorlunda försedda med nödiga spannmålsförråd. Tillgångar till hjälp voro ej att vänta förrän med öppet vatten, och vintern blef både en af de strängaste i mannaminne och så långvarig, att Ålands haf ännu kördes mot slutet af April. Foderbristen minskade för dem, som hade råd att med säd fylla densamma för sina kreatur, den redan knappa spannmålsbehållningen. På vissa orter dogo hästar och boskap af svält. Genom en ny och besynnerlig tillfällighet blef mjöl ännu sällsyntare än säd. En långvarig torka inställde vattenqvarnars gång och ett lika ovanligt lugn väderqvarnars. Man befarade i själfva hufvudstaden brödbrist, och flerestädes måste man hjälpa sig med hand- och hästqvarnar. Mjölet och spannmålen uppstego af sådana orsaker till ett oerhördt högt pris: midt i vintern till omkring 6 r:dr 32 sk. för en tunna råg; längre fram på året och om sommaren i Småland och Vermland m. m. till 10 r:dr.

Annalkandet af dessa svarigheter vallade den 15 Januari ett förbud af all brännvinsbränning med större panner än dem, som hollo sextio kannor, samt en betydlig inskränkning i kronans egen tillverkning. Denna kanhända för sent vidtagna, men dock väl grundade författning gjorde ej all påsyftad verkan. Den illuderades oforsynt. Redan de förflutna månaderna hade vederbörande brännvinsbrännare, i fruktan för ett slikt förbud, drifvit sin tillverkning med dubbel styrka. De funno utvägar genom godt förstånd med uppsyningsman att ytterligare därmed fortfara, och egennyttan eggades genom ett i mån af spannmålens pris högst öfverdrifvet pris på brännvinet samt af nationens till ytterlighet bragta smak för denna vara. Förbudet, som den 15 Januari utfärdades, sträckte sig ej längre än till den 5 April. Det blef af den orsak, som brist och dyrhet nogsamt företedde, ytterligare förlängdt till den 15 Maj, och innan den terminen inföll, ända till den 1 Oktober, så ovillkorligen att icke ens lyftpannor fingo nyttjas; dock utan försegling.

Regeringen var emot våren så mycket mera bekymrad för sommaren, som ryske kejsaren låtit förbjuda all spannmålsutförsel ifrån Litland. Hans krigsanstalter emot Frankrike voro därtill ej enda skälet. Ryktet om en till arbete på Sveaborgs fästning uppbådad kommendering hade väckt misstanke, att Sverige mot honom förehade fiendtligheter; och skall den rappellerade, men ännu denna tiden i Stockholm qvarvistande engelske ministern Hailes varit mycket beställsam att bibringa kejsaren dessa tankesätt för att kanske hämnas vissa vid svenska hofvet honom träffade obehagligheter. Kejsaren hade ock redan gifvit ordres om krigsrustningar mot Sverige, då han lyckligtvis genom sin egen ambassadör Budberg blef underrättad om oskälet af sitt missnöje; och verkan af hans försoning visade sig den 22 Maj genom upphäfvandet af författningen emot spannmålsutförseln. Det uppväckte i Sverige en verklig glädje, och vänskapen mellan båda hofven befästades ytterligare genom flera konungens steg, hvilka snart skola omnämnas, och utmärkte H. Maj:ts med kejsaren öfverensstämmande tankesätt i de stora rörelser, som satte Europa i en förnyad och nästan allmän skakning. Det förtjenar emellertid till regeringens heder anmärkas, att, oaktadt förflutna årets missväxt varit en af de kännbaraste, veterligen ingen människa svultit ihjäl. Men alla kronans förrådshus blefvo ock uttömda och utom dess införskrefvos inom ett år öfver en million tunnor utländsk spannmål, som efter ett medelpris af 4 r:dr betungade handelsvägen med 4,000,000 r:dr.

Den lättades icke heller af andra konjunkturer. Sillfångsten var äfven 1798 obetydlig; och svenska segelfarten lika trög 1799 som året tillförne. De till England uppbragta konvojerna blefvo förklarade för goda priser. Svenska ostindiska skepp uppbragtes nu till England, men blefvo dock frigifna. — Handeln i Medelhafvet tvingades af den mängd flottor, som där kryssade, och af pesten på afrikanska kusten. Af dessa skäl kunde Sverige icke en gång förses genom egna fartyg med nödigt salt, utan regeringen måste om sommaren tillåta dess införsel genom främmande. Samma overksamhet i svenska segelfarten hindrade jämväl inländska varors utförsel, så att järnvågarne lågo fulla af järn till millioners värde.

I sådan belägenhet fann regeringen med allt skäl ingenting angelägnare än att i det möjligaste förminska främmande öfverflödsvarors införande i riket. Till detta ändamåls vinnande utfärdades förbudet emot kaffe och den skärpta förordningen emot lurendrägerier, hvilka omåttligen tagit öfverhand, hvarvid visitationer i salubodar blefvo tillåtna, men icke i enskilda hus. Båda dessa författningar möttes dock af egennyttans och tadelsjukans klander. Emot kaffeförbudet invändes, att konungen, som själf frigifvit denna dryck, nu gaf sig en dementi, liksom icke en regering efter förändrade omständigheter kunde förändra sina författningar; emot lurendrägeriförordningen, att svenska fabrikerna voro ruinerade och ej kunde förse nationen med fullgoda tillverkningar samt skulle bli monopolister. Man ifrade äfven för den satsen, att den som hade råd att köpa en vara, borde därtill ega rättighet; glömmande den urgamla regeln: “Salus publica suprema lex esto“. Också blefvo dessa påbud icke med stränghet efterlefvade; men att de gjorde gagn i det hela, kan icke tviflas.

Till svenska handelsställningens besvär beskylldes konungen själf till någon del hafva varit vållande genom det alltför utmärkta parti, han tog emot Franska republiken. Kriget emellan densamma och Österrike hade om våren utbrutit på ett för den sistnämnda makten mycket fördelaktigt sätt. De första underrättelserna om de österrikiska segrarne emottogos vid svenska hofvet med så mycket större fägnad, som det förmodades, att koalitionen med Ryssland skulle inom campagnens slut göra en ända på franska friheten och återföra den upproriska nationen under styrelse af sitt gamla konungahus. Regeringen skyndade därföre att genast rappellera ministern Staël, för att i god tid bryta all diplomatisk förbindelse med rebellerna.

Men ännu eftertänkligare var konungens steg i Regensburg, då han genom bref af den 24 April anbefallde sin minister därstädes hos riksförsamlingen förklara, att sedan Rastadtska kongressen var bruten, höll H. Maj:t sin kontingent för Pommern färdig att marschera hvad dag den fordrades, för att understödja kejsarens operationer emot Frankrike, förklarande tillika sin önskan, att alla andra riksfurstar på samma vis ville deltaga i kriget. Detta objudna tillkännagifvande hade på wienska och ryska hofven den fördelaktigaste verkan, men förmärktes icke mildra de grundsatser, England vidtagit i afseende på vår handel. Däremot befarades af skeppsredare med skäl, att svenska flaggan, som så föga respekterades af England, nu alldeles fiendtligen skulle behandlas af Franska republiken, hvarföre de ytterligare afskräcktes att låta skepp utlöpa, för hvilka assurans svårligen kunde erhållas. Utgången visade dock, att denna händelse hos fransmännen gjorde mindre uppmärksamhet än man förmodat.

Konungens ovänliga tänkesätt emot Franska republiken och närmare vänskap med Ryssland gåfvo anledning till den fruktan, att H. Maj:t ville taga en verksam del i koalitionen emot den förstnämnda. Redan i Maj månad hade generallöjtnanten Toll blifvit afskickad till Petersburg, hvarest han förblef ett halft år och förvarfvade sig af kejsaren en utmärkt bevågenhet. Man utspridde nu rykten, att föremålet för hans beskickning var att reglera antalet af de hjälptrupper, hvarmed Sverige skulle biträda Ryssland; ja, man ville redan veta, att ordres till vissa regementen voro afärdade att uppbryta till Carlskrona och inskeppas. Det är snarare troligt, att generallöjtnanten Tolls ärende varit att förekomma fråga om en slik hjälpsändning, så föga instämmande med rikets förmåga och dåvarande omständigheter. Verkan af hans underhandling visade sig om hösten vid hans hemkomst genom en ny defensiv allianstraktat mellan Sverige och Ryssland, daterad den 29 Oktober, nästan på samma fot som den af 1791.

I händelse af anfall af europeisk fiende skulle Ryssland af Sverige bekomma 8000 man infanteri, 2000 man kavalleri, sex skepp af linien och två fregatter; Sverige åter af Ryssland 12,000 man infanteri, 4000 man kavalleri, nio linieskepp och tre fregatter.

Konungens nitälskan både för den teologiska och politiska ortodoxien tycktes under allt detta vara i ett beständigt tilltagande. Den öfvertygelse, att franska revolutionen varit filosofernas verk, åstadkom

hos H. Maj:t och dem som honom närmast omgåfvo eller hade hans förtroende, en farhåga för alla, äfven filosofiska nyheter.

Några drag må anföras. Den bekante Kant ansågs för en farlig kättare. Man hade uppsnappat utur hans system, att han kullkastat alla filosofiska bevis för Guds varelse, då man nämligen tager ordet bevis i sin strängaste bemärkelse. Han blef således rent af hållen för atheist; hans skrifter, som voro kända och lästa vid rikets högskolor, för irriga och förledande och hela hans lära såsom farlig för samhällsordningen. Generalen baron Taube, som vistades i Tyskland och flitigt uppvaktade konungen med bref, underrättade om våren 1799 H. Maj:t om den anekdoten, att konungen i Preussen vid ett bevistadt förhör med eleverna i krigsakademien hört dem examineras i Kantska filosofien med så mycket missnöje, att han ej allenast förbjudit all vidare undervisning i detta grillfängeri, sägande att hans officerare behöfde kunna marschera och ej raisonnera, utan jämväl afsatt "pedanten", d. ä. professorn, som varit deras lärare. Konungen hade den svagheten att låta införa detta bref och denna apokryfiska anekdot, dock anonymt, i Dagligt Allehanda, hvarest det gjorde en elak verkan och ansågs såsom låg smädelse af okunnigheten emot en stigande upplysning; saken blef ock i journalen "Läsning i blandade ämnen" med en skarp kritik relevérad, hvarvid konungen, som visast var, lät bero.

Vid detta tillfälle må nämnas, att general Taube den 15 Aug. afled vid Carlsbad. Han hade haft svag helsa i många år, var öfver sextio år gammal och borde således kunnat förmodas hafva genom naturens sig själf lemnade åtgärd hunnit sitt mål. Men alla tankar voro så uppspända på jacobinism, att gift nödvändigt skulle hafva del däri. Det utspriddes vara honom bibragt i Berlin genom tillställning af franske ministern därstädes de Sieyès och hofkansleren v. Engeström, hvilken hade haft baron Taube till gäst vid en souper och, underrättad att hans förråd af Malaga-vin trutit, hade skänkt honom några buteljer. Detta vin fick nu skuld för hans död, utan all undersökning som chemice lätt kunnat anställas, och oaktadt medici vid kroppens öppnande funnit en gallartad sjukdom hafva befordrat honom till grafven. Man misstänkte hertiginnans hofmästarinna, grefvinnan Sophie Fersen, med hvilken baron Taube rest och hvars amant han länge varit, för upphofvet till denna grofva smädelse emot en man, hvars förföljare baron Taube varit, men hvars ära och rena karakter innan kort segrade öfver ilskans anfall.

Emellertid hade den landsflyktige baron Armfelt, som ock då vistades i Tyskland, låtit författa en latinsk inskription till en minnesvård öfver baron Taube, som fick sin graf på ett hertiginnans af Kurland gods, hvari den döde kallas "Terror novatorum, nisi intercepissent", samt regaleras med den nog prunkande titel af "Gustavi Adolphi alter parens". Baron Taubes dödsfall uppväckte i fäderneslandet en nästan allmän fägnad. Hans egoism och regeringssjuka hade gjort honom förhatlig. Utan arf, utan indrägtiga ämbeten, efterlemnade han nio tunnor gulds egendom. Den testamenterade han till ofvannämnda grefvinna, hvars broder grefve Axel Fersen blef executor testamenti. Flere baron Taubes närmaste arfvingar suckade i fattigdom.

En i Oktober månad utkommen skrift, kallad: "Några tankar om sättet att upprätta och befästa den urgamla franska monarkien", var ett ämne för både allmänhetens och regeringens uppmärksamhet: den förras genom den begärlighet, hvarmed den emottogs, lästes, köptes, så att inom fjorton dagar en ny upplaga måste läggas under pressen: den senares genom det missnöje, den förorsakade, och hvaraf påföljden blef ett förbud emot dess vidare försäljande. Skriften var en qvick, men i sig själf oanständig ironi, däri författaren såsom medel till franska monarkiens återupprättande föreslog alla de anstalter, som i Sverige vidtagna, mest öfverklagades. Den hade dock utan förbud förmodligen snart fallit i glömska, sedan frondeurerna fått skratta sig mätta på despotismens bekostnad: men konungen uppgaf såsom egentligt skäl till detta sitt steg, i enskildt samtal, att han nödgats vidtaga det af fruktan, att ryske ambassadören annars kunnat förekomma honom genom föreställningen därom, sedan hans höga principal begynt sträcka sin omtanke emot jacobinismens utspridande äfven till sina grannländer.

Mera oförväntadt var det missnöje, hvarmed konungen ansåg en i Stockholms-Posten N:o 243 införd recension af den handbok till gudstjenstens förrättande i svenska församlingar, som ecklesiastik-kommittéen på konungens befallning föreslagit till H. Maj:ts stadfästelse och i Upsala låtit trycka. Recensenten tillät sig blott det omdöme, att hvar och en oväldig granskare läser den säkert med nöje och måste åtminstone finna denna handbok jämngod med de bästa af de i senare åren hos våra trosförvandter i andra länder och särdeles i Tyskland utkomna många liturgier, i flera delar ännu vida öfverträffar dem. Religionsbegabbaren måste vara misslynt att se många

vapen honom ur händer tagna, som han fordom nyttjat att smäda. Neologen torde sakna hvad han väntat för att omskapa allt. Den som icke känner opinionernas välde och icke besinnar med hvad varsamhet alltid ändringar böra göras i ceremonier och böcker till allmänt bruk för en blandad menighet vid den Högstes dyrkan, torde hafva vågat långt flera ändringar; men en verklig religionens vän, som tillika är kännare af människohjärtat och kännare af vår tids odling och lynne, måste med erkänsla se den lyckliga medelväg, som blifvit iakttagen, och önska att snart se denna handbok allmännare brukas till verklig uppbyggelse. Men denna frihet stötte; och konungen, som på biskop Flodins ord säkert fann förbättringen af handboken farlig, befallde kanslikollegium antyda boktryckarne att, äfven som inga teologiska arbeten fingo tryckas utan censur, borde icke heller recensioner af dylika arbeten utan konsistoriernas pröfning framdeles få utgifvas.

Samma nitälskan visade sig ock vid årets slut emot en öfversättning af Pauli Epistel till de Romare, som kyrkoherden i Adolf Fredriks församling i Stockholm Drysén författat och låtit trycka. Man fann öfversättningen neologisk genom sina uttryck, som icke öfverensstämde med dem, hvilka nyttjas i de symboliska böckerna. Kristi gudom, försoningen, tron, voro icke nog uttryckligen nanmgifna. Skrymtaktiga eller fanatiska kättarmakare väckte härom fråga: och konungen trodde sig göra Drysén en nåd, då blott seqvester lades på upplagan, som förseglad lemnades under öfverståthållarens vård. Som Drysén till sin ursäkt, för det skriften utan censur utkommit, anfört, att doktor Tingstadius på lika sätt utgifvit sina proföfversättningar ur Gamla Testamentet och professor Ödman sina till bibeltolkningen tjenande upplysningar, affärdades bref till Upsala domkapitel att framdeles ej tilllåta sådana öfverträdelser af tryckfrihetsförordningen. Oförgripligen lärer det dock alltid vara ett missförstånd att anse en biblisk öfversättning för ett teologiskt arbete.

Såsom ett resultat af de tänkesätt, som i dessa åtgärder blifvit ådagalagda, kan det cirkulärbref betraktas, som den 15 Januari 1800 till alla rikets konsistorier utfärdades, det skulle de noga tillse, att det under dem lydande presterskap redligen predikar Guds ord och Kristi lära i dess renhet efter den antagna lutherska bekännelsen samt i sina predikningar undviker så väl alla nyheter, som "verldslig moral och sådan filosofi", hvilken snarare försvagar än lifvar känslan för en sann kristendom; hvarjämte konsistorierna vid förordnandet af tjenstemän till ungdoms och menigheters undervisning borde hafva afseende på

dem, som icke utmärkt sig genom grundsatser eller meningar, "under hvad namn de vara må", hvilka äro stridande emot den rena evangeliska läran, emedan om de finge sig inrota, skulle stor split och oreda astadkommas, icke allenast i församlingen, utan äfven i den borgerliga sammanlefnaden.

Denna författning, värdig det 17:de århundradet, dikterad af biktfadren doktor Flodin och kontrasignerad af den till dubbel olycka äfven bigotte statssekreteraren Rosenblad, blef den 4 Februari af den förstnämnde, såsom praeses i Stockholms konsistorium, med många tårar beledsagad, då den till samma stads presterskaps efterrättelse dem meddeltes. Påföljden var inställandet af flera nyttiga skrifter och däribland af den under biskop Lindbloms inseende i Linköping utgifna "Journalen för prester", som ådragit sig misstanke för neologi. Denne biskop var en af de få, som med en välförstadd tolerans famn och insåg, att teologien äfven bör följa tidehvarfvets öfriga upplysning.

Inom sitt hof iakttog konungen samma indragna och till hushållning syftande lefnadssätt som tillförne. Vintren och våren tillbragte H. Maj:t beständigt i sin älskade gemåls sällskap ömsom i Stockholm, ömsom på lustslottet Haga. Den 1 Juli flyttade Deras Majestäter (sedan konungen bevistat krigsöfningarne på Ladugardsgärdet) till Drottningholm med en föga talrik svit. Ingen annan af kongl. huset deltog i denna sejour. Hertigen af Södermanland med sin gemal hade öfver vintern varit i Wien, besökte denna sommar åter Carlsbad och återkom ej till Stockholm förrän den 3 November. Hertigen af Östergötland tillbragte sin sommar på Tullgarn samt insjuknade där så häftigt, att föga hopp var om lifvet, hvarföre ock konungen sent om natten begaf sig från Drottningholm att besöka honom. Hans K. Höghet tillfrisknade dock så vida, att han kunde låta transportera sig till Stockholm, men blef där så lam, att han föga utan hjälp kunde röra sig till arets slut. Prinsessan Sophia Albertina hade i slutet på Maj månad begifvit sig till Quedlinburg att där tillbringa ett år. Hennes förste stallmästare grefve Gustaf Stenbock gifte sig nyss förut med hennes kammarfru, mamsell Charlotta Forsberg, en favorit af prinsessan. Att betäcka denna mesallians försökte prinsessan allt för att få henne ansedd och erkänd för en naturlig dotter af konung Adolph Fredrik. En vidlyftig brefsamling i detta ämne, dock anonym, uppdeddes till bevis; ett schatull med perlor och juveler föregafs vara mamsell Forsberg testamenteradt af drottning Lovisa Ulrika, som latit uppfostra henne i sitt hof. Mamsell Forsbergs mor, en vaktmästarehustru, utlät sig ock med en tvetydighet om

hennes börd, som understödde uppgiften. Prinsessan själf, kallande henne sin lilla syster, behandlade henne med en kärlighet, som gjorde beräkningen af förhållandet deras ålder emellan angelägen, för att qväfva misstankar om denna älskade flickas kungliga härkomst på mödernesidan. Men alla försök att beveka konungen till hennes legitimerande voro fruktlösa. De hade nära åstadkommit ett brouillerie mellan prinsessan och hela kongl. huset. Allt slöts dock i godo. Den nya grefvinnan, presenterad vid hofvet, åtföljde med sin man prinsessan såsom sällskapsfru, under det en hennes syster som kammarfru uppvaktade.

Konungens landtnöje var tornerspel, hvari han själf anförde en quadrille och hans hofstallmästare grefve Frölich den andra. Dessa ridderliga öfningar afbrötos ofta af den mycket regnaktiga väderleken och slötos den 9 September. Öfversten och kammarherren Tawast vann högsta priset. Konungen begaf sig den 12 till Carlskrona, där H. M. besåg amiralitetet samt ett örlogsskepp, som lopp af stapeln, och kölars sträckande till flera nya. På återresan bevistade konungen med mycken ådagalagd förnöjelse lifgrenadierernas möte vid Linköping under anförande af deras nye chef, generalmajoren baron Fabian Wrede. Under konungens frånvaro var regeringen anförtrodd åt riksdrotsen, riksmarskalken, öfverstekammarherren grefve Posse, landshöfdingen frih. Ugglas, hofkansleren och generaladjutanten af arméen. Konungen återkom till Drottningholm den 22 September, hvarifrån inflyttningen till hufvudstaden skedde den 8 Oktober. I förbigående kan nämnas, att den förlidna året upprättade lifbataljonen förafskedades såsom alltför kostsam, ehuru mycket den bidragit till konungens nöje.

Anledningen till konungens och drottningens snarare inflyttning detta år än vanligt varit till Stockholm, var Hennes Maj:ts välsignade tillstånd och läkarnes yttrande, att nedkomsten efter medlet af Oktober dagligen kunde vara oviss. Detta för konungen och riket önskade ögonblick inträffade dock ej förrän den 9 November, klockan $^3/_4$ till 2 om morgonen, sedan drottningen redan föregående dagen på förmiddagen begynt må illa, och emellertid större delen af dem, som frequenterade hofvet, därstädes sig infunnit att vara närvarande vid detta hugneliga tillfälle. Så fort drottningen blifvit förlöst, tillkännagafs genom det fastställda dubbla antal af skott, att H. Maj:t framfödt en kronprins, hvarpå konungen genast visade sig, tillät de närvarande aflägga lyckönskningar och skåda det kongl. barnet, samt begaf sig med enkedrott-

ningen och hertiginnan till Storkyrkan vid facklor, hvarest biskopen doktor Flodin förrättade tacksägelsen och Te Deum afsjöngs.

Döpelseakten gick för sig i Slottskyrkan den 15 om förmiddagen med stor stat, förrättad af ärkebiskopen på uttrycklig befallning efter gamla handboken. Prinsen nämndes Gustaf. Om aftonen spelades första gången operan "Æneas i Carthago". Följande dagen emottog konungen högtidligen lyckönskningar af alla stater. Inga illuminationer anställdes, men den allmänna glädjen uttrycktes nyttigare genom frikostiga sammanskott till barmhertighetsverk och fromma stiftelser. Den 15 December togs drottningen i kyrkan. Akten förrättades af ärkebiskopen i Slottskyrkan vid så stark köld, att många förkylde sig och H. Maj:t sjelf var inkommoderad. Följande dagen emottog drottningen gratulationer, och aftonen gafs åter en ny opera "Panurge". Inga andra offentliga fröjdebetygelser egde rum, utom det att officerarne af Stockholms garnison undfägnade konungen på Börsen med en middagsmåltid och Stockholms borgerskap bägge Deras Majestäter med en bal af utmärkt prakt.

Den 16 November gjorde konungen promotioner till betygande af sin och den allmänna glädjen. Till en af rikets herrar upphöjdes grefve Axel Fersen, som ifrån Tyskland hemkommit och haft anbud af beskickningen till Wien, som sedermera uppdrogs grefve Jacob de la Gardie. Till grefvar: generallöjtnanten friherre Strömfelt med hans bror kontreamiralen, generallöjtnanten friherre Klingspor och landshöfdingen frih. af Ugglas. Till friherre generallöjtnant Toll. Till adelsman: hofrättsrådet Zellén, kontreamiralen Fust, biskoparne Wingårds, Muncks, Wallqvists och Flodins barn, jämte åtskilliga adoptioner. Till riddare af Seraphimerorden: grefve Ekeblad, storfursten af Ryssland och kurfursten af Bayern. Fem storkors och nio kommendörer af Svärdsorden: sex verldsliga och en andlig kommendör (biskop Lindblom) af Nordstjerneorden: en kommendör af Vasaorden (generaldirektören af Acrel) samt många riddare af alla tre dessa orden. Äfven befordrades flera i och till generalsgraderna, hvaribland den ofrälse öfversten Landberg till generalmajor.

Bland alla dessa upphöjelser gjordes mesta uppmärksamheten på landshöfdingen af Ugglas' vunna grefvevärdighet, hvars uppkomst i allmänhet ansågs öfverstiga hans förtjenst och hvars embete ännu icke var nog lysande för att efter hittills följda bruk göra honom grefvemässig. Men deremot saknades ibland de befordrade landshöfdingen Rosenstein.

en man till hvilken konungen egde de största förbindelser och hvars upplysning och nit förtjente hans förtroende. Det var Cato utan staty.

Af alla de nådebetygelser, som utmärkte högtidligheterna, var likväl ingen mera åtföljd af allmänna, men olika omdömen, än baron Armfelts rehabilitation. Denne fordom så mäktige, sedermera så djupt fallne favorits namn, fästadt vid skampålen i flera år, hade redan den 22 Februari detta år tidigt om morgonen i all tysthet blifvit dädantaget, icke utan en uppmärksamhet, som därigenom förökades, att konungen dagen förut låtit i Svea hofrätts vård antvarda sitt förseglade testamente. Dessa händelser lära likväl med hvarannan varit utan allt sammanhang, och det sistnämnda steget en blott verkan af konungens besinnande af hvad hans dödlighet och rikets lugn fordrade. Många gissade då redan, att baron Armfelt snart skulle triumferande hemkomma. Emellertid instruerades dock prinsessan att under sin resa påminna sig, det han vore en landsflyktig förrädare; en omständighet som kunde komma henne till pass att iakttaga, emedan han tillbragt förflutna vintern och våren i Berlin. Den gamla förmodan, att han skulle benådas, upplifvades dock ännu kraftigare, då mot hösten hans grefvinna utnämndes till hofmästarinna hos det förväntade kungliga barnet.

Den 16 November återskänktes honom hans ära och namn samt det rum, han egt ibland Seraphimerriddare, hvartill innan kort tillades hans i arméen innehafda värdigheter. Man utspridde nu till och med, att han var inkognito hemma, och man väntade, att han med första skulle återtaga öfverståthållareämbetet i Stockholm, som ännu stod ledigt. Andra tillade honom generalguvernörsplatsen i Pommern, som inom årets slut efter den förafskedade riksherren friherre Platen blef vakant; och gissningarne styrktes af grefve Gyldenstolpes vunna tillstånd att få komma till Stockholm, hvaraf han begagnade sig den 20 December, då han efter företräde hos Deras Majestäter bevistade svenska akademiens offentliga sammankomst på stora Börssalen. Men utgången visade dock, att konungen, åtminstone för det närvarande, satt en gräns för sin benägenhet emot de föreställningar, vänner och slägt gjort till baron Armfelts fördel. Utom vissa gamla anhängare, fruktade man i allmänhet hans återkomst. Hans immoraliska karakter, hans slöseri och egennytta, hans intriger och regeringslust, ökade genom hämndgirighet emot dem, han tillskref sitt fall eller som däraf skördat frukten, voro därtill fullgiltiga skäl.

Man kan säga, att kronprinsens födelse var detta årets enda glada händelse*). Den yppersta groda af hö och säd hade lofvat ersättning för det förra årets brist. Men fägnaden blef blott för ögat, och en oaflåtlig väta förskämde jordens frukt samt gjorde bergningen så sen, att säd ännu stod ute på åkrarne i November, och ärter och svarthafre mognade alls intet. Dessa hotande aspekter och spannmålsprisets höjd eller, rättare sagdt, varans totala brist gåfvo anledning till ett den 7 September ytterligare och tills vidare förlängdt förbud af allt slags brännvinstillverkning; hvarpå flera städer i riket inkommo med böneskrifter om ett totalt förbud för hela året utan inskränkning. Hvad som i dessa ansökningar var stötande, var det målsmanskap, städerna syntes tillvälla sig för hela landet. Det redan utfärdade förbudet hade emellertid, sedan rågbergningen var förrättad i flera provinser, fällt sädespriset, så att den landtbrukare, som det förra året satt sig i drygaste skuld för spannmålsköp, nu icke såg sin tillgång till afsalu på något sätt tillräcklig att sig den afbörda, helst kronoutlagor, tjenstehjonslöner och andra oundgängliga utgifter intet anstånd medgåfvo. Sådant förorsakade bland allmogen så mycket mera missnöje, som mycken säd var skämd och föga kunde användas till annan nytta än brännvinsbränning eller åt kreatur. Under det att städerna emellertid prisade författningen af den 7 Sept., och spannmålspriset ånyo höjdes af den fortfarande olyckliga bergningen samt det nya höstsädets svaga utseende, utfärdades konungens tillåtelse den 5 November, att husbehofsbränning med mindre pannor skulle få förrättas 3 veckor i December och 5 veckor i April samt början af Maj månad.

Detta blef en lösen till buller och missnöje bland stadsboerna, helst kronans bränneriér äfven gingo på flere orter. Detta missnöje skred först till utbrott i Göteborg, hvarest handelsmannen Björnberg, till någon ersättning för sitt lidande såsom arrendator af ett kronobränneri, som äfven nu bort inställas, fått tillstånd att med minskad tillverkning drifva detsamma i några månader, men nu under allmän förtviflan öfver dyr tid blef ett föremål för pöbelns hat. Den attrouperade sig, stormade Björnbergs hus, som med plats undkom på ett fartyg, afvisade landshöfdingen med förakt och ville förstöra hela bränneriet.

*) Ibland årets tragiska händelser bör den anföras, att majoren Olof Cederström, som fört fregatten Freja, hvilken beledsagade den förledet år till England uppbragta senare konvojen, för det han ej följt ordres, af krigsrätt, krigshofrätt och konungen dömdes att arkebuseras. Han utfördes till den ändan på Hötorget i Stockholm den 12 Oktober, men fick nåd.

neriet; men återhölls lyckligen därifrån genom kontreamiralen Frese, sedan de genom deputerade blifvit öfvertygade, att bränneriet verkligen i den stunden stod, och han jämväl lofvat, att det tills vidare skulle inställas. Man hade undvikit att nyttja militärisk handräckning, som det syntes af fruktan, att garnisonen var föga pålitlig. Vid underrättelserna härom i Stockholm beordrades en del af Vestgöta kavalleriregemente att inrycka i Göteborg till lugnets bevakande, och det af landshöfdingen tillstyrkta inställandet af brännvinsbränningen beviljades blott till dess utrönt blifvit, huruvida, såsom uppgafs, Björnberg brustit i uppfyllandet af flera i hans kontrakt med kronan ingångna förbindelser. Till undersökning om upploppet förordnades landshöfdingen i Venersborg Liljehorn, biträdd af assessorn i Svea hofrätt Boheman.

Emellertid inträffade ett nästan dylikt oväsende i Malmö. Pöbeln skockade sig där och föröfvade våldsamheter mot handlande, som beskylldes slå under sig den till torgs ärnade spannmålen från landet för att oskäligt uppdyrka densamma. Detta upplopp måste ock dämpas genom manskap af södra skånska kavalleriet. Undersökningen och processen med de häktade brottsliga gick där så prompt, att dom redan var fälld den 23 December, som af konungen fastställdes, så att två borde mista lifvet och några få spö eller vatten och bröd.

Man fruktade ännu flera uppträden, som ej heller uteblefvo; ty den 1 Januari 1800 uppreste sig pöbeln i Norrköping i anledning af brännvinspriset, som oaktadt utfärdad taxa på 32 sk. för kannan ej såldes under 1 R:dr 16 sk., hvarföre de gjorde hemgång hos flera bryggare och föröfvade öfvervåld af flere slag. Landshöfdingen, kontreamiralen grefve Strömfelt var så mycket mera mål för bitterhet, som han vid sina landtegendomar hade stora brännerier, dem han beskylldes hafva i gång under förbudstiden, och i allmänhet var hatad för sin egennytta och våldsamhet. Inom få dagar tilldrogo sig lika beskaffade oordningar i Linköping och de mindre Östgötastäderna. I Norrköping återställdes lugnet genom lifgrenadierregementet. De brottsliga inmanades till stort antal i häkte, och efter någon tids undersökning dömdes flera både där och i Linköping till döden samt de mindre brottsliga till kroppsplikt *).

*) Undersökningen i Göteborg gick däremot lamt och långsamt. Fram på vintern 1800 dömdes ändtligen några af de häktade till kroppsplikt vid slottsrätten. De domhafvande misstänktes för våld och egennytta. De i de andra städerna till döden dömde fingo behålla lifvet, men straffades med högsta kroppsplikt och lifstidsarbete.

Under det konungen å ena sidan var angelägen om laga beifrande af förbrytelser, som så rakt stridde mot allmän säkerhet, bemödade han sig ock om anledningarnes afhjälpande till ytterligare missnöjen. Därpå syftade den uppoffring, han gjorde af kronans ännu i gång varande bränneriér; hans förbud den 14 Jan. af sillexport, emedan denna fiskfångst 1799 års höst nästan totalt slagit fel, så att en tunna sill flerestädes i riket kostade 15 till 20 rdr; och hans förbud af all brännvinsbränning till den 1 Oktober med befallning om pannornas försegling, gifvet den 25 Februari.

Det hörer till tidsordningen att här anföra konungens steg i afseende på Upsala akademi. Den hade länge varit illa beryktad i anseende till Kantiska filosofien, och den i fleras hufvud därmed synonyma Jacobinismen. En och annan lärares och flere studerandes ovarsamhet eller kitsligheter hade, såsom ofta händer, blifvit satta på hela corpsens räkning. 1799 om hösten förefölle några oordningar. Den som förmodligen gått konungen mest till sinnes, var en i ett dryckeslag författad parodi på psalmen "En jungfru födde ett barn i dag", innefattande ett slags persifflage öfver kronprinsens födelse. Konungen fann detta både irreligiöst och immoraliskt och fruktade, att lärarnes föreläsningar föranledde till sådana tänkesätt. I sådan sinnesförfattning beslöt H. Maj:t själf resa till Upsala, dit han tog med sig h. exc. grefve Fersen, öfverkammarherren baron Fleming m. fl., men icke landshöfdingen Rosenstein, ehuru föredragningen af Upsala akademis ärenden varit honom anförtrodd, allt ifrån det konungen åtog sig förvaltningen af kanslersämbetet. Dagen efter sin ankomst lät H. Maj:t förekalla rektor och konsistorium och höll följande tal:

"Jag har i dag uppkallat rektor och consistorium academicum för att tillkännagifva mitt beslut att afsäga mig akademiens styrelse, föranledd därtill af de många göromål, hvilka, oskiljaktiga från mitt konungsliga kall, ej tillåta mig att taga en så nära kännedom, som jag önskade, så väl af de allmänna akademiska ärendena, som äfven att hålla den noga uppsigt öfver lärarnes undervisningssätt och de studerandes uppförande, som vigten af ett lärosäte kräfver. Jag kan ej heller vid detta tillfälle förtiga, med hvad missnöje jag funnit råda tankesätt hos en del af den här studerande ungdomen, hvarken passande eller hedrande för en ungdom, hvilken här uppfostrats under namn att danas till trogna undersåtare, skickliga ämbetsmän och värdiga medborgare. Men däremot befarar jag med mycken anledning, att en del af denna tillväxande ungdom ofta förledes att antaga nya och skadliga grundsatser,

hvilka genom en förvänd undervisning tillåta att anse efter egen öfvertygelse och med mindre aktning de föremål, som för hvar och en väl-tänkande böra vara mest heliga, och da denna aktning och vördnad förminskas, kan ej tanken hos mig på denna ungdoms framtid blifva glädjande. Häraf synes, att det endast beror på renheten af den undervisning och de grundsatser, de studerande här af sina lärare emottaga, och är det således vid deras strängaste ansvar jag pålägger, att de grundsatser, som här utspridas, må vara hos Eder alla utan undantag öfverensstämmande med vår antagna religion och samhällsordning. Det är för att med säkerhet vinna detta goda ändamål och således till en nogare uppsigt öfver akademiens göromål, som jag nu befaller rektor och consist. acad. genast sammanträda för att välja och till mitt gillande föreslå en kansler, hvilken jag förmodar vara en person, som genom sina tänkesätt gjort sig förtjent af mitt förtroende."

Detta tal med hela procès-verbal vid det tillfälle, det hölls, trycktes på konungens särskilda befallning genast i allmänna papperen. Grefve Fersen var tydligen af konungen utsedd till kansler för att sätta en deklarerad fransk rojalist till de svenska Jacobinernas tuktomästare. Han kunde ej annat än vara ovan vid akademiska verket.

Konungen förklarade särskildt sitt välbehag till rektor professor Nordmark öfver hans uppförande och den offentliga förmaning, han redan gifvit de studerande att lyda öfverhet och lagar. Sedan rektor härpå underdånigt svar gifvit, afträdde han med konsistorium och förrättade det anbefallda valet, som föll på h. exc. grefve Fersen, hvilket genast af konungen faststälides. De komplimenter, som sedermera växlades mellan konungen, kansleren och konsistorium utmärkte alla köld hos konungen emot akademien och nästan misstanke på lärarne. Flere af dem hade dock tillfälle att dels hos konungen själf och dels hos den nye kansleren urskulda sig emot alla tillmälen: isynnerhet beviste professor Boëthius, att han i sina föreläsningar icke kunde uppfylla sin pligt utan att följa sin vetenskap i den form, närvarande tidehvarf gifvit den. Han erbjöd ock att få underkasta sin nyss utkomna lärobok i folkrätten kanslikollegii censur; ett arbete, som hedrar sin författare och, byggdt på grunder af Kantiska filosofien, snarare tyckes fela in excessu än in defectu till regeringars förmån. Den 9 återvände konungen till Stockholm. Landshöfdingen Rosenstein hade genom ett handbref af H. Maj:t från Upsala blifvit underrättad om den skedda förändringen, som ehuru för R. mindre angenäm, likväl lättade honom ifrån både möda och förtretligheter. Hvarken för professorerna eller

vetenskaperna var konungens besök muntrande. För de studerandes seder var det förmodligen likgiltigt.

Hvad som i städerna förefallit, vittnade icke tvetydigt om missnöje. Detta begynte blifva allmänt. De ämbetsmän, som af konungen med mesta förtroende nyttjades, voro ett mål för hat och förtal, beskylldes ömsom för oförstånd och egennytta och antastades äfven med pasquiller. Ett sådant, ställdt emot landshöfdingen Rosenstein (ehuru äfven oförskylldt, i det han ansågs för egare af mycken kredit hos konungen) innefattade smädelser jämväl emot riksdrotsen, presidenten Lagerheim, statssekreteraren Rosenblad och hofkansleren. Den nye grefven, landshöfdingen af Ugglas, uppbar i synnerhet afund, bitterhet och de vrångaste omdömen. Brännvinsanstalterna voro ingen till lags. Köpmännen suckade öfver handelns förfall; ämbetsmannen öfver emot tidernas dyrhet alldeles otillräckliga löner; de fattiga öfver nödvändighetsvarors uppdrifna pris; och nästan hela menigheten öfver penningemän och agiotörer. Få hade nog urskillning att finna roten till det onda i konjunkturen, missväxten, den svåra bergningen, sillfångstens uteblifvande och sjökriget; utan tillvitte regeringen hvad ej af dess åtgärd berodde.

Emellertid blef tonen emot densamma äfven i hufvudstaden vidrig, ända till hotande, och självsvåld och oordningar icke sällsynta. Vid tillfälle af ett buller, som dryckenskap åstadkommit på Södermalm den 1 November, blef polismästaren, som inställt sig att hålla ordning, insulterad och med smuts och stenar förföljd. Kort därefter anställdes en måltid på värdshuset Monbijou till fägnadsbetygelser öfver Bonapartes återkomst till Europa, där man under stoj och skri vid öppna fönster drack hans skål i punsch, men Suwarows i vatten. Öfver oväsendet på Söder, anställdes laga ransakning och upphofsmannen häktades samt befordrades till straff. Sådant kunde ej ega rum i anledning af det vid Monbijou: men i stället befallde konungen, att värdshusvärden, en fransos vid namn Robinot, och den snälle violinisten och aktören Dupuy, som varit med, skulle lemna riket. Den förre undgick dock detta öde på föreställning, att han var borgare i Stockholm och berättigad till ransakning och dom. Den senare fick äfven nåd, men då han nästa gång spelade på teatern, blef han af parterren i konungens närvaro bullersamt applåderad, hvaraf H. Maj:t så stöttes, att Dupuy fick förnyad befallning att skyndsamt bortresa, men erhöll genom vänners sammanskott resepenningar till vid pass

5000 r:drs belopp. De öfriga af sällskapet på Monbijou fingo på konungens befallning en allvarsam åtvarning af underståthållaren.

Allt detta hindrade dock icke menigheten att fortfara i sitt mummel på krogar och allmänna ställen. Man föregaf, att expeditionssekreteraren Kökeritz' betjent blifvit af okända anmodad att deltaga i ett till en viss utsatt natt öfverenskommet försök att skaffa bättre pris på bröd; att en hoflakej blifvit insulterad och hotad med stryk för det livré han bar; att konungen själf i sina rum funnit ett anonymt bref till sig, fullt af hotelser. Sådant gjorde ej årets utgång glädjande, helst under uppenbart utbrustna oroligheter i vissa städer och fruktan för nya i andra, hvarest de genom klokhet af de befallningshafvande dock afstyrdes, egentligen i Falun och Calmar. Konungen fann ock för godt att låta förse vakterna i Stockholm med skarpa skott; men värst var, att han ej en gång trodde sig kunna lita på garnisonen.

Riksdag hade länge varit påtänkt, men alltid såsom en pis-aller, och längre undviken än under någon svensk konungs regering efter dess anträde. Dess vidare uppskof skulle ådraga konungen en odelad tillvitelse för allt hvad som obehagligen hände, och den kortsyntare delen af nationen begärde den med höga rop. Kronprinsens födelse ansågs ock för en gynnande epok att sammankalla ständerna; med ett ord: flera sammanlagda skäl böjde konungens sinne till detta tillförne så motbjudande steg. Men drätselverkets tillstånd gjorde det nästan till en nödvändighet. Statsverket var betungadt med dryg skuld, hvarå konungen de förra åren likväl gjort betydliga afbetalningar. Det var naturligt, att detta sista likväl skulle utfalla med ökad brist genom minskning i kronans inkomster af tullen och brännerierna, men en stor tillväxt i utgifter till nödlidande provinsers understöd, till högtidligheterna vid kronprinsens födelse och många extra omkostnader, hvaribland äfven truppers underhåll i de oroliga städerna, och hvartill de af statsberedningen uppgifna förslag till indragningar, till en förmånligare hushållning med bortarrenderade kungsgårdar o. s. v. icke på långt när förslogo.

Men riksgäldskontoret var i en belägenhet, som alldeles hotade med undergång. Genom en amalgamering af utrikes gälden i Holland, afsluten med rikets kreditorer på fördelaktiga villkor, hade betalningen af densamma blifvit fixerad på 30 år. Men i en så olycklig handelskonjunktur hade växelkursen gått ganska högt, agiot i dess spår, ända till mot 60 procent i Nov. och Dec., och i samma mån riksgäldskontorets i dess kreditsedlar inflytande tillgångar blifvit otillräckliga till

växlars inköp, hvilka slutligen icke kunde fås för penningar, sedan en ny olycka tillstött genom stora bankrutter i Hamburg, som nästan alldeles paralyserade detta hjärta för hela det norra Europas handel. Men redan innan det kom så långt, var riksgälds-kontoret vid årets början i förlägenhet om utvägar att göra första afbetalningen på sitt amalgamerade lån. Därtill företedde sig ej annat medel än att, tills bättre konjunkturer kunde inträffa, uppnegociera ett nytt utrikes lån, till hvilken ända exp.-sekreteraren Hjelmér på kontorets bekostnad med regeringens tillstånd i April månad affärdades till Tyskland, men återkom om hösten utan penningar, fast han skaffat kontoret goda adresser för det tillkommande. Emellertid och för att undvika vexation af trassenters monopoliska operationer att höja växelpriset, föllo fullmäktige på det förslaget att för kontorets räkning upphandla exportvaror, som kunde skaffa en tillgång att draga växlar uppå, och gick detta så vida i verkställighet, att för vid pass 500,000 r:dr stångjärn, stål och manufaktursmide samt kaffebönor inköptes. Detta steg var concerteradt med regeringen, och skulle utförseln af dessa varor verkställas med en fregatt, som om sommaren skulle utgå till Medelhafvet med presenter till Barbareskerna. Olyckligtvis blef denna fregatt ej utfärdad; varorna blefvo liggande kontoret till last; sedelstocken hade vuxit genom deras betalning och var uppgången öfver 15 millioner r:dr, och fullmäktiges säkerligen välmenta, men misslyckade försök, redan ett ämne för börsens högeliga klander, blef det äfven för revisorernas anmärkningar, som om hösten sammankommo att öfverse riksgäldsverket.

Ett annat steg hade äfven väckt missnöje. Allmänna rörelsen i riket saknade allt skiljemynt. Det kunde ock ej annat än försvinna, då agiot var så högt och kopparpriset så uppstiget, att slantmyntets intrinseka värde var ungefär dubbelt emot dess gångbara, skeppundets utmyntning till 50 r:dr. Riksgäldskontoret föreslog då till bristens afhjälpande, att kopparpolletter skulle slås och emot växling för riksgäldssedlar sättas i rörelse, hvartill bifall meddelades emot flera kollegiers afstyrkande; men dessa polletter voro så ringhaltiga, att skeppundet var utmyntadt till 250 r:dr, hvarföre man befarade, att landet snart skulle öfversvämmas af utrikes förfalskade polletter. I alla fall blefvo de ännu i behåll varande slantarna genom denna anstalt alldeles osynliga.

Sådan är till en del målningen af rikets tillstånd, då beslut vidtogs om riksdag, ty en fullständig teckning kan ej meddelas af den, som ej lagt handen vid regeringsärendena denna tiden. Signalen var

en af drotsen företagen resa till Norrköping den 11 Jan. 1800, såsom i ärenden hörande till upploppsransakningen. Han återkom den 14, och i konseljen den 15 beramades riksdagskallelsen till den 10 Mars i Norrköping, hvilken genast med kurirer affärdades till de aflägsnaste provinserna, men hölls hemlig i Stockholm, tills den från predikstolarne därstädes afkunnades den 26 Januari.

Riksdagsorten gjorde en verklig surpris, så i anseende till ökad kostnad till mångfaldiga tunnor gulds belopp, genom skjuts och transporter, helst då en kröning förestod, som ock till den trängsel och dyrhet, som för ständerna i en mindre stad befarades. Skälen troddes hos konungen hafva varit misstroende till Stockholms garnison och pöbel, hvarföre ock till garnisons och vakts utgörande i Norrköping beordrades manskap af lifgrenadiererna och Calmare regemente, utom lätta dragoner och någon del af lifregementet, hvarjämte inflytelsen af Stockholms börs på de till öfverläggning förekommande finansärendens reglerande härigenom ansågs förekommen. Utom dess hoppades H. Maj:t kunna undvika främmande sändebuds närvaro längre än tills kröningen försiggått, hvarom ryska hofvet, till förekommande af ovänligt upptagande i afseende på dess ambassadör, genast prevenerades. Emellertid företog konungen själf en resa till Norrköping på några dagar. Hus apterades för konungen, drottningen och kronprinsen, de enda af kongl. huset, som ärnade sig dit: en nybyggnad till kröningsbanketten uppfördes, hvarpå arbetades vid facklor; transporten af nödiga anstalter tog sin början med görligaste skyndsamhet.

Den 20 Febr. utnämnde konungen till öfverståthållare i Stockholm grefve Ugglas *), dem till missräkning, som trodde denna plats stå ledig för baron Armfelt; och uppdrog under sin frånvaro öfverbefälet i Stockholm åt sin farbror hertig Carl. Alla rikets herrar voro särskildt kallade att infinna sig i Norrköping och bland dem äfven baron Reuterholm, att sätta kronan på drottningen; men han hindrades af sjukdomsförfall. Konungen själf med drottningen och kronprinsen anträdde resan den 28 Febr. öfver Strömsholm och Örebro och ankommo till Norrköping den 6 Mars.

Med denna märkvärdiga riksdag må anteckningarne för nästa år taga sin början. Kastom ögat på Europas hvälfningar 1799. Blods-

*) Grefve Ugglas nedlade sitt öfverståthållareämbete den 3 Oktober 1800 och utnämndes till riddare af Seraphimerorden. Det synes således, att ordningens bevakande i Stockholm under riksdagen lärer varit egentliga afsigten med hans befordran.

utgjutelserna till lands hade det föregående året hvilat, för att nu åter förnyas. Rastadtska kongressen blef nästan alldeles inaktiv genom franska fordringarnes öfverdrift och österrikiska husets krigslystnad, upptänd genom engelska insinuationer och underhållen genom Rysslands biträde till koalitionen. Den 1 Mars gingo fransmännen under Jourdans befäl öfver Rhen vid Strassburg och de kejserliga kort derefter öfver Lech. Den 7 Mars angrep Masséna de kejserliga i Schweiz, eröfrade inom få dagar Chur i Graubünden och gjorde flera tusen fångar, och den 12 Mars förklarade Franska republiken konungen af Ungern och Böhmen samt storhertigen af Toscana krig, hvarpå Toscana blef intaget af franska trupper och storhertigen begaf sig till Wien.

Men lyckan hade tröttnat att följa franska fanorna. Ärkehertig Carl, i spetsen för österrikiska trupperna, slog Jourdan i Schwaben vid Stockach, så att han måste retirera sig till Strassburg igen; och Masséna blef tillbakadrifven utur Graubünden. Lika olyckligt gick det fransoserna i Italien, där deras oskicklige general Scherer blef slagen vid Verona eller Magnano af österriske generalen Kray, hvarpå hela Lombardiet öfversvämmades af österrikiska trupper och af den med dem sig snart conjungerande ryska arméen under Suwarow. Hela fälttåget blef sedan en déroute för fransoserna. De ledo ett nytt stort nederlag den 27 April vid Cassano nära Milano; och alla Bonapartes eröfringar, på Mantua när (som ock gaf sig den 28 Juli), voro inom Maj månads slut förlorade.

Emellertid blef kongressen i Rastadt afbruten och franska ministrarne därstädes, Roberjot och Bonnier, på återresan därifrån den 28 April mördade, såsom det föregafs, af österrikiska hussarer inom kejserliga förposterna. Ombyte med franska generalerna, Masséna i stället för Jourdan och Moreau i stället för Scherer, ombytte ej krigslyckan. Kontrarevolutioner i Neapel och Rom störtade äfven där fransosernas välde, som blefvo afskurna på reträtten. Engelska, ryska och turkiska flottor uppfyllde Medelhafvet och gjorde landstigningar i Neapel, hvarest konungen återställdes i sin makt och utmärkte sin hämnd emot revolutionärerna genom blodiga, grymma och mångfaldiga exekutioner, bland hvilka 18 rådbråkade fruntimmer med fasa äro antecknade: H. Maj:t fann dock rådligast att själf tills vidare hålla sig på afstånd i Palermo.

I Frankrike var missnöjet stort öfver dessa motgångar. Man fann, att direktörerna voro aristokrater, som lemnat arméerna i slätt tillstånd, valt oskickliga och egennyttiga anförare, utöfvat våld och för-

tryck genom tryckfrihetens förqväfvande och egenmäktiga arresteringar, m. m.; och då lagstiftande corpserna nu begynte tala högt, beskylldes dessa medborgare att vilja tysta dem genom 70 ledamöters häktande Sådant påskyndade den förändring, att trenne direktorer, Treilhard, Lareveillère och Merlin, den 17 och 18 Juni måste nedlägga sina ämbeten. Rewbell hade redan genom lottning tillförne gått bort och lemnat sitt rum åt Sieyès, som ansågs för hufvudman för den nya revolutionen. Af de gamla direktorerna var således blott Barras qvar. Till efterträdare åt de tre afdankade valdes Moulins, Gohier och Ducos. Härigenom stillades väl oron till en del inom landet, utom det att chouanerna ånyo bröto löst i vestra departementerna, men i det hela fick dock kriget en föga förmånligare vändning. Resten af franska arméen i Neapel blef på sitt återtåg under Macdonald slagen vid Piacenza. Den 15 Aug. blef fransk-italienska arméen under Joubert åter slagen vid Novi, där den nämnde öfvergeneralen själf föll. Den enda ort i Italien, som utom Savoyen och Nizza vid årets slut återstod af fransk besittning, var Genua med dess område.

Pius VI var af Italiens prinsar den olyckligaste. Han hade vid fransosernas anfall mot Toscana blifvit flyttad till Parma; när kriget närmade sig dit, inom fransk gräns till Briançon; samt, då äfven denna gräns syntes hotad, ännu längre in i landet till Valence i Dauphiné. Han bar sin fångenskap med mod, sin ålderdom oaktadt; såg sin stat återtagen af ryssar, turkar och neapolitanare, men för dem och icke för sig; och afled den 29 Aug. i sitt 83 ålders och pontifikats 25:e år. Han begrofs med anständighet, och kardinalerna samlades under kejserligt beskydd till nytt påfveval i Venedig.

Vid Rhenströmmen hade kriget dragit sig in uti Schweiz, hvilket fattiga land blef en tummelplats för alla möjliga förödelser. Fransmännen syntes där använda all sin återstående styrka att bibehålla sig, förmodligen emedan deras gräns åt den sidan är den minst bevarade. Också voro händelserna därstädes emellan ärkehertig Carl och Masséna mindre afgörande. Mot sommarens slut lemnade ärkehertigen Schweiz och begaf sig åt nejden af Mannheim, såsom det sades, att betäcka denna del af Tyskland. Ryska trupperna skilde sig däremot från de kejserliga i Italien och inryckte under Korsakoff i Schweiz. Rätta anledningen lärer varit söndring emellan den förgudade Suwarow och österrikiska befälet, vanlig verkan af kombinerade arméers förrättningar, helst denne ryss ensamt tillegnat sig äran af sistnämnde befälhafvares tappra och honom i skicklighet öfverträffande förhållande.

Denna ändring blef för Masséna ganska fördelaktig. Den 25 och 26 Sept. slog han ryska och kejserliga trupperna totaliter. Nederlagen fortsattes i flera dagar och kostade de allierade 30,000 man. Suwarow sjelf, som vid hufvudets förlust tillsagt sina subordonnerade generaler att ej inrymma fienden en jordlapp, uppbröt från Piemont till Chur, förenade sig med resterna af Korsakoffs armé, måste med dem sauvera sig genom Schwaben till Böhmen och slöt därmed sin så högt utropade campagne, hvarföre han blifvit upphöjd till furste, under namn af Italiski, och lågt förklarad af konungen i Sardinien för kusin. Splitet emellan ryska hofvet och dess allierade tilltog sedermera så, att hela ryska arméen om vintern hemmarscherade och under mångfaldiga omväxlande ordres och kontraordres, verkningar af kejsarens hetta och kapriser, ändtligen lemnade södra Europa, där den lemnat flera spår af förödelser än storverk, och där den stora planen af Frankrikes återeröfrande åt den i Mitau residerande Ludvig XVIII var misslyckad. En löjlig krigsförklaring emot Spanien visade prof af ryske kejsarens présomption; äfvensom inskränkningen af tryckfriheten i Danmark var frukten af hans hotelser och ej otydliga anspråk på välde öfver de självständiga stater, som hade den lyckan att ej styras af hans spira.

England, som med millioner understödde de koaliserade, befästade mer och mer sitt imperium maris genom eröfringen af Surinam den 20 Aug. och af Tippo Saibs stater i Ost-Indien, som mot denna kolossala makt af fransmännen blifvit uppviglad. Men en landstigning på Holland för att återställa prinsen af Oranien aflopp däremot i det hela olyckligt. Den företogs den 27 Aug. på Heldern i norra Holland af kombinerade ryska och engelska trupper några och 40,000 man starka; uppfordring af holländska flottan följde därpå genom engelske amiralen Mitchel; den afslogs väl af amiralen Story, men holländska matroserna vägrade att slåss, och således måste Story gifva sig med åtta linieskepp och tre fregatter. Landtoperationerna blefvo mindre gynnande. Holländska trupperna under general Daendels, och de franska under Brune gjorde tappert motstånd. Likväl föllo flera städer i de allierades händer; men efter flera affärer med ömse lycka, vunno fransmännen och holländarne en så vigtig seger den 6 Oktober, att de allierade endast måste vara betänkte på återtåg. Oroade i sina embarkeringsanstalter blefvo de den 18 Oktober tvungna till en neslig kapitulation, i kraft hvaraf allt hvad de intagit skulle vara evacueradt nom Nov. månads slut, och det fria återtåget måste köpas med återgifvande af 8000 i England varande franska fångar. Till sjös hade detta

år annars ej varit rikt på stora händelser. Franska Brester-flottan, 30 segel stark, och den spanska från Cadix af 21, hade gjort en kryssning i Medelhafvet, där dels redan funnos, dels sammandrogos 71 engelska, ryska, turkiska, portugisiska och neapolitanska linieskepp; men ingenting föreföll dem emellan, utan de förstnämnda båda flottorna återvände till Brest, där spanska flottan jämväl öfvervintrade, liksom i beslag tagen af sin allierade, hvilket ock torde vara rätta ändamålet för att förekomma Spaniens söndring ifrån förbundet. Franske amiralen Bruix hade dock i denna förrättning visat stora prof af skicklighet.

Men i Frankrike förestod inom årets slut en stor förändring. Det återfick sin Bonaparte. Denne utomordentlige man hade, oaktadt Abukirska sjöslaget, bibehållit sig i Egypten, och därifrån företagit en expedition till Syrien, hvarest han väl förgäfves belägrat S:t Jean d'Acre, sedan en del af hans sjövägen skickade artilleri blifvit af Sidney Smith borttaget, men dock i god ordning retirerat sig till Egypten och afslagit ett nytt anfall vid Abukir med många tusen turkars lifsspillan. Underrättelserna om franska nederlagen i Europa och landets inhemska oordningar inom republiken gåfvo honom in det djärfva förslaget att återvända till Frankrike. Han höll därom sitt beslut hemligt och uppdrog befälet öfver trupperna åt general Kleber i förségladt paket, som ej öppnades förrän Bonaparte med sin generalstab gått ombord den 22 Aug. Den 9 Oktober var han, utan minsta olägenhet under sin sjöresa öfver ett haf, som var uppfylldt af fiender, lyckligen i Fréjus och den 16 i Paris, emottagen med de lifligaste glädjebetygelser af Sieyès och nationen, men mindre välkommen hos många andra af dåvarande maktegande.

Han förblef där ej länge en overksam åskådare. Den 9 Nov. utfördes den nya revolution, som på visst sätt gjorde Bonaparte till konung i Frankrike. "De äldres råd" kallades till en extra sammankomst, där en ledamot tillkännagaf, att nationalrepresentationen var i största fara, hvarpå beslöts, att båda råden skulle flyttas till S:t Cloud och verkställigheten af dekretet uppdragas Bonaparte, som fick befälet öfver hela militäriska styrkan i Paris. "500-mannarådet" instämde i beslutet, och direktörerna Barras, Gohier och Moulins togo afsked. Den 10 infann sig Bonaparte i de äldres råd och yppade sitt beslut att förändra den ofta våldförda och till intet nyttiga direktoriala konstitutionen. Här emottogs han med bifall, men i 500-rådet måste han betjena sig af grenadierer, hvaraf fyra följde honom in i salen, och de öfriga, då han af jacobinska ledamöterna öfverfölls och hans lif var i fara,

kommo honom till biträde och utdrefvo ledamöterna. I en ny sammankomst, där inga andra inställde sig än Bonapartes vänner, kasserades den sedan 1795 antagna konstitutionen. En provisorisk regering inrättades, bestående af tre konsuler, Bonaparte, Sieyès och Ducos, och lagstiftningen uppdrogs emellertid tvenne utskott, det ena af de äldres, det andra af 500-rådet, hvardera af 25 personer. Många arresterades, isynnerhet jacobiner, men återsattes, sedan allt blifvit lugnt, i frihet.

Den nya regeringen utmärkte sig genom klokhet och moderation samt vann bifall och förtroende. Med all ifver utarbetades emellertid ett nytt projekt till konstitution, som ock i December blef färdigt, och den 13 i samma månad antaget och proklameradt. Det bestod af 95 artiklar, i kraft hvaraf hela exekutiva makten anförtroddes åt en förste konsul, som egde att afkunna lagar, af- och tillsätta ämbetsmän i allmänhet, men blott tillsätta domare, samt i andra grenar af styrelsen jämväl taga beslut, men efter inhemtade råd af en honom till biträde förordnad andre och tredje konsul. Till utarbetande af lagar och förordningar skulle förste konsuln tillhandagås af ett statsråd, hvars ledamöter han själf utsåg, samt i verkställigheten af ministrar. Alla lagar och författningar, däri inbegripna krigsförklaringar, fredstraktater, förbund, borde af konsulerna anmälas hos "tribunatet", en corps, bestående af 100 ledamöter, som därom egde utlåta sig hos "lagstiftande rådet", sammansatt af 300 personer, hvars beslut i hvarje dylikt ämne blefve gällande, i händelse ej inom 10 dagars förlopp förste konsuln vände sig däremot till "le sénat conservateur", med angifvande att beslutet vore inkonstitutionelt. Sistnämnde senat, bestående af 80 ledamöter, egde rättighet att i slika fall göra rättelse, liksom att uti den så kallade nationallistan välja ledamöter till lagstiftande rådet, tribunatet, konsulerna etc., äfven att, efter förslag af lagstiftande rådet, tribunatet och förste konsuln, komplettera sig själf, sedan den nu första gången blifvit utnämnd till ett antal af 60. Ledamöterna af le sénat conservateur voro de enda som behöllo sina rum för lifstiden; konsulerna valdes för tio år. Ministrarne blefvo ansvariga för alla inkonstitutionella steg, enligt tribunatets angifvelse och lagstiftande rådets beslut inför en öfverdomstol af domare och jury m. m.

Till förste konsul utnämndes Bonaparte, till andre konsul medborgaren Cambacérès, och till tredje konsul medborgaren Le Brun. Den förstnämnde blef därigenom i självfva verket kung i Frankrike. Med regeringstömmen i sin hand, försedd med rättighet att till- och afsätta ämbetsmän, så militära som civila, var det klart, att så länge han hade

arméen på sin sida, skulle de till motvigt inrättade corpser föga motsäga hans vilja och mera tjena till en dekoration af frihet än till ett verkligt fäste för densamma. Man måste dock medgifva, att den emellan medborgarne upprättade likhet i rättigheter, att genom vederbörliga val få rum på nationallistan, samt de för rättvisans förvaltning fastställda former förvarade åt nationen ganska väsentliga förmåner, och att i öfrigt ett så talrikt folk svårligen torde kunna styras utan den i en hand koncentrerade makt, som denna nya konstitution tillade förste konsuln.

IX.

Riksdagen i Norrköping. Konungens resor och yttre politik.

(1800).

Det är icke min afsigt att meddela en historia om detta årets riksdag. Fakta vid densamma äro fullständigare än för kanhända någon annan förvarade i tryckta handlingar. Öfver den hemligare beredningen och fortgången af ärendena kan jag så mycket mindre gifva tillräcklig upplysning, som jag icke bevistade samma riksdag. Jag skall därföre inskränka mig till få anmärkningar.

Ingen riksdag synes mindre hafva blifvit förberedd genom operationer från regeringens sida än denna. Riksdagsmannavalen i de tre ofrälse stånden förrättades med full frihet, utan de annars så vanliga inflytelserna af ämbetsmän eller andra verktyg. Ridderskapet och adeln inställde sig föga talrika. Enligt den upprättade matrikeln utgjorde de närvarande stamnorna ej hälften af ätterna; och föga var riddarhusets styrka någon gång 500 personer. Riksdagsorten, årstiden, trängsel och dyrhet, tvånget för alla ämbetsmän, som ej voro capita, att begära tjenstfrihet, afskräckte många adelsmän från riksdagsresan. Flera orsaker bidrogo dessutom. Nationens, men framför allt adelns söndring emellan rojalistiska och republikanska grundsatser var allt för tydligen uttryckt genom den allmänna rösten för att ej gifva farhåga för obehagliga utbrott. Man yrkade å ena sidan en oinskränkt myndighet för konungamakten, hvari minsta eftergifvenhet skulle kunna

leda till anarki; å den andra sidan nationella rättigheter, mer och mer uppdagade af en stigande upplysning, publicitet af alla invärtes förvaltningsgrenar, särdeles af penningeverkens; angelägenheten att statsverket måtte administreras af ständers fullmäktige; och för ridderskapet och adeln var konjunkturen så mycket mera kritisk, som detta stånd icke antagit Säkerhetsakten, hvarom vid hyllningen nödvändigt skulle bli fråga. De ledamöter af adeln, som utan anspråk på betydenhet älskade lugn och ville gå medelvägen, undandrogo sig gärna att deltaga i brytningar, där fogligheten mellan en ömsesidig parti-ifver efter all sannolikhet icke skulle få ljud, utan misskännas antingen för svaghet eller dubbelhet. Konungens lynne, som med en grund af rättvisa förenade de vidsträcktaste begrepp om sina prerogativer och mycken oböjlighet i sina grundsatser, samt flera riksdagars exempel på den gränslösa inflytelsen af konungamakten på de tre ofrälse ståndens beslut, borde icke heller uppmuntra adeln att nyttja sin riksdagsmannarätt.

Riksdagen utblåstes den 10 Mars. Konungen utnämnde grefve Brahe till landtmarskalk och ärkebiskopen till talman för presteståndet, samt den 12, uppå borgare- och bondeståndets om ordförande gjorda anhållan, borgmästaren i Stockholm Ullner till talman för det förra och riksdagsmannen Olof Larsson i Bie från Nyköpings län till talman för det senare. Dessa val vunno allmänt bifall. Grefve Brahe var icke känd för mycket snille eller talanger, men hans karakter och tänkesätt hade förvärfvat honom allmän tillgifvenhet. Bondetalmannen var en af de upplystaste i sitt stånd, hade med heder varit fullmäktig i riksgäldskontoret och under flera riksdagar utmärkt sig i oppositionen lika som grefve Brahe och på ett anständigt sätt. Till sekreterare i bondeståndet kallades justitiarien Segerström, en slug och hofvet alltid tillgifven man, som fick sig till biträde lagmannen och häradshöfdingen Klinteberg.

På riddarhuset iakttogs samma praxis som vid 1792 års riksdag, att blott till begynnelse af öfverläggningarne låta uppläsa riddarhusordningen. Sedan de vanliga komplimenterna såväl ständerna själfva emellan som för Deras Maj:ter blifvit aflagda, kallades ständerna till plenum plenorum på rikssalen den 15 Mars. Konungens tal var enkelt och så mycket mera rörande som, då han omtalade sin fars frånfälle, han själf fällde tårar. Hans allmänna proposition innehöll, att H. Maj:t äskade ett hemligt utskott, ett bevillningsutskott samt ständernas tankar enligt 42 § Regeringsformen öfver trenne föreslagna ändringar i

allmänna lagen äfvensom öfver trenne ekonomimål. Riksdagsbruket fordrade således ett lagutskott och ett ekonomiutskott; och torde man ej misstaga sig, om man förmodar, att dessa göromål gafvos ständerna äfven så mycket för att sysselsätta dem och skingra tankarne från politiken, som för ämnenas egen vigt.

Den 18 voro ständerna anyo församlade pa rikssalen, då konungen lemnade dem underrättelse om hvad med rikets grannar och bundsförvandter sig tilldragit samt därefter lät dem föreläsas hertigens af Södermanland berättelse vid förmynderskapets nedläggande 1796, hvarpa följde H. Maj:ts egen öfver rikets nuvarande tillstånd. Den uppenbara stridighet, som visade sig emellan bägge dessa berättelser, satte hertigens förvaltning i en föga gynnande dag och rättvisade fullkomligen hans tagna beslut att ej bevista denna riksdag, om det ock icke haft en nödig sparsamhetsprincip till orsak. Äfven meddelades standen konungens skriftliga propositioner öfver de nödiga funna förbättringar i lagen och ekonomiska författningarne.

Den 19 beslöt ridderskapet och adeln på friherre Lantingshausens proposition, att genom en stor deputation aflägga underdånig tacksägelse för den landsfaderliga ömhet, konungen redan i början af sin regering ådagalagt; vid meddelande hvaraf till de andra stånden borgareståndet tillade, att i samma tacksägelseadress borde inflyta beklagande af konung Gustaf III:s död samt betygande af ständernas afsky för det brottsliga sätt, pa hvilket hans dagar blifvit förkortade.

Samtliga stånden instämde härutinnan, äfven sa väl som i bondeståndets förslag, att lagen måtte öfverses, till fredande af konungens person emot sådana illgärningsmän, som framdeles möjligen kunde drista sig att bära våldsam hand mot rikets öfverhet. Bägge dessa adresser framburos på en gång till konungen den 2 April, och förklarade H. Maj:t sig vilja taga det senare ämnet i närmare öfvervägande. Det blef likväl till konungens och nationens heder alldeles nedlagdt.

Emellertid hade stånden varit sysselsatta att genom sina elektorer välja ledamöter i de nödiga utskotten, hvilkas antal öfver de redan nämnda öktes med ett efter vanligheten till bankens öfverseende, utom det så kallade riddarhusutskottet, som af adeln enskildt utgöres, och andra de öfriga ståndens äfven enskilda. Vid valet af ledamöter i hemliga utskottet uppkom en söndring emellan elektorerna af ridderskapets och adelns andra klass. Öfverstekammarjunkaren Bonde och hofkansleren v. Ehrenheim, som voro af deras antal, ville formå de öfriga elektorerna att till ledamot för klassen utnämna statssekreteran

ren Lagerbring, och då alla försök syntes därtill fåfänga, förklarade öfverstekammarjunkaren Bonde, att det vore konungens önskan. Denna sista utväg till ändamålets vinnande blef dock äfven fruktlös, men åstadkom naturligtvis missnöje, och komprometterade både konungen och öfverstekammarjunkaren Bonde. Stött öfver elektorernas vägran, afsade sig hofkansleren sitt rum ibland dem; men konungen tog det visa parti att desavouera Bonde och att förbjuda honom visa något misshag öfver hvad som händt genom ett lika steg med hofkansleren.

Den 19 Mars hade, i anledning af landtmarskalkens proposition om instruktion för bankoutskottet, major Holst på riddarhuset uppläst ett memorial angående nyttan och nödvändigheten däraf att tillståndet och förvaltningen af banken och riksgäldskontoret måtte göras allmänt bekanta. Samma fråga väcktes jämväl i borgareståndet. På bägge ställen lades den på bordet. Den 20 Mars begärde major Holst själf att hans memorial ännu vidare måtte hvila, men kongl. sekreteraren friherre Hans Hjerta inlemnade ett i samma ämne och med ännu mera styrka författadt, hvilket äfvenledes lades på bordet. I plenum den 24 Mars företogs härom öfverläggning, och då bröts första gången under denna riksdag det lugn, som ditintills rådt och smickrat alla välsinnade med ett nästan oförmodadt hopp om sämja och endrägt. Diskurserna blefvo häftiga: baron Hjerta, professor Schultzenheim, öfverste Skjöldebrand, ryttmästaren G. Adlersparre m. fl. talade för publiciteten; flere af dem, som vid 1789 års riksdag varit ifrigast i oppositionen, och däribland grefve Claes Lewenhaupt och baron Lantingshausen, emot den samma. Ändtligen skilde landtmarskalken frågorna och förklarade, att han ärnade proponera frågan om bankens publicitet till bifall, men att han i den om riksgäldskontorets, hvilket vid två riksdagar näst före denna blifvit af hemliga utskottet handhafdt, icke emot innehållet af 47 § Regeringsformen tilltrodde sig göra någon proposition. Detta ökade den redan rådande oron, så mycket mera, som (utan att man vill ingå i pröfning af själfva saken) landtmarskalken redan tillåtit frågans ventilation, hvilket aldrig bort ske, om den varit inkonstitutionel. Sedan landtmarskalken icke kunnat förmås att ändra sitt beslut, nedlade ryttmästaren G. Adlersparre sitt rum i hemliga utskottet. Frågan om bankens publicitet hänsköts till bankoutskottets utlåtande, hvilket äfven i detta ämne blef preste- och borgareståndets beslut. I det sistnämnda vägrade jämväl talmannen proposition rörande riksgäldsverkets publicitet. Ifrån denna dagen förlorade landtmarskalken all sin kredit på

riddarhuset, och riksdagen blef för honom en daglig påminnelse, att han åtagit sig ett värf, som öfversteg hans krafter.

Han hade haft den oförsigtigheten att lemna sitt hela förtroende åt sin svåger, grefve Claes Lewenhaupt, som ifrån en ifrig frondeur vid 1789 års riksdag nu var förvandlad till en lika hätsig rojalist. Skälet låg för hvar mans ögon, sedan han genom oförståndig hushållning satt sig i behof af någon befordran, hvartill han hade högtanst af tiden. Han med flera lika sinnade disponerade nu grefve Brahe, som med andra sina klarsyntare företrädare i det rum, han beklädde, bort inse nödvändigheten däraf att koncertera sina mått äfven med oppositionen, för att ej öfverilas och bringas till oberedda och så för honom som för ärendenas gång menliga steg.

I nästa plenum den 1 April åtnjöt dock grefve Brahe ett offentligt vedermäle af konungens bifall till det steg han tagit. Hofkanslern ankom både till riddarhuset och till borgareståndet samt uppläste på bägge ställen ett konungens bref af den 26 Mars med förklaring, att H. Maj:t funnit landtmarskalken och talmannen hafva på ett grundlagarne och deras ed likmätigt sätt handterat ett ämne, som kunnat leda till öfverläggning i sådant, hvarom 47 § Regeringsformen annorlunda stadgar. Jämte det H. Maj:t däröfver velat betyga dem sitt välbehag, hade H. Maj:t icke förmodat, att frågor skulle väckas, så föga svarande mot H. Maj:ts rena afsigter och yttrade uppriktighet, viljandes H. Maj:t förbehålla sig att framdeles själfmant för ständerna yppa allt hvad H. Maj:t riksgäldsförvaltningen angående funne med en nödig försigtighet och det allmänna bästa kunna förenas. I ett protokollsutdrag från hemliga utskottet af samma dag förklarades, att H. Maj:t väl ville låta bero vid ryttmästaren Adlersparres afsägelse, men stadgade tillika för det tillkommande, i anledning af 1617 års riksdagsordning, att den som till ledamot i hemliga utskottet blifvit vald, därstädes aflagt sin ed och sitt rum intagit, sedermera icke må blifva borta och följaktligen detta förtroende sig ej afsäga utan att hos K. Maj:t sitt förfall anmäla.

Till tidens ordning hörer att anföra, det i anledning af bondeståndets underdåniga anhållan den 31 Mars genom fullmäktige från de flesta län, konungen den 5 April samtyckte, att brännvinsbränning till husbehof måtte få idkas de sju sista dagarne i April månad och de sju första i Maj.

Den 3 April förrättades konungens och drottningens kröning med vanliga ceremonier i Norrköpings stadskyrka. Drottningen hade [illegible]

dagar varit opasslig, så att fråga varit om uppskof af kröningen för Hennes Maj:t *). Att erhålla fulltalighet af närvarande rikets herrar, som borde officiera, hade före riksdagen amiralen grefve Claes Wachtmeister och generallöjtnanten grefve Mauritz Klingspor blifvit upphöjde till denna högsta värdighet. Väderleken var i högsta måtto missgynnande genom ett starkt snöglopp, och konungen måste ombyta kröningshäst, sedan den, som egentligen därtill var utsedd, icke lät styra sig. Tidehvarfvet var ännu så föga upplyst, att de funnos, som ansågo så tillfälliga händelser såsom förebud **). Hyllningseden var icke meddelad stånden till deras kunskap, innan den aflades. Denna uraktlåtenhet var särdeles oformlig i afseende på riddarhuset, som protesterat emot en del af de grundlagar, hvilka enligt formuläret skulle besvärjas. Och om man således ville förekomma en grannlaga öfverläggning, kunde sinnena just genom detta försigtighetsmått hafva blifvit retade till ny förbittring. Icke desto mindre infann sig adeln med konungens utmärkta förnöjelse i nog talrikhet och antog genom denna edgång Förenings- och Säkerhetsakten utan vidare gensägelse och i likhet med sina tre medstånder.

Under det utskotten i denna månad flitigt arbetade, hade stånden få plena. I det som hölls på riddarhuset den 23 April, förekom en redan den 1 April af Claes Cederström väckt och då på bordet lagd fråga om instruktion för bevillningsutskottet, som gaf anledning till många och häftiga diskurser, men afgjordes ändtligen genom bifall till landtmarskalkens proposition, att bevillningsutskottet ej måtte företaga någod repartition af bevillningen, utan blott dess grunder, intill dess hemliga utskottet uppgifvit och ständernas plena fastställt en bestämd bevillningssumma. En emellertid af bondeståndet anmäld begäran att få deltaga i styrelsen af banken förekom samma dag till öfverläggning i preste- och den 30 April i borgareståndet samt hos adeln. De förra bådaståndens beslut var, att till vinnande af upplysningar höra bankoutskottet. Hos adeln rönte bondeståndet mera bevågenhet: och ville en stor del af dess ledamöter genast ovillkorligen samtycka till dess begäran. Tankarne kunde icke förenas utan votering; i kraft af hvilken beslutet om bankoutskottets hörande äfven af adeln bifölls. För sammanhanget må anföras, att bemälda utskotts betänkande väl be-

*) Hon lärer under vistelsen i Norrköping haft missfall.

**) Kronan skafde hal på hufvudet, och vid hyllningen gick stången sönder på riksbaneret.

viste, att bondeståndet till det sökta deltagandet i bankens styrelse icke hade någon rättighet, men innehöll icke heller något afstyrkande af bifall därtill, utan föreslog allenast därvid några villkor. De tre stånden beviljade bondeståndet dess önskan blott med de tvenne villkor, att fullmäktige och revisorer för ståndet måtte utses bland sådana personer, som enligt författningarne voro qvalificerade att vara riksdagsmän i ståndet, och att, enär vid öfverläggningar i banken två ståndsröster kunde blifva stridande mot två, de två äldre ståndens röst måtte tillhöra decision framföre den, i hvilken bondeståndet instämde. Det förstås att detta stånd äfven deltog i bankens garanti.

En i svenska riksdagshistorien namnkunnig och för sina talanger utmärkt man, biskop Wallqvist, slöt sina dagar den 30 April om eftermiddagen, inom få minuter, vid 45 års ålder. Rival med prosten Nordin om styrelsen af sitt stånd, hade han i denna dags plenum försökt sin styrka i en debatt angående tryckningen af ståndets protokoller, hvilken Wallqvist tillstyrkte, och Nordin bestridde. Votering måste göra utslaget, hvilken Wallqvist tappade med knapp pluralitet. Det tros att förargelsen häröfver, den han ingalunda höll dold, adragit honom den häftiga attack, som några timmar därefter lade honom i grafven. Hans död sörjdes äfven af hans ovänner. Den var förmodligen en förlust för riksdagsärendena; men i preståndet blef ett fullkomligt lugn, sedan styrelsen var odelt.

I loppet af Maj månad förekom i ståndens plena bankoutskottets infordrade betänkande öfver bankoverkets publicitet. På de däri anförda skäl funno ständerna bäst, att därmed framgent måtte förblifva efter de hittills gällande författningar. Bankoutskottet ingaf inom riksdagens slut en detaljerad och interessant berättelse om bankoverkets öden och skick, hvilken trycktes och till fullo synes böra tillfredsställa vettgirigheten i allt, hvad verkets kredit icke förbjuder att upptäcka. Såsom en följd af riksdagens hållande i Norrköping förtjenar anmärkas, att en division af bankoutskottet måst resa till Stockholm för att anställa nödiga inventeringar på stället, sedan redan förut stora transporter af handlingar blifvit till Norrköping afsände att öfverses; allt sammans med dryg känning för landet, som i den svåraste årstiden redan med skjutsningar var öfver förmågan besväradt.

Utom de till särskilda utskotts utarbetande öfverlemnade justitie- och ekonomi-mål, hvilka äfvenledes efterhand i plena föredrogos och afgjordes, samt här blefve för vidlyftigt att följa, blef regleringen af rikets förfallna finansverk egentligen hvad som upptog den största tiden af

riksdagen. Denna bekymmersamma reglering var ock föremålet för ständernas sammankallande och alstrade af sig en myckenhet af projekter, vittnen af sina författares olika begrepp, kanhända äfven olika interessen, och hvilkas blotta läsning i många sammanträden sysselsatte hemliga utskottet.

Dessa förslag kunde hufvudsakligen indelas i två klasser: de som gingo ut på en prompt, och de, som åsyftade en successiv realisation af riksgäldssedlarne. Man satte i början af riksdagen presidenten Lagerheim i spetsen för det förstnämnda systemet och lagman Håkansson för det senare. Under riksdagen uppkommo vid öfverläggningarne mångfaldiga modifikationer. Naturligt var, att konungen och de, som hade bestyr med statsverket, skulle mest älska en skyndsammare realisation, såsom förmånligast i afseende på uppbörden af landet. Men denna operation kunde jämväl på tvenne sätt bestridas, antingen genom en betydlig rabatt på riksgäldssedlarne eller genom något ansenligt sammanskott till deras inlösande. Den förra utvägen ansågs såsom stridande emot ständernas garanti, den senare skulle betunga rikets invånare med nya bördor. Man tredde sig gå en medelväg, då riksgäldssedlarne nedsattes till $^{5}/_{6}$ af deras numerär; då en förmögenhetsafgift utgjordes i silfver till $4^{1}/_{2}$ millioner r:drs belopp inom två år, hvarigenom $^{2}/_{3}$ af riksgäldssedelstocken kunde med bankomynt inlösas; och då banken för den återstående tredjedelen utgaf banknoter eller kurantsedlar, som efter femton år äfven borde med bankomynt inlösas, hvartill fordrades en årlig amortissementsfond af 300,000 r:dr, hvilka skulle utgå af bevillningen, som fördenskull, då 1,150,000 r:dr utgjorde riksgäldskontorets säkra inkomst, borde ökas med 25,000 r:dr om året. Till bankens styrka, som således blefve det verk, hvilket allena besörjde om rikets mynt, borde en silfverdiskont jämväl inrättas, och den 1792 riksgäldskontoret tillagda diskonteringsrättighet banken tillfalla. Sådant var i korthet det projekt, som slutligen vann konungens bifall och som, oaktadt allt motstånd, borde så i hemliga utskottet som i ståndens plena genomdrifvas.

Konungen och hans rådgifvare funno nogsamt, att det egentligen var adeln, som skulle häremot lägga de svåraste hindren; ty säkraste tyngden fölle på jorden, och detta ståndets vana att hvarken lemna förebragta förslag ogranskade eller lätt gå ifrån sin öfvertygelse företedde liknelse, att pröfningen af denna finansplan skulle medtaga mycken tid och utdraga riksdagen, hvars slut af många orsaker påskyndades.

Det var vid detta tillfälle konungen kanske första gången afvek från sin förut iakttagna grundsats, att med okonstlad och sin fattningsgåfva likmätig rättvisa gå till väga. Sedan konungen försäkrat sig om de tre ofrälse ståndens af hemliga utskottet bifall, föredrogs den 22 Maj ofvannämnda finansplan i hela sin vidd till utskottets afgörande och samtycktes med acklamation af benämnde dess ledamöter. Projektet hade förut blott förevarit i finansutskottet, en fördelning af hemliga utskottet. Förgäfves uppstodo adelns ledamöter, synnerligen de som ej suttit i finansutskottet och således ej öfverlagt om samma projekt, anhållande att däröfver nu punktvis få deliberera. Konungen förklarade, att det af de tre ståndens ledamöter redan var fastställdt; och då ändtligen adelns ledamöter tillätos att däröfver aflemna sin mening genom nej eller ja, måste denna votering anställas öppet och muntligen. En följd däraf var förmodligen, att projektet äfven genom adelns pluralitet i utskottet bifölls; och samma således i hemliga utskottet antagna projekt expedierades ofördröjligen till plena.

Till vinnande af pluralitet på riddarhuset, i händelse votering däröfver skulle företagas, voro emellertid en mängd adliga officerare af Stockholms garnison efterskrifna, hvilka, försedda med fullmakter för vakanta ätter, som landtmarskalken hade om hand, instuckos i andra och tredje klasserna, af hvilka mesta motståndet befarades. Dessa hyrda representanter uppfyllde sin kallelse. Man tror, att general Toll, som under denna riksdag uppnått sitt mål och vunnit konungens högsta förtroende, var upphofsman till detta råd.

Detta märkvärdiga protokollsutdrag upplästes i alla fyra stånden den 23 Maj. Ad captandam benevolentiam meddelades ett annat protokollsutdrag från hemliga utskottet, innehållande berättelse och utlåtande om tillståndet och förvaltningen af riksgäldskontoret och de därunder lydande diskont- och assistanskontoren. Jämte den fullständiga detalj, man däruti inhämtat fann af dessa verks beskaffenhet, tillkännagafs, att med konungens bifall riksgäldskontorets reglementen skulle göras allmänt bekanta och att efter förrättadt bokslut hvart år en omständelig berättelse genom trycket skulle allmänheten meddelas om riksgäldskontorets tillstånd samt de förändringar, riksgälden [illegible], jämte därvid till upplysning fogade kalkyler. Den så grufvelst, som il rigt önskade kunskap, ständerna i så måtto vunno, köptes dyrt med de uppoffringar, finansprojektet kräfde. Det [illegible] af en konungens förklaring i hemliga utskottet, som innehöll: att H. Maj:t ville vidtaga de beslut, som till verkställighet af utskottets önskan kunde för-

dras; att, så snart realisationsplanen vore bifallen, ville H. Maj:t låta general-diskontkontoret upphöra emot villkor, som kunde bidraga till bankens förmån; att H. Maj:t äfven ärnade i sådan händelse utfärda förbud emot silfvers bruk med föreslagna undantag och själf till banken aflemna det silfver vid dess hof, som för representationen kunde umbäras; men att, utom de af hemliga utskottet föreslagna undantag, H. Maj:t äfven ifrån förbudet ville utesluta allt kyrkosilfver, af ömhet för religionen, samt slutligen att H. Maj:t icke kunde tillåta några öfverläggningar, som ledde till rubbning af bankens grundförfattningar och den af konung Gustaf III där verkställda realisation. Hvad kyrkosilfret beträffar måste anmärkas, att hemliga utskottets samtliga ledamöter, utom en del af presterskapet, på det kraftigaste anhållit, att det, såsom både umbärligt och af ingen enskild egare saknadt, måtte få användas till rikets hjälp, och att själfva bondeståndets ledamöter, som mest borde misstänkas för vidskepelse, åtogo sig ansvar. att sådant ej hos deras hemmavarande medbröder skulle väcka missnöje. Men konungen, i sin nitälskan styrkt af biskop Flodin, var obeveklig.

Ännu ett annat konungens yttrande till hemliga utskottets protokoll medföljde det ifrågavarande projektet och innefattade några punkter till öfverläggning rörande bankens och riksgäldsverkets förvaltning, i händelse, som H. Maj:t förmodade, hemliga utskottets tillstyrkande vann bifall. Därtill var det löfte fogadt, att H. Maj:t i den mån behofven tilläto, och banko- och riksgäldsfullmäktige, i fall de därtill af sina principaler autoriserades, framdeles kunde föreslå, ville lindra bevillningsbördan samt jämväl på ett annat sätt, det H. Maj:t ännu hade sig förbehållet, befrämja drätselverkets säkerhet och upprätthållande.

Finansbetänkandet lades denna dag i alla stånden på bordet: men då det den 26 Maj skulle komma under öfvervägande, fanns ett förségladt papper, landtmarskalken och talmännen af konungen tillställdt, med påskrift: "uppbrytes och uppläses, när öfverläggningen om hemliga utskottets finansplan skall företagas." Sådant verkställdes; och hade konungen skriftligen förklarat, att så vida ständerna denna plan med hvad därtill hörer antoge och gillade, afstode konungen för riksgäldsverkets behof till ständernas nästa sammankomst den andel af bevillningen (200,000 rdr), som statsverket njutit, och tillegnade samma andel riksgäldsverket, att ifrån och med nästa år disponera under förbehåll, att den lindring i bevillningen, som därigenom åstadkommes, måtte, utom hvad H. Maj:t redan om löntagare föreställt, i synnerhet komma de fattigare arbetande klasserna till godo. H. Maj:t tillade den

försäkran, att han ville så hushålla med medlen, att staten kunde bära sig och ingen ny skuld komma densamma till last, samt att H. Maj:t föröfrigt ville låta ständernas banko- och riksgäldsfullmäktige mellan riksdagarne hvart år i Mars månad få se det föregående årets riksstat, hvilka öfver det då befunna tillståndet af gälden, i fall någon funnes, egde att uppsätta en berättelse, som, till konungen förseglad öfverlemnad, borde förvaras till nästa riksdag, att då uppvisas för det utskott, H. Maj:t efter 52 § Regeringsformen till statens öfverseende egde att äska.

I de tre ofrälse stånden blef finansplanen till alla dess delar antagen, och utom särskild tacksägelse hos konungen jämväl beslutadt att, till erkänsla för den uppoffring H. Maj:t gjorde af statsverkets andel i bevillningen, statskontorets utrikes skuld, tillkommen under konungens omyndiga år och bestigande sig till 266,600 rdr, borde påföras riksskulden, och riksgäldsverket om betalningen besörja. Bondeståndet yttrade sig däremot vänta ett skyndsamt bifall af sina medstånder till sin önskan att i bankens styrelse få deltaga dhvilket då ännu icke var meddeladt . — På riddarhuset förekommo långa och häftiga debatter. Man gjorde skarpa anmärkningar emot finansplanen: man uppgaf nya förslag: bemälte plan saknade icke heller sina försvarare. Redan den 23 hade öfverste Skjöldebrand i ett diktamen tillstyrkt bevillningens fastställande blott på fyra år. Det lades på bordet. Han understöddes nu af baron Hans Hjerta m. fl., och denna frågas afgörande yrkades såsom préalable för den om hemliga utskottets finansplan. Man fordrade bevillningsfrågans totala afskiljande från det sist anförda ämnet; och sedan landtmarskalken förklarat, att det förstods af sig själf, blef ändtligen den af honom till votering föreslagna proposition antagen, att den som bifaller hemliga utskottets betänkande i hela sin vidd, skrifver ja; den det ej vill, skrifver nej; vinner nej, företages betänkandet punktvis till skärskådande och afgörande. Ja vann i första och andra klassen och tappade på en röst i tredje. Emellertid var betänkandet bifallet; hvarpå ståndet instämde i de tre andra ståndens beslutade tacksägelseadress till konungen, samt öfverlemnade åt hemliga utskottet att föreslå grunderna till fördelningen af de summor, som till realisationsplanens utförande erfordrades.

Den 29 Maj justerades på riddarhuset protokollet för den 26; och företogs jämväl därefter till justering det protokollsutdrag om adelns bifall till hemliga utskottets betänkande, som till de öfriga stånden borde expedieras. Friherre De Geer yrkade, att i samma protokollsut-

drag det högtidligen gjorda och af landtmarskalken samtyckta villkoret om bevillningsfrågans afskiljande måtte intagas, hvilket bestriddes, emedan intet tillägg egde rum vid en genom votering bifallen proposition. Häraf uppkom mycken hetta. Den ena yrkade deputationens afgående med expeditionen; den andra att expeditionen icke var justerad. Man reklamerade landtmarskalkens löfte om bevillningsfrågans afskiljande. Landtmarskalken svarade, att hans ord blott inneburo hans enskilda öfvertygelse om adelns rätt att få deliberera om bevillningsfrågan. Häremot invändes, att landtmarskalken ej på riddarhuset föreställde en enskild person. Friherre Toll åter uppmanade honom att utöfva sin makt. Detta skedde, och deputationen afgick. Då protesterade många mot oerhörd olaglighet, kränkning af heliga rättigheter och ojusterade expeditioner. Tvenne adelsmän, friherre Claes Cederström och stallmästaren Schultzenheim, afsade sig adelskapet, andra allt deltagande i ridderskapets och adelns öfverläggningar vid denna riksdag; o. s. v. Bullret fortfor, och landtmarskalken åtskilde ståndet.

En allmän jäsning rådde mot landtmarskalken. Man förebrådde honom att icke blott hafva gjort orätt, utan att hafva brutit sin parole. Många adelsmän reste bort. Flera adliga ledamöter i hemliga utskottet föresatte sig att lemna sina rum. I remissen från ridderskapet och adeln till hemliga utskottet att uppgifva grunderna till realisationens utförande, hade i protokollsutdraget de orden blifvit förgätna, att hemliga utskottets förslag skulle återgå till plena. Däraf skulle kunnat hända, att utskottets betänkande blifvit lag, plenis ohörda.

Af sådan grund begärde grefve Hamilton såsom ledamot i samma utskott ett företräde hos konungen genom landtmarskalken, hvilken han confidemment sade, att det var för att spara konungen scener i de tre ståndens närvaro. Landtmarskalken, som ej hade kommission att framföra mer än audiensansökningen, var nog oförsigtig att nämna detta för konungen, som tog humeur och sade, att vore scener i fråga, så kunde de så gärna ske i hemliga utskottet som enskildt, samt vägrade företrädet. Härigenom uppkom mellan konungen och grefven i nästa sammanträde en explikation. Den slöts dock så, att bemälte grefve och de flera ledamöterna, som därom anmält sig, tillsades att få företräde den 30 Maj om förmiddagen. Desse voro grefve J. H. Gyllenborg, generalen grefve Schwerin, ryttmästare Klingspor, general Lagerhjelm, major Stedt, bergsrådet v. Stockenström och professor Schultzenheim.

Vid företrädet inläts de till konungen en i sänder, men qvarblefvo i rummet hos konungen, så att de alla till slut där voro sam-

lade, till icke ringa förundran för de utanföre väntande, som misstänkte en enlèvement. Konungen lät föra protokoll, och hvar ledamot för sig fick anmäla sin ansökning om entlediagande samt sina skäl. Grefve Hamilton gaf öppenhjärtigt tillkänna, att förloppet på riddarhuset den 29 därtill föranlåtit honom. Konungen uppläste då ett skriftligt yttrande, som justifierade landtmarskalken och slutligen innehöll, att finansbetänkandet blott innefattade summorna, som utgöras borde, men att repartitionen tillkom bevillningsutskottet, hvars utlåtande i detta ämne ståndens plena egde att granska. Detta tranquilliserade så bergsrådet Stockenström, major Stedt, ryttmästare Klingspor, general Lagerhjelm och grefve Gyllenborg, att de utbådo sig i hemliga utskottet få qvarblifva.

Följande dagen gjorde konungen härom anmälan i hemliga utskottet, då grefve Hamilton äfven yttrade sig vilja därstädes fortfara, men grefve Schwerin och professor Schultzenheim föreburo sjukdomsförfall och fingo tillstånd att afresa, hvarpå de tre ofrälse talmännen nog obehörigen komplimenterade konungen öfver den vishet, hvarmed H. Maj:t afhulpit de anledningar till bekymmer, de senast inträffade händelserna förorsakat.

Så slöts detta quid pro quo, som egentligen syntes tillkommet genom landtmarskalkens oskicklighet, som icke på riddarhuset förstått att skilja frågorna på sätt, konungen gjort i sitt yttrande.

H. Maj:t dröjde icke att öfver de därstädes förefallna oordningar yttra sitt misshag. I adelns plenum den 5 Juni upplästes konungens skrifvelse till landtmarskalken, hvari H. Maj:t i anledning af protokollet för den 26 och 29 Maj, som H. Maj:t infordrat, fullkomligen gillade landtmarskalkens förhallande och däremot i hårdaste ordalag förebrädde dem, hvilka velat förhindra verkställigheten af adelns lagligen affattade beslut, deras brottsliga uppförande. H. Maj:t biföll äfven, att frih. Claes Cederström och stallmästaren Schultzenheim måtte efter egen önskan blifva deras adliga namn, sköld och värdighet förlustiga, och ville genom justitiekanslersämbetet låta infordra friherre Hans Hjertas, herrar Thams, Netherwoods, A. Adlersparres och Adelheims utlåtande, om deras mera obestämda utlåtelser, att de upphörde vara ledamöter af ridderskapet och adeln, innebure ett beslut att blott nedlägga sin riksdagsmannarätt, eller att afsäga sig adelskapet. Friherre Nils Silfverskold, friherre Joh. Carl Adelsvärd, herrar Jöran Gripenwaldt, Jonas Adlersparre och Skjoldebrand förklarades, enligt deras egna utlåtelser, skilda från utöfning af all riksdagsmannarätt vid denna riksdag; och

friherrar Knut Kurck, Nils Silfversköld, Jöran Gripenwaldt, Axel Adlersparre, David Schultzenheim och Skjöldebrand skulle, såsom de där fällt förgripliga utlåtelser emot landtmarskalken, ställas under laga tilltal.

Straffet drabbade föga dem, som blott funno sin yttrade önskan uppfylld, ehuru den mera synes varit styrd af öfverilning än eftertanke. Bland dem, som af justitiekansleren skulle tillspörjas, förklarade friherre Hans Hjerta, hrr Pehr Tham och Adelheim sin mening hafva varit att nedlägga adelskapet och vunno sin önskan. Tham, som var löjtnant vid lifregementet, blef af konungen utstruken. De under tilltal ställdes process blef anhängig vid Götha hofrätt, i hvars jurisdiktion de förmenta brottet var begånget. Processens utgång skall framdeles omförmälas. De ansågos för frihetens martyrer; och grefve Brahe var den som förlorade mest. Riksdrotsen, som eljest under riksdagen oförtrutet lånat sig till konungens afsigter, afsade sig med denna rättegång befattning.

Riksdagen fortskyndades sedan med en obeskriflig brådska, och plena öfversvämmades af betänkanden från utskotten, synnerligen det hemliga, som egde att föreslå allt hvad till realisationsplanens verkställande hörde och därmed gemenskap egde. Sådana voro hemliga utskottets protokollsutdrag om brännvinsbränningen, för hvilken arrendet nu förvandlades till en allmän och stående skatt till nästa riksdag; om speciemynts skulders liqviderande med riksgäldsmynt jämte 20 procent agio; om värderings- och uppskattningskommittéers inrättande till bestämmande af förmögenhetsafgiften; om banko- och riksgäldsverkens framgena styrelse; om salpetertillverkningen i riket, med förslag att hvart helt hemman däraf skulle prestera kronan $\frac{1}{2}$ lispund om året; om kronoutskyldernas betalande med agio, konvojkommissariatets skuld, 300,000 r:dr, att påföras riksgälden *), och kopparpolletterna, hvilka alla med föga förändring och jämkning vunno bifall. Härtill

---

*) Denna tillökning i bevillningen hade konungen velat, att hemliga utskottet skulle besluta utan plenorum hörande. Grefve Hamilton nalkades konungen, för att i tysthet häremot göra föreställning, men konungen, mot honom prevenerad, anviste honom sitt ställe, hvarifrån han hade att säga sin mening. Grefve Hamilton förklarade då högt och med ifver, att hemliga utskottet ej kunde inga i en sådan författning utan att kränka konstitutionen; och hans energi hade den verkan, att sedan konungen i tysthet tillsport riksdrotsen, konungen yttrade sig finna, att grefve Hamilton hade rätt och att målet borde föredragas i plena. Det hade tillförne förevarit i en beredning af vissa hemliga utskottets ledamöter, och de tre ofrälse stånden hade därstädes yrkat, att de föreställde riksens ständer.

bör läggas, att borgareståndet föreslagit samt de öfriga ständen bifallit, att den till konungens bröllop i tre år utgångna gärd ännu måtte i sex år fortfara till kröningshjälp jämte utgörande af 100,000 r:drs gåfva åt drottningen och en lika stor gåfva åt kronprinsen. Däremot hade på riddarhuset blifvit proponeradt, att 100,000 r:dr måtte skänkas hertigarne till betalning af deras gäld, 66,000 r:dr till hertig Carl och 33,000 till hertig Fredrik, hvilken proposition icke beviljades af de öfriga ständen.

Ändtligen förekom den 12 Juni bevillningsutskottets förslag till den nya bevillningen och dess fördelning, som af ridderskapet och adeln, preste- och borgareståndet (af det förstnämnda ståndet med samma reservation som 1789 och 1792) antogs oafkortadt till nästa riksdag, men den 13 af bondeståndet, med undantag af den tillökning, som skulle komma på dess andel. Följande dagen, den 14, skickades generallöjtnanten Toll af konungen med skriftlig fullmakt upp i bondeståndet, hvarest han gjorde en allvarsam föreställning emot ståndets obefogade förhållande samt föreslog slutligen ståndet att rätta dess tagna förhastade beslut. "Jag väntar", tillade han, "härtill bifall, genom ett enhälligt ja. Finnes någon af annan tanke, han träde fram, och om han vill låta anteckna sin mening och sina skäl, på det rikets häfder måga förvara hans tänkesätt!" Propositionen besvarades efter önskan med ja, och på ytterligare tillfrågan, om någon var af annan mening, likaledes enhälligt: "Vi äro alla undergifne konungens vilja".

Sedan bondeståndet sålunda utöfvat sin beskattningsfrihet, afkunnades riksdagens slut på vanligt sätt, och ständerna kallades till den 15 om söndagen efter slutad gudstjenst på rikssalen. Man hade till vinnande af detta efterlängtade slut äfven den 14 supprimerat söndagsgudstjensten i Norrköping, som därstädes firades åtta dagar senare. Allt gick för sig med vanliga ceremonier den 15, och ständerna voro åtskilda.

Det var då först konungen offentligen förkunnade de i anledning af kröningen gjorda promotioner. Till grefvar utnämndes h. exc. friherre Ridderstolpe, friherrar Lantingshausen och Carl Mörner; till friherrar landshöfdingarne Liljehorn och af Nordin; adelsmän inga. Till riddare af Seraphimerorden h. exc. grefve Fersen och general Toll. Till kommendörer med stora korset af Svärdsorden generalerna Kaulbars, Fock och Friesendorff. Till kommendörer af Svärdsorden grefve Fabian Fersen, general Liewen och vice presidenten Tersmeden. Till kommen-

dörer af Nordstjernan presidenten Lagerheim, öfverstekammarjunkaren grefve Oxenstjerna och statssekreteraren Zibet etc.

En omständighet, för hvars antecknande jag ej förr funnit rum, måste tilläggas, nämligen, att friherre Nils Silfversköld den 23 Maj på riddarhuset föreslagit, att adeln måtte afsäga sig sin exklusiva rätt att besitta säterier och rå och rörs hemman. Han uppgaf därtill de bästa skäl och understöddes med styrka af flera ledamöter; men landtmarskalken vägrade häröfver proposition, ja äfven att därom hos konungen göra anmälan, emedan sådant vore stridande emot H. Maj:ts höga rättigheter.

Så styrdes denna riksdag genom maktspråk. Jag bör icke i öfrigt gå någon tillkommande läsare i förväg genom reflexioner öfver densamma. Allt nog: den hade till fullo bevisat konstitutionens nullité, representationens brister och onyttan för nationen af ständers sammanmankomster. Den beslutade realisationen berodde tydligen af handelskonjunkturen; blefve den missgynnande, kunde realisationen aldrig verkställas. Man hade emellertid belastat nationen med bördor, som sannolikt aldrig kunde bäras. Man hade ifrat mot agiotörer och kastat sig ånyo i deras armar genom kurantsedlarnes inrättande. Man hade ökat riksgälden i den stund, man ej fann tillräckliga medel att betala den redan varande. Konungen hade förlorat mycket af den kärlek, man förut hyst för hans person, genom sin obeveklighet att göra indragningar i sina och hofvets utgifter, genom sin öfverdrifna nitälskan för sin makt och genom sitt sträfva lynne, men framför allt genom det företräde bland sina rådgifvare, han lemnade dem, som mest utmärkte sig genom despotiska grundsatser.

Natten efter den 15 reste konungen till Stockholm. H. Maj:t tillförordnade där en regering, bestående af riksdrotsen, grefve Ugglas, hofkansleren och förste generaladjutanterna af arméen och flottan; begifvande sig den 17 till Strömsholm och den 18 till Bonarps hed i Skåne, hvarest H. Maj:t bevistade ett exercisläger. Den 26 Juni gjorde H. Maj:t ett besök inkognito i Köpenhamn, blott på några timmar och utan att visa sig vid hofvet. I Juli månad for H. Maj:t, åtföljd af general Toll, statssekreteraren Zibet m. fl., till Pommern, hvilken provins han kringreste; och den 10 därifrån på några dagar till Hamburg. Man känner ej ändamålet af denna resetur; kanhända var det blott nöjet; flere tro att general Toll, som få år tillbaka i dessa nejder förvarades som statsfånge, tillstyrkt densamma för att vid konungens sida offentligen visa sin triumf. Konungen återkom den 1 Augusti till Stock-

holm, men qvarlemnade i Pommern statssekreteraren Zibet för åtskilliga ekonomiska arrangements med landtständerna, hvaraf frukten äfven skall varit 20,000 rdrs tillökning i kronans inkomster.

Konungen och drottningen tillbragte sedermera tre månader på Drottningholm med en stor societé *). H. Maj:t roade sig där med tornerspel, bevistade i September månad ett vid Strömsholms kungsgård anställdt exercisläger med Stockholms garnisonstrupper (som detta år ej haft sin vanliga öfning på Ladugårdsgärdet) och, som jag menar, en del af lifregementet; återkom därpå till Drottningholm, hvarest spektakel, uppförda af hofvet, och vid hvilka kammarjunkaren och sekreteraren i kabinettet baron Lagerbjelke utmärkte sig både såsom författare och aktör, bidrogo till tidens förkortande. Klandret, som ej försummar tillfällen att angripa de höga, fästade sig vid de kostnader, som detta lefnadssätt, särdeles tornerspelen och lägret, fordrade, just då rikets blottade affärer och ständernas åtagna uppoffringar syntes göra sparsamheten mest nödig.

I Augusti månad utkommo flera af de författningar, som för realisationen voro nödvändiga, hvaribland isynnerhet förtjenar anmärkas den om sättet till beräkning och utgörande af förmögenhetsafgiften (dat. den 15 Junii) och förbudet af allt silfver till bruk, utom skedar och gafflar och vissa specificerade persedlar, som ej i vigt öfverstege 10 lod (daterad den 2 Aug.). I anledning af den förra valdes nu kommittéer i städerna och för hvarje härad, som skulle uppskatta hvar och ens så fasta som lösa förmögenhet. Landshöfdingarne eller andra tillförordnade ämbetsmän voro därvid ordförande och egde att bevaka rättvisa och ordning. Dessa förrättningar uppfyllde nu landet med missnöje och gral. Deras natur medförde den oundvikliga olägenhet, att värderingarne blefvo ojämna och följaktligen beskattningen ojämn. Metoden var icke med något slags precision föreskrifven, och blef fördenskull ej lika öfver allt. I vissa orter upptoges således guld och juveler i förmögenhetsberäkningen, i andra icke ens silfver. Hvad penningeförmögenhet beträffade, ankommo uppgifterna på egarnes goda tro och samvete, då edgång var tillåten; och man kan med trygghet påstå, att mycken egendom blifvit på sådant sätt förtegad. Utom allt detta var

*) Hertig Carl tillbragte sin sommar på Rosersberg. Hertig Fredrik, mycket sjuklig och detta år besvärad af [illegible], begaf sig om sommaren för sin helsas skull sjövägen till Tyskland och förblef öfver vintern i Leipzig, hvarest han med framgång undergick [illegible], sedan läkarne förut [illegible] venerisk.

ingen som icke med olust fann sin bouppteckning i regeringens händer; och denna ledsnad var förenad med fruktan för det vidsträcktare bruk, däraf kunde göras utöfver hvad nu var föremålet, i en tid då behofven voro stora och makten gränslös. I det hopp att man i allmänhet skulle använda öfverflödigt silfver till afbördande af den förestående afgiften, helst det nu till nyttjande förbudet icke mera borde smickra fåfängan, öppnades emellertid banken till dess emottagande emot förskrifningar med fyra procents ränta, hvilka kunde användas antingen till klarerande af merbemälda afgift eller till insättande i den till inrättning fastställda diskonten. Men priset, 20 sk. lodet, ehuru efter intrinseka värdet alldeles proportioneradt för kontrollsilfver emot riksdalerns, afskräckte så många, i anseende till förlusten af arbetslönen, att denna insamling blef vida under hvad man förmodat. Jag fruktar ock, att man mycket misstagit sig i de provisionella kalkylerna öfver de enskildas silfverförråd.

Man hade på höft under riksdagen påräknat, att allmänna förmögenheten efter uppskattning skulle uppgå till 225 millioner r:dr specie. Till utgörande af 4 ½ millioners afgift skulle då två procent af förmögenheten förslå. De flesta föreställde sig ock, att ofvannämnda förmögenhetssumma var mycket för knappt tilltagen, och att öfverskottet skulle blifva så stort, att man kunde slippa med 1 à 1 ½ procents afgift. Men utgången ådagalade ett annat förhållande. Hela riksbouppteckningens belopp fanns till slut icke stiga till mer än 200 milloner. Denna var icke den enda missräkning. Handelns och landets tillstånd lade oöfvervinnerliga hinder i vägen mot realisationens vid riksdagen beslutade företagande med 1801 års början och förmögenhetsafgiftens indrifvande det innevarande och nästa året. Osäkerheten under sjökriget tillät nästan inga svenska exportvarors utförande; en ny missväxt gjorde betydliga spannmålsinförskrifningar nödiga. Det värsta var, att utrikes tillgångarne på denna vara äfven voro knappa och priset högt. I en sådan ställning uppsteg en tunna råg om hösten i flera provinser af riket till 12 r:dr. Man bäfvade för hungersnöd öfver vintern i sjelfva hufvudstaden: och ett tillstånd af ryske kejsaren, att 60,000 tunnor spannmål finge ifrån Lifland införas, ansågs för en räddning. Olyckligtvis och genom irring i anstalterna från ryska sidan hunno ej, innan vintern inträffade, mer än 20,000 tunnor af detta förråd att till Stockholm hemtas. De uppfyllde dock sitt ändamål; och lugnade man sig af hoppet att nästa vår erhålla återstoden.

Emellertid tog konungen flera mått att förekomma bristen. All brännvinsbränning var förbjuden till den 1 Oktober 1801. Denna författning öfverträddes dock med nog djärfhet, sedan brännvinspriset därigenom så stegrades, att spekulanter ansågo vinsten af brännvinstillverkningen större än risken och funno sin räkning vid att i sådant ändamål uppköpa spannmål till hvad pris som helst. Mycken orsak till dessa oordningar låg i det höga pris, kronan satte på sitt eget brännvin: den största däri, att ej konsumtionen var förbjuden jämte tillverkningen. Skärpta författningar och vaksammare tillsyn, sammanlagda med tilltagande spannmålsbrist, verkade dock fram på vintern minskning i underslefs-bränningen. På många ställen i riket snarare föll än steg spannmålspriset därunder, hvaraf borde slutas, att äfven landtmäns innehållande af sin säd om hösten bidragit till dess då ovanligen höga betalningsvärde.

Handelns stagnation förökades genom ett med Tripoli inträffadt fredsbrott, till hvilket sjöröfvarenäste fjorton svenska handelsfartyg blifvit uppbragta. Under allt detta oroades man i Sverige, ej mindre än i nästan hela det öfriga Europa, af farhåga för en pestartad sjukdom, som med häftighet utbredde sig i Augusti månad uti Cadix, samt därifrån till Andalusien och särdeles härjade uti Sevilla. Man befarade, att svenska Spanie-farare skulle hemföra smittan, och vidtog så goda anstalter emot denna landsplåga, som ske kunde i ett land, som saknade karantänshus*). Till all lycka afstannade epidemien i Spanien, när Oktober månad medförde regn och svalka. En bal bomull, som till Stockholm ankommit ifrån Smyrna och efter all liknelse oförskyldt misstänktes att vara anstucken, blef på konungens befallning hemtad ifrån packhuset och uppbränd.

Kurs och agio kunde i sådana omständigheter icke blifva fallande. Det senare, som i årets början vid tidning om riksdagen hastigt sänkte sig till omkring 30 procent, uppsteg snart å nyo och höll sig till årets slut omkring 40. Penningerörelsen afstannade tillika med handeln: och myntets vacklande värde gjorde alla penningeunderhandlingar sällsynta och besvärliga.

Misshälligheterna med England fortforo och togo en mer och mer obehaglig vändning. Kongl. sekreteraren Netzel, som om sommaren afgick i egenskap af chargé d'affaires till London, och herr Talbot,

*) Svenske generalkonsuln i Cadix Gahn afled ock af denna sjukdom, känd under namn af gula febern och länge förut bekant i Amerika.

hvilken skickades ifrån England till Stockholm, fingo ingendera uppvisa sina kreditiv. I September månad lade England en ny våldsamhet till dem, Sverige redan hade att öfverklaga. Ett svenskt handelsfartyg i Barcelona besattes med 3 à 400 engelsmän och nyttjades att borttaga tvenne på redden därstädes liggande fregatter, som voro utrustade för holländsk räkning att gå till Batavia. Detta våld och missbruk af en neutral flagg gaf anledning till de rättmätigaste besvär och ökade harmen mot en makt, hvars sjöröfvaresystem vid samma tid så när hade upptändt en ny krigslåga. Danska fregatten Freja, som betäckte en handelskonvoj, brukade våld för att försvara densamma emot engelsk visitation. Utgången blef den man kunde vänta, att styrkan segrade och så väl fregatten som konvojen uppbragtes till England, men explikationen hofven emellan blef ganska allvarsam. Danmark gjorde de kraftigaste anstalter till försvar, som understöddes af eftertryckliga ryska deklarationer; och en engelsk flotta nalkades Sundet. Emellertid underhandlades dock i Köpenhamn, och grefve Bernstorff och lord Whitworth afslöto den 3 Sept. en konvention, i kraft hvaraf fregatten Freja och konvojen skulle lösgifvas, men frågan om visitationsrättigheten uppskjutas till framdeles afgörande, under hvilken tid konungen i Danmark förklarade sig icke vilja låta beledsaga sina handelsflottor med beväpnade skepp.

I November månad afskickades baron Carl Ehrensvärd (hvilken från sin beskickning i Spanien hade tjenstfrihet att vara hemma) till London, för att försöka hvad uti negociationsvägen stod att uträttas. Det var naturligt, att Petersburgska hofvet anlitades att genom sina bona officia bidraga till en för Sverige önskad utgång. Men kejsar Pauls relationer till England undergingo i detsamma en stor förändring. Han blef ifrån bundsförvandt fiende, såsom framdeles skall närmare förklaras. Sådan var ställningen, då Stockholm och Sverige med förundran och nästan bestörtning blefvo underrättade, att konungen på kejsarens invitation den 29 November ärnade anträda resan till Petersburg. Beslutet därom blef ej bekant förrän den 25, men måste hafva varit beredt långt tillförne, emedan man vet, att då redan hästar i ryska Finland stodo i beredskap till konungens tjenst. Det är svårt att gissa för den, som ej haft tillträde till kabinettets mysterier, om konungen eller kejsaren gjort första steget till denne entrevue. Det trodde man sig veta, att konungen om sommaren föreslagit ett sammanträde med kejsaren i Fredrikshamn eller någon annan ort nära vid gränsen. Årstidens besvärlighet och resekostnaden syntes åtminstone förete så

naturliga hinder, att denna färd icke bort företagas utan ovillkorlig angelägenhet.

Hans Maj:t anförtrodde regeringen under sin frånvaro åt riksdrotsen, grefvarne Brahe, Kurck, Fersen, Ugglas, hofkansleren Ehrenheim och förste generaladjutanten af armeen. Resan anträddes på utsatt dag postvägen öfver Ålands haf i sällskap med general Toll, viceamiralen Cronstedt, grefve Nils Gyldenstolpe, hofmarskalken De Besche, förste kammarjunkaren Möllersvärd, kammarjunkaren Lagerbjelke och lifmedikus Rung. Konungen antog, så snart han trädde inom rysk gräns, titel af grefve till Haga och anlände den 11 December till Petersburg, emottagen med all den prakt, som tillhörde den monark, han besökte, och all den uppriktighet, som tillhörde en vän. Ändamålet af resan visade sig innan kort, och den 16 December afslöts emellan kejsaren och konungen den sjökonvention, som till sina följder blef så märkvärdig och fyra dagar därefter ratificerades på stället. Kommissarierna voro: på svenska sidan ambassadören von Stedingk, samt på den ryska statsministern grefve Rostopschin; och innehållet af traktaten, som bestod af tretton artiklar, att på grunderna af den beväpnade neutraliteten under amerikanska sjökriget försvara svenska och ryska handeln mot ofredande af andra makter samt hindra all visitation af konvojerade fartyg. Som traktaten förmådde, att andra neutrala makter äfven måtte få den biträda, så proponerades Danmark och Preussen att däri deltaga; hvilka rikens befullmäktigade ministrar i Petersburg uti loppet af December månad den äfven undertecknade. Något uppskof med danska ratifikationen i Januari månad upptogs af ryske kejsaren så illa, att danska beskickningen antyddes att lemna Petersburg, då i detsamma ratifikationen anlände och förtroligheten återställdes.

Konungen anträdde sin återresa till Stockholm den 27 December och anlände efter en mycket besvärlig passage öfver Ålands haf den 11 Januari till Stockholm. Man lemnar i sitt värde hvad hemliga öfverenskommelser emellan kejsaren och konungen blifvit afslutade; men allmänna tanken var, att som den slutna konventionen syftade på England, som troligtvis skulle söka med våld afböja de därmedelst fastställda beslut, i hvilken händelse Danmark vore först blottställdt och möjligen kunde förmås att träda ifrån koalitionen, så skulle i sådan händelse kejsaren förhjälpa konungen af Sverige till besittningen af Norge. — Man svafvade således vid konungens återkomst i osäkerhet mellan fred och krig, men gjorde sig hopp, att Rysslands makt

Englands behof af Östersjöhandeln och Preussens åtgärd skulle förekomma utbrott. Emellertid blefvo sjörustningar en nödvändighet, på det att Sverige lika med sina bundsförvandter vid öppet vatten måtte uppfylla sina förbindelser med väpnad styrka. De påföljande händelserna höra till nästa året.

Till dem som 1800 göra Sverige heder, bör räknas Trollhättekanalens öppnande den 14 Augusti. Det under hertigens af Södermanland regeringstid i denna afsigt inrättade och understödda privata bolag hade med den framgång fortsatt arbetet, att kanalen nu var till fullo brukbar och durchfarten ifrån Venern till Vesterhafvet öppen.

En besynnerlig process hade detta år blifvit förde mot mag. docens Silfverstolpe i Upsala. Vid tillfälle af kröningen hölls därstädes en oration, hvarvid akademiens kapell borde uppföra musik, till hvilken en ouverture af Metzger blifvit vald, komponerad i anledning af bataljen vid Fleurus, dedicerad till franska arméen, och hvari Marseillermarschen förekom. Rektor, underrättad om sistnämnda omständighet, fann den olämplig, förbjöd dess uppförande och ålade direktören af kapellet att välja annan musik. Men Silfverstolpe och flere, som då musiken skulle gifvas, saknade bemälde redan repeterade symfoni, togo afträde, och musiken misslyckades. Han ställdes därföre till ansvar och dömdes sin docentur förlustig af consistorium academicum, hvilken dom bekräftades af kansleren och konungen med tillägg, att han skulle göra consistorium afbön. De öfrige delaktige blefvo ock näpste. Samme Silfverstolpe, känd för hvad man kallade jacobinism, hade till försäljning på sin boklåda i Stockholm om hösten intimerat "Mémoires secrets sur la Russie", ett arbete som innehöll många smädelser mot kejsar Paul, hvaröfver ryske ambassadören besvärade sig; och blef Silfverstolpes så bokhandel som under arrende innehafda tryckeri därföre stälidt under censur af kanslikollegium. Ett lika steg togs emot boktryckaren Henrik A. Nordström följande vintern, för det han i skriften kallad "Läsning i blandade ämnen" infört utan censur af consistorium en artikel om en andlig lärares pligter, hvilken visst icke var teologisk.

De stora scener, som fyllt europeiska historien för det sistförflutna decennium med märkvärdigheter för ett seculum, fortforo äfven detta år. Bonaparte, i besittning af högsta makten i Frankrike, sysselsatte sig med en förundransvärd drift att återställa ordning och lugn inom dess sköte. Han visade mycken foglighet emot alla partier, nyttjade ömsom våld, ömsom lämpa att stilla upproret i Frankrikes vestra departementer, och vann detta stora ändamål i Februari månad:

vidtog lindriga utvägar mot emigranterna, af hvilka en myckenhet återflyttade till sitt fädernesland; och använde all möda att förskaffa Frankrike fred med sina fiender, i hvilket afseende han äfven skref ett handbref till konungen af England hvaröfver detta rikes högmodiga minister hade den fräckheten att formalisera sig. Men det var hans hjältestyrka och icke mänsklighetens bevekande röst, som skulle göra ända på krigets förödelser.

Franska affärerna både i Tyskland och i Italien voro i svagt skick. De kraftigaste rustningar måste fördenskull göras till ett nytt fälttåg. Så snart årstiden tillät, öppnades fiendtligheterna i Italien emellan österrikiska arméen och den franska, kommenderade den förra af Melas, den senare af Masséna. Fransmännen ledo till en början nya nederlag, och Masséna måste med öfverlefvorna af sina trupper kasta sig in uti Genua, som blockerades till lands och sjös och uthärdade den svåraste belägring samt slutligen den 4 Juni för hungersnöd måste kapitulera. Masséna och besättningen fingo fritt aftåg öfver Nizza Emellertid hade Bonaparte med en armé af 90,000 man i fem kolonner passerat Alperna öfver bergen Cenis, Simplon och lilla S:t Bernhard samt S:t Gotthard, och nedstigit i Milano. Redan den 2 Juni hade han eröfrat Milano och general Berthier Pavia. Den 9 Juni slog Bonaparte general Otts corps, som blockerat Genua, vid Montebello eller Casteggio, och den 14 österrikiska hufvudarméen under Melas' befäl vid Marengo i grannskapet af Alessandria. Detta nederlag kostade österrikarne 16,000 man och hade till påföljd en vapenhvila, som afslöts den 15 Juni, i kraft hvaraf alla fästningar i vestra delen af Italien inrymdes åt fransmännen och de kejserliga blefvo i Lombardiet qvarbehållo Mantua, Peschiera, Burgoforte, Verona och Ferrara. Genua, som blott i tio dygn varit i de österrikiskes händer, återföll genom denna kapitulation i fransmännens. Med så hårda villkor förunnades Melas och hans återstående trupper fritt aftåg till Mantua. Bonaparte, hvars seger har få exempel i historien, upplifvade därpå sitt forna men förstörda verk, Cisalpinska republiken, och begaf sig i början af Juli månad åter till Frankrike.

I Tyskland hade general Moreau redan den 25 April gått öfver Rhenströmmen. Lyckan kröntе icke mindre hans vapen. Under täta drabbningar och åtföljd af segern framträngde han genom Schwaben, in uti Bayern, hvarest han tog München och Landshut i besittning. Då först blef den i Italien gällande vapenhvilan äfven utsträckt till Tyskland. Emellertid negocierades flitigt om fred, hvarom Bonaparte

vid hvarje seger förnyade sina propositioner, utan att försvåra villkoren. Generalmajoren grefve S:t Julien ankom till Paris och slöt med franske ministern Talleyrand fredspreliminärer den 28 Juli, som lade traktaten af Campo Formio till grund. Men ännu hade kejsaren ej lidit nog för att beqväma sig till en sådan fred. Engelska kabinettets intriger lade däremot så verksamma hinder, att preliminärerna icke blefvo ratificerade. Kejsarens krigiska anda upplifvades af drottningen i Neapel, amiral Nelson och kardinal Ruffo, som på en tid ankommo till Wien; och franske generalen Duroc, som till fredsverkets ytterligare bedrifvande infunnit sig i kejserliga lägret vid Alt-Oettingen, fick icke en gång fortsätta resan till Wien. Efter fruktlösa konferenser med grefve Lerback återvände han till Frankrike; Frankrike uppsade stilleståndet den 29 Augusti, och som tolf dagars uppsägning var stipulerad, skulle fiendtligheterna återbegynnas den 7 September. Kejsaren begaf sig sjelf till arméen i Alt-Oettingen: hans tappra generaler, Kray i Tyskland och Melas i Italien, togo afsked; och allt bebådade nya blodsutgjutelser. Fredsunderhandlingarne voro dock ej afbrutna. De förmådde till en början utverka några dagars förlängning af stilleståndet, och ändtligen den 20 September en ny vapenhvila på fyrtiofem dagar med femton dagars uppsägelse: men hvilken kejsaren måste köpa med fästningarne Ulms, Ingolstadts och Philippsburgs inrymmande åt fienden. Den afslöts i Hohenlinden vid München och sträckte sig både till Italien och Tyskland.

Härigenom vanns rådrum till nya negociationer. En kongress beramades i Lunéville, dit grefve Ludvig Cobenzl på kejsarens och Joseph Bonaparte, förste konsulns bror, på franska sidan befullmäktigades. Man inviterade äfven England och de öfriga krigförande att däri deltaga; men förste konsuln äskade en vapenhvila till sjös, som icke vann bifall; och Englands politik var att hellre störa andra makters lugn än befrämja sitt eget. Kongressen i Lunéville öppnades således blott emellan Österrike och Frankrike i November, men under nya svårigheter, sedan fransmännen, oroade af insurgenter i Toscana, måst taga detta storhertigdöme i besittning. Bonaparte fann ock vapnen vara säkraste medlet att befrämja fredsverkets fortgång och uppsade stilleståndet i samma månad, hvarigenom dock ej de öppnade underhandlingarne afbrötos.

Den 1 December blef general Moreaus armé i Bayern slagen af den österrikiska under ärkehertig Johans befäl; men förenämnde store general begagnade sig af sina fienders misstag och tog en blodig ersätt

ning den 3 vid Hohenlinden, i hvilken afgörande slagtning österrikiska arméen led ett totalt nederlag, som öppnade fransmännen vägen till Passau och Salzburg, hvilka eröfrades. Den 20 December gick äfven Linz öfver; och Moreau stod med sin segrande armé en dags väg från Wien. Under vanmäktiga försvarsanstalter anhöllo österrikarne om ett stillestånd, som beviljades den 22 på fyrtioåtta timmar och den 25 i Steier förlängdes på trettio dagar med femton dagars uppsägelse samt de villkor, att Tyrolen, Braunau och Würzburg skulle fransmännen inrymmas. Italienska arméens framgång under general Brune emot österrikiske generalen Bellegarde var jämväl lysande; och blef den senare totalt slagen vid Mincio den 25 December, så att Venedig och alla österrikiska besittningarne åt denna kanten stodo i fara. Ändtligen extenderades stilleståndet den 17 Januari i Treviso äfven till Italien, på sätt att Peschiera, Legnago, Ferrara och Ancona skulle till fransmännen inrymmas, hvartill, innan ratifikationen kunde erhållas, i kraft af ministrarnes aftal i Lunéville, Mantua jämväl måste tilläggas.

Oaktadt det behof af fred, som uttrycktes af så stora uppoffringar, begaf sig österrikiska kabinettet med langsamma steg till sjelfva fredsslutet. Vapenhvilan måste ännu en gång på trettio dagar förlängas med fjorton dagars uppsägning. Men kort därpå, den 9 Februari, tecknades freden i Lunéville, som lade Campo Formio-traktaten till grund, i kraft hvaraf Belgien afträddes evärdeligen till Frankrike; Rhenströmmen allt ifrån Schweiziska till Bataviska gränsen, fastställdes till gräns emellan Frankrike och Tyskland; Bataviska, Cisalpinska, Helvetiska och Liguriska republikerna garanterades; Etschströmmen utstakades till gräns emellan Cisalpinska och Österrikiska området; Toscana tillades hertigen af Parma, och indemnisationer för den förre storhertigen, för arfståthållaren i Holland och de arftliga prinsar, som genom Rhengränsen förlorade besittningar, stipulerades i Tyskland att tilldelas efter särskild öfverenskommelse. Ratifikationerna skulle skyndsamligen följa och genom kejsaren utverkas af tyska riksständerna (som ock verkställdes) och evacuation inom trettio dagar försiggå. Med kurfursten af Pfalz Bayern träffade Frankrike fred först den 24 Augusti 1801 med betydlig förlust för honom vid Rhenströmmen, som dock framdeles skulle ersättas.

Konungen i Sardinien, hvars stater i öfra Italien voro i fransysk besittning, var alldeles icke nämnd. Påfven Gregorio Barnaba Chiara-

monti, vald den 30 Mars i Venedig med antaget namn af Pius VII *), tillträdde sin af främmande trupper ockuperade stat och hade ännu neapolitansk besättning i Rom. Mot konungen af bägge Sicilierna hade Franska republiken de skäligaste anledningar till missnöje. Franske generalen Murat framryckte därföre redan i Januari månad och fordrade att neapolitanska trupperna skulle lemna Kyrkostaten och Castel S. Angelo. De retirerade sig, och den 18 Februari upprättades ett stillestånd i Foligno, i kraft hvaraf, jämte fastställande af nämnda evacuation, neapolitanska regeringen måste utfästa sig att sluta sina hamnar för engelska och turkiska skepp, samt utlofva amnesti för alla dem, som i anledning af statsförbrytelser voro häktade. Detta stillestånd förvandlades i fred den 28 Mars med samma villkor och det tillägg, att franska trupper fingo besätta Brindisi och Otranto, samt att Elba, Porto Longone, Stati degli Presidii och Piombino afträddes till Franska republiken.

Bonaparte hade således till lands eröfrat den ärofullaste fred, men en fred som tillika vittnade om hans moderation. Denne store man hade emellertid varit samma faror underkastad i Paris som på slagfältet. I Maj månad upptäcktes mordstämplingar mot honom af det så kallade engelska utskottet; i Oktober en anläggning att mörda honom på operan af en romare vid namn Ceracchi; och den 24 December sprängdes en krutkärra (eller så kallad helvetesmaskin) i hans väg till skådespelshuset för att massakrera honom, genom tillställning af [rojalisterna]. Hans kusks skyndsamhet frälste honom den gången. Missdådarne afrättades och ett stort antal jacobiner deporterades. Engelska intriger hade efter all liknelse jämväl inflytelse på dessa ohyggligheter.

I Egypten, där general Kléber efter Bonapartes återresa till Europa förde befälet, hade, i anseende till storvizirens antåg med öfverlägsen styrka, bemälde general i Januari månad måst ingå en kapitulation om landets inrymmande åt turkarne, emot det att franska trupperna med turkiska skepp återfördes till Europa. Men med verkställigheten af sistnämnda villkor dröjde till fram i Mars månad, då engelske amiralen lord Keith förklarade sig ej samtycka till detta fria

*) Född 1742 i Cesena och Pius VI:s slägtinge samt af honom upphöjd till kardinal. Vid konung Gustaf III:s italienska resa var han biskop i Tivoli och beledsagade honom vid beseendet af de där varande märkvärdigheter.

aftåg. Kapitulationen blef då bruten, turkiska arméen af Kléber totalt slagen; Kairo, som emellertid af turkarne var eröfradt, i April återtaget, och franska besittningen af Egypten åter försäkrad. Kléber blef i Juni månad mördad på turkiske janitschar-agans tillställning, men i befälet efterträdd af general Menou, som med lika verksamhet tryggade franska väldet i Egypten.

Således hade engelsmännen genom sina öfverdrifna pretentioner gjort sig sjelfva den största skada. Ett misslyckadt företag mot Ferrol den 25 Augusti och hotelser emot Cadix, då det som värst härjades af gula febern i början af Oktober, hvarest amiral Keith fordrade att de på redden liggande örlogsskepp skulle till honom levereras, men vid guvernören Morlas käcka vägran och motståndsanstalter genast afstod från sitt påstående, hedrade föga engelska vapnen. Däremot måste fästningen Valetta den 7 September efter tre-årig blockad och belägring kapitulera, därtill tvungen af hunger, och engelsmännen kommo därigenom i besittning af Malta.

Denna händelse hade dock för dem i andra afseenden obehagliga påföljder. Emellan England och Österrike på ena sidan och Ryssland på den andra voro redan svåra misshälligheter uppkomna i anledning af holländska expeditionen och Anconas eröfring 1799. Bonaparte begagnade sig däraf till ett rapprochement med kejsar Paul. Han utlemnade 7000 man ryska fångar utan rançon, uppklädde dem med nya ryska uniformer och skref de mest smickrande bref till kejsaren, som i December skickade general Sprengtporten till Paris att återföra dessa trupper och jämväl att i ministeriella vägen träffa nya förbindelser. Sedan engelsmännen nu tagit Malta i besittning, tvärtemot 1798 års konvention, som försäkrade denna ö åt kejsaren af Ryssland i egenskap af stormästare för Malteserorden, kom det till uppenbar ruptur emellan honom och England. Han lät fördenskull i November månad lägga embargo på alla engelska fartyg i sina hamnar, återkallade sin minister från London, upphof all diplomatisk och handelsrelation med England, hotade turkarne med krig, ifall de ej afstodo från sina försök emot Egypten och ej stängde sina hamnar för engelsmännen, och tillvägabragte den ofvan omtalta sjökonventionen med de öfriga nordiska makterna. Planer uppgjordes redan att med en konjungerad rysk och fransk armé inbryta igenom Ungern i europeiska Turkiet, samt att med en rysk armé igenom Persien angripa engelsmännens besittningar i Ostindien. Verkan af dessa vidsträckta projekter skulle blifva icke

allenast att utesluta engelsmännen ifrån alla hamnar i Europa, helst Spanien den 27 Februari 1801 äfven förklarade Portugal krig, för att bringa detta rike, hvars hufvudstad så till sägandes var ockuperad af engelska trupper, att jämväl ingå i franska alliansen, utan ock att förstöra hela engelska handeln. De hvälfningar, som vidare inträffade, måste sparas till nästa års anteckningar.

X.

Politiska förvecklingar. Inre förhållanden. Konungahusets familjesorg.

(1801).

Följden af den nordiska sjökonventionen och det i Ryssland lagda embargo på engelska handelsfartyg var ett lika embargo den 15 Januari i England, lagdt på alla där befintliga svenska handelsfartyg, stigande till vid pass 200 *): hvilket ovänliga steg antyddes baron Carl Ehrensvärd genom en officiel not af engelske statssekreteraren lord Grenville och hvaremot bemälde baron i en kontranot förgäfves protesterade **). Underrättelsen om dessa händelser uppväckte i Sverige mycken sensation. Å ena sidan förmärktes nogsamt det allvar, hvarmed England föresatt sig att motstå de allierades mått att inskränka dess välde till sjös: den hämnd det tagit på Sverige öfver hvad det lidit i Ryssland: de faror och olägenheter, som skulle beledsaga verkställigheten af Sveriges med Ryssland ingångna förbindelser, då svenska handeln genast därigenom var paralyserad. Å andra sidan hoppades man, att Englands behof af Östersjöhandeln och årstiden, som ännu ej på flera månader öppnade sjön för segelfarten, skulle lemna tillfällen till underhandlingar, som innan sommaren kunde återföra lugnet och tryggheten.

*) Ett lika embargo lades där på alla danska handelsfartyg.
**) Se Inrikes Tidningar 1801, d. 3 Febr.

Den varning, konungen lät utgå mot all skeppsfart på England, ansågs för en blott formalitet, som nu mera till ingen nytta tjenade, då däremot visare varit, om vederbörande därom underhand blifvit varnade, innan sjökonventionen tecknades Emellertid ökades driftigheten af sjörustningarne både på örlogs- och skärgårdsflottan. Man var väl i allmänhet långt ifrån att tro, att England med våld skulle försöka att genom Sundet öppna sig en väg till Östersjön, hvaraf möjligheten både af väl betrodda stats- och sjömän bestriddes: men försvarsverket i Skåne var dock en oundgänglig anstalt, till hvars besörjande generallöjtnanten Toll förordnades att i samma provins vara generalguvernör med en ganska vidsträckt myndighet och rättighet att, med uteslutande af landshöfdingarne, äfven i den civila styrelsen blifva åtlydd, som den tryckta instruktionen utvisar. Frampå vintern sammandrogos flera landtregementen både i Skåne och i Göteborg samt på rikets vestra kust, hvilken framför allt syntes fordra kraftigare försvarsanstalter. Till deras bevakande beslöt äfven konungen i egen person att begifva sig nedåt landet, och hans resa utsattes till den 20 Februari.

Få dagar förut (den 17) vidtogs en författning utan gemenskap med de krigiska förrättningar, som nu ådrogo sig förnämsta uppmärksamheten, men som likväl genom sin oförmodlighet väckte uppseende. Den var kanslikollegii upplösning, hvilken samma dag konungen afreste genom bref samma kollegium tillkännagafs *). Rätta och hemliga skälet till detta steg är och har förblifvit mig obekant. Det enda jag vet är, att det strax efter konungens återkomst från Ryssland var beslutadt; att en kommitté då mycket hemligen sattes, hvari riksdrotsen presiderade och grefve Ugglas, hofkansleren och statssekreteraren Zibet voro ledamöter, som hade sig uppdraget att föreslå verkställningssättet; att riksdrotsen redan för längre tid, i anseende till vissa kollisioner i ämbetsgöromål, icke varit kollegium benägen: att statssekreteraren Zibet i anseende till en mellan honom och hofkansleren von Engeström förefallen kontestation, hvari han ej efter önskan af kanslikollegii ledamöter fann sig understödd, äfvenledes till dem hade någon rancune; och att slutligen kansliverket samt öfverinseendet å boktryckerierna, efter de principer som nu herrskade, säkrare troddes böra anförtros åt en ämbetsmans än ett kollegii styrelse. Huruvida en eller flera ledamöter för sina personer varit mindre väl anskrifna, kän-

*) Allmän kungörelse utfärdades ock, af samma dag, därom genom trycket.

ner jag ej med visshet, men sådant har möjligen äfven kunnat hafva sin del i beslutet.

I anledning däraf blefvo alla edukationsverket tillhöriga ärenden uppdragna det så kallade kanslersgillet, bestående af akademikanslererna: postärendena åt generalpostdirektören ensam: de dit hörande kameralsaker åt kammarkollegium; konsularsakerna åt kommerskollegium ensamt; boktryckerisakerna åt hofkansleren, resten åt kanslipresidenten, hvartill grefve Axel Fersen sades utsedd, äfven som herr Zibet till hofkansler i herr v. Ehrenheims ställe, som beslutat taga afsked och sätta sig i lugn på en liten, långt ifrån Stockholm belägen landtgård.

Den 20 Februari anträdde konungen sin ofvan omförmälda resa till Göteborg, beledsagad af baronerna Rålamb, Thure Cederström och Lagerbjelke, grefve Charles Emil Lewenhaupt, herrar De Besche, Möllersvärd och Rung. Amiral Cronstedt gjorde ock H. Maj:t sällskap, men skickades i Mars månad till Köpenhamn. Regeringen anförtroddes i samma personers händer, som förvaltat den under konungens resa till Ryssland. Sedan konungen gifvit nödig omsorg till försvarsanstalterna i Göteborg och vestra sjökusten, fortsattes resan till Helsingborg, hvarest H. Maj:t i början af Mars hade ett sammanträde med kronprinsen af Danmark, och uppehöll sig sedermera i Skåne med ömsadt vistande i flera dess städer hela denna och följande månaden.

Emellertid hade konungen af Preussen genom en ministeriel not af den 9 Februari meddelat England sitt deltagande i sjökonventionen. Den förändring hade i detta rikes ministèr tilldragit sig, att den namnkunnige Pitt efter sjutton års förvaltning nedlagt sina ämbeten och fått till efterträdare talmannen i underhuset Addington. Bland andra förändringar i engelska ministeren hade lord Grenville i utrikesdepartementet gjort rum för lord Hawkesbury. Konungen i England blef vid samma tid sjuk och hade acces af den sinnessvaghet, som på 1780-talet besvärat honom, och Pitt fortfor att utöfva sitt ämbete, tills konungen tillfrisknat den 11 Mars. Men de liknelser, man lofvade sig af dessa omständigheter till mera foglighet på engelska sidan, voro bedrägliga. Den 19 Mars ankommo amiralerna Hyde Parker och Nelson med tjugufem linieskepp, tre fregatter och tjugoett mindre fartyg från Yarmouth till Kattegatt i en årstid, då isen vanligen plägar skydda nordiska farvattnen, hvilka detta år ovanligen tidigt blifvit rena, men innan hvarken danska, svenska eller ryska flottorna hunnit utrustas, än mindre

utlöpa. Den 20 skickades en engelsk parlamentär Hammond till Köpenhamn för att proponera danska regeringen att skilja sig från koalitionen och lemna engelska flottan fri passage genom Sundet, men han återskickades utan svar. Engelska flottan fortsatte således sin kurs och syntes redan den 24 från Helsingborg. Den 30 Mars nyttjade den, femtiofyra segel stark, vinden och inlopp genom Sundet under en stark kanonad ifrån Kroneborgs fästning, som föga skadade henne, emedan hon höll sig så nära svenska vallen, att danska kulorna icke räckte fram.

Detta dristiga och lyckligt verkställda företag blottställde Danmark för hela tyngden af fiendtliga anfallet. Förgäfves hade konungen af Sverige smickrat sig och smickrat kronprinsen af Danmark med hopp om svenska örlogsflottans utlöpande ifrån Carlskrona till konjunktion med den danska. Denna sistnämnda måste nu ensam trotsa faran. I sådan belägenhet tog man i Köpenhamn det parti att låta örlogsflottan ligga inom bommen, hvaremot man därutanför anlade en defensionslinie af blockskepp och flytande batterier. Den dröjde icke att blifva anfallen. Den 2 April, som var Skärtorsdagen, lyfte tolf linieskepp, utom fregatter och bombskepp, under Nelsons befäl och begynte mot middagen bataljen, hvilken fortfor i fem timmar med ovanlig häftighet. Danske kronprinsen deltog däri personligen och hedrade både sig och sin nation genom tappraste motstånd. Kanonaden skall hafva hörts ända till Wernamo i Småland. Utgången blef den, att danska defensionslinien forcerades, och elfva blockskepp, flytande batterier och pråmar föllo eröfrade i engelsmännens händer. Segern kostade de stridande å ömse sidor mycket blod, och lord Nelson skall själf ansett denna träffning för en af de hetaste, han bevistat. På eftermiddagen proponerade lord Nelson genom en parlamentär sex timmars vapenhvila, hvilken beviljades *).

Köpenhamnska bataljen gjorde en ganska stor sensation i Europa, men förorsakade en söndring mellan Sverige och Danmark, som för koalitionen var ganska menlig. Danskarne trodde sig genom trolöshet vara lemnade i sticket, i anseende till den lofvade svenska flottans uteblifvande. För konungen af Sverige var det ock humiliant att vara sysslolös åskådare af ett sjöslag, hvari hans örlogsflotta, i anledning af de försäkringar han gifvit, bort kunna deltaga. I denna ställning

*) Hvad som sedermera de följande dagarne föreföll inhemtas af Bihang till Posttidningen 1801, n:r 43. Den meddelade underrättelsen om ett af engelsmännen själfva antändt örlogsskepp lärer dock varit ogrundad.

afbördade han sin harm på kontreamiralen baron Palmqvist, som var förordnad till chef för svenska under utredning varande eskadern, hvilken skildes från befälet den 6 April.

Men vid därom ankomna ordres till amiralen grefve Wachtmeister, som förde öfverbefälet i Carlskrona, ställde han dem ej genast i verkställighet, utan afskickade en kurir till konungen med föreställningar, som åter togos så onådigt, att grefve Wachtmeister själf blef arresterad och öfverbefälet uppdrogs vice amiralen Cronstedt. Undersökning så väl om orsakerna hvarföre svenska eskadern ej utlupit, som om grefve Wachtmeisters ordresbrott uppdrogs krigshofrätten med adjunktion af vice amiralerna von Francken, Lagerbjelke och kontreamiralen Nauckhoff, som företog den samma den 9 Maj, och till hvilken ända grefve Wachtmeister sig då i Stockholm inställde, sedan han likväl den 26 April återfått sin värja.

Man påstår att Danmark på visst sätt ådragit sig själf den skada och fara, det iråkat, genom vägran att emottaga femton ryska örlogsskepp i Köpenhamn, som varit af kejsaren tillbudna, och en lika vägran af den från svenska sidan gjorda proposition att befästa Hven samt anlägga försvarsverk på skånska kusten, hvarigenom engelska flottans framträngande onekeligen kunnat försvåras. Vare härmed huru det vill, så var danska regeringens förnämsta omsorg att draga sig ur spelet. Det på sex timmar afslutna stillestandet förlängdes i tre dagar; sedermera på obestämd tid, och den 9 April träffades emellan danska regeringen och amiral Parker en vapenhvila på fjorton veckor, som inbegrep staden Köpenhamn, Seland, alla danska öarna och Jutland, hvaremot Norge, Slesvig och Holstein förblefvo i fiendtligt tillstånd. Under denna tid skulle danska flottan förblifva in statu quo och alla krigsrustningar inställas, engelsmännen jämväl få proviantera på öarne och Jutland. Denna vapenhvila, sluten utan kommunikation med Sverige, förorsakade hos konungen mycket missnöje och kunde blottställa Sverige för fiendtliga besök af den nu i Östersjön inlupna engelska flottan; men en omständighet hade motiverat bemälte stillestånd, som alldeles ombytte politiska ställningen i Norden.

Hufvudmannen för hela nordiska koalitionen, kejsar Paul I i Ryssland, var död. Det tillhör historien att utreda omständigheterna af denna händelse, hvilken föregafs hafva tilldragit sig af slag, natten till den 24 Mars; men hvilken ingen tvekade vara beredd genom våldsam åtgärd, föranlåten af det missnöje, han sig ådragit genom sin egensinniga styrelse och den osäkerhet och det förtryck, som derigenom spriddes

öfver hans folk. Efter berättelser, som ej syntes sakna trovärdighet, hade en ukas, som fastställde reduktion af förläningar till ryska adeln, påskyndat hans fall. Senaten hade däremot gjort föreställningar, som blifvit besvarade med hotelser att den skulle skickas till Sibirien. Storfurstarne Alexanders och Constantins bemödande att afböja samma beslut hade med lika onåd blifvit bemött; hvarpå senaten i tysthet skall beslutat förklara tronen ledig, kejsaren svagsint, hans arresterande och storfursten Alexanders upphöjande till kejsarevärdigheten. Med svårighet och ej utan förbehåll, att vid verkställigheten af dessa mått hans fader skulle handteras med aktning och mänsklighet, skall denne unge prins låtit beqväma sig till samtycke; hvarefter furst Suboff med några och trettio sammansvurne ofvannämnda natt begifvit sig uppföre en löntrappa till kejsarens nybyggda så kallade S. Michaëls palats, hvilket var inrättadt såsom ett slags fästning, och hvarest han då redan gått till sängs. En adjutant af de sammansvurne var den förste som inträdde i förmaket, hvarest en kejsarens hussar låg; hvilken på den förres anmälan, att han ville tala med kejsaren, vägrade honom inträde, helst han genom den halföppna dörren märkte flera beväpnade i trappan. Hussaren pliktade för sin trohet med sitt lif, och de sammansvurne inrusade i kejsarens sängkammare, som vid bullret fattat sin värja och, i stället att frälsa sig i kejsarinnans rum eller genom en annan löntrappa, hvartill han haft utväg, satte sig till motvärn. Men Suboff skall med ett slag hafva krossat hans högra hand, hvarefter de öfriga sammansvurne kastat sig öfver honom och dels med stygn, dels genom strypning med ett skärp afhändt honom lifvet. Kejsarinnan, uppväckt af hans rop, skyndade ifrån sina rum, men afhölls från inträde. Följande morgonen proklamerades Alexander till kejsare i all stillhet.

Denna katastrof, hvari bland de sammansvurne mördarne en engelsman deltagit, hade så mycket sannolikare varit beredd genom engelska intriger, som det berättades, att parier blifvit gjorda i England, att kejsaren innan Mars månads slut skulle vara död. Man såg tydeligen, att kejsarens vakt varit inne i stämplingen.

Den nye kejsaren skyndade att genom nya ukaser upphäfva sin fars författningar emot böckers införande, emot varuexportation, emot runda hattar och pantalonger, emot resor utur och till Ryssland m. m.; och de förändringar, han gjorde i ministèren, tillkännagåfvo, att han alldeles var det engelska systemet tillgifven *).

*) I titulaturen aflades stormästerskapet på Malta, trätofröet med England.

Kunskapen om ryska tronförändringen hade just hunnit inlöpa i Köpenhamn, då det ofvannämnda stilleståndet tecknades. På konungen af Sverige gjorde den djupt intryck. Han trodde sig i den aflidne kejsaren hafva förlorat icke blott en trogen bundsförvandt, utan en personlig vän. Ohyggligheten af brottet väckte naturligtvis de dystraste betraktelser, och det försäkras, att H. Maj:t sedermera ej gick till sängs utan laddade pistoler.

Svenska affärerna kommo härigenom i en kritisk ställning. Med Danmark var vänskapen kallnad. Konungens afsky för hvad i Ryssland händt, närmade honom ej till förtrolighet med den nye kejsaren. Grefve Pahlen, som var skickad från Petersburg att notificera kejsar Pauls död och kejsar Alexanders upphöjelse på tronen, fick vänta fjorton dagar i Stockholm, innan han fick befallning att söka konungen i rikets södra provinser. Han begaf sig ändteligen till Jönköping och fick där anvisning att resa till Carlskrona, emottogs af konungen med köld och återreste missnöjd.

Emellertid hade Sverige gjort nya förluster. Svenska fregatten Ulla Fersen, som skulle gå till ön S. Barthélémy, hade d. 19 Febr. efter en skarp fäktning blifvit uppbragt till Cork i Irland. Den 20 Mars hade Engelsmännen tagit i besittning bemälta ö S. Barthélémy, ej mindre än de danska Vestindiska öarne S. Croix och S. Thomas.

Däremot hade danskarne den 29 Mars gjort sig mästare af Hamburg och kort därefter Lübeck, läggandes den 14 April beslag på alla engelska varor i förstnämnde stad; konungen i Preussen åter med 24,000 man tagit en lika besittning af Hannover samt besatt inloppet af Weser-, Elbe- och Ems-strömmarne, som blott höllos öppna för neutrala skepp.

I denna ställning voro sakerna, då engelska flottan den 13 April förfogade sig åt Malmö och Kjögebugt, sedan några fregatter och briggar återgått till Nordsjön. Hon fortsatte därifrån, fyratiotre segel stark, sin segling åt Östersjön och visade sig den 19 för Carlskrona. Den utrustade svenska eskadern, 7 linieskepp och några fregatter, hade under sin nye befälhafvare, kontreamiralen baron O. R. Cederström, ändteligen utlupit den 13 och låg då embosserad mellan skansarne, hvilka liksom redden voro satta i möjligaste försvarsstånd. Skärgårdsflottan i Stockholm hade med en stark besättning af landtrupper utlupit ifrån bemälte station den 4 April och begifvit sig ned åt rikets södra kust, men stadnade i Calmare läns skärgård. Konungen, som hade den obehagliga rol att till lands följa engelska flottan, elvar hon

hotade hans rike med nya faror, utan att hufvudsakligen kunna mota dem, ilade till Carlskrona den 22. En engelsk parlamentär hade emellertid inlupit och i en not inom fyratioåtta timmar begärt att veta, om Sverige vore att anse för Englands vän eller fiende; hvarpå följde ett evasivt svar i vice amiralen Cronstedts namn.

Men Rysslands och Englands direkta negociationer gåfvo snart en fredligare vändning åt dessa vidt utseende omständigheter; och sedan ryske ministern i Köpenhamn meddelat Hyde Parker kejserlige ryske statsministern grefve Pahlens förklaring, det han, Parker, blefve ansvarig för alla påföljderna af fiendtligheterna emot Sverige och Danmark, intill dess svar ankommit från kabinettet i S. James på kejsarens fredspropositioner, svarade bemälde amiral, att han ditintills skulle bibehålla sin samma ställning och ingenting nytt företaga, hvarpå engelska flottan den 24 återseglade till Sundet; och kommunikationen mellan Sveriges vestra kust och Östersjön på vice amiralen Cronstedts förfrågan äfven förklarades fri, äfvensom spannmålsfartyg redan förut fått obehindrade inlöpa i Carlshamn och Carlskrona. Dock förständigades bemälde amiral den 8 Maj af lord Nelson, att han icke hade ordres att inställa fiendtligheter, i händelse han mötte svenska örlogsflottan i öppna sjön. Parker var emellertid rappellerad till England.

Den storm, som hotat, var således för ögonblicket stillad. Lyckligtvis hade ingen uppenbar fiendtlighet mellan Sverige och England utbrutit, och farornas framtida förekommande berodde af underhandlingar, hvartill vapenhvilan på alla sidor med all omsorg användes. Konungen fann härigenom ett tillfälle att åter begifva sig till Stockholm, ett tillfälle så mycket mera önskadt, som drottningen i välsignadt tillstånd nedväntades i medlet af Maj månad. H. Maj:t begaf sig den 7 Maj från Carlskrona öfver Vestervik till sin hufvudstad och ditlände den 10. H. Maj:ts ankomst var efterlängtad och nödig i anseende till många under hans frånvaro hvilande regeringsangelägenheter af den vigt, att deras afgörande fordrade H. Maj:ts närvaro. Också öfverlemnade H. Maj:t sig med mycken flit åt rådplägningarne, och, för att därtill finna så mycket tillräckligare tid, blef rapporttimmen tillbakaflyttad från 10 till 9 f. m., hvarefter arbetet i konseljerna fortfor till middagstimmen klockan två eller half tre.

Konungen fann sig i Stockholm till mötes en svensk emigrant, hvars lefnad varit kastad emellan de mest omskiftande öden. Generallöjtnanten friherre Gustaf Mauritz Armfelt, som inom nio år spelt en

så lysande rol i sitt fädernesland och därstädes såsom förrädare blifvit dömd till stupstocken samt funnit sitt namn på skampålen, hade nytjat konungens tillstånd att, återställd till sina medborgerliga rättigheter och sitt anseende, besöka sin fru och sina barn. Han hade till dess ändan ifrån Tyskland begifvit sig till Petersburg. Af ödet liksom utsedd till äfventyr, ankom han dit, nyss innan kejsar Pauls dödsfall inträffade, och uppkom enligt befallning för att hos honom få ett lofvadt företräde den 24 Mars om morgonen, då han på en gång fick veta, att att samme kejsare icke mera var till och att hans son bestigit hans tron. Han åtnjöt dock sedermera af kejsar Alexander all nåd, och begåfvad med en dosa, prydd med kejsarens porträtt af 8,000 rubels värde, samt med ett rekommendationsbref till konungen, anlände baron Armfelt till Stockholm den 7 Maj. Gamla vänner, men ännu mera gamla och nya klienter fyllde genast hans förmak. De väntade se honom, som redan återvunnit allt annat hvad han förlorat, återställd jämväl till de vigtiga ämbeten, han beklädt, och den ynnest vid tronen, han åtnjutit. För min del väntade jag det ej. Det utmärkta förtroende, general Toll förvärfvat hos konungen allt sedan senaste riksdagen och som under de krigiska konjunkturerna var stadgadt och ökadt, lofvade icke en delning, som snart under medgången skulle återlifva en täflan mellan dem, motgångarne försonat.

Baron Armfelt blef konungen genast föreställd och med nåd emottagen. Han blef äfven presenterad för drottningarna; men hertigen af Södermanland undvek att gifva honom företräde under förevändning af sin förestående resa till Rosersberg. Baron Armfelt gjorde sedermera försök att vinna revision af sin process, under föregifvande att falska bref i hans namn voro mot honom till bevisning nyttjade. Den skugga, som härigenom fallit på hertigen af Södermanland, riksdrotsen m. fl. och Svea hofrätt, blef dock snart skingrad, då dessa bref, enskildt framtedda, funnos vara hans egenhändiga med den ögonskenlighet, att den icke af hans närmaste kunde bestridas. Härigenom förföll ock fråga om hans återinsättande i något ämbete. Konungen tillät ej en gång, att han återtog det rum i svenska akademien, hvarifrån han blifvit utesluten. Man trodde honom sedermera likafullt vara utsedd till minister i Wien, men äfven detta hopp var bedrägligt; så att han efter vid pass sex veckors vistande i Stockholm åter begaf sig utrikes och tillbragte följande vintern i Paris, i sällskap med enkehertiginnan af Curland, hvars amant han länge varit. Med fröken Rudenschöld, som med honom på en tid vistades i Stockholm, skall han vi-

sat köld. Detta ryktbara fruntimmer begaf sig äfven om sommaren till Frankrike, mera utskämd af sin ända till fräck skamlöshet oordentliga lefnad än af schavotten *).

Den 21 Maj blef drottningen lyckligen förlöst med en prinsessa, som den 26 vid dopet i slottskapellet nämndes Sophia Wilhelmina. Till betygande af sin glädje öfver denna hugneliga händelse gjorde H. Maj:t den 28 flere promotioner. Öfverhofstallmästaren och landshöfdingen grefve Ulrik de la Gardie fick brevet att vara en af rikets herrar: fyra storkors af Svärdsorden, tre kommendörsband af samma orden, trenne af Nordstjerneorden, ett storkors och tre kommendörsband af Vasaorden och flera smärre ordenskors bortgåfvos. Författaren af dessa anteckningar blef till sin stora förundran frånvarande utnämnd till kommendör af Nordstjerneorden och fann ingen annan tydning af en så oväntad nådebevisning än den förmodan, att konungen tilläfventyrs därmed velat förklara, att han såsom kansliråd i det nyss upplösta koliegium ej varit H. Maj:t misshaglig. Ibland flera utnämnda adelsmän förtjenar isynnerhet landshöfdingen Håkanson nämnas, hvilken såsom ofrälse man vid flera riksdagar spelat en så betydande rol.

Men den befordran, som med skäl väckte både uppmärksamhet och fägnad, var hofkansleren Ehrenheims till kanslipresident, för honom själf oförmodad, som redan bortsålt equipage och afskedat sin betjening, och likaså för publiken, som ansåg grefve Axel Fersen till samma ämbete självskrifven. Det är ock ostridigt, att han därom haft löfte. Men de politiska konjunkturerna hade, oaktadt all konungens vedervilja för Franska republiken, gjort en rapprochement med densamma nödvändig: till hvilken ända herr Bourgoing, som tillförne varit fransk minister i Köpenhamn, blef af republiken ackrediterad som envoyé och ministre plénipotentiare till svenska hofvet och baron Carl Ehrensvärd i lika egenskap till Paris **). Grefve Fersen skall häröfver yttrat missnöje och förklarat sig då ej kunna förestå svenska ministèren. Konungen tog honom på orden och utnämnde Ehrenheim till kanslipresident, hvarvid affärerna onekligen vunno. Till ersättning för grefve Fersen utnämndes han i Juli månad till riksmarskalk efter grefve Oxenstjerna, som på begäran ifrån samma ämbete entledigades. Grefve Fersen syntes dock däraf föga tillfredsställd och sökte samt vann till-

*) Kongl. sekreteraren Ehrenström var ock rehabiliterad och bar häroldskorset.

**) Bourgoing ankom först till Stockholm i Aug. och baron Ehrensvärd hade sin anträdesaudiens den 5 Aug.

stånd att mot hösten företaga en utrikes resa i sällskap med sin syster hofmästarinnan grefvinnan Adolph Piper, som för en långvarig sjukdom sökte bot i ombyte af klimat och främmande helsovatten.

Grefve Fersens éloignement stötte ryske ambassadören Budberg, som vid flera tillfällen adagalade missnöje och frampå sommaren med sitt hofs tillstånd begaf sig ifrån Stockholm, lemnande beskickningens ärenden åt chargé d'affaires Alopaeus.

Till hofkansler utnämndes statssekreteraren Zibet. Hans ställning var dock i denna post vida mindre smickrande, än om grefve Fersen efter första planen blifvit kanslipresident, i hvilken händelse ärendena ofelbart mera kommit att bero af hofkansleren. Mellan den nye kanslipresidenten och Zibet herskade icke det bästa förstånd.

Emellertid fortforo underhandlingarne till fredens återställande och befästande i Norden. Ifrån England var till den ändan lord S. Helens skickad till Petersburg och ifrån Danmark grefve Bernstorff till London. I Maj månad upphofs det ryska embargo på alla engelska skepp och vid kunskapen därom det engelska embargo på danska och ryska. De svenska skeppen förblefvo ännu någon tid under detta tvång. I allmänhet trodde man sig märka mera beredvillighet från engelska sidan till försoning med Ryssland och Danmark än med Sverige. Det hade skrifvits i England, att Sverige tiggt sig till deltagande i koalitionen med kejsar Paul, men att Danmark genom hotelser blifvit nödgadt. Att konungen länge mot England varit uppretad och, om ej gifvit anledning, åtminstone med nöje samtyckt till den aflidne kejsar Pauls våldsamma mått, är af allt, hvad tillforne tilldragit sig, lätt att inse. Men sedan H. Maj:t den 19 Maj upphäft sitt förut utfärdade förbud emot all handel på England, blef ändtligen den 16 Juni embargo upphäft äfven på de i England varande svenska handelsfartyg.

Den 17 Juni träffades ock i Petersburg en konvention emellan England och Ryssland, i kraft hvaraf det goda förståndet återställdes, men med de föga smickrande villkor, att engelska krigsskepp under utstakade förbehåll bibehöllo visitationsrättigheten. Det utstakades dock, att neutrala makters skepp fritt finge besöka krigförande nationers hamnar och kuster, samt att alla andra varor än de, som ovedersägligt hörde till krigsförnödenheter eller fiendtlig egendom, skulle anses för fria. Man förband sig å ömse sidor att med stränga ordres tillhålla sina skeppskaptener att inga kontrabandvaror fördölja; äfvensom att befälhafvaren på ett krigsskepp, som anhåller handelsfartyg, svarar för all kostnad och skada, i fall inga kontrabandvaror finnes, och då ...

han öfverskrider sina ordres, bestraffas. Däremot skulle konvojskepp under ingen förevändning sätta sig emot handelsskepps anhållande. Och detta var hvad England alltid yrkat, och ett fastställande af styrkans rätt. En så uttrycklig dementi af de koaliserade makternas i December upprättade konvention kunde ej annat än smärta konungen af Sverige; men i brist af styrka att göra sin rätt gällande var det blott genom undfallenhet och moderation, som svenska handelns trygghet kunde återvinnas. Det betingade villkoret var egentligen för ryska riket föga kännbart, som nästan ej drifver någon aktiv handel, hvaremot hela olägenheten drabbade Sverige och Danmark, samt mest det förra riket, som däraf desto mer förödmjukades, ju ifrigare det medverkat till koalitionen.

Emellertid kunde konungen ej förmås att uttryckligen accedera till konventionen af den 17 Juni. Han hade ej heller den tillfredsställelsen, att de till England 1800 uppbragta konvojerna frigåfvos, eller att ön S:t Barthélemy blef honom återställd. Med Ryssland var vänskapen alldeles kallnad, och konungens propositioner om godtgörande af krigsrustningarne vunno icke gehör. De hade varit ganska betydliga och medlen så otillräckliga, att amiralen grefve Wachtmeister, innan han från öfverbefälet entledigades, ofta på egen kredit måst förskjuta hvad till vissa delar af flottans utredning erfordrats. Traktamente och sold för de på flere ställen sammandragna trupper hade otillräckligen och ojämnt utfallit. Spannmålsbristen var så stor, att en tunna råg i allmänhet gällde tio à tolf r:dr samt i Göteborg uppgått ända till tjugo, så att regementen, till afböjande af hungersnöd, måst därifrån hemförlofvas. Salt kostade i flera rikets landsorter femton r:dr tunnan, oaktadt konungen den 22 April upphäft produktplakatet och under då herrskande oroligheter tillåtit helfrihets åtnjutande för främmande varors införsel med neutrala skepp.

I så beskaffade omständigheter var dock förmodligen den första förlusten den bästa och alltid en vinst, att ju förr ju hellre komma utur en nöd, som riket icke hade styrka att uthärda. Det är oberäkneligt till hvad grad denna nöd kunnat växa, ifall kejsar Paul lefvat och engelska sjökriget kommit till utbrott. Ryska flottan låg dels infrusen, dels outredd i Kronstadt och Reval, då hans död timade. Sundet var forceradt: danska flottan inaktiv; svenska flottan hade blifvit blockerad; all handelsfart i Östersjön, såväl som från Sveriges vestra kust, hämmad: Sverige utan bröd och utan salt: dess järnvägar belastade med järn, som ej kunde exporteras: kusterna öfver allt blott

ställda för landstigningar och plundring; med ett ord: en fred, huru sann den blef, var en välgärning och snart sagdt en nödvändighet [1].

Med Juli månads början voro nordiska farvattnen fria från engelska krigsskepp, och handeln återtog sitt obehindrade lopp. Sverige återfick jämväl tvenne uppbragta ostindiska skepp, som med rika laddningar återkommit från Canton, och hvaraf det ena med mycken vinst försålde sin laddning i Holland, som på flere år sett sin kommunikation med Ostindien afbruten; det andra åter, som äfven var destineradt till Amsterdam, genom en förfärlig storm förgicks nanför Deal i England den 28 November, till icke ringa skada både för riket och Ostindiska kompaniet, som, oaktadt detta skepp var assureradt, genom lucrum cessans och alla andra förluster af besättningarnes underhåll flera månader under embargotiden så på detta som på det förra skeppet lidit flera 100,000 r:drs skada.

Amiralen grefve Wachtmeisters rättegång fortsattes i Stockholm i krigshofrätten till den 28 Juli, då hans dom utföll, i kraft hvaraf han förklarades sitt ämbete förlustig, för det han ej genast verkställt konungens ordres om baron Palmqvists suspension. Det var dock till fullo utredt, att motvind hindrat eskaderns utlöpande, hvarför ock baron Palmqvist ingen ansvarighet därföre kunde tilläggas. Domen bekräftades af konungen, som väntat, att grefve Wachtmeister skulle bönfalla om nåd. Men han åtnöjdes med sitt öde, helst hans svärfar,

[1] För sammanhangets skull intryckes här följande i svenska tidningarne på kunglig befallning införda artikel, ehuru saken hörer till nästa års märkvärdigheter under konungens vistande i Skåne.

Herrevadskloster d. 21 Maj 1802. I dag f. m. ankom en kurir från konungens minister i London, frih. Silfverhjelm, hvilken till H. Maj:t öfverbragte Storbritanniska hofvets ratifikationsinstrument till den af bägge makters befullmäktigade ombud i Petersburg d. 30 sistl. Mars undertecknade accessionsakt till konventionen af d. 17 Juni 1801. Ratifikationerna utväxlades d. 11 Maj. Återställandet af det goda förståndet bägge makterna emellan har varit åtföljdt af alla de steg å H. Storbrit. Maj:ts sida, som kunna förvissa om dess uppriktiga begär att framgent befästa och bibehålla detsamma. Redan d. 6 Maj och således innan konungens ratifikation hunnit till England ankomma, afsändes en postjakt till Vestindien med Storbritanniska regeringens ordres om återställande af ön St. Barthelemy samt om upphäfvandet af den embargo, som blifvit lagd på den där befintliga svenska egendom. Vestindiska kompaniets skepp, Triton, jämte skeppet Venus blefvo likaledes innan ratifikationernas utväxling frigifna. Konferenserna till afslutande af en ny handelstraktat eller till förbättrande af den, som sedan år 1661 varat, skulle ofördröjligen taga sin början. Hvad de år 1798 uppbragta konvojernas angår, hvilka [illegible] anledning att förmoda, det samma process, oaktadt [illegible], skulle efter ratifikationernas utväxling återupptagas samt, i stället för att på ett ensidigt sätt drifvas, numera genom [illegible] underhandling båda hofven emellan afgöras.

en rik handlande Hall i Göteborg, född engelsman, var hjärtligen förnöjd att se sin måg skild utur kronans tjenst och åtog sig att rikligen underhålla honom i framtiden.

Grefve Wachtmeister saknades mycket vid örlogsflottan, där han gjort sig älskad; och om hans nit för konung och fäderneslaud samt loyauté hafva själfva hans afundsmän ej vågat väcka fråga. Hans egentliga fel var en obetänksam pratsjuka, som ej alltid respekterade sanningen. Hans hemställning till konungen, då han fått positiva ordres att suspendera baron Palmqvist, var kanhända oförsigtig i en stund, då konungens kritiska ställning gjorde en slik uppoffring nödvändig, men härflöt otvifvelaktigt af välmening jämte öfvertygelse om baron Palmqvists oskuld och hade till äfventyrs vunnit mildare uttydning, om icke en hemlig ovän, vice amiralen Cronstedt, efter all liknelse mot honom skärpt konungens vrede. Grefve Wachtmeister tillbragte följande vintern i Stockholm och höll där ett lysande hus, men bevistade ej hofvet. Konungen skall varit mycket sårad af hans fierté att ej begära nåd.

Men det är tid att återgå ifrån de ämnen, som med krigsoroligheterna hafva gemenskap, till andra, som under samma tid förtjena uppmärksamhet. Ibland dessa företer sig främst konungens författning om realisationsafgiften den 12 Maj. Under H. Maj:ts frånvaro hade icke allenast de besvär, som inkommit öfver uppskattningarne, blifvit öfverlemnade till granskning af beredningen öfver rikets allmänna ärenden, som därutinnan funnit ett förråd af handlingar, lika så besvärligt som vidlyftigt att med noggrannhet genomgå; utan den vid riksdagen år 1800 fastställda kommitté, bestående af banko- och riksgäldskontorets fullmäktige, jämte tillförordnade ledamöter af kammarkollegium och statskontoret, hade jämväl sammanträdt att göra uträkning af den procent, som, enligt ständernas beslut, af hela uppskattningssumman borde utgå. I anledning af denna kommittés tillstyrkande, och då en längre tidsutdrägt med förmögenhetsafgiftens utgörande skulle kunna medföra betydlig ändring i den förmögenhet, som för hvar enskild man blifvit uppskattad och nu för afgiften borde ligga till grund, förordnades att densamma inom tvenne år borde indrifvas, äfvensom att, då 2 ½ procent funnits vara hvad högst af hvars och ens förmögenhet borde utgå, det första årets afgift skulle blifva hälften eller 1 ¼ procent, efter hvars inflytande ofvannämnda kommitté ytterligare egde att tillse, om i de återstående 1 ¼ procent någon minskning kunde ega rum: skolande de, som i stället för banko-

mynt ville erlägga riksgäldssedlar, därtill hafva frihet, då de terminsvis betalte en uppgäld af 33⅓ procent under villkor af framdeles liqvidation vid senare delens af afgiften erläggande efter hvad högre eller lägre agio då kunde bli faststäldt; och ville H. Maj:t kungöra terminen till uppbörden i så god tid, att densamma ej förrän en månad efter afkunnandet skulle företagas; med hvad mera angående rättelser i uppskattningarne och uppbördssätter samt beräkningen af realisationsafgiften stadgades.

Sedan konungen i Juni månad låtit garnisonen i Stockholm hafva ett kort exercismöte på Ladugårdsgärdet, blef drottningen den 21 Juni kyrkotagen. H. Maj:t hade redan beslutit att med sin gemål sedermera företaga en resa ifrån hufvudstaden, men destinationen hölls efter vanligheten hemlig och föranlät flera gissningar, äfven att den kunde blifva åt utrikes ort; somliga förmente åt Petersburg, andra åt Tyskland. Ändtligen embarquerade sig Deras Maj:ter den 22 Juli och afseglade till Carlskrona, medan en del af suiten gick landvägen. Hvad som väckte uppmärksamhet var, att konungen under denna resa icke tillförordnade någon regering, utan voro, utom kabinettssekreteraren baron Lagerbjelke, statssekreteraren Rosenblad för kammar- och expeditionssekreteraren Hederstjerna för krigsärendena konungen följaktiga. Ankomsten till Carlskrona skedde den 31 Juli. Efter ett kort vistande därstädes anträddes resan till Skåne, hvarest större delen af Augusti månad tillbragtes på Bockaskog.

Generalguvernören Toll, hvars boställe nu blef konungens residens, hade i Skåne utöfvat sin vidsträckta civila äfvensom militäriska myndighet med en höghet, tilltagsenhet och fåfänga, som adragit honom allmänt missnöje. Under det han allmänligen troddes vara upphofvet till de steg, hvilka hotat riket och framför allt Skåne med krigsförödelser, och hvilka utan minsta gagn besvärat statsverket och landet med de kännbaraste kostnader, hade hans uppförande och sätt att vara sårat både ämbetsmän och ortens invånare. Hans lysande lefnad, hans betjenande af talrika adjutanter, hans anspråk på krypande uppvaktningar, med ett ord, hans utvärtes former stötte allmänna tänkesättet lika så mycket som öfvertygelsen om hans våldsamma och alltid till vådliga nyheter böjda lynne. Hans kända inflytande på konungen och lika kända åtrå att upphäfva sig till principal minister ökade hvarken kärleken för konungen eller förtroendet till visheten af en framtida styrelse. I sådana omständigheter var det dock en lycka, att konungen, omgifven af flere ämbetsmän, hade tillfälle att inhemta

deras råd, som äfven verkligen mer än en gång tjenade till motvigt mot generalguvernörens.

Jönköpings regemente, som i April månad blifvit kommenderadt till Skåne till strandpostering, var det enda som ännu ej var hemförlofvadt. Det qvarblef därstädes ända till slutet af September, ej utan dryg kostnad, men utan att skälet är mig egentligen bekant. Att tro den allmänna rösten, skall man hyst misstroende till skåningarnes tänkesätt, hvilka sägas varit mer böjda för Danmark än för sin lagliga öfverhet. Regementet nyttjades ock till dämpande af en oroliget, tillkommen af några frälsebönders uppstudsighet under Borreby egendom, tillhörande riksrådinnan grefvinnan Bonde, emot en frälseinspektor därstädes, som försåtligen med hugg och slag blef anfallen, hvarpå våldsverkarne äfven satte sig emot kronobetjeningen, som ville taga dem i häkte, hvilket uppträde i början troddes hafva vidsträckta rötter, men slutligen fanns vållade af hård medfart af inspektoren och alldeles enskildt. De brottslige blefvo vid urtima ting dömde och afstraffade med kroppsplikt. För öfrigt verkställdes af Jönköpings regemente flera brännvinsbeslag och lurendrägerikonfiskationer, hvartill förmodligen denna främmande trupp med mera förtroende nyttjades än den militära styrka, som till större delen utgjordes af provinsens barn.

Anledningen till Deras Majestäters långa vistande på Beckaskog torde sannolikt förklaras genom drottningens föräldrars, arfprinsens och arfprinsessans af Baden, jämte tre deras barns besök hos deras måg och dotter, kejsaren och kejsarinnan i Ryssland. De hade den 25 Juli anländt till Petersburg; och man trodde konungen och drottningen afbida deras återresa i Augusti för att med dem hafva ett rendezvous på tysk botten, då konungen jämväl skall ärnat göra ett besök i Berlin. Hade denna plan gått i verkställighet, så hade drottningen haft det nöjet att träffa sina anhöriga med en för riket ganska dräglig kostnad. Men deras vistande i Ryssland förlängdes till sent på hösten, och ett särskildt besök i Stockholm måste ersätta det uteblifna mötet.

Den 3 Augusti vidtog konungen den författning, att brännvinsbränningen, som hela det förflutna året varit förbjuden och i trots af förbudet oförsynt öfvad i de flesta rikets provinser, måtte till husbehof tillåtas ifrån den 15 Oktober till den 15 November samt ifrån den 15 Februari till den 15 April nästa år. Utgången visade klokheten af detta beslut, då både brännvin och spannmål (oaktadt skörden i allmänhet ej var den bästa) föllo i pris. Det genom förbudet uppdrifna brännvinspriset hade lockat underslefsbrännares vinningslystnad, som

sågo sig i stånd att till idkande af denna olofliga näring efverlemna dem, hvilka behöfde spannmål till bröd. Bland regeringens vanmaktiga steg att minska dessa olägenheter kan i förbigående antecknas, att konungen den förflutna vintern låtit alla sina ämbetsmän förstå, att H. Maj:t önskade och förväntade, att de icke nyttjade brännvin: hvarför denna tiden de vanliga aptitsuparne vid större måltider mest togos uti ett enskildt rum.

Ändtligen var H. Maj:t betänkt på sin återresa ifrån Skåne vid Augusti månads slut. Den 1 September voro Deras Maj:ter i Helsingborg och fortsatte vidare sin färd genom Halland till Göteborg, hvarest några dagar tillbragtes under lysande glädjebetygelser. Den 20 September besågo Deras Maj:ter Trollhättekanalen och passerade sjelfva genom slussarne, som namngafvos. Minnet förvarades sedermera på en skådepenning. Mot slutet af månaden återkommo Deras Maj:ter öfver Vesterås till Drottningholm.

De afbidade nu arfprinsens och arfprinsessans af Baden ankomst ifrån Petersburg, hvilka höga främlingar voro beledsagade af deras son och yngre dotter, sedan den äldre qvarstannat hos sin syster kejsarinnan. H. exc. generallöjtnanten grefve Klingspor var beordrad att emottaga dem på finska gränsen, och öfverste kammarjunkaren baron Hamilton gick till Åbo att uppvakta dem vid resan öfver hafvet. Deras färd genom Finland skedde med alla de æreb etygelser, som tillkommo kongl. personer, och ingenting försummades eller sparades för deras nöje och beqvämlighet. Sjöresan ifrån Åbo blef besvärlig genom hårdt väder. Deras Högheter framkommo dock lyckligen till Stockholm den 9 Oktober, hvarest öfverståthållarehuset vid Slottsbacken var inredt till deras logerande och hvarom omsorgen varit uppdragen grefve Ugglas, som i grefve Fersens frånvaro företrädde riksmarskalken. Deras Maj:ter emottogo sina så nära anförvandter med ömmaste sinnesrörelser och spisade första måltiden familiert med dem i deras hotell. Sedermera blefvo alla corpser och ämbetsmän för dem presenterade vid en cour på Stockholms slott.

Mot slutet af Oktober begåfvo hofven sig på åtta dagar till Drottningholm, och den 3 November förfogade de sig till Upsala, för att så väl bese denna urgamla stad som de märkvärdiga bergverken och bruken i Roslagen; men resorna i Sverige voro för dessa höga gäster icke behagliga. En ovanlig storm och snöfall gjorde denna dag märkvärdig ej allenast i Sverige, utan i större delen af norra Europa. Sjöskador, afläckta hus och nedblåsta skogar tecknade dess åminnelse; och vag-

lag och väderlek tilläto med möda Deras Maj:ter med sina gäster att framkomma till Upsala, men alldeles icke att vidare fortsätta den tilltänkta lustresan. Illuminationer och orationer samt kemiska och galvaniska experimenter upptogo trenne dagar i Upsala med de nöjen, som där kunde åstadkommas, hvarefter återfärden skedde till Stockholm. Borgerskapet hade den 9 November på börsen anställt en lysande bal för hela kongl. huset och flere hundra personer att fira kronprinsens födelsedag. Den skall hafva varit dyr och kostat nära 8000 r:dr, som föllo subskribenterna ganska dryga, emedan deras antal var ringa och mängden af borgerskapet håglös för denna högtidlighet. Kort därefter gaf musikaliska akademien på riddarhussalen Haydns oratorium Skapelsen, för att bidraga till så väl Deras Maj:ters som det främmande herrskapets nöje. Detta herrskap hade äfven genom sitt bemötande och en nedlåtande höflighet emot hvar man förvärfvat sig allmän tillgifvenhet, så att alla önskade, att dess vistande i Sverige måtte blifva angenämt.

Årstiden var emellertid långt liden, och besökets tid, som var utsatt till fem veckor, förlängdes öfver hela November, då ändtligen resan, som skulle anställas åt Trollhättan, Göteborg, Helsingborg och Köpenhamn, utsattes till den 8 December, och konungen och drottningen, som ville till slut ostördt nyttja sina höga anförvandters sällskap, med dem begåfvo sig den 1 December till Gripsholms slott. Baler och spektakel samt en myckel talrik ditbefalld societet gjorde vistandet därstädes lysande. Men skilsmessan blef så öm, att den ännu i åtta dagar måste uppskjutas; isynnerhet skall arfprinsen därvid röjt en rörelse, som gjorde att man bäfvade för hans helsa.

Ändtligen inföll dock det så länge undvikna afskedet den 15 December, då badiska herrskapet om morgonen afreste ifrån Gripsholms slott, för att hafva sitt första nattläger i Arboga. Väglaget var halt, arfprinsens vagn hög, smal i gången och försedd med hela engelska hjulskenor utan hjulspikar. Oaktadt tillbud af en annan för denna årstidens resor i Sverige säkrare vagn, hade han dock beslutat att nyttja denna, såsom den han kände som beqvämligast. En olycklig tillfällighet gjorde, att vagnen kl. 7 om aftonen på ¾ mils afstånd från Arboga stjälpte i en hal sluttning utan allt kuskens förvållande. Vagnen gick sönder, men hvarken arfprinsen eller öfverste Borgenstjerna eller en af prinsens kavaljerer, som åkte där tillsammans, stötte sig. Vid fallet yttrade prinsen allenast sin fruktan, att han skulle skada Borgenstjerna, som därvid blef liggande under honom. Två stalldrängar ifrån

Kungsör, som i detsamma kommo åkande på en kalkskrinda, blefvo både behjälpliga att bringa de åkande herrarne utur den kullstjälpta vagnen genom en remna uppemot taket, och att med sitt åkdon befordra deras fortsatta resa till Arboga, sedan man därpå med dynor och kappor tillredt ett så varmt och beqvämligt säte för prinsen, som omständigheterna medgåfvo.

Men arfprinsen begynte genast må illa. Han fick kräkningar: det märktes att munnen drogs på sned; han förlorade efter hand förmågan att tala och framkom utan sans till Arboga, hvarest arfprinsessan redan inträffat. Bestörtningen kan lättare begripas än beskrifvas. All på stället möjlig medicinsk hjälp försöktes. En kurir affärdades till Gripsholm att underrätta om olyckshändelsen. Konungen och drottningen skyndade dit, och generaldirektören Schultzenheim beordrades att hals öfver hufvud komma från Stockholm. Alla dessa mått voro fåfänga; och arfprinsen afled den 16 om morgonen af slag, hvartill hans konstitution var fallen och hvilket efter all sannolikhet åkommit genom alteration vid stjälpningen, helst ingen utvärtes skada på hans kropp kunde förmärkas.

Arfprinsessans tillstånd var så mycket mera medömkansvärdt, som hon förmått sin svärfar markgrefven att samtycka till resan och på visst sätt åtagit sig ansvaret för alla de påföljder, som den kunde hafva. Hon förlorade icke blott en älskad gemål, utan ock sin etat såsom tillkommande regerande furstinna, och var därtill stadd på en resa i främmande land, långt ifrån sin hemort. Midt i sin bestörtning ville hon dock fortsätta resan. Det hade kanske varit bästa sättet att genom den därvid nödvändiga aktivitet skingra sorgens intryck så mycket möjligt var; men konungen tillät det icke. I sällskap med sin måg, döttrar och son, återvände hon till Haga. Vägen togs öfver Westerås: arfprinsens lik hemtades med den honnör, som hans rang tillkom, södra vägen till Stockholm. Sorgen anlades på ett halft år den 20 December, och både kongl. och arffurstliga hofvet tillbragte på Haga den tristaste julhelg, som kan upptänkas.

Näst arfprinsessan var konungen den mest sorgbundne. Hans af naturen mjältsjuka lynne fördjupade honom i de sorgligaste betraktelser. Han trodde sig blott vara född till olyckor och anmärkte, att kejsarinnan Catharina II, konung Fredrik Wilhelm II i Preussen, kejsar Paul I, alla tre dött inom tre månader, sedan han gjort dem besök, och att arfprinsen, hans svärfar, nu blott syntes besöka honom för att

finna döden i hans rike *). Bedröfvelsen födde håglöshet både för affärer och förströelser och underhölls och förökades därmedelst. Stundom utbröt den ock i öfverilningar af vrede, hvilka gjorde sammanlefnaden med honom desto besvärligare.

Öfverste Borgenstjerna skickades till Baden med den aflidne arfprinsens hjärta uti en silfverask. För denna furstes lik tillreddes en präktig begrafning uti Riddarholmskyrkan samt svenska konungagrafvarne. Sedan det blifvit på vanlig paradsäng utställdt till allmänt åskådande, firades denna sorgliga ceremoni den 17 Januari. Utom den bedröfvelse, hvarmed badiska herrskapets besök slöts, blef det således äfven för konungen och riket ganska dyrt och kan gissningsvis ej anses för otroligt, att det kostat öfver 150,000 r:dr, helst konungen äfven lärer ihågkommit sina långväga gäster med betydliga presenter. Detta bemötande, som gör konungen heder, kontrasterade med den köld, hvarmed de påstodos hafva blifvit handterade i Petersburg, man vet ej af annat skäl, än att ministèren därmedelst ville afhålla kejsarinnan, som utverkat deras ditbjudande, från hoppet att framdeles influera i regeringen, skolandes arfprinsen därstädes njutit så knappt understöd till nödiga omkostnader för resan och därvarelsen, att han med kejsarinnans borgen måst sätta sig i 30,000 rublers skuld.

Den aflidne arfprinsen var en herre af bästa hjärta, men af ganska inskränkta snillegåfvor. Han var därföre van att låta styra sig i allt af sin gemål, som egde därtill skicklighet. Bägge dessa furstliga personers väsende liknade i allt afseende enskildas, utan tväng af etikett eller representation. Bland prinsens svagheter kan nämnas, att han var i hög grad mörkrädd. Men den godhjärtade höflighet, hvarmed han bemötte ända till den lägsta betjeningen och som gjorde en märklig kontrast med konungens högdragna fasoner, förvärfvade honom en utmärkt tillgifvenhet, som vid hans oförmodade frånfälle röjdes i den uppriktigaste sorg.

Det blef nu beslutadt, att arfprinsessan af Baden med sin son och dotter skulle öfver vintern qvarblifva i Sverige till nästa öppet vatten.

Mot slutet af året hade en ändring i ministèren tilldragit sig, i det vice amiralen Cronstedt oförmodadt blifvit skild ifrån sin generaladjutantsbefattning vid flottan samt det rum, han därmed förenat uti

*) Bade prinsessan af Mecklenburg och den ryska storfurstinnan, som voro ämnade till hans gemåler, voro äfven döda.

konseljen. H. Maj:t afbidade stunden därtill vid sin resa till Gripsholm, da Cronstedt därifrån i Stockholm fick befallning att ofördröjligen förfoga sig till Sveaborg, för att där emottaga sitt befäl öfver arméens flotta, och att lemna generaladjutants-käppen, som tillställdes vice amiralen baron Rayalin, hvilken förut såsom landshöfding på Gottland sig därstädes uppehållit. Han hade något förut fått ordres att infinna sig hos konungen, men under pretext af länets och privata angelägenheter. Dessa ordres voro honom meddelade i ett bref, som under kuvert till lagman Ahlberg var honom ifrån hans bror polismästaren med kurir tillsändt, och som den förre på befallning egde att tillställa baron Rayalin. Grefve Ugglas hade därom föranstaltat: och da man känner hans nära relation med riksdrotsen samt hvad som förefallit mellan vice amiralen Cronstedt och h. exc. amiralen grefve Wachtmeister, blir det ganska sannolikt, att Cronstedts störtande var en Wachtmeisters revanche. Konungen skall yttrat sig, att "Cronstedt vore honom för konstig och benägen att skada andra". Man gissade, att i sammanhang med Cronstedts fall något dylikt äfven skulle föresta generalguvernören Toll, men bedrog sig i denna uträkning, ehuru han såsom skild ifrån konungens person och uppehållande sig i Skåne icke troddes ega all den influence som tillförne.

Emot missbruk af tryckfrihetsförordningen fortfor samma nitälskan som flera förflutna år, understödd med mycken värma af hofkansleren Zibet. Han hade låtit boktryckare-societeten öppet förstå, att om han förmärkte någon afvikning ifrån det förhållande, dem ålåge, och laglig åtgärd ej därföre kunde binda dem till ansvar, skulle han dock finna utväg att hemsöka dem med hämnd. En öfversättning af doktor Fausts lefverne, som redan i åtta månader varit i allmänhetens händer, af en konsistorii-notarie Lindströmer, blef ett af de första ämnen till räfst. Boken fanns stridande mot goda seder och både politice och theologice straffbar, så att öfversättaren i begynnelsen fanns böra aktioneras inför Svea hofrätt; men saken tog sedan en lindrigare vändning och ansågs blott såsom polismål.

Senare om hösten hade från Deleens boktryckeri en förut i handskrift kringlöpande berättelse pa fransyska om kejsar Paul I:s död genom trycket blifvit utlemnad. De omdömen, stötande för nu regerande kejsaren, som däri förekommo, gåfvo, man måste medgifva det, skälig anledning att förekomma utspridandet och att undersöka förloppet, hvilket dock ej annorlunda blef upplyst, än att en vid namn Lochner, som stod i Deléens bod, skulle af en okänd hafva emottagit

några tryckta exemplar att försäljas. Emellertid inrättades vid detta tillfälle en ny syssla under titel af boktryckeri-fiskal med 300 r:drs lön, hvars åliggande var att anställa visitationer i tryckerierna och på allt sätt hafva tillsyn därpå, att ingenting olofligt där måtte företagas eller försäljas. En f. d. boktryckare, Ekmanson, utnämndes därtill, illa känd genom sin "vita anteacta", och bidragande därmedelst att göra en förhatlig syssla ännu förhatligare. Hofkansleren ville sedermera, att alla förbrytelser mot boktryckeriförfattningarne skulle undersökas och afdömas vid kanslirätt, hvaröfver han kom i en allvarsam tvist med riksdrotsen, hvilken med styrka sökte bibehålla detta, som allt annat slags rättegång, vid sina lagliga former. Till utlåtandes afgifvande häröfver förordnades en kommitté af flera ämbetsmän, som alla voro af riksdrotsens mening, så att detta projekt afstannade och saknade bifall äfven hos konungen. I allmänhet utmärkte sig Zibet genom en öfverdrifven stränghet, böjelse för nyheter till kränkande af lagliga formaliteter och försök att lägga tvång på tankar med en lika despotisk myndighet, som hans väsende röjde fåfänga och högdragenhet; hvarigenom han ådrog sig ovänskap af sina medämbetsmän, som egde mera kännedom och aktning för nationens i författningar grundade rättigheter, och missnöje af allmänheten.

Det af konungen vid kanslikollegii upplösning förordnade kanslersgillet blef förstärkt med fyra nya ledamöter, hvilka i form af utskott egde att bereda de dithörande uppfostringsverket rörande ärenden, att sedermera i gillets pleno föredragas och afgöras. Genom en ampel instruktion uppdrogs samma gille att utarbeta en förbättrad skolordning samt akademiska konstitutioner: hvarjämte vården om ecklesiastikverket i Lappmarkerna, som förut varit bestridd af en särskild direktion, anförtroddes kanslersgillet.

Rikets ställning i ekonomiskt afseende var lika så litet gynnande detta som det förflutna året; kursen hög, agio på riksgäldsmyntet omkring 50 procent; dyrheten tryckande, och det oaktadt penningebrist, särdeles i aflägsnare landsorter. Hvad engelska oroligheterna därtill bidragit, är ofvan anmärkt och behöfver ej utföras. Sedan de afstannat, hade deras verkningar äfven till en del upphört. Spannmålspriset föll betydligen efter skörden, som i en del provinser var ymnig, i de flesta medelmåttig. Utrikes varor visade sig äfven fallande, helst efter fredspreliminärernas afslutande mellan England och Frankrike, och om hösten lossades Sveriges länge hindrade järnexport, så att den på flere år ej varit så ansenlig. Däremot fortfor svenska handeln i Medelhafvet

att besväras af krigsoroligheter med Tripoli, till hvilkas biläggande en fregatt under major Tornqvists befäl var utrustad. Han träffade ock öfverenskommelse om fred med denna sjöröfvarestat, men med så onerösa villkor, 245,000 piasters erläggande ifrån Sverige, att konventionen ej ratificerades: utan utrustades i stället tvenne fregatter ifrån Carlskrona jämte en kutterbrigg, som i konjunktion med Tornqvists fregatt skulle blockera Tripoli och i detta företag förena sig med en af Amerikanska republiken i lika afsigt emot tripolitanarne väpnad styrka. Denna lilla eskader hade utlupit från Carlskrona den 3 November, då den förfärliga stormen rasade, hvilken redan är omtald, och hvari kutterbriggen Hussaren, anförd af major Ullner, förgicks med hela besättningen. Fregatterna, illa medfarna, framkommo med plats till Göteborg, hvarifrån de efter behörig reparation mot årets slut utgingo och hunno både snart och lyckligen till sin destination.

Riksens ständers deputerade till banko- och riksgäldsverkens reviderande voro samlade ifrån den 1 September till den 1 December. Hvad som af deras förrättning kunde blifva bekant, kungjordes enligt det vid sista riksdag fattade beslut genom trycket fram på följande året. Att riksgäldssedelstocken efter riksdagen blifvit förökad, var en af konjunkturen nödvändig, ehuru obehaglig verkan. Vid valet till revisorer för ridderskapet och adeln till 1803 års revision, som förrättades den 28 November af riddarhusdirektionen och de afgående adliga revisorerna, blef statssekreteraren Rosenblad en af dem, som för andra klassen njöto detta förtroende. Detta gjorde uppseende, emedan han var konungens ombudsman i riksgäldskontoret och genom en sådan befattning syntes mindre qvalificerad till redofordrande å ständers vägnar. Att prejudikatet var oförsigtigt, kan ej bestridas.

En märkvärdig rättegång var redan det förflutna året öppnad emot friherrar Kurck och Silfversköld, herrar Gripenwaldt, Skjöldebrand, Schultzenheim (Schultz) och Adlersparre, som i anseende till förgripligt förhållande på riddarhuset ställdes under laga tilltal, och anbefalldes Göta hofrätt att detta mål efter lag och författningar upptaga och afdöma. Processen började samma sommar med éclat af ett högmålsbrott; de anklagade fingo sina stämningar hvar i sin ort genom landshöfdingens åtgärd och inställde sig personligen i Jönköping. De fleste af dem gjorde exceptio fori och påstodo, att om de begått något fel emot landtmarskalken, borde enligt riddarhusordningen sådant å riddarhuset beifras och icke en där under fri öfverläggning begången förseelse dragas under

hofrättens pröfning. I lika måtto försöktes jäf emot presidenten grefve Posse och vice presidenten Sandersköld, som voro kända för öfverdrifna rojalister och i allmänhet föga aktade. Det var isynnerhet Adlersparre, som, biträdd af ex-friherren Hans Hierta, i dessa såväl som flere preliminärfrågor uttömde alla advokaturens ressurser, hvilka ofta förråda en sjuk sak och minst passa i en rättegång, där man vill spela rolen af en frihetsmartyr. Friherre Nils Silfversköld och Skjöldebrand försvarade sig med en manlig ståndaktighet och utan alla invändningar utom den af domstolens behörighet. Rättegången drogs så mycket mera på tiden, som äfven aktor advokatfiskalen v. Strokirch om hösten sjuknade och dog i November 1800. Hans efterträdare Hedenstjerna fullföljde aktionen. Vreden emot de tilltalade hade emellertid något svalnat. Afbön mot landtmarskalken och dryga penningeböter hade varit hvad man ej allenast ärnat påstå, utan ock hoppats förmå hofrätten att genom dom kräfva af de tilltalade. Nu gjorde aktor likväl ej om afbönen något uttryckligt påstående, men yrkade, utom de begångna förseelserna på riddarhuset, att de gjort sig skyldiga till dombrott, emedan de klandrat hofrättens behörighet som domstol emot konungens decision. Domen utföll i Maj månad på sätt, att baron Kurck, i anseende till sin förklaring (hvarmed ock aktor åtnöjts), frikändes, men de öfriga pliktfälldes efter omständigheterna ifrån 5 till 66 $^{2}/_{3}$ r:dr, mest för skrifsättet under rättegången. Advokatfiskalen hade befallning att ej söka ändring; men Silfversköld, Skjöldebrand, Schultz och Adlersparre klagade öfver domen blott i den omständighet, att hofrätten såsom rätt domstol upptagit målet.

Denna rättegång blef ett slags partisak och således ämne för många olika omdömen. Tvenne partier rådde ock inom hofrätten ibland de sju domare, som öfvervoro målet. Presidenten, vice presidenten, hofrättsråden Silfverhjelm och Grapengiesser ville fälla de anklagade till afbön; friherre v. Nolcken, assessorerna Zweigbergk och Krusenstjerna voro af lindrigare mening och troddes böjda att alldeles frikänna dem. Genom en besynnerlig hasard blef under loppet af processen Grapengiesser af en advokat Björklund anklagad för egennytta i en annan rättegång och måste därföre såsom sub reatu afhålla sig från sitt ämbetes utöfning, till dess hans oskuld uppdagades och de af Björklund åberopade vittnen retracterade sig. Då blef hofrättsrådet Adlerbrandt i Grapengiessers ställe förordnad att deltaga i undersökningen och domen, och pluraliteten af den hårdare meningen bruten. Sistnämnde oväldige domare kunde hvarken bevekas eller hotas att fälla

de anklagade till afbön och icke heller emot bättre samvete alldeles frikänna dem. Således efter flera konklaver förenade sig samtliga domarne i den tanken att blott ådöma penningeböter, dock med olika modifikationer. Det var förmodligen ej allenast rättvist, utan ock lyckligt i det afseende, att därigenom en scen undveks, emedan de anklagade tagit sitt fasta parti att aldrig göra afbön, ehvad tvångsmedel med dem kunnat försökas. Att påstå det hofrätten, tvärt emot konungens hänvisning, bort förklara sig för inkompetent forum, synes mig orimligt.

Europas allmänna ställning, som, oaktadt freden i Lunéville, var vidt utseende genom kejsar Pauls vrede mot England och de gemensamma mått, han med Bonaparte beslutat, hade genom hans död återvunnit mera stillhet. Det är troligt, att om denne orolige och häftige furste lefvat, föga någon europeisk makt kunnat förblifva neutral, och att hans nordiska grannar blifvit inblandade i ett öppet krig, helst han ej otydligen låtit förstå, att han af Sverige kunde hafva skäl att hoppas ett bistånd i sina anspråk på Malta, som svarade mot det, han lemnade Sverige för dess handels trygghet. Men ehuru Bonaparte i denne kejsare förlorade en ifrig bundsförvandt, blef dock ej det goda förståndet med Ryssland afbrutet. Det är sannt, att alla de förklaringar till Ottomaniska Porten, hvarmed Paul bemödat sig att beväpna denna makt emot England, blefvo onyttiga, äfvensom alla direkta steg ifrån ryska sidan upphörde till Frankrikes förmån eller dess fienders skada, men neutraliteten syntes dock iakttagas, och vänskapen befästades genom franske generalen Duroc, som om sommaren skickades till Petersburg, hvarest sedermera en fransk plénipotentiaire ministre, Hedouville, infann sig, äfvensom herr Markoff såsom ryskt sändebud i Paris.

Detta årets krigshändelser innefattas hufvudsakligast af Egyptens eröfring, hvilket land engelsmännen med en under general Abercrombies befäl landsatt armé i konjunktion med turkarne icke utan mycken blodspillan hunno bemäktiga sig. En fältslagtning den 21 Mars kostade väl Abercrombie lifvet, men engelsmännen behöllo segern. Mästare af Abukir och Rosette, vände de sina vapen gemensamt med turkarnes, under storamiralens och storvizirens befäl, både emot Kairo och Alexandria. Förstnämnda stad eröfrades den 20 Juni; i kraft af kapitulationen fick besättningen fritt aftåg. Alexandria hölls däremot i tom månader. Förgäfves försökte förste konsuln att med en eskader under den berömde Gantheaumes befäl förse denna fästning med undsättning. Den var så strängt innesluten och alla närliggande kuster så bevakade,

att man kan anse för ett mästerstycke, att Gantheaume utan förlust kom åter till Frankrike. Ändtligen måste således Alexandria efter det tappraste försvar uppgifvas af general Menou, men genom en ganska hederlig kapitulation, som försäkrade den inneslutna franska arméen om fri passage till Frankrike, hvaremot artilleri och alla där samlade förråd och skatter tillföllo engelsmännen. Denna händelse, som återstörtade Egypten efter en gryning till ny dag i dess redan många sekler långa mörker under en barbarisk styrelse, hade gjort mer sensation, om den icke varit den sista märkliga af kriget, hvilket ändtligen skred till sitt slut.

Man bör dock, innan freden omtalas, med några ord nämna hvad som tilldragit sig i Europa. Spanska och franska trupper hade i anledning af krigsförklaringen med Portugal inryckt i detta rike och eröfrat Olivença, Campo Major och hela provinsen Alentejo; då portugisiska regeringen, oförmögen till ett längre motstånd, slöt fred i Badajoz, afträdande Olivença till Spanien, emot hvilket rike floden Guadiana skulle bli gräns, och förbindande sig att stänga sina hamnar för engelsmännen. Men denna fred, som ratificerades af Spanien, gillades icke af Frankrike, som fordrade att Portugal skulle i sina fästningar intaga spansk och fransk besättning; och franske generalen S:t Cyr med en talrik armé qvarblef på gränsen. Det värnlösa riket kom härigenom emellan två eldar, förtryckt på ena sidan af engelska flottor och på den andra af franska härar. Spanska hofvets bemedling var ofelbart det kraftigaste medlet att skydda Portugal mot denna hotande fara, som ej upphörde, förrän en allmän fred återställdes. England hade Bonaparte hela denna sommar igenom hotat med landstigningsanstalter på franska kusten, ända ifrån Dünkirchen kanalen nedför till Hâvre, hvilken demonstration höll engelska flottorna i en beständig vaksamhet och fästade regeringens förnämsta omsorg vid sitt eget lands försvar. Den segrande Nelson hade gjort fåfänga försök att förstöra franska flottiljen vid Boulogne.

Men emellertid hade fredsouverturer blifvit gjorda genom franska kommissarien Otto *), hvilken länge uppehållit sig i London för krigsfångars utlösen; och därmedelst öppnades en underhandling, som fortsattes hela sommaren under omskiftande liknelser till afbrott eller lycklig utgång. Ämnena voro så mycket mera grannlaga, som de ej blott bestodo i de krigförande makternas egna inbördes affärer, utan

*) En engelsk agent vid namn Merry skickades ock till Paris.

däri äfven ingingo ersättningsfrågor för de furstar, som i Tyskland och Italien lidit förluster vid Lunevilleska fredsslutet, och hvaröfver många öfverläggningar detta år förehades jämväl mellan franska och österrikiska samt preussiska ministèren.

Ändtligen inträffade den 1 Oktober den önskade dag, då fredspreliminärerna i London tecknades på Englands och Frankrikes vägnar af herr Otto och lord Hawkesbury. Deras innehåll var i kort begrepp, att England återgaf alla under kriget gjorda eröfringar af Frankrike och dess allierade, utom ön S. Trinidad, som det behöll af Spanien och Ceylon af holländarne. Egypten skulle återställas turkarne; Joniska eller de sju öarnes republik erkännas af Frankrike; Cap, holländarne återlemnadt, besökas med lika handelsfriheter af engelsmän och fransmän; Portugal behålla sin integritet och Malta återgifvas Johanniterorden under en tredje makts bevakning. Till definitiv-traktatens afslutande skulle en kongress hållas i Amiens. Redan den 29 September hade fred mellan Frankrike och Portugal blifvit sluten, hvarigenom det förstnämnda betingat sig handelsförmåner såsom "gens amicissima" och gränserna i Amerika dem emellan blifvit reglerade. Freden emellan Frankrike och Ryssland den 8 Oktober var mera en formalitet än en traktat; det enda villkoret förtjente nog uppmärksamhet, att de kontraherande regeringarne förbundo sig att ej cooperera med hvarandras staters inhemska fiender. Freden mellan Frankrike och Porten återställde förhållandet bägge makterna emellan på gamla foten, men tillade fransmännen stora handelsfriheter på Levanten. Definitiv-traktaten afslöts först i Paris den 25 Juni 1802.

Frankrike hade detta år creerat en ny konung, arfprinsen af Parma, som tillträdde storhertigdömet Toscana, under titel af konungariket Etrurien. En traktat producerades emellan Frankrike och Spanien af den 21 Mars, i kraft hvaraf hertigen af Parma afträdde detta hertigdöme till Frankrike och Spanien till samma republik Louisiana i Norra Amerika. Ön Elba med Porto Ferrajo var redan af den nye konungen Frankrike tillerkänd, men fransmännen hade ej kunnat taga den i besittning, emedan den hardnackadt försvarades af engelsmännen, förr än Londonska preliminärerna gjorde slut på motståndet.

I anledning af samma preliminarer öppnades mot årets slut kongressen i Amiens, till hvilken franska regeringen befullmäktigade Joseph Bonaparte, England lord Cornwallis, Spanien riddaren Azzara, Bataviska republiken Schimmelpenningk. Slutet af detta märkvärdiga sammanträde hör väl till nästa år, men bör här för sammanhangets

skull upptagas. Många svårigheter af delade interessen mötte vid öfverläggningarne och ökades under tiden genom de nya tilltagsna mått, som togos af Bonaparte, hvaribland det väckte mesta uppmärksamhet, att han i en så kallad consulta af Cisalpinska republikens representanter, hvilken hölls i Lyon och af honom bevistades, gaf samma republik en konstitution, hvars styresman bar titel af president, och till hvilket ämbete han själf blef kallad. Han emottog detsamma jämväl, men utnämnde genast en vice president, grefve Melzi. Republikens gränser reglerades ock nu. Frankrike behöll Piemont, och floderna Trebbia och Lenza innefattade på hvar sin sida republikens område, hvilket således äfven sträckte sig öfver Parma.

Piemonts införlifvande med Frankrike och Cisalpinska republikens förenande därmed under ett hufvud voro äfven så opåräknade som viggiga hinder för den enstämmighet i tänkesätten, som borde leda Amienska kongressen till ett önskadt slut. En annan omständighet tillkom, att franska regeringen, för att stilla den bekante negerchefen Toussaint l'Ouverture's uppror på S. Domingo, ditsändt en stor flotta under amiral Villaret-Joyeuse's befäl med talrika landttrupper, som kommenderades af general Leclerc. Detta väckte misstankar i England. Med ett ord: kongressen var i början af Mars månad nära att brytas: engelsmännen gjorde de kraftigaste sjörustningar, och eskadrar utgingo med förseglade ordres att brytas på viss höjd. Man väntade lord Cornwallis tillbaka till London och kriget ansågs oundvikligt.

Men just i denna brytning bereddes ett lyckligt slut. Den 27 Mars tecknades definitiv-traktaten i Amiens af ofvannämnda fyra ministrar. Den bestod af 22 artiklar och gjorde ingen hufvudsaklig ändring i preliminärerna. Emellan Frankrike och Portugal stadgades, att Arivari-floden skulle blifva gräns i Guiana, och i Europa bekräftades Badajoz-freden. Grefven af Nassau försäkrades om ersättning för sina i Holland förlorade gods; men genom en särskild konvention mellan Cornwallis och Schimmelpenningk utfästes, att ersättningen ej skulle ske på Bataviska republikens bekostnad. Hvad åter Malta beträffar, reglerades dess öde utförligen. Denna ö skulle återställas Johanniterorden, bland hvars tungor den franska och engelska skulle försvinna, så att af dessa nationer inga riddare framdeles skulle antagas, men däremot en ny tunga tillkomma af Maltas egna innebyggare, som ej behöfde bevis om adelskap. Engelsmännen skulle inom tre månader evacuera ön, och därpå riddarne af de tillåtna tungorna sammanträda därstädes att välja en stormästare. Halfva garnisonen på Malta skulle utgöras

af infödda Maltesare och den andra hälften anvärfvas i de staten. Italienska tungor äro bibehållna, men innan sådant hunnit verkställas, en neapolitansk garnison där underhållas, bestående af 2,000 man. Maltas hamnar skulle såsom neutrala hållas öppna för alla handlande nationer, utom för barbareskerna, mot en skälig och för alla lika afgift, som skulle användas till den nya tungans underhåll och till inrättning af ett allmänt lasarett. Frankrike, England, Österrike och Preussen samt Ryssland skulle blifva garanter af dessa stipulationer.

Freden blef med de högtidligaste fröjdebetygelser firad både i England och Frankrike. Oppositionen i England utgöt sig dock i bittra förebråelser emot så den gamla som nya ministèren, som underhållit en nioårig strid för att bifalla villkor, hvilka långt före detta kunnat erhållas och som befästade Frankrike i åtnjutande af en storhet och makt, hvilken borde uppväcka förvåning. Bonaparte hade emellertid genom ett konkordat med påfven återställt Frankrike i romerska kyrkans sköte, dock med rättighet att själf utnämna alla biskopar. Han återkallade alla emigranter, utom dem som fört afvog sköld mot fäderneslandet eller haft ämbeten hos Bourbonska prinsarne, med några andra undantag, som föllo på få personer, och vidtog för öfrigt flera författningar, hvilka tydligen utmärkte, att han sökte återföra de gamla monarkiska formerna i den så kallade republiken.

XI.

Regeringsåtgärder och förhållande till främmande makter. Realisationen.

(1802).

Ingen vinter har vid hofvet varit tystare än denna. Konungen och drottningen, arfprinsessan af Baden, hennes son och dotter bodde beständigt på Haga i den tysthet, som sorgen valde framför en bullersammare lefnad i Stockholm, hvarest de rum, som för arfprinsessan tillärnades i dem, som under hertig Fredrik Adolphs frånvaro stodo lediga, af henne aldrig intogos. Konungen gaf hvar måndag rapport på Stockholms slott klockan precis nio, lemnade denna förmiddag och onsdags-eftermiddagarne audienser därsammastädes, hade konseljer tisdagarne, merendels för- och eftermiddagarne, samt äfven andra dagar i veckan. Till Haga kom ingen, som icke särskildt var befalld. Tröstande bref ifrån markgrefven i Baden och tiden skingrade efter hand enkeprinsessans sorg. Den kongl. familjens sammanlefnad företedde den enskilda tarfligheten, isynnerhet hvad boningsrummen angick, i hvilket afseende den nöjde sig med en trängsel, som flera af Stockholms förnäma och rika innevånare knappt skulle hållit till godo. Men ledsnaden var likväl karakteren af denna hvardagslefnad.

I anledning af en redan i Oktober månad utkommen kongl. förordning indrefs nu förmögenhets-afgiftens första halft ifrån medio af Januari till April månad. Emot all förmodan utgick den, som det för-

säkrades, utan betydande rester. I somliga län satte allmogen en sägs ära uti att ej därmed stå tillbaka. Silfver, hvaraf insättningen i banken ej varit så stark som man förmodat, visade sig icke så sällsynt i uppbörden; men i allmänhet, särdeles i Sveriges aflägsnare provinser, utgjordes afgiften till största delen med riksgäldssedlar.

Den 26 Januari afgjordes hos konungen den emot flera adelsmän förehafda rättegång i anseende till förgripelser mot landtmarskalken på riddarhuset vid Norrköpings riksdag. Deras besvär öfver hofrättens dom, ur det skäl, att samma domstol icke skulle varit laga forum, voro af högsta domstolen ogillade och domen bekräftad, men icke på den grund hofrätten nyttjat, att målet af konungen var hänvist till dess afgörande, utan på den, att samma mål innefattade ett af adelsmän begånget brott inom hofrättens jurisdiktion. Men då högsta domstolens protokoll häröfver upplästes i konungens konselj och vann konungens bifall, lät H. Maj:t äfven expediera en förordning, hvilken af hofkansleren Zibet sades vara uppsatt utan att vara riksdrotsen kommunicerad, i kraft af hvilken den adelsman, som framdeles afsäger sig sitt adelskap eller någon sitt stånd tillhörig laglig förmån, beläggges med landsflykt. Denna lika så öfverflödiga, som i sin grund olagliga författning utmärkte humeur och tillskrefs, jag vet ej om med skäl, den frånvarande, men i sitt generalguvernörs-ämbete ännu bibehållne friherre Tolls råd *).

Denne hittills mäktige gunstling hade sett konungens utmärkta förtroende deladt med generalmajoren friherre Bror Cederström, med hvilken han icke stått i vänskapsförbindelse. Baron Cederström ankom till Stockholm vid jul- eller nyårstiden och blef i Februari månad befordrad till president i krigskollegium, sedan den förut med mycket beröm därstädes ordförande vice presidenten Fredrik Tersmeden blifvit flyttad därifrån till beredningen af rikets allmänna ärenden, med 1,000 r:drs årligt arfvode och således 600 r:drs förlust.

Jag vet ej, om det var af en händelse eller i sammanhang med den nye presidentens kända nitälskan för arméens prydlighet i uniformer och beklädningar, som detta ämne vid denna tid adrog sig H. Maj:ts synnerliga uppmärksamhet. Nationaldrägten, som allt sedan 1778 varit nyttjad vid arméen, aflades. Långa rockar med gehäng omkring lifvet och trekantiga hattar påbjödos i stället; guld och silfver

*) De sakfällde riksdagsmännen sökte sedermera att få låta trycka rättegångshandlingarne, hvilket lärer blifvit afslaget.

antogos till prydnad på officerarnes uniformer vid konungens lif- och hustrupper samt generalitetets; en anstalt, som besvärade officerarne med nya och betydande utgifter och isynnerhet gjorde elak verkan, då silfver var förbjudet på bord. Början med de förändrade och således utsirade uniformernas bruk fastställdes till den 1 April. Landshöfdingarnes uniformer inrättades på lika sätt med guldbrodering. Landsstaten, ända till och med länsmän, beordrades att bära en fastställd uniform, som militäriserade deras yttre utseende, äfvensom en slik inrättades för ståndspersoner i provinserna. Man begynte redan tro, att samma slags enformighet i drägt skulle sträcka sig till alla verk och corpser i rikets tjenst, icke utan äldre ämbetsmäns farhåga, som därigenom skulle underkastas olägenheten af en i dagligt bruk obeqväm, cirklad och spänd klädnad, hvilken tvingade militären i dess minsta kroppsrörelser, och hvari konungen föregick sina undersåtare med de tåligaste exempel, men ock vid paraderna lät arrestera hvar officer, som i minsta mått därifrån afvek *). Själfva fruntimren fingo förändring i sin hofkostym genom tillägg af långa släp och en annan skärning af rockarne. De underrättades härom genom ordres af drottningens hofmästarinna såsom en generaladjutant. De flesta damer skarfvade sina drägter, men icke af sparsamhet.

I Mars månad ankom generalguvernören Toll till Stockholm, emottogs med nåd och syntes genom bibehållande af sitt rum i konseljen samt förtroliga tillträde till H. Maj:ts person ingenting hafva förlorat af sitt inflytande. Ministeren syntes vara delad i tvenne partier, det Wachtmeisterska, som hade riksdrotsen till hufvudman, och det Tollska. Dessa uppvägde hvarandra tämligen jämnt i allt hvad som rörde rikets allmänna styrelse, och utgjorde riksdrotsen genom sin jämna, med författningar och rättvisa öfverensstämmande conduite en nyttig motvigt emot friherre Tolls mindre laggranna förslag. I den

*) I Frimurare-orden, hvilken konungen med särdeles ynnest omfattade och hvars täta sammankomster i ordens hotell på Riddarholmen konungen aldrig försummade, var redan för vissa högre grader en habit de goût, liknande militärisk uniform, ett par år tillbaka antagen. Nu i Mars månad befalldes alla, som innehade samma grader, att bära den, och förklarades H. Maj:ts vilja, att ingen, som ej var därmed försedd, finge bevista parentationsakten öfver generalamiralen grefve Ehrensvärd, som hölls den 5 Maj. Jag var parentator, men gick upp till hertigen i fast beslut att ej anlägga uniformen, ursäktade mig därifrån för kostnaden och mina år, då jag som gammal civil hade elak grace att se ut som militär, och föreslog att i min sorgliga förrättning få vara svartklädd, hvilket bifölls. — Man räknade att för armeen 15,000 lod silfver uppspunnos till den nya uniformsgrannlaten. Ringa sak i sig själf!

militäriska detaljen fingo friherre Toll och presidenten Cederström däremot fria händer och utöfvade en gemensam eller blott genom deras delning i principer balancerad inflytelse. Under denna synpunkt kan man anse åtskilliga förslag, som denna tiden fördes å bane. Fruktan för statsverkets otillräcklighet och en däraf följande nödvändighet att göra riksdag föranläto flera sådana.

Redan under konungens vistande i Skåne förlidna året hade fråga varit om kaffets lösgifvande, såsom hvilken varas förbud utan försyn öfverträddes; och voro Toll och hofkansleren Zibet af den tanken, att kaffehandeln kunde göras till ett regale, hvarigenom kronan skulle göra en stor årlig vinst. Statssekreteraren Rosenblad hade då med de starkaste skäl bevisat skadan af kaffeförbudets upphäfvande, emedan samma förbud, ehuru väl ej förekom, likväl minskade denna öfverflödsvaras förbrukning, hvars införsel gjorde riket nästan lika objet med räntan för hela dess utrikes gäld. Beslutet var dock taget och verkställigheten blef blott uppskjuten, varandes märkvärdigt att konungen, som tillförne själf noga iakttagit förbudet, hela den följande hösten och vintern uppenbarligen druckit kaffe, så att ingen af den lägsta hofbetjening därom var okunnig. Ändtligen fick statssekreteraren Rosenblad befallning dagen förut att till konungen i konseljen den 6 April uppgifva förslag till bästa sättet, huru kaffet måtte frigifvas.. Han uppsatte då ett betänkande, som innehöll de grunder, ur hvilka han ansåg kaffets frigifvande både i sig själf betänkligt och illa passande i en stund, då realisationen förehades, men tillstyrkte, i händelse "quaestio an" vore afgjord, att kaffet, på sätt förr vanligt varit, måtte få af de handlande införskrifvas och införas mot en något förhöjd tull af tre sk. skålpundet. Emot förslaget om kaffehandelns monopoliserande för kronans räkning anförde han så starka skäl, dragna af privilegier, erfarenhet af kronans ringa vinst af ingangna handelsförsök, rättvisa och billighet, att, oaktadt Zibets motstånd och det hopp, man gjort sig att surprenera Rosenblad, konungen biföll Rosenblads mening; till följd hvaraf kaffeförbudet upphofs genom en förordning i sex rader af den 6 April, i hvilken Zibet högst olämpligen, men förgäfves, tillstyrkt, att som motiv skulle andragas, huruledes konungens egen eftersyn att iakttaga förbudet hos nationen saknat efterföljd.

På samma sätt måste Rosenblad bryta lansar med Zibet (som var Tollska systemet i allt tillgifven) i frågan om Sveriges handel på Medelhafvet och Levanten. Man föreställde den såsom så onerös, och besvärad dels genom ökta presenter till Barbareskerna, dels genom tata

fredsbrott med dem, som ock nu föranlåtit en väpnad sjörustning, att bättre vore taga varor utur andra europeiska makters hand och att alldeles inställa sjöfarten på Medelhafvet. Men ehuru den tyngd, som fallit på denna sjöfart, ej kunde bestridas, bevisade dock Rosenblad rikets vinst däraf i det hela, både genom frakter och varornas hemtande utur första hand så oemotsägligen, att det nya förslaget drefs tillbaka, och blef produktplakatet, som förlidet år under oroligheterna med England gjordes hvilande, åter upplifvadt den 2 Februari; hvarjämte under den 30 Mars afgifterna för Medelhafs- och Levantiska handelns drifvande genom utkommen förordning och taxa skäligen förhöjdes, i anledning af hvilket öfverläggningsämne friherre Toll i konseljen uppgifvit, att i Danmark betaltes 10 r:dr pr läst: ett föregifvande, hvars falskhet Rosenblad, genom infordrande ifrån svenska missionen i Köpenhamn af författningen, snart beviste, samt att blott i sistlidne åren en extraordinär afgift därstädes varit påbjuden emellan 30 och 80 sk. danskt pr läst.

Det var förmodligen för att göra sin cour åt drottningen och badiska huset, som Zibet ungefär vid samma tid sökte upprifva en några år tillförne af Rosenblad föredragen och i kammarkollegium samt beredningen af rikets allmänna ärenden öfvervägd fråga om en bemälda furstliga hus tillkommande kronofordran af Sverige från Carl X:s tid; hvilken å den grund blifvit afslagen, att ej allenast tiden till samma fordrans kräfvande var försuten, sedan proklamationer om dylikas uppgifvande längesedan skett, utan ock att den var en familjeskuld, hvars belopp ej kommit riket till godo. Men oaktadt Zibets framkastade tvekan om de upplysningars tillräcklighet, som vid afgörandet af målet blifvit af Rosenblad anförda, funnos de vid aktens revision fullständiga och till ingen ändring föranledande

Tvenne andra beslut vidtogos, som utmärkte (åtminstone det ena) den omtanke regeringen trodde sig böra hafva om statsutgifternas indragning. Detta var inställandet af de kostsamma anstalterna till örlogsflottans åter iståndsättande och förstärkning; i anledning hvaraf befallning utfärdades om ekvirkets försäljande i Carlskrona; och då baron Rayalin i konseljen däremot gjorde föreställning, fick han till svar, att H. Maj:ts beslut i detta ämne vore fattadt, samt all deliberation därom upphörde [*]. Rekryteringen af de indelta regementena, hvarvid de förra åren 30 vakanser vid hvarje kompani varit tillåtna och hvar-

[*] Det förändrades inom ett år.

före kronan till statskontoret indragit en betydlig vakansafgift till 3 à 4,000 r:dr för hvarje regemente, utmärkte däremot, att den på flottan besparade kostnad till betydlig del komme att användas på landtarméen. Man igenkände i detta steg, som ofelbart i fredstid var onödigt och på en gång betungande för kronan och landet, konungens böjelse att lysa med en talrik krigsmakt och herrar Tolls och Cederströms inflytande.

Det andra beslutet af de nyss omförmälda var Wismarska tribunalets flyttning till Stralsund. Man gissade redan, att det bådade samma stads försäljning till någon främmande makt, för att därigenom vinna en penningeutväg.

Ett ämne både till samtal och klander var dispositionen af pommerska länegodset Nähringen, som genom h. exc. grefve Meyerfelts afgång utan manliga arfvingar (år 1800) var ledigt. Det hade väl blifvit uppdraget åt riksmarskalken grefve Oxenstjerna, men under villkor af delning mellan flera personer. Med konungens tillstånd försåldes det nu i samma grefves namn till en mecklenburgisk advokat, vid namn Zimmermann (tvärtemot pommerska författningarne), hvilken kort därpå försålde det åt baron Schultz med en vinst af 100,000 r:dr. Man misstänkte Zibet för egennytta, som genomdrifvit denna både lagstridiga och föga för konungen båtande köpafhandling. De medel, som därföre borde inflyta, delades emellan en mängd behöfvande och i allmänhet genom elak hushållning derangerade samt för öfrigt föga af riket förtjente hofmän. Följande hafva kommit till min kunskap: f. d. riksmarskalken grefve Oxenstjerna 12,000 r:dr, baron Rålamb 7000, hofkansler Zibet 7000, amiral Cronstedt 7000, grefve Frölich 6000, grefve Adam Lewenhaupt 6000, grefve Claes Lewenhaupt 3000, baron Boye 3000, grefve Jakob Gustaf Oxenstjerna 3000, två grefvar Löwenhjelm 4000, grefve Nils Gyldenstolpe 4000, baron Fredrik Taube 4000, grefve Stenbock och öfverste Borgenstjerna m. fl.

Man tillät sig anmärka, att i statsverkets nuvarande délabrement dessa medel bättre varit använda till rikets behof, och igenkände icke i dessa largesser den stränghet i hushallsprinciper, som konungen tillförne ådagalagt. Misstankarne mot Zibet öktes både genom den kostnad, hvarmed han inrättade ett eget hus, och betydliga penningeposter, som han under samma tid utlånt mot ränta.

Det för det nästlidna året afslutade statsverket meddelades enligt Norrköpings riksdags beslut banko- och riksgäldskontorets fullmäktiga, och skall befunnits hafva medfört besparing.

Till vinnande af en förbättrad och säkrare inkomst af tullarne hade en kommitté varit nedsatt för att utröna bästa sättet att sätta denna för riket väsentliga inkomst under arrende af en privat association. I anledning af dess projekt blef tullen äfven på tio år under kontraherade villkor utarrenderad åt ett bolag, som med början af 1803 emottog styrelsen af detta verk. Bolaget formerades genom subskription till 3750 aktier, hvarje beräknad till 200 r:dr, hvaraf $\frac{1}{4}$ skulle strax betalas, men subskribenternas antal steg till 8095, hvarföre aktierna fördubblades eller fixerades till 7500 med halfveradt värde till 100 hvar; och 595 nummer utlottades. I direktionen var grefve Ugglas ordförande. Den bestod af tre kronans och nio bolagets fullmäktige.

Ibland händelser, som hos alla upplysta uppväckte fägnad, bör ej förgätas, att konungen efter den till biskop i Westerås befordrade doktor Flodin till sin öfverhofpredikant utnämnde doktor Lehnberg, en man lika högaktad för snille och en sällsynt vältalighet som för sina seder och sitt moraliska värde. Konungen hade redan den förflutna hösten visat honom ett vedermäle af förtroende, då han förordnat honom till ledamot i kanslersgillet. Den mera utmärkta förklaring af H. Maj:ts tänkesätt för honom, som innefattades i hans utnämnande till öfverhofpredikant, åtföljdes i April månad af ett nytt nådeprof, då konungen tillbjöd och utom förslag tillade honom kyrkoherdebeställningen vid Jacobs och Johannis församlingar i Stockholm. Biskop Flodin bibehölls dock vid bikten hos Deras Maj:ter, den han förrättade Annandag Påsk, då han infunnit sig i hufvudstaden för att såsom ordensbiskop predika på ordensdagen, den 28 April. Det är svårt att utleta, hvad som egentligen fört konungen till de fördelaktiga tankar han fattat om doktor Lehnberg, då man å ena sidan eftersinnar hans modesti och å den andra den afund, hvarmed doktor Flodin sökt svärta honom genom framkastade tillmälen af neologi. Men exemplet af en förtjenst, som funnit sin belöning utan att själf söka den, och hoppet att en upplyst och tolerant lärare skulle bibringa konungen sundare begrepp om religionen än dem, han med en för sitt tidehvarf föga passande inskränkning hittills synts hysa, fägnade både religionens, dygdens och konungens sanna vänner.

I April månad ankom ifrån Baden öfverkammarherren och generallöjtnanten baron von Geusau, skickad af markgrefven att förklara hans tänkesätt för svenska hofvet och tillika att på återresan beledsaga enkearfprinsessan med hennes familj. Denna återresa utsattes till den 14 Maj; och beslöto Deras Maj:ter att vara därvid till rikets gräns

följaktige. Med en suite, som fordrade 300 hästar, begafvo sig de höga resande nämnda dag från Haga och reste tillsammans till Linköping, hvarföre konungen den 17 öfver Eksjö inträffade vid Herrevads kloster i Skåne den 19; men Hennes Maj:t med mor och syskon öfver Jönköping icke förr än den 21. Konungen bevistade emellertid ett på Bonarps hed sammandraget läger af norra och södra skånska och hussar regementena. Den 23 skedde resan till Helsingborg, hvarest uppvaktningar emottogos af Lunds akademi, en deputation af alla skånska städerna, utom ämbetsmän och ståndspersoner, och den 27 embarkerade sig de furstliga högheterna på tvenne svenska slupar, åtföljde af generalguvernören Toll, jämte flera därtill utsedda personer af hofvet, och ankommo till Helsingör *). Så snart konungen undfått rapport, att debarkeringen därstädes försiggått, afreste Deras Maj:ter samma förmiddag från Helsingborg. Vägen togs åt Jönköping, Medevi, Örebro och Strömsholm, och återkomsten till Haga skedde den 2 Juni.

Badiska herrskapet fortsatte åter genast ifrån Helsingör sin resa till Köpenhamn och efter några dagars vistande där vidare till Tyskland. De ankommo den 27 Juni till Carlsruhe. Den aflidne arffurstens lik skickades den 17 Maj sjövägen ifrån Stockholm till Stralsund och ankom den 2 Juni till Pfortzheim, hvarest markgrefliga badiska huset har sin graf.

Deras Maj:ter dröjde ej längre än till den 9 Juni på Haga, innan de därifrån företogo en ny resa. Den anställdes till Finland sjövägen på jakterna Esplendian och Amadis. Under konungens frånvaro tillförordnades denna gång ingen regering, utan medföljde statssekreteraren Rosenblad för föredragningen af kammarärenden, expeditionssekreteraren Hederstjerna för krigs- och kabinettssekreteraren baron Lagerbjelke för utrikes brefväxlingen. Ankomsten skedde den 11 Juni till Åbo, där doktors- och magisterpromotioner förrättades i Deras Maj:ters närvaro. Därpå bevistades krigsöfningarne på Parola malm, hvarest flera regementen voro sammandragna. Vidare besöktes Helsingfors, Borgå, Lovisa och ryska gränsen. Resan fortsattes till Kuopio, Uleåborg och Wasa genom en landsträcka, som veterligen ingen konung förr besökt. Den 23 Juli återkommo Deras Maj:ter till Åbo, hvarest konungens af England brorson, hvars fader bar titel af hertig af Glocester, aflade hos konungen ett besök på sin resa till Petersburg.

*) Ett danskt fartyg var dem till möte skickadt, som konungen [illegible] nyttjas, hvilket i Danmark väckte förtrytelse.

Deras Maj:ter begåfvo sig åter till Helsingfors, hvarifrån drottningen den 29 afreste till Stora Abborfors och hade där ett möte med sin syster, kejsarinnan af Ryssland. Dessa höga personer vistades där tillsammans till den 2 Augusti; medan konungen emellertid qvarblef i Helsingfors. Deras sammanträde gaf dem icke allenast själfva en förnöjelse, som för anförvandter af deras stånd är sällsynt, utan smickrade ock deras folk med hopp om en befästad vänskapsförbindelse mellan hofven. Den 7 Augusti inträffade Deras Maj:ter tredje gången denna sommar i Abo och återtogo vägen sjöledes till Sverige. Ankomsten till Haga skedde den 15, och den 23 flyttade hela kongl. hofvet till Drottningholm, där vistandet förblef till Oktober.

Den 31 Augusti utfärdades en förordning rörande det årliga ämnet, brännvinsbränningen, i kraft hvaraf den till husbehof frigafs ifrån den 1 Oktober till den 1 Juni. Denna visa författning ådagalade sin verkan genom ett långt drägligare spannmålspris, än de coactiva författningarne de förra åren medfört. Skörden hade väl blifvit ymnig på vårsäd, men af hvete och råg mycket rikare på halm än kärna genom köld och regn under sädens blomstring.

Några vigtigare befordringar skedde vid samma tid. Efter grefve Kurck, som tagit afsked och flyttat till sin egendom i Skåne, utnämndes f. d. öfverståthållaren grefve Ugglas till president i kammarkollegium och till hans efterträdare i landshöfdingeämbetet öfver Stockholms län underståthållaren Georgii, hvars beställning uppdrogs åt polismästaren Ahlberg och dennes åt en Wannqvist. Öfversten och f. d. vice guvernören grefve Carl Mörner blef genom tjenstbyte chef för Svea garde, och generalmajoren baron Friesendorff, som förut innehaft denna beställning, emottog befälet öfver Calmar regemente. Generalen baron Armfelt blef utnämnd till envoyé vid Wienska hofvet, hvarigenom konungens dubbla föremål uppfylldes, att genom ett förtroendeämbete utmärka honom och att hålla honom aflägsen från fäderneslandet.

Garnisonen i Stockholm hade detta år i den vanliga tiden, Juni månad, icke haft någon excercis-kampering; hvarför en sådan anställdes på Ladugårdsgärdet den 10 Oktober och fortfor till den 27. Hösten var detta år torrare och behagligare än sommaren, så att väderleken emot all förmodan gynnade dessa vid en så sen årstid utsatta krigsöfningar, i hvilka 600 man af Uplands och 600 af Södermanlands regemente tillika deltogo, icke utan kostnad och känning för staten och särdeles för rotehållarne. Deras Maj:ter tillbragte sedermera halfannan vecka på Haga och inflyttade till Stockholm den 8 November.

De hade under sommaren fått ett ömt bekymmer genom kronprinsens sjuklighet. Denne unge herre, hvars developpement var mycket senfärdig, och som ännu vid två års ålder mycket litet kunde tala, hade, medan konungen och drottningen voro frånvarande, fått en lamhet i sidan, som gjorde honom halt och efter läkarnes omdöme härrörde af ett ben, som blifvit rubbadt ur sin hylsa. Man hade i begynnelsen sökt dölja denna obehagliga händelse, i hopp att den var af mindre betydlighet, så att botemedlen först i November begynte allvarligen användas; och dessa bestodo i en mycket stor fontanell, hvilken hölls öppen med ej mindre än tolf ärter. Den späda prinsens krafter kunde ej annat än mattas genom ett så våldsamt och langvarigt medel, under hvars bruk han måste hållas vid sängen, och utvecklingen af hans förmögenheter naturligtvis ännu mera förtrögades. Emellertid blef han dock härigenom efter flera månader märkligen förbättrad. Förmågan att gå, ehuru haltande, återställdes, och den att tala tilltog äfven om vintern efter önskan.

Den 4 November utfärdades konungens förordning angående realisationen af riksgäldssedlarne. Detta vigtiga ärende, ett hufvudsakligt föremål för ständernas öfverläggningar och åtgärd vid 1800 års riksdag, sedermera understödt genom första hälftens indrifvande af den beviljade förmögenhetsafgiften, och hela detta år ånyo ett ämne för bekymmer och uppmärksamhet, blef nu regleradt på andra grunder än ständerna tillstyrkt. Man hade vid nogare öfvervägande funnit den då i största hast fastställda planen till verkställighet orådlig, om ej ogörlig: bankens vunna tillgång på silfver vida ringare än man päräknat; landets utblottande genom förmögenhetsafgiftens indrifvande, nödvändigt atföljd af stockning i all rörelse; och föga hopp att banken efter femton år skulle kunna med speciemynt infria de så kallade banknoterna, med flera olägenheter, som de finanskunnige närmare må inse. Det är troligt, att upphofsmännen till 1800 års realisationsförslag sjelfva under riksdagen funnit sitt misstag, sedan det likval redan var fastställdt, och att det var till dess afhjälpande, som i ständernas skrifvelse i detta ämne till konungen af den 15 Juni 1800, de tre ofrälsestånden uppdragit H. Maj:t, att, i händelse af oförutsedda hinder, med helgd af ständernas bevillningsrätt och af bankens författningar, samt efter bankofullmäktiges inhemtade utlatande, hvilka dock därvid egde att följa sin instruktion, vidtaga de utvägar till realisationen, som lämpligast funnos. Denna vidsträckta myndighet var dock icke enhälligt eller på ett likstämmigt sätt af alla fyra stånden konungen upp-

dragen. Adeln hade däröfver aldrig utlätit sig. Presteståndet hade den 10 Juni vidtagit beslutet därom i de termer som inflöto i expeditionen, men borgareståndet den 12 i andra ordalag och icke utan anmärkning af fabrikören Mæchel och rådman Nordlindh, hvilket af de tryckta protokollerna upplyses. I bondeståndets protokoll för den 11 finnes samma beslut intaget; men anledning är att tro, det sådant skett utan ståndets hörande eller bifall. emedan därom ingen kommunikation skett till de öfriga stånden, ehuru riksdagen räckte till den 15. Således var lagligheten af den konungen tillagda rättigheten i detta mål mycken tvetydighet underkastad.

Då likväl nödvändigheten fanns fordra en jämkning i realisationsplanen, då ett nytt projekt därtill nu framgafs, hvartill man anser presidenten Lagerheim för auktor, och då konungen ovillkorligen ville undvika riksdag, beslöt H. Maj:t att begagna sig af förrbemälde, i ständernas af alla fyra talmännen underskrifna bref honom tillerkända makt, och infordrade bankofullmäktiges utlåtande, huruvida de funno. att det, i anledning af tre stånds sammanstämmande beslut att öfverlemna konungen de lämpligaste utvägarnes vidtagande till realisationens verkställighet, nu mera fastställda. gillade och bankofullmäktige meddelade förslag kunde bestå med bankens säkerhet och fullmäktiges instruktion. samt att realisationen i anledning däraf kunde begynnas den 1 Juli 1803? Bankofullmäktiges svar af den 3 November innehöll, att sedan konungen i detta ämne vidtagit sitt beslut, funno de väl icke bankens bestånd därvid löpa någon fara, men fruktade, att minskningen i den omlöpande penningestocken skulle föranlåta ett starkare tillitande till diskontlån, hvarigenom den tillbörliga proportionen emellan speciemynt och sedlar kunde störas. För öfrigt kände fullmäktige ingen annan instruktion än den af den 14 Juni 1720. som var grundad på den af ständerna fastställda realisationsplanen.

I anledning häraf vidtog konungen följande dagen i konseljen det beslut, som ofvan nämnda förordning innehåller. och förnämligast bestod i följande punkter: 1:o) Eftergafs andra hälften af förmögenhetsafgiften. 2:o) Skulle riksgäldssedlarne inlösas med $^1/_3$ rabatt eller $33^1/_3$ proc., det är 15 millioner med 10, på sätt, att $^2/_3$ af dessa 10 millioner betalas med klingande mynt eller bankosedlar och $^1/_3$ med bankens obligationer för fyra proc. ränta, ställda på tio år. Dessa obligationer. för hvilka innehafvaren årligen får i banken uppbära räntan. utgifvas ej på mindre summa än tio r:dr eller andra än jämna fem- och tio-tal däröfver. Då mindre summor än 45 r:dr riksgäldssedlar anmälas till

realisation, eller öfverskott uppkomma vid inlösen af sådana store summor, till hvilka obligationer på jämna fem- och tio-tal ej äro lämpliga, blir den del af summan, som i obligation utgå bort, i stället genast betalad med kopparskiljemynt. 3:o) Realisationen företages år 1803 på den dag, som kungjord varder, sedan bankofullmäktige anmält, det banken är i ordning att därmed början göra; och kommer riksgäldskontoret att då upphöra med riksgäldssedlars tillverkning samt riksgäldsdiskonterna att icke vidare meddela nya lån i sådana sedlar. 4:o) Till lättnad i den mindre rörelsen utgifver banken sedlar på 16, 12 och 8 sk. specie, som på anfordran inlösas. 5:o) Kopparskiljemynt utfärdas på 1, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ och $\frac{1}{12}$ skilling. 6:o) Riksgäldssedlarne gälla efter realisationsdagen i allmänna rörelsen efter deras nu fastställda evalvationsvärde (med 50 proc. agio), till dess efter särskildt därom utfärdad kungörelse tiden infaller till deras slutliga indragning. 7:o) I liqvidationer mellan gäldenärer och borgenärer för riksgäldsskulder gälla samma grunder som för realisationen äro fastställda. 8:o) Brännvinsskatten och andra statsverkets inkomster för 1803 erläggas på hittills vanligt sätt, men ifrån och med 1804 i förbättradt myntvärde; 1803 års landtränter och bevillningar utgöras däremot i banko- eller riksgäldssedlar med 50 procent agio. Ämbetsmäns löner beräknas på samma sätt ifrån och med början af 1804. Likaledes viten, böter, vadepenningar och skjutslega etc.

Denna författning uppväckte mycket missnöje hos egare af riksgäldsmynts-kapitaler; bekymmer hos dem, som kände, att till fond för banken ett utrikes lån af en och en half million rdr var uppnegocieradt, och således en realisation i speciemynt, grundad på en operation, som årligen skulle öka de ur landet utgående redbarheterna; tagen hos alla dem, som hårdast voro betungade af förmögenhetsafgiften. Också var regeringen angelägen att genom tacksägelseadresser liksom taga fasta på nationens bifall. Icke allenast riksgäldskontorets fullmäktige aflade för realisationsförfattningen offentlig tacksägelse, utan landshöfdingarne för sina län, dels skriftligen, men de flesta åtföljda af deputerade, muntligen, med svassande tal, som trycktes i inrikes tidningarne och innehöllo långa uppräkningar af konungens välgärningar, under det många upplysta män ännu fortforo i sin tvekan, huru vida äfven denna realisationsplan kunde verkställas, eller åtminstone ega bestånd, hvilket ögonskenligen ankom på en fördelaktig handelskonjunktur, som kunde förskaffa riket ett årligt öfverskott i specie öfver hvad dess dryga importer, sammanlagda med räntan af utrikes

skulden, bestego sig till. Man bör dock göra konungen den rättvisa, att hans afsigt var ganska god; att det allmänna, åtminstone för det närvarande, var lättadt genom den dryga och ojämnt fördelade förmögenhetsafgiftens eftergift; och att de fastställda banko-obligationerna med fyra procents ränta voro vida bättre än bankonoterna eller kurantsedlarne, med ett ord, den nya planen till sitt utseende på säkrare grunder byggd än ständernas. Emellertid hade konungen därigenom åtagit sig ett vådligt ansvar och liksom satt sig i ständernas ställe till ett mål för tadel och missnöje, i fall omständigheterna icke gynnade de steg, han vidtagit.

Flera obehagliga omständigheter inträffade kort efteråt. Den 15 November tidigt om morgonen uppkom eldsvåda i kammarrättens rum, som utbredde sig till det sammanbyggda gamla kungshuset och förhärjade kammarkollegii, statskontorets, hofrättens och flera publika verks rum. Någon del af kammarrättens och alla finska provinskontorets handlingar uppgingo i rök. De öfriga verkens papper blefvo räddade, men oaktadt lugn väderlek kunde elden ej släckas förrän den 16 om aftonen. Konungen bevistade själf den obehagliga förrättningen att hämma branden; men själf oförfaren och omgifven af rådgifvare, som uppgåfvo olika förslag därtill, är det troligt att han saknade den skicklighet, som en vid befälet i sådana omständigheter van styresman eger, och att förlusten af en rådig och driftig öfverståthållare vid detta tillfälle mer än mycket spordes. Kollegierna måste inqvarteras på flera olika ställen: hofrätten på börsen, kammarkollegium på riddarhuset, statskontoret i rådstugan, kammarrätten på myntet, krigshofrätten i krigskollegii hus, o. s. v. Den flygel, hvari hofrätten hade sina flesta rum, var dock så litet skadad, att samma domstol inom några veckor kunde där åter intaga sitt säte, men det öfriga af huset var till stor del i grund förstördt och hotade statskassan med flera tunnor gulds kostnad till reparation. Skingring af papper förorsakade tillika en betydlig oordning och hinder i publika göromål. Inom slutet af året härjades äfven Göteborg af en förfärlig eldsvåda, som förstörde den vackraste delen af samma stad; och sillfängsten blef denna höst och påföljande vinter så ringa, att den vinst, riket vanligen drager af den näringsgrenen, alldeles gick förlorad.

Den 10 November ankom ifrån Finland, på återresan ifrån Petersburg, engelske prinsen Wilhelm Fredrik, son till hertigen af Gloucester, med hvilken konungen under finska resan i somras gjort bekantskap och för hvars person H. Maj:t fattat mycken vänskap samt

inviterat honom att tillbringa någon tid i Stockholm. Sedan konungen, redan medan prinsen var på sjön, låtit inhemta underrättelse, huruvida han ville vara inkognito eller ej, och prinsen förklarat sig för det senare, blef han saluterad med kanoner och logerad i öfverståthållarehuset, där rum för honom voro möblerade, och H. K. H. med sin suite defrayerades af konungens kök, samt hade ett bord för tolf personer. Grefve Erik Piper utnämndes att uppvakta honom och att presentera alla dem som åstundade af honom blifva kände.

Denne herre blef af konungen med utmärkt aktning och vänskap emottagen. Han vardt ock genom sin hoflighet och förekommande egenskaper, dem han förenade med ett fördelaktigt utseende vid 26 års ålder, icke förr känd än allmänt älskad. Vid hans första måltid hos konungen var engelske envoyéen Arbuthnot bjuden, hvilket var ett undantag ifrån den etikett, som med främmande ministrar iakttages, och gaf anledning till anmärkning af franske ministern Bourgoing, hvarpå svarades, att sådant endast skett för att personeligt göra prinsen af Gloucester ett nöje. Emellertid underlät icke den synnerliga attention, hvarmed denne herre bemöttes, att väcka uppmärksamhet på Frankrikes sida och att föranleda gissningar, att konungen sökte rapprochera sig till England. Det är ock möjligt, att H. Maj:t hoppades härigenom gifva negociationen om de uppbragta konvojernas återlemnande en fördelaktig vändning. Hela den återstående delen af året och de följande bägge vintermånaderna blef Stockholm lysande genom fêter, särdeles baler, som af ministrarne och de förnämsta husen gåfvos åt den höge främlingen; och har väl ingen prins outtröttligare dansat än han under de fyra månader, han i Stockholm tillbragte. I grefve Brahes hus syntes han mest behaga sig och det egentligen i anseende till grefvinnan Brahes brorsdotter, fröken Koskull, som på hans hjärta gjorde lifligt intryck.

Vid konungens hof voro under de två första månaderna af hans vistande i Stockholm inga lysande lustbarheter, emedan drottningen var i välsignadt tillstånd och nära sin nedkomst, hvilken inträffade den 2 December kl. 11 om aftonen. Hennes Maj:t blef då lyckligen förlöst med en prins, som i dopet den 7 fick namn af Carl Gustaf och titel af storfurste af Finland. H. Maj:t emottog den 9 lyckönskningar af alla stater och corpser och utmärkte sin glädje genom talrika promotioner. Generalguvernören friherre Toll utnämndes till rikets herre, presidenten baron Cederström till Seraphimerriddare, fyra storkors af Svärdsorden, ett kommendorsband af samma orden och tre af Nordstjerne-

orden bortgåfvos, bland hvilka sistnämnda det ena tillföll landshöfdingen Rosenstein, sedan publiken i fem år väntat och önskat honom detta vedermäle af konungens bevågenhet. Flera mindre kors af alla ordnar utdelades utom dess, och många befordringar i arméen och vid hofvet. Äfven utnämndes tre baroner och några adelsmän. Den entledigade amiralen grefve Wachtmeister, som allt sedan han förafskedades icke visat sig på hofvet, blef vid samma tillfälle åter till ynnest upptagen och bevistade högtidligheterna såsom en af rikets herrar.

Till hugneligare händelser för detta år hör, att freden med Tripoli tecknades den 2 Oktober, i anledning hvaraf alla fångar skulle lösgifvas och de skepp, som blifvit uppbragta efter den 25 September. Sverige skulle äfven betala 150,000 piaster strax och 8000 årligen framdeles i stället för presenter. Man hade mycket att tacka franske öfversten Sebastianis biträde för denna fred, hvilken påstods att man några månader förut kunnat få för 100,000 piasters utgift på en gång och förbindelse att årligen erlägga 5000 piaster, innan kontreamiralen Cederströms blockad fanns fruktlös och flera svenska handelsfartyg ytterligare voro uppbragta.

Med utrikes makter voro Sveriges relationer icke sådana, som rikets vanmakt och omständigheter i alla afseenden gjort önskliga. Sverige hade ingen allierad och icke en gång någon säker vän. Med Danmark var förtroligheten mycket vacklande allt sedan 1801 års operationer mot England. Detta sistnämnda rike hade väl gifvit något hopp att återställa de under kriget Sverige fråntagna konvojer, men utdrog tiden; och de höfligheter, som gjordes prinsen af Gloucester, verkade föga på en minister, som kände sin styrka och blott rådfrågade sitt interesse. Frankrike hade väl utmärkt böjelse att med Sverige förbinda sig i närmare vänskap; men konungens fierté och fördom mot en "usurpateur parvenu", sådan som Bonaparte, hade ej gått till mötes på ett sätt, som befrämjade en sådan förbindelse. Tvärtom hade konungen genom sin pommerska beskickning i Regensburg i Oktober månad afgifvit en deklaration rörande den då af riksständerna förehafda skadeståndsfrågan, där han såsom garant af Westfaliska freden yttrat sin önskan, att ingen med vapen måtte taga i besittning de föreslagna ersättningarne, innan de lagligen blifvit tillerkända, och att H. Maj:t nödgats bryta sin tystnad, sedan han sett främmande makter blanda sig i dessa ärenden. Detta språk kunde ej annat än stöta Frankrike, Preussen och Ryssland, hvilka gemensamt reglerat skadestånden, och ådrog konungen en obehaglig not af franske ministern Bourgoing i Ja-

nuari månad 1803, i anledning hvaraf konungen tog humeur, så att H. Maj:t på öppen cour yttrade mot honom sitt missnöje och vände honom ryggen, innan han hann att svara. Från preussiska sidan följde åter en ännu obehagligare not i Regensburg fram på vintern, som på en gång förebrädde Sverige dess passivitet under kriget och den del det nu ville taga i Tyska rikets ärenden, hvarpå äfven meddelades svar, som tillbaka utmärkte förtrytelse. "Sed vana sine viribus ira".

Beklagligast var den köld, som rådde emellan svenska och ryska hofven. Konungen hade en personel vänskap för kejsar Paul I, hvilken ökade hans smärta öfver denne herres våldsamma död. Den utmärkte sig genom en mindre sorgfällighet att med hans efterträdare bibehålla det goda förståndet, än Sveriges ställning mot en så mäktig granne fordrat. Konungen hade med möda velat emottaga grefve Pahlen, hvilken var skickad af kejsar Alexander att notificera hans faders död och hans eget anträde till regeringen. Missnöjet steg än ytterligare öfver Rysslands konvention med England, hvarigenom Sveriges interesse uppoffrades; och ansåg konungen ryske statsministern grefve Panin föga annorlunda än som en hyrd engelsman. Efter dennes fall syntes hofven mera benägna att närma sig till hvarandra; men hvarjehanda orsaker hindrade dock vänskapens befästande. Bland annat hade kejsar Pauls Seraphimer-ordenstecken endast blifvit öfversändt till Rysslands chargé d'affaires i Stockholm Alopaeus att återlemnas, och konungen vägrade att emottaga det utan genom en ambassadör eller annan säskildt ackrediterad distinguerad person. Den nyss omtalte grefve Panin ville om våren 1802 göra en utrikes resa, hvartill han fått sin kejsares tillstånd, och ärnade taga vägen genom Stockholm. Konungen, därom underrättad, lät i Helsingfors genom h. exc. grefve Klingspor förbjuda honom att längre fortsätta resan i H. Maj:ts land. Grefve Panin svarade sig skola lyda, men vid sin återkomst till Petersburg äfven berätta för kejsaren detta i ett policeradt tidehvart ovantade bemötande. Man bäfvade sedermera för hvart ryskt bref. Till all lycka lär grefve Panin ej varit nog ansedd för att vinna afseende på sina klagomål; men konungens steg emot en rysk undersåte kunde ej annat än stöta.

Då konungen besökte ryska gränsen, fann han bron vid Lilla Abborfors öfver Kymmene elf af ryssarne innehafvas. Den går öfver en arm af floden till en tvistig holme. Konungen dömde efter vanlig princip i ragangsmål, att halfva ädran borde tillkomma honom och halfva Ryssland, samt befallde därföre, att bron till halften skulle an-

strykas blå och gul. Detta blef snart af ryssarne omgjordt, hvilka af ålder underhållit bron, och anströko henne med sina färger. Explikationerna öfver detta ämne hofven emellan uppskötos, tills kejsarinnans och drottningens möte försiggått, men blefvo sedermera allvarsamma och vidtutseende. Det är ock att märka, att konungen var så missnöjd med de regeringsprinciper, kejsaren följde, hvilka i många mål förunnade ryska nationen mera frihet än den tillförne åtnjutit, att inga sådana författningar och knappt något steg, som, af honom vidtaget, i utrikes tidningar med beröm infördes, fick i svenska Post-Tidningarne anföras.

Under sådana konjunkturer återkom ambassadören h. exc. Stedingk, som med utmärkt skicklighet och trenne regenters välvilja i tolf år bevakat Sveriges angelägenheter i Petersburg, med konungens tillstånd i November till Stockholm. Svenska missionen förestods emellertid af chargé d'affaires Netzel: men emot årets slut afgick öfverstekammarjunkaren baron Bonde till Petersburg för att förvalta beskickningen, dock tills vidare utan kreditiv. Han hade sommaren förut varit i Paris, jag vet ej om i något ministerielt värf, men varit väl emottagen af Bonaparte; och lofvade man sig af hans souplesse mycken framgång i Ryssland. Rykten kringflögo vid samma tid, att ryska hofvet äfven med missnöje skulle ansett den titel, konungen tillagt sin nyfödde son af storfurste af Finland, såsom stridande mot en artikel i Nystadska freden, och att man i Petersburg gjort svårighet vid baron Bondes emottagande. Han blef dock verkligen acceuillerad med all tillbörlig aktning.

Kejsaren af Ryssland hade genom en ukas af den 8 September isynnerhet vidtagit ett steg, som förtjenar att antecknas. I kraft däraf uppdrogs senaten att vara högsta domstol i Ryssland under kejsarens eget ordförande och att förvalta rikets allmänna ärenden med samma makt och myndighet som kejsaren själf, mot hvars ukaser senaten egde att göra föreställningar, kejsaren dock obetaget att förblifva vid sitt beslut. Äfven tillades adeln i hvart guvernement föreställningsrätt emot guvernörernas förordningar. Regeringsärendena fördelades i öfrigt på åtta departementer: landtarméens, sjömaktens, justitie, handels, finans, inrikes, utrikes, allmänna upplysningens, förvaltade af hvar sin särskilda minister med ansvarighet för sina göromål inför senaten m. m. Detta steg till förmildring af den stränga ryska despotismen, förenadt med flera anstalter till folkets upplysning genom uppfostran och lifegenskapens inskränkning genom förunnad rättighet åt själfva bön-

derna att blifva egare till jord genom köp. väckte hos konungen i Sverige mycket uppseende, som med de vidsträcktaste begrepp om konungars prerogativer i allt detta trodde sig inse jacobiniska grundsatser och våda för alla regeringar. Man påstår, att han i brefvaxlingen med kejsaren äfven tillåtit sig klander af dessa författningar.

Det öfriga Europa hvilade sig detta år efter tio års blodsutgjutelser. Frankrike, som spelade den första rollen, företedde det märkvärdiga skådespelet af en till alla andra omständigheter än blotta namnet åter upplifvad konungamakt. Den 6 Maj notificerade Bonaparte senaten, lagstiftande corpsen och tribunatet den i Amiens slutna och ratificerade freden: hvarpå senaten den 8 dekreterade, att Napoleon Bonaparte skulle, sedan de tio år voro till ända, för hvilka han blifvit vald till förste konsul, ännu i följande tio år innehafva detta yppersta ämbete. Men då detta beslut honom kungjordes, förklarade han, att han ej kände, om han borde kunna räkna på nationens förtroende, utan att beslutet vore af nationen själf sanktioneradt; till utrönande hvaraf befallning genom andre konsuln Cambacérès utfärdades till alla kommuner att utlåta sig inom viss förelagd tid, huruvida de önskade att Napoleon Bonaparte skulle förblifva förste konsul för lifstiden. Sedan denna märkvärdiga scrutin blifvit verkställd och utslaget däraf inhemtadt, tillkännagaf senaten den 2 Augusti, att bland 3,500,000 röstande alla utom 90,000 instämt i det yttrande, att Bonaparte skulle förblifva förste konsul för sin lifstid, hvartill han följaktligen proklamerades. Den 4 dekreterade samma senat åtskilliga tillägg och förklaringar i konstitutionen, i kraft af hvilka förste konsuln och de bägge konsulerna blifva det för lifstiden, och förste konsuln förses med rättighet att föreslå så väl sin efterträdare, som de bägge andra konsulerna i senaten. När han gjort två förslag, som blifvit förkastade, måste det tredje antagas. Förste konsuln kunde ock genom testamente utnämna sin efterträdare; dock kunde det af senaten ogillas, i hvilken händelse de andra bägge konsulerna upprätta nytt förslag. I senaten eger förste konsuln att utnämna en del af ledamöterna, dock så att de aldrig öfverstiga 120. I flera andra mål utvidgades förste konsulns makt, med inskränkning af lagstiftande corpsens och tribunatets. Det försäkras, att Bonaparte då redan yttrat begär att blifva utropad till kejsare öfver Frankrike, men att senaten funnit det orådligt. Emellertid och under det han nu satt i besittning af en fullkomligt kunglig myndighet, omgaf han sig med all den stat och utvärtes äretecken, som åtfölja en konung i sitt hof och ásamkade sig däri ge-

nom en jalousie och ett missnöje, som särdeles i Paris blottställde honom för nya vådor.

Neger-revolten var genom strömmar af blod dämpad på S:t Domingo den 8 Maj och hufvudmannen Toussaint l'Ouverture fördes i fängsligt förvar till Frankrike. Det osunda klimatet blef en graf för fransmännen, som sägas inom ett år hafva förlorat för järnet och genom sjukdomar 36,000 man. Själfva generalen Le' Clerc, Bonapartes svåger, afled. Inom årets slut förnyades åter upproret, och Frankrikes besittning af den vigtiga kolonien sattes i ny våda.

Sedan Frankrike genom Lunévilleska freden blifvit innehafvare af hela vestra Rhenstranden, sysselsattes kabinetterna i Paris, Wien, Berlin och Petersburg oafbrutet med den vigtiga frågan om skadestånd för de furstar, som härigenom förlorat länder. Tvenne furstar, storhertigen af Toscana och arfståthållaren i Holland, skulle äfven hållas skadeslösa. I anledning af cessions- och indemnitets-traktaterna i Paris den 23 Maj och i Berlin den 2 Juli, blef detta ärende regleradt på ett sätt, som gaf Tyska riket ett alldeles nytt utseende. Tvenne kurfurstendömen, Köln och Trier, försvunno; de andliga stiften sekuiariserades; riksstäderna, utom Hamburg, Lübeck, Bremen, Frankfurt, Augsburg, Wetzlar, Regensburg och Nürnberg, förlorade sin själfständighet. Kurfursten af Mainz qvarblef ensam bland de andliga kurfurstarne, men utan land, med 1,000,000 gyllens årlig inkomst och residens i Regensburg, under titel af Tyska rikets ärkekansler. Tre världsliga kurfurstar créerades: Hessen Cassel, Würtemberg och Baden. De förnämsta furstarnes indemnisationer blefvo som följer: Preussen fick Hildesheim, Paderborn, Eichsfeld, Erfurt, Nordhausen, Gosslar, Herthal och en del af Münster, hvaraf den öfriga delen tillföll Holland. Bayern fick Bamberg och Würzburg, stiftet Augsburg, Kempten, Freisingen, Passau, Ulm och dess gebit, jämte flera riksstäder och större delen af öfre Schwaben. Hessen-Cassel fick Fritzlar och Amöneburg. Würtemberg fick grefskaperna Hochberg och Ellwangen, Zwiefalten och några riksstäder i Schwaben. Markgrefven af Baden fick städerna Offenbach, Gengenbach och Constanz, biskopsstiften Strassburg och Speyer, Hanau, Lichtenberg och Rhein-Pfaltz med Mannheim, som blir residens, och direktion af Schwabiska kretsen gemensamt med Würtemberg. Oraniska huset fick Fulda, Corvey, Weingarten, tre riksstäder, några andliga stift i Schwaben; och Preussen blef dess eventuelle arfvinge. Biskopsstiftet Lübeck tillföll med arfsrätt hertigen af Holstein-Gottorp, och biskopsstiftet Osnabrück Hannover; hertigdömet Westfalen, en del

af Worms och Mainzska gebitet, Hessen Darmstadt. Storhertigen af Toscana fick Salzburg, Berchtesgaden och slutligen Eichstedt, sedan kejsaren, som med mycken svårighet kunde förmås att åtnöjas med denna svaga ersättning för sin bror, ändtligen med denna fyllnad, samt för egen del med de sekulariserade stiften Trient och Brixen blifvit tillfredsställd, men däremot förbundit sig att erkänna Cisalpinska republikens regeringsform och den som tillämnades i Schweiz, konungen af Etrurien, Piemonts införlifvande med Franska republiken, och till Frankrike cederat Parma. Hertigen af Modena erhöll ock Ortenau. För öfrigt skedde i dessa ersättningar hvarjehanda smärre tilläggningar och jämkningar, innan de fram på följande året högtidligen faststälides i Regensburg, hvarförinnan dock hvar med trupper tagit sin del i besittning.

I Schweiz utbrast ett inbördes krig. Denna republik, som olyckligen blifvit inveckiad i Europas skakningar, kunde ej förenas om sin konstitution, hvilken flera gånger blifvit fastställd och flera gånger genom faktioner undergått förändring. I September månad yppades nu en insurrektion så i Bern som de öfriga kantonerna, för att i det närmaste återföra Helvetiens gamla konstitution före kriget. Denna insurrektion utbredde sig så våldsamt, att innan kort Lausanne, Luzern och Freiburg voro de enda hufvudstäder i kantonerna, som hörsammade den förut maktegande Helvetiska regeringen. Bonaparte, härom underrättad, utfärdade från S. Cloud en proklamation af den 30 September, i kraft hvaraf påbjöds, att inom fem dagar senaten i Bern skulle retableras, landtdagen och alla andra nya regeringar upphäfvas, vapnen nedläggas, och at Bonaparte bemedlingen uppdragas till lugnets återställande. I annat fall skulle 40,000 fransmän strax inrycka. Hans adjutant Rapp skickades med dessa förklaringar till Bern, men affärdades tillbaka med oförrättade ärenden, protest mot våld och åberopande af Lunévilleska traktaten, som tillade Helvetiska republiken rättighet att sjelf gifva sig konstitution. Detta bådade blodbad och förödelser; men genom ryske ambassadören grefve Markoffs biträde, som till Bonaparte förde en schweiziska landtdagens deputerad, von Müllinen, fördes förste konsuln på fogligare tankar. Han afstod från sin föresats att bibehålla den forna regeringen, erkände landtdagen och tillsade bemälda förra regering att nedlägga sin makt; hvarefter hvar kanton skulle skicka deputerade till Paris att med Bonaparte uppgöra en ny konstitution. Tillika förklarades ock högtidligen, att han erkände republikens sjelfständighet och ej ville blifva dess president (hvarföre han misstänktes).

men för öfrigt ärnade taga eftertrycklig del i Helvetiens angelägenheter. Sedan landtdagen väl antagit dessa villkor, men dock icke fanns benägen att desarmera, måste dock franska trupper inrycka den 26 Oktober. Afväpningen skedde då genast, och Reding, Aufdemauer jämte några flere patricier, som varit insurrektionens hufvudmän, blefvo arresterade. Den fordrade deputationen inställde sig i Paris, och den 26 Februari 1803 kom den så kallade mediationsakten där till stadga, som gaf en ny konstitution åt alla 19 kantonerna.

Den 19 Oktober afled hertigen af Parma, hvarpå Franska republiken tog hans land i besittning. Denna händelse, så väl som Bonapartes i Schweiz utöfvade myndighet, stärkte ej det goda förståndet mellan Frankrike och England. I sistnämnda rike hlygdes man mer och mer öfver Amienska freden. Många svårigheter gjordes vid dess verkställande; och ämnen till tvistigheter upptogo så mycken tid, att ambassadörer ej skickades ifrån England till Frankrike och från Frankrike till England förrän i Oktober månad. Dessa voro lord Whitworth och general Andréossy. Vid årets slut voro dock Egypten och alla de i Vest-Indien till återställande åt Frankrike och dess allierade utfästa besittningar af engelsmännen afträdda. Men Goda hopps udden och Malta innehade ännu engelsk besättning.

XII.

Bohemanska målet. Finansåtgärder. Konungaparets vistelse i Tyskland.

(1803—1804).

Begynnelsen af detta år gaf inga ämnen till anteckningar. Hennes Maj:ts kyrkotagning förrättades den 16 Januari i slottskapellet med vanliga ceremonier. Det var vid couren efter gudstjensten, som konungen bemötte franske ministern så ovänligt *), hvilket denne strax inberättade till franska regeringen, ehuru i moderata termer. Följande tisdagen, den 18 Januari, afladdes lyckönskningar hos drottningen, och om aftonen var ett galaspektakel på operateatern: en försvenskad fransk opera, Anacreon, gafs då första gången, hvilken så misshagade konungen, i anseende därtill att filosofen Anacreon lemnades rum bredvid en forntida konung på tronen, att H. Maj:t ville under spektaklet fara bort och qvarhölls med möda af drottningen, hvarpå H. Maj:t dock förbjöd detta skådespels vidare uppförande. Torsdagen den 20 var en mycket präktig bal paré på rikssalen, som i Deras Maj:ters närvaro öppnades af hertiginnan och prinsen af Gloucester. Förtroligheten emel-

*) Franske ministern Bourgoing var en lärd och aimable man, känd genom sin "Tableau de l'Espagne"; älskade och högaktade svenska nationen, hvars språk han lärde sig och hvars litteratur han studerade. I hans grundsatser herskade billighet och menniskokärlek. Hvad han i anseende till sitt kall nödgades göra och kunde vara svenska regeringen misshagligt, stridde säkerligen mot hans böjelse.

lan konungen och denne prins fortfor. Han fann så mycket nöje i Stockholm, att han sade sig bäfva, då han tänkte på sin afresa. Man trodde ock att den skulle uppskjutas till Maj månad och omtalte redan, att han nästa år skulle komma tillbaka. Men efter några veckors förlopp togo sakerna en helt annan vändning.

Den 18 Februari blef hofsekreteraren Carl Boheman oförmodligen arresterad och ställd under sträng bevakning och hemligt förhör af underståthållaren i hans rum. Denne Boheman var en äfventyrare, född i Jönköping och son af en kopparslagare. I ungdomen hade han först varit bodbetjent och sedan någon kort tid studerat i Lund, hvarifrån han rymt för gäld och efter ett eller par års utrikes vistande återkommit till Sverige med alla utvärtes kännetecken af en stor förmögenhet; han hade mycket juveler, gjorde ansenliga depenser, köpte ett lustslott i Danmark och skröt att hafva flera tunnor guld placerade i Hamburger bank. Han etablerade sig i Danmark, men gifte sig i Sverige och fann en väg att bli känd af hertig Carl, som vid denna tid var regent, genom sina uppgifter att ega djupa mystiska kunskaper och de högsta grader i frimureriet. Till vedermäle af hertigens ynnest blef han utnämnd till hofsekreterare, och liaisonen med H. K. H. underhölls och stärktes genom de nya ljus, han tid efter annan meddelade under sina årliga resor till Stockholm. Hans vunna förmögenhet underlät ej att väcka misstankar om lofligheten af åtkomsten, helst han var en rå och okunnig man och hans utrikes resa skett just under den tid, då franska revolutionen var i sitt häftigaste utbrott, då man förmodade att han haft tillfälle tillgripa någon rik emigrants lösören. Rykten lupo ock, att han plundrat drottningens af Frankrike cassette, hvilket nästan var en orimlighet, emedan den snart skulle blifvit efterspanad och våldsverkaren ertappad. Emellertid åtnjöt han äfven så mycket skydd i Danmark af grefve Bernstorff som i Sverige af hertig Carl.

Innan vintern 1802 hade han föga visat sig i frimurareorden: men då deltog han i Stockholm i dess sammankomster, såsom ledamot af dess högsta grad. Som han föregaf sig vara så kallad clericus, bar han dock ej de ridderliga prydnader, som utmärka denna grad. Om vintern 1803 resolverade han likväl att äfven visa sig som riddare. Han hade redan sommaren förut varit på Rosersberg hos hertigen, accueillerad såsom en ny Moses, och vunnit ej mindre förtroende af grefve Brahe, grefve Ruuth samt flera höga frimurare, till och med af konungen själf, som med vanligt nit skyddade denna orden och bevistade alla dess sammankomster, hafvandes äfven haft omsorg att i fri-

murarehemligheterna initiera prinsen af Gloucester. Boheman bevistade nu icke allenast logerna i alla grader, utan var ock tätt och ofta enskildt hos hertigen.

I så beskaffade omständigheter fick konungen ett avertissement från utrikes ort och, som troligt är, från baron Armfelt i Wien, hvilken med ett afgjordt förakt för frimureriet förband hat och hämndlystnad mot hertig Carl, denna ordens hufvud i Sverige, att i H. Maj:ts egen borg en loge af illuminater vore upprättad; och då man på ena sidan kände de beskyllningar för både religions- och politiskt svärmeri, som lades detta samfund till last, och på den andra konungens afsky för bägge dessa förgripelser, var lätt att finna, huru mycket H. Maj:t af denna uppgift skulle alarmeras. Flera sammanstötande anledningar torde hafva bidragit att fästa misstankarne på Bohemans person. Han blef därföre i förvar tagen, hans papper tillgripna och förhör med honom anställda; då det snart befanns, att han i hertigens rum hållit en hemlig loge, hvari ej allenast H. K. H., grefve Brahe, grefve Ruuth, kapten Tornérhjelm, en fabrikör Wegelin, en sekreterare Almgren m. fl. deltagit, utan ock hertiginnan, grefvinnorna Brahe och Ruuth, grefvinnan Stierneld, dock allenast en enda gång, och till hvilken statsfrun friherrinnan Ramel samt prinsen af Gloucester voro kallade, men ännu ej hade sig infunnit.

Hertigen sökte i början taga Boheman i beskydd och hade öfver hans arrestering en litlig explikation med konungen på Haga; men då i Bohemans papper fanns en betänklig utrikes brefväxling med prins Carl af Hessen, och då tillika en mängd biljetter till Boheman från hertigen, men framför allt från hertiginnan däribland ertappades, kommo dessa höga personer nästan själfva sub reatu. Undersökningarne fördubblades. Man trodde sig finna spår till statsbrott, och ryktet, som alltid ökar sanningen med tillsatser af gissningar, utspridde redan, att tillställningar voro å färde emot konungens person. Riksdrotsen och grefve Ugglas fingo nu sig uppdraget att genomgå alla hertiginnans papper. Upptäckterna, som dåt gjordes, utmärkte denna prinsessas oförstånd och en oförlåtlig lättsinnighet. Hon hade förtrott Boheman oförsigtiga omdömen om en mängd personer, äfven om sin egen herre (tilläfventyrs ock om konungen), men någon verklig brottslighet kunde därur ej utspanas.

Resultaterna af ransakningen blefvo, att Boheman var en svärmare och bedragare; att han var en hemlig agent för prins Carl af Hessen, hvars frikostighet försett honom med de tillgångar, hvaraf han

blänkte, och hvilken herre antingen själf varit dupe eller genom fortplantade mysterier sökt att förvärfva sig influence så i Sverige som i andra länder; att Boheman genom bländverk sökt visa sig som undergörare och missbrukat de personers nyfikna godtrohet, han kallat till delaktighet af sina föregifna hemliga kunskaper, hvarföre han med frikostighet utdelat dem åt fruntimmer; men uttryckligen uteslutit flere personer, hvilka, innehafvare af den högsta frimuraregraden *), väckt hans fruktan att kunna blifva slagen på fingrarne. Bland hans papper fanns en målning, som föreställde en afrättad konung, samt flera bakbundna cordonnerade herrar, färdiga att undergå samma öde. På tillfrågan hvad detta betydde, svarade han, att det vore drömmar.

Utan tvifvel hade konungen i begynnelsen gifvit denna sak en vigt, som den icke förtjenade. Det är en gissning, men som jag för min del ej finner osannolik, att emellan Boheman och den för sin benägenhet för mysterier så bekante excellensen Reuterholm, som denna tiden vistades i Frankfurt, förmodades någon komplott. Samma dag som Boheman arresterades, afgick öfverstelöjtnant Brelin som kurir i ett hemligt värf till Tyskland och Rhentrakten. Tilläfventyrs kan hans ärende varit relativt till denna sak. Men mot baron Reuterholm fanns ingen besvärande omständighet. Hvad Bohemanska processen för öfrigt angick, var den ej af sådan beskaffenhet, att den vid någon vanlig domstol kunde upptagas. In- och utländska prinsar voro däri komprometterade och hemligheterna af en orden, som stod under konungens beskydd. Man stannade således i det beslut, att sedan den högsta frimuraregraden hos konungen blifvit sammankallad och där i hertigens närvaro, som uppriktigt tillstod sig vara dragen bakom ljuset, en af underståthållaren vidimerad afskrift af Bohemans detaljerade bekännelse blifvit uppläst, huru han genom föregifna syner och uppenbarelser sökt bedraga, samt emot sin frimurare-ed meddelat ordens hemligheter åt fruntimmer, blef han utur samma orden utstruken; och tillika fann H. Maj:t godt, att, sedan danska regeringen genom en afskickad kurir, baron Vegesack, blifvit underrättad om hans förbrytelser, hvaribland äfven voro förgripelser emot kronprinsen af Danmark, låta utleverera honom till Danmark.

Han affördes till den ändan den 18 Mars under arrest till Helsingborg och efter någon tids utdrägt till reglerande af vissa tvistiga

*) Den som skrifver detta, öfversten frih. Bennet, h. exc. f. d. riksmarskalken grefve Oxenstjerna och doktor Dubb, medicus i Göteborg, voro i denna cas.

omständigheter vid deportationen, öfverfördes han till Danmark och emottogs där äfven under arrest. Boheman blef snart satt på fri fot och lemnade Danmark samt öppnade handelsrörelse i Hamburg *).

*) Se här hvad svenska regeringen lät komma till allmänhetens kunskap i detta ämne, hvilket i dessa anteckningar för sin besynnerlighets skull intagit mera rum än dess vigt förtjenat:

Ur Inrikes-Tidningar den 29 Mars 1803:

"Hofsekreteraren Carl Bohemans lefnadssätt och hans af ryktet förkunnade äfventyr hade länge adragit honom allmänhetens mindre gynnsamma omdömen, då han slutligen äfven väckte regeringens uppmärksamhet genom sina foregifna hemliga kunskaper, genom diktade syner och uppenbarelser, genom obehörigt deltagande uti politiska ärenden och förmätna spådomar om staters öden. Därtill kommo äfven starka anledningar att misstänka lofligheten af det sätt, hvarmedelst han förvärfvat sin förmögenhet.

De med honom anställda undersökningar hafva tillräckligen upplyst brottsligheten af hans afsigter och förhållande. Efter åtskilliga försök att dölja eller bortblanda sanningen, har han ändtligen, med öfvertygande bevis förvunnen, frivilligt bekant:

Att han dels af egennytta, dels af herskly stnad varit bedragare: att han med den mystiska delen af sin rol haft den afsigt att till sin fördel använda det företräde, som vissa karakterer lemna åt det vidunderliga på det naturligas bekostnad; att han därigenom trott sig kunna vinna inflytelse och slutligen välde öfver dem, uppå hvilka fördomar verka: att han, till utförande af sina bedrägerier, dels användt sin egande kunskap i åtskilliga ordenshemligheter, dels efter omständigheterna riktat dessa med egna tillsatser; att hans politiska omdömen varit obetänkta och hans spådomar grundlösa; att hans straffvärda förhållande i dessa delar kunnat leda till svåra och betänkliga följder, hvilkas vidd och beskaffenhet han nu först insåg. Hvad hans samlade förmögenhet angår, har han än vidare ökat de besvärande anledningarne emot sig genom orimliga och mot hvarannan stridande uppgifter, till dess han slutligen foregifvit sig hafva erhållit densamma genom en hög utländsk persons frikostighet.

Bohemans papper hafva i hans närvaro blifvit undersökta, af honom själf erkända, påtecknade och förseglade.

Man har däruti funnit delar af en vidsträckt och mest utländsk brefväxling, hvaribland den med vissa personer utom riket är utmärkt genom så besynnerliga politiska omdömen, uträkningar och förslag, att de troligen tillhört en mera vidsträckt och sammanhängande plan, som ännu icke hade hunnit till stunden af dess utveckling. Oaktadt man redan känner nog för att aldrig befara epoken af denna förmodade utveckling, kan man likväl icke smickra sig att hafva upptäckt hela vidden af de dit hörande relationer.

I Bohemans papper har man vidare funnit egenhändiga bevis af honom och hans förnämsta adepter, att deras vid flera tillfällen förestallda uppenbarelser och synvillor haft åtskilliga till hvarje händelse och person lämpade, egennyttiga och brottsliga afsigter. Så litet verkande dylika gäckerier borde vara på öfvertygelsen, hafva de dock blifvit af Boheman använda vid hans många förmätna försök att vinna insteg och förtroende hos personer af högre och ringare stånd.

Af de hos Boheman erhållna handlingar inhemtas ytterligare, att han är medlem och åtminstone synlig hufvudman af ett förbund, hvars adepter varit kända under namn af Asiatiska bröder.

Detta förbunds sammansättning, lagar och inrättningar skola föranleda till hvarjehanda missbruk vid tillämpningen af kristna lärans grundsatser. Hvad åter

Några dagar efter Bohemans arrestering, eller den 23 Februari, uppkom ett brouillerie mellan konungen och prinsen af Gloucester, som påskyndade denne herres afresa. Jag vet ej, om Bohemanska saken därtill medverkat; men säkert är, att prinsen varit kallad till hans loge, och att samme herres nära liaison med Braheska huset, som i detta löjliga högmål var inblandadt, kunnat gifva naturlig anledning till hvarjehanda sqvaller och kanske oförsigtiga omdömen af en ung prins, som var af nog inskränkta snillesförmögenheter. Prinsen hade äfven melerat sig i Sveriges beskickningsangelägenheter i England och velat förmå konungen att återkalla baron Silfverhjelm, samt återgifva missionen åt den i London etablerade förre svenske ministern baron v. Nolcken, hvilket förslag konungen förkastat, med förklaring, att han då så gärna kunde välja en infödd engelsman *). Konungen inhemtade ock vid denna tid med missnöje, att negociationerna om konvojernas återställande alldeles misslyckades, och så många samman-

---

i politiskt afseende förtjenar kännas af dessa lagar och inrättningar, är samfundets osynliga och dock envåldiga styrelse af ett okändt råd, ordensbrödernas edsförbindelse att aldrig söka upptäcka denna styrande församlings vistelseort eller deras namn, som utgöra densamma. Dessa styrandes själftagna domsrätt öfver alla regeringar, folk och slägter, öfver krig och fred, öfver lif och död, som ett af Boheman erkändt dokument innehåller. Det är på dessa grunder af blindt förtroende och ovillkorlig åtlydnad af okända styresmäns bud, som hela systemet af detta förbund är byggdt. De svåra missbruk, hvartill en dylik sammansättning skulle föranleda, hafva icke kunnat undgå att fästa vederbörandes uppmärksamhet.

Detta förbund synes hafva tagit sin början i södra Tyskland; men detsammas alltför hastiga utbredande och en viss utkommen stridskrift väckte, enligt Bohemans egen bekännelse, så allmän uppmärksamhet, att de styrande nödgades för en tid afbryta förbundsbrödernas sammankomster. Det var då som Boheman, i afsigt att undandraga sitt förbund en redan varnad allmänhets åtal, påfann den utvägen att förändra dess namn och till en del söka andra samlingsställen. Detta verkställde han genom upprättande af nya kapitel på åtskilliga orter i Sverige, Danmark och norra Tyskland, hvilka kapitel äro de, som nu senast blifvit upptäckte. Samfundet har under ett annat namn haft samma lagar och inrättningar, samma oinskränkta undergifvenhet för de okände styrande, samma religionsceremonier som det Asiatiska förbundet. Man har endast i vissa yttre omständigheter upptäckt några afvikelser, samt en tilläggning, i kraft af hvilken fruntimmer kunna i förbundet upptagas.

Af föregående uppgifter synes tillräckligen, så väl att allmänna sammansättningen af detta förbund strider mot grunderna af religion, samhällsordning, lagar och sedolära, som att Boheman enskildt är i alla dessa afseenden brottslig, och det till mer eller mindre grad, i den mån som han kan anses såsom ledare eller såsom verktyg.

Uppå den grund, att han, churu född svensk undersåte, likväl en längre tid varit bosatt i Danmark, hvarest han äfven eger fast egendom, har konungen befallt hans utlevererande till kongl. danska regeringen".

*) Baron v. Nolcken hade gift sig med en engelska, var etablerad i London och hade brutit alla band med sitt fädernesland.

lagda omständigheter bidrogo att gifva H. Maj:t elakt humeur, da prinsen förenämnde dag spisade hos honom, och sedan samtalet fallit på de uppbragta konvojerna, hade den of. rsigtigheten att rent af försvara uppbringningen med påstående, att svenska skeppen fört kontraband-varor.

Detta var en formlig dementi, som upptände konungen till ett ifrigt utbrott och förorsakade en litlig ordväxling, hvilken slöt med en ovänlig skilsmässa och beslut å prinsens sida att med möjligaste skyndsamhet lemna Sverige. Han meddelade dock ej genast hvad som händt åt sina kavaljerer, utan allenast åt engelske ministern; upphörde från den stunden att betjena sig af konungens kök och ville äfven flytta ur öfverståthållarehuset, hvilket dock ministern förekom, till undvikande af éclat. Reseanstalterna påskyndades så, att prinsen den 2 Mars kunde begifva sig från Stockholm. Genom bemedlande föreställningar å ömse sidor förmåddes dock de brouillerade furstarne att se hvarandra innan afresan, och den 1 Mars spisade prinsen middag hos konungen, hvarefter de i enrum togo afsked af hvarandra. Vid utgåendet hade prinsen tårar i ögonen, så att skilsmässan förmodligen skett med förnyad vänskap. Prinsen af Gloucester tog vägen åt Westerås, Örebro, Trollhättan och Göteborg samt sedermera öfver Sundet till Köpenhamn, hvarifrån han ämnat begifva sig till Hannover och Berlin, men i stället, då liknelser till krig i hans fädernesland mer och mer yppade sig, såsom generallöjtnant i dess tjenst hemreste öfver Hamburg och Cuxhaven.

Prinsen hade ofelbart äfven så mycken del i den obehagliga rupturen som konungen. Men i allmänhet hade man orsak att beklaga konungens häftiga lynne, som fortfor att besvära alla dem honom omgåfvo. Högsint, mjältsjuk och fallen för häftiga utbrott, tålde han inga motsägelser. Oböjlig i sina fattade grundsatser att med en till tidehvarfvets lynne föga lämplig stränghet föra sin spira hemma i riket och utan afseende på rikets utblottade tillstånd ett högt språk med främmande makter, förlorade han tillgifvenhet utan att förvärfva aktning.

Huru grannlaga han var i allt hvad som angick hans höghet, kan slutas af den anekdot, att han ej fördrog bruket af orden "vi" och "våra" i de artiklar, som inflöto i Stockholms Post-Tidningar, såsom i hans tanke blott passande åt konungaspråket. Som han trodde sin säkerhet bäst bevarad genom en talrik garnison, hade han tillåtit komplétteringen af de vid gardesregementena på statsberedningens tillstyr-

kande några år tillbaka indragna 400 man, till förnyad känning för statskassan och missnöjets ökande hos den sämre allmänheten genom en forcerad värfning, hvilken befordrades genom ett strängt upplifvande af den gamla författning, att ingen efter kl. nio om aftnarne skulle få vistas på näringsställen, samt uppsynens öfverlåtande häröfver åt polisbetjeningen. Strängheten att militärer skulle nyttja sina uniformer gick så långt, att generallöjtnanten Liljehorn måste träda i arrest, för det han en morgon i enskilda ärenden visat sig på gatan med rund hatt. Mot sin ungdomsvän öfverstekammarjunkaren baron Fleming tog H. Maj:t så mycket humeur, för det denne i ett öfver förste stallmästaren baron Nolcken hållet åminnelsetal yttrat, att i hertigens af Södermanland hof (där Nolcken var tjenstgörande) "högheten aldrig fjättrade nöjet", att baron Fleming, som vid den härom uppkomna förklaring af sinnesrörelse blef sjuk och måste från Haga inflytta till Stockholm, icke utan bemedlande vänners förord, efter återvunnen helsa, fick återtaga sin vakt.

I de fortfarande misshälligheterna med Ryssland hade konungens oböjlighet så när indragit riket i krig. Det är redan anmärkt, att gränstvister yppats bägge rikena emellan. Skriftväxlingen hade blifvit mer och mer allvarsam, och på Sveriges sida i så starka termer (hvilket till en del lades baron Lagerbjelke till last, som, för att behaga, understödde konungens benägenhet att tala ur hög ton), att ryska kabinettet uttryckligen förklarade sig med väpnad hand ämna försvara sin possession af bron vid Lilla Abborfors, och sammandrog talrika trupper vid gränsen samt rustade både sin örlogs- och skärgårdsflotta. Konungen var för sin del lika obenägen till eftergifvenhet, oaktadt nationen, som kände Rysslands öfvermakt, sin oförmögenhet till ett krig och frågans obetydlighet, bäfvade för faran af ett fredsbrott och harmades att de, som omgåfvo konungen, ej sökte det afböja. Ty furstar ega vanligen den lycka, att det goda, de göra, tillskrifves dem själfva, och de gärningar, som väcka missnöje, deras rådgifvare. Kanslipresidenten Ehrenheim och general Klingspor gjorde dock allt möjligt att bringa konungen till mera foglighet. Deras bemödande hade förmodligen varit förgäfves, om de ej kraftigt varit understödda af ambassadören Stedingk, som med sin vanliga skicklighet ändtligen öfvervann konungens stridslystnad. Den 13 April togs omsider beslutet att cedera den fatala bron, hvilken konungen förut gifvit ordres att, i händelse ryssarne däraf ville sätta sig i besittning, med väpnad hand försvara; och under fruktan och bäfvan för fiendtligheters utbrott, in-

nan den afskickade kuriren hunn fram till Petersburg, såg det allmänna detta fredsbudskap afgå. Emellertid inföll en cour den 28 April, på hvilken konungen icke talade ett ord med ryske chargé d'affaires Alopaeus, ehuru han med det största nit sökt befrämja freden. Ändtligen för skingrades bekymren, då en kurir den 2 Maj återlände med bref från baron Bonde, att ryska regeringen, tillfredsställd af konungens foglighet, var sinnad att bibehålla freden, hvarjämte kejsaren fogat de högtidligaste förklaringar att vilja uppdrifva och framgent underhålla vänskapen med en granne och frände; till hvilken ända en vänlig reglering af gränsverket med första borde företagas*).

Med nya instruktioner försedd till gränsafhandlingen, återgick nu h. exc. Stedingk till sin ambassad i Petersburg, på fregatten Tetis,

---

*) I detta ämne meddelades svenska allmänheten följande underrättelse genom svenska Post-Tidningen:

Stockholm den 23 Maj 1803.

"Det är bekant, att under den längre tid som gränserna mellan Sverige och Ryssland uppå flera punkter varit obestämda, tvistigheter i anledning däraf icke sällan uppkommit samt att ämnet till missförstånd merendels legat i delningen af de vatten, som skilja båda dessa riken. Det har ej varit ovanligt, att dessa ärenden blifvit med värma afhandlade samt äfven med väpnade demonstrationer åtföljda. Så har äfven nyligen inträffat, sedan den ömsesidigt yrkade rätt som förlidet år vid Lilla Abborfors-bron åter sattes i fråga, flera månader därefter hade växt till en så oförväntad betydlighet, att den föranlåtit krigsrustningar å ryska sidan och följaktligen försvarsanstalter å den svenska. Det var vid slutet af Mars månad, som förstnämnda regering beslöt att understödja dess anspråk med krigiska demonstrationer, ett antal trupper höllos marschfärdiga, en del af örlogsflottan i Cronstadt samt hela skärgårdseskadern i Rogersalmi sattes i tjenstbart stånd.

Vid underrättelsen om dessa förebud till ett fälttåg kunde svenska regeringen ej annat än synas lika beredd till ett eftertryckligt försvar, som benägen att i godo bilägga de uppkomna stridigheterna. I sådan mening besvarades äfven Petersburgska kabinettets framställningar och underhandlingen fortsattes, under det att de kraftigaste anstalter till motvärn likaledes vidtogos. En del af finska armeen dels sammandrogs, dels hölls marschfärdig vid hvart regementes mötesplats, arméens flottas divisioner i Sveaborg samt Åbo utrustades, och äfven vid denna stadens förlagda eskader ansågos vissa förberedelser nödvändiga.

De hafva numera blifvit umbärliga. Underhandlingen fick snart en fredlig och förenande egenskap genom den emellan konungen samt kejsaren [illegible] brefväxling. Misshälligheterna bilades medelst den inbördes träffade öfverenskommelse, att provisoriskt återställa det tvistiga vid gränsen [illegible] sitt förra skick, intill dess egenderätten kan, i kraft af en ordentlig gränsafhandling, [illegible] laglingen tillerkänd. Därvid fogade konungen ett hufvudsakligt förbehåll [illegible] af gränsverkets snara och fullständiga reglerande. Och som kejserliga [illegible] varit däruti instämt, lärer denna angelägenhet ofördröjligt företagas, samt vid detta tillfälle alla ömsesidiga så väl äldre som nyare anspråk undersökas och [illegible] efter traktaternas lydelse och mening, men utan afseende på den [illegible] rätt, som endast af gammal hävd uppkommit. [illegible] de [illegible] nämnda hafva vid tvistigheternas biläggande [illegible]."

hvilken egde att tillbaka återföra öfverstekammarjunkaren baron Bonde. Baron Stedingk fortfor att där gagna sin konung och riket med den sällsynta skicklighet, hvaraf han i de mest grannlaga omständigheter visat prof. Det goda förståndet återställdes, och sedan bägge hofven emellan blifvit regleradt, att ambassaderna hädanefter skulle supprimeras, dock så, att baron Stedingk med sin forna karakter skulle än vidare för sin tid i Petersburg qvarblifva, blef ryske chargé d'affaires Alopæus ackrediterad såsom envoyé vid svenska hofvet.

Detta år, utmärkt genom tvenne ekonomiska författningar, hvaraf man med skäl för rikets uppkomst i framtiden syntes hafva mycken nytta att förvänta, den ena, om enskiften i Skåne, och den andra om en mera utvidgad frihet i järntillverkningen, blef det ännu mera genom verkställigheten af realisationen, enligt den därom den 4 November nästlidna året utfärdade förordning.

Denna stora operation, som oundgängligen fordrades både för statsverkets och riksgäldskontorets bestånd, hade af samma skäl, som gjorde den ofördröjd nödvändig, mött de största hinder. Riksgäldskontoret hade, genom den olyckligaste handelskonjunktur 1802 i början af året, funnit sig i den förlägenhet om speciemynt under ett dagligen växande agio, att konungen af statskontorets medel måst understödja detsamma med 140,000 r:dr specie, som skulle betalas blott med riksgäldssedlar och 20 procents agio, då detta verkligen var 50 procent. Härigenom fanns väl utväg att betala räntan i banko för kontorets utelöpande obligationer, men fond borde äfven vara att tillgå till samma skuldsedlars infriande realisationsdagen. De hade äfven därigenom fallit i det vanvärde, att de ej emottogos utan 10 procents rabatt. Att i en slik ställning söka upplåna medel inom landet till deras inlösen, hade troligen varit en för kontorets kredit både vådlig, långsam och tilläfventyrs ogörlig utväg, och silfver kunde ej vid en stegrad växelkurs utifrån införskrifvas utan betydligaste förlust. Man tillgrep då den utväg att göra ett utrikes lån hos handelshuset Frege & Comp. i Leipzig, som öppnades till ett belopp af 1,000,000 svenska r:dr, men ej kompletterades till mer än 900,000. Detta steg gjorde den önskade verkan, att riksgäldskontoret sattes i tillstånd att honorera sina obligationer; men klandrades af många, som ej kände att, denna nya skuld äfven inberäknad, en verklig förminskning på rikets utländska skuld, sådan den var vid slutet af Norrköpings riksdag, verkligen skett af 660,000 r:dr.

Sådan var ställningen vid realisations-påbudets utfärdande 1802. Troligen hade dock dess verkställighet alldeles uteblifvit, om icke ett annat förslag blifvit vidtaget och utfördt, som var, att öppna en negociation med hertigen af Mecklenburg-Schwerin, i kraft hvaraf Wismarstad och gebit till denne furste pantförskrefvos för en summa af 1,250,000 r:dr hamb. bko. Afhandlingen afslöts i Malmö i Juni månad 1803 genom tillförordnade kommissarier, som på svenska sidan voro h. exc. Toll och baron Lagerbjelke. Panten skulle förblifva 100 år i hertigens af Mecklenburg hand, med villkor att, i händelse af återlösen, tre proc. årligen skulle läggas till kapitalet och hela det däraf uppkommande kapital med ränta betalas hertigen vid samma termins slut. Genom ett så onerenst betingande förvandlades pantförskrifningen i en verklig försäljning, som dock borde för riket i dess dåvarande omständigheter anses för ganska förmånlig, då på ena sidan betraktades den ringa vinst riket drog af Wismar, och på den andra den penningetillgång härigenom vanns i ett tryckande behof. Ockupationen och första afbetalningen, 350,000 r:dr, skulle ske den 15 Augusti genom deposition i Hamburg hos Averhoff, och den andra i Januari 1804 till samma belopp. Terminerna för de öfriga afbetalningarne reglerades inom 1½ år, jämte hypotheker till nödig säkerhet.

Efter sådana anstalter aflät H. Maj:t den 16 Juli 1803 nådig skrifvelse till bankofullmäktige, med förklarande, att sedan banken redan haft åtta månaders tid att inom sig bereda allt hvad till realisationen funnits nödigt, äfvensom förmögenhetsafgiften till det belopp, konungen i Oktober förlidet år tillkännagifvit, där nu influtit, återstode ej mera än samma afgifts förvandlande i silfver för så stor del, som ej ännu blifvit i silfver anskaffad; och då denna förvandling nu blifvit verkställd för omkring 850,000 r:dr, som banken i silfver erhållit, hade konungen varit omtänkt på anskaffande af återstående 950,000 r:dr, hvilket bemödande vunnit en önskad framgång genom förpantningen af herrskapet Wismar och amtet Neukloster. Af pantskillingen ville konungen till banken öfverlåta de den 15 Augusti utfallande 350,000 r:dr och hertigens obligation på lika summa, att inlösas i Januari 1804. Banken skulle ock erhålla bankiren Godefroys Söners & Comp. försäkran, att banken på dem egde att draga 150,000 r:dr hamb. bko och direktionens af Ostindiska kompaniet förbindelse, att detta år aflemna till riksgäldskontoret 150,000 piaster, hvaraf 20,000 voro redan levererade och 130,000 komme att af riksgäldskontoret på banken transporteras.

Till yttermera säkerhet skulle statskontoret förbinda sig, att de summor häraf, som på terminer skola betalas, vid förfallotiden ofelbart komma banken till godo, för hvilken förbindelse åter till banken hypothekeras hertigens af Mecklenburg obligation på 350,000 r:dr, som förfaller i Juni månad 1804. Dessa poster utgöra hvad banken ännu i silfver behöfver, och kommo 150,000 r:dr däraf att, såsom bristande i den million r:dr riksgäldskontoret skolat upplåna, af banken betalas med 48 sk. pr r:dr Hamb. bko, men öfverskottet, 800,000 r:dr, med 49 sk. Med dessa tillgångar, som skulle kort efter den 15 Augusti banken tillställas, fann H. Maj:t banken i stånd att företaga realisationen inom Augusti månads slut och förväntade att, då de blefvo banken dessförinnan öfverlemnade, realisationen kunde verkställas den 25 Augusti. — Under det fullmäktige öfvervägde detta vigtiga ärende och till dess slutliga afgörande utsatt den 21 Juli, ankom ett nytt konungens bref af den 9 Juli med itererad påminnelse om angelägenheten af realisationens snara företagande, hvars uppskof skulle sätta alla penningeförvaltningar i våda, och för påföljderna af hvilket uppskof bankofullmäktige blefvo Kongl. Maj:t och riket ansvarige, viljandes konungen till ytterligare lättnad för banken låta betalningen för de i Augusti månad för bankens räkning hos Averhoff deponerade 350,000 r:dr innestå till Januari månad nästa år.

Bankofullmäktiges beslut och svar fattades den 21 Juli. Det innehöll, att bankoutskottets vid sista riksdag föreskrift väl var, att hela realisationsfonden borde vara i silfver förvandlad, innan realisationen begyntes; men då konungen ålagt fullmäktige en svår och oförväntad ansvarighet samt tillika lemnat dem utvägar att snart kunna verkställa fondernas förväxling i silfver och för dessa fonder full säkerhet erbjudit, måste fullmäktige mera rätta sitt förhållande efter afsigten än ordalydelsen i sina föreskrifter, hvarföre fullmäktige icke vågade i H. Maj:ts sköte nedlägga sina bekymmer i annat afseende än blott hvad bankens säkerhet rörde, samt förklarade med uppriktighet, att, i händelse alla de säkerheter, dem blifvit utlofvade, blefve dem den 25 Augusti i händer lemnade, voro fullmäktige beredde att vid denna föreskrifna tid realisationen företaga; men i fall genom oförutsedda hinder dessa tillgångar och säkerhet då uteblefve, det vore för fullmäktige en ovillkorlig skyldighet att realisationen inställa.

Alla de ifrågavarande fonder och hypotheker blefvo den 24 Aug. verkligen i bankofullmäktiges hand öfverlemnade af presidenten Lagerheim; hvarpå konungens nådiga förordning om realisationens verkstäl-

lighet, daterad (i anledning af bankofullmäktiges ofvan anförda svar den 23 Juli, blef den 28 Augusti i Stockholm publicerad och i landsorterna så fort ske kunde. Realisationsdagen fixerades till den 29 Aug.

Trenne dagar därefter, eller den 1 September, sammankommo riksens ständers revisorer öfver banko- och riksgäldsförvaltningen för 1801 och 1802. Ingen revision hade ännu haft att utlåta sig öfver vigtigare ärenden. De steg, som blifvit vidtagna till realisationens verkställande, voro ingalunda bokstafligen instämmande med instruktioner och författningar. Riksgäldskontorets fullmäktige hade upptagit ett stort utrikes lån; bankofullmäktige ingått i en realisations verkställande, som till sina grunder var vida skild från bankoutskottets instruktion. Sådant allt kunde ej annat än föranlåta starka påminnelser af den så kallade oppositionen. De vederlades genom konjunkturens fordringar, hvilka nödvändigt kräfde en realisation, och medlet till ändamålets befrämjande; genom den af tre stånd konungen meddelade rättighet att efter omständigheterna få ändra realisationsplanen; genom tillräckligheten af de säkerheter, konungen lemnat i bankens vård; genom de goda grunder, på hvilka den nya realisationen syntes vara byggd och genom angelägenheten att söka bibehålla krediten af realisationen, sedan den en gång var företagen, hvilken till rikets obotliga skada kunnat skakas, om revisorerna alldeles ogillat banko- och riksgäldsfullmäktiges åtgärd. Revisorerna godkände med en stor pluralitet denna åtgärd, understödjande således ett värf, som i framtiden borde kunna återföra riket ur de mångfaldiga svårigheter, det genom ett i misskredit fallet mynt iråkat. De erforo äfven med fägnad, att i händelse icke krig eller andra alltför olyckliga konjunkturer inträffade, rikets utrikes skuld inom 14 år skulle kunna vara minskad till omkring 4 millioner, och att kontorets kredit var på utrikes ort så lyckligen återställd, att ingen nation kunde berömma sig af bättre än den svenska. Till revisorernas protokoll förklarade statssekreteraren Rosenblad, att Wismarska pantskillingen skulle blifva en i riksgäldskontoret beständigt stående fond, hvarföre blott till statskontoret komme att betalas fem proc. årlig ränta, och på hvilken fond, till nödiga räntors eller andra afbetalningars fullgörande utrikes, kontoret hädanefter själf egde att draga växlar utan att behöfva tillita börsen och bero af kapitalisters större eller mindre benägenhet att med växlar understödja.

Kontoret hade genom ockrares egennytta så betydligen lidit de förflutna åren, att deras missnöje med dessa mått icke kunde uteblifva. De sökte därföre att både kasta skugga på realisationen och

motarbeta densamma. Få dagar efter dess företagande begynte en tryckande brist visa sig på smärre riksgäldssedlar. Som all sedeltillverkning i kontoret upphörde realisationsdagen, så kunde man ej där vidare få växla större sedlar i mindre. Den penningestarke utsläppte ej mer smärre sedlar, hvilka till ett ganska stort belopp likväl voro utelöpande: och man började att nödgas betala agio för växlingen. Sådant skulle nödvändigt forcera realisationen med en skyndsamhet stridande mot allmänt gagn, med en allt för häftig påkänning för banken och med en minskning i numerären af sedelmyntet, som skulle verka stockning i all rörelse. Det var i sådant afseende, som revisorerna nästan genast vid sitt sammanträde tillstyrkte riksgäldsfullmäktige att anhålla om regeringens tillstånd att få låta tillverka smärre riksgäldssedlar, som blott i utväxling emot större finge utdelas, och hvarigenom således icke den utelöpande sedelstocken till ett runstycke ökades. Sådant vann ock regeringens bifall: och verkan däraf viste sig ganska välgörande både genom en nödig sedelstocks bibehållande i omlopp och därigenom att banken besparade sina fyra proc. obligationer, som genom räntan follo detta verk till last och i alla fall föga uppfyllde ändamålet af ett rörligt penningekapital.

Realisationen, således i verket ställd, hade på ett önskligt sätt varit gynnad af detta årets konjunktur; och väcker det nästan förundran, huru utsigter, som kort förut varit så mörka, kunnat så hastigt uppklarna. Svenska järnexporten var detta år den största, man tilläfventyrs haft. Landet var i två år på rad välsignadt med god årsväxt, som gjorde utrikes säd nästan alldeles umbärlig. Fyra ostindiska skepp voro hemkomna, som med mycken vinst afsatte sina rika laddningar; lurendrägerierna genom en bättre regie vid tullverket ansenligen minskade; och vid tillfälle af den afhandling, som emellan svenska och engelska hofven träffades om förklaring af 1661 års handelstraktat, beviljade engelska hofvet ersättning för hela den första år 1798 uppbragta svenska handelskonvojen, hvarföre fulla värdet nedsattes hos svenske envoyéen i London, friherre Silfverhjelm, till ett belopp af cirka 142,000 pund sterling, inbegripna ränta för penningarne och ersättning för väntningsdagarne. Officiel underrättelse härom meddelades i Stockholms Post-Tidning i Oktober och särskildt till börsen i bemälda stad, samt att fordringsegare hade att till nyssnämnde envoyé vända sig om ersättning för deras lidna förluster. Kursen föll flera mark; och riksgäldssedlarne fingo så mycken kredit, att det fixerade agiot, 50 proc., begynte falla, så att till dess bibehållande efter realisationsgrunderna, i

riksgäldskontoret en anstalt måste vidtagas till inlösen af bankomynt med riksgäldssedlar à 50 proc. agio.

En mindre gynnande sensation gjorde däremot realisationen, då kronoutskylderna om hösten skulle indrifvas i banko- eller riksgäldssedlar med 50 proc. agio. Men de skattskyldiges obenägenhet för denna tillökning hade dock inga andra påföljder än blott knorr. Uppbörden gick för sig utan större restantier än vanligt. Allmogen smickrades äfven genom förhöjning i skjutslegan, genom en ny författning, som lindrade tiondeskyldiges åliggande mot indelningshafvare, genom lagt nedsatta markegångar, och lisades mest genom ett ymnigt år, som dock ej hindrade afsättning af deras produkter till skäligt pris. Däremot verkades ett allmännare och långvarigare missnöje genom en vida öfver 50 procent-grunden påbjuden förhöjning af charta-sigillata-afgiften, hvarmed statsverkets vinst var den egentliga afsigten, men hvilken såsom på intet sätt af ständerna tillstyrkt eller beviljad svarligen kunde annorlunda anses än som en arbiträr beskattning. I allmänhet synes regeringen hafva extenderat förhöjningsprincipen till allt för många slags utskylder på en gång, hvarigenom både tryckningen blef för kännbar och anledning gafs att efter möjligheten söka uppdrifva alla varupris till samma numerär i banko som tillförne i riksgäldsmynt. Kronoutlagor, brännvinsskatt, skjutslega, tullafgifter, postporto, domlösen, charta sigillata etc., allt öktes, och vissa artiklar öfver proportion.

En betydlig oordning i Stockholms stads uppbördsverk var redan af kammarkollegium anmärkt och uppdagades ännu vidare under revisionen, då det befanns, att öfver 300,000 r:dr för riksgäldskontorets räkning voro i Stockholm innestående. En uppbördskommissarie skar halsen af sig, en annan hade hastigt dött, ej utan misstanke att hafva tagit gift, en annan var förrymd, tvenne inmantes i arrest; och magistratens egendom samt halfva löner seqvesterades, till dess målet blifvit lagligen utredt och tillgångar utfunna till ersättning.

Jag har velat i ett kort sammanhang framställa hvad med realisationen hade gemenskap, och vänder nu tillbaka till årets öfriga märkvärdiga händelser. Redan i Januari månad hade konungen utnämnt f. d. riksrådet friherre Ramel till guvernör för kronprinsen, hvilken excellens således efter en 14-årig frånvaro från hofvet i Maj månad till Stockholm ankom och blef sin höga elev följaktig till Drottningholm, för att närmare lära känna honom och blifva känd, ehuru prinsens sjuklighet ej tillät honom ännu att skiljas från fruntimrens vård. Hans helsa hade dock blifvit mycket förbättrad. Den anbragta fonta-

nellen hölls dock ännu öppen hela detta år. Förmågan att tala utvecklades efter hand, och den att gå utan synnerlig olägenhet infann sig tillika. I November månad lemnades prinsen under guvernörens och tvenne utnämnde kavaljerers uppvaktning och intog de rum, som före detta tillhört hertig Fredrik på slottet. Efter alla de begrepp, riksrådet Ramel åt andra meddelade, visade prinsen tecken till ett böjligt och välartadt lynne, men hans tidsfördrif hade så alldeles blifvit inskränkta inom militäriska lekar, att han betecknade allt med militäriska namn. Själf kallade han sig soldat, riksrådet Ramel var hans underofficer, han hade högvakt för sina militärdockor under sängen; själfva fontanellen hette kasern, och frätmedel, som därvid någon gång måst användas, svarta korporalen. Detta allt är småsaker, men ej utan vigtiga påföljder i anseende till begreppens första bildning. En ceremoniös etikett och representation omgåfvo honom beständigt. Hans steg voro afmätta, när han emottog eller skulle beledsaga hertiginnan vid hennes besök. Han promenerade aldrig utan lifdrabantvakt o. s. v. Riksrådet Ramels utnämnande till hans guvernör var annars ofelbart ett af konungens lyckligaste val. Denne herres moraliska karakter, fromhet och intagande väsende, förenade med en säker förnuftsodling och världskännedom, lofvade de lyckligaste verkningar till prinsens uppfostran. Men förmodligen hade han i flera än ett mål föreskrifter till sin efterrättelse, som han ej kunde öfverskrida.

Mot midsommaren sjuknade konungen häftigt. Efter några dagar afgjordes sjukdomen till annandagsfrossa. Men H. Maj:t var envis att ej iakttaga den régime, som hans lifmedikus Rung föreskref. Denna oböjlighet gaf anledning till ett utbrott af humeur, så att konungen entledigade honom med ganska onådiga ordalag. Man gissade med någon anledning, att han blifvit af konungen misstänkt för någon delaktighet med Boheman i hans så mycket befarade anläggning; men detta hör blott till rykten, äfven såväl som berättelsen om en kopp kaffe, som troddes vara beredd med skadlig tillsats. Att konungen för honom hyste något särdeles misstroende, synes ock därigenom vederläggas, att konungen tillät honom fortfara i vården om kronprinsens helsa; änskönt han själf till lifmedikus återkallade den af konung Gustaf III längesedan afskedade lifmedikus Salomon, som i detta kall af Rung efterträddes. Visst är, att Rung icke kände skälet till sin onåd, om något annat bör sökas än en häftighet, som konungen ville soutenera.

I Juni månad hade konungen flyttat den så kallade värfvade infanteribataljonen af lifregementet ifrån dess tjenstgöring i Stockholm till Borgå i Finland. Anledningen är obekant; men var visserligen ej någon nådbevisning, ehuruväl att beskönja denna ogunst, regementet tillika med en ny och för officerarnes tillgångar vida för grann uniform hedrades med benämning af Finska gardet. Transporten skedde ej förrän i September. Troligen var hufvudafsigten finska arméens förstärkning, helst anstalter detta år vidtogos till förökande af indelta trupperna i Finland, icke utan allmogens knorr.

Oaktadt den hemlighet, hvarmed konungen alltid beredde sina resor, hade allmänheten trott sig hafva anledning att vänta, det H. Maj:t skulle företaga en utrikes färd i sällskap med sin gemål, som olyckligtvis ej trifdes i Sverige och innerligen längtade att se sina anhöriga i Tyskland. Fregatten Camilla var äfven utan veterlig orsak beordrad till Dalarön vid sommarens början; men efter någon tid fick den nya ordres att begifva sig därifrån. Man ansåg reseprojektet för öfvergifvet, då kontraordres i hast utfärdades, att den skulle tills vidare qvarblifva. Detta syntes utmärka någon fluctuation; och äfven vill man veta, att konungen själf ansett resan för oradlig, men ändtligen låtit därtill öfvertala sig af drottningen. Konungen skyndade nu att expediera alla pressanta regeringsärenden, och till tidens vinnande anbefalldes riksmarskalken grefve Fersen, riksrådet Ramel och presidenten v. Ehrenheim att expediera alla mindre vigtiga ärenden, som på en månad varit i allmänna beredningen föredragna och konungen underställda. Ändtligen yppade konungen sitt beslut att resa, utnämnande under sin franvaro en regering, bestående af riksdrotsen, grefve Fersen, riksrådet Ramel, grefve Ugglas, baron Cederström, presidenten Ehrenheim, hofkansleren Zibet, generaladjutanten vid flottan baron Rayalin och vid arméen baron Vegesack.

Den 25 Juli afreste Deras Maj:ter till Dalarön och afgingo därifrån på fregatten Camilla den 27 till Stralsund. Den tvååriga prinsessan Sophia Wilhelmina blef dem följaktig. Suiten till Stralsund bestod af grefvarne Frölich, Jacob Gustaf Oxenstjerna, Nils Gyldenstolpe, Stromfelt, Carl Löwenhjelm, hofmarskalkarne Bror Cederström och De Besche, kammarjunkarne baron Lagerbjelke och Stockenström, sekreteraren Ehrengranat, lifmedikus Hallman, statsfruarne grefvinnorna Nils Gyldenstolpe och Oxenstjerna samt en kammarfru för prinsessan. På den längre resan från Stralsund medtogos ej flera än grefvarne Nils Gyl-

denstolpe och Löwenhjelm, statsfruarna, Stockenström, bägge kabinettssekreterarne, Hallman och kammarfruarna.

Fem hundra man af Calmare regemente voro beordrade och transporterade till Stralsund för att paradera vid konungens ditkomst. Midt i Juli månad hade äfven ordres blifvit expedierade, och som genom budkaflar i provinsen kringdelades, för Jönköpings regemente att hålla sig marschfärdigt inom 24 timmar efter framdeles ordres från generalguvernören Toll, till arbetskommendering på Stralsunds fästning, NB. med lifmundering, fullt befäl och spel, som på arbetskommendering aldrig brukas. Denna alerte blef aldrig formligen kontramanderad; utan lågo öfverste, officerare och hela regementet så godt som på geväret till sent på hösten, till hvilken tid kommenderingen af Calmare regemente äfven förblef i Stralsund. Förmodligen var hemliga skälet att beskydda denna fästning mot något befaradt försök af franska trupper, som nyss förut tagit Hannover i besittning och fruktades vilja försäkra sig om Östersjökusten. Det var mer än lyckligt, att ingen sådan plan lärer varit å bane, i hvilket fall detta försök till beväpnadt försvar torde blott kommit att vittna om Sveriges vanmakt.

Deras Maj:ter ankommo till Stralsund den 3 Augusti. Då konungen bevistade offentliga gudstjensten i stadens första kyrka, föll en tung sirat ned af en läktare, som lyckligtvis blott i förbifarten gaf honom en ringa kontusion, men i en aldrig så litet förändrad ställning kunnat blifva vådlig för hans lif. Resan fortsattes till Wittstock, där enkedrottningen af Preussen var till mötes, Quedlinburg, där besök gjordes hos prinsessan Sophia Albertina, Leipzig, Weimar, Fulda, Frankfurt, Mannheim och Carlsruhe. En mängd tyska furstar dels besöktes, dels gjorde besök. Ifrån den stund konungen trädde på utländsk botten, antogo Deras Maj:ter inkognito och titel af grefve och grefvinna af Haga. Ifrån Carlsruhe, där Deras Maj:ter egentligen hade fixerat sitt vistande hos den gamle kurfursten af Baden, besöktes den gamle kurfursten i Würtemberg och kurfursten i Bayern, hos hvilken sistnämnde herre Deras Maj:ter uppehöllo sig i flere veckor och öfver nyåret 1804. Konungen insjuknade där häftigt, men sedan sjukdomen deciderat sig till en utslagsfeber, följde lyckligen återställelse innan kort.

Man smickrade sig med hopp vid konungens bortresa att se Deras Maj:ter ännu om hösten tillbaka i Sverige. Sådant hade i alla afseenden varit det önskligaste, dels i anseende till den retard, som i alla regeringsärenden var en frukt af H. Maj:ts så aflägsna frånvaro, då inga vigtiga mål fingo expedieras, förrän de voro H. Maj:t un-

derställda, dels i anseende till kostnaden, som i realisationsstunden alltid bort besparas och all utomordentlig penningeutförsel ur landet undvikas. Men utgången visade, att detta hopp var falskt; och denna besynnerliga resa blef därigenom ett ämne för nationens oro och missnöje. Det var utan exempel, att en konung för så lång tid öfvergifvit sitt rike utan annan veterlig orsak än sin drottning till behag; det syntes mindre smickrande för nationen och honom själf, att han tillbragte en sådan längre tid såsom gäst vid furstars hof, hvilka han ansåg vara vida under sig i höghet. Sådana allmännare betraktelser gafvo anledning till en myckenhet kränkande rykten, som efter den enas och andras mer eller mindre upplysning och olika böjelser troddes eller föraktades. Man påstod t. ex., att konungen nu förslöste hela Wismarska pantskillingen, nu hela den influtna delen af förmögenhetsafgiften, nu åter den uppburna förhöjningen på kronoutlagorna. Man förstorade begreppet om resekostnaden, utan besinnande att hofförtäringen emellertid besparades, och att konungen egentligen ingen annan dépense hade att göra än till presenter. Somliga inbillade sig och sökte inbilla andra, att konungen förehade politiska planer, som kunde inleda riket i krig eller annan vidlyftighet. Med ett ord: konungens resa hade ingen sida, som kunde till förmån betraktas, men däremot mångfaldiga, som gafvo rum åt anmärkningar, bekymmer och farhågor. För de mera klarsynte var det i synnerhet ett ämne till oro, att konungen ibland sitt medfölje icke hade en enda man med sig af verklig upplysning, urskillning och erfarenhet. Flere än ett steg syntes äfven vittna om denna betänkliga brist.

I Carlsruhe uppvaktades konungen af den bekante ex-favoriten general Armfelt, som dit på befallning begifvit sig från sin beskickningsort Wien. Man sade honom snart hafva vunnit en ganska utmärkt kredit, hvarom andra omständigheter däremot kunna väcka tvifvel. Under det han syntes utmärkas med den största faveur, expedierade konungen honom oåtspord befallning, att hans grefvinna, som till den 9 November varit kronprinsens guvernant och som till nådbevisning därföre fick taburetten, skulle emot en tillagd pension flytta från kongl. slottet och hvarken få njuta konungens bord eller equipage. Vården om storfurstens af Finland uppfostran lemnades åt grefvinnan Stierneld, som blott förut varit grefvinnan Armfelt till biträde. Armfelt återreste till Wien efter ett nog långvarigt vistande hos konungen, och utan att man med visshet kände om han sökt eller icke sökt, om ko-

nungen beviljat eller icke beviljat honom någon förtroendepost, som skulle återkalla honom till fäderneslandet.

Konungens resetid blifver (utom hvad ofvan är nämndt om realisationsverket) tämligen tom i Sveriges annaler. En anekdotskrifvare skulle möjligtvis i en framtid kunna fylla något af denna brist med omständligare berättelser om konungens sätt att vara vid de tyska hof, han besökte. Skall man tro hvad som förljuddes, så har han därvid uppfört sig tämligen stelt och äfven så litet inspirerat någon glädje i främmande land som i sitt eget. Det är nästan omöjligt, att icke hans långa besök medfört gêne och ledsnad, där han vistades: äfvensom det hos en hushållsaktig furste, som kurfursten af Baden, på kostnadens vägnar ej kunnat vara angenämt.

De band, som redan voro lagda på svenska bokhandeln, ökades detta år med ett förbud att införa danska böcker till Sverige utan särskildt tillstånd. Bref till hofkansleren härom afgick den 14 Sept. från Mannheim. Anledning var, att tvenne danska auktorer, Oxholm och Olivarius, i tryckta skrifter tillåtit sig alltför fria och sårande omdömen om Norrköpings riksdag och konungens regering. H. Maj:t lät äfven en not härom insinueras i Köpenhamn: svaret skall blifvit i korta ordalag, att, sedan konungen vidtagit ofvannämnda beslut, ingen vidare åtgärd i detta ämne syntes återstå.

I December återkom prinsessan Sophia Albertina ifrån sin fleråriga vistelse i Quedlinburg; och den 12 December afled i Montpellier hertig Fredrik Adolph af Östergötland, sedan H. K. H. redan i flere år vistats utrikes till sin helsas förbättrande, först i Leipzig och sedan i sistnämnde stad samt nu hade ämnat att tillbringa vintern i Italien. Underrättelsen om dödsfallet ankom ej till Stockholm förrän fram i Januari följande året, och sorgen anlades på sex veckor; skulle dock återtagas när hertigliga liket, som med en brigg skulle hämtas i Bordeaux vid första öppet vatten, kunde återkomma och begrafvas.

Till 1803 års märkligare händelser kan räknas rikskansleren grefve Sparres dödsfall, som i sin reträtt på Akerö afled af slag i Januari månad, och ärkebiskopen von Troils, som dog af uppstigen gikt och en polyp i bröstet vid Sätra brunn den 27 Juli. Den förre var marquant blott genom de höga ämbeten, han beklädt, med egenskaper, som voro under medelmåttan. Den senare, som i 17 år innehaft första rummet bland rikets presterskap och afled i sin verksammaste ålder, 57 år gammal, egde måttligt snille och insigter, men ett varmt nit för sitt fädernesland och allmänt gagn och saknades i alla de kretsar, där han varit

känd, såsom en människovän, en älskansvärd umgängesman och en driftig samt erfaren styresman af sitt stift. Han hade fyra riksdagar å rad beklädt talmanskallet i sitt stånd i grannlaga konjunkturer och inom konungahuset förrättat alla de högtidliga akter, som äro Upsala ärkebiskop uppdragna. Tårar af hans vänner och af dem, som njutit hans välgärningar, voro hans vackraste ärestod.

Det må äfven antecknas, att Stockholm detta år om våren med konungens tillstånd försågs med ett franskt spektakel. En teatertrupp af de skäligen goda inkom i Maj och förstärktes om sommaren, som för egen räkning, dock emot vissa förmåner enligt kontrakt, ömsom på dramatiska teatern uppförde komedier, ömsom operor på operateatern. På den förra gåfvo de en à tva pjeser i veckan, på den senare en. Tout le beau monde fröjdades af de fransyska spektaklen, och teaterdirektören baron Hamilton främst, för hvilken ingenting svenskt dugde. Andra, älskare af fäderneslandets sånggudinnor, fruktade svenska teaterns förfall genom konkurrensen. De gjorde dock den senare mindre skada än man befarat.

Den allmänna ställningen i Europa hade undergått en vådlig förändring genom ett detta år utbrutet nytt örlig mellan Frankrike och England. Amienska freden var för litet förmånlig för England att kunna vara på dess sida uppriktig. Själfva ministèrens yttranden tillkännagåfvo föga uppsåt att längre bibehålla den, än till dess ett lägligare tillfälle yppades till fredsbrott. Bonapartes makt och tilltagsenhet ökades på en gång. Man kunde icke utan att söka svepsaker förebrå honom inbrott i Amienska freden, men väl i den Lunévilleska. Sådana voro Piemonts och Parmas införlifvande med Franska republiken och hans väpnade intervention i schweiziska oroligheterna, samt den nya konstitution, han som diktator där upprättat. Ehuru England icke deltagit i Lunevilleska freden och de jure ej kunde eller borde anses för Europas målsman på fasta landet, var det naturligt, att en täflande makt skulle med afund och med fruktan för påföljderna skåda den oinskränkta inflytelse, Frankrike utöfvade på alla kontinentala saker. Flera stridigheter om uppfyllandet af Amienska freden uppstodo fördenskull innan kort emellan franska och engelska kabinetterna. Det engelska fortfor ju längre dess mer att göra svårigheter vid återlemnandet af Goda-hopps-udden och Malta.

Emellertid synes en verklig villrådighet egt rum, huruvida man borde poussera sakerna till ett nytt utbrott eller åtminstone pro forma bibehålla en plåstrad fred. Sådant synes styrkas af de orders och kon

traordres, som flera gånger gåfvos om Caps utrymmande. Ändtligen blef detta utrymmande anbefalldt den 26 Febr. och i anledning däraf verkställdt. Men Malta blef en stötesten för Europas och mänsklighetens lugn. Engelska kabinettet, tvifvelsutan i fruktan att franska sjömakten skulle få tid på sig att formeras till en fruktansvärd rivalitet med den engelska, och att Frankrike genom tillfället att ega en vigtig station i Medelhafvet skulle i framtiden kunna utestänga England från levantiska handeln och annan betydenhet i detta farvatten, väckte beständiga svårigheter vid utrymmandet af Malta, som förgäfves voro föremål för underhandlingar i Paris mellan lord Whitworth och statsministern Talleyrand. Den senare säges hafva föreslagit, att emot Maltas utrymmande ön Lampedusa måtte af konungen i Neapel upplåtas åt England och få befästas. Men Whitworth fordrade, att emellertid Malta i tio år måtte förblifva i Englands hand och tillika franska trupperna dragas ur Bataviska och Helvetiska republikerna.

Dessa propositioner funnos på franska sidan oantagliga. Underhandlingarne afbrötos, och Bonaparte, som uppriktigt syntes önska freden, sade lord Whitworth, att England skulle blifva Gud och efterverlden ansvarigt för det blod, som gick att åter utgjutas. Lord Whitworth afreste från Paris utan afsked den 12 Maj. Man gjorde sig dock ännu något hopp om fredens återställande genom rysk bemedling, men äfven detta gick snart förloradt. England förklarade Frankrike krig den 18 Maj. Manifestet var ett sammandrag af osanningar, skryt och förmätenhet och vittnade blott om en afgjord föresats att bryta freden.

Förste konsuln begynte med att låta arméer tåga till Hannover och till Italien: de förre att taga detta engelske konungens arfland i besittning, de senare att hindra engelska flottors emottagande i italienska hamnar. Expeditionen emot Hannover lyckades ganska fort. Genom en kapitulation i Sulingen den 3 Juni uppläts hela kurfurstendömet åt franska trupperna, och Hannoverska arméen förband sig att ej mer tjena i detta krig mot Frankrike. Denna kapitulation blef väl ogillad af konungen i England, som ock, fast förgäfves, reklamerade tyska rikets biträde emot det genom inkräktningen af hans länder föröfvade våld; men som icke något motstånd emot franska arméen kunde försökas, följde på Elben den 5 Juli en ny kapitulation mellan franske generalen Mortier och den hannoverske Wallmoden, som föga skilde sig från den förra, och i kraft hvaraf hannoverska arméen utan ratifikation genast måste upplösas och fördelades hemma i landet. Sedermera togo franska trupper Lauenburg i besittning och blockerade inloppet

af Elbe och Ems att afstänga engelsmännen från Hamburg och andra handelsstäder; hvarpå engelsmännen till sjös blockerade inloppet till Hamburg, hotande att därifrån utesluta alla främmande skepp; ämnen, som föranläto många negociationer med preussiska och flere hof och flere för neutrala sjöfarande makter angelägna jämkningar. Emellertid förblefvo fransmännen mästare af hannoverska länderna, hvilka de, ehuru under iakttagande af den strängaste disciplin, hardt rançonnerade. Bataviska republiken hade i början smickrat sig med hopp att i detta krig få vara neutral; men som hvarken förste konsuln sådant medgaf eller ville draga sina trupper därifrån, så återkallade engelska hofvet sin minister därifrån den 9 Juli.

Det återstående af året förlopp utan några synnerligen märkliga händelser, men under så mycket fruktansvärdare rustningar. Bonaparte upptog den under nästlidna kriget följda planen att bereda en landstigning på England, till hvilken ända en otalig mängd kanonslupar och platta fartyg anskaffades, som uppfyllde alla hamnar ifrån Dünkirchen hela kanalen nedföre, och san lades trupper till ett antal af 200,000 man.

Så vidsträckta anstalter fordrade mycken tid, innan de kunde komma till den fullbordan, verkställigheten kräfde. De väckte ock den farhaga i England, som förmodligen därmed var egentliga afsigten. Engelska flottorna sysselsattes nästan endast med blockering af franska hamnar, hvarest äfven byggnad af örlogsskepp emellertid fortsattes, men kunde ej hindra de lätta fartygens transportering nu från den ena, nu från den andra hamnen till de ställen, franska regeringen fann tjenligast. Hela engelska kusten förvandlades så till sägandes till ett batteri, att mota det befarade anfallet. Reguliera trupper och volontärer sattes där under vapen; fabriker och näringar måste uppoffra de armar, som beredt Englands välmåga, för att fatta geväret och förnöta tiden med en sysslolös bevakning, som kostade staten ett omätligt underhåll.

Detta system syntes å Bonapartes sida vara ett mästerstycke. Han mattade sin fiende genom de kostsammaste försvarsanstalter i eget land, underminerade dess industri, grunden till all dess rikedom, paralyserade dess krafter till sjös och sysselsatte sina egna trupper genom en tjenstgöring, som ej blottställde för förluster. Engelsmännen bäfvade för dagliga anfall, och ehuru de syntes trygga sig vid vidden af sina försvarsrustningar, vågade de dock icke minska dem ett ögonblick för att ej lemna tillfälle åt fienden att begagna sig af någon enda

obesatt post. Icke mindre uppmärksamhet måste användas på Irlands försvar, hvarest äfven oroligheter utbröto, som vittnade om folkets böjelse för Frankrike och ökade nödvändigheten af de kraftigaste mått. De koloniala eröfringar, England emellertid gjorde, äfvensom uppbringningar af franska skepp voro obetydliga, och kaperierna kompenserade hvarandra.

Däremot led Frankrike en stor förlust i Vestindien genom neger-revolten på S:t Domingo, som, sedan kommunikationen med denna vigtiga ö af kriget var afskuren, ändtligen förvärfvade densamma oafhängighet af franska nationen. Franske befälhafvaren, generalen Rochambeau, nödgades den 1 December kapitulera med neger-generalen Dessalines och fick med öfverlefvorna af sin armé fritt aftåg under brittiska örlogsskepps beskydd. Genom en proklamation kungjorde negerchefen öns själfständighet och tillsade de hvita, som på S:t Domingo voro bofasta, säkerhet och skydd. Men dessa löften iakttogos ganska illa. S:t Domingo blef innan kort en tummelplats för oerhörda grymheter och anarki. De hvita undergingo eldens och svärdets förödelser, och ön, under sitt gamla namn Hayti förnyadt, blef en skådeplats för samma fasor, med hvilka dess förra namnförändring till S:t Domingo trenne sekler tillbaka beseglades. Neger-cheferna söndrade sig. Engelsmännens hopp, att, såsom protecteurer af den nya neger-republiken, draga frukten af revolutionen, utställdes till en ganska osäker väntan. Frankrikes och mänsklighetens förluster voro de enda säkra verkningarne af detta de svartas första lyckade försök att hämnas den oförrätt, de af de hvita lidit.

1804.

Mina anteckningar för detta år kunna hvarken blifva vidlyftiga eller fullständiga. Konungen tillbragte det utom rikets gräns. Inga inhemska författningar vidtogos, som förtjena särdeles uppmärksamhet, och de politiska märkvärdigheter, som förefölle, förvarades inom konungens kabinett med en tystnad, som ej tillåter andra omdömen än mer eller mindre osäkra gissningar. Några blefvo dock uppenbara genom sina verkningar, men rätta driffjädrarne äro åtminstone för mig i mörker.

Deras Maj:ter återvände i början af året ifrån München till Carlsruhe, hvarest vistandet hos den gamle kurfursten återtogs på den gamla foten, det vill säga i stillhet utan synnerlig förtrolighet. Drott-

ningen syntes vinna mer och mer inflytande på sin herre och genom henne jämväl hennes moder, hvilken prinsessa, i anseende till sin nära förbindelse med en fransk emigrant, tros hafva ökat konungens vedervilja för Bonaparte och franska regeringen. Hennes Maj:t var i välsignadt tillstånd, men hvarken detta eller ett därpå i slutet af Februari inträffadt missfall blef till Sverige kungjordt, utan blott att drottningen varit opasslig, samt att hon efter några dagars förlopp blef till helsan återställd.

Emellertid deltog konungen i Tyska rikets angelägenheter på ett sätt, hvilket ej stärkte vänskapen med dess mäktigare furstar. Stridigheter hade uppkommit mellan tyska adeln i de länder, hvilka till indemnisationer blifvit dessa furstar tillagda, och samma nya landsherrar om bemälda adels immediatetet. Den var grundad i Tysklands konstitution, men instämde ej med regenters intresse, som i sina nya länder blott ville finna undersåtare. Ehuru de prinsar, i hvilkas land konungen vistades och med hvilka han var genom slägtskap förbunden, deltogo i dessa frågor emot riks-ridderskapet, drog dock konungen ej i betänkande att taga det senares parti och lät genom sin minister Bildt i Regensburg den 29 Januari ingifva en not i detta ämne, hvari särdeles yrkades, att ej främmande makter måtte genom sin bemedling få afgöra frågor, som blott tillhörde riket och dess öfverhufvud.

Detta var isynnerhet syftadt emot konungen i Preussen, hvars tänkesätt voro kända och snart uppenbarligen adagalades genom samma herres proposition, att Frankrikes och Rysslands mediation i riks-ridderskaps-saken måtte antagas. Häraf föranläts en ytterligare notvaxling i Regensburg mellan svenska och preussiska ministrarne, som tilläfventyrs beviste konungens af Sverige rättvisa tänkesätt, men tillika en oförmögenhet att göra dem gällande, som gjort stillatigandet rådligare.

Det må för sammanhanget nämnas, att den 27 Mars med Hamburger-posten till Stockholm kommo flera paketer med en tryckt brochyr, under namn af “Lettre du baron G. au Comte B., Francfort”, adresserade till cirka tjugo personer, äfven bland dem som stodo bäst hos konungen, innehållande en bitter persifflage öfver H. Maj:ts not den 29 Januari. Där sattes H. Maj:ts inhemska regeringsgrunder och förhållande mot sitt eget rikes adel i kontrast emot hans yttrade tänkesätt för Tysklands; han själf mot konung Gustaf II Adolf; hans nära deltagande i Tyska rikets intresse mot Wismars försäljning; slutligen uppmanades han att af nit för en fordom gällande konstitution åter-

taga 1720 års regeringsform m. m. Detta pasquille gjorde dock ej stor sensation. Man känner ej upphofsmannen, som några gissat vara ex-excellensen Reuterholm, hvilken vistades i Frankfurt, biträdd af rappellerade legationssekreteraren Nordenskjöld. Persiska familjen ville kasta denna skugga på hofkansleren von Engeström, hvilken vid denna tid rappellerades från sin beskickning i Berlin och var ganska oförtjent till en sådan misstanke. Papperet besvarades sedermera nog matt i en kort anonym skrift af kabinettssekreteraren Lagerbjelke.

Af icke mindre bekymmersam beskaffenhet än den under vistandet i Baden närda politiska ovänskapen med Bonaparte var konungens där visade böjelse för svärmande mysticism. Den underhölls genom personlig bekantskap med den bekante Jung eller Stilling, som författat en fanatisk utläggning af Johannes Uppenbarelse, i anledning hvaraf konungen ansåg Bonaparte för antikrist och ur hans namnbokstäfver uppgjorde vilddjurets tal samt höll för själavåda att med honom hafva minsta förbindelse.

Emellertid inträffade händelser i Frankrike, som med den (så till sägandes) tryckkraft, detta mäktiga land utöfvade på hela Europa, snart spridde sina verkningar öfverallt. I Februari månad röjdes af polisen i Paris en konspiration emot förste konsulns lif och konstitutionen för att återsätta Bourbonska huset på sin förlorade tron, stämplad af engelska agenter. Fienden hade ej allenast på stället underhållit hemliga förbindelser med de missnöjde, utan äfven hemsändt i tysthet flera betydliga franska emigranter, bland hvilka isynnerhet ex-generalen Pichegru och den forne chouan-chefen Georges förtjenade nämnas. En myckenhet personer arresterades och däribland den berömde Moreau (15 Febr.). Men de nyssnämnde emigranterna söktes länge förgäfves, så att misstankar uppstodo mot hela konspirationens verklighet. Ändtligen ertappades dock Pichegru i Paris den 28 Februari och Georges den 10 Mars.

Under det dessa statsbrottsligas process instruerades, uppgafs: att konspirationsplanen äfven sträckt sig till Tyskland; att franska emigrerade varit i begrepp att sätta Rhen-departementerna i insurrektion; och att engelske ministern Drake i München därom underhållit en länge följd brefväxling i Paris med en person, som slutligen befanns hafva varit därtill nyttjad af själfva polisen därstädes för att utspana hemligheten.

Med sådana skäl bemantlades det oerhörda steg, att hertigen af Enghien *) den 15 Februari i Ettenheim på kurfurstens af Baden gebit af ett franskt detachement arresterades tillika med flera franska emigranter på andra närbelägna orter. Man bemäktigade sig den olycklige hertigens papper, förde honom själf först till Strassburg samt sedan till Vincennes, hvarest han få timmar efter ankomsten, i anledning af en ståndrätts dom, som var sammansatt af franska generaler och officerare, den 22 Februari kl. två om natten blef fusillerad. Denne herres hårda öde ådrog sig så mycket mer medömksam uppmäuksamhet, som han genom sina personliga egenskaper och sitt mod var aktad för den dugligaste af Bourbonska prinsarne, och som hans uppoffrande åt en oförsonlig hämnd eller grym politik var förenadt med ett tydligt inbrott i folkrätten. För Tyska riket och kurfursten af Baden var denna våldsamhet förödmjukande. Denne sistnämnde herre varnades af franske ministern att ej hädanefter tåla franska emigranter i sitt land, såsom stridande emot äldre ingångna förbindelser. Så väl han som kurfursten af Bayern måste låta dessa förklaringar tjena sig till efterrättelse; och på Frankrikes reqvisition arresterades i många tyska städer personer, som dittills där njutit tillflykt **).

Hos konungen af Sverige, som på så nära afstånd var så till sägandes åsyna vittne af dessa händelser, åstadkommo de en harm och en förbittring, som han icke fördolde. Han skickade genast öfversten baron Tawast till Paris, att söka förekomma det missöde, som syntes hota den fängslade hertigen; men den skyndsamhet, hvarmed detta gick i verkställighet, gjorde beskickningen fruktlös, hvilken förste konsuln icke heller fann godt att emottaga. Emellertid anlade konungen sorg efter den afrättade hertigen, skref till Sverige, att han i allmänna tidningarne skulle omnämnas med saknad, yttrade till franske ministern i Carlsruhe sin indignation öfver det begångna våldet och skriftväxlade därom med andra hof i de starkaste termer.

Så stor var dock opinionen om Frankrikes öfverlägsenhet, att hvarken romerske kejsaren eller konungen i Preussen i detta mål vidtogo någon verksam åtgärd. Det ryska hofvet instämde däremot till alla delar i konungens tänkesätt. Det hade redan rakat i missförstånd med förste konsuln. Ryske ambassadören Markoff, som blifvit personligen stött med honom, var rappellerad; och i Maj månad inlemnades

---

*) Sonson af prinsen af Condé och den sista manliga attlage af detta hus.

**) Engelske ministern Drake förvistes från München.

i Regensburg en rysk not med protest emot det begångna våldet i de starkaste ordalag. Ändtligen supprimerades ryska och franska missionerna inbördes under växling af noter, som nästan syntes båda fiendtligt utbrott. Det var i en sådan, som förste konsuln till rättvisande af sitt steg mot hertigen af Enghien uttryckligen yttrade, att Paul I tvifvelsutan skulle förhållit sig på samma sätt, om han i tid blifvit underrättad, att de engelska agenter, som stämplade hans mord, befunnit sig på hans gräns *).

Hertigens af Enghien olycka var epoken af ett personligt brouilleric emellan konungen och Bonaparte, som hotade med vådliga följder. Det är ej lätt att afgöra, om förste konsulns förtörnelse blott härrörde af det höga språk, konungen vid detta tillfälle förde, eller om tilläfventyrs upptäckter i hertigens papper därtill äfven bidragit. Sådant torde blifva en eftervärld kunnigt. Emellertid var H. Maj:ts ställning kritisk och obehaglig. Stadd vid ett befryndadt hof, som i allt måste taga lag af förste konsuln, och så till sägandes värnlös emot hvad våldsamhet, som ånyo kunde försökas, fann han ingen annan tillflykt för ögonblicket än i sitt mod. Det försäkras, att i Tuilerierna förslag varit väckta att enlevera H. Maj:t, och att franske generalen Duroc med möda dem afböjt. Emellertid var det klart, att konungens vistande i Baden både var franska regeringen obehagligt och kurfursten besvärligt. H. Maj:t beslöt dock att förlänga det, just för att utmärka, det han icke hyste någon fruktan för hvad som kunde hända. I Maj månad blef svenske ministern, generallöjtnanten friherre Ehrensvärd, som för sjuklighet redan tillförne begärt hemlof, kallad ifrån Paris till Carlsruhe. Omständigheterna föranläto sedermera upphörandet af all diplomatisk relation mellan Sverige och Frankrike, som framdeles skall sägas, och baron Ehrensvärd återreste till sitt fädernesland, där han följande året afled af pulsåderbråck i bröstet.

---

*) Afbrottet i kommunikationen med Frankrike motiverades på ryska sidan å de skäl, att förste konsuln 1:o ej velat retirera sina trupper från Neapel; 2:o icke gifva konungen af Sardinien skadestånd; 3:o icke ingå i förtrolig negociation om italienska sakerna; 4:o icke draga sina trupper fran norra Tyskland. Ryska noten af den 28 Augusti innehöll till slut, att det skulle ankomma på Frankrike, om krig häraf skulle följa eller ej, samt att i fall Frankrike genom nya oförrätter, nya utmaningar till Ryssland eller dess allierade, eller nya steg, hotande för Europas säkerhet och oafhängighet, tvingade Ryssland till krig, skulle kejsaren med lika eftertryck använda de yttersta medel, som han med talamod sökt undvika dem.

Icke desto mindre enleverade Frankrike i Oktober engelske chargé d'affaires i Hamburg Rumbold, — och Ryssland satt stilla tills vidare.

Men man måste följa händelserna i Frankrike för att utveckla dem, som angå Sverige. Brottmålsransakningarne mot de arresterade fördes långsamt, och mot flera bland dem saknades bindande skäl. En brefväxling och personligt sammanträde mellan Pichegru och Moreau var ledd i bevis, men om föremålet varit någon stämpling mot förste konsulns lif, var ej utredt. Emellertid strypte Pichegru sig i arresten den 6 April. Denna händelse gaf anledning till ett rykte, att Bonaparte låtit förkorta hans dagar, hvilket dock är föga sannolikt, emedan ytterligare konfrontationer troligen bort lända till flere upplysningar; och då han som emigrant var fågelfri i Frankrike, kunde han i alla fall blifvit dömd till döden. Moreaus bekännelser om sin oförsigtighet, de enskilda bref, han skref till förste konsuln, och flera sammanlagda omständigheter gåfvo all skälig anledning att betvifla hans oskuld.

Men under loppet af dessa ransakningar hände hvad vanligen plägar ske, att en misslyckad revolution drager en kontrarevolution efter sig. Redan den 27 Mars aflät "le sénat conservateur" till förste konsuln en skrifvelse, som, i anseende till Frankrikes då varande omständigheter, framställde nyttan däraf, att hans kall och värdighet måtte göras ärftliga. Härpå följde ej svar förrän den 25 April, då förste konsuln anmanade senaten att på ett mera bestämdt vis yppa sina tänkesätt. Nyss förut, den 23 April, hade en ledamot i tribunatet proponerat, att Napoleon Bonaparte måtte utropas till kejsare öfver fransmännen och hans värdighet blifva ärftlig i hans familj, hvilken proposition lades på bordet, men togs under öfvervägande den 30 April och följande dagar, utan att mer än en enda ledamot, ex-direktören Carnot, förklarade sig däremot. Den 3 Maj dekreterade tribunatet sitt bifall till propositionen med tillägg, att vid de förändringar, som den ärftliga makten kunde fordra i de konstituerande auktoriteternas organisation, folkets frihet, jämlikhet och rättigheter skulle bibehållas i sin integritet. Denna tribunatets yttrade önskan skulle genom sex deputerade frambäras till senaten, hvilket skedde den 4 Maj. Senaten beslöt då att öfverlemna tribunatets andragande till förste konsuln tillika med sitt eget utlåtande, som därvid till alla delar instämde. Emellertid inkommo dagligen till honom adresser af samma innehåll från arméen, staden Paris och flera städer och departementer. Ändtligen afgaf senaten sitt senatus-consult i detta ämne den 18 Maj, hvarpå Napoleon Bonaparte proklamerades till kejsare.

I anledning häraf faststalldes arfsrätten på Bonapartes äldste son, under titel af kejserlig prins, eller i brist på manlig descendent

(som nu var casus) på hans bror Josef och hans manliga descendenter, samt hans bror Ludvig och hans manliga descendenter. De personer, som utgjorde hans familj, skulle kallas prinsar och prinsessor samt njuta titel utaf kejserliga högheter. Riksämbeten inrättades med titulatur af Altesse Sérénissime, nämligen en grand-électeur (hvartill utnämndes Josef Bonaparte), en ärke-rikskansler (andre konsuln Cambacérès), en ärke-statskansler (Talleyrand), en ärke-riksskattmästare (tredje konsuln Le Brun), en connétable (Ludvig Bonaparte), och en stor-amiral (hvartill ingen genast utnämndes, men längre fram Napoleons svåger, general Murat). Tillika inrättades sexton riksmarskalkar, hvartill Bonapartes favoritgeneraler upphöjdes. Senaten, lagstiftande corpsen och tribunatet skulle förblifva på samma fot som förr med tillägg af några nya bestämningar rörande ledamöternas val och funktioner. Men öfver kejsarvärdighetens ärftlighet skulle alla municipaliteters röster insamlas, af hvilka den snart med stor pluralitet bifölls.

Därefter följde det publika förhöret i det tillförordnade kriminaltribunalet den 28 Maj med Moreau, Georges, hertigarne af Polignac och de öfriga arresterade, till ett antal af 47 personer. Det slöts den 2 Juni. Generalprokuratorns slutpåstående var, att de alla, utom fyra, skulle mista lifvet. Den 9 Juni afsades domen, i kraft hvaraf 20 borde undergå lifsstraff, 17 frikännas och de öfriga (bland hvilka Moreau) på längre eller kortare tid hållas i fängelse. Flere af de dömda sökte och fingo nåd. Andra vädjade till kassations-tribunalet. Kriminal-tribunalets dom blef dock fastställd, i anledning hvaraf 10 afrättades med guillotin, och ibland dem den namnkunnige Georges, som med en frimodighet, värdig en bättre sak, utan förbehåll bekänt sin föresats att mörda förste konsuln och sätta Bourbonska huset på tronen. De till lifvet benådade, bland hvilka hertigen af Polignac, fingo fyra års häkte på därtill anvista fästningar. Moreau, den nye kejsarens medtäflare i krigsära, begärde och fick tillstånd att gå till Norra Amerika och affördes den 22 Juni till Perpignan, hvarifrån han förfogade sig till Cadix, där han insjuknade i gula febern, innan han kunde transporteras till sin aflägsna bestämmelseort, men blef till helsan återställd. Följande året kom han till Amerika.

Sålunda uppsteg Napoleon Bonaparte, en korsikan af medelmåttig börd och ännu för tio år tillbaka subaltern-officer i fransk tjenst, till den högsta jordiska värdighet, till det mäktigaste inflytande, någon monark egt i Europa, och till en ära, som, ehuru fördunklad af usurpation, likväl i seklernas oändlighet skall sätta hans namn i bredd

med Cæsars och Alexanders. Om fåfänga och väld för anhöriga, en hersklystnad, som ej skytt för våldsamheter, ett begär att lysa, som slösat med allmänna medel, med skäl kunna förevitas honom, skall dock efterverlden hos honom onekligen vitsorda ett vidsträckt snille, ett ovanligt mod, en gränslös verksamhet, med ett ord: egenskaper, lika utomordentliga som hans lycka.

Fast på en tron, som ej syntes kunna falla utan med hans lif, förde han sin spira med lika kraftig hand, som han ryckt den till sig. Landstigningsanstalterna mot England fördubblades, och oaktadt den därstädes gjorda förändring i ministèren till krigets kraftigare utförande, i kraft hvaraf den namnkunnige Pitt återställdes i sitt förr beklädda ämbete, fortfor han att fastläsa engelska flottorna i Kanalen och sprida skräck på brittiska öarne. Själf besökte han kusterna och eldade genom sin verksamhet alla anstalter vid flottiljerna, som ej sällan vunno fördelar öfver den blockerande och anfallande fiendtliga flottan, genomdrog sedermera med triumfalisk ståt Belgien och de Rhenska departementerna och emottog uppvaktningar af tyska furstar, som täflade om den äran att lyda hans vink. Inom årets slut var han erkänd för kejsare af hela Europa utom England, Ryssland, Sverige och Porten; och påfven, som på hans anfordran måste förfoga sig till Paris, smorde honom den 2 December i Notre-Dâme's kyrka, medan han själf satte Caroli Magni krona på sitt hufvud. Denna lysande akt var icke att anse för en blott ceremoni, önskad af ärelystnaden; den gaf i katolska undersåtares och bundsförvandters ögon en sanktion åt hans nya värdighet, en helgd åt hans person, som verkade på allmänna opinionen genom själfva religionens driffjädrar.

Strax efter kröningen promulgerades lagen om tronens ärftlighet i Napoleons, Josefs och Ludvigs linier. Den nye kejsarens titulatur blef: “Vi Napoleon, med Guds nåde efter Franska republikens konstitution fransmännens kejsare“.

I sammanhang härmed och i samråd med den nye kejsaren lät romerske kejsaren utropa sig till ärftlig kejsare af Österrike. Detta steg, som hvarken syntes öka hans anseende eller makt, gjorde äfven därföre mindre uppseende. Bland Tysklands furstar gjordes svårigheter däremot endast af Bremen och Pommern.

I en sådan sakernas ställning fortsatte konungen af Sverige med tilltagande missnöje sin vistelse i Carlsruhe och under tilltagande bekymmer och désagrement i hans eget land. Den gamle kurfursten kom mer och mer i förlägenhet och tillbragte sin tid mycket på landet, me-

dan svenska hofvet residerade i hans hufvudstad. Ett inbördes missnöje mellan gäster och värd kunde hvarken undvikas eller fördöljas. Men konungens föresats att ej synas låta skrämma sig bort och drottningens önskan att i det längsta förblifva hos sin mor verkade uppskof i konungens afresa ända fram till i Juli månad. H. Maj:t företog den under pretext af en tur i Tyska riket, fick kort därefter bref, att Hennes Maj:t, som på nytt befann sig i välsignadt tillstånd, befarade missfall, men fortsatte icke desto mindre sin färd och skickade grefve Gyldenstolpe tillbaka till kurfursten med afskedskomplimenter. Vägen togs åt Frankfurt, Nürnberg, Prag, där ett läger besågs, Carlsbad, Regensburg och München. Drottningen, som emellertid återvunnit helsan, afreste från Carlsruhe den 1 Augusti och var sin herre i München till mötes, som där inträffade den 12 i samma månad. Den 23 Aug. lemnade Deras Maj:ter Nymphenburg och fortsatte sin hemresa öfver Würzburg, Leipzig och Magdeburg till Stralsund, dit de ankommo den 16 September.

Öfver konungens vistelse i Baden och andra tyska länder samt politiska grundsatser utkom en pasquillerande ironisk skrift med fingerad tryckningsort: Stralsund 1804, under titel af "Nachricht an die grossen Mächte über die Projekte eines grossen Souverains". En hop anekdoter omtalas där, som i fall de förtjente tros, skulle vittna om obändigt sinne och högmod. Där föregifves ock, att konungen ifrån Baden velat göra besök i Wien, Berlin och Petersburg, men att sådant på alla ställen blifvit afböjdt.

Men under denna resa inträffade en händelse, som till vida högre grad uppbragte H. Maj:t mot den nye kejsaren och som hotade Sverige med de vådligaste följder. I den franska officiella tidningen Moniteuren fanns för den 14 Augusti en artikel införd, som angrep konungen på det mest förolämpande sätt. Hela hans politik häcklades där med bitterhet och persifflage. Till slut skiljdes emellan konungen och nationen, hvilken berömdes, och tillades, att som konungen var ung, hoppades man att han kunde rätta sig. Tillika förklarades, att handeln icke skulle afbrytas, och att jämväl svenska krigsskepp skulle emottagas i franska hamnar med all gästfrihet.

Ehuru rättmätigt konungen fann sig sårad af denna artikel, torde det dock förtjent uppmärksamhet, att den icke var någon officiel not, och att det naturligaste steget varit, att af franska regeringen fordra förklaring och satisfaktion. Men konungen, som häraf öfverrumplades i Würzburg, bragtes i en vrede utan gräns och befallde den 26 Aug.

presidenten v. Ehrenheim författa en not i de starkaste uttryck, och hvari den nye kejsaren kallades M. Bonaparte samt den införda artikeln dåraktig, med tillkännagifvande, att all officiel och konfidentiel kommunikation upphörde; dock ville H. Maj:t äfven låta handelsrelationerna fortfara. Tillika utfärdades ordres till hofkanslersämbetet att expediera förbud emot franska böcker och journaler, och till konungens generaladjutanter och chefer af alla verk att förbjuda officerare och andra underhafvande i konungens tjenst allt slags umgänge och relation med personer, som voro i fransk tjenst.

Dessa befallningar gjorde i Stockholm så mycket mera bekymmer, som följderna däraf för rikets lugn syntes vara vådliga. Franska beskickningen, som bestod af chargé d'affaires Caillard och sekreteraren Fénélon, antyddes att ofördröjligen afresa. De, som ville utmärka sitt nit, skydde så alldeles icke blott deras sällskap, utan jämväl deras åsyn, att då de infunno sig på klubben eller den så kallade societeten i Stockholm, gingo de bort utan att helsa. Dessa förvista diplomater begåfvo sig den 16 September ifrån Stockholm öfver Helsingör och Köpenhamn till sitt fädernesland.

Emellertid ankommo ordres ifrån Magdeburg, att flera bataljoner af de södra regementena, nämligen hela Kronobergs regemente, en bataljon af Calmare, en af Jönköpings, en af Elfsborgs och 400 man hussarer skulle hålla sig marschfärdiga, att på vidare antydan genom generalguvernören friherre Toll begifva sig till Stralsund. Uppbrottsorderna ankommo ock verkligen i första dagarne af Oktober. De omständigheter att trupperna skulle hafva med sig prest, fältskär och regementsqvartermästare, men ingen tross, tycktes bevisa, att man var betänkt på ett beväpnadt försvar af samma fästning. Garnisonen därstädes blef nu förstärkt till omkring 6000 man; fästningsverken reparerades. Ordres expedierades om flottans iståndsättande och förseende med magasiner; med ett ord: alla liknelser blefvo krigiska, under det svenska allmänheten med bekymmer förbidade, hvad verkan suppressionen af franska beskickningen och noten till svar på artikeln i Moniteuren skulle göra på den franske regentens sinne, och om han ej skulle däraf retas till fiendtligt utbrott.

Det är sannt, att konungen ingenting åsidosatte, som därtill kunde föranlåta, och att, om H. Maj:t kunde anses hafva nog misskänt sin styrka för att mäta sig med Frankrike, hade man bort sluta att H. Maj:t önskat krig. Händelserna i Frankrike hade satt de emigrerade franska prinsarnes ambition i jäsning och gifvit anledning till hvarjehanda

planer, som med säkerhet icke kunde bestämmas. Af ett i Hamburger Correspondent för den 21 December infördt bref från kejsaren i Ryssland till grefven af Lille (Ludvig XVIII), som vistades i Warschau, och som aldrig blifvit désavoueradt, vill dock synas, att sådana planer verkligen varit å bane. Brefvet är dateradt den 13 Juni och innehåller, att kejsaren ogillar hans förslag, och att H. Maj:t icke med annat villkor än som en lugn fristad kunde bevilja honom skydd i sina länder.

Men denne ex-konung önskade en entrevue med sin bror, grefven af Artois, som vistades i England, och konungen af Sverige samtyckte med nöje att därtill öppna tillfälle i sitt rike. Till följd däraf ankommo grefven af Lille och duc d'Angoulême den 25 September till Calmar sedan de varit på vägen att förgås af storm, och den 7 Oktober inträffade där jämväl comte d'Artois öfver Göteborg och Jönköping, den senare äfven under antaget inkognito och titel af comte de Ponthieu. Dessa bägge husvilla furstar tillbragte där tillsammans 14 dagar och åtskildes den 23 Oktober, tagande vägen tillbaka till de orter, hvarifrån de kommit. Hvad som varit egentliga föremålet af deras rendez-vous känner jag ej. Man har talat om en abdikation af Ludvig XVIII till sin brors faveur; men hvilken abdikation? af hvad? — Det är i alla fall naturligt, att tvenne bröder efter ett så ovanligt lidande och utståndna prof af lyckans hårdhet kunde önska att återse hvarandra.

Alla anstalter voro gjorda till deras furstliga emottagande, och Ludvig XVIII lät oaktadt sitt inkognito titulera sig majestät. Riksmarskalken grefve Fersen gjorde dem ifrån Stockholm besök. Ludvig XVIII, en flykting från Seinens stränder först till Moselns och sedermera till Weichselns och Östersjöns, var af sitt öde bestämd att ändtligen söka Dnjeperns, då ryske kejsaren anviste honom Kiew till boning.

Det var klart, att franske kejsaren skulle anse den hospitalité, de bourbonska prinsarne i Sverige åtnjutit, som en ny insulte; det är jämväl troligt, att konungens af Sverige afsigt var, att den skulle så vara. H. Maj:ts vistande i Stralsund användes emellertid ömsom till försvarsanstalter och negociationer. De senare hade säkert icke freden till föremål. Men konungens af Preussen fredliga system och med Frankrike jämnt underhållna vänskap, och själfva ryska hofvets moderation midt under sitt missförstånd med bemälda rike, frälste ännu det norra Europa från krigets fasor. Det kunde dock icke utan oro påtänkas, att franska arméen i Hannover, stående vid stranden af Elbe, utan motstånd inom få dagar kunde framrycka för Stralsunds

murar; och fästningens tillstånd eller garnisonens styrka hade i sådant fall icke lofvat ett långt motstånd.

Man syntes böra vänta och hoppas, att konungen i sådana omständigheter skolat påskynda sin öfverfart till Sverige, hvarest han var efterlängtad. Flera anledningar bådade verkligen sådant och däribland den, att Deras Maj:ter icke hade någon ordentlig hofhållning, utan betjente sig af h. exc. Essens bord, samt att vissa förändringar gjordes vid konungens hof i Stockholm, där de tjenstgörande förste kammarjunkarne afskedades och hofekonomien från hofmarskalken De Besche flyttades till baron Muncks förvaltning. I Oktober månad beordrades jämväl den till Deras Maj:ters uppvaktning hörande hofstaten att vara till mötes i Ystad; men icke desto mindre uppsköts hemresan allt framgent, antingen för att utmärka, att H. Maj:t icke fruktade anfall, eller för att vara närmare de hufvudorter, med hvilka underhandlingar fördes.

Dessa voro egentligen Berlin och Petersburg. Det påstås, att konungen i Preussen, trogen sina grundsatser, afstyrkt besättningens förökande i Stralsund och att vid underrättelse om en i London föreslagen offensiv-allians emellan Sverige och England, i kraft hvaraf förstnämnda rike skulle till det senare aflåta 20,000 man hjälptrupper mot vissa subsidier, samme konung hotat, att i sådan händelse taga Stralsund med svenska Pommern i besittning. Så mycket syntes vara säkert, att konungen af Sverige icke var oberedd på en belägring; och i svenska Posttidningen infördes på befallning, att H. Maj:t den 1 November besett fästningsverken, hvarest garnisonen var fördelt efter den princip, som i händelse af en belägring torde följas. Emellertid hade H. Maj:t hållit en landtdag med pommerska ständerna och af dem till understöd af landets försvar erhållit en summa af 200,000 r:dr, hvilken bevillning dock var mindre, än H. Maj:t proponerat.

Ibland de personer, som i Stralsund med utmärkt förtroende nyttjades, var isynnerhet presidenten baron Cederström *) och general Gustaf Mauritz Armfelt. Denne sistnämnde, af lyckans kapriser så underligen kastade man, var ifrån sin beskickning i Wien anländ, hvarest han stött sig med ministèren genom sina vanliga indiskretioner och fällt utlåtelser, att kejsaren ingenting vågade företaga utan att rådfråga sig med Frankrike. Baron Armfelt sökte sin rappel därifrån och önskade ofelbart att hemma i fäderneslandet blifva placerad på ett

---

*) Han hemreste till Sverige om hösten.

sätt, som återställde honom i sitt forna anseende och inflytande. Han erhöll emellertid befälet öfver de i Stralsund sammandragna svenska trupperna. Men med all den kredit, han syntes ega, tycktes dock H. Maj:t tveka, om han i Sverige borde inställas i något betydande ämbete. Det påstås, att drottningen fruktat honom för hans lesta façoner, hans sarkastiska infall, och att Hennes Maj:t icke hade godt öga till honom, för det han skall afböjt hennes förslag att draga sin fru moder till Sverige.

Om H. Maj:t på sin sida ingenting menagerade mot Frankrike, och om det befarade eller kanhända önskade fredsbrottet icke egde rum, måste dock medgifvas, att H. Maj:t under sitt vistande i Stralsund icke var utan obehagligheter, för att ej säga humiliationer. Sedan presidenten v. Ehrenheims not blef bekant, återkallade franske kejsaren sina handelsagenter ifrån Sverige. Natten till den 25 Oktober lät han genom ett detachement, som gick ifrån Harburg öfver Elben, enlevera engelske chargé d'affaires i Hamburg, Rumbold, med alla hans papper. Denne uppehöll sig då på en malmgård; fördes under betäckning till Paris och blef ändtligen ställd på fri fot genom konungens af Preussen bemedling, under förklaring på franska sidan, att denna våldsamhet skett för krigsspioneri, och att franska regeringen ej erkänner engelska diplomater, när de finnas nyttjade till en komplott-taktik emot Frankrike. Ytterligare inlopp underrättelse, att svenska handelsfartyg i franska hamnar blifvit belagda med qvarstad. En och annan förolämpande artikel, som emot konungen tid efter annan inflöt i franska papper, må med tystnad förbigås.

Under allt detta hade H. Maj:t icke en gång den tillfredsställelse, som en god regent i mindre gynnande skiften njuter af sitt folks välvilja och bifall. Medan nationen i allmänhet besvärade sig öfver sin konungs långa och onödiga frånvaro, suckade en mängd sökande öfver kännbart lidande genom tidsutdrägt med välfärd rörande angelägenheter, de handlande öfver handelns förfall i en tidpunkt, som för Sverige kunnat blifva den fördelaktigaste, de som handhade drätselverket öfver de nyss reglerade finansernas våda i händelse af ett fredsbrott. De olägenheter, för hvilka konungen blottställt sig och riket, ansågos af många som egenvilligt ådragna eller åtminstone ej oundvikliga, och då fråga genom öfverståthållareämbetet väcktes om Stockholms stads illuminerande vid H. Maj:ts förväntade återkomst, fanns borgerskapet därtill så föga benäget, att H. Maj:t fann godt undanbedja sig denna

glädjebetygelse med förklarad önskan, att den kostnad, som var ämnad därtill, i stället måtte användas till någon välgörande stiftelse.

De steg, konungen vidtog att emot franska regeringen utmärka sin harm, voro små, men retande. Således förbjöds, att i nästa årets hofkalender Bonaparte och franska regeringen skulle införas, men befalldes, att i stället Bourbonska huset och Ludvig XVIII med titel af konung skulle intagas. Ändtligen förbjöds, att så väl i Stockholms som alla andra svenska tidningar någon underrättelse skulle meddelas om den nye kejsarens så kallade lagstridiga steg (hvarmed egentligen mentes hans kröning) och om de ämnen, som rörde hans familj och personella omständigheter samt interieura anstalter. Då han nämndes, skulle han blott tituleras M. Bonaparte. Häraf hände ingenting annat, än att utländska gazetter med mera nyfikenhet söktes och lästes, i hvilka de vettgiriga med all fullständighet fingo inhemta de kunskaper, som i de svenska dem vägrades *). En viss tysk författare, Gentz, som skall skrifvit emot Bonaparte, blef af H. Maj:t ihågkommen med Nordstjerneorden.

Emellertid framskred året till den mörka, kalla och stormiga årstid, då en sjöresa blef mer och mer äfventyrlig och drottningen avancerade i sin grossesse, hvilken ansågs vara vid sitt mål i Januari månad, sedan allmänna förbönerna allt ifrån September månads början egt rum. Man begynte således med skäl tveka om H. Maj:ts afsigt att före vintern återvända till Sverige, helst resan öfver Hamburg och igenom Danmark hvarken instämde med en fullkomlig trygghet, i anseende till franska truppernas ställning vid Elbestranden, eller med H. Maj:ts tänkesätt för danska hofvet, som genom förtroligare förbindelser med Frankrike icke voro H. Maj:t angenäma, då en kurir i slutet af November månad bragte till Stockholm den tidning, att hofmarskalken baron Munck öfverkommit från Stralsund till Ystad, att han var förutsänd för att föranstalta om skjuts för Deras Maj:ter, och att de vid hans afresa, färdiga att gå ombord på de till öfverfarten bestämda jakterna, ofördröjligen skulle komma efter. Med otålighet väntades dagligen underrättelsen om denna öfverkomst ett stycke fram i December månad, och

*) Till märkvärdigheterna af konungens tyska vistande hör, att den bekante ex-grefven Munck, som länge uppehållit sig i Tyskland och länge hotat att utgifva en bok af förgripligt innehåll, skall på konungens begäran blifvit inspärrad på kurfurstens af Sachsen fästning Königstein. Detta anses dock af andra för ogrundadt, hvilka påstå, att bemälde svenske landsflykting fortfar att lefva på en landtegendom nära Carrara.

bekymmer blandade sig med flera stridiga rykten i denna fåfänga väntan. Det enda, man visste, var att de kongl. personerna verkligen den 23 November voro embarquerade. Ändtligen erhölls en tidning, som härhos finnes bilagd *), och som på nytt utställde hoppet om deras hemkomst till en osäker framtid.

Denna var den officiella kungörelse, som på befallning inflöt i allmänna papperen, men privata bref afmålade faran af det misslyckade försöket med rysliga färger. Äfventyret att stöta och förgås hade varit så hotande, att dess afböjande icke syntes varit en verkan af blott mänsklig åtgärd. Under fartygets våldsamma skakning hade drottningen om natten blifvit kastad ur sin säng och stött sig i sidan. Konungen hade under landstigningen i vattnet förkylt fötterna, och jakten

---

*) Inrikes-Tidningar den 14 December 1804: Stralsund den 3 December. Allt sedan den 23 November hafva så väl kongl. jakterna Amadis och Esplendian som båda postjakterna varit liggande vid Barhöft och förgäfves arbetat för att kunna anträda öfverfarten till Ystad, hvilken alltid varit hindrad af motvind och merendels hårdt väder. Den 29 ansågs försigtigt, i anseende till den myckenhet drifis som samlat sig, att löpa in till Stralsund; men Deras Maj:ter lemnade likväl icke jakten Amadis, utan afseglade densamma åter den 30 till Barhöft, åtföljd af de öfriga jakterna. Den 1 December afseglades därifrån kl. half 8 om morgonen med gynnande vestlig vind, som likväl under dagens lopp ökades och blef något nordligare. Mot aftonen voro jakterna några få mil ifrån svenska vallen, som likväl i anseende till mörkret och hårdt väder ej kunde anlöpas. Man försökte då att hålla sjön till dagningen; men ungefär kl. 1 om natten ändrades vinden och öfvergick till en häftig nordost-storm. Efter de yttersta försök att arbeta sig upp emot svenska kusten nödgades man ändtligen åter söka den tyska, hvilket icke skedde utan fara. Mot morgonen kl. 5 hade Amadis sigte af Jasmund och undgick ej utan största möda äfventyret att af stormens våldsamhet kastas på land. Sedermera lyckades densamma att åter inlöpa till Barhöft, hvarest ankomsten skedde omkring kl. 5 e. m. Men innan jakten hade hunnit så långt in, som fordrades för en beqvämare landstigning, började densamma att på grundt vatten stampa emot bottnen: och som tid och arbete fordrades, innan ordentlig ankring kunde verkställas, beslöt konungen, att, oansedt den redan förbigångna faran, så mycket hellre genast landstiga, som H. Maj:t drottningen behöfde fullkomlig hvila. H. Maj:ts beslut var äfven att på samma gång låta föra H. K. H. prinsessan i land; men som H. K. H:s oro och förskräckelse syntes ökas i den stormiga luften samt i det redan infallna mörkret, ansågs tjenligare för H. K. H:s helsa och hvila, att ej förrän följande dagen sådant verkställa.

Deras Maj:ter, följda af generaladjutanten och öfversten Cardell, begåfvo sig emellertid till lands kl. omkring 6 om aftonen samt tillbragte natten uti gränsridarens hus vid Barhöft, hvarifrån ankomsten till Stralsund skedde i dag vid middagstiden.

H. Maj:t konungen har, oaktadt det förfärliga stormvädret och kölden, befunnit sig väl; men H. Maj:t drottningen har, isynnerhet under natten mellan den 1 och 2, varit ganska opasslig. Likväl är H. Maj:t för det närvarande, Gudi lof! i det närmaste återställd, äfvensom H. K. H. prinsessan, hvilken under denna sjöresa äfven varit något besvärad.

Amadis hade under stampningen mot sjöbottnen någonstädes varit nära att förstöras. Märkligt var att postjakterna lyckligt öfverkommit till Ystad. Sådant kastade i mangas sinne skugga på majoren baron Lagerbjelkes skicklighet, som förde Amadis, och, som vanligen händer, utgången föranlät rykten och gissningar att utreda orsaken och att söka skulden i oförsigtighet. Sasom en märklig kontrast kan anföras, att den 2 December, då Deras Maj:ter utstått en hotande lifsfara och funno räddning under gränsridarens låga tak, var just den dag, då franske kejsaren med all högtidlighet af den högsta jordiska ära vigdes till det lysande kall, han antagit. Deras Maj:ter återvände den 3 December till Stralsund.

Bland händelser detta år inom fäderneslandet förtjenar isynnerhet tilläggas, att kronprinsen om våren blef vaccinerad och till stadgande af sin helsa den 4 Juli gjorde en resa till Uddevalla, hvarest han hela månaden igenom nyttjade saltsjöbad, med önsklig verkan, samt hvarifrån han i början af Augusti månad återkom till hufvudstaden. Allmänhetens glädje att se och äfven höra denne späde furste, hvilken ryktet beskrifvit såsom af sjukdom vanställd och jämväl oförmögen att tala, skall under hela resan varit utmärkt och rörande. Det är ock sannt, att hans återställda helsa var förenad med snabbare framsteg, än man förmodat. Hans guvernör, som för honom bar all huldhet och omsorg af den ömmaste fader, underviste honom inom sex veckor om hösten att läsa; och H. K. H:s svårighet att tala var så lyckligen öfvervunnen, att hans uttal äfven af de för barn svåraste bokstafsljud var obehindradt och rent.

Hertig Fredrik Adolphs lik var med en örlogsbrigg hemtadt från Bordeaux och anlände till Stockholm de första dagarne af September, hvarest hans begrafning i Riddarholmskyrkan den 10 September gick för sig med furstlig prakt.

Den 1 November undergick Göteborg en svår eldsvåda, den femte inom 13 år, på hvilken tid 680 hus i denna stad afbrunnit. 8000 personer blefvo nu husvilla. Bland all annan skada vid denna senaste brand räknades ock den nybyggda kasernen, som kostat 10 tunnor guld. Kort därefter blef Christinehamn härjadt af eldsvåda. Hvad som framför allt gjorde Göteborgsbranden ohygglig, var att sedermera flera försök till mordbrand upptäcktes, fast upphofsmännen icke kunnat finnas.

Hvad i Europa detta år märkvärdigt händt, finnes till en del redan upptaget. Därtill bör dock läggas, att gula febern, som redan tvenne år visat sig i Spanien, med yttersta våldsamhet utbröt i Malaga

i September månad och utbredde sig till Cadix och Gibraltar samt hela östra sjökusten, Cartagena och Alicante. Förödelsen hotade hela Spanien, som tillika led af missväxt, hunger och jordbäfningar, under det att uppror uppblossat i Biscaya, och engelsmännen, förtörnade öfver Frankrikes inflytande i spanska kabinettet, utan krigsförklaring borttogo fyra fregatter med fyra millioner piaster, att förtiga annat våld emot spanska sjöfarten. Man finner svårligen i historien ett exempel af flera förenade landsplågor än dem, som detta år öfvergingo Spanien. Den smittosamma sjukdomen spridde sig äfven till Livorno, men ej vidare i Italien. Alla europeiska makter förenade sin åtgärd att genom kordonger och karantäner förekomma den hotande vådan. I Sverige blef äfven med mycken kostnad en karantänsanstalt inrättad på Känsö utanför Göteborg. Vintern gjorde slut på detta elände, och efter Januari månads ingång märktes föga tecken till pestsmittan, hvars nya utbrott vid en varmare luft likväl alltid var att befara, då förfarenheten bevittnat, huru giftet år från år kan bibehålla sin kraft i anstuckna varor. Den 12 December förklarade Spanien England krig.

XIII.

Konungaparets återkomst till Sverige. Krigsförberedelser och krigshändelser.

(1805—1806).

Konungens misslyckade försök att återkomma till Sverige, kölden, som fyllt hafvet med drifis, och drottningens tilltagande grossesse, satte hvar man i den öfvertygelse, att Deras Maj:ter hvarken borde eller kunde företaga sin hemresa förr än nästa vår. Tidningarne ifrån dem på nyåret syntes bekräfta denna mening och medbragte, att H. Maj:t ämnade befalla vissa ämbetsmän och personer af sitt hof och kansli till Stralsund, i afseende på drottningens nedkomst, hvilka med första skulle bestämmas och nämnas.

Men med den post, då man förmodade sig få dessa närmare upplysningar, erhöll man i stället den oförväntade, att Deras Maj:ter den 7 Januari begifvit sig på hemresan till Eutin, för att med görligaste skyndsamhet fortsätta den genom Danmark och öfver Bälterna. Jag känner ej, om detta beslut varit något längre förut taget och hemligt hållet, eller om det fattades snart sagdt i den stund, det verkställdes. Det säkra är, att det ej tillförne gjordes bekant, äfvensom att det utmärkte mycket mod, helst i afseende på drottningens tillstånd och årstidens olägenheter. Den 14 Januari passerades Lilla Bält och den 16 Stora

Bält under så gynnande omständigheter, att då vid Deras Maj:ters ankomst aftonen förut till Nyborg, hafvet var fullt af drifis, som hotade att göra öfverfarten på flera dagar ogörlig, var den följande morgonen af blåsten förskingrad, men återsamlades så godt som samma stund, Deras Maj:ter anländt till Korsör. Danska hofvet uraktlät icke något, som kunde ådagalägga aktning, vänskap och hospitalité. Kronprinsen af Danmark begaf sig till Helsingör, där han med konungen hade en lång konferens, och dessa furstars förtrolighet syntes befästas.

Den 21 passerade Deras Maj:ter Sundet till Helsingborg, hvars borgerskap drog vagnen; och undersåtares och öfverhets glädje att återse hvarannan företedde en rörande täflan. Sådana tänkesätt ådagalades under hela den återstående resan, som fortsattes åt Jönköping, Wadstena, Örebro, Westerås, Stäke (grefve Ugglas' egendom, där sista nattlägret var) till Stockholm, där Deras Maj:ter den 7 Februari kl. 4 e. m. inkognito inträffade, besökte enkedrottningen och sina barn och till natten begåfvo sig till Haga. Följande dagen gafs cour om aftonen. Denna högtidlighet var rörande genom konungens synbara glädje och sinnesömhet samt en affabilité, öfver allt hvad man förut hos honom märkt. Grosshandelssocieteten beslöt att slå en medalj öfver Deras Maj:ters återkomst, och 16,000 r:dr anslogos till en arbetsinrättning för fattiga. Garnisonsregementena anställde en präktig fête på börsen, hvartill Deras Maj:ter, kongl. huset och flere hundrade personer voro bjudna och sig infunno. I tvenne transparenter föreställdes "Fides militum" och "Lætitia redux".

Under så lyckliga auspicier och i bästa välmåga, oaktadt de svåraste prof af fatiguer och jämväl sinnesrörelser och bekymmer, nalkades drottningen sin förlossning, som inträffade den 22 Februari kl. 3 e. m. på Stockholms slott, med en prinsessa, hvilken döptes i slottskapellet den 28 Februari om aftonen och kallades Amalia Maria Charlotta. Den 1 Mars aflades gratulationer af alla corpser hos konungen; och till glädjebetygelser utdelade H. Maj:t flera bevis af sin nåd genom stjernor och band af alla grader, en excellens-brevet och utnämnande af tre baroner samt fem adelsmän. Biskopen af Linköping, doktor Lindblom, nämndes samma dag till ärkebiskop; theologie doktorerna Hesslén och Nordin till biskopar i Lund och Hernösand, m. m. Deputationer från län och stift tolkade den allmänna glädjen både öfver öfverhetens återkomst och konungaättens tillväxt.

Om en del regeringsärenden hvilat genom H. Maj:ts långa frånvaro, på 19:de månaden, måste det erkännas, att H. Maj:t genom sin

oförtrutna flit att bringa dem till slut afhalp hvad hittills brustit, med vaksam omsorg. Samma dag, konungen återkom, upplöstes den tillförordnade regeringen. Konungen indelade sin tid med mycken ordning emellan sina mångfaldiga göromål. Måndagarne var stor rapport och cour till presentationer samt för dem, hvilka som ämbetsmän hade något att andraga. Dessas företräden sysselsatte vanligen H. Maj:t från kl. 10 till ½ 3. De följande dagarne i veckan höllos konseljer i alla departementer, och onsdagseftermiddagarne fingo sökande audienser. I ett kabinett bortgåfvos 43 lediga pastorater med rättvisa och urskiljning. I allmänhet syntes H. Maj:t hafva tagit fogligare och mera förbindande façoner än tillförne och en ökad kärlek för hans person träda i stället för missnöjet öfver hans frånvaro. Bland mindre omständigheter kan nämnas, att biskoparne dekorerades med guldkors, burna kring halsen i en guldkedja.

Således framflöt tiden hela vintern igenom i stillhet och utan synnerliga märkvärdigheter, som gifva ämne till anteckningar. Till förekommande af ackordernas enorma stegring i militären förbjöd H. Maj:t någon befordran föreslås, innan vakansen förut genom utfärdadt afsked redan var gifven. I artilleriet föreföll i April månad en förändring, som gjorde uppmärksamhet. Detta verk stod under öfverinseende af presidenten i krigskollegium baron Cederström, som till dess förbättring enligt konungens befallning äfven presiderade i en så kallad artilleri-kommitté, i hvilken voro tvenne verksamma ledamöter, öfverstelöjtnant Helvig och öfversten Tibell, tvenne svenskar af utmärkt förtjenst, som utrikes fullkomnat sina insigter; och hade Tibell under franska kriget i Lombardiet varit chef för hela rekognosceringsverket samt uppnått generalsgraden. Bland ämnen, som i kommittéen förekommit, var isynnerhet förbättringen i kanoners konstruktion, hvilka Helvig föreslog af järn i stället för metall samt så inrättade, att med ansenlig krutbesparing på hvarje skott verkan skulle bli lika säker och stor som tillförne. Alla nyheter finna vanligen motstånd, men vid detta tillfälle blandade sig flera intriger efter allt utseende i spelet.

Baron Cederström soutenerade Helvigs projekt. Direktören af artilleriet, öfversten för Svea regemente af denna corps, baron Carl Armfelt, hade förklarat sig anse det nyttigt; men om hösten 1804 blef han af annan tanke. Öfverste Cardell vid artilleriet i Stralsund fann väg till konungens förtroende, och det är sannolikt, att baron Gustaf Mauritz Armfelt, som gärna sett baron Cederströms fall, utsett Cardell att därtill blifva ett verktyg. Cardell hemkom, fick sitt rum i artilleri-

kommittéen, och det nya förslaget fann i honom en ifrig motståndare. Rapporter af baron Carl Armfelt om misslyckade profskjutningar och hvarjehanda insinuationer om artilleri-kommittéens mindre upplysning i sina arbeten ådrogo sig konungens uppmärksamhet; och baron Cederström begärde däröfver en fullständig undersökning. Konungen lät till den ändan föreläsa sig kommittéens protokoller, och profskjutningar anställdes, hvilka, när Helvig riktade sin nya kanon, utslogo efter hans uppgifter och på ett sätt, som ostridigt beviste dess företräde.

Denna tvist aflopp således med fullkomlig seger för baron Cederström. Baron Carl Armfelt måste för felaktiga rapporter, som kunnat kosta honom tjensten, träda i åtta dagars arrest och entledigades från direktionen af artilleriet; Cardell återskickades till Stralsund; Helvig fick en öfverstefullmakt och blef inspektör vid artilleriet. Tibell hade redan förut blifvit vice president i krigskollegium och blef nu tillika direktör af en fältmätningscorps, som skulle besörja allt hvad till rekognosceringar hörer samt förvara kartor och arkiverf ör svenska krigshändelser, med tillagd företrädesrätt i likhet med artilleriet och näst efter fortifikationen. Denna corps skulle med sina officerare fördelas i flera brigader. Härmed stodo flera förändringar i gemenskap. Det så kallade krigsmannasällskapet upphöjdes af H. Maj:t till kongl. krigsvetenskapsakademi, och sjelfva krigskollegium fick en ny inrättning genom fördelning i sex departement: presidents-, generalfälttygmästare-, generalqvartermästare-, instruktions-, intendents- och civila departementet. Under instruktions-departementet ställdes äfven vården om Carlbergs krigsakademi.

Utgången af de inom artilleriet levererade bataljerna troddes aflägsna baron G. M. Armfelt från den influence han väntat, och från det öfverbefäl i Finland efter h. exc. grefve Klingspor, hvartill han ansågs vara ämnad. Denne excellens kom vid konungens hemkomst strax öfver ifrån Finland, ej okunnig om den reträtt, som var honom ärnad, och torde efter förmågan äfven hafva bidragit med den smidighet, hvaraf han visat många prof, till Armfeltska operationernas motande, samt bibehölls verkligen tills vidare vid sitt öfverbefäl.

Men konungens vistande i Stockholm blef ej heller detta år långvarigt. H. Maj:t hade befallt, att ett läger af flera regementen skulle den 1 Juni sammandragas i Skåne och beslutit i egen person öfvervara dessa krigsöfningar. Under beredelserna därtill inträffade en händelse, som uppväckte allmän oro och farhåga för obehagliga följder. Den nye franske monarken hade till betygande af sin vänskap meddelat ko-

nungen i Preussen dekorationen af franska Hederslegionen och at honom tillbaka undfått Svarta Örns-orden. Konungen af Sverige, som redan var ledamot af sistnämnda orden, fann detta så förolämpande, att han till preussiske ministern Tarrach befallde samma ordenstecken återställas med förklaring, att då det bars af M. Bonaparte, vore det ej mera gjordt för honom. Denne minister yttrade sig ej vara tillståndigt att emottaga det, men att han därom skulle afsända rapport till sin konung. Sådant verkställdes, och ordenstecknet återlemnades verkligen i Berlin genom svenske chargé d'affaires von Brinkman, sedan alla försök att förmå konungen af Sverige till ett fogligare beslut voro af hans ministrar och mest ansedda ämbetsmän förgäfves gjorda; och påstås, att h. exc. Toll i sådant afseende så när ådragit sig H. Maj:ts onåd. Verkan af detta steg var befallning från berlinska hofvet till dess mission att utan afsked lemna Stockholm och taga arkivet med sig, hvilket skedde inom Maj månads slut, hvarefter äfven herr Brinkman fick ordres att på samma sätt begifva sig ifrån Berlin. Och därmed upphörde alla diplomatiska relationer mellan bägge hofven.

Ehuru i sig själf ringa, må den omständighet antecknas, att konungen nyss före sin afresa till Skåne förafskedade franska teatertruppen, hvilken H. Maj:t fann för kostsam, och godtgjorde den dess skada genom kontraktets häfvande ett år innan detsamma tilländalupit. Den 25 Maj anträdde H. Maj:t tillika med drottningen och kronprinsen samt en talrik suite bemälde resa. I lägret föreföllo inga märkliga händelser, om ej ett brouillerie mellan presidenten baron Cederström och generalen baron Wrede, hvilken senare därvid förlorade något af konungens bevågenhet, och supprimerade H. Maj:t chefsämbetet vid generalstaben, som baron Wrede beklädt. Mera uppmärksamhet syntes det förtjena, att ryske envoyéen, Alopæus, och den engelske, Pierrepont, samt kanslipresidenten baron v. Ehrenheim genom särskilda vägar dit tillsammanstötte; och förblefvo de förstnämnde sedermera allt framgent hos konungen, som äfven snart fann sig uppvaktad af den franske emigrerade duc de Pienne, hvilken redan tillförne med grefven af Lille (Ludvig XVIII) varit i Sverige.

Som intet landtkrig för det närvarande brann i Europa, och ingen anledning visade sig att längre hålla svenska trupper på tysk botten, smickrade sig allmänheten med hopp, understödt af löpande berättelser, att de till Stralsund förlidet år öfverförda svenska bataljoner skulle hemkomma; men gissningarne fördes nu på vigtiga politiska under-

handlingar och på Sveriges deltagande i något nytt värf emot Frankrike. Utgången visade, att dessa förebud ej voro bedrägliga.

Bonaparte fortfor att föra kriget mot England på samma vis, som han långt före detta antagit. Med en hotande landstigningsarmé på franska kusten höll han britternas flottor qvar i kanalen och deras trupper under vapen på deras egna stränder. Blockaden af franska hamnarne hindrade ej franska eskadern att tid efter annan utlöpa. En sådan utgick ifrån Rochefort och brandskattade brittanniska öarne Dominique, Nevis, S:t Kitts, Monserrat, Antigua och S:t Lucie i Vestindien samt förstörde och uppbragte omkring 250 engelska handelsfartyg; en annan ifrån Toulon förenade sig med en spansk i Cadix till en kombinerad styrka af några och 20 segel, tog äfven vägen till Vestindien, förstärkte general Ferrands besättning på S:t Domingo och gjorde engelsmännen ej ringa skada. Amiral Nelson, okunnig om hennes destination, sökte henne förgäfves i Medelhafvet, men eftersatte den ändtligen i Vestindien. Den undkom dock lyckligen till Europa, men träffades utanför Cap Finisterre af engelske amiralen Calders, mistade väl två skepp, men inlopp dock åter lyckligen i Augusti månads slut till Cadix. Sådana händelser beviste, att engelska öfverlägsenheten till sjös icke var tillräcklig att afgöra krigets utgång. Ministèren hade förutsett det och emellertid varit betänkt på en kraftig diversion af franska styrkan.

Redan i början af detta år hade Bonaparte i ett bref till konungen i England gjort fredspropositioner. Engelska kabinettet kommunicerade dem med sin allierade, kejsaren i Ryssland, som befullmäktigade sin minister, Novosiltzow, att försedd med franska pass afresa till Paris för att öppna underhandlingar, dock utan erkännande af Bonapartes kejsaretitel. Men Novosiltzow hann ej längre än till Paris, förrän han blef rappellerad, passen återställda och all negociation afbruten. Anledningen föregafs, att Bonaparte emellertid på italienska republikens anhållan antagit konungatitel öfver Italien och därtill låtit kröna sig i Milano; tillika hade Liguriska republiken begärt att införlifvas med Frankrike och af sådan anledning blifvit förvandlad i en fransk provins.

Dessa nya inkräktningar gåfvo pretexter till den nya koalition, som oförmodligen formerade sig mot nyssnämnda rike, ehuru data af traktaterna synas ådagalägga, att den genom kabinettet i S:t James var förut grundlagd och i hemlighet beredd. Vid tillfälle af ministèrförändringen i England 1806 framlades för parlamentet dessa traktater,

hvaraf en var sluten med Ryssland den 11 April 1805, af innehåll att Ryssland och Österrike skulle uppsätta en armé af 500,000 man mot Frankrike för att rensa Norra Tyskland från fransmän, återställa Bataviens och Helvetiens sjelfständighet, konungen af Sardinien i sina besittningar och förjaga fransmännen ur Italien. Kriget i Tyskland skulle föras defensivt, men offensivt i Italien; och för hvarje 100,000 man skulle England betala 1,250,000 p. st. om året i subsidier. Då blef äfven bekant, att engelske envoyéen Pierrepont med friherre v. Ehrenheim den 3 December 1804 undertecknat en traktat om 60,000 p. st. i subsidier åt Sverigo för garnisonens förstärkning i Stralsund; att Pierrepont och h. exc. baron Toll afslutat en annan den 31 Augusti 1805 och en tredje den 3 Oktober 1805, om 12,000 man svenskars transport till norra Tyskland att cooperera mot Frankrike emot 12 ½ p. st. i subsidier för hvar man per år, som månadtligen skulle betalas, och hvilka subsidier skulle utgöras till 3 månader efter fredsslutet, hvilket de kontraherande förbundo sig att ej separat inga. Likaledes skulle England erlägga 50,000 p. st. för Stralsunds förstärkning och därstädes upprättas ett stort engelskt varulager.

Dessa afhandlingar uppdaga fulleligen skälen, hvarföre konungen tillbragte hela sommaren och hösten i Skåne, ehuru det ej kan nekas, att han ock mot Stockholm fattat en fördom, som gjorde att han alltid där eller i dess grannskap ogärna vistades. Så snart trupperna ifrån exercislägret voro hemförlofvade, begaf H. M. med gemål och son sig till Helsingborg, hvarest vistelsen förblef till början af September. I Juli månad nyttjade drottningen och kronprinsen därstädes sjöbad. Konungen utfärdade därifrån flera nyttiga ekonomiska författningar, hvaribland den tillåtelse må räknas, som beviljades Skånes invånare att få exportera boskap och viktualier. Hans Maj:t vidtog anstalt om inrättning af en hamn i Helsingborg, hvaraf styrelsen uppdrogs deras excellenser Ruuth och Toll m. fl. För öfrigt reste H. M. omkring i provinsen, besåg stenkolsgrufvan, som grefve Ruuth med mycken kostnad upptagit, fortgången af enskiftena och hushållsanstalterna vid Engeltofta, tillhörigt major Stjernsvärd m. m. Lefnadssättet vid hofvet var efter vanligheten indraget, men föga muntert; dock var H. M. mera förekommande än tillförne. Under sina sjöpromenader fordrade han alltid salutering af danskarne, och om något manquerade, blef det strax ett ämne för ministeriella noter. I allmänhet yttrade han förakt för Danmark och ansåg nationen för Jacobiniskt sinnad samt styrelsen för småtänkande. Med mycken noggrannhet fordrades hattens lyftande af

en hvar, som gick förbi konungens hus; en dansk matros, som försummade det, fick en örfil af posten. Alla helgdagar gick konungen i kyrkan, visade mycken andakt och tillsåg noga, att hans suite sjöng psalmer och läste böner. Den 10 September flyttade Deras Maj:ter till Beckaskog och vistades där till Oktober månads slut. Bemälte dag hade de den sorgen, att deras andre son, storfursten af Finland Carl Gustaf hastigt på Haga slott afled.

Med Frankrike borde man, att döma efter utvärtes liknelser, så mycket mindre förmodat något fredsbrott, som de flesta i franska hamnar anhållna svenska skepp blefvo relaxerade inom September månads slut. Icke desto mindre bragtes under denna tid den redan omförmälta koalitionen till full mognad. Flera påstå, att konungen dock icke varit synnerligen benägen att däri ingå, och att H. M. skall blifvit entrainerad af Ryssland, som vägrat allt deltagande, med mindre Sverige äfven därom förenade sig. Ändtligen, sedan traktaten den 31 Augusti var afsluten, beordrades flera bataljoner af Svea och Götha garde, af artilleriet, af lifgrenadiererna och af Södermanlands regemente m. fl. att marschera till Carlskrona, hvarifrån transporten skedde i Oktober månad till Stralsund, där svenska styrkan då lär utgjort 10,000 man. Till garnisonens förstärkande i Stockholm kommenderades finska gardet från Borgå. Öfver svenska arméens ena division fick general Armfelt (som ifrån sin mission i Wien var rappellerad) *) och öfver den andra generallöjtnanten grefve Wachtmeister befälet. Marschen genom svenska provinserna medförde mycken känning för allmogen och förorsakade missnöje, då man allmänneligen trodde, att alla dessa anstalter kunnat undvikas, och utom dess skälen för nationen höllos hemliga.

Den 30 Oktober reste konungen till Marsvinsholm och den 31 till Ystad, hvarifrån H. Maj:t denna samma dag gick öfver hafvet och ankom den 1 November till Rügen. Drottningen och kronprinsen anträdde däremot återresan till Stockholm och ditkommo den 10 November. De funno där gatorna mörka och emottogos utan högtidlighet. Vid Pilkrog var blott landshöfdingen i Stockholm Hennes Maj:t till mötes, och den nyss tillförordnade regeringen i Hennes Maj:ts rum. Då hon gick uppföre trapporna var hon så rörd, att hon så nära svimmat. Det var första gången hon vid sin ankomst saknade sin herre.

---

*) Han var i Wien icke väl anskrifven. Med sitt hat till Frankrike och indiscretion hade han uppenbart moquerat sig öfver kejsaren, som icke tordes taga något beslut, utan att rådföra franska ambassadören. Han hade kallat en sin hund Bonaparte och lät på gatorna ropa honom under detta namn.

Hon hade under sin frånvaro förlorat en son, och ett hotande krig borde göra så mycket djupare intryck på Hennes Maj:ts sinne, som dess osäkra faror för en gemål och konjunkturens bizarrerie, som brouillerade henne med flera sina närmaste anförvandter, på en gång svätvade för hennes tanke.

Men det är tid att här stanna, för att med några snabba drag tillkännagifva, hvad emellertid i Europa förelupit och som tillafventyrs i framtida historier skall fylla volymer. Oaktadt den farhåga, som romerske kejsaren efter tvenne olyckliga krig hyste för Bonapartes öfverlägsna makt, lånade han dock örat åt Englands och Rysslands insinuationer; och i förtröstan på det förra rikets subsidier och Rysslands biträde med en armé af 180,000 man, fattades det beslut att ännu en gång försöka Österrikes krafter till hämmande af den maktige eröfrarens ej tvetydiga plan att tillvälla sig universalmonarkien i Europa. Efter flera ministeriella besvär öfver inbrott i Lunévilleska traktaten rustades af alla krafter. En armé af 100,000 man under ärkehertig Carls befäl (som skall varit emot kriget, hvilket hufvudsakligen af kejsarinnan understöddes) skickades till Italien; en annan, lika stark, under general Mack till bayerska gränsen, under det ryska arméer i tre kolonner kommo anryckande genom Polen, anförda af generalerna Kutusoff, Buxhöwden och Michelson.

Franske kejsaren förblef ej overksam. Sedan han ej erhållit nöjaktiga svar på sina förfrågningar om ändamålet af dessa mäktiga rustningar, förklarade han sig anse för ett fredsbrott, om österrikarne gingo öfver Inn; samlade med obeskriflig skyndsamhet 100,000 man af engelska landstigningsarméen, satte sig för dem i spetsen, gick därmed öfver Rhenströmmen och uppställde en lika fruktansvärd armé under Masséna i Italien. Emellertid passerade österrikarne Inn, inryckte i Bayern, tvungo kurfursten att lofva biträde af sina trupper och togo München i besittning. Denne herre begaf sig själf till Wurzburg, där han i stället lät 30,000 man förena sig med franske generalen Bernadotte, hvarjämte franska armeen vann ytterligare betydlig förstärkning af würtembergska och badiska trupper. Således framträngde i Oktober fransmännen i Franken och österrikarne i Schwaben ända till Ulm, dessa senare utan att afbida ryska arméerna, som emellertid voro i full anmarsch.

I en sådan sakernas ställning fattade Bonaparte det beslut att, utan respekt för Proussens neutralitet och protest, låta sin här marschera genom Anspach och kom sämedelst österrikarne på ryggen.

Vid Ingolstadt, Neuburg och Donauwörth passerade franska arméen öfver Donau, borttogo fiendens magasiner, instängde 12 bataljoner vid Werthingen och levererade fiendtliga hufvudarméen batalj emellan Ulm och Memmingen. Den blef totalt slagen på alla punkter. Öfverlefvorna under Macks eget anförande frälste sig till Ulm, men tvungos inom få dagar att kapitulera och gifva sig fångna. 60,000 fångar, 756 kanoner, 30 generaler, hvaribland Mack själf, föllo genom dessa operationer i fransmännens händer, och hela österrikiska arméen var så till sägandes i ett slag fracasserad. Ärkehertig Ferdinand slog sig dock med några tusen man igenom fienderna till Böhmen. Denna förlust var så mycket obotligare, som allt det tagna artilleriet och magasinerna var ämnadt åt ryska trupperna lika med de österrikiska, emedan de förra under sin långa marsch ej kunnat föra sådana nödvändigheter med sig. De hade dock med all skyndsamhet fullbordat denna marsch, och första kolonnen stod redan vid Braunau, då franska segrarne vid Ulm gåfvo kriget en så olycklig och decisiv vändning.

Följderna däraf voro, att franske kejsaren utan motstånd framträngde öfver Augsburg och München in i Österrike, eröfrade Salzburg och Tyrolen, vann genom Kärnthen kommunikation med Massénas armé, för hvilken ärkehertig Carl nödgades retirera, men med en ordning och klokhet, som hedrade honom mer än mången seger, ända till gränsen af Kroatien, lemnande hela venetianska gebitet, Friaul och Istrien i fransmännens våld; att ryska trupperna äfvenledes måste draga sig tillbaka åt Mähren, där de conjungerade sig med nya anryckande ryska kolonner; att romerske kejsaren med hela sin familj i största hast måste flykta till Brünn och Olmütz, där han träffade ryske kejsaren, som gjort ett besök i Berlin och därifrån begifvit sig till sin armé; att Wien den 12 November öppnade portarne för Bonaparte, som där eröfrade öfver 1200 kanoner, en arsenal af omätliga förråd i munition och beklädning och en ofantlig myckenhet krut; att segervinnaren den 16 November, sedan han äfven tagit Pressburg i besittning, fortsatte sin marsch till Mähren, där han levererade 80,000 ryssar och 25,000 österrikare bataljen vid Austerlitz på sin kröningsdag den 2 December, hvilken var inom 5 timmar på det sättet afgjord, att 20,000 fiender lågo slagne på fältet förutom ett stort antal, som under reträtten drunknade på en sjö, där isen brast, 30,000 gjordes till fångar, 120 kanoner och 40 fanor eröfrades; och lär ingenting annat kunnat jämföras med hans mod, drift, härdighet mot mödor och försigtighet än österrikarnes under denna kampanj ådagalagda brist på klokhet och erfarenhet, eller

den jämmer och elände, som de härjade provinser, där krigslågan brann, till mänsklighetens bäfvan företedde.

I Schwaben voro alla böndernas kreatur slagtade, alla sädesförråd både till bröd och nästa års utsäde förtärda, själfva husen på flera ställen uppbrända till värma för armeerna, som tågade utan tält. Wien måste dagligen utgöra 40,000 gyllen att underhålla franska besättningen; österrikiska länderna 60 millioner i brandskatter. Furst Lichtenstein allena förlorade 400 kor och 3000 får. Spannmål och kreatur måste nästa år till Österrike anskaffas från Ryssland o. s. v.

Både ryske och romerske kejsaren bevistade denna afgörande fältslagtning, som fransmännen därför kallade "la bataille des trois empereurs". Oförmögen till vidare motstånd, måste den olycklige romerske kejsaren, hvars familj emellertid måst söka aflägsnare tillflyktsorter, begära en entrevue med franske kejsaren, som beviljades honom den 4 i en qvarn, och i anledning hvaraf den 6 ett stilleständ slöts mellan Frankrike och Österrike under villkor, att fransmännen förblefvo i besittning af alla de eröfrade österrikiska arfländerna, så i Tyskland som Italien, att Ungern och Böhmen blefvo neutrala, att ryska trupperna inom kort förelagd tid återmarscherade till Polen, och att fredsunderhandlingar öppnades i Nickolsburg. Stilleståndet skulle ej brytas utan att 14 dagar förut uppsägas.

Kongressen flyttades först till Brünn och sedermera till Pressburg, där definitiv-freden tecknades af furst Lichtenstein och grefve Giulay på Österrikes och statsministern Talleyrand på Frankrikes sida, i kraft hvaraf Frankrike tillerkändes allt hvad det vid fredsbrottet innehade, och till riket Italien afträddes venetianska Lombardiet, Istrien och Dalmatien, till Bayern åter Tyrol, Vorarlberg och en del af österrikiska besittningarne i Schwaben, men de öfriga till Würtemberg och Baden. Kurfurstarne i dessa tre stater blefvo suveräna. Ordensmästerskapet af tyska orden tillades den ärkehertig med arfsrätt, som romerske kejsaren därtill ville nämna. Salzburg införlifvades med Österrike och kurfursten skulle få Würzburg i vederlag. Äfven skulle ärkehertig Ferdinand förses med vederlag för Breisgau. Franske kejsaren erkändes för konung af Italien under förbehåll, att han afsöndrade detta rike från Frankrike åt hvem han behagade. Alla öfriga franska eröfringar skulle återställas romerske kejsaren på utsatta terminer, och Wien den 10 Januari.

Så bröts den tredje och mäktigaste koalitionen mot Frankrike inom 2 ½ månader, sedan kriget utbrutit. Den var inrättad på en

gigantisk plan och till verkställigheten ogörlig, i anseende till större arméer än länderna kunde föda. Romerske kejsarens brådska att låta sin armé framrycka utan att afbida den ryska beredde nederlaget vid Ulm, och detta, sedan magasiner och artilleri gått förlorade, nederlaget vid Austerlitz. Ryska trupperna voro då så godt som utan proviant, deras hästar utan fourage. Denna koalitions verkan var, äfven som de föregående, att fördubbla Frankrikes makt och öka Bonapartes vacklande kredit i nationen.

Segervinnaren återvände till Paris, krönt af lagrar och riktad af byte, sedan han förklarat kurfurstarne af Bayern och Würtemberg för konungar (kurfursten af Baden skall ej velat antaga denna titel) och i München låtit förmäla sin styfson Eugène Beauharnais, som var utnämnd konung i Italien, med bayerska prinsessan Augusta. Nyss förut, den 12 Januari, hade han adopterat Eugène till son och nämnt honom samt hans äldsta manliga descendent till konung i Italien.

Till någon tröst för koalitionens olyckliga utgång hade engelsmännen den 21 Oktober vunnit en lysande sjöseger öfver den kombinerade franska och spanska flottan, som utlupit från Cadix. Af 33 linieskepp blefvo 19 eröfrade, men så skadade, att de till större delen måste brännas eller sänkas. Bataljen vid Cap Trafalgar kostade ock sjöhjälten Nelson lifvet. Skjuten i bröstet af en muskötkula, uppgaf han dock ej andan, förrän han blifvit underrättad om hela fullständigheten af sin seger, och dog så en afundsvärd död. Franske amiralen Villeneuve blef fången; följande året, 1806 i April, återkom han på sitt hedersord till Rennes och ämnade sig till Paris, men möttes af ordres att i Brest inställa sig för en krigsrätt, hvarpå han om natten med flere knifstygn i sidan afhände sig lifvet; och den spanske, Gravina, dog några månader efteråt af sina blessyrer. Fyra undkomna franska skepp blefvo kort därpå äfven eröfrade af engelske amiralen Strachan.

Återvändom till norra Tyskland och till konungen af Sverige, som den 1 November anländt till Rügen samt därifrån till Stralsund. Färdig att ifrån Marsvinsholm begifva sig öfver hafvet, hade H. M. under den 31 Oktober utfärdat en kungörelse, angående dess öfverresa till Pommern samt om den under hans frånvaro tillförordnade regering, och tillika befallt, att en påbuden krigsbön skulle vid alla gudstjenster hållas. Ett olyckligt sammanlopp af händelser ville, att denna kungörelse med samma post ankom till Stockholm som tidningen om franska segrarne vid Ulm, hvilka i alla klarsyntas ögon bådade den koalitions upplösning, hvilken H. M. nu offentligen förklarat sig hafva

biträdt. 25,000 man ryssar under general Tolstoys anförande hade redan inryckt i Pommern att conjungera sig med de svenska under konungens öfverbefäl, och marscherade genom Mecklenburg åt Luneburgska landet. Svenska trupperna fördelades på särskilda ställen i Pommern. Emellertid uppehöll H. M. sig hela November månad i Stralsund och underhandlade med pommerska städerna om biträde till krigskostnaden, hvartill de med föga villighet förmaddes att ansla 200,000 rdr. Missnöjet med ryska truppernas skjutsning genom Pommern måste ock hafva varit stort, emedan de tredskande ålades 20 rdrs böter.

Engelska subsidierna begynte ej löpa förrän vid medlet af månaden. Bonapartes lysande fälttåg i södra Tyskland var icke det enda som chagrinerade konungen. Konungen i Preussen, med hvilken H. M. redan var på föga vänlig fot, bidrog äfven att förrycka de koaliserades planer i det norra. Den preussiske monarkens makt, läge och förmodade gemensamma intresse hade föranlåtit de förenade furstarne att eftertryckligen söka hans biträde. Å andra sidan hade franska regeringen i hans kabinett mycket inflytande, och franske generalen Duroc hade denna höst uppehållit sig i Berlin samt med mycken verksamhet afböjt koalitionens mätt. När ändtligen franska arméerna, utan respekt för Preussens neutralitet, forcerat sin durchmarsch genom Anspach syntes konungen däraf mycket uppbragt. Han lät däröfver meddela Duroc en dundrande deklaration, som innehöll, att han nu ansåg alla forna förbindelser med Frankrike som upplösta, att han blott ville vara betänkt på medel att försvara sina egna länders trygghet och att han ämnade, så till den ändan som till återställande af Europas lugn, genom en kraftig bemedling låta sina arméer taga de positioner, som voro nödiga.

De koaliserade trodde sig nu hos honom hafva vunnit sitt ändamål. Kejsaren i Ryssland kom själf till Berlin och uppehöll sig vid hofvet några dagar under alla möjliga inbördes vänskapsbetygelser. En konvention säges ock emellan bägge monarkerna varit träffad i Potsdam. Kejsaren begaf sig därifrån till sina arméer, hvilka ock nu fingo fritt tåg genom Schlesien, medan preussiska trupperna på alla kanter sammandrogos och marscherade nu åt Westphalen, nu åt Franken. Men emellertid evacuerade fransoserna den 27 Oktober Hannover och bibehöllo i hela landet ingen ort utom fästningen Hameln. Tvenne dagar därefter inryckte preussiska trupper i Hannover utan motstånd och togo det, som det sades, i konungens af England namn i besittning.

Det var just detta land som konungen af Sverige för sig utsett till krigsteater, och då den stängdes, stannade han i villrådighet. H. M. hade emellertid skickat grefve Gustaf Löwenhjelm till Berlin med egenhändigt bref till konungen för att concertera operationerna och inhemta hans afsigter; men sändebudet fick icke audiens, och brefvet framkom blott genom kejsarens af Ryssland bemedling till sin adress. Det meddelade svaret uppfyllde icke H. M:s önskan, författadt i termer, som hvarken löste eller bundo. Med ett ord: konungen i Preussen syntes spela dubbelt spel, antingen af varsamhet att ej i otid våga ett fredsbrott, hvartill han ej ännu var beredd, eller att han verkligen såg sig mera vinna vid den franska alliansen, eller slutligen af en i hans ställning ej oförlåtlig villrådighet. Vid det öfverbefäl, konungen af Sverige åtagit sig öfver ryska trupperna, uppstodo inom kort flere svårigheter, hvilka gjorde H. M. så ledsen, att han var sinnad nedlägga det. Det försvann verkligen af sig själf, och ryska och svenska trupperna agerade sedermera särskildt.

De förra hade längre tid förut inryckt i Lüneburg, då konungen beordrade sin armé den 3 December att uppbryta åt samma sida. Den 7 anträdde H. M. själf resan från Pommern genom Wismar och tog sitt högqvarter i Boitzenburg. Baron Armfelt var emellertid skickad till romerske kejsaren, som vid denna tid led nederlaget vid Austerlitz. Det påstås, att om denna batalj kunnat uppskjutas i 14 dagar, hade konungen af Preussen förklarat sig sinnad att biträda koalitionen. Åtminstone synes af flere omständigheter, att ryske kejsaren då till honom hyste mycket förtroende, särdeles att han vid sin återresa till Petersburg efter det förolyckade decisiva fältslaget lemnade en stor del af sina i Tyskland stående trupper under konungens af Preussen disposition. Kort därefter såg man äfven sistbemälde monark godvilligt evacuera hannoverska landet och, i stället för hans trupper, ryska och svenska därstädes inrycka.

I anledning häraf tog konungen i Sverige den 19 December sitt högqvarter i Lüneburg, och ryssarne gjorde sig färdiga att belägra Hameln. En engelsk armé öfversattes tillika på tyska kusten, och vigtiga uppträden syntes så mycket vissare förestå, som 100,000 man franska trupper stodo marschfärdiga i Nederländerna, och talrika corpser af samma nation ur hjärtat af tyska riket gjorde rörelser mot westphaliska och neder-sachsiska gränserna.

Men knappt var Österrike genom fredsunderhandlingarne söndradt ifrån koalitionen, förrän konungen i Preussen vidtog ett nytt oför-

väntadt mått, genom garanti af norra Tysklands neutralitet, i kraft hvaraf ock med de förnämsta krigförande makternas samtycke (men förmodligen utan konungens af Sverige samråd) alla fiendtligheter därstädes skulle upphöra i 3 månader. Härigenom försattes de svenska vapnen i en fortvarande inaktivitet. Den harm, H. Maj:t däröfver kände, svalkades vid flera tillfällen i högt ljudande deklarationer, äfvensom han i franska papper icke heller skonades. Sådana utländska tidningar, som innehöllo obehagliga omdömen, undandrogos i Stockholm allmänhetens ögon: äfven tilläts icke att i svenska tidningar införa villkoren af Pressburgska freden eller Bonapartes åtgärder till sina allierades belönande. Ryska trupperna, som varit i Mähren, återtågade emellertid fredligen till ryska Polen, men året slöts dock, innan Europa återvunnit lugn efter sina våldsamma skakningar. Beskrifningen af deras fortsättning följande året må för några ögonblick uppskjutas.

Handelns stagnation i Sverige, sedan nytt embargo blifvit lagdt på dess skepp i franska hamnar, och de, som träffats i sjön, blifvit af fransmännen fiendtligen behandlade, hade emellertid tillfogat detta rike en kännbar skada. Man påstår att till årets slut omkring 100 handelsfartyg voro borttagna. En del voro brända och besättningarne handterade såsom krigsfångar. Sådant kunde ej annat än väcka missnöje. Det ökades genom konungens frånvaro i den fullkomligaste verklöshet. Oaktadt H. Maj:ts deciderade böjelse för krigets utbrott hade icke en droppa svenskt blod flutit, under det krigsböner med andakt skulle läsas i svenska kyrkor. Alla regeringsärenden gingo med lamhet. Den tillförordnade regeringens myndighet var genom instruktioner inskränkt, och konungen hade af ämbetsmän i civila vägen ej flera med sig än kabinettssekreteraren Wetterstedt för ministeriella korrespondansen, expeditionssekreteraren Hederstjerna för krigsärenden och grefve Fredr. Gyllenborg för generalauditörs-ärenden. Däremot hade H. Maj:t låtit beledsaga sig af riksmarskalken grefve Fersen, som åter för sin helsas skull begärt att få taga med sig sin syster, grefvinnan Piper, hvilket herrskap fördenskull var arméen under alla dess rörelser följaktig, men hemförlofvades följande sommaren.

Den vanliga två-åriga revisionen af banko- och riksgäldsverken hade detta år försiggått och företedde en god framgång af realisationen, hvilken dock, för att framgent lyckas, fordrade en förmånligare handelsställning än Sveriges nu iråkade politiska belägenhet syntes lofva. Sillfångsten, en af Sveriges indrägtigaste näringsgrenar, var och i synn

nerhet blef på det nya året lyckligare än flere år tillförne och uppgifves till ett belopp af 200,000 tunnor.

Drottningen lefde under sin gemåls frånvaro mycket tyst och tillvann sig genom sitt sätt att vara mer och mer allmän tillgifvenhet.

1806.

Med början af detta år fick kronprinsen en handledare i sina studier; men på annan fot än de informatorer, som varit antagne hos hans far och farfader. H. Maj:t hade beslutat öfverlemna sin sons undervisning åt en vetenskapsman, som utan titel, utan deltagande i hofvets societé på vissa timmar om dagen uppvaktade kronprinsen, dessemellan ej syntes och som fick en viss lön utan hopp om pension, men försäkran, att, då han skildes från informationen, erhålla ett pastorat eller annan i hans väg lämplig befordran, som medförde nöjaktig utkomst. Denna lön fixerades till 400 rdr banko och, då prinsen ej vistades i Stockholm, till 1 rdr 16 sk. dagtraktamente. H. exc. Ramel hade i samråd med några sina vänner uppgifvit förslag på 5 personer till denna vigtiga förtroendebeställning. Det utskickades till H. Maj:t i November 1805, och i Januari 1806 utnämnde H. M. den främst föreslagne, adjunkten vid Upsala akademi Biberg. Denne lärde, modeste och i allt passande instituteur anträdde sitt svåra kall oförtöfvadt och uppfyllde fullkomligen hvad af honom väntades.

Pressburgska freden hade lugnat det genom härjning, brandskatter, hunger, sjukdomar och alla krigets olyckor förödda södra Tyskland. Den hade genom oberäkneliga förluster tvungit österrikiska huset till inaktivitet, men ej återfört stillheten i det öfriga Europa, då ingen afhandling emellan Frankrike och Ryssland blifvit afsluten, och Frankrikes genom de vigtigaste segrar omåttligen ökta makt gifvit en gränslös vidd åt nya förstoringsplaner. Dessa, bådade genom en mängd (man uppgifver 84) hemliga artiklar i Pressburgska freden, utvecklades detta år efter hand.

Berlinska hofvets förhållande var vid dessas utförande af mycken inflytelse. Där blef en föreningspunkt af de största makters negociationer. Preussiske statsministern grefve Haugwitz gjorde en resa till Bonaparte, medan han stod i Österrike, och en annan till Paris, sedan denne segervinnare dit återkommit. Underhandlingarne understöddes af ömsesidiga härtåg och rörelser af trupper, men utgången visade, att konungen af Preussen, trogen sitt fredliga system, hufvudsakligen ingick i Frankrikes planer och alldeles skilde sig ifrån engelska interesset.

I Storbritannien, där vid parlamentets sammanträde vigtiga debatter förebådades, tilldrog sig den 23 Januari den förändring, att den namnkunnige Pitt med döden afgick. Detta gaf anledning till en total ministèrförändring. Ledamöter af alla partier, men af utmärkt skicklighet, intogos i kabinettet. Lord Grenville blef premierminister, Fox statssekreterare för utrikes ärendena, Windham för krigs-, herrar Sidmouth (Addington), Moira, Grey, Erskine, Sheridan m. fl. uppfyllde de öfriga rummen.

I slutet af Januari månad lät konungen af Preussen en armé under generalen grefve Schulenburgs befäl åter inrycka i Hannover för att taga detta land i besittning; hans proklamation af den 27 innehöll, att sådant skedde i samråd med Frankrike och att Preussens ockupation skulle räcka till fredsslutet. Ryska och engelska trupperna togo fredligt afträde, och konungen af Sverige, som emellertid funnit godt att rappellera sin mission i Regensburg sedan, som hans deklaration lydde, riksförsamlingen var opprimerad och man der ej mera kunde tala hederns språk, drog äfven sina flesta trupper tillbaka i Mecklenburgska landet, med hvars hertig H. Maj:t syntes vara i mycket godt förstånd; men lemnade generaladjutanten grefve Löwenhjelm med några hundra man till häst i Lauenburg samt lät honom den 1 Februari utfärda en proklamation, af innehåll att han vore qvarlemnad till beskydd af den del af konungens i England tyska besittningar, som ligger norr om Elbeströmmen. H. Maj:t uppehöll sig sedermera mest i Ratzeburg, omgifven af mycket få personer under afbidan af de allmänna sakernas vidare utveckling.

Verkan af franska och preussiska kabinetternas underhandling visade sig till en början den 24 Februari, då franske generalen Bernadotte tog Anspach i besittning för konungens i Bayern räkning. Kort därpå ockuperade franska trupper Neufchatel, fästningen Wesel och hertigdömena Cleve och Berg. Sådana uppoffringar fordrade ersättning, och någon tid därefter deklarerade konungen af Preussen, att franske kejsaren, som genom segerns rätt var innehafvare af Hannover, Luneburg och andra Englands tyska besittningar, formligen afträdt dem till honom, i kraft hvaraf H. Maj:t nu såsom rättmätig landsherre däraf satte sig i possession. Detta steg åtföljdes af ett mot England ännu ovänligare, i det konungen af Preussen lät stänga floderna Ems, Elbe och Weser samt alla Nordsjöhamnarne i Tyskland för engelsmännen, ett steg, som ådrog preussiska handelsfartyg i England embargo och de nämnda hamnarne blockad af engelska flottor.

Ryske kejsaren, till hvilken hertigen af Braunschweig af konungen i Preussen var skickad, hade ej kunnat förmås att samtycka till preussiska ockupationen af Hannover, hvilket land kejsaren garanterat åt England. Sistnämnde rikes monark protesterade däremot på det högtidligaste och utfärdade en deklaration, som utförligen och i de starkaste uttryck afhandlade preussiska hofvets ofog och duplicité.

Det södra Europas lugn hade vid samma tid blifvit kraftigt skakadt af franska vapnen. En fransk armé under general S. Cyrs befäl hade förlidna året inryckt i Neapel, för att hafva vakande öga öfver hamnarnes tillslutande för engelsmännen. Till förstärkning af Massénas armé i öfra Italien hade S. Cyrs trupper blifvit i Oktober månad ditdragne, under villkor att konungen af Bägge Sicilierna skulle iakttaga den nogaste neutralitet. Men knappt var konventionen därom sluten och S. Cyr ur landet, förrän en förenad rysk och engelsk flotta anlände och landsatte i Neapel 40,000 man *) Dessa blefvo med öppna armar emottagne; drottningen for dem själf till mötes, och ordres utfärdades om neapolitanska truppers conjungerande med dem. Emellertid hade Bonaparte ecraserat Österrike, och hämnden på neapolitanska hofvet blef oryggligen besluten. Hans proklamation i detta afseende var hätsk och insolent. Den innehöll, att konungahuset i Neapel oåterkalleligen vore förlustigt sitt rike, och måste drottningen söka sin tillflykt i England samt råd af sina anhängare, bland hvilka baron Armfelt och grefve Fersen äfven voro nämnda. I anledning häraf sändes Masséna med en 70,000 mans armé till Neapel; de ryska och engelska trupperna så väl som hofvet begåfvo sig till Sicilien. Hela norra delen af riket, utom fästningen Gaëta, som, försvaradt af hertigen af Hessen-Philipsthal, uthärdade en lång belägring, underkastade sig franska vapnen utan motstånd; men i Calabrien fattade neapolitanska trupper under kronprinsens och den emigrerade franske grefven Damas' befäl en fast ställning mellan bergen, hvarifrån de dock efter ett lidet nederlag inom medlet af Mars delogerades, så att blott några få tusen man undkommo till Sicilien och hela Neapel föll under franskt välde, dock ej utan häftiga invärtes oroligheter, hvilka med våld måste qväfvas af Joseph Bonaparte, som ankommit från Paris att emottaga hyllning.

Redan hade Bonaparte förklarat sin svåger, den till prins upphöjde general Murat, för hertig af Cleve och Berg, i hvilka länder han äfven emottagit regeringen. Genom sitt dekret till senaten den

---

*) Ryssarne voro dragne från Corfu och de 7 öarnes republik.

31 Mars ådagalade han nu en del af sina vidsträckta planer, ojäfaktiga bevis af hans syftning till universalmonarkien i Europa. Det innehöll, att han varit betänkt på ett federativt system, i kraft hvaraf de i Tyskland upprättade nya riken, äfvensom det italienska och neapolitanska, skulle genom de fastaste band blifva med Frankrike beständigt förenade, till hvilken ända han, till bevarande af deras trygghet och intill dess riktiga arméer kunde organiseras, ville i 6 år hålla franska garnisoner därstädes. Joseph Bonaparte förklarades för konung i Neapel och Sicilien med arfsrätt för sina äldsta manliga descendenter och bibehållande af grand-électeurs-ämbetet i Frankrike; Bonapartes svåger, prins Borghese, förordnades till hertig i Guastalla; general Berthier till furste af Neufchatel; hertigen af Cleve (Joachim Murat) skulle behålla sitt ämbete af stor-amiral i Frankrike. Jämte allt detta skulle en mängd hertigdömen såsom franska län inrättas i Italien och Dalmatien med arfsrätt, och franska generaler eller andra personer därmed belänas till belöning af deras tjenster. Förslag var tillika redan å bane att sätta Louis Bonaparte till hufvud för Bataviska republiken. Likaledes upphöjdes Bonapartes svåger Bacciochi till furste af Lucca och Piombino. Arfprinsen af Baden (drottningens af Sverige broder) var trolofvad med Stephanie Beauharnais, en kusinsdotter af kejsarinnan Josephine; och förmälningen gick verkligen för sig den 8 April. Allt hos Bonaparte tillkännagaf en stadgad föresats att utvidga sin makt och etablera sin familj öfver hela det nästgränsande Europa; att höja sin dynasti genom äktenskapsförbindelser med gamla furstliga hus; att göra andra regenter till sina vasaller.

Genom preussiska ockupationen af Hannover och eröfringen af Neapel stängdes emellertid England ur alla hamnar ifrån Elben till Messina och Dalmatien: franska eskadrar utlupo obehindrade, och en från Rochefort under amiralen Lallemands befäl återkom lyckligen efter att hafva gjort 48 priser och enligt uppgift tillfogat England 18 millioners skada. En annan, som tillfört general Ferrand på S:t Domingo undsättning, kommenderad af vice amiralen Lesseignes, var dock mindre lycklig och blef utanför bemälte ö angripen af en öfverlägsen engelsk flotta under amiral Duckworth, hvarvid 5 franska linieskepp blefvo tagna eller uppbrända. Äfven eröfrade engelsmannen den 8 Januari Cap de Bonne Esperance. Holländske generalen Jansen drog sig med 2,000 man inåt landet och tänkte försvara sig, men måste slutligen kapitulera. Vice amiralen Linois, som i farvattnen emellan Afrika och Ostindien med en kryssande eskader på tredje året tillfogat engel-

männen mycken förlust, återvände därpå till Europa, men stötte den 13 Mars vid Madeira på en engelsk eskader under amiral Warren, förlorade ett linieskepp och ett fregatt, samt blef själf blesserad och fången. Således utöfvade Bonaparte ett gränslöst välde på fasta landet, braverade engelsmännen, fast ofta med förlust, till sjös, men skadade deras handel obotligen.

Vittne till så många uppträden, som så ovedersägligen beviste Bonapartes öfvermod och ej sällan förklarade djupa förtrytsamhet emot konungen af Sverige, hvaribland torde kunna räknas, att svenske handelsagenten Signeul, hvilken hittills som enskild man uppehållit sig i Paris, i Februari månad blifvit därifrån förvist, med befallning att afresa en timme efter tillsägelsen, tillbragte bemälte monark sin tid i en maktlös harm. Några uniformsförändringar och indragningen af stabsadjutants- samt generaladjutants-posten af flygeln synas vittna om brist på hufvudsakligare militäriska förrättningar. Men generalguvernementets utvidgande i baron Tolls hand till Halland, Blekinge, Vestergötland och Bohus län, ordres om garnisonens förstärkning på Carlstens fästning och amiralen friherre Rayalins affärdande till Carlskrona för att besörja sjörustningar, syntes däremot ådagalägga allvarligare bekymmer. Man uppfattade däraf någon oro för fredsbrott med Danmark. Det försäkras, att samma rike haft proposition om någon arrondissement i Tyskland, som härtill gissades varit orsaken. Grefve Bernstorff gjorde ock verkligen en resa till Berlin, hvars anledning och resultat ej äro bekanta. På återresan nära förbi Ratzeburg lät H. Maj:t bjuda honom till sig och skall med honom haft en konferens, som syntes aflupit med ömsesidig tillfredsställelse. Franske monarkens beslut att placera sin bror Louis till chef för Bataviska republiken *) motiverade tvifvelsutan H. Maj:t att därstädes indraga sin mission, såsom hvilken, enligt deklarationens ordalydelse, hvarken nu mera vore nödig eller nyttig.

Den 26 Mars anträdde H. Maj:t sin återmarsch till Pommern och tog sitt högqvarter i Greifswald. Den 3 April haranguerade konungen sin församlade armé, tackade den för dess välförhållande och förklarade sitt fulla nöje däröfver, att ehuru Försynen hittills icke lemnat hans trupper tillfälle att mot fienders anfall visa sin tapperhet, hade de dock

---

*) Längre fram mot sommaren förmåddes äfven den så kallade Bataviska republiken att till franska kejsarens godtfinnande föreslå en ny konstitution, till följe hvaraf Louis Bonaparte förklarades för konung af Holland; behöll dock därvid sitt ämbete af connétable i Frankrike.

bibehållit svenska vapnens urgamla ära. Underrättelserna härom i Sverige upplifvade hoppet, att det tillämnade kriget nu ej vidare egde rum, och berättelser togo styrka, att H. Maj:t mot sommaren ämnade sig själf till Skåne för att där bevista ett exercislager; man tillade, att drottningen och kronprinsen dit skulle resa H. Maj:t till mötes.

Glädjen var i många välsinnades hjärtan uppriktig, att Sveriges deltagande i koalitionen aflupit utan blodsutgjutelse och förlust af Pommern. Det måste ock medgifvas, att ehuru Sverige ingen förmån dragit af denna förening, utan tvärtom därigenom lidit mycket på handelns vägnar, hade konungen dock hittills lämpat de efforter, han gjort, efter sin styrka, efter de subsidiers belopp, han undfått, och. oaktadt sin animosité mot Bonaparte, hvilken både genom politiska konsiderationer för svenska kronans själfständighet och personligt missnöje öfver offentliga insimulationer icke kan anses för obillig, genom otidig vågsamhet hvarken komprometterat sig eller sina trupper; hvartill kommer, att H. Maj:t genom fast underhållen förbindelse med England och isynnerhet med Ryssland bevakat sin trygghet och adagalagt en fermeté, som hedrar hans karakter, åtminstone som enskild man betraktad.

Men dessa fredliga liknelser blefvo ånyo vanskliga, då det försporde s, att vid samma tid som konungen af Sverige gjorde sitt återtåg till Pommern, konungen i Preussen lät sätta tvenne arméecorpser i marschfärdigt skick, den ena emot pommerska gränsen och den andra mot Lauenburg; då berättelser förnyades att Bonaparte skall äskat, det sistnämnde monark skulle taga svenska Pommern i besittning, med tillägg, att anslag till och med vore i fråga om svenska konungens afsättande och Finlands förenande med Ryssland samt Sveriges med Danmark; då konungen af Sverige fortfor att låta arbeta på fästningsverken i Stralsund; då svenska trupperna intogo positioner längs åt Peeneströmmen och Brandenburgska gränsen; då det blef bekant, att den namnkunnige franske ex-generalen Dumouriez vistades hos H. Maj:t; då preussiska och ryska trupperna syntes göra rörelser på polska sidan, som gjorde freden dem emellan tvetydig; då dylika rörelser af turkiska och ryska trupper på gränsen emellan dessa stater äfven förefollo sedan Ottomaniska Porten låtit förmå sig att erkänna Bonaparte för kejsare; då ryssarne i Dalmatien satt sig i besittning af Cattaro med flera af de orter, som genom Pressburgska freden voro af Österrike till konungariket Italien afträdde; och då franske monarken, dels af denna anledning, dels vid yppade svårigheter af Wienska hofvet att tillåta

franska truppers durchmarsch genom dess littoral till Dalmatien, behöll fästningen Braunau, som bort Österrike återställas, lät starkt befästa densamma och höll en fruktansvärd armé samlad i Bayern, under det allvarsamma explikationer med Wienska hofvet förehades.

Sådan var allmänna ställningen vid medlet af April månad, då anstalter från preussiska sidan fogades att taga Lauenburgska landet i besittning. Grefve Löwenhjelm lät därföre den 15 April afgå en förklaring, att som detta land stod under svenskt beskydd, så hade han ordres att försvara det. Denna förklaring skickades till preussiske befälhafvaren i Lüneburg. Under ömsesidig vidare skriftväxling, hvarvid å preussiska sidan åberopades, att mellan Sverige och Preussen vore fred, samt att norra Tysklands lugn och engelska och ryska truppernas exempel tycktes fordra, att icke heller de svenska satte sig emot den ämnade ockupationen, förflöt tiden till den 23, då preussiska trupper på flera punkter gingo öfver Elben och jämväl ifrån Mecklenburg inryckte. Grefve Löwenhjelm samlade då sin ringa styrka och fattade sin ställning att göra motstånd. Hans fältvakter gjorde eld på de anryckande preussarne, som äfven på lika sätt svarade. Snart fann grefve Löwenhjelm vägen stängd till reträtt och gjorde sig färdig att i sluten kolonn bryta igenom preussiska styrkan, då öfverste von Beeren, som kommenderade denna senare, själf till honom framred och förgäfves sökte förmå honom från detta beslut, men befallte därpå sin trupp öppna sig och lemnade grefve Löwenhjelm fri passage genom en defilé. Då likväl grefven sedermera sökte oroa preussiska arrier-gardet, kom det åter till vapenväxling, hvarvid en svensk hussar blef skjuten till döds, 8 man blesserade och några hästar blesserade eller förmiste. I anseende till en öfverlägsen styrka å fiendens sida drog grefve Löwenhjelm sig i god ordning tillbaka till Gadebusch och Wismar samt inträffade inom några dagar i konungens läger.

Det är ej möjligt att finna annat skäl till detta oförmögna försvar, än att få en pretext till fiendtlighet och kunna förebära en anledning, att freden var bruten. Också lät konungen af Sverige vid första rapporten härom anbefalla embargo på preussiska skepp i sina hamnar (som till all olycka voro mångfaldigt färre än de svenska, hvilka lågo i preussiska), gaf ordres att svenska flottan skulle utlöpa under amiral Rudolf Cederströms befäl att blockera preussiska hamnarne i Östersjön, lät inrätta ett landtvärn i Pommern af allt ungt folk mellan 19 och 26 år, öfverföra 4 sqvadroner af Smålands dragoner till Stralsund och utfärda en deklaration af den 27 April, som utmärkte

att H. Maj:t ansåg fiendtligheterna öppnade, hvilken var undertecknad af riksmarskalken grefve Fersen och kommunicerades ej allenast med engelska och ryska ministrarne utan ock öfversändes till preussiska truppernas befälhafvare, så på pommerska gränsen som i Lauenburg.

Emellertid försvunno de hotande liknelserna till fredsbrott emellan Ryssland och Preussen, emellan Ryssland och Porten och emellan Frankrike och Österrike. Genom negociationer bilades alla misshälligheter; och det sistnämnda hofvet ådagalade en eftergifvenhet, som vittnade om dess vanmakt att återbegynna kriget mot en öfverlägsen styrka, som så nyligen afttvingat detsamma de kännbaraste uppoffringar. Österrike erkände alla de förändringar, franske kejsaren dittills gjort i tyska riket, tillät franska truppers durchmarsch till Dalmatien, om den blefve nödig, och åtog sig att i Petersburg utverka evacuation af Cattaro, hvarom ryske kejsaren verkligen utfärdade ordres den 25 April. Hans ryska Maj:t lät ock förmå sig att befullmäktiga ett sändebud, herr d'Oubril, till Paris, dit han öfver Wien begaf sig för att underhandla om fred, och använde sina bona officia att i godo bilägga misshälligheterna emellan Sverige och Preussen.

Verkan häraf blef, att inga hufvudsakliga fiendtligheter emellan Sverige och Preussen förefölle; utan inskränkte sig konungen af Sverige till blockering af preussiska hamnar och att borttaga preussiska skepp och timmerflottor i Pommern, under det att mångfaldiga parlamentärer emellan Stralsund och Berlin oafbrutet skickades, och hade konungen själf ett samtal med preussiske generallöjtnanten grefve Kalkreuth den 20 Juni i Anclam. Men konungens beslut var orygglig att med sina trupper besätta Lauenburg, och som sådant från preussiska sidan ej medgafs, syntes negociationerna bli utan verkan, ja ock Ryssland tröttna vid bemedlingen. Den 10 Juni hade England formligen förklarat Preussen krig, och kort därefter (den 12 Juni) tillslöt Spanien sina hamnar för svenska så krigs- som handelsskepp.

Konungen vidtog emellertid åtskilliga förändringar med sina gardesregementen. Erfarenheten under truppernas tjenstgöring på tysk botten hade öfvertygat H. Maj:t om den indelta arméens företräde i pålitlighet framför den värfvade. Desertionen vid den senare hade varit ganska stark och vid Svea lifgarde påstås att jämväl underofficerarne däri deltagit. De svenska värfvade regementena återskickades efter hand till Sverige. Svea och Gotha garde reformerades till 600 man hvardera, det förra under namn af Konungens lifgarde till fot. Lätta dragonerna fingo däremot 25 mans tillökning på sqvadronen och

benämning af Konungens lifgarde till häst: Götha garde fick heta Svenska gardet, samt erhöll lika rang med det Finska. Antalet af officerare förblef lika som tillförne, och till ersättning för passevolansen fick hvar kompanichef 1000 r:dr banko utom sin lön af statsmedlen; hvarjämte manskapets villkor äfven förbättrades. Uniformer, beklädningar m. m. voro under beständig omskapning.

Men en mycket betydligare reform vidtogs i Pommern. Landtständerna, missnöjda med författningen om landtvärnet, hade hos regeringen anmält en appell däremot till tribunalet eller rikskammarrätten. Oaktadt konungens förbud hade pommerska regeringen upptagit denna appell genom en pluralité af fyra ledamöter emot tre; hvarpå konungen den 2 Juni för olydnad upplöste hela regeringen. De ledamöter, som röstat för appellen, miste sina löner jämte sina ämbeten; de öfriga behöllo lönen. Till följd häraf beslöt H. Maj:t att i Pommern införa svenska jus publicum och upphof den 26 Juni jämväl landtständerna och landtrådet; dock förklarades, att Pommerns inbyggare hvarken skulle deltaga i svenska riksgälden eller bevillningen; viljandes H. Maj:t, då vigtiga angelägenheter så fordrade, till öfverläggning om desamma hopkalla folkets fullmäktige.

I Juli månad utfärdade H. Maj:t en kallelse till landtdag i Greifswald den 4 Augusti, hvilken borde hållas efter svensk riksdagsordning. Svenska kyrkolagen, handboken och skolordningen infördes, och Svebilii katekes påbjöds till iakttagande i religionsundervisningen. Lifegenskapen afskaffades genom förordning af den 4 Juli med vissa modifikationer. Kort sagdt: Pommern undergick en total revolution, förvandlades med några penndrag till en svensk provins, och Westphaliska freden samt hertigdömets privilegier lades alldeles å sido. Oaktadt det missnöje, som häraf nödvändigt skulle väckas, hade alla dessa förändringar, som understöddes af den i landet samlade väpnade makten, den fullkomligaste framgång. Landtdagen begyntes den 4 Augusti och pommerska ständerna delades i fyra stånd. För ridderskapet och adeln blef grefve Jacob de la Gardie landtmarskalk; för preståndet, superintendenten Schlegel taleman; för borgareståndet, borgmästaren Kühl i Stralsund; för bondeståndet, paktaren Andreas Samuel Ascher. Och hela denna representation i ett land, där en slik ståndsfördelning var alldeles ny, hade genom förberedande maktspråk måst organiseras. Konungen aflade sin försäkran och emottog hyllning den 7 Augusti. Pommerska landtkassan sattes under lika förvaltning af ståndens fullmäktige som svenska riksgäldskontoret, och landtdagen slöts den 18

Augusti, sedan konungen emottagit de smickerfullaste förklaringar af ständernas nöje med den nya organisationen, ej mindre än med alla H. Maj:ts öfriga mått. Sällsynt var att konungen under dessa steg, som lösrefvo Pommern ifrån tyska rikskroppen, lika fullt förklarade, att denna gamla förening icke borde anses som häfven, änskont tidens öfriga händelser bådade dess fullkomliga upplösning.

Medan konungen sysselsatte sig med dessa förändringar i sina egna länder, förvandlade sig Europas lugna utsigter till hotelser af nya stormar, hvilkas utbrott äfven gjorde detta år till ett af de bedröfligaste för mänskligheten. Den nya ministèren i England var ej ense om det politiska systemet. Den upplyste Fox önskade fred på hederliga villkor. Lord Grenville och flere sökte att underhålla kriget. Man lär kunna tillskrifva den förres inflytande, att vid samma tid som d'Oubril kom till Paris, fredsförslag från franska sidan vunnit det afseende i London, att först lord Yarmouth och sedermera lord Lauderdale afskickades till Paris för att underhandla. Men Fox sjuknade af vattensot, kunde föga deltaga i affärerna och dog slutligen den 13 September. Motpartiet fick därigenom luft, och negociationerna i Paris, som, oaktadt de mångfaldiga svårigheter Frankrikes och Englands delade interessen och Europas ställning lade i vägen, tagit en vändning, som alldeles icke uteslöt hopp om en lycklig utgång, blefvo ifrån den tid, Fox upphörde att vara verksam, mer och mer fruktlösa. Den af ryske kejsaren anbefallda evacuationen af Cattaro hade af det skäl ej gått i verkställighet, att fransoserna emellertid tagit Ragusa i besittning. Icke desto mindre fortsattes d'Oubrils underhandlingar med den framgång, att den 20 Juli freden emellan Ryssland och Frankrike tecknades i Paris och ratificerades genast af franske kejsaren. D'Oubril skyndade sig till Petersburg för att äfven erhålla sin monarks ratifikation; men efter en långvarig statskonselj förklarades den 15 Augusti, att han öfverskridit sin instruktion, och att de betingade villkoren *) ej voro förenliga med Rysslands heder och Europas trygghet.

---

*) Dessa skola hufvudsakligen varit, att Frankrike evacuerar Ragusa och Ryssland Cattaro, hvarefter Frankrike retirerar alla trupper ur Tyskland; att Ryssland bidrager till fred emellan England och Frankrike samt emellan Sverige och Preussen; att Portens integritet garanteras; att Jonska republiken återställes under Portens beskydd; att Joseph Bonaparte erkännes för konung i Neapel samt Ludvig Bonaparte för konung i Holland. Den senare hade emottagit detta nya rike och blifvit hyllad den 23 Juni.

Händelser från franska sidan hade ock emellertid inträffat, som gemensamt med engelska kabinettets nu mera afgjordt krigiska system därtill kunde anses skäligen vållande. Napoleon hade nämligen nu bragt det förut annonserade federativa projektet till mognad, och i anledning af en i Paris den 12 Juli undertecknad konvention tillkännagafs den 1 Augusti i Regensburg, att Bayern, Würtemberg, Baden, Berg och Cleve, Darmstadt, Nassau-Ysenburg, Hohenzollern, Ahremberg, Salm, v. der Leyen, med Frankrike inträdt i en så kallad "Confédération du Rhin", i kraft hvaraf förstnämnde staters regenter under fransk protektion och garanti skiljt sig ifrån Tyskland, och till följd hvaraf riksdagen i Regensburg komme att upphöra. Dessa förenade stater hade öfverenskommit att evärdeligen till besörjande af sina gemensamma angelägenheter i Frankfurt hafva tvenne kollegier, det kungliga, dit Bayern, Würtemberg, Baden, Berg och Darmstadt hörde, och det furstliga, dit alla de öfriga mindre furstarne borde räknas. Riks-ärkekansleren blefve director foederis, under namn af furst primas, och tillika egare af Frankfurt. Kurfurste- och alla andra rikstitlar samt riksrätten skulle upphöra. I händelse af anfall skulle alla de förbundna furstarne gemensamt försvara sig, till hvilken ända Frankrike förband sig att utgöra 200,000 man och det öfriga förbundet efter behörig repartition 63,000. Kurfurstarne af Baden, Darmstadt och hertigen af Berg antogo titlar af storhertigar m. m. Jämte meddelande af detta beslut förklarade kejsar Napoleon, att han ej mer erkände existensen af tyska konstitutionen Österrikiske kejsaren, som utan tvifvel härtill redan hemligen samtyckt, nedlade romerska kejsarevärdigheten genom ett manifest af den 6 Augusti och således upphörde en värdighet, som i 1006 år varit den högsta i kristenheten.

Det är lätt att inse, hvad verkan dessa händelser skulle hafva på Frankrikes fiender eller de större makter, som täflat med det om inflytandet i Europa, hvilket genom Rhenska förbundet, då det komme till stånd, oemotsägligen tillhörde samma rike. Konungen i Preussen var den närmaste att därigenom se sig förvandlad till en fransk vasall. Sådant verkade ofelbart till hans beslut att ändtligen slita sig ifrån franska systemet, hvilket denne svage herre under mycken villrådighet och duplicité hitintills följt. Men med allt det biträde, han kunde vänta sig af England och Ryssland, var ögonblicket nu icke allenast vådligt, utan så illa valdt, att han bort förutse sitt förderf. Så vida det någonsin varit hans mening att förklara sig emot Frankrike, hade rätta tiden därtill varit det nästlidna året, då Ryssland och

Österrike stodo i vapen, och han gemensamt med dem antingen kunnat deltaga i segrar eller åtminstone i ett kraftigt försvar. Nu skulle han ensam uthärda en choc, som hans krafter ej voro vuxna att motstå: han skulle tillika nedrifva den brandmur, som hittills genom hans neutralitet fredat norra Europa och hans eget land från krigslagan: han skulle undvika en förment humiliation genom den ännu större att riskera sin spira.

Men beslutet var mera en verkan af en mäktig kabal än af mogna öfverläggningar. Det oraniska huset var nära beslägtadt med det preussiska och engelska och hade af Frankrike mest lidit. Detta egde gemensamt med braunschweigska huset en stor inflytelse vid hofvet. Prins Ludvig af Preussen och några generaler brunno af lust att strida. Drottningen, en älskansvärd prinsessa, brorddotter af drottningen i England, tillät sig första gången att blanda sig i politiken och understödde hatet mot Frankrike, som troddes ökadt af en mer än vanlig tillgifvenhet för kejsaren i Ryssland. Konungen, misstrogen till sig själf, emotstod ej dessa bemödanden: och hans gamla generalers Möllendorfs och Kalkreuths råd blefvo fruktlösa att afböja kriget. Man tillskapade till konungens förblindande en ton i Berlin, som liknade nationalanda*). Alla fordrade att med vapen i hand upplifva Fredrik II:s bragder, att hämnas folkets sårade ära och preussiska tronens värdighet. Det ryska kabinettets förnyade stridslystnad smickrade konungen med hopp om en armé af 80,000 man. Själf kunde han sätta på benen 200,000 man. Tvistigheterna med Sverige och England glömdes. Arméer samlades, tonen mot Frankrike höjdes, negociationer med nya allierade öppnades. Med ett ord: en ny koalition formerades i Augusti månad, och alla anstalter påskyndades till ett snart utbrott.

Vid sådana omständigheter blef försoningen emellan Sverige och Preussen ej svår. Sveriges så länge påyrkade ockupation af Lauenburg bifölls, och den 17 Augusti afmarscherade grefve Löwenhjelm med 450 man kavalleri att taga det i besittning för engelsk räkning. Svenska blockaden af preussiska Östersjöhamnarne och det lagda embargo på preussiska skeppen upphöfs. Konungen af Sverige såg med förnöjelse sin ståndaktighet krönt af framgång. Han vann utan eftergift målet af sin önskan, och Pommerns inympning i svenska rikskroppen smickrade tillika hans ärelystnad.

---

*) Redan vid Haugwitz' återkomst från Paris, där han bilagt stridigheterna mellan Frankrike och Preussen, hade pöbeln i Berlin, uppeggad af prins Ludvig, kastat stenar genom denne statsministers fönster.

Under dessa förebud af fortfarande tillfredsställelse beslöt H. Maj:t återresa till Sverige. Flera liknelser hade visat sig, att H. Maj:t efterhand ärnade draga sig ut ur koalitionen. Man påstod, att H. Maj:t icke alltid funnit sig belåten med Englands bemötande. Denna makt köpte blod för reda penningar och var på köpmannavis nogräknad på sin valuta. Gardesregementenas återfärd till Stockholm syntes båda, att H. Maj:t endast ärnade inskränka sig vid defension af sina tyska stater. Drottningen hade i Juli månad lemnat Stockholm tillika med kronprinsen och prinsessorna. Hennes Maj:t och de sistnämnda befunno sig sedan den 21 Juli på Beckaskog och kronprinsen på Karsholm sedan den 20. Man hade redan af denna resa gissat ett beslutadt möte med konungen. Det gick ock i verkställighet, då H. Maj:t anträdde öfverresan till Skåne, som var genom storm besvärlig, och den 15 September inträffade på Beckaskog, hvarest vistandet sedermera fortfor, till dess rum för hofvet hunnit apteras i Malmö, hvilken stad Deras Maj:ter valde till vinterresidens. Bland de inhemska angelägenheter, hvarmed H. Maj:t under denna tid sysselsatte sig, kan isynnerhet anmärkas operans upphäfvande i Stockholm. Den hade varat i 33 år eller ifrån 1773.

Medan nya stormar uppväxte i det norra Europa, var det södra icke lugnt. Franska eröfringen af Neapel var ej tryggad. Gaëta var väl genom kapitulation intaget den 18 Juli, men engelsmännen, som voro mästare af Sicilien, och franska emigranter hade uppviglat ett farligt uppror i Calabrien, där munk-andan och fanatismen förenade sig med folkets antipati mot fransk öfverhet och hat till adeln, mot hvilken insurgenterna utöfvade omänskliga grymheter. Biskopen af Cosenza blef lefvande korsfäst. Engelsmännen voro mästare af flera slott och fästningar. Ändtligen anträdde general Masséna med en talrik armé marschen till dessa oroliga provinser, och upprorsandan släcktes ej utan mycket blod, dels på valplatsen, dels på schavotter. Icke förrän året var slutadt, voro engelsmännen fördrifne och lugnet återställdt; ett lugn, som dock behöfde bevakas med kanoner och bajonetter.

För att ersätta sin förlust genom de flesta europeiska hamnars stängande för engelska varor hade engelsmännen vändt sin spekulation på Södra Amerika. Det var dock icke på regeringens befallning, utan på eget beråd som Sir Horne Popham med landsättningstrupper, som anfördes af general Beresford, ämnade till en annan expedition, gingo till mynningen af Platasträmmen, eröfrade Buenos Ayres den 2 Juli och hoppades genom denna segelbara flod öppna sig i hjärtat af Ame-

rika en vidsträckt varuafsättning. Denna eröfring hade dock ej bestånd längre än till Augusti, då en fransk officer Liniers satte sig i spetsen för 8000 spaniorer i det inre af landet, tog Buenos Ayres åter och general Beresford med den alltför svaga engelska besättningen till fånga. En aventurier, general Miranda, som tillförne tjent i franska arméen under revolutionen, försökte vid samma tid att i Terrafirma bringa spanska provinserna till insurrektion, men han synes hafva missräknat sig både på folkets lynne, försvarsanstalterna och nödigt biträde af engelsmännen.

Återvändom till de stora uppträden, som bereddes i Tyskland. Konungens i Preussen rustningar undföllo ej franske kejsarens uppmärksamhet, men han synes ej hafva förmodat så mycken dristighet, för att ej säga inkonseqvens, som fordrades till en verkelig ruptur med Frankrike. Emellertid underhöllos beständiga negociationer. Flera ämnen till missförstånd föddes eller återföddes. Sådan var en tvist om några Westphaliska distrikter, Elten, Verden och Essen. Ändtligen förklarade Preussen sitt missnöje både med Rhenska förbundet och franska arméernas fortfarande ställning i Tyskland. I sådana omständigheter begynte Napoleon äfven utur Frankrike sammandraga förstärkningar. Den 20 September begaf konungen af Preussen sig till Merseburg och i spetsen för en stor armé flyttade sedermera sitt högqvarter till Erfurt. Franske kejsaren åter skyndade till Würzburg, hvars kurfurste, med titel af storhertig, inträdde i Rhenska förbundet. Då meddelade konungen af Preussen sitt ultimat, trotsigt, såsom han redan vunnit segrar. Det innehöll, att freden ej med annat villkor kunde bibehållas, än att franska trupperna samtliga voro dragna tillbaka öfver Rhenströmmen innan den 8 Oktober.

Detta var signalen till franska arméens framryckande. Konungen af Preussen hade emellertid förmått kurfursten af Sachsen att träda på sin sida och med honom conjungera sin armé. Den 9 Oktober utfärdade samme konung sitt krigsmanifest, som innehöll mångfaldiga förebråelser emot Napoleons orättvisa, trolöshet och äregirighet, men ställde tillika i full dag konungens egen svaghet, duplicité och oförsigtighet. Samma dag begyntes fiendtligheterna, och den 10 förefoll vid Saalfeld en allvarsam träffning, hvaruti prins Ludvig af Preussen förlorade lifvet, och preussarne 1500 man samt 32 kanoner. Franska hufvudarméen sammanstötte nu med sin vanliga undransvärda hastighet och kom så till sägandes öfver den preussiska emellan Naumburg och

Auerstädt, hvarest den 14 Oktober tidigt om morgonen en batalj levererades, som blef decisiv.

Den kallas ock efter staden Jena, i hvars grannskap slaget stod. Det var samma dag som ett år förut österrikiska arméen blef slagen emellan Ulm och Memmingen. Det tillhör krigshistorien att beskrifva fransosernas öfverlägsenhet i rörelser, i anfallskonst, i skicklighet att segra och att profitera af segern samt preussarnes förvirring och oförfarenhet. Franska arméen hade genomträngt Thüringerskogen, passerat Saalefloden och couperat preussarne från Berlin, utan att dess rörelser genom recognosceringar ännu voro de senare bekanta. Dagen före bataljen hölls en krigskonselj i preussiska lägret, om man ej borde retirera, hvartill Möllendorff styrkte. Rüchels tanke, att sådant skulle förderfva arméens esprit, fick öfvervigt. Samma dag skref Bonaparte till konungen ett bref med vänlig varning för ett fredsbrott, som ännu kunde undvikas, men det framkom ej, förrän bataljen var mest afgjord. Nog, att slagtningen inom få timmar var afgjord. General Schmettau, en af största moteurerna till kriget, stupade i början. Den gamle hertigen af Braunschweig blef blesserad i ögonen, och afled 14 dagar derefter. Öfver 25,000 man blefvo slagna eller fångna samt 100 kanoner tagna.

Men suiterna af bataljen voro förfärligare än själfva bataljen. Preussiska arméen, afskuren ifrån Berlin, från sina magasiner och bagage, blef alldeles förskingrad. Dess särskilda corpser flydde på spridda håll och förföljdes med den outtröttelighet, som tecknar Bonapartes operationer. Således blef prinsens af Oranien corps två dagar därefter tillfångatagen i Erfurt och vidare prins Eugènes af Würtemberg i Halle, prinsens af Hohenlohe vid Prentzlow, hertigens af Weimar vid Plauen. Vägen stod öppen till hjärtat af riket. Den olycklige konungen med sin gemål måste lemna sin hufvudstad i sticket och fly till Küstrin. Den 17 Oktober ingick kurfursten af Sachsen en neutralitetskonvention, Dresden besattes med franska trupper; kurfursten handterades med all mildhet, såsom tvungen att inträda i preussiska förbundet, och lemnade sedermera sina trupper till Frankrike samt förklarades för konung. Han, så väl som de öfriga sachsiska furstarne, inträdde slutligen i Rhenska förbundet.

Den 24 Oktober höll franske kejsaren sitt intåg i Berlin. Han förklarade offentligen, att konungen af Preussen förverkat sin tron, att preussarne borde förblifva i Preussen och ej intrigera i Tyskland, och att de som förledt sin konung till detta folkförödande och opolitiska

krig, icke skulle blifva onäpsta. För öfrigt ådagalade han ädelmod. Potsdam befriades från all kontribution, till vördnadsbetygelse för Fredrik II:s aska. Men denne store konungs värja, orden och skärp skickades att pryda invalidernas hus i Paris såsom odödliga troféer. Bland en otalig mängd eröfrade fanor voro äfven de som preussarne vid Rossbach tagit från fransoserna. Magdeburg, inspärradt, måste kapitulera, Stettin och Küstrin uppgåfvos vid första uppfordran, och konungen fortsatte sin flykt till sina preussiska besittningar. Fransoserna utbredde sig öfver Braunschweig, Westphalen, ända till Tysklands norra gränser, såsom en flod. Och preussiska monarkien, frukten af visa konungars politik och tapperhet i 100 år, mäktig nog att under Fredrik II i sju år trotsat halfva Europas förenade styrka, föll genom en batalj, hvilken inom 14 dagar kostade 160,000 fångar, flera hundra kanoner, alla magasiner och öfriga krigsförråd.

Bataljen vid Auerstädt hade för Sverige äfven den obehagligaste påföljd. De svenska trupperna i Lauenburg, som utgjorde ett antal af vid pass 1200 man, och öfver hvilka öfversten v. Morian efter grefve Löwenhjelm fått befälet, beordrades väl af konungen vid första kunskapen om Auerstädtska bataljen att retirera sig till Stralsund, men innan denna befalining ankom, var vägen dit afskuren, och då v. Morian den 2 November anträdde återmarschen, måste han kasta sig åt Lübeck, hvarest, såsom en neutral stad, portarne för honom slötos, så att han nödgades spränga upp dem. Ett par dagar användes sedermera att bereda fartyg till truppernas embarquering och transport sjövägen till Stralsund, då emellertid preussiske generalen Blücher, flyende med 16,000 man, till de svenskas olycka äfven tog sin direktion till Lübeck, sprängde portarne och inqvarterade sig i staden; litligt förföljd af trenne franska armécorpser, under storhertigen af Berg, Bernadotte och [Soult]. De inträffade vid Lübeck den 6 November, stormade staden och angrepo preussarne med en häftighet, som gjorde denna olyckliga stad till den blodigaste tummelplats för alla krigets olyckor. Högar af lik lågo på gatorna, hus plundrades. Snart besatte fransoserna högra stranden af Trawefloden, medan preussarne ockuperade den venstra.

Under det de där besköto hvarandra, låg större delen af svenska trupperna på strömmen i sina båtar, som dels i brist af tid, dels för motvind ej ännu hunnit till hafs. Dock hade två sqvadroner Smålands dragoner, ett kompani lifgrenadierer och något ridande artilleri undkommit. I denna förtviflade ställning, då svenska trupperna lågo i skotthåll för bägge de vapenväxlande fienderna och båtarne sönder-

skötos, var ej annan utväg än gifva sig fången. De voro två sqvadroner Smålands dragoner, siu kompanier lifgrenadierer. v. Morian själf hade bland de första embarquerat sig och sauverade sig till Stralsund. De svenska fångarne fördes till Frankrike. Morian ställdes under krigsrätt och dömdes från sysslan samt att ersätta sex förlorade kanoner.

General Blücher måste, sedan han retirerat sig på danskt gebit, ändtligen genom kapitulation gifva sig fången med de bedröfliga öfverlefvorna af sin corps. Genom missförstånd förefölle äfven fiendtligheter emellan franska och danska trupper; men vänliga explikationer afböjde allt vidare utbrott. Den 31 Oktober hade fransoserna redan tagit Anklam i besittning och följande dagen Usedom. Mecklenburg hade äfven fallit i franskt våld, hertigen af Mecklenburg-Schwerin blifvit förjagad, kurfursten af Hessen likaså *); och antalet af landsflyktiga tyska prinsar var större än här särskildt antecknas.

Under denna förvirring, som icke ens med redighet låter sig beskrifvas, är det nästan öfverflödigt att säga, det fredshandlingarne mellan England och Frankrike afbrötos. Lord Lauderdale återreste till England, kort efter sedan kejsaren begifvit sig till Tyskland. Det förljudes, att England kunnat återvinna Hannover och behålla Malta, om det velat sluta fred. Men hoppet om ett lyckligt resultat af den nya koalitionen afvände all böjelse därtill. Lord Morpeth, som nu var skickad att med Preussen återknyta de gamla förbindelserna, hann ej fram till konungen, förr än han förlorat bataljen vid Auerstädt, och sedermera var vägen till honom stängd. Emellertid slöts längre fram en fred emellan Preussen och England, som var en blott formalité, sedan de sammanträdt i gemensamma krigsrörelser emot franske monarken. Hannover hade återfallit i franskt våld, och Hameln gått öfver efter ett kort motstånd.

Oförmodadt hade nu svenska Pommern blifvit på tvenne sidor omhvärfdt af franska trupper. De ströfvade äfven in uti landet; och konungen måste mer och mer vara betänkt på Stralsunds försvar. Till den ändan utkommenderades fem bataljoner indelt infanteri ifrån Sverige, som på sena hösten, icke utan stor tunga för landet, under foderbrist och de svåraste vägar marscherade till Skåne och därifrån öfverfördes till Pommern. Alla anstalter i Stralsund bereddes att ut-

---

*) Han beskylldes att hafva hemligen förbundit sig med Preussen emot Frankrike, och hela hans land togs i besittning.

härda en belägring, och ordres gafvos om förstädernas rasering, som ock längre fram verkställdes.

Emellertid togo fransoserna under general Mortiers befäl Hamburg i besittning inom November månads slut, där alla engelska varor konfiskerades, äfvensom förut skett i Leipzig och på flere orter, samt all handel och kommunikation med England stängdes, hvilket rike till och med för sin postgång på Ryssland ej hade annan väg än genom Sverige. Vid tillfälle af Hamburgs ockupation gjorde franske ministern Bourrienne en ouverture till svenske chargé d'affaires kongl. sekreteraren Netzel, om Sveriges afträdande från koalitionen och iakttagande af neutralitet. Netzel var nog oförsigtig att emottaga och till konungen inberätta denna proposition, hvilken togs så illa, att utom afslag Netzel rappellerades och anbefalldes att själf meddela Bourrienne detta konungens beslut samt skälet därtill. Bland steg, hvilka svårligen stå att förklara, var den befallning svenska tidningsredaktörer fingo att hädanefter kalla franske kejsaren icke mera som förr, M. Bonaparte, utan N. Buonaparte. Den stillhet, hvari Pommern lemnades till årets slut, satte många i den öfvertygelse, att negociationer, syftande på en rapprochement, föreiades mellan Frankrike och Sverige, men framtiden visade, att dessa gissningar varit ogrundade, eller åtminstone att all åtgärd därtill varit fruktlös.

Nu förestod en kamp mellan Frankrike och Ryssland, som säkert kommer att göra epok i historien, dessa stora makter, som hvar för sig hade anspråk på styrelsen af Europa och som afstånden på visst sätt åtskiljt, innan Preussens fredsbrott banade dem väg till inbördes förödelser. Redan i Berlin tillkännagaf Bonaparte sitt beslut att på halfva vägen möta den ryska armé, som stod sammandragen i Polen för att understödja konungens i Preussen operationer, men som vid underrättelsen om Auerstädtska bataljen dragit sig tillbaka från Warschau. Genom polske generalen Dombrowsky, som länge tjent i franska arméen, lät han den 3 November afgå en proklamation till polska nationen att resa sig och att nyttja franske monarkens kraftiga understöd till återvinnande af sin förlorade självständighet. Under Dombrowskys befäl samlades äfven en polsk armé i den preussiska andelen af detta fordna rike; och vid medlet af November inryckte där flera franska arméorpser. Snart voro de i besittning af Posen och Warschau, dit Bonaparte själf anlände under de litligaste fröjdebetygelser. Åt preussiska sidan föllo flera fasta orter och isynnerhet Thorn i fransosernas hand. Krigsteatern utvidgades nu äfven till Schlesien, under Hieronymi

Bonapartes befäl. Österrike syntes iakttaga den nogaste neutralitet, men hade dock sammandragit en stor observationsarmé i Böhmen, dit ärkehertig Carl var sinnad att resa från Wien, då Auerstädtska batalljen vanns, och kejsaren på Bonapartes anmaning nödgades återkalla hela arméen, som i händelse af krigslyckans olika utslag förmodligen varit ärnad att göra gemensam sak med de koaliserade. Det förtjenar anmärkas, att vid samma tid en stor armé äfven var sammandragen i Spanien. Sedan decisionen vid Auerstädt qväft all stridslystnad, besvarades Bonapartes förfrågan, hvartill den var ämnad, med den förklaring, att kejsaren i Marocco hotat med fiendtligheter, men att allt nu var bilagdt.

Franska vapnens oförväntade framgång ända in i Polen kunde ej underlåta att göra den största sensation i Petersburg. Man hade ej väntat att inom en månad se krigsteatern flyttas till ryska gränsen, sedan ett allieradt rike så godt som försvunnit. Ryska rustningarne voro ej calculerade på denna plan och kunde ej fortsättas utan till följd af löften om två millioner pund sterl. subsidier ifrån England. Därifrån måste förskrifvas 200,000 nya gevär; ja man begärde och erhöll några tusen ifrån Sverige. Ryska arméen hade retirerat för att förstärka sig; man var embarrasserad om en general en chef. Valet föll slutligen på fältmarskalken Kamensky, som distinguerat sig i turkiska krigen, men var nu utlefvad, och säges ej emottagit befälet under annat villkor, än att kejsaren och storfursten Constantin skulle afhålla sig från arméen.

Krigslågan hotade nu att tändas äfven på turkiska sidan. Ottomanniska hofvet, presseradt både af Frankrike och af England och Ryssland om alliance, var i villrådig förlägenhet och fattade och förändrade flere gånger beslut, medan ryssarne under hvarjehanda pretexter satte sig i besittning af Moldau och Wallachiet samt inneslöto Choczim och Bender. Ändtligen gjorde Auerstädtska segern och franske ambassadören Sebastianis verksamhet slag i saken, och Porten förklarade den 30 December Ryssland krig, hvarefter arméer skickades åt Donauströmmen, vid hvilka franska ingeniörer och officerare inställde sig. Bonapartes verksamhet sträckte sig ända till Persien, hvars regent Fetaly Schah han uppeggade till fiendskap mot Ryssland. Under sitt vistande fram på vintern i Polen emottog han så en persisk som turkisk ambassadör.

Emellan franska och ryska arméerna föreföll ingenting af vigt förrän mot slutet af December månad. Fransoserna hade utan särde-

les motstånd extenderat sig åt Bug- och Narewstrommarne, samt i Preussen på andra sidan om Osterode. Den 26 December och följande dagar engagerades flera träffningar vid Pultusk, Nasielsk, Gotonim, Ukra m. m. i hvilka både fransoser och ryssar tillegnade sig segern. Att mycken tapperhet blifvit ådagalagd och mycket blod gjutet under fältslag, där man ej hade annan dag än kanon- och musketeri-eld och i en bottenlös terrain, därom kan ej tviflas, men resultaterna tycktes ej vittna att lyckan fullkomligen deciderat sig på någondera sidan. Ryske generalen en chef Kamensky hade nu nedlagt befälet och fått general Bennigsen till efterträdare, en af kejsar Pauls mördare. Denne man egde dock ostridig militärisk förtjenst, och var kanhända af alla Bonapartes motståndare den som bäst uppvägt honom. Årstiden och landets beskaffenhet påminte nu de stridande att gå i vinterqvarter, och året slöts under förberedelser till blodbadens förnyande, när tillfället framdeles medgaf.

Detta år hade för Sverige varit kännbart genom en stagnerad handel. Produktplakatet hade blifvit förklaradt för hvilande, och engelska skepp konvoyerade svenska handelsfartyg. Järnexporten var ganska ringa. Missväxt och foderbrist besvärade de flesta provinser, hvarföre ock brännvinsbränningen inskränktes till tre månader, fördelta emellan hösten 1806 och våren 1807. Sillfångsten var detta år genom den in på följande nyåret fortfarande blida väderleken ymnig; men utförseln generad och nästan afskuren. Med bäfvan föresåg man det instundande årets händelser, likasom insvepta i ett ogenomträngligt töcken. I Malmö, där konungen fästat sitt residens och lefde ganska indraget, hade han emottagit besök af sin svägerska, hertiginnan af Braunschweig med hennes barn. De tillbragte där hela vintern, medan hennes gemal hertigen var sina länder förlustig, och äfven inkognito lärer gjort ett besök i Malmö.

Genom en häftig vådeld i Juli månad var staden Uddevalla med undantag af ett par obetydliga hus hel och hållen lagd i aska, en olycka, som jämte innevånarnes odrägliga lidande, medtog den allmänna brand-assecurance-kassans tillgångar, så att denna välgörande inrättnings bestånd sattes i våda.

XIV.

Kriget i Pommern. Freden i Tilsit. Gustaf IV Adolfs karakteristik.

(1807).

I Januari månad syntes farhågan för en fransysk belägring af Stralsund med mycket skäl böra förminskas, då general Mortier, som ditintills haft sitt högqvarter i Anklam, i största hast uppbröt med sin 20,000 man starka armé till Friedland och blott qvarlemnade 7000 man att försvara gränsen. Man gissade vådan så mycket mera försvunnen, som bataljonerna af Kronobergs och Kalmare regemente hemförlofvades till Sverige, och gingo öfver hafvet den 26 Januari under den ovanligt blida vintern. Men denna fredliga utsigt varade ej länge. Mortier återkom den 27 Januari, forcerade svenska gränsposteringarne, som under reträtten tappert, dock ej utan förlust försvarade sig, ockuperade Wolgast, Demmin och Greifswald samt ryckte den 28 för Stralsund, hvarest anstalter företogos till belägring. Brist på groft artilleri och vägarnes obeqvämlighet syntes vålla den lamhet, hvarmed dessa fortsattes; och till förstörande af batterier, som af fransoserna uppkastades, gjordes i Februari månad täta utfall, hvilka väl vittnade om svenska tapperheten, men kostade dock blod utan ändamål, hvarföre de ock slutligen på befallning inställdes. Att landet emellertid for illa genom reqvisitioners och kontributioners indrifvande, förstås af sig sjelft. Generalguvernören baron v. Essen var af konungen utnämnd till general en chef, redan då H. Maj:t i September månad lemnade Pommern, och han förde detta befäl på det mest hedrande sätt.

Hvilan emellan franska och ryska arméerna i Polen blef ej långvarig. Något efter medlet af Januari månad försökte general Bennig-

sen att framtränga till nedre Weichseln, förmodligen för att därifrån falla franska hufvudarméen i flanken, betäcka Graudenz och Danzig och öppna sig en väg till Tyskland. Han hade genom en proklamation sökt uppvigla hela tyska nationen att afskudda franska oket, hvilken dock alldeles förfelade sitt ändamål. Föga mera verkan gjorde de anfall, som han försökte emot flera franska armé-corpser. Men Bonaparte, för att begagna sig af hans rörelser, framträngde med den skyndsamhet, som tycktes vara honom egen, mot hjärtat af Preussen och syntes vilja afskära ryssarne ifrån Königsberg, där de hade betydande magasiner, samt surprenerade denna stad. Bennigsen sattes härigenom i nödvändighet att retirera, hvilket skedde med mycken skicklighet, fast under flera blodiga affärer, ej utan ansenlig förlust. Vid Preussisch Eylau, en fläck 4 ½ mil från Königsberg, hade ryska hufvudarméen fattat stånd. Där kom den 7 och 8 Februari till en hufvudbatalj, där Bonaparte med största häftighet, men förgäfves, sökte spränga ryska centern. Efter ett mordiskt fäktande tillegnade bägge parterna sig segern. Ryssarne med sin vanliga jactance föregåfvo, att kärnan af franska arméen var förstörd, att de tagit tolf örnar och blott förlorat 6,000 man. De vidgingo dock sedermera en förlust af 20,000. Fransosernas uppgift var, att ryssarne mist 30,000 man, 16 fanor och 40 kanoner. Te Deum sjöngs och artillerisalvor lossades å ömse sidor. Det vissa var, att tvenne planer échouerat, att fransoserna behöllo valplatsen, emedan de togo sitt läger i Eylau i nio dygn, och att bataljen varit gruflig för mänskligheten, men indécise. Fransoserna drogo sig sedan, såsom troligt synes, af brist på proviant närmare tillbaka åt Weichseln; och bägge arméerna intogo vinterqvarter för att förstärka och förskansa sig, tills årstiden tillät nya operationer.

Däremot fortsattes kriget i Schlesien med oafbrutna belägringar. Redan det förlidna året hade fransoserna eröfrat Glogau. Den 5 Januari kapitulerade Breslau, den 16 Brieg; den 7 Februari Schweidnitz. Fästningarne Neisse, Cosel och Glatz gingo ej öfver förr än i Juni.

Vid hofvet i Malmö var allt stilla och tyst. Konungens lefnad var enslig. Sällan syntes H. Maj:t annars än i offentliga gudstjenster. Etiketten var inom hofvet sträng. Regeringsärenden afgjordes utan konselj eller någons rådförande. De föredragande expedierade blott konungens beslut. Ryska, preussiska och engelska personer af högre och lägre rang infunno sig ej sällan, förmodligen med ministeriella uppdrag; afvensom engelske ministern Pierrepont, och sedan han fått tillstånd att hemresa, Strutton, residerade jämnt i Malmö; men ryske ministern

Alopæus uppehöll sig i Stockholm. Oaktadt det mörker, som omgaf negociationerna, tyckes af alla omständigheter, att deras gissning som föreställt sig någon rapprochement med Frankrike, varit ogrundad. Intet tillfälle uraktläts att i svenska papper svärta franska procedurer; ej heller att minska Bonapartes och öka hans fienders fördelar. Nu utspriddes att hans arméer ledo af hunger, nu att de härjades af smittosamma sjukdomar, nu att de voro missnöjda ända till att vägra slåss i ett ovant klimat och ett land, der föga var att förvärfva. Öfver de minsta krigstillfälligheter i Pommern meddelades vidlyftiga och prunkande rapporter, och de som kommo från baron Armfelt voro utmärkta genom ironier och sarkasmer mot fienden.

Hurudant förhållandet för öfrigt var emellan Sverige och dess allierade är svårt att säga. Af engelska tidningspapper syntes, att Sverige hade 260,000 p. st. från England till godo innestående. I afräkning på de subsidier, England lofvat Ryssland, gingo denna vinter 300,000 p. st. landvägen genom Sverige norr om. När i Mars månad en ytterligare penningetransport från England för rysk räkning, till ett belopp af 375,000 r:dr, ankommit till Göteborg, lät H. Maj:t därpå lägga beslag och förde det på landtränteriet. Detta steg, som af ingen i Stockholm, till och med kanslipresidenten, lär varit kändt innan det verkställdes, gjorde mycken sensation, och man fruktade en brouillerie med England eller Ryssland. Sedermera fick man veta, att konungen uppgjort en fordran till detta belopp af hos Ryssland i anledning af Drottningholmska traktaten 1791 innestående subsidier. H. Maj:t skickade en kurir till ryska hofvet för att underrätta om det mått, han tagit att göra sig betalt; och till allmän tillfredsställelse, men förundran förnam man, att ryske kejsaren sådant godkänt.

Den 16 Mars, eller samma dag konung Gustaf III blifvit skjuten, afgick konungens befallning till regeringen, att operahuset, hvarest denna mordgerning var begången, skulle raseras; och detta beslut 15 år efter händelsen, och sedan H. Maj:t själf sedermera bevistat många fêter och skådespel därstädes, kunde ej ryggas, hvarken i betraktande af den betydliga kostnaden, som enligt förslag uppgick till 40,000 r:dr, eller af torgets vanprydande, hvilket af operabyggnaden på en hel sida inneslöts. Rifningen begyntes följande sommar på östra sidan.

Ett gladare ämne att anteckna var skånska adelns underdåniga anhållan den 12 Mars eller drottningens födelsedag, att få uppresa ett monument på stora torget i Malmö, såväl till åminnelse af konungens och drottningens därvaro, som af Skånes tacksamhet för H. Maj:ts flera

till denna provinsens förkofran vidtagna författningar. Denna proposition skall kommit från grefve Ruuth och baron Thott, hvilken följande våren upphöjdes till grefve, och hade man förenat sig att för hvart frälsehemman sammanskjuta 6 r:dr. H. Maj:ts svar innehöll, att med huru mycket välbehag han ansåg skånska adelns tankesätt, måste han dock anmärka, att de öfriga standen i provinsen ej blifvit hörda, huruvida de velat ingå i samma proposition: och hvad monumentet angick, önskade H. Maj:t heldre, att det måtte uppresas åt fältmarskalken grefve Stenbock, som frälst och bevarat Skåne åt Sverige emot dess fiender. Adelns deputerade sammanträdde därföre ånyo, och beslöto kommunicera sitt projekt med sina medstånd, tillegna monumentet åt grefve Stenbock, och utbädo sig, att det måtte få sitt rum i Helsingborg, vid hvilken stad den bekanta bataljen levererades, som räddade Skåne, hvilket allt i nåder bifölls.

Sedan franske generalen Mortier öfver två månader legat för Stralsund, utan att något hufvudsakligt till belägringen blifvit företaget, fick han sin monarks order att aftåga till Colberg. Svenska befälet, härom (som det säges ifrån preussiske kommendanten därstädes) i tid underrättadt, lät (1—4 April) garnisonen ifrån Stralsund utrycka och falla fransoserna i ryggen, ifrån hvilka togos öfver 1.000 fångar. Anklam och Demmin ockuperades, och alla franska förskansningar återtogos och förstördes. Några magasiner föllo tillika i vår hand. Denna bedrift firades såsom en fullständig seger öfver förjagade fiender, och Te Deum sjöngs i alla svenska kyrkor för Pommerns befriande. H. exc. baron Essen, baronerna Vegesack och Tawast fingo svärdsordens stora kors, och det mindre utdeltes åt många officerare af lägre grad, som utmärkt sig.

Men knappt hade dessa fröjde- och nådebetygelser försiggått, förrän general Mortier den 16 April med sin armé vände tillbaka. General Armfelt, som med missnöje stod under h. exc. Essens befäl och tadlade hans försigtighet såsom pultroneri, hade förmodligen i hopp om framdeles fördelar genom offensiva mått fattat den plan, att med några tusen man svenskar besätta hela gränslinien allt ifrån Mecklenburg till grannskapet af Odern på en sträcka af 8 à 10 svenska mil. Franske generalen attackerade denna linie på centern, genombröt och öfverflyglade den på ändarne, och tvingade de svenske med förlust af vid pass 800 man döda och fångna till en hastig retratt. Armfelt fick själf en kontusion och blef skild från befälet för öfverskridna ordres. Men svenska trupperna måste hafva varit i mycken fara, emedan h.

exc. Essen den 18 proponerade Mortier en vapenhvila. De kommenderande generalerna sammanträdde i Schlatkow, och stilleståndet afslöts på obestämd tid, under vilkor att fiendtligheterna icke skulle återbegynnas förrän efter 10 dygns uppsägning, att Peeneströmmen skulle bli arméernas gräns, att inga engelska eller andra mot Frankrike ernade landsättningstrupper skulle emellertid förunnas frihet till anfall igenom Pommern, och att Sverige icke heller skulle meddela Danzig eller Colberg något biträde. Denna öfverenskommelse blef af konungen gillad. En senare förlängning till 30 dagars uppsägelse lär däremot ej hafva vunnit konungens ratifikation.

Franska bulletinen om de vunna fördelarne i Pommern var författad i de för svenska konungen och nationen aktningsfullaste ordsätt, en ton, som hela detta år varit iakttagen. Man beklagade allenast den mot Sveriges politiska intresse inträffade söndringen emellan tvänne nationer, som ifrån sekler tillbaka varit vänner och naturliga allierade. Man beklagade de olägenheter, som Pommern lidit; och kejsarens önskan förklarades att tillfoga denna svenska besittning det minsta möjliga onda. I sanning är franska expeditionen i Pommern svår att förklara, då den ej drefs med större aktivitet.

I början af Maj månad lemnade Deras Maj:ter Malmö. Drottningen, som var i välsignadt tillstånd och väntade sin förlossning i Juni, begaf sig med sina barn och syster till Helsingborg (12 Maj), hvarifrån sistnämnda prinsessa öfvergick till Helsingör, men det öfriga kongl. huset fortsatte resan öfver Göteborg till Stockholm, där Hennes Maj:t med mycken glädje emottogs den 25 Maj. Konungen däremot, åtföljd af h. exc. Toll, gick den 11 Maj öfver Stralsund, dit äfven generalen baron Wrede var beordrad. H. Maj:t förklarade där h. exc. baron Essen mycken nåd, men entledigade honom från öfverbefälet.

Baron Armfelt låg där sjuk, begärde att oklädd få uppvakta H. Maj:t, men fick på konungens befallning blott ett besök af h. exc. Toll och tillstånd att till sin hälsas skötande resa till Sverige. Han kom ock i början af Juni till Stockholm, hvarifrån han sedan begaf sig till Loka brunn. Såsom märkvärdigt må antecknas, att han ej allenast besökte riksdrotsen, utan ock hertig Carl, hvilken herre så förgätit hans förräderi, att han sedan Mars månad stått med honom i brefvexling, och jämväl låtit för sig presentera Armfelts fordne agent, kongl. sekreteraren Ehrenström, som 1794 stått på schavott i halsjärn. Man tror, att presidenten grefve Ugglas bemedlat denna förundransvärda förso-

ning emellan hertigen och Armfelt. Hertigen hade denna vår varit mycket sjuklig och besvärad af andtäppa.

I Maj månad hade general Mortier blifvit kallad till Polen, och i Stettin samt vid svenska gränsen en armé sammandragen under general Brunes befäl, som skulle förstärkas till 80,000 man *). Farhågan för en engelsk landstigning var därtill sannolikaste anledningen. Den var af de koaliserade ifrigt påyrkad, men i England långsamt beredd, under den nya ministèrförändring, som där, jämte parlamentets upplösning, förefallit. Mot slutet af Maj månad inskeppades den så kallade tyska legionen, men bestämningen hölls hemlig. Svenska skepp hemtade vid samma tid preussiska trupper till ett antal af flera tusende ifrån Pillau till Stralsund, anförde af general Blücher, som blifvit utvexlad mot franske generalen Victor, och dessa trupper undergingo mönstring af konungen af Sverige, som skulle taga dem under sitt öfverbefäl. 1,800 man finska trupper voro ock beordrade att förstärka arméen, och inom Juni månads slut voro redan 4,000 engelsmän anlända till Rügen samt engelska krigskommissariatet till Stralsund. Midt under dessa hotande liknelser till nytt utbrott, hade dock den 29 Maj en öfverenskommelse blifvit träffad af baron Tawast på svenska och öfverste Foy på franska sidan i Demmin om fångarnes utvexling, som dock stannade vid 36 officerare **); och den 4 Juni hade H. Maj:t ett sammanträde med general Brune i Schlatkow, hvars resultat ej är bekant; dock troddes det för fredshoppet föga gynnande, ehuru vapenhvilan fortfor.

Drottningens förlossning skedde i Stockholm den 22 Juni kl. 2 om morgonen af en prinsessa, som med vanlig högtidlighet den 26 döptes i Slottskyrkan och kallades Cecilia, till minne af konung Gustaf I:s dotter af samma namn, som var förmäld med en markgrefve af Baden. Bland faddrarne förtjäna att antecknas: konung Ludvig XVIII och konung Fredrik Wilhelm III af Preussen, ett utmärkt vedermäle af konungens ståndaktiga tänkesätt för olyckliga vänner, men föga ledande till hopp om en nära förestående fred. Oaktadt de mindre fördelaktiga tankar H. Maj:t i längre tid hyst om sistnämnde monark.

---

*) Denna armé bestod af fransoser, italienare, bayrare, aschaffenburgare, sachsare, holländare och spaniorer, af hvilken sistnämnda nation en talrik corps d'armée ockuperat Hannover.

**) De svenska fångarne voro förde till Lothringen och Champagne; af de franska fördes 1,200 till Stockholm, hvaraf 800 användes till arbete på Telje kanalen och 400 på nya bron i Stockholm. De fingo 11 sk. om dagen.

var dock förtroligheten nu så återställd, att herr v. Brinkman blifvit till honom ackrediterad såsom svensk minister och herr Tarrach i Stockholm såsom preussisk. Han hade före brouilleriet innehaft denna post, och nu öfver vintern såsom privat person uppehållit sig i samma hufvudstad.

Den olycklige preussiske monarken, undan sina fiender så till sägandes landsflyktig i sitt eget rike, hade med gemål och barn denna vinter uppehållit sig merendels i Königsberg eller Memel. Ett stillestånd emellan honom och Napoleon var väl både föreslaget af begge sidors fullmäktige, afslutadt och af franske kejsaren ratificeradt. Hans preussiska Maj:t hade derigenom kunnat frälsa en stor del af sitt land; men som en artikel innehöll, att han ej skulle lemna ryska trupper durchmarsch, och han nu alldeles måste kasta sig i Rysslands armar, att förtiga det han ock svårligen var i stånd att uppfylla samma villkor, blef denna konvention ej af honom gillad.

Mot våren ankom ryske kejsaren sjelf med sin bror furst Constantin till ryska arméen, dock utan att i egen person taga befälet öfver densamma, och hade med konungen i Preussen ett rörande sammanträde Bägge monarkerna uppehöllo sig sedermera någon tid tillsammans i Bartenstein. Vintern och våren användes fruktlöst till negociationer med fienden, hvilken emellertid, posterad längs Weichselströmmen på en ofantlig linea, ifrån hafvet till Warschau, anlade starka förskansningar och sammandrog trupper dels från sina bundsförvandter, dels genom starka konskriptioner ifrån Frankrike. Det påstås, att man öfverenskommit om en kongress i Köpenhamn af alla de krigförande makternas sändebud; kejsaren af Österrike hade jämväl tillbjudit sin bemedling, men proponerat någon stad i sitt land till konferensernas hållande. Engelska politiken var dock för mycket interesserad i krigets fortfarande, för att ej uppkasta hinder och åtminstone söka utdraga tiden, hvilken ock gick förlorad, ända till dess årstiden tillät nya krigsoperationer.

Bonaparte, som förlagt sitt högqvarter till slottet Finkenstein, lät då i April månad formligen belägra Danzig. Fästningens styrka och lättheten att från sjösidan inkasta manskap, krigs- och lifsförnödenheter, syntes göra detta företagande både svårt och långsamt. Preussiske kommendanten grefve Kalkreuth var en man af erkänd ära, tapperhet och militärisk förtjänst, och en 20,000 mans besättning af ryska och preussiska trupper syntes gifva det bästa hopp om försvar. Men franska belägringsarméens styrka till 60,000 man, dess chefs,

general Lefèvres, skicklighet, bombarderingens och det grofva artilleriets verkan så på fästningsverken som i staden, och framför allt de förenta arméernas nog lama försök att undsätta den, bragte denna huf vudfästning omsider till öfvergång. Den 24 Maj, då breche redan var skjuten, proponerade grefve Kalkreuth kapitulation. Den afslöts den 26; garnisonen, som då blott bestod af 9,000 man, fick fritt aftag, med förbindelse att ej tjena emot Frankrike på ett år; och fransoserna blefvo mästare både af Danzig och Weichselmünde, hvarest funnos ofantliga förråd af lifsmedel, munition och kanoner.

Några försök att anfalla franska arméens högra flygel, för att däråt vända uppmärksamheten från belägringen, hade med föga framgång af ryssarne blifvit gjorda; men sedan Danzig gått öfver och tjänte franska venstra flygeln till det fastaste stöd, blef det en nödvändighet att försöka något decisivt på fältet, hvilket förmodligen varit försigtigare att våga, innan fransoserna hunnit förstärka sig med hela belägringsarméen. Efter franska uppgifter var, denna oberäknad, Bonapartes här 220,000 man stark, och om denna styrka tåler afprutning, lär dock vara visst att i senare tider aldrig en större stått på ett ställe samlad. Ryska arméens styrka känner man mindre bestämdt; helst deras egna uppgifter varit gigantiska ända till otrolighet. Emellertid begyntes från ryska sidan den 5 Juni flera attacker på åtskilliga punkter af franska linien, hvilkas resultater voro, att ryska arméen måste retirera till Heilsberg, hvarest Bonaparte den 10 och 11 forcerade dem i deras starkt förskansade läger, tvingade dem att lemna sitt artilleri och bagage och att retirera sig till Friedland. Där angrep han dem den 14 Juni, samma dag han 7 år tillbaka segrat vid Marengo, och vann en fullkomlig seger. Ryska centern sprängdes, 15 till 18,000 man lågo på valplatsen, omkring 12,000 fångar gjordes och 80 kanoner eröfrades*). Med öfverlefvorna af sin armé drog Bennigsen sig till Tilsit.

Fransoserna inryckte den 16 Juni i Königsberg, där ibland andra betydande fördelar 150,000 engelska gevär föllo i franskt våld, hvilka för rysk räkning ditkommit och ej ännu hunnit utskeppas. Ryska dérouten fortsattes ännu längre och inom egen gräns. Sedan fransoserna utan motstånd passerat Pregelfloden, utsträckte de sig ända till Niemen och togo jämväl Tilsit i besättning. Då följde en proposition

---

*) Ifrån den 5 till den 15 Juni försäkras, att ryska arméen förlorat öfver 60,000 man och hade ej qvar öfver 60 kanoner.

från general Bennigsen om stillestånd. Till dess afslutande befullmäktigades på franska sidan fursten af Neufchâtel Alexander Berthier, och å den ryska furst Labanoff Rostowsky.

Konventionen tecknades den 21 Juni och ratificerades ofördröjligen af Napoleon i Tilsit och kejsar Alexander i Taurogen. Den innehöll, att vapenhvilan skulle ega rum på obestämd tid och uppsägas 30 dygn innan fiendtligheterna kunde återbegynnas; att arméernas gränser skulle sträcka sig från Curiska hafvet, Niemen- och Narewströmmarne utföre till landskillnaden emellan Ryssland och Preussen; att fullmäktige skulle nämnas och genast sammanträda till afslutande af en definitiv fred; att stilleståndet mellan Frankrike och Preussen inom 4 till 5 dagar skulle slutas, och emellertid fransoserna ingen fiendtlighet emot Preussen föröfva; och att öfverenskommelse om fångarnes utvexling rang för rang och grad för grad skulle träffas. Det utfästa stilleståndet mellan Frankrike och Preussen undertecknades den 25 af fursten af Neufchâtel och general Kalkreuth, af innehåll: att preussiska trupperna, som voro i Stralsund och Pommern, skulle förblifva neutrala, och fästningen Graudenz och Colberg (som belägrades) jämte Pillau och de fästningar i Schlesien, som ej ännu voro i franskt våld, in statu quo, utan att nya arbeten, förstärkningar eller provisioneringar under vapenhvilan kunde ega rum.

Konungen af Preussen hade nu ej qvar af sitt rike mer än det lilla distriktet mellan Memel och Niemenströmmen, men franska arméen sträckte sig ifrån Curiska hafvet till Grodno, och dess högra flygel, kommenderad af Masséna, hade med lika framgång intagit sin ställning på ryska gränsen ifrån Narew till Bugströmmens ursprung. Man kan säga, att fransoserna stodo vid portarne af Petersburg, då stilleståndet afbröt krigsoperationerna, och en oförmodad förtrolighet mellan de krigförande monarkerna efterträdde den afgjordaste förbittring.

Redan den 25 Juni hade kejsar Alexander och Napoleon på den förres proposition ett sammanträde på Niemenströmmen, där på en flottbro en paviljong var inrättad. Sammanträdet förnyades följande dagen äfven med konungen af Preussen. De tre monarkerna flyttade sedermera tillsammans i Tilsit, spisade familjert med hvarandra och läto påskina den uppriktigaste vänskap. Fredsangelägenheterna befordrades med ifver, och negociationerna hade den framgång, att den 8 Juli freden mellan Frankrike och Ryssland tecknades af prinsen af Benevent (Talleyrand), furst Kurakin och furst Labanoff Rostowsky, och den 9

mellan Frankrike och Preussen af prinsen af Benevent och general Kalkreuth *). Att många separat-artiklar emellan Frankrike och Ryssland blifvit öfverenskomna, är så mycket otvifvelaktigare, som Cattaro och de sju öarnes republik ej ens i traktaten, sådan den ratificerades och publicerades, äro nämnda. Konungen af Preussen förlorade halfva sitt rike och nödgades anse den behållna hälften för en present af sin segervinnare och sin beskyddare. Den olyckliga drottningen af Preussen gjorde ett besök i Tilsit och njöt all äresbevisning, som tillkom en så hög dam, men visade sig nedslagen och sorgbunden, hvilket ej var underligt, då hon eftersinnade de förluster, hennes influence till stor del orsakat.

Den 9 åtskildes monarkerna efter utvexlade ratifikationer. Ryske kejsaren återvände till Petersburg; den franske tog vägen åt Königs-

---

*) Fredstraktaten mellan Frankrike och Ryssland i 29 artiklar innehöll hufvudsakligen: att kejsar Napoleon par égard för Hans ryska Maj:t återställde åt konungen i Preussen de eröfrade länder, som i traktaten mellan Frankrike och Preussen särskildt omförmälas; att hertigarne af Sachsen-Coburg, Oldenburg och Mecklenburg-Schwerin återställas i rolig besittning af sina länder, men hamnarne för blifva i fransk possession, tills fred är sluten mellan Frankrike och England; att kejsar Napoleon antager rysk bemedling mellan sig och England; att Ryssland erkänner konungen i Neapel Josef Napoleon, i Holland Ludvig Napoleon och Rhenska förbundet med alla dess ledamöters titlar och besittningar nu eller framdeles; att kejsaren af Ryssland afträder herrskapet Jevern i Ostfriesland till konungen af Holland; att kejsaren af Ryssland erkänner prins Hieronymus Napoleon för konung i Westphalen, hvilket rike skall formeras af de provinser Preussen afträdt vester om Elben och andra stater, erkännande hvad disposition kejsar Napoleon af dem gör; att fiendtligheterna mellan Ryssland och Porten skola upphöra, så snart och hvarstädes tidningen om denna traktat officielt framkommit; att ryska trupperna skola evacuera Wallachiet och Moldau, dock skola de ej ockuperas af turkarne, förrän definitiva freden mellan dem och ryssarne är ratificerad; att Ryssland emottager Frankrikes bemedling emellan sig och Porten; att begge kejsarne garantera hvarandra sina besittningars integrité och de makters, som begripas under denna traktats innehåll; att krigsfångarne derstädes återställas ömsesidigt i massa utan utvexling; att alla handelsrelationer mellan Ryssland, Frankrike, Italien, Neapel, Holland, Rhenska förbundet etc. blifva som före kriget; att begge hofvens ceremoniel skall inrättas på principer af réciprocité och jämnlikhet.

Fredstraktaten emellan Frankrike och Preussen innehöll hufvudsakligen i 30 artiklar: att Preussens gamla besittningar till höger om Elben, jämte Schlesien och Glatz, samt konungariket Preussen, såsom det var beskaffadt den 1 Januari 1772, med alla fästningar återställas konungen; likaledes staden och citadellet Graudenz. Att konungen af Preussen erkänner konungarne Ludvig af Holland samt Josef af Neapel, jämte Rhenska förbundet med dess ledamöters titlar och besittningar, de som nu äro eller framdeles kunna blifva; att konungen af Preussen erkänner Hieronymus Bonaparte för konung af Westphalen, hvilket rike skall bestå af de mellan Elbe och Rhen fordom Preussen tillhöriga provinser, dem Hans preussiska Maj:t evärdeligen afträder, såsom ock af andra stater, hvilka nu befinna sig i kejsar Napoleons besittning; erkännandes konungen af Preussen alla de arrange-

berg samt vidare till Dresden, där han inträffade den 17 och efter några dagars vistande hos sin nye protégé, konungen af Sachsen *), fortsatte resan öfver Frankfurt till Paris. Hans ankomst skedde dit den 27 Juli, och att den var ett triumftåg, behöfver ej nämnas. Kort därefter firades konungens af Westphalen biläger med prinsessan af Würtemberg. De nya majestäternas residens fastställdes i Cassel och ockupationen till den 1 September.

I Konstantinopel hade flera händelser förefallit, som böra tagas under en hastig öfversigt. Sedan franska alliancen blifvit vidtagen, hade vänskapen emellan Porten och England naturligtvis afbrutits; men engelske ambassadören Arbuthnoth hade gjort så skarpa deklarationer i förtröstan på den engelska flottan i Archipelagen under amiral Duckworths befäl och den ryska i Svarta hafvet, att turkiske kejsaren förklarat sig ej vidare kunna anhöra hans propositioner och hotat att låta arrestera alla engelsmän i sina stater. Ropet mot denna nation blef så starkt, att ambassadören fann säkrast lemna Konstantinopel och begaf sig på engelska flottan. Detta skedde den 20 Februari. Engelske amiralen seglade då genom Dardanellerna, ett försök, som

---

ments med de afträdda länderna, som kejsar Napoleon vill göra, såsom uttryckligen i denna traktat intagna; att alla hemliga eller uppenbara konventioner mellan Preussen och någon makt på vestra sidan om Elbe, som ej kriget brutit, annulleras, att Hans preussiska Maj:t afsäger sig alla rättigheter för sig och sina arfvingar på alla gebit utan undantag mellan Rhen och Elbe, och på alla besittningar, tillhöriga konungen af Sachsen och Anhalt höger om Elbe; att Hans preussiska Maj:t afträder till konungen af Sachsen Kotbuser-kretsen i Neder-Lausitz, och alla besittningar i Polen, som sedan den 1 Januari 1772 kommit under Preussens välde, med undantag af Ermeland och Graudenz m. m. efter en fullständig gränslinie norr om Kulmska gebitet, från Weichseln öfver Waldau till Scheidemühl och Driesen, hvilka afträdda besittningar, under namn af hertigdömet Warschau, tillfalla med en för landet lämplig fri konstitution konungen af Sachsen, som får till detta nya land en militärlandsväg genom konungens af Preussen länder; att gränsen mellan hertigdömet Warschau och Ryssland regleras efter det naturliga läget, enligt en fastställd linie, hvarmedelst vissa distrikter evärdeligen införlifvas med Ryssland; att staden Danzig med två mils gebiet blir fri och sjelfständig samt ställes under Preussens och Sachsens beskydd; att ingen för politiskt deltagande i de förflutna oroligheterna förföljes eller förfördelas i de konungen af Preussen återställda provinser; att Danzigs hamn och gebiet spärras för England, likaså alla preussiska hamnar, tills freden mellan Frankrike och England blifvit ratificerad; att krigsfångarne återlemnas utan utvexling, och terminen för evacuationerna med första aftalas.

(NB. Preussen förlorade genom denna fred vid pass fyra millioner menniskor och behöll ej qvar öfver fem. Ryssland ökte sin folkmängd med 200,000 i Polen).

*) Der underskref och utfärdade han konstitutionen för hertigdömet Warschau den 22 Juli.

utan särdeles motstånd lyckades, lade sig utanför Konstantinopel och hotade med bombardering; men franske ambassadören Sebastiani använde så mycken fermeté och rådighet, att turkiska ministeren icke lät skrämma sig. Under det man negocierade i flera dagar öfver de engelska propositionerna, som ej gingo ut på mindre, än att Porten skulle förena sin sjömakt med den engelska emot Frankrike och intaga engelsk besättning på Dardanell-slotten samt i Alexandria, samlades en ansenlig armé i Konstantinopel, skansarne vid Dardanellerna sattes under franska ingeniörers inseende i godt försvarsstånd, och så verksamma försvarsanstalter träffades, att Duckworth fann rådligast i början af Mars månad att segla tillbaka genom Dardanellerna, vid hvilket tillfälle ett par mindre fartyg skötos i sank. Derpå följde krigsförklaring af Porten och beslag på all engelsk egendom.

Denna misslyckade expedition verkade mot engelska nationen mycken förbittring i Konstantinopel, hvarest krigsanstalterna så mot England som Ryssland drefvos med fördubblad energi. Men en tronförändring förestod der innan kort. Sultan Selim III hade indisponerat janitscharerna genom nya uppsatta trupper, hvilka han låtit inrätta på europeiskt vis. Denne herre hade ock tvärtemot Alkorans stadgande, som bjuder att ingen sultan får regera, som efter 7 års förlopp ej har någon manlig bröstarfvinge, redan på thronen barnlös tillbragt 18 år. Han hade utom dess visat de kristna mera förtroende och humanitet, än man hos en sannskyldig muselman gillade; kort sagt, en konspiration under religionens täckmantal, hvari janitschar-agan och Mufti hade största delen, kom i Maj månad till mognad. Ett uppror utbrast då i Konstantinopel, som kejsaren förgäfves sökte stilla med löften, penningar och flere hatade ministrars hufvuden. Mufti uppsade honom på de anförda skälen tro och lydnad; Selim abdikerade och förde själf sin frände Mustapha IV, Abdul Hamids son, på thronen, en 28 års prins, som dittills setat fången i seraljen, och trädde dit i hans ställe, sedan, som det säges, han velat taga förgift, men derifrån af sin efterträdare blifvit hindrad. Den nye kejsaren antog således regeringen utan vidare inhemsk oro, men gjorde ingen ändring i det politiska systemet, utan förblef franska aliancen trogen, och fogade alla anstalter till krigets eftertryckliga fortsättande. Han satt dock på en vacklande thron, under janitscharernas förmynderskap, och farliga uppror både af servierna i Europa och wechabiterna i Asien, hvilka i flere år hotat detta kejsardöme med upplösning. Utom dess eröfrade ryssarne Anapa vid Svarta hafvet och innehade öarne Tenedos och Lemnos, hvarifrån tur-

kiska flottan med mod, men utan framgång, sökte delogera dem. Engelska trupper togo Alexandria i besittning, och ehuru turkarne afslogo deras anfall på Rossette, förmådde de dock ej fördrifva fienden från Egypten.

Freden i Tilsit hade snara och oförutsedda följder af vigt i Norden. Redan är berättadt, att konungen af Sverige under stilleståndet dragit till sig en betydlig corps preussare och att jämväl talrika engelska trupper ankommit till Pommern. Snart blef bekant, att den 17 Juni en militärkonvention mellan Sverige och England blifvit afsluten, i kraft hvaraf konungen af det förstnämnda riket förband sig att, emot lika subsidier för hvar soldat, som redan voro utfästa, förstärka sin armé på tysk botten till 16,000 man. En gemensam operation af de svenska, preussiska och engelska trupperna under konungens öfverbefäl var således påtagligen beslutén, och försvarsanstalterna af Stralsunds fästning utvidgades med eftertryck.

Af sådana skäl hade man all anledning att vänta stilleståndets uppsägande från svenska sidan. Kunskapen om fredsslutet i Tilsit troddes dock häri kunna vålla förändring, men förgäfves. Konungen lät den 3 Juli förkunna, att stilleståndet den 13, eller 10 dygn efter uppsägningsdagen, komme att upphöra och fiendtligheterna att återbegynnas. I följd häraf framryckte de svenska och preussiska trupperna mot gränsen. Konungen förde öfverbefälet. H. exc. Toll kommenderade centern, generalen friherre Wrede högra flygeln och general Blücher, i spetsen för 7,000 preussare, utgjorde den venstra. H. Maj:t hade sitt högqvarter i Frantzburg. Det var i denna sakernas belägenhet, som general Brune lät i flera tidningar införa bilagde berättelse *) om sitt sammanträffande med konungen i Schlatkow den 4 Juni, hvarpå konungen några veckor efteråt lät kungöra den, som här äfven finnes intagen **).

Innan terminen till fiendtligheternas återbegynnande infallit, fick emellertid general Blücher sin konungs ordres att med preussiska trupperna återvända till följd af fredsslutet. De drogo sig tillbaka öfver Wolgast inom preussisk gräns.

Den 13 kl. 2 om natten forcerade fransoserna passet vid Damgarten och angrepo de svenska med en öfverlägsen styrka. Det påstås, att konungen själf varit i fara att falla i fiendens händer. Med

---

*) Se Bil. 3.
**) Se Bil. 4.

tapperhet och all den ordning, som en hastad reträtt medgaf, måste de svenska ej utan betydande förlust till vid pass 400 man kasta sig tillbaka under murarne af Stralsund. Svenska Pommern föll således åter i fiendens händer, och arméen inneslöt sig följande dagen i Stralsund. H. Maj:t lät då genom en parlamentär erbjuda general Brune ett stillestånd. Termerna voro, att konungen väntat sig en dylik proposition, hvilken hans och arméens heder ej tillåtit honom sjelf göra; men att då detta ändamål nu vore uppfyldt, önskade H. Maj:t till mensklighetens lisande från krigets olyckor, att en vapenhvila genast komme till stånd, hvars ytterligare villkor genom ömsesidiga kommissarier kunde afgöras. Härpå följde icke genast och ändtligen ett mindre behagligt svar, hvarefter konungen skickade en ny parlamentär med förnyad proposition, emedan H. Maj:t hade anledning förmoda, det generalen ej rätt fattat den förra framställningen. Svaret blef, att stilleståndet skulle beviljas, så snart konungen samtyckte att utrymma Stralsund till fransoserna.

Som detta villkor ej antogs, blef Stralsunds belägring oundviklig, och anstalter till anfall mot fästningen äfvensom till försvar af densamma vidtogos med all drift. De engelska trupperna befunno sig dels på Rügen, dels i Stralsund under lord Catbearts befäl, dock under konungens öfverkommando, hos hvars person de äfven höllo vakt. Under det groft artilleri och bomber af de belägrande anskaffades, gjordes flera utfall att förstöra fiendens verk, med ömsesidig blodspillan. I så beskaffade omständigheter anhöllo magistraten och borgerskapet, att konungen täcktes skona staden från olyckorna af en belägring. Konungens svar var obestämdt, men erinrade om den proposition H. Maj:t redan gjort om en vapenhvila, ehuru förgäfves. Emellertid blef lord Cathcart med de engelska trupperna (som det officielt uppgafs), i anledning af militär-konventionen den 17 Juni, rappellerad. Konungen betygade dem sitt nöje öfver den tjenst de gjort, och dessa trupper, till ett antal af 11,000 man, inskeppades samt afgingo till annan bestämning.

Denna och andra mig obekanta omständigheter afgjorde Stralsunds öde. Efter en affär den 6 Augusti hade fienden framträngt så nära till fästningen, att tranchéen blifvit öppnad. Förnyade föreställningar till H. Maj:t att skona staden, tilläfventyrs understödda af flera generaler, påstås hafva verkat. H. exc. Essen, h. exc. Toll och general Wrede fingo befallning att gå till Rügen, och baron Vegesack fick i

Stralsund närmaste befälet under konungen; ändtligen vidtog H. Maj:t det beslut, som närlagda officiella deklaration innehåller *).

Efter ett och annat afslaget försök emot ön Dänholm, angrepo fransoserna densamma midt på natten till den 25 Augusti. Mörkret, ett inträffadt åskväder och deras öfverlägsna styrka befordrade framgången, så att en del af svenska besättningen blef nedgjord och resten med befälhafvaren baron Sven Palmstjerna måste gifva sig fången. Denna förlust beredde den kapitulation, som den 7 September på konungens befallning afslöts af h. exc. Toll med general Brune, i kraft hvaraf svenska trupperna förunnades fritt aftåg ifrån Rügen med alla förråd på därtill utrustade svenska örlogs- och transportskepp, och skulle ön inom den 7 Oktober lemnas i fransosernas händer, under vilkor att privat egendom respekterades.

Som ordres redan förut voro utfärdade om 12 örlogsskepps utrustande från Karlskrona med $1^1/_3$ månads proviant, så kan man med säkerhet sluta, att efter Stralsunds öfvergifvande Rügens försvar fun-

---

*) Inrikes-Tidningar n:o 95 den 23 Augusti 1807. "Högqvarteret i Plüggenlien den 21 Augusti 1807.

Sedan magistraten och borgerskapet i Stralsund uti en till Kongl. Maj:t afsänd deputation yttrat deras underdåniga önskan att den hotande krigsfaran måtte afvändas från Stralsunds murar, lät K. Maj:t föreslå franske befälhafvande generalen att Stralsund blefve förklaradt neutralt, och denna neutralitet å båda sidor erkändes, så länge svenska arméen innehade Rügen, och den fiendtliga arméen svenska Pommern; men denna framställning blef icke antagen.

I denna sakernas belägenhet, och då ett längre fortsatt försvar af Stralsunds fästning var utan militäriskt föremål, emedan rikets säkerhet för det närvarande ej tillät flere truppers öfversändande från Sverige, och då det äfven är af stor vigt att kraftigt skydda furstendömet Rügen för ett fiendtligt anfall, uppdrog K. Maj:t i nåder dess befälhafvande generaladjutant, friherre v. Vegesack, att tillfråga magistraten och borgerskapet, huruvida de ville blottställa sig för följderna af en formlig belägring, i hvilket fall allt det skydd och bistånd skulle dem lämnas, som de af K. Maj:ts truppers tapperhet borde sig förvänta, eller ock, enligt med deras redan yttrade underdåniga önskan om afböjande af all krigsfara för staden, tilltrodde sig kunna med fienden ingå i någon öfverenskommelse. Magistraten och borgerskapet emottogo med underdånig tacksamhet denna K. Maj:ts fråga samt valde enhälligt den senare utvägen, hvartill K. Maj:t äfven lämnade sitt nådiga bifall, och derföre under gårdagens datum till magistraten och borgerskapet öfverlåtit f. d. fästningen Stralsund.

Sedan beslutet var taget om truppernas afgång från Stralsund, blefvo alla förråder, magasiner m. m., såväl af krigsförnödenheter som proviant-persedlar, öfverförde till Rügen. Natten mellan den 18 och 19 samt 20 dennes var hela garnisonen under gevär, så att om truppernas afgång kommit till fiendens kunskap, den icke med fördel kunnat anfalla fästningen. K. Maj:t var ute till häst båda nätterna under flere timmar. En bataljon blef till Rügen afsänd om natten till den 19, och samma dag kl. 10 om aftonen började med öfvertransporten af de öfriga trupperna, hvarmed hela natten och följande dagen fortfors. Kanonerna förnaglades och lavetterna sönderhöggos."

nits ogörligt. Begynnelsen med truppernas öfverförande till Sverige skedde så hastigt, att redan i medio af September flera regementen voro öfverförda till Ystad. Konungen själf hade i de sista dagarne af Augusti sjuknat och måste först låta föra sig till Bergen samt vidare sjöledes till Karlskrona, dit H. Maj:t anlände den 7 September. Drottningen, alarmerad öfver sin gemåls sjuklighet, begaf sig med prinsessan Sophia Wilhelmina den 12 ifrån nya Haga*) till Karlskrona, der hon hade den glädjen att finna konungen febertri och snart återställd. Deras Maj:ter emottogo der ett besök af konung Ludvig XVIII, som på en svensk fregatt öfverkom ifrån Memel och jämte sin brorson hertigen af Angoulême samt öfriga svit fortsatte resan öfver Jönköping till Göteborg för att begifva sig till England.

Konungens i Sverige motgångar i Pommern voro smärtande, och det så mycket mer som de provinser, han förlorat, genom förlidna års författning voro införlifvade med Sverige. Men Sveriges vidrigheter genom sitt deltagande i kriget voro ej att jämföra med hvad Danmark öfvergick, som iakttagit den nogaste neutralitet. Det öfvervälde, franske kejsaren sträckt till Östersjöns södra stränder, gjorde en stor sensation i England och verkade det beslut, att genom ett kraftigt steg försäkra sig om Danmark, hvars tänkesätt misstänktes för benägenhet mot Bonaparte, och hvars flotta kunde göra honom ett farligt biträde att stänga engelsmännen ifrån Östersjön. Man trodde sig ock verkligen veta att Bonaparte därom gjort framställningar hos danska regeringen, så väl som att Kroneborgs fästning måtte intaga fransk besättning.

Sådant föranlät en hemlig och stor sjörustning i Juli månad. En örlogsflotta af 32 linieskepp och fregatter jämte en myckenhet transportfartyg afgick i flera divisioner till Sundet, och öfverförde 20,000 man landstigningstrupper. Högsta befälet öfver flottan fördes af amiral Gambier, och då de ifrån Rügen återkallade trupperna äfven afgingo till Seland, fick deras chef, lord Cathcart, kommando öfver hela engelska landtmakten vid denna expedition. Redan i de första dagarne af Augusti månad hade herr Jackson ankommit till kronprinsen af Danmark, som stod i spetsen för en dansk observationsarmé i Holstein, med engelska propositioner; men denne herre undandrog sig deras besvarande, på den grund att regeringens säte, hvarest de borde

*) Prof af denna prinsessas ringa attention och håg att göra sig afskedd, var att då regeringens ledamöter om morgonen infunnit sig i hennes förmak för att taga afsked, passerade hon genom rummet för att sätta sig i vagnen, utan att tala med någon ibland dem.

göras, var i Köpenhamn. Kronprinsen begaf sig genast till denna hufvudstad och deltog i öfverläggningarne öfver detta vigtiga ärende. Propositionerna förnyades snart derstädes och gingo ej ut på mindre, än att danska regeringen, såsom en underpant af sin neutralitet, skulle utleverera sin flotta, hvilken borde förblifva i England, tills sjökriget var slutadt, då den skulle återställas. Som detta villkor ansågs oantagligt, så återstod blott att tänka på försvarsanstalter, hvilka voro så mycket bekymmersammare, som danska hufvudstyrkan var sammandragen i Holstein, och på Seland ej funnos öfver 6,000 man reguliera trupper. Emellertid vidtogos alla mått till hufvudstadens värn, som tiden och omständigheterna medgåfvo. Ett landtvärn upprättades på Seland, och i Köpenhamn tog hvar man till gevär. Sedan befälet därstädes blifvit uppdraget åt generalmajoren Peymann, afreste kronprinsen åter till Kiel och konungen till Kolding.

Den 16 Augusti landsattes engelska arméen på flera punkter af Seland utan motstånd och vid samma tid utfärdades en proklamation i amiral Gambiers namn, att engelsmännen blott voro komne för att rädda Danmark ifrån franskt förtryck, att danska flottans utleverérande var det enda villkor, England äskade såsom ett prof af Danmarks fredliga tänkesätt, men att, då det blifvit afslaget, nödgades man att nyttja våld för att vinna det. I en med styrka och värdighet utfärdad kontra-proklamation, hvari dock ej doldes huru olika kampen var, förklarade Danmark England krig, och lade embargo på alla engelska varor.

Derpå togo fiendtligheterna sin början. Köpenhamn inspärrades till lands och sjös, och sedan en ny uppfordran från general Cathcart den 18 Augusti äfven blifvit afslagen, företogs ordentlig belägring. Engelska bombarderfartyg framträngde nu till hufvudstaden, och oaktadt danskarne hvarken brusto i patriotism eller mannamod, kunde de dock ej förekomma den hotande katastrofen. Genom en häftig och ofta förnyad bombkastning antändes många hus; vattentillgångarne afskuros; lifsmedel förknappades i den öfverraskade staden, som på inga förråd varit betänkt; flera olyckliga utfall och jämväl träffningar på landet betogo hopp om all undsättning. Kort: sedan äfven eldsläckningsanstalterna blefvo förgäfves, emedan sprutorna dels blifvit förstörda af bomberna, dels af nötningen, satte bombarderingen den 3 September och följande dagarne staden i en så vidsträckt brand, att 305 hus alldeles afbrunno, utom ett större antal som skadades, flera kyrkor voro med torn och hvalf förkrossade och förödelsen allmän.

Man fann sig nu nödsakad att kapitulera. Underhandlingen blef ej lång, och öfverenskommelsen träffades den 7. Villkoren, föreskrifna af den segrande styrkan, blefvo, att danska örlogsflottan med alla magasiner skulle levereras i engelsmännens händer. Den bestod af 18 linieskepp och 15 fregatter, och till säkerhet skulle engelsmännen genast inrymmas i citadellet och på holmen, hvilka, tillika med hela Seland, de utfäst sig att evacuera inom 6 veckor. Danskarnes öde var härdt och nästan i historien ohördt. Styrkans rätt har foga någonsin mera oförsynt blifvit utöfvad. Det våld, Köpenhamn öfvergick, som ifrån en blomstrande stad blifvit förvandlad i en stenhop, af en fiende, hvilken i Sundet få dagar innan anfallet nyttjat lots och intagit proviant såsom vän, skall i eviga tider blifva ett prof af folkrättens kränkning. Flera danska öar, och däribland Bornholm och Helgoland (vid utloppet af Elbe), voro emellertid af engelsmännen äfven erofrade. En myckenhet danska handelsfartyg hade tillika fallit i den öfverlagsne fiendens händer, och order utfärdades om danska koloniernas besittningstagande. Såsom märkvärdigt förtjänar anmärkas, att tyska posternas gång öfver Bälterna genom denna invasion afbröts, så att efter de senare dagarne i Augusti månad inga Hamburger- eller Altona-tidningar kommo till Sverige.

Ett och ett halft år återstodo af den olycklige konungs regering som varit ämnet för dessa anteckningar, hvilka jag ej har mod att fullfölja. De skulle förete en kedja af missöden, hvaraf flera länkar redan äro vidrörda, men hvilka i sin fortgång blefvo allt mer och mer bedröfliga. De voro vållade dels af karaktersfel hos regenten, dels af hans oförstånd, dels af sällsynt vidriga händelser, hvilka sammanträffade för att störta både honom och hans rike. Gustaf Adolf regerade i en tid, då en konung icke kunde begå fel ostraffad. Han egde dygder, men bevisade genom sitt exempel, att dessa kunna vara onyttiga, ja äfven skadliga, om deras utöfning ej styres af urskiljning och försigtighet. Således urartade hans gudsfruktan till svärmeri och vidskepelse, hans rättvisa till en kall känslolöshet, hans ordentlighet till en småaktig uppmärksamhet på former, hvilka han ansåg för hufvudsaker.

Denne herre var ingalunda hvad man kallar dum eller slö. Hans begrepp, innan han fattat fördomar, var riktigt och sundt. Det var ej

egentligen förstånd han saknade, men förståndet saknade vidd. Deraf kom, att han i många ämnen fällde sanna omdömen; att han uttryckte sin mening både skriftligen och muntligen redigt och klart; att han uppgjort för sig själf ett regeringssystem, som han oafbrutet följde, nämligen att vara på sin vakt mot favoriter, och att aldrig gifva löften. I dessa omständigheter torde man ock igenkänna frukter af den i många afseenden goda uppfostran han fått, äfvensom i andra fall verkningarne röjde sig af hvad som i bildningsvägen blifvit förfeladt.

Gustaf Adolf hade en informator af sällsynta kunskaper och snillegåfvor. Han sökte dana sin höge elev till en verklig upplysning, att skärpa hans förstånd, öfva honom till arbetsamhet och lämpa alla hans grundsatser icke allenast i allmänhet efter det ansvariga och pligtfordrande kall, honom väntade, utan i synnerhet efter det landets beskaffenhet, han skulle komma att styra och som till sin välfärd behöfver en konung af måttlig ärelystnad, af sparsamhet och ordentlighet i sin lefnad. Flere af de kavaljerer, som vårdade Gustaf Adolfs uppfostran, instämde berömligen i Rosensteins plan och bemödanden; och bör man i synnerhet göra hans vice guvernör, friherre Carl Adam Wachtmeister, rättvisa för sådana förtjänster. Konung Gustaf III själf — man måste medgifva det — tillät att hans son undervistes i frihets-principer. Rosenstein, sade han, må gärna informera honom såsom filosof: han kommer nog ifrån filosofien, när han blir konung. Man vet, att orden filosofi och jacobinism nästan togos för synonyma.

Däremot skämde Gustaf III obotligen bort sin son genom faste och etiketter ända ifrån vaggan. Han fick aldrig åka ut, utan att omgifvas af drabantvakt, och barnet anmärkte ganska tidigt, att han i detta mål njöt en ärebevisning, som ej lemnades hans mor. Handkyssningar och publika spisningar understödde ett högmod, som äfven på mödernet kunde synas ärftligt. Sällan eller aldrig fick prinsen leka med ålders-likar, och när detta skedde, bibehölls distancen i rang under själfva nöjena, på ett sätt, som både betog dessa deras glädtighet, och den dermed påsyftade nytta att lära lefva med andra. När härtill kom, att lynnet var af naturen trögt och utan liflighet, stelnade den unge prinsen i uppväxten till en representerande bildstod af kunglighet; och med högmodet följde envishet och olust för arbete. Tvånget, som åtföljde själfva tidsfördrifven, alstrade en böjelse att tvinga andra. Det hörde till etiketten, att den unge prinsen skulle flitigt besöka spektaklerna. Han hade för ringa inbillningsgåfva att af dem roas. Detta märktes, och jag hörde många tacka Gud derför, emedan Gustaf III

var för mycket begifven på detta nöje, hvilket ansågs som en rot till allt ondt; likasom vägarne till prinsars förderf icke vore oräkneliga, och det närvarande onda alltid det värsta.

I biskop Flodin hade kronprinsen en religionslärare, som ej heller gaf den lyckligaste bildning åt hans grundsatser. Afsagd fiende af den så kallade neologien, inskärpte han hos denne herre en sträng och ofördragsam orthodoxi, som väl öfverensstämde med hans af naturen mjältsjuka lynne. Skriftens yttranden, att all öfverhet är af Gud, att Gud gifver stundom folkslagen konungar i sin vrede, att man måste lyda äfven de genvördiga m. m., och framför allt att konungar äro gudar på jorden, fattade djupt fäste i detta unga sinne och förhöjde begreppen om konungamaktens oinskränkta rätt till blind lydnad. Tillläggom, att kronprinsens inträde i frimurareorden vid femton års ålder under den fanatiske baron Reuterholms anförande, ännu ytterligare vände hågen åt andeliga mystèrer; och tror jag mig känna, att man genom *sublima* operationer sökt styrka hans öfvertygelse om deras sannfärdighet och nytta.

Hvad intryck kronprinsens första deltagande i regeringen 1791 gjort på hans sinne, och huru nedslaget det blef, då han vid sin herr faders återkomst måste på nytt blifva undersåte, har jag på sitt ställe antecknat. Hvad verkan Gustaf III:s mord skulle åstadkomma på tronföljaren vid 13½ års ålder, kan man lätt föreställa sig. Det är en sanning, att han med möda af sin guvernör kunde öfvertalas att emottaga kronan, och midt under de mest öfverdrifna begrepp om konungars företräde framför andra dödlige, röjdes sedermera under loppet af hans regering ej sällan en ledsnad vid denna höghet och en åstundan att framdeles få nedlägga denna börda. Hans mjältsjuka om hösten 1792 gick så långt, att man tviflade om hans förnuft var väl bevaradt. Bland andra prof af oreda i hufvudet åberopas, att han föreställt sig dagarne i veckan hafva hvar sin särskilda färg, t. ex. att måndagen var hvit, tisdagen röd o. s. v. Säkert är, att man allvarligen öfverlade, om han ej borde förklaras sinnessvag. Man sade öfverljudt, att han aldrig kunde komma på thronen. Konsultationer anställdes med läkare; och skola riksdrotsen och generaldirektören af Acrel hufvudsakligen genom sina yttranden afvändt det ifrågavarande beslutet om hans uteslutande. Widéns anonyma bref bevisar, att dessa planer transpirerat.

Under de följande åren af minderårigheten utmärkte han sig vid flera än ett tillfälle för förstånd och ståndaktighet. Dessa egenskaper visade

sig äfven efter anträdet till regeringen. Mycken hushållsaktighet*) och ordning jämte rättvisa och oväldighet lofvade nationen en önsklig styrelse. Men det förtroende, han visade landshöfdingen Rosenstein och statssekreteraren Rosenblad, väckte afund hos öfverstekammarjunkaren baron Taube, som med en svuren förbittring mot franska revolutionen och de så kallade filosoferna visste måla Rosensteins grundsatser såsom med dessas instämmande och följaktligen farliga, samt tillade, att nationen sade, det konungen af de nämnde båda personerna lät styra sig. Detta upptände misstankar. Det inflytande, de egt och jag aldrig tror dem missbrukat, minskades; dock bör till Gustaf Adolfs heder erkännas, att han med förtroende hörde sina ämbetsmän, gjorde afseende på deras råd, tillät ej den ene att blanda sig i den andres göromål, och i allmänhet ingen obehörig att befatta sig med regeringsärenden. En annan af hans goda egenskaper var tystlåtenhet och discretion. Besluten fattades med mognad och höllos hemliga till dess de verkställdes. Verkan af allt detta visade sig i flera goda ekonomiska författningar, som vidtogos. Emellertid vann baron Taube mycken kredit, nästan såsom ett arf efter Gustaf III; och när han några år efteråt afled i Tyskland, föreslog baron Armfelt en minnesvård öfver honom, med en inskrift, hvari han kallades "Gustavi IV Adolphi alter parens". En annan ex-favorit, som åter steg till förloradt anseende, var general Toll. Det är ofelbart, att dessa tvenne män bidrogo att utveckla och stadga konungens despotiska böjelser.

Norrköpings riksdag blef en ny anledning därtill. Striden emellan hans redan fattade öfverdrifna begrepp om sitt prerogativ och den frihetsanda, som rådde ibland ständerna, särdeles adeln, vållade missnöje å ömse sidor. Konungens rådgifvare styrkte honom att visa fermeté, och sättet att leda riksdagen urartade till våldsamhet och försämrade nationens tanke om sin unge konung, som hittills varit allmänt älskad, mycket för fadrens olyckas skull, och mycket för den stadga och jämnhet, han hittills visat i sitt uppförande.

Ännu mera förlorade han genom resan till Ryssland. Kejsar Pauls nyckfulla despotism, så till sägande dyrkad af den blindaste lydnad, var i Gustaf Adolfs ögon ett mönster till efterföljd. Många ryska former infördes i Sverige: ett slags caporalism i alla militäriska

*) Som allt det goda hos honom var på liten skala, så kan anmärkas, att han till och med lät halfsåla sina stöflor. Ännu 1807 souperades vid hans bord i Malmö endast med ölost och pannkakor.

detaljer; en så sträng uniformomani, att general Liljehorn arresterades, för det han en morgonstund, utan att vara tjänstgörande, gått ut i surtout och med rund hatt. Konungen nästan snörde sig och alla militärer i obeqväma uniformer. Surtouter fingo ej i tjänsten synas, ehuru hög köldgraden var. Emellertid blef konungen mer och mer ledsam i sammanlefnaden. All glädtighet vek ifrån hans hof, där knappt någon i hans närvaro vågade väcka ett samtal. Ofta var han ock svårmodig; och när hans svärfar, arfprinsen af Baden, afled på resan ifrån Stockholm, gjorde han själf den bedröfliga anmärkning, att han förde olyckan till dem som han besökte, eller som besökte honom. Kejsarinnan i Ryssland och konungen af Preussen hade begge dött, nyss sedan han varit deras gäst; nu hände detsamma hans svärfar, när han knappt lemnat sin mågs hof, att förtiga det tvenne prinsessor, åt hvilka han varit mycket nära att ge sin hand, äfven aflidit.

Resan till Baden förderfvade konungen alldeles. Der blef han omgifven af franska emigranter, som sträckte honom bedjande händer, af bourbonska emissarier, som omtalte de franska konungarnes gamla förbindelse med de svenska, af stämplande engelsmän. Högmodet underhölls af smicker, som bibringade honom den för hans kortsynthet möjliga öfvertygelse, att han var utsedd att frälsa Europa ifrån förtryck. Och just i detsamma framställde hertigens af Enghien mord Napoleon såsom en tyrann och Jungs förklaring af Uppenbarelseboken såsom antikrist. Kanhända själfva namnet Gustaf Adolf icke var overksamt att exaltera konungens begrepp och gifva honom hopp att likna sin store liknämnde företrädare. Hans hufvud var så inskränkt, att han ej kände sin inskränkning, och svärmeriet sade honom, att till storverk icke behöfdes annat än Guds omedelbara vilja.

I Baden blef konungen i ökadt mått dyster, tyckmycken, våldsam och envis. Kall och frånstötande i sitt umgängessätt, visade han aldrig oftare eld än i utbrotten af sin vrede, som voro beledsagade med ohöfligheter, ja emot underhafvande med hugg och slag. En i Tyskland tryckt broschyr förvarar minnet af ett uppträde i Carlsruhe, då en österrikisk minister lät vänta på sig till middagen vid hans bord; och då denne intagit sin plats bredvid drottningen, som med honom begynte ett samtal, samt konungen genom tecken förgäfves sökt låta henne förstå, att han önskade slut derpå, utbrast han slutligen med dundrande röst: "Taisez-vous, Madame, je vous l'ordonne!"

Efter återkomsten till Sverige tycktes han till och med hafva förlorat den kärlek för sitt folk, som han i de flesta regeringsåren adagavit

galagt. Han fann svensken styfsint, ovillig och tung, och gaf tyska nationen ett utmärkt företräde. Lika hård som sträf var han; då fråga var om bestraffningar alltid af den strängaste meningen, och då det angick belöningar, alltid färdig med den anmärkningen, att den förtjänte blott gjort sin skyldighet. De så kallade majestätsbrott eller smädliga utlåtelser om öfverheten, hvilka Gustaf III så föraktat, att han merendels förbudit deras upptagande vid domstolarne, beifrades med största allvarsamhet och bestraffades vanligen med högsta kroppsplikt. Allt hvad som liknade frihetskänsla väckte hans misstänksamhet. De oskyldigaste utlåtelser förekommo honom förgripliga. Det ej sällan i allmänna tidningar nyttjade talesätt: "vi hafva här haft stark vinter", eller "vi vänta med otålighet underrättelser" m. m. ansågs för otjänligt, emedan blott regerande personer stylisera sig Vi, och förböds i svenska tryckta papper. Man kan tänka, med hvad noggrannhet alla utkommande skrifter granskades och huru tryckfriheten blef behandlad. Också hade konungen en verklig afsky för böcker. Hans förlägenhet var synlig, om en författare presenterade honom sitt arbete. Själf läste han icke andra böcker än bibeln och reglementet. När ett boktryckeri upphäfdes, väckte det hans glädje.

Freden, några goda år och oklanderlig invärtes styrelse (det är redan nämndt, att konungen i de regeringsärenden, som ej voro ämnen för hans fördomar, hörde sina ämbetsmän med förtroende) gynnade emellertid Sveriges finanser och allmänna ställning till den grad, att 1805 fråga var, om ej någon del af bevillningen kunde eftergifvas. Men i stället blef detta år epoken för konungens deltagande i koalitionen emot Frankrike, och ehuru de ingångna förbindelserna i början ej syntes medföra betydlig våda, var det med konungens karakter, Sveriges svaghet och Napoleons kända skicklighet att spränga koalitioner icke allenast lätt att förese, det de äfventyrligaste följder efter hand kunde vara att befara, utan författaren till dessa anmärkningar vågade redan gissa, att ett krig för Sverige kunde begynnas i Pommern och slutas i Finland.

Konungens högmod och öfverdrifna anspråk blottställde honom nu mera nästan oafbrutet för söndring med sina egna bundsförvandter. I befälet öfver sina trupper fordrade han omöjligheter; men det som värre var, i farans stund brast honom personligt mod. Detta visade sig vid beskjutningen af Stralsund. Han hade redan förlorat all kärlek: ifrån denna stund förlorade han aktning. Efter återkomsten till Sverige var han sig och andra till besvär. Med möda kunde han för-

mås att återvända till det språkfria Stockholm, som förgäfves sökte mildra hans misslynne med illuminationer och ärebetygelser. I sina konseljer, där öfverläggningarne mest angingo medel till krigets utförande, bemötte han sina högsta ämbetsmän, som gjorde föreställningar emot orimliga gärder, med eder och slag med näfven i bordet. Då för den skull presidenten Lagerheim begärde afsked, blef det vägradt. Dessemellan lefde han instängd och nästan osynlig på Haga, så mycket otillgängligare, som välmenta råd togos för frondering, och berättelser om hvad som var misshagligt blottställde berättaren för befallning att bevisa sin uppgift. Sådant hände chevalier Rodais, som genom h. exc. grefve Stedingk anmälde att han hört ett rykte om vestra arméens uppbrott i Mars månad 1809, hvarföre Rodais måste träda i arrest. Han satt der, till dess om få dagar händelsen officielt inberättades, och några behjärtade män snart gjorde slut på konungens välde.

Bilagor.

I.

(Till sid. 125).

Bref från N. v. Rosenstein till hertigen-regenten.

Högborne Furste, Allernådigste Herre!

Om mitt hjärta dessa dagar varit uppfylldt af den största oro, har jag dock aldrig känt en större tillfredsställelse än den att genom h. exc. friherre Reuterholm emottaga E. K. H:s nådiga förlåtelse. Jag vördar lika konungens nåd, som den beredt, och E. K. H:s nåd, som den gifvit. I min glädje fattas endast att tillika hafva ägt den lyckan att inför E. K. H. vara urskuldad. Då denna lycka ännu för mig saknas, bär jag inom mitt samvete den tröst att veta, det min afsigt aldrig varit att brista i den vördnad och pligt, jag af så många skäl är E. K. H. skyldig. Om jag varit nog olycklig att, under det mitt sinne var upprördt af den lifligaste oro, icke med nog tydlighet hafva uttryckt min mening, så vågar jag ännu en gång af uppriktigaste hjärta och i djupaste underdånighet därför anhålla om E. K. H:s nådiga tillgift. Mitt hopp är att genom mitt framgena uppförande kunna ådagalägga den rena och oskrymtade vördnad, jag för E. K. H. alltid hyst och skall hysa. Emottag emellertid, Allernådigste Herre, min underdåniga tacksägelse.

För att bana mig väg till den lycka, jag endast af tiden torde få förvänta, vågar jag, enligt det tillstånd h. exc. friherre Reuterholm lemnat, jämte åberopande af hvad bemälde herre muntligen lofvat framföra, ingå i underdånig förklaring af några omständigheter, hvilka torde hafva gifvit E. K. H. mindre fördelaktiga begrepp om mitt tänkesätt och mina afsigter.

Man torde hafva förebragt E. K. H., att jag haft någon del i det convent, som de studerande i Upsala anställde. Några af denna corps, som antingen i Stockholm eller Upsala kommo till mig, kunna intyga, att jag gjort dem tjenliga föreställningar emot detta upptrade. Arkebiskopen och professorerna känna mitt bemödande att detsamma afskaffa, och jag förvarar flere bref som därom vittna. De som känna ställningen i Upsala veta, att de professorer, som egentligen voro mina vänner, voro de ifrigaste att arbeta emot conventet.

Min bok, som en tid efter detta convents förstörande utkom, vågar jag försäkra icke innehålla annat än satser, som äro helt och hållet stridande emot de begrepp som man trott mig hysa, och som leda till befästande af lugn, ordning och lydnad.

E. K. H. har trott mig äga en betydande inflytelse på skribenterna i detta land. Några af dem äro mina vänner, och dessa hafva icke missbrukat sin penna. De som egentligen förbrutit sig, äro Thorild och Philipson. Den förre har därföre blifvit straffad och den senare förbuden att skrifva. Thorild såg jag någon gång under högstsalig konungens lifstid, men sedan han kom hem från England, kan jag ej påminna mig att ens hafva sett honom; mindre talt vid honom. Han har angripit mig med ovett. Philipson hade jag aldrig sett, då dess skrift blef förbuden. Fram på sommaren 1793 gjorde han mig ett höflighetsbesök, då han sade sig ega hopp att genom h. exc. friherre Reuterholm utverka sig nådigt tillstånd att få fortsätta de felande numror af sin skrift. Han kan intyga, att jag därvid gjorde honom de starkaste föreställningar, att undfly all politik och välja andra ämnen, hvarmed han kunde göra nytta.

Utom den befattning, jag nu mera icke äger med avisorna, har jag ingen haft med andra här utkommande tidningar. Den som skrifver utrikes nyheterna i Stockholms Posten, har jag blott en enda gång händelsevis sett. Min vänskap för kongl. sekreteraren Kellgren är lika uppriktig som hans för mig; men då han i snille äger en så stor öfverlägsenhet öfver mig, har jag ej ens kunnat fatta den tanken att vilja leda honom. Det enda jag känner och vet, är att han varit en redlig man, som aldrig ment sin öfverhet och sitt fädernesland annat än väl. Han är nu döende och kan sig med intet befatta. Assessor Lenngren känner jag för en hederlig man, och vet med visshet att han är regeringen tillgifven, men vi råkas sällan och merendels alltid händelsevis.

Af dessa skäl lärer E. K. H. upplyst finna, att jag omöjligen kan ansvara för hvad i Stockholms-Posten skrifves. Och vågar jag, som den rättvisaste nåd, utbedja mig i underdånighet, att därest, som jag icke vill förmoda, redaktörerna af Stockholms-Posten införa något, som icke svarar emot E. K. H:s afsigter eller eljest är stötande, E. K. H. täckes vara öfvertygad, att jag ej hädanefter mera än hittills är i stånd att sådant förekomma.

Jag vågar ej längre upptaga E. K. H:s dyrbara tid och dristar endast tillägga, att baron Mörner och baron Boye bäst kunna intyga, med hvad sorgfällighet jag under min uppvaktning hos konungen anmärkt allt, hvad jag trodde af E. K. H:s motståndare kunna försökas, och med dem öfverlagt om medlen att sådant förekomma. Jag vidrör nu ej mera denna omständighet. Epoquen är lyckligt förbi, och anläggningarna genom konungens dygd och E. K. H:s vishet blifna fruktlösa.

Slutligen fördristar jag förnya den underdåniga begäran, h. exc. friherre Reuterholm lofvat anmäla, att jag måtte få den nåden uppvakta E. K. H., då jag, om E. K. H:s tid det tillåter, äger ännu mera att anföra till ådagaläggande af min oskuld. Men hvad som mig i ögonblicket är kärast, är att få betyga E. K. H. min underdåniga och lifliga tacksamhet samt den djupa vördnad, nit och trohet, hvarmed jag intill dödsstunden framhärdar etc.

II.

(Till sid. 235).

Reflexioner om riksdagen 1790, meddelade af ett ögonvittne.

Denna riksdag företedde egentligen på riddarhuset tre partier: de s. k. rojalisterna, som blott nitälskade för konungamakten; den gamla oppositionen, som med bibehållande af konstitutionen ville bevara ständernas rätt efter äldre riksdagars praxis; och ett annat parti, som — för att ta ett namn — kunde kallas jakobinskt, hvilket ville utvidga ständernas rätt och genom nya medel uppskrämde och retade de förstnämnda samt misstrodde och tillbaka misstroddes af de senare. Många af de yngre, med kanhända ganska rena afsigter, men ringa erfarenhet och för stort förtroende till sin styrka, hörde till sistnämnda parti.

På rojalistiska sidan synes en plan allt ifrån riksdagens början varit följd att bringa beskattningsrätten, den sista resten af nationens frihet, i konungens hand. Till den ändan skulle tiden utdragas genom långvariga öfverläggningar, som slutligen skulle blifva omöjliga att föra till ett redigt slut. Dertill hörde ledamöternas förstärkning i hemliga utskottet mot förra riksdagar*), och ett omoget finansprojekts antagande, hvilket till nödig upplysning om tillgångarne kräfde och förutsatte en allmän bouppteckning.

I den söndring och villrådighet, som härigenom uppkom, hastades riksdagen till slut, och det förtjenar den yttersta uppmärksamhet, att prestestandet redan den 11 Juni, "till förekommande af svårighe-

*) De voro dock lika många 1789.

för den projekterade (nb. redan gillade) realisationsplanen, pröfvade nödigt till Kongl. Maj:t öfverlemna att vidtaga de mått och steg, som till realisationens befrämjande konungen finner mest rättvisa, möjliga och för skattdragande drägligast", hvarom protokollsutdrag till de andra stånden utfärdades. Samma beslut vidtogs i borgarståndet och kommunicerades därifrån. Bondeståndet ingick äfven i ett dylikt, som dock aldrig kom till expedition. Envoyén von Asp ingaf på riddarhuset ett memorial ungefär i samma mening, hvilket lades på bordet till nästa riksdag. Han var en allt för välsinnad man att deltaga i en intrig, men i de tre ofrälse stånden syntes afsigten vara att, sedan riksdagsbeslutet redan var författadt och justeradt, uppdraga konungen denna makt genom ett biafsked.

Sådant föranledde grefve Adolf Hamilton att den 14 Juni, då riksdagen redan var afblåst, formligen och i anledning af preståndets meddelade protokollsutdrag protestera mot det minsta afvikande från hemliga utskottets betänkande rörande finansplanen. Häröfver begärde han förgäfves proposition, emedan inga nya frågor vidare då kunde till ventilation upptagas. Emellertid yttrade han öppenhjertigt sin farhåga för ett biafsked af de tre ofrälse stånden på sätt ofvan nämndt är, hvars verkställighet och gällande kraft på det fjerde han och flera med honom uttryckligen bestridde. Och denna oförväntade motion säges hafva haft den verkan, att landshöfdingen Nordin kontramanderat en ifrån bondeståndet väntad deputation med tillkännagifvande af dess deltagande i prest- och borgareståndens beslut, så att frågan om bi-afsked förföll.

Det under namn af jakobinskt omförmälda parti yttrade sig i frågan om tjenstehjonsstadgan med så starka uttryck på riddarhuset den 28 Maj, att konungen lät till sig fordra samma protokoll, hvilket aldrig blifvit tryckt eller återlemnadt.

Slutligen bör ej förgätas, att agioteurerna på Norrköpings riksdag ägde en stark inflytelse, och att de genom uppoffring af betydliga summor understödde en finansplan, som efter all sannolikhet skulle i rörelsen införa tre eller fyra särskilda agio i stället för ett.

III.

(Till sid. 386).

Ur Hamburger-Correspondenten 1807, n:o 112.

Stettin den 11 Juli. Följande är i går utgifvet på generalorderna:

Den stora arméens observations-corps måste företaga ett anfall. Den skall inrycka i svenska Pommern.

Med Sverige var den 18 April i Schlatkow ett stillestånd slutadt. Det skulle fortfara med 10 dagars uppsägelse. Då generalerna ånyo konfererat, prolongerades denna termin till 30 dagar, genom en tillagd artikel, som undertecknades den 29 i samma månad i Stralsund.

Vid sistnämnda arrangement var ingen svårighet gjord; men H. Maj:t konungen af Sverige kom till Pommern, antog kommando af sin armé och tillkännagaf strax sin afsigt att blott iakttaga den första stipulationen af 10 dagar. Tillika utöfvade svenska marinen för Colberg i trots af vapenhvilan fiendtligheter mot den corps af franser och allierade, som belägrade denna fästning. Af denna sakernas ställning uppkom emellan generalerna en explikations-korrespondans, och konungen i Sverige lät föreslå mig ett sammanträde, för att sluta tvisterna, som utsattes i Schlatkow på svenska gebitet. Man var då benägen att tro, att konungens motstånd, som i början varit af [illegible] betydelse, blef härrört af hans åstundan att själf leda angelägenheterna, och hvad man ej förr hoppats, bifoga några förslag till fred och ett varaktigt arrangement.

Jag begaf mig den 4 Juni till Schlatkow, beledsagad af fem till sex officerare af generalstaben och af äfven så många [illegible]

d'armes. Hans svenska Maj:ts adjutant hade sagt, att konungen skulle komma nästan utan eskort med en föga talrik suite till Schlatkow. Vid min ankomst fann jag huset, där konungen var, utan vakt, men ute på gården satt en sqvadron kavalleri i slagtordning. När jag ensam inläts till konungen. framställde jag orsaken till sammanträdet; men han afbröt mig strax och förklarade mig, att hans vilja för den första stilleståndsterminen var orygglig, och afstyrde så med auktoritet de frågor, som skulle utgöra ämnet för konferens etc.

Efter denna konferens har konungen låtit fortsätta fiendtligheterna vid Colberg och andra vid mynningen af Trawe. Han har dragit till sig penningar och soldater från England; han har samlat så många flyktingar och öfverlöpare han kunnat, och i förtröstan på sin makt låtit den 30 i denna månad uppsäga vapenhvilan om 10 dygn, i den stund han redan kunde ha kännedom af Rysslands och Preussens nya dispositioner.

Fiendtligheterna med Sverige återbegynnas således den 13 i denna månad. Vi kunde återbörja dem förr, emedan konungens förhållande utgör en kedja af idel förolämpanden; men i vår suveräns karakter ligger att vara stor i moderation och i ädelmod, så som han ock är stor i geni och hjältebragder. Europa skall gilla detta förhållande, och känna hvilka de äro, som vilja förlänga krigets olyckor.

De franska och allierade trupperna skola täfla i mod och disciplin; de skola ej förgäta, att kejsaren har ögat fästadt uppå dem, och att vi alla genom vår tillgifvenhet skola förtjena hans bifall.

Undertecknadt

Marskalken Brune.

IV.

Till sid. 386).

Ur Stockholms-Posten 1807, n:o 148.

Då uti Hamburger- och Altonabladen en obehörig artikel varit införd, rörande K. Maj:ts samtal med franske generalen Brune i Schlatkow den 4 Juni 1807, så synes nu tiden vara inne att sätta detta samtal uti dess rätta dager.

Då franske generalen inkom till K. Maj:t, började han efter några ögonblicks betänkande sålunda:

Jag har infunnit mig här på E. Maj:ts befallning.

Konungen. Jag har sjelf velat tala med er, min general, för att kort afbryta all vidare förklaring öfver den vid stilleståndet i Schlatkow tillagde artikel, emedan jag önskar, att allt skall vara tydligt och klart, och att ingen tvifvel deröfver må kunna uppstå. Min generalguvernör har redan på min befallning i sitt bref af den 14 Maj underrättat eder, att jag icke erkänner några andra än de i sjelfva stilleståndet i Schlatkow fastställde villkor, och jag upprepar nu för eder, att det är också den enda akt, hvilken jag anser gällande.

Generalen. Tillåter E. Maj:t att jag får tala, eller befaller E. Maj:t att själf förklara sig öfver detta ämne emot mig.

Konungen. Nej, ni må tala.

Generalen. E. Maj:t! Jag kan anföra mig som exempel, emedan jag afslutat ett dylikt stillestånd i Holland med hertigen af York, och jag hade trott att den ifrågavarande tillagde artikeln, såsom grundad på båda en chef kommenderande generalernas redlighet, borde anses lika så helig som själfva stilleståndet.

Konungen. Ja, det är just af samma grundsats, som jag icke erkanner annat än stilleståndet i Schlatkow. Bonaparte har eljest betjänt sig af ett skäl, som jag också kunnat åberopa, då han sade sig själf föra befälet öfver sin armé och befallde general Mortier att, så framt icke den tillagde artikeln blefve antagen, bryta stilleståndet. Då jag nu personligen tagit befälet öfver min armé, hade det varit lätt för mig, att häruti finna en tillräcklig anledning till stilleståndets uppsägande, emedan jag icke vill erkänna den tillagda artikeln —; men jag har icke gjort det.

Då general Brune började tala om de gamla förbindelserna emellan Sverige och Frankrike och om en förening begge nationerna emellan, svarade

Konungen: Ja, visserligen. Jag önskar äfven så mycket som ni, att dessa förbindelser kunde upplifvas emellan begge nationerna; men franska nationen är icke mera densamma, och dessa lyckliga tider äro förbi, då en närmare förening bidrog till båda rikenas politiska sällhet; sakernas nuvarande skick hindrar det.

Generalen. Eders Maj:t! Franska nationen är alltid densamma, den har förvärfvat mycken ära och makt. Frankrike har gjort stora framsteg: det har förbättrat sitt åkerbuk och sin rörelse; och om i andra tider E. Maj:t hade lägligt att göra en resa dit, skulle det kanhända intressera E. Maj:t att se och känna detta land.

Konungen. Jag anser Frankrike nu som Europas plågoris.

Generalen. Ja, vi hafva gjort mycket krig. Kejsaren har en stor karakter.

Konungen. Jag känner ingen kejsare af Frankrike. — General Brune försökte icke att besvara denna förklaring.

Konungen. Har ni glömt, min general, att ni har en rättmätig konung?

Generalen. Jag vet till och med intet, om han finnes.

Konungen. Huru? om han finnes! Han är landsflyktig, olycklig; men han är eder rättmätige konung och hans rättigheter äro lika heliga. Han önskar blott att kring sina fanor återförena sina undersåtare.

Generalen. Hvar finnas dessa fanor?

Konungen. Om icke annorstädes, skall ni alltid finna dem hos mig.

Generalen. Man har sagt mig, att han afstått sina rättigheter till hertigen af Angoulême.

Konungen. Jag har aldrig hört talas därom. Konungen har tvärtom låtit utgifva en proklamation, borgen för dess tänkesätt emot

sitt folk, till hvilken Monsieur och alla prinsar af blodet gifve deras samtycke. Känner ni denna proklamation?

Generalen. Nej, Eders Maj:t. — Detta sades med många försäkringar vid hans heder.

Konungen. Duc de Pienne, maréchal de camp i konungens tjänst, är här. Det är möjligt att han fört denna skrift med sig. Jag skall låta honom komma in, om ni vill.

Då K. Maj:t läste på generalens ansigte hans förlägenhet och bekymmer härvid, tillade

Konungen. Men kanhända det skulle göra för mycket uppseende.

Generalen. Ja; men om E. Maj:t ville i ett omslag tillsända mig den vid forposterna, så skall jag läsa den, och mina officerare skola äfven få se densamma.

Konungen. I denna proklamation lofvar konungen alla militära personer, som vilja återvända till deras pligt, att bibehålla dem vid deras sysslor och värdigheter. — Ni, min general, tror ni väl, att sakernas närvarande skick i Frankrike kan räcka länge?

Generalen. Allt kan förändras.

Konungen. Tror ni inte, att den Försyn, som hittills tillåtit edra talrika framgångar, äfven kan dem tillbakahålla, för att befrämja rättvisan och den goda saken?

Generalen. Men det kan hända vältänkande personer att arbeta efter deras egen öfvertygelse, äfven emot Försynens beslut.

Konungen. Jag förmodar, att ni ännu skulle kunna hafva tron någång. Kan ni dock tro, att det fortfar i längden? Om man gaf er valet att tjena eder laglige konung eller den sak som ni antagit, hvad skulle ni göra? Svara mig uppriktigt.

Generalen (under det han gnuggar sig om pannan). Det är en fråga, som fordrar att betänkas.

Konungen. Mig synes, som ni icke behöfde lång betänkningstid. Säg mig endast, om ni vill återvända till eder pligt eller försvara de grundsatser, ni omfattat?

Generalen. I anseende dertill, ja. Jag skall försvara dessa grundsatser, jag skall göra min skyldighet för det närvarande.

Konungen. Vet ni, att Bonaparte föreslagit konungen att gå i underhandling med honom om sina rättigheter? Det är det största erkännande däraf, som han kunnat göra.

Generalen. Jag är okunnig derom.

Konungen. Men vet ni, att konungen enständigt vägrat det, och sagt som Frans den förste: "vi hafva förlorat allt, utom hedern".

General Brune upprepade dessa ord med värma.

Konungen. Jag känner konungen ganska nära, och han förtjenar att vara känd för sina stora och vackra egenskaper. — Ni, min general, ni kan aldrig hafva lugn; ty hur blir väl er belägenhet, om allt förändras?

Generalen. Jag skall då dö en hederlig död med vapen i hand. Som militär är jag blottställd alla ögonblick för ett dylikt slut. Det är icke fråga om att dö, men att dö som man bör.

Konungen. Men detta beror af ödet. Det gifves emellertid en sällhet, som består af själens lugn, frukten af att hafva väl uppfyllt sina skyldigheter, och att hafva handlat efter sitt samvete. Bonaparte kan aldrig hafva detta lugn; han, som hade kunnat göra sig odödlig, om han återställt konungen sin thron. Han kan förvärfva tillfällig ära, mycken namnkunnighet och många fördelar, men han kan aldrig hafva något lugn.

Då general Brune åter började att tala om Bonapartes talanger, och sade, att det fanns ingen Bourbon, som utmärkte sig med så många; svarade

Konungen. Det gifves gynnande omständigheter, och då behöfs blott förstå att draga fördel deraf.

Generalen syntes däri ingå.

Konungen. Och hertigens af Enghien död — hvilken ohygglighet!

Generalen. Jag var den tiden i Konstantinopel och kan icke förklara den.

Då samtalet föll på franska revolutionen, sade

Generalen. Jag hör till revolutionen, och det är med franska folkets vilja, som den skett.

Konungen. Det är icke franska folket som gjort revolutionen, det är pöbeln. Man ser nu ganska väl följderna af dessa pöbelrevolutioner, hvarom ni talar, emedan denna började med upphäfvande af alla företräden, under det att man ville införa jämnlikhet — och nu är ni sjelf ett bevis, att dessa grundsatser äro förändrade.

Generalen. Om E. Maj:t hade varit i Ludvig XVI:s ställe, hade revolutionen aldrig ägt rum.

Konungen. Jag vill ej berömma mig däraf, emedan jag aldrig funnit mig i dylika omständigheter. Han var för god och för eftergifvande och har bevisat, att dessa egenskaper, när de olämpligt an-

vändas, kunna hafva olyckliga följder. Ni har sjelf fört mig på detta ämne. Jag har talat uppriktigt med eder, och min karakter har fordrat, att jag förklarat mig häröfver. Jag är pligtig att tala så, men om jag ock befunne mig i andra omständigheter, skulle mina tankesätt vara de samma. — Huru vill ni likväl, att jag skall med liknöjdhet anse, att man felar i sina skyldigheter mot en laglig konung, jag som är det? Det vore att glömma hvad jag är mig sjelf skyldig.

Generalen. E. Maj:t anser konungen som en bror.

Konungen. Det synes mig, som borde fransoserna sjelfve förstå sina skyldigheter, utan att vänta att jag skall gifva efterdöme deraf.

General Brune återkom på ämnet om den tillagde stilleståndsartikeln, och sade: E. Maj:t förblifver då alltid vid 10 dagars uppsägning.

Konungen. Ja.

Generalen. Men skulle E. Maj:t icke vilja hemligen öfverenskomma, att stilleståndet icke upphörde förr än efter en månads uppsägning?

Konungen. Ni känner mig ganska illa, om ni tror mig vara i stånd att ingå en sådan öfverenskommelse.

Generalen. Ja, jag känner Eders Maj:ts karakter.

Sådant är sammanhanget af detta samtal, under hvilket general Brune hade svårt att dölja den stora förlägenhet, som, oaktadt hans bemödande, röjdes på hans ansigte och i hans svar.

H. DRESSEL.
Bogbinder.
Saxkjöbing

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BRIEF
DL
0041883
v.1-2.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 12 11 12 013 8